

A propos de ce livre

Ceci est une copie numérique d'un ouvrage conservé depuis des générations dans les rayonnages d'une bibliothèque avant d'être numérisé avec précaution par Google dans le cadre d'un projet visant à permettre aux internautes de découvrir l'ensemble du patrimoine littéraire mondial en ligne.

Ce livre étant relativement ancien, il n'est plus protégé par la loi sur les droits d'auteur et appartient à présent au domaine public. L'expression "appartenir au domaine public" signifie que le livre en question n'a jamais été soumis aux droits d'auteur ou que ses droits légaux sont arrivés à expiration. Les conditions requises pour qu'un livre tombe dans le domaine public peuvent varier d'un pays à l'autre. Les livres libres de droit sont autant de liens avec le passé. Ils sont les témoins de la richesse de notre histoire, de notre patrimoine culturel et de la connaissance humaine et sont trop souvent difficilement accessibles au public.

Les notes de bas de page et autres annotations en marge du texte présentes dans le volume original sont reprises dans ce fichier, comme un souvenir du long chemin parcouru par l'ouvrage depuis la maison d'édition en passant par la bibliothèque pour finalement se retrouver entre vos mains.

Consignes d'utilisation

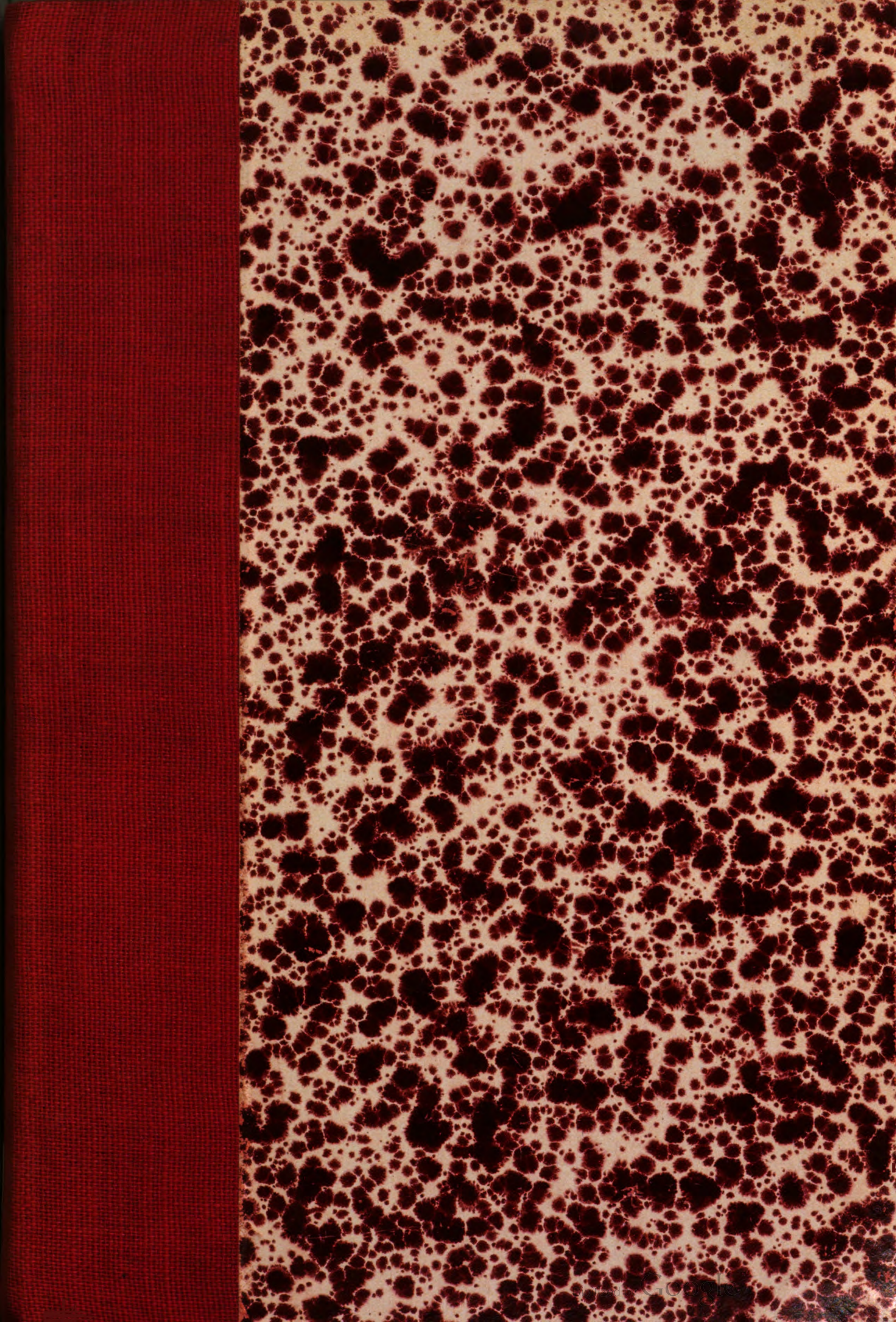
Google est fier de travailler en partenariat avec des bibliothèques à la numérisation des ouvrages appartenant au domaine public et de les rendre ainsi accessibles à tous. Ces livres sont en effet la propriété de tous et de toutes et nous sommes tout simplement les gardiens de ce patrimoine. Il s'agit toutefois d'un projet coûteux. Par conséquent et en vue de poursuivre la diffusion de ces ressources inépuisables, nous avons pris les dispositions nécessaires afin de prévenir les éventuels abus auxquels pourraient se livrer des sites marchands tiers, notamment en instaurant des contraintes techniques relatives aux requêtes automatisées.

Nous vous demandons également de:

- + *Ne pas utiliser les fichiers à des fins commerciales* Nous avons conçu le programme Google Recherche de Livres à l'usage des particuliers. Nous vous demandons donc d'utiliser uniquement ces fichiers à des fins personnelles. Ils ne sauraient en effet être employés dans un quelconque but commercial.
- + *Ne pas procéder à des requêtes automatisées* N'envoyez aucune requête automatisée quelle qu'elle soit au système Google. Si vous effectuez des recherches concernant les logiciels de traduction, la reconnaissance optique de caractères ou tout autre domaine nécessitant de disposer d'importantes quantités de texte, n'hésitez pas à nous contacter. Nous encourageons pour la réalisation de ce type de travaux l'utilisation des ouvrages et documents appartenant au domaine public et serions heureux de vous être utile.
- + *Ne pas supprimer l'attribution* Le filigrane Google contenu dans chaque fichier est indispensable pour informer les internautes de notre projet et leur permettre d'accéder à davantage de documents par l'intermédiaire du Programme Google Recherche de Livres. Ne le supprimez en aucun cas.
- + *Rester dans la légalité* Quelle que soit l'utilisation que vous comptez faire des fichiers, n'oubliez pas qu'il est de votre responsabilité de veiller à respecter la loi. Si un ouvrage appartient au domaine public américain, n'en déduisez pas pour autant qu'il en va de même dans les autres pays. La durée légale des droits d'auteur d'un livre varie d'un pays à l'autre. Nous ne sommes donc pas en mesure de répertorier les ouvrages dont l'utilisation est autorisée et ceux dont elle ne l'est pas. Ne croyez pas que le simple fait d'afficher un livre sur Google Recherche de Livres signifie que celui-ci peut être utilisé de quelque façon que ce soit dans le monde entier. La condamnation à laquelle vous vous exposeriez en cas de violation des droits d'auteur peut être sévère.

À propos du service Google Recherche de Livres

En favorisant la recherche et l'accès à un nombre croissant de livres disponibles dans de nombreuses langues, dont le français, Google souhaite contribuer à promouvoir la diversité culturelle grâce à Google Recherche de Livres. En effet, le Programme Google Recherche de Livres permet aux internautes de découvrir le patrimoine littéraire mondial, tout en aidant les auteurs et les éditeurs à élargir leur public. Vous pouvez effectuer des recherches en ligne dans le texte intégral de cet ouvrage à l'adresse <http://books.google.com>

D 251/15

OEUVRES COMPLÈTES

DE

SAINT JÉRÔME

XVI

IMPRIMERIE V^o: P. LAROUSSE ET C^o
19, RUE MONTPARNASSE, 19

OEUVRES COMPLÈTES
DE
SAINT JÉRÔME

PRÊTRE ET DOCTEUR DE L'ÉGLISE

TRADUITES EN FRANÇAIS ET ANNOTÉES

PAR L'ABBÉ BAREILLE

ACTEUR DE LA TRADUCTION DES ŒUVRES DE S. JEAN CHRYSOSTOME COURONNÉE PAR L'ACADÉMIE FRANÇAISE

RENFERMANT

le texte latin soigneusement revu et les meilleures notes des diverses éditions

TOME SEIZIÈME
DIVINA BIBLIOTHECA
III

LIBRI PSALMORUM, PROVERBIORUM, ECCLESIASTES, DANIELIS
PARALIPOMENON, ESDRÆ, ESTHER, TOBLÆ, JUDITH, JCB (altera versio)
PSALMORUM

PARIS
LOUIS VIVÈS, LIBRAIRE-ÉDITEUR
13, RUE DELAMBRE, 13

1884

Bibliothèque des Fontaines
BP 219
60631 CHANTILLY Cedex
Tél. (16) 44.57.24.60

PRÆFATIO

SANCTI HIERONYMI

IN

LIBRUM¹ PSALMORUM JUXTA HEBRAICAM VERITATEM.

EUSEBIUS HIERONYMUS SOPHRONIO SUO SALUTEM.

Scio² quosdam putare psalterium in quinque libros esse divisum³, ut ubicumque apud Sep-

tuaginta interpretes scriptum est, γένοιτο, γένοιτο, id est, fiat, fiat, finis libri sit, pro quo in Hebræo

1. Hunc librum ad quatuor velustissimos optimæque notæ codices mss. exegimus, quorum duo olim reginæ Suocorum numeris prænotantur II et 1286, tertius Vaticanæ ipsius bibliothecæ numerum obtinet 134; quartus, atque is demum reliquis fere præstantior, Cisterciensis est olim Nonantulani asceterii, nunc S. Crucis, in Jerusalem de Urbe sub num. 104. Sed quod hanc spectat ipsam Hieron. præfationem, sive epistolam ad Sophronium, alios præterea multos ex Italiæ bibliothecis in consilium adhibuimus.

2. Aliam in librum psalmorum præfationem substituant scriptores canonis Hebraicæ veritatis; nam cum scirent hos psalmos ex Hebræo Latine conversos esse ab Hieronymo, hujus quoque editionis genuinum eum putarunt prologum, in quo initium istud est: *In Hebræo libro psalmorum, etc.* Quod opus spurium ac omnino supposititium Hieronymo etiam adscribit exemplar San-Germanense nostrum. At de his alibi. MART.

3. Hebræorum hanc fuisse præ cæteris consuetudinem, psalterium in quinque partes sive libros tribuendi, tum ex veterum patrum testimoniis accepimus, tum ab ipsa Hebræi codicis partitione, ubi minoribus litteris כפר שכי *liber secundus*, post psalmum XLII; et כפר שלישי *liber tertius* post psal. LXXII; et רבעי *quartus*, a psalmo xc; denique et חטשי *quintus*, a CVII inscribitur. Cum vero Hieronymus, qui divisionem hanc respuit, Hebræos ipsos auctores se habere mox dicat, non recutitam eam

gentem, et synagogæ magistros eo arbitror nomine designasse, ut vulgo hactenus existimatum est; sed veteres ex Hebræis prognatos interpretes, quos præsto habebat in hexaplis, Aquilam puta, Symmachum, Theodotionem, atque alios, qui Hebræum textum contentioso magis sunt interpretati, quosque adeo τοῖς LXX voluit opponere. Ipsum quoque hexaplarè Hebræum exemplar in mente habuerit. in quo nulla erat distinctionis nota, quod Origenes in fragmento apud Montfauconium in hexaplis testatur, ἐν μέντοι τῷ ἑβραϊκῷ οὐδέτι τῶν Ψαλμῶν ἀριθμὸς παράκειται. Alioquin ita certo ab Hebræis, eorumque codice partitionem illam derivant veteres patres, Gregorius Nyssenus, Epiphanius, Ambrosius, aliique multi, ut nihil ea de re dubium videatur, et in Hebraicis de nomine exemplaribus sui temporis servatam Eusebius præfatione in psalm. testetur. Ac licet sua etiam probabilitate non careat, quod alii autumant, inter ipsos olim Hebræos disputatum in utramque partem ut essent ex iis, qui eam divisionem rejicerent; nihilosecius haud recte putabunt s. doctorem ad ejus gentis provocasse auctoritatem, quorum erat aut sibi maximam partem contraria, aut sano incerta sententia. Denique haud scio, qua tandem alia ratione possit s. pater, vel cum rei veritate convenire, vel ab apertæ antilogiæ culpa defendi qualis illa est in epist. 26 *ad Marcellam*, num. 3. *in quinque volumina psalterium apud Hebræos divisum est*; et epistola 140 *ad Cyprianum*, num. 4: *Aut Hebræi uno psalmorum volumine quinque libros contineri, etc.* constabit vero optime sibi in

legitur¹: AMEN, AMEN (אמן אמן). Nos autem Hebræorum auctoritatem secuti, et maxime Apostolorum, qui semper in novo testamento psalmodum librum nominant, unum volumen asserimus². Psalmos quoque [Al. Psalmosque] omnes eorum testamur auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, et Idithun, filiorum Core, Eman Ezrahitæ [Al. Israelitæ], Moisi et Salomonis, et reliquorum, quo Esdras uno [Al. uno] volumine comprehendit. Si enim AMEN (אמן), pro quo Aquila transtulit πεπιστωμένως, in fine³ tantummodo librorum poneretur, et non interdum, aut in exordio, aut in calce sermonis, sive sententiæ, nunquam et Salvator in evangelio loqueretur: Amen, amen dico vobis; et Pauli epistolæ in medio illud opere continent. Moses quoque et Jeremias, et cæteri in hunc modum multos haberent libros, qui in mediis voluminibus suis AMEN (אמן) frequenter interserunt. Sed et numerus viginti duorum Hebraicorum librorum, et mysterium ejusdem numeri commutabitur. Nam et titulus ipse Hebraicus, SEPIHATHALLIM (ספר תהלים), quod interpretatur *volumen hymnorum*, apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum volumen ostendit. Quia igitur nuper cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de psalmis testimonia protulisti, volensque ille te illudere⁴, per sermones pene singulos asserbat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas, studiosissime postulasti, ut post Aquilam et Symmachum et Theodotionem, novam editionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum varietate turbari et amore [Al. amorem tuum] quo laboris, vel translatione, vel iudicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, cui et quæ possum debeo, et quæ non possum⁵, rursus me obrectatorum latratibus tradidi, maluique te vires potius meas, quam voluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, et multos hujus operis testes citabo, me nihil, duntaxat scientem⁶, de Hebraica veritate mutasse. Sic ubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum, et liquido pervidebis, me ab æmulis frustra lacerari, qui malum contemnere vi-

ista, quam diximus, ejus vocabuli diversa acceptione; et si Hebræos hic interpretes opponi Septuaginta interpretibus, eorumque præferri potes auctoritatem, utraque salva res erit. Cæterum hinc quoque apparet, quam longe a vero aberret Cassiodorus, qui divisionem istam psalmodum in quinque libros Hieronymo utpote auctore tribuit.

1. Vatic. ms. pro eo quod legitur, etc.

2. Hieronymus in opist. ad Cyprianum exponens psalmodum cxxxix, de eodem argumento ita fassus est: *Aiunt Hebræi, uno psalmodum volumine quinque libros contineri.* In opist. vero ad *Marcellam* scripta cujus initium: *Nuper cum pariter essemus*, aliis verbis eandem sententiam expressit: *In quinque siquidem volumina*, inquit ille *psalterium apud Hebræos divisum est.* Plura de hac divisione psalterii, de auctoribus psalmodum, deque Hebræorum אמן, amen. Vide epistolis nunc citatis. MART.

3. Interserit hic Vatic. ms. corrupta verba, *nec sic tenent*, puto ut Latinis litteris *pepistomenos* iterum repræsentaret: *ponitur* quoque legit pro *poneretur*.

4. Psalterium ms. Sorbon. legit *sepheratalim*. MART.

5. Unus reginæ ms. cum Vaticano, *eludere*.

6. Ita ad alterius vetustissimi reginæ ms. et ad veteris editionis an. 1490 fidem locum hunc restitui-mus. Nullo autem ferme sensu cum alii libri, tum

men hymnorum, apostolicæ auctoritati congruens, non plures libros, sed unum volumen ostendit. Quia igitur nuper cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de psalmis testimonia protulisti, volensque ille te illudere⁴, per sermones pene singulos asserbat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas, studiosissime postulasti, ut post Aquilam et Symmachum et Theodotionem, novam editionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum varietate turbari et amore [Al. amorem tuum] quo laboris, vel translatione, vel iudicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, cui et quæ possum debeo, et quæ non possum⁵, rursus me obrectatorum latratibus tradidi, maluique te vires potius meas, quam voluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, et multos hujus operis testes citabo, me nihil, duntaxat scientem⁶, de Hebraica veritate mutasse. Sic ubi ergo editio mea a veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum, et liquido pervidebis, me ab æmulis frustra lacerari, qui malum contemnere vi-

Martian. legerat, *cui et quæ possum, negare non possum.* Verbum *debeo* Vaticanus quoque ms. agnoscit, tametsi tantum legat, *cui et non possum debeo*, verbis, *et quæ possum* prætermisissis. Alia ex parte pro vocibus *debeo et quæ*, duo alii e nostris mss, cum editis libris *negare*, eo quo diximus sensu legunt. Malim itaque concurrentibus pro virili parte singulis codicibus, perfectius multo locum ita restitui: *Cui et quæ possum debeo; et quæ non possum negare non possum.* Pronum nempe est suspicari, earumdem occursum vocum solemnem errorem deceptos amanuenses, alterum isocolum prætermisisse. Nihilominus congruo reque sensu, et utroque retento verbo, legitur in apologia contra Rufinum secunda num. 30, ubi postremam hanc suæ præfationis partem recognoscit s. pater, *cui et quæ non possum, negare non debeo*, eaque fortasse est reliquis præferenda lectio. Denique nec male habet antiquissimus reginæ liber, *cui et quæ non possum, negare non possum, etc.*

7. In veteri dudum laudata editione, *nihil duntaxat sententiæ*, pro *scientem*. Quæ quidem lectio incommoda ipsa quoque non est; fortasse autem et vorior videri nonnullis possit, qui Hieronymianam interpretandi rationem ac modum, id est, non verbum e verbo, sed sensum e sensu, innui velint. Verum obstat geminus huic locus in prologo galeato, ubi de sua ipse conscientia loquens: *Mihi*, inquit, *omnino conscius non sum, me aliquid de Hebraica veritate mutasse.*

deri ' præclara, quam discere. Perversissimi homines. Nam cum ' semper novas expetant voluptates, et gulæ eorum vicina maria non sufficiant : cur in solo studio Scripturarum, veteri sapor contenti sunt? Nec hoc dico, quo præcessores' meos mordeam, aut quidquam de his arbitror detrahendum, quorum translationem

diligentissime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dederim ; sed quod aliud sit in Ecclesiis Christo credentium psalmos legere, aliud Judæis singula verba calumniantibus respondere. Quod opusculum meum, si in Græcum (ut polliceris) transtuleris, ἀντιφιλονείκων τοῖς καταστροφῶσιν ' et imperitiæ meæ doctissimus quoque

1. Fortasse rectius legendum est, *contemnere et invidere, etc.* pro *videri*. Paria his tamen habet s. pater in prologis ad versionem psalmorum ex Græco, et ad librum Paralipomenon. Sententiam autem videtur a Plinio accepisse.

2. Ms. codex S. Michaelis in periculo maris multa sic habet addita et mutata : « Me ab æmulis frustra laniari, qui vel invidia, vel supercilio malunt contemnere videri præclara, quam discere. Perversissimi homines ; et de turbulento magis rivo quam de purissimo fonte potari. Nam cum, etc. » MART.

3. *Præcessores* habent mss. non *prædeccssores*. MART.

— Restituimus *præcessores*, quod mss. libri omnes atque oditi vetustiores præferunt. Antea erat, *prædeccssores*.

4. Addunt hoc loco vetustiora exemplaria quasdam Græcas voces, e quibus nullum sensum elicere potui : **ΑΝΤΙΦΙΛΟΝΕΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ ΚΥΡΟΥΣΙΝ**, nisi legendum sit, ἀντὶ φιλονείκων τὰ βόια κύρουσιν, id est, *coram palmæ ramos palmæ trahunt*. Sensus est, si opusculum meum in Græcum transtuleris, et imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, nos secus facies quam illi, qui ante arbores ramusculos afferunt ; unde merito dicam tibi illud Horatianum : *In silvam ne ligna feras*. Hæc quamtumvis sibi cohærere videantur, non mihi multum arrident ; tum quod sententia perfecta sit absque his Græcis verbis ; tum quia reperiuntur codices mss. in quibus absunt hujusmodi voces ; talis est Sorbonicus, talis et Vaticanus n. 344. Denique nec Erasmus nec Marianus proverbii istius Græci meminere in suis edition. nescio an rei difficultate victi, an potius defectu vetustiorum exemplariorum mss. quibus non abundamus, manifesto satis numine. MART.

— Vix dictu est, quam in hoc loco restituendo pro suo quisque ingenio laboraverint homines doctissimi, ab exposita primum per Benedictinum editorem Græca mss. codicum lectione ad hanc usque diem ; priores enim editores et critici, Græca paulo corruptiora elementa hic loci quid essent et quid sibi vellent non assecuti, penitus prætermiserunt. Postquam vero lecta utcunq; fuerunt a Martiano, atque aliquo tandem Latino sensu donata, cum nec Græce tamen satis recte haberent, Latino conati sunt æque alii infeliciter ; ut post variam hominum contentionem, quid significarent, incertius propemodum esset quam antea. Se ait ille invenisse in vetustioribus

scriptum, **ΑΝΤΙΦΙΛΟΝΕΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ ΚΥΡΟΥΣΙΝ**, quæ legi posse docet, ἀντὶ φιλονείκων τὰ βόια κύρουσιν, ac reddi, *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Ut sensus sit, si opusculum meum in Græcum transtuleris, et imperitiæ meæ doctissimos viros testes facere volueris, non secus facies, quam illi, qui ante arbores ramusculos afferunt ; unde merito dicam tibi illud Horatianum : *In silvam ne ligna feras*. Quam vero falsa ea sit lectio, quamque ipsa incongrua, atque absurda sententia, ex his, quæ mox explicanda sunt, ne in ea confutanda perdamus operam, plane constabit. Quanquam in hoc minus peccatum velim à Martiano, damusque ultro veniam, si in perquam difficili conjungenda atque explananda sententia deceptus est. Illud magis improbandum, quod ea ipsa verba, quæ sibi optime cohærere videbantur, vetuit in textum recipi ; ac levibus sane de causis, puta quod perfectus orationis sensus absque illis sit, tum quia duos codices mss. suppetebant, unus Sorbonicus, alter Vaticanus, a quibus voces illæ aberant, temere repudiavit. Enimvero si quis mss. iis carent, nemo non intelligit, librarii alicujus Latini hanc fuisse culpam, qui Græca sibi ignota vocabula prætermisit ; nam fieri vix potuit, ut in plerisque aliis exemplaribus, atque iis et longe vetustioris ætatis, et melioris notæ, ea perperam de suo quis addiderit. Id porro ipsum, quod etiam sine verbis illis perfecta constet sententia, in causa fuit imperito scribæ, ut quæ minus intelligebat, tutius prætermitteret ; atque alia ex parte magis evincit, non esse illa e glossatoris profecta ingenio quæ nihil opus fuerat supplere. Sunt igitur quam quæ maxime Hieronymiana, quæ repudiare post tot exemplarium auctoritatem non licebat. Verum de recta eorum lectione ac sensu inquirendum est. Nuper alius de Benedictinorum grege Martinus ita Græca legit, ut nescio quid de *Syrorum conopeo* dictum velit, et persuadere vulgo multis conetur, nobisque dicam, prout est hominis ingenium, imperitiæ impingat. Librum ejus olim nos ante annos fere decem oculis lustravimus quem cum nec teruncii faceremus, adnotare quid ejus esset stupiditatis omisimus. Clericus *artis criticæ* partē III, sect. 1, cap. 14, docturum id se, satis confidenter pronuntiat, atque uno verbo interpretaturum quod Parisienses Benedictini assequi non potuerunt. Attamen (quod operæ pretium fuisset) ne litterula quidem una ab eorum lectione in Græco mutata, vertendum tantum ait, *pro dactylis, ramos trahentibus* : quod egrægium in hoc locum sensum habere contendit,

[Al. quosque] viros testis facere volueris, dicam tibi illud Horatianum¹: *In silvam ne ligna feras*. Nisi quod hoc habebō solamen, si in labore communi intelligam, mihi et laudem, et vitu-

siquidem obscure atque eleganter Hieronymus illudit Græcis, qui versionem tantum LXX interpretum hujus libri legebant, quam tacite confert ramis fructu destitutis, quales sunt rami palmarum; Hebraicam vero veritatem *fructui*, quem dum Græci se decorpere putabant, frustra erant, et steriles duntaxat ramos vellebant. Hæc tota ejus ratiocinatio est, quam ex Plinii lib. xii, cap. 4, testimonio de palmæ natura, quæ pomum fert in cacumine, non inter folia, insultando exaggerat. Reposuit vero Martianæus, suam conatus defendere multis verbis interpretationem, certe quanta potuit animositate, atque in adversarium contumelia. Tum nugari cœptum est magis, atque ut semel dicam, Andabatarum inter eos more pugnatum est. Alii, qui studio partium pugnæ successerunt (longum enim est hic singulos recensere) præcipue vero qui ephemerides litterarias scribunt, Latinum sensum nunc uno, nunc altero substituto verbo, ad præconceptam opinionem trahere atque explicare conati sunt. Nemo unus de refrenda Græca lectione cogitavit, quam lamē, ut recepta pridem erat, obscuram sententiam reddere, ipsi non diffitebantur; imo si attentius ad s. doctoris exegissent contextum ac mentem, fere absurdam ac minime coherentem invenissent. Tentanda igitur fuit Græca scriptura, et investiganda in antiquioribus mss. vera ex corruptis ipsis junctisque varie elementis lectio. Qua in re si nobis e sententia successerit, tuto, lector, judicabis, atque uno judicio si restitutionem nostram probaveris, aliorum, ne iis confutandis longiores simus, conjecturas explodes. Jam vero e quindecim mss. quos consulimus, quique pari omnes consensu, tametsi paulo corruptius, litteras eas Græcas retinent, duo, quorum alter reginæ Suecorum sub n. 11 laudatus, atque unciali characterē perscriptus, habet: **ΑΝΤΙΦΛΟΝΙΚΩΝΤΟ ΒΑΙΑ ΤΥΡΟΥΣΙΝ**; alter quem diximus S. Crucis in Jerusalem de Urbo, nec sano multo sequioris ætatis aut notæ, **ΑΝΤΙΦΛΑΟΝΙΚΟΝ. ΤΟΙΓΑΙΑ ΤΥΡΟΥΣΙΝ**. His faciem præferentibus, statim eluxit menti sensus, atque is sane perspicuus atque elegantissimus, quem s. ipse pater intendit.

perationem tecum esse communem. Valere te in Domino Jesu [Al. tac. Jesu] cupio, et meminisse mei².

Priorem itaque dictionem ἀντιφλονείκων uno verbo accepimus, vix una litterula a mss. tramite recedentes. Alteram quoque voculam τοτε, iidem mss. susecerunt: tantum nos a reliquis elementis articulum sejunximus. Restabant ΑΙΑ aut ΒΑΙΑ, et σόρουσιν, quæ rursus in unam compingenda vocem intelleximus, κατὰ σόρουσιν. Mutavimus autem litteras ΒΑΙΑ in ΚΑΤΑ, tum recto cogente sensu, tum ipsa litterarum similitudine ac ductu: sciunt enim qui veteres libros tractarunt, Β pro Κ, et Α pro Β, denique Ι pro Τ, transversa superne lineola oculos effugiente, a Latinis præcipue amanuensibus sæpe sæpius confundi. Hinc porro isthæc exsurgit in Latino sententia: *Contentiose* (sive *exemplarium contentione*) *reponens iis qui detrahunt*. Nempe ita ἀντιφλονείκων verbum sonat, contentione alicujus rei adversario obsistere ac repugnare: et κατὰ σόρουσιν detrahere, quod nemo ignorat, et apud lexicographos passim obvia probant exempla. Videt, si lubet, s. ipsum doctorem in commentar. in epist. ad Galatas cap. v, 21. Sensus ad orationis seriem sic habet: Si opusculum meum, Sophroni, in Græcum transtuleris, ut ejus ex Hebrææ versionis contentione, Græcis, et qui Græcorum LXX interpretum obtentu, mihi detrahunt, reponas: et doctissimos quoque ex his imperitiæ meæ testes facere volueris, dicam tibi illud Horatianum, etc. Cum scilicet plus nimio sit Græcorum interpretum, nihil in ea lingua versionem istam rocoquere est opus. Nimirum et Venusinum poetam Græce versus molientem dehortatus in somniis est Romulus, satir. 10, quod plus satis poetarum esset apud Græcos:

In silvam ne ligna feras insanius ac si
Græcorum magnas malis implere catervas.

Nihil hic palmarum, aut dactyli, ramorum, aut fructuum: nulla ejus, quod nusquam fuit, proverbiū apud Hieronymum mentio.

1. Horat. lib. 1 serm. sat. 10. MART.

2. Regius ms. et Corbeiensis: *Vale in Domino Jesu, cupio te meminisse mei*. Vaticanus proximo memoratus: *Vive in Domino Jesu, etc.* MART.

I N C I P I T
L I B E R P S A L M O R U M .

I. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum,
et in via peccatorum non stetit,
et in cathedra derisorum non sedit.
Sed in lege Domini¹ voluntas ejus,
et in lege ejus meditabitur die ac nocte.
Et erit tanquam² lignum transplantatum juxta
rivos³ [h. rivulos] aquarum,
quod fructum⁴ suum dabit in tempore suo.
Et folium ejus non defluet [Al. fluent],
et omne quod fecerit prosperabitur.
Non sic impii,
sed tanquam pulvis quem projicit ventus.
Propterea non resurgent impii in judicio, neque
peccatores in congregatione justorum.
Quoniam novit Dominus viam justorum, et via
[Al. iter] impiorum peribit.*

II. *Quare turbantur⁵ [h. turbabuntur] gentes,
et tribus [h. plebes] meditabuntur inania?
Consurgent reges terræ, et principes tractabunt*

*pariter adversus Dominum, et adversus Christum
ejus.
Dirumpamus vincula eorum,
et projiciamus a nobis laqueos eorum.
Habitator cæli ridebit,
Dominus subsannabit eos.
Tunc loquetur ad eos in ira sua,
et in furore suo conturbabit eos.
Ego autem orditus sum⁶ [h. unxi] regem meum
super Sion montem sanctum meum.
Annuntiabo [h. Narrabo] Dei præceptum.
Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie
genui te.
Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam,
et possessionem tuam terminos terræ.
Pasces eos in virga ferrea,
ut vas figuli conteres eos.
Nunc ergo, reges, intelligite,
erudimini, judices terræ.
Servite Domino in timore,*

1. Cisterciens. ms. interserit *fuit*, quod tacet Hebræus textus verbum.

2. Quæ deinceps occurrunt margini apposita scholia cum *h* nota, e suis ut vocat, canonis Hebræicæ veritatis mss. exemplaribus Martianæus descripsit.

3. Monemus lectorem studiosum omnia isthæc scholia marginalia quæ deinceps occurrunt in toto psalt. posita esse in exemplaribus canonis Hebr. veritatis, ubi incorruptus fere servatur textus versionis Hieronymi cum hujusmodi adnotatiunculis ad marginem. Porro eadem scholia translata sunt imperitia librorum in contextum sacrum psalm. ita ut in tribus antiquis mss. codicibus textus mutatus inveniatur cum annotationibus marginalibus per totum psalterium. manuscripti illi sunt, Vaticanus biblicorum sacrorum codex n. 5729, eodem

item biblicus Augustinorum Burdigalensium, et alter monasterii S. Michaelis in periculo maris. Nonnullam etiam partem scholiorum invenimus in aliis exemplaribus mss. unde in editos libros facile derivari potuerunt. Nos ad fidem codicum mss. vetustissimorum ac optimæ notæ, omnia suis locis restituere curavimus. MART.

4. Iterum Cisterciens. ms. *tanquam arbor transplantata*, et coherentem, *quæ fructum, etc.* Sequitur cum vetustissimo reginæ ms. atque ipso scholiaste, *juxta rivulos, etc.*

5. Quod mavult scholiastes *turbabuntur*, nostri quoque mss. præferunt.

6. Hic quoque juxta scholiastem *unxi* habent mss. nostri pro *orditus*: et mox *sanctum suum* pro *meum* legunt, Hebræo tamen contradicente.

et exultate¹ in tremore.

Adorate² pure

ne forte irascatur, et pereatis de via.

*Cum exarsit post paululum furor ejus,
beati omnes qui sperant in eum.*

PSALMUS³ DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABSALON
FILII SUI.

III. *Domine quare multiplicati sunt hostes mei,
multi consurgunt adversum [Al. contra] me.*

Multi dicunt animæ meæ,

Non est salus huic in Deo. SEMPER⁴.

*Tu autem, Domine, clypeus circa me, gloria mea et
exaltans caput meum.*

*Voce mea ad Dominum clamabo,
et exaudiet me de monte sancto suo.*

SEMPER.

Ego dormivi, et soporatus sum:

evigilavi, quia Dominus sustentavit me.

Non timebo millia populi, quæ circumdederunt me.

*Surge, Domine, salvum me fac, Deus meus,
quia percussisti omnium inimicorum meorum
maxillam,
dentes impiorum confregisti.*

Domini est salus,

super populum tuum⁵ benedictio tua.

SEMPER.

VICTORI IN PSALMIS CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

IV. *Invocantem me exaudi me, Deus justiciæ meæ,
in tribulatione dilatasti mihi:*

1. Interserit Cisterciens. ms. *ei* voculam.

2. Locum istum urget Rufinus adversus Hieronymum, quod nempe alibi vertisset, *adorate filium*. Sed hujus reprehensionis imperitiam acriter ac erudite retundit s. doctor, ostendens verba Hebraica נשקן בר *nascu bar*, diversis interpretationibus posse converti. « Quid ergo, inquit, ecclesiasticæ fidei nocet, si doceatur lector, quot modis apud Hebr. unus versiculus explanetur. » Cætera vide apud ipsum l. I. apologiæ adversus Rufinum. MART.

— Sic ipse olim legit S. Augustinus in speculo, ubi Hieronymianam hanc ex Hebræo translationem diligentissime sequitur. Recolendus porro ad hunc locum s. interpres in apologia contra Rufinum lib. I, num. 19.

3. In Cisterciensi ms. *Canticum* inscribitur. Tum in regio *Abessalon* scriptum est pro *Absalon*.

Iterum in Cisterciensi, *Domine, quid grandes sunt, etc.* Hebræus כה רבו.

Miserere mei,

et exaudi orationem meam.

Filii viri usquequo inclyti mei [h. gloria mea] ignominiose

diligitis vanitatem quærentes mendacium. SEMPER.

Et cognoscite quoniam mirabilem reddidit [Al. reddet]

Dominus sanctum [h. misericordem] suum,

Dominus exaudiet cum clamavero ad eum.

Irascimini et nolite peccare,

*loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra,
et tacete. SEMPER.*

Sacrificate sacrificium justitiæ,

et fidite in Domino.

Multi dicunt: Quis ostendit nobis bonum?

Leva super nos lucem vultus tui, Domine.

Dedisti letitiam in corde meo,

a tempore⁶ frumentum et vinum eorum multiplicata sunt;

In pace simul requiescam et dormiam,

quia tu, Domine, specialiter securum habitare fecisti me.

VICTORI SUPER⁷ HEREDITATIBUS CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

V. *Verba mea auribus percipe, Domine⁸,*

intellige murmur meum [h. meditationem meam].

Adverte ad vocem clamoris mei⁹

rex meus et Deus meus,

quia te deprecor.

Domine, mane audies vocem meam,

mane præparabor ad te, et contemplantor¹⁰.

4. Quid significet illud *semper*, quod apud Hebr. סלה, *sela*, apud Græcos autem *Diapsalma* dicitur, vide in epistola Hieronymi ad Marcellam, cujus principium est: « Quæ acceperis, reddenda sunt cum fenore ». MART.

5. Tacet Cisterciens. ms. *tuum*; alter vero reginæ subsequentes voces, *benedictio tua*.

6. Tres nostri mss. *in tempore*.

7. Idem mss. *pro* habent *pro super*. Cisterciensis *David* nomen præterea retinet. Denique unus reginæ cum aliis apud Martian, in ipso psalmo *audi* legit *pro auribus percipe*.

8. Ita exemplaria canonis; cæteri, *audi Domine*. MART.

9. Cisterciensis cum Vulgatis libris, *intende voci orationis meæ*, cujus versiculi spatium in antiquissimo reginæ vacat: est tamen in Hebræo.

10. Addit Cisterciensis ms. *et sperabo*: et in subsequentis versus fine cum regio *es* voculam.

Quoniam non Deus volens iniquitatem [h. impietatem] tu,
nec habitabit juxta te malignus.

Non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum,
odisti omnes operantes iniquitatem.

Perdes loquentes mendacium,
virum sanguinum et dolosum
abominabitur Dominus.

Ego autem in multitudine misericordiae tuae
introibo [Al. add. in] domum tuam,
adorabo in templo sancto tuo in timore tuo.

Domine, deduc me in justitia tua propter insidiatores
[h. decantores] meos,
dirige ante faciem meam viam tuam.

Non est enim in ore eorum rectum,
interiora eorum insidia :

Sepulcrum patens guttur eorum,
linguam suam lenificant¹

Condemna eos Deus,
decidant a consiliis suis :

Juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos :
quoniam provocaverunt te [Al. ad. Deus].

Et latentur omnes qui sperant in te,
in perpetuum [h. in saeculum] laudabunt.

Et proteges eos,
et laetabuntur in te, qui diligunt nomen tuum.

Quia tu benedices justo,
Domine, ut scuto [h. hasta] placibilitatis coronabis eum.

VICTORI IN PSALMIS SUPER OCTAVA CANTICUM
[h. Psalmus] DAVID.

VI. Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripas me.

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum ego
[Al. tac. ego],
sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

Et anima mea conturbata [Al. turbata] est valde,
et tu, Domine, usquequo?

Revertere, Domine, erue animam meam, salva me
propter misericordiam tuam.

1. In mss. nostris *lenificant* : In Hebræo יחליקו.

2. In futuro *suscipiet* ms. Cisterciens. legit presens Hebræo יקח.

3. Canon Carcass. et ms. Carnutensis, *pro ignorantia David* : consequenter vero in ms. S. Michaelis, *super verbis Chusi*. MART.

Quoniam non est in morte recordatio tui,
in inferno quis confitebitur tibi?

Laboravi in gemitu meo
natare faciam tota nocte lectum [Al. lectulum]
meum,

lacrymis meis stratum meum rigabo.

Caligavit præ amaritudine [h. irritatione] oculus
meus,

consumptus sum ab universis hostibus meis.

Recedite a me omnes, qui operamini iniquitatem,
quia audivit Dominus vocem fletus mei.

Audivit Dominus deprecationem meam,
Dominus orationem meam suscepit².

Confundantur et conturbentur vehementer omnes
inimici mei,
revertantur et confundantur subito [h. in momento].

IGNORATIO DAVID³, QUOD CECINIT DOMINUS SUPER
VERBA ÆTHIOPIS FILII JEMINI.

VII. Domine Deus meus in te speravi,
salva me ab omnibus persequentibus me. et libera me.

Ne forte rapiat⁴ ut leo animam meam,
laceret, et non sit qui eruat.

Domine Deus meus, si feci istud,
si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi malum,
et dimisi hostes meos vacuos.

Persequatur inimicus animam meam, et apprehendat,
[Al. comprehendat],
et conculcet in terra vitam meam,
et gloriam meam in pulverem colloquet⁵.

SEMPER.

Surge, Domine [Al. Deus], in furore tuo,
elevare indignans super hostes meos ; et consurge
[h. exergiscere] ad me judicio quod mandasti.

Et congregatio tribuum [h. plebium] circumdet te,
et pro eo [Al. hac] in altum revertere.

Dominus judicabit [Al. judicat] populos,
judica me, Domine [Al. Deus], secundum justitiam meam,
et secundum simplicitatem meam quæ est in me.

— Nostri mss. quoque alii Martiano inspecti *pro ignorantia*, et consequenter *super verbis Chusi*, Cisterciens. *pro verbis*.

4. Idem nostri mss. *ne forte capiat*.

5. Unus Cisterciens. ms. *in pulverem conculcet*.

*Consumatur malum iniquorum [h. impiorum] :
et confirmetur justus¹,
et probator cordis et reum Deus justus.*
*Clypeus meus in Deo,
qui salvat rectos corde².*
*Deus iudex justus,
et fortis, et³ comminans tota die.*
*Non convertenti [Al. convertet] gladium suum acuet,
arcum suum tetendit, et paravit illum.*
*Et in ipso paravit vasa mortis,
sagittas suas ad comburendum operatus est.*
*Ecce parturit iniquitatem,
et concepto dolore, peperit mendacium⁴.*
*Lacum aperuit, et effodit eum,
et incidet in interitum quem operatus est.*
*Revertetur dolor [h. dolus] suus in caput ejus,
et super verticem ejus iniquitas sua descendet.*
*Confitebor Domino secundum justitiam ejus.
et psallam [Al. cantabo] nomini Domini altissimi.*

VICTORI PRO TORCULARIBUS CANTICUM
[h. Psalmus] DAVID⁵.

VIII. *Domine [Al. Dominus] dominator noster,
quam grande est nomen tuum in universa terra:
qui posuisti gloriam tuam super caelos.*
*Ex ore infantium et lactentium fecisti⁶ [h. fundasti]
laudem [h. virtutem],
propter adversarios tuos,
ut quiescat inimicus et ultor.*
*Videbo enim caelos tuos opera digitorum tuorum,
lunam et stellas quae fundasti [h. praeparasti],*

1. Tres mss. *justitia*, subsequenti etiam et vocula praetermissa. Pseudo-Hieronymus in commentar. ad hunc locum: « In Hebraeo, *inquit*, ita scriptum est: *Scrutans corda et renes, Deus justus, ut postea consequatur, adjutorium meum a Deo, etc.* »

2. Reginæ ms. *reticet corde*.

3. Voculam *et* nostri mss. tacent. Falsus Hieronymus in commentar. *Melius*, *inquit*, *in Hebraeo habetur*, comminatus in omni die, *quod Aquila quoque transtulit*.

4. Ms. Corbeiens. prima manu, et canon San-Germanensis correctus, *et concepto dolo peperit mendacium*. MART.

— Cisterciens. ut et alii apud Martian. mss. *concepto dolo*: quod potius critici alicujus perversa cura, quam librarii factum existimo incuria.

5. *Victori pro torcularibus ipsi David*. Sic inscribunt octavum psalmum canon Carcass. et alii duo mss. MART.

*Quid est homo, quoniam recordaris ejus,
vel filius hominis, quoniam visitas eum?*
*Minues [Al. minuisti] cum paulo minus a Deo,
gloria et decore coronabis eum.*
*Dabis ei potestatem super opera manuum tuorum,
cuncta posuisti sub pedibus ejus.*
*Oves et armenta omnia,
insuper et animalia agri.*
*Aves caeli et pisces maris,
qui pertranseunt semitas marium⁷.*
*Domine dominator noster,
quam grande est nomen tuum in universa
terra.*

VICTORI SUPER MORTE⁸ FILII CANTICUM
[h. Psalmus] DAVID.

IX. *Confitebor Domino in toto corde meo,
narrabo omnia [Al. omni] mirabilia tua.*
*Labor et gaudebo in te,
canam [h. psallam] nomini tuo, Altissime.*
*Cum ceciderint [h. converterint] inimici mei retrorsum,
corruerint et perierint a facie tua.*
*Fecisti enim judicium meum et causam meam,
sedisti super solium iudex justitiae.*
*Increpasti [Al. increpuisti] gentes, periit impius,
nomen eorum delesti in sempiternum [h. saeculum]
et jugiter.*
*Inimici⁹ completæ sunt solitudines in finem,
et civitates subvertisti:
periit memoria eorum cum ipsis.*

6. In nostris mss. *perfecisti*: mox unus reginæ, *adversarios meos habet pro tuos*.

7. In exemplaribus canonis Heb. veritatis scriptum legimus, *qui pertranseunt ponti mari*: sed in nostro San-Germanensi additur secunda manu syllaba *um*, ut legatur *marium*: in margine etiam positum est istud scholion, *h. semitas*; quod respondet *ponti* in textu, codex Vaticanus, et alter S. Michaelis in periculo maris, nec non unus Augustinorum Burdigalensium legunt quod nos posuimus. Quatuor alii, nempe regius, Corbeiens. Carnutensis, et Sorbonicus retinent cum edito, *semitas ponti*. MART.

— Cisterc. ms. *pertranseunt vias aquarum*: regius autem *semitas ponti*, ut et Martian. in aliquot e suis invenit.

8. Pari consensu *pro morte* praefereunt nostri mss.

9. Tacet regin. ms. vocem *inimici*, legitque, *completæ solitudinis in fine*. Cisterciens. *defecerunt frumæ* cum antiquis versionibus.

Dominus autem in sempiternum [h. sæculum] sedebit, stabilicit ad iudicandum solium suum. Et ipse iudicabit¹ orbem in iustitia, iudicabit populos in æquitatibus. Et erit Dominus elevatio oppresso, elevatio opportuna in angustia. Et confident in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine. Cantate [h. Psallite] Domino habitatori Sion, annuntiate in populis cogitationes ejus. Quoniam quærens [Al. quærentes] sanguinem eorum recordatus est, nec oblitus est clamoris [Al. clamorem] pauperum. Misere mei², Domine, vide afflictionem meam ex inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis. Ut narrem [Al. Et enarrem] omnes laudes tuas in portis filie Sion, exsultabo in salutari tuo. Demersæ sunt gentes in interitu quem fecerunt, in reti³ quod absconderunt, captus est pes eorum. Agnitus est Dominus iudicium faciens, in opere manuum [h. palmarum] suarum corrui impius. Sonitu SEMPER⁴.

Convertantur impii in infernum, omnes gentes quæ oblitæ sunt Deum. Quoniam non in æternum oblivioni erit pauper, exspectatio pauperum⁵ peribit in perpetuum. Surge, Domine, non confortetur homo: iudicentur gentes ante faciem tuam. Pone, Domine, terrorem eis: sciant gentes, homines esse se. SEMPER.

QUARE, DOMINE, STAS A LONGE⁶.

X. Despicies in temporibus angustia. In superbia impii ardet pauper: capiantur in sceleribus quæ cogitaverunt. Quia laudabitur impius in desiderio animæ suæ⁷, et avarus applaudens sibi blasphemavit Dominum. Impius secundum altitudinem iræ suæ non requiret⁸: nec [Al. non] est Deus in omnibus cogitationibus ejus. Parturiunt vice ejus in omni tempore: longe [h. in excelso] sunt iudicia tua a facie ejus, omnes inimicos suos despicit. Loquitur in corde suo: Non movebor: in generatione et generatione ero sine malo. Maledictione os ejus plenum est, et dolus et avaritia: sub lingua ejus dolor et iniquitas⁹. Sedet insidians juxta vestibula in absconditis interficit¹⁰ innocentem: oculi ejus robustos circumspiciunt.

1. In instanti iudicat, tum hoc, cum subsequenti versu mss. nostri omnes legunt.

2. Iidem nostri mss. *Misertus est mei Dominus, vidit afflictionem: qui exaltat me, etc.*

3. Ms. Cisterciens. *in fovea quam fecerunt, in rete, etc.*

4. Plures mss. *sonitu sempiterno*, vel *cum sonitu sempiterno*. Canon San-Germanensis, et Vaticanus codex ms. psalm. *cum sonitu semper*. Editus legit juxta Hebr. *meditatione semper*. At verbum *meditationis* non apparet in novem mss. nostris. Apud LXX, ODA DIAPSALEMATIS scribitur: hinc S. Hieronymus ait in epist. nunc 138: *Nonus psalmus distinguitur cantico diapsalmatis*. MART.

5. Abest hic in Hebr. ac in utroque exemplari canonis particula negativa *non* quæ tamen subintelligenda est ex præcedentibus; idquo ante nos docuit vir, si quis altæ, linguæ Hebr. consultissimus, noster Thomas Dufour, 78 non « semel positum, inquit, aliquando in aliis periodis membris subintelligitur, ut psal. ix: Non in finem oblivio erit pauperis; patientia pauperum (non) peribit in finem ». Hæc ille in opere grammatico linguæ subauditur, expresse hic interserunt nostri mss.

6. Sic in medio columnæ describunt hunc versum exemplaria canonis, ad distinctionem scilicet psalmi decimi, qui apud Hebr. initium sumit ab his verbis: Cæteri codices continuatè scribunt, conjunguntque in unum hos duos psal. Inde error numerorum exoritur in consequentibus, ut pro undecimo decimus notetur, ac pro decimo tertio duodecimus: et ita de cæteris. MART.

— Martianæus ad hunc modum ex utroque canonis, ut vocat, exemplari descripsit majusculis litteris ad novi psalmi in Hebræo archetypo initium significandum. Nostri autem mss. continenter scribunt, sine ulla divisionis aut numeri nota.

7. Codex regius ac Carnutensis legunt cum editis libris: *Quia laudabit impius desiderium animæ suæ*. MART. — In nostris mss. ut et duobus apud Mart. *laudabit, etc.*

8. Codex reginæ *secundum multitudinem furoris sui non requiret*, et *furoris* quidem pro *iræ* alii quoque codices legunt.

9. Mss. Vaticanus, Corbeiensis, et Canon San-Germanensis emendatus *dolus et iniquitas*. MART.

10. Mss. quoque nostri, ut tres pene Mart. *ut interficiat*. Mox Cisterciens. addit *tuos ad robustos*.

Insidiatur in abscondito,
quasi leo in cubili;
Insidiatur ut rapiat pauperem :
rapiet pauperem cum [Al. dum] attraxerit eum
ad rete suum.
Et confractum subjiciet,
et irruet viribus suis valenter.
Dixit in corde suo : Oblitus est Deus :
abscondit faciem suam, non respiciet in perpe-
tuum.
*Surge, Domine, Deus*¹ [*h. o Deus*], *leva manum*
tuam :
noli oblivisci pauperum.
Quare blasphemat impius Deum,
*dicens in corde suo quod non requiras*².
Vides [h. Vidisti] quia tu laborem et furorem
respicis,
ut detur in manu tua :
Tibi relinquuntur [Al. derelinquuntur] fortes tui,
*pupillo tu es factus adjutor*³.
Contere brachium impii et maligni :
queres impietatem ejus [Al. eorum], et non invenies.
Dominus rex sæculi et æternitatis,
perierunt gentes de terra ejus.
Desiderium pauperum audivit Dominus [h. audisti,
Domine] ;
*præparasti cor eorum*⁴, *audiat auris tua.*
Ut iudices pupillum et oppressum,
et nequaquam ultra superbiat [Al. superbiat]
homo de terra.

VICTORI DAVID.

XI. *In Domino speravi,*
quomodo dicilis animæ meæ :
*Transvola in montem*⁵ *sicut passer.*
Quia ecce impii tetenderunt arcum :
posuerunt sagittam suam super nervum,
ut sagittent in abscondito rectos corde.
Quia leges dissipatæ sunt,
justus quid operatus est ?
Dominus in templo sancto suo,
Dominus in cælo thronus ejus :

1. Addit denuo Cisterciens. ms. *meus*.
2. In reginæ ms. ut et aliis penes Martian. *requirat* : Cisterciens. *requiratur*.
3. Aliquot mss. *tu eris factus adjutor* ; alii nonnulli, *tu eris adjutor*. MART.
4. Tres e nostris mss. *præparasti, ut cor eorum, etc.*

Oculi ejus vident,
palpebræ ejus probant filios hominum.
Dominus justum probat,
impium autem et diligentem iniquitatem, odit
anima ejus.
Pluet [Al. Pluit] super peccatores [h. impios]
laqueos,
ignis et sulphur, et spiritus tempestatum pars
calicis eorum.
Quoniam justus Dominus justitias dilexit :
rectum videbunt [Al. viderunt] facies eorum.

VICTORI PRO OCTAVA CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

XII. *Salva, Domine*⁶, *quoniam defecit sanctus*
[h. misericors].
Quoniam imminuti sunt fideles a filiis hominum.
Frustra loquuntur [Al. loquitur] unusquisque pro-
ximo suo,
labium dolosum in corde, et corde locuti sunt.
Disperdat Dominus omnia labia dolosa,
linguam magniloquam.
Qui dixerunt : Linguam nostram roboremus,
labia nostra nobiscum sunt : quis Dominus [h. do-
*minator] noster*⁷ ?
Propter vastitatem inopum et gemitum pauperum,
nunc consurgam, dicit Dominus :
ponam in salutare auxilium eorum.
Eloquia Domini eloquia munda :
*argentum probatum*⁸,
separatum a terra, colatum septuplum.
Tu, Domine, custodies ea,
servabis nos a generatione hac in æternum.
In circuitu impii ambulabunt [Al. ambulat],
cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

XIII. *Usquequo, Domine, oblivisceris me [Al. mei]*
penitus :
usquequo abscondes faciem tuam a me ?
Usquequo ponam consilia [Al. consilium] in anima
mea,

5. Nostri mss. *Transvola. montem, ut avis*.
6. In Cisterciensi, *salva me, Deus* : et mox juncto regio *labium subdolum pro dolosum*.
7. Duo mss. addunt verbum *est*.
8. Idem mss. alii que penes Martianæum *argentum igne probatum*.

dolorem in corde meo per diem,
 usquequo exaltabitur inimicus meus super me?
 Convertere [h. Aspice], exaudi me¹, Domine Deus
 meus :
 illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in
 morte.
 Nequando dicat inimicus meus : Prævalui adversus
 eum :
 hostes mei exsultabunt, cum motus fuero.
 Ego autem in misericordia tua confido,
 exsultabit cor meum in salutari tuo :
 cantabo Domino, qui reddidit mihi.

VICTORI DAVID.

XIV. Dixit stultus in corde suo :
 Non est Deus :
 Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt studiosi :
 non est qui faciat bonum.
 Dominus de cælo prospexit super filios hominum,
 ut videret si est intelligens², requirens Deum.
 Omnes recesserunt, simul conglutinati sunt,
 non est qui faciat bonum, non est usque ad unum³.
 Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem :
 qui devorant populum meum ut cibum panis ?
 Dominum non invocaverunt.
 Ibi trepidabunt formidine⁴,
 quoniam Deus in generatione justa.
 Consilium pauperum confudistis :
 quoniam Dominus spes ejus est.
 Quis dabit de Sion salutem Israel ?
 Quando reduxerit Dominus captivitatem populi
 sui,
 exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

1. Cisterciens. attende, et exaudi me, etc.

2. In reginæ ms. si esses intelligens, sequitur Cisterciens. aut requirens.

3. Spatium hic vacuum relinquunt exemplaria Canonis Hebr. veritatis, ac mss. codices Carnutensis et Sorbonicus, qui per tres columnas descripti, triplicem complectuntur versionem psalm. Hoc autem spatio indicant absentiam octo versuum, quorum Apostolus videtur meminisse in epist. ad Romanos (cap. iii, vers. 12 seqq.) et si nihil exstet hujusmodi versuum in Hebraico fonte, neque apud LXX translatores, sed tantum in editione Vulgata, quæ Græcæ κενὴ dicitur, et in toto orbe diversa erat Hieronymi tempore, ut ipse testatur in præfat. lib. xvi comment. in Isaiam prophetam. Videsis eodem loco Eustochium virginem ac Hieronymum Ecclesiæ doctorem de istis versibus disputantes. Consule etiam Jo. Is. Levitæ Germani defensionem veritatis Hebr. adversus Lindanum l. 1, pag. 40. MART.

CANTICUM [h. Psalm.]—DAVID.

XV. Domine, quis peregrinabitur in tentorio tuo⁵,
 qui [Al. et qui] habitavit in monte sancto tuo?
 Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam,
 loquiturque veritatem in corde suo.
 Qui non est facilis in lingua sua,
 neque fecit [Al. facit] amico [h. sodali] suo malum :
 et opprobrium non sustinuit super vicinum [h.
 proximum] suum.
 Despicitur in oculis ejus improbus,
 timentes autem Dominum glorificabit [Al. glori-
 ficat] :
 jurat ut se affligat, et non mutat.
 Pecuniam suam non dedit ad usuram,
 et munera adversus innoxium non accepit :
 Qui facit hæc,
 non movebitur in æternum.

HUMILIS ET SIMPLICIS DAVID.

XVI. Custodi me, Deus, quoniam speravi in te.
 Dixi⁶ Domino : Dominus meus es tu :
 bene mihi non est sine te.
 Sanctis qui in terra sunt, et magnificis,
 omnis voluntas mea in eis.
 Multiplicabuntur idola eorum, post tergum sequen-
 tium⁷ :
 non libabo libamina eorum, de sanguine,
 neque assumam nomina eorum in labiis meis.
 Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei⁸,
 tu possessor [h. restitutor] sortis meæ.
 Lineæ [Al. Linetæ] ceciderunt mihi in pulcherrimis
 et hæreditas speciosissima mea est.

4. Idem Cisterciens. timebunt formidinem.

5. Exscriptor codicis Vaticani legit hic loci, non quod invenerat, sed quod intelligebat : Quis peregrinabitur in territorio tuo. MART.

6. Hebr. hodiernus corruptam habet lectionem dixisti pro dixi, id est, אִמְרַתְּ אִמְרַתְּ amartha, sive amartha, pro אִמְרַתְּ אִמְרַתְּ amarthi. Aliquot mss. Latini legunt, dicens Deo, pro dixi Domino. MART.

— Aliquot mss. dicens Deo. De Hebræa, quæ varie reddi potest, lectione consule criticos sacros.

7. Longius multo abit Cisterciens. ms. Multiplicentur dolores eorum, et postea sequentur te : non libabo [Al. ms. libabo] libamina eorum, quia gravior est quam effusio sanguinis ; neque assumam, etc. quæ glossatoris quidem et paraphrastæ ingenium potius quam interpretis sapiunt. Prior tamen ille sensus de multiplicatis doloribus, non idolis, æque bene ex Hebræo textu elicitur.

8. In recto habet idem ms. et calix meus.

*Benedicam Domino qui dedit consilium mihi :
insuper et noctibus erudierunt me renes mei.
Proponebam Dominum [Al. tac. Dominum] in conspectu meo [h. coram me] semper :
qui a dextris meis est [Al. es], ne commovear.
Propterea lætatum est cor meum, et exsultavit gloria mea,
et caro mea habitabit confidenter.
Non enim derelinques animam meam in inferno :
nec dabis sanctum [h. misericordem tuum] videre corruptionem.
Ostende mihi semitam vitæ,
plenitudinem [h. satietatem] lætitarum¹ ante vultum tuum,
decores in dextera tua æternos.*

ORATIO DAVID.

*XVII. Audi, Deus, justum [h. Audi, Domine, justitiam],
intende deprecationem meam ;
Auribus percipe orationem meam,
absque labiis mendacibus [Al. mendacii].
De vultu tuo [h. De conspectu tuo] iudicium meum prodeat
oculi tui videant æquitates.
Probasti cor meum, visitasti nocte :
conflasti me, et non invenisti² ;
cogitatio mea utinam non transisset os meum.
In opere Adam,
in verbo labiorum tuorum,
ego observavi vias [h. semitas] latronis.
Sustenta gressus meos in callibus tuis,
et non labantur [Al. labentur] vestigia mea.
Ego invocavi te, quia exaudies me, Deus³ ;
inclina aurem tuam mihi, audi eloquium meum.
⁴ Mirabiles fac misericordias tuas, salvator sperantium,
a resistentibus dexterae tuae.*

1. Canon Ecclesiæ Carcass. plenitudinem divitarum. MART.

2. Locus insigniter mutatus ac depravatus tam in editis, quam in mss. libris : canon San-Germansensis, et Vaticanus codex cum Corboiensi legunt ut nos edidimus. Duo alii in hunc modum : *Conflasti me, et non invenisti cogitationes meas. Utinam non transisset os meum in opere hominum ; propter verbum labiorum tuorum, etc.* Regius ms. *Conflasti me, et non invenisti cognitiones meas transire os meum in opera hominum ; propter verbum labiorum tuorum, etc.* Similiter canon Car-

*Custodi me quasi pupillam [h. filiam] intus oculi,
in umbra alarum tuarum protege me.
A facie impiorum vastantium me.
Inimici mei animam meam circumdederunt,
adipe suo concluserunt ;
et ore locuti sunt superbe.
Incedentes adversum me, nunc circumdederunt me :
oculos suos posuerunt declinare in terram.
Similitudo ejus quasi leonis desiderantis prædam,
et quasi catuli sedentis⁵ in absconditis.
Surge, Domine, præveni faciem ejus, incurva eum :
salva animam meam ab impio, qui est gladius tuus.
A viris manus tuæ, Domine,
qui mortui sunt in profundo :
Quorum pars in vita,
et quorum de absconditis tuis replesti ventrem.
Qui satiabuntur in filiis,
et dimittent reliquias suas parvulis eorum.
Ego in justitia videbo faciem tuam,
implebor [h. satiabor] cum evigilavero similitudine tua.*

VICTORI SERVO DOMINI DAVID, QUÆ LOCUTUS EST DOMINO VERBA CANTICI HUIUS, IN DIE QUÆ LIBERAVIT EUM DOMINUS DE MANU OMNIUM INIMICORUM SUORUM⁶, ET DE MANU SAUL, ET AIT :

*XVIII. Diligam te, Domine, fortitudo mea,
Dominus [Al. Domine] petra mea⁷, et robur meum, et salvator meus.
Deus meus fortis meus, et sperabo in eo ;
scutum meum, et cornu salutis meæ, susceptor meus.
Laudatum invocabo Dominum,
et ab inimicis meis salvus ero.
Circumdederunt me funes mortis,
et torrentes diaboli [Belial] terruerunt me,
Funes inferi circumdederunt me,
prævenērunt me laquei mortis.*

cassonensis et ms. Sorbonicus, his exceptis, in opere hominum. MART.

3. Mss: tres, exaudisti me, Deus. MART.

4. Minori numero Cisterciens. cod. *mirabilem fac misericordiam tuam, et mox in oculo pro intus oculi.*

5. Interserit regin. ms. *leonis.*

6. In Cisterc. ms. voces *suorum*, et in fine, ut ait, non habentur.

7. Regius, Corbeiens. Carnut. et Sorbonicus mss. codices legunt : *Domine, petra mea.* MART.

In tribulatione mea invocabo [Al. invocavi] Dominum,
et ad Deum meum clamabo.

Exaudiet de templo sancto¹ suo vocem meam,
et clamor meus ante faciem ejus veniet in aures ejus.

Commota est, et contremuit terra :
et fundamenta montium concussa sunt,
et conquassata sunt, quoniam iratus est.

Ascendit fumus in [Al. de] furore ejus :
et ignis ex ore ejus devorans,
carbones accensi sunt ab eo.

Inclinavit cœlos, et descendit.
et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super cherub [Al. cherubin], et volavit,
et volavit super pennas venti.

Posuit tenebras latibulum suum :
in circuitu ejus tabernaculum ejus,
tenebrosas aquas in nubibus aeris².

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt,
grando et carbones ignis.

Et intonuit in cœlis [Al. de cœlo] Dominus,
et Altissimus dedit vocem suam³ ;
grandinem et carbones ignis.

Et misit [Al. emisit] sagittas suas, et dissipavit
eos,
fulgura multiplicavit, et conturbavit illos.

Et apparuerunt effusiones aquarum,
et revelata sunt fundamenta orbis.

Ab increpatione tua, Domine :
ab inspiratione spiritus furoris tui.

Misit de alto, et accepit me,
extrahet me⁴ de aquis multis.

Liberavit me de inimico meo potentissimo,
et de his qui oderunt me, quoniam robustiores
me erant.

Prævenērunt me in die afflictionis meæ,
et factus est Dominus firmamentum meum.

Et eduxit me, in latitudinem,
liberavit me⁵, quoniam placui ei.

Retribuit mihi Dominus secundum justitiam meam,
secundum munditiam manuum mearum reddidit
mihi.

Quia custodivi vias Domini,
et non egi impie a Deo meo.

Omnia enim judicia ejus in conspectu meo,
et præcepta ejus non amovi a me.

Et fui immaculatus cum eo,
et custodivi me ab iniquitate mea.

Et restituet [Al. restituit] mihi Dominus secundum
justitiam meam,
secundum munditiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris,
cum viro innocente innocenter ages.

Cum electo electus eris,
et cum perverso subverteris [Al. perverses].

Quia tu populum pauperem salvabis,
et oculos excelsos humiliabis.

Quia tu illuminabis lucernam meam⁶.

Domine Deus meus, illustrabis tenebram meam [Al.
tenebras meas].

In te enim curro⁷ accinctus [h. curram post accinctos] :

et in Deo meo transiliam [Al. insiliam] murum.
Deus immaculata via ejus,

eloquium Domini examinatum⁸ :
scutum est omnium sperantium in se.

Quoniam⁹ quis est Deus præter Dominum,
et quis fortis præter Deum nostrum ?

Deus qui [Al. tac. qui] accingit me fortitudine,
et posuit immaculatam viam meam.

1. Addictum sancto nostri omnes mss. ignorant.

2. Iidem mss. nostri, alique apud Martian. *tenebrosa aqua in nubibus ætheris*.

3. Hunc versum cum præcedenti copulant exemplaria canonis ; contra quod docuit S. Hieron. in epist. ad Sunniam et Frotelam : « Et quæritis, inquit, cur Græcus istum versiculum secundo non habeat interpositis duobus versibus, etc. » Quæstio erat de isto versiculo, *grando et carbones ignis*, qui semel tantum in Græco contextu legebatur ; in Hebr. autem iterum post duos versus positus exstat. De Hebr. quoque et de Theodotionis editione in Septuaginta interpretibus sub asterisco additum fuit comma istud. MART.

4. Duo mss. *extrahit me* : tum subsequenti proximo versu, cum plerisque aliis apud Martian. *de inimicis meis potentissimis*.

5. Unus Cisterciens. *liberavit me*, sequitur reginæ cod. *quia placuit ei*.

6. Duo mss. *quia tu illuminas ; et consequenter, illustrabit tenebras meas*, legunt aliquot alii codices. MART.

7. Quod præfer. Hebr. schollastes *curram*, duo quoque e nostris mss. præferunt.

8. Iidem mss. addunt hic *igne*.

9. Adverbium *quoniam* nostri mss. tresque alii Martianæ inspecti non agnoscunt.

Coequans pedes meos cervis,
 et super excelsa mea¹ statuens me.
 Docens manus meas ad praelium,
 et componens quasi arcum æreum brachia mea.
 Dedisti mihi clypeum salutis tuæ [Al. meæ],
 et² dextera tua confortavit [Al. confirmavit] me,
 et mansuetudo tua multiplicavit me.
 Dilatabis gressum meum [Al. gressus meos] subtu
 me,
 et non deficient tali mei [Al. tac. mei].
 Persequar inimicos meos, et apprehendam,
 et non revertar, donec consumam eos.
 Cædam eos, et non poterunt surgere,
 cadent sub pedibus meis.
 Et accinxisti me fortitudine ad praelium,
 incurvabis resistentes mihi sub me
 Inimicorum meorum dedisti mihi dorsum,
 et odientes me disperdidisti.
 Clamabunt, et non erit qui salvet :
 ad Dominum, et non exaudiet eos.
 Delebo [h. Comminuam] eos ut pulcerem ante fa-
 ciem venti,
 ut lutum platearum projiciam eos.
 Salvabis me a contradictionibus populi ;
 pones me in caput gentium.
 Populus quem ignoravi, serviet mihi :
 auditione auris obaudiet mihi.
 Filii alieni mentientur mihi :
 Filii alieni defluent,
 et contrahentur in angustiis suis.
 Vivit Dominus, et benedictus Deus [h. fortis] meus,
 et exaltabitur [Al. exaltetur] Deus salutis meæ.
 Deus, qui das vindictas mihi,
 et congregas populos sub me.
 Qui servas me ab inimicis meis,
 et a resistentibus mihi elevas me :
 a viro iniquo liberabis [Al. libera] me.
 Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine,
 et nomini tuo cantabo [h. psallam].
 Magnificanti salutes regis sui,
 et facienti misericordiam³ Christo suo ;
 David et semini ejus usque in æternum [h. sæculum].

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

XIX. Cæli enarrant gloriam Dei,
 et opus manuum ejus annuntiat firmamentum.

1. Tacent duo e nostris mss. mea.

2. Hic spatium vacuum relinquunt exemplaria
 quatuor mss. superius laudata, quo denotant abesse

Dies diei eructat verbum,
 et nox nocti indicat scientiam.
 Non est sermo, et non sunt verba,
 quibus non audiat vox eorum.
 In universam terram exivit sonus eorum,
 et in finem orbis verba eorum :
 soli posuit tabernaculum in eis.
 Et ipse quasi sponsus procedens [Al. procedit] de
 thalamo suo.
 exultavit, ut fortis ad currendam viam [h. se-
 mitam].
 A summitate cæli egressus ejus,
 et cursus [Al. recursus] ejus usque ad summita-
 tem illius :
 nec est qui se abscondat a calore illius.
 Lex Domini immaculata
 convertens animam :
 Testimonium Domini fidele,
 sapientiam præstans parvulo [Al. parvulis].
 Præcepta Domini recta
 lætificantia cor.
 Mandatum Domini lucidum
 illuminans oculos.
 Timor Domini mundus
 perseverans in sæcula [h. æternum] :
 Judicia Domini vera,
 justificata in semetipsis.
 Desiderabilia super aurum
 et lapidem pretiosum multum [h. obryzum],
 et dulciora super mel et favum redundantem.
 Unde et servus tuus docebit ea :
 in custodiendis eis fructus multus.
 Errores quis intelligit :
 ab occultis munda me.
 A superbis quoque libera servum tuum,
 si non fuerint dominati mei, tunc immaculatus
 ero,
 et mundabor a delicto maximo.
 Sint placentes sermones oris mei,
 et meditatio cordis mei in conspectu tuo :
 Domine, fortitudo mea, et redemptor meus.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID

XX. Exaudiat te Dominus in die tribulationis :
 protegat te nomen Dei Jacob.

in Hebr. voluminibus unum versum, quem nonnullæ
 interpretationes repræsentant.

3. In regin. mss. magnificant salutes, et cohæ-
 renter facient misericordiam.

*Mittat tibi auxilium de sancto,
et de Sion roboret te.*
*Memor sit omnis sacrificii tui,
et holocaustum tuum [Al. tac. tuum] pingue fiat.*
SEMPER.
*Det tibi secundum cor tuum,
et omnem voluntatem tuam [h. omne consilium
tuum] impleat.*
*Laudabimus in salutari tuo¹,
et in nomine Dei nostri deducemus².*
*Impleat Dominus omnes petitiones tuas :
nunc scio quoniam salvabit Dominus christum
suum :*
*Exaudiet eum de cælo sancto suo,
in fortitudinibus³ salutis dexteræ suæ.*
Hi in curribus, et hi in equis :
*nos autem in nomine Domini Dei nostri recor-
dabimur⁴.*
*Ipsi curvati [Al. incurvati] sunt et ceciderunt :
nos vero surreximus et erecti sumus.*
Domine, salva :
rex exaudiet nos in die qua invocaverimus eum⁵.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

XXI. *Domine, in fortitudine tua lætabitur rex,
et in salutari tuo exultabit vehementer.*
*Desiderium cordis ejus dedisti ei,
et voluntate labiorum ejus non fraudasti.*
SEMPER⁶.
*Quoniam prævenies cum benedictionibus bonitatis⁷ :
pones in capite ejus coronam obryzam⁸.*
*Vitam petivi a te, dedisti ei :
longitudinem dierum in sæculum et in æternum.*

1. Plures mss. *Laudabimur in salutari tuo, et in nomine Dei nostri duccemus choros.* MART.

2. Idem juncto Cisterciens. ms. pluresque alii penes Martian. *duccemus choros* : fortasse verius.

3. Iidem mss. *in fortitudine.*

4. Editi libri ac mss. tres : *Nos autem nominis Dei nostri recordabimur.* MART.

5. Aliter reg. August. Burdegal. et S. Michaelis exemplaria mss. quæ hoc modo legunt : *Rex exaudiet nos in die, qua invocaverimus te.* Corbeiensis codex, et Carnutensis, *in die qua invocaverimus* : juxta Hebraicum hodiernum, *in die clamare nos.* Exemplaria canonis, atque Vaticanum codicem secuti sumus. Tandem Sorbonicus ita habet : *Rex exaudiet nos in die qua invocaverimus te.* MART. — Cisterciensis ms. *rex et exaudi nos in die qua invocaverimus*, absque addito *eum*.

*Magna gloria ejus in salutari tuo :
gloriam et decorem pones super eum.*
*Pones enim eum in benedictiones in sempiternum⁹,
exhilarabis eum lætitia apud vultum tuum.*
*Quoniam rex confidet in Domino,
et in misericordia Excelsi non decipietur :*
*Inveniet [Al. Inveniat] manus tua omnes inimicos
tuos :*
dextera tua inveniet odientes te.
*Pones eos ut clibanum ignis.
in tempore vultus tui :*
*Dominus in furore suo præcipitabit [Al. præcipi-
tavit] eos,
et devorabit [Al. devoravit] eos ignis.*
*Fructum eorum [Al. tac. eorum] de terra perdes,
et semen eorum de filiis hominum.*
*Quoniam inclinaverunt super te malum,
cogitaverunt scelus quod non potuerunt.*
*Quoniam [Al. quia] pones eos humerum,
funes [h. nervos] tuos firmabis contra facies
eorum.*
*Exaltare, Domine [Al. Deus], in fortitudine tua,
cantabimus et psallemus fortitudinem tuam [Al.
fortitudines tuas].*

VICTORI PRO CERVO MATUTINO¹⁰ CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

XXII. *Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti
me :*
longe a salute mea verba rugitus mei.
*Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies :
et nocte, nec est silentium mihi.*

6. Quidam mss. addunt *cum*, alii præterea diapalmatis notam *semper* expungunt.

7. Corbeiens. Vatic. et Sorb. *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus bonitatis.* Deinde iidem mss. Sorb. ac Corbeiensis cum duobus aliis legunt *coronam de lapide pretioso.* MART.

8. Pro *obryzam* nostri mss. habent *de lapide pretioso.* Mox Cisterc. et pro *voculis a te*.

9. Iterum nostri omnes mss. aliique apud Martian. *benedictionem sempiternam.*

10. Corrupte legitur in utroque exemplari canonis, inque Vaticano codice, *pro cervo matutino* : cum Hieronymus ipse docuerit lib. II comment. in Osee prophetam, legendum esse masculino genere, *pro cervo matutino*. « Ipse (Christus) et non alius, inquit, quasi mane et aurora paratus est nobis. De quo et vicesimi psalmi titulus est : *Pro assumptione*

Et tu sancte, habitator laus [h. laudes] Israel.

*In te confisi sunt, patres nostri :
confisi sunt, et salvasti eos.*

*Ad te clamaverunt, et salvati sunt :
in te confisi sunt, et non sunt confusi.*

*Ego autem sum vermis et non homo [h. vir] :
opprobrium hominum et despectio plebis [h. populi].*

*Omnes videntes me, subsannant [Al. subsannabant]
me; demittunt labium, movent caput.*

*Confugit ad Dominum [h. revelat Domino], salvet
eum :*

liberet eum, quoniam vult eum.

*Tu autem propugnator meus ex utero :
fiducia mea ab uberibus matris meae.*

*In te projectus sum ex vulva :
de ventre matris meae Deus meus tu'.*

*Ne longe fias a me, quoniam tribulatio proxima,
quoniam non est adjutor.*

*Circumdederunt me vituli multi :
tauri pingues [h. Basan] vallaverunt me.*

*Aperuerunt super me os suum :
leo' capiens et rugiens.*

*Sicut aqua effusus sum,
et separata sunt omnia ossa mea :*

*Factum est cor meum sicut cera
liquefacta in medio ventris mei.*

*Aruit velut testa fortitudo mea,
et lingua mea adhæsit faucibus meis',
et in pulverem mortis detraxisti me.*

Quoniam circumdederunt me venatores [h. canes],

consilium pessimorum vallavit :

Fixerunt manus meas' et pedes meos :

matutina, licet in Hebr. scriptum sit: *Pro cervo matutino*. Meminit etiam ejusdem tituli in epist. ad *Marcellam*, cujus principium est: *Nuper cum pariter essemus*, ubi ait: *Vellem tibi aliquid et de diapsalsalmate scribere, quod Hebr. scribitur שְׂלָא... et de eo quod in cujusdam psalmi titulo habetur פְּרוֹ אִי־לֵבָתַי*. Nomen autem אִי־לֵבָתַי et אִי־לֵבָתַי *aieleth* et *aiala*, quamvis formam habent femininam apud Hebræos, genere masculino Hieronymus interpretatur Gen. XLIX, 19; Proverb. LIX, 19, hic Psalm. XXI, aut XXII, juxta Hebr. et alibi. Hinc apparet nonnulla fuisse mutata ab scholiasto canonis in exemplaribus manuscriptorum versionis Hieronymianæ. MART. — Tacet rogin. ms. nomen *David*; Cisterciens. *canticum* quoque.

1. Interseerunt hic nostri ms. *es* verbum: tum alii *facias* pro *fias* legunt, ac rursum cum *est* verbo, *ibi proxima est*.

2. Plus habent tres mss. *quasi leo*, et subsequenti versiculo *effusum est*, pro *effusus sum*.

3. Mss. Cisterciens. ac regius *palato meo*, et quod infra scholiaste etiam magis arridet *canes*, pro *venatores*, adverbio *quoniam* insuper prætermisso.

4. Occurrunt in mss. codicibus non paucae variantes lectiones ad istum versiculum. Quinque antiquiores, inter quos sunt exemplaria canonis, sic legunt: *Vincerunt manus meas*, etc. Codex Augustinorum Burdigalensium: *Cinxerunt manus meas*. Sorbonicus autem cæteris hic magis depravatus: *Dixerunt manus meas, ꝑꝑo fixerunt manus meas*, ut habetur in editis, et in duobus mss. Vaticano scilicet, et altero S. Michaelis. Porro Hebr. hodiernus corruptus et vitiatas legitur errore recentiorum librarium, qui loco כָּאָרִי *kaaru*, posuerunt כָּאָרִי *kaari*, ob similitudinem litterarum *vav* et *jod* decepti, quia magnitudine, et parvitate solummodo distinguuntur.

Sed monendus est lector curiosus ad confusionem neotericorum quorundam scriptorum, qui multas gariunt nugas, ostendentes præsentem locum malitia Judæorum esse corruptum, in Biblioth. Colbert. inveniri adhuc codicem ms. Hebr. num. 627, qui puram ac primævam retinet lectionem: in eo enim legitur non כָּאָרִי *kaari* hodiernorum scriptorum, sed כָּאָרִי *kaaru* antiquum ac propheticum; tantaque cum diligentia emendatum, ut אֵלֶּפֶת *aleph*, quod in hac voce servile est, et superfluum, ubi puncta vocalia adhibentur, obelo seu apice quodam superiori juguletur ac confodiatur: nulloque puncto inferiori notetur: quo manifesto docemur verbum *caru* seu *karu* his tribus tantum elementis constare כָּרִי; quod non aliud significare valet, quam *foderunt*. Id legebat Hieronymus, id ipsum quoque scholiastes canonis Hieronymo recentior. Hoc denique scriptum semper fuit in antiquis ac veracioribus Hebr. voluminibus, uti fidem nobis facit laudatum jam exemplar ms. Colbert. biblioth. in quo scribitur כָּאָרִי cum camels sub *caph*, et cum schourec intra *vav*. Quod oblocutorum os plane occludit. MART. — Addunt iidem mss. *me*: tum *vinxerunt* pro *fixerunt* legunt. Hæc porro illa est tantopere exagitata Hebræi textus lectio כָּאָרִי *caari*, quam recentiorum Hebræorum fraude conflictam, sive depravatam pro כָּאָרִי, vel כָּרִי *caru*, ad eludendum Dominicæ passionis mysterium docti viri, editis hac super re propriis disceptationibus, demonstrarunt. Certe ad eam convincendam fraudem, si alia deessent, quæ innumera suppetunt argumenta, hoc ipsum quod abs Hieronymo petitur, sane videtur ineluctabile; neque enim aut *fixerunt*, aut *foderunt*, aut qui simile verbum fuisse interpretatus, si כָּאָרִי nomen, quod est, *sicut leo*, in sui ævi exemplaribus Hebraicis scriptum invenisset. Nam quod minime ipse reflexit verbum illud, planissime evincit ipsa עַד־לֶּךְ־לֶּךְ LXX, Aquilæ insuper et Symmachi, aliorumque interpretum lectio, tum luculentissima testimonia Jus-

numeravi omnia ossa mea :
 quæ ipsi respicientes viderunt in me.
 Diviserunt vestimenta mea sibi :
 et super vestimentum meum miserunt sortem.
 Tu autem, Domine, ne longe fias [Al. facias] :
 fortitudo mea, in auxilium meum festina.
 Erue a gladio animam meam :
 et de manu canis solitariam meam.
 Salva me ex ore leonis,
 et de cornibus unicornium exaudi me.
 Narrabo nomen tuum fratribus meis :
 in medio Ecclesiæ laudabo te :
 Timentes Dominum laudate eum :
 omne semen Jacob glorificate eum :
 et metuite eum universum semen Israel.
 Quoniam non despexit neque contempsit modestiam
 pauperis,
 et non abscondit faciem suam ab eo :
 et cum clamaret ad eum, exaudivit.
 Apud te laus mea in ecclesia multa :
 vota mea reddam in conspectu timentium
 eum.
 Comedent mites et saturabuntur,
 laudabunt Dominum quærentes eum :
 vivet cor vestrum in sempiternum,
 Recordabuntur et convertentur ad Dominum uni-
 versi fines terræ :
 et adorabunt coram te universæ cognationes
 gentium.
 Quia Domini regnum,
 et dominabitur gentibus.

mini martyris, Origenis, Eusebii, atque aliorum nostro vetustiorum patrum. Sunt vero etiam qui codices Hebr. se testantur legisse, qui *caaru* in textu, nulla apposita varietate lectionis, præferebant, aliis ad marginem *caari* adnotantibus. Colbertinum autem 626 quem Martian. laudat, in quo primum scriptum erat *caari*, deinde emendatum, producta iod lineola, *caaru*, Simonius a Christiano aliquo correctum, mutatumque contendit. Martianæus iudicium rabbinorum appellavit, qui ejusdem Hebræi amanuensis correctionem illam esse, qui sæculo xiii in usum Judæorum codicem illum scribebat, re serius perpensa pronuntiarunt.

1. Tres mss. nostri, qui *timetis*: et mox, *Domini est regnum*.

2. Iidem mss. *coram eo pro te*.

3. Cisterciensis ac reginæ mss. *curvabunt genu universi, qui, etc.*

4. Pro negandi particula in laudatis modo mss. est ipsi: quæ et meliorem paulo sententiam vox

*Comederunt et adoraverunt omnes pingues [Al. principes] terræ,
 ante faciem ejus curvabunt omnes qui³ descendunt in pulverem,
 et anima ejus non vivet⁴.
 Semen serviet ei,
 narrabitur Domino in generatione.
 Venient et annuntiabunt justitiam ejus⁵,
 populo qui nascetur, quam fecit.*

CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

XXIII. Dominus pascit me [h. Pastor meus]⁶; nihil mihi deerit.

In pascuis herbarum accubavit⁷ me :
 super aquas refectiois enutrivit me.
 Animam meam refecit :
 duxit me per semitas justitiæ propter nomen suum.

Sed et si ambulavero in valle umbræ mortis⁸,
 non timebo malum, quoniam tu mecum :
 virga tua et baculus tuus, ipsa consolabuntur me.

Pones coram me mensam
 ex adverso hostium meorum :
 Impinguasti in [Al. tac. in] oleo caput meum,
 calix meus inebrians.

Sed et benignitas et misericordia subsequuntur
 [Al. subsequantur] me.
 omnibus diebus vitæ meæ :
 Et habitatio in domo Domini,
 in longitudine dierum.

reddit, et potest ipsa etiam ex Hebræo derivari; nam נֶזֶל, non, et יָל, illi, idem plane lo sonant in pronuntiando, ac facile unum pro altero potuit in ipso Hebræo textu substitui.

5. Aliquot mss. *justitias ejus... quas fecit Dominus. MART.*

— Sunt e nostris mss. qui hic quidem *justitias* plurium numero, in subsequenti autem versiculo *quem* legant, referendo ad populum: *quas, et justitiam* tamen retineant.

6. In contextu canonis Carcassonensis positum invenimus scholion istud marginale, *pastor meus*: quod ultimum infra scriptis irrepsit aliis in locis, quorum tantum hic generatim meminisse sufficiat. MART.

7. In tribus mss. *acclinavit*.

8. In iisdem mss. *in valle mortis*, vocabulo *umbræ* quod et in Hebræo resonat, prætermisso.

CANTICUM (*h. Psalmus*) DAVID.

DAVID.

XXIV. *Domini est terra et plenitudo ejus :
orbis et habitatores ejus.
Quia ipse super maria fundavit eam¹,
et super flumina stabilivit eam.
Quis ascendet in montem Domini :
et [Al. aut] quis stabit² in loco in sancto
ejus?
Innocens manibus et mundo corde :
qui non exallavit frustra animam suam,
et non juravit dolose.
Accipiet benedictionem a Domino ;
et justitiam a Deo salutaris suo.
Hæc generatio quærentium eum,
quærentium faciem tuam, Jacob.
SEMPER.
Levate, portæ, capita vestra,
et elevamini, januæ sempiternæ,
et ingrediatur rex gloriæ.
Quis est iste rex gloriæ ?
Dominus fortis et potens :
Dominus fortis in prælio.
Levate, portæ, capita vestra :
et erigite³ januæ sempiternæ,
et ingrediatur rex gloriæ.
Quis est iste rex gloriæ ?
Dominus exercituum : ipse est rex gloriæ.
SEMPER.*

1. Genus masculinum retinent plures ms. *fundavit eum... stabilivit eum.* MART.

— Cisterc. ms. *eum*, hic et paulo post : alii duo mss. sequi hic retento genere in subsequenti membro legunt, *stabilivit illum*.

2. Variant in hac voce lectionem Græci ac Latini codices LXX in edit. Romana, καὶ τίς, id est, *et quis* : in Sorbonico autem ms. codice psalm. ubi Græcus textus descriptus legitur litteris Latinis, *istis*, quod Græce est ἡ τίς, *aut quis*. Similiter legunt nonnulli Latini, ac S. Augustinus in speculo, *aut quis stabit*, etc. MART.

3. Ita omnes mss. nostri codices juxta Hebr. editi vero, *et erigimini*. MART.

4. Hic psalmus in mss. quam pluribus alphabeti Heb. litteras habet prænotatas ad suos versus, tanquam sit ex acrostichis, ut vocant. Desunt tamen quædam litteræ, nec absolutum ibi est alphabetum : unde nec Hieronymus istius psalmi meminit recensens eos qui hujusmodi alphabetis vel incisionibus suppulantur. Vide prologum in libros Regum, et epistolam Hieronymi *ad Paulam Urbicam* : Cassio-

XXV. *Ad te, Domine, animam meam levo⁴.
Deus meus in te fisus sum, ne confundar,
ne lætentur [h. neque exultent in me] inimici
mei.
Sed universi qui sperant in te non confundantur :
confundantur qui iniqua gerunt frustra.
Vias tuas, Domine, ostende mihi,
semitas tua doce me.
Deduci me in veritate tua⁵ et doce me :
quia tu [Al. add. es] Deus salvator meus,
te expectavi tota die.
Recordare miserationum tuarum, Domine,
et misericordiarum tuarum, quia a sæculo sunt⁶.
Peccatorum adolescentiæ meæ, et scelerum meorum
ne memineris :
secundum misericordiam tuam recordare mei tu
[Al. tac. tu],
propter bonitatem tuam, Domine.
Bonus et rectus Dominus :
propterea docebit peccatores in via.
Deducet mansuetos in iudicio,
et docebit modestos viam suam.
Omnes semitæ Domini, misericordia et veritas :
his qui custodiunt pactum ejus, et testificationes
ejus.
Propter nomen tuum, Domine,
propitiare iniquitati meæ, quoniam grandis est.*

dori quoque commentarios in Psal. xxiv consulere juvabit. MART.

— Alphabeti litteris singulo quoque versu in aliquot e nostris mss. psalmus iste prænotatur, quod et Martianæus in suis animadvertit. Cum vero secundo et quinto, decimo octavo, ac postremo versiculis ordo iste litterarum desit, nec præterea hunc psalmum inter acrostichos alibi s. ipse pater recenset, nulla quoque ratio imperfecti ejus alphabeti est habita. Verum docent perquam erudite alii nullo negotio defectum illum suppleri, priori versiculo in duos tributo, alterum a בך במתתי, id est, a verbis *in te confido*, exordientes : atque ita quintum a וּלְמַרְכִּי *et doce me*. Decimo octavo קוּם præponunt, id est, *surge, et vide, etc.* colliguntque demum in unum versiculos 21 et 22, aut potius postremum istum ab hac serie eximunt, utpote qui psalmum concludat. Hæc animadvertimus, ne frustra in Latinis iis codicibus præscriptus ordo ille litterarum videatur. Cæterum nostri mss. in textu habent *levabo* pro *levo*, et mox, *in te confusus, etc.*

5. Vaticanus solus, *deduc me in veritate tua.* MART.

6. Unus Cisterc. ms. *quæ ex sempiterno sunt*.

Quis est iste vir timens Dominum,
quem docebit in via, quam elegerit.
Anima ejus in bono commorabitur,
et semen ejus hæreditabit terram.
Secretum [Al. Decretum] Domini timentibus cum,
et pactum suum ostendit eis.
Oculi mei semper ad Dominum :
quia ipse educet de reti pedes meos.
Respice in me, et miserere mei :
quoniam solus et pauper ego [h. add. sum].
Tribulationes cordis mei amplificatæ sunt¹ :
de angustiis meis educ me.
Vide afflictionem meam et laborem meum,
et porta omnia peccata mea.
Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt :
et odio iniquo oderunt me :
Custodi animam meam, et libera me :
non confundar quoniam speravi in te.
Simplicitas et æquitas servabunt me :
quia exspectavi te.
Redime, Deus, Israel,
ex omnibus angustiis suis.

DAVID.

XXVI. Judica me, Domine [Al. Deus], quia ego in
simplicitate mea ambulavi :
et in Domino confidens non deficiam.
Proba me, Domine [Al. Deus], et tenta me,
ure [h. conflagra] renes meos et cor meum.
Quia misericordia tua in conspectu oculorum meo-
rum [Al. add. est],
et ambulabo in veritate tua.
Non sedi cum viris vanitatis,
et cum superbis non ingrediar.
Odivi ecclesiam pessimorum,
et cum iniquis [h. impiis] non sedebo.
Lavabo in innocentia manus [h. palmas] meas,
et circumibo altare tuum², Domine.
Ut clara voce prædicem laudem,
et narrem omnia mirabilia tua.
Domine, dilexi habitaculum domus tuæ,
et locum tabernaculi gloriæ tuæ.
Ne auferas³ [Ne apponas] cum peccatoribus animam
meam,

et cum viris sanguinum vitam meam.
In quorum manibus scelus [Al. add. est],
et dextera eorum repleta est muneribus.
Ego autem in simplicitate mea gradiar, redime
me,
et miserere mei.
Pes [Al. add. enim] meus stetit in recto :
in ecclesiis benedicam Domino.

XXVII. Dominus lux mea, et salutare meum ;
quem timebo ?
Dominus fortitudo vitæ meæ, quem formidabo ?
Cum appropinquarent mihi maligni,
ut comederent carnem meam :
Hostes mei et inimici mei
ipsi impegerunt et ceciderunt.
Si steterint adversus me castra,
non timebit cor meum :
Si surrexerit contra me bellum,
in hoc ego confidam.
Unum petii a Domino, hoc requiram ;
ut habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ
meæ.
Et videam pulchritudinem Domini ;
et attendam in templum ejus.
Abscondet me enim in umbra sua in die pessima,
abscondet me in secreto tabernaculi sui,
in petra exaltabit me.
Nunc quoque exaltavit [Al. exaltabit] caput meum
super inimicos meos qui sunt in circuitu meo.
Et immolabo in tabernaculo ejus hostias jubili :
cantabo et psallam Domino.
Audi, Domine, vocem meam invocantis,
et miserere mei, et exaudi me.
Tibi dixit cor meum : Quæsit vultus meus :
faciem tuam, Domine, requiram.
Ne abscondas faciem tuam a me⁴,
ne declines in furore a servo tuo.
Auxilium meum fuisti : ne derelinquas me.
et ne dimittas me, Deus salvator meus.
Pater enim meus et mater mea dereliquerunt me,
Dominus autem colligit me.
Ostende [h. Illustra] mihi, Domine, viam tuam,
et deduc me in semita recta
propter insidiatores [h. decantatores] meos.

1. In nostris mss. ut et quatuor apud Martia-
næum, *multiplicatæ sunt*.

2. Tres mss. juxta veterem Latinam interpreta-
tionem *circumdabo altare*.

3. Propius ad Hebræum scholiastem in uno Vatic.
mss. *ne congreges*.

4. Ignorat Cisterc. ms. *voculas a me*. Reginae
autem cod. plus autem paulo post, *in furore tuo*.

Ne tradas me' animæ tribulantium me :
quoniam surrexerunt contra me testes falsi et
apertum mendacium.
Ego autem credo [Al. credebam] quod videam bona
Domini [h. Nisi ego credidissem quod viderem
bona Domini]
in terra viventium.
Expecta Dominum, confortare, et roboretur cor
tuum,
et sustine Dominum.

DAVID.

XXVIII. *Ad te, Domine, clamabo,*
fortis meus, ne obsurdescas mihi.
Ne forte, tacente te mihi,
comparer his qui descendunt in lacum :
Audi vocem deprecationum mearum^a cum clama-
vero ad te,
cum levavero manus meas ad oraculum sanctum
tuum.
Ne trahas [Al. tradas] me cum impiis et cum ope-
rantibus iniquitatem,
qui loquuntur pacem amicis suis (h. sodalibus):
et est malum in corde eorum.
Da eis secundum opus suum,
et secundum malum adinventionum suarum :
Juxta opus manuum suarum da eis :
redde retributionem suam illis.
Quoniam non intelligunt in opera Domini, et opus
manuum ejus^a,
destrues eos, et non ædificabis.
Benedictus Dominus,
quia audiivi vocem deprecationis meæ.
Dominus fortitudo mea et scutum meum,
in ipso confisum est cor meum, et habui adjuto-
rium :

1. Interserunt *Domine*, ms. Cisterc. et regius.

2. Aliter in iisdem mss. *Audi Domine, deprecationem meam.*

3. Tres mss. *non intellexerunt opera* : in aliis tantum *in* tacet. Auctor commentarii in LXXV Psalmos, qui olim Rufinus audit : « Hebræi, inquit, habent, *non inspexerunt in opera manuum ejus* (Psal. xxvii, 5) ».

4. Mss. Cisterc. et regin. *fortitudo mea*, pro *eorum*.

5. Nostri omnes mss. duoque Martianæo inspecti, *quasi vitulus Libani, et Sarion quasi filius* [Al. *filium*] *rhinocerotis*. Auctor quoque breviarii in psalmos sub Hieronymi nomine in Hebræo ait ha-

gavisum est cor meum,
et in cantico meo confitebor illi.
Dominus fortitudo eorum^a :
et robur salutarium Christi sui est.
Salva populum tuum
et benedic hæreditati tuæ :
et pascce eos, et subleva eos usque in sempiternum
[h. sæculum].

CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

XXIX. *Afferte Domino filios arietum,*
afferte Domino gloriam et imperium [h. fortitudinem].
Afferte Domino gloriam nomini ejus :
adorate Dominum in decore sancto.
Vox Domini super aquas,
Deus gloriæ intonuit :
Dominus super aquas multas:
Vox Domini in fortitudine :
vox Domini in decore.
Vox Domini confringentis cedros :
et confringet Dominus cedros Libani.
Et disperget eas quasi vitulum^b :
Libanum et Sarion quasi filium rhinocerotum.
Vox Domini dividens flammam ignis,
Vox Domini parturire faciens desertum^c,
parturire faciet Dominus desertum Cades.
Vox Domini obstetricans cervas [Al. cervis], et revelans saltus,
et in templo ejus omnis loquitur gloriam.
Dominus diluvium inhabitat :
et sedebit Dominus rex in æternum.
Dominus fortitudinem [Al. legem] populo suo dabit:
Dominus benedicet populo suo in pace.

beri, et ut vitulus Libani. Atque est quidem ibi לְבָנוֹן כְּסוֹר־עֵגֶל : at non videtur his jungendum Libani nomen, quod neque est in regimine, ut grammatici dicunt, ac verius subsequenti sensui nequitur. Ad verbum *exsilire faciet eas ad instar vituli* : *Libanum et Sarion, etc.*

6. Cisterciens. pro verbis, *parturire faciens, et mox faciet*, utroque legit in loco *turbat*. Est vero Hebræi sensus, suæque adeo interpretationis fidejussor Hieronymus in commentar. ad Isaiæ cap. lxxvi (vers. 6), *in vicesimo*, inquit, *octavo psalmo* (Vers. 8), *ubi nos legimus*, vox Domini concutientis desertum, *in Hebræo scriptum est*, vox Domini parere faciens desertum.

PSALMUS CANTICI PRO DEDICATIONE DOMUS DAVID.

XXX. *Exaltabo te, Domine, quoniam salvasti me et non delectasti [h. lætificasti] inimicos meos super me :*

Dominus Deus meus,

clamavi ad te, et sanasti me.

Domine, eduxisti de inferno animam meam :

vivificasti me ne descenderem in lacum.

Cantate [h. Psallite] Domino sancti [h. misericordes] ejus,

et confitemini memoriæ sanotitatis ejus.

Quoniam ad momentum est ira ejus,

vita in repropitiatione ejus.

Ad vesperum commorabitur fletus,

et in matutino laus.

Ego autem dixi in abundantia mea :

Non commovebor in sempiternum [h. sæculum].

Domine, in voluntate tua statuisti [Al. posuisti]

monti meo fortitudinem ;

abscondisti faciem tuam, et factus¹ sum conturbatus.

Ad te, Domine, clamabo,

et ad Dominum deprecabor.

Quæ est utilitas in sanguine meo,

cum descendero [Al. descendo] in corruptionem.

Nunquid confitebitur tibi pulvis ?

Aut annuntiabit veritatem tuam ?

Audi, Domine, et miserere mei :

Domine, esto adjutor mihi [Al. meus].

Convertisti planctum meum in chorum mihi,

Solvisti saccum meum, et accinxisti me lælilia.

Ut laudet [h. psallat tibi] te gloria, et non taceat.

Domine Deus meus, in sempiternum [h. sæculum]

confitebor tibi.

VICTORI CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

XXXI. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum [h. sæculum] :*

In justitia tua salva [h. eripe] me.

Inclina ad me aurem tuam

velociter, libera me :

Esto mihi in lapidem fortissimum,
in domum munitam, ut salves me.

Quia petra mea et munitio mea tu [Al. add. es] :
et propter nomen tuum deduces me², et enutries me.

Educes me de reti, quod absconderunt mihi,
quia tu fortitudo mea.

In manu tua commendabo [Al. commendo] spiritum meum.

Redemisti me, Domine Deus veritatis.

Odivi³ custodientes vanitates frustra :
ego autem in Domino confusus sum.

Exsultabo, et lætabor in misericordia tua,
quia vidisti [Al. audisti] afflictionem meam :
cognovisti tribulationes animæ meæ.

Et non conclusisti me in manus⁴ inimici :
statuisti in latitudine pedes meos.

Miserere mei, Domine, quoniam tribulor.

Caligavit in furore oculus meus,
anima mea et venter meus.

Quia consumptæ sunt in mærore vitæ meæ,
et anni mei in gemitu.

Infirmata est in iniquitate me⁵ fortitudo mea :
et ossa mea contabuerunt.

Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium,
et vicinis meis nimis,
et timor notis meis.

Qui videbant me in plateis, fugiebant a me.
Oblivioni traditus sum quasi mortuus a corde,
factus sum sicut [Al. quasi] vas perditum.

Audivi enim opprobrium multorum,
congregationem in circuitu ;

Cum inirent consilium adversum me :
et ut auferrent animam meam cogitaverunt [Al. cogitarent].

Ego autem in te speravi, Domine :
dixi : Deus meus tu.

In manu tua tempora mea :
libera de manu inimicorum meorum, et persecutorum me.

Illumina⁶ faciem tuam super servum tuum :
salva me in misericordia tua.

1. Plus habet Cisterc. ms. *faciem tuam a me, et factus, etc.* Mox, *ad Dominum clamabo, etc.*

2. Idem ms. *dux meus eris, pro deduces me.*

3. Nostri, ac plures apud Martianæi mss. *odisti.*

4. Duo mss. *in manibus*; tum Cisterciens. *posuisti pro statuisti.*

5. Rursum Cisterc. *corrui in iniquitate fortitudo mea.*

6. In nostris, et Martianæi aliquot mss. *ostende pro illumina.* Mox unus Cisterciens. *tacet me.*

*Domine, non [Al. ne] confundar, quia invocavi te :
confundantur impii, taceant in inferno.*

*Muta fiant labia mendacii :
quæ loquuntur contra justum vetera¹,
in superbia et despectione.*

*Quam multa est bonitas tua quam abscondisti ti-
mentibus te,
operatus es sperantibus in te ; in conspectu filio-
rum hominum.*

*Abscondes eos in protectione vultus tui, a duritia
viri :
abscondes eos in umbra, a contradictione lin-
guarum.*

*Benedictus Dominus :
qui mirabilem fecit misericordiam suam mihi,
in civitate munita.*

*Ego autem dixi in stupore meo :
Projectus sum de conspectu oculorum tuorum²,
Ergone audisti vocem deprecationis meæ :
cum clamarem ad te ?*

*Diligite Dominum omnes sancti [h. misericordes]
ejus fideles servat Dominus,
et tribuit³ his, qui sat̄is operantur super-
biam.*

*Confortamini, et roboretur cor vestrum,
omnes qui exspectatis Dominum.*

DAVID ERUDITO⁴.

XXXII. *Beatus, cui dimissa est iniquitas,
absconditum est peccatum :*

1. Ita omnes mss. codices : editi autem legunt *dura*. S. Hieronymus hic et infra ps. xciv, 4, verbum Hebr. קָטַח *athac* interpretatur *vetus* et *antiquum*.

Porro nomen קָטַח *athac* singulare positum est pro plurali multis Scripturæ locis, et cum vertitur in *dura*, intelligi debent *dura*, quasi dicas *inveterata*. MART.

— Veriorem multo lectionem esse arbitror, quam Cisterciens. ms. præfert *erecta* pro *vetera*. Nam licet Hebræum verbum קָטַח (non et Martian. scribit קָטַח), significet *veterascere*, metonymice tamen in Scripturis sæpe accipitur pro *excedere*, *efferr*, hisque similibus. Cum sensus de verbis est, ea proprio denotat, quæ terminos officii excurrunt, se temere extollentia, ac superba, illa denique ipsa, quæ præfert laudatus ms. *erecta*. Possunt et *abnormia* interpretari, et quod Itali dicunt, *cose*, o *parole strane*. Paulo post idem ms. habet, *quia multa est bonitas, etc.*

2. Tres ms. *oculorum ejus*.

*Beatus homo, cui non imputabit [Al. imputavit]
Dominus iniquitatem,
nec est in spiritu ejus dolus.*

*Quia tacui attrita sunt ossa mea :
in rugitu meo tota die.*

*Die enim et nocte gravatur super me manus tua :
versatus sum in miseria mea, cum exardesceret
messis⁵. JUGITER.*

*Peccatum meum notum facio tibi :
et iniquitatem meam non abscondi⁶.*

*Dixi : Confitebor scelera mea Domino :
et tu dimisisti [h. abstulisti] iniquitatem peccati
mei. SEMPER.*

*Pro hac orat⁷ omnis sanctus [h. misericors] ad te :
ad tempus inveniens ;
Ut cum inundaverint aquæ multæ,
ad illum non accedant.*

*Tu [Al. add. es] protectio mea, ab hoste custodies me,
laus mea salvans : circumdabis me. SEMPER.*

*Erudiam te⁸, et illuminabo tibi viam per quam
ambules,
cogitabo de te oculo meo.*

*Nolite fieri sicut equus et mulus,
quibus [Al. in quibus] non est intelligentia :*

*In camo et freno maxillas ejus constringis⁹, ut
non appropinquet ad te.*

*Multi dolores impii ;
confidentem autem in Domino misericordia cir-
cumdabit.*

*Lætamini in Domino, et exsultate, justi,
et laudate omnes recti corde.*

3. Idem mss. *retribuet, et retribuit.*

4. Et nostri, et quos laudat Martian. mss. *eruditi* legunt pro *erudito*.

5. Mss. duo, *cum exardesceret me æstas* : ubi vitiosum illud *me æstas*, incuria librariorum scriptum videtur pro *messi*. MART.

6. Rursum nostri mss. *non abscondo Dixi : Con-
fitebor scelus meum.*

7. Idem mss. *Pro hoc orat*, et mox, *tempus in-
veniens absque ad præpositione.*

8. Cisterc. ms. *Doceam te, et monstrabo* ; plerique alii cum editis, *docebo te, monstrabo tibi.*

9. Nostri quoque mss. cum aliis penes Martian. atque editis libris, *maxillas eorum constringe, qui non accedant ad te*. A quibus alludit Cisterciens. uno verbo, *accedit*.

XXXIII. LAUDATE, JUSTI, DOMINUM, *rectos decet laudatio* [Al. *collaudatio*].
Confitemini Domino in cithara,
in psalterio decachordo psallite [Al. *cantate*] *ei.*
Cantate ei canticum novum :
bene¹ psallite in jubilo :
Quia rectum est verbum Domini :
et omne opus ejus in fide.
Diligit justitiam et judicium :
misericordia Domini plena est terra.
In [Al. *tac. In*] *verbo Domini cæli facti sunt :*
et spiritu oris ejus omnis ornatus eorum.
Congregans quasi in utre aquas maris :
ponens in thesauris abyssos.
Timeat Dominum [Al. *a Domino*] *omnis terra :*
ipsum formident universi habitatores orbis.
Quia ipse dixit, et factus est :
ipso præcipiente, stetit.
Dominus solvit consilium gentium :
irritas fecit cogitationes populorum.
Consilium Domini in æternum stabit :
cogitationes cordis ejus in generatione et genera-
tione :
Beata gens, cujus Dominus Deus ejus,
populus quem elegit in hæreditatem sibi.
De cælo prospexit Dominus² ;
vidit omnes filios Adam.
De firmissima sede sua prospexit
ad universos habitatores terræ.
Fingens pariter cor eorum :
intelligens omnia opera eorum.
Non salvabitur³ rex in multitudine exercitus,
nec fortis liberabitur in multiplicatione vir-
tutis.
Fallax equus ad salutem,
et in multitudine roboris sui non salvabit.
Ecce oculus Domini super timentes eum :
ad [Al. *et*] *expectantes misericordiam ejus.*

1. Iterum nostri, pluresque alii apud Martian. mss. *diligenter* habent pro *bene*.

2. Addit reginæ ms. hic *Dominus* : legitque tertio ab hoc versu, *de firmissimo solio suo pro sede, etc.*

3. In instanti habent nostri mss. *salvatur*.

4. Alphabeticus hic quoque psalmus est, et in uno quidem Cisterciensi ms. suis quisque litteris versiculus ex ordine prænotatur, ne *vau* quidem prætermissio, in quo notum tamen est in Hebræo archetypo seriem interrumpi; nec facile potest, ut nuperus scripturæ interpres putat, suppleri, versi-

Ut eruat de morte animas eorum,
et vivificet eos in fame.
Anima nostra exspectavit Dominum :
auxilium nostrum et clypeus noster est.
In ipso enim lætabitur cor nostrum :
quia in nomine sancto ejus speravimus.
Sit misericordia tua, Domine, super nos,
sicut exspectavimus te.

DAVID QUANDO COMMUTAVIT OS [h. *saporem*] SUUM
 CORAM ABIMELECH, ET EJECIT EUM ET ABIIT.

XXXIV. ⁴ *Benedicam Dominum in omni tempore :*
semper laus ejus in ore meo.
In Domino laudabitur anima mea⁵ :
audiant mites et lætentur.
Magnificate Dominum mecum,
et exaltemus nomen ejus pariter.
Quæsi vi Dominum, et exaudivit me,
et ex omnibus angustiis meis liberavit me,
Respicite ad eum, et confluite,
et vultus vestri non confundentur.
Hic pauper clamavit, et Dominus exaudivit :
et de omnibus tribulationibus ejus⁶ salvavit
eum.
Circumdabit Angelus Domini in gyro timentes eum,
et eruet eos.
Gustate et videte quoniam bonus Dominus :
beatus vir qui sperat in eo.
Timeat Dominum sancti ejus :
quoniam non est inopia timentibus eum.
Leones indiguerunt et esurierunt :
quærentibus autem Dominum non deerit omne
bonum.
Venite [Al. *Ambulate*], *filii, audite me,*
timorem Domini docebo vos.
Quis est vir qui velit vitam,
diligens dies videre bonos.

culo septimo ab iis verbis ducto : וַיִּהְיוּ שְׂמֵחַ, et *Do-*
minus exaudivit eum. Tunc enim septima deficiet †
zain littera, sive cui ei tribuatur versiculus : nisi
 tria hæc verba, *iste pauper clamavit*, pro solido
 versiculo habere velis, ipsumque inverti litterarum
 ordinem. Hæc animadvertimus, ut significemus, eas
 litteras non fuisse in Latina interpretatione ista abs
 Hieronymo adscriptas.

5. Exemplaria canonis et aliquot mss. codices :
In Domino lætabitur anima mea. MART.

6. Illud *ejus* nostri mss. non addunt, et mox *circ-*
cumdat, pro *circumdabit* legunt.

*Custodi linguam tuam a malo :
et labia tua ne loquantur dolum.
Recede a malo, et fac bonum :
quære pacem, et persequere eam.
Oculi Domini ad justos,
et aures ejus ad clamores eorum.
Vultus Domini super [h. in] facientes malum :
ut perdat de terra memoriam eorum.
Clamaverunt¹, et Dominus exaudivit,
et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit
eos.
Juxta est Dominus contritis corde,
et confractos spiritu salvabit.
Multæ tribulationes [h. Multa mala] justo [Al.
justi],
et ex omnibus illis liberabit [Al. liberavit] eum
Dominus.
Custodit omnia ossa ejus :
unum ex eis non confringetur.
Interficiet impium malitia,
et odientes justum culpabuntur².
Redimet Dominus animas servorum suorum,
et non peccabunt [h. culpabuntur] omnes speran-
tes in eo.*

DAVID.

XXXV. *Judica, Domine, adversarios meos :
pugna contra impugnantes me.
Apprehende scutum et hastam [Al. contum],
et surge in auxilium meum [Al. mihi].
Evagina gladium, et præoccupata
ex adverso persequentes me :
dic animæ meæ : Salus tua ego [Al. ad. sum].
Confundantur et vereantur, qui quærent animam
meam :
convertantur retrorsum, et confundantur,
qui cogitant malum mihi.
Fiant sicut pulvis ante faciem venti,
et Angelus Domini impellat :
Sit via eorum tenebræ et lubricum,
et Angelus Domini persequatur eos.
Quia frustra absconderunt mihi insidias relictis sui :
sine causa foderunt animæ meæ.
Veniat ei [Al. eis] calamitas quam ignorat,*

*et rete suum quod abscondit comprehendat eum,
et cadat in laqueum [h. in calamitatem].
Anima autem mea exsultabit in Domino,
lætabitur in salute sua [Al. tua].
Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tui :
eruens inopem a validiore,
et pauperem ac mendicum a violento.
Surgentes testes iniqui :
quæ nesciebam interrogabant me.
Reddebant mihi mala pro bono :
sterilitatem animæ meæ.
Ego autem cum infirmarentur, induer³ cilicio :
humiliabam in jejuniis animam meam,
et oratio mea in [Al. ad] sinum meum revertetur.
Quasi ad amicum [h. sodalem], quasi ad fratrem
meum sic ambulabam :
quasi lugens mater tristis incurvabar.
Et in infirmitate mea lætabantur et congregabantur :
collecti sunt adversus me percutientes, et nesciebam :
scindentes et non tacentes⁴.
In simulatione verborum fictorum,
frendebant contra me dentibus suis.
Domine, quanta videbis [Al. aspicias],
converte animam meam a calamitatibus eorum
[Al. suis] :
a leonibus solitariam meam.
Confitebor tibi in Ecclesia grandi [Al. magna],
in populo forti laudabo te.
Non lætentur super me inimici mei mendaces !
odientes me frustra conniventes [Al. cohibentes]
oculo :
Non enim pacem loquuntur, sed in rapina terræ
verba fraudulenta concinnant.
Et dilataverunt super me os suum,
dixerunt : Vah, vah ! Vidit oculus noster.
Vidisti, Domine, ne taceas :
Domine, ne elongeris a me.
Consurge [h. Exergiscere], et vigila in [Al. tac.
in] judicium meum, Deus meus,
et Domine [Al. Dominus meus] in causam meam.
Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus
meus, et ne insultent mihi.
Nec dicant in corde suo : Vah ! Animæ nostræ !
et ne dicant⁵ : Absorbimus eum.*

1. Interserit unus Cisterc. ms. *justi*.

2. Nostris omnes mss. pari consensu *superabuntur* pro *culpabuntur*.

3. Duo e nostris mss. alique penes Martian. *cum infirmarer* ab eis, *induebar*, etc.

4. Canon Carcasson. *scindentes et non fundentes sanguinem*. Idem habetur in canone San-Germansensi nostro, sed secunda manu. Huic lectioni consonat Chaldaeus paraphrastes. MART.

5. Interjectionem *vah* bis Cisterciensi, ter reginæ ms. alique repetunt.

*Confundantur, et reveantur pariter
qui lætantur in afflictione mea :
Induantur confusione et verecundia,
qui magnificentur super me.
Laudent, et lætentur qui volunt justitiam meam :
et dicant semper : Magnificetur Dominus,
qui vult pacem servi sui.
Et lingua mea meditabitur [Al. meditetur justitiam
tuam :
tota die laudem tuam.*

VICTORI SERVO DOMINI, DAVID ¹.

XXXVI. Dixit scelus impii in medio cordis ejus ² :
Non est timor Dei ante oculos ejus.
Quia dolose egit adversus eum in oculis suis :
ut inveniret iniquitatem ejus ad odiendum.
Verba oris ejus iniquitas et dolus :
cessavit cogitare, ut beneficeret ³.
Iniquitatem cogitat in cubili suo ;
stabit in via non bona :
malum non abjiciet.
Domine, in cælo misericordia tua
fides tua usque ad nubes.
Justitia tua quasi montes, Deus [Al. Domine],
judicium tuum abyssus multa :
homines et jumenta salvos facies, Domine.
Quam pretiosa misericordia tua, Deus [Al. Domine],
et filii Adam in umbra alarum tuarum spera-
bunt.
Inebriantur de pinguedine domus tuæ,
et torrente deliciarum tuarum potabis eos.
Quoniam tecum est fons vitæ :
in lumine tuo videbimus lumen.
Attrahe misericordiam tuam scientibus te,
et justitiam tuam rectis corde.

1. Ita ms. Carnutensis emendatus : regius vero Corbelensis et Sorbonicus hunc præferunt titulum : *Pro victoria servi Domini David*. Ambo exemplaria canonis : *Victori servus Domini David* ; alia duo : *Victoria servus Domini David*. MART.

2. Hebræus בקרבלבי *bekereb libbi*, id est, in medio cordis mei, pro in medio cordis ejus. MART.

— Legerit s. pater in suo Hebraico exemplari לכו ut et Septuaginta, et veteris alii interpretes, pro quo hodiernum præfert לבי, id est, cordis mei. Sequitur in nostris mss. non esse timorem Dei, pro non est timor, etc.

3. Iidem nostri mss. cogitare benefacere.

4. S. Hieronymus in prologo Scripturarum ga-

*Ne veniat mihi pes superbix,
et manus impiorum non me commoveat.
Ibi ceciderunt operantes iniquitatem :
expulsi sunt, et non potuerunt surgere.*

DAVID.

XXXVII. [Aleph]. ⁴ Noli contendere cum ma-
lignis,
neque æmuleris facientes iniquitatem.
Quoniam sicut herba velociter conterentur,
et sicut olus viride marcescent.
[Beth]. Spera in Domino, et fac bonum
peregrinare [h. habitare] in terra, et pascere fidem.
Et delectare in Domino,
et dabit tibi petitiones cordis tui.
[Ghimel]. Volve super Dominum [h. Revela Do-
mino] viam tuam,
et confide in eo, et ipse faciet :
Et educet sicut lumen justitiam tuam,
et judicia tua [Al. judicium tuum] sicut meridiem.
[Daleth]. Tace Domino, et exspecta eum,
noli contendere adversus eum, qui proficit in via
sua :
adversus virum, qui facit quæ cogitat.
[He]. Dimitte iram, et derelinque furorem :
noli contendere ⁵ ut malefacias.
Quoniam qui malefaciunt, interibunt :
exspectantes autem Dominum ipsi hæreditabunt
terram.
[Vau]. Adhuc enim modicum, et non erit impius,
et cogitabis de loco ejus, et non subsistet.
Mites autem hæreditabunt terram :
et delectabuntur in multitudine pacis.
[Zain]. Cogitat impius de justo,
et frendet adversus eum dentibus suis.

leato recenset præsentem psalmum inter eos, qui viginti duarum litterarum Hebraicarum texuntur alphabeto : ideoque hic apposita sunt a nobis nomina earundem litterarum e regione versiculorum, quibus respondent. Et hoc modo etiam scripta repointantur in plurimis mss. codicibus. MART.

— Bini quique hujus psalmi versiculi una ab alphabeti juxta ordinem littera incipiunt : hancque ipsam litterarum seriem post Martian. appositam retinemus ad libri oram ex aliquot Latinorum codicum fide. Videsis tamen quæ inferius ad vers. 28, sive hai litteram adnotamus.

5. Cisterciens. ms. noli festinare, pro noli contendere.

Dominus deridebit cum :

quia vidit quoniam venit dies ejus.

[Heth]. *Gladium evaginaverunt impii : tetenderunt arcum suum,*

ut percutiant [h. ut dejiciant] egenum et pauperem,

et interficiant rectos in via^a.

[Heth]. *Gladius eorum ingrediatur in cor eorum, et arcus eorum confringantur.*

[Teth]. *Melius est parum justo :*

quam divitiarum impiorum multarum.

Quia brachia impiorum confringentur :

sublevat autem justos Dominus.

[Jod]. *Novit Dominus dies immaculatorum, et hereditas eorum aeterna [h. in saeculum] erit.*

Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur.

[Caph]. *Quia impii peribunt, et inimici Domini gloriantes ut monocerotes^a, consumentur, sicut fumus consumitur.*

[Lamed]. *Fenus accipit impius, et non reddet : justus autem donat, et tribuit.*

Quia qui benedicti fuerint ab eo, hereditabunt terram,

et qui maledicti, interibunt.

[Mem]. *A Domino gressus viri firmantur, et viam ejus volet.*

Cum ceciderit, non allidetur, quia Dominus sustentat manum ejus.

[Nun]. *Puer fui si quidem et senui, et non vidi justum derelictum :*

neque semen ejus quaerens panem.

Tota die donat et commodat :

et semen ejus in benedictione.

[Samech]. *Recede a malo, et fac bonum, et habita in sempiternum [h. saeculum].*

Quia Dominus diligit judicium, et non derelinquet sanctos [h. misericordes] suos.

^a *In aeternum [h. in saeculum] custoditi sunt, et semen impiorum peribit [Al. perit].*

Justi hereditabunt terram ; et inhabitabunt in saeculum [h. in aeternum] super eam.

[Phe]. *Os justii meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.*

Lex Dei ejus in corde ejus : non deficient gressus ejus.

[Sade]. *Considerat impius justum, et quaerit, ut occidat eum.*

Dominus non derelinquet eum in manu ejus, et non condemnabit eum cum judicabitur [Al. judicatur].

[Coph]. *Expecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te, ut possideas terram, cum interibunt [Al. percunt] impii, videbis.*

[Res]. *Vidi impium robustum, et fortissimum sicut indigenam virentem.*

Et transivi, et ecce [Al. tac. ecce] non erat : et quaesivi, et non est inventus.

[Sin]. *Custodi simplicitatem, et vide rectum : quia erit in [Al. ad] extremum viro pax.*

Prævaricatores autem interibunt pariter^a, et novissimum impiorum peribit.

[Thau]. *Salus autem justorum a Domino : fortitudo eorum in tempore tribulationis.*

Et auxiliabitur eis Dominus, et salvabit eos : eripiet eos^a ab impiis,

et salvabit eos : quia speraverunt in eo.

1. Reginæ ms. *videns*, pro *quia vidit*. Cisterciens. præterea *quod veniat pro quoniam venit*.

2. Interserit hic Cisterciens. *corde*.

3. In eodem ex scoli, ut videtur, antiquarii calamo : *subvertentur ut montes, etc.* pro *gloriantes ut monocerotes*.

4. Quæ huic apponi versiculo debuisset, *hain* littera vacat : nec reipsa in hodierno Hebraico exemplari ab ea versus iste inchoatur. Vulgo autem eruditus persuasum est, Septuaginta interpretum ætate ea littera non caruisse archetypum, idque ex ipsorum versione colligi, qui hic præponunt duo verba, ἄνομοι ἐδικαζήσονται, *injusti punientur*, quæ Hebraice dixeris בְּשֹׁמְרוֹ עוֹלִים. Atque adeo ab *hain* littera incepisse quod præ oculis habebant, exemplar notant. Quid alii hac de re sentiant, videsis apud

criticos sacros. Nobis, textu nihil interpolato, arguere id liceat ex hac ipsa Hieronymi interpretatione, quæ versiculum ab iis incipit verbis, *in aeternum custoditi sunt* : in Hebræo בְּשֹׁמְרוֹ לְעוֹלָם. Prior nempe ל, *lamed* littera, cum plane sit verbo עוֹלָם ascititia, ac servillis, haud credita fuerit sive Hebræis, sive ipso Hieronymo acrosticho artificio obesse, cumque ipsum verbum ab *γ ain* incipiat, seriem litterarum ita licuerit per metri leges continuari. Præterea haud scio, num suspicari liceat ἀνάγκη scriptum ab ipso regio vste עוֹלָם, *aeternum*.

5. Tres nostri ms. atque alii penes Martian. pro his habent : *iniqui autem delebuntur pariter* עוֹלָם.

6. Verba, *eripiet eos*, in nostris mss. desiderantur. In Hebræo idem repetitur verbum, quod modo translatum est, *salvabit eos*.

CANTICUM [h. Psalm.] DAVID IN COMMÉMORATIONE.

XXXVIII. Domine, ne in ira [h. indignatione] tua arguas me :

neque in furore tuo [h. ira tua] corripias me,
Quia sagittæ tuæ infixæ sunt mihi,
et tetigit [h. terruit] me manus tua.

Non est sanitas in carne mea a facie indignationis tuæ :

non est pax [Al. Add. in] ossibus meis a facie peccati mei.

Quia iniquitates meæ transierunt caput meum,
quasi onus grave aggravatæ sunt super me.

Computruerunt, et tabuerunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.

Afflictus sum, et incurvatus sum nimis :
tota die mærens ambulabam.

Quia lumbi [Al. renes, h. ilia mea] mei repleti sunt ignominia [h. vilitate],
et non est sanitas in carne mea.

Evigilavi, et afflictus sum nimis :
rugiebam a gemitu cordis mei.

Domine, in conspectu tuo [h. coram te] omne desiderium meum :

et gemitus meus a te non est absconditus.

Cor meum fluctuabat, dereliquit me fortitudo mea :
et lux oculorum meorum etiam ipsa non est mecum.

Chari mei, et amici [h. sodales] mei¹ contra lepram meam steterunt,
et vicini [h. propinqui] mei longe steterunt.

Et irruerant quærentes animam meam :
et investigantes mala mihi loquebantur insidias,
et dolos tota die meditabantur.

Ego autem quasi surdus non audiebam,
et quasi mutus qui non aperit os suum².

Et eram quasi homo [h. vir] non audiens :
nec habens in ore suo redargutiones.

Te enim, Domine, exspectabam,
tu exaudies, Domine Deus meus.

Quia dixi : Ne forte insultent mihi,
et cum vacillaverit pes meus³, super me magnificentur.

Quia ego ad plagam [Al. plagas] paratus sum,
et dolor meus contra me [Al. add. est] semper.

Quia iniquitatem meam [Al. add. ego] annuntio,
et contristabor⁴ pro peccato meo.

Inimici autem mei viventes confortati sunt,
et multiplicati sunt odientes me mendaciter.

Et qui reddunt malum pro bono, adversabantur mihi :

quia sequebar bonum.

Ne derelinquas me, Domine :

Deus meus, ne elongeris a me.

Festina in auxilium meum,

Domine [Al. add. Deus] salutis meæ.

VICTORI IDITHUN, CANTICUM [h. Psalm.] DAVID⁵.

XXXIX. Dixi : Custodiam vias meas
ne peccem in lingua mea ;

Custodiam os meum silentio,
donec est impius contra me.

Obmutui silentio, tacui de bono,
et dolor meus conturbatus est.

Incaluit cor meum in medio mei,
in meditatione mea incensus sum igne :
locutus sum in lingua mea.

Ostende mihi, Domine, finem meum,
et mensuram dierum meorum quæ sit, sciam
[Al. ut sciam] quid mihi desit.

Ecce breves posuisti dies meos,
et vita mea quasi non sit in conspectu tuo :
omnia enim vanitas, omnis homo subsistens.

SEMPER⁶.

1. Interseerunt nostri mss. hic quasi.

2. Idem nostri mss. quasi mutus non aperiēbam os meum : et mox unus Cisterc. non habens in corde suo, pro ore.

3. Plurium numero nostri mss. cum vacillaverint pedes mei.

4. Pro contristabor editi ac mss. plures etiam Martianæo inspecti, sollicitus ero.

5. Regius codex sic habet : in finem Idithun canticum David ; sed manifesto exscriptori errore, qui plures psalm. titulos e versione LXX transferre ausus est in hanc Hieronymi editionem Hebr. Docet

igitur Hieronymus præfatione comment. in Daniele, verbum לַמְנַטְּאָהּ lamnatseahh, ut hodie legitur, magis pro victoria, quam in finem interpretari. « Unde et psalmi plurimi, inquit, illud Hebraicum quod in titulis ponitur LAMANASSE, pro quo LXX transtulerunt in finem magis pro victoria continent : Aquila enim interpretatus est τῷ νικητοῦ, hoc est, ei qui præbet victoriam. Symmachus ἐπὶ νικίων, quod propre triumphum palmamque significat ». Plura de eodem Hebraico lamanasse vel lamnatseahh, cum ad titulum Psalm. XLIV seu XLV juxta Hebr. ventum erit. MART.

6. Reginae ms. vanitas homo stans. diapsalma.

*Tantum in imagine ambulat homo [h. vir],
tantum frustra conturbatur :
congregat et ignorat cui dimittat [h. congregat] ea.*
Nunc ergo quid exspecto, Domine ?
*Præstolatio mea tu es [h. ad te est].
Ab omnibus iniquitatibus [h. erroribus] meis libera me :
opprobrium stulto ne ponas me.*
*Obmutui, non aperui¹ [Al. aperiam] os meum :
quia tu fecisti.*
*Tolle a me plagas [h. lepras] tuas :
a contentione manus tuæ ego consumptus sum.*
*In increpationibus
pro iniquitate [Al. propter iniquitatem] corripuisti virum ;*
*Et posuisti quasi tineam desiderabilia ejus :
verumtamen vanitas omnis homo. SEMPER.*
*Audi orationem meam, Domine,
et clamorem meum, exaudi [h. auribus percipe] :*
*Ad lacrymam meam ne obsurdescas,
quia advena ego sum apud te,
peregrinus sicut omnes patres mei.*
*Parce mihi, ut rideam,
antequam vadam, et non subsistam.*

VICTORI² DAVID CANTICUM [h. Psal.]

XL. *Exspectans exspectavi Dominum :
et inclinatus est ad me, et audivit clamorem meum.*
*Et eduxit me de lacu sonitus³, de luto cæni :
et statuit super petram pedes meos,
stabilivit gressus meos,*
*Et dedit in ore meo canticum novum,
laudem Deo nostro.*
Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Domino.
*Beatus vir qui posuit in Dominum confidentiam suam,
et non est aversus ad superbias pompasque mendacii [Al. mendaces].*
Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua,

et cogitationes tuas pro nobis.
*Non invenio ordinem coram te :
si narrare voluero, et numerare,
plura sunt quam ut narrari queant.*
*Victima et oblatione non indiges [h. non voluisti],
aures fodisti mihi :
holocaustum et pro peccato non petisti,*
*Tunc dixi : Ecce venio :
in volumine libri scriptum est de me.*
*Ut facerem placitum tibi [Al. tuum], Deus meus volui,
et legem tuam in medio ventris [Al. cordis] mei.*
*Annuntiavi justitiam in ecclesia multa,
ecce labia mea non prohibebo : Domine, tu nosti.*
*Justitiam tuam non abscondi in medio cordis mei,
fidem tuam et salutare tuum dixi :
non abscondi misericordiam tuam,
et veritatem tuam in ecclesia multa.*
*Tu, Domine, non prohibeas [Al. prohibebis] misericordias [h. pietates] tuas a me :
misericordia tua et veritas tua jugiter servabunt me.*
Circumdederunt enim me mala, quorum non est numerus.
*Comprehenderunt me iniquitates meæ,
et non potui videre :*
*Plures factæ sunt, quam capilli capitis mei,
et cor meum dereliquit me.*
*Placeat tibi, Domine, ut liberet me :
Domine, ad adjuvandum me festina.*
*Confundantur et reveantur simul
quærentes animam meam, ut auferant eam.*
*Convertantur retrorsum, et confundantur,
qui volunt mala mihi.*
*Pereant post confusionem suam :
qui dicunt mihi : Vah! vah!*
*Gaudeant, et lætentur in te
omnes qui quærent te :*
*Dicant jugiter : Magnificetur Dominus,
qui diligunt salutare tuum.*
*Ego autem sum egenus et pauper ;
Dominus sollicitus erit pro me :*
*Auxilium meum et salutare meum tu,
Deus meus, ne moreris⁴.*

1. In futuro tempore legunt editi libri, et ms. Sorbonicus : *obmutui, non aperiam os meum.* MART.

2. Iterum mss. nostri, *pro victoria*, quod et inferius constanter in reliquorum psalmodum titulis

retinent *pro victori*. Vide quæ ad proxime superiorem locum adnotamus.

3. Cisterciens. ms. *de lacu famose*, pro *lacu sonitus*.

4. In reginæ ms. *ne moreris*. Juxta Hebr. פּוֹנָה.

VICTORI CANTICUM [h. Psalmus] DAVID.

XLI. *Beatus qui cogitat de paupere :
in die malo liberabit [Al. salvabit] eum Do-
minus.*

*Dominus custodiet eum et vivificabit eum :
et beatus erit in terra,
et non tradet [Al. tradat] eum animæ inimico-
rum suorum.*

*Dominus confortavit eum in lecto infirmitatis :
totum stratum ejus vertisti in ægrotatione sua.*

*Ego dixi : Domine, miserere mei,
sana animam meam, quoniam peccavi tibi.*

*Inimici mei loquentur [Al. loquuntur] malum
mihi :
quando morietur, et peribit nomen ejus.*

*Et si venerit ut videat¹, vana loquetur :
cor ejus congregabit iniquitatem sibi,
egrediens foras detrahet.*

*Simul adversum me murmurabant omnes odientes
me :*

*contra me [Al. tac. me] cogitabunt malum mihi.
Verbum [h. Belial] diaboli infundebant sibi :
qui dormivit non addet ut resurgat.*

*Sed et homo pacificus meus : in quo habui fidu-
ciam :*

*qui manducabat panem meum,
levavit contra me plantam.*

*Tu autem, Domine, miserere mei : et leva me,
et reddam eis.*

*In hoc cognovi quod velis me :
quia non insultabit inimicus meus mihi.*

*Ego autem in simplicitate mea adjutus sum a te,
et status me ante faciem tuam in perpetuum [h.
sæculum].*

1. Canon Carcassonensis, ac plures mss. hic legunt, *et sic venerit ut visitet*, quod secuti sunt Erasmus et Marianus in hoc psalterio Hieronymi; quamvis s. doctor in epist. ad Sunniam et Fretelam expresse monuerit, ita interpretatos fuisse LXX seniores: καὶ εἰ εἰσενόησεν τοῦ ἰδεῖν, id est, *et si ingrediebatur ut videret*. Sed *videre* hoc loco idem est, nisi fallat nos opinio, quod *visitare*. MART.

— Nostri mss. pluresque alii apud Martian. tum editi quoque libri *visitet* pro *videat* legunt. Vide quæ in epist. ad Sunniam et Fretelam hac de lectione observamus.

2. Omnes mss. codices præter canonis exemplaria habent in titulo isto, ut et in aliis sæpius, *pro victoria*. De eo dicturi sumus infra ad Psalmum XLV. MART.

*Benedictus Dominus Deus Israel
a sæculo, et usque in sæculum, amen et amen.*

VICTORI² DOCTISSIMO [h. erudito] FILIORUM CORE.

XLII. *Sicut arcola præparata ad irrigationes aquarum :
sic anima mea præparata [h. desiderat] ad te³,
Deus.*

*Sitivit anima ad Deum fortem [Al. fontem] viventem,
quando veniam, et parebo ante faciem Dei.*

*Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes per diem ac noctem :
cum dicretur mihi tota die : Ubi est Deus
tuus?*

*Horum recordatus sum, et effudi in me animam
meam :*

*quia veniam ad umbraculum ;
Tacebo usque ad domum Dei,
in voce laudis et confessionis,
multitudinis festa celebrantis.*

*Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me :
expecta Deum, quia adhuc confitebor
ei salutaribus vultus ejus.*

*Deus meus in meipso anima mea incurvatur :
propterea recordabor tui de terra Jordanis,
et Hermonim, de monte minimo.*

*Abyssus abyssum invocat, [h. ad.] vocem cataractarum
tuarum :*

omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt⁴.

*Per diem mandavit Dominus misericordiam suam,
et in nocte canticum ejus mecum :
oratio Deo vitæ meæ.*

3. Corruptus legitur iste versiculus in exemplaribus canonis, atque in duobus aliis mss. ubi Vulgata lectio, *sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, etc.* substituta est pro Hieronymiana, quam nos retinimus, quamque canon San-Germanensis habuit prima manu. MART.

— Cisterciens. ms. ex alia versione priores duos versus, Hieronymianæ, quam subdit, interpretationi præponit : qui sic habent : *sicut cervus mugiens ad fontes aquarum, ita anima mea rugit ad te, Deus.*

4. Ita mss. omnes, excepto codice bibliothecæ Memmianæ et canone Carcassonensi, qui legit in sacro contextu, *super me ingressi sunt*, addens hoc scholion marginale : *h. transierunt*. MART.

— Cisterc. ms. *supertransierunt*, sine *me* intermedio.

Dicam Deo : Petra mea [h. El zelai, quod interpretatur, Deus petra mea et est unum de nominibus Dei], quare oblitus es mei :

quare tristis incedo, affligente inimico ?

Cum me interficerent [Al. interfecerint] in ossibus meis,

exprobraverunt mihi hostes mei :

dicentes ad me¹ tota die : Ubi est Deus tuus ?

Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me ?

Exspecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei, salutaribus vultus mei et Deo meo.

XLIII². *Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta [h. in misericorde], a viro doloso et iniquo salva me.*

Tu enim es, Deus, fortitudo mea, quare projecisti me :

quare tristis incedo, affligente inimico ?

Mitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa ducent me :

introducent me ad montem³ sanctum tuum, et ad tabernacula tua.

Et introibo ad altare Dei,

ad Deum lætitiæ exultationis meæ,

et confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.

Quare incurvaris, anima mea, et quare conturbas me ?

Exspecta Deum quoniam adhuc confitebor ei, salutaribus [Al. salutibus] vultus mei et Deo meo.

VICTORI FILIORUM CORE ERUDITIO⁴.

XLIV. *Deus, auribus nostris audivimus :*

patres nostri narraverunt nobis

opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.

1. Hic quoque voculas *ad me* Cisterc. ms. tacet.

2. Præponit idem ms. hunc titulum : *Psalmus ad eos qui fidem conseculi sunt.* ΑΚ' ἑγγραφος, autem est apud Hebræos.

3. Reginæ ms. *ipsæ ducent me, et introducent ad montem, sine altero me* intermedio, quod et Cisterc. hic tacet. Tum *ad tabernaculum tuum, et ad altare tuum, pro Dei* : Cisterciens. *ad altare tuum, Domine.*

4. Nostri mss. et quos Martian. laudat, *pro victoria filiorum Core eruditionis.*

5. Ms. reginæ, *complacuisti tibi, pro in eis : tum es rex meus, absque ipse, quod et Cisterciens. tacet.*

Tu manu tua gentes delesti [h. exhæredasti], et plantasti eos [Al. eas] :

afflixisti populos [Al. plebes], et emisisti eos.

Non enim in gladio suo possederunt terram, neque brachium eorum salvavit eos :

Sed dextera tua et brachium tuum,

et lux vultus tui, quia complacuisti in eis⁵.

Tu es ipse rex meus Deus :

præcipe salutibus⁶ Jacob.

In te hostes nostros ventilabimus :

in nomine suo conculcabitur adversarios nostros.

Non enim in arcu meo confidam :

neque gladius meus salvabit me,

Quia salvasti nos de hostibus nostris,

et eos qui oderunt nos, confudisti.

In Deo laudabimus⁷ tota die,

et nomini tuo in æternum confitebimur. SEMPER.

Verum tu projecisti, et confudisti nos :

et non egredieris in exercitibus nostris.

Vertisti terga nostra hosti :

et qui oderunt nos, diripuerunt sibi⁸.

Dedisti nos tanquam gregem ad vorandum,

et in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio :

nec grandis fuit commutatio eorum [h. et non fenerasti in commutatione eorum].

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris,

subsannationem et irrisum his qui erant in circuitu nostro.

Posuisti nos similitudinem [h. parabolam] in gentibus⁹,

commotionem capitis in tribubus [h. plebibus].

Tota die confusio [Al. verecundia] mea contra me,

et ignominia faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis et blasphemantis :

a facie inimici et ultoris.

6. Nostri et Martiani plures mss. *pro salutibus.*

7. Idem cum editis, *in Domino gaudebimus.*

8. Interserit Cisterciens. ms. nomen *Deus* : paulo cum duobus reginæ *diripuerunt nos, pro sibi.*

9. De præsentis versiculo Hieronymus in epist. ad Sunn. et Fretel. « Alioquin in Hebraico, inquit, ita scriptum reperi : *Posuisti nos proverbium ingentibus* ». MART.

— Tacet in voculam duo e nostris mss. s. vero pater in epist. ad Sunniam et Fretelam, *in Hebraico, inquit, ita scriptum reperi : Posuisti nos proverbium in gentibus : quem laudat et Martianæus locum.*

Omnia hæc vengerunt super nos, et non sumus oblitui :

nec mentiti sumus in pacto tuo.

Non est conversum retro cor nostrum :

nec declinaverunt gressus nostri a semita tua.

Quoniam dejecisti nos in loco draconum, et operuisti nos¹ umbra mortis.

Si oblitui sumus nominis Dei nostri, et expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nunquid non Deus investigabit istud, ipse enim novit cogitationes cordis.

Quoniam propter te mortificati sumus tota die: reputati sumus ut grex occisionis.

Consurge [h. Expergiscere] quare dormitas, Domine?

Vigila; quare projecis [Al. projecisti] nos in sempiternum?

Quare faciem tuam abscondis?

Oblivisceris afflictionis nostræ et inopiæ nostræ².

Quoniam incurvata est in pulvere anima nostra: adhæsit in terra [Al. terræ] venter noster.

Surge, auxiliare nobis, et redime nos propter misericordiam tuam.

VICTORI PRO LILIIS FILIORUM CORE³, ERUDITIONIS CANTICUM AMANTISSIMI.

XLV. Eructavit cor meum verbum bonum; dico ego opera mea regi:

lingua mea stylus scribæ velocis,

Decore pulchrior es filiis hominum,

effusa est gratia in labiis tuis,

propterea benedixit tibi Deus in æternum.

Accingere gladio tuo super [Al. circa] femur fortissime:

gloria tua et decore tuo.

Decore tuo prospere ascende,

propter veritatem⁴

et mansuetudinem justitiæ,

et docebit te terribilia dextera tua⁵.

Sagittæ tuæ acutæ,

populi sub te cadent:

in corde inimicorum regis.

Thronus tuus, Deus, in sæculum et in æternum: sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem [h. impietatem]:

propterea unxit te Deus, Deus tuus,

oleo exultationis præ participibus tuis.

Myrrha et stacte⁶ et cassia incunctis vestimentis tuis,

1. In Cisterciens. ms. *operuit nos, etc.* et mox *oblitui sumus nominis Domini, sine addito, nostri.*

2. Mss. nostri omnes, *oblivisceris afflictiones et angustias nostras.*

3. Totum hunc psalmum Hebraice lectum invenimus in ms. præstantissimo codice monasterii nostri Carnutensis; quam diligenter collatum ac descriptum exhibebimus in appendicula canonis Hebraicæ veritatis, cum majori etiam parte psalmi secundi, qui similiter Hebraica lingua, sed Latinis characteribus scriptus legitur in eodem psalterio Carnutensi. Porro dissonantes lectiones retinent in titulo mss. plurimi. Vaticanus codex hoc modo legit: *Victori pro liliis filiorum Core, eruditio canticum amantissimo.* In exemplaribus vero canonis, necnon in quatuor aliis mss. *eruditionis canticum amantissimum.* At nullus relinquitur ambigendi locus, quænam sit genuina lectio, quænam vitiatæ ac depravatæ circumferantur, cum ipse Hieronymus psalmum ex integro edisserens in epl. ad Principiam virginem, de eodem titulo hæc statim observavit: « Quadragesimum quartum psalmum legens, in titulo reperi: *In finem pro iis qui commutabuntur filiorum Core, intelligentiæ canticum pro dilecto:* in Hebraico scriptum est *LAMMANASSE AL SOSANIM LABNE CORE MESKIL SIR IDIDOT (לכבי כרה משכיל שיר יידודת) (למנצח על ששנים)*: quod nos in Latinum vertimus:

Victori pro liliis filiorum Core eruditionis canticum amantissimi. Symmachus more suo manifestius, triumphum pro floribus, interpretatus est. Igitur *SOSANIM*, vel pro iis qui commutandi sunt, vel in lilia transfertur et flores (*MESKIL* quoque et eruditionem et doctissimum sonat) *SIR* Canticum: *IDIDIA* Salomonis est nomen, qui alio sensu pacificus appellatur. Quatuor autem psalmi, licet in posteriori titulorum parte dissentiam, hoc principio prænotantur, quadragesimus quartus, quinquagesimus nonus, sexagesimus octavus, septuagesimus nonus, e quibus duo medii inscribuntur David, primus et novissimus filiorum Core, et Asaph ». Hucusque Hieronymus, ad cujus verba tanquam adamussim obliquas ac depravatas lectione restituere curavimus multis in locis psal-morum. MART.

4. Hoc modo se legisse testatus Hieronymus in epl. nunc laudata: mss. tamen non pauci legunt cum edito, *propter verbum veritatis*, MART.

5. Cisterc. ms. *edocebit te terribiliter dextera tua.* Vide laudatam epistolam ad Principiam, num. 11, et quæ ad hunc locum ibi adnotamus.

6. Idem mss. *myrrha et aloë*, ex Hebræo *אהלוה*. Mox pro *domibus eburneis*, scriptum ab Hieronymo de templo dentium, quod nonnulli ex epistola ad Principiam argumentantur, et Hebræus scholiastes innuit, minime est verosimile.

de domibus [h. de templis] eburneis¹ quibus
lætificaverunt te
filiae regum in honore tuo.
Stetit conjux [h. regina] in dextera tua,
in diademate aureo.
Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam,
et obliviscere populi tui et domus [Al. domum]
patris tui.
Et concupiscet rex decorem tuum :
quia ipse est Dominus [Al. add. Deus] tuus, et
adora eum.
Et o filia fortissimi² [h. Tyri],
in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites
populi.
Omnis gloria filiae regis intrinsecus :
fasciis aureis vestita est [h. praefaciis aureis,
vestimenta illius].
In scutulatis ducetur ad regem,
virgines sequentur³ eam,
amicæ [h. sodales] ejus ducentur tibi.
Ducentur in lætitiis et exultatione :
ingredientur thalamum [h. templum] regis.
Pro patribus tuis erunt filii [Al. filiae] tibi [h. tui],
pones eos principes in universa terra.
Recordabor nominis tui
in omni generatione et generatione :
Propterea populi confitebuntur tibi
in sæculum et in æternum.

VICTORI FILIORUM CORE PRO JUVENTUTIBUS
CANTICUM.

XLVI. Deus nostra [h. nobis] spes et fortitudo :
auxilium in tribulationibus inventus es validum.
Ideo non timebimus cum fuerit translata terra,
et concussi montes in corde maris.

1. Melius, inquit ibidem s. doctor, in *Hebraico scribitur, de templo dentium*. Ad quod proxime accedit scholion marginale vetustissimi scriptoris. MART.

2. Plures mss. habent, et *filia fortissimi*, duo sic, est *o filia fortissimi*, pro *et o filia fortissimi*, ut legitur in ms. Carnutensi. Docet etiam Hieronymus, o *filia fortissimi* legendum ex Hebræo. Nonnullas variantes alias lectiones, sed levioris momenti, reperire poterit lector studiosus in epist. ad *Principiam virginem*. MART.

3. Haud bene legit Martianæus ex aliis codicibus in instanti sequuntur. Mox duo mss. reginæ et Cisterciensis *ducentur illuc*, pro *tibi* : quam lectionem ipse Hieronymus in epist. ad *Principiam*, num. 20, ex Hebraico exemplari videtur hausisse : cum tamen ibi sit η ad te.

Sonantibus et timentibus⁴ gurgitibus ejus,
agitatis in montibus in potentia ejus. SEMPER.
Fluminis divisiones ejus,
lætificant civitatem Dei sancti
tabernacula Altissimi⁵.
Deus in medio ejus non commovebitur :
auxiliabitur ei Deus in ortu matutino.
Conturbatæ sunt gentes, concussa sunt regna :
dedit vocem suam, prostrata est terra.
Dominus exercituum nobiscum :
protector noster Deus Jacob. SEMPER.
Venite et videte opera Domini :
quantas [h. quot] posuerit solitudines in terra.
Compescit bella usque ad extremum terræ,
arcum confringet, et concidet hastam [Al. has-
tas] :
plaustra comburet igni.
Cessate et cognoscite quoniam ego sum Deus :
exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.
Dominus exercituum nobiscum :
fortitudo nostra [h. susceptor noster [Deus Jacob.
SEMPER.

VICTORI⁶ FILIORUM CORE CANTICUM [h. Psalmus].

XLVII. Omnes populi [Al. gentes], plaudite ma-
nibus,
jubilare Deo in voce laudis.
Quoniam Dominus [Al. Deus] altissimus, terri-
bilis :
rex magnus super omnem terram.
Congregavit populos⁷ subter nos,
et tribus [h. plebes] sub pedibus nostris.
Elegit nobis hereditatem nostram :
gloriam [h. superbiam] Jacob quam dilexit.
SEMPER.

4. Nostris mss. alique penes Martianæum cum pridem editis libris, *intumescitibus*. Mox unus reginæ *agitatis montibus* absque in particula. Denique pro nomen *ejus* subsequenter versus ipse etiam Cisterciensis tacet.

5. Iterum nostri mss. pluresque apud Martianæum, *lætificat civitatem Dei, sanctum tabernaculum Altissimi*. Tum nostri duntaxat : *Dominus in medio ejus*, ac deinde, *Deus in ipso ortu matutino*.

6. Cisterciensis ms. *Victoria* : reginæ cod. *victoriam* : nullus e nostris *victori* præfert.

7. Exemplaria canonis tria, Carcassonense, San-Germanense et Memmianum, cum duobus aliis mss. *subjecit populos*. MART.

Ascendit Deus in júbilo :

Dominus [Al. Deus] in voce buccinæ.

*Canite [h. psallite] Deo canite [h. psallite],
canite [h. psallite] regi nostro canite [h. psal-
lite].*

Quia rex universæ terræ Deus :

canite [h. psallite] erudite.

Regnavit Deus super gentes :

Deus sedet super thronum sanctum suum.

Principes populorum congregati sunt,

populus Dei Abraham :

quoniam dii scuta terræ

vehementer elevata [Al. elevati] sunt.

CANTICUM PSALMI ¹ FILIORUM CORE.

XLVIII. Magnus Dominus et laudabilis nimis :

in civitate Dei nostri in monte sancto suo.

Specioso germine gaudio universæ terræ :

*monti Sion lateribus aquilonis
civitatalæ regis magni.*

Deus in domibus ejus :

agnitus est in auxiliando.

Quia ecce reges congregati sunt :

venerunt [h. transierunt] simul.

Ipsi videntes sic obstupuerunt :

conturbati sunt, admirati sunt.

Horror possedit eos ibi :

dolor [Al. dolores] quasi parturientis.

In vento uredinis,

confringens ² naves Tharsis.

Sicut audivimus, ita vidimus

in civitate Domini exercituum,

in civitate Dei nostri :

Deus fundavit eam usque in ætærnum [h. sæculum].

SEMPER.

Æstimavimus, Deus, misericordiam tuam,

in medio templi tui.

Secundum nomen tuum, Deus,

sic laus tua usque in [Al. ad] extremum terræ :

justitiã repleta est dextera tua.

Læletur mons Sion, exultent filie Judæ :

propter judicia tua.

Circumdate Sion, et circuite eam,

numerate turres ejus.

Ponite cor vestrum in manibus [h. in virtute] :

separate palatia [Al. add. ejus] ;

Ut enarretis in generatione novissima.

*Quia iste [Al. ipse est] Deus, Deus noster in sæcu-
lum, et in perpetuum :*

ipse erit dux noster in mortem [h. in sæcula].

VICTORI FILIORUM CORE CANTICUM [h. Psalmus].

XLIX. Audite hoc [Al. hæc], omnes populi :

*auribus percipite, universi habitatores occidentis
[h. orbis].*

Tam filii Adam, quam filii [h. viri] singulorum :

simul dives et pauper.

Os meum loquetur sapientias [Al. sapientiam],

*et meditatio cordis mei prudentias [Al. pruden-
tiam].*

*Inclinabo [Al. inclino] ad parabolam aurem
meam :*

aperiam in cithara ænigma meum.

Quare timebo in diebus mali ?

Iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Qui fiduciam habent in fortitudine sua,

et in multitudine divitiarum suarum superbiunt.

Fratrem ³ redimens non redimet vir :

nec dabit Deo propitiationem pro eo :

et pretium redemptionis animæ eorum :

*Sed quiescet in sæculo, et vivet ultra in sempi-
ternum,*

et non videbit interitum [Al. in ætærnum],

cum viderit sapientes morientes ?

Simul insipiens et indoctus peribit,

et relinquent alienis divitias suas.

Interiora sua domos suas in sæculo,

tabernacula sua in generatione et generatione :

vocaverunt nominibus suis terras [Al. add. suas].

Et homo in honore non commorabitur ⁴ :

1. In recto psalmus, nostri omnes mss. legunt.

2. In Cisterciensi mss. *confringens* (tum junctis reliquis omnibus, *naves maris pro Tharsis*) denique *Dei exercituum pro Domini, etc.*

3. Verius, puto, legit reginæ ms. in recto *frater*.

4. Hactenus lectum est *commovebitur*, quod verbum plane videtur et a sacri scriptoris mente contextuque alienum, et facili veterum amanuensium errore substitutum pro genuino *commorabitur*. Hoc

adeo nos reposuimus, non tamen ex ingenio, sed primum ex antiquorum reginæ ac Cisterciensis codicum auctoritate, tum duorum quoque apud Martianaum, qui tametsi alias minus emendati, hic certe eum de vera lectione monere potuissent. Persuasit nos denique Hebræus textus, in quo est כל־יִרְיֶן, id est, *non perseverabit*, sive ad litteram, *non pernocabit*, quem sensum verba *non commorabitur*, unico referunt.

assimilatus [Al. add. est] jumentis et exæquat-
 tus est.
 Hæc est via insipientiæ eorum [h. via eorum],
 et post eos juxta os eorum current. SEMPER.
 Quasi græ [h. oves] in inferno positi sunt, mors
 pascet eos,
 et subjicient eos recti in matutino,
 et figura eorum conteretur in inferno post habi-
 taculum suum.
 Veruntamen Deus redimet animam meam,
 de manu inferni cum assumpserit me. SEMPER.
 Noli timere cum ditatus fuerit vir,
 cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.
 Neque enim moriens tollet omnia :
 nec descendet post eum gloria ejus.
 Quia animæ suæ in vita sua benedicet :
 laudabunt te¹, cum bene fuerit tibi.
 Intrabit [Al. intrabunt] usque ad generationem pa-
 trum suorum :
 usque ad finem non videbunt lucem.
 Homo cum in honore esset, non intellexit,
 comparavit se jumentis, et silebitur².

CANTICUM [h. Psalm.] ASAPH.

L. Fortis Deus Dominus locutus est,
 et vocavit terram
 ab ortu solis usque ad occasum ejus.
 De Sion perfecta decore
 Deus [Al. tac. Deus] apparuit.
 Venit Deus noster, et non tacebit :
 ignis coram eo vorabit³,
 et in circuitu ejus tempestas valida.
 Vocabit cælum desursum,
 et terram, et judicet populum suum.
 Congregate mihi sanctos [h. misericordes] meos :
 qui feriant pactum meum in sacrificio.
 Et annuntiabunt cæli justitiam ejus,
 quia Deus judex est ipse. SEMPER.

1. Unus reginæ ms. laudabit inquent te. Tum rectius, ut videtur, cum Cisterciensi, cum benefeceris tibi : quod prope sonat Hebræum לך הַיִּטִּיב.

2. In canone San-Germanensi sic docuit emendator codicis : Homo cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis, et similis factus est illis. Quod absque dubio fluxit e Vulgata editione. Codices mss. S. Michaelis, et Augustinorum Burdigalensium hanc retinent lectionem : Homo cum in honore esset, non commorabitur : assimilatus jumentis exæquatus est. MANT.

Audi populus meus [Al. popule], et loquar,
 Israel, et contestabor te.
 Deus Deus tuus ego sum.
 Non propter victimas tuas arguam te,
 et holocaustomata tua coram me sunt. SEMPER.
 Non accipiam de domo tua vitulum [h. taurum],
 neque de gregibus tuis hircos.
 Mea sunt enim omnia animalia silvarum [h. silvæ],
 pecudes [h. beemoth] in montibus millium.
 Scio omnes aces montium,
 et universitas agri [h. sicut dicitur, nomen est avis]
 mei⁴ mecum est.
 Si esuriero, non dicam tibi :
 meus est enim orbis et plenitudo ejus.
 Nunquid comedam carnem [Al. carnes] taurorum,
 aut sanguinem hircorum bibam ?
 Immola Deo laudem,
 et redde Altissimo vota [Al. tac. vota] tua.
 Et invoca me in die tribulationis :
 liberabo te, et glorificabis me.
 Impio autem dixit Deus :
 Quia tibi est cum narratione præceptorum meo-
 rum,
 et tu assumas pactum meum in ore tuo ?
 [h. Et tu] Qui odisti disciplinam,
 et projecisti verba mea post te.
 Si videbas furem, consentiebas ei
 et cum adulteris pars tua⁵.
 Os tuum misisti ad malitiam,
 et lingua tua concinnabit dolorem.
 Sedens adversus fratrem tuum loquebaris,
 in [Al. et adversum] filium matris tuæ fabrica-
 baris opprobrium.
 Hæc fecisti, et tacui :
 existimasti futurum me [Al. tac. me] similem
 tui :
 arguam te et proponam ante oculos tuos.
 Intelligite hoc qui obliviscimini Deum,
 ne forte rapiam [Al. capiam], et non sit qui
 liberet :

3. Ignis ante eum ardebit legimus in tribus cano-
 nibus. In duos aliis mss. coram eo ardebit. MANT.

4. Fortasse rectius mei pronomen reginæ mss.
 hic reticet : Hebræus autem textus יָרִיב, utramque ex
 punctorum varietate recipit lectionem.

5. Plus habent duo e nostris mss. erat pars tua.
 Dein unus Cisterciens. os tuum dimisisti, pro mi-
 sisti, et, lingua tua concinnabit, pro concinnabit,
 coherentius, ut videtur, superioris sententiæ tem-
 pori, sed Hebræo dissentiente textu.

Qui immolat confessionem, glorificat me :
et qui ordinat viam, ostendam¹ ei salutare Dei.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID : CUM VENISSET
AD EUM NATHAN PROPHETA, QUANDO INGRESSUS
EST AD BETHSABEE.

LI. Miserere mei, Deus, secundum misericordiam
tuam :
juxta multitudinem miserationum tuarum dele
iniquitates meas.

Multum lava me ab iniquitate mea,
et a peccato meo munda me.

Quoniam iniquitates meas [h. errores meos] ego co-
gnovi²,

et peccatum meum contra me est semper.

Tibi soli peccavi, et malum coram te [h. oculis
tuis] feci :

ut justificeris in sermonibus tuis,

et vincas cum [Al. dum] judicaveris³ [h. judi-
catus fueris].

Ecce in iniquitate conceptus sum,
et in peccato peperit me mater mea.

Ecce enim veritatem diligis,
absconditum et arcanum sapientie manifestasti
[h. sapientiam manifestabimus] mihi⁴.

Asperges [h. purificabis] me hyssopo, et mundabor,
lavabis me et super nivem dealabor.

Auditum mihi facies gaudium et lætitiã,
et exsultent⁵ ossa quæ confregisti.

Absconde faciem tuam a peccatis meis,
et omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea mihi, Deus,
et spiritum stabilem renova in visceribus meis.

Ne projicias me a facie tua,
et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

Redde mihi lætitiã [h. habet Jesu] salutaris⁶ tui,
et spiritu potenti confirma me.

Docebo iniquos vias tuas,
et peccatores ad te revertentur.

Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis
meæ :

laudabit lingua mea justitiã tuam.

Domine, labia mea aperies,
et os meum annuntiabit laudem tuam.

Non enim vis ut victimam feram⁷ :
nec holocaustum tibi placet.

Sacrificium [h. Sacrificia] Dei spiritus contribu-
latus [h. contritus] :

cor contritum et humiliatum, Deus, non despi-
cies.

Bene [h. Benigne] fac [Al. add. Domine] in volun-
tate tua, Sion,

[Al. add. et] ædificentur muri Jerusalem.

Tunc suscipies sacrificium justitiæ,
oblaciones et holocausta,
tunc imponent super altare tuum vitulos [h.
tauros].

VICTORI ERUDITIO⁸ DAVID CUM VENISSET DOEC [Al.
DOECH] IDUMÆUS, ET ANNUNTIASSET SAULI [Al.
SAUL], DICENS EI : VENIT DAVID IN DOMUM ACHI-
MELECH [Al. AHIMELECH].

LII. Quid gloriaris in malitia, potens ?
Misericordia Dei totq̄ est die.

Insidias cogitat lingua tua,
quasi novacula acuta faciens dolorem.

Dilexisti malum magis quam bonum :
mendacium magis quam loqui [Al. tac. loqui]
justitiã. SEMPER.

Dilexisti omnia verba ad devorandum, lingua⁹ do-
losa [Al. linguam dolosam].

Sed Deus destruet te, in sempiternum terreat [h.
add. te], et evellat te de tabernaculo,
et eradicabit te de terra viventium. SEMPER.

1. Reginæ mss. qui ordinate ambulat, ostendam, etc.

2. Duo mss. iniquitatem meam ego novi.

3. Ms. Sorbonicus, cum judicabis : in exemplaribus canonis, cum judicaris, idque secutus est ms. Corbeiens. et Carnut. prima manu. MART.

4. Canon Carcassonensis : Ecce enim veritatem diligis in abscondito ; et in arcano sapientie tue manifestasti mihi. Similiter habent in primo versiculo mss. Aug. Burdigal., ac S. Mich. consequenter autem, sapientiam manifestabis mihi. MART.

5. In pluribus mss. ut exsultent.

6. Quod mavult scholiastes Jesu pro salutaris, nostri quoque præferunt mss.

7. Magis ferme placet feriam, quod tum nostri omnes, cum plures alii apud Martianæum mss. habent, pro feram, Hebræus ad verbum, non desiderabis hostiam.

8. Reginæ ms. Victoria de erudito : et cum plerisque alijs Doec et Achimelech nomina sic legit.

9. Mss. tres legunt cum edito, linguam dolosam. MART.

*Videbunt justi, et timebunt,
et super eum ridebunt.*

*Ecce vir qui posuit Deum fortitudinem suam :
sed speravit in multitudine divitiarum suarum :
confortatus est in insidiis suis.*

*Ego autem sicut oliva virens in domo Dei :
speravi in misericordia Dei
in sæculum¹ sempiternum.*

*Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti :
et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum
in conspectu sanctorum [h. misericordium] tuorum.*

VICTORI PER CHORUM ERUDITIO DAVID².

LIII. *Dixit stultus in corde suo : Non est Deus :
corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in ini-
quitate,*

non est qui faciat bonum.

*Deus de cælo prospexit super filios hominum,
ut videret si est intelligens requirens Deum.*

*Omnes aversi sunt, pariter adhæserunt :
non est qui faciat bonum, non est usque ad
unum.*

*Nunquid non cognoverunt qui operantur iniqui-
tatem,
qui comedunt populum meum ut cibum panis :
Deum non invocaverunt.*

*Ibi timerunt timore,
ubi non erat [Al. est] timor.*

*Quoniam Deus dispersit ossa circumdantium te :
confunderis, quia Deus projecit eos.*

Quis dabit ex Sion salutare Israel³ ?

*Cum reduxerit Deus captivitatem populi sui,
exsultabit Jacob, lætabitur Israel.*

VICTORI IN PSALMIS ERUDITIO DAVID : QUANDO VE-
NERUNT ZIPHEI ET DIXERUNT SAUL : NONNE DAVID
ABSCONDITUS EST APUD NOS ?

LIV. *Deus, in nomine tuo salva me [Al. salcum
me fac],*

1. Ita regius codex, Corboiensis, Sorbonicus, et speculum S. Augustini. In aliis legimus, *in sæculum et in æternum*. MART.

2. Sorbonicus ms. *Victori pro choro intelligenti David*. Septem autem alii codices mss. habent in extrema parte tituli, *eruditi David*. MART.

— Cisterciens. ms. *pro choro intelligenti* : alii dumtaxat *eruditi* præferunt, pro *eruditio*.

— Hic quoque mss. nostri omnes *eruditi* legunt, pro *eruditio*.

et in fortitudine tua ulciscere me.

Deus, exaudi orationem meam :

auribus percipe verba oris mei.

*Quia alieni insurrexerunt adversum me,
et fortes quæsierunt animam meam :*

non posuerunt⁴ Deum in conspectu suo. SEMPER

Ecce Deus auxiliator mihi :

Dominus sustentans animam meam.

*Reddet [Al. reddet] malum insidiatoribus [h. decan-
tatoribus] meis :*

in veritate tua [Al. tac. tua] disperde eos.

Voluntarie sacrificabo tibi :

confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum.

*Quoniam ex omni tribulatione liberavit me,
et inimicos meos vidit oculus meus.*

VICTORI IN PSALMIS ERUDITIO DAVID³.

LV. *Exaudi, Deus, orationem meam,
et ne despicias deprecationem meam.*

Attende mihi et exaudi me :

*Humiliatus sum in meditatione mea,
et conturbatus a voce inimici,
a facie persecutentis impii :*

*Quoniam projecerunt super me iniquitatem,
et in furore adversabantur mihi.*

*Cor meum doluit in vitalibus meis,
et terrores mortis ceciderunt super me.*

*Timor et tremor venit [Al. venerunt] super me,
et operuit me caligo.*

*Et dixi : Quis dabit mihi pennas columbæ,
ut volem et requiescam ?*

*Ut procul abeam,
et commorer in deserto ? SEMPER.*

*Festinabo [h. Festina] ut salver
a spiritu tempestatis et turbinis⁵.*

*Præcipita, Domine, divide linguas eorum :
quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in
civitate.*

Die et nocte circumeuntes muros ejus.

Scelus et dolor in medio ejus.

3. Canon. Carcassonensis, ac Vaticanus ms. *salutaria Israel* ; cæteri omnes, *salutare Israel*. MART.

4. Iidem mss. *Et non proposuerunt, etc.*

5. Plures mss. hic ut supra, *eruditi David*. MART. — Pari iterum consensu nostri mss. *disperxit*, pro *vidit*. In subsequentis vero psalmi titulo alii *eruditi*, alii *canticum* pro *eruditio* præferunt.

6. De his duobus versibus disserit S. Hieronymus in epist. ad Sunniam et Fretelam, dicens omnem præ-

*Insidiae in vitalibus ejus,
et non recedit de plateis ejus
damnum et fraudulentia.
Non enim inimicus exprobravit mihi, ut susti-
neam :*
*neque is qui me oderat, super me magnificatus est,
ut abscondat ab eo.*
*Sed tu, homo unanimes meus [Al. tac. meus],
dux meus, et notus meus :*
*Qui simul habuimus dulce secretum,
in domo Dei ambulavimus cum terrore.*
*Veniat mors super eos,
descendant in infernum viventes,
quia nequitiae in congregatione eorum, in medio
eorum.*
*Ego ad Deum clamabo,
et Dominus salvabit me.*
*Vespere et mane et meridie loquar,
et resonabo, et exaudiet vocem meam.*
*Redemit in pace¹ animam meam
ab appropinquantibus mihi :*
multi enim fuerunt adversum me.
*Exaudiet [Al. audivit] Deus, et humiliabit eos,
qui iudex est ab initio. SEMPER.*
Non enim mutantur, neque timent Deum.
*Extendit manus suas [Al. manum suam] ad paci-
fica sua :*
contaminavit pactum suum².
Nitidius butyro os ejus :
*pugnat autem cor illius,
molliores sermones ejus ab oleo³, cum sint
lanceæ.*

sentis loci sensum ita apud Hebræos legi : *Festinabo
ut salver a spiritu tempestatis et turbinis.* Hinc
videas diversum esse ab Hieronymo scholiasten ca-
nonis Hebraicæ veritatis : cum diverso modo legant
ac interpretentur Hebræum אַחֲסָה *ahhisa.* MARR.

1. Futurum tempus retinent mss. quam plures,
redimet in pace. MARR. Alii e nostris mss. *redime,*
alii *redimet* legunt.

2. In reginæ ms. *contaminaverunt pactum, etc.*

3. Reginæ ms. *mollierunt sermones suos oleo,*
sed et in aliis abest *ab* præpositio. Mox Cisterciens.
Projice super Dominum tribulationem tuam, addi-
tum ad libri oram [Al. cogitationem].

4. Duo e nostris mss. *detrahe,* quod vitiosum esse
scribarum incuria ab epist. ad Sunniam et Fretelam
disces.

5. Locus insignis apud eruditos antiquitatis sacræ
ac profanæ curiosos, quorum studia ante mille annos

*Projice super Dominum charitatem tuam, et ipse
te enutriet :*
non dabit in æternum fluctuationem justo.
Tu autem, Deus, deduces eos in puteum interitus :
*virī sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies
suos :*
ego autem fiduciam habeo tui.

VICTORI PRO COLUMBA MUTA, EO QUOD PROCL ABIERIT
DAVID HUMILIS, ET SIMPLEX, QUANDO TENUERUNT
EUM PALESTINI IN GETH.

LVI. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me
homo :*
tota die pugnans tribulavit me.
*Conculcaverunt me insidiatores [h. decantatores]
mei tota die :*
multi enim qui pugnant contra me, Altissime.
*Quacunque die territus fuero : ego [Al. tac. ego] in
te confidam.*
*In Deo laudabo verbum ejus [Al. tac. ejus],
in Deo sperari : non timebo
quid faciat mihi caro.*
Tota die sermonibus me affligebant :
contra me omnes cogitationes eorum in malum.
*Congregabuntur abscondite, ipsi [Al. tac. ipsi]
plantas meas [h. calcaneos meos] observabunt :
expectantes animam meam.*
Qui nullus est salvus in eis :
in furore populos detrahe⁴, Deus.
*Secretiora mea [h. motum meum tu] numerasti,
pone lacrymam meam in conspectu [h. utre] tuo⁵ :*
sed non in narratione tua.

expleverat scholiastes canonis, nisi incuria temporum
in oblivione jacuissent usque in præsens ingenii
hujus præclara monumenta. Sic igitur legimus in
ms. Vaticano (in cujus contextum scholia marginalia
canonis inducta fuisse monuimus) : *Motum meum
tu numerasti, repone lacrymam meam in utre tuo,
aut in numero tuo.* In canone Carcassonensi ultimus
versiculus similiter expressus est, *aut in numero
tuo,* cætera in scholiis, ut vides, posita reperiuntur.
Canon San-Germanensis, qui deinceps nullas habet
adnotationes criticas, purum retinet totum contextum
psalmi cum aliis quatuor mss. codicibus, regio sci-
licet, Carnutensi, Corbeicensi et Sorbonico ; exem-
plaria duo reliqua Augustinorum Burdigalensium ac
S. Michaelis in periculo maris, quæ scholiis item
marginalibus ubique intermixta et vitiata superius
diximus, nihil differunt a Vaticano nunc citato. Porro
LXX ac Hieronymus hic בְּנֵאֲדָרָה *benodeka,* interpretantur
in conspectu tuo, sive coram te; cum tamen
בְּנֵאֲדָרָה *nod,* alibi, *utrem* vertant. Nobis in revolvendis

*Tunc convertentur inimici mei retrorsum,
in quacunque die invocavero :
hoc scio quia Deus meus es [Al. add. tu].*
In Deo laudabo verbum :
*in Domino prædicabo*¹ [h. laudabo] sermonem.
*In Deo speravi : non timebo
quid faciat mihi homo.*
In me sunt, Deus, vota tua :
reddam gratiarum actiones tibi.
*Quia liberasti animam meam de morte,
et pedes meos de lapsu :*
ut ambulem coram Deo in luce viventium.

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID HUMILEM ET SIMPLICEM, QUANDO FUGIT A FACIE SAUL IN SPELUNCAM².

LVII. *Miserere mei, Deus, miserere mei,
quoniam in te speravit [Al. sperat] anima mea ;
Et in umbra alarum tuarum sperabo :*
donec transeant insidiæ.
*Invocabo Deum altissimum,
Deum ultorem meum.*
*Mittet de cælo et salvabit me,
exprobrabit conculcantibus*³ me. SEMPER.
*Mittet Deus misericordiam suam et veritatem
suam.*
Anima mea in medio leonum dormivit ferocientium :
*Filii hominum dentes eorum lanceæ et sagittæ,
et lingua eorum gladius acutus.*
Exaltare super cælos, Deus :
in omni terra gloria tua.
*Rete paraverunt gressibus meis,
ad incurvandam animam meam [h. incurvata
est anima mea].*

Hebræorum lexicis nihil occurrit, quod huic interpretationi faveret, excepto verbo נִדְּנָדָה *nidnud*, quod rabbinis est *nutus oculi*. Qui de antiquorum *lacrymatoris*, sive *utribus*, ubi lacrymæ deflentium mortuos servabantur, scire desiderarit, consulat Th. J. ab Almelooven antiquitatum e sacris profanarum specimen pag. 131 et seqq. MART.

1. In Cisterciens. ms. *et in Deo prædicabo*.

2. Regius codex adeo corruptus legitur in multis psalmorum titulis, ut publice exscriptorum indicet depravationem ac imperitiam : hoc enim loco sic inscribit : *In finem ne disperdas David tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in spelunca*. Sed codices continent, *pro victori aut non disperdas, etc.* MART.

*Foderunt ante me foveam,
ceciderunt in medio ejus. SEMPER.*
*Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum,
cantabo et psallam.*
*Surge [h. Expergiscere], gloria mea,
surge [h. expergiscere], psalterium et cithara :
surgam [h. expergiscar] mane.*
*Confitebor tibi in populis, Domine,
cantabo [h. psallam] tibi in gentibus.*
*Quia magna usque ad cælos misericordia tua,
et usque ad nubes veritas tua.*
*Exaltare super cælos, Deus,
in omni terra gloria tua.*

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID HUMILEM ET SIMPLICEM.

LVIII. *Si vere utique justitiam loquimini,
recta judicate, filii hominum.*
*Etenim in corde iniquitates [h. holocausta] operamini,
in terra iniquitates manuum vestrarum*⁴ *appendite.*
*Alienati sunt peccatores a vulva :
erraverunt ab utero loquentes mendacium.*
*Furor eorum sicut similitudo furore serpentis*⁵, *sicut reguli surdi obturantis aurem suam.*
Ut non audiat vocem murmurantium :
nec incantatoris incantationes callidas.
Deus, excute dentes eorum ex ore eorum :
molares [Al. molas] leonum confringe, Domine.
Dissolvantur quasi aquæ quæ defluunt :
intendet arcum suum [h. sagittam suam] donec conterantur.
Quasi vermis tabefactus pertranseat [Al. pertranseant],

— Cisterc. ms. *Pro victori* : reginæ autem cum plerisque aliis mss. *Pro victoria ut, etc.* quod item prætulisse arbitror quos laudat Martianæus, neque enim probe lectum ab eo videtur, *pro victori aut non, etc.*

3. Editi cum mss. quinq. *manus vestras* legunt, pro *manuum vestrarum*. MART. — Ms. *exprobravit conculcantes* : etiam quod subsequitur, *semper, prætermisso*.

4. Quidam mss. cum antea editis libris *manus vestra*, pro *manuum vestrarum* legunt. Cisterciens. ipsam præterea vocem *iniquitates* prætermittit.

5. Nostri omnes mss. *sicut furor serpentis*, pro *similitudo furoris, etc.*

quasi abortivum mulieris quod non vidit [Al. videt] solem.

Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum :
quasi viventes, quasi in ira tempestas rapiet
eos¹.

Lætabitur justus cum viderit ultionem :
pedes suos lavabit in sanguine impii.

Et dicit [Al. dicat] homo : Vere est fructus justo :
vere est Deus judicans in terra.

VICTORI UT NON DISPERDAS DAVID HUMILEM ET SIM-
PLICEM, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIERUNT
DOMUM, UT OCCIDERENT [Al. OCCIDERENT] EUM.

LIX. Erue² me de inimicis meis, Deus [h. Domine]
meus,

et a resistentibus mihi protege me.

Libera me ab operariis iniquitatis [Al. operanti-
bus iniquitates],

et a viris sanguinum salva me.

Quia ecce insidiati sunt animæ meæ,
congregantur adversus me fortissimi [h. crude-
lissimi],

absque iniquitate mea, et absque peccato meo,
Domine.

Non egi inique, et illi currunt [Al. cucurrerunt] et
præparantur,

surge [h. expergiscere] ex adverso pro me, et res-
pice.

Et tu, Domine Deus exercituum Deus Israel,
exigila, ut visites omnes gentes.

Non miserearis universis,
qui operantur iniquitatem. SEMPER.

Revertantur ad vesperam, latrent ut canis [Al.
canes],

et circumeant [Al. circuibunt] civitatem.

Ecce loquentur [Al. loquuntur] in ore suo,
gladii in labiis eorum :

quasi nemo audiat.

Tu autem, Domine [Al. tac. Domine], deridebis eos :
subsannabis omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te servabo :

quoniam tu, Deus, elevator meus.

Deus misericordia mea præveniet me³ :

Deus ostendet mihi in insidiatoribus [h. decanta-
toribus meis].

Ne occidas eos, ne forte obliviscantur populi mei :
disperge eos in fortitudine tua, et destrue eos :

protector noster Domine [Al. Deus].

Peccato oris sui sermone [Al. in peccato et in ser-
mone] labiorum suorum,

et capiantur in superbia sua :

maledictionem et mendacium narrantes.

Consume in furore, consume et non subsistant :

et sciant quoniam Deus dominatur [Al. domina-
bitur]

Jacob, in finibus terræ. SEMPER.

Et convertantur ad vesperam, latrent ut canis [Al.
canes],

et circumeant civitatem.

Ipsi vagabuntur ut comedant,

et cum saturati non fuerint, murmurabunt.

Ego autem cantabo imperium tuum,

et laudabo nunc misericordiam tuam :

Quoniam factus es fortitudo mea [h. susceptor
meus],

et refugium in die tribulationis meæ.

Virtutem meam tibi cantabo⁴ [h. fortitudo mea
tibi psallam] :

quoniam Deus adjutor [h. susceptor] meus,

Deus misericordia mea.

VICTORI PRO FILIIS TESTIMONIUM HUMILIS ET SIMPLI-
CIS⁵ DAVID AD DOCENDUM, QUANDO PUGNAVIT AD-
VERSUS SYRIAM MESOPOTAMIE, ET ADVERSUS SYRIAM
SOBA : ET REVERSUS EST JOAB, ET PERCUSSIT EDM
IN VALLE SALINARUM DUODECIM MILLIA.

LX. Deus, projecisti nos, scidisti :

iratus convertisti nos.

Commovisti terram, et disruptisti⁶ eam :

sane contritiones ejus quoniam commota est.

1. Ms. Cisterciens. in ira tempestatis rapiet eas.

2. Falso monet hic scholiastes in Hebræo Domi-
num haberi, non Deum, neque vero nomen יהוה
scriptum legitur, sed אלהי. MART.

3. Apertissima est corruptio hujus versiculi et in
editis, et in aliquot mss. ubi legimus : Dei mei mi-
sericordia præveniet me ; quia Hieronymus ipse
conceptis verbis docuit epist. ad Sunniam et Frete-
lam, in Hebræo scriptum esse : Deus meus, mise-
ricordia mea, præveniet me. MART.

4. Addit hic Cisterc. ms. meum : tum juncto re-
ginæ atque aliis, voces virtutem meam prætermittit ;
subsequenti autem versu subjungunt fortitudo mea.

5. Pro simplicis nostri omnes mss. alique apud
Martian. legunt perfecti, tum verba Mesopotamiæ
et adversus Syriam, unus reginæ tacet.

6. In uno Cisterciensi ms. diripiisti.

Ostendisti populo tuo duritiam :
potasti nos vino¹ consopiente.
Dedisti metuentibus [Al. timentibus] te signum,
ut fugerent a facie arcus. SEMPER.
Ut liberentur amici tui :
salva dextera tua, et exaudi me.
Deus locutus est in sanctuario suo : lætabor,
dividam Sichimam,
et vallem Soccoth dimetiar.
Meus est Galaad, et meus est Manasse,
et Ephraim fortitudo capitis mei :
Juda legifer meus :
Moab olla lavacri mei² :
Super Idumæam incedam calcamento meo :
mihî Palæstina fœderata est.
Quis deducet me ad civitatem munitam,
quis deducet me usque ad Idumæam?
Nonne tu, Deus, qui projecisti nos,
et non egredieris, Deus, in exercitibus nostris.
Da nobis auxilium de [Al. in] tribulatione,
vana est enim salus ab homine.
In Deo faciemus virtutem,
et ipse conculcabit tribulantes nos.

VICTORI IN PSALMIS DAVID.

LXI. *Exaudi, Deus, laudationem meam :*
intende orationi meæ.
De novissimo terræ ad te clamabo,
cum triste fuerit cor meum :
Cum fortis elevabitur adversum me,
tu eris ductor meus.
Quoniam [Al. tac. quoniam] fuisti spes mea,
turris munitissima a facie inimici.
Habitabo [h. peregrinabo] in tabernaculo tuo jugiter
[h. in sæculum] :
sperabo in protectione alarum tuarum. SEMPER.
Tu enim, Deus, exaudisti orationem meam,
dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
Dies super dies regis adjicies :
annos ejus donec est generatio et generatio.

1. Aliquot mss. *vino mæroris.* MART.
2. Exemplaria canonis et alia duo, vel tria, *olla pelvis mee.* MART.
3. Idem mss. *pro Idithun.*
4. Canon Carcass. et duo ejus sequaces, id est, mss. Augustinorum Burdigal. et S. Michaelis, *sicut maceria inclinata sepi corruens.* MART.

Sedebit semper [h. in sæculum] ante faciem Dei,
misericordia et veritas serbabunt eum.
Sic canam [h. psallam] nomini tuo jugiter :
reddens vota mea per singulos dies.

VICTORI PER IDITHUN³ CANTICUM [h. Psalm.] DAVID.

LXII. *Attamen apud Deum silebit anima mea :*
ex eo salus mea.
Attamen ipse est scutum meum [h. fortitudo mea]
et salus mea :
fortitudo mea [h. susceptor meus], non commovebor
amplius.
Usquequo insidiamini contra virum, interficitis
omnes,
sicut murus inclinatus et maceria corruens⁴.
Partem enim ejus cogitaverunt expellere,
placuerunt sibi in mendacio :
ore suo benedicunt⁵, et corde suo [h. intrinsecus]
maledicunt. SEMPER.
Veruntamen Deo tace [Al. retice], anima mea :
ab ipso enim præstolatio mea⁶.
Ipse enim [Al. est] fortitudo mea et salus mea :
susceptor meus, non timebo [h. movebor].
In Deo salutare meum et gloria mea :
robur fortitudinis meæ et salus mea in Deo.
Sperate in eo omni tempore, populi,
effundite coram eo cor vestrum :
Deus spes nostra. SEMPER.
Veruntamen vanitas filii Adam,
mendacium filii viri [Al. hominum],
in stateris dolosis fraudulenter agunt simul
[h. impositis stateris vanitas ipsi simul].
Nolite confidere in calumnia,
et in rapina, ne frustremini :
divitiæ si affluerint⁷ [Al. fluxerint], ne appo-
natis cor.
Unum locutus est Deus,
duo hæc audivi: quia imperium [h. fortitudo]
Dei est :
Et tibi, Domine, misericordia :
quia tu reddes unicuique secundum opus suum.

— Cisterciens. mss. *quasi murus, etc.* Regius quæ subsequuntur, *et maceria corruens*, omittit.

5. Interserunt nostri mss. hic vocem *singuli*.
6. Reginae cod. *ab eo ipso enim salutare meum*.
7. Omnes fere mss. codices, *divitiæ si fluxerint.* MART.

CANTICUM [h. Psalmus] DAVID CUM ESSET
IN DESERTO JUDA.

LXIII. *Deus* [h. *Deus, Deus meus tu*], *fortitudo mea tu es,*
de luce consurgam ad te :
*Sitivit te*¹ *anima mea,*
desideravit te caro mea :
*in terra invia et consitiente*², *ac sine aqua.*
Sic in sancto apparui tibi,
ut videam fortitudinem tuam et gloriam tuam.
Melior est enim misericordia tua quam vitæ [Al. *vita*]:
labia mea laudabunt te.
Sic benedicam te [Al. *tibi*] *in vita mea :*
in nomine tuo levabo manus [h. *palmas*] *meas.*
Quasi adipe et pinguedine implebitur [h. *satiabitur*]
anima mea,
et labiis laudantibus canet [h. *laudabit*] *os meum,*
Recordans tui in cubili meo :
per singulas vigilias meditabor tibi.
Quia fuisti auxilium meum,
*et in umbra alarum tuarum laudabo*³.
Adhæsit anima mea post te,
me suscepit dextera tua.
Ipsi vero interficere [h. *ad calamitatem*] *querunt animam meam :*
ingrediantur in extrema [h. *inferiora*] *terræ.*
Congregentur in manus gladii :
pars vulpium erunt.
Rex autem lætabitur in Deo,
laudabitur omnis qui jurat in eo :
quia obstruetur os loquentium mendacium.

1. *Sitivit te* legunt omnes libri editi et scripti. De eo ita disserit Sanctus Hieronymus in epist. ad Sunniam et Fretelam: *Sitivit tibi anima mea*, pro quo in Græco sit: *Sitivit te anima mea*. Sed in Hebræo non habet אַתָּה (הָאָתָּה), quod significat *te*; sed לַאֲחִי (לְךָ), quod ostendit *tibi*: quod et omnes interpretes transtulerunt. Ergo secundum linguæ proprietatem versum est in Latinum. Ipse vero s. doctor secundum proprietatem linguæ Latinæ vertit in suo psalterio ad Hebraicum fontem edito, *sitivit te, desideravit te*: imitatus forte Ciceronis phrasim: « Nec sitio honores, nec gloriam desidero ». MART.

2. Cisterc. ms. *in terra sitiente*, pro *invia*.

3. Idem ms. *cantabo* pro *laudabo*; ac paulo post *regius, quæsierunt* pro *querunt*.

4. Hic titulus in Cisterciensi ms. desideratur.

5. In eodem ms. *serva animam meam*.

VICTORI CANTICUM [h. Psalm.] DAVID⁴.

LXIV. *Audi, Deus, vocem meam loquentis a timore*
[h. *pavore*],
*inimici serva vitam meam*⁵:
Abconde me a consilio malignorum;
a tumultu operantium iniquitatem.
Quia exaceruerunt quasi gladium linguam suam :
tetenderunt sagittam suam verbum amarissimum,
Ut sagittarent in absconditis simplicem :
subito sagittabunt eum, et non timebunt.
Confortaverunt sibi sermonem pessimum,
narraverunt, ut absconderent laqueos :
*dixerunt : Quis videbit eos*⁶?
Scrutati sunt iniquitates :
defecerunt scrutantes scrutinio,
et cogitationibus singulorum, et corde profundo.
Sagittabit ergo eos Deus jaculo repentino :
*inferentur plagæ eorum*⁷.
Et corruent in semetipsos plagis [h. *linguis*]
*suis*⁸:
fugient omnes qui viderint eos.
Et timebunt omnes homines,
et annuntiabunt opus Dei,
et opera ejus intelligent.
Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo :
et exsultabunt omnes recti corde.

VICTORI CARMEN [h. Psalm.] DAVID⁹ CANTICI.

LXV. *Tibi silet laus, Deus, in Sion,*
et tibi reddetur votum.

6. Nostri omnes mss. quis *videbit nos*, pro *eos*.

7. Observat idem Hieronymus in eadem epistola hic apud Hæbræos legi: *Percutiet eos Deus jaculo repentino, et inferentur plagæ eorum*. Quæ sane eundem habent sensum, etsi in verbis nonnulla appareat discrepantia. Versuum autem divisionem præsentem restitimus ad testimonium ac fide ipsius Hieronymi, cum in mss. codicibus depravata sit errore librariorum. MART.

8. Scolion istud marginale retinent editi libri, et in Hebræo legimus לְשׁוֹנָם *leschonam*, id est, *linguam suam*, vel *eorum*. MART.

— Idem mss. *linguis suis* præferunt, quod et scholiastæ placet, et propius est Hebræo textui לְשׁוֹנָם.

9. Tres tantum mss. *victori carmen David, canticum*: cui lectioni consonat Latina versio interlinearis. Alia tamen præferenda videtur ex titulo

Exaudi orationem,

donec ad te omnis caro veniat¹.

Verba iniquitatum prævaluerunt adversum me :

sceleribus nostris tu propitiaberis.

Beatus quem elegeris, et susceperis,

habitabit enim in atriis tuis ;

Replebimur bonis domus tuæ,

sanctificatione templi tui.

Terribilis in justitia exaudi nos,

Deus salvator noster :

Confidentia omnium finium terræ,

et maris longinqui.

Præparans [Al. qui præparas] montes in virtute sua,

accinctus fortitudine.

Compescens sonitum maris,

fremittum fluctuum ejus,

et multitudine gentium [h. plebium].

Et timebunt qui habitant in extremis a signis tuis :

egressus matutino et vesperi² laudantes facies.

Visitasti terram, et irrigasti eam,

ubertate eam dita.

Rivus Dei plenus aqua,

præparabis frumentum eorum³, quia sic fundasti [h. præparabis] eam.

Sulcos ejus inebria, multiplica fruges ejus [h. educ accinctos ejus] :

pluviis irriga eam, gemini ejus benedic.

Volvetur annus [h. Coronasti annum] in bonitate tua,

et vestigia tua rorabunt pinguedine.

Pinguescent [h. Rorabunt] pascua deserti,

et exsultatione colles accingentur.

Vestientur agnis greges :

et valles plenæ erunt frumento,

coæquabuntur, et canent.

Psalmi CLXVIII sequentis, in quo eadem verba suum retinent ordinem nativum, *victori David psalmus cantici.* MART.

— Iterum nostri omnes mss. duoque alii apud Martian., *silens pro silet.*

1. In quatuor mss. Vaticano scilicet. canone Cass. August. Burdigal. et S. Mich. *exaudiens orationem ; ad te omnis caro veniat.* MART.

2. Canon San-Germanensis cum editis libris hoc modo legit : *Egressus matutini et vesperi, etc.* Memm. *Egressus matutini et vesperis.* MART.

— Cisterciensis et reginæ mss. *egressus matutinos et vespere* : in aliis invenit Martianæus in recto, *egressus matutini.*

VICTORI CANTICUM PSALMI.

LXVI. *Jubilate Deo, omnis terra,*

Cantate [h. Psallite] gloriam nomini [Al. nominis] ejus.

Date gloriam laudi ejus.

Dicite Deo, quam terribile opus tuum⁴ :

In multitudine fortitudinis tuæ

mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et cantet [h. psallat] tibi,

cantet [h. psallat] nomini tuo. SEMPER.

Venite [h. Ite], et videte opera Dei,

terribilia consilia⁵ super filios hominum [h. Adam].

Convertit [Al. Convertet] mare in aridam,

in flumine pertransibunt pede :

ibi lætabimur in eo.

Qui dominatur in fortitudine sua a sæculo,

oculi ejus gentes⁶ aspiciunt ;

Qui increduli sunt,

non exallentur in semetipsis. SEMPER.

Benedicite, populi, Deo nostro,

et auditam facite vocem laudis ejus.

Qui posuit animam nostram in vitam,

et non dedit in commotionem pedes nostros.

Probasti enim nos, Deus :

igne⁷ nos conflasti sicut conflatur argentum.

Introduxisti nos in obsidionem [Al. in rete] :

posuisti stridorem in dorso nostro [h. lumbis nostris] :

imposuisti homines super caput nostrum.

Transicimus per ignem et aquam,

et eduixisti nos in refrigerium.

Ingrediar [Al. add. in] donum tuam in holocaustis:

reddam tibi vota mea, quæ promiserunt⁸ [h. distinxerunt] labia mea,

et locutum est os meum cum tribularer.

3. S. Hieronymus in epistola multoties laudata : *Dicitis, inquit, quod in Græco non sit ejus, cum in Hebræo THEKINA (תנינה) manifeste præparationem ejus, significet.* Hanc interpretationem replicamus propter marginalem scholiasticis nostri annotationem, quæ eadem est cum observatione Hieronymi. MART.

4. Aliquot mss. *terribilia opera sua.* MART.

5. Contra, iidem hic legunt in singulari : *terribile consilium.* MART.

6. Unus reginæ ms. *oculi ejus in gentes* : proprius fere ad Hebræum ׀ ננו.

7. Aliq. mss. omittunt *igne.* MART.

8. Addit idem ms. hic *tibi*, quod quidem et in Hebræo paulo post resonat.

Holocausta medullata offeram tibi

cum incenso arietum ¹ :

faciam boves cum hircis. SEMPER.

Venite [h. Ite], audite et narrabo, omnes qui timetis

Deum,

quanta fecerit animæ meæ.

Ipsium ore meo invocavi,

et exaltavi in lingua mea.

Iniquitatem si vidi in corde meo,

non exaudiat Dominus.

Ideo exaudivit Deus :

et attendit vocem deprecationis [h. orationis] meæ.

Benedictus Deus qui non abstulit orationem meam,

et misericordiam suam a me.

VICTORI IN PSALMIS [h. Carminibus], CANTICUM
[h. Psalmus] GARMINIS.

LXVII. *Deus misereatur nostri, et benedicat nos*
[Al. nobis] :

illustret faciem suam super nos. SEMPER.

Ut nota fiat in terra via tua :

in universis gentibus salus tua.

Confiteantur tibi populi, Deus :

confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur, et laudent gentes [h. plebes],

quoniam judicas populos in æquitate :

et gentium [h. plebium] quæ in terra sunt ductor

es. SEMPER ².

Confiteantur tibi populi, Deus :

confiteantur tibi populi omnes.

Terra dedit germen [Al. fructum] suum :

benedicat nobis Deus Deus noster.

Benedicat nobis Deus,

et timeant eum omnes fines terræ.

1. Canon San-Germanensis et Mem. retinet vitiatam lectionem antiquissimam, *cum incenso et arietibus*. Sed male, inquit Hieronymus ubi supra; in Hebræo enim scriptum est, EM CATOROTH ELIM (עַם קָטֹרֶת אֱלִים), quod interpretatur, CUM INCENSO ARIETUM. Si quem movet quod legamus *catoroth* pro *catereth*, consulat mss. codices epistolæ ad Sunniam et Fretel.

2. Nostri mss. *ductor es sempiternus*.

3. Tacet ms. Cisterciens. voculam *sic*, quæ neque in Hebræo proprie est.

4. Pro *psallite*, Cisterciens. ms. habet, *et benedicite*; regius, *canite*. Vid. epist. 106 ad Sunniam et Fretelam.

VICTORI DAVID PSALMUS CANTICI.

LXVIII. *Exsurgat Deus, et dissipentur* [Al. dispergantur] *inimici ejus :*

et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.

Sicut deficit fumus deficient :

sicut tabescit cera a facie ignis,

sic ³ pereant impii a facie Dei :

Justi autem lætentur, et exsultent in conspectu

Dei,

et gaudeant in lætitia.

Cantate Deo, psallite ⁴ nomini ejus :

præparate viam ascendenti ⁵ per deserta [h. araboth, quod est superius cælum] :

In Domino nomen ejus,

et exsultate coram eo.

Patri [h. Judici] pupillorum, et defensori viduarum :

Deus in habitaculo sancto suo :

Deus habitare facit solitarios in domo :

Educat [Al. Educit] vinclos in fortitudine :

increduli autem habitaverunt in siccitatibus.

Deus cum egredereris ante populum tuum,

et ambulares [h. gradieris] per desertum. SEMPER.

Terra commota est, et cæli stillaverunt a facie

Dei ⁶,

hoc est Sinai: a facie Dei Israel.

Pluviam voluntariam elevasti, Deus :

hæreditatem tuam laborantem tu confortasti :

Animalia tua habitaverunt in ea :

præparasti in bonitate tua pauperi Deus.

Domine, dabis sermonem,

annuntiatricibus fortitudinis plurimæ [h. exercituum plurimum].

Reges exercituum fæderabuntur, fæderabuntur ;

et pulchritudo domus dividet spolia.

Si dormieritis inter medios terminos,

5. In textu canonis Carcassonensis et in codice Vaticano legimus *ascendenti in occasum*. MART.

6. Locus intricatus ac tenebrosus. Duo mss. cum editis sic legunt : *Cæli stillaverunt a facie tua, Deus, hoc est in Sinai*. Id retinet etiam Sorbonicus ms. sed habet, *a facie tua Deus et Sinai*. Canon San-Germanensis, *a facie Dei et Sinai*. Denique Carnutensis correctus ab aliquo Hebraicæ linguæ non imperito, posuit juxta Hebræum, *a facie Dei Sinai istius*. De Memmiano dicemus in additamentis. MART.

— Reginæ ms. *a facie tua, Deus, hoc est in Sinai*, subsequitur Cisterciens. propius ad Hebræum *a facie Dei, Deus Israel, אלהי ישראל לפני אלהים*.

*pennæ columbæ deargentatæ,
et posteriora ejus in virore auri*¹.
Cum divideret robustissimus [Al. robustissimos]
reges in ea,
nive dealbata est in Selmon.
Mons Dei, mons pinguis [h. Basan] :
Mons excelsus, mons pinguis [h. Basan].
Quare contenditis montes excelsi
adversus montem, quem dilexit Deus ut habitaret
in eo : siquidem Dominus habitabit in semper-
ternum².
Currus Dei innumerabilis millia abundantium :
Dominus in eis, Sinai [Al. in Sinai] in sancto.
Ascendisti in excelsum,
captivam duxisti captivitatem,
accepisti dona in hominibus³,
insuper⁴ et non credentes inhabitare Dominum
Deum.
Benedictus Dominus per singulos dies,
portabit nos Deus salutis nostræ. SEMPER.
Deus noster [h. nobis] Deus salutis [h. salutem]
et Domini Dei : mortis egressus :
Verumtamen Deus confringet capita inimicorum
suorum, verticem crinis, ambulantis in delictis
[Al. deliciis] suis.
Dixit Dominus : De Basan convertam,
convertam de profundis maris.
Ut calcet pes tuus in sanguine,
lingua canum tuorum, ex inimicis a temetipso :

1. Duo mss. in virore gemmæ. Consequenter vero ita legitur in quatuor exemplaribus mss. dum discernit Omnipotens reges in ea, nive dealbabuntur in Selmon. MART.

2. In mss. nonnullis, habitabit confiderenter. MART.

— Pro in sempiternum, nostri mss. habet semper, quod idem est, nisi hoc pro solemnibus diapsalmatis nota accipias. Tum unus Cisterciens. pro millia refert decem millia millium, et Hebræus quidem ipse numerat vicena millia : sic enim accipio אלפי רבתיים ut sit duplicatum רבתיים רבתיים, quod decem millia significat. Sed et alterum Hebræi textus verbum שכאן quod hic transfertur abundantium, proprie duplicatum, sive iteratum sonat.

3. Ms. reginæ, dona hominibus, absque in præpositione.

4. Quod ait s. ipse pater in epist. ad Sunniam et Fretelam : « Nos transtulimus, etenim non credentes inhabitare, etc. » ut pleraque id genus alia, de sua dicit interpretatione ex Græco.

5. Cisterciens ms. Præcipe, Deus, fortitudine.

Viderunt itinera tua, Deus :
itinera Dei mei, regis mei in sancto.
Præcesserunt cantatores [Al. cantores] eos qui post
tergum psallebant
in medio puellarum tympanistriarum.
In ecclesiis benedicite Deo :
Domino de fonte [Al. fontibus] Israel.
Ibi Benjamin parvulus continens [h. fecit descendere]
eos principes Juda in purpura sua [h. lapidabunt] :
principes Zabulon, principes Nephthali.
Præcepit Deus tuus fortitudine⁵ tua
conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.
De templo tuo, quod est in Jerusalem :
tibi offerent reges munera.
Increpa bestiam calami
congregatio fortium, in vitulis populorum
calcitrantium contra rotas [Al. portas] argenteas :
disperge populos qui bella volunt :
Offerant [h. veniant legati] velociter ex Ægypto⁶ :
Æthiopia festinet manus⁷ Deo.
Regna⁸ terræ canite Deo,
psallite Domino. SEMPER.
Qui ascendit super cælum cæli ab oriente [h. a
principio]⁹ :
ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.
Date gloriam [h. fortitudinem] Deo :
super Israel magnificentia ejus,
et fortitudo ejus in cælis.
Terribilis Deus de sanctuariis suis¹⁰ :

Regius, de fortitudine. Illud ad veterem interpretationem propius accedit.

6. Pro velociter, quod et Aquilæ placuit, Cisterc. ms. habet pingui aut pinguis. Et vero vetustiores quidam Rabbini munera interpretantur, quod hic est in Hebræo חַסְמָנִים khasmanim.

7. Cum nostri omnes, tum alii penes Martian. mss. interserunt hic verbum, dare, id est, festinet dare manus, etc. Ac fortassis illa verior est lectio : nam et Symmachus, cujus plerumque insistit vestigiis s. pater, verit cum dandi verbo στευσάτω δίδωσα χεῖρα, festinet dans manus. Mox in uno Cisterciensi est reges pro regna, et canite pro psallite.

8. Quod mss. codices in duos hic versus dividunt, unum versiculum nominat Hieronymus in epistola ad Sunn. et Fretel. MART.

9. Quod mavult Hebræus scholiastes a principio, pro oriente, et nostri omnes mss. præferunt, et concinnius ad Hebraicam est phrasim. Paulo post, pro vocem suam, Cisterciens. vocis suæ, regius voci suæ habent.

10. In nostris mss. sanctuario suo.

*Deus Israel ipse dabit fortitudinem,
et robur populo: benedictus Deus.*

VICTORI PRO LILIIS DAVID.

LXIX. *Salva me, Deus:
quoniam venerunt ¹ aquæ usque ad animam.
Infixus sum in limo profundi,
et non possum consistere:
Veni in profundum aquarum,
et flumen [h. fluctus] operuit me.
Laboravi clamans, exasperatum est guttur meum:
defecerunt oculi mei, expectantes Deum meum.
Multiplicati sunt super capillos capitis mei,
qui oderunt me gratis:
Confortati sunt qui persequiebantur me inimici mei
injuste:
quæ non rapueram, tunc reddebam.
Deus, tu scis stultitiam meam,
et peccata mea a te non sunt abscondita.
Non confundantur ² in me expectantes [Al. qui
expectant] te,
Domine Deus exercituum.
Non confundantur in me,
qui quærunt te, Deus Israel.
Quia propter te portavi opprobrium:
operuit confusio faciem meam.
Alienus factus sum fratribus meis,
et peregrinus filiis [Al. filius] matris meæ.
Quia zelus domus tuæ comedit me,
et opprobrium exprobrantium tibi cecidit ³ super
me.
Et flevi in jejuniis animam meam,
et factum est in opprobrium mihi.
Et posui vestimentum meum saccum,
et factus sum eis in parabolam.
Contra me loquebantur qui sedebant in porta,
et cantabant bibentes vinum [h. siceram].*

1. Cisterciens. *introierunt*; tum reginæ ms. *usque ad animam meam*.

2. Multi codices, *et non revereantur*, vel sine copula, *non revereantur*. Canon Memmianus, *non revereantur super me*. MART.

3. In plurali hæc legunt mss. duo exemplaria, *et opprobria... ceciderunt, etc.* In aliis omnibus singularis est numerus. MART.

4. Aliter canon Carcassonnensis cum pedissequis duobus consuetis, nempe cum codice Augustinorum Burdigalensium, et altero S. Michaelis in periculo maris, ubi legimus: *Ego autem orationem meam ad te, Domine*. MART.

*Mea autem oratio ad te, Domine ⁴,
tempus reconciliationis est [h. tacet est].
Deus in multitudine misericordiæ tuæ,
exaudi me in veritate salutis tuæ ⁵.
Erue me de luto ut non infigar:
libera me ab his qui oderunt me, et de profundis
aquarum.
Ne operiat me fluctus aquæ,
ne absorbeat ⁶ me profundum:
et non coronet super me puteus os suum.
Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia
tua,
secundum multitudinem miserationum tuarum
respice ad me.
Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo:
quoniam tribulor cito [h. festina] exaudi me.
Accede ad animam meam, redime eam ⁷:
propter inimicos meos libera me.
Tu scis opprobrium meum,
et confusionem meam, et ignominiam meam:
coram te sunt omnes hostes mei.
Opprobrium contritum est cor meum,
et desperatus sum:
Et expectavi qui contristaretur,
et non fui:
et qui consolaretur, et non inveni.
Et dederunt in escam meam fel,
et in sili meam potaverunt me aceto.
Sit mensa eorum coram eis in laqueum,
et in retributiones ad corruendum.
Contenebrentur oculi eorum ne videant,
et dorsum [h. lumbos] eorum semper incurva.
Effunde super eos indignationem tuam,
et ira furoris tui comprehendet eos.
Fiat commoratio eorum deserta:
in tabernaculis eorum non sit qui habitet.
Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt:
et ut affligerent vulneratos tuos, narrabunt ⁸.*

5. Pari consensu nostri mss. *in veritate salutaris tui*. Tum *eripe me, pro erue, etc.*

6. Duo mss. *fluviis aquæ, et ne absorbeat, etc.*

7. Canon Memmianus et San-Germanensis noster: *Intende animæ meæ, et redime eam*. Et postea, *redime me, pro libera me*. MART.

8. Cisterciensis ms. *et super plagam vulneratorum tuorum narrabant*. Atque ita quidem Hebræus ipse habet ואל-סכארכ הלליך יספרו, ad litteram, *et super dolorem vulneratorum tuorum loquentur*. Verum in ms. versiculus ille cum ipso etiam impresso legitur, et ut videtur, quasi ejus glossema ab scholiaste quopiam superadditus.

*Da iniquitatem super iniquitatem eorum,
et non veniant in justitia tua.
Deleantur de libro viventium,
et cum justis non scribantur.
Ego autem pauper et dolens :
salus tua, Deus, suscepit me¹.
Laudabo nomen Dei in cantico,
et magnificabo eum in confessione.
Et placebit Domino super vitulum novellum [h. bovem et taurum],
cornua efferentem et unguas.
Videntes mansueti lætabuntur :
qui quæritis Deum, vivet anima vestra [h. cor vestrum].
Quoniam exaudivit pauperes Dominus :
et victos suos non despexit.
Laudent eum cæli et terra :
maria et omne quod movetur in eis :
Quia Deus salvabit Sion,
et ædificabit civitates Juda :
et habitabunt ibi, et possidebunt eam ;
Et semen servorum ejus possidebit eam,
et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.*

VICTORI DAVID AD RECORDANDUM.

*LXX. Deus, ut libres me :
Domine, ut auxiliæris mihi, festina.
Confundantur et erubescant,
qui quærent animam meam :
Convertantur retrorsum, et erubescant,
qui volunt malum mihi.
Revertantur ad vestigium confusionis suæ,
qui dicunt : Vah! vah!
Gaudeant et lætentur in te omnes qui quærent te ;
et dicant semper : Magnificetur Deus,
qui diligunt salutare tuum.*

1. Nostri mss. in futuro suscipiet. In Hebræo ad optantis modum, suscipiat, elevet, etc.

2. Eam sere, quæ apud LXX legitur, epigraphen sive titulum psalmis, Cisterciensis ms. præponit : *Psalmus David filiorum Jonatha* (leg. *Jonadab*) *prior... captivo* (lege, et *priorum captivorum*). Re autem vera nullum in Hebræo habet hic psalmus titulum.

3. Alterum glossema hoc additur in Cisterciensi ms. ex veteri ferme derivatum versione Latina, *esto mihi in Deum protectorem, ut, etc.* Tum, *præcipe salvare me* : æque bene. Sed et impressi versus una retinentur.

4. Canon Carcassonensis cum tribus aliis mss.

*Ego autem egenus et pauper,
Deus, festina pro me :
Auxilium meum et salvator meus tu,
Domine, ne moreris.
LXXI². In te, Domine, speravi,
non confundar in æternum [h. in sæculum].
In justitia tua erue me, et libera me :
inclina ad me aurem tuam, et salva me :
Esto mihi robustum habitaculum, ut ingrediar jugiter³,
præcepisti ut salves me :
quia petra mea et fortitudo mea es tu⁴.
Deus meus, salva me de manu impii :
de manu iniqui et nocentis.
Quia tu es cæspectatio mea :
Domine Deus, fiducia mea⁵ ab adolescentia mea.
A te sustentatus sum ex utero,
de ventris matris meæ tu es protector meus :
in te laus mea jugiter⁶.
Quasi portentum factus sum nullis,
et tu spes mea, fortissime⁷.
Impleatur os meum laude tua :
tota die magnitudine tua.
Ne projicias me in tempore senectutis :
cum defecerit [Al. defuerit] fortitudo mea, ne derelinquas me.
Quia dixerunt inimici mei mihi :
et qui observabant animam meam,
inierunt consilium pariter :
Dicentes : Deus dereliquit eum,
persequimini et comprehendite eum,
quia non est qui eruat⁸.
Deus, ne elongeris a me :
Deus meus, ad auxilium meum festina.
Confundantur, consumantur
adversarii animæ meæ.*

et *refugium meum tu*. Sed adnotatio videtur scholiastis nostri antiqui posita in corpore temeritate librariorum. Codex Memmianus, et *refugium meum es tu*. MART.

5. Rogius ac Corbeiensis mss. *Deus Dominus fiducia mea* : in canone vero Carcass. *Domine, Domine, etc.* MART.

6. Reginae ms. *semper*, male, si eo voluit, ut videtur, diapsalma denotare. Mox Cisterciens. pluresque alii apud Martian. *spes mea fortissima*.

7. Mss. plures, *spes mea fortissima*. MART.

8. Addit Cisterciens. ms. *cum*. Tum juncto regio atque aliis, *Deus meus, ad auxiliandum me festina*.

Operiantur opprobrio et confusione,
 qui quæerunt malum mihi.
 Ego autem jugiter expectabo,
 et adjiciam super omnem laudem tuam¹.
 Os meum narrabit justitiam tuam :
 tota die salutare tuum :
 quia non cognovi litteraturas.
 Ingrediar in fortitudines Domini Dei :
 recordabor justitiæ tuæ solius.
 Deus, docuisti me ab adolescentia mea,
 et usque nunc annuntiabo mirabilia tua.
 Insuper et usque ad senectutem et canos,
 Deus, ne derelinquas me ;
 Donec annuntiem brachium tuum generationi,
 cunctisque qui venturi² sunt fortitudinem tuam.
 Et justitiam tuam Deus usque in excelsum,
 quanta [h. quæ] fecisti magnalia : Deus, quis
 similis tibi [Al. tui] ?
 Quia ostendisti nobis³
 tribulationes plurimas et malas :
⁴Et conversus vificabis nos,
 et de abyssi terræ rursum educes nos.
 Multiplicabis magnitudinem meam,
 et conversus consolaberis me.
 Ego autem confitebor tibi in vasis psalterii
 veritatem tuam, Deus meus :
 cantabo [h. psallam] tibi in cithara, sancte
 Israel.
 Laudabunt labia mea cum cantavero [h. psaltero]
 tibi,
 et anima mea, quam redemisti.
 Insuper et lingua mea tota die meditabitur justitiam
 tuam :
 quia confusi sunt, et dehonestati quærentes ma-
 lum mihi.

1. Plurium numero iidem mss. *super omnes laudationes tuas.*

2. Cisterciens mss. *cunctis, qui venturi, etc.* neque plus habet Hebræus textus. Tum *fortitudines tuas* plurium numero : et *justitiam Dei usque, etc.* pro *justitiam tuam, Deus, etc.* minus bene.

3. In nostris mss. *ostendisti mihi pro nobis.* Hebræum quoque exemplar habet ad marginem הוֹאִיתֶנִי *bhirek* pro הוֹרִאתֶנִי, quod in textu legitur, id est, *ostendisti mihi pro ostendisti nobis.* Et cohærenter altero ab hoc versiculo idem legendum docet minori numero, *vificabis me, et educes me.* Sed et pro *malas* iidem nostri mss. pari consensu legunt *afflictiones.* Symmachus quoque, ad cujus ingenium sæpe se conformasse s. doctorem animadvertimus, substantive interpretatus est ἀκαθάρσια, *mala, aut*

SALOMONI⁵.

LXXII. Deus, judicium tuum regi da,
 et justitiam tuam filio regis.
 Judicabit populum tuum in justitia,
 et pauperes tuos in judicio.
 Assument montes pacem populo,
 et colles justitiam.
 Judicabit pauperes populi,
 salvabit filios pauperis [Al. pauperum],
 et confringet calumniatorem.
 Et timebunt te quandiu erit sol,
 et ultra lunam in generatione generationum.
 Descendet pluvia super vellus,
 ut [Al. et ut] stillæ irrorantes terram.
 Germinabit in diebus ejus justitia [h. justus],
 et multitudo pacis, donec non sit luna.
 Et dominabitur a mari usque ad mare,
 et a flumine usque ad terminos terræ⁶.
 Ante eum procident Æthiopes,
 et inimici ejus pulverem lingent.
 Reges Tharsis et insulæ munera offerent :
 reges Arabiæ et Saba [h. Seba] tributum confe-
 rent.
 Et adorabunt cum omnes reges :
 universæ nationes servient ei.
 Quia eruet pauperem a potente,
 et inopem cui non est adjutor.
 Parcet inopi et pauperi,
 et animas pauperum salvabit.
 Ab usura et iniquitate redimet animas [Al. ani-
 mam] eorum,
 et pretiosus erit sanguis eorum⁷ coram oculis
 ejus.
 Et vivet, et dabitur ei de auro Saba,

vexationes. Omnino autem cum ipse, tum s. pater (ejus enim malim putare hanc germanam lectionem esse) in Hebræico exemplari legerint, וְעִצְרוֹת, et *afflictiones*, pro ea, quæ nunc una continet perquam simili scriptura וְרִעוֹת, et *malas.*

4. Rectus ad Hebræum tacet reginæ ms. et vocalam.

5. In duobus mss. Augustinorum, Burdigalensium, et S. Michaelis in periculo maris titulum istum invenimus : *Salomonis versus.* MART.

— Nostris mss. *Salomonis* præferunt. Martianeus in aliis additum reperit *versus.*

6. Plus habet reginæ mss. *ad terminos orbis terræ.*

7. Cisterciens. pronomen *eorum* hic reticet, quod habet tamen Hebræus textus.

*et orabunt de eo jugiter,
tota die benedicent ei.
Erit memorabile triticum in terra, in capite montium,
elevabitur [h. fluctuabitur] sicut Libani fructus ejus,
et florebut de civitate sicut fenum terre.
Erit nomen ejus in æternum [h. sæculum];
ultra [h. ante] solem perseverabit nomen ejus.
Et benedicentur in eo :
omnes gentes beatificabunt eum.
Benedictus Dominus Deus Deus Israel :
qui facit ¹ mirabilia solus.
Et benedictum nomen gloriæ ejus in sempiternum [h. sæculum],
et implebitur gloria ejus universa terra : amen
et amen.*

COMPLETE SUNT ORATIONES DAVID FILII ISAI².
CANTICUM [h. Psalmus] ASAPH.

LXXIII. *Attamen bonus est Israel Deus
his qui mundo sunt corde.
Mei autem pene vacillaverunt pedes :
pene effusi sunt gressus mei.
Quia æmulatus sum contra iniquos :
pacem impiorum videns.
Quod non recogitaverint de morte sua :
et firma sint vestibula eorum.
In labore hominum non sunt,
et cum hominibus non flagellabuntur.
Ideo nutriti sunt ad superbiam³ :
circumdederunt iniquitatem sibi.*

*Processerunt a pinguedine oculi eorum :
transierunt cogitationes cordis,
Irriserunt, et locuti sunt in malitia calumniam,
de excelso loquentes.
Posuerunt in cælum os suum,
et lingua eorum deambulavit in terra.
Propterea convertetur populus ejus hic,
et quis plenus invenietur in eis ?
Et dixerunt : Quomodo novit Deus,
et si est scientia in Excelso.
Ecce isti impii,
et abundantes in sæculo multiplicaverunt divitias.
Ergone frustra mundavi cor meum,
et lavi in innocentia manus meas ?
Et sui flagellatus tota die,
et increpatio mea in matutinis.
Et dixi : Si narravero sic :
ecce generationem filiorum tuorum reliqui.
Et cogitavi ut intelligerem istud :
labor est in oculis meis.
Donec veniam ad sanctuaria [Al. sanctuarium] Dei :
intelligam in novissimo [Al. novissimos] eorum⁴.
Veruntamen in lubrico posuisti eos :
dejecisti eos ad iteritum.
Quomodo vastati sunt subito :
defecerunt, consumpti sunt quasi non sint⁵.
Quasi somnium evigilantis :
Domine, in civitate⁶ imaginem eorum ad nihilum rediges :
Quia contractum est cor meum,
et lumbi mei⁷ velut ignis fumigans.
Et ego insipiens, et nescius :
quasi jumentum factus sum [Al. eram] apud te.*

1. Tres e nostris mss. *qui fecit, etc.*

2. Male conjunguntur isthæc in editis libris cum titulo psalmi sequentis ; id enim vitii expresse reprehendit Hieronymus in epistola ad Marcellam de exitu Leæ : « Cum hora ferme tertia hodiernæ diei, inquit, septuagesimum secundum psalmum, id est, tertii libri principium, legere cœpissimus, et docere cogere, tituli ipsius partem ad finem secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere, quod scilicet, *defecerunt hymni David filii Jesse*, finis esset prioris, *psalmus vero Asaph*, principium sequentis, etc. » MART.

— Idem mss. ut et ipse alibi s. pater, *Jesse* habent pro *Isai*.

3. Videtur Cisterciens. mss. exesis vetustate litteris, hic præferre, *ideo suffocavit eos superbia*.

Quæ nobis quidem interpretatio omnium maxime probatur.

4. Cum particula connexiva *et* legunt editi ac mss. libri, *et intelligentiam in novissimo eorum*. Bene quidem, nisi Sunniam et Fretelam docuisset Hieronymus absque conjunctione legendum. Ita ergo ad eos scribebat : « Pro quo in Græco legisse vos dicitis, *et intelligentiam*, sed hic, et conjunctio superflua est. MART.

5. Cisterciens. ms. *quasi qui non sint*.

6. Idem cum reginæ ms. hic interserit *tua*, juxta veterem interpretationem.

7. San-Germanensis noster ac Memmianus canon : *Et renes mei resoluti sunt*. Renes etiam legunt canon Carcass. et alia duo exemplaria, *et renes mei velut ignis fumigans*. MART.

*Et ego semper tecum,
et tenebras manum dexteram meam.
In consilium tuum deduces me,
et postea in gloria suscipies me,
Quid mihi est in caelo,
et tecum volui [Al. nolui] in terra?
Consumpta est caro mea et cor meum :
robur cordis mei et pars mea, Deus, in æternum
[h. sæculum].
Quia ecce qui elongant se a te, peribunt :
perdidisti omnem fornicantem a te.
Mihi autem propinquare [Al. appropinquare] Deo
bonum est :
posui in Domino Deo spem meam,
ut narrem omnes annuntiationes tuas ¹.*

ERUDITIO ASAPH ².

LXXIV. *Ut quid, Deus, repulisti in finem :
fumabit [Al. fumavit] furor tuus in gregem
pascuæ tuæ?
Recordare congregationis tuæ, quam possedisti ab
initio,
³ redemisti virgam [h. sceptrum hæreditatis tuæ :
montem Sion, in quo habitasti.
Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad
finem :
omnia mala egit inimicus in sanctuario.
Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui :
posuerunt signa sua ⁴ in tropæum,*

1. Canon Carcassonensis ac Vaticanus codex hic in textu retinet scholion marginale, quod aliquando mihi imposuit : *Ut narrem omnia imperia tua.* Putabam jampridem in annotationibus meis in epistolam Sancti Hieronymi *ad Sunniam et Fretelam*, id legisse sanctissimum Ecclesiæ doctorem ; at nunc, inspectis quamplurimis mss. codicibus sententiam mutavi, exscriptorem canonis Carcassonensis, qui nulla fide est, temerarium multis in locis expertus, dum e latere adnotationes scholiasticas scribendas in corpore non dubitavit. Cæterum ms. Corbeiensis legit non *annuntiationes tuas, sed prædicationes tuas* : licet et annuntiatio, et prædicatio, unum urumque significet. MART.

2. Aliquot ms. *Eruditionis Asaph* ; Carcassonensis, *eruditus Asaph* ; S. Michaelis, *oratio Asaph*. MART.

— Tres nostri mss. *eruditiones* : alii apud Martian. *eruditionis*.

3. Præponunt quidam mss. *et* particulam ; tum *montis* legunt pro *montem* : denique altero ab hoc versiculo addunt *two* post nomen *sanctuario*.

*Manifesta in introitu desuper :
in saltu lignorum secures.
Et nunc sculpturas⁵ [Al. scalpturas] ejus pariter ;
bipenne et dolatoriis deraserunt.
Miserunt ignem in sanctuarium tuum :
In terram contaminaverunt tabernaculum⁶ no-
minis tui.
Dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul :
⁷ Incenderunt omnes solemnitates Dei in terra.
Signa nostra non vidimus,
non est ultra propheta,
et non est nobiscum qui sciat usquequo.
Usquequo, Deus, exprobrabit [Al. exprobravit] ad-
versarius :
blasphemabit [Al. blasphemavit] inimicus nomen
tuum in finem ?
Quare convertis manum tuam et dexteram tuam :
a medio sinu tuo consume⁸.
Deus autem rex meus ab initio :
operatur [Al. operatus est] salutes in medio terræ.
Tu dissipasti in fortitudine tua mare :
contrivisti capita draconum in aquis.
Tu confregisti [h. fregisti] capita Leviathan :
dedisti eum escam [Al. in escam] populo Æthio-
pum.
Tu dirupisti fontem et torrentem [Al. fontes et tor-
rentes],
tu exsiccasti flumina fortia.
Tua est dies et tua est nox,
tu ordinasti luminare [Al. luminaria] et solem.*

4. Quatuor aut quinque exemplaria mss. *posuerunt signa sua, signa.* Hoc retinet Memmianus etiam codex, et sic dividit : *Signa manifesta, etc.* MART.

5. *Epistolam jam sæpius laudatam hoc modo claudit Hieronymus, Δαξεντήριον*, pro quo Latinus *asciam* vertit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. Denique ex Hebræo vertentes ita diximus : *Et nunc sculpturas ejus pariter, bipenne et dolatoriis deraserunt, Δαξεντήριον* ergo dolatorium dici potest. MART.

6. Nostri omnes mss. *habitaculum* pro *tabernaculum* legunt.

7. Plenius de hoc versiculo disputavit Hieronymus Sunniam ac Fretelæ respondens. Videsis annotationes nostras in prodromo D. Hieronymi. MART.

8. Carnutensis, regius, et Corbeiensis mss. *ad medium signum tum consume.* Alii tres legunt, *consumens.* MART.

— Optime Græc. εἰς τέλος, cui bene assentitur ἥλιος, in consummationem, in finem, jugiter, semper, continuo, hisque similia.

*Tu statuisti omnes terminos terræ :
 æstatem et hiemem tu plasmasti.
 Memento hujus,
 inimicus exprobravit Domino,
 et populus insipiens blasphemavit nomen tuum.
 Ne tradas bestiis animam crudelitatem lege tua :
 vitæ pauperum tuorum ne obliviscaris in perpetuum.
 Respice ad pactum :
 quia repletæ sunt tenebris terræ,
 habitationes iniquæ¹.
 Ne revertatur confractus, confusus [Al. ad. et] :
 egenus et pauper laudabunt nomen tuum.
 Surge, Deus, judica causam tuam :
 memento opprobrii tui
 ab insipiente tota die.
 Ne obliviscaris voces hostium tuorum :
 sonitus adversariorum tuorum ascendit jugiter.*

VICTORI² NON DISPERDAS, PSALMUS ASAPH CANTICI.

LXXXV. *Confitebimur tibi, Deus,
 confitebimur, et juxta nomen tuum,
 narrabunt mirabilia tua.
 Cum accepero tempus [h. condictum],
 ego recta judicabo³.
 Dissolvetur terra cum omnibus habitatoribus suis,
 ego appendi columnas ejus. SEMPER.
 Dixi inique agentibus : Nolite inique agere⁴ :
 et impiis : Nolite exaltare cornu.
 Nolite exaltare in excelsum cornu vestrum :
 loquentes in cervice veteri.
 Quia neque ab oriente, neque ab occidente :
 neque a solitudine montium.*

1. Addunt duo e nostris mss. hic vocem *subruptæ*, quæ tamen ineptum glossatorem sapit.

2. Interferunt iidem mss. alique penes Martian. *et particulam, id est, victori, ut non disperdas, etc.*

3. Cisterciens. ms. *Ego justi justitias judicabo* : reginæ autem ms. tantum habet *justitias pro recta*.

4. Cisterciens. mss. hunc alterum pro impresso versum substituit, *dixit lætantibus : Nolite lætari*. Hebræus ad verbum : *Dixi insanientibus : Ne insanialis*.

5. Plus habent nostri mss. *in manu Domini est, et vino meraco usque ad plenum mixtus*.

6. Aliter inscribunt mss. regium, Corbeiens. et Sorbon. *victori in psalmis canticum Asaph car-*

*Sed Deus iudex :
 hunc humiliabit, et hunc exaltabit.
 Quia calix in manu Domini⁵,
 et vino meraco ad plenum mixtus,
 et propinabit ex eo :
 Verumtamen fæces ejus potabunt [Al. epotabunt]
 bibentes
 omnes impii terræ.
 Ego autem annuntiabo in sempiternum : cantabo
 [h. psallam] Deo Jacob :
 Et omnia cornua impiorum confringam ; exaltabuntur cornua justi.*

VICTORI IN PSALTERIIS [h. carminibus] PSALMUS
 ASAPH CANTICI⁶.

LXXXVI. *Cognoscitur in Judæa Deus :
 in Israel magnum nomen ejus.
 Et erit in Salem⁷ tabernaculum ejus,
 et habitatio ejus in Sion.
 Ibi confregit volatilia⁸ arcus [h. diaboli arcum],
 scutum, et gladium, et bellum. SEMPER.
 Lumen tu es magnifice
 a montibus captivitatis.
 Spoliati sunt superbi corde :
 dormitaverunt somnum suum,
 et non invenerunt omnes viri exercitus manus
 suas.
 Ab increpatione tua, Deus Jacob,
 consopitus est currus [Al. et currus] et equus.
 Tu terribilis es,
 et quis stabit adversum te,
 ex tunc ira tua.*

minis. Idem imitantur quatuor alii, excepto quod pro *victori in psalmis*, corrupte legunt *victori psalmus, etc.* MART.

— Iterum nostri omnes mss. alique penes Martian. *victori in psalmis canticum Asaph carminis*. Tum primo statim textus verbo unus Cisterciens. *cognoscetur pro cognoscitur*.

7. Idem Cisterciens. ms. *Jerusalem pro Salem*, et paulo post, juncto regio, *confringet pro confregit*.

8. In Hebræo est *רִשְׁפֵי קַשְׁתֵּי רִשְׁפֵי* *rischphe cascheth*, quod optime interpretatur Hieronymus, *volatilia*, hoc est, *sagittas arcus*. Nec incongrue schollastes posuit *diaboli arcum*, quia Habacuc iii, 5 vel 15, in nostra editione, *רִשְׁפֵי* *rescheph*, vertitur in *diabolum*. MART.

*De cælo annuntiabis [h. auditum fecisti] iudicium¹ :
terra timens et tacebit.*

*Cum surrexerit ad iudicium Deus,
ut salvos faciat omnes miles terræ. SEMPER.*

*Quia ira² hominis confitebitur tibi :
reliquis irarum accingeris,*

*Vovete et reddite Domino Deo vestro
omnes qui in circuitu ejus sunt,
offerent dona terribili.*

*Auferenti spiritum ducum :
terribili regibus terræ.*

VICTORI SUPER IDITHUN³ PSALMUS ASAPH.

LXXVII. *Voce mea ad Deum, et clamavi :
voce mea ad Deum, et exaudivit me [h. et præbuit
mihi aurem].*

*In die tribulationis meæ Dominum requisivi,
manus mea nocte extenditur, et non quiescit :*

*Noluit consolari anima mea,
recordans Dei conturbabar :*

*Loquebar in memetipso,
et deficiebat spiritus meus. SEMPER.*

*Prohibebam [h. Comprehendisti] suspectum oculo-
rum meorum,
stupebam, et non loquebar.*

*Recogitabam dies antiquos :
annos⁴ sæculorum.*

*Recordabar psalmorum [h. carminis mei] meorum
in nocte,*

*cum corde meo loquebar, et scrutabar spiritum
meum⁵.*

*Ergone in æternum [h. in sæcula] projiciet Dominus,
et non repropitiabitur ultra ?*

*Ergone complevit⁶ usque in finem misericordiam
suam ?*

*Consummabitur verbum de generatione et genera-
tione⁷.*

*Nunquid oblitus est misereri Deus :
aut complebit in furore misericordias [h. pietates]
suas ? SEMPER.*

*Et dixi : Imbecillitas mea est hæc :
commutatio [h. annos] dexteræ Excelsi,
Recordabor cogitationum Domini :
reminiscens antiqua mirabilia tua.*

*Et meditabor in omni opere tuo,
et adinventiones tuas loquar.*

*Deus, in sancto⁸ via tua :
quis Deus magnus ut Deus ?*

*Tu es Deus faciens mirabilia,
ostendens [h. innotescens] in populis potentiam
tuam.*

*Redemisti in brachio populum tuum filios Jacob et
Joseph. SEMPER.*

*Videntes te aquæ, Deus,
videntes te [Al. fac. te] aquæ parturierunt,
et commotæ sunt abyssi.*

*Excusserunt aquas nubila,
vocem dederunt nubes,
et sagittæ tuæ discurrabant.*

1. Reginæ ms. annuntiaverunt iudicium, deinde cum plerisque aliis terra timens tacebit, absque et copula. Denique, cum surrexerit ad iudicandum, pro ad iudicium.

2. Pro ira, mærorem posuerunt mss. quinque, Memm. San-Germ. Reg. Corbeiens. et Sorbon. Quia mæror hominis... reliquis mæroris accingeris. MART.

— E nostris mss. unus Cisterciensis hic mæror pro ira, et mox mæroris pro irarum præfert. Regius autem altero hoc tantum loco, iræ pro irarum. In Hebræo est נדנן, quod nomen proprie furorem sonat.

3. Ms. reginæ, per Idithun ; Cisterciens. duoque alii apud Martian. mss. pro Idithun.

4. Tres mss. et annos pristinos. Paulo post scopebam pro scrutabar. Atque ita quidem in epist. ad Sunniam et Fretelam se ait s. pater transtulisse, consentientibus ad eum locum nostris mss. magno numero, quidquid postmodum visum sit Martiano, qui rescribendum ibi nunc vellet, scrutabar.

5. Editi libri ac ms. Corbeiensis, scopebam spiritum meum. Hanc lectionem in prodromo S. Hieronymi me edidisse memini, nec aliud sane retineat exemplaria mss. epist. ad Sunniam et Fretelam, quibus adhærere oportuit, donec nacti essemus copiam meliorum codicum psalterii istius ex Hebræo Latini, ubi septem antiquiores ac melioris notæ scriptum habent scrutabar spiritum meum. Ita quoque legendum satis innuit s. doctor, cum ait in jam dicta epist. Symmachum et quintam editionem transtulisse ἀνρρεύων, id est, perscrutabar, sive quærebam. Regius psalmorum codex ms. hic solus legit absoondebam spiritum meum. MART.

6. Unus Cisterciens. mss. complebit, ac deinde, consummabit verbum in generationem.

7. Ita omnes mss. excepto Sorbonico, qui cum editis legit, de generatione in generationem. MART.

8. Nostri omnes mss. sanctuario hic pro sancto præferunt.

Vox tonitruī tui in rota,
apparuerunt [h. illuc̄erunt] fulgura tua orbi :
concussa et commota est terra ¹.
In mari via tua,
et semitæ viæ tuæ in aquis nullis,
et vestigia tua non sunt agnita.
Deduxisti quasi gregem [h. oves] populum tuum :
in manu Mosi et Aaron.

ERUDITIONIS [Al. Eruditiones] ASAPH.

LXXVIII. Ausculta, populus meus, legem meam,
inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
Aperiam in parabola os meum,
loquar ænigmata antiqua.
Quæ audivimus et cognovimus,
et patres nostri narraverunt nobis,
Non sunt abscondita a filiis eorum,
a generatione sequenti.
Narrantes [Al. Narrante] laudes Domini,
et potentiam ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.
Statuit contestationem in [Al. tac. in] Jacob,
et legem posuit in Israel,
quæ mandavit patribus nostris,
ut docerent filios suos.
Ut cognosceret generatio subsequens :
filii nascituri surgent,
et narrabunt filiis suis.
Ut ponant in Deo spem suam :
et non obliviscantur cognationum [h. adinven-
tionum] Dei ²,
et mandata ejus custodiant.
Et [Al. Ut] non sicut patres eorum
generatio declinans, et provocans,
generatio quæ non preparavit cor suum,
et non credidit Deo spiritus ejus.

1. In Cisterciens. mss. *concussa est, et peperit terra, quod si cui unquam interpreti placuit, haud scio, Hebræus certe commoveri significat.*

2. Tres mss. *cogitationum ejus, pro Dei.*

3. Idem mss. addunt *sui*, et paulo post *commutationum* pro *cogitationum* legunt.

4. In canone San-Germanensi et Memmiano, et *provocaverunt Excelsum, etc.* MART.

5. Rursum iidem mss. *poterit Deus ponere mensam in solitudinem?*

6. Absque negatione legunt exemplaria tria canonicis, ac mss. oodd. Vatic. August. Burdigal. et S.

Filii Ephraim intendentes, emittentes [Al. et mittentes] arcum,
terga verterunt in die belli.
Non custodierunt pactum Dei ³,
in lege ejus noluerunt ingredi.
Et oblitus sunt cogitationum [h. adinventionum] ejus,
et mirabilem ejus, quæ ostendit eis.
Coram patribus eorum fecit mirabilia,
in terra Ægypti, in regione Taneos.
Divisit [h. Disrupit] mare, et transduxit eos,
et stare fecit aquas quasi acervum [h. in utre].
Et duxit eos in nube per diem,
et tota nocte in lumine ignis.
Scidit petram in deserto,
et potum dedit quasi de abyssis magnis.
Et eduxit rivos de petra,
et elicit quasi flumina aquas.
Et addiderunt ultra peccare ei,
ut provocarent Excelsum ⁴ in invio.
Et tentaverunt Deum in cordibus suis :
petentes cibum animæ suæ.
Et loquentes contra Deum
dicebant : Nunquid poterit Deus parare mensam
in solitudine ⁵?
Ecce percussit petram, et fluxerunt aquæ,
et torrentes inundaverunt :
Nunquid et panem poterit dare,
aut parare carnem populo suo?
Ideo audivit Dominus, et non distulit ⁶ :
et ignis accensus est in Jacob,
et furor ascendit in Israel.
Quia non crediderunt ⁷ in Deo,
nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.
Et præcipit nubibus desuper,
et portas cæli aperuit.
Et pluit super eos manna ⁸, ut comederent,
et triticum cæli dedit eis :

Michaelis, ideo audivit Dominus, et distulit. Et 130, juxta Vulgatam 59, tres ex eis, *audivit Deus et distulit*. In Hebræo scriptum est, וַיִּתְּבַר, *vaiithabar*, et iratus est, sed non incongrue interpretatur et distulit, quia differre idem est quod dissipare, discernere, et disturbare. Hieronymus intelligere videtur, quod Deus non distulerit iram suam, sed audita populi Hebræi murmuratione, statim pœnas incredulis et plagas inflixerit. MART.

7. Tacet in nostris mss. in vocula. Paulo post, *præcepit* pro *præcipit* legitur.

8. Unus reginæ ms. *man* habet pro *manna*, mirum ut Hebraicum est nomen ׁמָן.

Panem fortium comedit vir :
cibaria misit illis in saturitatem.
Abstulit Eurum de caelo,
et induxit in fortitudine¹ sua Africum.
Et pluit super eos quasi pulverem carnem,
et quasi arenam maris volatilia pennata.
Et ceciderunt in medio castrorum eorum²,
in circuitu tabernaculorum eorum.
Et comederunt, et saturati sunt nimis :
et desiderium eorum attulit eis.
Non indigerunt de cupiditate sua [h. Nondum
expleverunt desiderium suum] :
cum adhuc cibus esset in ore eorum³.
Furor ergo Dei ascendit super eos :
et occidit pingues eorum,
et electos Israel incurvavit.
In omnibus his peccaverunt ultra,
et non crediderunt in mirabilibus ejus.
Et consumpsit in vanitate dies eorum,
et annos eorum velociter.
Si occidebat eos, tunc quærebant [Al. requirebant]
eum :
et convertebantur et diluculo consurgebant ad
Deum.
Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum,
et Deus excelsus redemptor eorum est.
Et lactaverunt [Al. allectaverunt] eum in ore suo,
et lingua sua mentiti sunt ei.
Cor autem eorum non erat firmum cum eo :
nec permanserunt in pacto ejus.
Ipsè vero misericors
propitiabitur iniquitati, et non disperdet⁴ :
Multumque avertit iram suam,
et non suscitavit totum furorem suum.
Et recordatus⁵ est quia caro esset :
spiritus vadens et non revertens.

Quoties provocaverunt eum in deserto :
afflixerunt eum in solitudine :
Et conversi sunt, et tentaverunt Deum,
et sanctum Israel concitaverunt,
Non sunt recordati manus ejus
die [Al. diei] qua redemit eos de tribulante.
Qui fecit [h. posuit] in Ægypto signa sua,
et ostenta sua in regione Tancois.
Qui convertit in sanguinem fluvios eorum⁶,
et rivos eorum, ut non biberent.
Qui immisit in eos omnes genus muscarum, ut co-
mederent eos,
et ranas, ut disperderent eos.
Qui dedit brucho germen eorum,
et laborem eorum locustæ.
Qui occidit in grandine vineas eorum,
et sycomoros eorum in frigore.
Qui tradidit grandini pascua eorum,
et jumenta eorum volucris [h. diabolis].
Qui misit in eos iram furoris sui :
indignationem, et comminationem, et angus-
tiam :
immissionem Angelorum malorum.
Munivit⁷ semitam furori suo,
non pepercit a morte animæ eorum :
et animalia eorum pesti tradidit.
Et percussit omne primogenitum in Ægypto :
principium partus [h. doloris] in tabernaculis
Cham.
Et tulit velut oves populum suum,
et minavit eos sicut gregem in deserto.
Et eduxit eos cum fiducia et absque timore :
inimicos autem eorum operuit mare.
Et adduxit eos ad terminum sanctificatum suum,
montem istum, quem possedit dextera ejus⁸.
Et ejecit a facie eorum gentes,

1. Cisterciens. ms. in virtute pro fortitudine, et mox carnes plurium numero.

2. Pressius Hebraicæ phrasi nostri mss. mineri numero, castrorum ejus, et tabernaculorum ejus legitur. Hebraice est מַחֲנֵהוּ et לַמִּשְׁכָּנוֹתָיו.

3. Totum istud colon hoc modo positum invenitur in Vaticano codice : *Nondum expleverunt desiderium suum, cum adhuc cibus eorum in ore eorum.* Priorem igitur versum in scholio marginali reliquit exscriptor canonis Carcassonensis, posteriorem vero in contextum invexit. Canon San-Germanensis cum cæteris mss. codicibus, regio scilicet, Corbeiensis, Carnutensis, et Sorbonico, puram retinet Hieronymi lectionem quam edidimus, et cum his concordat Memmianus. **MART.**

4. Videtur s. pater hic eos pronomen addidisse ; sic enim Sunniæ et Fretelæ respondet : *Dicitis quod eos, in Græco non habeat, quod et verum est ; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus.* Nisi si de sola ibi interpretatione sua ex Græco putandus est loqui.

5. In Cisterciens. ms. sed recordatus, etc.

6. Pronomen eorum, in Cisterciensi ms. tacet : paulo post, misit eis, pro qui immisit in eos, legitur.

7. Item ms. semitam furoris tui, et pepercit morti, etc.

8. Vide quæ nobis ad hunc locum in epistola ad Sunniam et Fretelam observata sunt. Conjectura, quam ad supplendum ibi s. patris textum proponimus ex hac videtur interpretatione verosimilior.

et possidere eos fecit in funiculo hæreditatem,
et collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.
Et tentaverunt, et provocaverunt Deum excelsum :
et testimonia ejus non custodierunt.

Et reversi sunt et prævaricati sunt ut patres
eorum :

incurvati sunt quasi arcus inutilis.

Et provocaverunt eum in excelsis suis,
et in sculptilibus suis ad æmulandum eum con-
citaverunt.

Audivit Deus, et non distulit :
et projecit vehementer Israel.

Et reliquit tabernaculum Silo :

tentorium quod collocavit inter homines.

Et tradidit in captivitatem virtutem suam¹,
et decorem suum in manu hostis.

Et conclusit in gladio populum suum,
et in hæreditatem suam non distulit.

Juvenes ejus devoravit ignis,
et virgines ejus nemo luxit.

Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt,
et viduæ ejus non sunt fletæ².

Et evigilavit quasi dormiens Dominus :
quasi fortis post crapulam vini.

Et percussit hostes suos retrorsum :
opprobrium sempiternum dedit eis³.

Et projecit tabernaculum Joseph,
et tribum Ephraim non elegit.

Sed elegit tribum Juda,
montem Sion quem dilexit.

Et ædificavit in similitudine monocerotis [Al. mo-
nocroton] sanctuarium suum,
⁴ quasi terram fundavit illud in sæculum.

Et elegit David servum suum :
et tulit eum de gregibus ovium.

Sequentem fetus adduxit eum,

ut pasceret in Jacob⁵ populum ejus,
et in Israel hæreditatem ejus.

Qui pavit eos in simplicitate cordis sui,
et in prudentia⁶ manuum suarum dux eorum
fuit.

CANTICUM [h. Psalm.] ASAPH.

LXXIX. Deus, venerunt gentes in hæreditatem
tuam,

polluerunt templum sanctum tuum :
posuerunt Jerusalem in æcervos [Al. acervis] la-
pidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum
escam [Al. escas] volatilibus cæli :
carnes sanctorum [h. misericordium] tuorum
bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum
quasi aquam in circuitu Jerusalem,
et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris :
subsannatio et derisio his qui in circuitu nostro
sunt.

Usquequo, Domine, irascris in finem :
ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furorem tuum super gentes quæ non cogno-
verunt te,
et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob,
et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatumstrarum veterum :
cito [h. festina] occupent nos misericordias tuæ,
quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster⁷ :
propter gloriam nominis tui [Al. add. et] libera
nos :

1. Nostri mss. *gloriam suam*, pro *virtutem*, etc.

2. Quatuor mss. scholiis vitiati, *et viduæ eorum*,
vel *ejus*, non *ploraverunt*. MART.

3. Reginæ mss. *dedit eos* pro *eis*.

4. Pretium hic quoque erit operæ s. doctorem de
hujus loci interpretatione dixerentem in *epist. ad
Sunniam et Fretelam* audire, cum nihil tamen ibi
de versione sua ista ex Hebraico dicat.

5. Tres mss. *pasceret Jacob*... *et Israel*, absque
in præpositione.

6. Observat S. Hieronymus in *epist. ad Sunn.
et Fretel.* non haberi apud LXX, ἐν τῇ συντάξει
numere singulari, ut illi putabant, sed ἐν ταῖς συνήθειαις,

quod *intelligentias* sonat. Verum id esse imprimis
exploratum habemus e ms. psalterio triplici Sorbo-
nico, ubi litteris Latinis contextus Græcus hujus loci
sic expressus est : *Ke en tes synesin ton chiron
aftu odigisen aftus*, hoc est, καὶ ἐν ταῖς συνήθειαις τῶν
χειρῶν αὐτοῦ ᾠδήγησεν αὐτούς. In Hebræo quoque
pluralis numerus habetur בַּחֲבוּתֵי בַּחֲבוּתֵי *bathbunoth*, sive
bithbunoth, quod est in *intellectibus*. Hieronymus
tamen, Aquilam secutus, qui legit καὶ ἐν προνοήσῃ, hic
in suo psalterio Hebraico interpretatur in *prudentia*,
sensum Scripturæ, non verba κακοζήλωσ attendens.
MART.

7. Mss. quatuor, *Deus Salvator noster*. Canon
San-German. et Memm. hanc habent lectionem :
Jesus Salvator noster : et consequenter scholion

et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent¹ gentes : Ubi est Deus eorum?

Nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingradiatur coram te gemitus victorum in magnitudine brachii tui :

relinque filios interitus.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum : opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Non enim populus tuus, et oves pascuæ² tuæ :

confitebimur tibi in sæculum :

in generatione et generatione

narrabimus laudem tuam.

VICTORI PRO LILIIS TESTIMONIUM³ ASAPH CANTICUM [h. Psalmus].

LXXX. Qui pascis Israel, ausculta [h. Pastor Israel, auribus percipe],

qui ducis quasi gregem [h. oves] Joseph :

qui sedes super Cherubim, ostendere.

Ante Ephraim et Benjamin et Manasse

suscita fortitudinem tuam,

et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos,

et ostende faciem tuam, et salvi erimus :

Domine Deus exercituum,

usquequo fumabis ad orationem populi tui?

Cibasti eos⁴ pane flebili,

et potasti eos in lacrymis tripliciter.

Posuisti nos contentionem [Al. contradictionem]

vicinis nostris,

et inimici nostri subsannaverunt nos,

Deus exercituum, converte nos,

et ostende [h. illustra] faciem tuam, et salvi erimus.

marginale in textu retinent hoc loco mss. Carcass. Augustin. Burdig. et S. Mich. propter verbum gloria, etc. MART.

1. In instanti nostri habent mss. quare dicunt, etc.

2. Idem mss. et greæ pascuæ, etc. tum in semipiternum pro in sæculum : denique laudabimus laudes tuas.

3. Reginæ ms. pro liliis testimonii : taceo quod filii pro liliis hic atque alibi manifesto mendo mss. aliquot legunt.

Vineam de Ægypto tulisti :

ejecisti gentes, et plantasti eam.

Præparasti ante faciem ejus,

et stabilisti radices ejus, et implevit terram.

Operiti sunt montes umbra [Al. sub umbra] ejus,

et rami [Al. ramis] illius cedri Dei.

Expandit comas suas usque ad mare, et usque ad

flumen germina sua [Al. ejus].

Quare dissipasti maceriam [h. sepes] ejus [Al. suam],

et vindemiaverunt eam omnes qui transeunt per viam.

Vastavit eam aper de silva,

et omnes bestię agri depastæ sunt eam.

Deus exercituum, revertere, obsecro,

respice de cælo, et vide,

et visita vineam hanc.

Et radicem quam plantavit dextera tua,

et filium quem confirmasti tibi.

Succensam igni, dirutam⁵ :

ab increpatione faciei tuæ pereant.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ,

et super filium hominis quem confirmasti tibi.

Et non recedemus⁶ a te, vivificabis nos

et in nomine tuo vocabimur :

Domine Deus exercituum, converte nos :

ostende [h. illumina] faciem tuam, et salvi erimus.

VICTORI IN TORCULARIBUS ASAPH.

LXXXI. Laudate Deum fortitudinem nostram [h.

Cantate Deo fortitudini nostræ] : jubilate

Deo Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum :

citharam decoram cum psalterio.

Clangite in neomenia buccina,

et in medio [h. in throno] mensæ, die solemnitatis nostræ.

4. Ita canon Carcassonensis et ms. Augustinorum Burdigalensium : cæteri legunt post LXX, cibasti nos... potasti nos, vel cibabis, etc. MART.

5. Quod pridem editi nostri quoque præferunt mss. et deramatam pro dirutam. Penes Mart. editi et ms. Corbeiensis legunt diramatam seu deramatam.

6. Cisterciens. ms. recedimus : tum alter reginæ, vivificabimus nos.

Quia legitimum Israel est,
iudicium Deo Jacob ¹.

Testimonium in Joseph [h. Joseph] posuit,
cum egrederetur ² de terra Ægypti :
labium quod nesciebam, audivi.

Amovi ab onere humerum ejus :
manus ejus a cophino recesserunt.

In tribulatione invocasti [Al. add. me], et crui te,
exaudivi te in abscondito tonitruum :
probavi te super aquas contradictionis. SEMPER.
Audi, populus meus, et contestabor [Al. contes-
tor] te :

Israel, si audieris me.

Non sit in te deus alienus,
et non adores deum peregrinum [h. extraneum].
Ego sum Dominus Deus tuus [Al. tac. tuus], qui
eduxi te de terra Ægypti,
dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam,
et Israel non credidit [h. consensit] mihi.

Et dimisi eum in pravitate cordis sui,
ambulabunt in consiliis suis.

Utinam populus meus audisset me :
Israel in viis meis ambulasset.

Quasi nihilum inimicos ejus humiliassem,
et super hostes eorum vertissem manum meam.

Qui oderunt Dominum, negabunt eum :
et erit tempus eorum in sæculum.

Et cibavit eos ³ ex adipi frumenti,
et de petra melle ⁴ saturavit eos.

CANTICUM [h. Psalmus] ASAPH.

LXXXII. Deus stetit in cætu Dei,
in medio deos judicat.

Usquequo judicatis iniquitatem,
et facies impiorum suscipitis? SEMPER.

Judicate pauperi et pupillo,
egeno et inopi juste facite ⁵.

1. Denno Cisterciens. ms. et iudicium Dei Jacob.

2. In tribus mss. cum egrederetur terram Ægypti.
Hebr. habet עַל אֶרֶץ al crets, id est, super terram.
MART.

3. Canon Carcass. legit numero singulari : Et
cibavit eum... et de petra mellis saturavit eum.
Alii etiam legunt, de petra mellis. MART.

4. Duo e nostris mss. de petra mellis.

5. Reginæ ms. uno habet verbo, justificare.

6. Ab hoc pronomine vos, Cisterciens. ms. alterum
versum exorditur, vos ergo quasi Adam, etc. quod

Salvate inopem et pauperem,
de manu impiorum liberate.

Non cognoscunt, nec intelligunt,
in tenebris ambulant,
movebuntur omnia fundamenta terræ.

Ego dixi : Dii estis vos,
et filii Excelsi omnes vos ⁶.

Ego quasi Adam moriemini,
et quasi unus de principibus cadetis.

Surge, Deus, judica terram,
quoniam tu hæreditabis in omnes gentes ⁷.

CANTICUM PSALMI ASAPH.

LXXXIII. Deus, ne taceas ⁸ tibi, ne sileas ⁹,
et non quiescas, Deus.

Quia ecce inimici tui tumultuati sunt,
et qui oderunt te, levaverunt [Al. elevaverunt]
caput.

Contra populum tuum nequiter tractaverunt,
et inierunt consilium adversus arcum tuum.

Dixerunt : Venite : et conteramus eos de gente,
et non sit memoria nominis Israel ultra.

Quoniam tractaverunt corde pariter ¹⁰,
contra te fœdus pepigerunt.

Tabernacula Idumææ et Ismaelitarum,
Moab et Agareni,
Geba et Ammon et Amalec,
Palæstina cum habitatoribus Tyri.

Sed et Assur venit [h. junxit] cum eis
facti sunt brachium filiorum Lot. SEMPER.

Fac illis sicut Madian,
sicut [Al. et] Sisaræ, sicut Jabin in torrente
Cison.

Contriti sunt in En-Dor,
fuerunt quasi sterquilinum terræ.

Pone [Al. pones] ducos eorum sicut Oreb, et Zeb,
sicut [Al. et] Zebce, et Salmana omnes principes
eorum.

et Græcum Alexandrinum exemplar facit. Reginæ
autem ms. ipsum istud pronomen tacet.

7. Ms. reginæ quoniam hæreditabis omnes
gentes.

8. שׁוֹתֵם silentium, ut sensus sit, ne sit tibi silen-
tium, id est, ne sileas, ἀπλῶς.

9. Voculam tibi reginæ ms. præterit. Cisterciens.
Domine ne taceas, et nec sileas.

10. Nostri omnes mss. nomen corde tacent, magis
ad Græcum, ἐβουλεύσαντο, ex eoque derivatam ver-
sionem veterem, cogitaverunt.

Qui dixerunt : Possideamus nobis
pulchritudinem Dei.

Deus meus, pone eos ut rotam
quasi stipulam ante faciem¹ venti.

Quomodo ignis comburit silvam,
et sicut flamma devorat montes.

Sic persequeris eos in tempestate tua,
et in turbine tua conturbabis eos.

Inple facies eorum ignominia,
et quærent nomen tuum, Domine.

Confundantur et conturbentur usque in sæculum
[h. æternum] :

et erubescant, et pereant.

Et sciant quia nomen tuum est Dominus solus tu :
excelsus super omnem terram.

VICTORI PRO TORCULARIBUS², FILIORUM CORE
CANTICUM [h. Psalmus].

LXXXIV. Quam dilecta tabernacula tua,
Domine exercituum !

Desiderat et deficit anima mea in atria Domini :
cor meum et caro mea laudabunt Deum³, Deum
viventem.

Siquidem passer [Al. avis] invenit domum,
et avis [Al. passer] nidum sibi, ubi ponat⁴ pullos
suos :

Altaria tua, Domine exercituum,
rex meus et Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua :
adhuc laudabunt te. SEMPER.

Beatus homo cuius fortitudo est in te :
semitas in corde ejus.

Transeuntes in valle fletus,
fontem ponent eam :
benedictionem quoque amicietur doctor.

Ibunt de fortitudine in fortitudinem :
parebunt apud Deum in Sion.

1. Verba ante faciem in Cisterciensi ms. non sunt, moxque legitur *comburet silvam*, pro *comburit*, etc. Demum juncto et reginæ cod. *persequere* eos, et *conturba* eos.

2. Minori numero in nostris mss. legitur, pro *torculari*.

3. Ita duo canones San-Germanensis ac Memmianus quod quidem legi potest ex Hebr. אל חי אל ירנני *ierannenu el el hhai*, ubi vox אל el geminata nomen Dei congeminat. Hodierni primum אל el præpositionem esse volunt, vocalem segol supponentes litteræ א aleph cum Massorethis : unde interpretantur, *exsultabunt ad Deum vivum*. MART.

Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam :
ausculta [h. auribus percipe], Deus Jacob.

SEMPER.

Clypeus noster vide, Deus⁵,
et attende faciem Christi tui.

Quoniam melior est dies in atris tuis super
millia :

elegi abjectus esse in domo Dei mei,
magis quam habitare in tabernaculis impietatis.

Quia sol et scutum Dominus Deus,
gratiam et gloriam dabit Dominus,

Nec prohibebit bonum
ab his qui ambulant in perfectione.

Domine exercituum,
beatus homo qui confidit in te.

VICTORI FILIORUM CORE, CANTICUM [h. Psalmus].

LXXXV. Placatus es, Domine, terræ tuæ :
reduxisti captivitatem Jacob.

Dimisisti iniquitatem populo tuo :
operuisti omnes iniquitates eorum. SEMPER.

Continuisti omnem indignationem tuam,
conversus es ab ira furoris tui.

Converte nos, Deus Jesus [h. salutaris noster],
et solve iram tuam adversum nos.

Noli in æternum irasci nobis :
extendens iram tuam in generationem [Al. a generatione, etc.] et generationem.

Nonne tu revertens vivificabis nos,
et populus tuus lætabitur in te ?

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam,
et salutare tuum da nobis.

Audiam quid loquatur Deus Dominus :
loquetur enim pacem ad populum suum et ad
sanctos suos,
ut non convertantur ad stultitiam⁶.

— Semel tantum habet Cisterciens. ms. *Deum*. Notatum vero et Martianeæ duplex אל in Hebræo legi, quorum alterum, substrato segol puncto, præpositionem ad sonat. Sic autem accipiunt et LXX ante natos Massorethas immane quantum.

4. Vaticanus ms. cum editis libris, *ut reponat*. Alii etiam habent *reponat*, sed cum ubi adverbio, *ubi reponat*. MART.

5. Ms. reginæ verbum vide bis repetit : mox justa veterem interpretationem plus habet, *dies una in atris*.

6. Alio fere sensu Cisterciens ms. *ut convertantur ab stultitia*.

Verumtamen prope est his qui timent eum salutare
ejus,
ut habilet gloria in terra nostra.
Misericordia et veritas occurrerunt :
justitia et pax deosculatæ sunt.
Veritas de terra orta est,
et justitia de cælo prospexit.
Sed et Dominus dabit bonum,
et terra nostra dabit germen suum,
Justitia ante eum ibit,
et ponet in via gressus suos.

ORATIO DAVID.

LXXXVI. Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi
me :
quia egenus et pauper [Al. add. sum] ego.
Custodi animam meam, quia sanctus [h. misericors]
ego :
salva servum tuum tu [Al. tacet tu], Deus meus,
qui confidit in te.
Miserere mei, Domine,
quoniam ad te clamabo¹ tota die.
Lætifica animam servi tui :
quia ad te, Domine, animam meam levo.
Tu enim es, Domine, bonus et propitiabilis,
et multus misericordia omnibus qui invocant te.
Exaudi [h. auribus percipe], Domine, orationem
meam,
et ausculta vocem deprecationum mearum.
In die tribulationis meæ invocabo te,
quia exaudies me.
Non est similis tui in diis, Domine,
et non est juxta² opera tua.
Omnes gentes quas fecisti,
venient et adorabunt coram te, Domine,
et glorificabunt nomen tuum [Al. add. Domine].
Quia magnus es tu, et faciens mirabilia, tu Deus
solus.
Doce me [illumina mihi], Domine, viam tuam,
ambulem in veritate tua,
unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.

1. Regiñæ ms. *ad te clamavi*. Cisterciens. tertio
ab hoc versu, nomen *Domine* prætermittit.

2. Cisterc. *non juxta*, priori etiam *et* vocula
omissa.

3. Nostri mss. *ipse natus est in ea*. Tum Cister-
ciens. *et cantabunt*, cum pridem editis : regiñæ

Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde
meo,
et glorificabo nomen tuum in sempiternum [h.
sæculum].
Quia misericordia tua magna super me,
et eruisti animam meam de inferno extremo [h
inferiori].
Deus, superbi surrexerunt [Al. insurrexerunt]
adversum me,
et cælus robustorum quæsierunt [Al. quæsiuit]
animam meam,
et non posuerunt te in conspectu suo.
Tu autem, Domine Deus misericors et clemens :
patiens [h. tardus ad furorem], et multæ miseri-
cordiæ et verus.

Respice ad me, et miserere mei :
da fortitudinem tuam servo tuo, 1
et salva filiam ancillæ tuæ.
Fac mecum signum in bonitate,
et [Al. ut] videant qui oderunt me, et confun-
dantur :
Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi,
et consolatus es me.

FILIORUM CORE PSALMUS CANTICI.

LXXXVII. Fundamenta [Al. Fundamentum] ejus
in montibus sanctuarii.
Diligit Dominus portas Sion :
super omnia tabernacula Jacob.
Gloriosa dicta sunt in te,
civitas Dei. SEMPER.
Ecce Palæstina et Tyrus cum Æthiopia :
iste natus est ibi.
Ad Sion autem dicitur :
Vir, et vir natus est in ea,
et ipse fundavit eam Excelsus.
Dominus numeravit scribens populos :
Iste natus est ibi³. SEMPER.
Et cantores⁴ quasi in choris :
omnes fontes mei in te.

autem codice minori numero, *et cantabit quasi*,
etc.

4. Editi ac mss. aliquot libri : *Et cantabunt*.
Canon vero San-Germanensis et Memmianus legunt
et principes, juxta Hebræum verbum שריים *sarim*
quod *principes*, vel *cantores*, significat. MART.

CANTICUM CARMINIS [h. Psalmus] FILIORUM CORE
VICTORI PER CIHORUM AD PRÆCINENDUM ERUDITIONIS
EMAN EZRAITÆ.

LXXXVIII. Domine Deus salutis meæ,
per diem clamavi, et nocte coram te.

Ingrediatur ante te oratio mea :

inclina aurem tuam ad laudationem meam.

Quia repleta est malis anima mea,
et vita mea ad infernum descendit [h. usque
perveni].

Reputatus sum cum descendentibus in lacum :
factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos
liber :

Sicut interfecti et dormientes in sepulcro,
quorum non recordaris amplius :
et qui a manu tua abscisi sunt ¹.

Posuisti me in lacu novissimo [h. subteriori]
in tenebris in [Al. tenebrosis et] profundis.

Super me confirmatus est ² furor tuus,
et cunctis fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

Longe fecisti notos meos a me,
posuisti me abominationem eis,
clausum, et non prodeuntem.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione,
vocavi [Al. invocavi] te, Domine, tota die :
expandi ad te palmas meas.

Nunquid mortuis facies mirabilia,
aut gigantes surgent [Al. resurgent], et confite-
buntur tibi? SEMPER.

Nunquid narrabitur in sepulcro misericordia tua,
veritas [Al. et veritas] tua in perditione?

Nunquid noscentur in tenebris mirabilia tua,
et iustitia tua in terra quæ oblivioni tradita
est?

Ego autem ad te, Domine, clamavi [h. deprecatus
sum],

et mane oratio mea præveniet te.

Quare, Domine, abjicis animam meam,
abscondis faciem tuam a me?

Commemorabo ³ superbiam et Babylonis scientibus
me.

Pauper ego et ærumnosus ab adolescentia ;
portavi furorem tuum, conturbatus sum.

Super me transierunt ⁴ iræ tuæ,
terrores [Al. et terrores] tui oppresserunt me.

Circumdederunt me quasi aquæ tota die,
vallaverunt me pariter.

Longe fecisti a me amicum et sodalem,
notos meos abstulisti [h. præ tenebris].

ERUDITIO ETHAN ⁵ EZRAITÆ.

LXXXIX. Misericordias Domini in æternum [h.
sæculum] cantabo,

in generationem et generationem

annuntiabo [h. innotescam] veritatem tuam in
ore meo.

Quia dixi ⁶ : Sempiterna [h. sæculum] misericordia
ædificabitur,

cælos fundabis, et veritas tua in eis.

Percussi fœdus cum electo meo :

juravi David servo meo :

Usque in æternum stabiliam semen tuum,

et ædificabo in generatione et generatione thro-
num tuum. SEMPER.

Et [Al. tac. Et] confitebuntur cæli mirabilia tua,
Domine,

et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quis enim in nube [Al. nubibus] æquabitur Do-
mino,

assimilabitur Domino in [Al. de] filiis Dei?

Deus inclutus [h. robustus] in arcano sanctorum
nimio,

et terribilis in cunctis qui circa eum [h. super
omnes qui in circuitu ejus] sunt ⁷.

Domine Deus exercituum, quis similis tibi?

Fortissime Domine, et veritas tua in circuitu
tuo.

1. Duo mss. et ipsi a manu tua abscisi sunt.
MART.

2. San-Germanensis canon et Memmianus, super
me consummatus est. MART.

3. Plures mss. legunt, commemorabor; alii vero
consequenter, Babylonis scientis me, pro scientibus
me. In Hebræo scriptum est רַחַב וּבֶעֱבֵר *rahab ubabel*,
id est, Rahab et Babylonis, ut legitur in Vulgata.
MART.

— Idem mss. pluresque alii, Martianæo teste,

commemorabor, tum scientis me. Mss. reginæ retinet
commemorabo, ac porro scientes legit.

4. In Cisterciens. ms. per me transierunt, etc.

5. Idem ms. eruditionis Ethan, etc.

6. Mss. omnes præter San-Germ. Memm. et Sor-
bonicum : Quia dixisti, etc. Deinde canon Carcass.
cum Vaticano codice : Sicut cælos fundabis veri-
tatem tuam in eis. MART.

7. Cisterciens. mss. qui cum eo sunt, et mox
similis tui, pro tibi.

*Tu dominaris superbis maris,
et elationes gurgitum ejus tu comprimis [h. magnificas].
Tu confregisti quasi vulneratum superbum.
In brachio fortitudinis tuæ dispersisti¹ inimicos tuos.
Tui sunt cæli, et tua est terra,
orbem et plenitudinem ejus, tu fundasti ea.
Aquilonem et dexteram tu creasti²,
Thabor et Hermon nomen tuum laudabunt.
Tuum [h. Tibi] brachium cum fortitudine :
roboretur manus tua, et exaltetur dextera tua.
Justitia et judicium firmamentum throni tui,
misericordia et veritas præcedent faciem tuam.
Beatus populus qui novit jubilum³,
Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.
In nomine tuo exsultabunt tota die,
et in justitia tua exaltabuntur.
Quia gloria fortitudinis eorum tu es,
et in voluntate [Al. misericordia] tua elevabis cornu nostrum.
Quia a Domino est protectio nostra [h. protectore nostro],
et a sancto Israel rege nostro.
Tunc locutus es per visionem sanctis [h. misericordibus] tuis,
et dixisti : Posui adjutorium super robustum,
exaltavi electum de populo⁴.
Inveni David servum meum :
oleo sancto meo unxi eum.
Cum quo manus mea firma erit,
et brachium meum roborabit eum.
Non decipiet inimicus eum,
et filius iniquitatis non affliget eum.*

1. Idem mss. et in brachio forti tuo dispersisti, etc. Tum tertio ab hoc versu postremam ea voculam prætermittit.

2. Regius ac Corbeiensis, et dextrum tu creasti. MART.

— Haud contemnenda Cisterciensis mss. lectio, dextrum pro dexteram ei qui passim legerit in commentariis s. patris, ubi de aquilone sermo est, *aquilo, ventus durissimus, nomine DEXTERA vocatur*. Nam quod alii quatuor mundi plagas sub nominibus aquilonis, et dexterae, Thabor et Hermon designari putant, haud scio qua auctoritate eorum montium nomina pro oriente atque occidente usurpari velint. At scio tamen ab Symmacho, cujus maxime delectatus ingenio est s. pater, redditum Græcæ, εἰς βόρραν καὶ δεξιάν.

3. Fædo errore apud Martian. atque oditos primum libros, quin etiam mss. aliquot obtinebat, qui

*Sed concidam ante faciem ejus hostes illius,
et qui eum oderunt percutiam [h. fulminabo].
Veritas autem mea et misericordia mea [Al. add. erit] cum eo,
et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.
Et ponam in mari manum ejus,
et in fluminibus dexteram ejus.
Ipse invocabit me, pater meus es tu,
Deus meus, et fortitudo salutis meæ.
Ego autem primogenitum ponam [h. dabo] eum,
excelsum [Al. et excelsum] regibus terræ.
In æternum [h. sæculum] custodiam et misericordiam meam,
et pactum meum fidele ei⁵.
Et ponam perpetuum semen ejus,
et thronum ejus sicut dies cæli.
Si dereliquerint filii ejus legem meam,
et in judiciis meis non ambulaverint.
Si cæremonias meas profanaverint,
et præcepta mea non custodierint.
Visitabo in virga scelera [h. scelus] eorum,
et in plagis iniquitates [Al. iniquitatem] eorum.
Misericordiam autem meam non auferam ab eo,
nec mentiar in veritate mea.
Non violabo pactum meum,
et quod egressum est de labiis meis, non mutabo.
Semel juravi in sancto meo,
ne [h. si] David mentiar⁶.
Semen ejus in æternum [h. sæculum] erit,
et thronus ejus sicut sol in conspectu meo [h. coram me].
Sicut luna stabilietur in æternum [h. sæculum],
et testis in cælo [h. nube] fidelis. SEMPER.*

nolit jubilum. Nos primum Hebræus textus, אֲשֶׁר יִדְעֵי הַרְוּעָה quod est ad verbum, *beatus populus sciens buccinam inflare*, docuit restituendum novit, pro noluit, tum unus Cisterciens. ms. repositam a nobis lectionem suffragio suo atque auctoritate comprobavit. Vetus quoque Latina versio, *beatus populus, qui scit jubilationem*, juxta Græcum ipsum exemplar ὁ γινώσκων ἀλαλαγμῶν. Vereor autem, quin potius audaciori cuiquam critico, quam dormitanti antiquario vetus illa depravatio verbi noluit, pro novit, culpæ sit adscribenda.

4. Plus habet Cisterciens. ms. de populo meo.

5. Iterum plus habent nostri mss. fidele erit ei. Et ponam in perpetuum, etc. Tum paulo post, si autem dereliquerint, etc.

6. Reginae ms. cum Hebræo scholiaste, si David, etc.

*Tu autem repulisti, et projecisti,
iratus es adversus Christum tuum.
Attenuasti pactum servi tui,
profanasti in terra diadema ejus.
Dissipasti [h. disruptisti] omnes macerias [h. sepes]
ejus,
posuisti munitiones ejus pavorem.
Diripuerunt eum omnes qui transeunt per viam,
factus est opprobrium vicinis suis.
Elevasti dexteram hostium ejus,
lætificasti omnes¹ inimicos illius.
Nam et avertisti robur gladii ejus,
et non sublevasti eum in prælio.
Quiescere [h. deficere] fecisti munditiam ejus,
et thronum illius in terra [Al. terram] de-
traxisti.
Abbreviasti dies adolescentiæ ejus,
operuisti eum ignominia. SEMPER².
Usquequo, Domine, absconderis in finem,
succendetur quasi ignis indignatio tua.
Memento mei de profundo³,
alioquin quare frustra creasti filios hominum.
Quis est vir, qui vivat, et non videat mortem :
salvans animam suam de manu inferi? SEMPER⁴.
Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ [h. priscæ], Do-
mine,
quas jurasti David in veritate tua?
Recordare, Domine, opprobrii servorum tuorum,
portavi in sinu meo⁵ omnes iniquitates popu-
lorum.
Quibus exprobraverunt inimici tui, Domine,
quibus exprobraverunt vestigia Christi tui.
Benedictus Dominus in sempiternum [h. sæcū-
lum],
amen et amen.*

1. Hic vocem omnes, cum alias nam et Cisterciens. ms. omittit,

2. Tres mss. sempiterna, quod referunt ad ignominia.

3. Memmianus canon et Carcassonensis tresque pediassequi ejusdem, memento mei de terra. MART.

4. Pro semper, ipsum hic ponit reginæ ms. nomen diapsalma.

5. Addunt nonnulli mss. quod habetur in editis : Quia portavi in sinu meo, etc. Canon autem Carcass. ac ms. S. Michaelis ita legunt : Portavi in sinu meo multarum gentium, MART.

6. Psalmum istum, qui apud Græcos et Latinos octogesimus nonus inscribitur, Cypriano studiosis-

ORATIO MOSI VIRI DEI.

*XC. Domine, habitaculum tu factus es nobis⁶,
in generatione et generatione.
Antequam montes nascerentur
et parturiretur terra, et orbis,
a sæculo et usque in sæculum tu es, Deus.
Convertes [h. Convertis] hominem usque ad contri-
tionem,
et dices [h. dicitis] : Revertimini [Al. Convertimini],
filii Adam.
Quia mille anni in oculis tuis
sicut dies hesternæ quæ pertransiit,
et vigilia nocturna.
Percutiente te eos, somnium erunt :
mane quasi herba pertransiens.
Mane floruit, et abiit ;
ad vesperam conteretur atque siccabitur.
Consumpti enim sumus in furore tuo,
et in indignatione tua conturbati sumus.
Posuisti iniquitates nostras coram te,
negligentias nostras in luce vultus tui.
Omnes enim dies nostri
transierunt in furore tuo :
consumpsimus annos nostros quasi sermonem
loquens,
Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta
anni :
si autem multum, octoginta anni⁷,
et quod amplius labor⁸ et dolor,
quoniam transivimus cito et avolvimus.
Quis novit fortitudinem iræ tuæ,
et secundum timorem tuum indignationem tuam?
Ut numerentur dies nostri sic ostenda,
et veniemus corde sapienti.*

simo presbytero totum edisseruit S. Hieronymus : quare ad ejus commentaria confugimus, ubi lectiones variantes occurrunt in mss. codicibus. MART.

— Voculam tu, quæ et in Hebræo resonat, ex mss. suffecimus. Cæterum confer epistolam 140, ad Cyprianum, ubi totum hunc psalmum tum ex Hebræo, tum ex Septuaginta s. pater relegit, atque illustrat.

7. Quinque mss. legunt cum Vulgata, si autem in potentatibus octoginta anni. Regius, Corbeiens. et Sorbon. retinent veram lectionem Hieronymi, si autem multum, etc. MART.

8. Reginæ ms. ut et modo laudata epistola ad Cyprianum, et quod amplius est labor, etc.

*Revertere, Domine, usquequo,
et exorabilis esto super servos tuos.
Imple [h. Satia] nos matutina misericordia tua,
et laudabimus et letabimur in cunctis diebus
nostris.
Lætifica nos pro diebus [h. secundum dies] quibus
afflixisti nos,
et annis in quibus vidimus mala.
Appareat apud servos tuos opus tuum,
et gloria tua [h. decor tuus] super filios eorum.
Et sit decor [h. pulchritudo] Domini Dei nostri
super nos,
et opus manuum nostrarum fac stabile¹ super
nos :
et opus manuum nostrarum confirma².*

XCI. Qui habitat in abscondito Excelsi³ :
in umbraculo Domini⁴ commorabitur :
Dicens : Domine, spes mea, et fortitudo mea :
Deus meus, confidam in eo.
Quia ipse liberabit [Al. liberavit] te de laqueo ven-
nantium :
de morte insidiarum.
In scapulis suis obumbrabit tibi,
et sub alis ejus sperabis :
scutum [h. hasta] et protectio veritas ejus.
Non timebis a timore nocturno :
a sagitta volante per diem.
A peste in tenebris ambulante,
a morsu insidiantis meridie⁵.
Cadent a latere tuo mille

1. Cisterc. ms. *fac stabilire.*

2. Pro *confirma*, in canone S. Germani ac Memmiano legimus, *dirige*. MART.

3. In eodem ms. hæc præponitur epigraphæ, sive titulus : *Laus cantici David*, ex Septuaginta, qui tamen ἀνετίραρον in Hebræo psalmum hunc esse, non diffitentur.

4. Hebræus scriptum habet שרש, *Saddai*, quod in Ezechiele Hieronymus interpretatur *Deum sublimem*. Aquila ἄλκιμον vertit; id vero nos, inquit idem Hieronymus, *robustum, et sufficientem ad omnia perpetranda*, accipere possumus. Vide epistolam s. doctoris ad Marcellam, cujus illud principium est : *Nonagesimum psalmum legens, etc.* MART.

— Huic referendus s. ipse doctor in epist. 25, ad Marcellam : « Nonagesimum psalmum legens in eo loco quo scribitur : *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, dixeram apud Hebræos pro *Deo cæli*, esse positum

et decem millia a dextris tuis :
ad te autem non appropinquabit.
Verumtamen oculis tuis videbis [h. conspicias] :
et ultionem [h. expletionem] impiorum cernes.
Tu enim [Al. autem] es, Domine, spes mea :
excelsum posuisti habitaculum tuum.
Non accedet ad te malum,
et lepra non appropinquabit tabernaculo tuo.
Quia Angelis suis mandavit de te,
ut custodiant te in omnibus viis tuis.
In manibus [h. palmis] portabunt te :
ne forte offendat ad lapidem pes tuus.
Super aspidem et basiliscum calcabis⁶ :
conculcabis leonem et draconem.
Quoniam mihi adhæsit, et liberabo eum :
exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum.
Invocabit me, et exaudiam eum,
cum ipso ego⁷ in tribulatione,
cruam eum, et glorificabo eum.
Longitudine dierum implebo [h. satiabo eum,
et ostendam illi salutare meum.

PSALMUS CANTICI IN DIE SABBATI.

XCII. Bonum est confiteri Domino,
et psallere nomini tuo, Altissime.
Ad annuntiandum mane misericordiam tuam,
et fidem tuam in nocte⁸.
In decachordo et in psalterio,
in cantico [h. carmine], in cithara.

Saddai, quod Aquila interpretatur ἰσχυρόν, quod nos *robustum et sufficientem* ad omnia perpetranda accipere possumus, etc. » Videsis et quæ nos ad hunc locum observamus.

5. Duas hoc loco retinent lectiones exemplaria canonis San-Germanensis ac Memmiani; legunt enim in hunc modum : *A morsu dæmonis meridiani, insidiantis meridie*. Editi cum mss. quatuor : *A morsu insanientis meridie*. Canon Carcassonnensis et duo pedissequi : *A morsu dæmonis meridiani*. MART.

— Reginæ ms. cum pridem editis, *a morsu insanientis meridie* : Cisterciensis, *a morsu dæmonis meridiani*. Ipse alibi s. pater transtulisse fertur : *a morsu furentis meridie*.

6. Idem regin. ms. *et basiliscum ambulabis*, tum addita *et copula*, Cisterciens. *et conculcabis*.

7. Nostri omnes mss. *ero* pro *ego*, minus bene.

8. In tribus mss. Carcass. Vatic. et S. Mich. *et fidem tuam per noctem*. MART.

Quoniam lætificasti me, Domine, in opere tuo :
in facturis manuum tuarum laudabo.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine :
satis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscat,
et stultus non intelliget istud.

Germinaverunt impii quasi fenum,
et floruerunt omnes¹ qui operantur iniquitatem,
ut conterantur usque in sempiternum.

Tu autem excelsus :

in æternum [h. sæculum], Domine,
Ecce [Al. add. enim] inimici tui, Domine,
ecce inimici tui, peribunt,
et dissipabuntur [h. dividuntur] omnes qui ope-
rantur iniquitatem.

Et exaltabitur quasi monocerotis cornu meum,
et senectus mea in oleo ubere.

Et respiciet oculus meus insidiantes mihi²,
de his qui consurgunt adversum me malignan-
tibus
audiet auris mea.

Justus ut palma florebit,
ut cedrus Libano multiplicabitur.

Transplantati in domo Domini :
in atriis Dei nostri germinabunt.

Adhuc fructificabunt in senectute :
pingues³ et frondentes erunt :

Annuntiantes quia rectus Dominus :
fortitudo mea, et non est iniquitas in eo.

XCIII. Dominus⁴ regnavit,
gloria indutus est :

Indutus est Dominus fortitudine, et accinctus est⁵ :
insuper appendit orbem qui non commovebitur.

Firmum solium tuum ex tunc,
a [Al. ab æterno] sæculo tu es.

Levaverunt flumina, Domine,
levaverunt flumina vocem suam [Al. voces suas] :
Levaverunt flumina gurgites suos :
a vocibus aquarum multarum.

Grandes fluctus maris :
grandis in excelso Dominus.

Testimonia tua fidelia facta sunt nimis
domum tuam decet sanctitas,
Domine, in longitudine dierum.

XCIV. Deus ultionum, Domine ;
Deus ultionum, ostendere.

Elevare, iudex terræ :
redde vicissitudinem superbis⁶ :

Usquequo impii, Domine,
usquequo impii exsultabunt ;
Fluent loquentes antiquum ;
garrigent omnes qui operantur iniquitatem.

Populum tuum, Domine, conterent,
et hæreditatem tuam affligent ;

Viduam et advenam interficient,
et pupillos occident ;

Et dixerunt : Non videbit Dominus,
et [Al. tac. et] non intelliget Deus Jacob ?

Intelligite, stulti in populo,
et insipientes aliquando discite⁷.

Qui plantavit aurem, non audiet :
aut qui finxit oculum, non videbit [h. res-
piciet] ?

Qui erudit [h. castigat] gentes, non arguet,
qui docet hominem scientiam ?

Dominus novit cogitationes hominum,
quia vanæ sunt.

Beatus vir quem tu⁸ erudieris [h. castigaveris],
Domine,
et de lege tua docueris eum.

1. Idem hic legunt : cum germinaverint impii
quasi fenum, et floruerunt omnes, etc. MART.

2. Idem mss. Et despiciet oculus meus eos qui
insidiantur mihi : propius ad veterem interpreta-
tionem.

3. Hic quoque propius ad Græcum ac veterem
translationem Cisterciens. ms. pingui.

4. Idem ms. titulum istum præponit : Laus can-
tici David : qui tametsi ex Septuaginta derivatur
(nullus enim est in Hebræo), est tamen cæteris bre-
vior omnibus, qui varii ex ea versione laudantur.

5. Variam habent divisionem canonis exempla-
ria : codex Carcassonensis sic legit in secundo com-

mate : Fortitudine accinctus est : San-Germanensis
autem et Memmianus hoc colon dividunt non in tria,
sed tantum in duo commata, ut nos edidimus juxta
Hebræorum etiam codices. MART.

6. Tres e nostris mss. Elevare, qui iudicas ter-
ram ; redde vicissitudines superbis.

7. Canon Carcassonensis : Et insipientes quando
erudimini ? Memm. quando discedent ? MART.

8. S. Augustinus in speculo et canon Memmianus
legunt sine pronominis tu : quod tamen supplendum
docet Hieronymus in epist. ad Sunn. et Fretel. Con-
sulat locum qui voluerit. MART.

*Ut quiescat a diebus afflictionis :
donec fodiatur impio interitus.*

*Non enim derelinquet Dominus populum suum,
et hæreditatem suam non deseret.*

*Quoniam ad justitiam revertetur iudicium,
et sequentur illud omnes recti corde.*

Quis stabit pro me adversus malos ?

*Quis stabit pro me adversus operarios iniqui-
tatis ?*

Nisi quia Dominus auxiliator meus :

paulo minus habitasset in inferno anima mea :

*Si dicebam : Motus [Al. commotus] est pes meus :
misericordia tua, Domine, sustentabit [Al. sus-
tentabat] me.*

*In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in
me intrinsecus ;*

consolationes tuæ delectabunt animam meam.

*Nunquid particeps erit tui thronus insidiarum,
fingens dolorem ¹ in præcepto.*

*Copulabuntur adversus animam justî,
et sanguinem innocentem condemnabunt :*

*Erit autem Dominus mihi in refugium,
et Deus meus quasi petra spei meæ.*

*Et restituet super eos iniquitatem ² suam [h. dolo-
rem suum],*

et in malitia sua perdet eos :

perdet eos Dominus Deus noster.

XCV³. Venite, laudemus Dominum :

Jubilemus petræ Jesu [h. forti salutarî] nostro,

*Præoccupemus vultum ejus in actione [h. confes-
sione] gratiarum :*

in canticis [h. psalmis] jubilemus ei.

*Quoniam fortis [h. Deus] et magnus Dominus,
et rex magnus super omnes deos.*

*In cujus manu fundamenta terræ,
et excelsa montium ipsius sunt.*

*Cujus est mare : ipse enim fecit illud,
et siccam manus ejus plasmaverunt.*

Venite, adoremus et curvemur :

*flectamus genua ⁴ ante faciem Domini factoris
nostri.*

1. Cisterciens. ms. *fingens laborem, etc.*

2. Cisterciens. ms. in secunda persona legit : *Et restitues super eos iniquitatem, nec addit suam : tum cohærenter perdes eos utroque in loco, quorum alterum reginæ ms. plane tacet. Continenter vero Hebræus refragatur.*

3. Iterum Cisterciens. præfigit et Vulgata versione titulum hunc : *Laus cantici David.* Ad hæc

Quia ipse Deus noster :

*et nos populus pascuæ ejus, et grex [h. oves] ma-
nus ejus.*

Hodie si vocem ejus audieritis,

*nolite obdurare corda vestra, sicut in contra-
dictione,*

sicut in die tentationis in deserto.

Ubi tentaverunt me patres vestri :

probaverunt me, et viderunt opus meum.

Quadraginta annis displicuit mihi generatio ⁵ :

et dixi : Populus errans corde est,

et non cognoscens vias meas.

Et juravi in furore meo,

ut non introirent in requiem meam.

XCVI. Cantate Domino canticum novum :

cantate Domino, omnis terra.

Cantate Domino, benedicite nomini ejus :

annuntiate de die in diem salutare ejus :

Narrate in gentibus gloriam ejus :

in universis populis mirabilia ejus.

Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis :

terribilis est super omnes deos.

Omnes enim dii populorum sculptilia [h. idola] :

Dominus autem cælos fecit.

Gloria, et decor ante vultum ejus :

fortitudo et exultatio in sanctuario ejus.

Afferte Domino familia populorum :

afferte Domino gloriam et fortitudinem.

Afferte Domino gloriam nomini ejus :

levate munera, et introite in atria ejus.

Adorate Dominum in decore sanctuarii :

paveat a facie ejus omnis terra.

Dicite in gentibus : Dominus regnavit,

siquidem appendet ⁶ orbem immobilem,

judicabit populos in æquitatibus.

Lætamini, cæli, et exsultet terra :

tonet mare et plenitudo ejus.

Gaudcat ager meus et omnia quæ in eo sunt :

tunc laudabunt universa ligna saltus.

Ante faciem Domini quoniam venit,

quoniam venit judicare terram :

altero psalmi versu, *Jesu Christo* habet, pro *Jesu nostro*.

4. Duo e nostris mss. *curvemus et flectamus genua, etc.* Paulo quoque post, *quia ipse est Deus, etc.*

5. Addunt nostri omnes mss. *illa* : forme cum veleri interpretatione Vulgata.

6. Duo mss. in instanti, *appendit*, tum pari omnes consensu, in *æquitate*,

*Judicabit¹ orbem in justitia,
et populos in fide sua.*

XCVII. Dominus regnavit², exulset terra :
letabuntur insulae multae.

Nubes et caligo in circuitu ejus :
justitia et judicium firmamentum solii ejus.

Ignis ante faciem ejus ibit,
et exuret per circuitum hostes ejus.

Apparuerunt [h. illuxerunt] fulgura ejus orbi :
vidit, et contremuit terra.

Montes sicut cera tabefacti sunt a facie Domini :
a facie dominatoris omnis terrae [Al. orbis].

Annuntiaverunt caeli justitiam ejus,
et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Confundantur universi qui serviunt sculptili,
qui gloriantur in idolis :

Adorate eum, omnes dii.

Audivit, et letata est Sion :
et exsultaverunt filiae Judae,
propter judicia tua, Domine.

Tu enim Dominus excelsus super omnem terram :
vehementer elevatus es super omnes [Al. uni-
versos] deos.

Qui diligitis Dominum, odite malum :
custodit animas sanctorum [h. misericordium]
suorum, de manu impiorum eruet eos.

Lux orta [h. seminata] est justo,
et rectis corde letitia.

Letamini, justi in Domino,
et confitemini memoriae sanctae ejus.

CANTICUM [h. Psalmus].

XCVIII. Cantate Domino canticum novum,
quia mirabilia fecit :

Salvavit [Al. Salvabit] sibi dextera ejus,
et brachium sanctum ejus.

Notum fecit Dominus salutare suum :
in conspectu [h. in oculis] gentium revelavit [Al.
revelabit] justitiam suam.

Recordatus est misericordiae suae,

et veritatis suae domui Israel³ :

viderunt omnes fines terrae salutare Dei nostri.

Jubilare Domino omnis terra :

vociferamini, et laudate, et canite [h. psallite].

Canite [h. Psallite] Domino in cithara :

in cithara et voce carminis [h. psalmis].

In tubis et clangore buccinae :

jubilare coram rege Domino.

Tonet mare et plenitudo ejus :

orbis et habitatores ejus.

Flumina plaudent manu [h. palma] :

simul montes laudabunt.

Ante Dominum, quia venit judicare terram :

judicabit orbem⁴ in justitia,

et populos in aequitatis.

XCIX. Dominus regnabit, commoveantur populi :
essor Cherubim, concutiat terra.

Dominus in Sion magnus,

et excelsus est super omnes populos.

Confiteantur nomini tuo magno,

et terribili sanctoque [h. magne et terribilis,

sanctum nomen ejus, et fortitudo],

et imperium regis judicium diligit.

Tu fundasti aequitates :

judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

Exaltate Dominum Deum nostrum,

Et adorate scabellum pedum ejus : quia sanctus

[Al. sanctum] est :

Moses et Aaron in sacerdotibus ejus,

et Samuel in his qui invocant nomen ejus ;

Invocabant Dominum, et ipse exaudivit [Al. exau-
diebat] eos :

in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodierunt [Al. custodiebant] testimonia ejus,

et praeceptum quod [Al. tac. quod] dedit eis.

Domine Deus noster, tu exaudivisti eos :

Domine, propitiu fuisti eis,

et ultor super commutationibus [h. adinventio-
nibus] eorum.

Exaltate Dominum Deum nostrum,

et adorate in monte sancto ejus :

quia sanctus Dominus Deus noster.

1. Cisterciens. ms. *judicare* : et cum altero reginae, in *justo*, pro *justitia*.

2. Idem Cisterciens. in futuro *regnabit*, *exultabit*. Reginae autem ms. tantum *exsultavit*, pro *exsultet*.

3. Nostri mss. omnes *Jacob* pro *Israel* legunt. Conjicere autem hinc licet, illud quod in Graecis ali-

quot exemplaribus additur proximo superiori versiculo, τῷ Ἰακώβ ubi legitur, ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ (τῷ Ἰακώβ) non eo pertinere, sed marginalem esse lectionem, pro variante nominis Israel olim appositam, perperam deinde in textum intrusam.

4. Denuo Cisterciens. ms. *judicare orbem*, etc. Videsis superiorem Psalmum xcvi in fine.

CANTICUM [h. Psalmus pro confessione] IN GRATIARUM ACTIONE.

C. *Jubilare Deo, omnis terra,
servite Domino in lætitia.
Ingredimini coram eo in laude :
scitote quoniam Dominus ipse est Deus.
Ipse fecit nos, et ipsius sumus,
populus ejus et grex [h. oves] pascuæ ejus.
Ingredimini portas ejus in gratiarum actione [h. in
confessione],
atria ejus in laude :
Confitemini ei, benedicite nomini ejus :
quia bonus Dominus.
In sempiternum [h. sæculum] misericordia ejus,
et usque ad generationem et generationem fides
ejus.*

DAVID CANTICUM [h. Psalmus].

CI. *Misericordia et judicium cantabo :
tibi, Domine, psallam.
Erudiar in via perfecta
quando venies ad me.
Ambulabo in simplicitate cordis mei,
in medio domus meæ.
Non ponam coram oculis meis verbum Belial¹ ;
facientem declinationes odivi, nec adhæsit mihi.
Cor pravum recedet a me :
malum nesciam.
Loquentem [h. detrahentem] in abscondito contra
proximum suum [h. sodalem suum],
hunc interficiam :
Superbum oculis et altum corde,
cum hoc esse non poteram².*

1. Memmianus canon, *verba Belial*. Aliquot mss. *verba diaboli*. MART. — Reginæ mss. *coram oculis meis superbum Belial*. Olim in antiquis editionibus speculi S. Augustini legebatur *verba Belial*.

2. Idem ms. *esse non potero*.

3. Legit S. Augustinus in speculo *malum*, pro *dolum*.

4. Quidam mss. addunt *te*.

5. Aliter hunc versum interpretari videtur Hieronymus in epist. ad Sunn. et Fretel. ubi ait : « *In Hebræo pro nycticorace verbum nos scriptum est ; quod Aquila, et Septuaginta, et Theodotion, et quinta editio, nycticoracem interpretati sunt ; Symmachus upupam ; sexta editio, noctuam, quod et nos magis sequimur. Denique ubi apud nostros, et Græcos legitur : Factus sum sicut nycticorax in domicilio ;*

*Oculi mei ad fideles terræ, ut habitent mecum ;
ambulans in via simpliciter, hic ministrabit
mihi.*

*Non habitabit in medio domus meæ,
faciens dolum³, loquens mendacium,
non placebit in conspectu oculorum meorum.
Mane perdam omnes impios terræ,
ut interficiam de civitate Domini
universos qui operantur iniquitatem.*

ORATIO PAUPERIS QUANDO SOLLICITUS FUERIT, ET CORAM DOMINO [h. In conspectu Domini] FUDERIT ELOQUIUM SUUM.

CII. *Domine, audi [Al. exaudi] orationem meam,
et clamor meus [h. deprecatio mea] ad te veniat,
ne abscondas faciem tuam a me.
In die tribulationis meæ inclina ad me aurem
tuam :
in quacunque die invocavero velociter⁴ [h. festina],
exaudi me.
Quoniam consumpti sunt sicut fumus dies mei,
et ossa mea quasi frixa contabuerunt.
Percussum est quasi fenulum et arefactum est cor
meum :
quia oblitus sum comedere panem meum.
A voce gemitus mei,
adhæsit os meum carni meæ.
Assimilatus sum pellicano deserti :
factus sum quasi bubo solitudinum⁵.
Vigilavi, et fui sicut avis solitaria super lectum.
Tota die exprobrabant mihi inimici mei :
exsultantes [h. insultantes mihi] per me jurabant.*

apud Hebræos dicitur : Factus sum sicut noctua in ruinosis. Plerique bubonem contentiose significare putant ». Notandum vero pro hodierno Hebræo כֶּבֶס *kekos*, Hieronymum legisse כֶּבֶס *kebos*, sive *chebos*, ut fidem nobis faciunt omnes mss. codices epistolæ jam dictæ ad Sunn. et Fretel. in qua s. doctor vertit, *sicut noctua in ruinosis*, quod hic in psalterio interpretatur, *sicut bubo solitudinum*. Plura de *bos* et *chos* in annotationibus prodromi curiosus lector inveniet. MART. — In epist. qua et Martian. laudat, ad Sunniam et Fretelam, probasse videtur magis, *sicut noctua in ruinosis*. Nihilosecius arguere ex eadem licet, maluisse hic s. interpretem receptæ passim opinioni assentiri, siquidem addit : *Plerique bubonem contentiose significari putant*. Vide, si libet, quæ ad eum locum observamus.

Quia cinerem sicut panem comedi,
et potum meum cum fletu miscui.
A facie indignationis tuæ et iræ tuæ :
quia levasti [Al. elevasti] me, et allisisti me.
Dies mei quasi umbra inclinati sunt ¹,
et ego quasi fenum arui.
Tu autem, Domine, in æternum permanes,
et memoriale tuum in generatione et generatione.
Tu suscitans [h. surgens] misereberis Sion :
quia tempus ut [Al. add. est] miserearis ejus,
quoniam venit tempus [h. conductum] ².
Quoniam placitos fecerunt servi tui lapides ejus,
et pulverem ejus miserabilem ³ [Al. mirabilem].
Et timebunt gentes nomen Domini,
et universi reges terræ gloriam tuam.
Quia ædificavit Dominus Sion :
apparuit in gloria sua.
Respexit ad orationem vacui [h. effossi],
et non desepxit orationem eorum.
Scribatur hoc in generatione novissima,
et populus qui creabitur laudabit Dominum.
Quoniam prospexit de excelso sanctuario suo :
Dominus de cælo terram contemplatus est.
Ut audiret gemitum vincti,
ut solveret filios mortis.
Ut narretur in Sion nomen Domini,
et laudatio ejus in Jerusalem.
Cum congregati fuerint populi simul,
et regna ut serviant Domino.

1. Tres mss. Carcassonnensis, Vaticanus et S. Michaelis, sicut umbra inclinata. MART.

2. Canon Memmianus cum regio ac Corbeiensi manuscriptis, quoniam venit tempus, quoniam venit pactum. Ita quoque scriptum erat in Carnutensi ante ejus emendationem. In Hebræo nihil est quod faveat huic geminationi : unde tanquam superflua abjicienda est : et nisi fallat nos opinio, duplex hic adest ejusdem textus Hebraici interpretatio Latina. MART. — Alterum hocce hemistichium cum nostri, tum aliquot penes Martian. mss. hic addunt, quoniam venit pactum. Quibus cum nihil sit quod respondeat sive in Hebræo, sive apud antiquos interpretes, pronom est opinari, ejusdem in sacro textu sententiæ glossema, sive aliam interpretationem hanc esse. Et vero מועת nomen, quod Hieronymus vertit tempus, nescio quem proprie sonat annorum fluxum, sive certam periodum per conducta tempora, ut ex Daniele non uno in loco colligimus. Qui adeo pactum hic vertit, non fœdus, et quod ברית in Hebraico sonat, sed pactum tempus, sive constitutum innui voluit. Notum quippe est, hæc psalmi verba ad prædictam ab Jeremia, c. xxv, 11, atque alibi annorum periodum referri, quo exacto temporis spatio, de

Afflixit in via fortitudinem meam :
abbreviavit dies meos.
Dicam : Deus meus ⁴, ne rapias me in medio dierum meorum :
in generatione generationum anni tui.
A principio terram fundasti,
et opus manuum tuarum cæli.
Ipsi peribunt, tu autem stabis,
et omnes quasi vestimentum atterentur,
quasi pallium [h. vestimentum] mutabis eos, et mutabuntur.
Tu autem ipse [Al. add. es],
et anni tui non deficient.
Filiis servorum tuorum habitabunt,
et semen eorum ante faciem tuam [Al. eorum] perseverabit [h. dirigetur].

DAVID ⁵.

CIII. Benedic, anima [Al. add. mea], Domino,
et omnia viscera mea nomini sancto ejus.
Benedic, anima mea, Domino,
et noli oblivisci omnium retributionum ejus.
Qui propitiatur ⁶ cunctis iniquitatibus tuis,
qui sanat omnes infirmitates tuas.
Qui redimit de corruptione vitam tuam,
qui coronat te in misericordia et miserationibus.
Qui replet [h. satiat] bonis ornamentum tuum :
innovabitur sicut aquilæ juvenus tua ⁷,

instauranda Sion urbe, ac solvenda captivitate promissum a Deo fuerat et constitutum. Hebræus quoque scholiastes supra ad Psal. lxxv, v. 2, conductum interpretari illud nomen voluit.

3. In canone Carcassonnensi, inque duobus aliis mss. Vaticano et S. Michaelis, quos Carcassonnensis pedissequos nominamus, hoc modo legitur : Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus, et pulveri ejus miserebuntur. Canon tamen legit, servis tuis, pro servi tui. MART.

4. Regina mss. Dicam, Domine Deus meus, etc. et Cisterciens. in dimidio dierum meorum, etc.

5. Ms. Cisterciens. Ipsi David : tum primo statim verbo benedicam pro benedic.

6. Idem ms. propitiabitur : tum pro relativo qui subsequens ac tertii ab hoc versus et copulam ponit.

7. Male Carcassonnensis, Memmianus, atque Vaticanus mss. retinent pronomen primæ personæ, juvenus mea ; nisi Hieronymus legerit forte נעורי נעוראי pro hodierno נעוראי neuraiski, quod habet affluxum secundæ personæ femininæ cum iod paragogico, ut alibi in psalmis, more Syrorum. MART.

*Faciens justitias Dominus,
et judicia cunctis qui calumniam sustinent.
Notas fecit vias suas Mosi :
filiis Israel cogitationes [h. adinventiones] suas.
Misericors et clemens Dominus :
patiens [h. tardus ad furorem] et multæ misera-
tionis.
Non in sempiternum judicabit [h. litigabit],
neque in æternum irascetur [h. in sæculum per-
severabit].
Non secundum peccata nostra fecit nobis :
neque secundum iniquitates nostras retribuit
nobis.
Quantum enim excelsius est cælum terra [Al. a
terra],
tantum confortata est misericordia ejus super
timentes [Al. timentibus] eum :
Quantum longe est oriens ab occidente :
tantum longe fecit a nobis scelera nostra.
Sicut miseretur pater filiorum,
misertus est Dominus timentibus se.
Ipse enim novit psalmationem [h. cogitationem]
nostram :
recordatus est quia pulvis sumus.
Homo, quasi herba dies ejus : sicut flos agri sic
florebit.
Quia spiritus pertransit eum¹, et non subsistet :
et non cognoscet eum ultra locus ejus.
Misericordia autem Domini ab æterno [h. a sæ-
culo],
et usque in æternum [h. in sæculum] super ti-
mentes eum :
et justitia ejus in filios filiorum.
His qui custodiunt pactum ejus,
et recordantur præceptorum ejus ad faciendum
[Al. facienda] ea.*

1. Denuo Cisterciens. mss. sicut flos agri florebit, quia spiritus pertransiit in eum.

2. Regiñæ ms. in futuro, dominabitur.

3. Nomen David pro titulo Cisterc. ms. præponit, quo tamen Hebræus caret.

4. Videtur s. pater ad veterum se maluisse lectionem interpretum conformare, qui tegendi verbo usi sunt, ut et LXX ὁ στειγάζων : aut forte cum iis legit in Hebr. בלטה pro בקרה, quod nunc legitur, ac proprie sonat contignare, sive tabulatum fornicem superstruere. Mox Cisterciens. ms. ponis nubem, et cum regio, currum tuum.

5. Regiñæ ms. pronomen tui tacet : tum Cister-

*Dominus in cælo stabilivit thronum suum,
regnum illius omnium dominabitur².
Benedicite Domino, Angeli ejus,
fortes robore, facientes verbum ejus :
obedientes voci sermonis ejus.
Benedicite Domino, omnes exercitus ejus,
ministri ejus qui facitis placitum illius.
Benedicite Domino, universa opera ejus,
in omnibus locis potestatis ejus :
benedic, anima mea, Domino.*

CIV. *Benedic, anima mea, Domino³.
Domine Deus meus, magnificatus es nimis.
Gloria et decore indutus es :
amictus luce quasi vestimento :
Extendens cælos ut pellem,
qui tegis [h. texit] aquis cænacula ejus.
Qui ponis [h. posuit] nubes currum suum⁴ :
qui ambulat [h. ambulat] super pennas venti.
Qui facis Angelos tuos [h. facit Angelos suos] spi-
ritus :
ministros tuos [h. suos] ignem urentem.
Qui fundasti [h. fundavit] terram super bases suas
[Al. basem suam] :
non commovebitur [h. ut non commoveatur] in
sæculum et in sæculum [h. et ultra].
Abyssus [Al. Abyssum] quasi vestimento operuisti
eam,
super montes stabunt aquæ.
Ab increpatione tua fugient :
a voce tonitru⁵ formidabunt.
Ascendent montes et descendent campi,
ad locum quem fundasti eis.
Terminum posuisti quem non pertransibunt :
nec revertentur ut operiant terram.
Qui emittis fontes⁶ in convallibus,*

ciens. In instanti legit, ascendunt montes, et descendunt campi.

6. Exemplaria canonis, cum ms. S. Michaelis, legunt in tertia persona : Qui emittit fontes, etc. Scholia quoque marginalia, ut vides, tertiam renuntiant personam, ubi secundam expressit Hieronymus. At hæc omnia dissolvit s. doctor, cum Sunniam ac Fretelam hunc in modum alloquitur : « A quibus breviter quærite, quomodo cum ad Deum sermo sit, quasi ad alium loquens propheta repente mutetur : maxime cum sic incipiat : Domine Deus meus, magnificatus es vehementer ; confessionem et decorem induisti... Si ergo omnia ad secundam personam sunt, id est, ad Deum : quomodo in uno versiculo tertia persona subito, et extra ordinem inducitur ? »

ut inter medios montes ambulent ¹.
 Ut bibant omnia animalia regionum,
 et reficiant onagri sitim suam.
 Super ea volucres cæli morabuntur :
 de medio nemorum dabunt vocem.
 Qui irrigas montes de cœnaculis tuis,
 de fructu operum tuorum implebitur [h. satia-
 bitur] terra.
 Germinans herbam jumentis [h. san ²],
 et fenum servituti hominum ;
 Ut educat panem de terra :
 et vinum lætificet cor hominis.
 Ad exhilarandam faciem in [h. super] oleo :
 panis cor hominis roborat.
 Saturabuntur ligna Domini :
 cedri Libani quas plantavit ³.
 Ibi aves nidificabunt,
 milvo abies domus ejus.
 Montes excelsi cervis :
 petra refugium hericiis ⁴.
 Fecit lunam per tempora :
 sol cognovit cubitum suum ⁵.
 Posuisti tenebras, et facta est nox :
 in ipsa moventur [h. repunt] omnes bestię silvæ.
 Leones rugientes ad prædam,
 et quærentes a Deo escam [Al. escas] sibi.
 Oriente sole recedent,
 et in speluncis [h. in cubilibus] suis cubabunt.
 Egredietur ⁶ homo ad opus suum,
 et ad servitutum suam usque ad vesperum.

Quam multa sunt opera tua, Domine !
 Omnia in sapientia fecisti :
 impleta est terra possessione tua.
 Hoc mare magnum et latum manibus,
 ibi reptilia innumerabilia :
 animalia parva cum grandibus.
 Ibi naves pertranseunt ⁷ :
 leviathan istum plasmasti ut illuderet ei ⁸.
 Omnia in te sperant,
 ut des cibum eis in tempore suo.
 Dante te illis, colligent :
 aperiente te manum tuam, replebuntur [h. satu-
 rabuntur] bono.
 Abscondes vultum tuum, turbabuntur :
 auferes spiritum eorum, deficient,
 et in pulverem suum revertentur.
 Emittes spiritum tuum et creabuntur,
 et instaurabis faciem terræ :
 Sit gloria Domini in sempiternum [h. in sæculum] :
 lætabitur Dominus in operibus suis.
 Qui respicit terram et tremet [Al. tremat] :
 tangit montes et fumabunt.
 Cantabo Domino in vita mea :
 psallam Deo meo quandiu sum.
 Placeat ei eloquium meum :
 ego [Al. add. autem] lætabor in Domino.
 Deficiant peccatores de terra,
 et impii ultra non sint :
 benedic, anima mea, Domino [Al. Dominum].
 Alleluia.

Et iterum eadem objecta diluens : « Sed non potest,
 inquit, aliud ad ipsum, aliud de ipso dici : Aut omnia
 quasi ad Deum loquebatur propheta ; aut omnia
 ad alium de eo referebat. Cum autem pleraque ad
 ipsum dirigantur ; et ea, quæ ambigua sunt, ad ip-
 sius personam dirigenda sunt ». MART.

1. Nostri omnes mss. *fluant* pro *ambulent* : et
 mox minori numero, *reficiat, onager, etc.*

2. Quid notare voluerit scholiastes noster, non
 possumus divinare ; quia nullum est verbum He-
 braicum in his versibus, quod *san* scribatur, vel
 legitur (a). MART.

3. Nondum mss. quibus utimur, pari omnes con-
 sensu legunt in secunda persona *plantasti* ; verum
 ipse etiam assertor hujusmet lectionis est s. pater in
 commentariis ad Isaïæ cap. II, col. 39, ubi : *In cen-
 tesimo, ait, tertio psalmo legimus juxta Hebraicam*

*veritatem, saturabuntur ligna Domini, et cedri Li-
 bani, quas tu plantasti. Nihiloseculus cum in tertio
 legat Hebræus textus נָטַע, nihil hic censeo immu-
 tandum.*

4. Editi, *refugium herinacii*. Carcassonensis ca-
 non ut et Memmianus, *refugium cuniculi*. Id legunt
 similiter mss. Sorbonicus et S. Michaelis. In has
 variantes lectiones consule Hieronymi epistolam jam
 centies recantatam. MART.

5. Duo mss. *occubitus suum*.

6. Cisterciens liber, in instanti, *egredietur*.

7. Idem ms. *naves pertransibunt*.

8. Ita Memmianus canon, cui consonant mss.
 quamplures ; canon autem Carcassonensis ac ms.
 S. Michaelis legunt manifestus juxta Hebræum, *ut
 luderet in eo*. Quod ab scholiaste videtur derivatum.
 MART.

(a) Locus fortasse sic exponi potest : Pro voce *jumentis* in Hebræo legitur *beeme*, vox generica, quæ *gregis*
 et *armenti, san* et *bagar* significationem præbet. Atqui in primo casu agitur de ovibus (*san*) quarum in usum
 nascitur graminum humile (*khasir*) ; in secundo vero de jumentis et bobus in herba majori (*esev*) pascuntur. EORT.

- CV. *Confitemini Domino, invocate nomen ejus :
notas facite populis cogitationes [h. adinven-
tiones] ejus.*
- Cantate ei, et psallite illi,
loquimini in universis mirabilibus ejus¹.*
- Exsultate [h. Laudamini] in nomine sancto ejus :
lætetur cor quærentium Dominum.*
- Quærite Dominum et virtutem ejus :
quærite faciem ejus jugiter.*
- Recordamini mirabilem ejus quæ fecit :
signorum [h. prodigiorum] et judiciorum oris
ejus :*
- Semen Abraham servi ejus :
filii Jacob electi ejus.*
- Ipse Dominus Deus noster :
in universa terra judicia ejus.*
- Recordatus est in æternum [h. sæculum] pacti sui :
verbi, quod præcepit [h. verbum præcepit] in
mille generationes.*
- Quod pepigit cum Abraham,
et juramenti sui cum Isaac.*
- Et firmavit [h. statuit] illud Jacob in lege [h. in
præceptum] :*
- Israel in pactum² sempiternum.*
- Dicens : Tibi dabo terram Chanaan :
funiculum hereditatis vestræ.*
- Cum essent viri pauci,
modici et advenæ in ea.*
- Et transierunt [h. ambulaverunt] de gente in gen-
tem,
et de regno ad populum alterum.*
- Non dimisit hominem, ut noceret [h. calumnia-
retur] eis,
et corripuit pro eis reges.*
- Nolite tangere christos meos,
et prophetas meos nolite affligere.*
- Et vocavit famem super terram :
omnem virgam [h. baculum] panis contrivit.*
- Misit ante faciem eorum virum :
in servum venundatus est Joseph.*
- Affligerunt in compede pedes ejus :
in ferrum venit anima ejus.*
- Usque ad tempus donec veniret sermo ejus :
eloquium Domini probavit eum.*
- Misit rex [h. regem], et solvit eum,
princeps [h. dominatorem] populorum, et dimisit
[h. solvit] illum.*
- Posuit eum dominum [h. dominatorem] domus suæ,
et principem [h. dominatorem] in omni posses-
sione sua.*
- Ut erudiret [h. castigaret] principes ejus secundum
voluntatem suam,
et senes ejus sapientiam doceret.*
- Et ingressus est Israel [Al. add. in] Ægyptum,
et Jacob advena fuit in terra Cham.*
- Et crescere fecit populum suum nimis,
et roboravit eum super hostes ejus :*
- Convertit³ cor eorum, ut odio haberent populum ejus :
ut dolose agerent contra servos illius.*
- Misit Mosen servum suum :
[Al. add. et] Aaron, quem elegit sibi.*
- Posuit in eis verba signorum suorum,
et portentorum in terra Cham :*
- Misit tenebras et contenebravit,
et non fuerant increduli verbis ejus.*
- Commutavit aquas eorum in sanguinem,
et occidit pisces eorum.*
- Ebullivit terra eorum ranas :
in cubilibus [Al. cubiculis] regum eorum.*
- Dixit, et venit musca omnimoda :
cinifes [h. pediculi] in universis terminis eorum.*
- Dedit pluvias eorum grandinem :
ignem flammantem in terra eorum.*
- Et percussit vineam eorum, et ficum eorum,
et confregit lignum finium eorum.*
- Dixit, et venit locusta,
et bruchus, cujus non erat numerus.*
- Et comedit omne fenum terræ eorum,
et devoravit fructum terræ eorum.*
- Et percussit omne primogenitum in terra eorum :
primitias universi partus [h. doloris] eorum.*
- Et eduxit eos cum argento et auro,
et non erat in tribubus eorum infirmus.*
- Lætata est Ægyptus cum egredierentur,
quoniam irrucrat terror eorum super eos.*
- Expandit nubem in tentorium,
et ignem ut luceret nocte.*
- Petierunt, et adduxit ortygomelram [h. cotur-
nicem],
et pane cælesti saturavit eos.*

1. Sine præpositione *in* legimus in Memmiano ac Sorbonico mss. *Loquimini universis mirabilia ejus.* In Carcassonensi et ms. codice S. Mich. *Loquimini universa mirabilia ejus.* MART.

2. Hic vero Cisterciens. ms. *cum Jacob in lege : cum Israel in pactum, etc.*

3. Duo e nostris mss. *et convertit.* Mox unus reginæ, *ut dolos agerent,*

*Aperuit petram, et fluxerunt aquæ :
 cucurrerunt in aridis flumina.
 Quia recordatus est verbi sancti sui :
 cum Abraham servo suo.
 Et eduxit populum suum in lætitia [h. cum gau-
 dio¹],
 in laude, electos suos.
 Et dedit eis terras [Al. terram] gentium,
 et laborem [Al. labores] tributum [h. plebium]
 possederunt.
 Ut custodirent cæremonias ejus,
 et leges ejus servarent. Alleluia.*

ALLELUIA.

CVI. *Confitemini Domino quoniam bonus :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Quis loquetur fortitudines Domini,
 auditas faciet omnes laudes ejus ?
 Beati qui custodiunt iudicium,
 faciunt [Al. et faciunt] justitiam in omni tem-
 pore.
 Recordare mei, Domine, in repropitiatione populi
 tui ;
 visita me in salutari tuo.
 Ut videam bona electorum tuorum,
 et læter in lætitia gentis tuæ :
 et exullem cum hæreditate tua.
 Peccavimus cum patribus nostris :
 inique fecimus, impie egimus.
 Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mira-
 bilia tua [h. sunt eruditi mirabilibus tuis],
 non sunt recordati multitudinis misericordiæ
 tuæ.
 Et ad iracundiam provocaverunt super mare² in
 mari Rubro :
 salvavit autem eos propter nomen suum,
 ut ostenderet fortitudinem suam.
 Et comminatus est mari Rubro, et aruit :
 et transduxit eos per abyssos quasi in deserto.
 Et salvavit eos de manu odientis,
 et redemit eos de manu inimici.*

*Et operuerunt aquæ³ hostes eorum :
 unus de ipsis non superfuit.
 Et crediderunt verbis ejus :
 cecineruntque laudem [Al. laudes] ejus.
 Cito [h. Festinato] obliti sunt operum illius :
 nec expectaverunt voluntatem [h. consilium] ejus.
 Et desideraverunt desiderium in deserto,
 et tentaverunt Deum in solitudine.
 Dedit ergo eis petitionem ipsorum,
 et misit tenuitatem in animam eorum.
 Et zelati sunt Mosen in castris :
 Aaron [Al. et Aaron] sanctum Domini.
 Aperta est terra, et devoravit Dathan,
 et operuit synagogam Abiram.
 Et succensus est ignis in synagoga eorum :
 flamma exussit impios [h. montes].
 Fecerunt vitulum in Horeb,
 et adoraverunt constabile.
 Et mutaverunt gloriam suam,
 in similitudinem bovis comedentis fenum.
 Obliti sunt Dei salvatoris sui :
 qui fecit magna in Ægypto.
 Mirabilia in terra Cham :
 terribilia super mare Rubrum.
 Dixit ergo, ut contereret [h. disperderet] eos :
 nisi Moses electus ejus
 stetisset medius contra faciem illius,
 ut converteret indignationem ejus, et non inter-
 ficeret.
 Et despexerunt terram desiderabilem :
 nec crediderunt sermonei ejus.
 Et murmuraverunt in tabernaculis suis :
 non audierunt vocem Domini.
 Et elevavit manum suam super eos,
 ut dejiceret eos in deserto.
 Et ut dejiceret semen eorum in gentibus,
 et dispergeret eos in terris.
 Et consecrati sunt Beel-Pheor⁴,
 et comederunt victimas mortuorum.
 Et concitaverunt in studiis suis,
 et percussit eos plaga.
 Stetit autem Phinees⁵, et diducavit :
 et est retenta percussio,*

1. Idem nostri mss. alique apud Martian. lau-
 dantes, pro in laude.

2. Solus Carcassonensis ms. legit hic, et irrita-
 verunt super mare, etc. MART.

3. Cisterciens. ms. minori numero, et operuit
 aqua, etc.

4. Idem ms. Beel-Phegor; ac plus habet paulo
 post, concitaverunt eum in, etc.

5. Ambo exemplaria canonis, Memmianum scilicet
 ac Carcassonense nec non alii duo mss. codices :
 Stetit Phinees et exoravit. Addit insuper codex
 Memmianus vocem autem. Stetit autem Phinees, etc.
 MART.

Et reputatum est ei justitiam :
in generatione et generationem usque in æter-
num [h. sæculum],
Et provocaverunt super aquam contradictionis,
et afflicti sunt Moses propter eos.
Quia provocaverunt spiritum ejus,
et præcepit [h. protulit] in labiis suis.
Non exterminaverunt populos,
quos dixit Dominus eis.
Et commixti sunt gentibus,
et didicerunt opera eorum.
Et servierunt sculptilibus [h. idolis] eorum,
et factum est eis in scandalum.
Et immolaverunt filios suos,
et filias suas dæmonibus.
Et effuderunt sanguinem innocentem :
sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum,
quos immolaverunt sculptilibus [h. idolis] Cha-
naan.
Et polluta [h. contaminata] est terra ¹ [Al. add. in]
sanguinibus,
et coinquinati sunt in operibus suis,
et fornicati sunt in studiis [h. adinventionibus]
suis.
Iratus est itaque furor Domini in populum suum,
et abominatus est hæreditatem suam.
Et dedit eos in manu gentium,
et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.
Et afflixerunt eos inimici sui,
et humiliati sunt sub manu eorum.
Multis vicibus liberavit eos :
ipsi vero provocabant in consiliis suis,
et humiliati sunt propter iniquitatem suam [Al.
iniquitates suas].
Et vidit tribulationem eorum :
cum audiret eos rogantes.
Et recordatus est pacti sui cum eis :
et pænituuit [Al. add. eum] secundum multitudi-
nem misericordiæ suæ.

1. Canon Carcassonensis : *Et adulterata est terra sanguine.* Memmianus et Sorbonicus mss. *Adultera est terra per sanguinem.* MART.

2. Editi habent, *et canamus in laude tua.* Canon Memmianus non legit *te* in fine : *et canamus laudantes.* MART.

3. Memmianus canon : *Eduxit eos per viam rectam, in civitatem habitabilem.* Mellius quod est in editis, ac cæteris mss. codicibus. Carcassonensis legit, *ut irent, pro ut venirent.* MART.

— Ms. Cisterciens. *Et eduxit eos :* et paulo post, *confiteantur Domino misericordiæ ejus.* Quam lec-

Et dedit eos miserabiles :
coram omnibus qui ceperant eos.
Salva nos, Domine Deus noster,
et congrega nos de gentibus :
Ut confiteamur nomini sancto tuo,
et canamus laudantes te ².
Benedictus Dominus Deus Israel,
ab æterno, et usque in æternum [h. a sæculo et
usque in sæculum] :
et dicet omnis populus : Amen. Alleluia.

CVII. *Confitemini Domino, quoniam bonus :*
quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.
Dicant redempti [Al. qui redempti sunt] a Do-
mino :
quos redemit de manu hostis.
Et de terris congregavit eos,
ab oriente et occidente : ab aquilone et mari :
Erraverunt in solitudine, in deserta via :
civitatem quæ habitaretur, non repperunt.
Esurientes et sitientes :
anima eorum in ipsis deficiebat.
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de afflictione [h. angustiis] eorum eripuit eos.
Et duxit illos per viam rectam,
ut venirent in civitatem habitabilem ³.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios hominum ⁴.
Quia saturavit animam vacuum,
et animam esurientem implevit bonis.
Habitantes in tenebris et umbra mortis,
alligatos inopia et ferro.
Quia provocaverunt sermones Dei,
et consilium Excelsi blasphemaverunt.
Et humiliavit in labore cor eorum :
corrueverunt ⁵, et non erat qui adjuvaret.
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de angustiis ⁶ eorum salvavit eos.

tionem inferius quoque retinet, ubi versiculus iste bis terque repetitur.

4. Mss. aliquot, *confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus in filiis hominum.* Sorbonicus cum editis libris retinet pluralem numerum *miseri cordias*, ubi antiquiores mss. legunt in singulari *miseri cordiam*, quod nos secuti sumus. MART.

5. Cisterciens. ms. *cecidervnt*, pro *corrueverunt*.

6. Denuo Cisterciens. ms. *et de angustiis eorum liberavit eos.*

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis,
et vincula eorum dirupit.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios [Al. filiis] hominum.
Quia contrivit portas æreas [h. ostia ærea],
et vectes ferreos confregit.
Stultos propter viam [h. de via] sceleris eorum,
et propter iniquitates [h. de iniquitatibus suis]
afflictos.
Omnem cibum abominata est anima eorum,
et accesserunt ad [Al. usque ad] portas mortis.
Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua :
de [Al. et de] angustiis eorum salvavit eos.
Misit verbum suum, et sanavit eos :
et salvavit de interitu eorum.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios [h. filiis] hominum.
Et immolent hostias gratiarum [h. confessionum],
et narrent opera ejus in laude.
Qui descendunt mare in navibus ¹ :
facientes opus [Al. operationes] in aquis multis.
Ipsi viderunt opera Domini,
et mirabilia ejus in profundo.
Et dixit, et surrexit [h. statuit] ventus tempe-
statis,
et elevavit gurgites ejus.
Ascendunt in cælum, et descendunt in abyssos :
anima eorum in afflictione [h. malo] consu-
mitur.
Obstupuerunt, et intremuerunt quasi ebrius :
et universa sapientia eorum absorpta est.
Clamaverunt ² autem ad Dominum in tribulatione
sua,
et de angustiis eorum eduxit eos.
Statuet [h. Suscitabit] turbinem in tranquilli-
tatem,
et silebunt fluctus ejus.
Lætabuntur, quoniam quieverunt,
et deducet eos ad portum quem voluerunt.
Confiteantur Domino misericordiam ejus,
et mirabilia ejus in filios hominum.
Et exallent eum in ecclesia populi,
et in cathedra seniorum laudent eum.
Ponet flumina in desertum,
et fontes [h. exitus] aquarum.

1. Quatuor mss. qui descendunt in mare navi-
bus. MART.

2. In eodem ms. clamabunt : et mox de angustiis
eduxit, pronomine eorum prætermisso.

3. Active idem legit ms, non imminuet.

Et collocavit ibi esurientes :
et fundabunt urbem ad habitandum.
Et ferent agros, et plantabunt vineas :
et facient fruges germina [Al. genimina].
Et benedicent eis, et multiplicabuntur nimis,
et pecora [h. jumenta] eorum non imminuentur ³.
Imminuta sunt autem et afflicta,
propter angustiam mali et doloris.
Et effundet despectionem super principes,
et errare eos faciet in solitudine devia [h. inani].
Et sublevabit pauperem de inopia,
et ponet quasi gregem [h. oves] familias.
Videbunt recti, et lætabuntur :
et omnis iniquitas contrahet os suum.
Quis sapiens, et custodiet hæc :
et intelliget misericordias Domini ?

CANTICUM PSALMI DAVID.

CVIII. Paratum cor meum, Deus :
cantabo ⁴, et psallam, sed et gloria mea.
Consurge [h. Expergiscere], psalterium et cithara,
consurgam mane [h. expergiscar diluculo].
Confitebor tibi in populis, Domine,
et cantabo te in nationibus [h. psallam tibi in
plebibus].
Quoniam magna super cælos misericordia tua,
et usque ad æthera veritas tua.
Exaltare super cælos, Deus :
et super omnem terram gloria tua.
Ut liberentur dilecti tui :
salva dextera tua, et exaudi me.
Deus locutus est in sanctuario suo : gaudebo :
dividam Sichem [Al. Sicimam], et vallem Soccoth
dimetiar.
Meus est Galaad, meus est Manasse, et Ephraim
hæreditas [h. fortitudo] capitis mei :
Juda dux [h. legifer] meus,
Moab lebes pelvis meæ ;
Super Idumæam projiciam calceamentum meum :
cum Philisthim fœderabor [h. mihi Palæstina
fœderabitur].
Quis deducet me in civitatem munitam ?
Quis deducet me usque ad Idumæam ?
Nonne tu, Deus, qui projeceras nos,
et non exieras ⁵, Deus in exercitibus nostris ?

4. Reginø ms. canto; tum Cisterciensis, consur-
gens psalterium, etc.

5. Canon Carcassonnensis cum suis pedissequis :
Nonne tu, Deus, qui projecisti nos, et non exibis,
etc. MART.

Da nobis auxilium in tribulatione :
*vana est enim salus ab homine*¹.
In Deo erimus fortes [faciemus virtutem],
et ipse conculcabit hostes nostros.

VICTORI DAVID CANTICUM² [h. Psalmus].

CIX. *Deus laudabilis mihi, ne taceas*³ :
quia os impii et os dolosi contra me apertum est.
Locuti sunt de me lingua mendacii :
et verbis odii circumdederunt me,
et expugnaverunt me frustra.
Pro eo quod eos diligebam, adversabantur mihi :
ego autem orabam.
Et posuerunt contra me malum pro bono,
et odium pro dilectione mea.
Constitu super eum impium,
et Satan stet a dextris ejus.
Cum fuerit judicatus, exeat condemnatus :
et oratio ejus sit in peccatum.
Fiant dies ejus pauci :
episcopatum ejus accipiat alter.
Sint filii ejus pupilli,
et uxor ejus vidua.
Instabiles vagentur liberi ejus, et mendicent :
*et quærant*⁴ *in parietinis suis.*
Scrutetur exactor universa quæ habet,
et diripiant alieni laborem ejus.
Non sit qui ejus misereatur :
nec qui clemens sit in pupillos ejus.
Fiat novissimum ejus interitus :
*in generatione altera deleatur nomen ejus*⁵.
Redeat in memoriam [h. commemoretur] iniquitas
patrum ejus apud Dominum,
et iniquitas [h. peccatum] matris ejus non de-
leatur.
Sint contra Dominum semper :
et intereat de terra memoria eorum.

1. Idem, *vana est enim salus hominis*. MART.

2. Plures mss. *pro victoria David canticum*. Hieronymus id minime improbare videtur præfatione commentariorum in Daniele. At de his sufficienter supra dictum est. MART. — Nostri omnes codices, *pro victoria, etc.* inscribunt.

3. Ambo exemplaria canonis cum ms. codice S. Michaelis : *Deus laudem meam ne tacueris*, ut legimus in Vulgata. MART.

4. Idem mss. *quærantur*, vel *querantur*. Ad impressam lectionem, quæ proprius Hebræo est, supple *victim*.

Eo quod non est recordatus facere misericordiam :
et persecutus est virum inopem, et pauperem :
et compunctum corde, ut interficeret.

Et dilexit maledictionem, quæ [Al. et] veniet ei :
et noluit benedictionem, quæ elongabitur ab eo.
Et indutus est maledictione quasi vestimento
suo,
et ingreditur quasi aqua in viscera ejus :
et quasi oleum in ossa ejus.

Sit ei quasi pallium [h. vestimentum], quo cir-
cumdatur,

et quasi cingulum, quo semper accingitur.

Hæc est retributio eorum [Al. his], qui adversantur
mihi a Domino,

et qui loquuntur malum contra animam meam.

*Tu autem, Domine Deus*⁶, *fac mecum propter no-*
men tuum :

quoniam bona est misericordia tua, libera me.

Quoniam egenus, et pauper sum :

et cor meum vulneratum est intrinsecus.

Quasi umbra cum inclinatur, abductus sum,
excussus quasi locusta ;

Genua mea vacillaverunt a jejunio,

et caro mea mutata [h. macilenta] est absque
oleo.

Et ego factus sum opprobrium eis :
videntes me moverunt caput suum.

Adjuva me, Domine Deus meus :

salva me secundum misericordiam tuam.

Et [Al. ut] sciant quoniam manus tua hæc :
tu, Domine, fecisti eam.

Maledicent illi, et tu benedices :

restiterunt, et confundentur [h. restiterunt, et
confusi sunt] : servus autem tuus lætabitur.

*Induantur adversarii mei confusione*⁷,

et operiantur quasi pallio confusione sua.

Confitebor Domino vehementer in ore meo,

et in medio populorum [h. multorum] laudabo
eum.

5. Hebræus שְׂמָמָה *schemam*, id est nomen eorum. Quod legitur etiam in canone Carcassonensi, et in codicibus mss. quæ scholiis marginalibus vitiata deprehendimus. MART.

6. Solus Carcassonensis canon : *Domine, Domine, pro Domine Deus*. MART.

— Cisterc. ms. inverso ordine, *Deus, Domine fac, etc.* In Hebræo, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.

7. Addit idem ms. *sua*, et mox *indumento*, pro *pallio*, legit

Quoniam stabit a dextris pauperis [h. egeni],
ut salvet a iudicibus [h. iudicantibus] animam
ejus¹.

DAVID CANTICUM [h. Psalmus].

CX. Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris
meis,
donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
tuorum.

Virgam [h. Baculum] fortitudinis tuæ emittet Do-
minus ex Sion:

dominare in medio inimicorum tuorum.

Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ²:
in montibus [h. splendoribus] sanctis.

Quasi de vulva orietur tibi,
ros adolescentiæ tuæ.

Juravit Dominus, et non pænitebit eum,
tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem
Melchisedech.

Dominus ad dexteram tuam [Al. a dextera tua],
percussit in die furoris sui reges.

Judicabit in gentibus, implevit [h. cadaveribus]
valles,

percutiet caput in terra multa.

De torrente in via bibet:
propterea exaltabit caput.

CXI. [Aleph]. Confitebor³ Domino in toto corde:
[Beth]. In consilio justorum [h. rectorum] et con-
gregatione.

[Ghime]. Magna opera Domini:

1. Idem ms. *animam meam*, juxta veterem ver-
sionem et Græco, τὴν ψυχὴν μου.

2. Vix duos similes in hoc versiculo invenimus
codices mss. Canon Memmianus sic legit: *Populi tui
judices erunt, in die fortitudinis tuæ*. Carcasson-
ensis vero: *Populi spontanei in die fortitudinis
tuæ*. Corbeiensis. ac reg. mss. *Populi tui duces spon-
tanei erunt, etc.* Codex S. Michaelis: *Populi tui
duces in die, etc.* Sorbonicum secuti sumus, quia
veram retinere videtur lectionem Hieronymi. Cæte-
rum canon Carcasson. legit consequenter, *in mon-
tibus sanctis*. Idem insuper cum ms. S. Michaelis
omittit particulam *quasi*, quæ tamen scripta reperitur
in aliis omnibus mss. editisque libris. De San-
Germanensi canone nihil deinceps dicetur, quia mutilus
nobis superest a Psal. xciv. MART.

— Alii mss. cum Cisterciensi *judices* legunt pro
spontanei: alii, *duces spontanei*; quas etiam Mar-
tian. in suis mss. variantes lectiones reperit. Hebræus
ad verbum, *populus tibi spontaneus, etc.*

[Daleth]. *Exquirenda cunctis⁴ volentibus eum.*

[He]. *Gloria et decor opus ejus:*

[Vau]. *Et justitia ejus perseverans semper.*

[Zain]. *Memoriam fecit mirabilium suorum:*

[Heth]. *Clemens et misericors Dominus [Al. Deus].*

[Teth]. *Escam dedit timentibus se:*

[Iod]. *Memor erit in sempiternum [h. sæculum]
pacti sui.*

[Caph]. *Fortitudinem operum suorum annuntiabit
populo suo,*

[Lamed]. *Ut det eis hæreditatem gentium.*

[Mem]. *Opus manuum ejus veritas et judicium:*

[Nun]. *Fidelia omnia præcepta ejus.*

[Samech]. *Firmata in sempiternum [h. sæculum]
jugiter:*

[Ain]. *Facta in veritate et æquitate,*

[Phé]. *Redemptionem misit populo suo.*

[Sade]. *Mandavit in æternum [h. sæculum] pactum
suum:*

[Coph]. *Sanctum et terribile nomen ejus.*

[Res]. *Principium sapientiæ timor Domini.*

[Sin]. *Doctrina [h. eruditio] bona cunctis facien-
tibus ea:*

[Thau]. *Laus ejus perseverat jugiter.*

ALLELUIA.

CXII. [Aleph]. *Beatus vir qui timet Dominum.*

[Beth]. *In mandatis ejus volet nimis.*

[Ghime]. *Potens in terra erit semen ejus:*

[Daleth]. *Generatio justorum⁵ [h. rectorum] bene-
dicetur.*

3. Acrosticho hic et subsequens psalmus artificio
constant, non tamen ut singulis versiculis, sed sin-
gulis hemistichiis singula ex ordine alphabeti ele-
menta præponantur: quæ et nos in libri albo præ-
notata, post Martianæum ex nostrorum codicum fide
retinemus.

4. Ita canonis exemplaria cum aliquot aliis mss.
Editi autem ac mss. quamplures: *Exquirenda in
cunctis voluntatibus suis*. Hebr. *cunctis volentibus
ea*, id est, *mandata*. MART.

— Cisterciensis ms. *exquisita*, et cum plerisque
aliis, *in cunctis voluntatibus suis*: alii, *ejus*.

5. Scholia hujusmodi nullatenus probantur Hie-
ronymo, qui his antevertens in epist. ad Sunn. et
Fretel. ita ad Psal. XLVIII, vers. 15, docte monebat:
*Pro justis, εὐδοκ, id est, rectos, in Græco vos inve-
nisse dicitis; sed hoc propter εὐφρανῶν ita in Lati-
num versum est. Alioquin et in eo loco ubi scriptum
legimus in libro εὐδοκ, justorum intelligimus li-*

[He]. *Substantia et divitiæ in domo ejus.*
 [Vau]. *Et justitia ejus perseverans semper.*
 [Zain]. *Ortum est in tenebris lumen justis [h. reclus] :*
 [Heth]. *Clemens et misericors et justus [h. pius].*
 [Teth]. *Bonus vir clemens et fenerans :*
 [Iod]. *Dispensabit verba sua in judicio ⁴.*
 [Caph]. *Quia in æternum [h. sæculum] non commovebitur :*
 [Lamed]. *In memoria sempiterna erit justus.*
 [Mem]. *Ab auditu malo non timebit :*
 [Nun]. *Paratum cor ejus confidens in Domino.*
 [Samech]. *Firmum cor ejus non timebit :*
 [Ain]. *Donec aspiciat in hostibus suis.*
 [Phe]. *Dispersit, dedit pauperibus,*
 [Sade]. *Justitia ejus permanet in æternum :*
 [Coph]. *Cornu ejus exaltabitur in gloria.*
 [Res]. *Impius videbit, et irascetur ;*
 [Sin]. *Dentibus suis frendet, et tabescet :*
 [Thau]. *Desiderium impiorum peribit.*

ALLELUIA.

CXIII. *Laudate, servi, Dominum :*
laudate nomen Domini :
Sit nomen Domini benedictum :
amodo et usque in æternum [h. sæculum].
Ab ortu solis usque ad occasum ejus :
laudabile nomen Domini.
Excelsus super omnes gentes Dominus :
super cælos gloria ejus.
Quis ut Dominus Deus noster :
qui in excelsis habitans.
Humilia respicit ²
in cælo et in terra.
Suscitans de terra [h. pulvere] inopem,
et de stercore elevat pauperem.
Ut eum sedere faciat cum principibus,
cum principibus populi sui.

brum : et non debemus sic verbum de verbo exprimere, ut dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam. MART.

1. Nostri omnes mss. *dispensavit* : vitiose autem erat antea *dispersabit*.

2. In ms. Cisterciensi, *respiciet*.

3. Vocem hanc *alleluia*, transfert Cisterciens. ms. in subsequentis psalmi epigraphem juxta Septuaginta et Vulgatam.

4. Septuaginta legunt, *facta est Judæa, etc.*

Qui collocat sterilem in domo,
matrem fitiorum lætantem. Alleluia ³.

CXIV. *Cum egrederetur Israel de Ægypto :*
domus Jacob de populo barbaro :
Factus est Judas ⁴ in sanctificationem ejus :
Israel potestas illius.
Mare vidit, et fugit :
Jordanis conversus est retrorsum.
Montes subsilierunt quasi arietes :
colles quasi filii gregis [h. ovium].
Quid tibi est mare, quod fugisti ?
Jordanis, conversus es retrorsum ?
Montes, subsultastis ⁵ quasi arietes :
colles, quasi filii gregis [h. ovium] ?
A facie Domini contremiscit terra ⁶ :
a facie Dei Jacob.
Qui convertit petram in paludes aquarum :
silicem in fontes aquarum.

CXV. *Non nobis ⁷, Domine, non nobis ;*
sed nomini tuo da gloriam :
propter misericordiam tuam, et veritatem tuam.
Ne [h. Quare] dicant gentes :
Ubi est Deus eorum ?
Deus autem noster in cælo :
universa quæ voluit, fecit.
Idola gentium [h. eorum] argentum et aurum :
opus manuum hominum.
Os habent, et non loquentur :
oculos habent, et non videbunt.
Aures habent, et non audient :
nasum habent, et non odorabunt.
Manus habent, et non palpabunt :
pedes habent, et non ambulabunt :
non [Al. nec] :onabunt in gutture suo.
Similes illis fiant qui faciunt ea,
et omnes qui confidunt in eis.
Israel confidit ⁸ in Domino :
auxiliator et protector eorum est.

Idque retinet canon Carcass. cum suis pedissequis. MART.

5. Interseerunt duo e nostris mss. *quia* : tum *exsulstatis*, pro *subsultastis* legunt.

6. Reginae ms. *contremiscat terra*.

7. Hic apud Hebræos incipit Psal. cxv, apud Græcos vero ac Latinos conjunctim descriptus est cum præcedenti. MART.

8. Cisterciens. ms. hic et paulo post, *confidet*.

*Domus Aaron confidit in Domino :
auxiliator et protector eorum est.*
*Timentes Dominum confidunt in Domino :
auxiliator et protector eorum est.*
*Dominus recordatus nostri¹, benedictet,
benedicet domui Israel :
benedicet domui Aaron.*
*Benedicet timentibus Dominum :
parvis et magnis.*
*Addat Dominus super vos :
super vos et super filios vestros.*
*Benedicti vos a Domino :
qui fecit cælum et terram.*
*Cælum cælorum Domino :
terram autem dedit filios hominum.*
*Non mortui laudabunt Dominum :
nec omnes qui descenderunt in silentium.*
*Sed nos benedicimus Domino :
amodo et usque in æternum. Alleluia².*

CXVI. *Dilexit quoniam exaudiet [Al. audiet] Do-
minus³
vocem deprecationis meæ.*
*Quoniam inclinavit aurem suam mihi,
et in diebus meis invocabo⁴ :*
*Circumdederunt me funes mortis,
et munitiones inferni invenerunt me.*
*Angustiam et dolorem reperi,
et nomen Domini invocabo.*
*Obsecro, Domine, salva [h. eripe] animam meam :
clemens Dominus, et justus :
et Deus noster misericors [h. pius].*
*Custodit parvulus Dominus :
attenuatus sum, et salvavit me.*
*Revertere, anima mea, in requiem tuam :
quia Dominus reddet tibi.*
*Quia eruet animam meam de morte⁵,
oculos meos a lacrymis, pedes meos ab offensa.*
*Deambulabo coram Domino,
in terris viventium⁶.*

*Credidi propter quod [h. quia] locutus sum⁷ :
ego afflictus sum nimis :*
*Ego dixi in stupore meo :
omnis homo mendacium [h. mentitur].*
*Quid reddam Domino,
pro omnibus quæ retribuet mihi ?*
*Calicem salutaris [Al. salutis] accipiam,
et nomen Domini invocabo.*
*Vota mea Domino reddam,
coram omni populo ejus.*
*Gloriosa in conspectu Domini [h. Pretiosa in oculis
Domini],
mors sanctorum [h. misericordium] ejus.*
*Obsecro, Domine, quia ego servus tuus,
ego servus tuus filius ancillæ tuæ.*
*Dissolvisti vincula mea :
tibi immolabo hostiam laudis [h. confessionis],
et in nomine Domini invocabo.*
*Vota mea Domino reddam
in conspectu omnis populi ejus.*
*In atrii domus Domini,
in medio tui⁸, Jerusalem. Alleluia.*

CXVII. *Laudate Dominum omnes gentes :
collaudate⁹ eum, universi populi [h. plebes].*
*Quia confortata est super nos misericordia ejus,
et veritas Domini in æternum. Alleluia.*

CXVIII. *Constemini Domino, quoniam bonus :
quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*
*Dicat nunc [h. obsecro] Israel :
Quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*
*Dicat nunc [h. obsecro] domus Aaron :
Quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*
*Dicant nunc [h. obsecro] qui timent Dominum :
Quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

1. Idem, *recordatus est nostri, et benedictet.*

2. Postremum hoc verbum *alleluia* tacet reginæ ms. Cisterciens. autem subsequenti psalmo ad tituli instar juxta Vulgatam præfigit.

3. Mss. tres : *Dilexi quoniam exaudies, Domine.* Memmianus et Carnutensis emendatus, *exaudivit Dominus.* MART.

4. Cisterciens. ms. *invocavi.*

5. Cisterc. ms. hic tacet *meam.*

6. Ex hoc loco idem ms. juxta Septuaginta, ad Vulgatam ab iis derivatam versionem, præposita epigraphæ *alleluia*, Psalmum cxv exorditur.

7. Ab his verbis Psalmum cxv auspicantur Græci et Latini. MART.

8. Pronomen *tui* Cisterciens. ms. hic respuit.

9. Idem ms. *et laudate* : tum, *quid confirmata est, pro confortata* : denique plus habet *manet* verbum, post *veritas Domini.*

*Cum tribularer, invocavi Dominum,
et exaudivit me in latitudine Dominus.
Dominus meus [Al. add. est] non timebo
quid faciat mihi homo;
Dominus mihi auxiliator [h. inter auxiliares],
et ego despiciam [h. aspiciam] odientes me.
Melius est sperare [h. confidere] in Domino,
quam sperare in homine.
Melius est sperare [h. confidere] in Domino,
quam sperare in principibus.
Omnes gentes circumdederunt me;
in nomine Domini quia ultus sum in eas¹ [h. con-
trivi eas].
Circumdederunt me, et obsederunt me:
sed in nomine Domini, quia ultus sum in eas [h.
contrivi eas].
Circumdederunt me quasi apes:
extinctæ sunt quasi ignis spinarum,
in nomine Domini, quia ultus sum in eas [h. con-
trivi eas].
Impulsus pellebar ut caderem,
et Dominus sustentavit me [h. et Dominus auxi-
liatus est mihi].
Fortitudo mea, et laus mea Dominus:
et factus est mihi in salutem.
Vox laudis, et salutis
in tabernaculis justorum.
Dextera Domini fecit fortitudinem [h. virtutem]:
dextera Domini excelsa,
dextera Domini fecit fortitudinem [h. virtutem].
Non moriar, sed vivam,
et narrabo opera Domini.
Corripuens arguit [h. Castigans castigavit] me Do-
minus,
et morti non tradidit me.
Aperite mihi portas justitiæ:
ingressus in eas confitebor Domino.
Hæc porta Domini,
iusti intrabunt in eam.*

*Confitebor tibi, quoniam exaudivisti me,
et factus es mihi in salutem.
Lapidem [h. lapis] quem reprobaverunt ædificantes:
factus est in caput anguli.
A Domino factum est istud,
et hoc est [Al. tac. est] mirabile in oculis nostris.
Hæc est dies quam fecit Dominus:
exultemus et lætemur in ea.
Obsecro, Domine, salva, obsecro:
obsecro, Domine, prosperare, obsecro.
Benedictus qui venit in nomine Domini:
benediximus vobis de domo Domini:
Deus Dominus, et apparuit [h. illuxit] nobis:
frequentate [h. obligate] solemnitatem in fron-
dosis,
usque ad cornua altaris.
Deus meus es tu, et confitebor tibi:
Deus meus es tu, et exaltabo te.
Confitebor Domino, quoniam bonus:
quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

CXIX. [Aleph]. *Beati immaculati in via²: qui
ambulant in lege Domini.
Beati qui custodiunt testimonia ejus: in toto corde
requirunt [Al. requirent] eum.
Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus
ambulaverunt.
Tu mandasti præcepta tua custodiri nimis.
Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodienda præ-
cepta tua.
Tunc non confundar, cum respexero ad omnia man-
data tua.
Confitebor tibi in directione cordis: cum didicero
judicia justitiæ tuæ.
Præcepta tua custodiam: ne derelinquas me nimis.
[Beth]. In quo corrigit juvenis [h. mundabit puer]
semitam suam, cum custodierit [h. ut custodiat]
verba tua.*

1. Hoc et proxime sequenti gemino huic loco tacet Cisterciens. ms. *quia*, ac legit *ultus sum eos*.

2. In canonis exemplaribus psalmus iste divisus est ut ceteri per cola et commata, ita ut sexdecim versus sub unaquaque littera alphabeti Hebraici positi reperiantur. Hanc quoque divisionem secutus est S. Augustinus in suo *speculo*; quia jam usu recepta erat ante Hieronymum in editione Latina psalmodum vulgata ac communi. Nos vero Hebræorum mss. voluminibus, quæ singulis litteris octo versus attribuunt, atque Hieronymo præsertim adhæ-

rentes, tot versus cuique litteræ assignamus. quot ille assignandos admonuit. *Verum debet scire*, inquit s. doctor *ad Paulam Urbicam*, « in prioribus psalmi (cx et cxi) singulis litteris singulos versiculos, qui trimetro iambico constant, esse subnexos... In centesimo decimo octavo psalmo singulas litteras octoni versus sequuntur, etc. » MART.

— De more juxta Vulgatam præfigit Cisterciens. ms. titulum *alleluia*. De hujus porro psalmi acrosticho per octonos versu artificio, ipsum recole s. interpretem in epist. 30 *ad Paulam*.

In toto corde meo exquisivi te : ne errare me facias a mandatis tuis.

In corde meo abscondi eloquium tuum, ut non peccem tibi.

Benedictus tu [Al. es], Domine : doce me præcepta tua.

In labiis meis narraui omnes justitias [h. omnia judicia] oris tui.

In via testimoniorum tuorum lætatus [h. gavisus] sum, quasi in omnibus dicitiis :

In præceptis tuis meditabor, et contemplantur semitas tuas.

In justitiis [h. præceptis] tuis delectabor, non obliuiscar verba tua.

[Ghimel]. *Tribue seruo tuo : vivam¹, et custodiam verba tua.*

Revelas oculos meos, et videbo [h. aspiciam] mirabilia de [Al. in] lege tua.

Advena ego sum in terra : ne abscondas a me mandata [h. præcepta] tua.

Desideravit anima mea desiderare [h. Meditari anima mea desideravit] judicia tua in omni tempore.

Increpasti superbos : maledicti qui recedunt a mandatis tuis.

Aufer a me opprobrium, et contemptum, quoniam testimonia tua custodivi.

Etenim sederunt² principes, adversum me loquebantur : servus³ autem tuus meditabatur præcepta tua.

Sed et testimonia tua voluntas⁴ [h. delectatio] mea, quasi viri [h. consilii] amicissimi mei.

Adhæsit pulveri anima mea : vivifica me juxta verbum tuum.

[Daleth]. *Vias meas exposui [h. narraui], et exaudivisti me [Al. tac. me] : doce me justitiam tuam : [h. præcepta tua].*

Viam præceptorum [h. mandatorum] tuorum fac me intelligere, et loquar in mirabilibus tuis.

Distillavit anima mea præ stultitia : serva [h. confirma] me juxta eloquium tuum.

Viam mendacii aufer a me, et legem tuam dona mihi [h. miserere mei].

Viam fidei elegi : judicia tua proponebam.

Adhæsi testimoniis tuis : Domine, ne confundas me.

Viam mandatorum tuorum curram : quoniam dilatasti cor meum.

[He]. *Ostende [h. illumina] mihi, et custodiam eam per vestigium.*

Doce me, et observabo legem tuam : et custodiam eam in toto corde.

Deduc me in semita mandatorum [h. præceptorum] tuorum : quia ipsam volui.

Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad avaritiam.

Averte oculos meos, ne videant vanitatem ; in via tua vivifica me.

Suscita seruo tuo eloquium tuum, in timorem tuum.

Averte opprobrium meum quod reveritus sum : quia [Al. tac. quia] judicia tua bona.

Ecce desideravi præcepta [h. mandata] tua : in justitia tua vivifica me.

[Vau]. *Et veniant mihi misericordiæ tuæ, Domine, et salus tua juxta eloquium tuum.*

Et respondebo exprobrantibus mihi sermonem : quia speravi in sermone tuo.

Et ne auferas⁵ de ore meo verbum veritatis usque nimis ; quoniam judicia tua exspectavi.

Et custodiam legem tuam jugiter, in sempiternum, et ultra.

Et ambulabo in spatioso, quia præcepta tua quæsi.

1. Ms. Cisterciens. *ut vivam.*

2. Idem juncto reginæ ms. *etenim sedentes, pro sederunt.*

3. Exscriptor canonis Carcassonensis posuit in contextu hujus psalmi omnia fere marginalia scholia, quæ nos ob studium legentis hic describere curavimus notando cuinam littere respondent : Ghimel 7, *meditabitur in præceptis tuis* ; Vau 1, *pietates tuæ* ; Vau 2, *exprobranti mihi sermonem* ; Vau 4, *in sæculum et ultra* ; Vau 5, *mandata tua quæsi* ; Vau 7, *in præceptis tuis* ; Vau 8, *palmas meas* ; Zain 8, *quia mandata tua* ; Ieth 1, *ut custodiam verba tua* ; Heth 14, *festinavi et non tardavi* ; Heth 6, *media nocte surgebam* ; Heth 7, *custo-*

dientium mandata tua ; Teth 2, *bonum saporem. . . quia præceptis tuis credidi* ; Teth 3, *antequam humiliarer* ; Teth 5, *applicaverunt. . . servabo mandata tua* ; Teth 6, *delectatus sum* ; Iod 1, *præcepta tua* ; Iod 3, *justa judicia tua* ; Iod 4, *secundum eloquium tuum cum seruo tuo* ; Iod 5, *delectationes meæ* ; Iod 6, *quoniam mendaciter iniquitatem fecerunt in me.* MARR.

4. Reginæ ms. *voluptas, ferme ut scholiastæ placet.*

5. In Cisterciens. ms. *avertas pro auferas.*

Et loquar¹ in testimoniis tuis coram regibus, et non confundar.

Et delectabor in mandatis tuis, quæ dilexi.

Et levabo manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, et loquar in præceptis tuis.

[Zain]. *Memento sermonis servo tuo, quem me sperare fecisti.*

Hæc est consolatio mea in afflictione mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

Superbi deridebant me nimis : a lege tua non declinavi.

Recordatus sum iudiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum.

Horror obtinuit me ab impiis qui dereliquerunt legem tuam.

Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ.

Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.

Hoc factum est mihi : quia præcepta tua custodivi.

[Heth]. *Pars mea, Domine : dixi in custodiam verbum tuum.*

Deprecatus sum vultum tuum in toto corde : miserrere mei secundum eloquium tuum.

Recogitavi vias meas, et converti pedes meos ad testimonia tua.

Festinavi, et non neglexi, custodire mandata tua.

Funes impiorum implicaverunt me : legem tuam non sum oblitus.

Medio noctis surgam ad confitendum tibi, super iudicia justitiæ [Al. justificationis] tuæ.

Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium præcepta tua.

Misericordia tua, Domine, completa est terra, præcepta tua doce me.

[Teth]. *Benefecisti cum servo tuo, Domine : secundum verbum tuum.*

Bonum sermonem², et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.

Antequam audirem, ego ignoravi : nunc autem eloquium tuum custodivi.

Bonus est tu, et beneficus : doce me præcepta tua.

Applicabant mihi mendacium superbi, ego autem in toto corde servabam præcepta tua.

Incrassatum est velut adeps cor eorum, et ego in lege tua delectabar.

Bonum [Al. add. est] mihi quia afflictus sum, ut discerem præcepta tua.

Melior est mihi lex oris tui : super millia auri et argenti.

[Iod]. *Manus tuæ fecerunt me, et firmaverunt me [Al. tac. me] : doce me, et discam mandata tua.*

Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia sermonem tuum exspectavi.

Scio, Domine, quia justum iudicium tuum, et vere afflixisti me.

Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea ; sicut locutus es servo tuo.

Veniant mihi misericordiæ tuæ, et vivam : quia lex tua delectatio mea³.

Confundantur superbi, quoniam inique contriverunt me : ego autem loquar in præceptis tuis.

Revertantur ad me qui timent te, et qui sciunt testimonium tuum.

Fiat cor meum perfectum in præceptis tuis, ut non confundar.

[Caph]. *Defecti in salutare tuum anima mea : in verbum tuum exspectavi⁴ :*

Consumpti sunt oculi mei in verbum tuum : dicentes : Quando consolaberis me ?

Et cum essem quasi uter in pruina, præcepta tua non sum oblitus.

1. Hic et inferius tertio ab hoc versiculo, loquebar habet Cisterc. ms. et plerique alii editi Latini libri, pro loquar.

2. Fortasse rectius Cisterc. ms. bonum sapere, pro bonum sermone, Hebraice enim est בִּרְצִי, quod in sapientiam vertitur.

3. Reginæ ms. juxta Vulgatam, meditatio mea.

4. Manuscripti legunt sine propositione in verbum tuum exspectavi. Scholia autem marginalia sic se habent : Caph 1, defecti in salutare tuo ; Caph 2, in eloquium tuum ; Caph 3, quia factus sum sicut uter in fumario ; Lamed 3, quia omnes servi tui. Nonnulla jam posita ac minoris momenti prætermit-

timus. Lamed 8, omni consummationi vidi finem ; Mem 2, super inimicos meos instruunt me mandata tua ; Nun 2, juravi et statui ; Nun 4, complacent tibi, obsecro, Domine ; Nun 5, in palma mea ; Samech 3, secundum eloquium tuum, vel secundum iudicium tuum ; Samech 5, sustentaris, etc. Ain 2, pro servo tuo in bono ; Ain 6, tempus faciendi, Domine, vacare fecerunt legem tuam ; Ain 8, propterea universa mandata tua dilexi ; Phe 7, vultum tuum illumina super serrum tuum ; Sade 1, justus tu, Domine, et recta iudicia tua ; Sade 4, probatum eloquium tuum. . . dilexit illud. MANT.

*Quot sunt dies servi tui : quando facies in persecu-
quentibus me iudicium.*

*Foderunt mihi superbi foveas, quæ non erant juxta
legem tuam.*

*Omnia mandata tua vera : falso persecuti sunt me,
auxiliare mihi.*

*Paulo minus consumpserunt me in terra : ego
autem non dimisi præcepta tua.*

*Secundum misericordiam tuam vivifica me, et cus-
todiam testimonia oris tui¹.*

[Lamed]. *In æternum [Al. sæculum], Domine, ver-
bum tuum permanet in cælo.*

*In generatione, et generatione fides tua : fundasti
terram, et stat.*

*Judicio tuo stant usque hodie : quia omnia serviunt
tibi.*

*Nisi quod lex tua delectatio mea : forte perissem
in pressura mea.*

*In sempiternum non obliviscar præceptorum tuo-
rum : quia per ipsa vivificasti me.*

*Tuus ego sum, salva me : quoniam præcepta tua
quæsvi.*

*Me expectaverunt impii, ut perderent me : testi-
monium tuum considerabo.*

*Omnis consummationis vidi finem : latum manda-
tum [h. præceptum] tuum nimis.*

[Mem]. *Quam dilexi legem tuam! Tota die hæc
meditatio mea.*

*Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo² :
quia in sempiternum hoc est mihi.*

*Super omnes qui docebant me, eruditus sum : quia
testimonia tua meditatio mea.*

*Super senes intellexi : quia præcepta tua ser-
vavi.*

*Ab omni semita mala prohibui pedes meos, ut cus-
todirem [Al. custodiam] verba tua.*

*A iudiciis tuis non recessi : quia tu illuminasti
me.*

*Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel
ori meo.*

*Præcepta tua considerabam : propterea odivi om-
nem semitam mendacii.*

[Nun]. *Lucerna pedi meo verbum tuum, et lux se-
mitæ meæ.*

*Juravi, et perseverabo : ut custodiam iudicia justi-
tiæ tuæ.*

*Afflictus sum usque nimis : Domine, vivifica me
juxta verbum tuum.*

*Voluntaria oris mei complacent tibi, Domine, et
secundum iudicia tua doce me.*

*Anima mea in manu mea semper, et legis tuæ non
sum oblitus.*

*Posuerunt impii laqueum mihi, et a præceptis tuis
non aberravi.*

*Hæreditas mea testimonia tua in sempiternum :
quia gaudium cordis mei sunt.*

*Inclinavi cor meum ut facerem justitias tuas,
propter æternam retributionem.*

[Samech]. *Tumultuosos odivi, et legem tuam di-
lexi.*

*Protectio mea et scutum meum tu es : verbum tuum
expectavi.*

*Recedite a me, maligni, et custodiam mandata Dei
mei.*

*Confirma me secundum verbum tuum, et vivam :
et noli me confundere ab expectatione mea.*

*Auxiliare mihi, et salvus ero : et delectabor in
præceptis tuis jugiter.*

*Abjecisti omnes qui aversantur præcepta tua : quia
mendax cogitatio³ eorum.*

*Quasi scoriam computasti omnes impios terræ :
propterea dilexi testimonia tua.*

*Horripilavit a timore tuo caro mea, et iudicia tua
timui.*

[Ain]. *Feci iudicium et justitiam : ne derelinquas
me his qui calumniantur me.*

*Sponde pro servo tuo in bonum : ne calumnientur
me superbi.*

*Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in elb-
quium justitiæ tuæ.*

*Fac cum servo tuo juxta misericordiam tuam, et
præcepta tua doce me.*

*Servus tuus sum ego, instrue me : et cognoscam
testimonia tua.*

*Tempus est ut facias, Domine : prævaricati sunt
legem tuam.*

*Propterea dilexi mandata tua : super aurum et
topazium.*

*Propterea in [Al. ad] universa præcepta tua direxi :
omnem semitam mendacii odio habui.*

[Phe]. *Mirabilia testimonia tua; idcirco custodivit
ea anima mea.*

1. Minori numero testimonium præfert Cisterc. ms. et mox perstat verbum tuum, pro permanet, etc.

2. Iterum Cisterciens. ms. instruit me mandata tua

3. Idem ms. mendax, congregatio, pro cogitatio. In Hebræo fallacia, aut calumniâ dicitur.

- Ostium sermonum tuorum lucidum, docens [Al. docel] parvulos.*
- Os meum aperui et respiravi : quia mandata [h. praecepta] tua desiderabam.*
- Respice ad me, et miserere mei : juxta judicium diligentium nomen tuum.*
- Gressus meos firma [Al. confirma] in sermone [h. eloquio] tuo, et non des potestatem in me universae iniquitati.*
- Redime me a calumnia hominis, et custodiam¹ praecepta [h. mandata] tua.*
- Vultum tuum ostende servo tuo, et doce me praecepta tua.*
- Rivi aquarum fluebant de oculis meis : quia non custodierunt legem tuam.*
- [Sade]. *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Praecepisti justitiam testimonii tui, et veritatem² nimis.*
- Consumpsit me zelus meus : quia obliti sunt verborum tuorum hostes mei.*
- Probatus sermo tuus nimis, et servus tuus dilexit illum.*
- Parvulus ego sum, et contemptibilis : sed praecepta tua non sum oblitus.*
- Justitia tua, justitia sempiterna, et lex tua veritas.*
- Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua voluntas mea.*
- Justa testimonia tua semper [h. saeculum] : doce me, et vivam.*
- [Coph]. *Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine : praecepta tua custodiam.*
- Invocavi te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua.*
- Surgebam adhuc in tenebris, et clamabam, verbum tuum expectans.*
- Præveniebant oculi mei vigilias, ut meditarer in sermonibus tuis.*
- Vocem meam exaudi juxta misericordiam tuam : Domine, secundum judicium tuum vivifica me.*
- Appropinquaverunt persecutores mei sceleris³, et a lege tua procul facti sunt.*
- Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas.*
- A principio novi de testimoniis tuis : quod in æternum fundaveris ea.*
- [Res]. *Vide afflictionem meam, et eripe me : quia legis tuæ non sum oblitus.*
- Judica causam meam, et redime me : in sermone tuo vivifica me.*
- Longe ab impiis salus : quia praecepta tua non quaesierunt.*
- Misericordiae tuæ multæ, Domine : juxta judicium tua vivifica me.*
- Multi qui persequuntur me, et affligunt me : a testimoniis tuis non declinavi.*
- Vidi prævaricatores tuos, et morebam : quia verbum tuum non custodierunt.*
- Vide quoniam praecepta tua dilexi : Domine, juxta misericordiam tuam vivifica me.*
- Caput verborum tuorum veritas, et in sempiternum omne judicium justitiæ tuæ.*
- [Sin]. *Principes persecuti sunt me sine causa : verba autem tua timuit cor meum.*
- Gaudens ego sum in eloquio tuo : sicut qui invenit spolia multa.*
- Mendacium odio habui, et detestatus sum : legem [Al. add. autem] tuam dilexi.*
- Septies in die laudavi te : super judiciis justitiæ tuæ.*
- Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.*
- Expectavi salutare tuum, Domine, et mandata tua feci.*
- Custodivi anima mea testimonia tua, et dilexit ea nimis.*
- Custodivi praecepta tua, et testimonia tua : quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*
- [Thau]. *Ingrediatur [h. Appropinquet] laus mea coram te, Domine : secundum verbum tuum doce me.*
- Veniat deprecatio mea ante vultum tuum : secundum eloquium tuum libera me.*
- Fundant labia mea hymnum : docebis enim me praecepta tua.*
- Loquetur⁴ lingua mea sermonem tuum : quia omnia mandata tua justa.*

1. In eodem ms. a calumnia hominum, ut custodiam, etc.

2. Addit hic idem ms. pronomen tuam.

3. Vaticanus ms. cum canone Carcassonensi, persecutores sceleris, a lege, etc. Memmianus et codex S. Michaelis, persecutores mei sceleris, id est, persecutores mei nequissimi. MART.

— Cisterciens. ms. persecutores mei usque scelus. In Hebræo tantum est, הַשֵּׁר, quod est nefas, eo ferme modo quod Latine indeclinabiliter dicimus :

Troja nefas, commune Asiæ Europæque sepulcrum.

4. Hieronymus, ad Sunn. et Fretel. « In Græco φησὶς ταῖς vos legisse dixistis. Quod verbum sive dicas, pronuntiabit; sive effabitur, sive loquatur, id

Sit manus tua auxiliatrix mea : quia præcepta tua elegi.

Desideravi salutare tuum, Domine, et lex tua voluntas mea.

Vivet anima mea, et laudabit te : et judicia tua auxiliabuntur mihi.

Erravi quasi ovis perdita, quære servum tuum : quia mandatorum [h. præceptorum] tuorum non sum oblitus.

CANTICUM GRADUUM.

CXX. *Ad Dominum in tribulatione mea clamavi, et exaudivit me.*

Domine, libera animam meam a labio mendacii, a [Al. et] lingua dolosa.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam¹ ?

Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus juniperorum.

Heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est ! Habitavi cum tabernaculis Cedar.

Multum peregrina est² anima mea, cum odientibus pacem.

Ego pacifica loquebar, et illi bellantia³.

CANTICUM GRADUUM.

CXXI. *Levavi oculos meos in montes : unde veniet auxilium mihi.*

ipsum significas. Denique et nos in Hebræo ita vertimus, *loquetur lingua mea sermonem tuum* ». Ideo hæc à nobis recitantur, quod scholiastes noster hoc modo interpretari voluerit, *respondebit lingua mea eloquium tuum*. Cætera scholia in textum hujus psalmi derivata errore librorum sunt hæc : Coph 3, *surgebam adhuc in tenebris, et deprecabar*; Coph. 4, *ut meditarer in eloquiis tuis*; Coph. 5, *secundum judicia tua*; Coph 7, *præcepta tua veritas*; Res 4, *miserationes tuæ*; Res 5, *multi persecutores mei et afflictiores mei*; Res 6, *prævaricatores et mærebam*; Res 8, *caput verbi tui veritas, et in sæculum, etc.* Sin 6, *et præcepta tua feci*; Sin 8, *coram te*; Thau 1, *in conspectu tuo*; Thau 4, *omnia eloquia tua justa*; Thau 5, *mandata tua elegi*; Thau 6, *et lex tua delectatio mea*. MART.

— Reginæ ms. *loquatur*. « Nos, inquit ipse Hieronymus epist. ad Sunniam et Fretelam, de Hebræo ita vertimus, *loquetur lingua mea sermonem tuum* ».

Auxilium meum a Domino, factori cæli et terræ.

Non det in commotionem pedem tuum, nec dormitet qui custodit te.

Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel⁴.

Dominus custodit te : Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.

Per diem sol non percutiet te, neque luna per noctem.

Dominus custodiet te ab omni malo : custodiat animam tuam.

Dominus custodiat exitum tuum et introitum tuum :

amodo et usque in æternum.

CANTICUM GRADUUM DAVID.

CXXII. *Lætatus sum eo⁵ [Al. in eo] quod dixerint mihi :*

In domum Domini ibimus.

Stantes erant pedes nostri, in portis tuis, Jerusalem.

Jerusalem quæ ædificatur⁶ ut civitas, cujus participatio ejus simul.

Quia ibi ascenderunt tribus tribus Domini testimonium Israel : ad confitendum nomini Domini.

Quia ibi sederunt sedes in judicio : sedes domui [Al. domus] David.

Rogate pacem Jerusalem⁷ : sit bene his qui diligunt te.

1. *Aut quid apponatur tibi lingua dolosa*. Ita canon. Carcasson. codex S. Michaelis ac Vaticanus. MART.

— Ms. Cisterc. *A lingua, etc.*

2. Nostrum omnes mss. *peregrinata est*.

3. S. Augustinus in *speculo, et illi debellabant ea*. MART.

4. Unus Cisterciensis. *neque obdormiet, qui custodiet Israel*.

5. Codex S. Michaelis et Memmianus canon, *in eo quod dixerunt mihi*. MART.

6. Cisterciensis ms. *quæ ædificaris*.

7. Aliter mss. Carcass. et S. Mich. qui legunt : *Interrogate pacem Jerusalem, abundantia his qui diligunt te. Sit pax in virtute tua, sit abundantia, etc.* ita quoque Vaticanus, nisi quod habet, *abundantiam his, etc.* MART.

*Sit pax in muris tuis :
abundantia in domibus tuis.
Propter fratres meos et amicos meos, loquar pacem
tibi.
Propter domum Domini Dei nostri,
quæram bona tibi.*

CANTICUM GRADUUM.

CXXIII. *Ad te levavi oculos meos,
qui habitas in cælis.
Ecce sicut oculi servorum ad manum dominorum
suorum :
sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ,
sicut oculi nostri ad Dominum Deum nostrum,
donec misereatur nostri.
Miserere nostri, Domine, miserere nostri :
quia multum repleti sumus despectione.
Multum repleta est anima nostra
opprobrio abundantium, et despectione super-
borum¹.*

CANTICUM GRADUUM DAVID.

CXXIV. *Nisi Dominus fuisset in nobis :
dicat nunc Israel.
Nisi Dominus fuisset in nobis :
cum exsurgerent super nos homines.
Forsitan vivos absorbuissent nos :
cum irasceretur furor eorum super nos.
Forsitan aquæ circumdedissent nos² :
torrens transisset super animam nostram³.
Forsitan transissent super animam nostram,
aquæ superbiæ.
Benedictus Dominus :
qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.
Anima nostra quasi avis erepta est
de laqueo venantium :
Laqueus contritus est,
et nos liberati sumus.*

1. Nostri omnes mss. in recto, *opprobrium*, et *despectio*.

2. *Idem*, forsitan aquæ inundassent super nos. MART.

3. Notatum s. ipsimet interpreti in commentariis in Ezechielem, cap. XLVII, *scriptum esse in Hebræo*, torrens pertransiit animam meam.

4. Non bene legitur in *speculo* S. Augustini,

*Auxilium nostrum in nomine Domini :
qui fecit cælum et terram.*

CANTICUM GRADUUM.

CXXV. *Qui confidunt in Domino, quasi mons
Sion,
immobilis, in æternum habitabilis⁴.
Jerusalem, montes in circuitu ejus,
et Dominus in circuitu populi sui :
amodo et usque in æternum.
Quia non requiescet [Al. requiescit] virga impie-
tatis super sortem justorum,
ut non mittant justi in iniquitatem manus suas.
Benefac, Domine, bonis,
et rectis corde.
Qui autem declinant ad pravitates suas,
deducet eos Dominus cum his, qui operantur ini-
quitate :
pax super Israel.*

CANTICUM GRADUUM.

CXXVI. *Cum converteret Dominus captivitatem
Sion :
facti sumus quasi somniantes⁵.
Tunc implebitur risu os nostrum,
et lingua nostra laude.
Tunc dicent in gentibus :
Magnificavit Dominus facere cum istis.
Magnificavit Dominus facere nobiscum :
facti sumus sicut lætantes.
Converte, Domine, captivitatem nostram :
sicut rivos⁶ in austro.
Qui seminant in lacrymis,
in exultatione metent.
Qui ambulans ibat et flebat, portans ad seminan-
dum sementem :
veniens veniet in exultatione,
portans manipulos suos.*

immobilis in æternum inhabitabilis Jerusalem. Melius in Carcassonensi ms. et ejus sequaci, *non commovebitur, in sæculum habitabit.* MART.

5. Tres mss. semper similes, Carcassonensis, Vaticanus et S. Michaelis : *Cum converterit... erimus quasi somniantes.* MART.

6. Minori numero habent nostri atque alii penes Martian. mss. *sicut rivum.*

CANTICUM GRADUUM SALOMONIS ¹.

CXXVII. *Nisi Dominus œdificaverit domum,
in vanum laboraverunt qui œdificant eam :*
*Nisi Dominus custodierit civitatem,
frustra vigilat ² qui custodit eam.*
*Frustra vobis est de mane surgere [Al. consur-
gere] :*
*postquam sederitis,
qui manducatis panem dolorum :*
sic dabit diligentibus se somnum.
Ecce hæreditas Domini, filii :
merces, fructus ventris.
Sicut sagittæ in manu potentis :
ita filii juventutis.
Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis :
*non confundentur, cum loquentur inimicis suis
in porta.*

CANTICUM GRADUUM.

CXXVIII. *Beatus omnis, qui timet ³ Dominum :*
qui ambulat in viis ejus.
*Laborem manum tuarum [h. palmarum] cum co-
mederis :*
beatus tu, et bene tibi erit.
*Uxor tua sicut vitis fructifera
in penetrabilibus domus tuæ :*
*Filii tui sicut germina olivarum,
in circuitu mensæ tuæ.*
*Ecce sic benedicetur viro
qui timet [h. timent] Dominum.*
Benedicat tibi Dominus ex Sion :
*et videas [h. vide] bona Jerusalem omnibus die-
bus vitæ tuæ.*
Et videas filios filiorum tuorum :
pacem [h. pax] super Israel.

CANTICUM GRADUUM.

CXXIX. *Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia
mea :*
dicat nunc Israel.
Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea :
sed non potuerunt mihi.

1. Nomen Salomonis, Cisterciens. ms. tacet.
2. Reginæ ms. *frustra vigilabit.*
3. Juxta Vulgatam Cisterciens. ms. *beati omnes qui timent, etc.*
4. Ita exemplaria canonis Memmiani et Carcassonensis, necnon ms. codices Carnutensis, Sorbo-

Supra cervicem meam arabant arantes :
prolongaverunt sulcum suum.
*Dominus justus,
concidet laqueos impiorum.*
*Confundantur et reveantur retrorsum,
omnes qui oderunt Sion.*
*Fiat sicut fenum tectorum,
quod statim ut viruerit, arescit.*
*De quo non implebit manum suam messor,
et sinum suum manipulos faciens.*
De quo non dixerunt transeuntes :
Benedictio Domini super vos :
benediximus vobis in nomine Domini.

CANTICUM GRADUUM.

CXXX. *De profundis clamavi ad te, Domine :*
Domine, exaudi vocem meam :
*Fiant aures tuæ intendentes,
ad vocem deprecationis meæ.*
*Si iniquitates observabis, Domine,
Domine, quis sustinebit ?*
Quia tecum es propitiatio :
cum terribilis sis.
*Sustinui Dominum,
sustinuit anima mea : et verbum ejus exspectavit
anima mea ad Dominum :*
*a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam,
exspectet Israel Dominum.*
*Quia apud Dominum misericordia,
et multa apud eum redemptio.*
*Et ipse redimet Israel,
ex omnibus iniquitatibus ejus.*

CANTICUM GRADUUM DAVID.

CXXXI. *Domine, non est exaltatum cor meum,
neque elati sunt oculi mei.*
*Et non ambulavi in magnis,
et in mirabilibus super me.*
*Si non proposui,
et silere feci animam meam :*
*Sicut ablactatus super matrem suam ⁴,
ita ablactetur super me anima mea.*
Exspecta, Israel Dominum :
amodo et usque in æternum [h. in sæculum],

nicus et S. Michaelis. Alii duo sic legunt : *Sicut ablactatus a matre sua, ita ablactata a me anima mea.* MART.

— Reginæ ms. *sicut ablactatus ad matrem suam, tum juncto Cisterciensi atque aliis, ita ablactata ad me anima mea,*

CANTICUM GRADUUM.

CXXXII. *Memento, Domine, David,*
et omnis afflictionis ejus.
Qui juravit Domino,
votum vovit Deo [h. potenti] Jacob.
Si intravero in tabernaculum domus meæ,
si sedero [h. ascendero¹] super lectam straminis
[h. stratus] mei.
Si dederō somnum oculis meis,
et palpebris meis dormitationem.
Donec inveniam locum Domino :
tabernacula [Al. tabernaculum] Deo [h. petenti]
Jacob.
Ecce audivimus illum in Ephrata :
invenimus illum in regione saltus².
Intremus in tabernacula [Al. tabernaculorum] ejus :
adoremus scabellum pedum ejus.
Surge, Domine, in requiem tuam,
tu et arca fortitudinis tuæ.
Sacerdotes tui induantur justitia,
et sancti [h. misericordes te] tui laudent.
Propter David servum tuum,
ne avertas faciem christi tui.
Juravit Dominus David veritatem,
non [Al. et non] avertetur ab ea.
De fructu ventris tui
ponam super sedem tuam [h. thronum tuum].
Si custodierint filii tui pactum meum,
et testificationem meam quam docuero eos ;
Et filii eorum usque in æternum³,
sedebunt super thronum tuum.
Quoniam elegit Dominus Sion,
desideravit eam in habitaculum suum [h. sibi].

1. Quod probat scholiastes, *ascendero*, Cisterciens. quoque ms. præfert: ut et variantem lectionem illam *stratus* pro *straminis*.

2. Hoc modo legendum didicerat beata Paula, ait enim referente Hieronymo : *Ecce audivimus eum in Ephrata, invenimus eum in campis silvæ, Zo quippe sermo Hebræus, ut te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc est αὐτήν, sed ipsum, id est, αὐτόν, significat. Cætera vide in epitaphio Paulæ matris ad Eustochium virginem. MART.*

3. Ordinem perversum sequuntur exemplaria canonis. ac ms. S. Michaelis : *Et filii eorum super thronum tuum sedebunt usque in æternum, etc. MART.*

4. De hoc loco Hieronymus in *quæstionibus Hebraicis* in Genesisim : « Verbum *seda*, inquit, quod

Hæc est requies mea in sempiternum,
hic habitabo, quia desideravi eam.
Venationem ejus benedicens benedicam⁴ :
[Al. add. et] pauperes ejus saturabo pane.
Sacerdotes ejus induam salutari,
et sancti [h. misericordes] ejus laude laudabunt.
Ibi oriri faciam cornu David :
paravi lucernam christo meo.
Inimicos ejus induam confusione :
super ipsum autem florebit⁵ diadema ejus.

CANTICUM GRADUUM DAVID⁶.

CXXXIII. *Ecce quam bonum et quam decorum,*
habitare fratres in unum,
Sicut unguentum optimum in capite,
quod descendit in barbam, barbam Aaron :
quod descendit super oram vestimentorum ejus.
Sicut ros Hermon,
qui descendit super montana [h. montes] Sion :
Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem,
[Al. add. et] vitam usque in æternum [h. sæculum].

CANTICUM GRADUUM.

CXXXIV. *Ecce benedicite Domino,*
omnes servi Domini :
quia statis in domo Domini in noctibus.
Levate manus vestras ad sanctum [h. sancte],
et benedicite Dominum.
Benedicat tibi Dominus ex Sion
factor cæli et terræ.

hic omnes ore consono ἱερουργεῖν, id est *cibaria* vel *sitarcia*, interpretati sunt, in psalterio quoque habetur. Ubi enim nostri legunt, *viduam ejus benedicens benedicam* : licet in plerisque codicibus pro *vidua*, hoc est χήρα, nonnulli legant θήραν; in Hebræo habet *SEDA*, id est, *cibaria ejus benedicens benedicam*. Porro θήραν, *venationem* magis potest sonare, quam *fruges*, etc. » Cæterum imperitia librarium posuit in nonnullis mss. *germinationem ejus, etc. MART.*

5. Tres mss. *Florebit sanctificatio ejus. Memorianus* vero ac Sorbonicus retinent pronomen primæ personæ, *diadema meum. MART.*

6. Nomen *David*, Cisterciens. ms. non addit.

ALLELUIA ¹.

CXXXV. *Laudate nomen Domini :
 laudate, servi, Dominum.
 Qui statis in domo Domini :
 in atriis domus Dei nostri.
 Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus ²,
 cantate [h. psallite] nomini ejus, quoniam decens.
 Quia Jacob elegit sibi Dominus :
 Israel in peculium suum.
 Quia ego scio quod magnus Dominus,
 et Dominus [h. dominator] noster præ omnibus
 diis.
 Omnia quæ [Al. quæcunque] voluit Dominus, fecit
 in cælo, et in terra :
 in [Al. et in] mari et in cunctis abyssis.
 Levans nubes de summitatibus terræ,
 fulgura in pluviam fecit :
 educens ventos [h. ventum] de thesauris suis.
 Qui percussit primitiva Ægypti :
 ab homine usque ad pecus [h. quadrupedem].
 Misit signa et portenta in medio tui, Ægypte :
 in Pharaon, et in cunctos servos ejus.
 Qui percussit gentes multas,
 et occidit reges fortes.
 Seon regem Amorrhæorum :
 et Og regem Basan,
 et omnia regna Chanaan.
 Et dedit terram eorum hæreditatem :
 hæreditatem Israel populo suo.
 Domine, nomen tuum in æternum [h. sæculum] :
 Domine, memoriale tuum in generatione et gene-
 ratione,
 Quia judicabit Dominus populum suum,
 et in servos suos [Al. servis suis] erit placabilis.
 Idola gentium argentum et aurum :
 opera manuum hominum.
 Os habent, et non loquentur :
 oculos habent, et non videbunt.
 Aures habent, et non audient :
 sed nec est spiritus in ore eorum.*

*Similes illis fiant qui faciunt ea,
 et omnis qui confidit in eis ².
 Domus Israel, benedicite Domino :
 domus Aaron, benedicite Domino :
 Domus Levi, benedicite Domino :
 timentes Dominum, benedicite Domino.
 Benedictus Dominus ex Sion,
 qui habitat in Jerusalem. Alleluia.*

CXXXVI. *Confitemini Domino quoniam bonus :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Confitemini Deo deorum :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Confitemini Domino dominorum :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Qui fecit ⁴ mirabilia magna solus :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Qui fecit cælos ⁵ in sapientia [h. in intellectu] :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Qui firmavit terram super aquas :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Qui fecit luminaria magna :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Solem in potestatem diei :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Lunam et stellas in potestatem noctis :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.
 Qui percussit Ægyptum cum primitivis suis ⁶ :
 quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
 ejus.*

1. Pro *Alleluia*, titulo Cisterciens. ms, substituit *Canticum graduum*, male.

2. Idem ms. *quoniam benignus Dominus*.

3. Juxta Vulgatam Cisterciens. ms. *omnes qui confidunt*.

4. Reginæ ms. *qui facit*, Cisterciens. *facis*.

5. Canon Memmianus, *qui fecit cælos in simplicitate*. Similiter et Carcassonensis in contextu sacro,

in scholio autem marginali legit juxta Hebræum *in intellectu*. MART.

6. Dissentiunt hic omnes fere mss. Corbeiensis habet, *cum primogenitis eorum*. Regius, *cum primitivis suis*. Carnutensis ac Memmianus, *cum primitivis suis*. Sorbonicus, *cum primitivis ejus*. Denique Carcassonensis ac Vaticanus legunt *in primitivis suis*. MART.

Et eduxit Israel de medio eorum ¹ :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

In manu valida et in brachio extento :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Qui divisit mare Rubrum in divisiones :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Et eduxit Israel e medio ejus :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

*Et convolvit Pharo [Al. Pharaonem] et exercitum
ejus in mari Rubro :*
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Qui perduxit populum suum per desertum :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Qui percussit reges magnos :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Et occidit reges potentes [h. magnificos] ² :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Scion regem Amorrhæorum :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Et Og regem Basan :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Et dedit terram eorum [Al. add. in] hæreditatem :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Hæreditatem Israel servo suo :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

*Et eripuit ³ nos de tribulationibus nostris [h. Et
redemit nos de hostibus nostris] :*

*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Qui dat panem omni carni :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

Confitemini Deo cæli :
*quoniam in æternum [h. sæculum] misericordia
ejus.*

CXXXVII. *Super flumina Babylonis ⁴ ibi sedimus,
et flevimus,
cum recordaremur Sion.
Super salices in medio ejus,
suspendimus citharas nostras.
Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captivos
duxerunt nos
verba carminis [h. cantionum] :*
Et qui affligebant nos læti :
*Canite nobis de canticis Sion.
Quomodo cantabimus canticam Domini,
in terra aliena ?
Si oblitus fuero tui, Jerusalem,
in oblivione sit dextera mea.
Adhæreat lingua mea gutturi meo,
si non recordatus fuero tui :
Si non proposuero Jerusalem
in principio lætitiæ meæ.
Memento, Domine, filiorum Edom,
in die Jerusalem,
dicentium : Evacuate, evacuate [h. Effodite,
effodite] usque ad fundamentum ejus.
Filia Babylonis vastata :
beatus qui retribuet tibi
vicissitudinem tuam, quam retribuisti nobis.
Beatus qui tenebit,
et allidet parvulos tuos [Al. suos] ad petram.*

DAVID.

CXXXVIII. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde
meo,
in conspectu deorum cantabo [h. psallam] tibi.*

1. Mss. quatuor, Carcassonens. videlicet, Vaticanus, S. Michaelis, et Carnutensis emendatus, sic legunt : *De trans duxit Israel per medium ejus.* MART.

2. Editi ac mss. quam plures retinent in textu marginale scholion, *magnificos*. Solus Corbeiensis legit *reges fortes*. Exemplaria canonis secuti sumus. MART.

3. Memmianus, qui eripuit, etc. Hic quoque scholiastis adnotationem marginalem retinent editi libri, pluresque mss. codices. MART.

4. Præfigit Cisterciens. ms. epigraphen ferme ex Septuagintavirali interpretatione derivatam ; *Ipsi David Hieremix lamentatio*. Nulla autem est in Hebræo archetypo.

Adorabo in templo sancto tuo [h. ad templum
sanctum tuum] :

et confitebor nomini tuo.

Super misericordia tua, et veritate tua,
quia magnificasti super omne nomen eloquium
tuum.

In die invocabo, et exaudies me¹ :
dilatabis animas meæ fortitudinem.

Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ,
quoniam audierunt eloquia oris tui.

Et content in viis Domini,
quoniam magna gloria Domini :

Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit
[h. et humile videt et excelsum],
et excelsa de longe cognoscit.

Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis
me :
super furorem inimicorum meorum mittes manum
tuam,
et salvabit me dextera tua.

Dominus operabitur pro me,
Domine, misericordia tua in æternum [h. sæcu-
lum] :
opera manuum tuarum ne dimittas.

VICTORI DAVID CANTICUM² [h. psalmus].

CXXXIX. Domine, investigasti me, et cognovisti :
tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem
meam :

intellexisti malum meum³ de longe.

Semitam meam et accubationem meam ventilasti :
et omnes vias meas intellexisti :
quia non est eloquium in lingua mea.

Ecce, Domine, nosti omnia :

retrorsum, et ante formasti me :

et posuisti super me manum [h. palmam] tuam.

Mirabilior est scientia a me,
excelsior est⁴, non potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo,
et quo a facie tua fugiam ?

Si ascendero in cælum, ibi es tu :
si jacuero in inferno, ades.

Si sumpsero pennas diluculo,
[Al. add. et] habitavero in novissimo maris,
Etiam ibi manus tua deducet me,
et tenebit me dextera tua.

Si dixero : Forte tenebræ operient me :
nos quoque lux erit circa me.

Nec tenebræ habent tenebras apud te,
et nox quasi dies lucet⁵ :
similes sunt tenebræ et lux.

Quia tu possedisti renes meos :
orsusque es me in utero matris meæ.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me,
mirabilia opera tua, et anima mea novit nimis⁶.

Non sunt operata ossa mea a te,
quibus factus sum⁷ in abscondito :
imaginatus sum in novissimis terræ.

Informem adhuc me viderunt oculi tui,
et in libro tuo omnes scribentur :
dies formati sunt⁸, et non est una in eis.

Mihi autem quam honorabiles facti sunt amici [h.
sodales] tui, Deus,

quam fortes pauperes [h. principatus] eorum⁹.

Dimumerabo eos, et arena plures erunt :
evigilavi, et adhuc sum tecum.

Si occideris, Deus, impium :
viri sanguinum declinate a me.

1. Cisterciens. ms. invocabo te, exaudies, etc.

2. Reginæ ms. aliique plures apud Martian. Pro
victoria David canticum.

3. Perperam in Cisterciensi ms. manum meam,
etc.

4. Ita ambo exemplaria canonis, et mss. codices
duo, Sorbonicus et S. Michaelis. Alii legunt cum
editis : Super me est scientia, et excelsior, etc. Ad-
dunt insuper tria ex prædictis exemplaria mss. pro-
nomen, quod non est in Hebræo, scientia tua. Vati-
canus, mirabilior scientia tua a me, etc. MART.

— Nostri mss. cum pridem editis super me est
scientia, et excelsior, etc. Non displiceret, supra me,
id est, supra captum meum.

5. In Cisterciens. ms. quasi lux.

6. Idem ms. novit ea nimis.

7. In singulari legunt hæc canon Carcassonensis
emendatus, Vatican. et ms. S. Michaelis : Non est
opertum os meum a te, quo factus sum, etc. MART.

8. Sequitori genere reginæ ms. dies formata quod
et magis cohæret. Mox Cisterc. plus habet, non est
tibi una, etc. Variat ipsemet Hebræus textus his
verbis וְלִי וְלֵא וְלֵא.

9. Cisterciens. ms. quam fortes sunt principatus
eorum : quod et scholiastes probat. In Hebræo est
רִאשִׁיּוֹתָם, capita eorum. Legerit vero s. interpres
absque N intermedio רִשִׁיּוֹתָם, quod est pauperes
eorum, a שָׂרִשׁוֹתָם verbo, quod significat depauperari :
unde שָׂרִ I Regum, xviii, 23, ipsa Vulgata vertit in
pauperem.

*Qui contradicent tibi scelerate*¹ :
elati [Al. *elevati*] *sunt frustra adversarii tui.*
Nonne odientes te, Domine, odivi,
et contra adversarios tuos distribui [h. *resiste-*
bam] :
Perfecto odio oderam illos :
inimici facti sunt mihi.
Scrutare me, Deus, et cognosce cor meum :
proba me, et scito cogitationes meas.
*Et vide si via doli in me est*²,
et deduc me in via æterna.

VICTORI³ CANTICUM [h. *psalmus*] DAVID.

CXL. *Erue me, Domine, ab omni malo :*
a viris iniquis serva me.
Qui cogitaverunt malitias in corde :
tota die versati sunt in præliis.
Evacuaverunt linguam suam quasi serpens :
venenum aspidis sub labiis eorum. SEMPER.
Custodi me, Domine, de manu impij,
a viro iniquitatum serva me :
qui cogitaverunt supplantare gressus meos.
Absconderunt superbi laqueum mihi,
et funibus extenderunt rete :
juxta semitam offendiculum posuerunt mihi.
 SEMPER.
Dixi Domino : Deus meus es tu :
audi [h. *auribus percipe*], *Domine, vocem depre-*
cationis meæ.
Domine Deus fortitudo salutis meæ,
protexisti caput meum in die belli.
*Ne des, Domine, desideria impij*⁴ :
scelera ejus ne effundantur, et eleventur. SEMPER.
*Amaritudo*⁵ *convivarum meorum :*
labor labiorum operiet eos.
Cadent super eos carbones,
in ignem dejicies eos,
*in foveas, ut non consurgant*⁶.

1. Regius ac Corbeiensis : *qui contradicent tibi scelerati.* MART.

2. In reginæ ms. *si via idoli in me est.*

3. Hunc psalmum inscribunt : *Pro victoria,* mss. plures et canon Memmianus. MART.

4. Iterum in reginæ ms. *impiis* : verius esset *impio* : ita Hebræus redditur, *ne des, Domine, desideria mea peccatori.*

5. Quantum scio aliter Hebræus habet וְדַלְתֵי עֵצִים

Vir linguosus non dirigitur in terra :
virum iniquum mala capient [Al. *capiunt*] *in*
interitum.
Scio quod Dominus facit causam inopis, judicia
pauperum.
Attamen justi confitebuntur nomini tuo :
habitabunt recti cum vultu tuo.

CANTICUM [h. *psalmus*] DAVID.

CXLI. *Domine, clamavi ad te, festina mihi :*
exaudi [h. *auribus percipe*] *vocem meam clamantis ad te.*
Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu
tuò :
elevatio manuum mearum [h. *palmarum*] *sacri-*
ficium vespertinum.
Pone, Domine, custodiam ori meo :
serva paupertatem labiorum meorum.
Ne declines cor meum in verbum malum,
volvère cogitationes impias
cum viris operantibus iniquitatem :
neque comedere in deliciis eorum.
Corripiat me justus in misericordia, et arguet me,
oleum amaritudinis non impinguet caput meum :
Quia adhuc oratio mea pro malitiis eorum :
sublati sunt juxta petram judices eorum,
et audient verba mea, quoniam decora sunt.
Sicut agricola cum scindit terram :
sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni [Al. *inferi*].
Quia ad te, Domine Deus, oculi mei :
in te speravi, ne evacues animam meam.
Custodi me de manibus laquei, quem [Al. *quod*] *po-*
suerunt mihi :
de offendiculis operantium iniquitatem.
Incident in rete ejus impij :
simul autem ego transibo.

6. Editi cum aliquot mss. aliter dividunt colon istud : *Cadent super eos carbones ignis : dejicies eos in foveas, ut non consurgant.* Sed melius ac verius est quod nos edidimus juxta fidem exemplariorum canonis Hebræicæ veritatis, duorumque aliorum mss. codicum. MART.

— Cisterciensis alios apud Martianæum citatos codices sequitur.

7. Perperam reginæ ms. *in delictis.* Mox vero rectius *arguat* pro *arguet* : denique cum plerisque aliis, *adhuc et oratio mea.*

ERUDITIO DAVID¹ CUM ESSET IN SPELUNCA, ORATIO.

CXLII. *Voce mea ad Dominum clamavi :
voce mea ad Dominum deprecatus sum.
Effundam in conspectu ejus eloquium meum :
tribulationem meam coram illo annuntiabo.
Cum anxius fuerit in me spiritus meus :
tu enim nosti semitam meam
in via hac, qua ambulabo,
absconderunt laqueum mihi.
Respice ad dexteram, et vide
quia non sit qui cognoscat me.
Periit fuga a me,
et non est qui quærat animam meam.
Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea :
pars mea in terra viventium.
Ausculata deprecationem meam,
quoniam infirmatus sum nimis.
Libera me a persecutoribus meis,
quoniam confortati sunt super me.
Educa de carcere animam meam.
ut confiteatur nomini tuo.
In me coronabuntur justii,
cum retribueris mihi.*

CANTICUM [h. psalmus] DAVID².

CXLIII. *Domine, exaudi orationem meam,
ausculata [h. auribus percipe] deprecationem
meam in veritate tua ;
exaudi me in justitia tua³.
Et non venias ad judicandum cum servo tuo :
quia non justificabitur in conspectu tuo omnis
vivens.
Persecutus est enim inimicus animam meam,
confregit in terra vitam meam :
posuit me in tenebris [h. collocavit me in tene-
bris] quasi mortuos antiquos [h. sæculi].
Et anxius fuit⁴ in me spiritus meus :
in medio mei sollicitum fuit cor meum.
Recordabor diebus antiquorum,*

1. Pro eruditio, reginæ ms. eruditi. Cisterciens. intellectus, præfert.

2. Inscribitur in Cisterciens. oratio duntaxat.

3. Idem ms. exaudisti me in tua justitia.

4. Reginæ ms. anxius pro anxius : Cisterciens. est pro fuit.

5. Cisterciens. ms. a te protectus, etc.

6. Ita Carnutensis emendatus et ms. S. Michaelis.

*meditabar omnia opera tua :
facta manuum tuarum loquebar.
Expandi manus meas ad te :
anima mea quasi terra sitiens ad te. SEMPER.
Cito [h. festina] exaudi me, Domine, defecit spi-
ritus meus :
ne abscondas faciem tuam a me,
et comparabor descendentibus in lacum.
Fac me audire mane misericordiam tuam,
quoniam in te confido :
Notam fac mihi viam in qua ambulem,
quoniam ad te levavi animam meam.
Libera me de inimicis meis, Domine :
ad te protectus sum⁵.
Doce me, ut faciam voluntatem tuam,
quia tu Deus meus :
spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.
Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me :
in justitia tua educes de angustia animam meam
Et in misericordia tua dissipabis inimicos meos,
et perdes omnes tribulantes⁶ animam meam :
ego enim sum servus tuus.*

DAVID⁷.

CXLIV. *Benedictus Dominus fortis meus,
qui docet manus meas ad [Al. in] prælium :
digitos meos ad bellum.
Misericordia mea, et fortitudo mea,
auxiliator meus et salvator meus :
Scutum meum, et in ipso speravi :
qui subjecit populos mihi⁸.
Domine, quid est homo, quia cognoscis eum,
filius hominis, quia computas eum.
Homo vanitati assimilatus est :
dies ejus quasi umbra pertransiens.
Domine, inclina cælos tuos, et descende :
tange montes, et fumigabunt.
Mica fulmine⁹, et dissipa eos,
mitte sagittam tuam, et interfice [h. conturbabis
illos.*

Alii legunt ligantes : quod secunda manus mutavit in litigantes in canone Carcassonensi. MART.

— Nostri omnes mss. ligantes, præferunt pro tribulantes.

7. Cisterciens. inscribit : Canticum David.

8. Qui subjecit populum sub me. Sic legimus in Carcassonensi et in ms. Michaelis, nec non in Vaticano. MART. — Ms. reginæ, subjiciet populos, etc.

9. Aliquot mss. Miska fulmina. MART.

Extende manum tuam de excelso :
libera me, et erue me de aquis multis :
de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem,
et dextera eorum, dextera mendacii.

Deus canticum novum cantabo tibi,
in psalterio decachordo psallam tibi.

Qui dat salutem regibus,
qui eruit David servum suum¹ de gladio pes-
simo.

Libera me, et erue me de manu filiorum alienorum :
quorum os locutum est vanitatem :
et dextera eorum, dextera mendacii.

Ut sint filii nostri quasi plantatio
crescens in adolescentia sua :

Filiæ nostræ quasi anguli,
ornati ad similitudinem templi.

Promptuaria nostra plena,
et super effundentia ex hoc in illud :
pecora nostra in millibus,
et innumerabilia in compitis nostris.

Tauri nostri pingues [h. duces nostri portantes] :
non est interruptio, et non est egressus :
et non est ululatus in plateis nostris.

Beatus populus cujus talia sunt :
beatus populus cujus Dominus Deus suus.

LAUDATIO DAVID².

CXLV. [Aleph]. *Exaltabo te, Deus meus rex, et*
benedicam nomini tuo in æternum [h. sæcu-
lum], et ultra.

1. Mss. tres aut quatuor, *de gladio maligno.*
 MART.

2. In eodem mss. *hymnus David* : in Cisterciens.
laus David, prænotatur.

3. Exemplaria canonis et mss. S. Michaelis ac
 Vaticanus hoc modo legunt : in cæteris *inventio*
 legitur. MART.

4. Idem mss. *narrabo pro narrabunt.*

5. In Cisterciens. ms. *fortitudines tuas, et glo-*
riam decoris regni tui.

6. Abest in Hebræis voluminibus integer versu-
 culus qui a littera *nun* initium ducebat. Hinc colligas
 mutilum esse aliqua sui parte totum Hebraicum, et
 ante Hieronymi tempora excidisse versum decimum
 quartum hujus psalmi : neque vero illum legas in
 exemplaribus canonis Hebræicæ veritatis : etsi scrip-
 tus reperiat in temeritate librorum in quatuor mss.
 codicibus Hieronymianæ istius versionis. Hæc sunt
 autem quæ exciderunt : *Fidelis Dominus in omnibus*

[Beth]. *In omni die benedicam tibi, et laudabo no-*
men tuum in sempiternum [h. sæculum et ultra]
jugiter.

[Ghimel]. *Magnus Dominus, et laudabilis nimis :*
et magnificentia ejus non est investigatio³.

[Daleth]. *Generatio ad generationem laudabit opera*
tua, et fortitudines tuas annuntiabunt.

[He]. *Decorem gloriae magnitudinis tuæ, et verba*
mirabilium tuorum loquar.

[Vau]. *Et fortitudinem horribilium tuorum loquen-*
tur, et magnitudines tuas narrabunt⁴.

[Zain]. *Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur*
[h. eructabunt], et justitias tuas laudabunt.

[Heth]. *Clemens, et misericors Dominus : patiens,*
et multæ miserationis [h. tardus ad furorem
et magnæ misericordiae].

[Teth]. *Bonus Dominus omnibus, et misericordiae*
ejus in universa opera ejus.

[Iod]. *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua,*
et sancti [h. misericordes] tui benedicant tibi.

[Caph]. *Gloriam regni tui dicent, et fortitudines*
tuas loquentur.

[Lamed]. *Ut ostendant filiis hominum fortitudines*
ejus⁵, et gloriam decoris regni ejus.

[Mem]. *Regnum tuum regnum omnium sæculorum,*
et potestas tua in omni generatione, et genera-
tionem.

[Samech]. *Sustentat⁶ Dominus omnes corruentes*
et erigit omnes jacentes [h. incurvatos].

[Ain]. *Oculi omnium in [h. ad] te sperant, et tu*
das eis escam suam⁷ [h. eorum] in tempore
suo.

verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.
 MART.

— Sufficit Cisterciensis ms. versiculum, *fidelis*
Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in om-
nibus operibus suis, quem ad Hebraico exemplari
 excidisse certum est ex ipso littera *nun*, a qua est
 incipiendus defectu. Videtur autem excidisse ante
 Hieronymi ipsius tempora, siquidem et mellioris notæ
 codices, qui hanc ejus versionem ex Hebræo contin-
 ent, et veterum diligentissimorum interpretum,
 Aquilæ, Symmachi et Theodotionis, versiones eo ca-
 rent. Legerunt tamen ex orientalibus linguis Syrus
 atque Arabs interpretes, nisi si, quod suspicari ad
 hunc maxime locum licet, ipsimet acceperunt ex LXX,
 qui diu antea sic interpretati sunt, πιστὸς Κύριος ἐν
 παντὶ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἅγιος ἐν παντὶ τῶν ἔργοις αὐτοῦ.
 Fit sane ex his verosimillimum in Hebræo quoque
 archetypo ita scriptum olim existisse, ducto ab *nun*
 littera versiculi exordio, יהוה בכל־דבריו וחסיך ככל־מעלשיו כאמן.

7. Prononem suam in Cisterciensi ms. tacet.

[Ph]. *Aperis manus tuas et imple omne animal refectione*¹ [h. *satias omnem virum placite*].

[Sade]. *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus* [h. *misericors*] *in omnibus operibus suis.*

[Coph]. *Juxta est Dominus omnibus qui invocant eum : omnibus qui invocant illum in veritate.*

[Res]. *Placitum timentium se faciet, et clamorem* [h. *deprecationem*] *eorum exaudiet, et salvabit eos.*

[Sin]. *Custodit Dominus omnes diligentes se, et universos impios coneret* [h. *disperdet*].

[Thau]. *Laudem Domini loquetur os meum, et benedictet omnis caro*² *nomini sancto ejus in æternum* [h. *in sæculum, et ultra*], *et jugiter.*

ALLELUIA.

CXLVI. *Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in vita mea : cantabo* [h. *psallam*] *Deo meo quandiu sum.*

Nolite confidere in principibus : in [Al. *et in*] *filio hominis, cui non est salus.*

Egredietur spiritus ejus, et revertetur in humum suam :

*in die illa peribunt cogitationes ejus*³.

Beatus cujus Deus Jacob auxiliator ejus : spes ejus in Domino Deo suo.

Qui fecit cælum et terram : mare, et omnia quæ in eis sunt : et custodit veritatem in sempiternum [h. *sæculum*].

Qui facit judicium calumniam sustinentibus, et dat panem esurientibus.

Dominus solvit vincitos : Dominus illuminat cæcos :

Dominus erigit allisos [h. *incurvatos*] : *Dominus diligit justos.*

Dominus custodit advenas : pupillum et viduam suscipiet, et viam impiorum coneret [h. *pervertet*].

Regnabit Dominus in æternum [h. *sæculum*], *Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Alleluia.*

CXLVII. *Laudate*⁴ [h. *Psallite*] *Dominum, quoniam bonum est canticum Dei nostri : quoniam decorum est, pulchra laudatio.*

Ædificabit [Ædificans] *Jerusalem Dominus : ejectos Israel congregabit* [h. *congregans*].

Qui sanat contritos corde, et alligat plagas [h. *dolores*] *eorum.*

Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat.

Magnus Dominus [h. *dominator*] *noster, et multos fortitudine :*

et prudentiæ ejus non est numerus.

Suscipiens mansuetos Dominus : humilians impios usque ad terram.

Canite Domino in confessione : canite [h. *psallite*] *Deo nostro in cithara.*

*Qui operit cælos nubibus, et præbet terræ pluviam, et oriri facit in montibus germen*⁵.

Qui dat jumentis panem suum : filiis corvi clamantibus.

Non est in fortitudine equi voluntas ejus : neque in tibiis viri placetur ei.

*Placetur Domino in his qui timent eum, et expectant misericordiam ejus*⁶.

Lauda, Jerusalem, Dominum : cane Deum tuum, Sion.

1. Canon Memmianus et Carcassonensis legunt, *et imple omnem animam benedictione*. Manifestus vero error apparet in scholio marginali, in quo exscriptor posuit *omnem virum*, ubi scholiastes scripserat, *omne vivum* : quod alio modo depravatum etiam legimus in ms. S. Michaelis ; ibi enim scriptum est, *satias omne obvium placite*. MART.

2. Reginæ ms. *et benedicat omnis caro, etc.*

3. Ms. Cisterciens. hic vocem *omnes* interserit, tum pronomem *ejus* prætermittit.

4. Male legunt in speculo S. Augustini : *Laudate Dominum, quoniam bonus est : canticum Dei nostri, etc.* Nam S. ipse Hieronymus docet in Hebræo scriptum esse : ALLELUIA, KI TOB ZAMRA, id est, *laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus*. Vide

epist. ad Marcellam, cujus principium : *Nuper cum, etc.* MART.

5. Subjungit Cisterciens. ms. alterum hemistichium, *et herbam servituti hominum*, quod in hodierno quidem Hebraico exemplari non est ; sed nedum Septuaginta, verum etiam multo sequiorum interpretum hexaplarium ævo exstitisse, ex eorum compertum est testimonio. Alibi, sive ad Psalm cry, vers. 15, ubi hæc eadem sententia occurrit et verba הארץ לעבדה ועשב לפרה interpretatus est s. pater, *et fenum servituti hominum*.

6. Reginæ ms. *bone placetur*. Jam vero Cisterciens. hoc finito versiculo, juxta Vulgatæ divisionem præponit titulum *Alleluia*, ac novum psalmum a verbis, *lauda, Jerusalem, Dominum*, auspicatur.

Quia confortavit vectes portarum tuarum
 benedixit filiis tuis in medio tui.
 Qui posuit terminum tuum pacem :
 adipe [Al. et adipe] frumenti saturavit te.
 Qui emittit eloquium suum terræ :
 velociter currit verbum ejus.
 Qui dat nivem quasi lanam :
 pruina[m] [Al. pruinas] quasi cinerem spargit.
 Projicit glaciem suam quasi buccellas :
 ante faciem frigoris ejus quis stabit ?
 Mittet verbum suum, et solvet illa :
 spirabit spiritu suo, et fluent aquæ.
 Qui annuntiat verbum suum Jacob :
 præcepta sua, et judicia sua Israel.
 Non fecit similiter omni genti,
 et judicia ejus non cognoscent. Alleluia.

ALLELUIA.

CXLVIII. Laudate Dominum de cælis :
 laudate eum in excelsis :
 Laudate eum, omnes Angeli ejus :
 laudate eum, omnes exercitus ejus.
 Laudate eum, sol et luna,
 laudate eum, omnes stellæ luminis.
 Laudate eum, cæli cælorum,
 et aquæ, quæ super cælos sunt,
 Laudent nomen Domini :
 quoniam ipse mandavit [h. præcepit] et creata
 sunt.
 Statuit ea in sæculum [h. æternum], et in æter-
 num¹ [h. sæculum],
 præceptum dedit, et non præteribit.
 Laudate Dominum de terra :
 dracones et omnes abyssi.
 Ignis, et grando, nix, et glacies :
 ventus, turbo, quæ facitis sermonem ejus.
 Montes et omnes colles :
 lignum fructiferum et universæ cedri.
 Bestiæ, et universa jumenta,
 reptilia, et aves volantes.
 Reges terræ et omnes populi :
 principes et universi judices terræ.
 Juvenes, et virgines :
 senes cum pueris laudent nomen Domini.

1. Nostri mss. hic quoque habent et in sæculum.

Quoniam sublime nomen ejus solius :
 gloria ejus in cælo et in terra.
 Et exaltavit cornu populi sui :
 laus omnibus sanctis [h. misericordibus] ejus,
 filiis Israel populo appropinquanti [h. propinquo]
 sibi. Alleluia.

ALLELUIA.

CXLIX. Cantate Domino canticum novum :
 laus ejus in congregatione sanctorum [h. mise-
 ricordium].
 Lætetur Israel in factore suo :
 filii Sion exsultent in rege suo.
 Laudent nomen ejus in choro :
 in tympano, et cithara cantent [h. psallant] ei.
 Quia complacet sibi Dominus in populo suo :
 exaltabit [h. glorificabit] mansuetos in Jesu [h.
 salutem].
 Exsultabunt sancti [h. misericordes] in gloria :
 laudabunt in cubilibus suis :
 Exsultationes² Dei in gutture eorum,
 et gladii ancipites in manibus eorum.
 Ad faciendam vindictam in gentibus :
 increpationes in populis [h. plebibus].
 Ut alligent reges eorum catenis,
 et inclytos eorum compedibus ferreis.
 Ut faciant in eis judicium conscriptum :
 decor est omnium sanctorum [h. omnibus mise-
 ricordibus] ejus. Alleluia.

ALLELUIA.

CL. Laudate Dominum in sancto ejus :
 laudate eum in fortitudine potentis [h. firma-
 mento fortitudinis] ejus.
 Laudate eum in fortitudinibus ejus :
 laudate eum juxta multitudinem magnificentis
 suæ.
 Laudate eum in clangore buccinæ :
 laudate eum in psalterio et cithara.
 Laudate eum in tympano et choro,
 laudate enim in chordis et organo.
 Laudate eum in cymbalis sonantibus :
 laudate eum in cymbalis tinnientibus [h. jubila-
 tionis].
 Omne quod spirat, laudet Dominum. Alleluia.

2. In reginæ ms. ut in Vulgata, exaltationes.

EXPLICIT LIBER PSALMORUM (a).

(a) Canon Carcassonensis solus ita habet scriptum ad calcem psalterii : *Explicit psalterium. Sunt in psalterio versus II. D. XXII*, id est, 2522, tot nempe quot numerantur in Hebræis Massoretharum exemplaribus. Hinc colligimus annotationem illam, qua numerus versuum psalterii præfinitus et juxta Massorethas Hieronymo sætate multum inferiores, ab scholiaste canonis Hebraicæ veritatis, vel ab alio scriptore antiquo Hebraice perito fuisse derivatam. MART.

PRÆFATIO¹ HIERONYMI

IN

LIBROS SALOMONIS².

CHROMATIO ET HELIODORO EPISCOPIS³ HIERONYMUS.

Jungat epistola, quos jungit sacerdotium : imo charta non dividat, quos Christi neclit amor⁴. Commentarios in Osee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poscitis, scripsissem, si

licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sump-
tum : notarios nostros et librarios sustentatis,
ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium.
Et ecce ex latere frequens turba diversa poscen-

1. Canon Memmianæ bibliothecæ hanc habet inscriptionem in fronte librorum Salomonis : *Hieronymus Chromatio et Heliodoro episcopis, de editione ad liquidum ex Hebræo translata*. Ecclesiæ autem Narbonensis biblia sacra, quæ canonem Hebraicæ veritatis similiter complectuntur, ut suo loco explicatum est, hoc modo proverbiorum inscribunt librum : *Liber Salomonis, id est, parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translata ab Eusebio Hieronymo presbytero, petente Chromatio et Heliodoro episcopo*. Eadem, sed clarius, leguntur in mss. codices bibliorum monasterii Silvæ majoris : *Liber Salomonis, id est, parabolæ ejus secundum Hebraicam veritatem translata ab Hieronymo presbytero, petentibus Chromatio et Heliodoro episcopis* : quem titulum invenimus in mss. etiam codices S. Germani a Pratis, num. 6. Hinc, ni fallor, manifeste apparet præsentem translationem librorum Salomonis ipsissimam esse quam Hieronymus adversus Rufinum indicat his verbis : « Salomonis etiam libros, quos olim juxta Septuaginta, additis obelis et asteriscis, in Latinum verteram ex Hebraico transferens, et dedicans sanctis episcopis Chromatio et Heliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ sine subjeci. Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam, etc. » Nec huic opinioni officiant additamenta quædam in contextum Vulgatæ nostræ Latine e LXX seniorum interpretatione ; quia hæc longe post ætatem Hieronymi inserta sunt Hebraicæ translationi non temere ut heterodoxi criminantur, sed, ob illuminationem sententiæ, vel lectoris ædifi-

cationem, juxta quod testatur auctor hujusmodi additamentorum, qui mox ad signum primi obeli + e tenebris proditurus est in nostras adnotationes ad cap. v hujus editionis. MART.

2. Ita triginta ad minus mss. codices, qui constanter legunt *masloth* in hac præfatione : quamvis in prologo Scripturarum libris Samuel et Malachim præfixo nonnulli scriptum habeant *masaloth*, et Vaticanus jam sæpe laudatus, *misloth* secundum Origenem commentario in Psalmum 1, ubi $\mu\sigma\lambda\theta$ legitur. Idem Vaticanus codex ms. consequenter pro *coeleth* scribit *acobeleth* ; de quo jam dictum est in mss. nostris ad prologum Sripturarum, sive principium galeatum. Conferat ista qui voluerit. MART.

3. Ad veterum librorum ex his etiam, quos Martianæus consolvit fidem addimus, *episcopis*, quod et Rabbanus in suo olim exemplari legit. Et vero Aquileiensis jam tum episcopus erat Chromatius iste, cui commentariorum librum in Habacuc non ita pridem s. ipse pater inscripserat : Altini autem cathedram obtinebat Heliodorus, quod nemo ignorat. Quin s. ipse pater, ubi contra Rufinum lib. II, num. 31, de hac sua librorum Salomonis translatione ex Hebraico sermonem habet, eam se ait dedicasse, *sanctis episcopis Chromatio et Heliodoro*.

4. Iisdem pene usus est verbis epistola in nostra recensione 7 ad eundem Chromatium, Jovinum et Eusebium scribens : *Non debet charta dividere quos amor mutuus copulavit*.

tium : quasi aut æquum sit, me, vobis esurientibus, aliis laborare : aut in ratione dati et accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius sim. Itaque longa ægrotatione fractus¹, ne penitus hoc anno reticerem, et apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum, MASLOTH², משלות quas Hebræi *Parabolas*, Vulgata autem editio *proverbia* vocat : COELETH קהלה quem Græce ecclesiastem, Latine concionatorem possumus dicere : SIR ASSIRIM השיריים שיר quod in nostra lingua vertitur canticum canticorum. Fertur et πανάρετος Jesu filii Sirach liber, et alius ψευδοπύργος qui Sapiencia Salomonis inscribitur. Quorum priorem Hebraicum reperi, non ecclesiasticum, ut apud Latinos ; sed parabolas prænotatum, cui juncti erant ecclesiastes et canticum canticorum, ut simili-

tudinem Salomonis non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud Hebræos nusquam est, quia³ et ipse stylus Græcam eloquentiam redolet : et nonnulli scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant⁴. Sicut ergo Judith, et Tobi, et Macchabæorum libros legit quidem Ecclesia⁵, sed inter canonicas Scripturas non recipit : sic et hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Si cui sane Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam⁶ a nobis olim emendatam. Neque enim sic nova cudimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligentissime legerit, sciat magis nostra intelligi, quæ non in tertium vas transfusa coacuerint, sed statim de prelo purissimæ commendata testæ, suum saporem servaverint.

1. Hæc illa nobis videtur ægrotatio, in quam se queritur incidisse s. pater epistola in nostra recensione 114, et ex qua non ita pridem convaluisse se indicat in prologo ad tertium librum commentariorum in Amos. Verbum hæc fusius in præfixa huic tomo præfatione, eoque luculentius in s. doctoris vita prosequemur.

2. Diximus hac de lectione superius ad prologum galeatum ; nam quod terminatione utitur feminina, cum in Scriptura nomen istud מלש masculini generis continuo sit, atque adeo ipse libri titulus in statu, ut vocant, constructo ferat, מלש שלמה factum videtur ex rabbinorum more, ac vulgo recepta jam inde ab Hieronymi ævo, ejus nominis effe-
rendi ratione atque usu.

3. Malim legere *quin* pro *quia* ; sive *quin ipse stylus*, etc.

4. Aberrant ab omni veritatis specie qui Philonem Alexandrinum, qui Caii temporibus fuit, nobilissimum Platonis imitatorum hic innui putant. Etenim multo est Philo iste, cui *liber Sapiencie* tanquam auctori, vel saltem interpreti tribuebatur, antiquior, utpote qui ab Alexandro Polyhistore, qui L. Sullæ temporibus floruit, laudatur, ut auctor est Eusebius libro ix *præparationis evangelicæ*, ubi quindecim fere versus e Philonis opere τῶν περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα e Polyhistoris testimonio adducit. Laudatur quoque a Josepho lib. i *contra Appionem*, num. 23, cui et *Philo senior*, Φίλων ὁ πρεσβύτερος dicitur : tametsi eum ethnicum, non Judæum putasse videatur, quod

inter ethnicos scriptores recenseat. Apertissime vero Judæum vocat Hieronymus : et ejus eum gentis fuisse, quæ tractavit librorum argumenta persuadent, ut est illud *de regibus Judæorum*, cujus meminit Clemens Alexandrinus in primo *stromatum*, ubi et ab ethnico scriptore Demetrio Phalereo in illa consignanda literis historia, tradit eum longius ablusisse. Porro librum Sapiencie ab seniore isto Philone exaratum fuisse, quod ait Hieronymus, nonnullo scriptorum veterum putasse, minus est verosimile, quam quod habet vulgo recepta sententia, collegisse eum tantum atque descripsisse, sive tandem liberiori interpretatione eum libri exposuisse, quod Huetio placet.

5. Videsis quæ hac de re nobis ad prologum galeatum notata sunt.

6. Hujus recognitæ ad Græcum editionis librorum Salomonis nil hodie superest, nisi prologus ad Paulam et Eustochium, seu potius prologi ejus fragmentum, quod sub loco subsequenti tomo recensebimus. Cæterum hanc ipsam ex Hebræo versionem quam excudimus, Hieronymum auctorem non habere, quod Græcorum additamentis non careat, critici quidam, et cum primis Capellus contendit : quorum argumentis in ipsa operis recognitione faciemus satis : ubi eas quæ tredecim ad summum toto libro additiones sunt ex Græca translatione adscitæ, Hieronymianas melioris notæ codices non habere, neque lectas olim fuisse antiquis scriptoribus, qui ea versione usi sunt, ostendemus.

I N C I P I T

L I B E R P R O V E R B I O R U M ,

H E B R A I C E D I C T U S

M A S L O T H .

Cap. I. — Ad sciendam sapientiam et disciplinam;
ad intelligenda verba prudentiæ:
Et suscipiendam eruditionem doctrinæ,
justitiam et iudicium et æquitatem.
Ut detur parvulis astutia,
adolescenti scientia et intellectus.
Audiens sapiens sapientior erit,
et intelligens gubernacula possidebit.
Animadvertet parabolam et interpretationem
verba,
sapientium et ænigmata eorum.
Timor Domini principium scientiæ¹:
sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt.
Audi, fili mi, disciplinam patris tui,
et ne dimittas legem matris tuæ,
Ut addatur gratia capiti tuo,
et torques collo tuo.
Fili mi, si te lactaverint peccatores,
ne aquiescas²;
Si dixerint: Veni nobiscum,
insidiemur sanguini,
abscondamus tendiculas contra insontem
frustra,
Deglutiamus eum sicut infernus viventem,
et integrum quasi descendentem in lacum.
Omnem pretiosam substantiam reperiemus,
implebimus domos nostras spoliis.

Sortem mitte nobiscum,
marsupium unum sit omnium nostrum.
Fili mi, ne ambules cum eis,
prohibe pedem tuum a semitis eorum.
Pedes enim illorum ad malum currunt,
et festinant, ut effundant sanguinem.
Frustra autem jacitur rete
ante oculos pennatorum.
Ipsi quoque [*Al.* Ipsique] contra sanguinem
suum insidiantur,
et molliuntur fraudes contra animas suas.
Sic semitæ omnis avari,
animas possidentium rapiunt.
Sapientia foris prædicat,
in plateis dat vocem suam:
In capito turbarum clamitat,
in foribus portarum urbis
profert verba sua, dicens:
Usquequo, parvuli, diligitis infantiam,
et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient,
et imprudentes odibunt scientiam?
Convertimini ad correptionem meam:
en proferam vobis spiritum meum,
et ostendam verba mea.
Quia vocavi, et renuistis:
extendi manum meam, et non fuit qui aspi-
ceret.

1. Aliquot mss. etiam apud Martian. juxta Vulgatam *sapientia*: mox vero alii *disciplinam* pro *doctrinam* legunt.

2. Addunt omnes mss. præter Colbertinum n. 158 et San-Germanensem n. 15, pronomen *eis*, *ne aquiescas eis*. Sed abest in Hebræo, ac facile subauditur in hac sententia. Marr.

Despexistis omne consilium meum,
 et increpationes meas neglexistis.
 Ego quoque in interitu vestro ridebo,
 et subsannabo, cum vobis quod timebatis,
 advenerit.
 Cum irruerit repentina calamitas,
 et interitus quasi tempestas ingruerit :
 quando venerit super vos tribulatio, et an-
 gustia :
 Tunc invocabunt me, et non exaudiam :
 mane consurgens, et non invenient me :
 Eo quod exosam habuerint disciplinam,
 et timorem Domini non susceperint :
 Nec acquieverint consilio meo,
 et detraxerint universæ correctioni meæ.
 Comedent igitur fructus viæ suæ,
 suisque consiliis saturabuntur.
 Aversio¹ parvulorum interficiet eos,
 et prosperitas stultorum perdet illos.
 Qui autem me audierit, absque terrore re-
 quiescet,
 et abundantia perfruetur,
 malorum timore sublato.

Cap. II. — Fili mi, si susceperis sermones meos,
 et mandata mea absconderis penes te :
 Ut audiat sapientiam auris tua :
 inclina cor tuum ad cognoscendam pruden-
 tiam.
 Si enim sapientiam invocaveris,
 et inclinaveris cor tuum prudentiæ :
 Si quæsieris eam quasi pecuniam,
 et sicut thesauros effoderis illam :
 Tunc intelliges timorem Domini,
 et scientiam Dei invenies :
 Quia Dominus dat sapientiam :
 et ex ore ejus scientia, et prudentia.
 Custodiet rectorum salutem,
 et proteget gradientes simpliciter.
 Servans semitas justitiæ,
 et vias sanctorum custodiens.
 Tunc intelliges justitiam, et iudicium,
 et æquitatem, et omnem semitam bonam.
 Si intraverit sapientia cor tuum,
 et scientia animæ tuæ placuerit :
 Consilium custodiet te,
 et prudentia servabit te,
 ut eruaris a via mala,
 ab homine, qui perversa loquitur.

Qui relinquunt iter rectum,
 et ambulant per vias tenebrosas :
 Qui lætantur cum malefecerint,
 et exsultant in rebus pessimis :
 Quorum viæ perversæ,
 et infames gressus eorum.
 Ut eruaris a muliere aliena,
 et ab extranea, quæ mollit sermones suos :
 Et relinquit ducem pubertatis suæ,
 et pacti Dei sui oblita est.
 Inclinata est enim ad mortem domus ejus,
 et ad inferos semitæ ipsius.
 Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non rever-
 tentur,
 nec apprehendent semitas vitæ.
 Ut ambules in via bona :
 et calles justorum custodias.
 Qui enim recti sunt, habitabunt in terra,
 et simplices permanebunt in ea.
 Impii vero de terra perdentur :
 et qui inique agunt, auferuntur ex ea.

Cap. III. — Fili mi, ne obliviscaris legis meæ,
 et præcepta mea custodiat cor tuum.
 Longitudinem enim dierum, et annos vitæ,
 et pacem apponent tibi.
 Misericordia et veritas non te deserant,
 circumda eas gutturi tuo,
 et describe in tabulis cordis tui :
 Et invenies gratiam, et disciplinam bonam,
 coram Deo et hominibus.
 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo,
 et ne innitaris prudentiæ tuæ.
 In omnibus viis tuis cogita illum,
 et ipse diriget gressus tuos.
 Ne sis sapiens apud tometipsum :
 time Dominum, et recede a malo :
 Sanitas quippe erit umbilico tuo,
 et irrigatio ossium tuorum.
 Honora Dominum de tua substantia,
 et de primitiis omnium frugum tuarum :
 Et implebuntur horrea tua saturitate,
 et vino torcularia tua redundabunt.
 Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias,
 nec deficias cum ab eo corripieris :
 Quem enim diligit Dominus, corripit :
 et quasi pater in filio complaceat sibi.
 Beatus homo, qui invenit sapientiam,
 et qui affluit prudentia :

1. In uno apud nos ms. *aversio* legitur, in Hebræo est מִשׁוּבָה, quod *aversionem*, sive *recessionem*, in malam continuo partem sonat.

Melior est acquisitio ejus negotiatione argenti,
 et auro primo et purissimo fructus ejus¹ :
 Pretiosior est cunctis opibus :
 et omnia, quæ desiderantur, huic non valent
 comparari.
 Longitudo dierum in dextera ejus,
 in sinistra illius divitiæ, et gloria.
 Viæ ejus viæ pulchræ,
 et omnes semitæ illius pacificæ.
 Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam :
 et qui tenuerit eam, beatus.
 Dominus sapientia fundavit terram,
 stabilivit cælos prudentia.
 Sapientia illius eruperunt abyssi,
 et nubes rore concreſcunt.
 Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis :
 Custodi legem atque consilium :
 Et erit vita animæ tuæ,
 et gratia faucibus tuis.
 Tunc ambulabis fiducialiter in via tua,
 et pes tuus non impinget.
 Si dormieris, non timebis :
 quiesces, et suavis erit somnus tuus.
 Ne paveas repentino terrore,
 et irruentes tibi potentias impiorum.
 Dominus enim erit in latere tuo,
 et custodiet pedem tuum, ne capiaris.
 Noli prohibere benefacere eum, qui potest :
 si vales, et ipse benefac.
 Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere :
 cras dabo tibi, cum statim possis dare.
 Ne moliaris amico tuo malum,
 cum ille in te habeat fiduciam.
 Ne contendas adversus hominem frustra,
 cum ipse tibi nihil mali fecerit.
 Ne æmularis hominem injustum,
 nec imiteris vias ejus :
 Quia abominatio Domini est omnis illusor,
 et cum simplicibus sermocinatio ejus.
 Egestas a domino in domo impii ;
 tabernacula autem justorum benedicentur.
 Illusores ipse deludet,
 et mansuetis dabit gratiam.

Gloriam sapientes possidebunt :
 stultorum exaltatio², ignominia.
 Cap. IV. — Audite, filii, disciplinam patris,
 et attendite, ut sciatis prudentiam.
 Donum bonum tribuam vobis,
 legem meam ne derelinquatis.
 Nam et ego filius fui patris mei,
 tenellus, et unigenitus coram matre mea :
 Et docebat me, atque dicebat :
 Suscipiat verba mea cor tuum,
 custodi præcepta mea, et vives.
 Posside sapientiam, posside prudentiam :
 ne obliviscaris, neque declines a verbis oris
 mei.
 Ne dimittas eam, et custodiet te :
 dilige eam, et servabit te.
 Principium sapientiæ posside sapientiam,
 et in omni possessione tua acquire prudentiam :
 Arripo illam, et exaltabit te :
 glorificaberis ab ea, cum eam fueris am-
 plexatus :
 dabit capiti tuo augmenta gratiarum,
 et corona inclyta proteget te.
 Audi, fili mi, et suscipe verba mea,
 ut multiplicentur tibi anni vitæ.
 Viam sapientiæ monstrabo tibi,
 ducam te per semitas æquitatis.
 Quas cum ingressus fueris, non arctabuntur
 gressus tui,
 et currens non habebis offendiculum.
 Tene disciplinam, ne dimittas eam :
 custodi illam, quia ipsa est vita tua.
 Ne delecteris semitis impiorum,
 nec tibi placeat malorum via.
 Fuge ab ea, nec transoas per illam,
 declina, et desere eam.
 Non enim dormiunt nisi malefecerint :
 et rapitur somnus ab eis nisi supplantaverint.
 Comedunt panem impietatis,
 et vinum iniquitatis bibunt.

1. Canonem hic Memmianum Hebræo consentaneum secuti sumus. Canon Carcassonensis et ms. Corbeiensis num. 14 habebant prima manu, et auro primo fructus ejus, sine purissimo, quam lectionem adhuc retinent mss. San-Germ. num. 15. Cæteri cum editis legunt, et auri primi et purissimi, etc. MART.

— Propius ad Vulgatam lectionem, sub alia tamen interpunctione lectum olim a Rabbano atque aliis, melior est acquisitio ejus negotiatione argenti et auri : primi et purissimi fructus ejus.

2. Pro exaltatione, in mss. corrupte legitur exsultatio : nam in Hebræo scriptum est מְרִים merim, quod exaltationem significat. MART.

Justorum autem semita quasi lux splendens
 procedit, et crescit usque ad perfectam diem.
 Via impiorum tenebrosa :
 nesciunt ubi corruant.
 Fili mi, ausculta sermones meos,
 et ad eloquia mea inclina aurem tuam.
 Ne recedant ab oculis tuis,
 custodi ea in medio cordis tui :
 Vita enim sunt inventientibus ea,
 et universæ carni sanitas.
 Omni custodia serva cor tuum,
 quia ex ipso vita procedit :
 Remove a te os pravum
 et detrahentia labia sint procul a te.
 Oculi tui recta videant,
 et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.
 Dirige semitam pedibus tuis,
 et omnes viæ tuæ stabilientur.
 Ne declines ad dexteram, et ad sinistram :
 averte pedem tuum a malo.
 Vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus :
 perverse vero sunt quæ a sinistris sunt.
 Ipse autem rectos faciet cursus tuos ;
 itinera autem tua in pace producet.

Cap. V. — Fili mi, attende ad sapientiam
 meam,
 et prudentiæ meæ inclina aurem tuam,

1. Indicat marginalis iste obelus addimentum quoddam e LXX interpretibus translatum in Vulgatam Latinam editionem, uti nunc legimus : *Ne attendas fallaciæ mulieris*. Quæ verba absunt in Hebræo in exemplaribus canonis Hebraicæ veritatis, et in omnibus antiquis mss. codicibus : neque hujus addimenti meminit speculum S. Augustini ad Hieronymianam ex Hebræo translationem concinnatum. At in id genus additamentorum, quæ obelis a nobis indicantur, curiosius attendentes, veram eorumprehendimus originem in antiquo anonymo scriptore, qui sequentem attexit admonitionem ad finem præfationis in libros Salomonis, editæ ab Hieronymo cum hæc volumina primum recensuit ad Græcos codices LXX translatorum, obelis et astericis opus omne distinguens : « Ideo et de Hebræo, inquit, anonymus noster, præfatiuncula utraque in hoc libro præmissa est : qui nonnulla de Græco ob illuminationem sensus, et legentis ædificationem vel inserta Hebraicæ translationi, vel extrinsecus juncta sunt. Et idcirco qui legis semper peregrini memento ». Hæc quidem illo quisquis fuerit, sive scholiastes canonis Hebraicæ veritatis, sive alius ejusdem ætatis scriptor. Quæcumque igitur lectorem admonuit, posita reperiuntur in canone Memmiano ante octingentos

Ut custodias cogitationes,
 et disciplinam labia tua conservent.
 → ¹ Favus enim distillans labia meretricis,
 et nitidius oleo guttur ejus :
 Novissima autem illius amara quasi absinthium,
 et acuta quasi gladius biceps.
 Pedes ejus descendunt in mortem,
 et ad inferos gressus illius penetrant.
 Per semitam vitæ non ambulant,
 vagi sunt gressus ejus, et investigabiles ².
 Nunc ergo, fili, audi me,
 et ne recedas a verbis oris mei.
 Longe fac ab ea viam tuam,
 et ne appropinques foribus domus ejus.
 Ne des alienis honorem tuum,
 et annos tuos crudeli.
 Ne forte impleantur extranei viribus tuis,
 et labores tui sint in domo aliena :
 Et gemas in novissimis,
 quando consumpseris carnes tuas, et corpus tuum.
 Et dicas : Cur detestatus sum disciplinam,
 et increpationibus non acquievit cor meum,
 Nec audiivi vocem docentium me,
 et magistris non inclinavi aurem meam :
 Pene fui in omni malo,
 in medio ecclesiæ et synagogæ.

annos descripto : nam ambæ Hieronymi præfatiunculæ (hoc est, et prima quam præmiserat ad suam versionem ex LXX interpretibus, et posterior edita cum translatione Hebraica) initio librorum Salomonis in codice leguntur cum admonitione ejusdem anonymi attexta ad calcem prioris præfationis. Deinde nonnullam partem additarum sententiarum in corpore positam retinet ; cætera e regione ad marginem representat ; ita ut diceres Memmianum codicem eum esse in quo primum auctor hanc e Græco admissionem inseruit in translationem Hebraicam. Non sic canon Carcassonensis, cujus exscriptor omnia additamenta, uno vel duobus exceptis, transtulit in sacrum contextum. Cæteri mss. codices omittunt isthæc adscititia, vel extrinsecus reponunt ad margines : unde idem accidisse in libro proverbiorum manifestum est, quod in libris Regum supra monuimus ad cap. v. Huc ergo amandari se patietur studiosus lector. Porro præfatio Hieronymi, ad cujus calcem anonymus suam admonitionem attexit, typis excusa habetur cum notis in fine primæ partis divinæ hujus bibliothecæ. MART.

2. Pro *investigabiles*, ut alibi interpretatur a *vestigio* verbo.

Bibe aquam de cisterna tua,
et fluente putei tui :
Deriventur fontes tui foras,
et in plateis aquas tuas divide.

Habeto eas solus,
nec sint alieni participes tui.

Sit vena tua benedicta,
et lætare [*Al. lactare*] cum muliere adolescentiæ tuæ :

Cerva charissima, et gratissimus hinnulus.
Ubera ejus inebrient te omni tempore,
in amore ejus delectare jugiter.

Quare seduceris, fili mi, ab aliena,
et foveris in sinu alterius?

Respicit Dominus vias hominis,
et omnes gressus ejus considerat.

Iniquitates suæ capiunt impium,
et funibus peccatorum suorum constringitur.

Ipse morietur, quia non habuit disciplinam,
et in multitudine stultitiæ suæ decipietur.

Cap. VI. — Fili mi, si sponderis pro amico tuo,
defixisti apud extraneum manum tuam ;

Illaqueatus es verbis oris tui,
et captus propriis sermonibus.

Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera:
quia incidisti in manum proximi tui.

Discurre, festina, suscita amicum tuum :

Næ dederis somnum oculis tuis,
nec dormitent palpebræ tuæ.

Eruere quasi damula de manu,
et quasi avis de insidiis aucupis.

Vade ad formicam, o piger,
et considera vias ejus, et discite sapientiam :

Quæ cum non habeat ducem,
nec præceptorem, nec principem

Parat æstate cibum sibi,
et congregat in messe quod comedat.

Usquequo, piger, dormies?
Quando consurges e somno tuo ?

Paululum dormies, paululum dormitabis,
paululum conseres manus, ut dormias :

Et veniet tibi quasi viator, egestas,
et pauperis quasi vir armatus ¹.

→ Homo apostata, vir inutilis,
graditur ore perverso,
Annuit oculis, terit pede,
digito loquitur.

Pravo corde machinatur malum,
et in omni tempore jurgia seminat.

Huic extemplo veniet perditio sua,
et subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

Sex sunt, quæ odit Dominus,
et septimum detestatur anima ejus :

Oculos sublimes, linguam mendacem,
manus effundentes innoxium sanguinem :

Cor machinans cogitationes pessimas,
pedes veloces ad currendum in malum :

Proferentem mendacia testem fallacem,
et eum qui seminat inter fratres discordias.

Conserva, fili mi, præcepta patris tui,
et ne dimittas legem matris tuæ.

Liga ea in corde tuo jugiter,
et circumda gutturi tuo.

Cum ambulaveris, gladiantur tecum :
cum dormieris, custodiant te ;
et evigilans loquere cum eis.

Quia mandatum lucerna est,
et lex lux,
et via vitæ increpatio disciplinæ :

Ut custodiant te a muliere mala,
et a blanda lingua extraneæ.

Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum,
nec capiaris nutibus illius.

Pretium enim scorti vix unius est panis :
mulier autem viri pretiosam animam capit.

Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo,
ut vestimenta illius non ardeat ?

Aut ambulare super prunas,
ut non comburantur plantæ ejus ?

Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui,
non erit mundus cum tetigerit eam,

Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit :
furatur enim, ut esurientem impleat animam :

Deprehensus quoque reddet septuplum,
et omnem substantiam domus suæ tradet.

¹ Canon Memmianus sententiam quam in Vulgata Latina addita monet obelus noster, intra contextum retinet hoc loco ; canon vero Carcassonensis extrinsecus in ora inferioris codicis. MART.

— Alterum hocce additamentum in Vulgata : Si autem impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et

egestas longe fugiet a te, ex Græco τὸν LXX de-promptum, a Rabbano quoque legitur, qui tamen pleraque ejusmodi alia non novit : Hieronymiani autem vetustiores sinceri codices, juxta Hebræi textus lidem plane nesciunt.

Qui autem adulter est,
 propter cordis inopiam perdet animam suam :
 Turpitudinem et ignominiam congregat sibi,
 et opprobrium illius non delebitur :
 Quia zelus et furor viri
 non parcat in die vindictæ,
 nec acquiescet cujusquam precibus,
 nec suscipiet pro redemptione dona plurima.

Cap. VII. — Fili mi, custodi sermones meos,
 et præcepta mea reconde tibi.

Fili, serva mandata mea, et vives :
 et legem meam quasi pupillam oculi tui.
 Liga eam in digitis tuis,
 scribe illam in tabulis cordis tui.

Dic sapientiæ : Soror mea es,
 et prudentiam voca amicam tuam :
 Ut custodiat te a muliere extranea,
 et ab aliena, quæ verba sua dulcia facit.

De fenestra enim domus meæ
 per cancello prospexi :

Et video parvulos,
 considero vecordem juvenem,

Qui transit in platea juxta angulum,
 et prope viam domus illius graditur :

In obscuro advesperascente die,
 in noctis tenebris, et caligine.

Et ecce occurrit illi mulier,
 ornata meretricio præparata ad capiendas
 animas :

Garrula et vaga, quietis impatiens,
 nec valens in domo consistere pedibus suis :

Nunc foris, nunc in plateis,
 nunc juxta angulos insidians.

Apprehensumque deosculatur juvenem,
 et procaci vultu blanditur, dicens :

Victimâs pro salute devovi,
 hodie reddidî vota mea.

Idcirco egressa sum in occursum tuum,
 desiderans te videre, et reperi.

Intexui funibus lectum meum,
 stravi tapetibus pictis ex Ægypto.

Aspersi cubile meum myrrha,
 et aloë, et cinnamomo.

Veni, inebriemur uberibus donec illucescat dies,
 et fruamur cupitis amplexibus.

Non est enim vir in domo sua,
 abiit via longissima.
 Sacculum pecuniæ secum tulit :
 in die plenæ lunæ reversurus est in domum
 suam.

Irretivit eum multis sermonibus,
 et blanditiis labiorum protraxit illum.

Statim eam sequitur
 quasi bos ductus ad victimam,
 Et quasi agnus lasciviens ¹,

et ignorans quod ad vincula stultus trahatur :
 Donec transfigat sagitta jecur ejus,
 velut si avis festinet ad laqueum :
 et nescit quia de periculo animæ illius agitur.

Nunc ergo, fili mi, audi me,
 et attende verba oris mei.

Ne abstrahatur in viis illius mens tua :
 neque decipiariis semitis ejus.

Multos enim vulneratos dejecit,
 et fortissimi quique interfecti sunt ab ea.

Viæ inferi domus ejus,
 penetrantes in interiora mortis.

Cap. VIII. — Nunquid non sapientia clamitat,
 et prudentia dat vocem suam?

In summis excelsisque verticibus supra viam,
 in mediis semitis stans,

Juxta portas civitatis
 in ipsis foribus loquitur, dicens :

O viri, ad vos clamito,
 et vox mea ad filios hominum.

Intelligite, parvuli, astutiam,
 et insipientes, animadvertite.

Audite, quoniam de rebus magnis locutura
 sum :

et aperientur labia mea, ut recta prædicent.

Veritatem meditabitur guttur meum,
 et labia mea detestabuntur impium.

Justi sunt omnes sermones mei,
 non est in eis pravum quid, neque perversum.

Recti sunt intelligentibus,
 et æqui invenientibus scientiam.

Accipite disciplinam meam, et non pecuniam :
 doctrinam magis, quam aurum eligite.

Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis,
 et omne desirabile ei non potest comparari. •

1. In Hebræo est עכב, quod *compedem* sonat ;
 estque sensus, *sicut compes ad castigationem stulti*.
 Vulgo autem putant lectum a s. interprete in suo

Hebraico exemplari ככב, quod est *agnus*, pro עכב.
 Malim ego opinari cum Symmacho se aptasse magis,
 qui vertit σαπρων, id est, *saliens, etc.*

Ego sapientia habito in consilio,
 et eruditus intersum cogitationibus.
 Timor Domini odit malum ;
 arrogantiam et superbiam, et viam pravam,
 et os bilingue detestor.
 Meum est consilium, et æquitas,
 mea est prudentia, mea est fortitudo.
 Per me reges regnant,
 et legum conditores justa decernunt ;
 Per me principes imperant,
 et potentes decernunt justitiam.
 Ego diligentes me diligo :
 et qui mane vigilant ad me, inveniunt me.
 Mecum sunt divitiæ, et gloria,
 opes superbæ, et justitia.
 Melior est fructus meus auro, et lapide pretioso,
 et gemina mea argento electo.
 In viis justitiæ ambulo,
 in medio semitarum iudicii :
 Ut ditem diligentes,
 et thesauros eorum replcam.
 Dominus possedit me initio viarum suarum,
 antequam quidquam faceret a principio.
 Ab æterno ordinata sum,
 et ex antiquis antequam terra fieret.
 Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram :
 necdum fontes aquarum eruperant :
 necdum montes gravi mole constitierant.
 Ante colles ego parturiebar :
 adhuc terram non fecerat, et flumina,
 et cardines orbis terræ.
 Quando præparabat cælos, aderam :
 quando certa lege, et gyro vallabat abyssos :
 Quando æthera firmabat sursum,
 et librabat fontes aquarum.
 Quando circumdabat mari terminum suum,
 et legem ponebat aquis, ne transirent fines
 suos :
 Quando appendebat fundamenta terræ,
 cum eo eram cuncta componens :
 et delectabar per singulos dies,
 Ludens coram eo omni tempore,
 ludens in orbè terrarum :
 et deliciæ meæ esse cum filiis hominum.
 Nunc ergo, filii, audite me :
 Beati qui custodiunt vias meas.

Audite disciplinam, et estote sapientes,
 et nolite abjicere eam.
 Beatus homo qui audit me,
 qui vigilet ad fores meas quotidie,
 et observat ad postes ostii mei.
 Qui me invenerit, inveniet vitam,
 et hauriet salutem a Domino :
 Qui autem in me peccaverit, lædet animam suam.
 Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

Cap. IX. — Sapientia ædificavit sibi domum,
 excidit columnas septem.
 Immolavit victimas suas, miscuit vinum,
 et proposuit mensam suam.
 Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem,
 et ad mœnia civitatis :
 Si quis est parvulus, veniat ad me.
 Et insipientibus locuta est :
 Venite, comedite panem meum,
 et bibite vinum quod miscui vobis,
 Relinquitte infantiam, et vivite,
 et ambulate per vias prudentiæ.
 Qui erudit derisorem, ipse sibi facit injuriam :
 et qui arguit impium, sibi maculam generat.
 Noli arguere derisorem, ne oderit te.
 Argue sapientem, et diliget te.
 Da sapienti occasionem, et addetur ei sapientia :
 Doce justum, et festinabit accipere.
 Principium sapientiæ, timor Domini :
 et scientia sanctorum, prudentia.
 Per me enim multiplicabuntur dies tui,
 et addentur tibi anni vitæ.
 Si sapiens fueris, tibimetipsi eris,
 si autem illusor, solus portabis malum.
 Mulier stulta et clamosa,
 plenaque illecebris, et nihil omnino sciens,
 Sedit in foribus domus suæ,
 super sellam in excelso urbis loco,
 Ut vocaret transeuntes per viam,
 et pergentes itinere suo :
 Quis est parvulus ? Declinet ad me.
 Et vecordi locuta est :
 Aquæ furtivæ dulciores sunt,
 et panis absconditus suavior.
 Et ignoravit quod ibi gigantes sint,
 et in profundis inferni convivæ ejus.

PARABOLÆ SALOMONIS.

Cap. X. — Filius sapiens lætificat patrem :
 filius vero stultus mortificatus est matris suæ.
 Non proderunt thesauri impietatis :
 justitia vero liberabit a morte.
 Non affliget Dominus fame animam justī,
 et insidias impiorum subvertet¹.
 Egestatem operata est manus remissa :
 manus autem fortium divitias parat.
 Qui congregat in messe, filius sapiens est :
 qui autem stertit æstate, filius confusionis.
 Benedictio Domini super caput justī :
 os autem impiorum operiet iniquitatem :
 Memoria justī cum laudibus,
 et nomen impiorum putrescet.
 Sapiens corde præcepta suscipiet :
 stultus cæditur labiis.
 Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter :
 qui autem depravat vias suas, manifestus erit.
 Qui annuit oculo, dabit dolorem :
 stultus labiis verberabitur.
 Vena vitæ, os justī :
 et os impiorum operiet iniquitatem.
 Odium suscitatur rixas :
 et universa delicta operiet charitas.
 In labiis sapientis invenitur sapientia :
 et virga in dorso ejus qui indiget corde.
 Sapientes abscondunt scientiam :
 os autem stulti confusioni proximum est.
 Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus :
 pavor pauperum, egestas eorum.
 Opus justī ad vitam :
 fructus autem impiī ad peccatum.
 Via vitæ, custodienti disciplinam :
 qui autem increpationes relinquit, errat.
 Abscondunt odium labia mendacia :
 qui profert contumeliam, insipiens est.
 In multiloquio peccatum non deerit ;
 qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.
 Argentum electum, lingua justī :
 cor autem impiorum pro nihilo.
 Labia justī erudiunt plurimos :

qui autem indocti sunt, in cordis egestate
 morientur.
 Benedictio Domini divites facit,
 nec sociabitur eis afflictio.
 Quasi per risum stultus operatur scelus :
 sapientia autem est viro prudentia.
 Quod timet impius, veniet super eum :
 desiderium suum justis dabitur.
 Quasi tempestas transiens, non erit impius :
 justus autem quasi fundamentum sempiternum.
 Sicut acetum dentibus, et fumes oculis,
 sic piger his qui miserunt eum.
 Timor Domini apponet dies :
 et anni impiorum breviabuntur.
 Expectatio justorum letitia :
 spes autem impiorum peribit,
 Fortitudo simplicis via Domini :
 et pavor his, qui operantur malum.
 Justus in æternum non commovebitur :
 impiī autem non habitabunt super terram.
 Os justī parturiet sapientiam :
 lingua pravorum peribit.
 Labia justī considerant placita :
 et os impiorum perversa.

Cap. XI. — Statera dolosa, abominatio apud
 Dominum :
 et pondus æquum, voluntas ejus.
 Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia :
 ubi autem humilitas, ibi et sapientia.
 Simplicitas justorum dirigit eos :
 et supplantatio perversorum vastabit illos.
 Non proderunt divitiæ in die ultionis :
 justitia autem liberabit a morte.
 Justitia simplicis dirigit viam ejus :
 et in impietate sua corrueat impius.
 Justitia rectorum liberabit eos :
 et in insidiis suis capientur iniqui.
 Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes :
 et expectatio sollicitorum peribit.
 Justus de angustia liberatus est :
 et tradetur impius pro eo.

1. Addunt Vulgatæ codices : *Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos; idem autem ipse sequitur aves volantes; quæ nōdum in Hebræo, sed et Græco,*

et melioris notæ Hieronymianis codicibus atque im-
 pressis regiis bibliis non sunt.

Simulator ore decipit amicum suum :
 justus autem liberabuntur scientia.
 In bonis justorum exsultabit civitas :
 et in perditione impiorum erit laudatio.
 Benedictione justorum exaltabitur civitas :
 et ore impiorum subvertetur.
 Qui despicit amicum suum, indigens corde est :
 vir autem prudens tacebit.
 Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana :
 qui autem fidelis sit animi, celat amici com-
 missum.
 Ubi non est gubernator, populus corruet :
 salus autem ubi multa consilia.
 Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo :
 qui autem cavet laqueos, securus erit.
 Mulier grata inveniet ¹ [*Al. habebit*] gloriam :
 et robusti habebunt divitias.
 Benefacit animæ suæ vir misericors :
 qui autem crudelis est, et propinquos abjicit.
 Impius facit opus iustabile :
 seminanti autem justitiam merces fidelis.
 Clementia præparat vitam :
 et sectatio malorum mortem.
 Abominabile Domino pravum cor :
 et voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant.
 Manus in manu non erit innocens malus :
 semen autem justorum salvabitur.
 Circulus aureus in naribus suis :
 mulier pulchra et fatua.
 Desiderium justorum omne bonum est :
 præstolatio impiorum furor.
 Alii dividunt propria, et ditiores fiunt :
 alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt.
 Anima, quæ benedicit, impinguabitur :
 et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.
 Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis :
 benedictio autem super caput vendentium.
 Bene consurgit diluculo qui quærit bona :
 qui autem investigator malorum est, oppri-
 metur ab eis.
 Qui confidit in divitiis, corruet :
 justus autem quasi virens folium germinabunt.
 Qui conturbat domum suam, possidebit ventos :
 et qui stultus est, serviet sapienti.

Fructus justus lignum vitæ :
 et qui suscipit animas sapiens est.
 Si justus in terra recipit :
 quanto magis impius et peccator ?
Cap. XII. — Qui diligit disciplinam, diligit
 scientiam :
 qui autem odit increpationes, insipiens est.
 Qui bonus est, hauriet a Domino gratiam :
 Qui autem confidit in cogitationibus suis, im-
 pie agit.
 Non roborabitur homo ex impietate :
 et radix justorum non commovebitur.
 Mulier diligens, corona est viro suo :
 et putredo in ossibus ejus, quæ confusione
 res dignas gerit.
 Cogitationes justorum judicia :
 et consilia impiorum fraudulenta.
 Verba impiorum insidiantur sanguini :
 os justorum liberabit eos.
 Verte impios, et non erunt :
 domus autem justorum permanebit.
 Doctrina sua noscetur vir :
 qui autem vanus et excors est, patebit con-
 temptui.
 Melior est pauper et sufficiens sibi,
 quam gloriosus et indigens pane.
 Novit justus animam jumentorum suorum :
 viscera autem impiorum crudelia.
 Qui operatur terram suam, satiabitur panibus :
 qui autem sectatur otium, stultissimus est ².
 + Desiderium impii munimentum est pessimo-
 rum :
 radix autem justorum proficiet,
 Propter peccata labiorum ruina proximat malo :
 effugiet autem justus de angustia.
 De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis ;
 et juxta opera manuum suarum retribuetur ei.
 Via stulti recta in oculis ejus :
 qui autem sapiens est, audit consilia.
 Fatuus statim indicat iram suam :
 qui autem dissimulat injuriam, callidus est :
 Qui quod novit loquitur index ³ justitiæ est :
 qui autem mentitur, testis est fraudulentus.

1. Pro *inveniet*, aliquot mss. codices legunt, *ha-
 bebent*. Canon Memmianus utramque retinet variantem
 lectionem in contextu *habebit*, et in margine *inve-
 niat*. MART.

2. In Vulgatæ editionibus additum est : *Qui sua-
 vis est in vini demorationibus* (male quidam legunt,

moderationibus) in suis munitionibus relinquit con-
 tumeliam. Quæ verba ex Græcis exemplaribus petita,
 Hebræus, ac Hieronymianæ versionis codices plane
 ignorant.

3. Quidam editi libri, Latiniq; interpretes *judex*
 pro *index* legunt, haud recte.

Est qui promittit, et quasi gladio pungitur conscientiae :

lingua autem sapientium sanitas est.

Labium veritatis firmum erit in perpetuum :

qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacii.

Dolus in corde cogitantium mala,

qui autem ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.

Non contristabit justum quidquid ei acciderit :
impium autem replebuntur malo.

Abominatio Domino labia mendacia :

qui autem fideliter agunt, placent ei.

Homo versutus colat scientiam :

et cor insipientium provocat stultitiam.

Manus fortium dominabitur :

quæ autem remissa est tributis serviet.

Mæror in corde viri humiliabit illum,

et sermone bono lætificabitur.

Qui negligit damnum propter amicum, justus est :

iter autem impiorum decipiet eos.

Non inveniet fraudulentus lucrum :

et substantia hominis erit auri pretium.

In semita justitiæ, vita :

iter autem devium ducit ad mortem.

Cap. XIII. — Filius sapiens, doctrina patris :

qui autem illusor est, non audit cum arguitur.

De fructu oris homo satiabitur bonis :

anima autem prævaricatorum iniqua.

Qui custodit os suum, custodit animam suam :

qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.

Vult et non vult piger :

anima autem operantium impinguabitur.

Verbum mendax justus detestabitur :

impius autem confundit, et confundetur.

Justitia custodit innocentis viam :

impietas autem peccatorem supplantat.

Et quasi dives, cum nihil habeat :

et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.

Redemptio animæ viri, divitiæ suæ ;

qui autem pauper est, increpationem non sustinet.

Lux justorum lætificat :

lucerna autem impiorum exstinguetur.

Inter superbos semper jurgia sunt :

qui autem agunt cuncta cum consilio, reguntur sapientia.

Substantia festinata minuetur :

quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.

Spes, quæ differtur, affligit animam :

lignum vitæ desiderium veniens.

Qui detrahit alicui rei, ipse in futurum obligat se :

qui autem timet præceptum, in pace versabitur '.

+ Lex sapientis fons vitæ,
ut declinet a ruina mortis.

Doctrina bona dabit gratiam :

in itinere contemptorum vorago.

Astutus omnia agit cum consilio :

qui autem fatuus est, aperit stultitiam.

Nuntius impium cadet in malum :

legatus fidelis sanitas.

Egestas et ignominia ei qui deserit disciplinam :

qui acquiescit arguenti, glorificabitur.

Desiderium si compleatur, delectat animam :

detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.

Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit :

amicus stultorum efficietur similis.

Peccatores persequitur malum,

et justis retribuentur bona.

Bonus relinquit hæredes filios, et nepotes :

et custoditur justo substantia peccatoris.

Multi cibi in novalibus patrum :

et aliis congregantur absque judicio.

Qui parcit virgæ, odit filium suum :

qui autem diligit illum, instanter erudit.

Justus comedit, et replet animam suam :

venter autem impiorum insaturabilis.

Cap. XIV. — Sapiens mulier ædificat domum suam,

insipiens exstructam quoque destruet manibus.

Ambulans recto itinere, et timens Deum,

despicitur ab eo qui infami graditur via.

1. Manuscripti codices hic quoddam habent additamentum, pro ut supra dicebamus : non eandem quidem sententiam, quæ in Vulgata legitur, sed quæ occurrit infra cap. xiv, vers. 15. MART.

— Vulgatæ codices addunt : *Animæ dolosæ er-*

rant in peccatis, justî autem misericordes sunt, et miserentur, quæ videntur ex fere similibus sententiis Psalmorum xxvi et cxi in Græcum exemplare importata. In Hebræo, ex eoque derivatis Hieronymianis codicibus non habentur.

In ore stulti virga superbiæ :
 labia autem sapientium custodiunt eos.
 Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est ;
 ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta
 fortitudo bovis.
 Testis fidelis non mentitur :
 profert autem mendacium dolosus testis.
 Quærit derisor sapientiam, et non inveniet :
 doctrina prudentium facilis.
 Vade contra virum stultum,
 et nescit labia prudentiæ.
 Sapientia callidi est intelligere viam suam :
 et imprudentia stultorum errans.
 Stultus illudet peccatum,
 et inter justos morabitur gratia.
 Cor quod novit amaritudinem animæ suæ,
 in gaudio ejus non miscebitur extraneus.
 Domus impiorum delebitur :
 tabernacula vero justorum germinabunt.
 Est via, quæ videtur homini justa :
 novissima autem ejus deducunt ad mortem.
 Risus dolore miscebitur,
 et extrema gaudii luctus occupat.
 Viis suis replebitur stultus,
 et super eum erit vir bonus.
 Innocens credit omni verbo :
 astutus considerat gressus suos ¹.
 Sapiens timet, et declinat a malo,
 stultus transilit, et confidit.
 Impatiens operabitur stultitiam :
 et vir versutus odiosus est.
 Possidebunt parvuli stultitiam,
 et astuti expectabunt scientiam :
 Jacebunt mali ante bonos :
 et impii ante portas jusiorum.
 Etiam proximo suo pauper odiosus erit :
 amici vero divitum multi.
 Qui despicit proximum suum, peccat :
 Qui autem miseretur pauperis, beatus erit ².
 Errant qui operantur malum :
 misericordia et veritas præparant bona.

In omni opere erit abundantia :
 ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter
 egestas.
 Corona sapientium, divitiæ eorum :
 fatuitas stultorum, imprudentia.
 Liberat animas testis fidelis :
 et profert mendacia versipellis.
 In timore Domini fiducia fortitudinis,
 et filiis ejus erit spes.
 Timor Domini fons vitæ,
 ut declinent a ruina mortis.
 In multitudine populi dignitas regis :
 et in paucitate plebis ignominia principis.
 Qui patiens est, multa gubernatur prudentia :
 qui autem impatiens est, exallat stultitiam
 suam.
 Vita carniæ, sanitas cordis :
 putredo ossium, invidia.
 Qui calumniatur egentem, exprobat factori ejus :
 honorat autem eum, qui miseretur pauperis.
 In malitia sua expelletur impius :
 sperat autem justus in morte sua :
 In corde prudentis requiescit sapientia,
 et indoctos quosque erudiet.
 Justitia elevat gentem :
 miseros facit populos peccatum.
 Acceptus est regi minister intelligens :
 iracundiam ejus inutilis sustinebit.

Cap. XV. — Responsio mollis frangit iram :
 sermo durus suscitatur furorem.
 Lingua sapientium ornat scientiam :
 os fatuorum ebullit stultitiam.
 In omni loco oculi Domini
 contemplantur malos et bonos.
 Lingua placabilis, lignum vitæ :
 quæ autem immoderata est, conteret spiritum.
 Stultus irridet disciplinam patris sui :
 qui autem custodit increpationes, astutior fiet ³.
 Domus justi plurima fortitudo,
 et in fructibus impii conturbatio.

1. Additamentum, quod Vulgata retinet hoc loco, non legitur in mss. codicibus. Vide præcedentem annotationem nostram ad cap. III, vers. 13. Prout notatur numerus versuum in editis. MART.

— Iterum idem ferme additamentum in Vulgatæ aliquot editionibus occurrit : *Filio doloso non erit boni, servo autem sapienti prospere erunt actus, et dirigitur via ejus*, quæ ex superioris proximo capituli versu 13 in Græco ad verbum mutuata sunt.

2. Neque in Hebræo sunt, neque in Græco, neque

demum in vetustioribus Latinis mss. quæ hic subjungunt Vulgatæ codices verba, *qui credit in Domino, misericordiam diligit*.

3. Nonnulla Vulgatæ versionis exemplaria addunt, *in abundanti justitia virtus maxima est : cogitationes autem impiorum eradicabuntur*, quæ nedum in Hebræo, ex eoque expressis Hieronymianis codicibus, sed et in Græcis aliquot editionibus desiderantur, nec aliud videntur esse, quam subsequenti versiculi, *domus justi, etc.* duplex interpretatio.

Labia sapientium disseminabunt scientiam :
 cor stultorum dissimile erit.
 Victimæ impiorum abominabiles Domino :
 vota justorum placabilia.
 Abominatio est Domino via impii :
 qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.
 Doctrina mala deserenti viam¹ :
 qui increpationes odit, morietur.
 Infernus, et perditio coram Domino :
 quanto magis corda filiorum hominum !
 Non amat pestilens eum, qui se corripit :
 nec ad sapientes graditur.
 Cor gaudens exhilarat faciem :
 in mœrore animi dejicitur spiritus.
 Cor sapientis quærit doctrinam :
 et os stultorum pascitur imperitia.
 Omnes dies pauperis, mali :
 securi mens quasi iuge convivium.
 Melius est parum cum timore Domini,
 quam thesauri magni et insatiabiles.
 Melius est vocare² [*Al. vocari*] ad olera cum
 charitate,
 quam ad vitulum saginatum cum odio.
 Vir iracundus provocat rixas :
 qui patiens est, mitigat suscitatas.
 Iter pigrorum quasi sepes spinarum :
 via justorum absque offendiculo.
 Filius sapiens lætificat patrem :
 et stultus homo despicit matrem suam :
 Stultitia gaudium stulto :
 et vir prudens dirigit gressus.
 Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium,
 ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur.
 Lætatur homo in sententia oris sui :
 et sermo opportunus est optimus.
 Semita vitæ super eruditum,
 ut declinet de inferno novissimo.
 Domum superborum demolietur Dominus :
 et firmos faciet terminos viduæ.
 Abominatio Domini cogitationes malæ,
 et purus sermo pulcherrimus³.

1. Plus habet Vulgata *viam vitæ*, quod tamen postremum verbum Hebræus non agnoscit.

2. Ita omnia mss. exemplaria : editi autem libri habent vocem passivam *vocari*. MART.

3. Subjungunt Vulgatæ codices una serie, *firmabitur ab eo*, quæ nedum textus originales, sed et Græcus, ac plerique Latini libri cum editi, tum mss. ignorant.

4. Denuo addit Vulgata, *per misericordiam et fidem purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis a malo* : qui subsequenteris ca-

Conturbat domum suam qui sectatur avaritima :
 qui autem odit munera, vivet⁴.
 Mens justii meditabitur obedientiam [*Al. sapientiam*]⁵ :
 os impiorum redundat malis.
 Longe est Dominus ab impiis ;
 et orationes justorum exaudiet.
 Lux oculorum lætificat animam :
 fama bona impinguat ossa.
 Auris, quæ audit increpationes vitæ,
 in medio sapientium commorabitur.
 Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam :
 qui autem acquiescit increpationibus, sensor est cordis.
 Timor Domini, disciplina sapientiæ :
 et gloriam præcedit humilitas.

Cap. XVI. — Hominis est animam præparare :
 et Domini gubernare linguam.
 Omnes viæ hominis patent oculis ejus :
 spirituum ponderator est Dominus.
 Revela Domino opera tua,
 et dirigentur cogitationes tuæ.
 Universa propter semetipsum operatus est Dominus :
 impium quoque ad diem malum.
 Abominatio Domini omnis arrogans :
 etiam si manu ad manum fuerit, non est innocens⁶.
 Misericordia et veritate redimitur iniquitas :
 et in timore Domini declinat a malo.
 Cum placuerint Domino viæ hominis,
 inimicos quoque ejus convertet ad pacem.
 Melius est parum cum justitia,
 quam multi fructus cum iniquitate.
 Cor hominis disponit viam suam :
 sed Domini est dirigere gressus ejus.
 Divinatio in labiis regis,
 in iudicio non errabit os ejus.
 Pondus et statera iudicia Domini sunt :
 et opera ejus omnes lapides sacculi⁷.

pituli sextus est versus : hic vero semel apud solos Septuaginta habetur.

5. Ms. San-Germanensis num. 15, *meditabitur sapientiam*. In Hebræo scriptum est, *יהנה לעבות*, *iege laanoth*, *meditabitur ad respondendum*. MART.

6. Hic quoque addit Vulgatus interpres, *initium viæ bonæ facere justitiam : accepta est autem apud Deum magis quam immolans hostiam*, Hebræo cum plerisque aliis libris refragante. Vid. cap. xv, 7.

7. Plerique post Bedam legunt *lapides sæculi*.

Abominabiles regi qui agunt impie :
 quoniam iustitia firmatur solium.
 Voluntas regum labia justa :
 qui recta loquitur; diligetur.
 Indignatio regis, nuntii mortis :
 et vir sapiens placabit eam.
 In hilaritate vultus regis, vita :
 et clementia ejus quasi imber serotinus.
 Posside sapientiam, quia auro melior est :
 et acquire prudentiam, quia pretiosior est
 argento.
 Semita justorum declinat mala :
 custos animæ suæ servat viam suam.
 Contritionem præcedit superbia :
 et ante ruinam exaltabitur spiritus.
 Melius est humiliari cum mitibus,
 quam dividere spolia cum superbis.
 Eruditus in verbo reperiet bona :
 et qui in Domino sperat, beatus est.
 Qui sapiens corde est, appellabitur prudens :
 et qui dulcis eloquio, majora percipiet.
 Fons vitæ eruditio possidentis,
 doctrina stultorum fatuitas.
 Cor sapientis erudiet os ejus :
 et labiis illius addet gratiam.
 Favus mellis, verba composita :
 dulcedo animæ, sanitas ossium.
 Est via quæ videtur homini recta :
 et novissima ejus ducunt ad mortem.
 Anima laborantis laborat sibi,
 quia compulit eum os suum.
 Vir impius fodit malum,
 et in labiis ejus ignis ardescit.
 Homo perversus suscitatur lites :
 et verbosus separat principes.
 Vir iniquus lactat amicum suum :
 et ducit eum per viam non bonam.
 Qui attonitis oculis cogitat prava,
 mordens labia sua perficit malum.
 Corona dignitatis senectus,
 quæ in viis justitiæ reperietur.
 Melior est patiens viro forti :
 et qui dominatur animo suo, expugnatore
 urbium :
 Sortes mittuntur in sinum,
 sed a Domino temperantur.

Cap. XVII. — Melior est buccella sicca cum
 gaudio,
 quam domus plena victimis cum jurgio.
 Servus sapiens dominabitur filiis stultis,
 et inter fratres hæreditatem dividet.
 Sicut igne probatur argentum, et aurum ca-
 mino :
 ita corda probat Dominus.
 Malus obedit linguæ iniquæ,
 et fallax obtemperat labiis mendacibus.
 Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus :
 et qui ruina lætatur alterius, non erit impu-
 nitus.
 Corona senum filii filiorum :
 et gloria filiorum patres eorum.
 Non decent stultum verba composita ;
 nec principem labium mentiens.
 Gemma gratissima, expectatio præstolantis :
 quocumque se vertit, prudenter intelligit.
 Qui celat delictum, quærit amicitias :
 qui altero sermone repetit, separat fœderatos.
 Plus proficit correptio apud prudentem,
 quam centum plagæ apud stultum.
 Semper jurgia quærit malus :
 Angelus autem crudelis mittetur contra eum.
 Expedi magis ursæ occurrere raptis fetibus,
 quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua.
 Qui reddit mala pro bonis,
 non recedet malum de domo ejus.
 Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum :
 et antequam patiatur contumeliam, iudicium
 deserit.
 Qui justificat impium, et qui condemnat justum,
 abominabilis est uterque apud Deum.
 Quid prodest stulto habere divitias,
 cum sapientiam emere non possit ?
 Omni tempore diligit qui amicus est :
 et frater in angustiis comprobatur.
 Homo stultus plaudet manibus,
 cum sponderit pro amico suo.
 Qui meditatur discordiam, dirigit rixas :
 et qui exultat ostium¹, quærit ruinam.
 Qui perversi cordis est, non inveniet bonum :
 et qui vertit linguam, incidet in malum.
 Natus est stultus in ignominiam suam :
 sed nec pater in fatuo lætabitur:

1. Additis Vulgatus interpres alterum versiculum, qui aliam facit domum suam, quærit ruinam : et qui evitat discere, incidet in mala, ex solis Septuaginta derivatum.

2. Nonnulli Latini libri *os tuum*, pro *ostium* ferunt : quod idem verbum qui legunt, de ore plerumque interpretantur.

Animus gaudens ætatem floridam facit :
 spiritus tristis exsiccat ossa.
 Munera de sinu impius accipit,
 ut pervertat semitas iudicii.
 In facie prudentis lucet sapientia :
 oculi stultorum in finibus terræ.
 Ira patris, filius stultus :
 et dolor matris quæ genuit eum.
 Non est bonum damnum inferre justo,
 nec percutere principem, qui recta iudicat.
 Qui moderatur sermones suos, doctus et pru-
 dens est :
 et pretiosi spiritus vir eruditus.
 Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur :
 et si compresserit labia sua, intelligens.

Cap. XVIII. — Occasiones¹ quærit qui vult re-
 cedere ab amico :
 omni tempore erit exprobrabilis.
 Non recipit stultus verba prudentiæ :
 nisi ea dixeris, quæ versantur in corde ejus.
 Impius, cum in profundum venerit peccato-
 rum, contemnit :
 sed sequitur eum ignominia et opprobrium.
 Aqua profunda verba ex ore viri :
 et torrens redundans fons sapientiæ.
 Accipere personam impii non est bonum,
 ut declines a veritate iudicii.
 Labia stulti miscent se rixis :
 et os ejus jurgia provocat.
 Os stulti contritio ejus :
 et labia ipsius, ruina animæ ejus.
 Verba bilinguis, quasi simplicia :
 et ipsa perveniunt ad [Al. usque ad] interiora
 ventris².
 Qui mollis et dissolutus est in opere suo,
 frater est sua opera dissipantis.

1. In Hebræo est, לתארה¹ quod proprie *deside-
 rium* sonat, sive, ut Aquila et Symmachus inter-
 pretantur, εὐπιθυμία. Maluerit vero Hieronymus
 receptam vulgo ex LXX lectionem retinere, aut legerit
 ipsemet in Hebraico exemplari, voce haud ita absi-
 mili, תארה, id est, *occasionem*, pro לתארה.

2. Subdit Vulgata, *pigrum dejecit timor, animæ
 autem effeminatorum esurient*; quæ vetus inter-
 pretatio est, ex LXX ejusdem versiculi, *verba bilin-
 guis, etc.* In Complutensi autem editione, et Hiero-
 nymianis codicibus non habetur.

3. Neque Hebræus, neque Latine aliquot editiones
 adjunctum istud *bonam*, agnoscunt.

Turris fortissima, nomen Domini :
 ad ipsum currit justus, et exaltabitur.
 Substantia divitis urbs roboris ejus,
 et quasi murus validus circumdans eum.
 Antequam conteratur, exaltatur cor hominis :
 et antequam glorificetur, humiliatur.
 Qui prius respondet quam audiat,
 stultum se esse demonstrat, et confusione
 dignum.
 Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam :
 spiritum vero ad irascendum facilem quis
 poterit sustinere ?
 Cor prudens possidebit scientiam :
 et auris sapientium quærit doctrinam.
 Donum hominis dilatat viam ejus,
 et ante principes spatium ei facit.
 Justus, prior est accusator sui :
 venit amicus ejus, et investigabit eum.
 Contradictiones comprimit sors,
 et inter potentes quoque dijudicat.
 Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas
 firma :
 et iudicia quasi vectes urbium.
 De fructu oris viri replebitur venter ejus :
 et genimina labiorum ipsius saturabunt eum.
 Mors, et vita in manu linguæ :
 qui diligunt eam, comedent fructus ejus.
 Qui invenit mulierem bonam³, invenit bonum :
 et hauriet jucunditatem a Domino⁴.
 Cum obsecrationibus loquetur pauper :
 et dives effabitur rigide,
 Vir amabilis⁵ [Al. amicabile] ad societatem,
 magis amicus erit, quam frater.

Cap. XIX. — Melior est pauper, qui ambulat in
 simplicitate sua,
 quam torquens labia sua insipiens⁶.

4. Hic iterum alium versiculum Vulgatæ quidam
 codices addunt : *Qui expedit mulierem bonam, ex-
 peddit bonum : qui autem tenet adulteram, stultus
 est et impius*, quem Latini ipsi codices plerique post
 Hebræum nesciunt. Vide criticos sacros.

5. Pro amabili, mss. plures legunt amicabilem :
Vir amicabile, etc. Impolita quidem vox, sed quæ
 sensum Scripturæ non incongruum reddat. Id quo-
 que retinet speculum S. Augustini. MART.

6. In exemplaribus canonis, ac in nonnullis aliis
 mss. codicibus legitur, *quam dives torquens labia
 insipiens*; sed verbum *dives* non habetur in Hebræo,
 neque in antiquissimis aliquot mss. emendationibus

Ubi non est scientia animæ, non est bonum :
 et qui festinus est pedibus, offendet.
 Stultitia hominis supplantat gressus ejus :
 et contra Deum fervet animo suo :
 Divitiæ addunt amicos plurimos :
 a paupere autem et hi, quos habuit, separantur.
 Testis falsus non erit impunitus :
 et qui mendacia loquitur, non effugiet.
 Multi colunt personam potentis,
 et amici sunt dona tribuentis.
 Fratres hominis pauperis oderunt eum :
 insuper et amici procul recesserunt ab eo.
 Qui tantum verba sectatur, nihil habebit :
 qui autem possessor est mentis, diligit animam suam,
 et custos prudentiæ inveniet bona.
 Testis falsus non erit impunitus :
 et qui loquitur mendacia, peribit.
 Non decent stultum deliciæ,
 nec servum dominari principibus.
 Doctrina viri per patientiam noscitur :
 et gloria ejus est iniqua prætergredi.
 Sicut fremitus leonis, ita et regis ira :
 et sicut ros super herbam, ita hilaritas ejus.
 Dolor patris, filius stultus :
 et lecta jugiter perstillantia, litigiosa mulier.
 Domus, et divitiæ dantur a patribus :
 a Domino autem proprie uxor prudens.
 Pigredo immittit soporem,
 et anima dissoluta esuriet.
 Qui custodit mandatum, custodit animam suam,
 qui autem negligit vias suas, mortificabitur.
 Feneratur Domino qui miseretur pauperis :
 et vicissitudinem suam reddet ei :
 Erudi filium tuum, ne desperes :
 ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam.
 Qui impatiens est, sustinebit damnum :
 et cum rapuerit, aliud apponet.
 Audi consilium, et suscipe disciplinam,
 ut sis sapiens in novissimis tuis.
 Multæ cogitationes in corde viri :
 voluntas autem Domini permanebit.
 Homo indigens misericors est :
 et melior est pauper, quam vir mendax.

Timor Domini ad vitam :
 et in plenitudine commorabitur, absque visitatione pessimi [*Al.* pessima].
 Abscondit piger manum suam sub ascella,
 nec ad os suum applicat eam.
 Pestilente flagellato, stultus sapientior erit :
 si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam.
 Qui affligit patrem, et fugat matrem,
 ignominiosus est et infelix.
 Non cesses, fili, audire doctrinam,
 nec ignores sermones scientiæ.
 Testis iniquus deridet judicium :
 et os impiorum devorat iniquitatem.
 Parata sunt derisoribus judicia :
 et mallet percutientes stultorum corporibus.

Cap. XX. — Luxuriosa res, vinum et tumultuosa ebrietas ;
 quicumque his delectatur, non erit sapiens.
 Sicut rugitus leonis, ita terror regis :
 qui provocat eum, peccat in animam suam.
 Honor est homini, qui separat se a contentionibus :
 omnes autem stulti miscentur contumeliis.
 Propter frigus piger arare noluit :
 mendicabit ergo æstate, et non dabitur illi.
 Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri :
 sed homo sapiens exhauriet illud.
 Multi homines misericordes vocantur :
 virum autem fidelem quis inveniet ?
 Justus, qui ambulat in simplicitate sua,
 beatos post se filios derelinquet.
 Rex, qui sedet in solio judicii,
 dissipat omne malum intuitu suo.
 Quis potest dicere : Mundum est cor meum,
 purus sum a peccato ?
 Pondus et pondus, mensura et mensura :
 utrumque abominabile est apud Deum.
 Ex studiis suis intelligitur puer,
 si munda et recta sint opera ejus.
 Aurem audientem, et oculum videntem,
 Dominus fecit utrumque.
 Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat :
 aperi oculos tuos, et saturare panibus.
 Malum est, malum est, dicit omnīs emptor :
 et cum recesserit, tunc gloriabitur.

versionis Hieronymi. Additum est ad complendam oppositionem cum præcedenti commate, in quo *pauper* post se vocem *cives* sibi contrariam exigere

videbatur. *MART.* — Vulgata plus habet hic *dives*, quæ vox neque in Hebræo, neque in ipsis *LXX* aliisque melioris notæ Hieronymianis codicibus habetur.

Est aurum, et multitudo gemmarum :
 vas autem pretiosum labia scientiæ.
 Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor exstitit
 alieni,
 et pro extraneis aufer pignus ab eo.
 Suavis est homini panis mendacii :
 et postea implebitur os ejus calculo.
 Cogitationes consilii roborantur :
 et gubernaculis tractanda sunt bella.
 Ei, qui revelat mysteria, et ambulat fraudulente,
 et dilatat labia sua, ne commiscearis.
 Qui maledicit patri suo, et matri,
 exstinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.
 Hæreditas, ad quam festinatur in principio,
 in novissimo benedictione carebit.
 Ne dicas : Reddam malum ¹ :
 expecta Dominum, et liberabit te.
 Abominatio est apud Dominum pondus et pon-
 dus :
 statera dolosa non est bona.
 A Domino diriguntur gressus viri :
 quis autem hominum intelligere potest viam
 suam ?
 Ruina est hominis devorare sanctos ²,
 et post vota tractare.
 Dissipat impios rex sapiens,
 et incurvat super eos fornicem.
 Lucerna domini spiraculum hominis,
 quæ investigat omnia secreta ventris.
 Misericordia et veritas custodiunt regem,
 et roboratur clementia thronus ejus.
 Exultatio juvenum fortitudo eorum,
 et dignitas senum, canities.
 Livor vulneris absterget mala :
 et plagæ in secretioribus ventris.

*Cap. XXI. — Sicut divisiones aquarum, ita cor
 regis in manu Domini :
 quocunque voluerit, inclinabit illud.
 Omnis via viri recta sibi videtur :
 appendit autem corda Dominus.
 Facere misericordiam et judicium,
 magis placet Domino, quam victimæ.
 Exaltatio oculorum et dilatatio cordis :
 lucerna impiorum peccatum.*

1. Exscriptores exemplarium canonis addiderunt hoc loco verba duo isthæc, *pro malo* ; in iis enim legimus, *reddam malum pro malo* ; sed id vitiosum comprobatur. MART.

2. Dissentiunt inter se Latinæ quædam editiones, quarum aliæ habent, *ruina est homini devorare*

Cogitationes robusti semper in abundantia :
 omnis autem piger semper in egestate.
 Qui congregat thesauros lingua mendacii,
 vanus est ³, et impingetur ad laqueos mortis.
 Rapinæ impiorum detrahent eos,
 quia noluerunt facere judicium.
 Perversa via viri, aliena est :
 qui autem mundus est, rectum opus ejus.
 Melius est sedere in angulo domatis,
 quam cum muliere litigiosa, et in domo com-
 muni.
 Anima impii desiderat malum,
 non miserebitur proximo suo.
 Mulcato pestilente, sapientior erit parvulus :
 et si sectetur sapientem, sumet scientiam.
 Excogitat justus de domo impii,
 ut detrahat impios a malo.
 Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis,
 et ipse clamabit, et non exaudietur.
 Munus absconditum exstinguit iras,
 et donum in sinu indignationem maximam.
 Gaudium justo est facere judicium,
 et pavor operantibus iniquitatem.
 Vir, qui erraverit a via doctrinæ,
 in cœtu gigantum commorabitur.
 Qui diligit epulas, in egestate erit :
 qui amat vinum, et pingua, non ditabitur.
 Pro justo datur impius :
 et pro rectis iniquus.
 Melius est habitare in terra deserta,
 quam cum muliere rixosa et iracunda.
 Thesaurus desiderabilis, et oleum in habitaculo
 justi :
 et imprudens homo dissipabit illud.
 Qui sequitur justitiam, et misericordiam,
 inveniet vitam, justitiam, et gloriam.
 Civitatem fortium ascendit sapiens,
 et destruxit robur fiducia ejus.
 Qui custodit os suum, et linguam suam,
 custodit ab angustiis animam suam.
 Superbus et arrogans vocatur indoctus,
 qui in ira operatur superbiam.
 Desideria occidunt pigrum :
 noluerunt enim quidquam manus ejus ope-
 rari ;

sanctos, allæ *devocare* aut *denotare sanctos*. Propior Hebræo ac germana impressa lectio est. Mox *retractare* Vulgati libri *pro tractare* legunt.

3. Vulgati, et quidam penes Martian. mss. libri, *vanus et excors est, etc.* ex τὸν Septuaginta versione.

Tota die concupiscit et desiderat :
 qui autem justus est, tribuet, et non cessabit.
 Hostiæ impiorum abominabiles,
 quia offeruntur ex scelere.
 Testis mendax peribit :
 vir obediens loquetur victoriam.
 Vir impius procaciter obfirmat vultum suum :
 qui autem rectus est, corrigit viam suam.
 Non est sapientia, non est prudentia,
 non est consilium contra Dominum.
 Equus paratur ad diem belli :
 Dominus autem salutem tribuit.

Cap. XXII. — Melius est nomen bonum, quam
 divitiæ multæ.
 super argentum et aurum, gratia bona.
 Dives et pauper obviaverunt sibi :
 utriusque operator est Dominus.
 Callidus vidit malum, et abscondit se :
 innocens pertransiit, et allictus est damno.
 Finis modestiæ timor Domini,
 divitiæ et gloria et vita.
 Arma et gladii in via perversi :
 custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.
 Proverbium est : Adolescens juxta viam suam,
 etiam cum senuerit, non recedet ab ea.
 Dives pauperibus imperat :
 et qui accipit mortuum, servus est fenerantis;
 Qui seminat iniquitatem, metet mala,
 et virga iræ suæ consummabitur.
 Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur :
 de panibus enim suis dedit pauperi ¹.
 Ejice derisorem, et exibit cum eo jurgium,
 cessabuntque causæ et contumeliæ.
 Qui diligit cordis munditiam,
 propter gratiam laborum suorum habebit
 amicum regem.
 Oculi Domini custodiunt scientiam :
 et supplantantur verba iniqui.
 Dicit piger : Leo est foris,
 in medio platearum occidendus sum.
 Fovea profunda os alienæ :
 cui iratus est Dominus, incidet in eam.
 Stultitia colligata est in corde pueri,
 et virga discipline fugabit eam.
 Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias
 suas, dabit ipse ditiori, et egrebit.

1. Quædam Vulgatæ editiones addunt, *victoriam
 et honorem acquirat qui dat munera, animam autem
 aufer accipientium* : quæ in aliis itidem editionibus,

Inclina aurem tuam, et audi verba sapientium :
 appone autem cor ad doctrinam meam.
 Quæ pulchra erit tibi, cum servaveris eam in
 ventre [*11. corde*] tuo,
 redundabit in labiis tuis :
 Ut sit in Domino fiducia tua,
 unde et ostendi eam tibi hodie.
 Ecco descripsi eam tibi tripliciter,
 in cogitationibus et scientia :
 Ut ostenderem tibi firmitatem, et eloquia veri-
 tatis,
 respondere ex his, illis qui miserunt te.
 Non facias violentiam pauperi, quia pauper est :
 neque conteras egenum in porta :
 Quia judicabit Dominus causam ejus,
 et configet eos, qui confixerunt animam ejus :
 Noli esse amicus homini iracundo,
 neque ambules cum viro furioso :
 Ne forte discas semitas ejus,
 et sumas scandalum animæ tuæ.
 Noli esse cum his, qui defigunt manus suas,
 et qui vades se offerunt pro debitis.
 Si enim non habes unde restituas,
 quid causæ est ut tollat operimentum de
 cubili tuo ?
 Ne transgrediaris terminos antiquos,
 quos posuerunt patres tui.
 Vidisti virum velocem in opere suo,
 coram regibus stabit,
 nec erit ante ignobiles.

Cap. XXIII. — Quando sederis, ut comedas cum
 principe,
 Diligenter attende quæ posita sunt ante faciem
 tuam :
 Et statue cultrum in gutture tuo,
 si tamen habes in potestate animam tuam,
 ne desideres de cibus ejus, in quo est panis
 mendacii.
 Noli laborare ut diteris :
 sed prudentiæ tuæ pone modum.
 Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non
 potes :
 quia facient sibi pennas quasi aquilæ,
 et volabunt in cælum.
 Ne comedas cum homine invidio,
 et ne desideres cibos ejus :

Hieronymianis codicibus, demum et Hebræo non
 sunt.

Quoniam in similitudinem arioli et conjectoris
æstimat quod ignorat.
Comede et bibe, dicet tibi :
et mens ejus non est tecum.
Cibos, quos comederas, evomes,
et perdes pulchros sermones tuos.
In auribus insipientium ne loquaris :
quia despicient doctrinam eloquii tui.
Ne attingas terminos parvulorum ¹ :
et agrum pupillorum ne introcas.
Propinquus enim illorum fortis est :
et ipse judicabit contra te causam illorum.
Ingrediat ad doctrinam cor tuum,
et aures tuæ ad verba scientiæ.
Noli subtrahere a puero disciplinam :
si enim percussoris eum virga, non morietur.
Tu virga percuties eum :
et animam ejus de inferno liberabis.
Fili mi, si sapiens fueris animus tuus,
gaudebit tecum cor meum :
Et exsultabunt renes mei,
cum locuta fuerint rectum labia tua.
Non æmuletur cor tuum peccatores :
sed in timore Domini esto tota die :
Quia habebis spem in novissimo,
et præstolatio tua non auferetur.
Audi, fili mi, et esto sapiens :
et dirige in via animum tuum.
Noli esse in conviviis potatoꝝ,
nec in comessionibus eorum, qui carnes ad
vescendum conferunt :
Quia vacantes potibus, et dantes symbola con-
sumentur,
et vestietur pannis dormitatio.
Audi patrem tuum, qui genuit te,
et ne contemnas cum senuerit mater tua.
Veritatem emo, et noli vendere
sapientiam, et doctrinam, et intelligentiam.
Exsultat gaudio pater justi :
qui sapientiam genuit, lætabitur in eo.
Gaudeat pater tuus, et mater tua,
et exsultet quæ genuit te.
Præbe, fili mi, cor tuum mihi :
et oculi tui vias meas custodiant.

Fovea enim profunda est meretrix,
et puteus augustus, aliena.
Insidiatur in via quasi latro,
et quos incautos viderit, interficiet,
Cui væ ²? Cujus patri væ?
Cui rixæ? Cui foveæ?
Cui sine causa vulnera?
Cui suffusio oculorum?
Nonne his qui commorantur in vino,
et student calicibus epotandis?
Ne intuearis vinum quando flavescit,
cum splenduerit in vitro color ejus.
Ingreditur blande, sed in novissimo mordebit
ut coluber,
et sicut regulus venena diffundet.
Oculi tui videbunt extraneas,
et cor tuum loquetur perversa.
Et eris sicut dormiens in medio mari,
et quasi sopitus gubernator, amisso clavo :
Et dices : Verberaverunt me, sed non dolui :
traxerunt me, et ego non sensi :
quando evigilabo, et rursus vina reperiam?

Cap. XXIV. — Ne æmuleris viros malos,
nec desideres esse cum eis :

Quia rapinas meditatatur mens eorum,
et fraudes labia eorum loquuntur.
Sapientia ædificabitur domus,
et prudentia roborabitur.
In doctrina replebuntur cellaria,
universa substantia pretiosa et pulcher-
rima.
Vir sapiens, fortis est :
et vir doctus, robustus et validus.
Quia cum dispositione initur bellum :
et erit salus ubi multa consilia sunt.
Excelsa stulto sapientia,
in porta non aperiet os suum.
Qui cogitat mala facere,
stultus vocabitur.
Cogitatio stulti peccatum est :
et abominatio hominum detractor.
Si desperaveris lassus in die angustiarum :
imminuetur fortitudo tua.

1. Est autem in Hebræo גבול עולם, quod est terminos olim, sive veteres, pro quo videtur s. pater עולם, duplici segol abstracto, legisse helem, quod est adolescens, sive parvulus, pro עולם, quod solo intermedio vau differt.

2. Hebræus habet adverbium, cui oi (sive væ) et cui aboi (sive patri væ). Hebraice : למי אוי למי אוי. Videtur vero doctis viris Hieronymus alteram isocolon tribus sejunctim verbis ita legisse, למי אוי, sive למי אוי, sive למי אוי, suffecto altero aleph, pro אנוי.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem :
et qui trahuntur ad interitum liberare ne
cesses.

Si dixeris : Vires non suppetunt :
qui inspector est cordis, ipse intelligit.

Et servatorem animæ tuæ nihil fallit,
reddetque homini juxta opera sua.

Comede, fili mi, mel, quia bonum est,
et favum dulcissimum gutturi tuo.

Sic et doctrina sapientiæ animæ tuæ :
quam cum inveneris, habebis in novissimis¹,
et spes tua non peribit.

Ne insidieris, et quæras impietatem in domo
justi,

neque vastes requiem ejus,

Septies enim cadet [*Al. cadit*] justus et resurget :
impii autem corrudent in malum.

Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas,
et in ruina ejus ne exsullet cor tuum :

Ne forte videat Dominus, et displiceat ei,
et auferat ab eo iram suam.

Ne contendas cum pessimis,
nec æmuleris impios :

Quoniam non habent futurorum spem mali,
et lucerna impiorum extinguetur.

Time Dominum, fili mi, et regem :
et cum detractoribus non commiscearis :

Quoniam repente consurget perditio eorum :
et ruinam utriusque quis novit ?

Hæc quoque sapientibus :

Cognoscere personam in judicio, non est bo-
num.

Qui dicunt impio : Justus es :
maledicent eis populi, et detestabuntur eos
tribus.

Qui arguunt, laudabuntur :
et super ipsos veniet benedictio :

Labia deosculabitur,
qui recta verba respondet.

Præpara foris opus tuum,
et diligenter exerce agrum tuum :
ut postea ædifices domum tuam.

Ne sis testis frustra contra proximum tuum,
nec laces quemquam labiis tuis.

Ne dicas : Quomodo fecit mihi, sic faciam ei :
reddam unicuique secundum opus suum.

Per agrum hominis pigri transivi,
et per vineam viri stulti,

Et ecce totum repleverant urticæ ;
operuerant superficiem ejus spinæ,
et maceria lapidum destructa erat.

Quod cum vidissem, posui in corde meo,
et exemplo didici disciplinam.

Parum, inquam, dormies, modicum dormi-
tabis,

pauillum manus conseres, ut quiescas :

Et veniet tibi quasi cursor egestas tua,
et mendicitas quasi vir armatus.

HÆ QUOQUE PARABOLÆ SALOMONIS,

QUAS TRANSTULERUNT VIRI EZECHILÆ REGIS JUDA².

Cap. XXV. — Gloria Dei est celare verbum,
et gloria regum investigare sermonem.

Cælum sursum, et terra deorsum,
et cor regum inscrutabile.

Aufer rubiginem de argento,
et egredietur vas purissimum.

Aufer impietatem de vultu regis,
et firmabitur justitia thronus ejus.

Ne gloriosus appareas coram rege,
et in loco magnorum ne steteris.

Melius est enim ut dicatur tibi : Ascende huc,
quam ut humiliaris coram principe.

Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio
cito :

ne postea emendare non possis,
cum dehonestaveris amicum tuum.

Causam tuam tracta cum amico tuo,
et secretum extraneo ne reveles :

Ne forte insultet tibi cum audierit,
et exprobrare non cesset³.

1. Plus habent edit. et penes Martianæum mss. aliquot libri, *in novissimis spem*; in Hebræo autem duntaxat est, ויש אחרית, *et erit in extremis*.

2. Male in canone Momm. positum hic legitur *diapsalma* post verbum *Juda*. MART.

3. Hunc alium versiculum sufficiunt Vulgatæ co-
dices : *gratia et amicitia liberant : quas tibi serva,*
ne exproprabilis fias : ex solis quidem Septuaginta
derivatum, sed qui præterea addunt, ἀλλὰ φύλαξον
τὰς ὁδοὺς σου εὐσυναλλάκτως, *sed observa vias tuas*

Mala aurea in lectis argenteis,
 qui loquitur verbum in tempore suo.
 Inauris aurea, et margaritum fulgens,
 qui arguit sapientem, et aurem obedi-
 tem.
 Sicut frigus nivis in die messis,
 ita legatus fidelis ei qui misit eum,
 animam ipsius requiescere facit.
 Nubes, et ventus, et pluviae non sequentes :
 vir gloriosus, et promissa non complens.
 Patientia lenietur princeps,
 et lingua mollis confringet duritiam.
 Mel invenisti, comede quod sufficit tibi,
 ne forte satiatus ovomas illud.
 Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui,
 ne quando satiatus oderit te.
 Jaculum, et gladius, et sagitta acuta,
 homo qui loquitur contra proximum suum
 testimonium falsum.
 Deus putridus, et pes lassus,
 qui sperat super infideli in die angustiae,
 et amittit pallium in die frigoris.
 Acetum in nitro,
 qui cantat carmina cordi pessimo.
 Si esurierit inimicus tuus, ciba illum :
 si sitierit, da ei aquam bibere :
 Prunas enim congregabis super caput ejus,
 et Dominus reddet tibi.
 Ventus aquilo dissipat pluvias,
 et facies tristis linguam detrahentem.
 Melius est sedere in angulo domatis,
 quam cum muliere litigiosa, et in domo com-
 muni.
 Aqua frigida animae sitienti,
 et nuntius bonus de terra longinqua.
 Fons turbatus pede, et vena corrupta,
 justus cadens coram impio,
 Sicut qui mel multum comedit, non est ei bo-
 num :
 sic qui scrutator est majestatis, opprimetur a
 gloria.
 Sicut urbs patens et absque murorum ambitu,
 ita vir, qui non potest in loquendo cohibere
 spiritum suum.

in amicitia. Nihil vero ex his sive Hebraeus, sive Hieronymiani codices ipsi, seu demum Complutensis editio, habent.

1. Idem Vulgatae codices addunt, *sicut linea vestimento, et vermibus ligno : ita tristitia viri nocet cordi*, quae in Chaldaeo quidem resonant, in Hebraico

Cap. XXVI. — Quomodo nix in aestate, et plu-
 viae in messe :
 sic indecens est stulto gloria.
 Sicut avis ad alia transvolans ;
 et passer quo libet vadens :
 sic maledictum frustra prolatum in quem-
 piam superveniet.
 Flagellum equo, et camus asino,
 et virga dorso imprudentium.
 Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam,
 ne efficiaris ei similis.
 Responde stulto juxta stultitiam suam,
 ne sibi sapiens esse videatur.
 Claudus pedibus, et iniquitatem bibens,
 qui mittit verba per nuntium stultum.
 Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias :
 sic indecens est in ore stultorum parabola.
 Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii ;
 ita qui tribuit insipienti honorem.
 Quomodo si spina nascatur in manu temulenti :
 sic parabola in ore stultorum.
 Judicium determinat causas,
 et qui imponit stulto silentium, iras mitigat.
 Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum,
 sic imprudens, qui iterat stultitiam suam.
 Vidisti hominem sapientem sibi videri ?
 Magis illo spem habebit stultus.
 Dicit piger : Leena in via,
 leo in itineribus :
 Sicut ostium vertitur in cardine suo,
 ita piger in lectulo suo.
 Abscondit piger manum sub ascella sua,
 et laborat si ad os suum eam converterit.
 Sapientior sibi piger videtur
 septem viris loquentibus sententias.
 Sicut qui apprehendit auribus canem,
 sic qui transit impatiens, et commiscetur
 rixae alterius.
 Sicut noxius est qui mittit sagittas, et lanceas in
 mortem :
 ita vir, qui fraudulentè nocet amico suo :
 et cum fuerit deprehensus, dicit : Ludens feci.
 Cum defecerint ligna, exstinguetur ignis ;
 et susurrone subtracto, jurgia conquiescent.

autem, et Hieronymianis codicibus, ut et in Complutensi editione non sunt.

2. Sunt nonnullae editiones, ut est Sixti V et Complutensis, aliaeque, tum loci hujus interpretes, qui legunt *ad alta*, pro *ad alia*.

Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem,
 sic homo iracundus suscitatur rixas.
 Verba susurronis quasi simplicia,
 et ipsa perveniunt ad intima ventris.
 Quomodo si argento sordido ornare velis vas
 fictile,
 sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.
 Labiis suis intelligitur inimicus,
 cum in corde tractaverit dolos.
 Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei :
 quoniam septem nequitiae sunt in corde illius.
 Qui operit odium fraudulentè,
 revelabitur malitia ejus in concilio :
 Qui fodit foveam, incidet in eam :
 et qui volvit lapidem, revertetur ad eum.
 Lingua fallax non amat veritatem,
 et os lubricum operatur ruinas.

Cap. XXVII. — Ne glorieris in crastinum,
 ignorans quid superventura pariat dies.

Laudet te alienus, et non os tuum :
 extraneus, et non labia tua.
 Grave est saxum, et onerosa arena :
 sed ira stulti utroque gravior.
 Ira non habet misericordiam, nec crumpens
 furor :
 et impetum concitati ferre quis poterit ?
 Melior est manifesta correptio,
 quam amor absconditus.
 Meliora sunt vulnera diligentis,
 quam fraudulenta oscula odientis.
 Anima saturata calcabit favum :
 anima esuriens et amarum pro dulci sumet.
 Sicut avis transmigrans de nido suo,
 sic vir qui derelinquit locum suum.
 Unguento et variis odoribus delectatur cor :
 et bonis amici consiliis anima dulcoratur.
 Amicum tuum, et amicum patris tui ne dimi-
 seris :
 et domum fratris tui ne ingrediaris in die
 afflictionis tuæ.
 Melior est vicinus juxta.
 quam frater procul.
 Stude sapientiæ, fili mi, et lætifica cor meum :
 ut possis exprobranti respondere sermonem.

Astutus videns malum, absconditus est :
 parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.
 Tolle vestimentum ejus, qui spondit, pro
 extraneo :
 et pro alienis, aufer ei pignus.
 Qui benedicit proximo suo voce grandi,
 de nocte consurgens maledicenti similis erit.
 Tecta perstillantia in die frigoris,
 et litigiosa mulier comparantur :
 Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat,
 et oleum dexteræ suæ vocabit.
 Ferrum ferro acuitur,
 et homo exacuit faciem amici sui.
 Qui servat ficum, comedet fructus ejus :
 et qui custos est domini sui, glorificabitur.
 Quomodo in aquis resplendent vultus prospici-
 entium,
 sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.
 Infernus et perditio non [*Al. nunquam*] reple-
 buntur :
 similiter et oculi hominum insatiabiles.
 Quomodo probatur in conflatorio argentum,
 et in fornace aurum :
 sic probatur homo ore laudantis .
 Si contuderis stultum in pila
 quasi pisanas, feriente desuper pilo,
 non auferetur ab eo stultitia ejus.
 Diligenter agnosce vultum pecoris tui,
 tuosque greges considera.
 Non enim habebis jugiter potestatem :
 sed corona tribuetur in generatione, et gene-
 rationem.
 Aperta sunt prata, et apparuerunt herbæ vi-
 rentes,
 et collecta sunt fœna de montibus.
 Agni ad vestimentum tuum :
 et hœdi, ad agri pretium.
 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos,
 et ad necessaria domus tuæ,
 et ad victum ancillis tuis.

Cap. XXVIII. — Fugit impius, nemine perse-
 quente :
 justus autem quasi leo considens, absque
 terrore erit.

1. Aliquot mss. codices, *nunquam replentur*.
 MART.

2. Nudum Hebraeus textus et Chaldaeus sed et
 Græcus ipse, et Latinus Complutensis editionis, de-

mum et Hieronymiani codices versiculum ignorant,
 quem Vulgata hic interserit : *Cor iniqui inquirit
 mala : cor autem rectum inquirit scientiam.*

Propter peccata terræ multi principes ejus :
 et propter hominis sapientiam,
 et horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis
 longior erit.
 Vir pauper calumnians pauperes,
 similis est imbri vehementi, in quo paratur
 fames.
 Qui derelinquunt legem, laudant impium :
 qui custodiunt, succeduntur contra eum.
 Viri mali non cogitant iudicium :
 qui autem requirunt Dominum, animadver-
 tunt omnia.
 Melior est pauper ambulans in simplicitate sua,
 quam dives in pravis itineribus.
 Qui custodit legem, filius sapiens est :
 qui autem pascit comessatores, confundit pa-
 trem suum.
 Qui coacervat divitias usuris et fenore,
 liberali in pauperes congregat eas.
 Qui declinat aures suas, ne audiat legem,
 oratio ejus erit execrabilis.
 Qui decipit justos in via mala,
 in interitu suo corruet :
 et simplices possidebunt bona ejus.
 Sapiens sibi videtur vir dives :
 pauper autem prudens scrutabitur eum.
 In exultatione justorum multa gloria :
 regnantibus impiis ruina hominum.
 Qui abscondit scelera sua, non dirigetur :
 qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea,
 misericordiam consequetur.
 Beatus homo, qui semper est pavidus :
 qui vero mentis est duræ corruet in malum.
 Leo rugiens, et ursus esuriens,
 princeps impius super populum pauperem.
 Dux indigens prudentia, multos opprimet per
 calumniam :
 qui autem audit avaritiam, longi fient dies
 ejus.
 Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem,
 si usque ad lacum fugerit, nemo sustinet ¹.
 Qui ambulat simpliciter, salvus erit :
 qui perversis graditur viis, concidet semel.
 Qui oporatur terram suam, saturabitur panibus :
 qui autem sectatur otium, replebitur eges-
 tate.
 Vir fidelis multum laudabitur :
 qui autem festinat ditari, non erit innocens.

Qui cognoscit in iudicio faciem, non facit bene ;
 iste et pro buccella panis deserit veritatem.
 Vir, qui festinat ditari, et aliis invidet,
 ignorat quod egestas superveniet ei :
 Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet
 apud eum,
 magis quam ille, qui per linguæ blandimenta
 decipit.
 Qui subtrahit aliquid a patre suo, et a matre,
 et dicit : Hoc non est peccatum,
 particeps homicidæ est.
 Qui se jactat, et dilatat, jurgia concitat :
 qui vero sperat in Domino, sanabitur :
 Qui confidit in corde suo, stultus est :
 qui autem graditur sapienter, ipse salvabitur.
 Qui dat pauperi, non indigebit :
 qui despiciat deprecantem, sustinebit penu-
 riam.
 Cum surrexerint impii, abscondentur homines :
 cum illi perierint, multiplicabuntur justi.

Cap. XXIX. — Viro, qui corripientem dura cer-
 vice contemnit,
 repentinus ei superveniet interitus :
 et eum sanitas non sequetur.
 In multiplicatione justorum lætabitur vulgus :
 cum impii sumpserint principatum, gemet
 populus.
 Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum :
 qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.
 Rex justus eriget terram,
 vir avarus destruct eam.
 Homo, qui blandis fictisque sermonibus loqui-
 tur amico suo,
 recte expandit gressibus ejus.
 Peccantem virum iniquum involvet laqueus :
 et justus laudabit, atque gaudebit.
 Novit justus causam pauperum :
 impius ignorat scientiam.
 Homines pestilentes dissipant civitatem :
 sapientes vero avertunt furorem.
 Vir sapiens, si cum stulto contenderit,
 sive irascatur, sive rideat, non inveniet re-
 quem.
 Viri sanguinum oderunt simplicem :
 justus autem quærit animam ejus.
 Totum spiritum suum profert stultus :
 sapiens differt, et reservat in posterum.

1. Digna, quam hic repetamus, trium apud Mar-
 tianæum codicum lectio est : *Hominî, qui calum-*

nîatur animæ : sanguinem ejus, si usque ad lacum
fugerit, nemo sustinet.

Princeps, qui libenter audit verba mendacii,
 omnes ministros habebit impios.
 Pauper et creditor obviaverunt sibi :
 utriusque illuminator est Dominus.
 Rex qui iudicat in veritate pauperes,
 thronus ejus in æternum firmabitur.
 Virga atque correptio tribuit sapientiam :
 puer autem, qui dimittitur voluntati suæ,
 confundet matrem suam.
 In multiplicatione impiorum multiplicabuntur
 scelera :
 et justi ruinas eorum videbunt.
 Erudi filium tuum, et refrigerabit te,
 et dabit delicias animæ tuæ.
 Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus :
 qui vero custodit legem, beatus est.
 Servus verbis non potest erudiri :
 quia quod dicis, intelligit, et respondere con-
 temnit.

Vidisti hominem velocem ad loquendum ?
 Stultitia magis speranda est quam illius cor-
 reptio.
 Qui delicate a pueritia nutrit servum suum,
 postea illum sentiet contumacem.
 Vir iracundus provocat rixas :
 et qui ad indignandum facilis est, erit ad pec-
 catum proclivior.
 Superbum sequitur humilitas :
 et humilem spiritu suscipiet gloria.
 Qui cum furo participat, odit animam suam :
 adjuvantem audit, et non indicat.
 Qui timet hominem, cito corruet :
 qui sperat in Domino, sublevabitur :
 Multi requirunt faciem principis :
 et a Domino iudicium egreditur singulorum.
 Abominantur justi virum impium :
 et abominantur impii eos, qui in recta sunt
 via¹.

VERBA CONGREGANTIS FILII VOMENTIS.

Cap. XXX. — Visio, quam locutus est vir, cum
 quo est Deus,
 et qui Deo secum morante confortatus, ait :
 Stultissimus sum virorum,
 et sapientia hominum non est mecum.
 Non didici sapientiam,
 et novi sanctorum scientiam².
 Quis ascendit in cœlum, atque descendit ?
 Quis continuit spiritum in manibus suis ?
 Quis colligavit aquas quasi in vestimento ?
 Quis suscitavit omnes terminos terræ ?
 Quod nomen ejus,
 et quod nomen filii ejus, si nosti ?
 Omnis sermo Dei ignitus,
 clypeus est sperantibus in se.
 Ne addas quidquam verbis illius,
 et arguaris, inveniarisque mendax,
 Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam mo-
 riar :

Vanitatem, et verba mendacia longe fac a me.
 Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi :
 tribue tantum victui meo necessaria :
 Ne forte satiatus illiciar ad negandum,
 et dicam : Quis est Dominus ?
 et egestate compulsus furer, et perjurum
 nomen Dei mei.
 Ne accuses servum ad dominum suum,
 ne forte maledicat tibi, et corruas.
 Generatio, quæ patri suo maledicit,
 et quæ non benedicit matri suæ.
 Generatio, quæ sibi munda videtur,
 et tamen non est lota a sordibus suis.
 Generatio, cujus excelsi sunt oculi,
 et palpebræ ejus in alta surrectæ.
 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet,
 et commandit in molaribus suis, ut comedat
 inopes de terra,
 et pauperes ex hominibus.

1. Subjungit Vulg. editio versiculum : *Verbum custodiens filius, extra perditionem erit*, qui tametsi ex LXX duntaxat translatione in Latinos codices importatus est : ii tamen non hic loci habent, sed superiori capite xxiv, post versiculum vicesimum secundum. S. Augustinus libro *de mendacio* ad Consent. c. 18, plus adhuc videtur legisse : *Verbum excipiens filius : a perditione longe aberit : exci-*

piens autem excipiet illud sibi, et nihil falsi de ore illius procedet.

2. Ita exemplaria canonis Hebraicæ veritatis, nec non universi mss. codices. Editi addunt negativam particulam, *et non novi, etc.* quæ quidem subintelligenda venit in similibus hebraïsmis, ut jam monuimus in adnotationibus nostris ad Psal. ix. **MART.**

Sanguisugæ duæ sunt,
 filiæ dicentes : Affer, affer.
 Tria sunt insaturabilia,
 et quartum, quod nunquam dicit : Sufficit.
 Infernus, et os vulvæ,
 et terra qui non satiatur aqua :
 ignis vero nunquam dicit : Sufficit.
 Oculum, qui subsannat patrem,
 et qui despicit partum matris suæ :
 Effodiant eum corvi de torrentibus,
 et comedant eum filii aquilæ.
 Tria sunt difficilia mihi,
 et quartum penitus ignoro :
 Viam aquilæ in cælo,
 viam colubri super petram,
 viam navis in medio mari,
 et viam viri in adolescentia.
 Talis est et via mulieris adulteræ,
 quæ comedit, et tergens os suum
 dicit : Non sum operata malum.
 Per tria movetur terra,
 et quartum non potest sustinere :
 Per servum cum regnaverit :
 per stultum cum saturatus fuerit cibo :
 Per odiosam mulierem, cum in matrimonio
 fuerit assumpta :

et per ancillam cum hæres fuerit dominæ suæ.
 Quatuor sunt minima terræ,
 et ipsa sunt sapientiora sapientibus.
 Formicæ populus infirmus,
 quæ preparant in messe cibum sibi :
 Lepusculus plebs invalida,
 qui collocat in petra cubile suum :
 Regem locusta non habet :
 et egreditur universa per turmas suas :
 Stellio manibus nititur.
 et moratur in adibus regis.
 Tria sunt, quæ bene gradiuntur,
 et quartum, quod incedit feliciter :
 Leo fortissimus bestiarum,
 ad nullius pavebit occursum :
 Gallus succinctus lumbos :
 et aries : nec est rex, qui resistat ei.
 Et qui stultus apparuit postquam elevatus est
 in sublime :
 si enim intellexisset, ori suo imposuisset ma-
 num.
 Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum
 lac, exprimit butyrum :
 et qui vehementer emungit, elicit sangui-
 nem :
 et qui provocat iras, producit discordias.

VERBA LAMUELIS REGIS.

Cap. XXXI. — Visio, qua erudivit eum mater
 sua.
 Quid, dilecte mi, quid, dilecte votorum meo-
 rum ?
 Ne dederis mulieribus substantiam tuam,
 et vias tuas ¹ ad delendos reges.
 Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vi-
 num :
 quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas.
 Ne forte bibant, et obliviscantur iudiciorum,
 et mutant causam filiorum pauperis.
 Date siceram mœrentibus,
 et vinum his qui amaro sunt animo.

Bibant, et obliviscantur egestatis suæ,
 et doloris sui non recordentur amplius.
 Aperi os tuum muto,
 et causis omnium filiorum qui pertran-
 seunt :
 Aperi os tuum, decerne quod justum est,
 et judica inopem et pauperem.
 [*Aleph*]. Mulierem fortem quis inveniet ? Procul,
 et de ultimis finibus pretium ejus.
 [*Beth*]. Confidit in ea cor viri sui, et spoliis non
 indigebit.
 [*Ghimel*]. Reddet ei bonum, et non malum, om-
 nibus diebus vitæ suæ.

1. Locus non uno modo depravatus errore libra-
 riorum. Canonis exemplaria, nonnullique aliis mss.
 codices hanc retinent vitiosam lectionem : *Et divitias
 tuas ad delendos reges.* In multis legimus, *et deli-
 cias tuas, etc.* Corbeiensis autem num. 1 optimæ
 notæ ac perantiquus, fonti Hebraico directe respon-
 det : habet enim prima manu, *et vias tuas, etc.*,

quod ita scriptum reperitur in Hebræis voluminibus,
 ubi verbum דַּרְכֵיךָ *darkekechea*, sive *derakeka*,
vias tuas significat. MART. — Ita et Complutensis
 Latina editio, et melioris notæ codices Hieronymiani
 juxta Hebræum דַּרְכֵיךָ, *vias tuas* præferunt : ubi alii
divitias, alii *delicias* habent.

- [*Dalet*]. Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum.
- [*He*]. Facta est quasi navis institoris, de longo portans panem suum.
- [*Vav*]. Et de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, et cibaria ancillis suis.
- [*Zain*]. Consideravit agrum, et omit eum : de fructu manuum suarum plantavit vineam.
- [*Heth*]. Accinxit fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum.
- [*Teth*]. Gustavit et vidit quia bona est negotiatio ejus : non exstinguetur in nocte lucerna illius.
- [*Iod*]. Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum.
- [*Caph*]. Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem.
- [*Lamed*]. Non timebit domui suæ a frigoribus nivis : omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus.
- [*Mem*]. Strangulatam vestem fecit sibi : byssus et purpura indumentum ejus.
- [*Nun*]. Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.
- [*Samech*]. Sindonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo.
- [*Ain*]. Fortitudo et decor indumentum ejus, et ridebit in die novissimo.
- [*Phe*]. Os suum aperuit sapientiæ, et lex clementiæ in lingua ejus.
- [*Sade*]. Considerat semitas domus suæ, et panem otiosa non comedit.
- [*Coph*]. Surrexerunt filii ejus, et beatissimam prædicaverunt : vir ejus, et laudavit eam.
- [*Res*]. Multæ filiæ congregaverunt divitias ; tu supergressa es universas.
- [*Sin*]. Fallax gratia, et vana est pulchritudo : mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.
- [*Thav*]. Date ei de fructu manuum suarum : et laudent eam in portis opera ejus.

EXPLICIT LIBER PROVERBIORUM.

INCIPIT
LIBER ECCLESIASTES,

HERRAIGE DICTUS

COELETH.

VERBA ECCLESIASTÆ¹ FILII DAVID, REGIS JERUSALEM.

<p><i>Cap. I.</i> — Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes : vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quid habet amplius homo, de universo labore suo, quo laborat sub sole? Generatio præterit, et generatio advenit, terra vero in æternum stat. Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur : Ibique renascens, gyrat per meridiem, et fleclitur ad aquilonem : Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos regreditur. Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat : Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant. Cunctæ res difficiles : non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu. Quid est quod fuit ? Ipsum quod futurum est : Quid est quod factum est ? Ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere : Ecce hoc recens est ;</p>	<p>Jam enim præcessit in sæculis ; quæ fuerunt ante nos. Non est priorum memoria : sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in novissimo.</p> <p style="text-align: right;">EGO ECCLESIASTES,</p> <p>fui rex Israel in Jerusalem. Et proposui in animo meo querere, et investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus. Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus. Locutus sum in corde meo, dicens : Ecce magnus effectus sum, et præcessi sapientia omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem : et mens mea contemplata est multa sapienter, et didicit.</p>
--	---

1. In cunctis mss. codicibus exscriptores posuerunt, *verba Ecclesiastes, etc.* quasi *Ecclesiastes* nomen esset inflexibile aut Hebræum. MART.

Dedique cor meum, ut scirem prudentiam,
atque doctrinam,
erroresque et stultitiam ;
Et agnovi quod in his quoque esset labor,
et afflictio spiritus :
Eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio :
et qui addit scientiam, addit laborem¹ [*Al.*
dolorem.]

Cap. II. — Dixi ego in corde meo :

Vadam, et affluam deliciis,
et fruam bonis.

Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.

Risum reputavi errorem :

et gaudio dixi : Quid frustra deciperis ?

Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem
meam,

ut animum meum transferrem ad sapientiam,
devitaremque stultitiam.

Donec viderem quid esset utile filiis hominum :
quo facto opus est sub sole numero dierum
vitæ suæ.

Magnificavi opera mea :

ædificavi mihi domos,
et plantavi vineas :

Feci hortos, et pomaria,

et consevi ea cuncti generis arboribus :

Et extruxi mihi piscinas aquarum,

ut irrigarem silvam lignorum germinantium ;

Possedi servos et ancillas,

multamque familiam habui :

Armenta quoque, et magnos ovium greges,

ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem :

Coacervavi mihi argentum, et aurum,

et substantias regum, ac provinciarum ;

Feci mihi cantores, et cantatrices,

et delicias filiorum hominum,

Scyphos et urceos in ministerio ad vina fun-
denda,

et supergressus sum opibus omnes qui fue-
runt ante me in Jerusalem.

Sapientia quoque perseveravit mecum :

et omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non
negavi eis :

Nec prohibui cor meum quin omni voluptate
frueretur,

et oblectaret se in his quæ præparaveram :

Et hanc ratus sum partem meam,

si uterer labore meo.

Cumque me convertissem ad universa opera,

quæ fecerant manus meæ,

et ad labores, in quibus frustra sudaveram,

Vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animi,

et nihil permanere sub sole.

Transivi ad contemplandum sapientiam,

erroresque et stultitiam.

Quid est, inquam, homo,

ut sequi possit regem factorem suum ?

Et vidi quia tantum præcederet sapientia stulti-
tiam,

quantum differt lux a tenebris.

Sapientis oculi in capite ejus :

stultus in tenebris ambulat :

et didici quod unus utriusque esset interitus.

Et dixi in corde meo :

Si unus et stulti et meus occasus erit,

quid mihi prodest quod majorem sapientiæ
dedi operam ?

Locutusque cum mente mea,

animadverti quod hoc quoque esset vanitas.

Non enim erit memoria sapientis similiter ut

stulti in perpetuum,

et futura tempora oblivione cuncta pariter
operient.

Moritur doctus² similiter et indoctus :

et ideo lædunt me vitæ meæ,

Videntem mala universa esse sub sole,

et cuncta vanitatem et afflictionem spiritus :

Rursus detestatus sum omnem industriam
meam,

qua sub sole studiosissime laboravi,

Habiturus hæredem post me,

quem ignoro, utrum sapiens an stultus futu-
rus sit,

Et dominabitur in laboribus meis,

quibus desudavi et sollicitus fui :

et est quidquam tam vanum ?

Unde cessavi,

1. Corbeiensis ms. num. 1, *addit et dolorem*, quod emendatores posuerunt in plurimis exemplaribus, ubi prima manu scriptum erat *addit laborem*. Uterque canon, Carcassensis videlicet ac Memmianus, purum retinet contextum. MART.

2. Aliquot mss. cum canone Carcass. emendato, *similiter ut indoctus*. MART.

renuntiavitque cor meum ultra laborare sub sole.
 Nam cum alius laboret in sapientia, et doctrina,
 et sollicitudine,
 homini otioso quæsitæ dimittit :
 et hoc ergo vanitas ¹, et magnum malum.
 Quid enim proderit homini de universo labore suo,
 et afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est ?
 Cuncti dies ejus doloribus et ærumnis pleni sunt,
 nec per noctem mente requiescit :
 et hoc ergo vanitas est ².
 Nonne melius est comedere et bibere,
 et ostendere animæ suæ bona de laboribus suis ?
 Et hoc de manu Dei est.
 Quis ita vorabit,
 et deliciis affluet ut ego ?
 Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam,
 et scientiam, et lætitiã :
 Peccatori autem dedit afflictionem, et curam superfluum,
 ut addat, et congreget, et tradat ei qui placuit Deo :
 sed et hoc vanitas, et cassa sollicitudo mentis.

Cap. III. — Omnia tempus habent,

et suis spatiis transeunt universa sub cœlo.
 Tempus nascendi,
 et tempus moriendi.
 Tempus plantandi,
 et tempus evellendi quod plantatum est.
 Tempus occidendi,
 et tempus sanandi.
 Tempus destruendi,
 et tempus ædificandi.
 Tempus flendi,
 et tempus ridendi.
 Tempus plangendi,
 et tempus saltandi.
 Tempus spargendi lapides,
 et tempus colligendi.
 Tempus amplexandi,

et tempus longo fieri a complexibus.
 Tempus acquirendi,
 et tempus perdendi.
 Tempus custodiendi,
 et tempus abjiciendi.
 Tempus sciendi,
 et tempus consuendi.
 Tempus tacendi,
 et tempus loquendi.
 Tempus dilectionis,
 et tempus odii.
 Tempus belli,
 et tempus pacis.
 Quid habet amplius homo de labore suo ?
 Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum,
 ut distendantur in ea.
 Cuncta fecit bona in tempore suo,
 et mundum tradidit disputationi eorum,
 ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus,
 ab initio usque ad finem.
 Et cognovi quod non esset melius nisi lætari, et facere bene in vita sua.
 Omnis enim homo, qui comedit et bibit,
 et videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.
 Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum :
 Non possumus eis quidquam addere,
 nec auferre, quæ fecit Deus ut timeatur.
 Quod factum est, ipsum permanet :
 quæ futura sunt, jam fuerunt :
 et Deus instaurat quod abiit.
 Vidi sub sole in loco iudicii impietatem,
 et in loco justitiæ iniquitatem.
 Et dixi in corde meo :
 Justum et impium judicabit Deus,
 et tempus omnis rei tunc erit.
 Dixi in corde meo de filiis hominum,
 ut probaret eos Deus,
 et ostenderet similes esse bestiis.
 Idcirco unus interitus est hominis et jumentorum,
 et æqua utriusque conditio :

1. Memmianum hic canonem secuti sumus. Carcassonensis legit interrogative : *Et hæc nonne vanitas est ?* Cui consonant quam plures mss. codices. **MARR.**

2. Sub interrogandi nota Vulgatus interpres et quidam penes Martian. mss. *et hoc [Al. hæc] nonne vanitas est ?*

Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur :
 similiter spirant omnia,
 et nihil habet homo jumento amplius :
 Cuncta subjacent vanitati,
 et omnia pergunt ad unum locum :
 de terra facta sunt, et in terram pariter rever-
 tuntur.
 Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat
 sursum,
 et si spiritus jumentorum descendat deorsum ?
 Et deprehendi nihil esse melius
 quam lætari hominem in opere suo,
 et hanc esse partem illius.
 Quis enim cum adducet, ut post se futura co-
 gnoscat ?

Cap. IV. — Verti me ad alia,
 et vidi calumnias, quæ sub sole geruntur,
 Et lacrymas innocentium,
 et neminem consolatorem :
 Nec posse resistere eorum violentiæ,
 cunctorum auxilio destitutos.
 Et laudavi magis mortuos, quam viventes :
 et feliciorum utroque judicavi, qui necdum
 natus est,
 nec vidit mala, quæ sub sole fiunt.
 Rursum contemplatus sum omnes labores ho-
 minum,
 et industrias :
 Animadverti patero invidiæ proximi :
 et in hoc ergo vanitas, et cura superflua est.
 Stultus complicat manus suas,
 et comedit carnes suas, dicens :
 Melior est pugillus cum requie,
 quam plena utraque manus cum labore, et
 afflictione animi.

Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole :
 unus est, et secundum non habet,
 non filium, non fratrem,
 Et tamen laborare non cessat,
 nec satiantur oculi ejus divitiis :
 Nec recogitat, dicens :
 Cui laboro, et fraudo animam meam bonis ?
 Et [*Al. in*] hoc quoque vanitas est ¹,
 et afflictio pessima.
 Melius est ergo duo simul esse, quam unum :
 habent enim emolumentum societatis suæ :
 si unus ceciderit, ab altero fulcietur :
 Væ soli ; quia cum ceciderit,
 non habet sublevantem se.
 Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo ;
 unus quomodo calefiat ?
 Et si quispiam prævaluerit contra unum,
 duo resistunt ei :
 funiculus triplex difficile rumpitur.
 Melior est pauper et sapiens,
 rege seno et stulto,
 qui nescit prævidere in posterum.
 Quod et de carcere catenisque interdum quis
 egrediatur ad regnum ?
 Et alius natus in regno, inopia consumatur ?
 Vidi cunctos viventes, qui ambulant sub sole
 cum adolescente secundo, qui consurget pro eo.
 Infinitus numerus est populi
 omnium, qui fuerunt ante eum :
 Et qui postea futuri sunt,
 et non lætabuntur in eo :
 Sedet hoc vanitas,
 et afflictio spiritus,
 Custodit pedem tuum ingrediens domum Dei ² :
 multo enim melior est obedientia, quam stul-
 torum victimæ,
 qui nesciunt quid faciant mali.

1. Editi libri, *in hoc quoque vanitas est* ; sed melius ac Hebræo magis proximum quod nos edidimus ad fidem plurimorum mss. exemplariorum.

2. Huc transtulerunt exscriptores comma istud integrum, et *appropinqua, ut audias*. Id quidem abest in *speculo* S. Augustini, et in ms. Colbertino Aniciensi positum est in margine, manu recentiori. Regius quoque corruptus est ab aliquo emendatore, qui hæc sacro textui intermiscuit, cum antea purus legeretur absque tali additamento. In canone Carcassonensi eadem verba leguntur, sed extra seriem et supra contextum imposita ; in Memmiano autem positus visitur idem versiculus inconfusus, ac primo linearum ductu. Sciendum tamen hoc mutuatum esse

ex editione Græca LXX interpretum, aut ex commentariis Hieronymi in Ecclesiasten ubi magis Septuaginta consuetudini se coaptavit ; hic enim sufficienter expressus ex textu Hebraico הכסילים זכה וקרוב לשמע מטה *vocarob lischmoa miththeth hakkesilim zabalah*, per hæc Latina verba, *multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ* : quia apud Hebræos *propinquus ad audiendum*, et *obediens* unum et idem sunt. Marr.

— Quæ sequuntur hujus versiculi in Hebræo archetypo verba, sic se habent וקרוב לשמע מטה הכסילים זכה, quæ sic ad verbum interpretantur, et *appropinqua ad audiendum, ne des (vel magis quam ut des) stultorum sacrificium*. S. Hieronymus

Cap. V. — Ne temere quid loquaris,
neque cor tuum sit velox ad proferendum
sermonem coram Deo.
Deus enim in cælo, et tu super terram,
idecirco sint pauci sermones tui.
Multas curas sequuntur somnia,
et in multis sermonibus invenitur stultitia.
Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere :
disciplet enim ei infidelis et stulta promissio :
sed quodcumque voveris, redde.
Multoque melius est non vovere,
quam post votum promissa non reddere.
Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem
tuam :
neque dicas coram Angelo : Non est provi-
dentia :
Ne forte iratus Deus super sermone tuo,
dissipet cuncta opera manuum tuarum.
Ubi multa sunt somnia,
plurimæ vanitates, et sermones innumeri :
tu vero Deum time :
Si videris calumnias egenorum, et violenta ju-
dicia,
et subverti justitiam in provincia,
Non mireris super hoc negotio :
quia excelso alius excelsior est.
Et super hos quoque eminentiores sunt alii,
et insuper universæ terræ rex imperat ser-
vienti.
Avarus non implebitur pecunia :
et qui amat divitias, fructus non capiet ex eis,
et hoc ergo vanitas.
Ubi multæ sunt opes,
multi et qui comedunt eas.
Et quid prodest possessori,
nisi quod cernit divitias oculis suis ?
Dulcis est somnus operanti,
sive parum, sive multum comedat :
saturitas autem divitis non sinit dormire eum.
Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub
sole :
divitiæ conservatæ in malum domini sui :
pereunt enim in afflictione pessima :

priora illa quæ diximus, et *appropinqua ad audien-
dum*, commodo satis sensu ex Hebraica interpretatus
est phrasi, *multo melior est obedientia*, quod est,
eligito magis audire, sive obedire. Hinc jure collegit
ante nos editor Benedictinus, minime videri Hiero-
nymiana illa, et *appropinqua, ut audias*, quæ cum
mss. quidam, tum editi omnes interserunt, subse-
quenti simul retenta interpretatione, *multo enim*

Generavit filium, qui in summa egestate erit.
Sicut egressus est nudus de utero matris suæ,
sic revertetur,
Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum ?
Cunctis diebus vitæ suæ
Comedit in tenebris et in curis multis,
et in aerumna atque tristitia.
Hoc itaque mihi visum est bonum,
ut comedat quis, et bibat,
et fruatur lætitia ex labore suo,
quo laboravit ipse sub sole ;
Numero dierum vitæ suæ,
quos dedit ei Deus :
et hæc est pars illius.
Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque
substantiam,
potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis,
et fruatur parte sua, et lætetur de labore suo :
hoc est donum Dei.
Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ,
eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

Cap. VI. — Est et aliud malum, quod vidi sub
sole,
et quidem frequens apud homines :
Vir, qui dedit Deus divitias, et substantiam et
honorem,
et nihil deest animæ ejus, ex omnibus quæ
desiderat :
Nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo,
sed homo extraneus vorabit illud :
Hoc vanitas, et magna miseria est.
Si genuerit quispiam centum¹,
et vixerit multos annos,
et plures dies ætatis habuerit,
et anima illius non utatur bonis substantiæ suæ,
sepulturaque careat :
De hoc ego pronuntio
quod melior illo sit abortivus.
Frustra enim venit, et pergit ad tenebras,
et oblivione delebitur nomen ejus.
Non vidit solem,
neque cognovit distantiam boni et mali :

melior est obedientia, quæ ejusdem in Hebraico
sententiæ altera est expositio. Notatum quoque, illa
in S. Augustini *speculo* non haberi.

1. Non habet Hebræus verbum *filios*, quod non-
nulli mss. hic retinent cum editis. MART. — Vulgata
subjungit *liberos*, quidam mss. *filios* : nihil vero
Hebræus textus.

Etiam si duobus millibus annis vixerit,
 et non fuerit perfruitus bonis :
 nonne ad unum locum properant omnia ?
 Omnis labor hominis in ore ejus :
 sed anima illius non implebitur.
 Quid habet amplius sapiens a stulto ?
 Et quid pauper, nisi ut pergat illuc,
 ubi est vita ?
 Melius est videre quod cupias,
 quam desiderare quod nescias ;
 Sed et hoc vanitas est,
 et præsumptio spiritus.
 Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus :
 et scitur quod homo sit,
 et non possit contra fortiorem se in iudicio
 contendere.
 Verba sunt plurima,
 multam in disputando habentia vanitatem.

Cap. VII. — Quid necesse est homini majora se
 querere,
 cum ignoret quid conducat sibi vita sua,
 numero dierum peregrinationis suæ,
 et tempore quod velut umbra præterit ?
 Aut quis ei poterit indicare
 quid post eum futurum sub sole sit ?
 Melius est nomen bonum, quam unguenta pre-
 tiosa :
 et dies mortis die natiuitatis.
 Melius est ire ad domum lactus,
 quam ad domum convivii :
 In illa enim finis cunctorum admonetur homi-
 num,
 et vivens cogitat quid futurum sit ¹.
 Melior est ira risu :
 quia per tristitiam vultus, corrigitur animus
 delinquentis.
 Cor sapientium ubi tristitia est,
 et cor stultorum ubi lætitia.
 Melius est a sapientia corripiti,
 quam stultorum adulatione decipi.
 Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla,
 sic risus stulti :
 sed et hoc vanitas.
 Calumnia conturbat sapientem,
 et perdet robur cordis illius.

Melior est finis orationis, quam principium,
 melior est patiens arrogante.
 Ne velox sis ad irascendum :
 quia ira in sinu stulti requiescit.
 Ne dicas : Quid, putas, causæ est
 quod priora tempora meliora fuere quam nunc
 sunt ?
 Stulta enim est hujusmodi interrogatio.
 Utilior est sapientia cum divitiis,
 et magis prodest videntibus solem.
 Sicut enim protegit sapientia,
 sic protegit pecunia.
 Hoc autem plus habet eruditio et sapientia,
 quod vitam tribuunt possessori suo.
 Considera opera Dei,
 quod nemo possit corrigere quem ille des-
 pexerit.
 In die bona frui bonis,
 et malam diem præcave.
 Sicut enim hanc, sic et illam fecit Deus,
 ut non inveniatur homo contra eum justas que-
 rimonia.
 Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ :
 Justus perit in justitia sua,
 et impius multo vivit tempore in malitia sua.
 Noli esse justus multum :
 neque plus sapias quam necesse est,
 ne obstupescas.
 Ne impie agas multum :
 et noli esse stultus, ne moriaris in tempore
 non tuo.
 Bonum est te sustentare justum,
 sed et ab illo ne subtrahas manum tuam :
 quia qui Deum timet, nihil negligit.
 Sapientia confortavit sapientem
 super decem principes civitatis.
 Non est enim homo justus in terra,
 qui faciat bonum, et non peccet.
 Sed et cunctis sermonibus, qui dicuntur,
 ne accommodes cor tuum :
 Ne forte audias servum tuum malodicentem
 tibi :
 scit enim tua conscientia, quia et tu crebro
 maledixisti aliis.
 Cuncta tentavi in sapientia.
 Dixi : Sapiens efficiar :

1. In aliquot mss. codicibus legitur, *quid futurus sit*. Cæterum hanc divisionem versuum agnoscit S. Hieronymus, cum ait : *Novissimum versum apertius interpretatus est Symmachus, dicens : Et qui vivit, respiciet ad mentem*. Vide librum commenta-

riorum Hieronymi in caput septimum Ecclesiastæ, et speculum S. Augustini, quia omnino sibi consentiunt infra vers. 8 et 10 Vulgatæ nostræ, id est, in versicolorum distinctione, quam canonis exemplaria retinent. MART.

Et ipsa longius recessit a me, multo magis quam
erat :
et alta profunditas, quis inveniet eam ?
Lustravi universa animo meo,
ut scirem, et considerarem, et quærerem sa-
pientiam, et rationem :
Et ut cognoscerem impietatem stulti,
et errorem imprudentium :
Et inveni amariorem morte mulierem,
quæ laqueus venatorum est,
et sagena cor ejus,
Vincula sunt manus illius :
qui placet Deo, effugiet illam :
qui autem peccator est, capietur ab illa.
Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum et al-
terum,
ut invenirem ¹ rationem, quam adhuc quærit
anima mea,
et non inveni.
Virum de mille unum reperi,
mulierem ex omnibus non inveni.
Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus ho-
minem rectum,
et ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.
Quis talis ut sapiens est ?
Et quis cognovit solutionem verbi.
Cap. VIII. — Sapientia hominis lucet in vultu
ejus,
et potentissimus faciem illius commutabit.
Ego os regis observo,
et præcepta juramenti Dei.
Ne festines recedere a facie ejus,
neque permanças in opere malo :
Quia omne, quod voluerit, faciet :
et sermo illius potestate plenus est :
nec dicere ei quisquam potest : Quare ita facis ?
Qui custodit præceptum,
non experietur quidquam mali.
Tempus et responsionem
cor sapientis intelligit.
Omni negotio tempus est, et opportunitas,
et multa hominis afflictio :
Quia ignorat præterita,
et ventura nullo scire potest nuntio.
Non est in hominis potestate prohibere spiritum,
nec habet potestatem in die mortis :

1. S. ipse pater in commentario, cum interpre-
tatus esset, *unam ad unam, ut invenirem, etc.*
Hebraico sermone se propius tradit adhæsisse.

Nec finitur quiescere ingruente bello,
neque salvabit impietas impium.
Omnia hæc consideravi,
et dedi cor meum in cunctis operibus, quæ
fiunt sub sole.
Interdum dominatur homo homini
in malum suum.
Vidi impios sepultos :
qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto
erant,
et laudabantur in civitate quasi justorum
operum :
sed et hoc vanitas est.
Etenim quia non profertur cito contra malos sen-
tentia,
absque ullo timore filii hominum perpetrant
mala.
Attamen peccato ex eo quod centies facit malum,
et per patientiam sustentatur.
Ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum,
qui verentur faciem ejus.
Non sit bonum impio, nec prolongentur dies
ejus,
sed quasi umbra transeant qui non timent fa-
ciem Dei.
Est et alia vanitas, quæ fit super terram :
sunt justi, quibus multa proveniunt,
quasi opera egerint impiorum.
Et sunt impii, qui ita securi sunt,
quasi justorum facta habeant :
sed et hoc vanissimum iudico.
Laudavi igitur lætitiæ,
quod non esset homini bonum sub sole.
Nisi quod comederet, et biberet, atque gau-
deret,
et hoc solum secum auferret de labore suo,
in diebus vitæ suæ quos dedit ei Deus sub
sole.
Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam,
et intelligerem distentionem ² quæ versatur
in terra :
Est homo, qui diebus ac noctibus somnum non
capit oculis,
Et intellexi, quod omnium operum Dei
nullam possit homo invenire rationem,
eorum quæ fiunt sub sole :

2. Complutensis Latina editio cum aliis haud
paucis, *dissensionem*, glossa interlinearis *distrac-
tionem* præfert.

Et quanto plus laboraverit ad quærendum,
tanto minus inveniat :
Etiamsi dixerit sapiens se nosse,
non poterit reperire.

Cap. IX. — Omnia hæc tractavi in corde meo,
ut curiose intelligerem :
Sunt justi atque sapientes,
et opera eorum in manu Dei :
Et tamen nescit homo, utrum amore an odio di-
gnus sit :
sed omnia in futurum servantur incerta :
Eo quod universa æque eveniant
justo et impio,
bono et malo,
mundo et immundo,
Immolanti victimas,
et sacrificia contemnti.
Sicut bonus, sic et peccator :
ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat.
Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole
fiunt,
quia eadem cunctis eveniunt.
Unde et corda filiorum hominum implentur ma-
litiis,
et contemptu in vita sua,
et post hæc ad inferos deducuntur.
Nemo est qui semper vivat,
et qui hujus rei habeat fiduciam :
Melior est canis vivus leone mortuo.
Viventes enim sciunt se esse morituros.
Mortui vero nihil noverunt amplius,
nec habent ultra mercedem :
quia oblivioni tradita est memoria eorum.
Amor quoque, et odium, et invidiæ simul pe-
rierunt,
nec habent partem in hoc sæculo,
et in opere quod sub sole geritur.
Vade ergo, et comede in lætitia panem tuum,
et bibe cum gaudio vinum tuum :
quia Deo placent opera tua.
Omni tempore sint vestimenta tua candida,
et oleum de capite tuo non deficiat.
Perfruere vita cum uxore, quam diligis,
cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ :
qui dati sunt tibi sub sole
omni tempore vanitatis tuæ :

1. Sanctus Hieronymus in commentariis ad hunc locum, colon istud integrum duobus versibus constans in exemplaribus canonis, unum dicit esse versiculum :

Hæc est enim pars in vita,
et in labore tuo, quo laboras sub sole.
Quodcumque potest manus tua facere,
instanter operare :
Quia nec opus, nec ratio,
nec sapientia, nec scientia
erunt apud inferos, quo tu properas.
Verti me ad aliud, et vidi sub sole,
nec velocium esse cursum,
nec fortium bellum,
nec sapientium panem,
nec doctorum divitias,
nec artificum gratiam :
sed tempus casumque in omnibus.
Nescit homo finem suum :
sed sicut pisces capiuntur hamo,
et sicut aves laqueo comprehenduntur :
Sic capiuntur homines in tempore malo,
cum eis extemplo supervenerit.
Hanc quoque sub sole vidi sapientiam,
et probavi maximam.
Civitas parva, et pauci in ea viri :
venit contra eam rex magnus, et vallavit
eam :
Exstruxitque munitiones per gyrum,
et perfecta est obsidio.
Inventusque est in ea vir pauper et sapiens,
liberavit urbem per sapientiam suam.
Et nullus deinceps recordatus est hominis illius
pauperis.
Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam for-
titudine.
Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est,
et verba ejus non sunt audita ?
Verba sapientium audiuntur in silentio,
plus quam clamor principis inter stultos.
Melior est sapientia, quam arma bellica :
et qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

Cap. X. — Muscæ morientes
perdunt suavitatem unguenti.
Pretiosior est sapientia et gloria,
parva ad tempus stultitia.
Cor sapientis in dextera ejus,
et cor stulti in sinistra illius.
Sed et in via stultus ambulans,
cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.

Sequentis autem versiculi, verba sunt s. doctoris, in quo ait : Sed et in via cum stultus ambulat, cor ejus indiget, et dicit : Omnis insipiens est ; hic est

Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te,
 locum tuum ne dimiseris :
 quia curatio cessare faciet peccata maxima.
 Est malum quod vidi sub sole,
 quasi per errorem egrediens a facie principis :
 Positum stultum in dignitate sublimi,
 et divites sedere deorsum.
 Vidi servos in equis,
 et principes ambulantes quasi servos super terram.
 Qui fodit foveam, incidet in eam :
 et qui dissipat sepe, mordebit eum coluber.
 Qui transfert lapides, affligetur in eis :
 et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.
 Si retusum fuerit ferrum,
 et hoc non ut prius, sed hebetatum orit,
 Multo labore exacuatur,
 et post industriam sequetur sapientia.
 Si mordeat serpens in silentio,
 nihil eo minus habet qui occulte detrahit.
 Verba oris sapientis gratia :
 et labia insipientis præcibitabunt eum :
 Initium verborum ejus stultitia,
 et novissimum oris illius error pessimus.
 Stultus verba multiplicat.
 Ignorat homo, quid ante se fuerit :
 et quod post futurum est, quis illi poterit indicare ?
 Labor stultorum affliget eos,
 qui nesciunt in urbem pergere.
 Væ tibi, terra, cujus rex est puer,
 et cujus principes mane comedunt.
 Beata terra, cujus rex nobilis est,
 et cujus principes vescuntur in tempore suo,
 ad reficiendum, et non ad luxuriam.
 In pigritiis humiliabitur contignatio,
 et in infirmitate manuum perstillabit domus.
 In risum faciunt panem, et vinum ut epulentur viventes¹ :
 et pecuniæ obediunt omnia.
 In cogitatione tua regi ne detrahas,
 et in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti.

sensus, etc. Agnoscit igitur hoc loco versiculorum distinctionem, quam vocamus Massoreticam, in Hebraeis voluminibus usurpatam. E contra versu 15 hujus capituli, plures dicit versiculos existere in una sententia aut unico versu Vulgatæ nostræ : nam cum hanc Scripturam recitasset : *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt ire in civitatem*, subjungit

Quia avis cæli portabit vocem tuam,
 et qui habet pennas annuntiabit sententiam.

Cap. XI. — Mitte panem tuum super transeuntes aquas :
 quia post multa tempora invenies illum.
 Da partem septem, necnon et octo :
 quia ignoras quid futurum sit mali super terram.

Si repletæ fuerint nubes,
 imbrem super terram effudent.
 Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem,
 in quocunque loco ceciderit, ibi erit.
 Qui observat ventum, non seminat :
 et qui considerat nubes, nunquam metet.
 Quomodo ignoras quæ sit via spiritus,
 et qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis :
 sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

Mane semina semen tuum,
 et vespere ne cesset manus tua :
 Quia nescis quid magis oriatur, hoc an illud,
 et si utrumque simul, melius erit.
 Dulce lumen,
 et delectabile est oculis videre solem.
 Si annis multis vixerit homo,
 et in his omnibus lætatus fuerit :
 Meminisse debet tenebrosi temporis,
 et dierum multorum :
 qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.
 Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua,
 et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ,
 Et ambula in viis cordis tui,
 et in introitu oculorum tuorum :
 Et scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.
 Aufer iram a corde tuo,
 et amove malitiam a carne tua.
 Adolescentia enim et voluptas vana sunt.

dicens : Cum superioribus etiam hos junge versiculos. Plures itaque in hac sententia versiculos esse non negabat. Vide de his nostras conjecturas in prolegomenis. MART.

1. Plerique mss. libri atque editi *bibentes pro viventes* legunt.

Cap. XII. — Memento creatoris tui in diebus
juventutis tuæ,
antequam veniat tempus afflictionis,
et appropinquent anni, de quibus dicas : Non
mihi placent.

Antequam tenebrescat sol,
et lumen, et luna, et stellæ,
et revertantur nubes post pluviam :

Quando commovebitur custodes domus,
et nutabunt viri fortissimi ;

Et odiosæ erunt molentes in minuto numero,
et tenebrescent videntes per foramina :

Et claudent ostia in platea,
in humilitate vocis molentis :

Et consurgent ad vocem volucris,
et obsurdescent ¹ omnes filiæ carminis.

Excelsa quoque timebunt,
et formidabunt in via.

Florebit amygdalum,
et impinguabitur locusta,
et dissipabitur capparitis :

Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ,
et circuibunt in platea plangentes.

Antequam rumpatur funiculus argenteus,
et recurrat vitta aurea :

Et conteratur hydria super fontem,
et confringatur tota super cisternam :
Et revertatur pulvis in terram suam unde erat,
et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.
Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia va-
nitas.

Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes,
docuit populum, et enarravit quæ fecerat :
et investigans composuit parabolas multas.

Quæsivit verba utilia,
et conscripsit sermones rectissimos, ac veritate
plenos.

Verba sapientium sicut stimuli,
et quasi clavi in altum defixi,
quæ per magistrorum consilium data sunt a
pastore uno.

His amplius, fili mi, ne requiras.

Faciendi plures libros nullus est finis :
frequensque meditatio, carnis afflictio est.

Finem loquendi omnes pariter audiamus.

Deum time, et mandata ejus observa :

Hoc est enim omnis homo :

et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium
pro omni errato, sive bonum, sive malum
illud sit.

1. Legit olim Alcuinus *obmutescant* ; verum ait, *melius habetur in Hebræo, surdescere.*

EXPLICIT LIBER ECCLESIASTES.

INCIPIT
CANTICUM CANTICORUM,

QUOD HEBRAICE DICITUR

SIR ASSIRIM.

Cap. I. — Osculetur me osculo oris sui :
quia meliora sunt ubera tua vino,
fragrantia unguentis optimis.

Oleum effusum nomen tuum :
ideo adolescentulæ dilexerunt te.

Trahe me,
post te curremus ¹.

Introduxit me rex in cellaria sua :
exsultabimus, et lætabimur in te :

Memores uberum tuorum super vinum :
reoti diligunt te.

Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem,
sicut tabernacula Cedar,
sicut pelles Salomonis.

Nolite me considerare quod fusca sim,
quia decoloravit me sol :

Filii matris meæ pugnauerunt contra me,
posuerunt me custodem in vineis :
vineam meam non custodivi.

Indica mihi, quem diligit anima mea :
ubi pascas, ubi cubes in meridie,
ne vagari incipiam post greges sodalium tuo-
rum :

Si ignoras te, o pulchra inter mulieres,
egredere, et abi post vestigia gregum,
et pasce hædos tuos juxta tabernacula pasto-
rum.

Equitatu meo in curribus Pharaonis
assimilavi te, amica mea.

Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis,
collum tuum sicut monilia.

Murenulas aureas faciemus tibi,
vermiculatas argento.

Dum esset rex in accubitu suo,
nardus mea dedit odorem suum :

Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi,
inter ubera mea commorabitur.

Botrus Cypri dilectus meus mihi,
in vineis Engaddi.

Ecce tu pulchra es, amica mea,
ecce tu pulchra es,
oculi tui columbarum.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.

Lectulus noster floridus :

Tigna domorum nostrarum cedrina,
laquearia nostra cupressina.

Cap. II. — Ego flos campi,
et lilium convallium.

Sicut lilium inter spinas,
sic amica mea inter filias.

Sicut malus (*Al. malum* ²) inter ligna sil-
varum,
sic dilectus meus inter filios.

1. Quæ subjungit Vulgata, *in odorem unguentorum tuorum*, ex LXX interpretibus derivantur, neque Hebræus habet; sed et ipsa Complutensis Latina editio expungit.

2. Mss. codices legunt *malum*, quod non videtur satis convenire sensui hujus loci. MARR.

Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi :
 et fructus ejus dulcis gutturi meo.
 Introduxit me in cellam vinariam,
 ordinavit in me charitatem.
 Fulcite me floribus,
 stipate me malis :
 quia amore langueo.
 Læva ejus sub capite meo,
 et dextera illius amplexabitur me.
 Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
 per capreas cervosque camporum :
 ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam,
 quoadusque ipsa velit.
 Vox dilecti mei,
 ecce iste venit saliens in montibus,
 transiliens colles :
 Similis est dilectus meus caprææ,
 hinnuloque cervorum :
 En ipse stat post parietem nostrum,
 respiciens per fenestras,
 prospiciens per cancellos.
 En dilectus meus loquitur mihi :
 Surge, propera, amica mea, columba mea,
 formosa mea, et veni.
 Jam enim hiems transiit,
 imber abiit, et recessit.
 Flores apparuerunt in terra,
 tempus putationis advenit :
 Vox turturis audita est in terra nostra :
 ficus protulit grossos suos :
 vineæ florentes dederunt odorem suum.
 Surge, amica mea, speciosa mea, et veni :
 columba mea in foraminibus petræ,
 in caverna maceriæ.
 Ostende mihi faciem tuam,
 sonet vox tua in auribus meis :
 Vox enim tua dulcis,
 et facies tua decora.
 Capite nobis vulpes parvulas,
 quæ demoliuntur vineas :
 nam vinea nostra floruit.
 Dilectus meus mihi, et ego illi,
 qui pascitur inter lilia,
 donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.
 Revertere, similis esto, dilecte mi, caprææ,
 aut hinnulo cervorum super montes Bether.

Cap. III. — In lectulo meo per noctes quæsi
 quem diligit anima mea :
 quæsi illi, et non inveni.
 Surgam, et circuibo civitatem :

per vicos et plateas quæram quem diligit
 anima mea :
 quæsi illi, et non inveni.
 Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem :
 Num quem diligit anima mea, vidistis ?
 Paululum cum pertransissem eos,
 inveni quem diligit anima mea :
 Tenui eum, nec dimittam,
 donec introducam illum in domum matris
 meæ,
 et in cubiculum gonitricis meæ.
 Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
 per capreas cervosque camporum,
 ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilec-
 tam,
 donec ipsa velit.
 Quæ est ista, quæ ascendit per desertum,
 sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et
 thuris,
 et universi pulveris pigmentarii ?
 En lectulum Salomonis
 sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel :
 Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi :
 uniuscujusque ensis super femur suum prop-
 ter timores nocturnos,
 Ferculum fecit sibi rex Salomon
 de lignis Libani :
 Columnas ejus fecit argenteas,
 reclinatorium aureum,
 ascensum purpureum :
 Media charitate constravit
 propter filias Jerusalem :
 Egredimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomo-
 nem
 in diademate, quo coronavit illum mater sua
 in die desponsationis illius,
 et in die lætitiæ cordis ejus.

Cap. IV. — Quam pulchra es !
 Oculi tui columbarum,
 absque eo quod intrinsecus latet.
 Capilli tui sicut greges caprarum,
 quæ ascenderunt de monte Galaad.
 Dentes tui sicut greges tonsarum,
 quæ ascenderunt de lavacro :
 Omnes gemellis fetibus,
 et sterilis non est inter eas.
 Sicut vitta coccinea, labia tua :
 et eloquium tuum, dulce.
 Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ,
 absque eo quod intrinsecus latet.

Sicut turris David collum tuum,
 quæ ædificata est cum propugnaculis :
 Mille clypei pendent ex ea,
 omnis armatura fortium.
 Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli,
 qui pascuntur in liliis,
 donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.
 Vadam ad montem myrrhæ,
 et ad collem thuris.
 Tota pulchra es, amica mea,
 et macula non est in te.
 Veni de Libano, sponsa,
 veni de Libano, veni :
 Coronaberis de capite Amanæ,
 de vertice Sanir et Hermon,
 de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
 Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa,
 vulnerasti cor meum in uno oculorum
 tuorum,
 et in uno crine colli tui.
 Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea
 sponsa !
 Pulchriora sunt ubera tua vino,
 et odor unguentorum tuorum super omnia
 aromata.
 Favus distillans labia tua, sponsa,
 mel et lac sub lingua tua :
 et odor vestimentorum tuorum sicut odor
 thuris.
 Hortus conclusus, soror mea sponsa,
 hortus conclusus, fons signatus.
 Emissiones tuæ paradisi
 malorum puniceorum cum pomorum fruc-
 tibus.
 Cyprî cum nardo, nardus et crocus,
 fistula et cinnamomum cum universis lignis
 Libani,
 myrrha et aloë cum omnibus primis un-
 guentis.
 Fons hortorum : puteus aquarum viventium,
 quæ fluunt impetu de Libano.
 Surge aquilo, et veni auster,
 perfla hortum meum, et fluant aromata illius.
 Cap. V. — Veniat dilectus meus in hortum
 suum,
 et comedat fructum pomorum suorum.
 Veni in hortum meum, soror mea sponsa,
 messui myrrham meam cum aromatibus meis :
 Comedi favum cum melle meo,
 bibi vinum meum de lacte meo :

Comedite, amici, et bibite,
 et inebriamini, charissimi.
 Ego dormio,
 et cor meum vigilat :
 Vox dilecti mei pulsantis :
 Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba
 mea, immaculata mea :
 Quia caput meum plenum est rore,
 et cincinnati mei guttis noctium.
 Exspoliavi me tunica mea,
 quomodo induar illa ?
 Lavi pedes meos,
 quomode inquinabo illos ?
 Dilectus meus misit manum suam per foramen,
 et venter meus intremuit ad tactum ejus.
 Surrexi, ut aperirem dilecto meo :
 manus meæ stillaverunt myrrham,
 et digiti mei pleni myrrha probatissima.
 Pessulum ostii mei aperui dilecto meo :
 at ille declinaverat, atque transierat.
 Anima mea liquefacta est, ut locutus est :
 quæsivi, et non inveni illum :
 vocavi, et non respondit mihi.
 Invenerunt me custodes qui circumeunt civi-
 tatem :
 percusserunt me, et vulneraverunt me :
 tulerunt pallium meum mihi custodes mu-
 rorum.
 Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
 si inveneritis dilectum meum,
 ut nuntietis ei quia amore langueo.
 Qualis est dilectus tuus ex dilecto,
 quia sic adjurasti nos ?
 Dilectus meus candidus et rubicundus, electus
 ex millibus.
 Caput ejus aurum optimum :
 comæ ejus sicut elatæ palmarum,
 nigræ quasi corvus.
 Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aqua-
 rum, quæ lacte sunt lotæ,
 et resident juxta fluentia plenissima.
 Genæ illius sicut areolæ aromatum
 consitæ a pigmentariis.
 Labia illius lilia
 distillantia myrrham primam.
 Manus illius tornatiles aureæ,
 plenæ hyacinthis.
 Venter ejus eburneus,
 distinctus sapphiris.
 Crura illius columnæ marmoreæ,
 quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Species ejus ut Libani,
 electus ut cedri.
 Guttur illius suavissimum,
 et totus desiderabilis :
 Talis est dilectus meus,
 et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem.
 Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulie-
 rum ?
 Quo declinavit dilectus tuus : et quæremus
 eum tecum ?

Cap. VI. — Dilectus meus descendit in hortum
 suum ad areolam aromatum,
 ut pascatur in hortis, et lilia colligat.
 Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui
 pascitur inter lilia.
 Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut
 Jerusalem :
 terribilis ut castrorum acies ordinata.
 Averte oculos tuos a me,
 quia ipsi me avolare fecerunt.
 Capilli tui sicut grex caprarum,
 quæ apparuerunt de Galaad.
 Dentes tui sicut grex ovium,
 quæ ascenderunt de lavacro :
 Omnes gemellis fetibus,
 et sterilis non est in eis.
 Sicut cortex mali punici generis tuæ
 absque occultis tuis.
 Sexaginta sunt reginæ,
 et octoginta concubinæ,
 et adolescentularum non est numerus.
 Una est columba mea, perfecta mea,
 una est matris suæ, electa genitrici suæ.
 Viderunt eam filiæ,
 et beatissimam prædicaverunt :
 Reginæ et concubinæ,
 et laudaverunt eam.
 Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora con-
 surgens,
 pulchra ut luna, electa ut sol,
 terribilis ut castrorum acies ordinata ?
 Descendi ad hortum nucum,
 ut viderem poma convallis,
 et inspicerem si florisset vinea,
 et germinassent mala punica.

Nescivi : anima mea conturbavit me
 propter quadrigas Aminadab.
 Revertere, revertere, Sulamitis¹ :
 revertere, revertere, ut intueamur te.

Cap. VII. — Quid videbis in Sulamite,
 nisi choros castrorum ?
 Quam pulchri sunt gressus tui
 in calceamentis, filia principis !
 Juncturæ femorum tuorum, sicut monilia,
 quæ fabricata sunt manu artificis.
 Umbilicus tuus crater tornatilis :
 nunquam indigens poculis.
 Venter tuus sicut acervus tritici,
 vallatus liliis.
 Duo ubera tua,
 sicut duo hinnuli gemelli capræ.
 Collum tuum
 sicut turris eburnea.
 Oculi tui sicut piscinæ in Esebon,
 quæ sunt in porta filiæ multitudinis.
 Nasus tuus sicut turris Libani,
 quæ respicit contra Damascum.
 Caput tuum ut Carmelus :
 et comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta
 canalibus.
 Quam pulchra es, et quam decora,
 charissima in deliciis !
 Statura tua assimilata est palmæ,
 et ubera tua botris.
 Dixi : Ascendam in palmam,
 et apprehendam fructus ejus :
 Et erunt ubera tua sicut botri vineæ :
 et odor oris tui sicut malorum.
 Guttur tuum sicut vinum optimum,
 dignum dilecto meo ad potandum,
 labisque et dentibus illius ad ruminandum.
 Ego dilecto meo,
 et ad me conversio ejus.
 Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum,
 commoremur in villis.
 Mane surgamus ad vineas,
 videamus si floruit vinea,
 si flores fructus parturiunt,
 si floruerunt mala punica :
 ibi dabo tibi ubera mea.

1. Non *Sulamitem*, sed *Sunamitem* legimus in
 codicibus mss. Latinis : in Græcis autem exempla-
 ribus et *Sulamitis* et *Sunamitis* legitur ; sed hoc,
 hi fallor, librarium errorem. MART.

— Tametsi hæc præferenda ex Hebræo lectio est,
 plures tamen mss. codices atque editi etiam e Græcis,
 ipsaque in divinis officiis Ecclesia vocat *Sunamitin*.

Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris :
omnia poma nova et vetera, dilecte mi,
servavi tibi.

Cap. VIII. — Quis mihi det te fratrem meum
sugentem ubera matris meæ,
ut inveniam te foris, et deosculer te,
et jam me nemo despiciat ?

Apprehendam te,
et ducam in domum matris meæ :

Ibi me docebis,
et dabo tibi poculum ex vino condito,
et mustum malorum granatorum meorum.

Læva ejus sub capite meo,
et dextera illius amplexabitur me.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem,
ne suscitatis, neque evigilare faciatis di-
lectam,
donec ipsa velit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto,
deliciis affluens, innixa super dilectum suum ?

Sub arbore malo suscitavi te :
ibi corrupta est mater tua,
ibi violata est genitrix tua :

Pone me ut signaculum super cor tuum ;
ut signaculum super brachium tuum :

Quia fortis est ut mors dilectio,
dura sicut infernus æmulatio :

Lampades ejus,
lampades ignis atque flammaram.

Aquæ multæ non potuerunt extinguere chari-
tatem,
nec flumina obruent illam :

Si dederit homo omnem substantiam domus
sue pro dilectione,
quasi nihil despiciet eum ¹.

Soror nostra parva,
et ubera non habet :

Quid faciemus sorori nostræ
in die quando alloquenda est ?

Si murus est,
ædificemus super eum propugnacula ar-
gentea :

Si ostium est,
compingamus illud tabulis cedrinis.

Ego murus : et ubera mea sicut turris,
ex quo facta sum coram eo quasi pacem
reperiens.

Vinea fuit pacifico,
in ea, quæ habet populos :

Tradidit eam custodibus :
vir affert pro fructu ejus mille argenteos.

Vinea mea coram me est.

Mille tui pacifici,
et ducenti his qui custodiunt fructus ejus.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant :
fac me audire vocem tuam.

Fuge, dilecte mi, et assimilare capræ
hinnuloque cervorum super montes aroma-
tum.

1. Ita exemplaria canonis cum aliis mss. codici-
bus, ubi constanter retinetur quod edidimus. In Hebr.
quoque verbum pluralis est numeri, ac pronomen
masculinum לו יבוזו נון *bos iabuzulo*, id est, con-

temnendo contemnent eum. Augustinus insuper
eodem modo legisse videtur : quia exemplaria mss.
speculi scriptum habent verbum in plurali, *despicient*,
non *despiciet*. MART.

EXPLICIT CANTICUM CANTICORUM.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

DANIELEM PROPHETAM.

Danielem prophetam juxta Septuaginta interpretes Domini Salvatoris Ecclesiæ non legunt ulentes Theodotionis editione, et hoc cur acciderit. nescio. Sive enim quia sermo Chaldaicus est, et quibusdam proprietatibus a nostro eloquio discrepat, noluerunt Septuaginta interpretes easdem linguæ² lineas in translatione servare : sive sub nomine eorum ab alio nescio quo non satis Chaldæam linguam sciente, editus liber est : sive aliud quid causæ exstiterit ignorans : hoc unum affirmare possum, quod multum a veritate discordet, et recto judicio repudiatus sit. Sciendum quippe, Daniele³ maxime et Esdram, Hebraicis quidem litteris ; sed Chaldaico sermone conscriptos, et unam Jeremiæ περιχώρησιν, Job quoque cum Arabica lingua habere plurimam societatem. Denique et ego adolescentulus, post Quintiliani et Tullii lectionem ac

flores rhetoricos, cum me in linguæ hujus pistrinum reclusissem, et multo sudore, multoque tempore vix cœpisssem anhelantia stridentiaque verba resonare, et quasi per cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerem, impegi novissime in Daniele, et tanto tædio affectus sum, ut desperatione subita omnem veterem laborem voluerim contemnere. Verum adhortante ne quodam Hebræo, et illud mihi crebrius in⁴ sua lingua ingerente⁵, *labor omnia vincit improbus* qui [*Al. et qui*] mihi videbar sciolus inter eos⁶, cœpi rursus discipulus esse Chaldaicus. Et ut verum fatear, usque ad præsentem diem magis possum sermonem Chaldaicum legere et intelligere, quam sonare. Hæc idcirco, ut⁷ difficultatem vobis Danielis ostenderem, qui apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hynnum trium puerorum, nec Belis, draconisque

1. Hunc Hieronymi prologum, ipsamque omnem Danielis interpretationem Latinam ex integro ad duos optimæ cum primis notæ codices mss. exegimus, alterum Palatinum numero 3, alterum Vaticanum numero 333 prænotatos.

2. Plures mss. omittunt vocem *linguæ*, sicque legunt etiam vetustiores : Noluerunt septuaginta interpretes easdem lineas in translatione servare. MART.

— Fortasse verius Palatin. ms. alique plures apud Martianæum, *easdem lineas*, voce intermedia *linguæ* prætermissa.

3. Daniel Chaldaico sermone conscriptus est a versu 2 cap. II ad cap. VIII. Esdras vero a versu 8 cap. IV ad cap. VII, vers. 27. Jeremiæ tandem pericope Chaldaice scripta legitur cap. X, vers. 11, in nostra editione vers. 32, 33 et 34. MART.

— Non a secundo, ut Martianæus putat, sed a quarto capitis secundi versu usque ad initium octavi Chaldaice scriptus est Daniel, quod s. ipse pater in commentario testatur. Esdras ab octavo capitis quarti, ad septimum versum capitis XXVII, et Jeremiæ περιχώρησιν tribus constans versiculis a 32 ad 34 capitis decimi Chaldaicum sermonem sonant.

4. Voculam *in* Palatinus ms. tacet, ut et paulo ante alii apud Martianæum nomen *quodam*.

5. Virgilianum illud est o *I georg.* mutuatum. MART.

6. Verius hic quoque videtur in Palatin. ms. legi *sciolus inter Hebræos* : quod nomen luculentius opponetur Chaldæo.

7. Plus habent duo mss. *hæc idcirco dixi, ut, etc.*

fabulas : quas nos ¹, quia in toto orbe dispersæ sunt, veru + anteposito ², easque jugulante, subjecimus : ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncasse. Audivi ego quemdam de præceptoribus Judæorum, cum Susannæ derideret historiam, et a Græco nescio quo diceret esse confictam, illud opponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit ³, etymologias hæc ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ κρίνου κρίσαι, de Græco sermone descendere. Cujus rei non intelligentiam nostris hanc possumus dare : Ut, verbi gratia, dicamus ab arbore ilice dixisse eum : Illico pereas : et a lentisco : In lentem te comminuat Angelus, vel non lente pereas : aut lentus, id est, flexibilis ducaris ad mortem : sive aliud quid ad arboris nomen conveniens. Deinde tantum fuisse otii ⁴ tribus pueris cavillabatur, ut in camino æstuantis incendii metro luderent, et per ordinem ad laudem Dei omnia elementa provocarent : aut quod miraculum, divinæque aspirationis indicium, vel draconem interfectum offa picis, vel sacerdotum Belis machinas deprehensas : quæ magis prudentia solertis viri, quam prophetali essent [Al. esse] spiritu perpetrata ? Cum vero ad Habacuc veniret, et de Judæa in Chaldæam raptum discophorum [Al. discumferentem] leclitaret ⁵ : quærebat exemplum, ubi legissemus in toto veteri testamento, quemquam sanctorum gravi volasse corpore, et in puncto horæ tanta terrarum spatia transisse.

1. Refellendis cum Erasmi, tum clerici, atque aliorum ex hujus occasione loci calumniis in Hieronymum satis abundeque sit, ab ipsomet intelligere libro II, num. 33, in Rufinum qua hæc mente dixerit, et quo accipi sensu velit : « De Daniele, inquit, breviter respondebo, me non negasse eum prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum ; sed qui **ἠεβραῖ** dicerent, et quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare ». Et paulo post : « Quod autem refero quid adversus Susannæ historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis, draconisque fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, **ἠεβραῖ** soleant dicere, qui me criminatur, stultum re sycophantam probat. Non enim quid ipse senticem, sed quid illi contra nos dicere soleant explicavi, etc. » Recole quæ ad hunc quoque locum nobis adnotata sunt.

2. Consule adnotationes Leandri de S. Martino in hanc Hieronymi præfationem, ubi vir doctus jure

Cui cum quidam e nostris satis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxisset in medium, et diceret eum de Chaldæa in Judæam fuisse translatum : derisit hominem, et in ipso volumine demonstravit Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum. Denique et Apostolum nostrum, videlicet ut eruditum virum, et qui legem ab Hebræis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum in corpore, sed dixisse : *Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit* (II Cor. XII, 2). His et talibus argumentis apocryphas in libro Ecclesiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielelem apud Hebræos inter prophetas, sed inter eos qui ἀγῳγραφα conscripserunt. In tres quidem partes omnis ab eis Scriptura dividitur ⁶ : in legem, in prophetas, in ἀγῳγραφα, id est, in quinque, et octo, et in undecim libros : de quo non est hujus temporis disserere. Quæ autem ex hoc propheta, imo contra hunc librum, Porphyrius objiciat, testes sunt Methodius, Eusebius, Apollinaris : qui multis versuum millibus ejus vesaniæ respondententes, nescio an curioso lectori satisfecerint. Unde obsecro vos, o Paula et Eustochium, fundatis pro me ad Dominum precæs : ut quandiu in hoc corpusculo sum, scribam aliquid gratum vobis, utile Ecclesiæ, dignum posteris. Præsentium quippe iudiciis non satis moveor : qui in utramque partem, aut amore labuntur, aut odio.

merito reprehendit Erasmus, qui temere contra mentem s. doctoris, usus Ecclesiæ sugillare nititur in suis scholiis, nonnunquam male concoctis, quidquid velint admiratores nimii eruditionis Erasmanæ, ac parum æqui rerum æstimatores. MART.

3. Vide epistolam Origenis ad Africanum, numero præsertim 7, et quæ nos ad commentarios Hieronymi in cap. XIII ex eodem Origene edisseruimus in notis.

4. Cum negandi particula, secunda tamen addita, ut videtur, manu, *tantum non fuisse otii*, in Palatin. ms. legitur. Cæterum ipsum recole s. doctorem in prologo commentariorum in hunc prophetam.

5. Vaticanus codex, cujus supra sæpe meminimus, habet Latinam hujus vocis interpretationem : *raptum discumferentem leclitaret*. MART.

6. Videsis quæ scripta leguntur in prologo Scripturarum libris Samuel ac Malachiæ præfixo. MART.

INCIPIT

LIBER DANIELIS PROPHETÆ.

Visio I. — Anno tertio regni Joiacim regis
Juda,
venit Nabuchodonosor rex Babylonis in [*Al.
tac. in*] Jerusalem,
et obsedit eam :

Et tradidit Dominus in manu ejus Joiacim regem
Juda,
et partem vasorum domus Dei¹.

Et asportavit in terram Sennaar in domum Dei
sui,
et vasa intulit in domum thesauri Dei sui.

Et ait rex Asphanaz præposito eunuchorum²,
ut introduceret de filiis Israel,

et de semine regio et tyrannorum, pueros,
in quibus nulla esset macula, decoros forma,
et eruditos omni sapientia,
cautos scientia, et doctos disciplina,

Et qui possent stare in palatio regis,
ut doceret eos litteras, et linguam Chaldæo-
rum,

Et constituit eis rex annonam per singulos dies
de cibis suis,

et de vino unde hibeat ipse ;

Ut nutriti tribus annis
postea starent in conspectu regis.

Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda,
Daniel, Ananias, Misael, et Azarias.

Et imposuit eis præpositus eunuchorum, no-
mina :

Danieli, Baltassar :

Ananiæ, Sidrach :

Misaeli, Misach,

et Azariæ, Abdenago.

Proposuit autem Daniel in corde suo,
ne pollueretur de mensa regis,
neque de vino potus ejus,
et rogavit eunuchorum præpositum ne conta-
minaretur.

Dedit autem Deus Danieli gratiam et misericor-
diam
in conspectu principis eunuchorum.

Et ait princeps eunuchorum ad Danielelem :
Timeo ego dominum meum regem,
qui constituit vobis cibum et potum :

Qui si viderit vultus vestros malicentiores præ
cæteris adolescentibus coævis vestris,
condemnabit caput meum regi.

Et dixit Daniel ad Malassar,
quem constituerat princeps eunuchorum su-
per Danielelem, Ananiam,
Misaelem et Azariam,

Tenta nos, obsecro, servos tuos diebus decem,
et dentur nobis legumina ad vescendum, et
aqua ad bibendum :

Et contemplare vultus nostros,
et vultus puerorum qui vescuntur cibo regio :
et sicut videris, facies cum servis tuis.

Qui audito sermone hujuscemodi,
tentavit eos diebus decem.

Post dies autem decem,
apparuerunt vultus eorum meliores et corpu-
lentiores præ omnibus pueris
qui vescebantur cibo regio³.

Porro Malassar tollebat cibaria, et vinum potus
eorum ;
dabatque eis legumina.

1. Vaticanus ms. addit hic verbum, *cepit* : quod
in Hebræo tamen, aut Græco, denique Latinis libris
non est.

2. Hic vero quod plus habet idem ms. pronomen

suorum, et in Hebræo archetypo resonat דַּרְיָסִין, et
commode suppleri in Latino potest.

3. Duo hæc verba *cibo regio*, Vatican. ms. tacet,
quæ tamen originales textus agnoscunt.

Pueris autem his dedit Deus scientiam et disciplinam, in omni libro et sapientia :

Danieli autem intelligentiam omnium visionum et somniorum.

Completis itaque diebus, post quos dixerat rex ut introducerentur,

introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor.

Cumque eis locutus fuisset rex, non sunt inventi de universis tales, ut Daniel, Ananias, Misael, et Azarias :

Et steterunt in conspectu regis :

et omne verbum sapientiæ et intellectus, quod sciscitatus est ab eis rex,

invenit in eis decuplum, super cunctos ariolos et magos,

qui erant in universo regno ejus.

Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis.

Visio II. — In anno secundo regni Nabuchodonosor,

vidit Nabuchodonosor somnium, et conterritus est spiritus ejus, et somnium ejus fugit ab eo.

Præcepit autem rex, ut convocarentur arioli, et magi, et malefici, et Chaldæi, ut indicarent regi somnia sua :

qui cum venissent, steterunt coram rege.

Et dixit ad eos rex : Vidi somnium :

et mente confusus ignoro quid viderim.

Responderuntque Chaldæi regi Syriace :

Rex, in æternum vive :

Dic somnium servis tuis,

et interpretationem ejus indicabimus.

Et respondens rex, ait Chaldæis :

Sermo recessit a me :

Nisi indicaveritis mihi somnium, et conjecturam ejus,

peribitis vos, et domus vestræ publicabuntur.

Si autem somnium, et conjecturam ejus narraveritis,

præmia et dona, et honorem multum accipietis a me :

somnium igitur, et interpretationem ejus indicate mihi.

Responderunt secundo, atque dixerunt :

Rex somnium dicat servis suis, et interpretationem illius indicabimus.

Respondit rex, et ait :

Certe novi quia tempus redimitis, scientes quod recesserit a me sermo.

Si ergo somnium non indicaveritis mihi, una est de vobis sententia,

quod interpretationem quoque fallacem et et deceptione plenam composueritis, ut loquamini mihi donec tempus pertranseat.

Somnium itaque dicite mihi,

ut sciam, quod interpretationem quoque ejus veram loquamini.

Respondentes ergo Chaldæi coram rege dixerunt :

Non est homo super terram, qui sermonem tuum, rex, possit implere :

Sed neque regum quisquam magnus et potens verbum hujuscemodi sciscitatur ab omni ariolo, et mago, et Chaldæo.

Sermo enim, quem tu, rex, quæris, gravis est : nec reperietur quisquam, qui indicet illum in conspectu regis :

exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio.

Quo audito, rex in furore et in ira magna præcepit

ut perirent omnes sapientes Babylonis.

Et egressa sententia, sapientes interficiebantur : quærebaturque Daniel et socii ejus, ut perirent.

Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia, ab Arioch principe militiæ regis,

qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis.

Et interrogavit eum, qui a rege potestatem acceperat,

quam ob causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa.

Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli,

Daniel ingressus rogavit regem,

ut tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi.

Et ingressus est domum suam,

Ananiæque, Misaeli et Azariæ sociis suis indicavit negotium :

Ut quærerent misericordiam a facie Dei cœli super sacramento isto,

et non perirent Daniel et socii ejus cum cæteris sapientibus Babylonis.

Tunc Danieli per visionem nocte mysterium revelatum est :

et Daniel benedixit Deo cœli,

et locutus ait :

Sit nomen Dei benedictum a sæculo et usque
in sæculum :

quia sapientia et fortitudo ejus sunt.

Et ipse mutat tempora, et ætates :

transfert regna, atque constituit :

dat sapientiam sapientibus, et scientiam in-
telligentibus disciplinam :

Ipse revelat profunda, et abscondita,

et novit in tenebris constituta :

et lux cum eo est.

Tibi, Deus patrum meorum ¹, confiteor, teque
laudo :

quia sapientiam et fortitudinem dedisti mihi :

Et nunc ostendisti mihi quæ rogavimus te,

quia sermonem regis aperuisti nobis.

Post hæc Daniel ingressus ad Arioch,

quem constituerat rex ut perderet sapientes

Babylonis,

sic ei locutus est :

Sapientes Babylonis ne perdas ;

introduc me in conspectu regis,

et solutionem regi narrabo.

Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad

regem, et dixit ei :

Inveni hominem de filiis transmigrationis Juda,

qui solutionem regi annuntiet.

Respondit rex, et dixit Danieli,

cujus nomen erat Baltassar :

Putasne vere potes indicare mihi somnium,

quod vidi,

et interpretationem ejus ?

Et respondens Daniel coram rege, ait :

Mysterium, quod rex interrogat,

sapientes, magi, et arioli, et aruspices non
queunt indicare regi.

Sed est Deus in cælo revelans mysteria,

qui indicavit tibi, rex Nabuchodonosor,

quæ ventura sunt in novissimis tempo-
ribus.

Somnium tuum et visiones capitis tui in cubili
tuo,

hujuscemodi sunt :

Tu, rex, cogitare cœpisti in stratu tuo,

quid esset futurum post hæc :

Et qui revelat mysteria,

ostendit tibi quæ ventura sunt.

Mihi quoque non in sapientia, quæ est in mo-
plus quam cunctis viventibus,

sacramentum hoc revelatum est :

Sed ut interpretatio regi manifesta fieret,
et cogitationes mentis tuæ scires.

Tu, rex, videbas, et ecce quasi statua una
grandis :

statua illa magna, et statura sublimis stabat
contra te,

et intuitus ejus erat terribilis,

Hujus statuæ caput ex auro optimo erat,

pectus autem et brachia de argento,

porro venter et femora ex ære.

Tibiæ autem ferreæ,

pedum quædam pars erat ferrea,

quædam fictilis.

Videbas ita, donec abscisus est lapis de monte
sine manibus :

et percussit statuam in pedibus ejus ferreis

et fictilibus,

et comminuit eos.

Tunc contrita sunt pariter ferrum,

testa, æs, argentum, et aurum ;

Et redacta quasi in favillam æstivæ arææ,

quæ rapta sunt vento :

nullusque locus inventus est eis :

Lapis autem, qui percusserat statuam,

factus est mons magnus,

et implevit universam terram.

Hoc est somnium :

Interpretationem quoque ejus dicemus co-
ram te, rex.

Tu rex regum es :

Et Deus cœli, regnum, et fortitudinem, et
imperium, et gloriam dedit tibi :

Et omnia in quibus habitant filii hominum :

et bestias agri, volucres quoque cœli dedit
in manu tua,

et sub ditione tua universa constituit :

tu es ergo caput aureum.

Et post te consurget regnum aliud minus te

[*Vulg. add. argenteum*] :

et regnum tertium aliud æreum,

quod imperabit universæ terræ.

Et regnum quartum erit velut ferrum :

quomodo ferrum comminuit et domat omnia,

sic comminuet omnia hæc, et conteret.

Porro quia vidisti pedum et digitorum partem

testæ figuli,

et partem ferream :

Regnum divisum erit,

quod tamen de plantario ferri orietur.

1. Vaticanus ms. ut et Memmianus, Martiano teste, et Vulgata, *nostrorum* pro *meorum* legunt.

Secundum quod vidisti, ferrum mixtum testæ
ex luto.
Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte
fictiles :
ex parte regnum erit solidum, et ex parte
contritum.
Quod autem vidisti ferrum mixtum testæ ex
luto,
commiscebuntur quidem humano semine :
Sed non adhærebunt sibi,
sicut ferrum misceri non potest testæ.
In diebus autem regnorum illorum,
suscitabit Deus cæli regnum, quod in æter-
num non dissipabitur,
et regnum ejus populo alteri non tradetur.
Comminuet, et consumet universa regna hæc :
et ipsum stabit in æternum.
Secundum quod vidisti, quod de monte abs-
cisus est lapis, sine manibus,
et comminuit testam, et ferrum, et æs, et
argentum, et aurum,
Deus magnus ostendit regi, quæ futuræ sunt
postea,
et verum est somnium,
et fidelis interpretatio ejus.
Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem
suam, et Danielelem adoravit :
et hostias, et incensum præcepit ut sacri-
ficarent ei.
Loquens ergo rex, ait Danieli :
Vere Deus vester Deus deorum est.
et Dominus regum, et revelans mysteria :
quoniam potuisti aperire sacramentum hoc.
Tunc rex Danielelem in sublime extulit,
munera multa et magna dedit ei :
Et constituit eum principem super omnes pro-
vincias Babylonis,
et præfectum magistratum super cunctos
sapientes Babylonis.
Daniel autem postulavit a rege,
et constituit super opera provinciæ Babylo-
nis, Sidrach, Misach, et Abdenago :
ipse autem Daniel erat in foribus regis.

Visio III. — Nabuchodonosor rex fecit statuam
auream,
altitudine cubitorum sexaginta,
latitudine cubitorum sex,
et statuit eam in campo Dura, provinciæ
Babylonis.
Itaque Nabuchodonosor rex

misit ad congregandos satrapas, magistra-
tus, et iudices, duces, et tyrannos, et
præfectos,
omnesque principes regionum :
ut convenirent ad dedicationem statuæ,
quam erexerat Nabuchodonosor rex.
Tunc congregati sunt satrapæ, magistratus, et
iudices, et duces, et tyranni,
et optimates qui erant in potestatibus cons-
tituti,
et universi principes regionum :
Ut convenirent ad dedicationem statuæ,
quam erexerat Nabuchodonosor rex.
Stabant autem in conspectu statuæ,
quam posuerat Nabuchodonosor rex :
Et præco clamabat valenter :
Vobis dicitur populis, tribubus, et linguis :
In hora, qua audieritis sonitum tubæ,
et fistulæ, et citharæ, |
sambucæ, et psalterii, et symphonie,
et universi generis musicorum,
Cadentes adorate statuam auream,
quam constituit Nabuchodonosor rex.
Si quis autem non prostratus adoraverit,
eadem hora mittetur in fornacem ignis ar-
dentis.
Post hæc igitur statim, ut audierunt omnes
populi sonitum tubæ,
fistulæ, et citharæ,
sambucæ et psalterii, et symphonie,
et omnis generis musicorum :
Cadentes omnes populi, et tribus et lingue
adoraverunt statuam auream,
quam constituerat Nabuchodonosor rex.
Statimque in ipso tempore accedentes viri
Chaldæi
accusaverunt Judæos :
dixeruntque Nabuchodonosor regi : Rex, in
æternum vive :
Tu, rex, posuisti decretum,
ut omnis homo, qui audierit sonitum tubæ,
fistulæ, et citharæ,
sambucæ, et psalterii, et symphonie,
et universi generis musicorum,
prosternat se, et adoret statuam auream.
Si quis autem non proci dens adoraverit,
mittatur in fornacem ignis ardentis.
Sunt ergo viri Judæi, quos constituisti super
opera regionis Babylonis,
Sidrach, Misach, et Abdenago :
Viri isti contempserunt, rex, decretum

tuum : deos tuos non colunt,
et statuam auream, quam erexisti, non ado-
rant.

Tunc Nabuchodonosor in furore et in ira præ-
cepit,

ut adducerentur Sidrach, Misach et Abde-
nago :

qui confestim adducti sunt in conspectu
regis.

Pronuntiansque Nabuchodonosor rex, ait ois :
Verene, Sidrach, Misach, et Abdenago, deos
meos non colitis,

et statuam auream, quam constitui, non
adoratis ?

Nunc ergo si estis parati, quacun-
que hora audieritis sonitum tubæ,
fistulæ, citharæ, sambucæ, et psalterii, et
symphoniæ,

omnisque generis musicorum,
prosternite vos, et adorato statuam quam
feci :

Quod si non adoraveritis,
eadem hora mittemini in fornacem ignis
ardentis :

et quis est Deus, qui eripiat vos de manu
mea ?

Respondentes Sidrach, Misach, et Abdenago,
dixerunt regi ¹ Nabuchodonosor :

Non oportet nos de hac re respondere tibi.

Ecce enim Deus noster, quem colimus,
potest eripere nos de camino ignis ardentis,
et de manibus tuis, o rex, liberare.

Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia
deos tuos non colimus,

et statuam auream, quam erexisti, non ado-
ramus.

Tunc Nabuchodonosor repletus est furore :

et aspectus faciei illius immutatus est super
Sidrach, Misach, et Abdenago,

et præcepit, ut succenderetur fornax septu-
plum quam succendi consueverat.

Et viris fortissimis de exercitu suo iussit,
ut ligatis pedibus Sidrach, Misach, et Abde-
nago,

mitterent eos in fornacem ignis ardentis.

Et confestim viri illi vincti, cum braccis
suis, et tiaris, et calceamentis, et vestibus,
missi sunt in medium fornacis ignis ardentis.

Nam jussio regis urgebat :

fornax autem succensa erat nimis.

Porro viros illos, qui miserant Sidrach, Misach,
et Abdenago,

interfecit flamma ignis,

Viri autem hi tres, id est, Sidrach, Misach, et
Abdenago,

ccciderunt in medio camino ignis ardentis,
colligati,

Quæ sequuntur ², in Hebræis voluminibus non reperi.

Et ambulabant in medio flammæ,

laudantes Deum, et benedictes Domino.

Stans autem Azarias oravit sic,

aperiensque os suum in medio ignis, ait :

Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum,
et laudabile et gloriosum nomen ³ tuum in
sæcula :

Quia justus es in omnibus quæ fecisti in nobis,
et universa opera tua vera,

et viæ tuæ rectæ, et omnia judicia tua vera.

Judicia enim vera fecisti,

juxta omnia quæ induxisti super nos,

et super civitatem sanctam patrum nostro-
rum Jerusalem :

Quia in veritate, et in iudicio,

induxisti omnia hæc propter peccata nostra.

Peccavimus enim, et inique egimus recedentes
a te :

et deliquimus in omnibus :

Et præcepta tua non audivimus, nec observa-
vimus,

1. Videsis quo sensu notet s. ipse pater in com-
mentariis ad hunc locum : *In Hebræo non habere
regem sicut in LXX, ne adulari viderentur impio,
etc.* Satis enim luculenter legimus in hodierno exem-
plari, למלכא נכצכרנור.

2. Clarius in comment. libro primo : *Quæ sequun-
tur in Hebr. seu potius Chaldaico non habentur,
sed ex editione Theodotionis addita sunt* : ista enim
pars obelâ prænôtata hic posita est inter ea quæ

Chaldaice scripta leguntur in Daniele. Cæterum signa
isthæc obelorum retinet adhuc exemplar ms. sacrorum
bibliorum, quod fuit olim monasterii S. Dionysii in
Francia ; nunc autem exstat in bibliotheca christia-
nissimi regis, num. 3561. MART.

3. Manuscripti omnes, excepto codice S. Albini
Andegavensis, sic dividunt hoc versus : *Benedictus
es, Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis,
et gloriosum nomen, etc.* MART.

nec fecimus sicut præceperas nobis, ut bene nobis esset.

Omnia ergo, quæ induxisti super nos, et universa, quæ fecisti nobis, vero iudicio factisi :

Et tradidisti nos in manibus inimicorum iniquorum, et pessimorum prævaricatorumque, et regi injusto et pessimo ultra omnem terram.

Et nunc non possumus aperire os : confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et his qui colunt te.

Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuum, propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum :

Neque auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum : et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum :

Quibus locutus es pollicens, quod multiplicares semen eorum sicut stellas cæli, et sicut arenam quæ est in littore maris :

Quia, Domine, imminuti sumus plus quam omnes gentes, sumusque humiles in universa terra hodie propter peccata nostra.

Et non est in tempore hoc princeps, et propheta, et dux, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum,

Neque locus primitiarum coram te, ut possimus invenire misericordiam :

Sed in anima contrita, et spiritu humilitatis suscipiamur.

Sicut in holocausto arietum, et taurorum, et sicut in millibus agnorum pinguium,

Sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi, quoniam non est confusio confidentibus in te :

Et nunc sequimur in toto corde, et timemus te, et quærimus faciem tuam.

Ne confundas nos : sed fac nobiscum juxta mansuetudinem tuam, et secundum multitudinem misericordiæ tuæ.

Et erue nos in mirabilibus tuis, et da gloriam nomini tuo, Domine :

Et confundantur omnes, qui ostendunt servis tuis mala, confundantur in omni potentia, et robur eorum conteratur :

Et sciant, quia tu es Dominus Deus solus, et gloriosus super orbem terrarum.

Et non cessabant qui miserant eos, ministri regis succendere fornacem, naphtha, et stuppa, et pice, et malleolis :

Et effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta et novem :

Et erupit, et emit quos reperit juxta fornacem de Chaldæis.

Angelus autem Domini descendit cum Azaria, et sociis ejus, in fornacem ;

Et excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem ;

Et non tetigit eos omnino ignis, neque contrivit, nec quidquam molestiæ intulit.

Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant, et glorificabant, et benedicebant Deo in fornace, dicentes :

Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum ; et laudabilis, et superexaltatus in sæcula.

Et benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum : et laudabile, et superexaltatum in omnibus sæculis.

Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ : et superlaudabilis, et superexaltatus in sæcula.

Benedictus es in throno regni tui : et superlaudabilis, et superexaltatus in sæcula.

Benedictus es, qui intueris abyssos, et sedes super cherubim : et laudabilis, et superexaltatus in sæcula.

Benedictus es in firmamento cæli : et laudabilis et gloriosus in sæcula,

Benedicite omnia opera Domini Domino : laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite Angeli Domini Domino : laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite cæli Domino : laudate et superexaltate eum in sæcula.

1. Hic quoque cum plerisque aliis apud Martian. mss. nostri legunt, *supergloriosus pro superexaltatus.*

Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt,

Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite omnes virtutes Domini Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite sol et luna Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite stellæ cœli Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite omnis imber et ros Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite omnes spiritus Dei Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite ignis et æstus¹ Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite frigus et æstus Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite rores et pruina Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite gelu et frigus Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite glacies et nives Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite noctes et dies Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite lux et tenebræ Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite fulgura et nubes Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicat terra Dominum :

laudat et superexaltet eum in sæcula.

Benedicite montes et colles Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite universa germinantia in terra Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite fontes Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite maria et flumina Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite cete, et omnia quæ moventur in aquis, Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite omnes volucres cœli Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite omnes bestiæ et pecora Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite filii hominum Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicat Israel Dominum :

laudat et superexaltet eum in sæcula.

Benedicite sacerdotes Domini Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite servi Domini Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite spiritus et animæ iustorum Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite sancti et humiles corde Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Benedicite Anania, Azaria, Misael Domino :

laudate et superexaltate eum in sæcula.

Quia eruit nos de inferno,

et salvos fecit de manu mortis,

et liberavit nos de medio ardentis flammæ,
et de medio ignis eruit nos.

Confitemini Domino quoniam bonus ;

quoniam in sæculum misericordia ejus.

Benedicite omnes religiosi Domino Deo deorum :

laudate et confitemini ei,

quia in omnia sæcula misericordia ejus.

Hucusque non habentur in Hebræo, ut quæ posuimus, de Theodotionis editione translata sunt.

Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, et surrexit propere,

et ait optimatibus suis :

Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos ?

Qui respondentem dixerunt regi :

Vere, rex.

Respondit, et ait :

Ecce ego video viros quatuor solutos,

et ambulantes in medio ignis,

et nihil corruptionis in eis est.

et species quarti similis Filio Dei.

Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostium fornacis ignis ardentis, et ait :

Sidrach, Misach, et Abdonago, servi Dei excelsi,

egredimini, et venite :

Statimque egressi sunt Sidrach, Misach et Abdonago de medio ignis.

1. Ms. codex rogius, ignis et cauma. MART.

Et congregati satrapæ, magistratus, et iudices,
 et potentes regis,
 contemplantur viros illos,
 Quoniam nihil potestatis habuisset ignis in
 corporibus eorum,
 et capillus capitis eorum non esset adustus,
 et saraballa¹ eorum non fuisset immutata,
 et odor ignis non transisset per eos.
 Et erumpens Nabuchodonosor, ait :
 Benedictus Deus eorum,
 Sidrach videlicet, Misach et Abdenago,
 qui misit Angelum suum :
 Et eruit servos suos,
 qui crediderunt in eum ;
 Et verbum regis immutaverunt,
 Et tradiderunt corpora sua ne servirent,
 et ne adorarent omnem Deum, excepto Deo
 suo :
 A me ergo positum est hoc decretum,
 ut omnis populus, tribus, et lingua,
 quæcunque locuta fuerit blasphemiam con-
 tra Deum Sidrach, Misach, et Abde-
 nago,
 dispereat, et domus ejus vastetur :
 Neque enim est Deus alius,
 qui posuit ita salvare.
 Tunc rex promovit Sidrach, Misach, et Abde-
 nago,
 in provincia Babylonis.
 NABUCHODONOSOR rex,
 omnibus populis, gentibus, et linguis, qui
 habitant in universa terra,
 pax vobis multiplicetur.
 Signa et mirabilia fecit apud me Deus excel-
 sus.
 Placuit ergo mihi prædicare signa ejus, quia
 magna sunt ;
 et mirabilia ejus, quia fortia :
 Et regnum ejus regnum sempiternum :
 et potestas ejus in generationem et genera-
 tionem.

1. Pro *saraballa* mss. fere omnes legunt ut in LXX, *sarabara*. Canon Memmianus in corpore habet *sarabara*, in margine vero hanc variantem lectionem, *alibi sarabarie*. Hos errores redarguit S. Hieronymus, l. 1 comment. in Daniele: « Pro braccis, inquit, quas Symmachus ἀναξυρίδας interpretatus est, Aquila et Theodotio *saraballa* dixerunt, et non, ut corrupte legitur, *saraballa*. Lingua autem Chaldæorum *saraballa* crura hominum vocantur et tibiæ et δμῶνύμας etiam braccæorum, quibus crura teguntur

Visio IV. — Ego Nabuchodonosor quietus eram
 in domo mea,
 et florens in palatio meo :
 Somnium vidi, quod perterritum me :
 et cogitationes meæ in stratu meo,
 et visiones capitis mei conturbaverunt me.
 Et per me propositum est decretum,
 ut introducerentur in conspectu meo cuncti
 sapientes Babylonis,
 et ut solutionem somni indicarent mihi.
 Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, et
 aruspices,
 et somnium narraui in conspectu eorum :
 et solutionem ejus non indicaverunt mihi.
 Donec collega² ingressus est in conspectu meo
 Daniel,
 cui nomen Baltassar secundum nomen Dei
 mei,
 qui habet spiritum deorum sanctorum in
 semetipso :
 et somnium coram ipso locutus sum.
 Baltassar, princeps ariolorum,
 quem ego scio quod spiritum sanctorum
 deorum habeas in te,
 et omne sacramentum non est impossibile
 tibi :
 Visiones somniorum meorum, quas vidi, et
 solutionem eorum narra.
Visio capitis mei in cubili meo :
 Videbam, et ecce arbor in medio terræ,
 et altitudo ejus nimia.
 Magna arbor, et fortis :
 et proceritas ejus contingens cælum :
 aspectus illius erat usque ad terminos uni-
 versæ terræ.
 Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus ni-
 miu :
 et esca universorum in ea.
 Subter eam habitabant animalia et bestię,
 et in ramis ejus conversabantur volucres cœli :
 et ex ea vescebatur omnis caro.

et tibiæ, quasi cruales et tibiales appellatæ sunt ». MART.

2. Textus Hebræus habet אהרין, quæ Chaldaica vox proprie significat *alium*. Quamobrem visus est doctis viris s. pater Græcum exemplar hic præ oculis habuisse, atque ipsum quidem mendosum, utpote quo pro ἑταρον legeret ἑταρον, quæ vox *collegam* sonat. Videsis tamen quæ ad hunc locum in commentariis adnotamus.

Videbam in visione capitis mei super stratum meum :
 et ecce vigil et sanctus de cœlo descendit.
 Clamavit fortiter, et sic ait :
 Succidite arborem, et præcidite ramos ejus :
 Excute folia ejus,
 et dispergite fructum ejus :
 Fugiant bestię quæ subter eam sunt,
 et volucres de ramis ejus.
 Verumtamen germen radicum ejus in terra sinite,
 et alligetur vinculo ferreo et aëreo, in herbis quæ foris sunt,
 et rore cœli tingatur,
 et cum feris pars ejus in herba terræ.
 Cor ejus ab humano commutetur,
 et cor feræ detur ei :
 et septem tempora mutantur super eum.
 In sententia vigilum decretum est,
 et sermo sanctorum, et petitio :
 Donec cognoscant viventes,
 quoniam dominatur Excelsus in regno hominum ;
 Et quicumque voluerit, dabit illud,
 et humillimum hominem constituet super eum,
 Hoc somnium vidi
 ego rex Nabuchodonosor :
 Tu ergo, Baltassar, interpretationem narra festinus :
 quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi :
 Tu autem potes,
 quia spiritus deorum sanctorum in te est.
 Tunc Daniel, cujus nomen Baltassar,
 cœpit intra semetipsum tacitus cogitare quasi hora una :
 et cogitationes ejus conturbabant eum.
 Respondens autem rex ait :
 Baltassar, somnium et interpretatio ejus non conturbent te.
 Respondit Baltassar, et dixit :
 Domine mi, somnium his qui te oderunt,
 et interpretatio ejus hostibus tuis sit.
 Arborem quam vidisti sublimem atque robustam,
 cujus altitudo pertingit ad cœlum, et aspectus illius in omnem terram :
 Et ramus ejus pulcherrimus,
 et fructus ejus nimius ;
 Et esca omnium in ea,

et subter eam habitantes bestię agri,
 et in ramis ejus commorantes aves cœli :
 Tu es rex, qui magnificatus es, et invaluisti,
 et magnitudo tuo crevit, et pervenit usque ad cœlum,
 et potestas tua in terminos universæ terræ.
 Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere de cœlo, et dicere :
 Succidite arborem, et dissipate illam ;
 Attamen germen radicum ejus in terra dimitte,
 et vinciaturo ferro et aëre in herbis foris,
 et rore cœli conspergatur,
 et cum feris sit pabulum ejus,
 donec septem tempora mutantur super eum :
 Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi,
 quæ pervenit super dominum meum regem :
 Ejicient te ab hominibus,
 et cum bestiis feris erit habitatio tua,
 et fœnum ut bos comedes,
 et rore cœli infunderis :
 Septem quoque tempora mutabuntur super te,
 donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum,
 et quicumque voluerit, det illud.
 Quod autem præcepit, ut relinqueretur germen radicum ejus,
 id est, arboris ;
 Regnum tuum tibi manebit,
 postquam cognoveris potestatem esse cœlestem.
 Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi,
 et peccata tua elemosynis redime,
 et iniquitates tuas misericordiis pauperum :
 forsitan ignoscet delictis tuis.
 Omnia venerunt super Nabuchodonosor regem.
 Post finem mensium duodecim,
 in aula Babylonis deambulabat.
 Responditque rex, et ait :
 Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni,
 in robore, fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei ?
 Cum adhuc sermo esset in ore regis,
 vox de cœlo ruit :
 Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex :
 Regnum transiit a te :
 Et ab hominibus te ejicient,
 et cum bestiis feris erit habitatio tua :

Fenum quasi bos comedes,
 et septem tempora mutabuntur super te :
 Donec scias quod dominetur Excelsus in regno
 hominum,
 et cuicumque voluerit, det illud.
 Eadem hora sermo completus est super Nabu-
 chodonosor,
 et ex hominibus ejectus est ;
 Et fenum ut bos comedit,
 et rore coeli corpus ejus infectum est :
 Donec capilli ejus in similitudinem aquilarum
 crescerent,
 et unguis ejus quasi avium.
 Igitur post finem dierum,
 ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlum
 levavi,
 et sensus meus redditus est mihi :
 Et Altissimo benedixi,
 et viventem in sempiternum laudavi et glo-
 rificavi :
 Quia potestas ejus potestas sempiterna,
 et regnum ejus in generationem et genera-
 tionem.
 Et omnes habitatores terræ apud eum in nihi-
 lum reputati sunt :
 juxta voluntatem enim suam facit tam in vir-
 tutibus cœli, quam in habitatoribus terræ :
 Et non est qui resistat manui ejus,
 et dicat ei : Quare fecisti ?
 In ipso tempore sensus meus reversus est ad
 me,
 et ad honorem regni mei decoremque per-
 veni,
 et figura mea reversa est ad me :
 Et optimatos mei, et magistratus mei requisie-
 runt me,
 et in regno meo restitutus sum :
 et magnificentia amplior addita est mihi.
 Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et ma-
 gnifico,
 et glorifico regem cœli :
 Quia omnia opera ejus vera,
 et viæ ejus judicia :
 et gradientes in superbia potest humiliare.

Visio V. — Baltassar rex fecit grande convivium
 optimatibus suis mille :
 et unusquisque secundum suam bibebat æta-
 tem.
 Præcepit ergo jam temulentus, ut afferentur
 vasa aurea et argentea,

quæ asportaverat Nabuchodonosor pater ejus
 de templo, quod fuit in Jerusalem :
 Ut biberent in eis rex et optimates ejus,
 uxoresque ejus, et concubinæ.
 Tunc allata sunt vasa aurea,
 quæ asportaverat de templo, quod fuerat in
 Jerusalem :
 Et biberunt in eis rex et optimates ejus,
 uxores et concubinæ ejus.
 Bibebant vinum, et laudabant deos suos aureos,
 et argenteos, et æreos, ferreos, ligneosque et
 lapideos.
 In eadem hora apparuerunt digiti,
 quasi manu hominis scribentis contra cande-
 labrum
 in superficie parietis aulæ regiæ :
 et rex aspiciebat articulos manus scribentis.
 Tunc regis facies commutata est.
 et cogitationes ejus perturbabant eum ;
 Et compages renum ejus solvebantur,
 et genua ejus ad se invicem collidebantur.
 Exclamavit itaque rex forlitter.
 ut introducerent magos, Chaldæos, et arus-
 pices.
 Et proloquens rex ait sapientibus Babylonis :
 Quicumque legerit scripturam hanc,
 et interpretationem ejus manifestam mihi
 fecerit,
 Purpura vestietur, et torquem auream habebit
 in collo,
 et tertius in regno meo erit.
 Tunc ingressi omnes sapientes regis, non po-
 tuerunt scripturam legere,
 nec interpretationem indicare regi.
 Unde rex Baltassar satis conturbatus est,
 et vultus illius immutatus est :
 sed et optimates ejus turbabantur.
 Regina autem, pro re quæ acciderat regi, et
 optimatibus ejus,
 domum convivii ingressa est :
 Et proloquens ait : Rex, in æternum vive :
 non te conturbent cogitationes tuæ, neque
 facies tua immutetur.
 Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum sanc-
 torum habet in se :
 et in diebus patris tui scientia et sapientia
 inventæ sunt in eo :
 Nam et rex Nabuchodonosor pater tuus,
 principem magorum, incantatorum, Chaldæo-
 rum et aruspicum constituit eum,
 pater, inquam, tuus, o rex :

Quia spiritus amplior, et prudentia intelligentiaque,
interpretatio somniorum, et ostensio secretorum, ac solutio ligatorum, inventæ sunt in eo,

hoc est in Daniele : cui rex posuit nomen Baltassar.

Nunc itaque Daniel vocetur,
et interpretationem narrabit.

Igitur introductus est Daniel coram rege.

Ad quem præfatus rex ait :

Tu es Daniel de filiis captivitatis Judæ,
quem adduxit rex pater meus de Judæa ?

Audivi de te, quoniam spiritum deorum habebas :

et scientia intelligentiaque ac sapientia amplior inventa est in te.

Et nunc introgressi sunt in conspectu meo sapientes magi, ut scripturam hanc legerent, et interpretationem ejus indicarent mihi : et nequiverunt sensum sermonis hujus edicere.

Porro ego audivi de te, quod possis obscura interpretari,

et ligata dissolvere :

Si ergo vales scripturam legere,

et interpretationem ejus indicare mihi,

Purpura vestieris, et torquem auream circum collum tuum habebis,

et tertius in regno meo princeps eris.

Ad quæ respondens Daniel, ait coram rege :

Munera tua sint tibi, et dona domus tuæ alteri da :

Scripturam autem legam tibi, rex,
et interpretationem ejus ostendam tibi.

O rex, Deus altissimus, regnum et magnificentiam,

et gloriam et honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo.

Et propter magnificentiam quam dederat ei, universi populi, tribus et linguæ,

tremebant et metuebant eum :

Quos volebat, interficiebat ;

et quos volebat, percutiebat :

Quos volebat, exaltabat ;

et quos volebat humiliabat ;

Quando autem elevatum est cor ejus,
et spiritus illius obfirmatus est ad superbiam,
depositus est de solio regni sui,
et gloria ejus ablata est :

Et a filiis hominum ejectus est,
sed et cor ejus cum bestiis positum est,
et cum onagris erat habitatio ejus :

Fenum quoque ut bos comedebat,
et rore cæli corpus ejus infectum est ;

Donec cognosceret quod potestatem habeat Altissimus in regno hominum,
et quemcunque voluerit, suscitabit super illud.

Tu quoque, filius ejus Baltassar, non humiliasti cor tuum,

cum scires hæc omnia :

Sed adversum Dominatorem cæli elevatus es,
et vasa domus ejus allata sunt coram te :

Et tu, et optimates tui,
et uxores tuæ et concubinæ tuæ, vinum bibistis in eis ?

Deos quoque argenteos, et aureos, et æreos, ferreos, ligneosque et lapideos,
qui non vident, neque audiunt, neque sentiunt, laudasti :

Porro Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, et omnes vias tuas,
non glorificasti,

Idcirco ab eo missus es articulus manus,
quæ scripsit hoc ¹, quod exaratum est.

Hæc est autem scriptura, quæ digesta est :

MANE, THECEL, PHARES.

Et hæc est interpretatio sermonis,

MANE : numeravit Deus regnum tuum,
et complevit illud.

THECEL : appensus es in statera,
et inventus es minus habens.

PHARES : divisum est regnum tuum,
et datum est Medis et Persis.

Tunc, jubente rege, indutus est Daniel purpura,
et circumdata est torques aurea collo ejus :
et prædicatum est de eo quod haberet potestatem tertius in regno suo ².

Eadem nocte interfectus est Baltassar ³ rex Chaldæus.

1. Plures mss. genere masculino legunt pronomen relativum, *qui scripsit hoc* : id vero ad *articulum* minus referri potest ; licet in Chaldaico textu relativum *manuum* respiciat מְנִי מְנִי דִּי יְדָא, id est, *hujus manus*. MART.

2. Pronomen *suo* Vaticanus ms. tacet : estque etiam in Hebræo duntaxat כְּמִלְכוּתָא,

3. Canon Carcassonensis pronomine gentilitio posuit nomen proprium Babylonis urbis regiæ : *Eadem nocte interfectus est Baltassar rex Babylonis. Et Darius, etc.* MART.

Et Darius Medus successit in regnum annos natus sexaginta duos.

Visio VI. — Placuit Dario, et constituit super regnum satrapas centum viginti, ut essent in toto regno suo.

Et super eos principes tres, ex quibus Daniel unus erat :

Ut satrapæ illis redderent rationem, et rex non sustineret molestiam.

Igitur Daniel superabat omnes principes et satrapas ; quia spiritus Dei amplior erat in eo.

Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum :

unde principes et satrapæ quærebant occasionem ut invenirent Danieli ex latere regis¹ ;

Nullamque causam et suspicionem reperire poterunt, eo quod fidelis esset, et omnis culpa et suspicio non inveniretur in eo.

Dixerunt ergo viri illi :

Non inveniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui.

Tunc principes et satrapæ surripuerunt regi, et sic locuti sunt ei :

Dari rex, in æternum vive :

consilium inierunt cuncti principes regni, magistratus, et satrapæ, senatores, et iudices, ut decretum imperatorum exeat, et edictum :

Ut omnis qui petierit aliquam petitionem a quocunque Deo et homine, usque ad dies triginta,

nisi a te, rex,

mittatur in lacum leonum.

Nunc itaque, rex, confirma sententiam, et scribe decretum :

ut non immutetur quod statutum est a Medis et Persis,

nec prævaricari cuiquam liceat.

Porro rex Darius proposuit edictum, et statuit.

Quod cum Daniel comperisset, id est, constitutam legem,

ingressus est domum suam :

Et fenestris apertis in coenaculo suo contra Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat.

Confitebaturque coram Deo suo, sicut et ante facere consueverat.

Viri igitur illi curiosius inquirentes, invenerunt Danielem orantem et obsecrantem Deum suum.

Et accedentes locuti sunt regi super edicto :

Rex, nunquid non constituisti, ut omnis homo, qui rogaret quemquam de diis et hominibus, usque ad dies triginta, nisi te, rex,

mitteretur in lacum leonum ?

Ad quos respondens rex, ait :

Verus sermo, juxta decretum Medorum atque Persarum, quod prævaricari non licet.

Tunc respondentes dixerunt coram rege :

Daniel de filiis captivitatis Judæ, non curavit de lege tua et de edicto quod constituisti, sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua.

Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est :

Et pro Daniele posuit cor ut liberaret eum, et usque ad occasum solis laborabat ut erueret illum.

Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei :

Scito, rex, quia lex Medorum atque Persarum est,

ut omne decretum, quod constituerit rex, non liceat immutari.

Tunc rex præcepit :

et adduxerunt Danielem,

et miserunt eum in lacum leonum.

Dixitque rex Danieli :

Deus tuus, quem colis semper, ipse liberabit te.

Allatusque est lapis unus,

et positus est super os laci :

Quem obsignavit rex annulo suo, et annulo optimatum suorum,

ne quid fieret contra Danielem.

1. In Chaldæo scriptum legimus מלכותא, *mal-kutha*, quod *regnum* significat, non *regem*. Hinc genuinam dicere possumus lectionem codicis ms. regii num. 3564, ubi habetur, *ex latere regni*. Hiero-

nymus tamen *regem* interpretatur, ut manifestissime comprobari potest tum e ms. tum e comment. ejusdem. MART.

Et abiit rex in domum suam, et dormivit in-
 natus,
 cibique non sunt allati coram eo,
 insuper et somnus recessit ab eo.
 Tunc rex primo diluculo consurgens,
 festinus ad lacum leonum perrexit :
 Appropinquansque lacui, Daniele[m] voce lacry-
 mabili inelamavit,
 et affatus est eum :
 Daniel, serve Dei viventis,
 Deus tuus, cui tu servus semper, putasne va-
 luit te liberare a leonibus ?
 Et Daniel regi respondens ait :
 Rex, in æternum vive :
 Deus meus misit Angelum suum,
 et conclusit ora leonum, et non nocuerunt
 mihi :
 Quia coram eo justitia inventa est in me :
 sed et coram te, rex, delictum non feci.
 Tunc rex vehementer gavisus est super eo,
 et Daniele[m] præcepit educi de lacu :
 Eductusque est Daniel de lacu,
 et nulla læsio inventa est in eo,
 quia credidit Deo suo.
 Jubente autem rege, adducti sunt viri illi,
 qui accusaverant Daniele[m] :
 Et in lacum leonum missi sunt,
 ipsi, et filii, et uxores eorum :
 Et non pervenerunt usque ad pavementum lacui,
 donec arriperent eos leones, et omnia ossa eo-
 rum comminuerunt.
 Tunc Darius rex scripsit universis populis, tri-
 bubus, et linguis,
 habitantibus in universa terra :
 Pax vobis multiplicetur.
 A me constitutum est decretum,
 ut in universo imperio et regno meo,
 tremiscant et paveant Deum Danielis.
 Ipse est enim Deus vivens, et æternus in sæcula,
 et regnum ejus non dissipabitur,
 et potestas ejus usque in æternum.
 Ipse liberator, atque salvator,
 faciens signa, et mirabilia in cœlo et in terra :
 qui liberavit Daniele[m] de lacu leonum.
 Porro Daniel perseveravit usque ad regnum
 Darii, regnumque Cyri Persæ.

Visio VII. — Anno primo Baltassar regis Baby-
 lonis, Daniel somnium vidit :
 visio autem capit[is] ejus in cubili suo :

et somnium scribens, brevi sermone compre-
 hendit :
 summaticumque perstringens, ait :
 Videbam in visione mea nocte,
 et ecce quatuor venti cœli pugnabant in mari
 magno.
 Et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari
 diversæ inter se.
 Prima quasi læna,
 et alas habebat aquilæ :
 Aspiciebam donec evulsæ sunt alæ ejus,
 et sublata est de terra ;
 Et super pedes quasi homo stetit,
 et cor ejus datum est ei :
 Et ecce bestia alia similis urso in parte stetit :
 et tres ordines erant in ore ejus,
 et in dentibus ejus,
 Et sic dicebant ei :
 Surge, comede carnes plurimas.
 Post hoc aspiciebam,
 et ecce alia quasi pardus :
 Et alas habebat avis quatuor super se,
 et quatuor capita erant in bestia,
 et potestas data est ei.
 Post hoc aspiciebam in visione noctis,
 et ecce bestia quarta terribilis, atque mira-
 bilis et fortis nimis.
 Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque
 comminuens,
 et reliqua pedibus suis conculcans :
 Dissimilis autem erat cæteris bestiis, quas vide-
 ram ante eam,
 et habebat cornua decem.
 Considerabam cornua,
 et ecce cornu aliud parvulum ortum est de
 medio eorum :
 Et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie
 ejus :
 et ecce oculi, quasi oculi hominis erant in
 cornu isto,
 et os loquens ingentia.
 Aspiciebam donec throni positi sunt,
 et Antiquus dierum sedit.
 Vestimentum ejus quasi nix candidum,
 et capilli capitis ejus quasi lana munda .
 Thronus ejus flammæ ignis :
 rotæ ejus ignis ascensus.
 Fluvius igneus, rapidusque
 egrediebatur a facie ejus.
 Millia millium ministrabant ei,
 et decies millies centena millia assistebant ei.

Judicium sedit,
 et libri aperti sunt.
 Aspiciebam propter vocem sermonum grandium,
 quos cornu illud loquebatur :
 Et vidi quoniam interfecta esset bestia,
 et perisset corpus ejus, et traditum esset ad
 comburendum igni :
 Aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas,
 et tempora vitæ constituta essent eis usque
 ad tempus et tempus.
 Aspiciebam ergo in visione noctis,
 et ecce cum nubibus cæli quasi Filius homi-
 nis veniebat,
 et usque ad Antiquum dierum pervenit :
 et in conspectu ejus obtulerunt eum.
 Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum :
 et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi ser-
 vient :
 Potestas ejus potestas æterna, quæ non aufere-
 tur :
 et regnum ejus, quod non corrumpetur.
 Horruit spiritus meus,
 ego Daniel territus sum in his,
 et visiones capitis mei conturbaverunt me.
 Accessi ad unum de assistentibus,
 et veritatem quærebam ab eo de omnibus his.
 Qui dixit mihi interpretationem sermonum,
 et docuit me :
 Hæ bestię magnæ quatuor,
 quatuor regna consurgent de terra ¹.
 Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi,
 et obtinebunt regnum usque in sæculum, et
 sæculum sæculorum.
 Post hoc volui diligenter discere de bestia
 quarta,
 quæ erat dissimilis valde ad omnibus, et ter-
 ribilis nimis,
 dentes et ungues ejus ferrei :
 Comedebat, et comminuebat,
 et reliquias pedibus suis conculcabat :
 et de cornibus decem, quæ habebat in capite :
 et de alio, quod ortum fuerat,
 ante quod ceciderant tria cornua :

Et de cornu illo quod habebat oculos,
 et os loquens grandia, et majus erat cæteris.
 Aspiciebam,
 et ecce cornu illud faciebat bellum adversus
 sanctos,
 et prævalebat eis.
 donec venit Antiquus dierum, et judicium
 dedit sanctis Excelsi,
 et tempus advenit, et regnum obtinuerunt
 sancti.
 Et sic ait : Bestia quarta, regnum quartum erit
 in terra,
 quod majus erit omnibus regnis,
 et devorabit universam terram, et concul-
 cabit, et comminuet eam.
 Porro cornua decem ipsius regni,
 decem reges erunt :
 Et alius consurget post eos,
 et ipse potentior erit prioribus,
 et tres reges humiliabit.
 Et sermones contra Excelsum loquetur,
 et sanctos Altissimi conteret :
 Et putabit quod possit mutare tempora, et le-
 ges :
 et tradentur in manu ejus usque ad tempus,
 et tempora, et dimidium temporis.
 Et judicium sedebit,
 ut auferatur potentia, et conteratur, et dis-
 pereat usque in finem.
 Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni,
 quæ est subter omne cælum,
 detur populo sanctorum Altissimi :
 Cujus regnum, regnum sempiternum est,
 et omnes reges servient ei, et obedient.

HUCUSQUE FINIS VERBI.

Ego Daniel multum cogitationibus meis contur-
 babar,
 et facies mea mutata est in me :
 verbum autem in corde meo conservavi.

Visio VIII. — Anno tertio regni Baltassar regis,
 visio apparuit mihi.

Ego Daniel, post id quod videram in principio,
 vidi in visione mea ²,

1. Ita mss. antiquiores ac melioris notæ juxta phrasim Hebr. sive Chaldaicam, ubi nec verbum substantivum, nec pronomen relativum invenias : hæc tamen supplet textus comment. Hieronymi in Daniele, in quo legimus : *Hæ quatuor bestię magnæ quatuor sunt regna, quæ consurgent de terra.* In

Chaldaico fonte scriptum est, קסלימכים יקסומומו ארבעא ארבעא *arbea malkim jecumun min araa*, id est, *quatuor reges consurgent de terra.* MART.

2. Sex vel septem mss. codices, et cum eis exemplaria canonis legunt hoc modo : alii vero pro civitate regionem habent : *quod est in Elam regione.* Id

cum essem in Susis castro, quod est in Elam civitate :

Vidi autem in visione esse me super portam Ulai.

Et levavi oculos meos, et vidi :
et ecce aries unus stabat ante paludem, habens cornua excelsa,
et unum excelsius altero atque succrescens.

Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra occidentem,
et contra aquilonem,
et contra meridiem,

Et omnes bestię non poterant resistere ei, neque ilberari de manu ejus :

Fecitque secundum voluntatem suam, et magnificatus est :

Et ego intelligebam :
ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terrę,
et non tangebatur terram :

porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos.

Et venit usque ad arietem illum cornutum, quem videram stantem ante portam,
et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suę.

Cumque appropinquasset prope arietem, efferratus est in eum,
et percussit arietem :

Et comminuit duo cornua ejus,
et non poterat aries resistere ei :

Cumque eum misisset in terra, conculcavit,
et nemo quibat liberare arietem de manu ejus.

Hircus autem caprarum magnus factus est nimis :

cumque crevisset, fractum est cornu magnum, et orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cęli.

De uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum :

et factum est grande contra meridiem,
et contra orientem,
et contra fortitudinem :

Et magnificatum est usque ad fortitudinem cęli :

et dejecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas :

Et usque ad principem fortitudinis magnificentum est,
et ab eo tulit jure sacrificium,
et dejecit locum sanctificationis ejus.

Robur autem datum est contra jure sacrificium, propter peccata :

et prosternetur veritas in terra. et faciet, et prosperabitur.

Et audivi unum de sanctis loquentem :
et dixit unus sanctus alteri nescio cui loquenti :
Usquequo visio, et jure sacrificium,
et peccatum desolationis, quę facta est :
et sanctuarium, et fortitudo conculcabitur ?

Et dixit ei : Usque ad vesperam et mane, duo millia¹ trecenti :

et mundabitur sanctuarium :

Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem,
et quęrerem intelligentiam :

ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.

Et audivi vocem viri inter Ulai :
et clamavit, et ait :
Gabriel, fac intelligere istam visionem.

Et venit, et stetit juxta ubi ego stabam :
cumque venisset, pavens corruı in faciem meam,
et ait ad me :

Intellige, fili hominis,
quoniam in tempore finis complebitur visio.

Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pro-nus in terram,
et tetigit me, et statuit me in gradu meo,
dixitque mihi :

Ego ostendam tibi quę futura sunt in novissimo maledictionis :

quoniam habet tempus finem suum.

Aries quem vidisti habere cornua,
rex Medorum est atque Persarum.

Porro hircus caprarum, rex Gręcorum est,
et cornu grande quod erat inter oculos ejus,
ipse est rex primus,

Quod autem, fracto illo, surrexerunt quatuor pro eo,

minime prætermissum est ab Hieronymo in comment. hujus loci, sic enim scribit : *In Elam regione, sive, ut Symmachus interpretatus est, civitate, a qua etiam regio nomen accepit, ut a Babylone Babylonii, et ab Elam Elamitę, etc.* MART.

1. Nostri mss. cum Vulgata ipsum *dies*, nomen præponunt, *dies duo millia, etc.* quod tamen in Hebraico tacet.

quatuor reges de gente ejus consurgent,
 sed non in fortitudine ejus.
 Et post regnum eorum, cum creverint iniqui-
 tates,
 consurget rex impudens facie, et intelligens
 propositiones,
 Et roborabitur fortitudo ejus,
 sed non in viribus suis :
 Et supra quam credi potest, universa vastabit,
 et prosperabitur, et faciet.
 Et interficiet robustos,
 et populum sanctorum, secundum volunta-
 tem suam,
 et dirigetur dolus in manu ejus :
 Et cor suum magnificabit,
 et in copia rerum omnium occidet plurimos :
 Et contra principem principum consurget,
 et sine manu conteretur.
 Et visio vespere et mane, quæ dicta est, vera
 est :
 tu ergo signa visionem, quia post dies multos
 erit.
 Et ego Daniel langui,
 et ægrotavi per dies :
 Cumque surrexissem, faciebam opera regis,
 et stupebam ad visionem,
 et non erat qui interpretaretur.

Visio IX. — In anno primo Darii filii Assueri de
 semine Medorum,
 qui imperavit super regnum Chaldæorum :
 Anno uno regni ejus,
 ego Daniel intellexi in libris numerum anno-
 rum, de quo factus est sermo Domini ad
 Jeremiam prophetam,
 ut complerentur desolationis Jerusalem sep-
 tuaginta anni,
 Et posui faciem meam ad Dominum Deum
 meum rogare,
 et deprecari in jejuniis, sacco et cinere.
 Et oravi Dominum Deum meum,
 et confessus sum, et dixi :
 Obsecro, Domine Deus magne et terribilis,
 custodiens pactum et misericordiam diligen-
 tibus te,
 et custodientibus mandata tua.
 Peccavimus,
 iniquitatem fecimus,
 impie egimus,
 et recessimus :
 Et declinavimus a mandatis tuis ac judiciis :

Non obedivimus servis tuis prophetis,
 qui locuti sunt in nomine tuo regibus
 nostris,
 principibus nostris,
 patribus nostris,
 omnique populo terræ.
 Tibi, Domine, justitia :
 nobis autem confusio faciei :
 sicut est hodie viro Juda, et habitatoribus
 Jerusalem, et omni Israel ;
 His qui prope sunt, et his qui procul,
 in universis terris, ad quas ejecisti eos,
 propter iniquitates eorum, in quibus pecca-
 verunt in te.
 Domine, nobis confusio faciei,
 regibus nostris,
 principibus nostris,
 et patribus nostris, qui peccaverunt.
 Tibi autem Domino Deo nostro misericordia, et
 propitiatio,
 quia recessimus a te :
 Et non audivimus vocem Domini Dei nostri,
 ut ambularemus in lege ejus, quam posuit
 nobis per servos suos prophetas.
 Et omnis Israel prævaricati sunt legem tuam, et
 declinaverunt, ne audirent vocem tuam,
 Et stillavit super nos maledictio, et detestatio,
 quæ scripta est in libro Mosi servi Dei,
 quia peccavimus ei.
 Et statuit sermones suos, quos locutus est super
 nos,
 Et super principes nostros, qui judicaverunt
 nos,
 Ut superinduceret in nos malum magnum,
 quale nunquam fuit sub omni cælo,
 secundum quod factum est in Jerusalem.
 Sicut scriptum est in lege Mosi,
 omne malum hoc venit super nos.
 Et non rogavimus faciem tuam, Domine Deus
 noster,
 ut reverteremur ab iniquitatibus nostris,
 et cogitaremus veritatem tuam.
 Et vigilavit Dominus super malitiam,
 et adduxit eam super nos :
 Justus Dominus Deus noster in omnibus operi-
 bus suis, quæ fecit :
 non enim audivimus vocem ejus.
 Et nunc, Domine Deus noster,
 qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti
 in manu forti,
 et fecisti tibi nomen secundum diem hanc :

Peccavimus, iniquitatem fecimus,
 Domine, in omnem justitiam tuam :
 Averatur, obsecro, ira tua, et furor tuus,
 a civitate tua Jerusalem, et monte sancto tuo.
 Propter peccata enim nostra, et iniquitates pa-
 trum nostrorum,
 Jerusalem et populus tuus in opprobrium sunt
 omnibus per circuitum nostrum.
 Nunc ergo exaudi, Deus noster, orationem servi
 tui, et preces ejus :
 et ostende faciem tuam super sanctuarium
 tuum, quod desertum est,
 propter temetipsum.
 Inclina, Deus meus, aurem tuam, et audi :
 aperi oculos tuos, et vide desolationem nos-
 tram,
 et civitatem, super quam invocatum est no-
 men tuum :
 Neque enim in justificationibus nostris proster-
 nimus preces ante faciem tuam,
 sed in miserationibus tuis multis.
 Exaudi, Domine,
 placare, Domine :
 attende, et fac :
 Ne moreris propter temetipsum, Deus meus !
 Quia nomen tuum invocatum est super civi-
 tatem,
 et super populum tuum.
 Cumque adhuc loquerer et orarem,
 et confiterer peccata mea, et peccata populi
 mei Israel,
 et prosternerem preces meas in conspectu Dei
 mei, pro monte sancto Dei mei :
 Adhuc me loquente in oratione,
 ecce vir Gabriel, quem videram in visione in
 principio,
 cito volans tetigit me in tempore sacrificii ve-
 spertini.
 Et docuit me,
 et locutus est mihi, dixitque :
 Daniel nunc egressus sum, ut docerem te,
 et intelligeres.

1. In regio mss. codice biblicorum, et impleatur visio et propheta. In eo autem, quem S. Albini Andegavensis diximus supra, idem legitur, sed casu plurali, et impleatur visio et propheta. Exemplaria canonis, alique quamplures mss. codices retinent quod nos edidimus. MART.

— Vaticanus mss. et propheta; alii habent, propheta, in Hebræo autem est דניאל.

Ab exordio precum tuarum egressus est sermo :
 ego autem veni, ut indicarem tibi,
 quia vir desideriorum es :
 Tu ergo animadvertite sermonem,
 et intellige visionem.
 Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super
 populum tuum et super urbem sanctam
 tuam,
 ut consummetur prævaricatio, et finem acci-
 piat peccatum,
 Et deleatur iniquitas,
 et adducatur justitia sempiterna,
 Et impleatur visio, et prophetia ¹,
 et ungatur Sanctus sanctorum.
 Scito ergo, et animadvertite :
 Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jeru-
 salem, usque ad Christum ducem,
 hebdomades septem, et hebdomades sexa-
 ginta duæ erunt :
 Et rursum ædificabitur platea,
 et muri in angustia temporum.
 Et post hebdomades sexaginta duas occidetur
 Christus :
 et non erit ejus ² :
 Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus,
 cum duce venturo :
 Et finis ejus vastitas,
 et post finem belli statuta desolatio.
 Confirmabit autem pactum multis hebdomada
 una :
 et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et
 sacrificium :
 Et in templo erit abominatio desolationis :
 et usque ad consummationem et finem perse-
 verabit desolatio.

Visio X. — Anno tertio Cyri regis Persarum,
 verbum revelatum est Danieli cognomento
 Baltassar,
 et verbum verum, et fortitudo magna :
 Intellexitque sermonem :
 intelligentia enim opus est in visione.

2. Subaudienda hic sunt quæ suppleantur in editis ac pluribus mss. libris, nempe, *populus qui eum negaturus est* : nam in Hebræo nihil aliud legas præter ista, לו ויאין *veen lo*, id est, *et non ei*, sive *et non ejus*, cui consonat regius codex, quem hoc loco secuti sumus, utpote purum ab omni addita-
 mento. MART.

In diebus illis ego Daniel iugebam trium hebdomadarum diebus :

panem desiderabilem non comedi,
et caro et vinum non introierunt in os meum;

Sed neque unguento unctus sum :
donec complerentur trium hebdomadarum dies.

Die autem vigesima et quarta mensis primi,
eram juxta fluvium magnum, qui est Tigris,

Et levavi oculos meos, et vidi :
et ecce vir unus vestitus lineis,
et renes ejus accincti auro obryzo :

Et corpus ejus quasi chrysolithus,
et facies ejus velut species fulguris,
et oculi ejus, ut lampas ardens :

Et brachia ejus, et quæ deorsum usque ad pedes,
quasi species æris candentis :
et vox sermonum ejus, ut vox multitudinis.

Vidi autem ego Daniel solus visionem :
porro viri, qui erant mecum, non viderunt :
sed terror nimius irruit super eos, et fugerunt in absconditum.

Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc :

et non remansit in me fortitudo,
sed et species mea immutata est in me,
et emarcui, nec habui quidquam virium.

Et audivi vocem sermonum ejus :
et audiens jacebam consternatus super faciem meam,
vultusque meus hærebat terræ.

Et ecce manus tetigit me,
et erexit me super genua mea,
et super articulos manuum mearum.

Et dixit ad me : Daniel vir desideriorum,
intellige verba, quæ ego loquor ad te, et sta in gradu tuo :
nunc enim missus sum ad te.

Cumque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens.

Et ait ad me : Noli metuere, Daniel :
quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum,
ut te affligeres in conspectu Dei tui,
exaudita sunt verba tua :
et ego veni propter sermones tuos.

Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus,
et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium meum,
et ego remansi ibi juxta regem Persarum.

Veni autem, ut docerem te quæ ventura sunt populo tuo in novissimis diebus,
quoniam adhuc visio in dies.

Cumque loqueretur mihi hujusmodi verbis,
dejeci vultum meum ad terram, et tacui.

Et ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea,

et aperiens os meum locutus sum,
et dixi ad eum qui stabat contra me :

Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ,

et nihil in me remansit virium.

Et quomodo poterit servus Domini mei loqui cum Domino meo ?

Nihil enim in me remansit virium,
sed et halitus meus intercluditur.

Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis,
et confortavit me, et dixit :

Noli timere, vir desideriorum :
pax tibi :

confortare, et esto robustus.

Cumque loqueretur mecum, convalui, et dixi :
Loquere, Domine tui, quia confortasti me.

Et ait :
Nunquid scis quare venerim ad te ?

Et nunc revertar ut præliar adversum principem Persarum :

cum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens.

Verumtamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis,
et nemo est adjutor meus in omnibus his,
nisi Michael princeps vester.

Cap. XI. — Ego autem ab anno primo Darii Medi

stabam ut confortaretur, et roboraretur.

Et nunc veritatem annuntiabo tibi,
Ecce adhuc tres reges stabant in Perside,
et quartus ditabitur opibus nimis super omnes :

Et cum invaluerit divitiis suis,
concitabit omnes adversum regnum Græciæ.

Surget vero rex fortis,
et faciet quod placuerit ei.

Et cum steterit, conteretur regnum ejus,
et dividetur in quatuor ventos cæli ;

Sed non in posteros ejus,
neque secundum potentiam illius, qua dominatus est,

- Lacerabitur enim regnum ejus etiam in externos
exceptis his.
- Et confortabitur rex Austri :
et de principibus ejus prævalebit super eum,
et dominabitur ditione :
multa enim dominatio ejus.
- Et post finem annorum fœderabuntur :
filiaque regis austri veniet ad regem aquilonis
facere amicitiam :
- Et non obtinebit fortitudinem brachii, nec stabit
semen ejus :
- Et tradetur ipsa, et qui adduxerunt eam,
adolescentes ejus, et qui confortabant eam in
temporibus.
- Et stabit de germine radicum ejus plantatio :
et veniet cum exercitu, et ingredietur provin-
ciam regis aquilonis :
et abutetur eis ; et obtinebit.
- Insuper et deos eorum, et sculptilia,
vasa quoque pretiosa argenti et auri,
et captiva ducet in Ægyptum :
ipse prævalebit adversus regem aquilonis,
- Et intrabit in regnum rex austri,
et revertetur ad terram suam.
- Filii autem ejus provocabuntur,
et congregabunt multitudinem exercituum
plurimorum :
- Et veniet properans, et inundans :
et revertetur, et concitabitur, et congregietur
cum robore ejus.
- Et provocatus rex austri egredietur,
et pugnabit adversus regem aquilonis ;
et præparabit multitudinem nimiam,
et dabitur multitudo in manu ejus.
- Et capiet multitudinem, et exaltabitur cor ejus,
et dejiciet multa millia, sed non prævalebit.
- Convertetur enim rex aquilonis,
et præparabit multitudinem multo majorem
quam prius :
- Et in fine temporum annorumque,
veniet properans cum exercitu magno, et opi-
bus nimiis.
- Et in temporibus illis multi consurgent adversus
regem austri :
filii quoque prævaricatorum populi tui extol-
lentur, ut impleant visionem,
et corruent.
- Et veniet rex aquilonis, et comportabit agge-
rem,
et capiet urbes munitissimas :
- Et brachia austri non sustinebunt,
et consurgent electi ejus ad resistendum,
et non erit fortitudo.
- Et faciet veniens super eum juxta placitum
suum,
et non erit qui stet contra faciem ejus.
- Et stabit in terra inclyta,
et consumetur in manu ejus.
- Et ponet faciem suam, ut veniet ad tenendum
universum regnum ejus,
et recta faciet cum eo.
- Et filiam feminarum dabit ei, ut evertat illud :
et non stabit, nec illius erit.
- Et convertet faciem suam ad insulas,
et capiet multas.
- Et cessare faciet principem opprobrii sui,
et opprobrium ejus convertetur in eum.
- Et convertet faciem suam ad imperium terræ suæ,
et impinget, et corruet, et non invenietur.
- Et stabit in loco ejus vilissimus, et indignus
decore regio :
et in paucis diebus conteretur,
non in furore, nec in prælio.
- Et stabit in loco ejus despectus.
et non tribuetur ei honor regius :
et veniet clam, et obtinebit regnum in frau-
dulentia,
- Et brachia pugnantis expugnabuntur a facie
ejus, et conterentur,
insuper et dux fœderis.
- Et post amicitias, cum eo faciet dolum :
et ascendet, et superabit in modico populo.
- Et abundantes et uberes urbes ingredietur ;
et faciet quæ non fecerunt patres ejus, et pa-
tres patrum ejus.
- Rapinas, et prædam, et divitias eorum dissipabit,
et contra firmissimas cogitationes inibit :
et hoc usque ad tempus.
- Et concitabitur fortitudo ejus,
et cor ejus adversum regem austri in exercitu
magno.
- Et rex austri provocabitur ad bellum multis
auxilliis, et fortibus nimis :
et non stabunt, quia inibunt adversus eum
consilia.
- Et comedentes panem cum eo, conterent illum,
exercitusque ejus opprimetur :
et cadent interfecti plurimi.
- Duorum quoque regum cor erit, ut malefaciant,
et ad mensam unam mendacium loquentur,
et non proficient :
quia adhuc finis in aliud tempus.

- Et revertetur in terram suam cum opibus multis :
 et cor ejus adversum testamentum sanctum,
 et faciet,
 et revertetur in terram suam.
 Statuto tempore revertetur, et veniet ad austrum :
 et non erit priori simile novissimum.
 Et venient super eum Trieres et Romani :
 et percutietur, et revertetur,
 et indignabitur contra testamentum sanctuarii, et faciet.
 Reverteturque et cogitabit adversum eos,
 qui dereliquerunt testamentum sanctuarii,
 Et brachia ex eo stabunt,
 et polluent sanctuarium fortitudinis,
 et auferent iuge sacrificium,
 et dabunt abominationem et desolationem,
 Et impii in testamentum simulabunt fraudulenter :
 populus autem sciens Deum suum, obtinebit et faciet.
 Et docti in populo docebunt plurimos :
 et ruent in gladio, et flamma, et in captivitate,
 et in rapina dierum.
 Cumque corruerint, sublevabuntur auxilio parvulo :
 et applicabuntur eis plurimi fraudulenter.
 Et de eruditis ruent, ut conflentur, et eligantur,
 et dealbentur usque ad tempus præfinitum,
 quia adhuc aliud tempus erit.
 Et faciet juxta voluntatem suam rex, et elevabitur, et magnificabitur adversum omnem Deum.
 Et adversum Deum deorum loquetur magnifica,
 et dirigetur,
 donec compleatur iracundia,
 perpetrata quippe est definitio.
 Et Deum patrum suorum non reputabit,
 et erit in concupiscentiis feminarum, nec quemquam deorum curabit ;
 quia adversum universa consurget.
 Deum autem Maozim¹ in loco suo venerabitur :
- et Deum, quem ignoraverunt patres ejus,
 colet auro, et argento, et lapide pretioso, rebusque pretiosis.
 Et faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno,
 quem cognovit,
 et multiplicabit gloriam,
 et dabit eis potestatem in multis,
 et terram dividet gratuito.
 Et in tempore præfinito, præliabitur adversum cum rex austri,
 et quasi tempestas veniet contra illum rex aquilonis,
 in curribus, et in equitibus, et in classe magna,
 et ingredietur terras, et conteret et pertransiet.
 Et introibit in terram gloriosam,
 et multæ corruent :
 Hæ autem solæ salvabuntur de manu ejus ;
 Edom, et Moab, et principium filiorum Ammon ;
 Et mittet manum suam in terras :
 et terra Ægypti non effugiet.
 Et dominabitur thesaurum auri et argenti,
 et in omnibus pretiosis Ægypti :
 Per Libyam quoque et Æthiopiam transibit.
 Et fama turbabit eum ab oriente et ab aquilone :
 et veniet in multitudine magna, ut conterat et interficiat plurimos.
 Et figet tabernaculum suum Apadno² inter maria,
 super montem inclytum et sanctum.
 Et veniet usque ad summitatem ejus,
 et nemo auxiliabitur ei.
- Visio XII.* — In tempore autem illo consurget Michael princeps magnus,
 qui stat pro filiis populi tui :
 Et veniet tempus :
 quale non fuit ab eo, ex quo gentes esse cœperunt,
 usque ad tempus illud.
 Et in tempore salvabitur populus tuus,
 omnis qui inventus fuerit scriptus in libro.

1. Canon Carcasson. habet *Moozim*, Memmian. autem *Moozim*. Utrumque legi potest ex Hebr. מוֹצִיִם, quod Massorethæ *Maumyim* legunt. MART.

— Ita et Vaticanus ms. cum Vulgatis habet ; alii *Moozim* præferunt.

2. Hunc locum notatum invenimus in canone

Memmiano : nam in contextu cum posuisset exscriptor *Ephedno*, ad latus in margine hæc apposuit : *Secundum LXX Ephadanon*. Notandum autem, inquit Hieronymus in comment. *quod cum litteram P, Hebr. sermo non habeat, sed pro ipsa utatur PHE, cujus vim Græcum sonat, in isto tantum loco apud Hebr. scribatur quidem PHE, sed legatur P.* MART

Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere
 evigilabunt :
 alii in vitam æternam,
 et alii in opprobrium, ut videant semper ¹.
 Qui autem docti fuerint,
 fulgebunt quasi splendor firmamenti.
 Et qui ad justitiam erudiunt multos,
 quasi stellæ in perpetuas æternitates ².
 Tu autem, Daniel, claude sermones,
 et signa librum, usque ad tempus statutum :
 Pertransibunt plurimi,
 et multiplex erit scientia.
 Et vidi ego Daniel,
 et ecce quasi alii duo stabant :
 Unus hinc super ripam fluminis,
 et alius inde ex altera ripa fluminis.
 Et dixi viro, qui indutus erat lineis,
 qui stabat super aquas fluminis :
 Usquequo finis horum mirabilium ?
 Et audiivi virum, qui indutus erat lineis,
 qui stabat super aquas fluminis.
 Cum elevasset dexteram et sinistram suam in
 cælum,
 et jurasset per viventem in æternum,
 quia in tempus, et tempora, et dimidium tem-
 poris. |
 Et cum completa fuerit dispersio manus populi
 sancti,
 cuplebuntur universa hæc.
 Et ego audiivi, et non intellexi.
 Et dixi : Domine mi, quid erit post hæc ?
 Et ait : Vade, Daniel,
 quia clausi sunt, signatique sermones,
 usque ad tempus præfinitum.

1. Prout videant in Hebraico exemplari est ןלרלדן, id est, ad ignominiam, nimirum continenti sensu, ad opprobrium, et ad ignominiam sempiternam, sive semper. Est itaque verosimillimum, legisse s. interpretem in eo, quod ob oculos habebat, exemplari, expuncta ך littera, ןלרלדן, quod est ad videndum, sive ut videant. Certe ex LXX, qui vertunt juxta Hebræum, καὶ εἰς αἰσχύνην, eam lectionem mutuatus non est.

2. Huc referendum ipsiusmet s. interpretis testimonium in epist. 53 ad Paulinum, n. 3 : « Daniel in fine sacratissime visionis justos ait fulgere sicut stellæ, et intelligentes, hoc est doctos, quasi firmamentum... Quanquam juxta Hebraicam veritatem utrumque de eruditis possit intelligi, ita enim legitur : Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti. Et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates ».

Eligentur, et dealbabuntur,
 et quasi ignis probabuntur multi :
 Et impie agent impii,
 neque intelligent omnes impii,
 porro docti intelligent.
 Et a tempore cum ablatum fuerit jure sacrificium,
 et posita fuerit abominatio in desolationem,
 dies mille ducenti nonaginta.
 Beatus qui exspectat,
 et pervenit usque ad dies mille trecentos triginta quinque.
 Tu autem vade ad præfinitum :
 et requiesces, et stabis in sorte tua in finem dierum.

Hucusque Danielem in Hebræo volumine legimus. Cætera quæ sequuntur usque ad finem libri, de Theodotionis editione translata sunt ³.

Visio XIII. — Et erat vir habitans in Babylone ⁴, et nomen ejus Joacim. Et accepit uxorem nomine Susannam, filiam Helciæ, pulchram nimis, et timentem Deum : parentes enim illius, cum essent justi, erudierunt filiam suam secundum legem Moysi. Erat autem Joacim dives valde, et erat ei pomarium ⁵ vicinum domui suæ : et ad ipsum confluebant Judæi, eo quod esset honorabilior omnium. Et constituti sunt duo senes judices in anno illo : de quibus locutus est Dominus : Quia egressa est iniquitas de Babylone a senioribus judicibus, qui videbantur regere populum. Isti frequentabant domum Joacim, et veniebant ad eos omnes qui habebant

3. Sunt qui ex his verbis translata sunt, colligant quæ subsequuntur additamenta de Theodotionis editione, non fuisse ab Hieronymo Latine reddita, sed emendata duntaxat ex Græco in priori illa editione Scripturarum, quam ad Græcum textum refixit. Neque huic quidem obstat sententiæ, quod de se ipse testatur s. pater in prologo commentarior. ad hunc prophetam : « Unde et nos ante annos plurimos, cum verteremus Danielem, has visiones obelo prænotavimus, significantes eas in Hebraico non haberi ».

4. De hac parte Danielis ita monet S. Hieronymus præmio comment. in eundem prophetam : « Unde et nos ante annos plurimos cum verteremus Danielem, has visiones obelo prænotavimus ; significantes eas in Hebraico non haberi, etc. » MART.

5. Mss. codices legunt pomærium, quod maxime distat ac diversum est a pomario, si scribatur pomærium, ut scitur ab omnibus eruditis. MART.

judicia. Cum autem populus revertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, et deambulabat in pomario viri sui. Et videbant eam senes quotidie ingredientem, et deambulantem: et exarserunt in concupiscentiam ejus: et everterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum. Erant enim ambo vulnerati amore ejus, nec indicaverunt sibi vicissim dolorem suum: erubescēbant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea, et observabant quotidie sollicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum: Eamus domum, quia prandii hora est. Egressi recesserunt a se. Cumque revertissent, venerunt in unum: et sciscitantes ab invicem causam, confessi sunt concupiscentiam suam; et tunc in communi statuerunt tempus, quando eam possent invenire solam. Factum est autem, cum observarent diem aptum, ingressa est aliquando sicut heri et nudius tertius, cum duabus solis puellis, voluitque lavari in pomario: æstus quippe erat; et non erat ibi quisquam, præter duos senes absconditos, et contemptantes eam. Dixit ergo puellis: Afferte mihi oleum, et smigmata, et ostia pomarii claudite, ut laver. Et fecerunt sicut præceperat, clauserunt ostia pomarii, et egressæ sunt per posticum, ut afferrent quæ jusserat: nesciebantque senes intus esse absconditos. Cum autem egressæ essent puellæ, surrexerunt duo senes, et accurrerunt ad eam, et dixerunt: Ecce ostia pomarii clausa sunt, et nemo nos videt, et nos in concupiscentia tui sumus; quam ob rem assentire nobis, et commiscere nobiscum. Quod si nolueris, dicemus testimonium contra te, quod fuerit tecum juvenis, et ob hanc causam emiseris puellas a te. Ingemuit Susanna, et ait: Angustiae mihi undique, si enim hoc egero, mors mihi est; si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius mihi est absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini. Et exclamavit voce magna Susanna: exclamaverunt autem et senes adversus eam. Et cucurrit unus, et aperuit ostia pomarii. Cum ergo audissent clamorem famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, ut viderent quidnam esset. Postquam autem senes locuti sunt, erubuerunt servi vehementer: quia nunquam dictus fuerat sermo hujuscemodi de Susanna. Et facta est dies crastina. Cumque venis-

set populus ad virum ejus Joacim, venerunt et duo presbyteri pleni iniqua cogitatione adversus Susannam, ut interficerent eam. Et dixerunt coram populo: Mitte ad Susannam, filiam Helciae, uxorem Joacim. Et statim miserunt. Et venit cum parentibus, et filiis, et universis cognatis suis. Porro Susanna erat delicata nimis, et pulchra specie. At iniqui illi jusserunt, ut discooperiretur (erat enim cooperta), ut vel sic satiarentur decore ejus. Flebant igitur sui, et omnes qui noverant eam. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput ejus. Quæ flens suspexit ad cœlum: erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino. Et dixerunt presbyteri: Cum deambularem in pomario soli, ingressa est hæc cum duabus puellis: et clausit ostia pomarii, et dimisit a se puellas. Venitque ad eam adolescens qui erat absconditus, et concubuit cum ea. Porro nos cum essemus in angulo pomarii, videntes iniquitatem, cucurrimus ad eos, et vidimus eos pariter commisceri. Et illum quidem non quivimus comprehendere, quia fortior nobis erat, et apertis ostiis exsilivit: hanc autem cum apprehendissemus, interrogavimus, quisnam esset adolescens, et noluit indicare nobis: hujus rei testes sumus. Credidit eis multitudo, quasi iudicibus et senibus populi, et condemnaverunt eam ad mortem. Exclamavit autem voce magna Susanna, et dixit: Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniam falsum contra me tulerunt testimonium: et ecce morior, cum nihil horum fecerim, quæ isti malitiose composuerunt adversum me. Exaudivit autem Dominus vocem ejus. Cumque duceretur ad mortem, suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel, et exclamavit voce magna: Mundus ego sum a sanguine hujus. Et conversus omnis populus ad eum, dixit: Quis est iste sermo, quem tu locutus es? Qui cum staret in medio eorum, ait: Sic fatui, filii Israel, non judicantes, neque quod verum est cognoscentes, condemnastis filiam Israel? Revertimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt adversus eam. Reversus est ergo populus cum festinatione, et dixerunt ei senes: Veni, et sede in medio nostrum, et indica nobis, quia tibi Deus dedit honorem senectutis. Et dixit ad eos Daniel: Separate illos ab invicem procul, et diducabo

eos. Cum ergo divisi essent alter ab altero, vocavit unum de eis, et dixit ad eum: Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operaberis prius, judicans judicia injusta, innocentes opprimens, et dimittens noxios, dicente Domino: Innocentem et justum non interficies. Nunc ergo si vidisti eam, dic, sub qua arbore videris eos loquentes sibi. Qui ait: Sub schino. Dixit autem Daniel: Recte mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei accepta sententia ab eo, scindet te medium. Et, amoto eo, jussit venire alium, et dixit ei: Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum: sic faciebatis filiabus Israel, et illæ timentes loquebantur vobis, sed filia Juda non sustinuit iniquitatem vestram. Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait: Sub prino. Dixit autem et Daniel: Recte mentitus es et tu in caput tuum: manet enim Angelus Dei, gladium habens, ut secet te medium, et interficiat vos. Exclamavit itaque omnis cœtus voce magna, et benedixerunt Deum, qui salvat sperantes in se. Et consurrexerunt adversus eos presbyteros (convicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum dixisse testimonium), feceruntque eis sicut male egerant adversus proximum, ut facerent secundum legem Moysi: et interfecerunt eos, et salvatus est sanguis innoxius in die illa. Helcias autem et uxor ejus laudaverunt Deum pro filia sua Susanna, cum Joacim marito ejus, et cognatis omnibus, quia non esset inventa in ea res turpis. Daniel autem factus est magnus in conspectu populi, a die illa, et deinceps. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et suscepit Cyrus Perses regnum ejus.

Visio XII. — Erat autem Daniel conviva regis, et honoratus super omnes amicos ejus. Erat quoque idolum nomine Bel apud Babylonios: et impendebantur in eo per dies singulos similæ artabæ duodecim, et oves quadraginta, vini que amphoræ sex. Rex quoque colebat eum, et ibat per singulos dies adorare eum; porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex: Quare non adoras Bel? Qui respondens ait ei: Quia non colo idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cœlum et terram, et habet potestatem omnis carnis. Et dixit ad eum rex: Non tibi videtur esse Bel vivens deus? Annon vides

quanta comedat et bibat quotidie? Et ait Daniel arridens: Ne erres, rex. Iste enim intrinsecus lutens est, et forinsecus æreus, neque comedit aliquando. Et iratus rex vocavit sacerdotes ejus, et ait eis: Nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensas has, moriemini. Si autem ostenderitis quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel, quia blasphemavit in Bel. Et dixit Daniel regi: Fiat juxta verbum tuum. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis uxoribus, et parvulis, et filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Bel. Et dixerunt sacerdotes Bel: Ecce nos egredimur foras, et tu, rex, pone escas, et vinum misce, et claude ostium, et signa annulo tuo: et cum ingressus fueris mane, nisi inveneris omnia comesta a Bel, moriamur, vel Daniel qui mentitus est adversum nos. Contemnebant autem, quia fecerant sub mensa absconditum introitum, et per illum ingrediebantur semper et devorabant ea. Factum est igitur postquam egressi sunt illi; et rex posuit cibos ante Bel: præcepit Daniel pueris suis, et attulerunt cinerem, et cribravit per totum templum coram rege: et egressi clause-runt ostium: et signantes annulo regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte juxta consuetudinem suam, et uxores, et filii eorum: et comederunt omnia, et biberunt. Surrexit autem rex primo diluculo, et Daniel cum eo. Et ait rex: Salvane sunt signacula, Daniel? Qui respondit: Salva, rex. Statimque cum aperuisset ostium, intuitus rex mensam, exclamavit voce magna: Magnus es, Bel, et non est apud te dolus quisquam. Et risit Daniel, et tenuit regem ne ingrederetur intro et dixit: Ecce pavimento, animadverto cujus vestigia sint hæc. Et dixit rex: Video vestigia virorum, et mulierum, et infantium. Et iratus est rex. Tunc apprehendit sacerdotes, et uxores, et filios eorum, et ostenderunt ei abscondita ostiola, per quæ ingrediebantur, et consumebant quæ erant super mensam. Occidit ergo illos rex, et tradidit Bel in potestatem Danielis, qui subvertit eum et templum ejus. Et erat draco magnus in loco illo, et colebat eum Babylonii. Et dixit rex Danieli: Ecco nunc potes dicere quia non sit iste deus vivens: adora ergo eum. Dixitque Daniel: Dominum Deum meum adoro, quia ipse est Deus vivens: tu autem¹, rex, da mihi po-

1. Occurrunt hic et infra plura additamenta in editis libris, quæ non leguntur in mss. antiquioribus, præci-

pue in exemplaribus canonis Hebr. veritatis. Consulat qui voluerit, nostram edit. cum antea Vulgatis. MART.

testatam, et interficiam draconem absque gladio et fuste. Et ait rex : Do tibi. Tulit ergo Daniel picem, et adipem, et pilos, et coxit pariter : fecitque massas, et dedit in os draconis, et diruptus est draco. Et dixit : Ecce quem colebatis. Quod cum audissent Babylonii, indignati sunt vehementer, et congregati adversum regem, dixerunt : Judæus factus est rex, Bel destruxit, draconem interfecit, et sacerdotes occidit. Etdixerunt cum venissent ad regem : Trade nobis Danielelem, alioquin interficiemus te et domum tuam. Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer : et necessitate compulsus tradidit eis Danielelem. Qui miserunt eum in lacum leonum, et erat ibi diebus sex. Porro in lacu erant septem leones, et dabantur eis quotidie duo corpora et duæ oves : et tunc non data sunt eis, ut devorarent Danielelem. Erat autem Habacuc propheta in Judæa, et ipse coxerat pulmentum, et intriverat panes in alveolo, et ibat in cam-

pum ut ferret messoribus. Dixitque Angelus Domini ad Habacuc : Fer prandium quod habes, in Babylonem Danieli qui est in lacu leonum. Et dixit Habacuc : Domine, Babylonem non vidi, et lacum nescio. Et apprehendit eum Angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylone supra lacum in impetu spiritus sui. Et clamavit Habacuc, dicens : Daniel, tolle ¹ prandium quod misit tibi Deus. Et ait Daniel : Recordatus es enim mei, Deus, et non dereliquisti diligentes te. Surgensque Daniel, comedit. Porro Angelus Domini restituit Habacuc confestim in loco suo. Venit ergo rex die septimo ut lugeret Danielelem; et venit ad lacum, et introspexit, et ecce Daniel sedens. Et ² exclamavit voce magna rex, dicens : Magnus es, Domine, Deus Danielis. Et extraxit eum ³. Porro illos qui perditionis ejus causa fuerant intromisit, et devorati sunt in momento coram eo ⁴.

1. Addunt Vulgati iidem libri, *serve Dei*, quæ mss. ignorant. Græcus pro his geminat Danielis nomen, Δανήλ, Δανήλ, λάβε, etc.

2. Plus denuo Vulgati hic habent, *in medio leonum*, quæ neque in Græco sunt, neque in mss.

3. Vaticanus mss. addit *de lacu*. Vulgati præterea subdunt *leonum*. Mox pari consensu post verbum

intromisit, addunt *in lacum*. Græcus et melioris notæ mss. nihil habent ejusmodi.

4. Quam imponunt libro coronidem Vulgati : *Tunc rex ait : Pavent omnes habitantes in universa terra Deum Danielis, quia ipse est Salvator faciens signa et mirabilia in terra, qui liberavit Danielelem de lacu leonum*, cum alii penes Martianæum, tum nostri mss. textusque ipse Græcus nescit.

EXPLICIT LIBER DANIELIS PROPHEŒ.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM PARALIPOMENON.

Si Septuaginta interpretum pura, et ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superflue me, mi Chromaci¹, episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, et nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, justum erat

etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero, cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata: nostri arbitrii putas, aut e pluribus judicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Judæis, cornicum², ut dicitur,

1. Manuscriptus sacrorum biblicorum codex D. eminentias. card. Bondii hoc modo legit, scilicet: *Superfluo me, mi Chromaci, etc.* Ita quoque mss. monasterii B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ. Alius autem Ecclesiæ Narbonensis: *Superfluo me, Chromaci, etc.* Cætera exemplaria mss. triginta vel amplius omittunt pronomen *me*. MART.

— Quidam mss. *mi* voculam hic tacent: alii plus habent *mi tibi*, ut et in laudata apologia legitur, *ut tibi Hebræa, etc.*

2. Proverbia hujus diversas afferunt interpretationes Budæus et Erasmus: sed manifestandam Hieronymi sententiam nihil magis accommodatum videtur, quam quod ipse scribit præfatione in librum Josue: *Doluisse, scilicet, Judæos quod calumniandi eis et irridendi Christianos sit ablata occasio*, ex Latina translatione ad Hebr. codices annotata; hinc enim adversarii maxime torquebantur: cum antea Scripturarum divinarum, ac propheticorum oraculorum notitiam soli se habere jactarent. Hujus rei testem habemus Sophronium, virum alioquin eruditissimum, sed linguæ Hebr. inconsultum: qui cum aliquando cum Hebræo disputans, quædam pro Domino Salvatore de psalmis testimonia protulisset, ab adversario derisus est; illudens enim Judæus per sermones pene singulos assererat non ita haberi in Heb. ut Sophronius de septuaginta interpretibus opposebat. Unde ab Hieronymo studiosissime postu-

lavit ut post Aquilam et Symmachum et Theodotionem, novam editionem, Latino sermone transferret. Inventus est itaque doctor egregius, qui cornicum oculos confixerit, quia Judæorum oculos, qui se sapientiores videri volebant et duces cæcorum, sua translatione Hebraica confixit. Vide præfationem in librum psalmorum. MART.

— Rectissime pridem notatum Erasmo ac Victorio, proverbium hoc esse quo Latini utebantur, ἀντὶ τοῦ iis illudere, qui omnibus se posse putant aut jactant illudere. Nempe, aut quod cornix oculatissimum est animal, aut quod oculos cadaverum ad quæ fertur, cum primis atque avidissime petit quemadmodum Bochartus Hierozoici parte II, lib. II, cap. 10, observat, confingere cornicum oculos, idem est *καρομυθῶδες*, atque homines callidos versutosque, versutia et calliditate circumvenire, ac veteratoria ipsa arte veteratores decipere. Hoc sensu occurrit proverbium istud apud veteres, ac præcipue Ciceronem, a quo Hieronymus accepit, oratione pro L. Murena, cap. 11, et subsequenti pro L. Flacco, cap. 20, quæ loca unus post alium, Erasmus, Victorius, Clericus, atque alii laudant, addito illo Macrobbii saturniorum lib. VII, cap. 5: « Græcus Græco oripiat hunc plausum, tanquam cornix cornicis oculos effodiat ». Martiani tamen Hieronymianam allusionem, locique hujus sensum non videtur assecutus.

oculos configere. Alexandria et Ægyptus in Septuaginta suis¹ Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis usque Antiochiam, Luciani [Al. Juliani] martyris exemplaria probat. Mediæ inter has provinciæ Palæstinos [Al. Palæstinæ] codices legunt: quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilus vulgaverunt; totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solum exemplaria² composuit quatuor editionum, e regione singula

1. Hunc locum male intelligunt, qui putant in omnibus Ecclesiis ita usurpatis fuisse editiones Græcas LXX interpretum, ut in Alexandrinorum et Ægyptiorum conventibus publico populo Christiano legentur sacri codices juxta emendationem Hesychii; in Ecclesiis autem Constantinopolitanis usque ad Antiochiam juxta Luciani martyris recognitionem. Contrarium docet Hieronymus multis in locis: ac primum præfatione in quatuor evangelia ad Damasum expresse testatur, has editiones paucis acceptas esse: « Prætermitto eos codices, inquit, quos a Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio: quibus utique, nec in toto veteri instrumento post Septuaginta interpretum emendare quid licuit, nec in novo profuit emendasse, etc. Vides igitur, lector, intra provincias jam dictas a paucis, qui etiam perverse contenderent, fuisse suscepta Hesychii et Luciani exemplaria Scripturarum. Non idem sentiendum de codicibus elaboratis ab Origene, qui in editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus ante fuerant, et virgulis quæ ex superfluo videbantur appositæ: illa namque editio celebris adeo fuit apud omnes, ut publice usurparetur in cunctis Christianorum Ecclesiis. Unde Hieron. proemio comment. in Daniele hoc admonuit: « Sed et Origenes de Theodotionis opere in edit. Vulgata asteriscos posuit, docens defuisse quæ addita sunt; et rursus quosdam versus obelis prænotavit, superflua quæque designans. Cumque omnes Christi Ecclesiæ, tam Græcorum quam Latinorum, Syrorum et Ægyptiorum, hanc sub asteriscis et obelis editionem legant, ignoscant invidi labori meo, etc. » Nec de solo Danielis volumine hæc intelligenda quis dixerit: quia cum Augustino alibi disserens, usum Ecclesiæ plane declarat, universaque divinarum Scripturarum exemplaria his verbis consequentibus ab eo fuisse comprehensa, nemo est qui eat inficias: « Vis, ait, amator esse versus Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imo rade de voluminibus, ut veterum te fautorem probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum bibliothecas condemnare coges: vix enim unus aut alter invenitur liber qui ista non habeat ». Vide epist. 89, apud Aug. 75. MART.

— Illoc tamen ipsum, quod discrete adeo asserit

verba describens, ut unus dissentiens, statim cæteris inter se consentientibus arguatur; sed, quod majoris audaciæ est, in editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus ante fuerant, et virgulis quæ ex superfluo videbantur appositæ. Si igitur aliis licuit non tenere quod semel susceperant, et post septuaginta cellulas, quæ vulgo sine auctore jactantur³, singulas cellulas aperuere, hocque in Ecclesiis legitur quod Septuaginta

s. pater, pernegat Martian. aut certe eo sensu vetat intelligi, ut in Alexandriæ atque Ægypti conventibus Hesychiana, in Constantinopolitanis vero usque Antiochiam Luciana editio dicantur obtinuisse. Nititur vero hoc altero Hieronymi testimonio in prologo evangeliorum ad Damasum: « Prætermitto eos codices quos a Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio ». Et re quidem ipsa nisi plane perspectam habeas s. doctoris mentem, contextumque loci, nedum quod Martian. facit, contra earum editionum celebritatem hinc colligas, sed secum ipso pugnabit s. pater, qui et satis hic luculenter doceat Alexandriam et Ægyptum Hesychium laudare auctorem, reliquas a Constantinopoli ad Antiochiam provincias Luciani martyris probare exemplaria; scripserit vero antea ad Damasum paucorum esse hominum pro Luciano, et Hesychio contentionem, eamque perversam. Verum ex toto alterius hujusce loci contextu ac proposito liquet, de novi testamenti Lucianeis, sive Hesychianis codicibus sermonem ibi esse, in quo quidem recognoscendo minus horum probata fuerit auctorum industria: contra hic de vetere dici, quod eorum editiones tantarum regionum Ecclesiæ suscipiant. Hoc porro manifestum adeo est, ut liceat etiamnum laudata patribus Alexandrini Scripturarum loca Hesychianæ interpretationis arguere: ut et Lucianeam continuo referunt, quæ Constantinopolitani laudant. Ex uno Chrysostomo, qui prius Antiochiæ, deinde Constantinopoli cathedram tenuit, fuitque Hieronymianis temporibus, si periculum feceris, innumera occurrent testimonia, ex Luciani recensione laudata, quæ ab Alexandriæ Ecclesiæ codicibus dissonant: rursusque isti ab Hesychio recogniti, a Palæstinæ exemplaribus variant, quæ Origenes elaboravit. Rem exemplis, quæ nimis multa suppetunt, edisserere, nostri non est instituti. Videsis quæ tum alibi, tum ad laudatum prologum evangeliorum adnotamus.

2. Vaticanus ms. unus, et alter e nostris, legunt *hexapla*, sed incongrue; quia de quatuor editionibus hic sermo est, id est de *tetraplis*, non de *hexaplis* Origenis. MART.

3. Sine auctore jactantur hæ singulæ cellulæ Septuaginta interpretum. « Cum Aristæus Ptolomæi regis ὑπεραριστήs et multo post tempore Josephus,

nescierunt, cur me non suscipiant Latini mei, qui inviolata editione veteri ita novam condidi, ut laborem meum Hebræis, et, quod his majus est, Apostolis auctoribus probem¹? Scripsi nuper librum *de optimo genere interpretandi*² ostendens illa de evangelio: *Ex Ægypto vocavi Filium meum* (*Math. II, 13*); et *Quoniam Nazaræus vocabitur* (*Ibid. 23*); et *videbunt in quem compunxerunt* (*Joan. XIX, 37*); et illud Apostoli: *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* (*I Cor. II, 9*); cæteraque his similia, in Hebræorum libris inveniri. Certe Apostoli et evangelistæ Septuaginta interpretes noverant: et unde eis hæc dicere quæ in Septuaginta non habentur? Christus Dominus noster utriusque testamenti conditor, in evangelio secundum Joannem: *Qui credit, inquit, in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan. VII, 38*). Utique scriptum est, quod Salvator scriptum esse testatur. Ubi scriptum est?

Septuaginta non habent: apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebræos igitur revertendum est, unde et Dominus loquitur, et discipuli exempla præsumunt. Hæc pace veterum loquor, et obtreptatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes; legentes in angulis, iidem et accusatores et defensores, cum in aliis probent quod in me reprobant: quasi virtus et vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutetur. Cæterum memini, editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris³: nec inimicum debere æstimari eorum, quos in conventu fratrum semper edissero. Et quod nunc **DABRE IAMIM** (דבריי ימים), id est, *verba dierum*, interpretatus sum, idcirco feci, ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque barbariem, apertius et per versuum cola digererem: millimetipsi et meis juxta Ismeniam⁴ canens, si aures surdæ sunt cæterorum.

nihil tale retulerint: sed in eadem basilica congregatos, contulisse scribant, non prophetasse. Hæc S. Hieronymus prologo in Genesim. **MART.**

1. Eodem sensu legit supra laudatus ms. codex D. card. Bouzii, *apostolicis auctoritatibus probem*. **MART.**

2. Est ad *Pammachium* epistola in nostra recensione 57 scripta sub anni 395 finem, ut in chronologicis ad eam notis ostendimus.

3. Diximus, non nisi exiguum ejus editionis partem superesse, quam subsequenti tomo recensimus dicemusque de ea pluribus in præfatione.

4. Non *Ismeniam*, sed *Hismenium* legimus in

omnibus mss. codicibus excepto canone Hebræicæ veritatis, in quo scriptum reperimus *Hismeniam*. Porro apud Apuleium, et Plutarchum in *Pericle*, *Ismenias* nomen est Thebani optimi tibicinis, cui sane frigenti ad populum aiebat Antigenidas præceptor, referente Cicerone *de clar. orat. Mihi cane et musis*. Meminit etiam *historiæ* Valerius Maximus lib. *rerum memorabilium*, III, c. 7. Hinc canero sibi et musis, significat scribere aut dicere quod docti soli intelligant, aut ipse cantor, non vulgus imperitum et ingratum. Id vero perfecte quadrat ad mentem ac sententiam Hieronymi; cum soli docti, aut ipse conditor hujus editionis ex Hebr. maximam intelligerent utilitatem Ecclesiis ex ea futuram. **MART.**

I N C I P I T

L I B E R D A B R E I A M I M ,

I D E S T , V E R B A D I E R U M ,

Q U I A P U D N O S D I C I T U R

P A R A L I P O M E N O N .

Cap. I. — Adam, Seth, Enos, Cainan, Mala-leel, Jared, Henoch, Mathusale, Lamech, Noe, Sem, Cham, et Japheth.

Filii Japheth, Gomer Magog, et Madai, et Javan, Thubal, Mosoch, Thiras.

Porro filii Gomer: Ascenez, et Riphath¹, et Thogorma.

Filii autem Javan: Elisa et Tharsis, Chetim et Dodanim.

Filii Cham: Chus, et Mesraim, et Phut, et Chanaan.

Filii autem Chus: Saba, et Evila, Sabatha, et Regma, et Sabathacha.

Porro filii Regma: Saba, et Dadan.

Chus autem genuit Nemrod: iste cœpit esse potens in terra.

Mesraim vero genuit Ludim, et Anamim, et Laabim, et Nepthuim, Phetrusim quoque et Casluim: de quibus egressi sunt Philisthim, et Caphthorim.

Chanaan vero genuit Sidonem primogenitum suum, et Heth, Jebusæum quoque, et Amor-rhæum, et Gergesæum.

Evæumque et Aracæum, et Asinæum.

Aradium quoque, et Samaræum, et Amathæum.

Filii Sem: Elam, et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram, et Hus, et Hul, et Gothor, et Mosoch.

Arphaxad autem genuit Sala, qui et ipse genuit Heber.

Porro Heber nati sunt duo filii, nomen uni Phaleg, quia in diebus ejus divisa est terra, et nomen fratris ejus Jectan.

Jectan autem genuit Elmodad, et Saleph, et Asermoth, et Jare, Adoram quoque, et Uzal, et Decla, Hebal etiam, et Abimael, et Saba, necnon et Ophir, et Evila, et Jobab; omnes isti filii Jectan.

Sem, Arphaxad, Sala, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nahor, Thare, Abram, iste est Abraham.

Filii autem Abraham, Isaac et Ismael.

Et hæ generationes eorum. Primogenitus Ismaelis, Nabajoth, et Cedar, et Abdeel, et Mabsam, et Masma, et Duma, Massa, Adad, et Thema, Jatur, Naphis, Cedma. Hi sunt filii Ismaelis.

Filii autem Ceturæ concubinæ Abraham, quos genuit: Zamram, Jecsan, Madan, Madian, Jesboc, et Sue.

Porro filii Jecsan: Saba, et Dadan².

1. In Hebræo per ך primam litteram scribitur דִּיפַת, *diphath*. Videsis tamen quæ ad Genesis x, 3, de hujus scriptura nominis annotantur.

2. Quæ subjungunt Vulgati libri verba: *Filii*

autem Dadan: Assurim, et Latussim, et Leomim, ad fidem Hebræi textus ac vetustiorum, meliorisque notæ codicum a Martiano pridem expuncta, videntur ex Genesis xiv, 3, huc fuisse olim adscita.

Filii autem Madian : Epha, et Epher, et Henoch, et Abida, et Eldaa. Omnes hi, filii Ceturæ.

Genuit autem Abraham Isaac : cujus fuerunt filii, Esau et Israel.

Filii Esau, Eliphaz, Rael, Jaus, Jalam et Core.

Filii Eliphaz : Theman, Omer, Sephi, Gethem, Cenez, Thamna, Amalec.

Filii Rael : Naath, Zara, Semma, Maza.

Filii Seir : Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan.

Filii Lotan, Hori, Umam. Soror autem Lotan fuit Thamna.

Filii Sobal : Alian, et Manaath, et Ebal, Sephi et Onam.

Filii Sebeon : Aia et Ana.

Filii Ana : Dison.

Filii Dison : Amaran, et Eseban, et Jethran, et Charan.

Filii Eser : Balaan, et Zavan, et Jacan.

Filii Disan : Hus et Aran.

Isti sunt reges qui imperaverunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel : Bale filius Beor, et nomen civitatis ejus, Denaba.

Mortuus est autem Bale, et regnavit pro eo Jobab filius Zare de Bosra.

Cumque Jobab fuisset mortuus, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.

Obit quoque et Husam, et regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab : et nomen civitatis ejus Avith.

Cumque et Adad fuisset mortuus, regnavit pro eo Semla de Maresca.

Sed et Semla mortuus est, et regnavit pro eo Saul de Rohoboth, quæ juxta amnem sita est.

Mortuo quoque Saul, regnavit pro eo Bahalan filius Achobor.

Sed et hic mortuus est, et regnavit pro eo Adad : cujus urbis nomen fuit Phon¹, et appellata est uxor ejus Meetabel filia Matred filiæ Mezaab.

Adad autem mortuo, duces pro regibus in Edom esse cœperunt : dux Thamna, dux Alva,

dux Jetheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom.

Cap. II. — Filii autem Israel : Ruben, Simeon, Levi, Juda, Issachar et Zabulon, Dan, Joseph et Benjamin, Nephthali, Gad et Aser.

Filii Juda : Her, Onan et Sela. Tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide.

Fuit autem Her primogenitus Juda, malus coram Domino, et occidit eum :

Thamar autem nurus ejus peperit ei Phares et Zara.

Omnes ergo filii Juda, quinque :

Filii autem Phares : Ebron et Amul.

Filii quoque Zaræ, Zamri, et Ethan, et Eman, Chalchal quoque, et Dara, simul quinque.

Filii Charmi : Achar, qui turbavit Israel, et peccavit in furto anathematis.

Filii Ethan : Azarias.

Filii autem Ebron qui nati sunt ei : Jerameel, et Ram, et Calubi.

Porro Ram genuit Aminadab.

Aminadab autem genuit Naasson, principem filiorum Juda.

Naasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.

Booz vero genuit Obed, qui et ipse genuit Isai.

Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Samaa, quartum Nathanael, quintum Raddei, sextum Asom, septimum David.

Quorum sorores fuerunt, Sarvia, et Abigail.

Filii Sarviæ : Abisai, Joab, et Asael, tres.

Abigail autem genuit Amasa, cujus pater fuit Jether Ismaelites.

Chaleb vero filius Ebron accepit uxorem nomine Azuba, de qua Jenuit Jerioth : fueruntque filii ejus Jesar, et Sobab, et Ardon.

Cumque mortua fuisset Azuba, accepit uxorem Chaleb, Ephrath² : quæ peperit ei Hur.

1. Notat falsus Hieronymus, auctor *quæstionum Hebraicarum* in librum primum paralipomenon, nomen istud in Genesi *Phau*, in paralipomenon autem scribi *Phai*. Quod verum esse comprobatur ex Massorethicis exemplaribus : nam Gen. xxxvi, 29, scriptum legimus פֹּהוּ *Phau* ; hic vero פַּי *Phai*. At verus Hieronymus utrobique legebat in suis exemplaribus Hebræis פֹּהוּ *Phau*, sive *Phou*, cum *vau* in fine, et *ain*, ut o vel u vocalem litteram Qui plura scire voluerit de variantibus lectionibus in nominibus

propriis, consulat quæstiones jam dictas falsi Hieronymi, qui diligens exstitit in hujusmodi rebus observandis. MART.

2. Canon Carcassonensis habet *Ephrata*. Cæteri mss. codices legunt *Ephrath* juxta Hebræum hodiernum : hic enim scriptum est אֶפְרַת, *Ephrath*, licet infra v. 244 legatur אֶפְרַתָּה, *Ephratha*, cum ך in fine ; ubi etiam mss. Latini retinent *Ephratha*. Id non advertit falsus Hieronymus in suis *quæstionibus Hebraicis* in libros paralipomenon. MART.

Porro Hur genuit Uri : et Uri genuit Bezeleel.

Post hæc ingressus est Esron ad filiam Machir patris Galaad, et accepit eam cum esset annorum sexaginta : quæ peperit ei Segub.

Sed et Segub genuit Jair, et possedit viginti tres civitates in terra Galaad. Cepitque Gessur, et Aram, oppida Jair, et Canath, et viculos ejus sexaginta civitatum. Omnes isti, filii Machir patris Galaad.

Cum autem mortuus esset Esron, ingressus est Caleb ad Ephrata.

Habuit quoque Esron uxorem Abia, quæ peperit ei Assur patrem Thecue.

Nati sunt autem filii Jerameel, primogeniti Esron, Ram primogenitus ejus, et Buna, et Aram, et Asom, et Alia.

Duxit quoque uxorem alteram Jerameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam.

Sed et filii Ram primogeniti Jerameel, fuerunt Moos, et Jamin, et Achar.

Onam autem habuit filios, Semei, et Jada.

Filii autem Semei: Nadab, et Abisur. Nomen vero uxoris Abisur, Abiail, quæ peperit ei Ahobban, et Molid.

Filii autem Nadab fuerunt, Saled, et Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis.

Filius vero Apphaim, Jesi : qui Jesi genuit Sesan. Porro Sesan genuit Oholi.

Filii autem Jada fratris Semei: Jether, et Jonathan. Sed et Jethor mortuus est absque liberis.

Porro Jonathan genuit Phaleth, et Ziza. Isti fuerunt filii Jerameel.

Sesan autem non habuit filios, sed filias, et servum Ægyptium nomine Jeraa.

Deditque ei filiam suam uxorem : quæ peperit ei Etthei.

Etthei autem genuit Nathan, et Nathan genuit Zabad.

Zabad quoque genuit Ophlal, et Ophlal genuit Obed :

Obed genuit Jou, Jou genuit Azariam.

Azarias genuit Helles, Helles genuit Elasa.

Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum.

Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama.

Filii autem Caleb fratris Jerameel : Mosa primogenitus ejus, ipse est pater Ziph, et filii Maresa patris Hebron.

Porro filii Hebron, Core, et Thaphphu, et Recem, et Samma.

Samina autem genuit Raham patrem Jercaam, et Recem genuit Sammai.

Filius Sammai, Maon : et Maon pater Bethsur.

Epha autem concubina Caleb peperit Aran, et Musa, et Gezez.

Porro Aran genuit Gezez.

Filii Jadai, Regom, et Joathan, et Gesan, et Phalet, et Epha et Saaph.

Concubina Caleb Maacha peperit Saber, et Tharana.

Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, et patrem Gabaa.

Filia vero Caleb, fuit Achsa. Hi erant filii Caleb, filii Hur primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariath-Iarim, Salma pater Beth-Leem, Hariph pater Beth-Gader.

Fuerunt autem filii Sobal patris Cariath-Iarim, qui videbat dimidium requietionum.

Et de cognatione Cariath-Iarim, Jethrei, et Aphuthei, et Semathei, et Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ, et Esthaolitæ.

Filii Salma, Beth-Leem, et Netophathi coronæ domus Joab, et dimidium requietionis Sarai.

Cognationes quoque scribarum habitantium in Jabes, canentes atque resonantes, et in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinei, qui venerunt de calore patris domus Rechab.

Cap. III. — David vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron, primogenitum Amnon ex Ahinaam Jezraelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide, tertium Absalon filium Maacha filiæ Tholmai regis Gessur, quartum Adoniam filium Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, sextum Jethraam de Eglâ uxore sua.

Sex ergo nati sunt ei in Hebron, ubi regnavit septem annis et sex mensibus.

Triginta autem et tribus annis regnavit in Jerusalem.

Porro in Jerusalem nati sunt ei filii, Samaa, et Sobab, et Nathan, et Salomon, quatuor de Bethsabee filia Amiel :

Jebaar quoque, et Elisama, et Eliphaleth, et Noge, et Nepheg, et Japhie, necnon Elisama, et Eliade, et Eliphaleth, novem :

Omnes filii David, absque filiis concubinarum, habuerunt sororem Thamar :

Filius autem Salomonis, Roboam : cujus Abia filius genuit Asa.

De hoc quoque natus est Josaphat, pater Joram :

Qui Joram genuit Ohoziam, ex quo ortus est Joas : et hujus Amasias filius genuit Azariam.

Porro Azariæ filius Joatham procreavit Achaz patrem Ezechiaë, de quo natus est Manasses.

Sed et Manasses genuit Amon patrem Josiæ.

Filii autem Josiæ fuerunt, primogenitus Johanan, secundus Joiacim, tertius Sedecias, quartus Sellum.

De Joiacim natus est Jechonias, et Sedecias.

Filii Jechoniæ fuerunt, Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, Sennaser et Jecemia, Sama, et Nadabia.

De Phadia orti sunt Zorobabel et Semei.

Zorobabel genuit Mosollam, Ananiam, et Salomith sororem eorum.

Asaban quoque, et Ool, et Barachian, et Asadum, Josabesed, quinque :

Filius autem Ananiæ, Phaltias pater Jesciæ, cujus filius Raphaia. Hujus quoque filius Arnan de quo natus est Obdia cujus filius fuit Sechenia.

Filius Secheniæ, Semeia : cujus filii, Attus, et Jegal, et Barta, et Naaria, et Saphat, numero sex ¹.

Filii Naariæ, Elioenai, et Ezechias, et Ezricam, tres.

Filii Elioenai, Odvia, et Eliasub, et Pheleia, et Accub, et Johanan, et Dalaia, et Anani, septem.

Cap. IV. — Filii Juda : Phares, Esron, et Charmi, et Hur, et Subal.

Reaia vero filius Subal genuit Jeth de quo nati sunt Ahimai et Led. Hæ cognationes Sarrathi.

Ista quoque stirps Etam : Jezrael, et Jesema, et Jedebos. Nomen quoque sororis eorum, Asalaphuni.

Phanuel² autem pater Gedor, et Ezer pater Hosa. Isti sunt filii Hur primogeniti Ephrata patris Beth-Leem.

Assur vero patri Thecue erant duæ uxores, Hala, et Naara.

Peperit autem ei Naara, Oozam, et Hepher, et Themani, et Ahasthari. Isti sunt filii Naara.

Porro filii Halaa, Sereth, Isaar, et Ethnan.

Cos autem genuit Anob, et Soboba, et cognationem Haral filii Arum.

Fuit autem Jabes inclytus præ fratribus suis, et mater ejus vocavit nomen illius Jabes, dicens: Quia peperi eum in dolore.

Invocavit vero Jabes Deum Israel, dicens: Si benedicens benedixeris mihi, et dilataveris terminos meos, et fuerit manus tua mecum, et feceris me a malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est.

Caleb autem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon.

Porro Esthon genuit Bethrapha, et Phesse, et Thena patrem urbis Naas: sunt viri Recha.

Filii autem Cenez, Othoniel, et Saraia. Porro filii Othoniel, Athath, et Maonathi.

Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Joab patrem Vallis artificum; ibi quippe artifices erant.

Filii vero Caleb filii Jephone, Hir, et Ela, et Nahem.

Filii quoque Ela, Cenez.

Filii quoque Jaleleel: Ziph, et Zipha, Thiria, et Asrael.

Et filii Ezra, Jether, et Mered, et Epher et Jalon, genuitque Mariam, et Sammai, et Jesba patrem Esthamo.

Uxor quoque ejus Judaia; peperit Jared patrem Gedor, et Heber patrem Socho, et Icuthiel patrem Zano. Hi autem filii Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered.

Et filii uxoris Odaïæ sororis Naham patris Ceila, et Garmi, et Esthamo, qui fuit de Machathi.

Filii quoque Simon, Amnon et Renna filius Anon, et Thilon. Et filii Jesi, Zoeth, et Benzoeth.

— Tres apud Martian. mss. nec non editi aliquot libri, ut bibl. Roberti Stephani, Sixti V, polyglott. Antuerp. alique, interserunt hic nomen *sessâ*, vel *sesa*, quod ipsum est Hebræum שש , quod *sex* significat ac videtur ad explendum eum numerum repeti sub proprii nominis acceptione: frustra tamen, cum Semeiam ipsum parentem eo in numero una esse computandum, constet.

2. In Hebræo hodierno, *Phanuel*; mss. tamen Latini legunt *Phuniel*. MART.

1. Tres mss. codices, nempe regius, Corbeiens. 1 et Colbertinus Aniciensis emendatus, legunt hoc modo: *Et Saphat: sessa, numero sex*. San-Germ. autem num. 4 posuit *sessâ* in margine. In Hebræo scriptum est, שש שפס , *vesaphat sissa*, id est, *et Saphat sex*. Unde nomen שש , *sissa*, vel *sessâ*, quod interpretatur *sex*, integrum posuerunt cum ejusdem interpretatione mss. supra dicti, quod ab aliquo scholiaste profectum esse, credere fas est. MART.

Filii Sela, filii Juda: Her pater Lecha, et Laada pater Maresa, et cognationes domus operantium byssum in domo juramenti.

Et qui stare fecit solem, virique mendacii, et Securus, et Incendens, qui principes fuerunt in Moab, et qui reversi sunt in Leem. Hæc autem verba vetera.

Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus, et in Præsepibus ' apud regem in operibus ejus, commoratique sunt ibi.

Filii Simeon: Namuel et Jamin, Jarib, Zara, Saul.

Sellum filius ejus, Mapsam filius ejus, Masma filius ejus.

Filii Masma: Amuel filius ejus, Zachur filius ejus, Semei filius ejus.

Filii Semei sexdecim, et filiarum sex; fratres autem ejus non habuerunt filios multos, et universa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Juda.

Habitaverunt autem in Bersabee, et Molada, et Hasarsual; et in Bala, et in Asom, et in Tholad, et in Bathuel, et in Horma, et in Siceleg; et in Bethmarchaboth, et in Asarsusim, et in Bethberai, et in Saarim. Hæc civitates eorum usque ad regem David.

Villæ quoque eorum; Etam, et Aen, et Remmon, et Thochen, et Asan, civitates quinque.

Et universi viculi eorum per circuitum civitatum istarum usque ad Baat. Hæc est habitatio eorum et sedium distributio.

Mosobab quoque et Jemlech, et Josa filius Amasiæ, et Joel, et Jeu filius Josabiæ filii Saraïæ filii Asiel, et Elioenai, et Jacoba, et Isuaia, et Asaia, et Adiel, et Ismiel, et Banaia.

Ziza quoque filius Sephei, filii Allon, filii Idaia, filii Semri filii Samaia.

Isti sunt nominati principes in cognationibus suis, et in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer.

Et profecti sunt, ut ingrederentur in Gador usque ad orientem vallis, et ut quærerent pascua gregibus suis. Inveneruntque pascuas uberes et valde bonas, et terram latissimam et quie-

tam et fertilem, in qua ante habitaverant de stirpe Cham.

Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Juda, et percusserunt tabernacula eorum, et habitatores qui inventi fuerant ibi, et deleverunt eos usque in præsentem diem: habitaveruntque pro eis, quoniam uberrimas ibidem pascuas reppererunt.

De filiis quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam et Naariam et Raphaïam et Oziel filios Jesi: et percusserunt reliquias, quæ evadere potuerant, Amalecitarum, et habitaverunt ibi pro eis usque ad diem hanc.

Cap. V. — Filii quoque Ruben primogeniti Israel ipse quippe fuit primogenitus ejus: sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita ejus filiis Joseph filii Israel, et non est ille reputatus in primogenitum.

Porro Judas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe ejus principes germinati sunt; primogenita autem reputata sunt Joseph.

Filii ergo Ruben primogeniti Israel: Henoch, et Phallu, Esron, et Charmi.

Filii Joel: Samaia filius ejus, Gog filius ejus, Semei filius ejus, Micha filius ejus, Reeia filius ejus, Baal filius ejus, Beera filius ejus, quem captivum duxit Theglathphalnasar¹ rex Assyriorum, et fuit princeps in tribu Ruben.

Fratres autem ejus, et universa cognatio ejus, quando numerabantur per familias suas, habuerunt principes, Jeiel et Zachariam.

Porro Bala filius Azaz, filii Samma, filii Joel, ipse habitavit in Aroer usque ad Nebo et Beelmon.

Contra orientalem quoque plagam habitavit usque ad introitum eremi, et flumen Euphratem. Multum quippe jumentorum numerum possidebat in terra Galaad.

In diebus autem Saul præliati sunt contra Agareos [*Al. Agarenos*], et interfecerunt illos, habitaveruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga quæ respicit ad orientem Galaad.

1. Editiones pleræque omnes *sepibus* habent pro *præsepibus*: Hebræus גוריה, quod pro nomine proprio Γαθηρά Septuaginta ipsi interpretes acceperunt.

2. Aliquot mss. *Sheglath-Phalassar*: alii, *Theglath-Phalnasar*. Nec mirum quod diversimode scribatur in Latinis codicibus, cum eadem reperitur

varietas in voluminibus Hebræorum; nam libro secundo Malachim, quem nos IV Regum nuncupamus, cap. xv, vers. 29, et cap. xvi, vers. 7 et 10, scriptum legimus תגלה פלאסר, *Theglath-Phalassar*; hic autem, et infra lib. II Paralip. c. xxviii, vers 20, סגלה פלנאסר, *Seglath-Phalnasar*. MART.

Filii vero Gad e regione eorum habitaverunt in terra Basan usque Selcha :

Joel in capite, et Saphan secundus : Janai autem, et Saphat, in Basan.

Fratres vero eorum, secundum domos cognationum suarum, Michael, et Mosollam, et Sebe, et Jori, et Jachan, et Zie, et Heber, septem.

Hi filii Abihail, filii Huri, filii Jaro, filii Galaad, filii Michael, filii Jesisi, filii Jeddo, filii Buz.

Fratres quoque filii Abdiel, filii Guni, princeps domus in familiis suis.

Et habitaverunt in Galaad, et in Basan, et in viculis ejus, et in cunctis suburbanis Saron usque ad terminos.

Omnes hi numerati sunt in diebus Joathan regis Juda, et in diebus Jeroboam regis Israel.

Filii Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, viri bellatores, scuta portantes et gladios ; et tendentes arcum, eruditique ad prælia, quadraginta quatuor millia et septingenti sexaginta, procedentes ad pugnam.

Dimicaverunt contra Agareos : Ituræi vero, et Naphæi, et Nodab, præbuerunt eis auxilium.

Traditique sunt in manus eorum Agarei, et universi qui fuerunt cum eis, quia Deum invocaverunt cum præliarentur : et exaudivit eos, eo quod credidissent in eum.

Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, et ovium ducenta quinquaginta millia, asinos duo millia, et animas hominum centum millia.

Vulnerati autem multi corruerunt : fuit enim bellum Domini.

Habitaveruntque pro eis usque ad transmigrationem.

Filii quoque dimidiæ tribu Manasse, possederunt terram a finibus Basan usque Baal, Hermon, et Sanir, et montem Hermon, ingens quippe numerus erat.

Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Ephraim, et Jesi, et Eliel, et Ezriel, et Jeremia, et Odoia, et Jediel, viri fortissimi et potentes, et nominati duces in familiis suis.

Reliquerunt autem Deum patrum suorum, et fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit coram eis.

Et suscitavit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, et spiritum Theglathphalnasar regis

Assur : et transtulit Ruben, et Gad, et dimidiam tribum Manasse, et adduxit eos in Lale, et Abor, et Ara, et fluvium Gozan, usque ad diem hanc.

Cap. VI. — Filii Levi : Gerson, Caath, et Merari. Filii Caath : Amram, Isaac, Hebron, et Oziel.

Filii Amram : Aaron, Moses, et Maria :

Filii Aaron : Nadab et Abiu, Eleazar et Ithamar.

Eleazar genuit Phinees, et Phinees genuit Abisue.

Abisue vero genuit Bocci, et Bocci genuit Ozi. Ozi genuit Zariaim, et Zariaim genuit Meraioth.

Porro Meraioth genuit Amariam, et Amarias genuit Ahitob.

Ahitob genuit Sadoc, Sadoc genuit Ahimaas : Ahimaas genuit Azariam, Azarias genuit Johanan.

Johanan genuit Azariam. Ipse est qui sacerdotio functus est in domo quam ædificavit Salomon in Jerusalem.

Genuit autem Azarias Amariam, et Amarias genuit Ahitob.

Ahitob genuit Sadoc, et Sadoc genuit Sellum. Sellum genuit Helciam, Helcias genuit Azariam.

Azarias genuit Saraïam, et Saraïas genuit Josedec.

Porro Josedec egressus est, quando transtulit Dominus Judam et Jerusalem per manus Nabuchodonosor.

Filii ergo Levi : Gerson, Caath, et Merari.

Et hæc nomina filiorum Gerson : Lobeni, et Semei.

Filii Caath : Amram, et Isaac, et Hebron, et Oziel.

Filii Merari : Mooli et Musi. Hæ autem cognationes Levi secundum familias eorum.

Gerson, Lobeni filius ejus, Jaath filius ejus, Zamma filius ejus, Joaa filius ejus, Addo filius ejus, Zara filius ejus, Jethrai filius ejus.

Filii Caath, Aminadab filius ejus, Core filius ejus, Asir filius ejus, Elcana filius ejus, Abiasaph filius ejus, Asir filius ejus, Thaat filius ejus, Uriel filius ejus, Ozias filius ejus, Saul filius ejus.

Filii Elcana, Amasai et Ahimoth et Elcana :

1. In mss. *Agarenos*, juxta usum alibi receptum. **MART**

Filii Elcana : Sophai filius ejus, Naath filius ejus, Eliab filius ejus, Jeroam filius ejus, Elcana filius ejus.

Filii Samuel, primogenitus, Vasseni, et Abia.

Filii autem Merari, Mooli : Lobeni filius ejus, Semei filius ejus, Oza filius ejus, Samma filius ejus, Haggia filius ejus, Asaia filius ejus.

Isti sunt quos constituit David super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca : et ministrabant coram tabernaculo testimonii, canente donec aedificaret Salomon domum Domini in Jerusalem :

Stabant autem juxta ordinem suum in ministerio.

Hi vero sunt, qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caat, Eman cantor filius Joel, filii Samuel ;

Filii Elcana, filii Jeroam, filii Eliel, filii Thou ;

Filii Suph, filii Elcana, filii Maath, filii Amasai ;

Filii Elcana, filii Joel, filii Azariæ, filii Sophoniæ ;

Filii Thaath, filii Azir, filii Abiasaph, filii Core ;

Filii Iser, filii Caet, filii Levi, filii Israel.

Et frater ejus Asaph, qui stabat a dextris ejus, Asaph filius Barachiæ, filii Samaa ;

Filii Michael, filii Basiaë, filii Melchiæ ;

Filii Athnai, filii Zara, filii Adaia ;

Filii Ethan, filii Zamma, filii Semei ;

Filii Jeth, filii Gersom, filii Levi.

Filii autem Merari fratres eorum, ad sinistram, Ethan filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch ;

Filii Asabiæ, filii Amasiæ, filii Helciæ,

Filii Amasai, filii Boni, filii Somer ;

Filii Mooli, filii Musi, filii Merari, filii Levi.

Fratres quoque eorum levitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini.

Aaron vero, et filii ejus adolebant incensum super altare holocausti, et super altare thymiamatis, in omne opus Sancti sanctorum : et ut precarentur pro Israel, juxta omnia quæ præceperat Moses servus Dei.

Hi sunt autem filii Aaron : Eleazar filius ejus, Phinees filius ejus, Abisue filius ejus, Boec

filius ejus, Ozi filius ejus, Zaraia filius ejus, Merajoth filius ejus, Amaria filius ejus, Abitob filius ejus, Sadoc filius ejus, Ahimaas filius ejus,

Et hæc habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, juxta cognationes Caathitharum : ipsis enim sorte contigerant.

Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, et suburbana ejus per circuitum ;

Agros autem civitatis, et villas, Caleb filio Jephone.

Porro filiis Aaron dederunt civitates ad confugiendum, Hebron et Lobna et suburbana ejus ; Jether quoque et Est homo ¹ cum suburbanis suis, sed et Helon set Dabir cum suburbanis suis, Asan quoque, et Beth-Semes et suburbana earum.

De tribu autem Benjamin, Gabee et suburbana ejus, et Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum suburbanis suis. Omnes civitates, tredecim, per cognationes suas.

Filiis autem Caath residuis de cognatione sua, dederunt ex dimidia tribu Manasse in possessionem urbes decem.

Porro filiis Gersom per cognationes suas, de tribu Issachar, et de tribu Aser, et de tribu Nephthali, et de tribu Manasse in Basan, urbes tredecim.

Filiis autem Merari per cognationes suas, de tribu Ruben, et de tribu Gad, et de tribu Zabulon, dederunt sorte civitates duodecim.

Dederunt quoque filii Israel levitis civitates et suburbana earum :

Dederuntque per sortem, ex tribu filiorum Juda, et ex tribu filiorum Simeon, et ex tribu filiorum Benjamin, urbes has, quas vocaverunt nominibus suis :

Et his qui erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque civitates in terminis eorum de tribu Ephraim.

Dederunt ergo eis urbes ad confugiendum, Sicheem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gazer cum suburbanis suis, Jecmaan quoque cum suburbanis suis, et Bethoron similiter,

1. Notat Memmianus canon, qui legit in contextu sacro *Esthom*, alibi, id est, in aliis exemplaribus, scriptum esse *Esthamo*. Has variantes lectiones minime abjiciendas censemus, quippe cum ex Hebræo פֶּזֶם facile deduci ducant ; licet hodie ex punctis Massoretharum *Eschtemoa* multi legamus. In libro

nominum Hebraicorum, *Asthemoë* dicitur. Notandum vero frequentes esse in codice Memmiano hujusmodi diversæ lectiones nominum propriorum, ac sæpius duas vel tres simul afferri : verbi gratia, *filiis Her, alibi Aer, alibi Aser ; Agag quoque, alibi Asac, alibi Achac, etc.* MART.

necnon et Helon cum suburbanis suis, et Gethremmon in eundem modum.

Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner et suburbana ejus, Baalam et suburbana ejus : hi videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant.

Filiis autem Gersom, de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Ganlon in Basan et suburbana ejus, et Astaroth cum suburbanis suis.

De tribu Issachar, Cedec et suburbana ejus, et Dabereth cum suburbanis suis, Ramoth quoque et suburbana ejus, et Anem cum suburbanis suis.

De tribu vero Aser, Masal cum suburbanis suis, et Abdon similiter, Hucac quoque et suburbana ejus, et Roob cum suburbanis suis.

Porro de tribu Nephthali, Cedec in Galilæa et suburbana ejus, Hamon cum suburbanis suis, et Cariathaim et suburbana ejus.

Filiis autem Merari residuis : de tribu Zabulon, Remmono et suburbana ejus, et Thabor cum suburbanis suis.

Trans Jordanem quoque ex adverso Jericho contra orientem Jordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, et Jasa cum suburbanis suis, Cademot quoque et suburbana ejus, et Miphaat cum suburbanis suis.

Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad et suburbana ejus, et Manaim cum suburbanis suis ; sed et Esebon cum suburbanis suis, et Jezer cum suburbanis suis.

Cap. VII. — Porro filii Issachar : Thola, et Phua, Jasub, et Simeron, quatuor.

Filii Thola : Ozi et Raphaia, et Jeriel, et Jemai, et Jebsem, et Samuel, principes per domos cognationum suarum.

De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus David, viginti duo millia sexcenti.

Filii Ozi : Jezraia, de quo nati sunt Michael, et Obadia, et Joel, et Jesia, quinque omnes principes. Cumque eis per familias et populos suos, accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta sex millia : multas enim habuerunt uxores, et filios.

Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt.

Filii Benjamin : Bale et Bochor, et Jadiel, tres.

Filii Bale : Esbon, et Ozi, et Ozziel, et Jerimoth, et Urai, quinque principes familiarum, et ad pugnandum robustissimi.

Numerus autem eorum, viginti duo millia et triginta quatuor.

Porro filii Bochor : Zamira, et Joas, et Eliezer, et Elioenai, et Amri, et Jerimoth, et Abiah, et Anathoth, et Almathan¹ : omnes hi filii Bochor.

Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum, ad bella fortissimi, viginti millia et ducenti.

Porro filii Jadiel, Balan :

Filii autem Balan, Jeus, et Benjamin, et Aod, et Chananan, et Zethan, et Tharsis et Ahisahar.

Omnes hi filii Jadiel, principes cognationum suarum, viri fortissimi, decem et septem millia et ducenti, ad prælium procedentes.

Sephram quoque et Hapham filii Hir, et Hasim filii Aher.

Filii autem Nephthali : Jasiel, et Guni, et Jesser, et Sellum, filii Bala.

Porro filius Manasse, Esriel : concubinaque ejus Syra peperit Machir patrem Galaad.

Machir autem accepit uxores filiis suis Aphiam et Sephan : et habuit sororem nomine Maacha :

Nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ.

Et peperit Maacha uxor Machir filium, vocavitque nomen ejus Phares :

Porro nomen fratris ejus, Sares : et filii ejus Ulam et Recen.

Filius autem Ulam, Badan.

Hi sunt filii Galaad, filii Machir, filii Manasse.

Soror autem ejus Regina peperit virum decorum, et Abiezer, et Moola.

Erant autem filii Semida, Ahin, et Sechem, et Leci, et Aniam.

Filii autem Ephraim : Suthala, Bared filius ejus, Thaath filius ejus, Elada filius ejus, Thaath filius ejus, hujus filius Zabad, et hujus filius Suthala, et hujus filius Ezer et Elad :

Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia descenderant, ut invaderent possessiones eorum.

1. Ita Martian. e suis codicibus, et Græco Alexandrino rescripsit : cumque in Hebræo tantum sit עלמל suspicatur finalem } litteram exinde excidisse. Nihil

secius Græcus, quem ipse laudat, textus, non *Almathan*, sed *Ἐλμαθίμ* legit. Vulgata quoque satis bene *Almath*.

Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus et venerunt fratres ejus, ut consolarentur eum.

Ingressusque est ad uxorem suam : quæ concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Beria, eo quod in malis domus ejus ortus esset :

Filia autem ejus Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem et superiorem, et Ozensara.

Porro filius ejus Rapha, et Reseph, et Thalc, de quo natus est Thaan, qui genuit Laadan, de hujus quoque filius Ammiud genuit Elizama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue.

Possessio autem eorum et habitatio, Beth-El cum filiabus suis contra orientem Noran, ac occidentalem plagam Gazer et fillæ ejus, Sichem quoque cum filiabus suis, usque ad Aza cum filiabus ejus.

Juxta filios quoque Manasse, Bethsan et filias ejus, Thanach et filias ejus, Mageddo et filias ejus, Dor et filias ejus :

In his habitaverunt filii Joseph, filii Israel.

Filii Aser : Jemna, et Jesua, et Jesui, et Baria, et Sara soror eorum.

Filii autem Baria : Heber, et Melchiel : ipse est pater Bersaith.

Heber autem genuit Jephlat, et Somer, et Otham, et Suaa sororem eorum.

Filii Jephlat : Phosec, et Chamaal, et Asoth : hi filii Jephlat.

Porro filii Somer : Ahi, et Roaga, et Jaba, et Aram,

Filii autem Helem fratris ejus : Supha et Jemna, et Selles, et Amal.

Filii Supha : Sue, Arnaphed¹, et Sual, et Beri, et Jamra, Bosor, et Od, et Samma, et Salusa, et Jethran, et Bera.

Filii Jether : Jephone, et Phaspha, et Ara.

Filii autem Olla : Aree, et Aniel, et Resia.

Omnes hi, filii Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum.

Numerus autem eorum ætatis, quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

Cap. VIII. — Benjamin autem genuit Bale primogenitum suum, Asbel secundum.

Ahara tertium, Nohaa quartum, et Rapha quintum.

Fueruntque filii Bale : Addar, et Gera, et Abiud, Abisue quoque et Naamam, et Ahoe, sed et Gera, et Sephuphan, et Uram.

Hi sunt filii Aod, principes cognationem habitantiam in Gabaa, qui translati sunt in Ma-naath.

Naaman autem, et Achia, et Gera ipse transtulit eos et genuit Oza, et Ahiud.

Porro Saaram genuit in regione Moab, postquam dimisit Usim et Bara uxores suas.

Genuit autem de Hodes uxore sua Jobab, et Sebia, et Mosa, et Molchom, Jeus quoque, et Sechia, et Marma.

Hi sunt filii ejus, principes in familiis suis.

Meusim vero genuit Ahitob, et Elphaal.

Porro filii Elphaal : Heber, et Misaam, et Samad :

Hic ædificavit Ono, et Lod et filias ejus :

Baria autem et Sama, principes cognationum habitantium in Aialon : hi fugaverunt habitatores Geth.

Et Ahio, et Sesac, et Jerimoth, et Zabadia, et Arod, et Heder, Michael quoque, et Jespha, et Joha filii Baria.

Et Zabadia, et Mosollam et Hezeci, et Heber, et Jesamari, et Jezlia, et Jobab, filii Elphaal.

Et Jacim, et Zechri, et Zabdi, et Elioenai, et Selethai, et Eliel, et Adaia, et Baraia, et Samarath filii Semei.

Et Jespham, et Heber, et Eliel, et Abdon, et Zechri, et Anan, et Anania, et Ahilam, et Anathotia, et Jephdaia, et Phanuel filii Sesac.

Et Samsari, et Sooria, et Otholia, et Jersia, et Elia, et Zechri, filii Jeroam.

Hi patriarchæ, et cognationum principes, qui habitaverunt in Jerusalem.

In Gabaon autem habitaverunt Abigabaon, et nomen uxoris ejus Maacha : filiusque ejus primogenitus Abdon, et Sur, et Cis, et Baal, et Nadab, Gedor quoque, et Ahio, et Zacher, et Macelloth quæ genuit Samaa :

Habitaveruntque ex adverso fratrum suorum in Jerusalem cum fratribus suis.

Ner autem genuit Cis, et Cis genuit Saul :

1. Pro *Arnaphed*, in Hebræo *Arnapher* legimus cum *resch* in fine. Proclivi vero librorum lapsu scribitur loco η , id est, *resch* pro *daleth*. MARR.

— Originales libri omnes, ne Græco quidem, et Vulgato interprete exceptis, per *r* legunt *Arnapher*.

Porro Saul genuit Jonathan, et Melchisua, et Abinadab, et Esbaal.

Filius autem Jonathan, Meribbaal, et Meribbaal genuit Micha.

Filii Micha, Phithon, et Melech, et Tharaa, et Abaz.

Et Ahaz genuit Joada, et Joada genuit Almoth [Al. Alamoth], et Azmoth¹, et Zamri :

Porro Zamri genuit Mosa, et Mosa genuit Banaa, cujus filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel.

Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismael, Saria, Obdia, et Anan. Omnes hi filii Asel.

Filii autem Esec fratris ejus, Ulam primogenitus, et Us secundus, et Eliphalet tertius.

Fueruntque filii Ulam viri robustissimi, et magno robore tendentes arcum, et multos habentes filios ac nepotes, usque ad centum quinquaginta².

Omnes hi, filii Benjamin.

Cap. IX. — Universus ergo Israel dinumeratus est, et summa eorum scripta est in libro regum Israel, et Juda.

Translatique sunt in Babylonem propter delictum suum.

Qui autem habitaverunt primi in possessionibus et in urbibus suis : Israel, et sacerdotes, et levitæ, et Nathingæi.

Commorati sunt in Jerusalem de filiis Juda, et de filiis Benjamin, de filiis quoque Ephraim, et Manasse.

Othei filius Ammiud, filii Amri, filii Omrai, filii Bonni, de filiis Phares filii Juda.

Et de Siloni : Asaia primogenitus, et filii ejus.

De filiis autem Zara : Jewel, et fratres eorum, sexcenti nonaginta.

Porro de filiis Benjamin : Salo filius Mosollam, filii Odvia, filii Asana :

Et Jobania filius Jeroam, et Ela filius Ozi, filii Mochori, et Mosollam filius Saphatiæ, filii Rauel, filii Jehaniæ :

Et fratres eorum per familias suas, nongenti quinquaginta sex.

Omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum.

De sacerdotibus autem : Jedaja, Joiarib, et Jachim :

Azarias quoque filius Helciæ, filii Mosollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Ahitob, pontifex domus Dei.

Porro Adaias, filius Jeroam, filii Phassur, filii Melchiæ :

Et Masaia filius Adiel, filii Jezra, filii Mosollam, filii Mosollamith, filii Em.

Fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerii in domo Dei.

De levitis autem : Semeia filius Assub, filii Ezricam, filii Asohia, de filiis Merari.

Bachacar quoque carpentarius, et Galal, et Mathania filius Micha, filii Zechri, filii Asaph,

Et Obdia filius Semeiæ, filii Galal, filii Idithun.

Et Barachia filius Asa, filii Elcana, qui habitavit in atriis Netophati.

Janitores autem : Sellum, et Accub, et Telmon, et Ahiman, et frater eorum Sellum princeps :

Usque ad illud tempus : in porta regis ad orientem, observabant per vices suas de filiis Levi.

Sellum vero filius Core, filii Abiasaph, filii Core, cum fratribus suis, et domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerii, custodes vestibulorum tabernaculi, et familiæ eorum per vices castrorum Domini custodientes introitum.

Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino.

Porro Zacharias filius Mosollamia, janitor portæ tabernaculi testimonii.

Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim, et descripti in villis propriis, quos constituerunt David, et Samuel videns, in fide sua, tam ipsos, quam filios eorum, in ostiis domus Domini, et in tabernaculo, vicibus suis.

Per quatuor ventos erant ostiarii, id est, ad orientem, et ad occidentem, et ad aquilonem, et ad austrum.

Fratres autem eorum in viculis morabantur, et veniebant in sabbatis suis de tempore usque ad tempus.

1. Exemplaria canonis bis posuerunt nomen *Almoth*, sic enim legunt : *Et Joada genuit Almoth, et Almoth genuit Zamri*; quod exscriptorum vitio profuxit. MART.

2. Idem dicendum de verbo *millia* hic addito in Latinis codicibus : quia absurdum est et alienum a Scripturæ sensu, dicere Ulam habuisse nepotes, usque ad centum quinquaginta millia. MART.

His quatuor levitis creditus erat omnis numerus janitorum, et erant super exedras, et thesauros domus Domini.

Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis, ut cum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores.

De horum genere erant et super vasa ministerii, ad numerum enim inferebantur vasa, et efferebantur.

De ipsis, et qui credita habebant utensilia sanctuarii, præerant similæ, et vino, et oleo, et thuri, et aromatibus.

Filii autem sacerdotum unguenta ex aromatibus conficiebant.

Et Mathathias levites primogenitus Sellum Corithæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigeantur.

Porro de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, ut semper novos per singula sabbata præpararent.

Hi sunt principes cantorum per familias levitarum, qui in exedris morabantur, ut die ac nocte jugiter suo ministerio deservirent.

Capita levitarum, per familias suas principes, manserunt in Jerusalem.

In Gabaon autem commorati sunt, pater Gabaon Jaiel, et nomen uxoris ejus¹ Maacha.

Filius primogenitus ejus Abdon, et Sur, et Cis, et Baal, et Ner, et Nadab, Gedor quoque, et Ahio, et Zacharias, et Macelloth.

Porro Macelloth genuit Semmam :

Isti habitaverunt e regione fratrum suorum in Jerusalem, cum fratribus suis.

Ner autem genuit Cis : et Cis genuit Saul, et Saul genuit Jonathan, et Melchisue, et Abinadab, et Esbaal.

Filius autem Jonathan, Meribaal, et Meribaal genuit Micha.

Porro filii Micha, Phithon, et Melech, et Tharaa, et Ahaz.

Ahaz autem genuit Jara, et Jara genuit Almoth, et Azmoth, et Zamri, Zamri autem genuit Mosa.

Mosa vero genuit Banaa, cujus filius Raphiaia, genuit Elasa, de quo ortus est Asel.

Porro Asel sex filios habuit his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Anan. Hi sunt filii Asel.

Cap. X. — Philisthiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palæstinos, et ceciderunt vulnerati in monte Gelboe.

Cumque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, et filios ejus, percusserunt Jonathan, et Abinadab, et Melchisua, filios Saul.

Et aggravatum est prælium contra Saul, inveneruntque eum sagittarii, et vulneraverunt jaculis.

Et dixit Saul ad armigerum suum : Evagina gladium tuum, et interfice me ; ne forte veniant incircumcisi isti, et illudant mihi.

Noluit autem armiger ejus hoc facere, timore perterritus :

Arripuit ergo Saul ense, et irruit in eum.

Quod cum vidisset armiger ejus, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, et mortuus est.

Interiit ergo Saul, et tres filii ejus, et omnis domus illius pariter concidit.

Quod cum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt : et Saul ac filii ejus mortuis, dereliquerunt urbes suas, et huc illucque dispersi sunt :

Veneruntque Philisthiim, et habitaverunt in eis.

Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, invenerunt Saron, et filios ejus jacentes in montibus, et Mosollam.

Cum autem Jezlia, et Johab, et amputassent caput armisque nuca, miserunt in terram suam, ut circumferretur, et ostenderetur idolorum templis, et populis :

Arma autem ejus consecraverunt in fano Dei sui, et caput affixerunt in templo Dagon.

Hoc cum audissent viri Jabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul, consurrexerunt singuli virorum fortium, et tulerunt cadavera Saul et filiorum ejus :

Attuleruntque ea in Jabes, et sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Jabes, et jejunaverunt septem diebus.

Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, et non custodierit illud : sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino : propter quod interfecit eum, et transtulit regnum ejus ad David filium Isai.

1. Minus igitur recte quidam Hebræi codices præferunt, *חַתָּן* sororis ejus, pro *חַתָּן*, uxoris,

quemadmodum et Hieronymus legit, et plerique alii omnes interpretes reddunt.

Cap. XI. — Congregatus est igitur omnis Israel ad David in Hebron, dicens :

Os tuum sumus, et caro tua. Heri quoque et nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, et introducebas Israel :

Tibi enim dixit Dominus Deus tuus : Tu pasces populum meum Israel, et tu eris princeps super eum.

Venerunt ergo omnes majores natu Israel ad regem in Hebron, et iniit David cum eis fœdus coram Domino :

Unxeruntque eum regem super Israel, juxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuel.

Abiit quoque David, et omnis Israel in Jerusalem. Hęc est Jebus, qui erant Jebusæi habitatores terrę.

Dixeruntque qui habitabant in Jebus ad David : Non ingredieris huc.

Porro David cepit arcem Sion, quę est civitas David, dixitque :

Omnis qui percussorit Jobusæum in primis, erit princeps et dux.

Ascendit igitur primus Joab filius Sarvię, et factus est princeps.

Habitavit autem David in arce, et idcirco appellata est civitas.

Edificavitque David et ceteri principes primi in possessione a Mello usque ad gyrum, et ceteri principes in partibus Israel, et ceteri principes in partibus extruxit.

Proficiebatque David vadens et crescens, et Dominus exercituum erat cum eo.

Hi principes virorum fortium David, qui adjuverunt eum ut rex fieret super omnem Israel, juxta verbum Domini quod locutus est ad Israel.

Et iste numerus robustorum David :

Jesbaam filius Achamoni princeps inter tri-

ginta : iste levavit hastam suam super trecentos vulneratos in una vice.

Et post eum Eleazar filius patruï ejus Ahohites, qui erat inter tres potentes. Iste fuit cum David in Aphesdomini' [*Al. Phesdomi*], quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium, et erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus a facie Philistinorum.

Hi steterunt¹ in medio agri, et defenderunt eum.

Cumque percussissent Philisthæos, dedit Dominus salutem magnam populo suo.

Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram in qua erat David, ad speluncam Odollam quando Philisthiim fuerant castrametati in valle Raphaim.

Porro David erat in præsidio, et statio Philistinorum in Beth-Leem.

Desideravit igitur David, et dixit : O si quis daret mihi aquam de cisterna Beth-Leem, quę est in porta.

Tres ergo isti per media castra Philistinorum perrexerunt, et hauserunt aquam de cisterna Beth-Leem, quę erat in porta, et attulerunt ad David ut biberet :

Qui noluit, sed magis libavit illam Domino, dicens :

Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, et sanguinem virorum istorum bibam, quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere.

Hęc fecerunt tres robustissimi.

Abisai quoque frater Joab ipse erat princeps trium, et ipse levavit hastam suam contra trecentos vulneratos, et ipse erat inter tres nominatissimus, inter tres secundos inclytus², et princeps eorum.

1. Sic legunt omnes mss. cum exemplaribus canonis Hebraicę veritatis. Editi in *Phesdomin* juxta Hebræum, בָּפֶסְדוֹמִיִּם *Baphas dammim*. MART.

2. Restituimus plurium numero, *hi steterunt*, et *defenderunt*, et mox *percussissent* ad Hebræi textus, et Latinorum quot vidimus codicum fidem. Auctor quoque *Hebraicarum questionum* in hunc librum ab ipso laudatus Martianeo ita legit, causamque addit cur, *in regum libris singulariter ponitur, ut regis fortitudo monstretur*. Ad hęc probabilius longe est, superiori proxime versu nomen *Semma*, scribarum incuria in ipso archetypo prætermissum. Martiani. tamen e suis aliquot mss. minori numero posuit, *hic stetit, defendit, etc.*

— In singulari legunt ista mss. codices, editi autem in plurali, *hi steterunt... defenderunt, etc.* Plura-

lem quoque in verbis numerum retinet Hebræus hic loci, sed libro secundo *Samuelis* v. 12 eandem historiam, sive eandem sententiam legit in singulari. Unde auctor *quest. Hebraicarum* in paralipomenon ita docet : « Steterunt in medio agri, et eum defenderunt, David scilicet et Eleazar. Hoc in paralipomenon : in regum vero singulariter ponitur, ut regis fortitudo monstretur ». Nos utrobique exemplaria mss. versionis Hieronymianę secuti sumus. MART.

3. In ms. regio et duobus S. Germani a Pratis, ac in utroque canone Hebraicę veritatis, casus est absolutus, *inter tres secundus inclytus*. MART.

— Vocem *primos* Hebræus textus non habet, sed tantum בָּא לָא דַעֲרַה־שְׁלֵשֶׁת לָא כֹּהֵן, *verumtamen usque ad tres, sive tertios, non pervenit* (Græcus quoque, καὶ ἕως τῶν τρίτων οὐκ ἦρχετο).

Verumtamen usque ad tres primos non per-
venerat.

Banaias filius Jaoidæ viri robustissimi, qui
multa opera perpetrarat, de Cabseel :

Ipsè percussit duos Ariel Moab, et ipsè des-
cendit, et interfecit leonem in media cisterna
tempore nivis.

Et ipsè percussit virum Ægyptium, cujus
statura erat quinque cubitorum, et habebat
lanceam ut liciatorium textentium.

Descendit igitur ad eum cum virga, et rapuit
hastam, quam tenebat manu, et interfecit eum
hasta sua.

Hæc fecit Banaias filius Joiadæ, qui erat inter
tres robustos, nominatissimus, inter triginta
primus, verumtamen ad tres usque non perve-
nerat.

Posuit autem eum David ad auriculam
suam.

Porro fortissimi in exercitu, Asael frater Joab,
et Elcanan filius patruī ejus de Beth-Leem,
Semmoth Ararites, Helles Phallonites, Ira filius
Acces Thecutes, Abiezer Anathothites, Sobbo-
chai Asothites, Ilai Ahothites, Marai Netopha-
tites, Heled filius Baana Netophatites, Ethai
filius Ribai de Gabaath filiorum Benjamin, Ba-
naia Pharatonites, Uri de Torrente Gaas, Abiel
Arabathites, Asmoth Bauramites, Eliaba Sala-
bonites.

Filii Asom Gonositis, Jonathan filius Sega
Ararites, Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphai
filius Ur, Ephher Mecharathites, Ahia Phelonites,
Asro Charmelites, Noorai filius Azbi. Joel frater
Nathan, Mabar filius Agarai. Selec Ammonites,
Noorai Berothites armiger Joab filii Sarviæ. Ira
Jethræus, Gareb Jethræus, Urias Hetthæus ;
Zabad filius Ooli, Adina filius Seza Rubenites
princeps Rubenitarum, et cum eo triginta : Ha-
nan filius Maacha, et Josaphat. Mathanites, Ozia
Astarothites, Samma et Jaiel filii Hotham Aro-
rites, Jediel filius Samri, et Joha frater ejus
Thosaites, Eliel Maumites, et Jeribal, et Josaia
filiū Elnaem, et Jethma Moabites, Eliel, et Obob,
et Jasiel de Masobia.

Cap. XII. — Hi quoque venerunt ad David in
Siceleg cum adhuc fugeret Saul filium Cis. qui
erant fortissimi et egregii pugnatōres, tendentes
arcum, et utraque manu fundis saxa et jacientes
et dirigentes sagittas de fratribus Saul ex Ben-
jamin.

Princeps Abiezer, et Joas, filii Samaa, Gabaa-

thites, et Jazsiel et Phallet filii Azmoth, et Bara-
cha, et Jou Anathotites.

Samaias quoque Gabanites fortissimus inter
triginta et super triginta.

Jeremias, et Jeziel, et Johanan, et Jezbad
Gaderothites, Eluzai et Jerimuth, et Baalia, et
Samaria, et Saphalia Aruphites. Elcana, et Jesia,
et Azrael, et Joezer, et Jesbaam de Carehim :

Joela quoque, et Zabadia, filii Jeroam de Ge-
dor.

Sed et de Gaddi transfugerunt ad David, cum
lateret in deserto, viri robustissimi, et pugna-
tores optimi, tenentes clypeum et hastam :
facies eorum quasi facies leonis, et veloces
quasi capræ in montibus.

Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius,
Masmana quartus, Jeremias quintus, Ethī sextus,
Eliel septimus, Johanan octavus, Elzebad nonus,
Jeremias decimus, Machbanai undecimus.

Hi de filiis Gad principes exercitus : novissi-
mus centum militibus præerat, et maximus,
mille.

Isti sunt qui transierunt Jordanem mense
primo, quando inundare consuevit super ripas
suas : et omnes fugaverunt qui morabantur in
vallibus ad orientalem plagam et occidentalem.

Venerunt autem et de Benjamin, et de Juda,
ad præsidium in quo morabatur David.

Egressusque est David obviam eis, et ait :

Si pacifice venistis ad me, ut auxiliemini
mihi, cor meum jungatur vobis : si autem insi-
diamini mihi pro adversariis meis, cum ego
iniquitatem in manibus meis non habeam, vi-
deat Deus patrum nostrorum, et judicet.

Spiritus vero induit Amasai principem inter
triginta et ait :

Tui sumus, o David, et tecum, filii Isai : pax,
pax tibi, et pax adjutoribus tuis. Te enim adju-
vat Deus tuus.

Suscepit ergo eos David, et constituit princi-
pes turmæ.

Porro de Manasse transfugerunt ad David,
quando veniebat cum Philistiim adversus Saul,
ut pugnaret :

Et non dimicavit cum eis, quia, inito consi-
silio, remiserunt eum principes Philistinorum,
dicentes :

Periculo capitis nostri revertetur ad dominum
suum Saul.

Quando igitur reversus est in Siceleg, fuge-
runt ad eum de Manasse, Ednas et Jozabad, et

Jediel, et Michael¹, et Jozabad et Eliu, et Salathi, principes millium in Manasse.

Hi præbuerunt auxilium David adversus latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, et facti sunt principes in exercitu.

Sed et per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei.

Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad David, cum esset in Hebron, ut transferrent regnum Saul ad eum, juxta verbum Domini.

Filii Juda portantes clypeum et hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium.

De filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum.

De filiis Levi, quatuor millia sexcenti.

Joiada quoque princeps de stirpe Aaron, et cum eo tria millia septingenti.

Sadoc etiam puer egregiæ indolis, et domus patris ejus, principes viginti duo.

De filiis autem Benjamin fratribus Saul tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul:

Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis.

Et ex dimidia tribu Manasse, decem et octo millia, singuli per nomina sua venerunt ut constituerent regem David.

De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti:

Omnis autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur.

Porro de Zabulon qui egrediebantur ad prælium, et stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium², non in corde duplici.

Et de Nephthali, principes mille: et cum eis instructi clypeo et hasta, triginta et septem millia.

1. Addunt hoc loco editi libri post verbum *Michael*, et *Ednas*. Colbertinus ms. Aniciens. legit, et *Michael*, et *Nas*, et *Jozabad*. Hoc vero, id est, et *Nas*, sive et *Ednas*, abest in Hebræo, inque cæteris mss. Latinis. MART.

— Quod hic interserunt Vulgati codices, sive repunt nomen et *Ednas*, neque Hebræus, neque

De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia sexcenti.

Et de Aser egredientes ad pugnam, et in acie provocantes, quadraginta millia.

Trans Jordanem autem de filiis Ruben, et de Gad, et dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis centum viginti millia.

Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, ut constituerent regem David super universum Israel:

Sed et omnes reliqui ex Israel, uno corde erant, ut rex fieret David.

Fueruntque ibi apud David tribus diebus comedentes et bibentes. Præparaverant enim eis fratres sui.

Sed et qui juxta eos erant, usque ad Issachar, et Zabulon, et Nephthali, afferebant panes in asinis, et camelis, et mulis et bobus, ad vescendum farinam, palathas, uvam passam, vinum, oleum, boves, arietes ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.

Cap. XIII. — Iniit autem consilium David cum tribunis, et centurionibus, et universis principibus, et ait ad omnem cœtum Israel:

Si placet vobis, et a Domino Deo nostro egreditur sermo, quem loquor, mittamus ad fratres nostros reliquos in universas regiones Israel, et ad sacerdotes, et levitas, qui habitant in suburbanis urbium, ut congregentur ad nos, et reducamus arcam Dei nostri ad nos: non enim requisivimus eam in diebus Saul.

Et respondit universa multitudo, ut ita fieret: placuerat enim sermo omni populo.

Congregavit ergo David cunctum Israel, a Sior Ægypti, usque dum ingrediariis Emath, ut adduceret arcam Dei de Cariath-Iarim.

Et ascendit David, et omnis vir Israel ad collem Cariath-Iarim, qui est in Juda, ut afferret inde arcam Domini Dei, sedentes super cherubim, ubi invocatum est nomen ejus.

Græcus textus, nec denique veteres Hieronymiani et melioris notæ mss. habent.

2. Hebræus vero textus habet לעורר quod proprie significat, ad *instruendam aciem*. Videtur autem Hieronymus, et ante Hieronymum, Septuaginta in eo quod ob oculos habebant exemplari legisse לעורר, quod est in *auxilium*: altera litterula, atque ea 7 perquam simili permutata.

Imposueruntque arcam Dei super plaustrum novum, de domo Abinadab :

Oza autem, et frater ejus, minabant plaustrum.

Porro David, et universus Israel, ludobant coram Deo omni virtute in canticis, et in citharis, et psalteriis, et tympanis, et cymbalis, et tubis.

Cum autem pervenissent ad aream Chidon, tetendit Oza manum suam, ut sustentaret arcam: bos quippe lascivens paululum inclinaverat eam.

Iratus est itaque Dominus contra Ozam, et percussit eum, eo quod tetigisset arcam: et mortuus est ibi coram Domino.

Contristatusque est David, eo quod divisisset Dominus Ozam :

Vocavitque locum illum : Divisio Ozæ, usque in præsentem diem.

Et timuit Deum tunc temporis, dicens : Quomodo possum ad me introducere arcam Dei ?

Et ob hanc causam non eam adduxit ad se, hoc est in civitatem David, sed avertit in domum Obededom Getthæi.

Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus ;

Et benedixit Dominus domui ejus, et omnibus quæ habebat.

Cap. XIV. — Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina.

Et artifices parietum, lignorumque : ut ædificarent et domum.

Cognovitque David quod confirmasset eum Dominus in regem super Israel, et sublevatum esset regnum suum super populum ejus Israel.

Accipit quoque David alias uxores in Jerusalem; genuitque filios et filias.

Et hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Jerusalem; Samna, et Sobab, Nathan, et Salomon, Jebar, et Elisua, et Eliphalet, Noga quoque, et Napheg, et Japhie, Elisama, et Baliada, et Eliphalet.

Audientes autem Philisthiim eo quod unctus esset David in regem super universum Israel ascenderunt omnes ut quærerent eum :

Quod cum audisset David, egressus est obviam eis.

Porro Philisthiim venientes, diffusi sunt in valle Raphaim.

Consuluitque David Dominum, dicens :

Si ascendam ad Philisthæos, et si trades eos in manu mea.

Et dixit ei Dominus : Ascende, et tradam eos in manu tua.

Cumque illi ascendissent in Baal-Pharasim, percussit eos ibi David, et dixit :

Divisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut dividuntur aquæ :

Et idcirco vocatum est nomen illius loci Baal-Pharasim.

Dereliqueruntque ibi deos suos, quod David jussit exuri.

Alia etiam vice Philisthiim irruerunt, et diffusi sunt in valle.

Consuluitque rursus David Deum, et dixit ei Deus :

Non ascendas post eos, recede ab eis, et venies contra illos ex adverso pyrorum.

Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum.

Egressus est enim Deus ante te, ut percutiat castra Philisthiim.

Fecit ergo David sicut præceperat ei Deus, et percussit castra Philistinorum, de Gabaon usque Gazera.

Divulgatumque est nomen David in universis regionibus, et Dominus dedit pavorem ejus super omnes gentes.

Cap. XV. — Fecit quoque tibi domos in civitate David; et ædificavit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum.

Tunc dixit David : Illicitum est ut a quocunque portetur arca Dei nisi a levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, et ad ministrandum sibi usque in æternum.

Congregavitque universum Israel in Jerusalem, ut afferretur arca Dei in locum suum, quem præparaverat ei.

Necnon et filios Aaron, et levitas.

De filiis Merari, Asaia princeps, et fratres ejus ducenti viginti.

De filiis Gersom, Joel princeps, et fratres ejus centum triginta.

De filiis Elisaphan, Someias princeps, et fratres ejus ducenti.

De filiis Hebron, Eliel princeps, et fratres ejus octoginta.

De filiis Oziel, Aminadab princeps, et fratres ejus, centum duodecim.

Vocavitque David Sadoc et Abiathar sacer-

dotes et levitas, Uriel, Asaiam, Joel, Semeiam, Eliel et Aminadab :

Et dixit ad eos : Vos qui estis principes familiarum leviticarum, sanctificamini cum fratribus vestris, et afferte arcam Domini Dei Israel, ad locum qui ei preparatus est :

Ne ut a principio, quia non eratis praesentes, percussit nos Dominus : sic et nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus.

Sanctificati sunt ergo sacerdotes, et levitae, ut portarent arcam Domini Dei Israel.

Et tulerunt filii Levi arcam Dei, sicut praecerat Moses juxta verbum Domini, humeris suis, in vectibus.

Dixitque David principibus levitarum, ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, et liris, et cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus laetitiae.

Constitueruntque levitas : Eman filium Joel, et de fratribus ejus, Asaph filium Barachiae :

De filiis vero Merari fratribus eorum, Ethan filium Casai.

Et cum eis fratres eorum : in secundo ordine, Zachariam, et Ben, et Jaziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, Eliab, et Banaia, et Maasiam, et Mathathiam et Eliphalu, et Maceniam, et Obedom, et Jeiel, janitores.

Porro cantores, Eman, Asaph, et Ethan, in cymbalis aeneis concrepantes.

Zacharias autem, et Oziel, et Semiramoth, et Jahiel, et Ani, et Eliab, et Maasias, et Banaias, in nablis arcana cantabant.

Porro Mathathias, et Eliphalu, et Macenias, et Obedom et Joiel, et Ozaziu, in citharis pro octava canebant *ἐπιπύκτιον*¹.

Chonenias autem princeps levitarum, prophetiae praeerat, ad praecinandam melodiam : erat quippe valde sapiens.

Et Barachias, et Elcana, janitores arcae.

Porro Sebenias, et Josaphat, et Nathanael, et Amasai, et Zacharias, et Banaias, et Eliezer, sacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei.

Et Obedom, et Jehias, erant janitores arcae :

Igitur David, et omnes majores natu Israel, et

tribuni, ierunt ad deportandam arcam foederis Domini de domo Obedom, cum laetitia.

Cumque adjuvisset Deus levitas, qui portabant arcam foederis Domini, immolabantur septem tauri, et septem arietes.

Porro David erat indutus stola byssina, et universi levitae, qui portabant arcam, cantoresque, et Chonenias princeps prophetiae inter cantores.

David autem indutus erat etiam ephod lineo.

Universusque Israel deducebant arcam foederis Domini in jubilo, et sonitu buccinae, et tubis, et cymbalis, et nablis, et citharis concrepantes.

Cumque pervenisset arca foederis Domini usque ad civitatem David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David saltantem atque ludentem, et dispersit eum in corde suo.

Cap. XVI. — Attulerunt igitur arcam Dei, et constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David : et obtulerunt holocausta, et pacifica coram Deo.

Cumque complexisset David offerens holocausta, et pacifica, benedixit populo in nomine Domini.

Et divisit universis per singulos, a viro usque ad mulierem tortam panis, et partem assae carnis bubulae, et frixam oleo similam.

Constituitque coram arca Domini de levitis, qui ministrarent, et recordarentur operum ejus, et glorificarent, atque laudarent Dominum Deum Israel :

Asaph principem, et secundum ejus Zachariam :

Porro Jaiel, et Semiramoth, et Jahiel, et Mathathiam, et Eliab, et Banaian, et Obedom, et Jeiel super organa psalterii, et lyras :

Asaph autem, ut cymbalis personaret.

Banaia vero et Jaziel sacerdotes, canere tuba jugiter coram arca foederis Domini.

In illo die fecit David principem ad confitemdum Domino Asaph, et fratres ejus :

Confitemini Domino, et invocato nomen ejus : notas facite in populis adventiones ejus².

1. Hebraeus habet *למנצחה lamnatseahh*, quod Hieronymus legit *lamanasse* prooemio commentariorum in Daniele, ubi asserit hanc vocem Symmachum interpretari *ἐπιπύκτιον*, quod proprio triumphum, palmaeque significat. *MARR.*

2. In psalmodum libro, quem supra excudimus, ubi psalmi cv locum hic tenet, aliter saepe legitur : hic, *notas facite populis cogitationes ejus* : et tertio ab hoc versu, *loquimini in universis mirabilibus ejus, etc. Exsultate in nomine sanctos ejus*, atque his similia infra, quae tute conferendo animadvertas.

Cantate ei, et psallite ei :
 narrate omnia mirabilia ejus.
 Laudate nomen sanctum ejus :
 lætetur cor quærentium Dominum.
 Quærite Dominum, et virtutem ejus :
 quærite faciem ejus semper :
 Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit :
 signorum illius [*Al. tac. illius*], et judiciorum
 oris ejus.
 Semen Israel servi ejus :
 filii Jacob electi ejus,
 Ipse Dominus Deus noster :
 in universa terra judicia ejus.
 Recordamini in sempiternum pacti ejus :
 sermonis, quem præcepit in mille genera-
 tionibus.
 Quem pepigit cum Abraham :
 et juramenti illius cum Isaac.
 Et constituit illud Jacob in præceptum :
 et Israel in pactum sempiternum.
 Dicens : Tibi dabo terram Chanaan,
 funiculum hæreditatis vestræ.
 Cum essent pauci numero,
 parvi et coloni ejus.
 Et transierunt de gente in gentem,
 et de regno ad populum alterum.
 Non dimisit quemquam calumniari eos,
 sed increpuit pro eis reges.
 Nolite tangere christos meos :
 et in prophetis meis nolite malignari.
¹ Cantate Domino omnis terra :
 annuntiate ex die in diem salutare ejus.
 Narrate in gentibus gloriam ejus :
 In cunctis populis mirabilia ejus.
 Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis :
 et horribilis super omnes deos.
 Omnes enim dii populorum idola,
 Dominus autem cælos fecit.
 Confessio et magnificentia coram eo :
 fortitudo et gaudium in loco ejus,
 Afferte Domino, familiæ populorum,
 afferte Domino gloriam et imperium.
 Date Domino gloriam nomini ejus,
 levate sacrificium, et venite in conspectu
 ejus :

1. Hic psalmus est xcvi in psalterio juxta Hebræum. Passim vero etiam iste ab superius excusa ejus interpretatione Hieronymiana discordat. Sed et Hebræus utriusque libri textus variat, qui critici loca observant.

et adorete Dominum in decore sancto.
 Commoveatur a facie ejus omnis terra :
 ipse enim fundavit orbem immobilem.
 Lætentur cæli, et exsulet terra :
 et dicant in nationibus : Dominus regnavit.
 Tonet mare, et plenitudo ejus :
 exsulent agri, et omnia quæ in eis sunt.
 Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino :
 quia venit judicare terram.
 Confitemini Domino, quoniam bonus :
 quoniam in æternum misericordia ejus.
 Et dicite : Salva nos, Deus salvator noster,
 et congrega nos, et erue de gentibus :
 Ut confiteamur nomini sancto tuo,
 et exsulemus in carminibus tuis.
 Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno us-
 que in æternum :
 et dicat omnis populus :
 Amen, et hymnum [*Al. hymnus*] Domino².
 Dereliquit itaque ibi coram arca fœderis Do-
 mini,
 Asaph et fratres ejus, ut ministrarent in con-
 spectu arcæ jugiter, per singulos dies, et
 vices suas.
 Porro Obededom, et fratres ejus sexaginta
 octo :
 Et Obededom filium Idithun, et Asa constituit
 janitores.
 Sadoc autem sacerdotem, et fratres ejus sacer-
 dotes, coram tabernaculo Domini in excelso,
 quod erat in Gabaon :
 Ut offerrent holocausta Domino super altare
 holocaustomatis jugiter, mane et vespere,
 juxta omnia quæ scripta sunt in lege Do-
 mini, quam præcepit Israeli.
 Et post eum Eman, et Idithum, et reliquos
 electos unumquemque vocabulo suo ad
 confitendum Domino : Quoniam in æternum
 misericordia ejus.
 Eman quoque et Idithun canentes tuba, et
 quatientes cymbala, et omnia musicorum
 organa, ad canendum Deo :
 Filios autem Idithun fecit esse portarios.
 Reversusque est omnis populus in domum

2. Manuscripti aliquot, *amen et hymnus a Domino*. Conferat lector studiosus psalmum hujus loci cum eodem cantico, quod in psalterio numeratur cv, et deinde cum xcvi inveniet profecto multa diversa tam in Hebræis, quam in Latinis exemplaribus.
 MART.

suam, et David, ut benediceret etiam domui suæ.

Cap. XVII. — Cum autem habitaret David in domo sua, dixit ad Nathan prophetam :

Ecce ego habitabo in domo cedrina : arca autem fœderis Domini sub pellibus est.

Et ait Nathan ad David : Omnia quæ in corde tuo sunt, fac : Deus enim tecum est.

Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan, dicens :

Vade, et loquere David servo meo : Hæc dicit Dominus :

Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.

Neque enim mansi in domo, ex eo tempore quo eduxi Israel, usque ad hanc diem ; sed fui semper mutans loca tabernaculi, et in tentorio manens cum omni Israel.

Nunquid locutus sum saltem uni iudicum Israel, quibus præceperam ut pascerent populum meum, et dixi : Quare non ædificastis mihi domum cedrinam ?

Nunc itaque sic loqueris ad servum meum David : Hæc dicit Dominus exercituum : Ego tuli te, cum in pascuis sequereris gregem, ut esses dux populi mei Israel :

Et fui tecum quocumque perrexisti : et interfeci omnes inimicos tuos coram te, fecique tibi nomen quasi unius magnorum, qui celebrantur in terra.

Et dedi locum populo meo Israel : plantabitur, et habitabit in eo, et ultra non commovebitur :

Nec filii iniquitatis atterent eos, sicut a principio, ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israel, et humiliavi universos inimicos tuos.

Annuntio ergo tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus :

Cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabiliam regnum ejus.

Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum.

Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium ; et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit.

Et statuam eum in domo mea, et in regno meo, usque in sempiternum : et thronus ejus erit firmissimus in perpetuum.

Juxta omnia verba hæc, et juxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David.

Cumque venisset rex David, et sedisset coram Domino, dixit :

Quis ego sum, Domine Deus, et quæ domus mea, ut prestares mihi talia ?

Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus est super domum servi tui etiam in futurum.

Et fecisti me spectabilem super omnes homines, Domino Deus.

Quid ultra addere potest David, cum ita glorificaveris servum tuum, et cognoveris eum ?

Domino, propter famulum tuum juxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc, et nota esse voluisti universa magna.

Domino, non est similis tui ; et non est alius Deus absque te, ex omnibus quos audivimus auribus nostris.

Quis enim est alius, ut populus tuus Israel, gens una in terra, ad quam perrexit Deus, ut liberaret, et faceret populum sibi, et magnitudine sua atque terroribus eiceret nationes a facie ejus, quem de Ægypto liberarat ?

Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum usque in æternum, et tu, Domine, factus es Deus ejus.

Nunc igitur, Domine, sermo quem locutus es famulo tuo, et super domum ejus, confirmetur in perpetuum, et fac sicut locutus es.

Permaneaturque et magnificetur nomen tuum usque in sempiternum, et dicatur : Dominus exercituum Deus Israel, et domus David servi ejus permanens coram eo.

Tu enim, Domine Deus meus, revelasti auriculam servi tui, ut ædificares ei domum, et idcirco invenit servus tuus fiduciam, ut oret coram te.

Nunc ergo, Domine, tu es Deus, et locutus es ad servum tuum tanta beneficia. Et coepisti benedicere domui servi tui, ut sit semper coram te ; te enim, Domine, benedicente, benedicta erit in perpetuum.

Cap. XVIII. — Factum est autem post hæc, ut percuteret David Philistiim, et humiliaret eos, et tolleret Goth, et filias ejus, de manu Philistiim, percuteretque Moab, et fierent Moabitæ servi David, offerentes ei munera.

Eo tempore percussit David etiam Adadezer¹ regem Soba regionis Emath, quando perrexit ut dilataret imperium suum usque ad flumen Euphraten.

Cepit ergo David mille quadrigas ejus, et septem millia equites, ac viginti millia virorum peditum, subnervavitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reservavit sibi.

Supervenit autem et Syrus Damascenus, ut auxilium præberet Adadezer regi Soba : sed et hujus percussit David viginti duo millia virorum.

Et posuit milites in Damasco, ut Syria quoque serviret sibi, et offerret munera. Adjovitque eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexit.

Tulit quoque David pharetras aureas, quas habuerant servi Adadezer, et attulit eas in Jerusalem.

Necnon de Thebath et Chun, urbibus Adadezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æreum, et columnas, et vasa ænea.

Quod cum audisset Thou rex Emath percussisse videlicet David omnem exercitum Adadezer regis Soba, misit Aduram filium suum ad regem David, ut postularet ab eo pacem, et congratularetur ei, eo quod expugnasset et percussisset Adadezer : adversarius quippe erat Thou Adadezer.

Sed et omnia vasa aurea, et argentea, et ænea consecravit David rex Domino, cum argento et auro quod tulerat ex universis gentibus, tam de Idumæa, et Moab, et filiis Ammon, quam de Philistiim et Amalec.

Abisai vero filius Sarviæ percussit Edom in valle Salimarum, decem et octo millia.

Et constituit in Edom præsidium, ut serviret Idumæa David :

Salvavitque Dominus David in cunctis ad quæ perrexit.

Regnavit ego David super universum Israel, et faciebat judicium atque justitiam cuncto populo suo.

Porro Joab filius Sarviæ erat super exercitum, et Josaphat filius Ahilud a commentariis.

Sadoc autem filius Ahitob, et Abimelec filius Abiathar, sacerdotes : et Susa, scriba.

Banaias vero filius Joiadæ super legiones Cherethi, et Phelethi.

Porro filii David primi ad manum regis.

Cap. XIX. — Accidit autem, ut moreretur Naas rex filiorum Ammon, et regnaret filius ejus pro eo.

Dixitque David Faciam misericordiam cum Anon filio Naas : præstitit enim mihi pater ejus gratiam.

Misitque David : nuntios ad consolandum eum super morte patris sui.

Qui cum pervenissent in terram filiorum Ammon, ut consolarentur Anon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon :

Tu forsitan putas, quod David honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur te : nec animadvertis, quod ut explorent, et investigent, et scrutentur terram tuam, venerint ad te servi ejus ?

Igitur Anon pueros David decalvavit, et rasisit, et præcidit tunicas eorum a natibus usque ad pedes, et dimisit eos.

Qui cum abiissent, et hoc mandassent David, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) et præcepit ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum, et tunc revertentur.

Videntes autem filii Ammon, quod injuriam fecisset David, tam Anon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia, et de Syria Maacha, et de Soba, currus et equites.

Conduxeruntque triginta duo millia curruum, et regem Maacha cum populo ejus. Qui cum venissent, castrametati sunt e regione Medaba.

Filii quoque Ammon congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum.

Quod cum audisset David, misit Joab, et omnem exercitum virorum fortium :

Egressique filii Ammon, direxerunt aciem juxta portam civitatis : reges autem, qui ad auxilium ejus venerant, separatim in agro steterunt.

Igitur Joab intelligens bellum ex adverso et post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de universo Israel, et perrexit contra Syrum.

1. Ita mss. Latini codices. In Hebræo legimus hic Adazezer cum *res* in medio ; cum in libris Samuel

legatur *Adadezer* cum *dalath*. Consulte annotationes nostras. MART.

Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, et perrexerunt contra filios Ammon.

Dixitque : Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi : si autem superaverint te filii Ammon, ero tibi in praesidium.

Confortare, et agamus viriliter pro populo nostro, et pro urbibus Dei nostri, Dominus autem, quod in conspectu suo bonum est, faciet.

Perrexit ergo Joab, et populus qui cum eo erat, contra Syrum ad praelium : et fugavit eos.

Porro filii Ammon videntes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem ejus, et ingressi sunt civitatem :

Reversusque est etiam Joab in Jerusalem.

Videns autem Syrus quod cecidisset coram Israel, misit nuntios, et adduxit Syrum, qui erat trans fluvium :

Sophach autem princeps militiae Adadezer, erat dux eorum.

Quod cum nuntiatum esset David, congregavit universum Israel, et transivit Jordanem, irruitque in eos, et direxit ex adverso aciem, illis contra pugnantibus.

Fugit autem Syrus Israel :

Et interfecit David de Syris septem millia curruum, et quadraginta millia peditum, et Sophach exercitus principem.

Videntes autem servi Adadezer, se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad David, et servierunt ei : noluitque ultra Syria auxilium praebere filiis Ammon.

Cap. XX. — Factum est autem post anni circulum, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, congregavit Joab exercitum, et robur militiae, et vastavit terram fillorum Ammon, perrexitque, et obsedit Rabba :

Porro David manebat in Jerusalem, quando Joab percussit Rabba, et destruxit eam.

Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus, et invenit in ea auri pondus talentum,

1. Canon Memmianus hoc modo legit in sacro contextu, habens in latere marginali variantes istae lectiones, *alibi Bethlemites*, *alibi Helemutes*. Notat vero falsus Hieronymus in quaest. Hebraicis hujus loci, quo modo comma praesens in Hebraeo legatur : « In quo percussit Adeodatus. In Hebraeo, inquit, scribitur Eleanan filius Jair Leemites frater. Jair,

et pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema : manubias quoque urbis plurimas tulit :

Populum autem, qui erat in ea, eduxit : et fecit super eos tribulas, et trahas, et ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur, et contererentur :

Sic fecit David cunctis urbibus filiorum Ammon, et reversus est cum omni populo suo in Jerusalem.

Post haec initum est bellum in Gazer adversum Philisthaeos : in quo percussit Sobbochai Usathites, Saphai de genere Raphaim, et humiliavit eos.

Aliud quoque bellum gestum est adversum Philisthaeos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus¹ Leemites fratrem Goliath Getthaei, cujus hastae lignum erat quasi liciatorium textentium.

Sed et aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senos habens digitos, id est, simul viginti quatuor : qui et ipse de Rapha fuerat stirpe generatus.

Hic blasphemavit Israel : et percussit eum Jonathan filius Samaa fratris David.

Hi sunt filii Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu David et servorum ejus.

Cap. XXI. — Consurrexit autem Satan contra Israel : et incitavit David, ut numeraret Israel.

Dixitque David ad Joab, et ad principes populi : Ite, et numerato Israel a Bersabee usque Dan : et afferte mihi numerum ut sciam.

Responditque Joab : Augeat Dominus populum suum centuplum, quam sunt : nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt ? Quare hoc quaerit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israel ?

Sed sermo regis magis praevaluit : egressusque est Joab, et circumivit universum Israel ; et reversus est Jerusalem :

Deditque David numerum eorum, quos circumierat, et inventus est omnis Israel numerus : mille millia et centum millia virorum educentium gladium :

vigilans, in Regum scribitur Hur filius Jare, quod interpretatur *saltus* : in Regum scribitur Bethleemites, in paralipomenon, Leemites frater, etc. » Vide Samuelis II, cap. XXI, vers. 19. Advertat lector diversas esse lectiones *quaest. Hebraicarum* in mss. ac in editis libris, de quibus, si vita comes fuerit, propriis locis dicturi sumus. MART.

De Juda autem trecenta¹ septuaginta millia bellatorum :

Nam Levi et Benjamin non numeravit : eo quod Joab invitus exsequeretur regis imperium.

Displicuit autem Deo quod jussum erat ; et percussit Israel.

Dixitque David ad Deum : Peccavi nimis ut hoc facerem : obsecro, aufer iniquitatem servi tui, quia insipienter egi.

Et locutus est Dominus ad Gad Videntem David, dicens : Vade, et loquere ad David, et dic ei :

Hæc dicit Dominus : Trium tibi optionem do ; unum quod volueris, elige, et faciam tibi.

Cumque venisset Gad ad David, dixit ei : Hæc dixit Dominus : Elige quod volueris :

Aut tribus annis famem : aut tribus mensibus fugere te hostes tuos, et gladium eorum non posse evadere : aut tribus diebus gladium Domini, et mortem [*Al. pestilentiam*²] versari in terra, et Angelum Domini interficere in universis finibus Israel :

Nunc igitur vide quid respondeam ei, qui misit me.

Et dixit David ad Gad : Ex omni parte me angustiae premunt : sed melius mihi est, ut incidam in manus Domini, quia multae sunt miserationes ejus, quam in manus hominum.

Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel : et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum.

Misit quoque Angelum in Jerusalem, ut percuteret eam.

Cumque percuteretur, vidit Dominus, et misertus est super magnitudine mali :

Et imperavit Angelo, qui percutiebat : Sufficit, jam cesset manus tua.

Porro Angelus Domini stabat juxta aream Ornan³ Jebusæi.

Levansque David oculos suos, vidit Angelum Domini stantem inter terram et caelum, et evangelatum gladium in manu ejus, et versum contra Jerusalem :

Et ceciderunt, tam ipse quam majores natu vestiti ciliciis, proni in terram.

Dixitque David ad Deum : Nonne ego sum, qui jussi ut numeraretur populus ? Ego, qui peccavi : ego, qui malum feci : iste grex quid commeruit ? Domine Deus meus, vertatur, obsecro, manus tua in me et in domum patris mei : populus autem tuus non percutiatur.

Angelus autem Domini præcepit Gad, ut diceret David ut ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Jebusæi.

Ascendit ergo David juxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini.

Porro Ornan cum suspexisset, et vidisset Angelum, quatuorque filii ejus cum eo, absconderunt se : nam eo tempore terebat in area triticum.

Igitur cum veniret David ad Ornan, conspexit eum Ornan, et processit ei obviam de area, et adoravit illum pronus in terram.

Dixitque ei David : Da mihi locum areae tuae ut aedificem in ea altare Domino : ita ut quantum valet argenti, accipias, et cesset plaga a populo.

Dixit autem Ornan ad David : Tolle, et faciat dominus meus rex quodcunque et placet : sed et boves do in holocaustum, et tribulas in ligna, et triticum in sacrificium : omnia libens præbebo.

Dixitque ei rex David : Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet ; neque enim tibi auferre debeo, et sic offerre Domino holocausta gratuita.

Dedit ergo David Ornan pro loco siclos auri justissimi ponderis sexcentos.

Et aedificavit ibi altare Domino : obtulitque holocausta, et pacifica, et invocavit Dominum, et exaudivit eum in igne de caelo super altare holocausti.

Præcepitque Dominus Angelo : et convertit gladium suum in vaginam.

Protinus ergo David, videns quod exaudisset

1. Hunc numerum retinent exemplaria canonis, ac mss. omnes Latini codices, quod inspeximus. Editi legunt juxta Hebraeum, *quadraginta septuaginta millia*. Arabs vero interpretis auctiorem habet numerum, nempe, *quingenta septuaginta millia*. Dissonantias hujusmodi, quae occurrunt in libris regum ac paralipomenon, conciliare nititur auctor *quæst. Hebraicarum*, cujus jam sæpe meminimus. MART.

2. Editi legunt *pestilentiam*. Verbum Hebraicum *דבר* *deber*, sive *dever* et *mortem*, et *pestem* significat. MART.

3. Memmianus canon scriptum bis habet in corpore *Areuna*, in margine *Ornan*. MART.

— Videsis quæ ad II Samuel, sub finem hoc de nomine, quod ibi *Areuna* dicitur, adnotata sunt.

eum Dominus in area Ornan Jebusæi, immolavit ibi victimas.

Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moses in deserto, et altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon.

Et non prævaluit David ire ad altare, ut ibi obsecraret Deum : nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini.

Cap. XXII. — Dixitque David : Hæc est domus Dei, et hoc altare in holocaustum Israel.

Et præcepit ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, et constituit ex eis latomos ad cædendos lapides et poliendos, ut ædificaretur domus Dei.

Ferrum quoque plurimum ad clavos januarum, et ad commissuras atque juncturas præparavit David : et æris pondus innumerabile :

Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonii et Tyrri deportaverant ad David.

Et dixit David : Salomon filius meus puer parvulus est et delicatus ; domus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet, ut in cunctis regionibus nominetur : præparabo ergo et necessaria.

Et ob hanc causam ante mortem suam omnes paravit impensas.

Vocavitque Salomonem filium suum, et præcepit ei ut ædificaret domum Domino Deo Israel.

Dixitque David ad Salomonem : Fili mi, voluntatis meæ fuit ut ædificarem domum nomini Domini Dei mei, sed factus est sermo Domini ad me dicens : Multum sanguinem effudisti, et plurima bella bellasti : non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.

Filius qui nascetur tibi erit vir quietissimus : faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum : et ob hanc causam Pacificus vocabitur : et pacem et otium dabo in Israel cunctis diebus ejus.

Ipse ædificabit domum nomini meo, et ipse erit mihi in filium, et ego ero ei in patrem : firmaboque solium regni ejus super Israel in æternum.

Nunc ergo, fili mi, sit Dominus tecum, et

prosperare, et ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te.

Det quoque tibi Dominus prudentiam et sensum, ut regere possis Israel, et custodire legem Domini Dei tui.

Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata et judicia quæ præcepit Dominus Mosi, ut doceret Israel :

Confortare, et viriliter age, ne timeas, neque paveas.

Ecce ego in paupertate mea præparavi impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum : æris vero et ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine : ligna et lapides præparavi ad universa impendia.

Habes quoque plurimos artifices, latomos, et cæmentarios, artificesque lignorum, et omnium artium ad faciendum opus prudentissimos, in auro, et argento, et ære et ferro, cujus non est numerus.

Surge igitur, et fac, et erit Dominus tecum.

Præcepit quoque David cunctis principibus Israel, ut adjuvarent Salomonem filium suum.

Cernitis, inquiens, quod Dominus Deus vester vobiscum sit, et dederit vobis requiem per circuitum, et tradiderit omnes in manu vestra, et subjecta sit terra coram Domino et coram populo ejus.

Præbete igitur corda vestra et animas vestras, ut quærat Dominus Deum vestrum :

Et consurgite, et ædificate sanctuarium Domino Deo, ut introducatur arca fœderis Domini, et vasa Domino consecrata, in domum quæ ædificatur nomini Domini.

Cap. XXIII. — Igitur David senex et plenus dierum regem constituit Salomonem filium suum super Israel.

Et congregavit omnes principes Israel, et Sacerdotes atque levitas.

Numeratique sunt levitæ a triginta¹ annis, et supra : et inventa sunt triginta octo millia viro- rum.

Ex his electi sunt, et distributi in ministerium domus Domini, viginti quatuor millia : præpositorum autem et judicum sex millia.

1. Nonnulli mss. etiam Martiano inspecti, *viginti* habens pro *triginta* : sed et paulo inferius hoc ipso

capitulo, *supputabitur numerus filiorum Levi a viginti annis et supra.*

Porro quatuor millia janitores, et totidem psaltæ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.

Et distribuit eos David per vices filiorum Levi, Gerson videlicet, et Caath, et Merari.

Filii Gerson : Leedan, et Semei.

Filii Leedan : princeps Jahiel, et Zethan, et Joel, tres.

Filii Semei : Salomith, et Osiel, et Aran, tres : isti principes familiarum Leedan.

Porro filii Semei, Leeth, et Ziza, et Jaus, et Baria : isti filii Semei, quatuor.

Erat autem Leeth prior, Ziza secundus.

Porro Jaus et Baria non habuerunt filios plurimos, et ideo in una familia, unaque domo computati sunt.

Filii Caath : Amram, et Isaac, Hebron, et Oziel, quatuor.

Filii Amram : Aaron et Moses.

Separatusque est Aaron, ut ministraret in Sancto sanctorum, ipse et filii ejus in sempiternum, et adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret nomini ejus in perpetuum.

Mosi quoque hominis Dei filii annumerati sunt in tribu Levi.

Filii Mosi : Gersom, et Eliezer.

Filii Gersom : Subuel primus.

Fuerunt autem filii Eliezer : Roobia primus : et non erant Eliezer filii alii.

Porro filii Roobia multiplicati sunt nimis.

Filii Isaac : Salomith primus.

Filii Hebron : Jeriau primus, Amarias secundus, Jaziel tertius, Jecmaam quartus.

Filii Oziel : Micha primus, Jesia secundus.

Filii Merari : Mooli, et Musi.

Filii Mooli : Eleazar et Cis.

Mortuus est autem Eleazar, et non habuit filios, sed filias : acceperuntque eas filii Cis fratres earum.

Filii Musi : Mooli, et Eder, et Jerimoth, tres.

Hi filii Levi in cognationibus et familiis suis principes per vices, et numerum capitum sin-

gulorum qui faciebant opera ministerii domus Domini, a viginti annis et supra.

Dixit enim David : Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, et habitationem Jerusalem usque in æternum.

Nec erit officii levitarum ut ultra portent tabernaculum, et omnia vasa ejus ad ministrandum.

Juxta præcepta quoque David novissima, supputabitur numerus filiorum Levi a viginti annis et supra.

Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, et in exedris, et in loco purificationis, et in sanctuario, et in universis operibus ministerii templi Domini.

Sacerdotes autem, super panes propositionis, et ad similitudinem sacrificium, et ad lagana azyma, et sartaginem, et ad ferventem similitudinem¹, et super omne pondus atque mensuram.

Levitæ vero, ut sicut mane ad confitendum et canendum Domino : similiterque ad vesperam, tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis et calendis, et solemnitatibus reliquis, juxta numerum et cæremonias uniuscujusque rei, jugitor coram Domino.

Et custodiant observationes tabernaculi fœderis, et ritum sanctuarii, et observationem filiorum Aaron fratrum suorum, ut ministrent in domo Domini.

Cap. XXIV. — Porro filiis Aaron hæc partitiones erant :

Filii Aaron : Nadab, et Abiu, et Eleazar, et Ithamar.

Mortui sunt autem Nadab et Abiu ante patrem suum absque liberis, sacerdotioque functus est Eleazar et Ithamar.

Et divisit eos David, id est, Sadoc de filiis Eleazar, et Ahimelec de filiis Ithamar, secundum vices suas et ministerium.

Inventique sunt multo plures filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar.

Divisit autem eis, hoc est, filiis Eleazar prin-

1. Hebræus ולמרבכת vclammurbaketh, quod ad torrendum interpretatur falsus Hieronymus, dicens : « Quod in quibusdam codicibus habetur ad ferventem similitudinem, et in quibusdam ad ferventem tantummodo, error est. In Hebræo non habetur in hoc loco similitudo, quia similitudo paulo jam superius nominata est : sed ad torrendum, in Hebræo ponitur, ut subaudias spicas. Primitiæ enim spicarum quando defe-

rebantur, torrebantur, et grana comedebantur. Quod genus cibi vulgo graneas vocant ». Subjungit quoque statim : « In quibusdam codicibus habetur super omne pondus et mensuram : sed in Hebræo in hoc loco pondus non habetur, sed mensura tantum gemina nominatim posita, etc. » Hæc quidem ille : nos vero fidem omnium mss. exemplariorum sequi satius esse duximus, quam huic scriptori adhærere. MART.

cipes per familias sexdecim : et filiis Ithamar per familias et domos suas octo.

Porro divisit utrasque inter se familias sortibus : erant enim principes sanctuarii, et principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar.

Descripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba levites, coram rege et principibus, et Sadoch sacerdote, et Abimelec filio Abiathar, principibus quoque familiarum sacerdotalium et leviticarum : unam domum, quæ cæteris præerat, Eleazar ; et alteram domum, quæ sub se habebat cæteros, Ithamar.

Exivit autem sors prima Jojarib,

Secunda Jedeiæ,

Tertia Harim,

Quarta Seorim,

Quinta Melchia,

Sexta Maiman,

Septima Accos,

Octava Abia,

Nona Jesuo,

Decima Sechenia,

Undecima Eliasib,

Duodecima Jacim,

Tertia decima Hoppha,

Quarta decima Isbaab,

Quinta decima Belga,

Sexta decima Emmer,

Septima decima Ezir,

Octava decima Aphses,

Nona decima Phethoia,

Vigesima Jezecel,

Vigesima prima Jaclin,

Vigesima secunda Gamul,

Vigesima tertia Dalaiau,

Vigesima quarta Maaziau.

Hæ vices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, et juxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum : sicut præcepit Dominus Deus Israel.

Porro filiorum Levi, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, et de filiis Subael, Jedeia.

De filiis quoque Roobiæ princeps Jesias.

Isaari vero filius Salemoth, filiusque Salemoth Jaath :

Filiusque ejus Jeriau, Amarias secundus, Jaziel tertius, Jecmaan quartus.

Filius Oziel, Micha : filius Micha, Samir.

Frater Micha, Jesia : filiusque Jesiæ Zacharias.

Filii Merari, Mooli et Musi.

Filius Oziau, Benno.

Filius quoque Merari, Oziau et Soem et Zachur et Hebri.

Porro Mooli filius Eleazar, qui non habebat liberos.

Filius vero Cis, Jerameel.

Filii Musi, Mooli, Eder et Jorimoth.

Isti filii Levi secundum domos familiarum suarum.

Miseruntque et ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron, coram David rege, et Sadoc, et Abimelec, et principibus familiarum sacerdotalium et leviticarum, tam majores, quam minores. Omnes sors æqualiter dividebat.

Cap. XXV. — Igitur David et magistratus exercitus segregaverunt in ministerium filios Asaph, et Eman, et Idithun : qui prophetarent in citharis, et psalteriis, et cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes :

De filiis Asaph : Zachur et Joseph, et Nathania, et Asarela, filii Asaph : sub manu Asaph prophetantis juxta regem.

Porro Idithun : filii Idithun, Godolias, Sori, Jescias, et Asabias, et Mathathias, sex sub manu patris sui Idithun, qui in cithara prophetabat super confidentes et laudantes Dominum.

Eman quoque : filii Eman, Bocciau, Mathaniu, Oziel, Subuel, et Jerimoth, Ananias, Anani, Eliatha, Geddelthi, et Romemthieser, et Jesbaccassa, Mellothi, Othir, Maziioth.

Omnes isti filii Eman Videntis regis in sermonibus Dei, ut exaltaret cornu : deditque Deus Eman filios quatuordecim, et filias tres.

Universi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant, in cymbalis, et psalteriis, et citharis, in ministeria domus Domini juxta regem : Asaph videlicet, et Idithun, et Eman.

Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini, cuncti doctores, ducenti octoginta octo.

Miseruntque sortes per vices suas, ex æquo tam major quam minor, doctus pariter, et indoctus.

Egressaque est sors prima Joseph, qui erat de Asaph.

Secunda Godoliæ, ipsi et filiis, et fratribus ejus duodecim.

Tertia Zachur, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quarta Isari, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quinta Nathaniae, filiis et fratribus ejus duodecim.

Sexta Bocciau, filiis et fratribus ejus duodecim.

Septima Israela, filiis et fratribus ejus duodecim.

Octava Jesaie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Nona Mathaniae, filiis et fratribus ejus duodecim.

Decima Semeie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Undecima Azareel, filiis et fratribus ejus duodecim.

Duodecima Asabie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Tertia decima Subael, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quarta decima Mathathie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Quinta decima Jerimoth, filiis et fratribus ejus duodecim.

Sexta decima Ananie, filiis et fratribus ejus duodecim.

Septima decima Jesbacassae, filiis et fratribus ejus duodecim.

Octava decima Anani, filiis et fratribus ejus duodecim.

Nona decima Mellothi, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima Eliatha, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima prima Othir, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima secunda Geddelthi, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima tertia Mazioth, filiis et fratribus ejus duodecim.

Vigesima quarta Romemthiezer, filiis et fratribus ejus duodecim.

Cap. XXVI. — Divisiones autem janitorum : de Coritis Meselema, filius Core, de filiis Asaph.

Filii Meselemiae : Zacharias primogenitus, Jadiel secundus, Zabadias tertius, Jathanael quartus, Elam quintus, Johanan sextus, Elioenai septimus.

Filii autem Obededom : Semeias primogenitus, Jozabad secundus, Joaa tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollati octavus : quia benedixit illi Dominus.

Semei autem filio ejus nati sunt filii, praefecti familiarum suarum : erant enim viri fortissimi.

Filii ergo Semeie : Othni, et Raphael, et Obed, Elzabad, fratres ejus viri fortissimi : Eliu quoque et Samachias.

Omnes hi de filiis Obededom : ipsi, et filii, et fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom.

Porro Meselemiae filii, et fratres eorum robustissimi, decem et octo.

De Hosa autem, id est, de filiis Merari, Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, et idcirco posuerat eum pater ejus in principem) Helcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filii, et fratres Hosa, tresdecim.

Hi divisi sunt in janitores, ut semper principes custodiarum, sicut et fratres eorum, ministrarent in domo Domini.

Missae sunt autem sortes ex aequo, et parvis, et magnis, per familias suas, in unamquamque portarum.

Cecidit ergo sors orientalis, Selemiae. Porro Zachariae filio ejus, viro prudentissimo, et erudito, sortito obtigit plaga septentrionalis.

Obededom vero et filiis ejus ad austrum : in qua parte domus erat seniorum concilium.

Sephim et Hosa ad occidentem, juxta portam quae ducit ad viam ascensionis : custodia contra custodiam.

Ad orientem vero levitae sex : et ad aquilonem quatuor per diem, atque ad meridiem similiter in die quatuor : et ubi erat concilium, bini et bini.

In cellulis quoque janitorum ad occidentem quatuor in via : binique per cellulas.

Hae sunt divisiones janitorum, filiorum Core et Merari :

Porro Ahias erat super thesauros domus Dei, et vasa sanctorum.

Filii Ledan, filii Gersonni : de Ledan princeps familiarum, Ledan, et Gersonni, Jeieli.

Filii Jeieli : Zathan, et Joel fratres ejus, super thesauros domus Domini.

Amramitis, et Isaaritis, et Hebronitis, et Ozielitis.

Subael autem filius Gersom, filii Mosi præpositus thesauris.

Fratres quoque ejus Eliezer, cujus filius Rahabia, et hujus filius Isaias, et hujus filius Joram, hujus quoque filius Zechri : sed et hujus filius Selemith.

Ipsæ Selemith, et fratres ejus, super thesauros sanctorum quæ sanctificavit David rex, et principes familiarum, et tribuni, et centuriones, et duces exercitus, de bellis et manubiis præliorum, quæ consecraverant ad instaurationem et suppellectilem templi Domini.

Hæc autem universa sanctificavit Samuel Videns, et Saul filius Cis, et Abner filius Ner, et Joab filius Sarviæ : omnes, qui sanctificaverant ea per manum Selemith, et fratrum ejus.

Isaaritis vero præerat Chonenias, et filii ejus, ad opera forinsecus super Israel, ad docendum et judicandum eos.

Porro de Hebronitis Asabias, et fratres ejus viri fortissimi, mille septingenti, præerant Israeli trans Jordanem contra occidentem, in cunctis operibus Domini, et in ministerium regis.

Hebronitarum autem princeps fuit Jeria, secundum familias et cognationes eorum.

Quadragesimo anno regni David recensiti sunt, et inventi viri fortissimi in Jazer Galaad, fratresque ejus robustioris ætatis, duo millia septingenti principes familiarum.

Præposuit autem eos David rex Rubenitis, et Gadditis, et dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium Dei et regis.

Cap. XXVII. — Filii autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni, et centuriones, et præfecti qui ministrabant regi juxta turmas suas, ingredientibus et egredientibus per singulos menses in anno, viginti quatuor millibus singuli præerant.

Primæ turnæ in primo mense Jesboam præerat filius Zabdiel, et sub eo viginti quatuor millia.

De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo.

Secundi mensis habebat turmam Dudi Ahohites, et post se alterum nomine Macelloth, qui regabat partem exercitus viginti quatuor millium.

Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaias filius Joiadæ sacerdos : et in divissione sua viginti quatuor millia.

Ipsæ est Banaias fortissimus inter triginta, et super triginta, præerat autem turmæ ipsius Amizabad filius ejus.

Quartus, mense quarto, Azael frater Joab, et Zabadias filius ejus post eum : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Jazarites : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecutes : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Octavus, mense octavo, Sobochai Usathithes de stirpe Zarai : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Jemini : et in turmæ ejus viginti quatuor millia.

Decimus, mense decimo, Marai, et ipsæ Netophatites de stirpe Zarai : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Undecimus, mense undecimo, Banaias Pharahtonites de filiis Ephraim : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Nethophatites, de stirpe Gothoniël : et in turma ejus viginti quatuor millia.

Porro tribus præerant Israel, Rubenitis, dux Eliczer filius Zechri :

Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha :

Levitibus, Asabias filius Camuel :

Aaronitis, Sadoc :

Juda, Eliu frater David :

Issachar, Amri filius Michael :

Zabulonitis, Jesmaias filius Abdiæ :

Nephtalitibus, Jerimoth filius Ozriel :

Filiis Ephraim, Osee filius Ozaziu :

Dimidiæ tribui Manasse, Joel filius Phadaïæ :

Et dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Jaddo filius Zachariæ :

Benjamin autem, Jasiel filius Abner :

Dan vero, Ezriel filius Jeroam :

Hi principes filiorum Israel.

Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius : quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Israel quasi stellas cœli.

Joab filius Sarviæ cœperat numerare, nec complevit : quia super hoc ira irruerat in Israel : et idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis David.

Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erant in urbibus, et in vicis, et in turribus, præsidebat Jonathan filius Oziaë.

Operi autem rustico, et agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub :

Vinearumque cultoribus, Semeias Romathites : cellis autem vinariis Zabdia Saphonites¹.

Nam super oliveta et ficeta, quæ erant in campestribus, Balanan Gaderites :

Super apothecas autem olei, Joas.

Porro armentis, quæ pascabantur in Saron, præpositus fuit Setrai Saronites :

Et super boves in vallibus, Saphat filius Adli :

Super camelos vero Ubil Ismaelites :

Et super asinos, Jadas Meronathites :

Super oves quoque Jaziz Agareus [*Al. Agare-nus*].

Omnes hi, principes substantiæ regis David.

Jonathan autem patruus David, consiliarius, vir prudens et litteratus :

Ipsæ et Jaiel filius Achamoni, erant cum filiis regis :

Achitophel etiam consiliarius regis, et Chusai Arachites amicus regis.

Post Achitophol fuit Joiada filius Banaiaë, et Abiathar.

Princeps autem exercitus regis erat Joab.

Cap. XVIII. — Convocavit igitur David omnes principes Israel, duces tribuum, et præpositos turmarum, qui ministrabant regi, tribunos quoque et centuriones, et qui præerant substantiæ et possessionibus regis, filiosque suos cum enuchis, et potentes, et robustissimos quosque in exercitu Jerusalem.

Cumque surrexisset rex, et stetisset, ait : Audite me, fratres mei, et populus meus. Cogitavi ut ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri : et ad ædificandum, omnia præparavi.

Deus autem dixit mihi : Non ædificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator et sanguinem fuderis.

Sed elegit Dominus Deus Israel me de universa domo patris mei, ut essem rex super

Israel in sempiternum ; de Juda enim elegit principes :

Porro de domo Juda, domum patris mei : et de filiis patris mei, placuit ei ut me eligeret regem super cunctum Israel.

Sed et de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, ut sederet in throno regni Domini super Israel.

Dixitque mihi : Salomon filius tuus ædificabit domum meam, et atria mea : ipsum enim elegi mihi in filium, et ego ero ei in patrem.

Et firmabo regnum ejus usque in æternum, si perseveravit facere præcepta mea, et judicia, sicut et hodie.

Nunc ergo coram universo cœtu Israel, audiente Domino Deo nostro, custodite et perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri : ut possideatis terram bonam, et relinquatis eam filiis vestris post vos usque in sempiternum.

Tu autem, Salomon fili mi, scito Deum patristui, et servito ei corde perfecto et animo voluntario.

Omnia enim corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit.

Si quæsieris eum, invenes : si autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum.

Nunc ergo quia elegit te Dominus ut ædificares domum sanctuarii, confortare et perfice.

Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus, et templi, et cellariorum et cœnaculi, et cubiculorum in adytis, et domus propitiationis.

Necnon et omnium quæ cogitaverit atriorum, et exedræ per circuitum in thesauros domus Domini, et in thesauros sanctorum.

Divisionumque sacerdotalium, et leviticarum, in omnia opera domus Domini, et in universa vasa ministerii templi Domini.

Aurum in pondere per singula vasa ministerii. Argenti quoque pondus pro vasorum et operum diversitate.

Sed et ad candelabra aurea, et ad lucernam eorum aurum pro mensura uniuscujusque candelabri et lucernarum.

Similiter et in candelabris argenteis, et in lucernis eorum, pro diversitate mensuræ, pondus argenti tradit.

1. Sic regius atque Colbertinus Anciensis prima manu : alii cum editis legunt *Zabdiâs Aphonites*, quod errore librariorum fluxisse videtur, qui s litteram ultimam *Zabdiâs* cum initio sequentis *Aphonites*

copulare debebant. In Hebræo hodierno scriptum est זבדי השפמי *Zabdi Assiphmi*, quibusdam litteris mutatis et permixtis. MART.

Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diversitate mensarum : similiter et argentum in alias mensas argenteas.

Ad fuscinulas quoque, et phialas, et thuribula ex auro purissimo, et leunculos aureos¹, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum et leunculum.

Similiter et in leones argenteos diversum argenti pondus separavit.

Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit : ut ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim, extendentium alas, et velantium arcam fœderis Domini.

Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, ut intelligerem universa opera exemplaris.

Dixit quoque David Salomoni filio suo : Viriliter age, et confortare, et fac : ne timeas, et ne paveas :

Dominus enim Deus meus tecum erit, et non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini.

Ecce divisiones sacerdotum et levitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, et parati sunt, et noverunt tam principes quam populus facere omnia præcepta tua.

Cap. XXIX. — Locutusque est David rex ad omnem ecclesiam : Salomonem filium meum unum elegit Deus, adhuc puerum, et tenellum : opus autem grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo.

Ego autem totis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea, et argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea ; lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omnem pretiosum lapidem, et marmor Parium abundantissime,

Et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum et argentum, do in templum Dei mei exceptis his, quæ præparavi in ædem sanctam,

Tria millia talenta auri de auro Ophir, et septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi.

1. Legitur vero in Hebraico exemplari נפֿר, quod nomen Chaldaicæ potius originis, quam Hebrææ, ubi apud Esdram bis occurrit c. 2 et 8 ab ipso vulgato interprete in craterem vertitur. At enim Hierony-

Et ubicunque opus est aurum de auro, et ubicunque opus est argentum de argento, opera fiant per manus artificum :

Et si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, et offerat quod voluerit Domino.

Polliciti sunt itaque principes familiarum, et proceres tribuum Israel, tribuni quoque, et centuriones, et principes possessionum regis.

Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, et solidos decem millia, argenti talenta decem millia, et æris talenta decem et octo millia ; ferri quoque centum millia talentorum.

Et apud quemcunque inventi sunt lapides, dederunt in thesaurum domus Domini, per manum Jeiel Gersonitis.

Lætatusque est populus, cum vota sponte promitterent : quia corde toto offerebant ea Domino.

Sed et David rex lætatus est gaudio magno, et benedixit Domino coram universa multitudine, et ait :

Benedictus es, Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est, Domine, magnificentia, et potentia, et gloria, atque victoria, et tibi laus.

Cuncta enim quæ in cœlo sunt, et in terra, tua sunt, tuum, Domine, regnum, et tu es super omnes principes.

Tuæ divitiæ, et tua est gloria, tu dominaris omnium, in manu tua virtus et potentia, in manu tua magnitudo et imperium omnium.

Nunc igitur, Deus noster, confitemur tibi, et laudamus nomen tuum inclytum.

Quis ego, et quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere ?

Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.

Peregrini enim sumus coram te. et advenæ, sicut omnes patres nostri.

Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora.

Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus ut ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, et tua sunt omnia.

Scio, Deus meus, quod probes corda, et sim-

mus levi unius litterulæ ׀ in ׀ quæ sola magnitudine differunt, mutatione, legit כפֿיר, et leunculos interpretatur.

plicitatem diligas, unde et ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc,

Et populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.

Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, patrum nostrorum, custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, et semper in venerationem tui mens ista permaneat.

Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut custodiat mandata tua, testimonia tua, et cæremonias tuas, et faciat universa, et ædificet ædem, cujus impensas paravi.

Præcepit autem David universæ ecclesiæ: Benedicite Domino Deo nostro.

Et benedixit omnis ecclesia Domino Deo patrum suorum, et inclinaverunt se, et adoraverunt Deum, et deinde regem.

Immolaveruntque victimas Domino, et obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis, et universo ritu abundantissime in omnem Israel:

Et comederunt, et biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia.

Et unxerunt secundo Salomonem filium David.

Unxerunt autem Domino in principem, et Sadoe in pontificem.

Seditque Salomon super solium Domini in regem pro David patre suo, et cunctis placuit, et paruit illi omnis Israel.

Sed et universi principes, et potentes, et cuncti filii regis David dederunt manum, et subjecti fuerunt Salomoni regi.

Magnificavit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel, et dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel.

Igitur David filius Isai regnavit super universum Israel. Et dies, quibus regnavit super Israel, fuerunt quadraginta anni:

In Hebron regnavit septem annis, et in Jerusalem annis triginta tribus.

Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, et divitiis, et gloria. Regnavitque Salomon filius ejus pro eo.

Gesta autem David regis priora, et novissima, scripta sunt in libro Samuel Videntis, et in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad Videntis, universique regni ejus, et fortitudinis,

et temporum, quæ transierunt sub eo, sive in Israel, sive in cunctis regnis terrarum.

LIB. II. — Cap. I. — Confortatus est ergo Salomon filius David in regno suo, et Dominus Deus ejus¹ erat cum eo, et magnificavit eum in excelsum.

Præcipitque Salomon universo Israeli, tribunis, et centurionibus, et ducibus, et iudicibus omnis Israel, et principibus familiarum.

Et abiit cum universa multitudine in excelsum Gabaon, ubi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moses famulus Dei in solitudine.

Arcam autem Dei adduxerat David de Cariatharim, in locum quem paraverat ei, et ubi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Jerusalem.

Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filii Ur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod et requisivit Salomon, et omnis ecclesia.

Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, et obtulit in eo mille hostias.

Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus dicens: Postula quod vis, ut dem tibi.

Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum David patre meo misericordiam magnam, et constituisti me regem pro eo.

Nunc igitur, Domine Deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es David patri meo:

Tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, quam pulvis terræ.

Da mihi sapientiam et intelligentiam, ut egrediar coram populo tuo, et ingrediar:

Quis enim potest hunc populum tuum digne, qui tam grandis est, judicare?

Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, et non postulasti divitias, et substantiam, et gloriam, neque animas eorum qui te oderant, sed nec dies vitæ plurimos, petisti autem sapientiam et scientiam, ut judicare possis populum meum, super quem constitui te regem, sapientia et scientia data sunt tibi:

Divitias autem, et substantiam, et gloriam dabo tibi;

1. In mss. codicibus ommissa sunt duo hæc verba *Deus ejus*, quæ tamen leguntur in Hebræorum voluminibus. MART.

Ita ut nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.

Venit ergo Salomon ab Excelso Gabaon in Jerusalem coram tabernaculo fœderis, et regnavit super Israel.

Congregavitque sibi currus et equites, et facti sunt ei mille quadringenti currus, et duodecim millia equitum; et fecit eos esse in urbibus quadrigarum, et cum rege in Jerusalem.

Præbuitque rex argentum et aurum in Jerusalem quasi lapides, et cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna.

Adducebantur autem et equi de Ægypto et de Coa, a negotiatoribus regis, qui ibant, et coemebant pretio, quadrigam equorum sexcentis argenteis, et equum centum quinquaginta,

Similiter de universis regnis Hethæorum, et a regibus Syriæ, emptio celebrabatur.

Cap. II. — Decrevit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, et palatium sibi.

Et numeravit septuaginta millia virorum portantium humeris, et octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpositosque eorum tria millia sexcentos.

Misit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens: Sicut egisti cum David patre meo, et misisti ei ligna cedrina ut ædificaret sibi domum, in qua et habitavit: sic fac mecum, ut ædificem domum nomini Domini Dei mei, et consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, et fumiganda aromata, et ad propositionem panum sempiternam, et ad holocaustomata mane et vespere, sabbatis quoque, et neomeniis et solemnitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli.

Domus autem, quam ædificare cupio, magna est, magnus est enim Deus noster super omnes deos.

Quis ergo poterit prævalere, ut ædificet ei dignam domum?

Si cælum et cœli cœlorum capere eum non queunt, quantus ego sum, ut possim ædificare ei domum?

Sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo.

Mitte igitur mihi virum eruditum, qui noverit

operari in auro, et argento, ære, ferro, purpura, coccino, et hyacintho, et qui sciat sculperæ cæ-laturas¹, cum his artificibus, quos mecum habeo in Judæa et Jerusalem, quos præparavit David pater meus.

Sed et ligna cedrina mitte mihi, et arceuthina, et pinea, de Libano: scio enim quod servi tui noverint cædere ligna de Libano.

Et erunt servi mei cum servis tuis, ut parentur mihi ligna plurima.

Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, et incluta.

Præterea operariis, qui cæsuri sunt ligna servis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, et hordei coros totidem, et vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia.

Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomoni:

Quia dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum.

Et addidit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cælum et terram, qui dedit David regi filium sapientem et eruditum et sensatum atque prudentem, ut ædificaret domum Domino, et palatium sibi.

Misi ergo tibi virum prudentem et scientissimum Hiram, patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cujus pater Tyrius fuit, qui novit operari in auro, et argento, ære, et ferro, et marmore, et lignis, in purpura quoque, et hyacintho, et bysso, et coccino, et qui scit cælare omnem sculpturam, et adinvenire prudenter quodcumque in opere necessarium est, cum artificibus tuis et cum artificibus domini mei David patris tui.

Triticum ergo, et hordeum, et oleum, et vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte servis tuis.

Nos autem cædomus ligna de Libano, quot necessaria habueris, et applicabimus ea ratibus per mare in Joppe; tuum erit transferre ea in Jerusalem.

Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus, et inventi sunt centum quinquaginta millia, et tria millia sexcenti.

Fecitque ex eis septuaginta millia, qui hume-

1. Canon Mammianus cum aliquot mss. *sculperæ calata*. De canone Carcassonensi nihil deinceps di-

cetur, quia non perfecimus ejusdem collationem nisi ad secundum librum paralipomenon. MART.

ris onera portarent, et octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent, tria millia autem et sexcentos præpositos operum populi.

Cap. III. — Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi.

Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui.

Et hæc sunt fundamenta, quæ jecit Salomon, ut ædificaret domum Dei longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti.

Porticum vero ante frontem, quæ tondebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti. porro altitudo centum viginti cubitorum erat, et deauravit eam intrinsecus auro mundissimo.

Domum quoque majorem textit tabulis ligneis abiegnis, et laminas auri obryzi afflixit per totum : sculpsitque in ea palmas, et quasi catenulas se invicem complectentes.

Stravit quoque pavementum templi pretiosissimo marmore, decore multo.

Porro aurum erat probatissimum, de cujus laminis textit domum, et trabes ejus, et postes, et parietes, et ostia, et cælavit cherubim in parietibus.

Fecit quoque domum Sancti sanctorum ; longitudinem juxta latitudinem domus, cubitorum viginti, et latitudinem similiter viginti cubitorum, et laminis aureis textit eam, quasi talentis sexcentis.

Sed et clavos fecit aureos, ita ut singuli clavos quinquagenos appenderent : cœnacula quoque textit auro.

Fecit etiam in domo Sancti sanctorum cherubim duos, opere statuario : et textit eos auro.

Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur : ita ut una ala haberet cubitos quinque, et tangeret parietem domus : et altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub.

Similiter cherub alterius ala quinque habebat cubitos, et tangebatur parietem : et ala ejus altera quinque cubitorum alam cherub alterius contingebat.

Igitur alæ utriusque cherubim expansæ erant, et extendebantur per cubitos viginti, ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum versæ erant ad exteriorem domum.

Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, et bysso : et intexuit ei cherubim.

Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta et quinque cubitos habebant altitudinis :

Porro capita earum quinque cubitorum.

Necnon et quasi catenulas in oraculo, et superposuit eas capitibus columnarum : malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit.

Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, unam a dextris, et alteram a sinistris : eam quæ a dextris erat, vocavit Jahin, et quæ ad lævam, Booz.

Cap. IV. — Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, et viginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis.

Mare etiam fusile decem cubitis a labio usque ad labium, rotundum, per circuitum : quinque cubitos habebat altitudinis, et funiculus triginta cubitorum ambebat gyrum ejus.

Similitudo quoque boum erat subter illud, et decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus alvum maris circumstant. Boves autem erant fusiles :

Et ipsum mare super duodecim boves impositum erat, quorum tres respiciebant et aquilonem, et alii tres ad occidentem : porro tres alii meridiem, et tres qui reliqui erant, orientem, mare habentes superpositum : posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari.

Porro vastitas ejus habebat mensuram palmi, et erat labium illius quasi labium calicis, vel repandi lili : capiebatque mensuræ tria millia metretas.

Fecit quoque conchas decem : et posuit quinque a dextris, et quinque a sinistris, ut lavarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant :

Porro in mari sacerdotes lavabantur.

Fecit autem et candelabra aurea decem, secundum speciem qua jussa erant fieri : et posuit ea in templo, quinque a dextris, et quinque a sinistris :

Necnon et mensas decem : posuitque eas in templo, quinque a dextris, et quinque a sinistris : Phialas quoque aureas centum.

Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem : et ostia in basilica, quæ textit ære.

Porro mare posuit in latere dextro contra orientem ad meridiem.

Fecit autem Hiram lebetes, et creagras, et phialas : et complevit omne opus regis in domo Dei :

Hoc est, columnas duas, et epistylia, et capita, et quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia.

Malogranata quoque quadringenta, et retiacula duo, ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis jungeretur, quæ protegerent epistylia et capita columnarum.

Bases etiam fecit, et conchas, quas superposuit basibus.

Mare unum, boves quoque duodecim sub mari.

Et lebetas, et creagras, et phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hiram pater ejus in domo Domini ex ære mundissimo.

In regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochet et Saredatha.

Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita ut ignoraretur pondus æris.

Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, et altare aureum, et mensas, et super eas panes propositionis :

Candelabra quoque cum lucernis suis, ut lucenter ante oraculum juxta ritum, ex auro purissimo :

Et florentia quædam, et lucernas, et forcipes aureos : omnia de auro mundissimo facta sunt.

Thymiateria quoque, et thuribula, et phialas, et mortariola, ex auro purissimo.

Et ostia cælavit templi interioris, id est, in Sancto sanctorum ; et ostia templi forinsecus aurea.

Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

Cap. V. — Intulit igitur Salomon omnia quæ voverat David pater suus, argentum, et aurum, et universa vasa posuit in thesauris domus Dei.

Post quæ congregavit majores natu Israel, et cunctos principes tribuum, et capita familiarum de filiis Israel in Jerusalem, ut adducerent arcam fœderis Domini de civitate David, quæ est Sion.

Venerunt igitur ad regem omnes viri Israel in die solemnium mensis septimi.

Cumque venissent cuncti seniorum Israel, portaverunt levitæ arcam, et intulerunt eam, et omnem paraturam tabernaculi.

Porro vasa sanctuarii, quæ erant in tabernaculo, portaverunt sacerdotes cum levitis.

Rex autem Salomon, et universus cœtus Israel, et omnes qui fuerant congregati ante arcam, immolabant arietes, et boves absque ullo numero : tanta enim erat multitudo victimarum.

Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, id est, ad oraculum templi, in Sancta sanctorum subter alas cherubim : ita ut cherubim expanderent alas suas super locum in quo posita erat arca, et ipsam arcam tegerent cum vectibus ejus.

Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum : si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat.

Fuit itaque arca ibi usque in præsentem diem :

Nihilque erat aliud in arca, nisi duæ tabulæ, quas posuerat Moses in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Israel egredientibus ex Ægypto.

Egressis autem sacerdotibus de sanctuario : omnes enim sacerdotes, qui ibi potuerant inveniri, sanctificati sunt :

Nec adhuc in illo tempore vices, et ministeriorum ordo inter eos divisus erat.

Tam levitæ quam cantores, id est, et qui sub Asaph erant, et qui sub Eman, et qui sub Idithun, filii, et fratres eorum, vestiti byssinis, cymbalis, et psalteriis, et citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, et cum eis sacerdotes centum viginti canentes tubis.

Igitur cunctis pariter, et tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diversi generis musicorum concinentibus, et vocem in sublime tollentibus, longo sonitus audiebatur ;

Ita ut cum Dominum laudare cœpissent et dicere : Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus, impletur domus Dei nube, nec possent sacerdotes stare, et ministrare propter caliginem.

Compleverat enim gloria Domini domum Dei.

Cap. VI. — Tunc Salomon ait : Dominus pollicitus est ut habitaret in caligine : ego autem ædificavi domum nomini ejus, ut habitaret ibi inperpetuum.

Et convertit rex faciem suam, et benedixit universæ multitudini Israel, nam omnis turba stabat intenta, et ait :

Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est David patri meo, opere complevit, dicens :

A die, qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi civitatem de cunctis tribus Israel, ut ædificaretur in ea domus nomini meo :

Neque elegi quemquam alium virum, ut esset dux in populo meo Israel ;

Sed elegi Jerusalem, ut sit nomen meum in ea, et elegi David, ut constituerem eum super populum meum Israel :

Cumque fuisset voluntatis David patris mei, ut ædificaret domum nomini Domini Dei Israel, dixit Dominus ad eum : Quia hæc fuit voluntas tua, ut ædificares domum nomini meo, bene quidem fecisti voluntatem habere hujusmodi : sed non tu ædificabis domum : verum filius tuus qui egrediatur de lumbis tuis, ipse ædificabit domum nomini meo.

Complevit ergo Dominus sermonem suum, quem locutus fuerat : et ego surrexi pro David patre meo, et sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus : et ædificavi domum nomini Domini Dei Israel.

Et posui in ea arcam, in qua est pactum Domini, quod pepigit cum filiis Israel.

Stetit ergo coram altari Domini ex adverso universæ multitudinis Israel, et extendit manus suas.

Siquidem fecerat Salomon basim æneam, et posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, et quinque cubitos latitudinis, et tres cubitos altitudinis.

Stetitque super eam : et deinceps flexis genibus contra universam multitudinem Israel, et palmis in cælum levatis, ait :

Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo et in terra : qui custodis pactum et misericordiam cum servis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo..

Qui præstitisti servo tuo David patri meo quæcunque locutus fueras ei : et quæ ore promiseras, opere complesti, sicut et præsens tempus probat.

Nunc ergo, Domine Deus Israel, imple servo tuo patri meo David quæcunque locutus es, dicens : Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel : ita tamen si cus-

todierint filii tui vias suas, et ambulaverint in lege mea, sicut et tu ambulasti coram me.

Et nunc, Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es servo tuo David.

Ergone credibile est ut habitet Deus cum hominibus super terram ? Si cælum et cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificavi ?

Sed ad hoc tantum facta est, ut respicias orationem servi tui, et obsecrationem ejus, Domine Deus meus : et audias preces quas fundit famulus tuus coram te, ut aperias oculos tuos super domum istam diebus et noctibus, super locum in quo pollicitus es ut invocaretur nomen tuum, et exaudires orationem, quam servus tuus orat in eo : et exaudias preces famuli tui et populi tui Israel.

Quicumque oraverit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cælis, et propitiare.

Si peccaverit quispiam in proximum suum, et jurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista : tu audies de cælo, et facies iudicium servorum tuorum : ita ut reddas iniquo viam suam in caput proprium, et ulciscaris justum, retribuens ei secundum justitiam suam.

Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) et conversi egerint pœnitentiam, et obsecraverint nomen tuum, et fuerint deprecati in loco isto, tu exaudi de cælo, et propitiare peccato populi tui Israel, et reduc eos in terram quam dedisti eis et patribus eorum.

Si, clauso cælo, pluvia non fluxerit propter peccata populi, et deprecati te fuerint in loco isto, et confessi nomini tuo, et conversi a peccatis suis, cum eos afflexeris, exaudi de cælo, Domine, et dimitte peccata servis tuis et populi tui Israel, et doce eos viam bonam, per quam ingredientur : et da pluviam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum.

Fames si orta fuerit in terra, et pestilentia, ærugo, et aurugo, et locusta, et bruchus, et hostes, vastatis regionibus, portas obsederint civitatis, omisque plaga et infirmitas presserit : si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam et infirmitatem suam, et expanderit manus suas in domo hac, tu exaudi de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, et propitiare, et redde unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo :

Tu enim solus nosti corda filiorum hominum.

Ut timeant te, et ambulent in viis tuis cunctis diebus quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris.

Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, et propter manum tuam robustam, et brachium tuum extentum, et oraverit in loco isto, tu exaudies de cœlo firmissimo habitaculo tuo, et facies cuncta, pro quibus invocaverit te ille peregrinus : ut sciant omnes populi terræ nomen tuum, et timeant te sicut populus tuus Israel, et cognoscant quia nomen tuum invocatum est super domum hanc, quam ædificavi.

Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra adversarios suos per viam in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua civitas hæc est, quam elegisti, et domus, quam ædificavi nomini tuo : ut exaudies de cœlo preces eorum, et obsecrationem, et ulciscaris.

Si autem peccaverint tibi (neque enim est homo qui non peccet) et iratus fueris eis, et tradideris hostibus, et captivos eos duxerint in terram longinquam, vel certe quæ juxta est, et conversi in corde suo, in terra, ad quam captivi ducti fuerant, egerint pœnitentiam, et deprecati te fuerint in terra captivitatis suæ, dicentes : Peccavimus, inique egimus. Injuste gessimus : et reversi fuerint ad te in toto corde suo, et in tota anima sua, in terra captivitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum et urbis, quam elegisti, et domus quam ædificavi nomini tuo :

Tu exaudies de cœlo, hoc est de firmo habitaculo tuo, preces eorum, et facias iudicium, et dimittas populo tuo, quamvis peccatori :

Tu es enim Deus meus : aperiantur, quæso, oculi tui, et aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto.

Nunc igitur consurge, Domine Deus, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ :

Sacerdotes tui, Domine Deus, induantur salutem, et sancti tui lætentur in bonis.

Domine Deus, ne averteris faciem christi tui : memento misericordiarum David servi tui.

Cap. VII. — Cumque complisset Salomon fundens preces, ignis descendit de cœlo, et de-

voravit holocausta et victimas : et majestas Domini implevit domum.

Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset majestas Domini templum Domini.

Sed et omnes filii Israel videbant descendentem ignem, et gloriam Domini super domum :

Et corruentes proni in terram super pavementum stratum lapide, adoraverunt et laudaverunt Dominum : Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.

Rex autem, et omnis populus, immolabant victimas coram Domino.

Mactavit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia : et dedicavit domum Dei rex, et universus populus.

Sacerdotes autem stabant in officiis suis : et levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum : Quoniam in æternum misericordia ejus, hymnos David canentes per manus suas.

Porro sacerdotes caneant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat.

Sanctificavit quoque Salomon medium atrii ante templum Domini : obtulerat enim ibi holocausta et adipem pacificorum ; quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta et sacrificia et adipem.

Fecit ergo Salomon solemnitatem in tempore illo septem diebus, et omnis Israel cum eo, ecclesia magna valde, ab introitu Emath usque ad torrentem Ægypti.

Fecitque die octavo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, et solemnitatem celebrasset diebus septem.

Igitur in die vicesimo tertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gaudentes super bono quod fecerat Dominus Davidi, et Salomoni, et Israeli populo suo.

Complevitque Salomon domum Domini, et domum regis, et omnia quæ disposuerat in corde suo, ut faceret in domo Domini, et in domo sua, et prosperatus est.

Apparuit autem ei Dominus nocte, et ait : Audivi orationem tuam, et elegi locum istum mihi in domum sacrificii.

Si clausero cœlum, et pluvia non fluxerit, et mandavero et præcepero locustæ, ut devoret terram, et misero pestilentiam in populum meum :

Conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, et exquisierit faciem meam, et egerit poenitentiam a viis suis pessimis :

Et ego exaudiam de caelo, et propitius ero peccatis eorum, et sanabo terram eorum.

Oculi quoque mei erunt aperti, et aures meae erectae ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit.

Elegi enim, et sanctificavi locum istum ut sit nomen meum ibi in sempiternum, et permanent oculi mei, et cor meum ibi cunctis diebus.

Tu quoque si ambulaveris coram me, sicut ambulavit David pater tuus, et feceris juxta omnia quae praecepi tibi, et justitias meas judicique servaveris :

Suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum David patri tuo, dicens : Non auferetur de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israel.

Si autem aversi fueritis, et dereliqueritis justitias meas, et praecepta mea, quae proposui vobis, et abeuntes servieritis diis alienis, et adoraveritis eos, evellam vos de terra mea, quam dedi vobis :

Et domum hanc, quam sanctificavi nomini meo, projiciam a facie mea, et tradam eam in parabolam, et in exemplum cunctis populis.

Et domus ista erit in proverbium universis transeuntibus, et dicent stupentes : Quare fecit Dominus sic terrae huic et domui huic ?

Respondebuntque : Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti, et apprehenderunt deos alienos, et adoraverunt eos, atque coluerunt :

Idcirco venerunt super eos universa haec mala.

Cap. VIII. — Expletis autem viginti annis, postquam aedificavit Salomon domum Domini et domum suam : civitates, quas dederat Hiram Salomoni, aedificavit, et habitare ibi fecit filios Israel.

Abiit quoque in Emat Suba, et obtinuit eam.

Et aedificavit Palmyram in deserto, et alias civitates munitissimas aedificavit in Emath.

Exstruxitque Bethoron superiorem, et Bethoron inferiorem, civitates muratas habentes portas, et vectes et seras.

Balaath etiam et omnes urbes firmissimas, quae fuerunt Salomonis, cunctasque urbes qua-

drigarum, et urbes equitum : omnia quae voluit Salomon atque disposuit, aedificavit in Jerusalem, et in Libano, et in universa terra potestatis suae.

Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hetthæis, Amorrhæis, et Pherezæis, et Evæis, et Jebusæis, qui non erant de stirpe Israel : de filiis eorum, et de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subjugavit Salomon in tributarios, usque in diem hanc.

Porro de filiis Israel non posuit, ut servirent operibus regis : ipsi enim erant viri bellatores, et duces primi, et principes quadrigarum et equitum ejus.

Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

Filiam vero Pharaonis transtulit de civitate David, in domum quam aedificaverat ei. Dixit enim :

Non habitabit uxor mea in domo David regis Israel eo quod sanctificata sit : quia ingressa est eam arca Domini.

Tunc obtulit Salomon holocausta Domini super altare Domini, quod exstruxerat ante porticum, ut per singulos dies offerretur in eo juxta praeceptum Mosi in sabbatis et in calendis, et in festis diebus, ter per annum, id est, in solemnitate azymorum, et in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum.

Et constituit juxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis :

Et levitas in ordine suo, ut laudarent et ministrarent coram sacerdotibus, juxta ritum uniuscujusque diei :

Et janitores in divisionibus suis per portam et portam : sic enim praeceperat David homo Dei.

Nec praetergressi sunt de mandatis regis, tam sacerdotes quam levitae, ex omnibus quae praeceperat, et in custodiis thesaurorum.

Omnes impensas preparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundavit domum Domini, usque in diem quo perfecit eam.

Tunc abiit Salomon in Asiongaber, et in Ailath ad oram maris Rubri, quae est in terra Edom.

Misit autem ei Hiram per manus servorum suorum naves, et nautas gnaros maris, et abierunt cum servis Salomonis in Ophir, tulerunt-

que inde quadringenta quinquaginta talenta auri, et attulerunt ad regem Salomonem.

Cap. IX. — Regina quoque Saba, cum audisset famam Salomonis, venit, ut tentaret eum in ænigmatibus, in Jerusalem, cum magnis opibus, et camelis qui portabant aromata, et auri plurium, gemmasque pretiosas.

Cumque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcunque erant in corde suo :

Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat : nec quidquam fuit, quod ei non perspicuum fecerit.

Quod postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, et domum quam ædificaverat, nec non et cibaria mensæ ejus, et habitacula servorum, et officia ministrorum ejus, et vestimenta eorum, pincernas quoque et vestes eorum, et victimas quam immolabat in domo Domini : non erat præ stupore ultra in ea spiritus.

Dixitque ad regem : Verus sermo quem audieram in terra mea de virtutibus et sapientia tua.

Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, et vidissent oculi mei, et probassem, vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam : vicisti famam virtutibus tuis.

Beati viri tui, et beati servi tui : hi qui assistunt coram te in omni tempore, et audiunt sapientiam tuam.

Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum, regem Domini Dei tui.

Quia diligit Deus Israel, et vult servare eum in æternum, idcirco posuit te super eum regem, ut facias judicia atque justitiam.

Dedit autem regi centum viginti talenta auri, et aromata multa nimis, et gemmas pretiosissimas :

Non fuerunt aromata talia ut hæc quæ dedit regina Saba regi Salomoni.

Sed et servi Hiram cum servis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, et ligna thyina, et gemmas pretiosissimas : de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyninis, gradus in domo Domini, et in domo regia, citharas quoque, et psalteria cantoribus :

Nunquam visa sunt in terra Juda ligna talia.

Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit et quæ postulavit, multo plura quam attulerat ad eum :

Quæ reversa, abiit in terram suam cum servis suis.

Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcenta sexaginta sex talenta auri : excepta ea summa quam legati diversarum gentium, et negotiatores afferre consueverant, omnesque reges Arabiæ, et satrapæ terrarum, qui comportabant aurum et argentum Salomoni.

Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in hastis singulis expendebantur.

Trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur scuta singula ;

Posuitque ea rex in armamentario quod erat consitum nemore.

Fecit quoque rex solium eburneum grande, et vestivit illud auro mundissimo. Sexque gradus, quibus ascendebatur ad solium, ei scabellum aureum, et brachiola duo altrinsecus, et duos leones stantes juxta brachiola ; sed et alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex utraque parte :

Non fuit tale solium in universis regnis.

Omnia quoque vasa convivii regis erant aurea, et vasa domus saltus Libani ex auro purissimo.

Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.

Siquidem naves regis ibant in Tharsis cum servis Hiram, semel in annis tribus, et deferebant inde aurum et argentum, et ebur, et simias, et pavos.

Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ divitiis et gloria.

Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis ut audirent sapientiam quam dederat Deus in corde ejus.

Et deferebant ei munera, vasa argentea, et aurea, et vestes, et arma, et aromata, equos, et mulos, per singulos annos.

Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et curruum equitumque duodecim millia, constituitque eos in urbibus quadrigarum, et ubi erat rex in Jerusalem.

Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, a flumine Euphrate usque ad terram Philistinorum, et usque ad terminos Ægypti.

Tantumque copiam præbuit argenti in Jerusalem quasi lapidum ; et cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus.

Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus.

Reliqua autem operum Salomonis priorum et novissimorum, scripta sunt in verbis Nathan prophetae, et in libris Ahiaë Silonitis, in visione quoque Jaddo Videntis, contra Jeroboam filium Nabat.

Regnavit autem Salomon in Jerusalem super omnem Israel quadraginta annis.

Dormivitque cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David : regnavitque pro eo Roboam filius ejus.

Cap. X. — Profectus est autem Roboam in Sichem : illuc enim cunctus Israel convenerat, ut constituerent eum regem.

Quod cum audisset Jeroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem), statim reversus est.

Vocaveruntque eum, et venit cum universo Israel, et locuti sunt ad Roboam, dicentes :

Pater tuus durissimo jugo nos pressit, tu leviora impera patre tuo, qui nobis gravem imposuit servitutem, et paululum de onere subleva, ut serviamus tibi.

Qui ait : Post tres dies revertimini ad me.

Cumque abiisset populus, inivit consilium cum senibus, qui steterant coram patre ejus Salomone dum adhuc viveret, dicens : Quid datis consilii, ut respondeam populo ?

Qui dixerunt ei : Si placueris populo huic, et lenieris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore.

At ille reliquit consilium senum, et cum juvenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, et erant in comitatu illius.

Dixitque ad eos : Quid vobis videtur ? Vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi : Subleva jugum quod imposuit nobis pater tuus ?

At illi responderunt ut juvenes, et nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt :

Sic loqueris populo, qui dixit tibi : Pater tuus aggravavit jugum nostrum, tu subleva, et sic respondebis ei.

Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis jugum grave, et ego majus pondus apponam : pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cœdam vos scorpionibus.

Venit ergo Jeroboam, et universus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum : locutusque est juxta juvenum voluntatem : Pater meus grave vobis imposuit jugum, quod ego gravius faciam : pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cœdam vos scorpionibus.

Et non acquievit populi precibus : erat enim voluntatis Dei, ut compleretur sermo ejus, quem locutus fuerat per manum Ahiaë Silonitis ad Jeroboam filium Nabat.

Populus autem universus, rege duriora dicente, sic locutus est ad eum :

Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai. Revertere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam David.

Et abiit Israel in tabernaacula sua.

Super filios autem Israel, qui habitabant in civitatibus Juda, regnavit Roboam.

Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis et lapidaverunt eum filii Israel, et mortuus est.

Porro rex Roboam currum festinavit ascendere, et fugit in Jerusalem.

Recessitque Israel a domo David, usque ad diem hanc¹.

Cap. XI. — Venit autem Roboam in Jerusalem, et convocavit universam domum Juda et Benjamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, et converteret ad se regnum suum.

Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens : Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Juda, et ad universum Israel qui est in Juda et Benjamin :

Hæc dicit Dominus : Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros : revertatur unusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate.

1. Biblia quædam impressa annis 1478, 1489 et 1521, tum alia sæculis temporibus, et præsertim Nivelliana Parisiis 1573, denique et mss. quidam codices, teste P. Calmeto, subjungunt hic pericopem e III Regum cap. xii, 20, derivatam : *Factum est autem cum audisset omnis Israel quod reversus*

esset Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum, congregato cætu, et constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquis domum David, præter domum Juda solam. Quæ et Lyranus in suo legit exemplari : tametsi originales textus ea plane ignorent.

Qui cum audissent sermonem Domini, reversi sunt, nec perrexerunt contra Jeroboam.

Habitavit autem Roboam in Jerusalem, et ædificavit civitates muratas in Juda. Extruxitque Beth-Loem, et Etam, et Thecue, Bethsur quoque, et Socho, et Odollam, necnon et Geth, et Maresa, et Ziph, sed et Aduraim, et Lachis, et Azeca, Saraa quoque, et Ajalon, et Hebron, quæ erant in Juda et Benjamin, civitates munitissimas.

Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est olei et vini.

Sed et in singulis urbibus fecit armamentaria scutorum et hastarum, firmavitque eas multa diligentia, et imperavit super Judam et Benjamin.

Sacerdotes autem et levitæ, qui erant in universo Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana et possessiones suas, et transeuntes ad Judam et Jerusalem: eo quod adjecisset eos Jeroboam, et posteri ejus, ne sacerdotio Domini fungerentur.

Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, et dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat.

Sed et de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suum ut quærerent Dominum Deum Israel venerunt Jerusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum.

Et roboraverunt regnum Juda, et confirmaverunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulaverunt enim in viis David et Salomonis, annis tantum tribus.

Duxit autem Roboam uxorem Maalath, filiam Jerimoth, filii David: Abiad quoque filiam Eliab filii Isai: quæ peperit ei filios, Jeus, et Somoriam, et Zoom.

Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit et Abia, et Ethai, et Ziza, et Salomith.

Amavit autem Roboam Maacha, filiam Absalom, super omnes uxores suas, et concubinas.

Nam uxores decem et octo duxerat, concubinas autem sexaginta: et genuit viginti octo filios, et sexaginta filias.

Constituit vero in capite Abiam filium Maacha, ducem super fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, et potentior super omnes filios ejus;

Et in cunctis finibus Juda, et Benjamin, et in

universis civitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas et multas petivit uxores.

Cap. XII. — Cumque roboratum fuisset regnum Roboam et confortatum, dereliquit legem Domini, et omnis Israel cum eo.

Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesach rex Ægypti in Jerusalem (quia peccaverant Domino) cum mille ducentis curribus, et sexaginta millibus equitum: nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyæ scilicet, et Troglodytæ, et Æthiopes. Cepitque civitates munitissimas in Juda, et venit usque ad Jerusalem.

Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, et principes Juda, qui congregati fuerant in Jerusalem, fugientes Sesac, dixitque ad eos:

Hæc dicit Dominus: Vos reliquistis me, et ego reliqui vos in manu Sesac:

Consternatique principes Israel et rex dixerunt: Justus est Dominus.

Cumque vidisset Dominus quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens:

Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilii, et non stillabit furor meus super Jerusalem per manum Sesac.

Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ et servitutis regni terrarum.

Recessit itaque Sesac rex Ægypti ab Jerusalem, sublatis thesauris domus Domini et domus regis omniaque secum tulit, et clypeos aureos, quos fecerat Salomon.

Pro quibus fecit rex æneos, et tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii.

Cumque introiret rex domum Domini, veniebant scutarii, et tollebant eos, iterumque referebant ad armamentarium suum.

Verumtamen quia humiliati sunt, aversa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt penitus; siquidem in Juda inventa sunt opera bona.

Confortatus est igitur rex Roboam in Jerusalem, atque regnavit: quadraginta autem et unius anni erat cum regnare cœpisset, et decem et septem annis regnavit in Jerusalem, urbe quam elegit Dominus ut confirmaret nomen suum ibi, de cunctis tribubus Israel;

Nomen autem matris ejus Naama Ammanitis.

Fecit autem malum et non præparavit cor suum ut quæreret Dominum.

Opera vero Roboam prima et novissima scripta sunt in libris Semeiæ prophetæ, et Addo Videntis, et diligenter exposita :

Pugnaveruntque adversum se Roboam et Jeroboam cunctis diebus.

Et dormivit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in civitate David. Et regnavit Abia filius ejus pro eo.

Cap. XIII. — Anno octavo decimo regis Jeroboam, regnavit Abia super Judam. Tribus annis regnavit in Jerusalem, nomenque matris ejus Michaia, filia Uriel de Gabaa :

Et erat bellum inter Abia et Jeroboam :

Cumque iniisset Abia certamen, et haberet bellicosissimos viros, et electorum quadringenta millia¹, Jeroboam instruxit e contra aciem octingenta millia virorum, qui et ipsi electi erant, et ad bella fortissimi.

Stetit ergo Abia super montem Someron, qui erat in Ephraim, et ait :

Audi, Jeroboam, et omnis Israel : Num ignoratis quod Dominus Deus Israel dederit regnum David super Israel in sempiternum, ipsi et filii ejus in pactum salis ?

Et surrexit Jeroboam filius Nabat, servus Salomonis filii David : et rebellavit contra Dominum suum.

Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, et filii Belial : et prævaluerunt contra Roboam filium Salomonis :

Porro Roboam erat rudis, et corde pavido, nec potuit resistere eis.

Nunc ergo vos dicitis quod resistere possitis regno Domini, quod possidet per filios David, habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Jeroboam in deos.

Et ejecistis sacerdotes Domini, filios Aaron, atque levitas : et fecistis vobis sacerdotes sicut omnes populi terrarum : quicumque venerit, et initiaverit manum suam in tauro, in bobus, et in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii.

Noster autem Dominus Deus est quem non relinquimus :

Sacerdotesque ministrant Domino de filiis Aaron, et levitæ sunt in ordine suo :

Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies mane et vespere, et thymiama juxta legis præcepta confectum, et proponuntur panes in mensa mundissima :

Estque apud nos candelabrum aureum, et lucernæ ejus, ut accendantur semper ad vesperam :

Nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis.

Ergo in exercitu nostro dux Deus est, et sacerdotes ejus, qui clangunt tubis, et resonant contra vos :

Filii Israel, nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit.

Hæc illo loquente, Jeroboam retro moliebatur insidias.

Cumque ex adverso hostium staret, ignorantem Judam suo ambiebat exercitu.

Respiciensque Judas vidit instare bellum et ex adverso et post tergum, et clamavit ad Dominum : ac sacerdotes tubis canere cœperunt.

Omnesque viri Juda vociferati sunt : et ecce illis clamantibus, perterruit Deus Jeroboam, et omnem Israel, qui stabat ex adverso Abia et Juda.

Fugeruntque filii Israel Judam, et tradidit eos Deus in manu eorum.

Percussit ergo eos Abia, et populus ejus, plaga magna : et corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium.

Humiliatique sunt filii Israel in tempore illo, et vehementissime confortati filii Juda, eo quod sperassent in Domino Deo patrum suorum.

Persecutus est autem Abia fugientem Jeroboam, et cepit civitates ejus, Beth-El, et filias ejus, et Jesana cum filiabus suis, Ephron quoque et filias ejus :

Nec valuit ultra resistere Jeroboam in diebus Abia : quem percussit Dominus, et mortuus est.

1. Laudat Martianæus tres mss. codices, in quibus *quadraginta millia* pro *quadringenta millia* legitur, et subsequenti versu *octoginta* pro *octingenta*. Ita vero et vetustiores editiones præferunt, ut est Veneta an. 1478, et alia an. 1489, tum altera Norimbergensis 1524, Basil. Froben. 1538, Paris. Rob. Steph. 1546,

et aliæ plures. Verum Hebræus textus, Septuaginta, Josephus, atque emendatiores aliæ Latinæ editiones pari consensu *quadringenta millia* Abiæ, et *octingenta millia* Jeroboamo tribuunt. Quod et inferiori contextui consonat, ubi *quingenta millia virorum fortium*, ex Jeroboami exercitu dicuntur cecidisse.

Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores quatuordecim : procreavitque viginti duos filios, et sexdecim filias.

Reliqua autem sermonum ABIA, viarumque et operum ejus, scripta sunt diligentissime in libro prophetæ Addo.

Cap. XIV. — Dormivit autem Abia cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David.

Regnavitque Asa filius ejus pro eo, in cujus diebus quievit terra annis decem.

Fecit autem Asa quod bonum et placitum erat in conspectu Dei sui, et subvertit altaria peregrini cultus, et excelsa, et confregit statuas, lucosque succidit.

Ac præcepit Judæ ut quæreret Dominum Deum patrum suorum, et faceret legem, et universa mandata :

Et abstulit de cunctis urbibus Juda aras, et fana, et regnavit in pace.

Ædificavit quoque urbes munitas in Juda, quia quietus erat, et nulla temporibus ejus bella surrexerant, pacem Domino largiente.

Dixit autem Judæ : Ædificemus civitates istas, et vallemus muris, et roboremus turribus, et portis, et seris, donec a bellis quieti sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostrorum, et dederit nobis pacem per gyrum.

Ædificaverunt igitur, et nullum in exstruendo impedimentum fuit.

Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta et hastas de Juda trecenta millia, de Benjamin vero scutariorum et sagittariorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi.

Egressus est autem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, et curribus trecentis : et venit usque Maresa.

Porro Asa perrexit obviam ei, et instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est juxta Maresa, et invocavit Dominum Deum, et ait :

Domine, non est apud te ulla distantia, utrum in paucis auxiliis, an in pluribus : adjuva nos, Domine Deus noster : in te enim, et in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem, Domine, Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo.

Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Asa et Juda : fugeruntque Æthiopes. Et perse-

cutus est eos Asa, et populus qui cum eo erat, usque Gerara, et ruerunt Æthiopes usque ad interneconem, quia, Domino cædente, contriti sunt, et exercitu illius præliante.

Tulerunt ergo spolia multa, et percusserunt civitates omnes per circuitum Geraræ : grandis quippe cunctos terror invaserat : et diripuerunt urbes, et multam prædam asportaverunt.

Sed et caulas ovium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, et camelorum : reversique sunt Jerusalem.

Cap. XV. — Azarias autem filius Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, et dixit ei : Audite me Asa, et omnis Juda, et Benjamin : Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, invenietis : si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, et absque sacerdote doctore, et absque lege.

Cumque reversi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, et quæsierint eum, reperient eum.

In tempore illo non erit pax egredienti et ingredienti, sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum : pugnabit enim gens contra gentem, et civitas contra civitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

Vos ergo confortamini, et non dissolvantur manus vestræ : erit enim merces operi vestro.

Quod cum audisset Asa, verba scilicet et prophetiam Obed prophetæ, confortatus est, et abstulit idola de omni terra Juda, et de Benjamin, et ex urbibus, quas ceperat, montis Ephraim, et dedicavit altare Domini quod erat ante porticum Domini.

Congregavitque universum Judam et Benjamin, et advenas cum eis de Ephraim, et de Manasse, et de Simeon : plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quod Dominus Deus illius esset cum eo.

Cumque venissent in Jerusalem mense tertio, et anno quinto decimo regni Asa, immolaverunt Domino in die illa, de manubiis et præda quam adduxerant, boves septingentos et arietes septem millia.

Et intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde et in tota anima sua.

Si quis autem, inquit, non quæsierit Domi-

num Deum Israel, moriatur a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem.

Juraveruntque Domino voce magna in júbilo, et in clangore tubæ, et in sonitu buccinarum, omnes qui erant in Juda cum execratione : in omni enim corde suo juraverunt, et in tota voluntate quassierunt eum, et invenerunt : præstititque eis Dominus requiem per circuitum.

Sed et Maacha matrem Asa regis ex Augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi : quod omne contrivit, et in frustra comminuens combussit in torrente Cedron.

Excelsa autem derelicta sunt in Israel : attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus ejus.

Eaque quæ voverat pater suus, et ipse, intulit in domum Domini, argentum et aurum, vasorumque diversam supellectilem.

Bellum vero non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.

Cap. XVI. — Anno autem tricesimo sexto regni ejus, ascendit Baasa rex Israel in Judam, et muro circumdabat Rama, ut nullus posset tute egredi et ingredi de regno Asa.

Protulit ergo Asa argentum et aurum de thesauris domus Domini, et de thesauris regis, misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens :

Fœdus inter me et te est, pater quoque meus et pater tuus habuere concordiam : quam ob rem misi tibi argentum et aurum, ut rupto fœdere, quod habes cum, Baasa rege Israel, facias eum a me recedere.

Quo comperto, Benadad misit principes exercituum suorum ad urbes Israel; qui percusserunt Ahin et Dan, et Abelmaim, et universas urbes Nephthali muratas.

Quod cum audisset Baasa, desit ædificare Rama, et intermisit opus suum.

Porro Asa rex assumpsit universum Judam, et tulerunt lapides de Rama, et ligna quæ ædificationi præparaverat Baasa, ædificavitque ex eis Gabaa et Maspha.

In tempore illo venit Anani propheta ad Asa regem Juda, et dixit ei : Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, et non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ regis exercitus de manu tua.

Nonne Æthiopes et Libyes multo plures erant quadrigis et equitibus, et multitudine nimia : quos, cum Domino credidisses, tradidit in manu tua ?

Oculi enim Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum.

Stulte igitur egisti, et propter hoc ex præsentī tempore contra te bella consurgent.

Iratusque Asa adversus Videntem, jussit eum mitti in nervum :

Valde quippe super hoc fuerat indignatus : Et interfecit de populo in tempore illo plurimos.

Opera autem Asa prima et novissima scripta sunt in libro regum Juda et Israel.

Ægrotavit etiam Asa anno tricesimo nono regni sui, dolore pedum vehementissimo, et nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confusus est.

Dormivitque cum patribus suis : et mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.

Et sepelierunt eum in sepulcro suo, quod fecerat sibi in civitate David : posueruntque eum super lectulum suum, plenum aromatibus et unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, et combusserunt super eo ambitione nimia.

Cap. XVII. — Regnavit autem Josaphat filius ejus pro eo, et invaluit contra Israel.

Constituitque militum numeros in cunctis urbibus Juda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Juda, et in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater ejus.

Et fuit Dominus cum Josaphat, quia ambulavit in viis David patris sui primis : et non speravit in Baalim, sed in Deo patris sui, et perrexit in præceptis illius, et non juxta peccata Israel.

Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, et dedit omnis Juda munera Josaphat : factæque sunt ei infinitæ divitiæ, et multa gloria.

Cumque sumpsisset cor ejus audaciam propter vias Domini, etiam excelsa et lucos de Juda abstulit.

Tertio autem anno regni sui, misit de princi-

1. Dicuntur veteres quidam Latini codices addere *et novissimis*, qui videtur tamen scribarum error, ob subsequentium vocum *et non*, occursum.

pibus suis Benail, et Obdiam, et Zachariam, et Nathanael, et Michæam, ut docerent in civitatibus Juda :

Et cum eis levitas, Semeiam, et Nathaniam, et Zabadiam, Azael quoque et Semiramoth, et Jonathan, Adoniam, et Thobiam, et Thobadoniam, levitas, et cum eis Elisama et Joram sacerdotes.

Docebantque in Juda, habentes librum legis Domini, et circumibant cunctas urbes Juda, atque erudiebant populum.

Itaque factus est pavor Domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Juda, nec audebant bellare contra Josaphat.

Sed et Philisthæi Josaphat munera deferebant, et vectigal argenti, Arabes quoque adducebant pecora, arietum septem millia septingentos, et hircorum totidem.

Crevit ergo Josaphat, et magnificatus est usque in sublime : atque ædificavit in Juda domos ad instar turrium, urbesque muratas. Et multa opera paravit in urbibus Juda.

Viri quoque bellatores, et robusti erant in Jerusalem, quorum iste est numerus per domos atque familias singulorum.

In Juda principes exercitus, Ednas dux, et cum eo robustissimorum trecenta millia.

Post hunc Johanan princeps, et cum eo ducenta octoginta millia.

Post istum quoque Amasias filius Zechri, consecratus Domino, et cum eo ducenta millia virorum fortium.

Hunc sequeretur robustus ad prælia Eliada, et cum eo tenentium arcum et clypeum ducenta millia :

Post istum etiam Jozabad, et cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.

Hi omnes erant ad manum regis, exceptis aliis, quos posuerat in urbibus muratis et in universo Juda.

Cap. XVIII. — Fuit ergo Josaphat dives et inclytus multum, et affinitate conjunctus est Achab.

Descenditque post annos ad eum in Samariam.

Ad cujus adventum mactavit Achab arietes et boves plurimos, et populo qui venerat cum eo : persuasitque illi, ut ascenderet in Ramoth Galaad.

Dixitque Achab rex Israel ad Josaphat regem Juda : Veni mecum in Ramoth Galaad.

Cui ille respondit : Ut ego, et tu : sicut populus tuus, sic et populus meus : tecumque erimus in bello.

Dixitque Josaphat ad regem Israel : Consule, obsecro, impræsentiarum sermonem Domini.

Congregavitque rex Israel prophetarum quadringentos viros, et dixit ad eos : In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere ?

At illi : Ascende, inquit, et tradet Deus in manu regis.

Dixitque Josaphat : Nunquid non est hic propheta Domini, ut ab illo etiam requiramus ?

Et ait rex Israel ad Josaphat : Est vir unus a quo possumus quærere Domini voluntatem, sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore :

Est autem Michæas filius Jemla.

Dixitque Josaphat : Ne loquaris, rex, hoc modo.

Vocavit ergo rex Israel unum de eunuchis, et dixit ei : Voca mihi cito Michæam filium Jemla.

Porro rex Israel, et Josaphat rex Juda, uterque sedebat in solio suo, vestiti cultu regio :

Sedebant autem in area juxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis.

Sedecias vero filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, et ait : Hæc dicit Dominus : His ventilabis Syriam, donec conteras eam.

Omnesque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant : Ascende in Ramoth Galaad, et prosperaberis, et tradet eos Dominus in manu regis.

Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi :

En verba omnium prophetarum uno ore bona regi annuntiant : quæso ergo te ut et sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera.

Cui respondit Michæas : Vivit Dominus, quia quodcunque dixerit Deus meus, hoc loquar.

Venit ergo ad regem. Cui rex ait : Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere ?

Cui ille respondit : Ascendite, cuncta enim prospere venient, et tradentur hostes in manus vestras.

Dixitque rex : Iterum atque iterum te adjuro, ut non mihi loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini.

At ille ait : Vidi universum Israel dispersum

in montibus, sicut oves absque pastore, et dixit Dominus : Non habent isti dominos : revertatur unusquisque in domum suam in pace.

Et ait rex Israel ad Josaphat : Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt ?

At ille : Idcirco, ait, audite verbum Domini : Vidi Dominum sedentem in solio suo, et omnem exercitum cœli assistentem eia dextris et sinistris.

Et dixit Dominus : Quis decipiet Achab regem Israel, ut ascendat et corruat in Ramoth Galaad ? Cumque diceret unus hoc modo, et alter alio, processit spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam eum. Cui Dominus : In quo, inquit, decipies ?

At ille respondit : Egrediar : et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.

Dixitque Dominus : Decipies, et prævalebis, egredere, et fac ita.

Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum, et Dominus locutus est de te mala.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana, et percussit Michææ maxillam, et ait :

Per quam viam transivit Spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi ?

Dixitque Michæas : Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, ut abscondaris.

Præcepit autem rex Israel, dicens : Tollite Michæam, et ducite eum ad Amon principem civitatis, et ad Joas filium Amelech.

Et dicetis : Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem, et date ei panis modicum, et aquæ paucillimum, donec revertar in pace.

Dixitque Michæas : Si reversus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait : Audite, populi omnes.

Igitur ascenderunt rex Israel et Josaphat rex Juda in Ramoth Galaad.

Dixitque rex Israel ad Josaphat : Mutabo habitum, et sic ad pugnandum vadam, tu autem induere vestibus tuis.

Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum.

Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens : Ne pugnetis contra minimum,

aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel.

Itaque cum vidissent principes equitatus Josaphat, dixerunt : Rex Israel iste est.

Et circumdederunt eum dimicantes :

At ille clamavit ad Dominum, et auxiliatus est ei, atque avertit eos ab illo.

Cum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum.

Accidit autem ut unus e populo sagittam in incertum jaceret, et percuteret regem Israel inter cervicem et scapulas.

At ille aurigæ suo ait : Converte manum tuam, et educ me de acie, quia vulneratus sum.

Et finita est pugna in die illo.

Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros usque ad vesperam, et mortuus est, occidente sole.

Cap. XIX. — Reversus est autem Josaphat rex Juda in domum suam pacifice in Jerusalem.

Cui occurrit Jeu filius Anani Videns, et ait ad eum : Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris, et idcirco iram quidem Domini merebaris ; sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda, et præparaveris cor tuum, ut requireres Deum.

Habitavit ergo Josaphat in Jerusalem.

Rursumque egressus est ad populum de Bersabee usque ad montem Ephraim, et revocavit eos ad Dominum Deum patrum suorum.

Constituitque judices terræ in cunctis civitatibus Juda munitis per singula loca.

Et præcipiens judicibus : Videte, ait, quid faciatis : non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, et quodcunque judicaveritis, in vos redundabit.

Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite : non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec peritiam animarum acceptio, nec cupido munerum.

In Jerusalem quoque constituit Josaphat levitas, et sacerdotes, et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam Domini judicarent habitatoribus ejus¹.

1. Pro habitatoribus ejus, præfert Hebræum exemplar וישבו ירושלים, quod est, et reversi sunt (sive habitaverunt Jerusalem). Quod vero Hieronymus post Septuaginta eo verterit sensu, una causa

est, quod pro ישובי perquam simili scriptura legerit ושבתי, sive iud ultimum pro cau, quæ sola magnitudine distant, acceperit ; hoc nempe habitatores nomen significat, Græc. κατοικοῦντας.

Præcepitque eis, dicens : Sic agetis in timore Domini fideliter et corde perfecto.

Omnem causam, quæ venerit ad vos, fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognationem, ubicunque quæstio est de lege, de mandato, de cæremoniis, de justificationibus : ostendite eis, ut non peccent in Dominum, et ne veniat ira super vos et super fratres vestros :

Sic ergo agetis, et non peccabitis.

Amarias autem sacerdos et pontifex vester, in his, quæ ad Dominum pertinent, præsidebit.

Porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent : habebitisque magistros levitas coram vobis :

Confortamini, et agite diligenter, et erit Dominus vobiscum in bonis.

Cap. XX. — Post hæc congregati sunt filii Moab, et filii Ammon, et cum eis de Ammonitis, ad Josaphat, ut pugnarent contra eum.

Veneruntque nuntii, et indicaverunt Josaphat, dicentes : Venit contra te multitudo magna, de his locis quæ trans mare sunt, et de Syria, et ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est Engaddi.

Josaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, et prædicavit jejunium universo Juda.

Congregatusque est Juda ad deprecandum Dominum ; sed et omnes de urbibus suis venerunt ad obsecrandum eum.

Cumque stetisset Josaphat in medio cætu Juda, et Jerusalem, in domo Domini ante atrium novum, ait : Domine Deus patrum nostrorum, tu es Deus in cælo, et dominaris cunctis regnis gentium.

In manu tua est fortitudo et potentia, nec quisquam tibi potest resistere.

Nonne tu, Deus noster, interfecisti omnes habitatores terræ hujus coram populo tuo Israel, et dedisti eam setamni Abraham amiei tui in sempiternum ?

Habitaveruntque in ea et exstruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes :

Si irruerint super nos mala, gladius judicii, pestilentia, et fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua invocatum est nomen tuum, et clamabimus ad te in tribulationibus nostris, et exaudies, salvosque facies.

Nunc igitur ecce filii Ammon, et Moab, et mons Seir, per quos non concessisti Israeli, ut transiret quando egrediebatur de Ægypto, sed declinaverunt ab eis, et non interfecerunt illos.

E contrario agunt et nituntur ejicere nos de possessione, quam tradidisti nobis, Deus noster, ergo non judicabis eos ?

In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos. Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.

Omnis vero Juda stabat coram Domino, cum parvulis, et uxoribus et liberis suis :

Erat autem Jaziel filius Zachariæ, filii Banaïæ, filii Jaiel, filii Mathaniæ, levites de filiis Asaph, super quem factus est Spiritus Domini in medio turbæ, et ait :

Attendite, omnis Juda, et qui habitatis in Jerusalem, et tu, rex Josaphat : Hæc dicit Dominus vobis : Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem : non est enim vestra pugna, sed Dei.

Cras descendetis contra eos : ascensuri enim sunt per cælivum nomine Sis, et invenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Jeruel.

Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter stete, et videbitis auxilium Domini super vos.

Juda et Jerusalem, nolite timere, nec paveatis : cras egrediemini contra eos, et Dominus erit vobiscum.

Josaphat ergo et Juda, et omnes habitatores Jerusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, et adoraverunt eum.

Porro levitæ de filiis Caath, et de filiis Core, laudabant Dominum Deum Israel voce magna, in excelsum.

Cumque mane surrexissent, egressi sunt per

1. Mss. plerique omnes, *Ammanitis*, quod et Martianæus notat. Sed alii multo aliter, præcipue editi, et quos magno numero laudat Menochius, libri, pro eo præferunt *Idumæi*. Quam tamen lectionem in his,

quos ipse consulit P. Calmetus, non in textu, sed margini appositam testatur. Consule auctorem quæstion. Hebraic. in hunc librum.

desertum Thecæ : protectisque eis, stans Josaphat in medio eorum, dixit :

Audite me, Juda, et omnes habitatores Jerusalem : credite in Domino Deo vestro, et securi eritis : credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera.

Deditque consilium populo, et statuit cantores Domini, ut laudarent eum in turmis suis, et antecederent exercitum, ac voce consona dicerent :

Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia ejus.

Cumque cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammon, et Moab, et montis Seir, qui egressi fuerant, ut pugnarent contra Judam, et percussi sunt.

Namque filii Ammon, et Moab consurrexerunt adversum habitatores montis Seir, ut interficerent et delerent eos : cumque hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus.

Porro Juda cum venisset ad speculam, quæ respicit ad solitudinem, vidit procul omnem late regionem plenam cadaveribus, nec superesse quemquam, qui necem potuisset evadere.

Venit ergo Josaphat, et omnis populus cum eo, ad detrahenda spolia mortuorum : inveneruntque inter cadavera variam suppellectilem, vestes quoque, et vasa pretiosissima, et diripuerunt, ita ut omnia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre præ prædæ magnitudine.

Dio autem quarto congregati sunt in valle Benedictionis : etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocaverunt locum illum vallis Benedictionis usque in præsentem diem.

Reversusque est omnis vir Juda, et habitatores Jerusalem, et Josaphat ante eos, in Jerusalem cum lætitia magna, eo quod dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis.

Ingressique sunt Jerusalem cum psalteriis, et citharis, et tubis, in domum Domini.

Irruit autem pavor Domini super universa regna terrarum, cum audissent quod pugnasset Dominus contra inimicos Israel.

Quievitque regnum Josaphat, et præbuit ei Deus pacem per circuitum.

Regnavit igitur Josaphat super Judam, et erat triginta quinque annorum cum regnare cœpisset :

Viginti autem et quinque annis regnavit in Jerusalem.

Nomen matris ejus Azuba, filia Solahi.

Et ambulavit in via patris sui Asa, nec declinavit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino.

Verumtamen excelsa non abstulit, et adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum patrum suorum.

Reliqua autem gestorum Josaphat priorum et novissimorum, scripta sunt in verbis Jæu filii Anani, quæ digessit in libro regum Israel.

Post hæc iniit amicitias Josaphat rex Juda cum Ochozia rege Israel, cujus opera fuerunt impiissima.

Et particeps fuit, ut facerent naves, quæ irent in Tharsis : feceruntque classem in Asiongaber.

Prophetavit autem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Josaphat, dicens : Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naves, nec potuerunt ire in Tharsis.

Cap. XXI. — Dormivit autem Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David.

Regnavitque Joram filius ejus pro eo. Qui habuit fratres, filios Josaphat, Azariam, et Jaiel, et Zacharian, et Azariam, et Michael, et Saphatiam, omnes hi, filii Josaphat regis Israel¹.

Deditque eis pater suus multa munera argenti, et auri, et pensationes, cum civitatibus munitissimis in Juda : regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus.

Surrexit ergo Joram super regnum patris sui : cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, et quosdam de principibus Israel.

Triginta duorum annorum erat Joram cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem.

1. Editi libri cum aliquot mss. *regis Juda*. Canon Memmianus legit in contextu *regis Juda*, in margine vero *Israel*. Plures antiquioresque Latini mss. consonant Hebræorum codicibus, ubi legitur nomen

Israel, tam in excusis quam in mss. שלך ישראל *melek Israel*. In hanc difficultatem consulat qui voluerit volumina criticorum sacrorum. MART.

Ambulavitque in viis regum Israel, sicut egerat domus Achab : filia quippe Achab erat uxor ejus, et fecit malum in conspectu Domini.

Noluit autem Dominus disperdere domum David, propter pactum quod inierat cum eo, et quia promiserat ut daret ei lucernam, et filiis ejus omni tempore.

In diebus illis rebellavit Edom, ne esset subditus Judæ, et constituit sibi regem.

Cumque transisset Joram cum principibus suis, et cuncto equitatu qui erat secum, surrexit nocte, et percussit Edom, qui se circumdederat, et omnes duces equitatus ejus.

Attamen rebellavit Edom, ne esset subditiōe Juda, usque ad hanc diem.

Eo tempore et Lobna recessit, ne esset sub manu illius.

Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum : insuper et excelsa fabricatus est in urbibus Juda, et fornicari fecit habitatores Jerusalem, et prævaricari Judam.

Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat :

Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Quoniam non ambulasti in viis Josaphat patris tui, et in viis Asa regis Juda, sed incessisti per iter regum Israel, et fornicari fecisti Judam, et habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper et fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo tuo, et filiis, et uxoribus tuis, universaque substantia tua.

Tu autem ægrotabis pessimo languore uteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per dies singulos.

Suscitavit ergo Dominus contra Joram spiritum Philistinorum, et Arabum, qui confines sunt Æthiopibus. Et ascenderunt in terram Juda, et vastaverunt eam, diripueruntque cunctam substantiam, quæ inventa est in domo regis.

Insuper et filios ejus, et uxores : nec remansit ei filius, nisi Joachaz, qui minimus natus erat.

Et super hæc omnia percussit eum Dominus alvi languore insanibili.

Cumque diei succederet dies, et temporum spatia volverentur, duorum annorum expletus est circulus : et sic longa consumptus tabe, ita ut egereret etiam viscera sua, languore pariter et vita caruit.

Mortuusque est in infirmitate pessima, et non fecit ei populus secundum morem combustionis, exsequias, sicut fecerat majoribus ejus.

Triginta duorum annorum fuit, cum regnare cœpisset, et octo annis regnavit in Jerusalem.

Ambulavitque non recte, et sepelierunt eum in civitate David : verumtamen non in sepulcro regum.

Cap. XXII. — Constituerunt autem habitatores Jerusalem Ochoziam filium ejus minimum, regem pro eo :

Omnes enim majores nati, qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in castra.

Regnavitque Ochozias filius Joram regis Juda. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpisset, et uno anno regnavit in Jerusalem, et nomen matris ejus Athalia filia Amri.

Sed et ipse ingressus est per vias domus Achab : mater enim ejus impulit eum, ut impie ageret.

Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab : ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris sui, in interitum ejus.

Ambulavitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Joram filio Achab rege Israel, in bellum contra Azael regem Syriæ in Ramoth Galaad :

Vulneraveruntque Syri Joram. Qui reversus est, ut curaretur in Jezrael : multas enim plagas acceperat in supradicto certamine.

Igitur Ochozias filius Joram rex Juda, descendit ut inviseret Joram filium Achab in Jezrael ægrotantem.

Voluntatis quippe fuit Dei adversus Ochoziam, ut veniret ad Joram :

Et cum venisset, et egrederetur eum eo adversum Jeu filium Namsi, quem unxit Dominus, ut deleret domum Achab.

Cum ergo subverteret Jeu domum Achab, invenit principes Juda, et filios fratrum Ochoziæ, qui ministrabant ei, et interfecit illos.

Ipsumque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria : adductumque ad se, occidit, et sepelierunt eum : eo quod esset filius Josaphat, qui quæsierat Dominum in toto corde suo. Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ.

Siquidem Athalia mater ejus, videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, et interfecit omnem stirpem regiam domus Joram.

Porro Josabeth filia regis tulit Joas filium Ochoziæ, et furata est eum de medio filiorum regis, cum interficerentur : absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum :

Josabeth autem, quæ absconderat eum, erat filia regis Joram uxor Joiadæ pontificis, soror Ochoziæ, et idcirco Athalia non interfecit eum.

Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnavit Athalia, super terram.

Cap. XXIII. — Anno autem septimo confortatus Joiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Jeroham, et Ismael filium Johanan, Azariam quoque filium Obed', et Maasiam filium Adaiæ, et Elisaphat filium Zechri : et iniiit cum eis fœdus.

Qui circumeuntes Judam, congregaverunt levitas de cunctis urbibus Juda, et principes familiarum Israel, veneruntque in Jerusalem.

Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege, dixitque ad eos Joiada :

Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est Dominus super filios David.

Iste est ergo sermo quem faciatis :

Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum et levitarum et janitorum, crit in portis :

Tertia vero pars ad domum regis ;

Et tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti :

Omne vero reliquum vulgus sit in atriis domus Domini.

Nec quisquam alius ingrediatur domum Domini, nisi sacerdotes, et qui ministrant de levitis : ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt : et omne reliquum vulgus observet custodias Domini.

Levitæ autem circumdent regem, habentes singuli arma sua (et si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum rege et intrante et egrediente.

Fecerunt ergo levitæ, et universus Juda, juxta omnia quæ præceperat Joiada pontifex, et assumpserunt singuli viros qui sub se erant, et veniebant per ordinem sabbati, cum his qui impleverant sabbatum, et egressuri erant.

Siquidem Joiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueverant.

Deditque Joiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque et peltas regis David, quas consecraverat in domo Domini.

Constituitque omnem populum tenentium pugiones, a parte templi dextra, usque ad partem templi sinistram, coram altari et templo, per circuitum regis.

Et eduxerunt filium regis, et imposuerunt ei diadema, et testimonium, dederuntque in manu ejus tenendam legem*, et constituerunt eum regem :

Unxit quoque illum Joiada pontifex, et filii ejus : imprecaturque sunt, atque dixerunt : Vivat rex.

Quod cum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium regem, ingressa est ad populum in templum Domini.

Cumque vidisset regem stantem super gradum in introitu et principes turmasque circa eum, omnemque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, et diversi generis organis concinentem, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, et ait : Insidiæ, insidiæ.

Egressus autem Joiada pontifex ad centuriones et principes exercitus, dixit eis : Educite illam extra septa templi, et interficiatur foris gladio.

Præcepitque sacerdos, ne occideretur in domo Domini.

Et imposuerunt cervicibus ejus manus :

Cumque intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi.

Pepigit autem Joiada fœdus inter se, univer-

1. Intactum reliquimus nomen istud *Obed*, quod ita scriptum reperiretur in editis libris, in ms. Colbertino Aniciensi ac in textu Hebraico. Cæteri mss. codices legunt *Oded* cum duplici *d* juxta primum versiculum superioris capitis decimi quinti, in quo nomen *וּדְד* *Oded* occurrit; et Azarias filius etiam *Oded* dicitur. MARR.

2. Verba isthæc *dederuntque in manu ejus tenendam legem*, neque Hebræus textus, neque Græ-

cus, neque demum veteres aliæ versiones habent. Ac liceat fortasse suspicari (siquidem *testimonii* nomine significari hic vulgo putant legis præcepta, ut Hebræi autumant phylacteria, parva ex membranis volumina ob oculos gerenda) totam hanc pericopen ejus esse nominis glossema ab studioso aliquo assutum : sunt enim et mss. nonnulli codices Latini, Calmeto teste, qui eam plane omitant.

sumque populum, et regem, ut esset populus Domini.

Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, et destruxerunt eam : et altaria ac simulacra illius confregerunt :

Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras.

Constituit autem Joiada præpositos in domo Domini sub manibus sacerdotum et levitarum, quos distribuit David in domo Domini, ut offerrent holocausta Domino, sicut scriptum est in lege Mosi, in gaudio et canticis, juxta dispositionem David.

Constituit quoque janitores in portis domus Domini, ut non ingrederetur eam immundus in omni re.

Assumpsitque centuriones, et fortissimos viros ac principes populi, et omne vulgus terræ, et fecerunt descendere regem de domo Domini, et introire per medium portæ superioris in domum regis, et collocaverunt eum in solio regali.

Lætatusque est omnis populus terræ et urbs quæviæ : porro Athalia interfecta est gladio.

Cap. XXIV. — Septem annorum erat Joas cum regnare cœpisset, et quadraginta annis regnavit in Jerusalem : nomen matris ejus Sebia de Bersabeo.

Fecitque quod bonum est coram Domino cunctis diebus Joiadæ sacerdotis.

Accepit autem ei Joiada uxores duas, e quibus genuit filios et filias.

Post quæ placuit Joas, ut instauraret domum Domini. Congregavitque sacerdotes, et levitas, et dixit eis :

Egredimini ad civitates Juda, et colligite de universo Israel pecuniam ad sarta tecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatoque hoc facite.

Porro levitæ egero negligentius.

Vocavitque rex Joiadam principem, et dixit ei : Quare tibi non fuit curæ, ut cogeres levitas inferre de Juda et de Jerusalem pecuniam, quæ constituta est a Mose servo Domini, ut inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonii ?

Athalia enim impiissima, et filii ejus, destruxerant domum Dei, et de universis, quæ sanctificata fuerant templo Domini, ornaverant fanum Baalim.

Præcepit ergo rex, et fecerunt arcam : posue-

runtque eam juxta portam domus Domini forinsecus.

Et prædicatum est in Juda et Jerusalem, ut deferrent singuli pretium Domino, quod constituit Moses servus Dei super omnem Israel in deserto.

Lætatique sunt cuncti principes, et omnis populus : et ingressi contulerunt in arcam Domini, atque miserunt ita ut impleretur.

Cumque tempus esset ut deferrent arcam coram rege per manus levitarum (videbant enim multam pecuniam), ingrediebatur scriba regis, et quem primus sacerdos constituerat : effundebantque pecuniam quæ erat in arca : porro arcam reportabant ad locum suum, sicque faciebant per singulos dies, et congregata est infinita pecunia.

Quam dederunt rex et Joiada his qui præerant operibus domus Domini.

At illi conducebant ex ea cæsores lapidum, et artifices operum singulorum, ut instaurarent domum Domini : fabros quoque ferri et æris, ut quod cadere ceperat, fulciretur.

Egeruntque hi qui operabantur industria, et abducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitaverunt domum Domini in statum pristinum, et firmiter eam stare fecerunt.

Cumque complessent omnia opera, detulerunt coram rege et Joiada reliquam partem pecuniæ ; de qua facta sunt vasa templi in ministerium, et ad holocausta, phialæ quoque, et cætera vasa aurea et argentea :

Et offerrebantur holocausta in domo Domini jugiter cunctis diebus Joiadæ.

Senuit autem Joiada plenus dierum, et mortuus est, cum centum triginta esset annorum.

Sepelieruntque eum in civitate David cum regibus, eo quod fecisset bonum cum Israel et cum domo ejus.

Postquam autem obiit Joiada, ingressi sunt principes Juda, et adoraverunt regem, qui delinitus obsequiis eorum, acquievit eis.

Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, servieruntque lucis et sculptilibus, et facta est ira contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum.

Mittebatque eis prophetas, ut reverterentur ad Dominum, quos protestantes illi audire nolabant.

Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Joiadæ sacerdotem, et stetit in conspectu populi, et dixit eis :

Hæc dicit Dominus Deus : Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, et dereliquistis Dominum, ut derelinqueret vos ?

Qui congregati adversus eum, miserunt lapides juxta regis imperium in atrio domus Domini.

Et non est recordatus Joas rex misericordiæ, quam fecerat Joiada pater illius socum, sed interfecit filium ejus.

Qui cum moreretur, ait : Videat Dominus, et requirat.

Cumque evolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ : venitque in Judam et Jerusalem, et interfecit cunctos principes populi, atque universam prædam miserunt regi Damascus.

Et certe cum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit Dominus manibus eorum infinitam multitudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum patrum suorum :

In Joas quoque ignominiosa exercuere judicia.

Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis.

Surrexerunt autem contra eum servi sui, in ultionem sanguinis filii Joiadæ sacerdotis, et occiderunt eum in lectulo suo, et mortuus est.

Sepelieruntque eum in civitate David, sed non in sepulcris regum.

Insidiati vero sunt ei Zabad filius Semmaath Ammonitidis, et Jozabad filius Semarith Moabitidis.

Porro filii ejus, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub eo, et instauratio domus Dei scripta sunt diligentius in libro regum.

Regnavit autem Amasias filius ejus pro eo.

Cap. XXV. — Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare cœpisset, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem, nomen matris Joadam de Jerusalem.

Fecitque bonum in conspectu Domini : verumtamen non in corde perfecto.

Cumque roboratum sibi videret imperium, jugulavit servos, qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Mosi, ubi præcepit Dominus, dicens :

Non occidentur patres pro filiis, neque filii

pro patribus suis, sed unusquisque in suo peccato morietur.

Congregavit igitur Amasias Judam, et constituit eos per familias, tribunosque et centuriones in universo Juda et Benjamin :

Et recensuit a viginti annis et sursum, invenitque trecenta millia juvenum, qui egredierentur ad pugnam, et tenerent hastam et clypeum.

Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti.

Venit autem homo Dei ad illum, et ait : O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel : non est enim Dominus cum Israel et cunctis filiis Ephraim :

Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus : Dei quippe est et adjuvare, et in fugam convertere.

Dixitque Amasias ad hominem Dei : Quid ergo fiet de centum talentis quæ dodi militibus Israel ? Et respondit ei homo Dei : Habet Dominus unde tibi dare possit multo his plura.

Separavit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reverteretur in locum suum.

At illi contra Judam vehementer irati, reversi sunt in regionem suam.

Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, et abiit in vallem Salinarum, percussitque filios Seir decem millia.

Et alia decem millia ceperunt filii Juda, et adduxerunt ad præruptum cujusdam petreæ præcipitaveruntque eos de summo in præceps, qui universi crepuerunt.

At ille exercitus, quem remiserat Amasias, ne secum iret ad prælium, diffusus est in civitatibus Juda, a Samaria usque ad Bethoron, et interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam.

Amasias vero post cædem Idumæorum, et allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, et adorabat eos, et illis adolebat incensum.

Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetam, qui diceret ei : Cur adorasti deos, qui non liberaverunt populum suum de manu tua ?

Cumque hæc loqueretur, respondit ei : Num consiliarius regis es ? Quiesce, ne interficiam te.

Discedensque propheta : Scio, inquit, quod cogitaverit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, et insuper non acquievisti consilio meo.

Igitur Amasias rex Juda, inito pessimo consilio, misit ad Joas filium Joachaz filii Jeu, regem Israel, dicens : Veni, videamus nos mutuo.

At ille remisit nuntium, dicens : Carduus, qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicens : Da filiam tuam filio meo uxorem : et ecce bestiae, quae erant in silva Libani, transierunt, et conculcaverunt carduum.

Dixisti : Percussi Edom, et idcirco erigitur cor tuum in superbiam : sede in domo tua, cur malum adversum te provocas, ut cadas et tu, et Juda tecum ?

Noluit audire Amasias, eo quod Domini esset voluntas, ut traderetur in manibus hostium propter deos Edom.

Ascendit igitur Joas rex Israel, et mutuos sibi praebere conspectus :

Amasias autem rex Juda erat in Beth-Sames Juda :

Corruitque Juda coram Israel, et fugit in tabernacula sua.

Porro Amasiam regem Juda, filium Joas filii Joachaz, cepit Joas rex Israel in Beth-Sames, et adduxit in Jerusalem, destruxitque murum ejus a porta Ephraim usque ad portam Anguli, quadringentis cubitis.

Omne quoque aurum, et argentum, et universa vasa, quae repererat in domo Dei, et apud Obeddom. In thesauris etiam domus regiae, et filios obsidum reduxit Samariam.

Vixit autem Amasias filius Joas rex Juda, postquam mortuus est Joas filius Joachaz rex Israel, quindecim annis.

Reliqua autem sermonum Amasiae priorum et novissimorum scripta sunt in libro regum Juda et Israel.

Qui postquam recessit a Domino, tetenderunt ei insidias in Jerusalem.

Cumque fugisset Lachis, miserunt, et interfecerunt eum ibi.

Reportantesque super equos sepelierunt eum cum patribus suis in civitate David ¹.

Cap. XXVI. — Omnis autem populus Juda filium ejus Oziam annorum sexdecim constituit regem pro patre suo Amasia.

Ipse aedificavit Ailath, et restituit eam ditioni Juda, postquam dormivit rex cum patribus suis.

Sexdecim annorum erat Ozias cum regnare coepisset, et quinquaginta duobus annis regnavit in Jerusalem :

Nomen matris ejus Jechelia de Jerusalem.

Fecitque quod erat rectum in oculis Domini, juxta omnia quae fecerat Amasias pater ejus. Et exquisivit Deum in diebus Zachariae intelligentis et videntis Deum : cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus.

Denique egressus est, et pugnavit contra Philisthim, et dextruxit murum Geth, et murum Jabniae, murumque Azoli :

Aedificavit quoque oppida in Azoto, et in Philisthim.

Et adjuvit eum Deus contra Philisthim, et contra Arabes, qui habitabant in Gurbaal, et contra Ammonitas.

Appendebantque Ammonitae munera Oziae : et divulgatum est nomen ejus usque ad introitum Aegypti propter crebras victorias.

Aedificavitque Ozias turres in Jerusalem super portam Anguli et super portam Vallis, et reliquas in eodem muri latere, firmavitque eas.

Exstruxit etiam turres in solitudine, et fodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam in campestribus quam in eromi vastitate :

Vincas quoque habuit, et vitores in montibus, et in Carmelo : erat quippe homo agriculturae deditus.

Fuit autem exercitus bellatorum ejus, qui procedebant ad praelia, sub manu Jeiel scribae, Masiaeque doctoris, et sub manu Ananiae, qui erat de ducibus regis.

Omnisque numerus principum per familias virorum fortium duorum millium sexcentorum.

Et sub eis universus exercitus ², trecentorum et septem millium quingentorum : qui erant

1. Hebraeus non דָּוִד *David* hic habet, sed יְהוּדָה *Juda*. Nihilosecius, veteres alii plerique omnes interpretes, ac vulgati Latini libri *David* pari consensu praeferrunt.

2. Sic legit canon Memmianus in corpore : pro trecentis vero in margine sexcentos notat, et pro septem millibus vii millia. Quae variantes lectiones, errores sunt antiquariorum seu veterum exscriptorum Latinorum. MART.

apti ad bella, et pro rege contra adversarios dimicabant.

Præparavit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui, clypeos, et hastas, et galeas, et loricas, arcusque et fundas ad jaciendos lapides.

Et fecit in Jerusalem diversi generis machinas, quas in turribus collocavit, et in angulis murorum, ut mitterent sagittas et saxa grandia: egressumquo est nomen ejus procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, et corroborasset illum.

Sed cum roboratus esset, elevatum est cor ejus in interitum suum, et neglexit Dominum Deum suum:

Ingressusque templum Domini, adolere voluit incensum super altare thymiamatis.

Statinque ingressus post eum Azarias sacerdos, et cum eo sacerdotes Domini octoginta, viri fortissimi, restiterunt regi, atque dixerunt:

Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hujusmodi ministerium: egredere de sanctuario, ne contempseris: quia non reputabitur tibi in gloriam hoc a Domino Deo.

Iratusque est Ozias, et tenens in manu thuribulum ut adoleret incensum, minabatur sacerdotibus.

Statinque orta est lepra in fronte ejus coram sacerdotibus in domo Domini super altare thymiamatis.

Cumque respexisset eum Azarias pontifex, et omnes reliqui sacerdotes, viderunt lepram in fronte ejus, et festinato expulerunt eum.

Sed et ipse perterritus, acceleravit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini.

Fuit igitur Ozias rex leprosus usque ad diem mortis suæ, et habitavit in domo separata plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo Domini.

Porro Joatham filius ejus rexit domum regis, et judicabat populum terræ.

Reliqua autem sermonum Oziae priorum et novissimorum scripsit Isaias filius Amos, propheta.

Dormivitque Ozias cum patribus suis, et sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum, quod esset leprosus: regnavitque Joatham filius ejus pro eo.

Cap. XXVII. — Viginti quinque annorum erat Joatham cum regnare cœpisset, et sexdecim annis regnavit in Jerusalem:

Nomen matris ejus Jerusa filia Sadoc.

Fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat Osias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, et adhuc populus delinquebat.

Ipso ædificavit portam domus Domini excelsum, et in muro Ophel multa construxit.

Urbes quoque ædificavit in montibus Juda, et in vallibus castella et turres.

Ipse pugnavit contra regem filiorum Ammon, et vicit eos, dederuntque et filii Ammon in tempore illo centum talenta argenti, et decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filii Ammon, in anno secundo et tertio.

Corroboratusque est Joatham, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo.

Reliqua autem sermonum Joatham et omnes pugnae ejus, et opera, scripta sunt in libro regum Israel et Juda.

Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset, et sexdecim annis regnavit in Jerusalem.

Dormivitque Joatham cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate David, et regnavit Achaz filius ejus pro eo.

Cap. XXVIII. — Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, et sexdecim annis regnavit in Jerusalem.

Non fecit rectum in conspectu Domini sicut David pater ejus: sed ambulavit in viis regum Israel, insuper et statuas fudit Baalim.

Ipse est, qui adolevit incensum in valle Benennom, et lustravit filios suos in igno, juxta ritum gentium quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel.

Sacrificabat quoque, et thymiana succendebat in excelsis, et in collibus, et sub omni ligno frondoso.

Tradiditque eum Dominus Deus ejus in manu regis Syriae, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de ejus imperio, et adduxit in Damascum:

Manibus quoque regis Israel traditus est, et percussus plaga grandi.

Occiditque Phacee, filius Romelæ, de Juda centum viginti millia in die uno, omnes viros

bellatores : eo quod reliquissent Dominum Deum patrum suorum.

Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Maasiam filium regis, et Ezricam ducem domus ejus, Eleanam quoque secundum a rege.

Ceperuntque filii Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, et puellarum, et infinitam prædam : pertuleruntque eam in Samariam.

Ea tempestate erat ibi propheta Domini, nomine Oded, qui egressus obviam exercitui venienti in Samariam, dixit eis :

Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Juda tradidit eos in manibus vestris, et occiditis eos atrociter, ita ut ad cælum pertingeret vestra crudelitas.

Insuper filios Juda et Jerusalem vultis vobis subjicere in servos et ancillas : quod nequaquam facto opus est : peccastis enim super hoc Domino Deo vestro.

Sed audite consilium meum, et reducite captivos, quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor Domini imminet vobis.

Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Johanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellum, et Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant de prælio, et dixerunt eis :

Non introducetis huc captivos, ne peccemus Domino. Quare vultis adjicere super peccata nostra, et vetera cumulare delicta? Grande noxipe peccatum est, et ira furoris Domini imminet super Israel.

Dimiseruntque viri bellatores prædam, et universa quæ ceperant, coram principibus et omni multitudine.

Steteruntque viri quos supra memoravimus, et apprehendentes captivos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis.

Cumque vestissent eos, et calceassent, et refecissent cibo ac potu, unxissentque propter laborem, et adhibuissent eis curam, quicumque ambulare non poterant, et erant imbecillo corpore, imposuerunt eos jumentis, et adduxerunt

Jericho civitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reversi sunt Samariam.

Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum, auxilium postulans.

Veneruntque Idumæi, et percusserunt multos ex Juda, et ceperunt prædam magnam.

Philisthiim quoque diffusi sunt per urbes campestris, et ad meridiem Juda : ceperuntque Both-Sames, et Aialon, et Gaderoth, Socho quoque, et Thamnan, et Gamzo, cum viculis suis, et habitaverunt in eis.

Humiliaverat enim Dominus Judam propter Achaz regem Juda, eo quod nudasset eum auxilio, et contemptui habuisset Dominum.

Adduxitque contra eum Thelgath Phalnasar¹, regem Assyriorum, qui ei afflixit eum et, nullo resistente, vastavit.

Igitur Achaz, spoliata domo Domini, et domo regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera, et tamen nihil ei profuit.

Insuper et in tempore angustiarum suarum auxilium contempnit in Dominum. ipse per se rex Achaz immolavit diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit :

Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi ; cum e contrario ipsi fuerint ruinæ ei et universo Israel.

Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque contractis, clausit januas templi Dei, et fecit sibi altaria in universis angulis Jerusalem.

In omnibus quoque urbibus Juda exstruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam provocavit Dominum Deum patrum suorum.

Reliqua autem sermonum ejus et omnium operum priorum² et novissimorum scripta sunt in libro regum Juda et Israel.

Dormivitque Achaz cum patribus suis, et sepelierunt eum in civitate Jerusalem³; neque enim receperunt eum in sepulcra regum Israel. Regnavitque Ezechias filius ejus pro eo.

Cap. XXIX. — Igitur Ezechias regnare cœpit, cum viginti quinque esset annorum, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem.

1. Mss. Latini constanter legunt hic supra *Theglath Phulasar*, de quo dictus est sufficienter. MART.

2. Latini alii libri addunt *suorum*.

3. Memmianus canon retinet hoc loco variantem unctionem : nam in contextu ita habet *in civitate*

David : sed pro *David* notat in margine *Hierusalem*. LXX legunt *in civitate David*, quod verum comprobatur e vers. 20, cap. XVI, lib. IV Regum. Hebræus *sepelierunt eum in civitate, in Jerusalem*. MART.

Nomen matris ejus Abia, filia Zachariæ.

Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus.

Ipsè [Al. ipso] anno et mense primo regni sui aperuit valvas domus Domini, et instauravit eas.

Adduxitque sacerdotes atque levitas, et congregavit eos in plateam orientalem.

Dixitque ad eos : Audite me, levitæ, et sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, et auferte omnem immunditiam de sanctuario.

Peccaverunt patres nostri, et fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum : everterunt facies suas a tabernaculo Domini et præbuerunt dorsum.

Clauserunt ostia, quæ erant in porticu, et exstinxerunt lucernas, incensumque non adoleverunt, et holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel.

Concitatus est itaque furor Domini super Judam et Jerusalem, tradiditque eos in commotionem, et in interitum, et in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris.

En, corruerunt patres nostri gladiis, filii nostri, et filiæ nostræ, et conjuges captivæ ductæ sunt, propter hoc scelus.

Nunc ergo placet mihi, ut ineamus fœdus cum Domino Deo Israel, et avertet a nobis furorem iræ suæ.

Filii mei ¹, nolite negligere, vos elegit Dominus, ut stetis coram eo, et ministretis illi, colatisque eum, et cremetis ² incensum.

Surrexerunt ergo levitæ : Maath filius Amasai [Al. Amasiæ], et Joel filius Azariæ, de filiis Caath.

Porro de filiis Merari, Cis filius Abdi [Al. Abdai], et Azarias filius Jaalelel [Al. Jalalect].

De filiis autem Gerson, Joa filius Zemina, et Eden filius Joa.

At vero de filiis Elisaphan, Samri, et Jaiel.

De filiis quoque Asaph, Zacharias et Mathanias ;

Necnon de filiis Eman, Jaiel, et Semei :

Sed et de filiis Idithun, Semeias et Oziel.

Congregaveruntque fratres suos, et sanctifi-

cati sunt, et ingressi sunt juxta mandatum regis et imperium Domini, ut expiarent domum Dei.

Sacerdotes quoque ingressi templum Domini ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt levitæ, et asportaverunt ad torrentem Cedron foras.

Cœperunt autem prima die mensis primi mundare et in die octavo ejusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaveruntque templum diebus octo, et in die sexta decima mensis ejusdem quod cœperant, impleverunt.

Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, et dixerunt ei :

Sanctificavimus omnem domum Domini, et altare holocausti, vasaque ejus, necnon et mensam propositionis cum omnibus vasis suis, cunctamque templi supellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postquam prævaricatus est, et ecce exposita sunt omnia coram altare Domini.

Consurgensque diluculo, Ezechias rex, adunavit omnes principes civitatis, et ascendit in domum Domini :

Obtuleruntque simul tauros septem, arietes septem, agnos septem, et hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda.

Dixitque sacerdotibus filiis Aaron ut offerrent super altare Domini.

Mactaverunt igitur tauros et susceperunt sacerdotes sanguinem, et fuderunt illum super altare :

Mactaverunt etiam arietes, et illorum sanguinem super altare fuderunt ;

Immolaveruntque agnos, et fuderunt super altare sanguinem.

Applicueruntque hircos pro peccato, coram rege et universa multitudine, imposueruntque manus suas super eos : et immolaverunt illos sacerdotes, et asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo universi Israelis :

Pro omni quippe Israel præceperat rex ut holocaustum fieret, et pro peccato.

Constituit quoque levitas in domo Domini, cum cymbalis, et psalteriis, et citharis, secundum dispositionem David, et Gad Videntis regis, et Nathan prophetæ :

1. In mss. codicibus *filiis mi*. Consequenter etiam legunt iidem mss. *filius Amasiæ*, et *filius Abdai*, non *filius Amasai*, aut *filius Abdi*. MART.

2. Iidem hic *ei* pronomen interserunt.

Siquidem Domini præceptum fuit per manum prophetarum ejus.

Steteruntque levitæ tenentes organa David, et sacerdotes tubas.

Et jussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare :

Cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, et clangere tubis, atque in diversis organis, quæ David rex Israel præparaverat, concrepare.

Omni autem turba adorante, cantores et ii qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum.

Cumque finita esset oblatio, incurvatus est rex, et omnes qui erant cum eo, et adoraverunt.

Præcepitque Ezechias et principes levitis, ut laudarent Dominum sermonibus David, et Asaph Videntis : qui laudaverunt eum magna lætitia, et curvato genu adoraverunt.

Ezechias autem etiam hæc addidit : Implestis manus vestras Domino, accedite, et offerte victimas, et laudes in domo Domini.

Obtulit ergo universa multitudo hostias, et laudes, et holocausta, mente devota.

Porro numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit, tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos.

Sanctificaveruntque Domino boves sexcentos, et oves tria millia.

Sacerdotes vero pauci erant nec poterant sufficere ut pelles holocaustorum detraherent : unde et levitæ fratres eorum adjuverunt eos, donec impleretur opus, et sanctificarentur antistites :

Levitæ quippe faciliori ritu sanctificantur quam sacerdotes.

Fuerunt ergo holocausta plurima, adipēs pacificorum et libamina holocaustorum : et completus est cultus domus Domini.

Lætatusque est Ezechias, et omnis populus, eo quod ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

Cap. XXX. — Misit quoque Ezechias ad omnem Israel et Judam : scripsitque epistolas ad Ephraim et Manassam, ut venirent ad domum

Domini in Jerusalem, et facerent phase Domino Deo Israel.

Inito ergo consilio regis et principum, et universi cœtus Jerusalem, decreverunt ut facerent phase mense secundo.

Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, et populus nondum congregatus fuerat in Jerusalem.

Placuitque sermo regi et omni multitudini.

Et decreverunt ut mitterent nuntios in universum Israel, de Bersabee usque Dan, ut venirent, et facerent phase Domino Deo Israel in Jerusalem : multi enim non fecerant sicut lego præscriptum est,

Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, et principum ejus, in universum Israel et Judam, juxta id quod rex jusserat prædicantes :

Filii Israel, revertimini ad Dominum Deum Abraham, et Isaac, et Israel : et revertetur ad reliquias, quæ offugerunt manum regis Assyrionum.

Nolite fieri sicut patres vestri et fratres, qui recesserunt a Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis.

Nolite indurare cervices vestras, sicut patres vestri : tradite manus Domino, et venite ad sanctuarium ejus, quod sanctificavit in æternum :

Servite Domino Deo patrum vestrorum, et avertetur a vobis ira furoris ejus.

Si enim vos reversi fueritis ad Dominum, fratres vestri et filii habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captivos, et revertentur in terram hanc :

Pius enim et clemens est Dominus Deus vester, et non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum.

Igitur cursores peregrabant velociter de civitate in civitatem, per terram Ephraim et Manasse usque ad Zabulon, illis irridentibus et subsannantibus eos.

Attamen quidam viri ex Aser, et Manasse, et Zabulon, aquiescentes consilio venerunt Jerusalem.

1. Hebræus atque ipse Græcus textus tantum habent organa David regis Israelis, verbis quæ subsequuntur præparaverat concrepare, præter-

missis. In pluribus autem mss. Martianæus repererat legit pro præparaverat.

In Juda vero facta est manus Domini, ut daret eis cor unum : ut facerent, juxta præceptum regis et principum, verbum Domini.

Congregatique sunt in Jerusalem populi multi, ut facerent solemnitatem azymorum, mense secundo ;

Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Jerusalem, atque universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subvertentes, projecerunt in torrentem Cedron.

Immolaverunt autem phase quarta decima die mensis secundi.

Sacerdotes quoque atque levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini :

Steteruntque in ordine suo, juxta dispositionem et legem Mosi hominis Dei : sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus levitarum, eo quod multa turba sanctificata non esset : et idecirco levitæ immolarent phase his qui non occurrerant sanctificari Domino.

Magna etiam pars populi de Ephraim, et Manasse, et Issachar, et Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit phase, non juxta quod scriptum est :

Et oravit pro eis Ezechias, dicens : Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum : et non imputabit eis quod minus sanctificati sunt.

Quem exaudivit Dominus, et placatus est populo.

Feceruntque filii Israel, qui inventi sunt in Jerusalem, solemnitatem azymorum septem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum per singulos dies :

Levitæ quoque et sacerdotes, per organa¹, quæ suo officio congruebant.

Et locutus est Ezechias ad cor omnium levitarum, qui habebant intelligentiam bonam super Domino :

Et comederunt septem diebus solemnitatis, immolantes victimas pacificorum, et laudantes Dominum Deum patrum suorum.

Placuitque universæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies septem : quod et fecerunt cum ingenti gaudio.

1. In Hebræo est *in organis*, seu *vasis fortitudinis Domini*: בכלי עז ליהיה: strictus adhuc in

Ezechias enim rex Juda præbuerat multitudi-
dini mille tauros, et septem millia ovium :

Principes vero dederunt populo tauros mille, et oves decem millia : sanctificata ergo est sacerdotum plurima multitudo.

Et hilaritate perfusa omnis turba Juda, tam sacerdotum et levitarum quam universæ frequentiæ, quæ venerat ex Israel : proselytorum quoque de terra Israel, et habitantium in Juda.

Factaque est grandis celebritas in Jerusalem, qualis a diebus Salomonis filii David regis Israel in ea urbe non fuerat.

Surrexerunt autem sacerdotes atque levitæ benedictentes populo : et exaudita est vox eorum : pervenitque oratio in habitaculum sanctum cæli.

Cap. XXXI. — Cumque hæc fuissent rite celebrata, egressus est omnis Israel, qui inventus fuerat in urbibus Juda, et fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, et altaria destruxerunt non solum de universo Juda et Benjamin, sed et de Ephraim quoque et Manasse, donec penitus evertèrent :

Reversique sunt omnes filii Israel in possessiones et civitates suas.

Ezechias autem constituit turmas sacerdotales et leviticas per divisiones suas, unumquemque in officio proprio, tam sacerdotum videlicet quam levitarum, ad holocausta et pacifica, ut ministrarent et confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini.

Pars autem regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum, mane semper et vespere, sabbatis quoque et calendis, et solemnitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege Mosi.

Præcepit etiam populo habitantium in Jerusalem, ut darent partes sacerdotibus et levitis, ut possent vacare legi Domini.

Quod cum percubisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filii Israel frumenti, vini, et olei, mellis quoque, et omnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt.

Sed et filii Israel et Juda, qui habitabant in urbibus Juda, obtulerunt decimas boum et ovium, decimasque sanctorum quæ voverant

Græco ἐν ὄργάνοις τῶ Κυρίου. Videtur autem aliter in suo legisse exemplari Hieronymus.

Domino Deo suo : atque universa portantes, fecerunt acervos plurimos.

Mense tertio ceperunt acervorum jacere fundamenta, et mense septimo compleverunt eos.

Cumque ingressi fuissent Ezechias et principes ejus, viderunt acervos, et benedixerunt Domino ac populo Israel.

Interrogavitque Ezechias sacerdotes et levitas, cur ita jacerent acervi.

Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens :

Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, et saturati sumus, remanseruntque plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo; reliquiarum autem copia est ista, quam cernis.

Præcepit igitur Ezechias, ut præpararent horrea in domo Domini.

Quod cum fecissent, intulerunt tam primitias, quam decimas, et quæcunque voverant, fideliter:

Fuit autem præfectus eorum Chonenias levita, et Semei frater ejus, secundus.

Post quem Jaiel, et Azarias, et Naath, et Asael, et Jerimoth :

Jazabad quoque, et Eliel, et Jesmachias, et Maath, et Banaias, præpositi sub manibus Choneniæ, et Semei fratris ejus, ex imperio Ezechiae regis et Azariæ pontificis domus Dei ad quos omnia pertinebant.

Core vero filius Jemna levites et janitor orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino, primitiisque et consecratis in Sancta sanctorum.

Et sub cura ejus Eden, et Benjamin, Jesue, et Semeias, Amarias quoque et Sechonias, in civitatibus sacerdotum, ut fideliter distribuere fratribus suis partes, minoribus atque majoribus : exceptis maribus ab annis tribus et supra, cunctisque qui ingrediebantur templum Domini, et quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque observationibus juxta divisiones suas, sacerdotibus per familias, et levitis a vicesimo anno et supra, per ordines et turmas suas, universæque multitudini, tam uxoribus quam liberis eorum utriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur.

Sed et filiorum Aaron per agros et suburbana

urbium singularum dispositi erant viri, qui partes distribuere universo sexui masculino de sacerdotibus et levitis.

Fecit ergo Ezechias universa quæ diximus, in omni Juda : operatusque est bonum et rectum et verum, coram Domino Deo suo, in universa cultura ministerii domus Domini, juxta legem et cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo : fecitque, et prosperatus est.

Cap. XXXII. — Post quæ et hujusmodi voritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, et ingressus Judam, obsedit civitates munitas, volens eas capere.

Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, et totum belli impetum verti contra Jerusalem, inito cum principibus consilio virisque fortissimis, ut obturarent¹ capita fontium, qui erant extra urbem :

Et hoc omnium decernente sententia, congregavit plurimam multitudinem, et obturaverunt cunctos fontes, et rivum qui fluebat in medio terræ, dicentes :

Ne veniant reges Assyriorum, et invenient aquarum abundantiam.

Ædificavit quoque, agens industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, et exstruxit turres desuper, et forinsecus alterum murum : instauravitque Mello in civitate David, et fecit universi generis armaturam et clypeos :

Constituitque principes bellatorum in exercitu, et convocavit universos in platea portæ civitatis, ac locutus est ad eos dicens :

Viriliter agite, et confortamini : nolite timere, nec paveatis regem Assyriorum, et universam multitudinem, quæ est cum eo.

Multo enim plures nobiscum sunt, quam cum illo.

Cum illo est brachium carneum, nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis.

Confortatusque est populus hujusmodi verbis Ezechiae regis Juda.

Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum servos suos Jerusalem (ipse enim cum universo exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Juda, et ad omnem populum qui erat in urbe, dicens :

1. Vitiose Latini quidam impressi libri *obumbrarent*.

Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum : In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem ?

Num Ezechias decipit vos, ut tradat morti in fame et in siti, affirmans quod Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum ?

Nunquid non iste est Ezechias qui destruxit excelsa illius et altaria, et præcepit Juda et Jerusalem, dicens : Coram altari uno adorabitis, et in ipso comburetis incensum ?

An ignoratis quæ ego fecerim, et patres mei cunctis terrarum populis ?

Nunquid prævaluerunt dii gentium, omniumque terrarum, liberare regionem suam de manu mea ?

Quis est de universis diis gentium quas vastaverunt patres mei, qui potuerit eruere populum suum de manu mea, ut possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu ?

Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu mea, et de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea.

Sed et alia multa locuti sunt servi ejus, contra Dominum Deum, et contra Ezechiam servum ejus. Epistolas quoque scripsit plenas blasphemie in Dominum Deum Israel, et locutus est adversus eum :

Sicut dii gentium cæterarum non potuerunt liberare populum suum de manu mea : sic et Deus Ezechie eruere non poterit populum suum de manu ista.

Insuper et clamore magno, lingua Judaica, contra populum qui sedebat in muris Jerusalem, personabat, ut terreret eos, et caperet civitatem.

Locutusque est contra Deum Jerusalem, sicut adversum deos populorum terræ, opera manuum hominum.

Oraverunt igitur, Ezechias rex, et Isaias filius Amos propheta, adversum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt usque in cælum.

Et misit Dominus Angelum, qui percussit omnem virum robustum, et bellatorem, et principem exercitus regis Assyriorum : reversusque est cum ignominia in terram suam.

Cumque ingressus esset domum dei sui, filii qui egressi fuerant de utero ejus, interfecerunt eum gladio.

Salvavitque Dominus Ezechiam et habitatores Jerusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, et de manu omnium, et præstitit eis quietem per circuitum.

Multi etiam deferebant hostias et sacrificia Domino in Jerusalem, et munera Ezechie regi Juda; qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus.

In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et oravit Dominum : exaudivitque eum, et dedit ei signum.

Sed non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia elevatum est cor ejus : et facta est contra eum ira et contra Judam et Jerusalem.

Humiliatusque est postea, eo quod exaltatum fuisset cor ejus, tam ipse, quam habitatores Jerusalem : et idcirco non venit super eos ira Domini in diebus Ezechie.

Fuit autem Ezechias dives et inclytus valde, et thesaurus sibi plurimos congregavit argenti et auri et lapidis pretiosi, aromatum, et armorum universi generis, et vasorum magni pretii.

Apothecas quoque frumenti, vini et olei, et præsepia omnium jumentorum, caulasque pecorum :

Et urbes ædificavit sibi : habebat quippe greges ovium et armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei Dominus substantiam multam nimis.

Ipse est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gion, et avertit eas subter ad occidentem urbis David : in omnibus operibus suis fecit prospere quæ voluit.

Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, dereliquit eum Deus, ut tentaretur et nota fierent omnia quæ erant in corde ejus.

Reliqua autem sermonum Ezechie, et misericordiarum ejus, scripta sunt in visione Isaiæ filii Amos propheta, et in libro regum Juda et Israel.

Dormivitque Ezechias cum patribus suis, et sepelierunt eum super sepulcra filiorum David, et celebravit ejus exsequias universus Juda, et omnes habitatores Jerusalem : regnavitque Manasses filius ejus pro eo.

Cap. XXVIII. — Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Jerusalem.

Fecit autem malum coram Domino, juxta abominaciones gentium, quas subvertit Dominus coram filiis Israel :

Et conversus restauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus.

Construxitque aras Baalim, et fecit lucos, et adoravit omnem militiam cæli, et coluit eam.

Ædificavit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominus : In Jerusalem erit nomen meum in æternum.

Ædificavit autem ea cuncto exercitui cæli, in duobus atriis domus Domini.

Transireque fecit filios suos per ignem in valle Benenom :

Observabat somnia, sectabatur auguria, maleficis artibus inserviebat, habebat secum magos et incantatores :

Multaque mala operatus est coram Domino, ut irritaret eum.

Sculptile quoque et conflatile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad David, et ad Salomonem filium ejus, dicens :

In domo hac et [*Al. tac. et*] in Jerusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum.

Et moveri non faciam pedem Israel de terra quam tradidi patribus eorum : ita duntaxat si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctamque legem et cæremonias atque judicia per manum Mosi.

Itaque Manasses seduxit Judam, et habitatores Jerusalem, ut facerent malum super omnes gentes quas subverterat Dominus a facie filiorum Israel.

Locutusque est Dominus ad eum, et ad populum illum, et attendere noluerunt.

Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum : ceperuntque Manassen, et victum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.

Qui postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum : et egit pœnitentiam valde coram Deo patrum suorum.

Deprecatusque est eum, et obsecravit intente, et exaudivit orationem ejus.

Rêdixitque eum Jerusalem in regnum suum, et cognovit Manasses quod Dominus ipse est [*Al. esset*] Deus.

Post hæc ædificavit murum extra civitatem David, ad occidentem Gion in convalle ab in-

troitu portæ piscium per circuitum usque ad Ophel, et exaltavit illum vehementer.

Constituitque principes exercitus in cunctis civitatibus Juda munitis :

Et abstulit deos alienos, et simulacrum de domo Domini :

Aras quoque, quas fecerat in monte domus Domini, et in Jerusalem, et projecit omnia extra urbem.

Porro restauravit altare Domini, et immolavit super illud victimas, et pacifica, et laudem.

Præcepitque Judæ, ut serviret Domino Deo Israel.

Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo.

Reliqua autem gestorum Manasses, et obsecratio ejus ad Deum suum : verba quoque Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israel, continentur in sermonibus regum Israel.

Oratio quoque ejus et exauditio, et cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus ædificavit excelsa, et fecit lucos et statuas, antequam ageret pœnitentiam, scripta sunt in sermonibus Ozai.

Dormivit ergo Manasses cum patribus suis, et sepelierunt eum in domo sua : regnavitque pro eo filius ejus Amon.

Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, et duobus annis regnavit in Jerusalem.

Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater ejus :

Et cunctis idolis, quæ Manasses fuerat fabricatus, immolavit atque sorvivit.

Et non est reveritus faciem Domini, sicut reveritus est Manasses pater ejus : et multo majora deliquit.

Cumque conjurassent adversus eum servi sui, interfecerunt eum in domo sua.

Porro reliqua populi multitudo, cæsis iis, qui Amon percusserant, constituit regem Josiam filium ejus pro eo.

Cap. XXXIV. — Octo annorum erat Josias cum regnare cœpisset, et triginta et uno anno regnavit in Jerusalem.

Fecitque quod erat rectum in conspectu Domini, et ambulavit in viis David patris sui : non declinavit neque ad dextram, neque ad sinistram.

Octavo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer, cepit quærere Deum patris sui David :

Et duodecimo anno, postquam¹ cœperat, mundavit Judam et Jerusalem ab excelsis, et lucis, simulacrisque et sculptilibus.

Destrueruntque coram eo aras Baalim : et simulacra, quæ superposita fuerant, demoliti sunt :

Lucos etiam, et sculptilia succidit atque comminuit :

Et super tumulos eorum, qui eis immolare consueverant, fragmenta dispersit.

Ossa præterea sacerdotum combussit in altari-bus idolorum, mundavitque Judam et Jerusalem.

Sed et in urbibus Manasse, et Ephraim, et Simeon usque Nephthali, cuncta subvertit.

Cumque altaria dissipasset, et lucos, et sculptilia contrivisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de universa terra Israel, reversus est Jerusalem.

Igitur anno octavo decimo regni sui, mundata jam terra, et templo Domini, misit Saphan filium Esclia, et Maasiam principem civitatis, et Joa filium Joahaz a commentariis, ut instaurarent domum Domini Dei sui.

Qui venerunt ad Helciam sacerdotem magnum :

Acceptamque ab eo pecuniam, quæ illata fuerat in domum Domini, et quam congregaverant levitæ, et janitores de Manasse, et Ephraim, et universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda, et Benjamin, et habitatoribus Jerusalem, tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo Domini, ut instaurarent templum, et infirma quæque sarcirent.

At illi dederunt eam artificibus et cæmentariis, ut emerant lapides de lapidinis², et ligna ad commissuras ædificii, et ad contignationem domorum, quas destruxerant reges Juda. Qui fideliter cuncta faciebant.

Erant autem præpositi operantium, Jaath et Abdias de filiis Merari, Zacharias et Mosollam de filiis Caath, qui urgebant opus : omnes levitæ scientes organo canere.

Super eos vero, qui ad varios usus onera portabant, erant scribæ, et magistri de levitis janitores.

Cumque efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos librum legis Domini per manum Mosi.

Et ait ad Saphan scribam : Librum legis inveni in domo Domini : et tradidit ei.

At ille intulit volumen ad regem, et nuntiavit et dicens : Omnia quæ dedisti in manu servorum tuorum, ecce complentur.

Argentum quod repertum est in domo Domini, conflaverunt : datumque est præfectis artificum, et diversa opera fabricantium.

Præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum.

Quem cum, rege præsentem, recitasset, audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua : et præcepit Helciæ, et Ahicam filio Saphan, et Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, et Asiæ servo regis, dicens :

Ite, et orate Dominum pro me, et pro reliquiis Israel et Juda, super universis sermonibus libri istius, qui repertus est :

Magnus enim furor Domini stillavit super nos, eo quod non custodierint patres nostri verba Domini, ut facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine.

Abiit ergo Helcias, et hi qui simul a rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem [At. propheten], uxorem Sellum filii Thecuat, filii Hasra custodis vestium : quæ habitabat in Jerusalem in Secunda : et locuti sunt ei verba, quæ supra narravimus.

At illa respondit eis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Dicite viro qui misit vos ad me :

Hæc dicit Dominus : Ecce ego inducam mala super locum istum, et super habitatores ejus, cunctaque maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Juda. Quia dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent in cunctis operibus manuum suarum.

1. Vulgati interserunt, quod et subaudiendum est, verbum *regnare*. Ad veterum tamen mss. et Hebr. contextus fidem illud Martianæus expunxit. Verum Hebræus non illud modo verbum retinet, sed et præcedens *postquam*, atque alio fere sensu habet *duodecimo anno cepit mundare Judam, etc.* Videtur

adeo, ut recte constet et in Latino, aut illud quoque verbum retinendum cum Vulgatis et Græco, aut neutrum cum Hebræo.

2. Hic constanter legitur in mss. exemplaribus *lapidinis* : et postea vers. 22, *ad Oldam propheten*. MART.

Idcirco stillabit furor meus super locum istum, et non exstinguetur.

Ad regem autem Juda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic loquimini :

Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quoniam audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, et humiliatus est in conspectu Dei, super his quæ dicta sunt contra locum hunc, et habitatores Jerusalem, reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevistis coram me : ego quoque exaudivi te, dicit Dominus.

Jam enim colligam te ad patres tuos, et inferis in sepulcrum tuum in pace : nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum et super habitatores ejus.

Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat.

At ille, convocatis universis majoribus natu Juda et Jerusalem, ascendit in domum Domini, unaque omnes viri Juda et habitatores Jerusalem, sacerdotes et levitæ, et cunctus populus a minimo usque ad maximum.

Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis :

Et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post eum, et custodiret præcepta, et testimonia, et justificationes ejus, in toto corde suo, et in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat.

Adjuravit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Jerusalem et Benjamin : et fecerunt habitatores Jerusalem juxta pactum Domini Dei patrum suorum.

Abstulit ergo Josias cunctas abominationes de universis regionibus filiorum Israel : et fecit omnes, qui residui erant in Israel, servire Domino Deo suo.

Cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum.

Cap. XXXV. — Fecit autem Josias in Jerusalem phase Domino, quod immolatum est quarta decima die mensis primi :

Et constituit sacerdotes in officiis suis, hortatusque est eos ut ministrarent in domo Domini.

Levitæ quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, locutus est :

Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificavit Salomon filius David rex Israel, nequam enim cam ultra portabitis :

Nunc autem ministrare Domino Deo vestro, et populo ejus Israel. Et præparate vos per domos et cognationes vestras, in divisionibus singulorum, sicut præcepit David rex Israel et descripsit Salomon filius ejus.

Et ministrare in sanctuario per familias turmasque leviticas, et sanctificati immolate phase :

Fratres etiam vestros, ut possint juxta verba quæ locutus est Dominus in manu Mosi facere, præparate.

Dedit præterea Josias omni populo, qui fuerat inventus in solemnitate phase, agnos et hædos de gregibus, et reliqui pecoris triginta millia, boumque tria millia. Hæc de regis universa substantia.

Duces quoque ejus, sponte quod voverant, obtulerunt, tam populo, quam sacerdotibus et levitis.

Porro Helcias, et Zacharias, et Jaiel, principes domus Domini, dederunt sacerdotibus ad faciendum phase pecora commixtim duo millia sexcenta, et boves trecentos.

Chonenas autem, et Semeias, etiam et Nathanael, et fratres ejus, necnon Absabias, et Jeiel, et Jozabad, principes levitarum, dederunt cæteris levitis ad celebrandum phase quinque millia pecorum, et boves quingentos.

Præparatumque est ministerium, et steterunt sacerdotes in officio suo :

Levitæ quoque in turmis, juxta regis imperium.

Et immolatum est phase, asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem, et levitæ detraxerunt pelles hotocaustorum : et separaverunt ea, ut darent per domos et familias singulorum, et offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Mosi :

De bobus quoque fecerunt similiter.

Et assaverunt phase super ignem, juxta quod lege præceptum est :

Pacificas vero hostias coxerunt in lebetibus, et cacabis, et ollis, et festinato distribuerunt universæ plebi :

Sibi autem et sacerdotibus postea paraverunt :

Nam in oblatione holocaustorum et adipum usque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati.

Unde levitæ sibi et sacerdotibus filiis Aaron paraverunt novissimis.

Porro cantores filii Asaph stabant in ordine suo, juxta præceptum David, et Asaph, et Eman, et Idithun, prophetarum regis :

Janitores vero per portas singulas observabant, ita ut nec puncto quidem discederent a ministerio :

Quam ob rem et fratres eorum levitæ paraverunt eis cibos.

Omnis igitur cultura Domini rite completa est in die illa, ut facerent phase, et offerrent holocausta super altare Domini, juxta præceptum regis Josiæ.

Feceruntque filii Israel, qui reperti fuerant ibi, phase in tempore illo, et solemnitatem azy-morum septem diebus.

Non fuit phase simile huic in Israel a diebus Samuelis prophetæ.

Sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit phase sicut Josias, sacerdotibus, et levitis, et omni Judæ, et Israel qui repertus fuerat, et habitantibus in Jerusalem.

Octavo decimo anno regni Josiæ hoc phase celebratum est.

Postquam instauraverat Josias templum, ascendit Nechao¹ rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis juxta Euphraten : et processit in occursum ejus Josias.

At ille, missis ad eum nuntiis, ait :

Quid mihi et tibi est, rex Juda? Non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato ire præcepit : desine adversum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te.

Noluit Josias reverti, sed præparavit contra eum bellum, nec acquievit sermonibus Nechao ex ore Dei, verum perrexit ut dimicaret in campo Mageddo.

Ibique vulneratus a sagittariis, dixit pueris suis : Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum.

Qui transtulerunt eum de curru in alterum currum qui sequebatur eum more regio, et asportaverunt eum in Jerusalem, mortuusque est, et sepultus in mausoleo patrum suorum :

Et universus Juda et Jerusalem luxerunt eum :

Jeremias maxime : cujus omnes cantores atque cantatrices, usque in præsentem diem, la-

mentationes super Josia replicant : et quasi lex obtinuit in Israel :

Ecce scriptum fertur in lamentationibus.

Reliqua autem sermonum Josiæ et misericordiarum ejus, quæ lege præcepta sunt Domini, opera quoque illius prima et novissima scripta sunt in libro regum Israel et Juda.

Cap. XXXVI. — Tulit ergo populus terræ Joachaz filium Josiæ, et constituit regem pro patre suo in Jerusalem.

Viginti trium annorum erat Joachaz cum rognare cœpisset, et tribus mensibus regnavit in Jerusalem.

Amovit autem eum rex Ægypti cum venisset Jerusalem, et condemnavit terram centum talentis argenti, et talento auri.

Constituitque regem pro eo Eliacim fratrem ejus, super Judam et Jerusalem, et vertit nomen ejus Joiacim.

Ipsam vero Joachaz tulit secum, et abduxit in Ægyptum.

Viginti quinque annorum erat Joiacim cum rognare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo.

Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum, et vinctum catenis duxit in Babylonem.

Ad quam et vasa Domini transtulit, et posuit ea in templo suo.

Reliqua autem verborum Joiacim, et abominationum ejus, quas operatus est, et quæ inventa sunt in eo, continentur in libro regum Israel et Juda.

Regnavitque Joiachin filius ejus pro eo.

Octo annorum erat Joiachin cum regnare cœpisset, et tribus mensibus ac decem diebus regnavit in Jerusalem, fecitque malum in conspectu Domini.

Cumque anni circulus volveretur, misit Nabuchodonosor rex, qui abduxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini.

Regem constituit Sedeciam fratrem ejus² super Judam et Jerusalem.

1. In Memmiano canone legitur varians isthæc lectio *Necho* et *Nechato*. MART.

2. In Hebræo scriptum legimus יְיָ אֱחָיו, quod significat *fratrem ejus*. Hanc lectionem Latini mss. antiquiores retinent, regius scilicet, Memmian.

Colbert. Aniciensis, San-German. num. 15, Corbeiens. num. 14, et alius num. 1 prima manu. Sciendum tamen hic esse Hebraismum, quo *patruus* dicitur *frater*, sicut in Genesi Abraham et Lot *fratres* appellantur, Sedecias enim frater fuit patris Jo-

Viginti et unius annierat Sedecias cum regnare cœpisset, et undecim annis regnavit in Jerusalem.

Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec erubuit faciem Jeremiæ prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini.

A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adjuraverat eum per Deum.

Et induravit cervicem suam et cor, ut non reverteretur ad Dominum Deum Israel.

Sed et universi principes sacerdotum, et populus, prævaricati sunt inique juxta universas abominationes gentium, et polluerunt domum Domini, quam sanctificaverat sibi in Jerusalem.

Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, et quotidie commonens, eo quod parceret populo et habitaculo suo.

At illi subsannabant nuntios Dei, et parvipendebant sermones ejus, illudebantque prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum ejus, et esset nulla curatio.

Adduxit enim super eos regem Chaldæorum, et interficit juvenes eorum gladio in domo sanctuarii sui.

Non est misertus adolescentis, et virginis, et senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit in manibus ejus.

ischia, ut Abraham frater Aran patris Lot. *Frater* igitur hoc loco idem est quod avunculus, seu consanguineus. **MART.**

— *Vulgata patrum*, quemadmodum et Syrus præfert, et luculentissime Græcus, Σιδεκίας, ἀδελφὸν τοῦ καρπερῆ ἀνθρώπου, ut cum satis abunde constat Sedeciam Jechoniæ patrum exstitisse, non proprie fra-

Universaque vasa domus Domini, tam majora quam minora, et thesauros templi, et regis, et principum, transtulit in Babylonem.

Incenderunt hostes domum Dei, destruxeruntque murum Jerusalem, universas turres combusserunt, et quidquid pretiosum fuerat, demoliti sunt.

Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servivit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, ut compleretur sermo Domini ex ore Jeremiæ, et celebraret terra sabbata sua :

Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur septuaginta anni.

Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, qui jussit prædicari in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens :

Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa.

Quis ex vobis est in omni populo ejus? Sit Dominus Deus suus cum eo, et ascendat.

trem, suspicari liceat, in Hebræo quoque archetypo scriptum olim אֶת אֲבִי אָרָם pro quo nunc obtinet uno verbo אֶת אָרָם. Cæterum et Martianæus, qui impressam lectionem ad plurimum mss. fidem restituit, Hebraicum hunc esse notat Abrami exemplo, qui Lothum, filium fratris sui, fratrem appellavit.

EXPLICIT LIBER PARALIPOMENON, HEBRAICE VERBA DIERUM.

PRÆFATIO HIERONYMI IN EZRAM¹.

Utrum difficilius sit, facere quod poscitis, an negare, necdum statui. Nam neque vobis aliquid imperantibus abnuere, sententiæ est : et magnitudo oneris impositi ita cervicem premit, ut ante sub fasce ruendum sit, quam levandum. Accedunt ad hoc invidorum studia, qui omne quod scribimus, reprehendendum putant : et interdum contra se conscientia repugnante, publice lacerant quæ occulte legunt, in tantum ut clamare compellar, et dicere : *Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa (Psal. cxix, 2)*. Tertius annus est quod semper scribitis atque rescribitis, ut Ezræ librum² vobis de Hebræo transferam : quasi non habeatis Græca et Latina volumina, aut quidquid illud est quod a nobis vertitur, non statim ab omnibus [*Al. hominibus*] conspuendum sit. Frustra autem, ut ait quidam³, niti, neque aliud fatigando nisi odium quærere, extremæ dementiæ

est. Itaque obsecro vos, mi Domnion et Rogatiane charissimi, ut privata lectione contenti, librum non efferatis in publicum, nec fastidiosis ingeratis cibos, vitetisque eorum supercilium, qui iudicare tantum de aliis, et ipsi facere nihil noverunt. Si qui autem fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar, admonentes ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte et per intervalla transcribant. Nihil enim proderit emendasse librum, nisi emendatio librariorum diligentia conservetur. Nec quemquam moveat quod unus a nobis editus liber est : nec apocryphorum tertii et quarti⁴ somniis delectetur : quia et apud Hebræos Ezræ Neemiæque sermones in unum volumen coarctantur : et quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor senibus sunt⁵, procul abjicienda. Si quis autem Septuaginta vobis opposuerit interpretes, quo-

1. Exegimus cum hanc præfationem, tum vero ipsum Ezræ librum ad Vaticanum ms. olim reginæ Suecorum num. 7, prænotatum, remotissimæ illum antiquitatis, ac probæ cumprimis notæ.

2. Addunt editi libri cum aliquot recentioribus mss. *et Esther* : quasi non solum pro Ezræ volumine Latine reddendo, sed etiam pro libro Esther scriberent atque rescriberent Domnion et Rogatianus. Quod tamen falsum esse deprehenditur, tum ex tempore quo liber Estheris, longe post Ezram, in Latinum sermonem ab Hieronymo translatus est, tum ex personis ad quas infra præfatio in librum Esther perhibetur scripta : Paulæ namque juniori ac Eustochio virgini dedicatum esse constat, non Domnioni et Rogatiano. MART.

— Domnion et Rogatianus, quibus inscribitur. Paulo ante, verba *atque rescribitis* reginæ mss. præmittit, qui et *Esdræ* pro *Ezram* constanter legit.

3. Crispus Sallustius hic est, qui eam promittentiam in Jugurtha cap. 3 : « Frustra autem niti, neque aliud fatigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est ».

4. Addit reginæ ms. cum vetustioribus editis *libri*.

5. Libros canone Hebraicæ veritatis comprehensos intelligit, uti fidem facit principium Scripturarum galeatum libris Samuelis ac Malachim præfixum. MART.

— Mavult Victorius verbum *habentur* hic repeti hoc modo : « Quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor senibus habentur, sunt procul abjicienda ». Ms. reginæ *senioribus*. Vide prologum galeatum, ubi ex aliorum sententia, non sua, XXIV senibus Apocal. librorum Scripturæ numerum comparat.

rum exemplaria varietas ipsa, lacerata et eversa¹ demonstrat (nec potest utique verum asseri quod diversum est), mittite eum ad evangelia, in quibus multa ponuntur quasi de veteri testamento, quæ apud Septuaginta interpretes non habentur, velut illud: *Quoniam Nazaræus vocabitur: et: Ex Ægypto vocavi filium meum: et: Videbunt in quem compuxerunt*; multaque alia, quæ latiori operi² reservamus: et quærite ab eo ubi scripta sint. Cumque proferre non poterit, vos legitedelhis exemplaribus quæ nuper a nobis edita³. maledicorum quotidie linguas confodiunt. Sed ut ad compendium veniam, certe quod illaturus sum, æquissimum est. Edidi aliquid quod non habetur in Græco, vel aliter habetur quam a me versum est? Quid interpretem laniant? Interrogent⁴ Hebræos: et ipsis auctoribus, translationi meæ vel arrogant vel derogent fidem, porro aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi volunt maledicere⁵,

et non imitantur Græcorum studium ac benevolentiam, qui post Septuaginta translatores, jam Christi evangelio coruscante, Judæos et Ebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, et Symmachum, et Theodotionem, et curiose legunt, et per Origenis laborem in ἑξῆς, Ecclesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, quod exsultantem cernerent Græciam a se aliquid mutuari⁶? Primum enim magnorum sumptuum est et infinitæ difficultatis, exemplaria posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, et Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis o multis verius dixerit. Quod etiam sapientissimo quidam nuper apud Græcos accidit⁷, ut interdum Scripturæ sensum relinquens, uniuscujusque interpretis⁸ sequeretur errorem. Nos autem qui Hebrææ linguæ saltem parvam habemus scientiam, et Latinus nobis utcumque sermo non deest, et de aliis magis possumus judicare, et

1. Malim equidem *inversa* legi, siquidem compertum est, exemplaria Græca, et quæ ex iis sunt omnium antiquissima ac præstantissima, Alexandrinum, quod dicimus, et Romanum, nedum in canonicorum librorum seriem tertium quoque Esdræ recipere, sed et cæteris præponere, inverso ordine, ut qui ab Ecclesia Latina inter apocryphos rejicitur, ita Græcis probetur, ut in eorum codicibus priorem locum obtineat. Hoc vero est quod maxime causatur s. pater, qui genuinos Esdræ libros ad Hebræum canonem exigens, primus, ut videtur, omnium etiam apud Latinos, tertium librum qui ἰσραὴλ à Græce inscribitur, utpote Hebræis repudiatum, nec eorum lingua conscriptum, sed Græca, docuit cum apocryphis esse abjiciendum. Nihil jam dicimus de quarto, quem acriori adhuc censura s. pater perstringit cum hic atque alibi, tum præcipue libro contra Vigilantium. Falluntur enim qui eum putant auctoritatis aliquid ei libro tribuisse, cum scribens contra Helvidium. « Sive, inquit, Mosem volueris auctorem pentateuchi, sive Esdræ ejusdem instauratorem, non recuso ». Nam etsi illa de sacris codicibus instauratis mentio, ab hoc Esdræ libro repeti videatur, vulgaris tamen adeo erat ac tralatitia omnium sermone fabula, ut nihil ab eo repeti auctore opus esset. Cum vero Hieronymianæ sententiæ accesserint universæ Ecclesiæ decreta, duoque tantum priores Esdræ libri in canonem recepti sint, projectæ ad omne mendacium audaciæ est, quod Clericus ad hunc Hieronymi locum, Erasmanam calumniam instaurans contra catholicos blaterat, *citra discrimen ullum tertium et quartum Esdræ librum a nobis nunc legi*.

2. Opus illud latius liber est *de optimo genere*

interpretandi, de quo superius præfatione in paralipomena sermonem habuit, ubi easdem Scripturæ sententias replicat, dicens: « Scripsi nuper librum *de optimo genere interpretandi*, ostendens illa de evangelio: *Ex Ægypto vocavi filium meum, etc.* »
MART.

— Hæc est quam exaravit haud multo post ad Pammachium epistola in nostra recensione 57, *de optimo genere interpretandi*. Vide quæ de ea diximus paulo superius ad præf. in paralipomena.

3. De prophetarum, opinor, versione loquitur a se nuper adornata. Vide præfationem quam huic tomo præfiximus.

4. Bono æque sensu in reginæ ms. *qui interpretem laniant interrogent, etc.*

5. De hoc proverbio vide *chiliadas* Erasmi in voce *Andabatæ*. Huc enim amandat ipse lectorem.
MART.

6. Hic autem puto innui psalterium et prophetas, quæ ex Hebræo fuerat interpretatus, et Sophronius in Græcum ex Latino refudit. Vide cap. 134 libri *de viris illustribus*.

7. Hic Apollinaris Laodicensis est, quem de nomine appellat libro secundo *apologiæ contra Rufinum*, num. 34: « Prætermitto, inquit, Apollinarium, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam, de omnium translationibus in unum vestimentum pannos assuere conatus est, et consequentiam Scripturæ non ex regula veritatis, sed ex suo judicio retexere, etc. »

8. Plures mss. *uniuscujuslibet interpretis*.

ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promere. Itaque licet et excetra sibilet¹, victorque Sinon² incendia jactet (*Aneid.* lib. II) : nunquam meum, juvante Christo, silebit eloquium : etiam præcisa lingua balbutiet. Legant qui volunt :

1. Exemplaria canonis legunt hic *excetra*, sicque scriptum habent quamplures mss. alii codices. Unus Vaticanus, et alter domus Carthusianorum secus Avenionem ita retinent, *et hydra sibilet*. Eodem sensu biblia sacra mss. collegii Avenionensis e societate Jesu legunt *licet serpens sibilet*. In uno e manus-

qui nolunt abjiciant. Eventilent apices, litteras calumnientur : magis vestra charitate provocabor ad studium, quam illorum detractio et odio deterrebor.

criptis Silvæ Majoris ridiculam posuit exscriptor hujusmodi lectionem : *Licet extra cithara sibilet*. MART.

2. Hemistichium istud est Virgillianum, quo Rufinum carpere videtur Hieronymus. De Simone proditore insigni vide III lib. *Aneid.* MART.

INCIPIT

LIBER EZRÆ.

Cap. I. — In anno primo Cyri regis Persarum, ut compleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum : et transduxit vocem in universo regno suo, etiam per scripturam, dicens¹ :

Hæc dicit Cyrus rex Persarum : Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa. Quis est in vobis de universo populo ejus ? Sit Deus illius cum ipso. Ascendat Jerusalem, quæ est in Juda, et ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Jerusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis ubicunquo habitant, adjuvent eum viri de loco suo, argento et auro, et substantia, et pecoribus, excepto quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Jerusalem.

Et surrexerunt principes patrum de Juda, et Benjamin, et sacerdotes, et levitæ, et omnis cujus Deus suscitavit spiritum², ut ascenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Jerusalem. Universique qui erant in circuitu, adjuverunt manus eorum in vasis argenteis et aureis, in substantia, in jumentis, in supellectili, exceptis his quæ sponte obtulerant. Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Jerusalem, et posuerat ea in templo dei sui.

Protulit autem ea Cyrus rex Persarum per ma-

num Mithridatis filii Gazabar, et annumeravit ea Sassabasar principi Judæ. Et hic est numerus eorum : phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti novem, scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundi quadringenti decem : vasa alia mille. Omnia vasa aurea et argentea quinque milla quadringenta : universa tulit Sassabasar cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Jerusalem.

Cap. II. — Hi sunt autem filii provinciæ qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, et reversi sunt in Jerusalem et Judam, unusquisque in civitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Jesua, Neemia, Saraia, Raelaia, Mardochai, Belsan³, Mesphar, Begnai, Reum, Baana. Numerus virorum populi Israel :

Filii Pharos⁴, duo millia centum septuaginta duo; filii Sephetia, trecenti septuaginta duo; filii Arca, septingenti septuaginta quinque; filii Phaeth Moab, filiorum Josue Joab, duo millia octingenti duodecim; filii Elara, mille ducenti quinquaginta quatuor; filii Zethua, nongenti quadraginta quinque; filii Zachai septingenti sexaginta; filii Bani, sexcenti quadraginta duo; filii Bebai, sexcenti viginti tres; filii Azgad, mille ducenti viginti duo; filii Adonicam, sexcenti sexaginta sex; filii Beguai, duo millia quinquaginta

1. Regius codex : *Et præcepit per totum regnum suum ex scripto dicens, etc.* MART.

2. Plus habet reginæ ms. *Spiritum sanctum* : paulo post *adjuverent* pro *adjuvarunt* legi.

3. Reginæ ms. *Belran* et *Beguiat*, minus tamen recte.

4. Idem ms. *Phares* pro *Pharos*, tum *Thessesfotia* pro *Sephetia*, denique *Fet Moab* pro *Phaeth Moab*, atque alia ejusmodi scripturæ vitia quæ sigillatim adnotare vix operæ pretium est.

ginta sex; filii Adin, quadringenti quinquaginta quatuor; filii Ather qui erant ex Ezechia¹, nonaginta octo; filii Bezai, trecenti viginti tres; filii Jora, centum duodecim; filii Asom, ducenti viginti tres; filii Gobbar, nonaginta quinque; filii Beth-Leem, centum viginti tres viri; Netupha, quinquaginta sex; viri Anathothi, centum viginti octo; filii Azmaveth, quadraginta duo; filii Cariath-Arim, Cephira, et Beroth, septingenti quadraginta tres; filii Arama et Gaba, sexcenti viginti unus; viri Machmas, centum viginti duo viri; Beth-El et Ai² ducenti viginti tres; filii Nebo, quinquaginta duo; filii Megbis, centum quinquaginta sex; filii Elam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor; filii Arim, trecenti viginti; filii Lod, Adid, et Ono, septingenti viginti quinque; filii Jeriho, trecenti quadraginta quinque; filii Senaa, tria millia sexcenti triginta.

Sacerdotes: filii Idaia³ in domo Jesuæ, nonaginti septuaginta tres; filii Emmer, mille quinquaginta duo; filii Pheshur⁴ mille ducenti quadraginta septem; filii Arim, mille decem et septem.

Levitæ: filii Jesuæ, et Cedmiel filiorum Odevia, septuaginta quatuor. Cantores: filii Asaph, centum viginti octo. Filii janitorum: filii Solum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Hatita, filii Sobai; universi centum triginta novem. Nathinæi: filii Siha, filii Asupha, filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Sias, filii Phadon, filii Lebana, filii Agaba, filii Accub, filii Agab, filii Semla, filii Anan, filii Gaddel, filii Gaer, filii Raia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gazem, filii Aza, filii Phasea, filii Beseë, filii Asennaa, filii Munim, filii Nephusim, filii Bebcuc, filii Acupha, filii Arur, filii Besluth, filii Naida, filii Arsa, filii

Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Atupha.

Filii servorum Solomonis, filii Sotei, filii Sopheret, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Atil, filii Phochereth, qui erant de Aschaim, filii Ammi: omnes Nathinæi, et filii servorum Salomonis, trecenti nonaginta duo.

Et hi qui ascenderunt de Thelmela [Al. Thelmala], Thelarsa, Cherub, Eddon, Emmer⁵, et non potuerunt indicare domum patrum suorum et semen suum, utrum ex Israel essent. Filii Dalaa, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quinquaginta duo.

Et de filiis sacerdotum: Filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis uxorem, et vocatus est nomine eorum: hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, et non invenerunt, et ejecti sunt de sacerdotio.

Et dixit Athersatha eis ut non comederent de Sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus atque perfectus. Omnis multitudo quasi unus, quadraginta duo millia trecenti sexaginta, exceptis servis eorum et ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem: et in ipsis cantores atque cantatrices ducenti. Equi eorum septingenti triginta sex; muli eorum, ducenti quadraginta quinque; cameli eorum, quadringenti triginta quinque; asini eorum, sex millia septingenti viginti.

Et de principibus patrum, cum ingrederentur templum Domini, quod est in Jerusalem, sponte obtulerunt in domum Dei ad exstruendam eam in loco suo. Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri solidos sexaginta⁶ millia et mille, argenti minas quinque millia, et vestes

1. Hic paulo pressius ad Hebræum legit reginæ ms. *Jezechia*: et mox *Gabbar* pro *Gebbar*, et *Nepte* pro *Netupha*, *Cephiara* pro *Cephira*, denique *Gabasses* pro *Gabaa*, quæ videntur scribarum menda.

2. Cum sint et nostri, et quos Martianæus laudat, mss. libri qui præferant *Gai* pro *Ai*, non scribarum eas esse culpam, sed doctam ipsius fortasse interpretis curam putandum est, cum et in Hebræo per *ע* effertur *רעי*, quam litteram per *g* vetustiores interpretes passim reddunt.

3. Vulgati *Iadaia*; regin. ms. *Adaia*: piget vero longius hæc persequi.

4. Idem retinent hic loci *Phessur* vel *Phesur* sine *hh*, hoc est sine *heth* Hebræo, quod tamen legitur *פּשחור* *Pheshhur*. MART.

5. Scriptorum vitio confusa sunt isthæc nomina, sic enim habent mss. codices *Arsacherub* et *Don* et *Mer*: proclivi quidem lapsu scribunt et *Don* pro *Eddon* pro *et*, *Mer* pro *Emmer*. MART.

6. Hic quoque error est in numero: nam pro *sexaginta* posuerunt *quadraginta*, numericis notis hoc modo transpositis, *xl millia*, pro *lx millia*. Canon Memmianus habet in contextu, *solidos cccc millia et mille*, in margine vero *xl* notat pro *cccc*. MART.

— Regin. ms. perperam, *solidos quadraginta et mille*: Martianæus in suis videtur offendisse, *quadraginta millia et mille*: quæ tamen falsa ipsa quoque est lectio.

sacerdotales centum. Habitarunt ergo sacerdotes et levitæ, et de populo, et cantores, et janitores, et Nathinæi, in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis.

Cap. III. — Jamque venerat mensis septimus, et erant filii Israel in civitatibus suis : congregatus est ergo populus quasi vir unus in Jerusalem, et surrexit Josue filius Josedec, et fratres ejus sacerdotes, et Zorobabel filius Salathiel, et fratres ejus, et ædificaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege Mosi viri Dei. Collocaverunt autem ¹ altare Dei ² super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, et obtulerunt super illud holocaustum Domino mane et vespere : feceruntque solemnitatem tabernaculorum, sicut scriptum est, et holocaustum diebus singulis per ordinem secundum præceptum opus diei in die suo. Et post hæc holocaustum juge, tam in calendis quam in universis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, et in omnibus in quibus ultro offerebatur munus Domino. A primo die mensis septimi cæperunt offerre holocaustum Domino : porro templum Dei fundatum necdum erat. Dederunt autem pecunias latomis et cæmentariis : cibum quoque et potum, et oleum, Sidoniis Tyriisque, ut deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Joppe, juxta quod præceperat Cyrus rex Persarum eis.

Anno autem secundo adventus eorum ad templum Dei in Jerusalem, mense secundo, cæperunt Zorobabel filius Salathiel, et Josue filius Josedec, et reliqui de fratribus eorum sacerdotes, et levitæ, et omnes qui venerant de captivitate in Jerusalem, et constituerunt levitas a viginti annis et supra, ut urgerent opus Domini. Stetitque Josue et filii ejus, et fratres ejus : Cedmiel et filii ejus, et filii Juda, quasi vir

unus, ut instarent super eos qui faciebant opus in templo Dei ³ : filii Enadad, et filii eorum, et fratres eorum levitæ.

Fundato igitur a cæmentariis templo Domini, steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis et levitæ filii Asaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Israel. Et concinebant in hymnis et confessione Domino : Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus super Israel. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eo quod fundatum esset templum Domini : plurimi etiam de sacerdotibus et levitis, et principes patrum, seniores ⁴, qui viderant templum prius, cum fundatum esset hoc templum ⁵ in oculis eorum, flebant voce magna : et multi vociferantes in lætitia, elevabant vocem. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, et vocem fletus populi : commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, et vox audiebatur procul.

Cap. IV. — Audierunt autem hostes Judæ et Benjamin quia filii captivitatis ædificarent templum Domino Deo Israel : et accedentes ad Zorobabel et ad principes patrum, dixerunt eis : Ædificemus vobiscum, quia ita ut vos, quærimus Deum vestrum : ecce nos immolamus victimas a diebus Azor Addan regis Assur, qui adduxit nos huc. Et dixit eis Zorobabel, et Josue, et reliqui principes patrum Israel : Non est vobis et nobis ut ædificemus domum Deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum.

Factum est igitur ut populus terræ impediret manus populi Judæ, et turbaret eos in ædificando. Conduxerunt quoque [*Al. autem*] adversus eos consiliatores, ut destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri regis Persarum.

1. Collocaverunt autem, etc. Regius codex : *Et collocaverunt altare Dei Israel super bases suas ; deterrent autem eos per circuitum populi terrarum.* MART.

2. Nomen Dei hic reticet cum reginæ ms. ipse etiam Hebræus textus et Græcus.

3. Aliter idem regius ms. *Et filii Juda unanimiter ; ut instarent super eos qui faciebant opera in domo Dei... et fratres eorum levitæ fundaverunt ædificantes templum Domini, et steterunt sa-*

cerdotes, etc. Deinde v. 11 : *Et responderunt in laude et in confessione Domino, quoniam bonus est.* Has omnes variantes lectiones retinet supra dictus codex num. 3564 in bibliotheca christianissimi regis. MART.

4. Hoc modo legit præstantissimum exemplar ms. San-Germanens. num. 15. Alii mss. codices minus bene legunt, et hoc templum, etc. MART.

5. Vulgati et hoc templum, etc. refragantibus nostris aliorumque mss.

rum, et usque ad regnum Darii regis Persarum.

In regno autem Assueri, in principio regni ejus, scripserunt accusationem adversus habitatores Judæ et Jerusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates, et Thabeel, et reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum : epistola autem accusationis scripta erat Syrlace, et legebatur sermone Syro. Reum Beelteem, et Samsai scriba scripserunt epistolam unam de Jerusalem Artaxerxi regi, hujuscemodi : Reum Beelteem, et Samsai scriba, et reliqui consiliatores eorum, Dinæi, et Apliarsathchæi ¹, Terphalæi, Apharsæi, Erchuæi, Babylonii, Susanechæi ², Deæi, Elamitæ, et cæteri de gentibus quas transtulit Asenaphar magnus et gloriosus : et habitare eas fecit in civitatibus Samariæ, et in reliquis regionibus trans flumen in pace.

Hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad eum :

ARTAXERXI REGI, SERVI TUI, VIRI QUI SUNT TRANS FLUVIUM, SALUTEM DICUNT.

Notum sit regi, quia Judæi, qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Jerusalem civitatem rebellem et pessimam, quam ædificant, exstruentes muros ejus, et parietes componentes. Nunc igitur notum sit regi, quia si civitas illa ædificata fuerit, et muri ejus instaurati, tributum, et vectigal, et annuos redditus non dabunt, et usque ad reges hæc noxa perveniet. Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, et quia læsiones regis videre nefas ducimus, idcirco misimus et nuntiavimus regi, ut recenseas in libris historiarum patrum tuorum, et invenies scriptum in commentariis : et scies quoniam urbs illa urbs rebellis est, et nocens regibus et provinciis, et bella concitantur in ea ex diebus antiquis : quamobrem et civitas ipsa destructa est. Nuntiamus nos regi, quoniam si civitas illa ædificata fuerit, et muri ipsius instaurati, possessionem trans fluvium non habebis.

Verbum misit rex ad Reum Beelteem, et Samsai scribam, et ad reliquos qui erant in consilio

eorum habitatores Samariæ, et cæteris trans fluvium, salutem dicens et pacem.

Accusatio, quam misistis ad nos, manifesto lecta est coram me. Et a me præceptum est : et recensuerunt, inveneruntque quoniam civitas illa a diebus antiquis adversum reges rebellat, et seditiones et prælia concitantur in ea : nam et reges fortissimi fuerunt in Jerusalem, qui et dominati sunt omni regioni quæ trans fluvium est : tributum quoque et vectigal, et redditus accipiebant. Nunc ergo audite sententiam : ut prohibeatis viros illos, et urbs illa non ædificetur, donec si forte a me jussum fuerit. Videte ne negligenter hoc impleatis, et paulatim crescat malum contra reges.

Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum, et Samsai scriba, et consiliariis eorum : et abierunt festini in Jerusalem ad Judæos et prohibuerunt eos in brachio et robore. Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, et non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum.

Cap. V. — Prophetaverunt autem Aggæus propheta et Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui erant in Judæa et Jerusalem, in nomine Dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, et Josue filius Josedec, et cœperunt ædificare templum Dei in Jerusalem, et cum eis prophetae Dei adjuvantes eos.

In ipso tempore venit ad eos Thathannai ³, qui erat dux trans flumen, et Siharbuzanai, et consiliarii eorum : sicque dixerunt eis : Quis dedit vobis consilium, ut domum hanc ædificaretis, et muros hos instauraretis? Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina hominum auctorum illius ædificationis. Oculus autem Dei eorum factus est super senes [*Al.* seniores] Judæorum, et non potuerunt inhibere eos. Placuitque ut res ad Darium referretur, et tunc satisfacerent adversus accusationem illam.

Exemplar epistolæ, quam misit Thathannai dux regionis trans flumen, et Stharbuzanai, et consiliatores ejus Arphasachæi, qui erant trans

1. Reginæ ms. *Dinai et Pharsathæi*, et mox *Susanechaneï*.

2. Mss. habent *Apharsathæi* sine *cap*h in fine vocis. Hebræus non sibi constat in hoc scribendo nomine, nam hic scribitur cum *ῥ thau* in medio,

infra autem capite v, vers. 6, absque ullo *thau*, *Apharsachæi*. *MART.*

3. Constante absque aspiratione *Tattannai* effert regin. ms.

flumen, ad Darium regem. Sermo quem miserant ei, sic scriptus erat.

DARIO REGI PAX OMNIS.

Notum sit regi, isse nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, et ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter exstruitur, et crescit in manibus eorum. Interrogavimus ergo senes illos, et ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem ut domum hanc ædificaretis, et muros hos instauraretis? Sed et nomina eorum quæsimus ab eis, ut nuntiarem tibi, quæ scripsimus nomina virorum, qui sunt principes in eis. Hujuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes: Nos sumus servi Dei cæli et terræ, et ædificamus templum, quod erat exstructum ante hos annos multos, quodque rex Israel¹ magnus ædificaverat, et exstruxerat. Postquam autem ad iracundiam provocaverunt patres nostri Deum cæli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit, et populum ejus transtulit Babylonem.

Anno autem primo Cyri regis Babyloniæ, Cyrus rex proposuit edictum, ut domus Dei hæc ædificaretur. Nam et vasa templi Dei² aurea et argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo, quod erat in Jerusalem, et asportaverat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, et data sunt Sassabasar vocabulo, quem et principem constituit, dixitque ei: Hæc vasa tolle, et vade, et pone ea in templo, quod est in Jerusalem, et domus Dei ædificetur in loco suo. Tunc itaque Sassabasar ille venit et posuit fundamenta templi Dei in Jerusalem, et ex eo tempore usque nunc ædificatur, et necdum completum est.

Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Babylone, utrumnam a Cyro rege jussum sit ut ædificaretur domus Dei in Jerusalem, et voluntatem regis super hac remittat ad nos.

Cap. VI. — Tunc Darius rex præcepit: et recensuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repositi in Babylone, et inventum est in Ecbatani, quod est castrum in Medena³ provincia, volumen unum, talisque scriptus erat in eo commentarius:

Anno primo Cyri regis, Cyrus rex decrevit ut domus Dei, quæ est in Jerusalem, ædificaretur in loco ubi immolent hostias, et ut ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta⁴, et latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres, et sic ordines de lignis novis: sumptus autem de domo regis dabuntur. Sed et vasa templi Dei aurea et argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Jerusalem, et attulerat ea in Babylonem, reddantur et referantur in templum Jerusalem in locum suum; quæ et posita sunt in templo Dei.

Nunc ergo Thathannai [Al. Tanna] dux regionis, quæ est trans flumen, Siharbazanai, et consiliarii vestri Apharsachæi, qui estis trans flumen, procul recedite ab illis, et dimittite fieri templum Dei⁵ illud a duce Judæorum et a senioribus eorum, domum Dei illam ædificent in loco suo. Sed et a me præceptum est, quid oporteat fieri a presbyteris Judæorum illis, ut ædificetur domus Dei, scilicet, ut de arca regis, id est, de tributis, quæ dantur de regione trans flumen, studiose sumptus dentur viris illis, ne impediatur opus. Quod si necesse fuerit, et vitulos, et agnos, et hœdos in holocaustum Deo cæli, frumentum, sal, vinum, et oleum, secundum ritum sacerdotum, qui sunt in Jerusalem, detur eis per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. Et offerant oblationes Deo cæli, orentque pro vita regis et filiorum ejus. A me ergo positum est decretum, ut omnis homo qui hanc mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ipsius, et erigatur, et configatur in eo: domus autem ejus publicetur. Deus autem, qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, et populum qui extenderit manum suam

fecto sunt levissimi momenti, nec tamen omnino prætermittenda propter eos, qui laboribus studiosorum insidiantur. MAUR.

4. Altitudinis cubitos *septuaginta*, et latitudinis *triginta* regin. ms. supputat.

5. Illud *Dei*, quod tamen et in Hebr. resonat, regin. ms. omittit.

1. Tacet reginæ ms. *Israel*, quod est tamen in Hebræo textu nomen.

2. Hic vero *Dei* nomen, quod Martianæus prætermiserat, restitulumus ex reginæ ms. consentiente Hebr. textu, cæterisque Vulgatis libris.

3. In regio codice legitur *in media provincia*. Canon Memmianus in textu habet *Medana*, in margine vero, *alibi Madana*, *alibi Madena*. Quæ pro-

ut repugnet, et dissipet domum Dei illam, quæ est in Jerusalem. Ego Darius statui decretum quod studiose impleri volo.

Igitur Thathannai, dux regionis trans flumen, et Siharbuzanai, et consilarii ejus, secundum quod præceperat Darius rex, sic diligenter executi sunt. Seniores autem Judæorum ædificabant et prosperabantur juxta prophetiam Aggæi prophetæ, et Zachariæ filii Addo: et ædificaverunt et construxerunt, jubente Deo Israel, et jubente Cyro et Dario, et Artaxerxe, regibus Persarum: et compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis.

Fecerunt autem filii Israel, sacerdotes et levitæ, et reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel, duodecim, juxta numerum tribuum Israel. Et statuerunt sacerdotes in ordinibus suis, et levitas in vicibus suis, super opera Dei in Jerusalem, sicut scriptum est in libro Mosi. Fecerunt autem filii Israel transmigrationis pascha, quarta decima die mensis primi. Purificati enim fuerant sacerdotes et levitæ quasi unus: omnes mundi ad immolandum pascha universis filiis transmigrationis, et fratribus suis sacerdotibus, et sibi. Et comederunt filii Israel, qui reversi fuerant de transmigracione, et omnes qui se separaverant a coinquinatione gentium terræ ad eos, ut quærerent Dominum Deum Israel. Et fecerunt solemnitatem azymorum septem diebus in letitia, quoniam lætificaverat eos Dominus, et converterat cor regis Assur ad eos, ut adjuvaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel.

Cap. VII. — Post hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Ezras filius Saraïæ, filii Azariæ, filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii Ahitob, filii Amariæ, filii Azariæ¹, filii Maraioth, filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. Ipse Ezras ascendit de Babylone, et ipse scriba velox in lege Mosi, quam dedit Dominus Deus Israel: et dedit ei rex secundum

manum Domini Dei ejus super eum, omnem petitionem ejus. Et ascenderunt de filiis Israel, et de filiis sacerdotum, et de filiis levitarum, et de cantoribus, et de janitoribus, et de Nathinæis, in Jerusalem, anno septimo Artaxerxis regis. Et venerunt in Jerusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis. Quia in primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, et in primo die mensis quinti venit in Jerusalem, juxta manum Dei sui bonam super se. Ezras enim paravit cor suum, ut investigaret legem Domini, et faceret et doceret in Israel præceptum et judicium.

Hoc est autem exemplar epistolæ editi, quod dedit rex Artaxerxes Ezræ sacerdoti, scribæ erudito in sermonibus et præceptis Domini, et cæremoniis ejus in Israel.

ARTAXERXES REX REGUM EZRÆ SACERDOTI, SCRIBÆ LEGIS DEI COELI DOCTISSIMO, SALUTEM.

A me decretum est, ut cuicumque placuerit in regno meo de populo Israel, et de sacerdotibus ejus, et de levitis, ire in Jerusalem, tecum vadat. A facie enim regis, et septem consiliorum ejus, missus es, ut visites Judæam et Jerusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua, et ut feras argentum et aurum, quod rex et consiliatores ejus sponte obtulerunt Deo Israel, cujus in Jerusalem tabernaculum est. Et omne argentum et aurum quodcumque inveneris in universa provincia Babylonis, et populus offerre voluerit, et de sacerdotibus quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in Jerusalem, libere accipe, et studiose eme de hac pecunia vitulos arietes, agnos et sacrificia et libamina eorum, et offer ea super altare templi Dei vestri, quod est in Jerusalem. Sed et si quid tibi et fratribus tuis placuerit, de reliquo argento et auro ut faciatis, juxta voluntatem Dei vestri facite. Vasa quoque, quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in conspectu Dei in Jerusalem. Sed et cætera, quibus opus fuerit in domo Dei tui, quantumcumque necesse est ut expandas, dabitur² de thesauro, et de fisco regis, et a me. Ego Artaxerxes rex, statui atque decrevi omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trans flumen, ut quodcumque petierit a vobis Ezras sacerdos, scriba legis Dei cœli, absque mora detis, usque

1. In regin. ms. filii Achitob, filii Amraias tum filii Maraioth filii Azariæ, etc.

2. Prima manu in reginæ codice scriptum fuit dabis.

ad argenti talenta centum et usque ad frumenti coros centum, et usque ad vini batos centum, et usque ad batos olei centum, sal vero absque mensura. Omne, quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli, ne forte irascatur contra regnum regis et filiorum ejus. Vobisque notum facimus de universis sacerdotibus, et levitis, et cantoribus, et janitoribus, Nathinæis, et ministris domus Dei hujus, ut vectigal, et tributum, et annonas non habeatis potestatem imponendi super eos. Tu autem, Ezra secundum sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua, constitue iudices et præsidēs, ut judicent omni populo qui est trans flumen, his videlicet qui novorunt legem Dei tui, sed et imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, et legem regis diligenter, judicium erit de eo, sive in mortem, sive in exsilium, sive in condemnationem substantiæ ejus, vel certe in carcerem.

Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis, ut glorificaret domum Domini, quæ est in Jerusalem, et in me inclinavit misericordiam suam coram rege et consiliatoribus ejus, et universis principibus regis potentibus.

Et ego confortatus manu Domini Dei mei, quæ erat in me, congregavi de Israel principes qui ascenderent mecum.

Cap. VIII. — Hi sunt ergo principes familiarum, et genealogia eorum qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone. De filiis Phinees, Gerson. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis David, Attus. De filiis Secheniæ, filii Pharos, Zacharias : et cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. De filiis Phaot-Moab¹, Elioenai filius Zaræ, et cum eo ducenti viri. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, et cum eo trecenti viri. De filiis Adden, Abod, filius Jona-

than, et cum eo quinquaginta viri. De filiis Elam, Isaias filius Athaliæ, et cum eo septuaginta viri. De filiis Saphatiæ, Zebedia, filius Michael, et cum eo octoginta viri. De filiis Joab, Obedia filius Jehiel, et cum eo ducenti decem et octo viri. De filiis Selomith, filius Josphiæ, et cum eo centum sexaginta viri. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai, et cum eo viginti octo viri. De filiis Ezgad, Johanan filius Eccetan, et cum eo centum et decem viri. De filiis Adoniam, qui erant novissimi : et hæc nomina eorum : Elipheleth, et Jeiel², et Samaias, et cum eis sexaginta viri. De filiis Begui, Uthai et Zachur³, et cum eis sexaginta viri.

Congregavi autem eos ad fluvium qui decurrit ad Aava⁴ et mansimus ibi tribus diebus : quæsi vique in populo et in sacerdotibus de filiis Lovi, et non inveni ibi. Itaque misi Eliezer, et Ariel, et Semeiam, et Elnathan, et Jarib, et alterum Elnathan, et Nathan, et Zachariam, et Mosollam principes : et Joiarib, et Elnathan sapientes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, et posui in ore eorum verba quæ loquerentur ad Eddo, et fratres ejus Nathinæos, in loco Chasphiæ, ut adducerent nobis ministros domus Dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Mooli, filii Levi, filii Israel, et Sarabaiam, et filios ejus et fratres ejus decem et octo et Asabiam⁵, et cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque ejus et filios ejus viginti : et de Nathinæis, quos dederat David et principes ad ministeria levitarum, Nathinæos ducentos viginti : omnes hi suis nominibus vocabantur.

Et prædicavi ibi jejunium juxta fluvium Aava, ut affligeremur coram Domino Deo nostro, et peteremus ab eo viam rectam nobis et filiis nostris, universæque substantiæ nostræ. Erubui enim petere a rege auxilium et equites, qui de-

1. Idem ms. *Pheth Moab*, et *Azariæ* pro *Zaræ* : tum præponit versiculum de filiis *Adden Ahd*, et qui subsequitur de filiis *Secheniæ*, etc. qui amanuensium est lapsus. *Hiezchiel* quoque pro *Ezechiel* mox legit, et paulo post *Abedia filius Iechiel*, denique *Ezgad* pro *Ezgad*, et *Secctan* pro *Eccetan*.

2. Reginæ ms. *Hehihel*, ubi et notat de subsequenti nomine *Samaias*, quod *alibi Ramaias* dicitur. Præterea *Zacchur* cum genmino *c* legit : in Hebr. et Græco *Zabud* scriptum est. Hieronymus quod et *Martianæus* observat, *כ* pro *ב*, et *ר* pro *ג* accepit.

3. In Hebræo hodierno *רַבּוּד* *Zabud* legimus, quod Septuaginta interpretes etiam legebant *Ζαβούδ*. Hieronymus e contra pro *ב* *beth*, in suis exemplaribus Hebræis legebat *כ* *cap*, et *ר* *res*, pro *ג* *daleth*, *רַבּוּד* *Rachur*, non *Zabud*. MART.

4. Hic atque infra *Havua* pro *Aava*, et *Mesolam* pro *Mosollam* in reginæ ms. legitur.

5. Idem ms. *Sabiam* pro *Asabiam*, et *Saiam* pro *Isaiam* præfert.

fenderent nos ab inimico in via : quia dixeramus regi : Manus Dei nostri est super omnes qui quærent eum in bonitate : et imperium ejus et fortitudo ejus, et furor super omnes, qui derelinquunt eum. Jejunavimus autem, et rogavimus Deum nostrum pro hoc : et evenit nobis prospere. Et separavi de principibus sacerdotum duodecim, Sarabaiani, Asabiam, et cum eis de fratribus eorum decem. Appendique eis argentum et aurum, et vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex et consiliatores ejus, et principes ejus, universusque Israel eorum, qui inventi fuerant : et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, et vasa argentea centum, auri centum talenta : et crateres aureos viginti, qui habebant solidos millenos, et vasa æris fulgentis optimi duo, pulchra et aurum. Et dixi eis : Vos sancti Domini, et vasa sancta, et argentum et aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum nostrorum : vigilate et custodite donec appendatis coram principibus sacerdotum, et levitarum, et ducibus familiarum Israel in Jerusalem, in thesaurum domus Domini. Susceperunt autem sacerdotes et levitæ pondus argenti, et auri, et vasorum, ut deferrent Jerusalem in domum Dei nostri.

Promovimus ergo¹ a flumine Aava duodecimo die mensis primi, ut pergeremus Jerusalem : et manus Dei nostri fuit super nos, et liberavit nos de manu inimici et insidiatoris in via. Et venimus Jerusalem et mansimus ibi diebus tribus. Die autem quarta appensum est argentum, et aurum, et vasa² in domo Dei nostri per manum Meremoth filii Uriæ sacerdotis, et cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Jozabed filius Josue, et Noadaia filius Bennoi levitæ, juxta numerum et pondus omnium : descriptumque est omne pondus in tempore illo.

Sed et qui venerant de captivitate filii transmigrationis, obtulerunt holocaustomata Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim : omnia in holocaustum Domino. Dederunt autem edicta

regis satrapis, qui erant de conspectu regis, et ducibus trans flumen, et elevaverunt populum et domum Dei.

Cap. IX. — Postquam autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes : Non est separatus populus Israel, sacerdotes et levitæ, a populis terrarum, et de abominationibus eorum, Chananai videlicet, et Hetthæi, et Pherезzei, et Jebusæi, et Ammonitarum, et Moabitaram, et Ægyptiorum, et Amorrhæorum : tulerunt enim de filiabus eorum sibi et filiis suis, et commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum : manus etiam principum et magistratum fuit in transgressione hac prima. Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum et tunicam, et evelli capillos capitis mei et barbæ, et sedi mœrens. Convenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum qui de captivitate venerant, et ego sedebam tristis usque ad sacrificium vespertinum : et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, et scisso pallio et tunica, curvavi genua mea, et expandi manus meas ad Dominum Deum meum, et dixi : Deus meus, confundor et erubesco levare faciem meam ad te : quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput, et delicta nostra creverunt usque ad cœlum, a diebus patrum nostrorum : sed et nos ipsi peccavimus graviter usque ad diem hanc, et in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi, et reges nostri, et sacerdotes nostri, in manum regum terrarum, in gladium, in captivitatem, in rapinam, et in confusionem vultus, sicut et die hac. Et nunc quasi parum et ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, ut dimitterentur nobis reliquiæ, et daretur nobis paxillus³ in loco sancto ejus, et illuminaret oculos nostros Deus noster, et daret nobis vitam modicam in servitute nostra, quia servi sumus, et in servitute nostra non dereliquit nos Deus noster, sed inclinavit super nos misericordiam coram rege Persarum, ut daret nobis vitam, et sublimaret domum Dei nostri, et exstrueret solitudines

1. Priora hæc verba, *promovimus ergo*, in reginæ ms. desiderantur.

2. Hic iterum voces *et vasa*, quæ in Hebr. tamen sunt, reginæ ms. omittit. Mox *Remoth* pro *Meremoth* legit.

3. Reginæ ms. *pax illius* habet duobus verbis pro *paxillus*, quem errorem alii quoque Latini codices errant.

ejus, et daret nobis *sepem*¹ in Juda et Jerusalem. Et nunc quid dicemus, Deus noster, post hæc? Quia dereliquimus mandata tua, quæ præcepisti in manu servorum tuorum prophetarum, dicens: Terra ad quam vos ingredimini ut possideatis eam, terra immunda est, juxta immunditiam populorum cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleverunt eam ab ore usque ad eos coinquatione sua. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, et filias eorum ne accipiatis filiis vestris, et non quæratís pacem eorum, et prosperitatem eorum, usque in æternum: ut confortemini, et comedatis quæ bona sunt terræ, et hæredes habeatis filios vestros usque in sæculum. Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, et in delicto nostro magno, quia tu Deus noster liberasti nos de iniquitate nostra, et dedisti nobis salutem sicut est hodie, ut non converteremur et irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia jungeremus cum populis abominationum istarum. Nunquid iratus es nobis usque ad consummationem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? Domine Deus Israel, justus es tu: quoniam derelicti sumus, qui salvaremur sicut die hac. Ecco. coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest coram te super hoc.

Cap. X. — Sic ergo orante Ezra, et implorante eo, et flente, et jacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel cætus grandis nimis virorum et mulierum et puerorum, et flevit populus multo fletu. Et respondit Sechenias filius Jeiel² de filiis Elam, et dixit Ezra: Nos prævaricati sumus in Deum nostrum, et duximus uxores alienigenas de populis terræ, et nunc, si est pœnitentia in Israel super hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, et eos qui de his nati sunt, juxta voluntatem Domini et eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri: secundum legem fiat. Surge, tuum est decernere, nosque erimus tecum: confortare, et fac.

Surrexit ergo Ezra, et adjuravit principes sacerdotum et levitarum, et omnem Israel, ut facerent secundum verbum hoc, et juraverunt.

Et surrexit Ezra ante domum Dei, et abiit ad cubiculum Johanam filii Eliasib, et ingressus est illuc, panem non comedit, et aquam non bibit: lugebat enim in transgressione eorum qui de captivitate venerant. Et missa est vox in Juda et in Jerusalem omnibus filiis transmigrationis, ut congregarentur in Jerusalem; et omnis qui non venerit in tribus diebus juxta concilium principum et seniorum, auferetur universa substantia ejus, et ipse abjicietur de cœtu transmigrationis.

Convenerunt igitur omnes viri Juda et Benjamin in Jerusalem tribus diebus, ipso est mensis nonus, vicesimo die mensis: et sedit omnis populus in platea domus Dei, tremantes pro peccato et pluviis. Et surrexit Ezra sacerdos, et dixit ad eos: Vos transgressi estis, et duxistis uxores alienigenas, ut adderetis super delictum Israel. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum, et facite placitum ejus, et separamini a populis terræ, et ab uxoribus alienigenis. Et respondit universa multitudo, dixitque voce magna: Juxta verbum tuum ad nos, sic fiat.

Verumtamen quia populus multus est, et tempus pluviæ, et non sustinemus stare foris, et opus non est diei unius vel duorum (vehementer quippe peccavimus in sermone isto), constituamur principes in universa multitudine: et omnes in civitatibus nostris qui duxerunt uxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, et cum his seniores per civitatem et civitatem, et judices ejus, donec avertatur ira Dei nostri a nobis super peccato hoc.

Igitur Jonathan filius Azaol, et Jaasia filius Thecœ, steterunt super hoc, et Mesollam et Sebothai levites adjuverunt eos: feceruntque sic filii transmigrationis. Et abierunt, Ezra sacerdos, viri et principes familiarum, in domum patrum suorum, et omnes per nomina sua, et sederunt in die primo mensis decimi ut quærerent rem. Et consummati sunt omnes viri qui duxerant uxores alienigenas, usque ad diem primam mensis primi.

Et inventi sunt de filiis sacerdotum, qui duxerant uxores alienigenas. De filiis Josue filii Josedec, et fratres ejus, Maasia, et Blieezr, et Ja-

1. Iterum *spem* pro *sepem* haud recte cum quibusdam aliis Latinis codicibus, Lyrano atque Estio, reginæ ms. præfert.

2. Continuo reginæ ms. aspirat *Jehleel*.

rib, et Godolia. Et dederunt manus suas ut egerent uxores suas, et pro delicto suo arietem de ovibus offerrent. Et de filiis Arim, Maasia, et Elia¹, et Semeia, et Jehiel, et Ozias. Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael, Nathanael, Jozabed, et Elasa. Et de filiis levitarum, Jozabed, et Semei, et Celaia, ipse est Calita, Phataia, Juda, et Eliezer. Et de cantoribus, Eliasib. Et de janitoribus, Sellum, et Telem, et Uri. Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, et Jezia, et Melchia, et Miamin, et Eliezer, et Melchia, et Banea. Et de filiis Elam, Mathania, Zacharias, et Jehiel, et Abdi, et Jerimoth, et Elia. Et de filiis Zethua, Elioenai, Eliazib, Mathania, et Jerimoth, et Zabed, et Aziza. Et de filiis Bebai, Johanan, Anania, Zabbai, Athalai. Et de filiis Bani, Mosolam, ut Melluch, et Adaia, Jasub, et Saal et Ra-

moth. Et de filiis Phaeth² Moab, Edna, et Chalach, Banaias, Maasias, Mathanias, Beseleel, et Bennui, et Manasse. Et de filiis Erem, Eliezer, Josue, Melchias, Semeias, Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. De filiis Asom, Mathanai, Matthatha, Zabed, Eliphelet, Jermai, Manasse, Semei. De filiis Bani, Maadi, Amram, et Uel, Baneas, et Badaias, Cheliau, Vania, Marimuth, et Eliasib, Mathanias, Mathanai, et Jasi, et Bani, et Bennui, Semei, et Salmias, et Nathan, et Adaias, Mechnedabai [*Al.* Mechnededai], Sisai, Sarai, Ezrel, et Selomiau, Someria, Sellum, Amaria, Joseph. De filiis Nebo, Jeiel, Mathathias, Zabed, Zabina, Jeddu³, et Joel, et Banaia. Omnes hic acceperunt uxores alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

VERBA NEEMIÆ FILII HECLIÆ⁴.

LIB. II. — *Cap. I.* — Et factum est in mense casleu, anno vicesimo, et ego eram in Susis castro. Et venit Anani unus de fratribus meis, ipse et viri ex Juda: et interrogavi eos de Judæis qui remanserant et supererant de captivitate, et de Jerusalem. Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, et relictus sunt de captivitate ibi in provincia, in afflictione magna sunt, et in opprobrio: et murus Jerusalem dissipatus est et portæ ejus combustæ sunt igni. Comque audissem verba hujuscemodi, sedi, et fleui, et luxi diebus multis: et jejunabam, et orabam ante faciem Dei cœli. Et dixi: Quæso, Domine Deus cœli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum et misericordiam cum his qui te diligunt, et custodiunt mandata tua: fiat auris tua auscultans (*Al.* fiant aures tuæ auscultantes), et oculi tui aperti, ut audias orationem servi tui, quam ego oro coram te hodie, nocte et die, pro filiis Israel servis tuis, et confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccaverunt tibi: et ego et domus patris mei peccavimus, vanitate se-

ducti sumus, et non custodivimus mandatum tuum, et cæremonias, et judicia, quæ præcepisti Mosi servo tuo. Memento verbi, quod mandasti Mosi famulo tuo, dicens: Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: et si revertamini ad me, et custodiatis mandata mea, et facialis ea, etiamsi abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo vos, et inducam (*Al.* reducam) in locum quem elegi ut habitaret nomen meum ibi. Et ipsi servi tui, et populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, et in manu tua valida. Obsecro, Domine, sit auris tua attendens ad orationem servi tui, et ad orationem servorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: et dirige servum tuum hodie, et da ei misericordiam ante virum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

Cap. II. — Factum est autem in mense nisan, anno vicesimo Artaxerxis regis: et vinum erat ante eum, et levavi vinum, et dedi regi: et eram quasi languidus ante faciem ejus. Dixitque

1. Regin. ms. *de filiis Jerim, Masia, et Helia.* Mox *Josabeth* et *Helesa*, aliaque his certiora menda, quæ consulto præterimus.

2. Idem ms. hic, quemadmodum et supra notatum est, *Phet Moab* pro *Phaeth* legit: Vulgati, *Phahatn.*

3. Nomina, *Jeddu* et *Joel* et *Banaia*, reginæ ms. tacet.

4. Ita legunt mss. San-Germanensis num. 15 et canon Memmianus priua manu, in quo corrupte emendator posuit *Helchia* pro *Echia*, sive *Hechliæ*. In Hebræo scriptum legimus חכליה *Hakalia*, id est, כ *caph* ante ל *lamed*. ΜΑΝΤ.

— Ita verius ad Hebræum הכילה reginæ quoque ms. præfert. Alii *Haheliæ*: vetustissimum e Græcis Alexandrinum exemplar: Ἀχελία.

mihî rex: Quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam? Non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui valde, ac nimis, et dixi regi: Rex in æternum vive: quare non mœreat vultus meus, quia civitas domus sepulcrorum patris mei deserta est, et portæ ejus combustæ sunt igni? Et ait mihî rex: Pro qua re postulas? Et oravi Deum cœli, et dixi ad regem: Si videtur regi bonum, et si placet servus tuus ante faciem tuam, ut mittas me in Judæam, ad civitatem sepulcri patris mei, et ædificabo eam. Dixitque mihî rex, et regina, quæ sedebat juxta eum: Usque ad quod tempus erit iter tuum, et quando reverteris? Et placuit ante vultum regis, et misit me: et constitui ei tempus. Et dixi regi: Si regi videtur bonum, epistolas det mihî ad duces regionis trans flumen, ut transducant me, donec veniam in Judæam: et epistolam ad Asaph custodem saltus regis, ut det mihî ligna, ut tegere possim portas turris domus, et muros civitatis, et domum quam ingressus fuero. Et dedit mihî rex juxta manum Dei mei bonam mecum. Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex mecum principes militum, et equites. Et audierunt, Sanaballat Honorites, et Tobias servus Ammanites: et contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo qui quæreret prosperitatem filiorum Israel. Et veni Jerusalem, et eram ibi tribus diebus, et surrexi nocte ego, et viri pauci mecum, et non indicavi cuiquam quid Deus dedisset in corde meo, ut facerem in Jerusalem, et jumentum non erat mecum, nisi animal, cui sedebam. Et egressus sum per portam vallis nocte, et ante fontem draconis, et ad portam stercoris, et considerabam murum Jerusalem dissipatum, et portas ejus consumptas igni. Et transivi ad portas fontis, et ad aquæductum regis, et non erat locus jumento, cui sedebam, ut transiret. Et ascendi per torrentem nocte, et considerabam murum, et reversus veni ad portam vallis, et redii. Magistratus autem nesciebant quo abiissem, aut quid ego facerem: sed et Judæis, et sacerdotibus, et optimatibus, et magistratibus, et reliquis qui faciebant opus,

usque ad id loci nihil indicaveram. Et dixi eis: Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Jerusalem deserta est, et portæ ejus consumptæ sunt igni; venite et ædificemus muros Jerusalem, et non simus ultra opprobrium. Et indicavi eis manum Dei mei, quod esset bona mecum, et verba regis quæ locutus esset mihî, et aio: Surgamus, et ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. Audierunt autem Sanaballat Horonites, et Tobias servus Ammanites, et Gosem Arabs, et subsannaverunt nos, et despexerunt, dixeruntque: Quæ est hæc res quam facitis? Nunquid contra regem vos rebelatis? Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cœli ipso nos juvat (*Al.* juvet), et nos servi ejus sumus: surgamus et ædificemus; vobis autem non est pars, et justitia, et memoria in Jerusalem.

Cap. III. — Et surrexit Eliasib sacerdos magnus, et fratres ejus sacerdotes, et ædificaverunt portam gregis: ipsi sanctificaverunt eam: et statuerunt valvas ejus, et usque ad turrim centum cubitorum sanctificaverunt eam usque ad turrim Ananael. Et juxta eum ædificaverunt viri Jericho: et juxta eum ædificavit Zachur filius Amri. Portam autem piscium ædificaverunt filii Asnaa: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes. Et juxta eos ædificavit Marimuth filius Uriæ, filii Accus. Et juxta eos ædificavit Mosollam filius Barachia, filii Mesezebel¹. Et juxta eos ædificavit Sadoc filius Baana. Et juxta eos ædificaverunt Thecueni: optimates autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. Et portam veterem ædificaverunt, Joiada filius Phasea, et Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes. Et juxta eos ædificaverunt, Meletias [*Al.* Melthias] Gabaonites, et Jadon Meronathites, viri de Gabaon et Mapha, pro duce qui erat in regione trans flumen. Et juxta eum ædificavit Eziel filius Araia auri-fex. Et juxta eum ædificavit Ananias filius pigmentarii: et dimiserunt Jerusalem usque ad murum plateæ latioris. Et juxta eum ædificavit Raphaia filius Ahur², princeps vici Jerusalem.

1. In regin. ms. *Mesezabal*.

2. Ita mss. cum *a* ab initio, quasi in Hebræo olim esset ה he ante ה heth. החרר בן, *ben Akhur* editi legunt. MART.

— In reg. ms. *filius Bahur* dicitur: *Vulgati Hur*

legunt. Mox pro *Jedaia filius Aromaph*, præfert idem ms. *Ieiada filius Aromath*; deinde *Aseboniæ*, cum *Vulgatis*, pro *Asebeniæ*, et continuo *Phet Moab* pro *Phaeth*, etc. quod et infra constanter retinet.

Et juxta eum ædificavit Jedaia filius Aromaph contra domum suam. Et juxta eum ædificavit Attus filius Asebeniæ. Mediam partem vice ædificavit Melchias filius Erem, et Asub filius Phaeth Moab, et turrim furnorum. Et juxta eum ædificavit Sellum filius Alloes princeps mediæ partis vici Jerusalem, et ipse et filiæ ejus. Et portam vallis ædificavit Anun et habitatores Zanoë: ipsi ædificaverunt eam, et statuerunt valvas ejus, et seras, et vectes, et mille cubitos in muro usque ad portam sterquilinit. Et portam sterquilinii ædificavit Melchias filius Rechab, princeps vici Betaccharem: ipse ædificavit eam, et statuit valvas ejus, et seras, et vectes. Et portam fontis ædificavit Sellun filius Cholozai¹, princeps pagi Maspha ipse ædificavit eam; et texit, et statuit valvas ejus, et seras, et vectes, et muros piscinæ Siloe in hortum regis, et usque ad gradus qui descendunt de civitate David. Post eum ædificavit Noemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bothsur, usque contra sepulcra [*Al.* sepulcorum] David, et usque ad piscinam quæ grandi opere constructa est, et usque ad domum fortium. Post eum ædificaverunt levitæ, Reum filius Benni. Post eum ædificavit Asebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico suo. Post eum ædificaverunt fratres eorum, Bavai² filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. Et ædificavit juxta eum Azor filius Josue, princeps Maspha, mensuram secundam, contra ascensum firmisimi anguli. Post eum in monte ædificavit³ Baruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo usque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum ædificavit Merimuth filius Uriæ filii Accus, mensuram secundam, a porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib. Et post eum ædificaverunt sacerdotes, viri de campestribus Jordanis. Post eum ædificavit Benjamin et Asub contra domum suam; et post eum ædificavit Azarias filius Maasiæ filii Ananiæ contra domum suam. Post eum ædificavit Bennui filius Enadad

mensuram secundam, a domo Azariæ usque ad flexuram, et usque ad angulum. Phalel filius Ozi contra flexuram et turrim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris: post eum Phadaia filius Pharos. Nathinæi autem habitabant in Ophel usque contra portam aquarum ad orientem, et turrim, quæ proeminebat. Post eum ædificaverunt Thecueni mensuram secundam e regione, a turre magna et eminente usque ad murum templi. Sursum autem a porta equorum ædificaverunt sacerdotes, unusquisque contra domum suam. Post eos ædificavit Sadoch filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificavit Semaia filius Secheniæ, custos portæ orientalis. Post eum ædificavit Anania filius Selemiæ, et Anum filius Seleph⁴ sextus mensuram secundam: post eum ædificavit Mosollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. Post eum ædificavit Melchias filius artificis usque ad domum Nathinæorum, et scrutaventium contra portam judicalem, et usque ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis⁵ ædificaverunt aurifices et negotiatores.

Cap. IV. — Factum est autem, cum audisset Sanaballat quod ædificarem murum, iratus est valde; et motus nimis subsannavit Judæos, et dixit coram fratribus suis et frequentia Samaritanorum: Quid Judæi faciunt imbeciles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, et complebunt in una die? Nunquid ædificare poterunt lapides de acervis pulveris, qui combusti sunt? Sed et Tobias Ammanites proximus ejus, ait: Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Audi, Deus noster, quia facti sumus despectio [*Al.* despectui]: converte opprobrium super caput eorum, et da eos in despectionem in terra captivitatis. Ne operias iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt

1. Sic ms. omnes constanter retinent *Colhozaï*, cum Hebræus hodlernus legat absque *iōd* in fine *Colhoza*. MART.

2. Pro *Bavai* in reginæ mss. est *Behui*: Hebraice כְּבִי.

3. Præfert vero Hebræus textus, הַחֲרָה, quod est *accendit sese, animos sumpsit, sive indignatus est*, LXX verbo, non sensu, abludunt, ἐκπάστως, *tenuit*, quod et aliis placet. Apparet autem Hieronymum,

qui vertit *in monte*, הַ לִּיטְרָה pro הַ אֲכַפְּסָה, ac legisse הַחֲרָה pro הַחֲרָה.

4. Ms. reginæ, *Annon filius Selo*. Mox *Mesollam* pro *Mosollam*. Denique paulo post *aurificis*, quod et Vulgati Latini præferunt, pro *artificis*, idque rectius ad Hebræum verbum הַצֵּרְפִי; sæpius enim conflatores auri, sive aurifabrum, nomen צֹרֵחַ sonat.

5. Idem ms. *angulis ad portam gregis*.

ædificantes. Itaque ædificamus murum, et conjunximus totum usque ad partem dimidiam : et provocatum est cor populi ad operandum.

Factum est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias, et Arabes, et Ammanitæ, et Azotii, quod obducta esset cicatrix muri Jerusalem, et quod cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis. Et congregati sunt omnes pariter, ut venirent, et pugnarent contra Jerusalem, et molirentur insidias. Et oravimus Deum nostrum, et posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. Dixit autem Judas : Debilitata est fortitudo portantis, et humus nimia est, et nos non poterimus ædificare murum. Et dixerunt hostes nostri : Ne sciant, et ignorent, donec veniamus in medium eorum, et interficiamus eos, et cessare faciamus opus.

Factum est autem, venientibus Judæis, qui habitabant juxta eos, et dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladiis suis, et lanceis, et arcibus. Et perspexi atque surrexi : et aito ad optimates et magistratus, et ad reliquam partem vulgi : Nolite timere a facie eorum. Domini magni et terribilis mementote, et pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, et filiabus vestris, et uxõribus vestris, et domibus vestris.

Factum est autem, cum audissent inimici nostri nuntiatum esse nobis, dissipavit Deus consilium eorum. Et reversi sumus omnes ad muros, unusquisque ad opus suum. Et factum est a die illa, media pars juvenum eorum faciebat opus, et media parata erat ad bellum, et lanceas, et scuta, et arcus¹, et loricas, et principes post eos in omni domo Juda, ædificantium in muro, et potantium onera, et imponentium; una manu sua faciebat opus, et altera tenebat gladium : ædificantium enim unusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, et clangebant buccina juxta me. Et dixi ad optimates, et ad magistratus, et ad reliquam partem vulgi : Opus grande est et latum, et nos separati sumus in muro procul alter ab altero : in loco

quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos : Deus noster pugnabit pro nobis. Et nos ipsi faciamus opus : et media pars nostrum teneat lanceas, ab ascensu auroræ donec egrediantur astra. In tempore quoque illo dixi populo : Unusquisque cum puero suo maneat in medio Jerusalem, et sint nobis vices per noctem, et diem ad operandum. Ego autem et fratres mei, et pueri mei, et custodes qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra : unusquisque tantum nudabatur ad baptismum.

Cap. V. — Et factus est clamor populi et uxorum ejus magnus, adversus fratres suos Judæos. Et erant qui dicerent : Filii nostri et filie nostræ multæ sunt nimis : accipiamus pro pretio eorum frumentum, et comedamus, et vivamus. Et erant qui dicerent : Agros nostros, et vineas, et domos nostras opponamus, et accipiamus frumentum in fame. Et alii dicebant : Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros et vineas : et nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt : sicut filii eorum, ita et filii nostri. Ecce nos subjugamus filios nostros et filias nostras in servitutem, et de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus unde possint redimi, et agros nostros, et vineas nostras alii possident. Et iratus sum nimis cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc : cogitavitque cor meum mecum : et increpui optimates et magistratus, et dixi² eis : Usuræne singuli a fratribus vestris exigitis? Et congregavi adversum eos concionem magnam, et dixi eis :

Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Judæos, qui venditi fuerant gentibus, secundum possibilitatem nostram : et vos igitur vendetis fratres vestros, et redimemus eos³? Et siluerunt nec invenerunt quid responderent : dixique ad eos : Non est bona res quam facitis, quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobetur nobis a gentibus inimicis nostris? Et ego, et fratres mei, et pueri mei, commodavimus plurimis

1. Voces *et arcus*, quæ tamen et in Hebr. sunt, reginæ ms. tacet.

2. Vitiosæ antea scriptum erat *et dixit*.

3. Variam in hoc versiculo retinent lectionem mss. codices ; plures ita legunt : *Et vos igitur ven-*

dite fratres nostros, et ememus eos. Canon Memmianus in textu habet : *Et vos igitur vendetis fratres nostros, redimemus eos.* In margine, alibi, *vendite fratres vestros, et ememus eos.* MART.

— Reginæ ms. cum alijs penes Martian. *vendite fratres nostros, et ememus eos.*

pecuniam et frumentum: non repetamus in commune istud, æs alienum concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros suos, et vineas suas, et oliveta sua, et domos suas: quin potius et centesimam pecuniæ, frumenti, vini, et olei, quam exigere soletis ab eis nihil quæremus: sicque faciemus ut loqueris. Et vocavi sacerdotes, et adjuravi eos ut facerent juxta quod dixeram. Insuper excussi sinum meum, et dixi: Sic excutiat Deus omnem virum qui non impleverit verbum istud, de domo suo, et de laboribus suis: sic excutiat, et vacuus fiat. Et dixit universa multitudo: Amen. Et laudaverunt Deum. Fecit ergo populus sicut erat dictum.

A die autem illa, qua præceperat rex mihi ut essem dux in terra Juda, ab anno vicesimo usque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego et fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi, qui fuerant ante me, gravaverunt populum, et acceperunt ab eis, in pane, et vino, et pecunia, quotidie siclos quadraginta: sed et ministri eorum depressorunt populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei: quin potius in opere muri ædificavi, et agrum non emi, et omnes pueri mei congregati ad opus erant. Judæi quoque et magistratus, centum quinquaginta viri, et qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro sunt [Al. erant], in mensa mea erant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos unus, arietes sex electi, exceptis volatilibus, et inter dies decem vina diversa, et alia multa tribuebam: in super et annonas ducatus mei non quæsivi: valde enim attenuatus erat populus. Memento mei, Deus meus, in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

Cap. VI. — Factum est autem, cum audisset Sanaballat, et Tobias¹, et Gosem Arabs, et cæteri inimici nostri, quod ædificassem ego murum, et non esset in ipso residua interruptio (usque ad tempus autem illud valvas non posueram in

portis) miserunt Sanaballat et Gosem ad me, dicentes: Veni, et percutiamus fœdus pariter in viculis² in campo Ono. Ipsi autem cogitabant ut facerent mihi malum. Misi ergo ad eos nuntios dicens: Opus grande ego facio, et non possum descendere ad vos. Miserunt autem ad me descendere, ne forte negligatur cum venero et secundum verbum hoc per quatuor vices; et respondi eis juxta sermonem priorem. Et misit ad me Sanaballat juxta verbum prius quinta vice puerum suum, et epistolam habebat in manu scriptam hoc modo:

In gentibus auditum est, et Gosem dixit, quod tu et Judæi cogitetis rebellare, et propterea ædifices murum et levare te velis super eos regem, propter quam causam et prophetas posueris, qui prædicent de te Jerusalem, dicentes: Rex in Judæa est. Auditorus est rex verba hæc, idcirco nunc veni, ut ineamus consilium pariter. Et misi ad eos, dicens. Non est factum secundum verba hæc, quæ tu loqueris; de corde enim tuo tu componis hæc. Omnes autem [Al. enim] hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, et quiesceremus. Quam ob causam magis confortavi manus meas et ingressus sum domum Semaïæ filii Dalaïæ filii Metabeel secreto. Qui ait: Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, et claudamus portas ædis: quia venturi sunt ut interficiant te, et nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi: Num quisquam similis mei fugit³? Et quis ut ego ingredietur templum, et vivet? Non ingrediar. Et intellexi quod Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans locutus esset ad me, et Tobias, et Sanaballat conduxissent eum; acceperat enim pretium ut territus facerem et peccarem, et haberent malum, quod exprobrarent mihi. Memento mei, Domine, pro Tobia, et Sanaballat, juxta opera eorum talia: sed et Noadiæ⁴ prophetæ, et cæterorum prophetarum, qui terrebant me. Completus est autem murus vicesimo quinto die mensis elul, quinquaginta duobus diebus.

Factum est ergo cum audisset omnes inimici-

1. Interserit hic idem ms. nomen *Maralis*, quod quidem haud scio unde excuderit.

2. Reginæ ms. aliique apud Martian. in *vitulis*: aliis codices et Vulgati plerique omnes ante Sixti V editionem æque male in *vinculis* præferabant. Taceo quod uno, pro *Ono*, in nonnullis legitur.

3. Vitiose in eodem ms. *fuit*, pro *fugit*.

4. Idem ms. vitiose iterum, et non *Adiæ*. Præstat vero admonere, in Heb. הכבימה esse sequiori genere, sive prophetissam Noadiam dici, non prophetam.

nostri, ut timerent universæ gentes quæ erant in circuitu nostro, et conciderent intra semetipsos, et scirent quod a Deo factum esset opus hoc. Sed et in diebus illis, multæ optimatum Judæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, et a Tobia veniebant ad eos. Multi enim erant in Judæa habentes juramentum ejus, quia gener erat Secheniæ filii Jorei¹, et Johanan filius ejus acceperat filiam Mosollam filii Barachiæ: sed et laudabant eum coram me, et verba mea nuntiabant ei: et Tobias mittebat epistolas, ut teneret me.

Cap. VII. — Postquam autem ædificatus est murus, et posui valvas, et recensui janitores, et cantores, et levitas: præcepi Anani fratri meo, et Ananiæ principi domus de Jerusalem (ipse enim quasi vir verax et timens Deum plus cæteris videbatur), et dixi eis: Non aperiuntur portæ Jerusalem usque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt, et oppilatæ: et posui custodes de habitatoribus Jerusalem, singulos per vices suas, et unumquemque contra domum suam. Civitas autem erat lata nimis et grandis, et populus parvus in medio ejus, et non erant domus ædificatæ. Dedit Deus autem in corde meo, et congregavi optimates, et magistratus, et vulgus, ut recenserem eos, et inveni librum census eorum, qui ascenderant primum, et inventum est scriptum in eo:

Isti filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, et reversi sunt in Jerusalem, et in Judæam unusquisque in civitatem suam. Qui venerunt cum Zorobabel, Josue, Neemias, Azarias, Raamias, Naamani [*Al. Naamania*], Mardocheus, Belsan, Mespharat, Beggoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel.

Filii Pharos, duo millia centum septuaginta duo. Filii Saphatiæ, trecenti septuaginta duo.

Filii Area, sexcenti quinquaginta duo. Filii Phaeth Moab, filiorum Josue et Joab, duo millia octingenti decem et octo. Filii Elam, mille ducenti quinquaginta quatuor [*Al. octoginta*]. Filii Zethua, octingenti quadraginta quinque. Filii Zachai, septingenti sexaginta. Filii Bannui, sexcenti quadraginta octo. Filii Bebai, sexcenti viginti octo. Filii Azgad, duo millia trecenti viginti duo. Filii Adonicam, sexcenti sexaginta septem. Filii Baggoai, duo millia sexaginta septem². Filii Adin, sexcenti quinquaginta quinque. Filii Ater, filii Ezechiæ, nonaginta octo. Filii Asem, trecenti viginti octo. Filii Besai, trecenti viginti quatuor. Filii Areph, centum duodecim. Filii Gabaon, nonaginta quinque. Viri³ Beth-Leem et Netupha, centum octoginta octo. Viri Anathoth, centum viginti octo. Viri Beth-Azmoth quadraginta duo. Viri Cariath-Iarim, Cephira, et Beroth, septingenti quadraginta tres. Viri Rama et Geba⁴, sexcenti viginti unus. Viri Machmas, centum viginti duo. Viri Beth-El, et Ai, centum viginti tres. Viri Nebo alterius, quinquaginta duo. Viri Elam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filii Arem, trecenti viginti. Filii Jeriho, trecenti quadraginta quinque. Filii Lod Hadid et Ono, septingenti viginti unus. Filii Senaa, tria millia nongenti triginta.

Sacerdotes: Filii Idaia in domo Josua, nongenti septuaginta tres. Filii Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Phashur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Arem, mille decem et septem. Levitæ: Filii Josue et Cadmiel [*Al. Cedmiel*], filiorum Odviæ, septuaginta quatuor. Cantores: Filii Asaph, centum quadraginta octo. Janitores: Filii Sellum, filii Ater, filii Telmon, filii Accub, filii Alira, filii Sobai, centum triginta octo. Nathinæi: filii Soa, filii Aspha, [*Al. Hasupha*], filii Tebbaoth, filii Ceros, filii Siaan, filii⁵ Phadon, filii Lebana, filii Agaba, filii Sel-

1. Ita canon Memmianus ac cæteri omnes mss. codices. Editi legunt *filii Area* juxta Hebræum, ubi nullum apparet *iod* initio hujus nominis. MART.

2. Reg. ms. *septuaginta septem*: mox quoque *Baggoim* pro *Baggoai*: Vulg. *Bequai*. MART.

3. Cum Vulgatis et Græco, reginæ ms. *filii* hic præfert pro *viri*: Hebræus autem *יְהוֹנָתָן*.

4. Uno auget numerum reginæ ms. qui et *Goba* pro *soba*, et mox *Agî* pro *Aî* legit. De Nebo, quæ altera nominatur, notatum doctis viris, priorem Nebo

in vetustis editionibus Latinis olim exstitisse. Vide supra Esdram cap. xi, 32.

5. Regin. ms. haud tamen recte, prætermissa voce *filii*, *Siaasado* serie continua præfert. Pro *Selmon*, quod sequitur, atque ita in nostris quoque legitur mss. propius ad Hebræum textum Vulgati habent *Selmai*. Paulo post pro *Gezem* idem habet ms. *Gezfa*, et *Unim* pro *Munim*, et *Neptusim* pro *Nephussim*, denique inferius *Gachubada*, pro *Jahala*, etc.

mon¹, filii Anan, filii Geddel, filii Gaer, filii Raia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gezem, filii Aza, filii Phasea, filii Bosai, filii Munim, filii Nephussim, filii Bocbuc [*Al. Bachuc*], filii Acupha, filii Arur, filii Besloth, filii Meida [*Al. Maid*], filii Arsa, filii Bercos, filii Sisara, filii Thema, filii Nasia, filii Atipha, filii servorum Salomonis, filii Sothai, filii Sophereth, filii Pherida, filii Jahala, filii Darcon, filii Jeddell, filii Saphatia, filii Atil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Sabaim, filio Amon. Omnes Nathinæi, et filii servorum Solomonis, trecenti nonaginta duo. Hi sunt autem, qui ascenderunt de Thelmela, Thelarsa, Cherub, Addon, et Emmer : et non potuerunt indicare domum patrum suorum, et semen suum, utrum ex Israel essent. Filii Dalafia, filii Tobia, filii Necoda, sexcenti quadraginta duo.

Et de sacerdotibus, filii Abia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis² uxorem et vocatus est nomine eorum. Hi quaesierunt scripturam suam in censu, et non invenerunt, et ejecti sunt de sacerdotio. Dixitque Athersatha eis, ut non manducarent de Sanctis sanctorum, donec staret sacerdos doctus

et eruditus. Omnis multitudo quasi vir unus, quadraginta duo millia, trecenti sexaginta³, absque servis et ancillis eorum, qui erant septem millia trecenti triginta septem, et inter eos cantores et cantatrices, ducenti quadraginta quinque. Cameli eorum, quadringenti triginta quinque⁴; asini sex millia septingenti viginti⁵.

Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta⁶. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, et argenti minas duo millia ducentas. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, et argenti minas duo millia, et tunicas sacerdotales sexaginta septem. Habitaverunt autem sacerdotes, et levitæ, et janitores, et cantores, et reliquum vulgus, et Nathinæi, et omnis Israel, in civitatibus suis.

Cap. VIII. — Et venerat mensis septimus : filii autem Israel erant in civitatibus suis⁷. Congregatusque est omnis populus quasi vir unus, ad plateam quæ est ante portam aquarum : et

1. In editis libris legimus *Selmai* ex hodierno Hebræo שלמי : canon tamen Memmlanus cum aliis omnibus mss. Latinis *Selmon* habet, ut nos odidimus. Unde necesse est scriptum fuisse שלמן in exemplaribus Hebraicis S. Hieronymi, *num* scilicet } quale pro *iod* ¹, quod plane idem est cum parte *num* superiori, in mss. maxime; ubi etiam omitti potuit a librariis ductus inferior litteræ. MART.

2. In reg. ms. *Gabaaditidis*.

3. Numerat cod. reginæ, *sexcentos sexaginta, etc.*

4. Post ista, in editis additus legitur integer versiculo 68 : *Equi eorum septingenti triginta sex, muli eorum ducenti quadraginta quinque*. At de equis ac mulis altum silentium in mss. Latinis, nec non apud Syrum et Arabem interpretes, qui supra dictum omittunt versiculum. Massoretharum exemplaria, Alexandrinumque ms. Græcum adhuc retinent quod in Vulg. Latina legimus. Hinc non levis exoritur suspicio nonnulla excidisse in aliquot exemplaribus Hebræis, Græcis atque Latinis. Eadem leguntur cap. II, lib. I Esdræ, sed in multis valde ad-versa. Vid. crit. sacros. MART.

5. Advertat lector adnotationem hoc loco positam in Vulgata, inque pluribus mss. libris abesse prorsus in optimo ac perantiquo ms. Colbertino Aniciensi. In San-Germanensi autem nostro num. 15 scriptam

esse in margine, nec tamen eodem loco; sed infra cap. VIII e regione horum verborum : *Attulit ergo Esdras, etc.* Quibus, ni fallor, satis probatum exstat hujusmodi adnotationunculam, nullatenus ab Hieronymo, sed ab alio auctore nescio quo, fuisse derivatam. Sic autem scriptum est in ea : *Huc usque refertur quid in commentario scriptum fuerit, exin Neemie historiae textitur.* MART.

— Reginæ mss. *nongentos viginti* numerat. Statim vero subjungunt Vulgati codices glossema illud : *Hucusque refertur, quid in commentario scriptum fuerit, exin Neemie historiae textitur*; quod ex Hieronymi calamo profectum non esse, tum originalium textuum silentium, tum Latini ipsi mss. nobis et Martiano inspecti, indicio sunt. Præterea non hic loci, sed paulo superius post versic. 64, seu verbis *dixitque Athersatha, etc.* rectius videbatur præponendum.

6. Nedom Vulgata, sed et ipsum Hebræum exemplar supputant *triginta quinque*, ששים וחמשה. Nostri autem mss. non addunt illud *quinque*, neque in suis illud invenisse Martiano. videtur, tametsi lectorem hao de re non admoneat.

7. Alterum hic de suo adsuit glossema reginæ ms. his verbis *Schenophegia Saul, Esdra et Neemia* : quod facile fuit antea scholion ad libri album annotatum dein temere intrusum in textum.

dixerunt Ezræ scribæ¹ ut afferret librum legis Mosi, quam præcepit Dominus Israeli.

Attulit ergo Ezras sacerdos legem coram multitudine virorum et mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima, mensis septimi. Et legit in eo aperte in platea quæ erat ante portam Aquarum, de mane usque ad mediam diem, in conspectu virorum et mulierum et sapientium; et aures omnis populi erant erectæ ad librum.

Stetit autem Ezras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, et steterunt juxta eum, Mathathia, et Sema², et Ania, et Uria, et Helcia, et Maasia, ad dexteram ejus: et ad sinistram, Phadaia, Misael, et Melchia, et Asum, et Asebdana, Zacharia, et Mosollam. Et aperuit Ezras librum coram omni populo: super universum quippe populum eminebat: et cum aperuisset eum, stetit omnis populus. Et benedixit Ezras Domino Deo magno: et respondit omnis populus: Amen, amen: elevans manus suas, et incurvati sunt, et adoraverunt Deum proni in terram. Porro Josue, et Bani, et Serobia, Jamin, Accub, Sebthai, Odia, Maasia, Celiha, Azarias, Jozabed, Anan, Phalaia, levitæ, silentium faciebant in populo ad audiendam legem; populus autem stabat in gradu suo. Et legerunt in libro legis Dei distincte, et apposite [Al. aperte] ad intelligendum, et intellexerunt cum legeretur.

Dixit autem Neemias (ipse est Athersatha) et Ezras sacerdos et scriba, et levitæ interpretantes universo populo: Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, et nolite flere. Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis. Et dixit eis: Ite, comedite pingua et bibite mulsum³, et mittite partes ei qui non præparavit sibi: quia sanctus dies Domini est, et nolite contristari, gaudium enim Domini est fortitudo nostra. Levitæ autem silentium faciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies sanctus est, et nolite dolere. Abiit itaque omnis populus ut comederet et biberet, et mit-

teret partes, et faceret lætitiâ magnam: quia intellexerant verba quæ docuerat eos. Et in die secundo congregati sunt principes familiarum universi populi, sacerdotes et levitæ, ad Ezram scribam, ut interpretaretur eis verba legis. Et invenerunt scriptum in lege, præcepisse Dominum in manu Mosi, ut habitent filii Israel in tabernaculis, in die solemnâ, mense septimo: et ut prædicent, et divulgent vocem in universis urbibus suis, et in Jerusalem, dicentes: Egredimini in montem⁴, et afferte frondes olivæ, et frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, et ramos palmarum, et frondes ligni nemorosi, ut fiant tabernacula, sicut scriptum est. Et egresus est populus, et attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula, unusquisque in domate suo⁵, et in atriis suis, et in atriis domus Dei, et in platea portæ Aquarum, et in platea Ephraim.

Fecit ergo universa ecclesia eorum qui redierant de captivitate, tabernacula, et habitaverunt in tabernaculis: non enim fecerant a diebus Josue filii Nun taliter filii Israel usque ad diem illum. Et fuit lætitiâ magna nimis. Legit autem in libro legis Dei per dies singulos, a die primo usque ad diem novissimum. Et fecerunt solemnitatem septem diebus, et in die octavo collectam juxta ritum.

Cap. IX. — In die autem vicesimo quarto mensis hujus, convenerunt filii Israel in jejuniis et in saccis, et humus super eos. Et separatum est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena: et steterunt, et confitebantur peccata sua, et iniquitates patrum suorum. Et consurrexerunt ad standum: et legerunt in volumine legis Domini Dei sui, quater in die, et quater confitebantur, et adorabant Dominum Deum suum.

Surrexit autem super gradum levitarum, Josue, et Bani, Cedmiel, Sebnia [Al. Sabania], Bonni, Sarebias, Bani, Chanani: et inclamaverunt voce magna ad Dominum Deum suum. Et dixerunt levitæ, Josue, et Cedmiel, Bonni, Asebnia, Serebia⁵, Odaia, Sebnia, Phataia: Surgite,

1. Nomen scribæ in reginæ mss. deest.

2. In reginæ mss. *Scmeia* et *Ahania*, quorum prius cum Vulgata lectione consonat, alterum rectius ad Hebræum legeris *Hanabia*. Mox *Phædia*, pro *Phadaia*, et *Misahel* aspiratur.

3. Pro *mulsum* in eodem ms. est *mustum*, quod non nemo magis probarit. Attamen in Hebræo

סמתיים legitur, quod *dulcia* et *suavia* gustu sonat.

4. Regius codex ms. pro *in domate suo*, scriptum habet *in angulo suo*. MART.

5. Quatuor hæc nomina ita regin. mss. effort: *Asebia*, *Sarechia*, *Odoia*, *Sebna*, minus certe bene.

benedicite Domino Deo vestro ab æterno usque in æternum : et benedicant nomini gloriæ tuæ excelso in omni benedictione et laude.

Tu ipse, Domine, solus tu fecisti cælum, et cælum cælorum ; et omnem exercitum eorum : terram, et universa quæ in ea sunt : maria, et omnia quæ in eis sunt : et tu vivificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorat. Tu ipse, Domine Deus, qui elegisti Abraham, et eduxisti eum de igne Chaldæorum, et posuisti nomen ejus Abraham. Et invenisti cor ejus fidele coram te : percussisti cum eo fœdus, ut dares ei terram Chananæi, Hetthæi, et Amorrhæi, et Pheræi, et Jebusæi, et Gergesæi, ut dares semini ejus : et implesti verba tua, quoniam justus es. Et vidisti afflictionem patrum nostrorum in Ægypto : clamoremque eorum audisti super mare Rubrum. Et dedisti signa et portenta in Pharao, et in universis servis ejus, et in omni populo terræ illius : cognovisti enim quia superbe egerunt contra eos : et fecisti tibi nomen, sicut et in hac die. Et mare divisisti ante eos, et transierunt per medium maris in sicco : persecutores autem eorum projecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas [At. aquis validis]. Et in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, et in columna ignis per noctem, ut appareret eis via per quam ingrediebantur. Ad montem quoque Sinai descendisti. et locutus est cum eis de cælo, et dedisti eis judicia recta, et legem veritatis, cæremonias et præcepta bona : et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, et mandata, et cæremonias, et legem præcepisti eis, in manu Mosi servi tui. Panem quoque de cælo dedisti eis in fame eorum, et aquam de petra eduxisti eis sitientibus, et dixisti eis, ut ingrederentur et possiderent terram, super quam levasti manum tuam, ut traderes eis. Ipsi vero et patres nostri superbe egerunt, et induraverunt cervices suas, et non audierunt mandata tua. Et noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis. Et indura-

verunt cervices suas, et dederunt caput, ut converterentur ad servitutem suam, quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens et misericors, longanimis et multæ miserationis, non dereliquisti eos, et quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, et dixissent : *Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto* : feceruntque blasphemias magnas. Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto : columna nubis non recessit ab eis per diem, ut duceret eos in viam, et columna ignis per noctem, ut ostenderet eis iter per quod ingrederentur. Et spiritum tuum bonum dedisti, qui doceret eos, et manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. Quadraginta annis pavisti eos in deserto, nihilque eis defuit : vestimenta eorum non inverteraverunt, et pedes eorum non sunt attriti. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis sortes : et possederunt terram Seon, et terram regis Esebon, et terram Og regis Basan. Et filios eorum multiplicasti sicut stellas cæli, et adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum ut ingrederentur et possiderent. Et venerunt filii, et possederunt terram, et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, et dedisti eos in manu eorum, et reges eorum et populos terræ, ut facerent eis sicut placebat illis. Ceperunt itaque urbes munitas, et humum pinguem, et possederunt domos plenas cunctis bonis : cisternas ab aliis fabricatas, vineas, et oliveta, et ligna pomifera multa : et comederunt et saturati sunt, et impinguati sunt, abundaverunt deliciis in bonitate tua magna. Provecaverunt autem te ad iracundiam, et recesserunt a te, et projecerunt legem tuam post terga sua : et prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos ut reverterentur ad te, feceruntque blasphemias grandes. Et dedisti eos in manu hostium suorum, et afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamaverunt ad te, et tu de cælo audisti, et secundum miserationes tuas multas

1. Idem ms. *tu vivificasti*, neque hoc satis recte.

2. San-Germanensis ms. num. 15 hanc in margine retinet variantem lectionem *Hur*. Significat autem quod Deus eduxerit Abraham de *Ur* Chaldæorum. Porro *Ur* Latine interpretatum *ignis* dicitur. Vide Gen. XIII, 31, ac *quæstiones Hebraicas* Hieronymi in hunc locum. MART.

3. Non addit regin. mss. *tuum*, quod tamen in Hebræo textu resonat.

4. Hic vero *eis* pronomen sufficit idem ms. quod Hebræus tacet.

5. Vacat in reginæ ms. vox *regis*, quæ est tamen in Hebræo archetypo.

6. Reginæ ms. *de cælo exaudisti eos, et secundum, etc.*

dedisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum. Cumque requievissent, reversi sunt ut facerent malum in conspectu tuo: et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum; et possederunt eos. Conversique sunt, et clamaverunt ad te: tu autem de cœlo exaudisti, et liberasti eos in misericordiis tuis, multis temporibus. Et contestatus es eos, ut reverterentur ad legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt et non audierunt mandata tua, et in judiciis tuis peccaverunt, quæ faciet homo, et vivet in eis: et dederunt humerum recedentem, et cervicem suam induraverunt, nec audierunt. Et protaxisti super eos annos multos, et contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum, et non audierunt, et tradidisti eos in manu populorum terrarum¹. In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserationum, et clemens es tu. Nunc itaque, Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne avertas a facie tua omnem laborem qui invenit nos, reges nostros, principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, a diebus regis Assur usque in diem hanc. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos, quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, et patres nostri non fecerunt legem tuam, et non attenderunt mandata tua, et testimonia tua quæ testificatus es in eis². Et ipsi in regnis suis, et in bonitate tua multa, quem dederas eis, et in terra latissima et pingui, quam dederas in conspectu eorum, non servierunt tibi, nec reversi sunt a studiis pessimis. Ecce nos ipsi hodie servi sumus: et terra quam dedisti patribus nostris, ut comederent panem ejus et quæ bona sunt ejus, et nos ipsi servi sumus in ea. Et fruges ejus multiplicantur regibus quos posuisti super nos propter peccata nostra, et corporibus nostris dominan-

tur, et jumentis nostris secundum voluntatem suam, et in tribulatione magna sumus. Super omnibus ergo his nos ipsi percutimus fœdus, et scribimus, et signant principes nostri, levitæ nostri, et sacerdotes nostri.

Cap. X. — Signatores autem fuerunt, Neemias, Athersatha filius Achelai, et Sedecias, Saraias, Azarias, Jeremias, Pheshur [*Al.* Phassur], Amarias, Melchia, Attus, Sebenia, Meluch, Arem, Merimuth, Obdias, Daniel, Genthon, Baruch, Mosollam, Abia, Miamin, Maazia, Belgai, Semeia: hi sacerdotes.

Porro levitæ, Josue filius Azaniæ³, Bennui de filiis Enaddan, Cedmiel, et fratres eorum, Sechemia [*Al.* Sebenia], Odevia, Celita, Phalaja, Anan, Micha, Roob, Asebia, Zachur, Serebia, Sabania, Odaia [*Al.* Odaia], Bani, Baninu.

Capita populi, Pharos, Phaeth-Moab⁴, Elam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonia, Be-goai, Adin, Ater, Ezechia, Azur, Odevia [*Al.* Odaia], Asum, Besai, Aroph, Anathoth, Nebai, Megphias, Mosollam, Azir, Mesizabel, Sadec, Jeddua, Pholtia, Anan, Ania [*Al.* Anaia], Osee, Anania, Asub, Aloes, Phalea, Sobet, Reum, Ase-bna, Maasia, et Haia [*Al.* Echaia], Hanan, Anan, Melluch, Arem, Baana: et reliqui de populo, sacerdotes⁵, levitæ, janitores, et cantores, Nathinæi, et omnes qui se separaverunt de populis terrarum ad legem Dei, uxores eorum, filii eorum, et filiæ eorum, omnis qui poterat sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, et qui veniebant ad pollicendum et jurandum, ut ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Mosis servi Dei, ut facerent et custodirent universa mandata Domini Dei nostri, et judicia ejus et cæremonias ejus, et ut non daremus filias nostras populo terræ, et filias eorum non acciperemus filiis nostris. Populi quoque terræ, qui important venalia, et omnia ad usum per diem sabbati ut vendant, non accipiemus ab eis in sabbato et in die sanctificato.

1. Quod olim apposuerit nonnemo studiosus ad marginem libri scholion regis Babylonis Chaldæi, perperam reginæ ms. in textu hic sufficit.

2. Neque hic satis bene idem ms. *testificatus es nobis. Et ipsis in regnis suis bonis, et in, etc.*

3. Omnes mss. sic legunt, editi vero *Henadad*, et consequenter *Sebenia, Odaia* pro *Sechenia* et *Odevia*. MART.

— Reg. ms. *Azariæ*: quod sequitur *Enaddam*, rectius ad Hebræum 7777. Vulgati efferunt *Henadad*.

4. Constante regin. ms. *Phet Moab*, et paulo post *Iezechia* pro *Ezechia*. Alias variantes lectione s e regione adnotamus.

5. A scholiaste quopiam margini appositum lemma istiusmodi, *fœderis verba narrantur*, temere reginæ ms. hic adsuit contextui.

Et dimittemus annum septimum, et exactionem universæ manus. Et statuemus super nos præcepta, ut demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri, ad panes propositionis, et ad sacrificium sempiternum, et in holocaustum sempiternum, in sabbatis, in calendis, in solemnitatibus, et in sanctificatis, et pro peccato: ut exoretur pro Israel, et in omnem usum domus Dei nostri.

Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter sacerdotes, et levitas, et populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, a temporibus anni usque ad annum, ut arderent super altare¹ Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Mosi: et ut afferremus primogenita terræ nostræ, et primitiva universi fructus omnis ligni, ab anno in annum, in domo Domini. Et primitiva filiorum nostrorum et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et primitiva boum nostrorum et ovium nostrorum, ut offerrentur in domo Dei nostri, sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: et primitias ciborum nostrorum et libaninum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferremus sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ levitis. Ipsi levitæ decimas accipient ex omnibus civitatibus operum nostrorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum levitis in decimis levitarum, et levitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domum² Dei nostri, ad gazophylacium in domum thesauri. Ad gazophylacium enim deportabunt filii Israel, et filii Levi, primitias frumenti, vini et olei: et ibi erunt vasa santificata, et sacerdotes, et cantores, et janitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

Cap. XI. — Habitaverunt autem principes populi in Jerusalem: reliqua vero plebs misit

sortem ut tollerent unam partem de decem qui habitaturi essent in Jerusalem civitate sancta, novem vero partes in civitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant ut habitarent in Jerusalem. Hi sunt itaque principes provinciæ, qui habitaverunt in Jerusalem, et in civitatibus Juda. Habitavit [Al. add. autem] unusquisque in possessione sua, in urbibus suis, Israel, sacerdotes, levitæ, Nathinæi, et filii servorum Salomonis.

Et in Jerusalem habitaverunt de filiis Juda et de filiis Benjamin: de filiis Juda, Athaia filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malaleel: de filiis Phares, Maasia filius Baruch, filius Colhoza, filius Azia, filius Adaia, filius Joiarib, filius Zachariæ, filius Silonitis; omnes hi filii Phares, qui habitaverunt in Jerusalem, quadringenti sexaginta octo viri fortes.

Hi sunt autem filii Benjamin: Sellum filius Mosollam, filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel, filius Isaia, et post eum Gebbai, Sellai³, nongenti viginti octo, et Joel filius Zechri præpositus eorum, et Judas filius Senua super civitatem secundus.

Et de sacerdotibus, Idaia filius Joarin, Jachin, Saria filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Moraioth, filius Ahitub [Al. Achitob] princeps domus Dei, et fratres eorum facientes opera templi, octingenti viginti duo.

Et Adaia filius Jeroam, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Phosur, filius Melchiæ, et fratres ejus principes patrum, ducenti quadraginta duo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi⁴ filius Mosollamoth, filius Emmer, et fratres eorum potentes nimis, centum viginti octo, et præpositus eorum Zabdiel filius potontium.

Et de levitis Sebenia⁵ filius Asub, filius Azaricam, filius Asabia, filius Boni, et Sabathai et Josabed, super [Al. add. omnia] opera quæ erant forinsecus in domo Dei, a principibus levitarum.

1. Reginæ ms. *ut arderent semper ante altare, etc.* cum impressa autem lectione Hebræus textus לע ; qui et subsequens Mosi nomen tacet.

2. Idem ms. *levitæ offerunt in decimam partem decimæ, quas in domum, etc.* lapsu, ut videtur, scribarum.

3. Ms. reginæ, *filius Asasia, et post eum Gabbas pro Isaia et Gebbai*: paulo etiam superius *Malahel, pro Malaleel* præferbat.

4. Iterum hic, *Ezriel, et Saazi, pro Azrael, et Ahazi*, legit.

5. Rectius ad Hebræam scripturam שבעיה Vulgati offerunt *Sebcia*. Mss. vero cum nostri, tum quos Martianeus consuluit, impressam lectionem pari consensu retinent. Paulo post *Zehedci, pro Zebedei* regius legit.

Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum et ad confitendum in oratione ¹, et Bebecca secundus de fratribus ejus, et Abda filius Samua, filius Galal, filius Idithun, omnes levitæ in civitate sancta ducenti octoginta quatuor.

Et janitores, Accub, Temon, et fratres eorum qui custodiebant ostia, centum septuaginta duo. Et reliqui ex Israel sacerdotes et levitæ in universis civitatibus Juda, unusquisque in possessione sua ².

Et Nathinæi, qui habitabant in Ophel, et Siaba, et Gaspah de Nathinæis. Et episcopus levitarum in Jerusalem, Azzi filius Bani, filius Asabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph, cantores in ministerio domus Dei. Præceptum quippe regis super eos erat, et ordo in cantoribus per dies singulos : et Phalthaia filius Mesebel, de filiis Zera filii Juda in manu regis, juxta omne verbum populi, et in domibus per omnes regiones eorum.

De filiis Juda habitaverunt in Cariath-Arbo et in filiabus ejus : et in Dibon, et in filiabus ejus et in Cabseel, et in viculis ejus, et in Jesue, et in Molada, et in Bethphaloth, et in Asersual, et in Bersabee, et in filiabus ejus, et in Siceleg, et in Mochona ³, et in filiabus ejus, et in Remmon, et in Saraa, et in Jerimuthi, Zano, Odollam, et in villis earum, Lachis et regionibus ejus, et in Azeca, et filiabus ejus. Et manserunt in Bersabee usque ad vallem Ennom.

Filii autem Benjamin, a Geba, Mechmas et Aia ⁴, et Both-El, et filiabus ejus : Anathoth, Nob, Anania, Asor, Rama, Gothaim, Adid, Seboim, et Neballat, Lod, et Ono valle artificum. Et de levitis portiones Judæ et Benjamin.

Cap. XII. — Hi sunt autem sacerdotes et levitæ, et qui ascenderunt cum Zorobabel filio

1. Hebræus habet **רמא תתלהל**, quod est *princeps exorationis*, pro quo Hieronymus videtur legisse **תתלהל ה**, scilicet pro ה medio. Neque porro lectionem mutuatus est ex LXX, qui totum fere hunc versiculum prætermittunt.

2. Reginæ ms. in civitate sua. Mox *Ofel*, et *Siaba*, pro *Ophel* et *Siaba*.

3. Legit idem ms. *Siceleg* et *Monochona* : mox *Adollam*, pro *Odollam*, et *Ezea* et *filia ejus*, et *remanserunt*, etc. pro *Azeca* et *filiabus ejus*, etc.

4. Idem ms. *Achia*, Vulgat. *Hai*, et paulo post *Onna*, pro *Ono*.

Salathiel ⁵, et Josue : Sara, Jeremias, Ezra [*Al. Esdras*], Amaria, Melluch, Attus, Sechenias, Reum, Merimuth, Addo, Genthon, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, et Joarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcia, Idaia. Isti principes sacerdotum, et fratres eorum, in diebus Josue.

Porro levitæ, Jesua, Bennui, Cedmiel, Sarabia, Juda, Mathanias, super hymnos ipsi et fratres eorum, et Bebecca atque Anni, et fratres eorum, unusquisque in officio suo. Josue [*Al. Josue*] autem genuit Joiacim, et Joiacim genuit Eliasib, et Eliasib genuit Joiada, et Joiada genuit Jonathan ⁶, et Jonathan genuit Jeddoa.

In diebus autem Joacim erant sacerdotes et principes familiarum. Saraia, Amaria ⁷ : Jeremia, Anania : Ezra, Mosollam : Amaria, Johanan : Milicho, Jonathan : Sebenia, Joseph : Arem, Edna : Maraioth, Elci : Adaia, Zacharia : Genthon, Mosollam : Abia, Zecri : Miamin, et Moadia, Phelti : Belgæ, Sammua : Semaia, Jonathan : Joarib, Mathanai : Jodaia [*Al. Joiada*], Azzi : Sellai, Belai. Amoc, Eber : Helcia, Asebia : Idaia, Nathanael.

Levitæ in diebus Eliasib, et Joiada, et Johanan, et Jeddoa, scripti principes familiarum, et sacerdotes in regno Darii Persæ.

Filii Levi principes familiarum, scripti in libro verborum dierum, et usque ad dies Jonathan, filii Eliasib. Et principes levitarum, Asebia, Serebia, et Jesue [*Al. Josue*] filius Cedmiel : et fratres eorum per vices suas, ut laudarent et confiterentur juxta præceptum David viri Dei, et observarent æque per ordinem ⁸. Mathania, et Bebecca, Obedia, Mosollam, Temon, Accub, custodes portarum et vestibulorum ante portas.

Hi in diebus Joiacim [*Al. Joacim*] filii Josue, filii Josedec, et in diebus Neemiæ ducis, et Ezrae sacerdotis scribæque.

5. Voces *filio Salathiel* in reginæ ms. desiderantur. Infra legit *Semaia* et *Joarib*, pro *Semeia* et *Joarib*, etc.

6. Alibi *Johannanum* pro *Jonathano*, post Josephum atque Eusebium ipse legit s. pater in commentariis in Danielelem.

7. Ita quidem et nostri habent mss. verius autem, juxta Hebræum saltem textum, Vulgati præferunt *Marai*.

8. Reginæ ms. *observarent ea quæ per ordinem*, etc.

In dedicatione autem muri Jerusalem, requisierunt levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Jerusalem, et facerent dedicationem et lætitiā in actione gratiarum, et cantico, et in cymbalis, psalteriis et citharis.

Congregati sunt ergo filii cantorum de campatribus circa Jerusalem, et de villis Nethuphati, et de domo Galgal, et de regionibus Gebba et Azmavelh¹, quoniam villas ædificaverunt sibi cantores in circuitu Jerusalem. Et mundati sunt sacerdotes et levitæ, et mundaverunt populum, et portas et murum. Ascendere autem feci principes Juda super murum, et statui duos choros² laudantium magnos. Et ierunt ad dexteram super murum ad portam sterquilini. Et ivit post eos Osaia, et media pars principum Juda, et Azarias, Ezra, et Mozollam, Juda, et Benjamin, et Semeia, et Jeremias. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, et fratres ejus, Semeia, et Azareel, Malalai, Galalai³, Maai, Nathanael, et Judas et Anani, in vasis cantici David viri Dei: et Ezra scriba ante eos in porta Fontis. Et contra eos ascenderunt in gradibus civitatis David, in ascensu muri super domum David, et usque ad portam Aquarum ad orientem. Et chorus secundus gratias referentium ibat ex adverso, et ego post eum, et media pars populi super murum et super turrim Furnorum, et usque ad murum latissimum, et super portam Ephraim, et super portam antiquam, et super portam Piscium et turrim Ananeel, et turrim Emath: et usque ad portam Gregis: et steterunt in porta Custodiæ, steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, et ego, et dimidia pars magistratum mecum. Et sacerdotes, Eliacim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Anania in tubis, et Maasia, et Semeia, et Eleazar, et Azzi, et Joanan, et Melchia, et Elam, et Ezer. Et clare cecinerunt cantores, et Jezraia præpositus, et immolaverunt in die illa victi-

mas magnas, et lætati sunt: Deus enim lætificaverat eos lætitiā magna: sed et uxorum eorum et liberi gavisī sunt, et audita est lætitiā Jerusalem procul.

Recensuerunt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, et ad primitias, et ad decimas, ut introferrent⁴ per eos principes civitatis in decore gratiarum actionis, sacerdotes et levitas: quia lætificatus est Juda in sacerdotibus et levitis adstantibus. Et custodierunt observationem Dei sui, et observationem expiationis, et cantores, et janitores juxta præceptum David et Salomonis filii ejus, quia in diebus David et Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudantium, et confitentium Deo. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, et in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus et janitoribus per dies singulos, et sanctificabant levitas, et levitæ sanctificabant filios Aaron.

Cap. XIII. — In die autem illo lectum est in volumine Mosi, audiente populo: et inventum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites et Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum: eo quod non occurrerint filiis Israel eum pane et aqua, et conduxerint adversus eum [*Al. eos*] Balaam, ad maledicendum eis et convertit Deus noster maledictionem in benedictionem.

Factum est autem, cum audissent legem, separaverunt omnem alienigenam ab Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat præpositus in gazophylacio domus Dei nostri, et proximus Tobie.

Fecit ergo sibi gazophylacium grande, et ibi erant ante eum reponentes munera, et thus, et vasa, et decimam frumenti, vini, et olei, partes levitarum, et cantorum, et janitorum, et primitias sacerdotales.

In omnibus autem his non fui in Jerusalem, quia anno tricesimo secundo Artaxerxis regis

1. Reginæ ms. *Gabe et Azamabeth.*

2. In eodem ms. *Ascenderunt autem principes Judæ super murum, et statuit duos choros, etc.*

3. Nomen *Galalai* deest in eodem ms. qui et *Maai* pro *Maai* legit.

4. Alia est in Hebræo, prout nunc certe habetur, sententia, hæc nimirum, *ut coaccervarent per eos ex agris civitatum partes sacerdotum.* Hier. qui *prin-*

cipes civitatis vertit, facile legerit שרי *sarei* pro שרי *sadai*, sive ר pro ו. Conciunt tamen Hieronymo Syriaca versio, *præfectorum civitatis*, et LXX. Rursum vero s. pater, qui vertit in *decore gratiarum actionis*, pro quo Syrus, *quemadmodum scriptum est in libro legis*, videtur legisse תורה *thoda*, pro תורה *thora*, iterum nempe *daleth* pro *res.*

Babylonis veni ad regem, et in fine dierum rogavi regem ¹.

Et veni in Jerusalem, et intellexi malum quod fecerat Eliasib Tobie, ut faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. Et malum mihi visum est valde. Et projecit vasa domus Tobie foras de gazophylacio: præcepique, et emundaverunt gazophylacia: et rotuli ibi vasa domus Dei, sacrificium, et thus. Et cognovi quoniam partes levitarum non fuissent datæ: et fugisset unusquisque in regionem suam de levitis, et cantoribus et de his qui ministrabant: et egi causam adversus magistratus, et dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregavi eos, et feci stare in stationibus suis. Et omnis Juda apportabat decimam frumenti, vini, et olei, in horrea. Et constituimus super horrea Solemiam sacerdotem, et Sadoc scribam, et Phadaiam de levitis, et juxta eos Anan filium Zachur, filium Mathanie: quoniam fideles comprobati sunt, et ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum.

Memento mei, Deus meus, pro hoc ², et ne deleas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, et in cæremoniis ejus.

In diebus illis vidi in Juda calcantes torcularia in sabbato ³, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum, et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jerusalem die sabbati. Et contestatus sum, ut in die qua vendere liceret, venderent. Et Tyrii habitaverunt in ea, inferentes pisces, et omnia venalia: et vendebant in sabbatis filiis Juda in Jerusalem: et objurgavi optimates Juda, et dixi eis: Quæ est hæc res mala quam vos facitis, et profanatis diem sabbati? Nunquid non hæc fecerunt patres nostri, et adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, et super civitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel violando sabbatum.

Factum est itaque, cum quievissent portæ Jerusalem in die sabbati, dixi, et clausurunt januas, et præcepi ut non aperirent eas usque

post sabbatum: et de pueris meis constitui super portas, ut nullus inferret onus in die sabbati. Et manserunt negotiatores, et vendentes universa venalia, foris Jerusalem semel et bis. Et contestatus sum eos, et dixi eis: Quare manetis ex adverso muri? Si secundo hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in sabbato. Dixi quoque levitis, ut mundarentur, et venirent ad custodiendas portas, et sanctificandum diem sabbati: et pro hoc ergo memento mei, Deus meus, et parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.

Sed et in diebus illis vidi Judæos ducentes uxores Azotidas, Ammonitidas, et Moabitidas. Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotico, et nesciebant loqui Judaice et loquebantur juxta linguam populi et populi. Et objurgavi eos, et maledixi. Et cecidi ex eis viros, et declaravi eos, et adjuravi in Deo ut non darent filias suas filiis eorum, et non acciperent de filiabus eorum filias suas, et sibimetipsis, dicens: Nunquid non in hujuscemodi re peccavit Salomon rex Israel? Et certe in gentibus multis non erat rex similis ei, et dilectus Deo suo erat, et posuit eum Deus regem super omnem Israel: et ipsum ergo ad peccatum duxerunt mulieres alienigenæ. Nunquid et nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, ut prævaricemur in Deo nostro, et ducamus uxores peregrinas?

De filiis autem Joiada filii Eliasib sacerdotes magni, gener erat Sanaballat ⁴ Oronites, quem fugavi a me. Recordare, Domine Deus meus, adversum eos qui polluunt sacerdotium, jusque sacerdotale et leviticum. Igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis, et constitui ordines sacerdotum et levitarum, unumquemque in ministerio suo: et in oblatione lignorum in temporibus constitutis, et in primitivis ⁵: memento mei, Deus meus, in bonum. Amen.

1. Ms. reginæ rogavi eum, et veni, etc.

2. Interserit reginæ ms. hic voces in bono, quod pridem studiosus nonnemo glossema posuerit ad libri oram.

3. Hic voces in sabbato, quæ tamen et in Hebr. resonant, reginæ ms. tacet.

4. Mendose habet reginæ ms. generaret Sanaballat Toronitis.

5. Idem ms. primitiis, qui est postremum verbum amen, quod neque in Hebræo est, verius tacet.

EXPLICIT LIBER EZRÆ.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM ESTHER.

Librum Esther variis translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archivis Hebræorum relevans, verbum o verbo pressius trans tuli. Quem librum editio Vulgata lacinosus hinc inde verborum sinibus trahit²; addens ea quæ

ex tempore dici poterant, et audiri, sicut solitum est scholaribus disciplinis² sumpto themate, excogitare quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est, vel ille qui injuriam fecit. Vos autem, o Paula et Eustochium⁴, quoniam

1. Hunc librum cum prologo ad duos Vaticanæ bibliothecæ vetustissimos codices mss. exegimus: alterum quem olim reginæ Suocorum numero 7 prænotatum diximus, alterum Vaticano Palatinum numero præscriptum 24, quem oppido emendationem illo perspeximus.

2. Plures mss. codices *verborum finibus trahit*: nonnulli *verborum finibus* pro *sinibus*. Porro quam lacinosus sinibus traheretur liber Esther in exemplaribus veteris Vulgatæ Latinæ, testis est ms. noster num. 7, qui editionem Vulgatam usu receptam ante Hieronymum complectitur. Tot enim tantaque ibi addita leguntur, quæ ex tempore dici poterant et audiri: ut vix ea conjecturis assequi potuissemus, nisi adhuc scripta nobis superessent in prædicto antiquo monumento San-Germanensi. Quis namque credidisset pro unico versiculo quinto capituli decimi quarti, ista ab auctore ejus editionis veteris Latinæ fuisse subjecta? « Ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam Noe in aquis diluvii conservasti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Abrahamæ in trecentis et decem octo viris novem reges tradidisti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Jonam de ventre ceti liberasti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ananiam, Azariam, Misael de camino ignis liberasti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Daniel de lacu leonum eruisti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Ezechie regi Judæorum morte damnato, et oranti pro vita, misertus es,

et donasti ei vitæ annos quindocim: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu Annæ petenti in desiderio animæ filii generationem donasti: ego audi in libris paternis meis, Domine, quoniam tu complacentes tibi liberas, Domine, usque in finem, etc. » Multa alia occurrunt in hac editione Vulgata, quæ fidem faciunt Hieronymi verbis: quod quidem fatebuntur studiosi quique viri si eam perlegerint in appendice nostra veteris instrumenti. MART.

3. Ms. San-Germanensis num. 4 ac Memmianus canon hoc modo legunt, *sicut solitum est, secularibus disciplinis*. Idem tamen codex Memmianus notat in margine aliam lectionem nempe *scholaribus*. MART.

4. Juniorem Paulam intellige quia Paula Eustochii mater defuncta erat ante Latinam istam translationem ex Hebræo, uti plane liquet ex iis quæ de libro Esther Hieronymus scripsit præfatione in Josue, quam consuli omnino volumus. Nec quemquam moveat quod nomen junioris virginis positum legatur ante nomen Eustochii, cujus ex fratre neptis fuit Paula filia Lætæ: sic enim fieri amat apud exscriptores, qui in libris Hieronymianis quotidie scriptitabant, o Paula et Eustochium. Nesciebant alteram Paulam, nesciebant tempus scriptionum Hieronymi; quid igitur mirum, si ordinem perverterint in hac vocandi formula? MART.

— Sunt qui pro Paula et Eustochium, substitui velint *Domnion et Rogatiane*, quibus hunc fuisse inscriptum abs Hieronymo librum gemino ex capite

et bibliothecas¹ Hebr. studuistis intrare, et interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspiciate, ut possitis agnoscere me nihil etiam augmentasse addendo², sed fideli testimonio simpliciter sicut in Hebræo habetur, historiam Hebraicam Latinæ

linguæ tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expavescimus. Deo enim placere curantes, minas hominum penitus non timemus: quia Deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desiderant (*Psal.* LI, 6), et secundum Apostolum, qui ejusmodi sunt, servi Christi esse non possunt (*Galat.* I, 10)³.

argumentantur. Primum, quod in prologo ad Esdras, ut simul *Esther ex Hebræo transferret*, rogari se ab iis, dixerit s. pater. Alterum, quod Paula mater Eustochii antea obiisset quam hanc interpretationem Hieronymus adornaret. Ac prius quidem argumentum, quod falsæ lectionis præjudicio nititur, nullo negotio exsufflamus: ac dudum nos juxta Martianæum ab eo loco prologi in Esdras, ad mss. fere omnium fidem, *Estheræ* nomen amovimus, ac satis manifesto ostendimus, fuisse illuc temere librariorum culpa importatum. Alteri autem argumento repositum a Martianæo eum eruditorum vulgo, non hic Paulam Eustochii matrem, sed juniorem debere intelligi, Lætæ filiam, ex fratre neptim Eustochii: illudquo scribarum oscitantia, ac receptæ in his ponendis nominibus consuetudini imputandum, quod amita neptis, seniori junior præponitur. Nobis quid hac super re videatur, quandoquidem hæc nos longius a notarum proposito abducerent, in præfixa huic tomo præfatione dicendum est.

1. Apud veteres *biblia sacra* appellabantur *bibliotheca*; quare intrare Hebræorum bibliothecas nihil aliud id significat, quam esse sufficientem legendis ac intelligendis voluminibus Hebræis Scripturæ sacræ: in quo religiosæ feminae, Christique sponsæ virgines multos superarunt hujus ævi sciolos, qui si viderint studiosos nonnullos linguæ Hebræicæ homines, attollunt statim cachinnum, Judæos ac Rabbinos eos cum risu acclamantes: quasi puderet ingenuos viros, sanctam prophetarum linguam addiscere, Ecclesiæ doctorum vestigia terere, nobilissimarumque virginum Eustochii ac Paulæ exemplum imitari. MART.

2. Regius biblorum codex ms. ac San-Germanensis noster numer. 4 pro *etiam* habent *unquam*, id est, *me nihil unquam augmentasse addendo*. MART.

— Quidam mss. *unquam* pro *etiam* legunt. Videtur autem alterum huic oppositum comma excidisse, quod ab eadem voce *nihil* inciperet: puta *nihil silendo truncasse*, aut quid simile.

3. Post ista in cunctis editionibus præfationis S. Hieronymi in librum Esther, assutum legitur sequens additamentum: « Rursum, in libro Esther alphabetum ex minio usque ad *theta* litteram fecimus diversis in locis, volentes scilicet Septuaginta interpretum ordinem per hoc insinuare studioso lectori. Nos enim juxta nomen Hebraicum, ordinem

prosequi etiam in Septuaginta editione maluimus ». Prologi vero pars isthæc spuria ac supposititia, nemini unquam, quod sciamus, suspecta habita est: ideo ab aliquo eruditis hominibus, velut genuinæ Hieronymi fetus, scholiis illustrata reperitur. Verum enim vero imposturam scire jurat, quam nos subsidio mss. codicum perspectam primum habuimus, sed adhuc manifestiorem attentata ac frequenti meditatione eorumdem verborum: nullus siquidem sensus ex iis elici potest, qui Hieronymo disserenti conveniat. Primum itaque fraudis argumentum capiamus ex mutata priori dictione ejusdem additamenti, non enim legunt mss. antiquiores ac melioris notæ, Vaticanos dico, regios, ac San-Germanenses, *rursum in libro Esther*, sed, *Rufini in libro Esther*, etc. Unde certum exstat artificom istiusmodi suppositæ annotationis, *Rufini* exemplum fuisse imitatum in alphabeto litteris Græcis apponendo ad designandum ordinem translationis LXX, cum ipse tamen interpretis aut scriptoris seriem Hebræorum voluminum prosequeretur. Jam quis nesciat Hieronymum in sacris Scripturis vertendis, emendandis, illustrandisque superiorum semper exstitisse Rufini, a quo neque originem seu contextum versionis LXX neque elementa alphabeti Græci vel Hebraici mutuari unquam indiguit. Posterior ergo ac plane diversus censendus est ab Hieronymo quisquis a Rufino nonnihil habet emendicatum in divinis Scripturis adornandis, sive dirigendis. Rursum adnotatiunculæ S. Hieronymi diversis locis positæ ad ultima capitula libri Esther nullatenus conveniunt cum additamento præfationis; sed neque ejusdem libri contextus, nam auctor additamenti lectorem monet, juxta morem Hebraicum ordinem se esse secutum etiam in Septuaginta interpretum editione. E contra Hieronymus asserit editionem istam libri Esther pure esse Hebraicam, quæ nunquam in Hebraico contextu edita perhibetur? Proinde fatendum videtur ultimam prologi partem adscribendam esse incognito cuidam scriptori, qui in sua editione Latina ad codices Græcos LXX interpretum elaborata ordinem historicæ Hebræicæ sequeretur. Quod ita pridem nobis persuasum erat ex sensu verborum hujus additamenti: nunc autem evidentissimum atque indubitatum sit ab eo quam diximus, ms. codice Latino Vulgatum veterem, seu Italiam libri Esther editionem complexo. Curiosissima enim ejusdem exemplaris contentione facta cum Græcis pluribus translationibus, deprehendi in illa editione Latina LXX interpretum ordi-

nem ac morem historiæ Hebraicæ. Exempli causa, duorum eunuchorum Gabatæ et Tharræ machinatio parricidalis in regem Artaxerxem, quæ apud LXX interpretes narratur initio libri Esther, legitur in nostro ms. codice juxta morem Hebraicum post celebratas nuptias Estheris cum rege Artaxerxe. Iterum quæ Mardochei captivitate et translatione in Babylonem leguntur capite primo editionis Septuaginta, ea retinet Latinus ms. capite secundo juxta morem Hebræorum codicum. Quibus profecto vera esse ac explorata comprobantur quæcunque præmissimus de ultima parte supposititia præfationis in librum Esther. Accedunt ad hæc tres perantiqui mss. codices ac optimæ notæ, in quibus nihil additum reperitur. Hi sunt Memmianus, codex Ecclesiæ Narbonensis, et alter Cisterciensis monasterii Fontis Frigidi, qui finem faciunt præfationis in his Apostoli verbis : *Servi Christi esse non possunt*, addentes immediate, **EXPLICIT PRÆFATIO**, etc. Nec omitendus est Colbertinus Aniciensis, ubi in latere marginali jam dictorum verborum Apostoli, exscriptor posuit, **EXPLICIT PROLOGUS**, quo manifestissime finem præfationis indicat in hac scripturæ sententia, cætera vero quæ sequuntur, aliena esse et adscititia : ideoque tanquam spuria expuncta sunt tandem ab aliquo emendatore, qui integrum non timuit obliterare additamentum hujus loci. Cæterum in aliquot aliis mss. Vaticanis, regiis, ac San-Germanensibus,

ultima pars præfationis supposita non eundem habet contextum cum superioribus, sed separatim et a capite describitur miniaceo colore, litterisque marginalis in hunc modum : **RUFINI IN LIBRO ESTHER ALPHABETUM**, etc. Quod satis esset ad probandam suspectæ hujus partis novitatem et imposturam : at de his hactenus.

Ne quid vero prætermittamus ex quo utilitatis nonnihil possit hauriri, lectiones etiam variantes in suppositio additamento præfationis hic subjicimus. Ms. bibliorum codex eminentissimi cardinalis a Bonzio sic legit : *Alphabetum ex Græca scilicet littera minio usque ad thetam litteram fecimus in diversis locis*, etc. Aliud exemplar ms. monasterii nostri Narbonense, pro *fecimus* habet tertiam personam *fecerunt* ; quasi istud alphabetum non auctori prologi seu additamenti tribueretur, sed ab aliis diceretur appositum. His verbis refelluntur qui putarunt tale alphabetum notatum fuisse ab Hieronymo, et litteris quidem Hebraicis usque ad *teth*, quod utrumque falsum esse manifestum est, tam ex istis variantibus lectionibus, quam ex iis quæ a nobis paulo superius dicta leguntur. Videant nunc malevoli illi, qui fidem mss. codicum magnis interdum clamoribus elevare conantur, quanto lucis emolumento careant invidorum nœniæ : quantum e contrario lucis et scientiæ accrescat studiosis omnibus, venerandæque antiquitatis assertoribus. **MART.**

INCIPIT
LIBER ESTHER.

Cap. I. — In diebus Assueri, qui regnavit ab India usque Æthiopiam, super centum viginti septem provincias, quando sedit in solio regni sui, Susan¹ civitas regni ejus exordium fuit.

Tertio igitur anno imperii sui, fecit grande convivium cunctis principibus et pueris suis, fortissimis Persarum, et Medorum inclytis, et præfectis provinciarum coram se, ut ostenderet divitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem, atque jactantiam potentiæ suæ, multo tempore, centum videlicet et octoginta diebus.

Cumque implerentur dies convivii, invitavit omnem populum qui inventus est Susis², a maximo usque ad minimum : et jussit septem diebus convivium præparari in vestibulo horti, et nemoris, quod regio cultu et manu consitum erat. Et pendebant ex omni parte tentoria aërii coloris, et carbasini ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, et columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei et argentei, super pavementum smaragdino et pario stratum lapide dispositi erant : quod mira varietate pictura decorabat. Bibebant autem qui invitati erant, aureis poculis, et aliis atque aliis vasis cibi inferebantur. Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans, et præci-

puum ponebatur. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens mensis³ singulos de principibus suis, ut sumeret unusquisque quod vellet.

Vasthi quoque regina fecit convivium feminarum in palatio, ubi rex Assuerus manere consueverat.

Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, et post nimiam potationem [*Al. potionem*] incauisset mero, præcepit Mauman, et Bazatha⁴, Arbona, et Bagatha, et Abgatha, et Zarath⁵, et Charchas, septem euneuchis, qui in conspectu ejus ministrabant, ut introducerent Vasthi reginam coram rege, posito super caput ejus diademate, ut ostenderet cunctis populis et principibus pulchritudinem illius : erat enim pulchra valde. Quæ renuit, et ad regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, venire contempsit.

Unde iratus rex, et nimio furore succensus, interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, et illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac jura majorum (erant autem primi et proximi, Charsena, et Sethar, et Admatha, et Tharsis, et Mares, et Marsana, et Mamuchan, septem duces Persarum⁶ atque Medorum, qui videbant faciem regis, et primi post

1. In Vaticano Palatino ms. *Susa* continuo dicitur.

2. Editi legunt *in Susan* ; at mss. omnes Latini constanter retinent quod nos edidimus *Susis* nempe ; ut impressi etiam habent *Nehemiæ* cap. 1, vers. 1. **MART.**

3. Pro *mensis*, in Palatino ms. est *eis*.

4. Idem ms. *Balatha*. Pro *Zarath*, quod sequitur, rectius, saltem ad Hebræum textum, Vulgati habent *Zethar*.

5. Ita canon Memmianus cunctique mss. codices : editi vero legunt *Zethar* juxta hodiernum Hebræum, ubi successu temporis facile potuit scribi *thau* ante *res*, id est, *Zethar* pro *Zerath*, sive *Zarath*. **MART.**

6. Nostri mss. *Mamucha*, septem duces regis *Persarum*, etc. nec tamen hic regis vocabulum originales alii libri addunt.

eum residere soliti erant) cui sententiæ Vasthi regina subjaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaverat, facere nolisset.

Responditque Mamuchan, audiente rege, atque principibus : Non solum regem læsit regina Vasthi, sed et omnes populos, et principes, qui sunt in cunctis provinciis regis Assueri. Egre dietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, ut contemnunt viros suos, et dicant : Rex Assuerus jussit ut regina Vasthi intraret ad eum, et illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum conjuges Persarum atque Medorum, parvipendent imperia maritorum : unde regis justa est indignatio. Si [*Al. add. ergo*] tibi placet, egrediatur edictum a facie tua ; et scribatur juxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, ut nequaquam ultra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior illa est, accipiat. Et hoc in omne (quod latissimum est) provinciarum tuarum divulgetur imperium, et cunctæ uxores tam majorum quam minorum, deferant maritis suis honorem¹.

Placuit consilium ejus regi, et principibus : fecitque rex juxta consilium Mamuchan, et misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire et legere poterat, diversis linguis et litteris, esse viros principes ac majores in domibus suis : et hoc per cunctos populos divulgari.

Cap. II. — His ita gestis, postquam regis Assueri deferbuerat indignatio, recordatus est Vasthi, et quæ fecisset, vel quæ passa esset : dixeruntque pueri regis, ac ministri ejus : Quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, et mittantur qui considerent per universas provincias puellas speciosas et virgines : et adducant eas ad civitatem Susan, et tradant [*Al. add. eas*] in domum feminarum sub manu Egei eunuchi ; qui est præpositus et custos mulierum regia-

rum : et accipiant mundum muliebrem, et cætera ad usus necessaria. Et quæcunque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi : et ita, ut suggererant, jussit fieri.

Erat vir Judæus in Susis civitate, vocabulo Mardocheus, filius Jair, filii Semei, filii Cis, de stirpe Jemini, qui translatus fuerat de Jerusalem eo tempore, quo Jechoniam regem Juda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, qui fuit nutritius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, et utrumque parentem amiserat : pulchra nimis, et decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardocheus sibi eam adoptavit in filiam.

Cumque percrebuisset regis imperium, et juxta mandatum illius multæ virgines pulchræ adducerentur Susan, et Egeo traderentur eunuchis, Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, ut servaretur in numero feminarum. Quæ placuit ei, et invenit gratiam in conspectu illius. Et præcepit eunuchis, ut acceleraret mundum muliebrem, et traderet ei partes suas, et septem puellas speciosissimas de domo regis, et tam ipsam quam pedissequas ejus ornaret atque excoleret. Quæ noluit indicare ei populum et patriam suam : Mardocheus enim præceperat ei ut de hac re omnino reticeret : qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines servabantur, curam agens salutis Esther, et scire volens quid ei accideret.

Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, ut intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur : ita duntaxat, ut sex mensibus oleo ungerentur myrrino², et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur. Ingredientesque ad regem, quidquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, et ut eis placuerat, compositæ de triclinio feminarum ad regis cubiculum transi-

1. Reginæ ms. postremam hanc vocem, *honorem*, tacet. Mox addit *ejus* pronomen voci *principibus* ; utrumque minus bene.

2. Vulgati *myrrhino*, quemadmodum et Græci oleum hoc vocant. Ac sanè myrrham ungentis capillis matronas ac virginis usurpavisse, compertum est : ex quo illud Propertii :

Orontea crines perfundere myrrha.

Concinit et Hebr. textus בשמן המר, tametsi Chaldæus *omphacinum*, אֲנָקִינִין, vertat. Ut ut vero res habeat, cum nostri, tum quos præsto habuit Martian. mss. pari omnes consensu, *myrrino*, ut edidimus, legunt.

nant. Et quæ intraverat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas ædes deducebatur quæ sub manu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat : nec habebat potestatem ad regem ultra redeundi, nisi voluisset rex, et eam venire jussisset ex nomine.

Evoluto autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia Abihail fratris Mardochei, quam sibi adoptaverat in filiam, intrare deberet ad regem. Quæ non quæsitivè muliebrem cultum sed quæcunquè voluit Egeus eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valde, et incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur. Ducta est itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur THEBETH, septimo anno regni ejus. Et amavit [Al. adamavit] eam rex plus quam omnes mulieres, habuitque gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite ejus, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et jussit convivium præparari permagnificum cunctis principibus, et servis suis, pro conjunctione et nuptiis Esther. Et dedit requiem universis provinciis, ac dona largitus est juxta magnificentiam principalem.

Cumque secundo quærerentur virgines et congregarentur, Mardocheus manebat ad regis januam : necdum prodiderat Esther patriam et populum suum, juxta mandatum ejus. Quidquid enim ille præcipiebat, observabat Esther : et ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat quo eam parvulam nutrebat.

Eo igitur tempore, que Mardocheus ad regis januam morabatur, irati sunt Bagathan et Thares, duo eunuchi regis, qui janitores erant, et in primo palatii limine præsidebant : volueruntque insurgere in regem, et occidere eum. Quod Mardocheum non latuit, statimque nuntiavit reginæ Esther : et illa regi, ex nomine Mardochei quid ad se rem detulerat. Quæsitum est, et inventum : et appensus uterque eorum est in patibulo. Mandatumque est historiis, et annalibus traditum coram rege.

Cap. III. — Post hæc rex Assuerus exaltavit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag : et posuit solium ejus super omnes principes quos habebat. Cunctique servi regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, et adorabant Aman : sic enim eis præceperat im-

perator. Solus Mardocheus non flectebat genus neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis, qui ad fores palatii præsidebant : Cur præter cæteros non observas mandatum regis ?

Cumque hoc crebrius dicerent, et ille nollet audire, nuntiaverunt Aman, scire cupientes utrum perseveraret in sententia : dixerat enim eis se esse Judæum. Quod cum audisset Aman, et experimento probasset quod Mardocheus non sibi flecteret genu, nec se adoraret, iratus est valde, et pro nihilo duxit in unum Mardocheum mittere manus suas : audierat enim quod esset gentis Judææ. Magisque voluit omnem Judæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.

Mense primo (cujus vocabulum est NISAN) anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in urnam, quæ Hebraice dicitur PHUR, coram Aman quo die et quo mense gens Judæorum deberet interfici : et exivit mensis duodecimus, qui vocatur ADAR.

Dixitque Aman regi Assuero : Est populus per omnes provincias regni tui dispersus, et a se multo separatus, novis utens legibus et cæremoniis insuper et regis scita contemnens. Et optime nosti quod non expediat regno tuo ut inoleseat per licentiam. Si tibi placet, decerne ut pereat : et decem millia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.

Tulit ergo rex anulum quo utebatur, de manu sua, et dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Judæorum, dixitque ad eum : Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de populo age quod tibi placet.

Vocatique sunt scribæ regis mense primo NISAN, tertia decima die ejusdem mensis, et scriptum est, ut jusserat Aman, ad omnes satrapas regis, et judices provinciarum, diversarumque gentium, ut quæque gens legere poterat, et audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri : et litteræ signatæ ipsius annulo, missæ sunt per cursores regis ad universas provincias, ut occiderent atque delerent omnes Judæos, a puero usque ad senem, parvulos et mulieres, uno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi qui vocatur ADAR, et bona eorum diriperent.

Summa autem epistolarum hæc fuit, ut omnes provinciæ scirent, et pararent se ad prædictam diem. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium explere. Statimque in Sisis pe-

pendit edictum, rege et Aman celebrante convivium, et cunctis ¹, qui in urbe erant, flentibus.

Cap. IV. — Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua, et indutus est sacco, spargens cinerem capiti : et in platea mediæ civitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, et hoc ejulatu usque ad fores palatii gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare.

In omnibus quoque provinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma pervenerat, planctus ingens erat apud Judæos, jejunium, ululatus, et fletus, sacco et cinere multis prostrato utentibus.

Ingressæ autem sunt puellæ Esther et eunuchi, nuntiaueruntque ei. Quod audiens consternata est : et misit vestem, ut, ablato sacco, induerent eum, quam accipere noluit. Accitoque Athach eunucho ², quem rex ministrum ei dederat, præcepit et ut iret ad Mardocheum, et disceret ab eo cur hoc faceret. Egressusque Athach, ivit ad Mardocheum stantem in platea civitatis, ante ostium palatii : qui indicavit ei omnia quæ acciderunt, quomodo Aman promississet ut in thesauros [*Al.* thesauro] regis pro Judæorum nece inferret argentum. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Sisis, dedit ei ut reginæ ostenderet, et moneret eam ut intraret ad regem, et deprecaretur eum pro populo suo. Regressus Athach, nuntiavit Esther omnia quæ Mardocheus dixerat. Quæ respondit ei, et jussit ut diceret Mardocheo : Omnes servi regis, et cunctæ, quæ sub ditione ejus sunt, norunt provinciæ, quod sive vir, sive mulier, non vocatus ³, interius atrium regis intraverit, absque ulla cunctatione statim interficiatur : nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit vivere. Ego igitur quomodo ad regem intrare potero, quæ triginta jam diebus non sum vocata ad eum? Quod cum audisset Mardocheus, rursum mandavit Esther, dicens : Ne putes quod animam tuam tantum

liberes, quia in domo regis es præ cunctis Judæis : si enim nunc silueris, per aliam, occasionem liberabuntur Judæi : et tu, et domus patris tui peribitis. Et quis novit utrum idcirco ad regnum veneris, ut in tali tempore parareris?

Rursumque Esther hæc Mardocheo verba mandavit : Vade et congrega omnes Judæos, quos in Sisis repereris, et orate pro me. Non comedatis, et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus : et ego cum ancillis meis similiter jejunabo, et tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti et periculo. Ivit itaque Mardocheus, et fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

Cap. V. — Die autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus reginæ, quod erat interius, contra basilicam regis : at ille sedebat super solium ⁴ in consistorio palatii contra ostium domus. Cumque vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis ejus, et extendit contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quæ accedens osculata est summam virgæ ejus.

Dixitque ad eam rex : Quid vis, Esther regina? Quæ est petitio tua? Etiamsi dimidiam regni partem petieris, dabitur tibi. At illa respondit : Si regi placet, obsecro, ut venias ad me hodie, et Aman tecum, ad convivium quod paravi. Statimque rex : Vocate, inquit, cito Aman, ut Esther obediat voluntati. Venerunt itaque rex et Aman ad convivium, quod eis regina paraverat.

Dixitque ei rex, postquam vinum biberat abundanter : Quid petis ut detur tibi? Et pro qua re postulas? Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui respondit Esther : Petitio mea, et preces istæ sunt : Si inveniri in conspectu regis gratiam, et si regi placet ut det mihi quod postulo, et meam impleat petitionem, veniat rex et Aman ad convivium quod paravi eis, et cras regi aperiam voluntatem meam.

1. Scholion marginale, quod visitur e latere in can. Memmiano, translatum est in contextum librorum editorum, verbum videlicet istud *Judæis*. Ita ut sit sensus *cunctis Judæis in urbe flentibus* : cum in Hebræo æque ac in mss. Latinis legamus absolute, absque Judæorum vocabulo *cunctis qui in urbe erant flentibus*. **MARR.**

2. In roginæ ms. *arreptoque Athace eunucho, etc.*

3. Uno verbo Palatin. ms. *invocatus*. Sicque paulo infra *invocata* pro non *vocata*.

4. Cum Vulgatis addit reginæ mss. pronomen *suum*.

Egressus est itaque illo die Aman lætus et alacer. Cumque vidisset Mardocheum sedentem ante fores palatii et non solum non surrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde: et dissimulata ira, reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos, et Zares uxorem suam: et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam, et quanta eum gloria super omnes principes et servos suos rex elevasset. Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocavit cum rege ad convivium, præter me? Apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardocheum Judæum sedentem ante fores regias. Responderuntque ei Zares uxor ejus, et cæteri amici: Jube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, et dic mane regi, ut appendatur super eam Mardocheus, et sic ibis cum rege lætus ad convivium. Placuit ei consilium, et jussit excelsam parari crucem.

Cap. VI. — Noctem illam duxit rex insomnem jussitque afferri sibi historias, et annales priorum temporum. Quæ cum, illo præsentem, legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardocheus insidias Bagothan et Thares eunuchorum, regem Assuerum jugulare cupientium. Quod cum audisset rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmii Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei servi illius ac ministri: Nihil omnino mercedis accepit.

Statimque rex: Quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regie intraverat, ut suggereret regi, et juberet Mardocheum affigi patibulo, quod in fuerat præparatum. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. Cumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro quem rex honorare desiderat? Cogitans Aman in corde suo, et reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, respondit: Homo, quem rex honorare cupit, debet indui vestibibus regiis, et imponi super equum, qui de sella regis est, et accipere regium diadema super caput suum, et primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum ejus, et per plateam civitatis incedens clamet, et dicat: Sic honorabitur, quemcunque rex voluerit honorare.

Dixitque ei rex: Festina, et sumpta stola et equo, fac ut locutus es Mardocheo Judæo qui sedet ante fores palatii. Cave ne quidquam de his, quæ locutus es, prætermittas. Tolle itaque Aman stolam et equum, indutumque Mardocheum in platea civitatis, et impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcunque rex voluerit honorare.

Reversusque est Mardocheus ad januam palatii, et Aman festinavit ire in domum suam, lugens et operto capite: narravitque Zares uxori suæ, et amicis suis [*Al. tac. suis*] omnia quæ evenissent sibi. Cui responderunt sapientes quos habebat in consilio, et uxor ejus: Si de semine Judæorum est Mardocheus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus. Adhuc illic loquentibus, venerunt eunuchi regis, et cito eum ad convivium, quod regina paraverat, pergere compulerunt.

Cap. VII. — Intravit itaque rex et Aman, ut biberent cum regina. Dixitque ei rex etiam in secundo die, postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua, Esther, ut detur tibi? Et quid vis fieri? Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.

Ad quem illa respondit: Si inveni gratiam in oculis tuis, o rex, et si tibi placet, dona mihi animam, pro qua rogo, et populum meum, pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego et populus meus, ut conteramur, jugulemur, et pereamus. Atque utinam in servos et in famulas venderemur, esset tolerabile malum, et gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cujus crudelitas redundat in regem.

Respondensque rex Assuerus ait: Quis est iste et cujus potentiæ, ut hæc audeat facere? Dixit Esther: Hostis et inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens.

Rex autem iratus surrexit, et de loco convivii intravit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, ut rogaret Esther reginam pro anima sua; intellexit enim a rege sibi paratum malum. Qui cum reversus esset de horto nemoribus consito, et intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum corruisse¹, in quo jacebat Esther, et ait: Etiam reginam vult opprimere, me præsentem, in domo mea. Necdum

1. Palatinus super lectulum suum corruisse, etc.

verbum de ore regis exierat, et statim operuerunt faciem ejus.

Dixitque Arbona, unus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis : En lignum, quod paraverat Mardochoeo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex : Appendite eum in eo. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod paraverat Mardochoeo, et regis ira quievit.

Cap. VIII. — Die illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman adversarii Judæorum et Mardochoeus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus.

Tulitque rex annulam, quem ab Aman recipi jusserat, et tradidit Mardochoeo. Esther autem constituit Mardochoeum super domum suam. Nec his contenta, procidit¹ ad pedes regis, flevitque, et locuta ad eum oravit, ut malitiam Aman Agagitæ, et machinationes ejus pessimas, quas excogitaverat contra Judæos, juberet irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur ; illaque consurgens stetit ante eum, et ait : Si placet regi, et si inveni gratiam in oculis ejus, et deprecatio mea non ei videtur esse contraria, obsecro, ut novis epistolis, veteres Aman litteræ, insidiatoris et hostis Judæorum, quibus eos in cunctis regis provinciis perire præceperat corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem, et interfectionem populi mei? Responditque rex Assuerus Esther reginæ, et Mardochoeo Judæo : Domum Aman concessi Esther, et ipsum jussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Judæos. Scribite ergo Judæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, ut epistolis quæ ex regis [*Al. regio*] nomine mittebantur, et illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere.

Accitisque scribis et librariis regis (erat autem tempus tertii mensis, qui appellatur *SIBAN*) vicesima et tertia illis die, scriptæ sunt epistolæ ut Mardochoeus voluerat, ad Judæos, et ad principes, procuratoresque et judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque Æthiopiæ præsidebant, provinciæ atque pro-

vinciæ, populo et populo, juxta linguas et litteras suas, et Judæis ut [*Al. prout*] legere poterant, et audire. Ipsæque epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, et missæ per veredarios : qui per omnes provincias discurrerent, veteres litteras novis nuntiis prævenirent. Quibus imperavit rex, ut convenirent Judæos per singulas civitates, et in unum præciperent congregari, ut starent pro animabus suis, et omnes inimicos suos, cum conjugibus ac liberis et universis domibus, et interficerent atque delerent, et spolia eorum diriperent². Et constituta est per omnes provincias una ultionis dies, id est, tertia decima mensis duodecimi *ADAR*. Summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri imperio subiacebant, notum fieret paratos esse Judæos ad capiendam vindictam de hostibus suis. Egressique sunt veredarii celeres nuntios perferentes, et edictum regis pependit in Susis.

Mardochoeus autem, de palatio et de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthis videlicet et aereis, coronam auream portans in capite, et amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exultavit, atque lætata est. Judæis autem nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium. Apud omnes populos, urbes atque provincias, quocumque regis jussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque convivium, et festus dies : in tantum ut plures alterius gentis et sectæ, eorum religioni et cæremoniis jungerentur. Grandis enim cunctos Judaici nominis terror invaserat.

Cap. IX. — Igitur duodecimi mensis, quem *ADAR* vocari ante jam diximus, tertia decima die quando cunctis Judæis interfectio parabatur, et hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Judæi superiores esse cœperunt, et se de adversariis vindicare. Congregatique sunt per singulas civitates, oppida, et loca, ut extenderent manum contra inimicos et persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam et provinciarum judices, et duces, et procuratores, omnisque dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Ju-

1. Vitiose lectum antea est *Martianæo procedit*.

2. Istam pericopen *et spolia eorum diriperent*, nostri mss. non agnoscunt

dæos timore Mardochei. Quem principem esse palatii, plurimum posse cognoverant : fama quoque nominis ejus crescebat quotidie, et per eunctorum ora volitabat.

Itaque percusserunt Judæi inimicos suos plaga magna, et occiderunt eos, reddentes eis, quod sibi paraverant facere : in tantum ut etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Judæorum¹; quorum ista sunt nomina : Pharsandatha et Delphon, et Esphatha, et Phoratha, et Adalia, et Aridatha, et Phormesta, et Arisai, et Aridai [*Al. Arisati*], et Vaizatha [*Al. Jezatha*]. Quos cum occidissent, prædas de substantiis eorum tangere voluerunt.

Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. Qui dixit reginæ : In urbe Susan interfecerunt Judæi quingentos viros, et alios decem filios Aman; quantam putas eos exercere cædem in universis provinciis? Quid ultra postulas, et quid vis ut fieri jubeam? Cui illa respondit : Si regi placet, detur potestas Judæis, ut sicut fecerunt hodie in Susan, sic et eras faciant, et decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque rex, ut ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, et decem filii Aman suspensi sunt.

Congregatis Judæis quarta decima die mensis ADAR, interfecti sunt in Susan trecenti viri; nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed et per omnes provincias, quæ ditioni regis subjacebant, pro animabus suis steterunt Judæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis : in tantum ut septuaginta quinque millia occisorum impleantur, et nullus de substantiis eorum quidquam contingeret.

Dies autem tertius decimus mensis ADAR, unus [*Al. primus*] apud omnes interfectionis fuit, et quarta decima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conviviis. At hi qui in urbe Susan cædem exercuerant, tertio decimo, et quarto decimo die ejusdem mensis in cæde versati sunt : quinto decimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solemnem epularum atque lætitiæ. Hi vero Judæi, qui in

oppidis non muratis ac villis morabantur, quartum decimum diem mensis ADAR conviviorum et gaudii decreverunt, ita ut exsultent in eo, et mittant sibi mutuo partes epularum et ciborum.

Scrpsit itaque Mardocheus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos, qui in omnibus regis provinciis morabantur, tam in vicino positis [*Al. tac. positis*], quam procul, ut quartam decimam et quintam decimam diem mensis ADAR pro festis susciperent, et revertente semper anno solemni honore celebrarent quia in ipsis diebus se ulti sunt Judæi de inimicis suis et luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt, essentque dies isti epularum atque lætitiæ, et mitterent sibi invicem ciborum partes, et pauperibus munuscula largirentur.

Susceperuntque Judæi in solemnem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant², et quæ Mardocheus litteris facienda mandaverat. Aman enim filius Adamathi stirpis Agag, hostis et adversarius Judæorum, cogitavit contra eos malum, ut occideret illos, atque deleret : et misit PHUR, quod nostra lingua vertitur in sortem. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans ut conatus ejus litteris regis irriti fierent, et malum, quod contra Judæos cogitaverat, reverteretur in caput ejus. Denique et ipsum et filios ejus affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies isti appellati sunt PHURIM, id est Sortium, eo quod PHUR, id est sors, in urnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est, libri hujus volumine continentur : quæque sustinuerunt, et quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Judæi super et semen suum, et super cunctos, qui religioni eorum voluerunt [*Al. voluerint*] copulari, ut nulli liceat duos hos dies absque solemnitate transigere : quod scriptura testatur, et certa expetunt tempora, annis sibi jugiter succedentibus. Isti sunt dies, quos nulla unquam delebit oblivio, et per singulas generationes cunctæ in toto orbe provinciæ celebrabunt : nec est ulla civitas, in qua dies PHURIM, id est, sortium, non observentur a Judæis, et ab eorum progenie, quæ his cæremoniis obligata est.

1. Nostri mss. hic atque infra in *Susis* : tum valde diverso sensu, *quingentos viros interficerent et decem, extra filios Aman* : minus tamen recte.

2. Reginæ ms. *facere poterant, pro cœperant*.

Scripteruntque Esther regina filia Abihail¹ et Mardocheus Judæus, etiam secundam epistolam ut omni studio dies ista solemniter sanciretur in posterum. Et miserunt ad omnes Judæos, qui in centum viginti septem regis Assueri provinciis versabantur, ut haberent pacem et suscipere veritatem, observantes dies Sortium, et suo tempore cum gaudia celebrarent: sicut constituerant Mardocheus et Esther, et illi observanda susceperunt a se, et a semine suo, jejunia et clamores, et Sortium dies, et omnia, quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur.

Cap. X. — Rex vero Assuerus, omnem terram et cunctas maris insulas fecit tributarias: cujus fortitudo et imperium, et dignitas atque sublimitas, quia exaltavit Mardocheum, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum, et quomodo Mardocheus Judaici generis secundus a rege Assuero fuerit, et magnus apud Judæos², et acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, et loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerunt.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione Vulgata, quæ Græcorum lingua et litteris continetur, et interim post finem libri hoc capitulum ferebatur: quod juxta consuetudinem nostram obelo⁺, id est, veru prænotavimus³.

+ Dixitque Mardocheus⁴: A Deo facta sunt + ista. Recordatus sum somnii, quod videram, + hæc eadem significantis; nec eorum quidquam irritum fuit. Parvus fons, qui crevit in + fluvium, et in lucem solemque conversus est + et in aquas plurimas redundavit: Esther est + quam rex accepit uxorem, et voluit esse reginam. Duo autem dracones: ego sum, et + Aman. Gentes, quæ convenerant, hi sunt, qui + conati sunt delere nomen Judæorum. Gens + autem mea: Israel est, quæ clamavit ad Dominum, et salvum fecit Dominus populum

+ suum: liberavitque nos de omnibus malis, + et fecit signa magna atque portenta inter + gentes: et duas sortes esse præcepit, unam + populi Dei, et alteram cunctarum gentium. + Venitque utraque sors in statutum ex illo + jam tempore diem⁵ coram Deo universis + gentibus: et recordatus est Dominus populi + sui, ac misertus est hereditatis suæ. Et ob + servabuntur dies isti in mense ADAR, quarta + decima et quinta decima die ejusdem mensis + cum omni studio et gaudio in unum cœtum + populi congregati, in cunctas deinceps generationes + rationes populi Israel.

+ Cap. XI. — Anno quarto regnantibus Ptolemæo⁶ et Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui + se sacerdotem et levitici generis ferebat, et + Ptolemæus filius ejus, hanc epistolam PHURIM + quam dixerunt interpretatum esse Lysimachus Ptolemæi filium in Jerusalem.

Hoc quoque principium erat in editione Vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud ullum fertur interpretum.

+ Anno secundo, regnante Artaxerxe Maximo, + prima die mensis NISAN, vidit somnium Mardocheus filius Jairi, filii Semei, filii Cis, de + tribu Benjamin: homo Judæus, qui habitabat + in urbe Susis, vir magnus, et inter primos + aulæ regiæ. Erat autem de eo numero captivorum, quos transtulerat Nabuchodonosor + rex Babylonis de Jerusalem cum Jechonia + rege Juda, et hoc ejus somnium fuit: Apparuerunt voces, et tumultus, et tonitrua, et + terræ motus, et conturbatio super terram, et + ecce duo dracones magni, paratique contra + se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ + concitatæ sunt nationes, ut pugnarent contra + gentem justorum. Fuitque dies illa tenebrarum et discriminis, tribulationis et angustię, + et ingens formido super terram. Conturbata + que est gens justorum timentium mala sua,

1. Palatin. ms. *Abigail*: haud tamen recte Hebr. habet אֲתִיחַיִל.

2. Idem ms. *magnus inter Judæos*.

3. Obelorum signa isthæc abjiciunt plures mss. codices: quæ tamen Memmianus canon cum antiquioribus duobus mss. exemplaribus nostris S. Germani a Pratis, notatis 4 et 15, exactissime representant ex hoc loco usque ad finem libri. Mart.

4. Addit idem ms. *ad eos*. Quæ subsequuntur, veteris sunt editionis Vulgatæ fragmenta, singulis versibus etiam in Palatino codice obelis prænotata, nec Hieronymum tamen habuere interpretem.

5. Vocem *diem* regin. ms. prætermittit.

6. Constanter idem ms. *Tholomæum* per *th* effert.

+ et præparata ad mortem. Clamaveruntque ad
+ Deum: et illis vociferantibus, fons parvus
+ crevit in fluvium maximum, et in aquas
+ plurimas redundavit. Lux et sol ortus est, et
+ humiles exaltati sunt, et devoraverunt in-
+ tos. Quod cum vidisset Mardocheus, et sur-
+ rexisset de strato, cogitabat quid Deus facere
+ vellet, et fixum habebat in animo scire cu-
+ piens quid significaret somnium.

+ *Cap. XII.* — Morabatur autem eo tempore
+ in aula regis, cum Bagatha et Thara, eunu-
+ chis regis qui janitores erant palatii. Cumque
+ intellexisset cogitationes eorum, et curas di-
+ ligentius pervidisset, didicit quod conarentur
+ in regem Artaxerxem manus mittere, nuntia-
+ vit super eo regi. Qui de utroque habita
+ quæstione, confessos duci jussit ad mortem.
+ Rex autem quod gestum erat, scripsit id
+ commentariis: sed et Mardocheus rei me-
+ moriam litteris tradidit. Præcepitque ei rex,
+ ut in aula palatii moraretur, datis ei pro
+ delatione muneribus. Aman vero filius Ama-
+ dathi Bugæus, erat gloriosissimus coram
+ rege, et voluit nocere Mardocheo et populo
+ ejus, pro duobus regis eunuchis qui fuerant
+ interfecti.

Hucusque præcæmum.

*Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, ubi
scriptum est in volumine.*

Et diriperunt bona, vel substantias eorum.

Quæ in sola Vulgata editione reperimus.

Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

+ *Cap. XIII.* — Rex maximus Artaxerxes ab
+ India usque Æthiopiam, centum viginti sep-
+ tem provinciarum principibus et ducibus,
+ qui ejus imperio subjecti sunt, salutem.
+ Cum plurimis gentibus imperarem, et uni-
+ versum orbem meæ ditioni subjugassem,
+ volui nequaquam abuti potentiæ magnitu-
+ dine, sed clementia, et lenitate gubernare
+ subjectos, ut absque ullo terrore vitam silen-
+ tio transigentes, optata cunctis mortalibus
+ pace fruerentur. Quærente autem me a con-
+ siliariis meis, quomodo hoc posset impleri,
+ unus qui sapientia et fide cæteros præcalle-

+ bat, et erat post regem secundus, Aman no-
+ mine, indicavit mihi in toto orbe terrarum
+ populum esse dispersum, qui novis uteretur
+ legibus, et contra omnium gentium consue-
+ tudinem faciens, regum jussa contemneret,
+ et universarum concordiam nationum sua
+ dissensione violaret. Quod cum didicissemus,
+ videntes unam gentem rebellem adversus
+ omne hominum genus perversis uti legibus,
+ nostrisque jussionibus contrarie, et turbare
+ subjectarum nobis provinciarum pacem atque
+ concordiam jussimus, ut quoscunque Aman,
+ qui omnibus provinciis præpositus est, et
+ secundus a rege, et quem patris loco colli-
+ mus, monstraverit, cum conjugibus ac liberis
+ deleantur ab inimicis suis: nullusque eorum
+ misereatur, quarta decima die duodecimi
+ mensis ADAR anni præsentis: ut nefarii ho-
+ mines una die ad inferos descendentes, red-
+ dant imperio nostro pacem, quam turbave-
+ rant.

Hucusque exemplar epistolæ.

*Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi,
ubi legitur.*

Pergensque Mardocheus, fecit omnia quæ ei
mandaverat Esther.

*Nec tamen habentur in Hebraico, et apud nullum
penitus feruntur interpretum.*

+ Mardocheus autem deprecatus est Domi-
+ num, memor omnium operum ejus, et dixit:
+ Domine, Domine, Rex omnipotens, in ditione
+ enim tua cuncta sunt posita, et non est qui
+ possit tuæ resistere voluntati, si decreveris
+ salvare Israel. Tu fecisti cælum et terram, et
+ quidquid cæli ambitu continetur. Dominus
+ omnium est, nec est qui resistat majestati
+ tuæ. Cuncta nosti, et scis, quia non pro su-
+ perbia et contumelia, et aliqua gloriæ cupi-
+ ditate fecerim hoc ut non adorarem Aman
+ superbissimum (libenter enim pro salute
+ Israel etiam vestigia pedum ejus deosculari
+ paratus essem), sed timui ne honorem Dei
+ mei transferrem ad hominem, et ne quem-
+ quam adorarem excepto Deo meo. Et nunc,
+ Domine rex Deus Abraham, miserere populi
+ tui, quia volunt nos inimici perdere, et hæ-
+ reditatem tuam delere. Ne despicias partem

1. Addit reginæ ms. verbum *dicit.*

+ tuam, quam redemisti tibi de Ægypto.
 + Exaudi deprecationem meam, et propitius
 + esto sorti et funiculo tuo; et converte luc-
 + tum nostrum in gaudium, ut viventes lau-
 + demus nomen tuum, Domine, et ne claudas
 + ora te canentium. Omnis quoque Israel pari
 + mente et obsecratione clamavit ad Dominum
 + eo quod eis certa mors impenderet.

+ *Cap. XIV.* — Esther quoque regina confu-
 + git ad Dominum, pavens periculum, quod
 + imminebat. Cumque deposuisset vestes re-
 + gias, fletibus et luctui apta indumenta sus-
 + cepit, et pro unguentis variis, cinere et ster-
 + core implevit caput, et corpus suum humi-
 + liavit jejuniis, omniaque loca, in quibus
 + letari ante consueverat, crinium laceratione
 + complevit. Et deprecabatur Dominum Deum
 + Israel, dicens: Domine mi, qui rex noster es
 + solus, adjuva me solitariam, et cujus præter
 + te nullus auxiliator est alius. Periculum
 + meum in manibus meis est. Audivi a patre
 + meo, quod tu, Domine, tulisses Israel de
 + cunctis gentibus, et patres nostros ex omni-
 + bus retro majoribus suis, ut possideres hæ-
 + reditatem sempiternam, fecistique eis sicut
 + locutus es. Peccavimus in conspectu tuo, et
 + idcirco tradidisti nos in manus inimicorum
 + nostrorum: coluimus enim deos eorum.
 + Justus est, Domine: et nunc eis sufficit, quod
 + durissima nos opprimunt servitute; sed ro-
 + bur manuum suarum, idolorum potentie
 + deputantes, volunt tua mutare promissa, et
 + delere hæreditatem tuam, et claudere ora
 + te laudantium, atque extinguere gloriam
 + templi et altaris tui, ut aperiant ora gentium,
 + et laudent idolorum fortitudinem, et prædi-
 + cent carnalem regem in sempiternum. Ne
 + tradas Domine, sceptrum tuum his, qui non
 + sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed
 + converte consilium eorum super eos, et eum
 + qui in nos cæpit sævire, disperde. Memento,
 + Domine, et ostende te nobis in tempore tri-
 + bulationis nostræ, et da mihi fiduciam, Do-
 + mine rex deorum, et universæ potestatis':
 + tribue sermonem compositum in ore meo in
 + conspectu leonis, et transfer cor illius in
 + odium hostis nostri, ut et ipse pereat, et cæ-
 + teri qui ei consentiunt. Nos autem libera

+ manu tua, et adjuva me, nullum aliud auxi-
 + lium habentem, nisi te, Domine, qui habes
 + omnium scientiam, et nosti quia oderim
 + gloriam iniquorum, et detester cubile incir-
 + cumcisorum, et omnis alienigenæ. Tu scis
 + necessitatem meam, quod abominer signum
 + superbiæ et gloriæ meæ, quod est super ca-
 + put meum in diebus ostentationis meæ, et
 + detester illud quasi pannum menstruatæ, et
 + non portem in diebus silentii mei, et quod
 + non comederim in mensa Aman, nec mihi
 + placuerit convivium regis, et non biberim
 + vinum libaminum: et nunquam lætata sit
 + ancilla tua, ex quo huc translata sum usque
 + in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus
 + Abraham. Deus fortis super omnes, exaudi
 + vocem eorum qui nullam aliam spem ha-
 + bent, et libera nos de manu iniquorum, et
 + erue me a timore meo.

Hæc quoque addita reperi in editione Vulgata.

+ *Cap. XV.* — Et mandavit ei (*haud dubium*
 + *quin Estheri Mardocheus*) ut ingrederetur ad
 + regem, et rogaret pro populo suo et pro pa-
 + tria sua. Memorare, inquit, dierum humilita-
 + tis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea,
 + quia Aman secundus a rege locutus es contra
 + nos in mortem: et tu invoca Dominum, et
 + loquere regi pro nobis, et libera nos de
 + morte.

Necnon et ista quæ subdita sunt.

+ Die autem tertio deposuit vestimenta or-
 + natus sui, et circumdata est gloria sua. Cum-
 + que regio fulgeret habitu, et invocasset
 + omnium rectorem et salvatorem Deum, as-
 + sumpsit duas famulas, et super unam qui-
 + dem innitebatur, quasi præ deliciis et nimia
 + teneritudine corpus suum ferre non susti-
 + nens: altera autem famularum sequebatur
 + dominam defluentia in humum indumenta
 + sustentans. Ipsa autem roseo vultu colore
 + perfusa, et gratis ac nitentibus oculis, tris-
 + tem celabat animum, et nimio timore con-
 + tractum. Ingressa igitur cuncta per ordinem
 + ostia, stetit contra regem, ubi ille residebat
 + super solium regni sui indutus vestibus re-
 + giis, uroque fulgens, et pretiosis lapidibus,

1. Reginæ ms. *da mihi fiduciam, rex deorum et universæ Domine potestatis.*

+ eratque terribilis aspectu. Cumque elevasset
 + faciem, et ardentibus oculis furorem pectoris
 + indicasset, regina corruit, et in pallorem co-
 + lore mutato, lassum super ancillulam¹ reoli-
 + navit caput. Convertitque Deus spiritum
 + regis in mansuetudinem, et festinus ac me-
 + tuens exsilivit de solio, et sustentans eam
 + ulnis suis, donec rediret ad se, his verbis
 + blandiebatur: Quid habes, Esther? Ego sum
 + frater tuus, noli metuere. Non morieris:
 + non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex
 + constituta est. Accede igitur, et tange scap-
 + trum. Cumque illa reticeret, tulit auream
 + virgam, et posuit super collum ejus, et os-
 + culatus est eam, et ait: Cur mihi non loque-
 + ris? Quæ respondit: Vidi te, domine, quasi
 + Angelum Dei, et conturbatum est cor meum
 + præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabi-
 + lis es, domine, et facies tua plena est gratia-
 + rum. Cumque loqueretur, rursus corruit, et
 + pene examinata est. Rex autem turbabatur,
 + et omnes² ministri ejus consolabantur eam.

*Exemplar epistolæ regis Artaxerxis, quam pro
 Judæis ad totas regni sui provincias misit:
 quod et ipsum in Hebraico volumine non habe-
 tur.*

+ *Cap. XVI.* — Rex magnus Artaxerxes ab
 + India usque Æthiopiam, centum viginti sep-
 + tem provinciarum ducibus ac principibus,
 + qui nostræ obediunt jussioni, salutem dicit.
 + Multi bonitate principum, et honore qui in
 + eos collatus est abusi sunt in superbiam: et
 + non solum subjectos regibus nituntur oppri-
 + mere, sed datam sibi gloriam non ferentes³,
 + in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias.
 + Nec contenti sunt gratias non agere benefi-
 + ciis, et humanitatis in se jura violare: sed
 + Dei quoque cuncta cernentis arbitratur se
 + fugere posse sententiam. Et, in tantum vesa-
 + niæ proruperunt, ut eos, qui credita sibi
 + officia diligenter observant, et ita cuncta
 + agunt ut omnium laude digni sint, menda-
 + ciorum cuniculis conentur subvertere, dum
 + aures principum simplices, et ex sua natura

+ alios æstimantes, callida fraude decipiunt.
 + Quæ res et ex veteribus probatur historiis,
 + et ex his quæ geruntur, quotidie, quomodo
 + malis quorundam suggestionibus regum
 + studia depraventur. Unde providendum est
 + paci omnium provinciarum. Nec putare de-
 + betis, si diversa jubeamus, ex animi nostri
 + venire levitate, sed pro qualitate et neces-
 + sitate temporum, ut reipublicæ possit uti-
 + litas, ferre sententiam. Et ut manifestius,
 + quod dicimus, intelligatis, Aman filius Ama-
 + dathi, et animo et gente Macedo, alienusque
 + a Persarum sanguine, et pietatem nostram
 + sua crudelitate commaculans, peregrinus
 + susceptus est a nobis, et tantam in se exper-
 + tus humanitatem, ut pater noster vocaretur,
 + et adoraretur ab omnibus post regem secun-
 + dus; qui in tantum arrogantiae tumorem
 + sublatus est⁴, ut regno privare nos niteretur
 + et spiritu. Nam Mardocheum, cujus fide et
 + beneficiis vivimus, et consortem regni nostri
 + Esther, cum omni gente sua, novis quibus-
 + dam atque inauditis machinis expetivit in
 + mortem: hoc cogitans, ut, illis interfectis,
 + insidiaretur nostræ solitudini, et regnum
 + Persarum transferret in Macedonas. Nos au-
 + tem, a pessimo mortalium Judæos neci des-
 + tinatus, in nulla penitus culpa reperimus,
 + sed e contrario justis utentes legibus, et filios
 + Altissimi et maximi, semperque viventis Dei,
 + cujus beneficio et patribus nostris et nobis
 + regnum est traditum, et usque hodie custo-
 + ditur. Unde eas litteras, quas sub nomine
 + nostro ille direxerat, sciatis esse irritas. Pro
 + quo scelere ante portas hujus urbis, id est,
 + Susis, et ipse qui machinatus est, et omnis
 + cognatio ejus pendet in patibulis: non no-
 + bis, sed Deo ei reddente quod meruit. Hoc
 + autem edictum, quod nunc mittimus, in
 + cunctis urbibus proponatur, ut liceat Judæis
 + uti legibus suis. Quibus debetis esse admi-
 + niculo, ut eos, qui se ad necem eorum para-
 + verant, possint interficere tertia decima die
 + mensis duodecimi qui vocatur ADAR. Hunc
 + enim diem, omnipotens Deus, mæroris et
 + luctus, eis vertit in gaudium. Unde et vos,

1. Idem ms. *super ancillam.*

2. Postrema isthæc sententia: *Rex autem turba-
 batur, et omnes, etc.,* in reginæ ms. desideratur.

3. Idem ms. *gloriam non inferentes.*

4. Idem ms. *in tantum arrogantia et honore
 sublatus est.*

+ inter cæteros festos dies hanc habetote diem,
 + et celebrate eam cum omni lætitia, ut et in
 + posterum cognoscatur, omnes qui fideliter
 + Persis obediunt, dignam pro fide recipere
 + mercedem : qui autem insidiantur regno
 + eorum, perire pro scelere. Omnis autem

+ provincia et civitas quæ noluerit, solemniter
 + tatis hujus esse particeps, gladio et igne
 + pereat, et sic deleatur, ut non solum homi-
 + nibus, sed etiam bestiis in via sit in semper
 + ternum, pro exemplo contemptus, et inobe-
 + dientis¹.

1. Finito Esther libro ad canonis Hebraicæ veritatis conclusionem istam subjungit Memmianum exemplar : **EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM. INCIPIT QUARTUS ORDO EORUM LIBRORUM QUI IN HEBRÆORUM CANONE NON HABENTUR.** Quæ litteris aureis descripta leguntur in medio figuræ orbiculatæ coronam civicam exprimentis veterum nummorum. Eadem habet ms. bibliorum codex Ecclesiæ Narbonensis, sed stylo simpliciori in hunc modum : **EXPLICIT LIBER ESTHER V. DCC. EXPLICIT TERTIUS ORDO HAGIOGRAPHORUM, etc.** Notat igitur versus esse septingentos in libro Esther, in quo volumine explicit ultimus ordo librorum canonis. Hæc etiam leguntur partim minio, partim atramento : litteris autem uncialibus seu majusculis scripta in ms. San-Germanensium. 15 :
 « Finis Esther, Deo gratias, Amen. Hucusque completum est vetus testamentum, id est, omnes canonicas scripturas (lege, omnes canonicæ Scripturæ,

quæ sunt) quod sunt libri viginti quatuor : quas transtulit Hieronymus presbyter, de Hebraica veritate in Latinum vertit sermonem. Summo studio summaque cura per diversos codices oberrans editiones perquisivi ; in unum collegi corpus, et scribens transfudi, fecique pandectem . . . Cæteræ vero scripturæ, quæ non sunt canonicæ, sed dicuntur *ecclesiasticæ*, istæ sunt, id est, liber *Judith*, *Tobias*, libri *Maccabæorum* duo, *Sapientia*, quæ dicitur *Salomonis*, et liber Jesu filii Sirac, et liber *Pastoris*. Explicit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen ».

His subjungit idem exscriptor librum *Judith* secundum antiquam translationem Latinam usu receptam in Ecclesia ante Hieronymum : de qua veteri *Vulgata* dicturi sumus in appendice veteris Testamenti. De canone vero hactenus dicta sufficiant. **MARR.**

EXPLICIT LIBER ESTHER.

EXPLICIT CANON HEBRAICÆ VERITATIS.

SANCTI EUSEBII HIERONYMI,

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DIVINÆ BIBLIOTHECÆ

PARS SECUNDA,

*Complectens aliquot libros qui in Hebræorum canone non habentur,
vel qui in Hebræo canone quidem habiti, iterum tamen e textu
Græco Septuaginta versi sunt.*

POSTREMUS ORDO

VETERIS TESTAMENTI.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM TOBIÆ.

CHROMATIO¹ ET HELIODORO EPISCOPI HIERONYMUS PRESBYTER IN DOMINO SALUTEM.

Mirar inon desino exactionis vestræ instantiam, exigitis enim, ut librum Chaldæo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham, librum

utique Tobiae, quem Hebræi de catalogo divinarum Scripturarum secentas, his, quæ² apocrypha memorant, manciparunt. Feci satis desi-

1. Chromatio scilicet Aquileæ, Heliodoro autem Allini episcopo.

2. Ita legit ms. codex bibliorum maximus Carthusiæ Villæ-Novæ secus Avenionem: et ita legendum consentiunt viri litterati, Leander a Sancto Martino et cæteri omnes, quibus exploratum est Judæos, non alios Hagiographos libros agnoscere; præter eos qui tertium ordinem canonis Hebræi constituunt. Editi corrupte legunt cum mss. quam plurimis, *Hagiographa*: non enim potuit Tobiae liber de canone seu catalogo divinarum Scripturarum secari, ut verbis utar sancti doctoris, quin ab ordine hagiographorum simul secaretur; et inter apocrypha apud Hebræos reponeretur. Ne quis vero hic nobis obstrepat invidiæ livor, vel inimicus homo; meminerit omnes ac singulos libros hagiographos Hebræorum fuisse memoratos, numeratosque ab Hieronymo præfatione in libros Regum; intra quos nec Tobiam, nec Judith nullatenus recensere voluit: *Tertius*, inquit, *ordo ἀγῳγραφα possidet; et primus liber incipit a Job. secundus a David... Tertius est Salomon tres libros habens: Proverbia... Ecclesiasten... Canticum Canticorum. Sextus est Daniel. Septimus Dabreajamim... qui liber apud nos Παράλειπομένων primus et secundus inscribitur. Oclacus Ezras, qui et ipse similiter apud Græcos et Latinos in duos libros divisus est. Nonus Esther. Atque ita sunt pariter veteris legis libri viginti duo, id est, Mosi quinque: prophetarum octo: hagiographorum novem. Quamquam nonnulli Ruth et inoth Cinter ἀγῳγραφα scriptitent, et libros hos in suo putent numero supputandos: ac per hoc*

esse priscae legis libros viginti quatuor... Hic prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus quidquid extra hos est, inter ἀγῳγραφα esse ponendum. Igitur sapientia... et Jesu filii Sirac liber, et Judith, et Tobias, et Pastor, non sunt in canone. Quam parum sibi constaret Hieronymus, si Tobiae librum, quem hoc loco inter apocrypha esse ponendum decernit, postea dixerit præfatione in eundem Tobiam, apud Hebræos inter hagiographa fuisse mancipatum. Itaque ne contraria sibi et invicem pugnantia docuisse credatur sanctus doctor, error veterum librorum castigandus est ad fidem ms. exemplaris supra laudati: summa namque diligentia primum descriptus, secundis etiam curis emendatior factus est, ac melioris notæ. At de his iterum præfatione in Judith, ubi ad nostram lectionem, apocrypha, confirmandam accedit alter ms. bibliorum codex bibliothecæ Avenionensis collegii e societate Jesu. MART.

— Plerique alii libri cum veteres tum recentiores legunt *hagiographa*, hancque lectionem sunt critici cætera docti, qui ea maxime de causa præferant, quod liber iste, tametsi in priore Hebr. canonem, libros tantummodo Hebraice scriptos complectentem, receptus non sit, divinam tamen auctoritatem tum apud ipsos, tum apud Ecclesiæ patres continuo obtinuerit, ut ex utriusque partis testimoniis, et Grotii præterea, ac Sixti Sennensis argumentis compertum est. Nihillosecius impressa lectio, *apocrypha*, quam et Martianæus pridem ex mss. restituit,

derio vestro, non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, et imputant nobis, contra suum canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse judicans Pharisæorum displicere iudicio, et episcoporum iussionibus deservire, institi ut potui. Et quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni Hebraico: utrius-

que linguæ peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui: et quidquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem hujus operis compensabo, cum gratum vobis didicere me, quod jubere estis dignati, complesse.

bonisque argumentis munivit, unice vera est, eamque unice probat et res ipsa, et Hieronymianus contextus nedum hujus loci, sed et in prologo galeato multo luculentius, demum et prologo ad libros Salomonis, atque alio in Jonam. Major quoque ab ea stat numerus codicum mss. atque eorum auctoritas, qui ita olim in suis exemplaribus scriptum invenerunt, ut est auctor glossæ ordinariæ, Comestor, Hugo card. liber Marmotrectus, Abulensis, auctor præfationis biblicorum una cum glossa ordin. et Lyrano editorum, a stipulantibus etiam Driedone, Catharino, Garzia Galarza, ac dudum Simonio, atque aliis. Quin etiam ex his mss. qui *hagiographa* præferunt, aut hic aut inferius ad prologum Judithæ, qui geminus huic locus est, nonnulli annotant ad libri oram, *apocrypha*. Sic habet glossa interlinearis ad hunc locum, sicque haberi testatur Humfrædus Hodyus in

quodam ms. Lambethano ad prolog. Judithæ, ubi notatum in margine manu supra an. 200 vetusta: *Apocrypha est verior lectio*. Idem ait: In alio Bodlejano (NE. A. 21) annotatur ad prol. Tobisæ manu antiqua, *imo verius inter apocrypha*. Sic *apocrypha* legitur in prol. Judith. in alio biblio Lambethano optimæ notæ 2 vol. prægrand. et in biblio Bodlejano (NE. F. 3 25) legitur *apocrypha* in utroque prologo. Inter antiquiores quotquot lectionem *hagiographa* veram esse crediderunt, largiori sensu sumendam esse statuunt. Sic Dionysius Carthus. et in tertio quodam bibliogr. ms. Bodlejano (F. 107) ad vocem *hagiographa* in prol. Tobisæ notatum, *id est, apocrypha: scilicet hagiographa dicuntur large*. Et in prol. Judith ad eandem vocem apponitur nota interlinearis, *large*.

I N C I P I T

L I B E R ¹ T O B I Æ .

Cap. I. — Tobias ex tribu et civitate Nephthali (quæ est in superioribus Galilææ supra Naasson, post viam quæ ducit ad occidentem, in sinistro habens civitatem Sephet) cum captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captivitate tamen positus, viam veritatis non deseruit, ita ut omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribus, qui erant ex ejus genere, impertiret. Cumque esset junior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium, sed pergebat in Jerusalem ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, omnia primitiva sua et decimas suas fideliter offerens, ita ut in tertio anno proselytis, et advenis ministraret omnem decimationem. Hæc et his similia secundum legem Dei puerulus observabat. Cum vero factus esset vir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato.

Igitur, cum per captivitatem devenisset cum uxore sua, et filio in civitatem Ninivem cum omni tribu sua, cum omnes ederent ex cibis gentilium, iste custodivit animam suam et nun-

quam contaminatus est in escis eorum. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis, et dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcunque facere voluisset. Pergebat ergo ad omnes, qui erant in captivitate, et monita salutis dabat eis.

Cum autem venisset in Rages civitatem Medorum, et ex his, quibus honoratus fuerat a rege, habuisset decem talenta argenti: et cum in multa turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu ejus, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti.

Post multum vero temporis, mortuo Salmanasar rege, cum regnaret Sennacherib filius ejus pro eo, et filios Israel exosos haberet in conspectu suo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, et consolabatur eos, dividebatque unicuique, prout poterat, de facultatibus suis: esurientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, et mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat.

Denique cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepe liebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi,

1. Hunc librum, quem satis habuit Martian. ex Vaticana edit. fideliter expressisse, nos ad antiquissimum ejusdem Vaticanæ bibliothecæ Palatinum ms. codicem n. 24 prænotatum continenter exegimus. Sed et alium consulimus itidem Vaticanum, olim reginæ Suecorum ms. sub n. 7, quem et in superioris tomi libris recognoscendis bonæ frugis experti sumus. Dicitur porro quidam alius S. Germani Pra-

tensis ms. hanc præferre interscriptionem: *Liber actorum Tobiae filii Ananiæ, filii Gabrielis de tribu Nephthalim.* Sed Chaldæus textus unde versionem hanc suam expressit s. pater, nullam Tobiae genealogiam videtur exhibuisse; tametsi alii textus, et Græcæ edit. quarum ille ms. sequitur normam, adhuc fusiores genealogias, easque inter se varias nectant.

jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei.

Cap. II. — Posthæc vero, cum esset dies festus Domini, et factum esset prandium bonum in domo Tobiae, dixit filio suo: Vade, et adhuc aliquos de tribu nostra, timentes Deum, ut epulentur nobiscum. Cumque abiisset reversus nuntiavit ei, unum ex filiis Israel jugulatum jacere in platea. Statimque exsilens de accubitu suo, relinquens prandium, jejunos pervenit ad corpus: tollensque illud portavit ad domum suam occulte, ut, dum sol occubisset, caute sepeliret eum. Cumque occultasset corpus, manducavit panem cum luctu et tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem et luctum. Cum vero sol occubisset, abiit, et sepelivit eum. Arguebant autem eum omnes proximi ejus, dicentes: Jam hujus rei causa inferici jussus es, et vix effugisti mortis imperium, et iterum sepelis mortuos? Sed Tobias plus timens Deum quam regem, rapiebat corpora occisorum, et occultabat in domo sua, et mediis noctibus sepeliebat ea.

Contigit autem ut quadam die fatigatus a sepultura, veniens in domum suam, jactasset se juxta parietem, et obdormisset, et ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos ejus, fieretque cæcus. Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job. Nam cum ab infantia sua semper Deum timuerit, et mandata ejus custodierit, non est contristatus contra Deum, quod plaga cæcitatatis evenerit ei, sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ. Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes et cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes: Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas et sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens: Nolite ita

loqui: quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.

Anna vero uxor ejus ibat ad opus textrinum quotidie, et de labore manuum suarum victum, quem consequi poterat, deferebat. Unde factum est, ut hædum caprarum accipiens detulisset domi: cujus cum vocem balantis vir ejus audisset, dixit: Videte, ne forte furtivus sit, redite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Ad hæc uxor ejus irata respondit: Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo apparuerunt [*Al.* paruerunt]. Atque his et aliis hujusmodi verbis exprobrabat ei.

Cap. III. — Tunc Tobias ingemuit, et cœpit orare cum lacrymis, dicens: Justus es, Domine, et omnia judicia tua ¹ justa sunt, et omnes viæ tuæ, misericordia, et veritas, et judicium. Et nunc, Domine, memor esto mei, et ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Quoniam non obedivimus præceptis tuis ², ideo traditi sumus in direptionem, et captivitatem, et mortem, et in fabulam, et in improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti nos. Et nunc, Domine, magna judicia tua, quia [*Al.* qui] non egimus secundum præcepta tua, et non ambulavimus sinceriter coram te. Et nunc, Domine, secundum voluntatem tuam fac mecum, et præcipe in pace recipi spiritum meum: expedit enim mihi mori magis quam vivere.

Eadem itaque die contigit, ut Sara filia ³ Raguelis in Rages civitate Medorum, et ipsa audiret improperium ab una ex ancillis patris sui, quoniam tradita fuerat septem viris, et dæmonium nomine Asmodæus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eam. Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei, dicens: Amplius ex te non ⁴ videamus filium aut filiam super terram, interfectorix virorum tuorum. Nunquid et occidere me vis sicut jam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum [*Al.* superiori cubiculo] domus suæ: et tribus diebus, et tribus noctibus non manducavit, neque bibit: sed in oratione per-

1. In Palatino ms. *judicia tua vera sunt.*

2. Idem ms. *et traditi sumus.* Græce καὶ ἔδωκας ἡμᾶς, etc.

3. Cum Palatino reginæ ms. *filia Raguel in civitate,* absque intermedio nomine *Rages*

4. Idem mss. *non videbimus.*

sistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab isto improperio liberaret eam. Factum est autem die tertia, dum compleret orationem benedicens Dominum, dixit: Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum: qui cum iratus fueris, misericordiam facies, et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui invocant te. Ad te, Domine, faciem meam converto, ad te oculos meos ¹ dirigo. Peto, Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me, aut certe desuper terram eripias me. Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia. Nunquam cum ludentibus miscui me: neque cum his, qui in levitate ambulat, participem me præbui. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensu suscipere. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi ² forsitan me non fuerunt digni: quia forsitan viro alii conservasti me. Non est enim in hominis potestate consilium tuum. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit: quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabitur, et si in correctione fuerit, ad misericordiam tuam venire [*Al. pervenire*] licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem, tranquillum facis: et post lacrymationem et fletum, exultationem infundis. Sit nomen tuum, Deus Israel, benedictum in sæcula.

In illo tempore exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi Dei: et missus est Angelus Domini Sanctus Raphael, ut curaret³ eos ambos, quorum uno tempore sunt oratione in conspectu Domini recitatæ.

Cap. IV. — Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri ut mori potuisset, vocavit ad se Tobiam filium suum, dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei, et ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. Cum acciperit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus: memor enim esse debes, quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Cum autem et ipsa compleverit tempus vitæ suæ, se-

polias [*Al. sepelies*] eam circa me. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: et cave, ne aliquando peccato consentias, et prætermittas præcepta ⁴ Domini Dei nostri. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere, ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus [*Al. qui faciunt*] eam. Attende tibi, fili mi, ac omni fornicatione, et præter uxorem tuam, nunquam patiaris crimen scire. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarii tui apud te omnino non remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Panem tuum cum esurientibus et egenis comede, et de vestimentis tuis nudos tege. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus. Consilium semper a sapiente perquire. Omni tempore benedic Deum: et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant.

Indico etiam tibi, fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages civitate Medorum, et chirographum ejus apud me habeo: et ideo perquire quomodo ad eum pervenias, et recipias ab eo supra memoratum pondus argenti, et restituas ei chirographum suum. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene.

Cap. V. — Tunc respondit Tobias patri suo, et dixit: Omnia quæcunque præcepisti mihi,

1. Iterum converto pro dirigo, nostri mss. præferunt.

2. Palatin. ms. illi mihi forsitan non fuerunt, etc.

3. Pronomen eos, tacet idem ms. tum legit, quorum uno tempore fuerat oratio in conspectu recitata.

4. Hic quoque nomen Domini idem ms. tacet.

faciam, pater. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, et ego eum ignoro : quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam pergatur illuc, aliquando cognovi. Tunc pater suus respondit illi, et dixit : Chirographum quidem illius penes me habeo, quod dum illi ostenderis, statim restituet. Sed perge nunc, et inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum salva mercede sua : ut, dum adhuc vivo, recipias eam.

Tunc egressus Tobias, invenit juvenem splendidum, stantem pæcinctum, et quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quod Angelus Dei esset, salutavit eum, et dixit : Unde te habemus, bone juvenis? At ille respondit : Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei : Nosti viam, quæ ducit in regionem Medorum? Cui respondit : Novi : et omnia itinera ejus frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum : qui moratur in Rages civitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. Cui Tobias ait : Sustine me, obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo.

Tunc ingressus Tobias, indicavit universa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogavit, ut introiret ad eum.

Ingressus itaque salutavit eum, et dixit : Gaudium tibi sit semper. Et ait Tobias : Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video? Cui ait juvenis : Forti animo esto, in proximo est ut a Deo cureris. Dixit itaque illi Tobias : Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages civitatem Medorum? Et cum redieris, restituam tibi mercedem tuam. Et dixit ei Angelus : Ego ducam et reducam eum ad te. Cui Tobias respondit : Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael Angelus dixit : Genus quæris mercenarii, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? Sed ne forte sollicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. Et Tobias respondit : Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quod voluerim cognoscere genus tuum. Dixit autem illi Angelus : Ego sanum ducam, et sanum tibi reducam filium tuum. Respondens autem Tobias, ait : Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et Angelus ejus comitetur vobiscum.

Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias vale patri tuo et matri suæ, et ambulaverunt ambo simul.

Cumque profecti essent, cœpit mater ejus flere, et dicere : Baculum senectutis nostræ tulisti, et transmisisti a nobis. Nunquam fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas nostra, ut divitias computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum. Dixitque ei Tobias : Noli flere, salvus perveniet filius noster, et salvus revertetur ad nos, et oculi tui videbunt illum. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur ei, et bene disponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita ut cum gaudio revertatur ad nos. Ad hanc vocem cessavit mater ejus flere, et tacuit.

Cap. VI. — Profectus est autem Tobias, et canis secutus est eum, et mansit prima mansione juxta fluvium Tigris. Et exivit ut lavaret pedes suos, et ecce piscis immanis exivit ad devorandum eum. Quem expavescens Tobias clamavit voce magna, dicens : Domine, invadit me. Et dixit ei Angelus : Apprehende branchiam ejus, et trade eum ad te. Quod cum fecisset, attraxit eum in siccum, et palpitare cœpit ante pedes ejus. Tunc dixit ei Angelus : Exentera hunc piscem, et cor ejus, et fel, et jecur repone tibi : sunt enim hæc necessaria ad medicamenta utiliter. Quod cum fecisset assavit carnes ejus, et secum tulerunt in via : cætera salierunt, quæ sufficerent eis, quousque pervenirent in Rages civitatem Medorum. Tunc interrogavit Tobias Angelum, et dixit ei : Obsecro te, Azaria frater, ut dicas mihi, quod remedium habebunt ista, quæ de pisce servare jussisti? Et respondens Angelus, dixit ei : Cordis ejus particulam si super carbones ponas, fumus ejus exstricat omne genus dæmoniorum, sive a viro, sive a muliere, ita ut ultra non accedat ad eos ¹. Et fel valet ad unguendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur.

Et dixit ei Tobias : Ubi vis ut maneamus? Respondensque Angelus, ait : Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, et hic habet filiam nomine Saram, sed neque masculum, neque feminam ullam habet aliam præter eam. Tibi debetur omnis substantia ejus, et

1. Tota isthæc pericope : *Et fel valet ad unguendos oculos in quibus fuerit albugo, et sanabuntur*, in Palatino ms. desideratur.

oportet eam te accipere conjugem. Pete ergo eam a patre ejus, et dabit tibi eam in uxorem. Tunc respondit Tobias, et dixit : Audio quia tradita est septem viris, et mortui sunt, sed et hoc audivi, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo, ne forte et mihi hæc eveniant : et cum sim unicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos. Tunc Angelus Raphael dixit ei : Audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque qui conjugium ita suscipiunt ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus habet potestatem dæmonium super eos. Tu autem cum acceperis eam ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab ea, et nihil aliud, nisi orationibus vacabis cum ea. Ipsa autem nocte, incenso jecore piscis, fugabitur dæmonium. Secunda vero nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris. Tertia autem nocte, benedictionem consequeris, ut filii ex vobis procreentur incolumes. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in semine Abraham benedictionem in filiis consequaris.

Cap. VII. — Ingressi sunt autem ad Raguel, et suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annæ uxori suæ : Quam similis est juvenis iste consobrino meo ! Et cum hæc dixisset, ait : Unde estis, juvenes fratres nostri ? At illi dixerunt : Ex tribu Nephthali sumus ex captivitate Ninive. Dixitque illis Raguel : Nostis Tobiam fratrem meum ? Qui dixerunt : Novimus. Cumque multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem : Tobias, de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, et cum lacrymis osculatus est eum, et plorans supra collum ejus, dixit : Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni et optimi viri filius es. Et Anna uxor ejus, et Sara ipsorum filia, lacrymatæ sunt.

Postquam autem locuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem, et parari convivium. Cumque hortaretur eos discumbere ad prandium, Tobias dixit : Hic ego hodie non manducabo neque bibam, nisi prius petitionem meam confirmes, et promittas mihi dare Saram filiam tuam. Quo

audito verbo, Raguel expavit, sciens quid eveniret illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam : et timere cepit ne forte et huic similiter contingeret. Et cum nutaret, et non daret petenti ullum responsum, dixit ei Angelus : Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua ; propterea alius non potuit habere illam. Tunc dixit Raguel : Non dubito quod Deus preces, et lacrymas meas in conspectu suo admiserit. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut ista conjungeretur cognationi suæ secundum legem Moysi : et nunc noli dubium gerere quod tibi eam tradam. Et apprehendens dexteram filiae suæ, dextræ Tobiae tradidit, dicens : Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob vobiscum sit, et ipse conjungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem conjugii. Et post hæc epulati sunt, benedicentes Deum.

Vocavitque Raguel ad se Annam uxorem suam, et præcepit ei ut præpararet alterum cubiculum. Et introduxit¹ illuc Saram filiam suam, et lacrymata est.

Dixitque ei : Forti animo esto, filia mea : Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio quod perpessa es.

Cap. VIII. — Postquam vero cœnaverunt, introduxerunt juvenem ad eam. Recordatus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem jecoris, posuitque eam super carbones vivos. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, et religavit illud in deserto superioris Ægypti. Tunc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei : Sara, exsurge, et deprecemur Deum hodie, et cras, et secundum cras : quia his tribus noctibus Deo jungimur : tertia autem transacta nocte, in nostro erimus conjugio. Filii quippe sanctorum sumus, non possumus ita conjungi, sicut gentes quæ ignorant Deum.

Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, ut sanitas daretur eis. Dixitque Tobias : Domine Deus patrum nostrorum, benedicant te cæli et terræ, mareque et fontes, et flumina et omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique ei adjutorium Ilevam. Et nunc. Domine, tu scis,

2. In Palatin. ms. *introduxit in eum Saram, etc.* et mox, *filia mi, pro mea.*

quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in sæcula sæculorum. Dixit¹ quoque Sara: Miserere nobis, Domine, miserere nobis, et consenescamus ambo pariter sani.

Et factum est circa pullorum cantum, accersiri jussit Raguel servos suos, et abierunt cum eo pariter, ut foderent sepulcrum. Dicebat enim: Ne² forte simili modo evenerit ei, quo et cæteris illis septem viris qui sunt ingressi ad eam. Cumque parassent fossam, reversus Raguel ad uxorem suam, dixit ei: Mitte unam ex ancillis tuis, et videat si mortuus est, ut sepeliam eum antequam illucescat dies. At illa misit unam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum, reperit eos salvos et incolumes, secum pariter dormientes. Et reversa, nuntiavit bonum nuntium: et benedixerunt Dominum, Raguel videlicet et Anna uxor ejus, et dixerunt: Benedicimus te, Domine Deus Israel, quia non contigit³, quemadmodum putabamus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, et exclusisti a nobis inimicum persequentem nos. Misertus es autem duobus unicis. Fac eos, Domine⁴, plenius benedicere te: et sacrificium tibi laudis tuæ et suæ sanitatis offerre, ut cognoscat universitas gentium, quia tu es Deus solus in universa terra. Statimque præcepit servis suis Raguel, ut replerent fossam, quam fecerant, priusquam elucesceret. Uxori autem suæ dixit, ut instrueret convivium, et præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. Duas quoque pingues vaccas, et quatuor arietes occidi fecit, et parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. Et adjuravit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud se. De omnibus autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiae: et fecit [Al. add. hanc] scripturam, ut pars dimidia, quæ supererat post obitum eorum, Tobiae dominio deveniret.

1. Palatin. ms. cum Vulgatis dixit itaque Sara, etc.

2. Illud forte Palatin. ms. tacet.

3. Addit idem ms. hic nobis.

4. Ms. Palatinus in plenius. Paulo post pro universitas, quod nostri alique omnes libri restituunt, vitiose lectum a Martiano universitatis.

5. Nostri mss. obsecro ut sumas, sine te, etc.

6. Unus Palatin. ms. quomodo Raguel conjuravit me.

Cap. IX. — Tunc vocavit Tobias Angelum ad se, quem quidem hominem existimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto ut auscultes verba mea.

Si me ipsum tradam tibi servum, non ero condignus providentiæ tuæ. Tamen obsecro⁵ te, ut assumas tibi animalia sive servitia, et vadas ad Gabelum in Rages civitatem Medorum, reddasque ei chirographum suum, et recipias ab eo pecuniam, et roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: si tardavero una die plus, contristatur anima ejus. Et certe vides quomodo⁶ adjuravit me Raguel, cujus adjuramentum spernere non possum.

Tunc Raphael assumens quatuor ex servis Raguelis, et duos camelos, in Rages⁷ civitatem Medorum perrexit: et inveniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, et recepit ab eo omnem pecuniam, indicavitque ei de Tobia filio Tobiae, omnia⁸ quæ gesta sunt: fecitque eum secum venire ad nuptias.

Cumque ingressus esset domum Raguelis, invenit Tobiam discumbentem: et exsiliens, osculati sunt se invicem: et⁹ flevit Gabelus, benedixitque Deum, et dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es optimi viri, et justus, et timentis Deum, et elemosynas facientis: et dicatur benedictio super uxorem tuam, et super parentes vestros, et videatis filios vestros, et filios filiorum vestrorum usque in tertiam et quartam generationem: et sit¹⁰ semen vestrum benedictum a Deo Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. Cumque omnes dixissent: Amen, accesserunt ad convivium: sed et cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant.

Cap. X. — Cum vero moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater ejus Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? Putasne Gabelus

7. Tacet idem ms. hic vocem civitatem, moxque habet, et veniens ad Gabelum dedit ei chirographum, pro et inveniens Gabelum, etc.

8. Idem ms. quæ ei gesta sunt.

9. Plus iterum habet idem ms. flevit itaque Gabelus, tum, benedicat te Dominus Deus, etc.

10. Pro semen in Palatino ms. est nomen.

mortuus est, et nemo reddet illi pecuniam? Cœpit autem contristari nimis ipse, et Anna uxor ejus cum eo: et cœperunt ambo simul flere: eo quod die statuto minime reverteretur filius eorum ad eos. Flebat igitur mater ejus¹ irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu! heu! Me, fili mi, ut quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem posteritatis nostræ! Omnia simul in te uno habentes, te non debuimus dimittere a nobis. Cui dicebat Tobias: Tace, et noli turbari, sanus est filius noster: satis fidelis est vir ille, cum quo misimus eum. Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exsiliens circumspiciebat, et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem.

At vero Raguel dicebat ad generum suum: Mane hic, et ego mittam nuntium salutis de te ad Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait: Ego novi, quia pater meus et mater mea modo dies computant, et cruciatur spiritus eorum in ipsis. Cumque verbis multis rogaret Raguel Tobiam, et ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Saram, et dimidiam partem omnis substantiæ suæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, et in vaccis, et in pecunia multa; et salvum atque gaudentem dimisit eum a se, dicens: Angelus Domini sanctus sit in itinere vestro, perducaturque vos incolumes, et inveniatis omnia recte circa parentes vestros, et videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam suam, osculati sunt eam, et dimiserunt ire: monentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, et se ipsam irreprehensibilem exhibere.

Cap. XI. — Cumque reverterentur, pervenerunt ad Charan, quæ est in menio itinere contra Niniven, undecimo die. Dixitque Angelus: Tobia frater, scis quemadmodum reliquisti patrem tuum. Si placet itaque tibi, præcedamus, et lento gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum conjuge tua, et cum animalibus. Cumque hoc placuisset ut irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis: erit enim necessa-

rium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, et abierunt.

Anna autem sedebat secus viam, quotidie in supercilio montis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodem loco specularetur adventum ejus, vidit a longe, et illico agnovit venientem filium suum: currensque nuntiavit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus. Dixitque Raphael ad Tobiam: At ubi introieris domum tuam, statim adora Dominum Deum tuum: et gratias agens ei, accede ad patrem tuum, et osculare eum. Statimque lini super oculos ejus ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi ejus, et videbit pater tuus lumen cœli, et in aspectu tuo gaudebit.

Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via: et quasi nuntius adveniens, blandimento suæ caudæ gaudebat. Et consurgens cæcus pater ejus, cœpit offendens pedibus currere, et data manu puero, occurrit obviam filio suo. Et suscipiens osculatus est eum cum uxore sua, et cœperunt ambo flere præ gaudio. Cumque adorassent Deum, et gratias egissent, consederunt.

Tunc sumens Tobias de felle piscis, linivit oculos² patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam fere horam: et cœpit albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi, egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit. Et glorificabant Deum, ipse videlicet, et uxor ejus, et omnes qui sciebant eum. Dicebatque Tobias: Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me: et ecce ego video Tobiam filium meum.

Ingressa est etiam post septem dies Sara uxor filii ejus, et omnis familia sana, et pecora, et cameli, et pecunia multa uxoris; sed et illa pecunia, quam receperat a Gabelo: et narravit parentibus suis omnia beneficia Dei, quæ fecisset circa eum per hominem qui eum duxerat. Veneruntque Achior et Nabath consobrini Tobiae, gaudentes ad Tobiam, et congratulantes ei de omnibus bonis, quæ circa illum ostenderat Deus. Et per septem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gavisi sunt.

Cap. XII. — Tunc vocavit ad se Tobias filium suum, dixitque ei: Quid possumus dare viro

1. In eodem incomparabilibus legitur pro irremediabilibus.

2. Duo mss. linivit oculos patri suo.

isti sancto, qui venit tecum? Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater, quam mercedem dabimus ei? Aut quid dignum poterit esse beneficiis ejus? Me duxit et reduxit sanum, pecuniam a Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, et dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus ejus¹ fecit, me ipsum a devotione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, et bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? Sed peto te, pater mi, ut roges eum, si forte dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi assumere.

Et vocantes eum, pater scilicet et filius, tulerunt eum in partem: et rogare cœperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere. Tunc dixit eis occulte: Benedicite Deum cæli, et coram omnibus viventibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. Etenim sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. Bona est oratio cum jejuniis, et eleemosyna magis quam thesauros auri recondere: quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum, et iniquitatem, hostes sunt animæ suæ. Manifesto ergo vobis veritatem, et non abscondam a vobis occultum sermonem. Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et dereliquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Et nunc misit me Dominus, ut curarem te, et Saram uxorem filii tui a dæmonio liberarem. Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adstamus ante Dominum. Cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram: ipsum benedicite, et cantate illi. Videbar quidem vobiscum manducare, et bibere: sed ego cibo invisibili, et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. Tempus est ergo ut revertar ad

eum, qui me misit: vos autem benedicite Deum, et narrate² omnia mirabilia ejus. Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, et ultra eum videre non potuerunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum, et exsurgentes narraverunt omnia mirabilia ejus.

Cap. XIII. — Aperiens autem Tobias senior os suum benedixit Dominum, et dixit: Magnus es, Domine, in æternum, et in omnia sæcula regnum tuum, quoniam tu flagellas et salvas: deducis ad inferos, et reducis: et non est qui effugiat manum tuam. Confitemini Domino, filii Israel, et in conspectu gentium laudate eum: quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, et faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum. Ipse castigavit nos propter iniquitates nostras: et ipse salvabit nos propter misericordiam suam. Aspicite ergo quæ fecit nobiscum, et cum timore et tremore confitemini illi: regemque sæculorum exaltate in operibus vestris. Ego autem in terra captivitatis meæ confitebor illi: quoniam ostendit majestatem suam in gentem peccatricem. Convertimini itaque, peccatores, et facite justitiam coram Deo, credentes quod faciat vobiscum misericordiam suam. Ego autem, et anima mea in³ eo lætabimur.

Benedicite Dominum omnes electi ejus: agite dies lætitiæ, et confitemini illi. Jerusalem civitas Dei⁴, castigavit te Dominus in operibus manuum tuarum. Confitere Domino in bonis tuis, et benedic Deum sæculorum, ut reedificet in te tabernaculum suum, et revocet ad te omnes captivos, et gaudeas in omnia sæcula sæculorum. Luce splendida fulgebis: et omnes fines terræ adorabunt te. Nationes ex longinquo ad te venient: et munera deferentes, adorabunt in te Dominum, et terram tuam in sanctificationem habebunt. Nomen enim magnum invocabunt in te. Maledicti erunt qui contempserint te: et condemnati erunt omnes qui blasphemaverint te: benedictique erunt qui ædificaverint te. Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur, et congregabuntur ad Dominum.

1. Addit Palatin. ms. hic *tribus*, sive habet, *parentibus ejus tribus fecit*.

2. Hic vero vocem *omnia*, idem ms. prætermittit.

3. Idem ms. *in Deo lætabimur*.

4. Plus habet idem²ms. *civitas Dei magni castigavit, etc.*

Beati omnes qui diligunt te, et qui gaudent super pace tua. Anima mea, benedic Dominum, quoniam liberavit Jerusalem civitatem suam ¹ a cunctis tribulationibus ejus, Dominus Deus noster. Beatus ero, si fuerint reliquæ seminis mei ad videndam claritatem Jerusalem. Portæ Jerusalem ex sapphiro et smaragdo ædificabuntur : et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. Ex lapide candido et mundo omnes plateæ ejus sternentur : et per vicos ejus alleluia cantabitur. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam ², et sit regnum ejus in sæcula sæculorum super eam. Amen.

Cap. XIV. — Et consummati sunt sermones Tobiae. Et postquam illuminatus est Tobias, vixit annis quadraginta duobus, et vidit filios nepotum suorum. Completis itaque annis centum ³ duobus, sepultus est honorifice in Ninive. Quinquaginta namque sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius vero recepit. Reliquum vero vitæ suæ in gaudio fuit, et cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace.

In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum, et septem juvenes filios ejus nepotes suos, dixitque eis : Prope erit interitus Ninive : non enim excidit verbum Domini : et fratres nostri, qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eam. Omnis autem deserta terra ejus replebitur, et domus Dei, quæ in ea incensa

est, iterum reædificabitur : ibique revertentur omnes timentes Deum, et relinquent gentes idola sua, et venient in Jerusalem, et inhabitabunt in ea, et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel. Audite ergo, filii mei, patrem vestrum : Servite Domino in veritate, et inquirete ut faciatis quæ placita sunt illi : et filii vestris mandate ut faciant justitias et eleemosynas, ut sint memores Dei et benedicant eum in omni tempore in veritate, et in tota virtute sua. Nunc ergo, filii, audite me, et nolite manere hic : sed quacunque die sepelieritis matrem vestram circa me in uno sepulcro, exeo dirigite gressus vestros ut exeatis hinc : video enim quia iniquitas ejus finem dabit ei.

Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filii et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos, invenitque eos incolumes in senectute bona : et curam eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum : et omnem hæreditatem domus Raguelis ipse percepit : viditque quintam generationem, filios filiorum suorum. Et completis annis nonaginta novem in timore Domini, cum gaudio sepelierunt eum.

Omnis autem cognatio ejus, et omnis generatio ejus in bona vita, et in sancta conversatione permansit, ita ut accepti essent tam Deo, quam hominibus, et cunctis habitantibus in terra.

1. Solida hæc verba, *a cunctis tribulationibus ejus Dominus Deus noster*, quæ etiam abesse sine recti sensus dispendio possunt, Palat. ms. prætermisit ; multo autem plura in Hebr. et Græco textibus hic loci desiderantur.

2. Idem ms. *ut sit regnum ejus*, tum verba, *in sæcula sæculorum*, non agnoscit.

3. In eodem ms. *centum duodecim*, pro *centum duobus* legitur ; etenim nihil de sepultura Tobiae tradunt sive Hebræus, sive Græcus textus, quin potius iste tantum *nonaginta sex* annos vitæ Tobiae videtur tribuere.

EXPLICIT LIBER TOBIÆ.

PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM¹ JUDITH.

Apud Hebræos liber Judith inter² apocrypha legitur; cujus auctoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt, minus³ idonea judica-

tur⁴. Chaldæo tamen sermone conscriptus, inter historias computatur. Sed quia hunc librum⁵ Synodus Nicæna in numero sanctarum Scriptu-

1. Hunc quoque librum cum prologo ad eosdem recognovimus codices mss. Vaticanæ bibliothecæ, alterum Palatinum num. 24, alterum reginæ Suecorum, num. 7, quos in superioris Tobie libri recensione laudavimus. Martianæus nullis, ut et illo excudendo fecerat, mss. est usus.

2. Idem ms. biblicorum codex Carthusiæ Villæ-Novæ secus Avenionem, supra jam laudatus præfatione in librum Tobie, constanter legit *apocrypha*, non *hagiographa*, ut habent editi libri, ac mss. fere omnes. Exemplar vero ms. sacrorum biblicorum collegii Avenionensis e societate Jesu, qui in prologo superiori depravatam lectionem *hagiographa* rotinebat, puram hoc loco ac genuinam repræsentat, eam scilicet, quam nos restitimus ad fidem duorum istorum mss. codicum: fult præsertim auctoritate S. Hieronymi, qui dum numerum librorum hagiographorum et apud Hebræos canonicorum circumscribit ac definit præfationibus suis in Regum, Danielis, Paralipomenonque volumina, nullam mentionem facit Tobie vel Judith, nisi cum hos libros e numero viginti quatuor sive viginti duorum segregatos, inter *apocrypha* scripta esse ponendos decernit. Id quoque docuit ante Hieronymum Origenes in epistola ad Africanum, ubi testatur Judæos non uti libris Tobie et Judith; nec apud eos haberi nisi in apocryphis. *De quo nos oportet scire*, inquit, *quod Hebræi Tobia non utuntur, neque Judith. Non enim ea habent nisi in apocryphis Hebraice, ut ab ipsis discentes cognovimus.* Plures prætermittimus conjecturas, quia manifesta proposuimus testimonia et argumenta ad rem præsentem, seu editionem nostram plane confirmandam. MART.

— Diximus fortasse plus satis de hujus veritate lectionis supra ad geminum isti locum prologi in

Tobiam. Male adeo e nostris quoque mss. alter reginæ cum pridem editis legit *hagiographa*. Videsis et Origenem, epistola ad Africanum.

3. Huc refer illud in prologo ad libros Salomonis: *Legit Ecclesia ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Alibi clausulam paulo duriorum adhibet, ut in epist. 54, ad Furiam, num. 16: *Si cui tamen placet hunc librum recipere.* Et in cap. 1 Aggæi: *Si quis tamen vult librum accipere mulieris.* Laudat tamen impense alibi, ut in epist. ad Priscilliam, *Ruth, Esther, et Judith, tantæ gloriæ sunt, ut sacris voluminibus nomina dederint.*

4. Excidit temporam injuria Chaldæum istud exemplar, quod Hieronymus laudat; nec quæ omnium antiquissima superest versio Græca, ab eo videtur exemplari expressa.

5. Non edito quidem canone novo Scripturarum, aut peculiari in hujus libri gratiam decreto; sed, ut vulgo autumant docti viri, ideo eum dicitur recepisse Nicæna synodus, quod ejus patres ex eo etiam libro sumpserint testimonia atque exempla. Qui in hanc concessere sententiam, longam instruunt patrum etiam Antenicænorum seriem, quibus illa interdum laudatur Judithæ historia. Et magno quidem numero, atque ex omni pene Ecclesiæ sæculo, proferri in hanc rem posse, non inficior: verum non eam fuisse opinor Hieronymi mentem; sed certam, et scriptis traditam synodi definitionem appellasse, tametsi spuriam et falso Nicænis patribus attributam. Exstabant scilicet olim Hieronymianis temporibus indiculi sacrorum librorum sub Nicæni Concilii atque etiam Chalcedonensis nomine, qui ut pia fraude constarent, vulgo tamen circumferèbantur, atque auctoritatem

rarum legitur computasse, acquievi postulationi vestræ, imo exactioni: et sepositis occupationibus, quibus vehementer arctabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis¹ sensum e sensu quam ex verbo verbum transferens². Multorum codicum varietatem vitiosissimam amputavi: sola ea, quæ intelligentia integra in verbis Chal-

dæis invenire potui, Latinis expressi. Accipite³ Judith viduam, castitatis exemplum, et triumphali laude, perpetuis eam præconis declarate. Hanc enim non solum feminis, sed et⁴ viris imitabilem dedit, qui castitatis ejus remunerator, virtutem ei talem tribuit⁵, ut invictum omnibus hominibus vinceret, et insuperabilem superaret.

obtinebant. Colligimus id manifesto ex Cassiodoro Institut. divinar. litterar. cap. 14, ubi cum dixisset de Hieronymiana interpretatione Scripturæ, deque ejus divisione, ac librorum numero, subdit: *Unde licet multi patres, id est, S. Hilarius, et Rufinus, et Epiphanius, et synodus Nicæna, et Chalcedonensis non contra dicerint, sed diversa: omnes tamen per divisiones suas libros divinos sacramentis competentibus aptaverunt.* Erant igitur jamdiu antea adscripta Nicænae synodi, ut et Chalcedonensis monumenta, quæ aliter Scripturarum ordinem texerent, ac libros supputarent.

1. Eo fortasse, quo Tobie versionem modo adorna-
verat, ut quæ Chaldaice scripta erant, alio in Hebraicum reddente, ipse in Latinum refunderet, historiae magis veritatem, quam sententiarum et verborum seriem sedulo persecutus. Quanquam non desunt eruditi viri, qui Latinam istam versionem cum Græca componentes, nescire se profitentur, quæ fuerit utriusque ratio, et qua ipse mente Hieronymus dixerit, se *magis sensu, quam ex verbo verbum*, translatisse. Quia etiam dubitant, sitne isthæc interpretatio Hieronymi, cum phrasibus scateat, quæ Græcum magis redoleant, quam Chaldaici textus ingenium. Nos quæ majoris saltém momenti sunt, suis locis expendemus.

2. Videre est etiamnum tot variantia in his qui supersunt antiquioris Vulgatæ codicibus mss. quæ Martianæus quidem in se receperat exhibere in hujus partis appendice, postmodum vero improbo labore superatus, latiori operi reservavit, ac demum penitus

prætermisit. Exemplar tamen vetus Corbeiense P. Calmero communicavit, qui sub nomine veteris Vulgatæ illud passim laudat in suis commentariis. Nobis etiam unum atque alterum hujusmodi exemplarium videre contigit, quæ in præfatione nominamus, atque ita ad Græcum propius accedere animadvertimus, ut tamen alibi cum Vulgata magis consentiant.

3. Reginæ ms. *solaque ea, quæ, etc.* Hinc videatur s. Interpres eam historiam interdum in compendium redegis-
se.

4. Ex hoc loco videmur nobis satis recte colligere, viris, non feminis fuisse hanc præfationem, ipsamque adeo versionem Judithæ ab Hieronymo nuncupatam. Nempe cum nulla personarum, quibus inscribitur, mentio sit in editis aut mss. libris, Tillemontius, aliique post eum conjiciunt, ex ipsius, ut aiunt, convenientia operis, *φιλανθρωπίας* Paulæ, filiaque ejus Eustochio dari. Nobis propius videtur ad fidem, geminos episcopos, Chromatium atque Heliodorum, quorum nominibus et superiorem proxime Tobie librum dedicaverat, hic iterum compellare, unamque esse dicere tantæ feminae virtutem in causa, cur ejus historiam viris nuncupat, quæ se *non solum feminis, sed et viris imitabilem dedit.* Id si verum sit, ratio quoque temporis, quo laborem hunc exantlavit s. pater, verosimilius constabit. Haud autem intelligo quid sibi voluerit qui reginæ codicem descripsit amanuensis, cum subdit in fine *Girardo fratri suo.*

5. Mss. quamplures *ut invictum ab omnibus vinceret, etc.*

INCIPIT
LIBER JUDITH.

Cap. I. — Arphaxad itaque rex Medorum subjugaverat multas gentes imperio suo, et ipse ædificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis, ex lapidibus quadratis et sectis: fecit muros ejus in¹ latitudinem cubitorum septuaginta, et in altitudinem cubitorum triginta, turres vero ejus posuit in altitudinem cubitorum centum. Per quadrum vero earum, latus utrumque vicenorum pedum spatio tendebatur [*Al.* tenebatur], posuitque portas ejus in altitudinem turrium: et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, et in gloria quadrigarum suarum.

Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Ninive civitate magna, pugnavit contra Arphaxad, et obtinuit eum in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, et Tigrin, et² Jadason, in campo Erioch regis Elicorum. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, et cor ejus elevatum est, et misit ad omnes qui habitabant in Cilicia, et Damasco, et Libano, ad gentes, quæ sunt in Carmelo, et Cedar, et inhabitantes Galilæam in campo magno Esdreton, et ad omnes qui erant in Samaria, et trans flumen Jordanem usque ad Jerusalem, et omnem terram Jesse, quousque perveniatur ad³ terminos Æthiopiæ.

1. Hic *altitudinem* pro latitudine, et mox vicissim *latitudinem* pro altitudine reginæ mss. præfert. Paulo post vitiose legebatur *vicinorum*, pro *vicenorum*.

2. Pro *Jadason* legit reginæ ms. *Ydason*.

3. Palatinus ms. *ad montes*, pro *ad terminos*.

Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum: qui omnes uno animo contradixerunt, et remiserunt eos vacuos, et sine honore abjecerunt. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex adversus omnem terram illam, juravit per thronum et regnum suum, quod defenderet se de omnibus⁴ regionibus his.

Cap. II. — Anno tertio decimo Nabuchodonosor regis, vicesima et secunda die mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum ut defenderet se. Vocavitque omnes majores natu, omnesque duces et bellatores suos, et habuit cum eis mysterium consilii sui. Dixitque cogitationem suam in eo esse, ut omnem terram suo subjugaret imperio. Quod dictum cum placuisset omnibus, vocavit Nabuchodonosor rex Holofernem principem militiæ suæ, et dixit ei: Egredere adversus omne regnum occidentis, et contra eos præcipue, qui contempserunt imperium meum. Non parcet oculus tuus ulli regno, omnemque urbem militam subjugabis mihi.

Tunc Holofernes vocavit duces, et magistratus virtutis Assyriorum: et dinumeravit viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex, centum viginti millia peditum pugnatorum, et⁵ equitum

4. Nostri mss. pari consensu, *de omnibus tantum*, nec addunt voces *regionibus his*. Paulo superius unus reginæ pro *adversus omnem terram*, legit *ad omnem terram*.

5. Cod. Palatin. *et equites sagittarios*, qui et paulo post voce *innumerabilium* prætermissa, in *multitudine camelorum* legit.

sagittariorum duodecim millia. Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his qui [Al. quæ] exercitibus sufficerent copiose, bovum quoque armenta gregesque ovium, quorum non erat numerus. Frumentum ex omni Syria in transitu suo parari constituit. Aurum vero et argentum, de domo regis assumpsit multum nimis. Et profectus est ipse, et omnis exercitus cum quadrigis, et equitibus, et sagittariis qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ. Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt a sinistro Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum et obtinuit omnem munitionem. Effregit autem civitatem opinatissimam Melothi, prædavitque omnes filios Tharsis, et filios Ismael [Al. Israel] qui erant contra faciem deserti, et¹ ad austrum terræ Cellon. Et transivit Euphratem, et venit in Mesopotamiam: et fregit omnes civitates excelsas quæ erant ibi, a torrente Mambre usquequo perveniatur ad mare: et occupavit terminos ejus, a Cilicia usque ad fines Japheth, qui sunt ad austrum. Abduxitque omnes filios Madian, et prædavit omnem locupletationem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladii. Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, et succendit omnia sata, omnesque arbores et vineas fecit² incendi: et cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

Cap. III. — Tunc miserunt legatos suos, universarum urbium ac provinciarum reges ac principes, Syriæ scilicet Mosopotamiæ, et Syriæ Sobal [Al. Syriis Sobal], et Libyæ atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: Desinat indignatio tua circa nos: melius est enim ut viventes serviamus Nabuchodonosor regi magno et subditi simus tibi, quam morientes cum interitu nostro ipsi servitutis nostræ damna patiamur. Omnis civitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, et colles, et campi, et armenta boum, gregesque ovium, et caprarum, equorumque et camelorum et universæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt: sint omnia³ nostra sub lege tua. Nos et filii nostri, servi tui sumus. Veni nobis pacificus

dominus, et utere servitio nostro, sicut placuerit tibi.

Tunc descendit de montibus cum equitibus in virtute magna, et obtinuit omnem civitatem, et omnem inhabitantem terram. De universis autem urbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes, et electos ad bellum. Tantisque metus provinciarum illis incubuit, ut universarum urbium habitatores principes, et honorati simul cum populis exirent obviam venienti, excipientes eum cum coronis et lampadibus, ducentes choros in tympanis et⁴ tibiis. Nec ista tamen facientes, ferocitatem ejus pectoris mitigare potuerunt: nam et civitates eorum destruxit, et lucos eorum excidit. Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex, ut omnes deos terræ exterminaret, videlicet ut ipse solus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuissent Holofernus potentia subjugari. Pertransiens autem Syriam Sobal, et omnem Apameam, omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, accepitque civitates eorum, et sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit universum exercitum virtutis suæ.

Cap. IV. — Tunc audientes hæc filii Israel, qui habitabant in terra Juda, timuerunt valde a facie ejus. Tremor et horror invasit sensus eorum, ne hoc faceret Jerusalem et templo Domini quod fecerat cæteris civitatibus et templis earum. Et miserunt in omnem Samariam per circuitum usque Jericho et præoccupaverunt omnes vertices montium: et muris circumdederunt vicos suos, et congregaverunt frumenta in præparationem pugnæ.

Sacerdos etiam Eliacim scripsit ad universos qui erant contra Esdreton, quæ est contra faciem campi magni juxta Dothain, et universos, per quos viæ transitus esse poterat ad Jerusalem, et illic custodirent ubi augustum iter esse poterat inter montes.

Et fecerunt filii Israel, secundum quod constituerat eis sacerdos Domini Eliacim. Et clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna, et humiliaverunt animas suas in jejuniis⁵, et orationibus, ipsi et mulieres eorum. Et induerunt se sacerdotes ciliciis, et infantes prostraverunt

1. Ms. regnæ, ad austrum terram et Celeon: Palatinus et austrum terræ et Celcon.

2. In Palatino ms. fecit incendi, pro incendi.

3. Idem ms. tacet pronomen nostra: tum legit nos jam et filii, etc.

4. Voculas et tibiis idem ms. omittit.

5. Rursum tacet idem ms. voces et orationibus.

contra faciem templi Domini, et altare Domini operuerunt cilicio, et clamaverunt ad Dominum¹ Deum Israel unanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, et uxores eorum in divisionem, et civitates eorum in exterminium, et sancta eorum in² pollutionem, et fierent opprobrium gentibus.

Tunc Eliacim, sacerdos Domini magnus, circumiit omnem Israel, allocutusque est eos, dicens: Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis et orationibus in conspectu Domini. Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, et in potentia sua, et in³ exercitu suo, et [Al. add. in] clypeis suis, et in curribus suis, et in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando, dejecit: sic erunt universi hostes Israel, si perseveraveritis in hoc opere, quod cœpistis.

Ad hanc igitur exhortationem ejus deprecantes Dominum, permanebant in conspectu Domini, ita ut etiam hi, qui offerebant Domino holocausta, præcincti ciliciis offerrent sacrificia Domino, et erat cinis super capita eorum. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, ut visitaret populum suum Israel.

Cap. V. — Nuntiatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quod filii Israel præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, et furore nimio exarsit in iracundia magna, vocavitque omnes principes Moab et duces Ammon, et dixit eis: Dicite mihi, quis sit populus iste, qui montana obsidet: aut quæ, et quales, et quantæ sint civitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorum: vel quis rex militiæ illorum: et quare præ omnibus, qui habitant in oriente, isti contempserunt nos, et non exierunt obviam nobis, ut susciperent nos cum pace.

Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait: Si digneris audire, domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo, de populo isto qui in montanis habitat, et non egredietur

verbum falsum ex ore meo. Populus iste ex progenie Chaldæorum est: hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum. Deserentes itaque cæremonias patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, unum Deum cœli coluerant, qui et præcepit eis ut exirent inde, et habitarent in Charan. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, ut dinumerari eorum non posset exercitus. Cumque gravaret eos rex Ægypti, atque in ædificationibus urbium suarum in luto et latere subjugasset eos, clamaverunt ad Dominum suum, et percussit totam terram Ægypti plagis variis. Cumque eiecissent eos Ægyptii a se, et cessasset plaga ab eis, et iterum eos vellent capere, et ad suum servitium revocare, fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita ut hinc inde aquæ quasi murus solidarentur et isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos persequeretur, ita aquis coopertus est, ut non remaneret vel unus, qui factum posteris nuntiaret⁴. Egressi vero mare Rubrum, deserta Sina montis occupaverunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requievit. Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, et per annos quadraginta annonam de cœlo consecuti sunt. Ubi-
cunque ingressi sunt sine arcu et sagitta, et absque scuto et gladio, Deus eorum pugnavit pro eis et vicit. Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit⁵ cultu Domini Dei sui. Quotiescunque autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam et in gladium, et in opprobrium. Quotiescunque autem penituerunt se recessisse a cultura Dei sui, dedit eis Deus cœli virtutem resistendi. Denique Chananæum regem, et Jebusæum, et Pherezæum, et Heththæum, et Hevæum, et Amorhæum, et omnes potentes in Esobon prostraverunt, et terras eorum, et civitates eorum ipsi possederunt: et usquedum non peccarent in

1. Hic quoque verba *Deum Israel*, idem ms. non agnoscit.

2. Istud isocolon *et fierent opprobrium gentibus*, in nullo e nostris mss. invenitur. Palatinus tantum habet plurimum numero *in pollutionibus*.

3. Regiæ ms. tacet hoc alterum comma *et in exercitu suo*.

4. In Palatino ms. *egressus etiam mare*: et mox *occurrerunt*, pro *occupaverunt*.

5. Pro *cultu*, præferunt duo nostri mss. *cultura*: Palatin. præterea subsequens *Domini* nomen tacet.

conspectu Dei sui, erant cum illis bona : Deus enim illorum odit iniquitatem. Nam et ante hos annos, cum recessissent a via, quam dederat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati sunt praeliis a multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, et ascenderunt montana hæc omnia, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. Nunc ergo, mi domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum : ascendamus ad illos, quoniam tradens tradit illos Deus eorum tibi, et subjugati erunt sub jugo potentiae tuæ. Si vero non est offensio populi hujus coram Deo suo, non poterimus resistere illis : quoniam Deus eorum defendet illos : et erimus in opprobrium universæ terræ.

Et factum est, cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holofernis et cogitabant interficere eum, dicentes ad¹ alterutrum : Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, et exercitibus ejus, homines inermes, et sine virtute, et sine peritia artis pugnae? Ut ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana : et cum capti fuerint potentes eorum cum eisdem gladio transverberabitur : ut sciat omnis gens [Al. sciant omnes gentes], quoniam Nabuchodonosor deus terræ est, et præter ipsum alius non est.

Cap. VI. — Factum est autem cum cessasset loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior : Quoniam prophetasti² nobis dicens, quod genus Israel defendatur a Deo suo, ut ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor, cum percusserimus eos omnes, sicut hominem unum, tunc et ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, et omnis Israel tecum perditione disperiet : et probabis quoniam Nabuchodonosor dominus sit universæ terræ : tuncque gladius militiae meæ transiet per latera tua, et confixus cades inter vulneratos Israel, et non respirabis ultra, donec extermineris cum illis. Porro autem si prophetiam tuam

veram existimas, non concidat vultus tuus, et pallor, qui faciem tuam obtinet [Al. obtinuit], abscedat a te, si verba mea hæc putas impleri non posse. Ut autem noveris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, ut, dum dignas mei gladii pœnas exceperint, ipse simul ultioni subjeeas.

Tunc Holofernes præcepit servis suis ut comprehenderent Achior, et perducerent eum in Bethuliam, et traderent eum in manus filiorum Israel. Et accipientes eum servi Holofernis, profecti sunt per campestria : sed cum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularii. Illi autem divertentes a latere montis ligaverunt Achior ad arborem manibus et pedibus, et sic vinctum³ restibus dimiserunt eum, et reversi sunt ad dominum suum.

Porro filii Israel descendentes de Bethulia, venerunt ad eum : quem solventes duxerant ad Bethuliam, atque in medium populi illum stantentes, percunctati sunt quid rerum esset, quod illum vinctum Assyrii reliquissent. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, et Charmi, qui et Gothoniel. In medio itaque seniorum, et in conspectu omnium Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus : qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, et quemadmodum ipse Holofernes iratus jusserit eum Israelitis hac de causa tradi : ut, dum vicerit filios Israel, tunc et ipsum Achior diversis jubeat interire suppliciis, propter hoc quod dixisset : Deus cœli defensor eorum est. Cumque Achior universa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, et communi lamentatione et fletu unanimes preces suas Domino effuderunt, dicentes : Domine Deus cœli et terræ, et intuere superbiam eorum, et respice ad nostram humilitatem, et faciem sanctorum tuorum attende, et ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te, et præliis. Finito itaque fletu, et per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, dicentes : Deus patrum nostrorum, cujus tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, ut eorum magis tu interitum

1. Codex reginæ dicentes alter ad alterum, quis, etc.

2. Interserit Palatin. in voculam, prophetasti in nobis.

3. Uterque noster ms. vinctum de restibus dimiserunt, vel demiserunt.

videas. Cum vero Dominus Deus noster dederit hanc libertatem servis suis, sit et tecum Deus in medio nostri¹: ut sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus converseris nobiscum, Tunc Ozias finito consilio, suscepit eum in domum suam, et fecit ei cenam magnam. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto jejunio refecerunt. Postea vero convocatus est omnis populus, et per totam noctem intra ecclesiam oraverunt, petentes auxilium a Deo Israel.

Cap. VII. — Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, ut ascenderent contra Bethuliam. Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, et equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occupaverat captivitas, et abducti fuerant de provinciis et urbibus universæ juventutis. Omnes paraverunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, et venerunt per crepidinem montis usque ad apicem, qui respicit super Dothain, a loco qui dicitur² Bolma, usque ad Chelmon qui est contra Esdreton.

Filii autem Israel ut viderunt multitudinem illorum, prostraverunt se super terram, mittentes cinerem super capita sua, unanimes orantes, ut Deus Israel misericordiam suam ostenderet super populum suum. Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca, quæ ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa [*Al.* montuosa], et erant custodientes ea tota die ac nocte.

Porro Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quod fons, qui influebat, aquæ ductum illorum a parte australi extra civitatem dirigeret, et incidi præcepit aquæ ductum illorum. Erant tamen non longe a muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potius quam ad potandum.

Sed filii Ammon et Moab accesserunt ad Holofernem, dicentes: Filii Israel, non in lancea nec in sagitta confident, sed montes defendunt illos, et³ muniunt illos colles in præcipitio constituti. Ut ergo sine congressione pugnae possis suporare eos, pone custodes fontium, ut non hauriant⁴ aquam

ex eis, et sine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent civitatem suam, quam putant in montibus positam superari non posse. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, et coram satellitibus ejus, et constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. Cumque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, et collectiones aquarum, omnibus habitantibus Bethuliam [*Al.* inhabitantibus in Bethulia], ita ut non essent intra civitatem unde satiarentur vel una die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie.

Tunc ad Oziam congregati omnes viri, feminaeque, juvenes et parvuli, omnes simul una voce dixerunt: Judicet Deus inter nos et te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Assiriis, et propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. Et ideo non est qui adjuvet, cum prosternamur ante oculos eorum in siti et perditione magna. Et nunc congregate universos qui in civitate sunt, ut sponte tradamus nos omnes populo Holofernens. Melius est enim ut captivi benedicamus Dominum viventes, quam moriamur, et simus opprobrium omni carni, cum viderimus uxores nostras, et infantes nostros, mori ante oculos nostros. Contestamur hodie cælum et terram, et Deum patrum nostrorum, qui ulciscitur nos secundum peccata nostra, ut jam tradatis civitatem in manu militiæ Holofernens, et sit finis noster brevis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate sitis. Et cum hæc dixissent, factus est fletus et ululatus magnus in ecclesia ab omnibus, et per multas horas una voce clamaverunt ad Deum, dicentes: Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu, quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, et noli tradere⁵ confidentes te, populo qui ignorat te, ut non dicant inter gentes: Ubi est Deus eorum? Et cum fatigati his clamoribus, et his fletibus lassati siluissent, exurgens Ozias infusus lacrymis dixit: Æquo animo estote, fratres, et hos quinque dies expectemus a Domino misericordiam. Forsitan enim indignationem suam abscondet, et

1. Hic Palatin. ms. *ut* voculam, mox et *vobiscum* prætermittit.

2. In nostris mss. et Vulgatis libris *Belma* dicitur.

3. Reperit Palatin. ms. *defendunt illos et colles, pro muniunt, etc.*

4. Idem ms. *hauriant ex eis, sine intermedio aquam.*

5. Rursum idem ms. *confidentes in te.*

dabit gloriam nomini suo. Si autem transactis quinque diebus non venerit adjutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

Cap. VIII. — Et factum est, cum audisset hæc verba Judith vidua, quæ erat filia Merari, filii Idox, filii Joseph, filii Oziaë, filii Elai, filii Jannor, filii Gedeon, filii Raphaim, filii Achitob, filii Melchiaë, filii Enan, filii Nathantæ, filii Sathiel, filii Simeon, filii Ruben: et vir ejus Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ: instabat enim super alligantes manipulos in campo, et venit æstus super caput ejus, et mortuus est in Bethulia civitate sua, et sepultus est illic cum patribus suis. Erat autem Judith relicta ejus vidua jam annis tribus, et mensibus sex. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur, et habens super lumbos suos cilicium, jejunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, et neomenias et festa domus Israel. Erat autem eleganti aspectu nimis cui vir suus reliquerat divitias multas, et familiam copiosam, ac possessiones armenti boum et gregibus ovium plenas. Et erat hæc in ¹ omnibus famosissima, quoniam timebat Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.

Hæc itaque cum audisset, quoniam Ozias promississet quod transacto quinto die traderet civitatem, misit ad presbyteros Chabri et Charmi. Et venerunt ad illam, et dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consentit Ozias, ut tradat civitatem Assyriis, si intra quinque dies non venerit vobis adjutorium? Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? Non est iste sermo, qui misericordiam ² provocet, sed potius qui iram excitet, et furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, et in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. Sed quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, et indulgentiam ejus fuis lacrymis postulemus: non enim quasi homo, sic Deus comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur. Et ideo humiliemus illi animas nostras, et in spiritu constituti humiliato, servientes illi, dicamus flentes Domino, ut secundum voluntatem suam sic faciat nobiscum misericor-

diam suam: ut sicut conturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur: quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt Deum suum, et adoraverunt deos alienos, pro quo scelere dati sunt in gladium, et in rapinam, et in confusionem inimicis suis: nos autem alterum Deum nescimus præter ipsum: expectemus humiles consolationem ejus, et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, et humiliabit omnes gentes, quæcunque insurgunt contra nos, et faciet illas sine honore Dominus Deus noster. Et nunc, fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei, et ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, ut memores sint, quia tentati sunt patres nostri, ut probarentur, si vere colerent Deum suum. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Jacob, sic Moses, et omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem, qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, et impatientiam suam et improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, et a serpentibus perierunt. Et nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella Domini, quibus quasi servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram evenisse credamus.

Et dixerunt illi Ozias, et presbyteri: Omnia quæ locuta es, vera sunt, et non est in sermonibus tuis ulla reprehensio. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es, et timens Deum. Et dixit illis Judith: Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis: ita quod facere disposui, probate si ex Deo est et orate, ut firmum faciat Deus consilium meum. Stabitis vos ad portam nocte ista, et ego exeam cum abra mea: et orate, ut sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus populum suum Israel. Vos autem nolo ut scrutemini actum meum, et usque dum renuntiem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. Et dixit ad eam Ozias princeps ³ Juda: Vade in

1. Duo ms. in eo omnibus formosissima, quoniam, etc. quæ contemnenda ipsa quoque lectio non est.

2. Palatin. ms. qui misericordiam producet.

3. In eodem princeps Judæ, hic dicitur.

pace, et Dominus sit tecum in ultionem inimicorum nostrorum. Et revertentes abierunt.

Cap. IX. — Quibus¹ abscedentibus, Judith ingressa est oratorium suum : et induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum : et prosternens se Domino, clamabat ad Dominum, dicens : Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum, qui violatores exstiterunt in coinquinatione sua, et denudaverunt femur virginis in confusionem : et dedisti mulieres illorum in prædam, et filias illorum in captivitatem ; et omnem prædam in divisionem servis tuis, qui zelaverunt zelum tuum : subveni, quæso te, Domine Deus meus, mihi viduæ. Tu enim fecisti priora, et illa post illa cogitasti : et hoc factum est quod ipse voluisti. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, et tua judicia in tua providentia posuisti. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, et in æquitalu suo, et in multitudine bellatorum. Sed aspexisti super castra eorum, et tenebræ fatigaverunt eos. Tenuit pedes eorum abyssus, et aquæ operuerunt eos. Sic fiant, et isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, et in curribus suis, et in contis,² et in scutis, et in sagittis suis, et in lanceis gloriantur, et nesciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, et Dominus nomen est tibi. Erige brachium tuum sicut ab initio, et allide virtutem illorum in virtute tua : cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, et polluere tabernaculum³ nominis tui, et dejicere

1. Duo ms. *quibus ascendentibus, etc.*

2. Verba *et in scutis*, in nullo e nostris mss. sunt.

3. Palat. ms. *tabernaculum honoris tui*, pro *nominis*.

4. Unum hoc est iis verbis, quæ cum Græcæ originis sint, doctos homines in eam suspicionem adduxerunt, ut putarint versionem istam Latinam, non ex Chaldæo archetypo, sed ex Græca translatione derivatam. Ejusmodi est quod subsequitur *mitræ* nomen, et alia inferius, quibus non videtur usurum fuissè interpretem, nisi Græci exemplaris propositi phrasis suggestisset. Hinc porro Hieronymi hanc non esse arguunt, quippe quæ non ex Chaldæo desumpta sit, sed ex Græco. Verum quis negot, hæc

gladio suo cornu altaris tui. Fac, Domine, ut gladio proprio ejus superbia amputetur : capiatur laqueo oculorum suorum in me, et percussus cum ex labiis charitatis meæ. Da mihi in animo constantiam, ut contemnam illum ; et virtutem, ut evertam illum. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus femine dejecerit eum. Non enim in multitudine est virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec superbi ab initio placuerunt tibi : sed humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Deus cælorum, creator aquarum, et Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, et de tua misericordia præsumentem. Memento, Domine, testamenti tui, et da verbum in ore meo, et in corde meo consilium corrobora, ut domus tua in sanctificatione tua permaneat : et omnes gentes agnoscant, quia tu es Deus, et non est alius præter te.

Cap. X. — Factum est autem, cum cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco in quo jacuerat prostrata ad Dominum. Vocavitque abram suam, et descendens in domum suam, abstulit a se cilicium, et exiit se vestimentis viduitatis suæ, et lavit corpus suum, et unxit se⁴ myro optimo, et discriminavit crinem capitis sui, et imposuit mitram super caput suum et induit se vestimentis jucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, et⁵ lilia, et inaures, et annulos, et omnibus ornamentis suis ornavit se. Cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio, non ex libidine, sed ex virtute pendebat : et ideo Dominus hanc in illam pulchritudi-

ipsa verba veteris interpretationis, utpote quæ satis perspicua et vulgo recepta, potuisse Hieronymum retinere ea ipsa de causa, quam ipsemet in prologis sæpe ingerit, ne scilicet videretur a recepta bona lectione longius abluere. Ad hæc cum suo ipse sensu, non ex alio transferens, scripsit, hæc ipsa verba, eodemque plane intellectu usurpavit. Sic in prologo galeato : *Vos quæ Domini discumbentis pretiosissimo fidei myro ungitis caput*. Et epist. 38, ad Marcollam : *Crines ancillulæ disponebant, et mitellis crispantibus vertex arctabatur innoxius*.

5. Visum est doctis criticis, mendum hoc esse pro voce *psellia*, quod vocabulum, quod Græci textus est, ψέλλια, id est, *armillas*, ita facile usurpari ab Hieronymo potuit vel retineri ex antiqua versione Latinis litteris, *psellia*, ut ab antiquario, qui exoticæ voci-

nem ampliavit¹, ut incomparabili decore omnium oculis appareret. Imposuit itaque abra suse ascoperam vini, et vas olei, et polentam, et palathas, et panes, et caseum, et profecta est.

Cumque venissent ad portam civitatis, invenerunt expectantem Oziam et presbyteros civitatis. Qui cum vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem ejus. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, et omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, ut gloriatur super te Jerusalem, et sit nomen tuum in numero sanctorum et justorum. Et dixerunt hi qui illic erant omnes una voce: Fiat, fiat. Judith vero orans Dominum, transivit² per portas et ipsa et abra ejus.

Factum est autem, cum descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorum, et tenuerunt eam, dicentes: Unde venis? Aut quo vadis? Quæ respondit: Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi a facie eorum, quoniam futurum agnovi, quod dentur vobis in deprædationem, pro eo quod contemneres vos, noluerunt ultro tradere seipsos, ut invenirent misericordiam in conspectu vestro. Hac de causa cogitavi mecum dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, ut indicem illi secreta illorum et ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ita ut non cadat vir unus de exercitu ejus.

Et cum audissent viri illi verba ejus, considerabant faciem ejus, et erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem ejus mirabantur nimis. Et dixerunt ad eam: Conservasti animam tuam, eo quod tale reperisti consilium, ut descenderes ad dominum nostrum. Hoc autem scias, quoniam cum steteris in conspectu ejus, bene tibi faciet, et eris gratissima in corde ejus. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam.

Cumque intrasset ante faciem ejus, statim captus est in suis oculis Holofernes. Dixeruntque ad eum satellites ejus: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habet, ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus?

sensum non sit assecutus, in istud notissimum ac fere simile mutari *lilia*. Chaldæo autem archetypo deficiente, neque istud certo potest constitui.

1. Palatin. ms. *hac illam pulchritudine ampliavit*. Tum alter reginæ, *ut in corporali decore*, pro *incomparabili*. Denique omnes *ascopam*, pro *asco-*

Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo, quod erat ex purpura, et auro, et smaragdo, et lapidibus pretiosis intextum: et cum in faciem ejus intendisset, adoravit eum, prosternens se super terram. Et elevaverunt eam servi Holofernis, jubente domino suo.

Cap. XI. — Tunc Holofernes dixit ei: Æquo animo esto, et noli pavere in corde tuo, quoniam ego nunquam nocui³ viro, qui voluit servire Nabuchodonosor regi. Populus autem tuus, si non contempsisset me, non levassem lanceam meam super eum. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, et placuit tibi ut venires ad nos?

Et dixit illi Judith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. Vivit enim Nabuchodonosor rex terræ, et vivit virtus ejus, quæ est in te ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solum homines serviunt illi per te, sed et bestię agri obtemperant illi. Nuntiatur enim animi tui industria universis gentibus, et indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus et potens es in omni regno ejus, et disciplina tua omnibus provinciis prædicatur. Nec hoc latet, quod locutus est Achior; nec illud ignoratur, quod ei jusseris evenire. Constat enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, ut mandaverit per prophetas suos ad populum, quod tradat eum pro peccatis suis. Et quoniam sciunt se offendisse Deum suum filii Israel, tremor tuus super ipsos est. Insuper etiam fames invasit eos, et ab ariditate aquæ jam inter mortuos computantur. Denique hoc ordinant, ut interficiant pecora sua, et bibant sanguinem eorum: et sancta Domini Dei sui, quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, et oleo, hæc cogitaverunt impendere, et volunt consumero quæ nec manibus deberent contingere: ergo quoniam hæc faciunt, certum est quod in perditionem dabuntur. Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, et misit me Dominus hæc ipsa nuntiare tibi. Ego enim ancilla tua Deum colo, etiam

peram: et pro *palathas*, quæ sunt caricarum aut ficuum massæ, pari consensu *lapates* legunt, quod metatheseos in pronuntiando vitium videtur.

2. In Palat. ms. *transivit portas*, absque *per*.

3. Palatinus ms. *nunquam nocui virum, qui, etc.*

nunc apud te : et exiet ancilla tua, et orabo Deum, et dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, et veniens nuntiabo tibi, ita ut ego adducam te per mediam Jerusalem, et habebis omnem populum Israel, sicut oves, quibus non est pastor, et non latrabit vel unus canis contra te : quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi.

Placerunt autem omnia verba hæc coram Holoferne et coram pueris ejus, et mirabantur sapientiam ejus, et dicebant alter ad alterum : Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, et in sensu verborum. Et dixit ad illam Holofernes : Benefecit Deus, qui misit te ante populum, ut des illum tu in manibus nostris : et quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus, et tu in domo Nabuchodonosor magna eris, et nomen tuum nominabitur in universa terra.

Cap. XII. — Tunc jussit eam introire ubi repositi erant thesauri ejus, et jussit illic manere eam, et constituit quid daretur illi de convivio suo. Cui respondit Judith, et dixit : Nunc non potero manducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio : ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. Cui Holofernes ait : Si defecerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi ? Et dixit Judith : Vivit anima tua, domine meus, quoniam non expondet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitavi.

Et ¹ induxerunt illam servi ejus in tabernaculum, quod præceperat. Et petiit dum introiret, ut daretur ei copia nocte et ante lucem egrediendi foras ad orationem, et deprecandi Dominum. Et præcepit cubiculariis suis, ut sicut placeret illi, exiret et introiret ad adorandum Deum suum, per triduum : et exibat noctibus in vallem Bethulia, et baptizabat se in fonte aquæ. Et ut ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam ejus ad liberationem populi sui. Et introiens, munda manebat in tabernaculo, usque dum acciperet escam suam in vespere.

Et factum est, in quarto die Holofernes fecit

cœnam servis suis, et dixit ad Vagao eunuchum suum : Vade, et suade Hebræam illam, ut sponte consentiat habitare mecum. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo ut impunis ab eo transeat.

Tunc introivit Vagao ² ad Judith, et dixit : Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, ut honorificetur ante faciem ejus, ut manducet cum eo, et bibat vinum in jucunditate. Cui Judith respondit : Quæ ego sum, ut contradicam domino meo ? Omne quod erit ante oculos ejus bonum et optimum, faciam. Quidquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.

Et surrexit, et ornavit se vestimento suo, et ingressa stetit ante faciem ejus. Cor autem Holofernis concussum est : erat enim ardens in concupiscentia ejus. Et dixit ad eam Holofernes : Bibe nunc, et accumbe in jucunditate, quoniam invenisti gratiam coram me. Et dixit Judith : Bibam, domine, quoniam magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis. Et accepit, et manducavit, et bibit coram ipso, ea quæ paraverat illi ancilla ejus. Et jucundus factus est Holofernes ad eam, bibitque vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.

Cap. XIII. — Ut autem sero factum est festinaverunt servi illius ad hospitia sua, et conclusit Vagao ostia cubiculi, et abiit. Erant autem omnes fatigati a vino : eratque Judith sola in cubiculo. Porro Holofernes jacebat in lecto, nimia ebrietate sopitus. Dixitque Judith puellæ suæ ut staret foris ante cubiculum, et observaret.

Stetitque Judith ante lectum, orans cum lacrymis, et labiorum motu in silentio, dicens : Confirma me, Domine Deus Israel, et respice in hac hora ad opera manuum mearum, ut, sicut promisisti, Jerusalem civitatem tuam erigas : et hoc, quod credens per te posse fieri ³ cogitavi, perficiam. Et cum hæc dixisset, accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli ejus, et pugionem ejus, qui in ea ligatus pendebat, exsolvit. Cumque evaginasset illum, apprehendit comam capitis ejus, et ait : Confirma me, Domine Deus in hac hora. Et percussit bis in cer-

1. Rursum ideam ms. *et induxerunt illam, etc.*

2. Rectius idque constanter nostri mss. *Bugao* vocant.

3. Plus habet reginæ ms. *ut cogitavi, etc.*

vicem ejus, et abscidit caput ejus, et abstulit conopeum ejus a columnis, et evolvit corpus ejus truncum. Et post pusillum exivit, et tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, et jussit ut mitteret illud in peram suam.

Et exierunt duæ, secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem, et transierunt castra, et gyrantes vallem, venerunt ad portam civitatis. Et dixit Judith a longo custodibus murorum : Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit ¹ virtutem in Israel.

Et factum est, cum audissent viri vocem ejus, vocaverunt presbyteros civitatis. Et concurrerunt ad eam omnes, a minimo usque ad maximum : quoniam sperabant [*Al.* sperarant] eam jam non esse venturam. Et accedentes luminaria, congyraverunt circa eam universi : illa autem ascendens in eminentiorem locum, jussit fieri silentium. Cumque omnes tacuissent, dixit Judith : Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se : et in me ancilla sua adimplevit misericordiam suam, quam promisit domui Israel : et interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens : Ecce caput Holofernis, principis militiæ Assyriorum, et ecce conopeum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, ubi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus noster. Vivit autem ipse Dominus, quoniam custodivit me Angelus ejus, et hinc euntem, et ibi commorantem, et inde huc revertentem, et non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati revocavit me vobis gaudentem in victoria sua, in evasione mea, et in liberatione vestra. ² Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Universi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam : Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. Porro Ozias, princeps populi Israel, dixit ad eam : Benedicta es tu filia a Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Benedictus Dominus, qui creavit cælum et terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum : quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore

hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non popercisti animæ tuæ, propter angustias et tribulationem generis tui, sed subvenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. Et dixit omnis populus : Fiat, fiat.

Porro Achior vocatus venit, et dixit ei Judith : Deus Israel, cui tu testimonium dedisti quod ulciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea. Et ut probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, et tibi interitum minabatur, dicens : Cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pavore, cecidit in faciem suam super terram, et æstuavit anima ejus ; postea vero quam, resumpto spiritu, recreatus est, procidit ad pedes ejus, et adoravit eam, et dixit : Benedicta tu a Deo tuo in omni tabernaculo Jacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

Cap. XIV. — Dixit autem Judith ad omnem populum : Audite me, fratres, suspendite caput hoc super muros nostros : et erit, cum exierit sol accipiat unusquisque arma sua, et exite cum impetu, non ut descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes. Tunc exploratores necesse erit ut fugiant ad principem suum ³ excitandum ad pugnam. Cumque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis, et invenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor [*Al.* tremor.] Cumque cognoveritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret eos sub pedibus vestris.

Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Israel [*Al.* in Israel], relicto gentilitatis ritu, creditur Deo, et circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad populum ⁴ Israel, et omnis successio generis ejus usque in hodiernum diem.

Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque unusquisque vir arma sua, et egressi sunt cum grandi strepitu et ululatu. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. Porro hi qui in tabernaculo erant, venientes, et ante ingressum cubiculi perstreptentes, excitandi gra-

1. Palatin. ms. *fecit salutem magnam in Israel.*

2. In eodem ms. *confiteamur illi omnes, etc.*

3. Duo mss. *ad excitandum cum ad pugnam*

4. Interserit Palatin. ms. hic nomen *Dei.*

tia, inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitantibus, sed a sonantibus Holofernes evigilaret. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire. Sed cum venissent ejus duces ac tribuni, et universi majores exercitus¹ regis Assyriorum, dixerunt cubiculariis: Intrate, et excitate illum, quoniam egressi mures de cavernis suis, ausi sunt provocare nos ad prælium.

Tunc ingressus Vagao cubiculum ejus, stetit ante cortinam, et plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Judith dormire. Sed cum nullum motum jacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, et elevans eam, vidensque cadaver absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum jacere super terram, exclamavit voce magna cum fletu, et scidit vestimenta sua. Et ingressus tabernaculum Judith, non invenit eam, et exsiliit foras ad populum, et dixit: Una mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim Holofernes jacet in terra, et caput ejus non est in illo.

Quod cum audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, et intolerabilis timor et tremor cecidit super eos, et turbati sunt animi eorum valde. Et factus est clamor incomparabilis in² mediõ castrorum eorum.

Cap. XV. — Cumque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens et consilium ab eis, et solo tremore et metu agitati, fugæ præsidium sumunt: ita ut nullus loqueretur cum proximo suo, sed³ inclinato capite, relictis omnibus, evadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire⁴ audiebant, fugientes per vias camporum et semitas collium.

1. Hic vero nomen regis idem ms. tacet.

2. Palatin. ms. *in media castra eorum.*

3. Aliter Græcus habet, *sed effusi unanimiter, ἀλλὰ ἐκχυνθέντες ὁμοθυμαδόν.* Quamobrem Hieronymum, qui vertit, *sed inclinato capite*, non ex Chaldaeo textu, sed ex Græco perquam simili verbo putavit Grotius legisse, *ἐκκλινθέντες.* Ego ut ejus conjecturam admittam, non tamen Hieronymum credam Græcæ lectionis deceptum similitudine, cum Græcum exemplar in hac adornanda versione omnino non attigerit, sed vetustiore fortasse Latin. interpretem, ita ut Grotio libet, legere potuisse autumo: cujus inter-

Videntes itaque filii Israel fugientes, secuti sunt illos. Descenderuntque clangentes tubis, et ululantes post ipsos. Et quoniam Assyrii non adunati, in fugam ibant præcipites: filii autem Israel uno agmine persequentes, debilitabant omnes, quos invenire potuissent.

Misit itaque Ozias nuntios per omnes civitates et regiones Israel. Omnis itaque regio⁵, omnisque urbs, electam juventutem armatam misit post eos, et persecuti sunt eos in ore gladii quousque venirent ad extremitatem finium suorum. Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, et prædam, quam fugientes Assyrii reliquerant, abstulerunt, et⁶ onustati sunt valde. Hi vero, qui victores reversi sunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum, attulerunt secum, ita ut non esset numerus in pecoribus, et jumentis, et universis mobilibus eorum, ut a minimo usque ad maximum omnes divites fierent de prædationibus eorum.

Joacim autem, summus pontifex, de Jerusalem venit in Bethuliam cum universis presbyteris suis, ut videret Judith. Quæ cum exisset ad illum, benedixerunt eam omnes una voce, dicentes: Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: quia fecisti viriliter, et⁷ confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, et post virum tuum, alterum nescieris: ideo et manus Domini confortavit te, et⁸ ideo eris benedicta in æternum. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

Per dies autem triginta, vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel. Porro autem universa, quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Judith in auro, et argento, et vestibus, et gemmis, et omni supellectili, et tradita sunt omnia illi a populo. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, et virginibus, et juvenibus, in organis, et citharis.

pretationem absque ullo Chaldaicæ veritatis et recti sensus dispendio Hieron. retinuerit.

4. Reginæ ms. *armatos venire super se videbant, fugientes, etc.*

5. Codex Palatinus, *omnesque urbes selectam juventutem, etc.*

6. Idem ms. *honestati sunt, pro onustati*: tum paulo post, *abstulerunt secum, pro attulerunt, etc.* denique infra, *a minimo usque ad magnum, pro ad maximum.*

7. Reginæ ms. *confirmatum est cor tuum, etc.*

8. Palatinus ms. *et a Deo eris benedicta, etc.*

Tunc cantavit canticum hoc Domino Judith, dicens :

Cap. XVI. — Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exaltate et invocate nomen ejus.

Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi.

Qui posuit castra sua in medio populi sui, ut eriperet nos de manu omnium inimicorum nostrorum.

Venit Assur ex montibus ab aquilone in multitudine fortitudinis suæ : cujus multitudo obturavit torrentes, et equi eorum cooperuerunt valles.

Dixit se incensurum fines meos, et juvenes meos occisurum gladio, infantes meos dare in prædam, et virgines in captivitatem.

Dominus autem omnipotens nocuit eum, et tradidit eum in manus [*Al. manibus*] feminæ, et confodit eum.

Non enim cecidit potens eorum a juvenibus, nec filii Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes ¹ opposuerunt se illi, sed Judith filia Merari in specie faciei suæ dissolvit eum.

Exiit enim se vestimento viduitatis, et induit se vestimento lætitiæ in ² exaltatione filiorum Israel :

Unxit faciem suam unguento, et colligavit cincinnos suos mitra ³, accepit stolam novam ad decipiendum illum.

Sandalia ejus rapuerunt oculos ejus, pulchritudo ejus captivam fecit animam ejus, amputavit pugione cervicem ejus.

Horruerunt Persæ constantiam ejus, et Medi audaciam ejus.

Tunc ululaverunt castra Assyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arescentes in siti.

Filii puellarum compunxerunt eos, et sicut pueros fugientes occiderunt eos : perierunt in prælio a facie Domini ⁴ Dei mei.

Hymnum cantemus Domino, hymnum novum cantemus Deo nostro.

Adonai, Domine magnus es tu, et præclarus in virtute⁵ tua, et quem superare nemo potest.

Tibi serviet [*Al. serviat*] omnis creatura tua : quia dixisti, et facta sunt : misisti spiritum tuum, et creata sunt, et non est qui resistat voci tuæ.

Montes a fundamentis movebuntur cum aquis : petrae, sicut cera, liquescent ante faciem tuam.

Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

Væ genti insurgenti super genus meum : Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die judicii visitabit illos.

Dabit enim [*Al. tac. enim*] ignem, et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.

Et factum est posthæc, omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum et mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, et vota, et repromissiones suas. Porro Judith, universa vasa⁶ bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, et conopeum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema oblivionis. Erat autem populus jucundus secundum faciem sanctorum, et per tres menses gaudium hujus victoriæ celebratum est cum Judith.

Post dies autem illos unusquisque rediit in⁷ domum suam, et Judith magna facta est in Bethulia, et præclarior erat universæ terræ Israel. Erat etiam virtuti castitas adjuncta, ita ut non cognosceret virum omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir ejus. Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. Mansit autem in domo viri sui annos centum quinque, et dimisit abram suam liberam, et defuncta est ac sepulta cum viro suo in

1. Pari consensu nostri mss. *imposuerunt se*, pro *opposuerunt*, etc.

2. Fortasse quemadmodum habet et Græcus, εὐχὴ, scripsit quoque s. pater in *exaltationem*, pro *exultationem*.

3. Comma istud *accepit stolam novam*, nostri omnes mss. nesciunt.

4. Non addit Palatin. ms. hic nomen *Dei*.

5. Pronomen *tua* hic et subsequenti statim versu Palatin. ms. tacet.

6. Item ms. *universa bellica*, absque *vasa* : et paulo post *sustulerat in anathema*, pro *obtulit*, etc.

7. Cum regina, tum Palatin. ms. *unusquisque rediit in sua, et Judith*, etc. Græcus habet ἐκαστος εἰς τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ : *unusquisque in possessionem suam*, etc.

Bethulia. Lixitque illam omnis populus diebus septem. In omni autem spatio vitæ ejus non fuit qui perturbaret Israel, et post mortem ejus annis multis.

Dies autem victoriæ hujus festivitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur a Judæis ex illo tempore usque in præsentem diem.

EXPLICIT LIBER JUDITH.

VETERIS TESTAMENTI VOLUMINA DUO

JOB ET PSALTERIUM

EX GRÆCIS EXEMPLARIBUS SIVE EX ORIGENIS EXAPLARI EDITIONE

A S. HIERONYMO IN LATINUM CONVERSA,

cum asteriscorum atque obelorum notis.

J. MARTIANÆI ADMONITIO IN OPUS SUBSEQUENS.

Librum Job quem olim juxta Septuaginta, additis obelis et asteriscis, in Latinum verterat Hieronymus, multis retro sæculorum spatiis jacentem in pulvere, de bibliotheca Majoris-Monasterii tandem relevatum, ad nos minime cunctabundus transmisit R. P. Dominus Claudius Martin: cujus sane officiis ac benevolentiae editionem novam S. Hieronymi plurimum debere profitemur. Ut vero ad nos pervenit pretiosissimum illud antiquitatis sacrae monumentum maxima statim aviditate integrum revolvimus: curiosisque oculis cuncta perlustrantes, ipsissimum hunc esse librum comperimus, quem suo tempore tanti fecit Augustinus, ut admirabilem prædicarit interpretis Hieronymi diligentiam ac fidem. Quantum autem incuriae et cladis volumen Jobi incesserit, priusquam apud Græcos Origenes, apud Latinos vero Hieronymus, ipsum sartum tectum effecissent, non solum ejusdem Hieronymi præfatiunculæ, sed Origenis etiam Adamantii ac quorundam aliorum antiquorum scriptorum attestantur verba. Ideo aliquod operæ pretium fuerit hujusmodi auctorum de libro Job testimonia proposuisse in fronte voluminis: his namque præviis veterum patrum documentis facilius nobis concedent æquorum æstimatores, manifesta exscriptorum vitia radarguere ommissaque nonnulla repetere, obelorum dico necnon asteriscorum signa, quæ notariorum incogitantia prætermissa sunt vel perturbata in manuscripto codice. Cæterum puncta duo crassiora nonnunquam supplere curavimus, ac definienda quæ sub asteriscis et obelis posita sunt: quia subtractis hisce terminis obeli vel asterisci, majorem patent omnia confusio quam si nulla apparerent id genus signa. Quomodo enim lector deprehendet continentiam eorum quæ sub asteriscis notantur, nisi terminos viderit suis locis præfinitos? Itaque ne casso labore egregium adeo opus a nobis ederetur, necessitate compulsi ommissa puncta aliquot in locis apponere non timemus; certi aliunde eadem duo puncta eodemque consilio ab Hieronymo fuisse impressa in sua posteriori psalmorum emendatione. Hæc in genere præmonuisse sit satis: cætera suis locis infra dicentur.

PATRUM VETERUM TESTIMONIA DE LIBRO JOB.

Ex epistola Origenis ad Africanum.

Sed et in Job, ab illo loco: *Scriptum est autem illum resurrecturum cum iis quos suscitavit Dominus*, ad finem usque quæcunque sequuntur desunt apud Hebræos: quamobrem nec apud Aquilam exstant; apud Septuaginta autem et Theodotionem ea sunt quæ tantumdem valent inter se. Mille quoque alia invenimus in Job in nostris exemplaribus quæ et minus et plus habent quam apud Judæos: minus quidem, cum *surgens mane obtulit pro iis sacrificia secundum numerum ipsorum [vitulum unum pro peccato pro animabus eorum]*. Et cum *accederent Angeli Dei, ut starent coram Deo, venit quoque diabolus cum illis*; hoc: *Circumiens terram et perambulans eam*. Præter ea post hæc verba: *Dominus dedit, Dominus abstulit*, apud Hebræos non erat illud: *Sicut Domino placuit, sic factum est*. Plura sunt autem in nostris quam in Hebraicis: quando dixit Jobo uxor ejus, ab illo loco: *Quousque perseverabis [dicendo: Ecce, manebo adhuc parum expectans spem salutis meæ, usque ad hæc verba: Ut requiescam ab ærumnis et doloribus meis, qui me nunc constringunt]*. Nam hæc tantum verba mulieris (*subaudi* in Hebraico) scripta sunt: *Dic verbum contra Dominum, et morere*. Rursum plurima per medium totum Jobum apud Hebræos posita reperiuntur; non item apud nos. Et sæpe quidem quatuor vel tres versus interdum et quatuordecim, et sexdecim, et novemdecim. Et quid me oportet hæc enumerare? Quæ multo labore collegimus, ne nos lateret discrimen Judaicorum nostrorumque exemplarium.

Ex Hesychio apud Usserium Armachanum epist. ad Ludovic. Capellum.

Hesychius vel quicumque ineditarum in libros sacros hypothesis auctor fuit, distinctione

adhibita, librum Job sine asteriscis quidem 1600 *στίχους* habuisse notat; cum asteriscis vero 2200.

Ex epistola 71, alias 10, S. Augustini ad Hieronymum.

In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Job a te interpretationem tuam ejusdem prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum: ubi tamen asteriscis notasti quæ in Hebræo sunt, et in Græco desunt, obelis autem in Græcoveniuntur, et in Hebræo non sunt: tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad verba singula, singulas stellas videamus, significantes eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. *Advertat lector, hac Hieronymi versione usum fuisse Augustinum libro annotationum in Job: prætermittis tamen hujusmodi signis asteriscorum et obelorum.*

Ex præfatione Hieronymi in suam translationem libri Job ex Hebræo.

Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt: aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermissis perspexerint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur: præcipue in Job, cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt, subtraxeris pars maxima voluminis detruncabitur: et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos ante eam translationem quam sub asteriscis et obelis nuper edidimus, septingenti ferme aut octingenti versus desunt: ut decurtatus et laceratus corrosusque liber, feditatem sui publico legentibus præbeat.

PRÆFATIO HIERONYMI IN LIBRUM JOB.

Si aut fiscellam junco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem, et ventris opus sollicita mente tractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia juxta sententiam Salvatoris volo operari cibum, qui non perit, et antiquam divinorum voluminum viam, sentibus virgultisque purgare, mihi¹ genuinus infigitur: corrector vitiorum falsarius vocor, et errores non auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant, dum magis pulchros habere malunt codices, quam emendatos. Quapropter,² o Paula et Eustochium, unicum nobilitatis et hu-

militatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisque, munusculo monachorum, spiritualia hæc et mansura dona suscipite: ac beatum Job qui adhuc apud Latinos jacebat in stercore, et vermibus scatebat errorum, integrum, immaculatumque gaudete. Quomodo enim probatione atque victoria dupliciter universa ei sunt red-dita: ita ego in lingua nostra³ (audacter loquor) feci eum habere quæ amiserat. Igitur et vos, et unumquemque lectorem solita præfatione comoneo, et in principiis librorum eadem semper annectens, rogo, ut ubicunque præcedentes virgulas + videritis, sciatis ea quæ subjecta sunt in Hebræis voluminibus non haberi. Porro

1. Errore librariorum septem mss. vel amplius legunt hoc modo, *mihi geminus infigitur*. In canone S. Germani a Pratis, additum est verbum *error*, id est, *error mihi genuinus infigitur*: editi retinent omnium mss. depravationes, in iis enim ita legunt Erasmus ac Marianus, *error mihi geminus infigitur*. Phrasis vero isthæc, *genuinum infigere*, familiaris erat Hieronymo, uti liquet ex hoc loco libri primi apologiæ adversus Rufinum: *Me hominem maledicum, omnium detractorem* (esse dicit), *in præcessores meos genuinum semper infigere*, ex satyr. 1 Persii, et 5 Juvenalis similes locutiones depromptæ nobis videntur. MART.

— Male quidam mss. *geminus*. Passim, quod et Martian. notat, hac utitur phrasi Hieronymus. Alicubi addit et *dentem*, ut in præf. ad chronicum: *Nec ignoro multos fore, qui huic volumini genuinum dentem infigant*.

2. Stupenda hic occurrit veterum librariorum

temeritas, qua ausi sunt in mss. codicibus fere omnibus tollere de medio verba hæc, *o Paula et Eustochium*: ac eorum loco ista substituere, *o fratres charissimi*: quasi indigne ferentes quod Hieronymus lucubrationes suas mulieribus dedicasset. Idem invidia livor apparet in præfatione ad libros Salomonis, quam typis melioribus in finem bibliothecæ edendam polliciti sumus supra, cum de hisce voluminibus disputatio instituta est. Cæterum flabellum de quo hic loci loquitur Hieronymus, inter monachorum munuscula ipsum computans, erat instrumentum præcipue ad excitandum ignem, vel ad abigendas muscas: atque id genus flabelli tenebat manu sua Eustochium, dum Paulæ matri in lectulo decumbenti, jam jamque obituræ assisteret. Vide epitaphium Paulæ apud Hieronymum. MART.

3. Quamplures mss. cum editis, *ut audacter loquar*. MART.

ubi stellæ imago fulserit ✠ ex Hebræo in nostro sermone addita. Nec non et illa quæ¹ habere videbamus, et ita corrupta erant, ut sensum legentibus tollerent, orantibus vobis. magno la-

bore correxi²; magis utile quid ex otio meo Christi Ecclesiis venturum ratus, quam ex aliorum negotio.

1. In pluribus mss. ac in editis, *quæ haberi videbantur*. Consequenter pro *ex otio meo*, decem mss. legunt, *ex odio meo*. MART.

2. Accepit ex illo Sallustii effato in Jugurtha cap. 4: *Majus commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis reipublicæ venturum, etc.* Atque otium

quidem Hieronymus studia litterarum vocat, quæ ita et vulgo audiunt: quod ego ea de causa moneo, ne fortè ex recentioris critici sententia existimes, hic luxata librariorum vitio esse nomina, legendumque, *ex negotio meo... quam ex aliorum otio, etc.*

INCIPIT
LIBER JOB.

Cap. I. — Homo quidam erat in regione Ausitide, nomine Job. Erat homo ille verax, sine crimine, justus Dei cultor, abstinens se ab omni re mala. Habuit autem septem filios et tres filias. Et erant pecora ejus¹ (multa nimis); oves, septem millia; cameli, tria millia; juga boum, quinquaginta: et asinae gregales quingentæ², -+ et ministerium copiosum nimis, : et opera magna erant ei super terram. Et erat homo ille nobilis

de filiis orientis. Convenientes autem filii ejus ad invicem, faciebant convivium quotidie, convocatis secum sororibus suis, ut secum vescerentur et biberent: et cum finiti essent dies convivii, mittebat Job, et purificabat eos consurgens mane, et offerebat pro eis victimas secundum numerum eorum³, -+ et vitulum unum pro peccato animarum ipsorum: Dicebat enim Job: Ne forte peccaverint filii mei, et maledi-

1. Quæ uncinis inclusimus post Martianæum verba *multa nimis*, neque in Hebr. sunt, neque in Græco, nec tamen obelo in Latino ms. prænotantur ut facile videri possint studiosi alicujus glossema in textum temere intrusum. Ejusmodi interpolationes, quas nedum ab Hebr. sed et ab Origenis hexaplati editione abfuisse, bonis argumentis colligimus, iisdem infra notis designabimus, Martianæus minori asterisco denotavit.

2. Chrysostomus hunc locum edisserens in catena Græcorum patrum in Job, ita monet: *Quoniam vero obelisco notatur illud, ministerium multum valde, sciendum est, quæ obelisco signantur in Hebraico non haberi, ὅτι ἴσα ἀβέλισται, ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὐ κείται, verum perspicuitatis causa a Septuaginta posita esse.* Necessè est hic errorem alicujus scriptoris secutum fuisse Chrysostomum; nam illud *ministerium multum valde*, positum legitur in fonte Hebraico, וְעִבּוּדָה רַבָּה סֵאךְ, *vaavudda rabba meod*, id est, *ac familia multa nimis, sive famulitium multum valde.* Eadem quoque Aquila interpretatus est, attestante Olympodoro in jam dicta catena. *Ministerium dicit, quod præstabatur a servis. Aquila, servitium multum valde: Symmachus vero, familiam, dilucidius interpretatus est.* Ita Olympodoros: unde exploratum habemus hallucinatum fuisse Chrysostomum imperitia librarii, qui male obelum apposuerat jam dictis Scripturæ verbis. MART.

— Præfiximus his verbis et *ministerium copio-*

sum nimis, obelum ad codicis Græci fidem, ipsa insuper rei veritate cogento. Quæ nempo unica in Hebr. est textu sententia, וְעִבּוּדָה רַבָּה סֵאךְ, et *familia multa nimis*, gemina hic ex Græco interpretatione exponitur, ea scilicet quam jugulamus, tum hac altera, et *opera magna erunt ei super terram*, quarum alterutram redundare, perspicuum est. Quod vero hac retenta, priorem, quæ tamen Heb. pressius hæret, obelo transfodimus, in causa est veterum scriptorum auctoritas, et cum primis Chrys. in catena Græc. patrum in Job admonentis, ὅτι ἀβέλισται τό. Καὶ ὑπερῆστα πολλῆ σέρδρα, *quoniam obelo denotatur illud: Et ministerium multum valde.* Martianæus qui geminam hancce, quam diximus, unius sententiæ expositionem esse, non animadvertit, utramque una probavit, quin etiam Chrys. erroris dicam impingere audeat, quem, inquit, exploratum habemus, hallucinatum fuisse imperitia librarii, qui male obelum apposuerat jam dictis Scripturæ verbis. Imo vero ipse fallitur splendide, qui s. doctorem non intellexit.

3. Signum istud ab exscriptore prætermissum supplevimus moniti ab Origene in epist. ad Africanum. Vide supra Origenis testimonium. MART.

— Obelum hic præponit et Græcus, qui tamen integrius habet μόσχον ἕνα περὶ ἀμαρτίας ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, etc. Origenes epist. ad African. n. 3, altero etiam loco, περὶ legit pro ὑπὲρ. Quoquo autem modo velis, vertendum Latine videtur, *vitulum unum pro peccato pro animabus eorum.*

xerint Domino in cordibus suis. Sic faciebat Job omnibus diebus. Factum est, in his diebus: et ecce venerunt Angeli¹, ut astarent coram Domino². Et venit ✠ equidem : diabolus cum eis³. Et dixit Dominus diabolo: Unde ades? Et respondens diabolus Domino dixit⁴: Circumiens terram, et peragrans quæ sub cœlo sunt, adsum. Et dixit ei Dominus: Animadvertisti in puerum meum Job, quia non est quisquam similis illi super terram? Homo sine crimine, verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo. Respondens diabolus Domino dixit: Nunquid gratis colit Job Dominum? Non tu circumsepsisti quæ sunt extra domum ejus, et intra domum ejus, et quæ foris sunt omnia in circuitu ejus? Operibus manuum ejus benedixisti, et pecora ejus multa fecisti super terram. Sed mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet, nisi in facie tua benedixerit tibi. Tunc dixit Dominus diabolo: Ecce omnia quæcunque habet, do in manu tua; sed ipsum noli tangere. Et discessit diabolus a facie Domini. In eo die filii Job, et filiæ ejus ✠ comedebant, et : bibebant vinum in domo fratris senioris. Et ecce nuntius venit ad Job et dixit ei: Juga boum arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et venerunt hostes, et ceperunt eas, et servos occiderunt gladiis, et liberatus ego solus veni, ut renuntiarem tibi. Adhuc ea loquente, venit et alius nuntius, et dixit ad Job⁵: Ignis ✠, Dei : cecidit de cœlo et concremavit oves, et pastores consumpsit similiter, et liberatus sum

1. Puto supplendum hic *Dei* nomen esse, nam et Græcus habet, οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, et Heb. כַּנְיִמֵי הַאֱלֹהִים. Quin potius quod præcedit *ecce* adverbium, omitti poterat aut obelo notari.

2. Obscurus est iste locus apud Origenem. Consultat qui voluerit, notas Rodolphi Westeni in epistolam ad Africanum. Nos fidem ms. codicis secuti, qui asteriscum notat hoc loco, duo puncta post verbum *equidem*, impressimus: certi ex Augustino, Hieronymum sæpe ad singula verba, singulas apposuisse stellas. MART.

3. Non aliam videtur Origenes ad hunc locum in laudata modo epist. ad Africanum verborum pericopen ζελοῖσθαι, quam quæ in Græcis exemplaribus perperam hic addebatur, περιελθὼν τὴν γῆν καὶ ἐμπαρισπῆσας τὴν ὑπ' οὐρανόν, quæ ad sequentem unice versum spectant, et in nupera codicis Alexandrini editione jugulantur. Non, ut Martianæus putat, ea voluit Adamantius verba, ubi recte infra suo loco habentur, expungi.

4. Ista leguntur in Hebræo præter illud *adsum* :

ego solus, et veni, ut nuntiarem tibi. Adhuc eo loquente, venit alius nuntius, et dixit ad Job: Equites fecerunt nobis tres ordines, et einxerunt camelos, et ceperunt eos, et servos occiderunt gladiis: et liberatus ego solus + et veni: et nuntiarem tibi. Adhuc eo loquente, alius nuntius venit, dicens: (Job)⁶ filii tui et filia tua, tum comedunt et bibunt vinum apud fratrem suum seniore, subito spiritus malignus irruit a deserto, et tetigit quatuor angulos domus. et ruit⁷, et liberatus sum ego solus, et veni, ut nuntiarem tibi. Tunc surrexit Job, et conscidit vestimenta sua, et tolondit comam capitis sui: et procidens in terram oravit, et dixit: Nudus exii de utero matris meæ, et nudus vadam illuc: Dominus dedit, Dominus abstulit: + sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. In omnibus his +, quæ contigerunt ei: non peccavit Job + coram Domino: et non dedit insipientiam Deo.

Cap. II. — Et factum est in illis diebus venerunt filii Dei, ut adstarent ante Dominum, et venit diabolus in medio eorum ✠ ut staret coram Domino: : Et dixit Dominus diabolo: Unde tu venis? Et respondit diabolus Domino ✠ et dixit: Circuivi quæ sub cœlo sunt; et peragrato toto orbe, adsum. Et dixit Dominus ad diabolum: Animadvertisti ergo famulum meum Job, quia non est quisquam similis illi super terram,

quare corruptus videtur textus epistolæ Origenis: ubi dicitur, *circumiens terram et peragrans eam*, abundare apud Septuaginta. MART.

5. Bene monet Chrysostomus ad hunc locum *ignis decidit de cœlo*, apud Aquilam et Theodotionem additum fuisse nomen *Dei*, id est, *ignis Dei decidit de cœlo*. MART.

6. Positum hic loci ab exscriptore obelum sustulimus: non enim ante vocem hanc *alius*, sed ante verbum *Job*, apponendus erat, quia *Job* non legitur in Hebraico. MART.

— Scripserit Origenes ἔρχεται + πρὸς Ἰὼβ : λέγων, etc. ad cujus videtur normam locus iste refingendus, *venit + : dicens, etc.* Certe in Hebr. Jobi nomen, quod adeo uncinis inclusimus, tacet.

7. Desunt in ms. quæ sequuntur: *ceciditque super pueros, et mortui sunt*. MART.

— Supple ex Græco isthæc *domus super pueros tuos, et mortui sunt*, quæ librarii oscitantia in Latino ms. excidisse, nihil est dubium.

homo innocens, verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo, et adhuc perseverat in innocentia : tu vero dixisti, ut substantiam ejus frustra perderem. Respondens autem diabolus Domino, dixit : Corium pro corio, et omnia quaecunque habuerit homo dabit pro anima sua. Sed extende manum tuam, et tango ossa et carnes ejus, nisi infacie tua benedixerit tibi. Dixit autem Dominus diabolo : Ecce trado illum tibi : tantum animam ejus custodi. Et egressus diabolus a facie Domini : percussit Job vulnere pessimo, a pedibus us-

que ad caput. Et tulit sibi : testam, ut rediret saniem. Et ipse : sedebat in stercore¹ (extra civitatem. Tempore vero multo interjecto.) Et dixit illi uxor sua : Quousque sustinebis + dicens² : : Ecce exspecto parvo + sustinehs spem salutis? -+ Ecce enim exterminata est memoria tua a terra,³ -+ filii et filiae, mei ventris, dolores et gemitus -+ quos frustra portavi cum labore. -+ Tuque in putredine vermium sedes-+ pernoctans sub divo⁴ -+ et ego oberrans, et deprecans de loco in locum, et de domo in do-

1. Quae intra uncinos comprehensa sunt, non sunt notata obelisco in ms. codice; etsi minime legantur, apud Hebraeos, redundantque in Graecis exemplaribus LXX. Quid vero doceat nos immediate sequens asteriscus, scire non possum. Ideo tanquam inutilis et errore librariorum positus habendus esse videtur. MART.

— Totidem sunt et in Graeco verba, nec tamen *ὄβελισμένα*, quae nos uncinis circumscripsimus, quod in Heb. desiderantur: *ἕξω τῆς πόλεως. Χρόνου δὲ πολλοῦ προβεβηκότος*. Qui subsequitur asteriscus, unam illucescere facit. Et, voculam, quam nos o textibus Heb. et Graeco suffecimus, ut ipsa asterisci, quom inutilem, ac positum librariorum errore Martianæus putavit, ratio constaret.

2. Manifesto exscriptoris errore hic notatus erat asteriscus pro signo obeli, et quidem post verbum *dicens*, quod non legitur in Hebraico. Nos Origenis auctoritate fulti, suis locis ac signis omnia restitui-mus. MART.

— Martianæus hic duo crassiora puncta apposuerat, ad finem *ὄβελισμένης* vocis denotandum, perinde ac si quæ sequuntur, *ecce exspecto parvo*, de Hebr. essent textu, cum minime sint, et jugulari pariter obelo debeant. Id ex ipsa, quam Mart. innuit, Origenis epist. ad Africanum constat, cujus operæ pretium est verba describere: *πλείονα ἐν τοῖς ἡμετέροις παρὰ τὰ Ἑβραϊκά, ὅτε εἶπε τῷ Ἰώβῃ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ « Μέχρι τίνος καρτερήσεις; λέγων Ἰδοῦ, ἀναμένω χρόνον ἐπι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου, » ἕως τοῦ « ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων μου καὶ τῶν ὀδυνῶν, αἱ με νῦν συνέχουσι » μόνον γὰρ τὰ ῥήματα τῆς γυναικὸς ἀναγράφεται τῷ, « ἀλλ'εἰπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα ». Multa in nostris exemplaribus ultra Hebr. redundant, quæ his uxoris Job verbis : quousque perseverabis? adduntur, dicendo : Manebo adhuc parvo tempore exspectans spem salutis meæ, usque ad illud, ut requiescam ab ærumnis meis, et a doloribus qui me nunc detinent: nam hæc tantum uxoris verba scripta sunt : sed dic verbum contra Dominum, et morere. Nihil hoc luculentius testimonio.*

3. Ex distinctione versiculorum, quam retinet ms. Alexandrinus in catena Græcorum patrum, hunc obelum supplevimus : tot namque Scripturæ pars

isthæc obelos debet habere, quot habet versiculos : alioquin minime perspectrum foret intuenti, quanta versuum copia redundet apud LXX interpretes, cujus nullum exstat vestigium in Hebræorum voluminibus. Porro vice versa nonnihil jvant obeli hic notati ad restituendam perfectam versuum distinctionem in ms. Alexandrino, quia nonnunquam duo versus sub una divisione ibi leguntur. MART.

4. Neque plura Græcus habet textus : Martianæus tamen in addendis alterum hunc versum suppleri hic jubet atque interseri : *Et ero vagâ, et habitu ancillæ ambulans*, quod hæc verba lecta olim sint in alio exemplari Job juxta LXX a Joan. Camerario Dalburgio episcopo Vangionum. Constabit vero ab hujusmet episcopi mox recitando testimonio, minime suppleendam eam simul esse pericopen, sed stare pro hic impressa : *Et ego oberrans, et deprecans* : et quod ille invenit in Badagiensi monasterio exemplar non Hieron. Versionis. Sed alius fortasse antiquioris esse. Sic autem verba ejus habent : Sæpe quæstus sum, Scripturam sacr. pluribus in locis a vera interpretatione esse depravatam, non Hieron. viri doctissimi et sanctissimi culpa, sed vitio librariorum. In qua re nonnulli nebulones incolæ cellarum urbanarum mihi adversati sunt, ex spiritu vini sententia suas proferentes : quorum ut inscitiam luculentam arguamus, mitto quæ nuper in Badagiensi monasterio in veteri biblia reperi verba uxoris Job, in emendatis bibliis nostris deficientia : *Dixit autem illi uxor sua : Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Usquequo tu nunc sustines, et dices : Ecce exspecto paucum tempus, adhuc sperans spem salutis? Ecce exterminata est, et periit memoria tua de terra. Filii tui et filiae tuæ, ventris mei gemitus et dolores, quos in vacuum portavi cum labore : tu autem ipse ecce sedes in putredine vermium, pernoctans et vigilans sub divo : et ego vaga et habitu ancillæ ambulans de loco in locum, et de domo in domum operis causa, exspecto quando sol occidat, ut requiescam a gemitibus meis et laboribus, qui me nunc temporibus his comprehenderunt ; sed dic aliquod verbum, benedic in Domino, et morere*. Nos unam suffecimus voculam *ego*, quæ deerat, atque eam quidem tum Græci codicis ope, tum recto cogente sensu.

num, + exspectans quando sol occidat, + et requiem agam laborum : + et gemituum, qui me nunc agunt ; sed dic aliquod verbum in Dominum, et morere. At ille + intuens : dixit ad eam : Tanquam una de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? In omnibus his + ' quæ acciderunt illi : nihil peccavit Job labiis ✠ suis + ante Dominum.

Ut audierunt tres amici ejus omnia mala hæc quæ acciderunt illi, convenerunt unusquisque de regione sua ad eum, Eliphaz Themanites (rex) Baldad Sauchites (tyrannus) et Sophor ✠ Namathites + Mineorum rex. : Et venerunt ad eum simul ut visitarent, et consolarentur. Videntes autem eum procul, non agnoverunt. Et exclamantes voce magna fleverunt, scindentes singuli vestimenta sua ; spargentes singuli pulverem super caput suum ✠ in cælum, : sederunt cum eo ✠ in terra : septem diebus, et septem noctibus : et nemo eorum locutus est ✠ ad eum verbum. : Videbant enim vulnera ejus atrociora, et magnum dolorem valde.

Cap. III. — Post hæc Job aperuit os suum, et maledixit diei suæ. Et ✠ respondens Job : dixit :

1. De his additamentis ita monet S. Chrysostomus : 'Ο Ἑβραῖος αὐτὸ οὐκ ἔχει, ἀρκοῦντως τὴν ἕνοιαν προεξφράσαι. *Hebræus codex hoc non habet, contentus sensum explicuisse.* Sic autem Chrysostomum intellige, quod Hebræus non habeat ea, quæ obelis notata ac jugulata sunt. MART.

2. Quem falso Martianæus præposuerat his verbis *quæ acciderunt illi*, obelum sustulimus, cum et luculentissimo in Hebr. hic loci sint, וְיָצַח אֶת־כַּחֲמֵי, *quæ evenerunt super eum*, et deceptus videatur loci similitudine superiori proxime versu Latinus amanuensis, ut eandem iisdem verbis præfigendam putarit obeli notam.

3. Verba uncina terminata absunt in Hebraico ; hæc tamen errore vel incuria librorum non sunt obelis notata in ms. codice. MART.

4. Redundant, si Hebræo componantur, hæc proprie verba, *vulnera ejus atrociora*, quæ malim adeo veru præfixo denotari. In Græco etiam cod. Alexand. Ἐλέπων γὰρ τὴν κληγὴν (δαμνὴν οὖσαν καὶ) μεγάλην σφόδρα. verba quæ parenthesi clausimus, obelo confodiuntur. Adeo quam plane contrariam s. interpretis menti asterisci notam Martianæus præposuit verbis *et magnum dolorem valde*, mendum Latini amanuensis apertissimum inde amovere non dubitavimus.

5. Legit S. Augustinus in annotationum libro, in qua dixerunt : Græcus quoque ἐν ἡ εἰκον.

Percat dies ille in quo natus sum ✠ in eo : et nox in qua dictum est, conceptus est homo. Nox illa sit [*At. sint*] tenebræ : nec requirat Dominus eam desuper, nec inveniat eam lumen ; sed excipiant eam tenebræ et umbra mortis. Veniat super illam caligo, ✠ et conturbent eam quasi amaritudines diei : et noctem illam ✠ suscipiant tenebræ. : Non sit in diebus anni, neque numeretur ✠ in diebus mensium, : sed nox illa sit dolor, nec veniat jucunditas + neque gaudium : in ea ; sed maledicas illi maledicens diei (illi) qui magnum cetum capturus est. Tenebrescant sidera noctis illius ; permaneat, et in lucem non veniat neque videat Luciferum orientem, quia non conclusit portas ventris matris meæ, abscondisset enim laborem ab oculis meis. Quare enim in ventre non obii, ex utero exiens, et non + protinus : perii? Et ut quid constiterunt mihi genua? Quare ubera suxi? Nunc utique dormiens quiescerem, et somni securitate fruerer cum regibus honoratis terræ, qui gloriabantur in gladiis : aut cum principibus quibus (multum) fuit aurum qui compleverunt domos suas argento : aut tanquam abortivum prolapsum + de vulva matris, : aut tanquam infantes qui non viderunt lucem. Ibi impii deposuerunt furem

6. Denuo S. Augustinus, *nec veniat in eam lumen*, pressius Garco, μηδὲ ἴσθαι εἰς αὐτὴν φέγγος.

7. Tametsi nihil immuto, et inclusam uncina vocem retineo, ac scio ita ferme lectum etiam ab Augustino, malim tamen pro *illi*, quod ut vides, in Hebræo pronomen non est, legi *illo*, ac jungi subsequenti sententiæ, *ille qui magnum cetum, etc.* Græcus, ὁ μέλων μέγα κῆτος χειρώσασθαι. *Leviora quædam infra taciti emendamus.*

8. Ante verbum hoc *meis* appositus est obelus in ms. codice : nos vero illum expunximus, quia in Hebræis voluminibus legitur cum pronomine, *ab oculis meis*. MART.

9. Vitiose lectum a Martianæo *itaque pro utique* : tum alterum additum *nunc* adverbium : *Nunc itaque nunc dormiens, etc.* Nos locum ex S. Augustini testimonio et Græci codicis auctoritate emendamus : Ἄν δὲ κομῆθεις x. τ. λ.

10. Iterum ex vitioso codice perperam lectum a Martianæo *in malis*, pro *in gladiis*, quod substituere non dubitavimus post Hebræum textum וְיָצַח אֶת־כַּחֲמֵי, Græco ipso et ἐν ἔξερσων præferente. Sed et S. Augustinus, *qui gloriabantur in gladiis. Unde est, inquit, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.*

suum. Ibi requieverunt fatigati corpore, simulque in æternum ✱ abundaverunt : nec audierunt vocem exactoris. Pusillus et magnus ibi est, et servus' non timens dominum suum. Ut quid enim datur eis qui in amaritudine sunt lux et vita, animabus quæ sunt in doloribus, quæ desiderant mortem, et non contingit illis, quærentes eam tanquam thesaurum, et gaudio afficiuntur². Mors viro requies, cujus via abscondita est. Concluserunt enim Deus adversus eum. Ante escas quippe meas gemitus³ (ad Dominum) : et fleo coarctatus timore. Timor enim quem verebar, venit mihi, et quem timebam, comprehendit me : neque in pace fui, neque in silentio, neque in requie : venit autem [Al. enim] mihi ira.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT :

Cap. IV. — Ne forte loquamur tibi in molestia. Pondus autem verborum tuorum quis sustinebit? Quod si tu monuisti multos, et manus infirmium consolatus es, et agros corroborasti sermonibus, genibusque infirmium valetudinem præstitisti, et nunc venit in te dolor, et penetravit te, tu autem conturbatus es : nonne timor tuus stultus est, et spes tua, et simplicitas⁴ vitæ tuæ? Recordare itaque quis mundus perierit, vel quando veraces radicibus interierint. Quemadmodum vidi arantes possima, et qui serunt ea, dolores metunt sibi. Præcepto

1. Tertio vitiose et falso factum a Martianæo *servus metuens*, pro *servus non timens*, quemadmodum emendatum a nobis est, tum ad recti sensus, cum etiam ad normam codicis Græci *θεράπων οὐ δεισιμας*. Quam lectionem luculentissimo testimonio firmavit S. Augustinus : *Et servus non timens dominum suum. Sive secundum illud : Vis non timere potestatem, bonum fac. Sive secundum illud : Consummata dilectio foras mittit timorem.*

2. Omittuntur hæc in ms. *cum invenerint sepulcrum*, vel *si fuerint consecuti*. Consulendum est textus Hebræus, ac ms. Alexandrinus ad intelligentiam hujus loci. MART.

— Subjungit Græcus Alexandrini codicis textus : *ἵαν κατ' ὄχρα*, id est, *si fuerint consecuti* : in aliis additur præterea, *θανάτου*, id est, *mortem*. Paria habet Hebræus quoque textus.

3. Facile pro *ad Dominum*, quas voculas uncinis inclusimus, legendum uno est verbo *adest* : facile enim librarius scriptionis nescio qua similitu-

domini peribunt, et spiritu iræ ejus demolientur. Fremitus leonis, et vox lænæ, et⁵ gaudium draconum exstinctum est. Myrmicoleon periit, eo quod non haberet escam : et catuli leonum divisi sunt ab invicem. Quod si aliquod verbum verum fuisset in sermonibus tuis → nihil horum tibi accidisset. : Nunquid non capit auris mea magnifica ab eo, somnum et timorem nocturnum? Decidente timore in homines, horror mihi accidit et tremor : et valide ossa mea commovit, et spiritus in faciem mihi occurrit. Horruerunt capilli mei et carnes. Exsurrexi, et non cognovi. Inspexi, et non erat figura ante faciem meam : sed auram tantum et vocem audiebam. Quid enim? Nunquid homo coram Domino mundus erit, aut ab operibus suis sine macula vir? Si contra servos suos non credit, et adversus Angelos suos pravum quid reperit. Habitan-tes autem domos luteas, de quibus et nos ex eodem luto sumus, percussit illos tanquam lineam, et a mane usque ad vesperam ultra non sunt, et quod non possent sibi⁶ ipsis subvenire perierunt. Aflavit enim eos, et aruerunt, interierunt, quia non habebant sapientiam.

Cap. V. — Invoca autem si quis tibi respondeat : aut si quem sanctorum Angelorum videas. Etenim stultum interimit [Al. perimit] ira : errantem autem occidit zelus. Ego autem vidi stultos radicem mittentes ; sed protinus comesta est eorum conversatio. Longe fiant filii

dine deceptus est. Sic certe ipse olim Augustinus legit : *gemitus adest : et fleo, etc.* Illud vero *ad Dominum*, neque Græcus codex, ut de Hebræo interim taceam, agnoscit.

4. Cum sit in Græco *τῆς δόξης*, id est, *viæ* : in Latino autem vox isthæc perquam similis sit *vitæ*, opinari licet, confusum olim a librariis nomen, hocque illi temere substitutum.

5. Hic vero manifesto mendosa visa est Martianæi lectio *gladius exstinctus*, pro qua rescripsimus *gaudium exstinctum*. De hoc primum rectus nos sensus monuit, nam *gaudium* quidem exstingui, non *gladium* intelligimus : deinde Græci ipsius textus vocabulum *γαυπταμα*, quod gaudii effusionem, seu jactationem insolescentem significat : denique et S. Augustini eadem lectio persuasit. Pro *haberet*, quod sequitur, antea erat *habet*.

6. Erat minus recte *ipsi* : Græcus, *κατὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι*. Augustiniani quoque libri, *quod non possent sibi ipsis subvenire.*

eorum a salute, et conterantur ante [Al. super] januas¹ [infirmorum], et non sit qui eruat. Quæ enim illi congregaverunt, justi comedent, ipsi vero de malis non liberabuntur. Exhaustiatur fortitudo eorum. Non enim prodiet de terra labor nec de montibus germinabit dolor; sed homo in labore nascitur: pulli autem vulturis altissime² volant. Unde et ego deprecabor Dominum, et Dominum omnium dominatorem invocabo, qui facit magna et investigabilia: glorifica + et ingentia³: quorum non est numerus. Qui dat pluviam⁴ super ✽ faciem: terræ, et mittit aquam sub cælo. Qui facit infirmos in excelso, et qui impeditos excitat ✽ in salutem. Qui mutat consilia astutorum, ut non faciant [Al. faciat] manus eorum veritatem.; Qui comprehendit sapientes in prudentia, et consilium versutorum exterret. In die occurrent illis tenobræ: et [Al. aut] tanquam nocte palpabunt in meridie. Et pereant in bollo, et egrediantur de manu potentis infirmus. Si autem infirmo spes: et iniquus obstruatur. Beatus autem vir, quem arguit Dominus. Correctionem ergo omnipotentis ne abnueris. Ipse enim dolorem facit, et rursum medetur. Percutit, et manus ejus sanat.

1. Martianæus legit *impiorum*, qui veteris amanuensis error est. Nos accepimus ex Augustino *infirmorum*, quos etiam in bonam partem interpretatur, id est, *humiles, et qui recepti fuerint in cubiculum a sponso*: tantum abest, ut pro impiis habuerit. Concinit vero et Græca vox ἡσσόνων, *minorum*; quæ tamen in Hebræo vacat, atque hic adeo uncinis includitur. Leviora infra emendamus.

2. S. Augustinus *volitant*, quod verbum et in subnexa ibi expositione servat.

3. Obelus hic positus erat post *ingentia*, quem suo loco restituere æquum fuit, ne aliqua fraus subreperet ex noteriorum errore. MART.

— Finalia puncta quæ et scæpe alibi Martianæus prætermittit, hic et subsequenti loco suffecimus, ut quousquo procedat lectio obelo confodenda, seu asterisco illustranda, constet.

4. Præponchatur in Martianæi editione asteriscus præcedenti verbo *super*, nullis deinde additis terminalibus punctis. Liqueat vero ex Alexandrini codicis nupera reconensione, uni voci πρῶσων, id est, *faciem*, asteriscum in hexaplis fuisse præfixum, quemadmodum restituimus.

5. Vitiose in suo legit Martianæus codice *inferni* pro *ferris*, nam et Græcus textus habet ἐκ χειρὸς αἰθέρου, *de manu ferri*, seu *ferrea*: et S. quoque

Sexies de necessitatibus liberabit te, et in septimo non te tanget malum. In fame liberabit te a morte, in prælio vero de manu⁵ ferri solvegete. A flagello linguæ abscondet te: neque timebis, neque supervenient tibi mala. * Injustos et iniquos deridebis, ⁷ et ferocientes bestias non timebis. ✽ Quia cum lapidibus agri habebis fœdus. Bestiæ enim feræ pacatæ erunt tibi. : * Deinde scies quod in pace erit domus tua: et tabernaculi tui conversatio non peccabit. Et scies quod multum erit semen tuum: et filii tui erunt tanquam herba omnis in campo. Et venies in sepulcrum tanquam frumentum maturum [* quod in tempore suo metetur] aut tanquam cervus aræ in tempore suo congregatus. Ecce hæc ita exquisivimus. Hæc sunt quæ audivimus, tu vero scito temetipsum [quid egeris].

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

Cap. VI. — Si quis appendens ponderet iram meam, et⁶ sorniones meos ponat in statera simul arena littorum inveniet graviore. Sed ut

Augustinus ita præfert quod etiam interpretatur, *de potestate vinculorum*. Nos horum ope textuum veram lectionem restitimus.

6. Supplet hic Græci codicis Alexandrini editio, καὶ οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ ταλαιπωρίας, ὅτι ἐλεύσεται ταλαιπωρία. *Et non timebis a miseria, quoniam veniet miseria.*

7. Quam hic Martianæus præposuerat, *delevimus* asterisci notam, quam etiam Alexandrini codicis editio caret. Pro *ferocientes* legit S. Augustinus *feroces*: sed eo longius Græcus ipse contextus ablitit: Ἄπὸ δὲ θηρίων ἀγροίκων τῆς γῆς οὐ φοβηθήσῃ. Tum addit: θῆρες γὰρ ἄγριοι ἀρηνεύσουσί σοι: *bestiæ enim feroces, pacatæ erunt tibi*: quæ tamen verba ad subsequentem versum unice spectant, et male in eo codice Græco repeti, ex Hebræo archetypo liquet.

8. Iterum plus habet codex Alexandrinus, quæ sub asterisco continuat: Καὶ γνώσῃ ὅτι ἐν ἀίρῃ τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐπιπονή τῆς εὐπρεπείας σου, καὶ οὐ μὴ ἀμάρτης: quæ ad Hebræum comparata textum, mera videntur subsequenti sententiæ glossemata.

9. Nempe semel est in Hebræo יתנב, quod ad acervum aræe refert. Vide quæ ad hunc locum versionis Hieronymianæ ex Hebræo diximus.

10. Legendum *dolores*, ipse Martianæus monuit: et est quidem in Græco δόλαι.

videtur, verba * mea sunt mala. Sagittæ enim Dei [Al. Domini] in corpore meo sunt : quarum furor bibit sanguinem meum. Cum enim incipio loqui, stimulant me. Quid enim ? Nunquid frustra onager clamabit nisi escam quærens [Al. requirens] ? Aut bos mugiet cum habeat in præsepi cibos ? Nunquid potest sine sale edi panis : aut est sapor in sermonibus vanis ? Sic nec anima mea potest cessare. Fetidas enim video escas meas, sicut est odor leonis. Quod si det et veniat postulatio mea, et spem meam det Dominus : incipiens Dominus vulneret me, sed non in perpetuum me interficiat. Sit mihi civitas sepulcrum, super cujus muros saliebam. Non parcam. Non enim mentitus sum * verba sancti Dei mei. Quæ est enim virtus mea, ut sufferam ? Aut quod tempus meum, ut sustineat anima mea ? Nunquid virtus lapidum, virtus mea, aut carnes meæ sunt æreæ ? Aut non in ipso confidebam ? * Sed adiutorium a me recessit. Aversa es a me misericordia, et visitatio Domini me despexit. Propinqui mei non respexerunt me tanquam torrens deficiens, aut sicut fluctus transierunt me. Qui me metuebant, nunc irruerunt super me. Sicut nix aut glaciis constricta cum tabuerit in calore, non apparet quid fuerit : sic et ego derelictus sum ab omnibus. Perii, et exsul de domo mea factus sum. Videte vias Themanorum, semitas Sabæorum. * Intuemini, quia confusionem consequentur

qui in civitatibus, et in divitiis confidunt *. Nunc autem et vos insurrexistis in me sine misericordia : sed videntes vulnus meum, timete. Quid enim ? Nunquid aliquid vos pelii, aut fortitudine vestra indigeo, ut me salvetis ab inimicis, aut de manu potentium eripiat me ? Docete me, et ego obmutescam. Si quid erravi, dicite mihi. Sed ut video, * prava veri hominis esse dicitis. Non enim a vobis auxilium peto, neque increpatio vestra silentium imponit mihi. Neque enim elocutionem sermonis vestri sustinebo. Verumtamen super pupillum [Al. pusillum] irruistis, et insilistis in amicum vestrum. Nunc autem * aspicientes ✕ vacate mihi. In facie vestra non mentiar. Sodete, et non sit iniquitas : et rursus justitiæ adestote. Non est enim in ore meo iniquitas.

Cap. VII. — Et fauces meæ nonne sapientiam meditantur [Al. meditabantur] ? Nunquid non tentatio est vita humana super terram, et sicut quotidiani mercenarii vita ejus ? Aut tanquam servus metuens dominum suum, et consecutus umbram : aut tanquam mercenarius qui expectat mercedem operis sui ? Sic et ego expectavi menses vanos, et noctes dolorum datæ sunt mihi. Si dormiero, dico : Quando dies ? Et si surrexero, rursus : Quando vespera [Al. vesper] ? * Repleor autem doloribus a vespera usque ad mane : et concrevit corpus meum putro-

1. Tacet in Augustinianis libris pronomen *mea*.

2. Apud S. Augustinum : *Non enim mentitus sum : verba sunt sancta Dei mei*. Græcus impressæ lectioni nostræ hæret propius.

3. Addit præterea Augustinus, *cum mihi bene esset* : quæ tanquam sacri textus germana verba interpretatur, *id est, cum essem immortalis ad imaginem Dei*. In Hebræo autem aut Græco textibus non sunt.

4. Aliter hæc idem nectit, *semitas Sabæorum intuemini* ; sed et Græcus textus abludit, et plus habet.

5. Solidum hunc versiculum 21 : *Nunc autem et vos insurrexistis in me sine misericordia : sed videntes vulnus meum timete*, qui in Martiane editione veteris descriptoris incuria deerat, nos ex S. Augustino totidem verbis suffecimus. Neque vero ex iis erat hæc verborum pericope, quæ aut obelo jugulanda sunt, aut sub asteriscis supplenda, ut causari exemplarium varietatem, aut notarum possis : sed quæ continenter cum in Hebræo, tum in Græco,

maxime textu obtinuerit : Ἄρα δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημένως, ὥστε ἰδόντες τὸ ἔμὸν τραῦμα φοβήθητε. Quibus de verbo ad verbum Latina, quam restitulum, interpretatio respondet. Vide, si lubet, ipsiusmet S. Augustini annotationem.

6. August. *parva* pro *prava* nedum legit, sed etiam in subjuncta annotatione exponit : *Eum dicit verum hominem, qui personam significat agentis penitentiam conversione ad Deum, cujus parva verba dicebant*. Attamen φαῦλα, quod est in Græco, vocabulum, proprie deteriora, mala, nequam, et vero homine indigna verba significat.

7. Græcus habet ἄρα δὲ ἐμβλέψας εἰς πρόσωπα ὑμῶν, ὃ φεύσομαι. *Nunc autem inspiciens in facies vestras, non mentiar*. Facit vero cum impressa lectione Hebræus, atque ipse Augustinus, qui uno verbo *inspicientes*, pro *aspicientes* abludit.

8. Minus bene in Martiane editione *replebor*. S. August. in instanti *repleor*, et Græcus quoque πλήρης δὲ γίνωμαι, legunt : quorum et nos lectionem præferimus.

dine vermium. Infundo glebas terræ, radens saniem, et vita¹ mea exilior est, quam loquela, et periit in vacuum spes. Recordare itaque [*Al.* ergo] quia spiritus est vita mea, et non² amplius revertetur oculus meus videre bona, ✠ non me cognoscet oculus videntis? ✠ Oculi tui in me, et non subsisto⁴; tanquam nubes expurgata [de cœlo]. Si enim homo descenderit ad inferos, ultra non ascendet, et non revertetur amplius domum suam, neque cognoscet illum ultra locus suus. Propterea itaque et ego non parcam ori meo: loquar in angustia positus spiritus mei, aperiam⁵ amaritudinem animæ meæ + coarctatus: utrumne mare sum ego, aut draco, quia⁶ statuisti super me custodiam? ✠ Quia dixi: : Consolabitur me lectulus meus, et referam ad meipsum consolationem in toro meo: exterres me per somnia et per visionem obstupefacis: ⁷ absolves a spiritu meo animam meam: et a morte ossa mea. ✠ ⁸ Repuli. Non enim in sempiternum vivam + ut patienter feram.:

Discede a me. Vana est enim vita mea. Quid est enim homo quod exaltasti eum? Aut quia sensu tuo intendisti ad [*Al.* in] eum? Ut visitationem ejus facies in mane, et in requie iudicabis eum. Usquequo me non dimittis, neque deseris donoc glutiam [*Al.* deglutiam] salivam

meam [in dolore]? ⁹ Si ego peccavi, quid possum tibi facere? Tu qui scis sensum humanum. Quare posuisti me, ut loquar adversum te, et sum tibi oneri? Et quare non es¹⁰ oblitus iniquitatis meæ, et purgasti peccatum meum? Nunc autem in terram ibo¹¹. Mane vigilabo, et ultra non ero.

AD HÆC BALDAD SAUCHITES, DIXIT:

Cap. VIII. — Quousque loqueris hæc? Spiritus multi loquax est ori tuo. Nunquid Dominus injuste agit cum iudicat, aut qui fecit omnia turbabit quod justum est? Si filii tui peccaverunt coram eo, misit in manu iniquitates eorum. Tu autem consurge diluculo ad Dominum omnipotentem, et precare. Si mundus et verax ✠ es tu, : precem exaudiet tuam, et restituet tibi vitam justitiæ, et erunt priora tua minima, novissima autem tua infinita. Interroga enim generationem priorem, et exquire genus parentum¹². Et hesterni sumus, et nescimus, et umbra est vita nostra super terram. Aut nunquid non hi docebunt te, et referent tibi: et ex corde suo proferent sermones? Nunquid virescit [*Al.* viret] scirpus sine aqua, aut crescit juncus nisi irrigetur? Adhuc in sua radice consistit, et non motetur. Antequam¹³ bibat omnis

1. Pronomen *mea*, quod deerat, ex Augustino et Græco suffecimus.

2. Pro hisce verbis, *et non amplius revertetur oculus meus videre bona*, quæ totidem et in Græco sunt, S. August. tantum habet *et non revertar ad visibilia*.

3. Vitiose legit Martianæus uno verbo *nonne pro non me*, quod restituimus ex Augustino, et Græco quoque textu. Etiam pro *cognoscet*, antea legebatur in instanti minus bene *cognoscit*.

4. Deerat terminalis punctorum nota, quam supplemus.

5. Græcus plus habet ἀνοίξω τὸ στόμα μου ἐν κηρίῳ, κ. τ. λ. *aperiam os meum in amaritudine, etc.* Hebræus haud item. Pro eo qui subsequitur obelo, antea erat asteriscus, quem tamen ipsemet Martian. improbavit.

6. Emendavimus *statuisti*, juxta Græcum κατάταξας et Augustini lectionem: antea haud bene legebatur in prima persona *statui*.

7. Iterum emendavimus *absolves*, juxta Augustinum, Græcumque verbum ἀπαλλάσσεις: pro quo legerat Martian. *absolvens*.

8. Aliter necit S. Augustinus, *a morte ossa mea repuli*. In Græco autem codice postremum hoc verbum, neque sub asterisco invenitur.

9. Suffecimus conditionalem si voculam, quæ deerat ope Græci exemplaris, εἰ ἐγὼ ἤμαρτον. tum Augustinianæ lectionis, quam et propria annotatio confirmat. *Si peccavi, nihil possum tibi facere...* tum paucis interjectis: *Si autem peccatum hominis nec facto, nec dicto tibi nocet, etc.*

10. Legit S. Augustinus in tertia persona *oblitus est*: et Græcus λήθην ἐποίησα.

11. Pro *mane vigilabo*, quod et Græcus textus sonat, ὀρθρῶν, vitiose præferunt Augustiniani libri, *nam evigilabo*. Leviora infra emendamus.

12. In ms. codice error hic est exscriptoris, qui legit, *et externi sumus*, id est, *externi pro hesterni*. MART.

13. Supino errore, qui tamen in antiquis mss. fere obvius est, lectum a Martianæo *vivat* pro *bibat*, quod nos, Græco suffragante textu, πρὸ τοῦ πινῖν, restituimus. Elegantissime autem Augustinus, *nisi*, inquit, *bibat: non enim aliquando viruit impius*.

herba, nonne arescit? Sic igitur erunt novissima hominum, qui obliviscuntur Dominum. Spes enim impii peribit, et non habitabilis erit domus ejus, atque araneis complebitur tabernaculum ejus. Quod et si suffulserit domum suam, non stabit; et cum coperit, non permanebit. Humidus est enim ante solem, et de putredine¹ ejus germen ejus ascendet. In congregationibus lapidum dormit, et in medio lapillorum vivet. Si² deglutierit, locus mentietur eum. Non enim advertisti hæc, quia eversio imputabilis est. De terra autem alterutrum³ germinabit. Dominus enim non⁴ reprobabit innocentem, nec ullum munus impii accipiet. Veracium autem os reprobabit risu, et labia eorum confessione. Inimici autem eorum induentur confusione, et tabernaculum impii non manebit [At. permanebit].

ET RESPONDENS JOB, DIXIT :

Cap. IX. — Vere scio quia ita est. Quomodo

1. Pronomen *ejus*, quod hic legit et Augustinus, et in Græco ipso textu resonat, αὐτοῦ, nos supplemus.

2. Antea erat *si deglutietur*, pro quo nos Augustinianam lectionem secuti, rescripsimus *deglutierit*, et Græcus, εἰς καταπίη.

3. Illic quoque rescripsimus *germinabit*, juxta Græcum ἀναβλαστήσει, et Augustini testimonium: male antea, solemni antiquariorum lapsu, legebatur *germinavit*.

4. Ita et Græcus habet ἀποκαίησεται legit tamen Augustinus *probabil*: addit vero *an*, non reprobabit? *Vel illud*: Impium probabit innocentem.

5. Plurium numero Augustinus *non respondebunt*.

6. Martianæus *in vetustate perducat*: minus bene Græc. ὁ καλαίων.

7. Aliter hocce alterum isocolon legit Augustinus: *Si altior me fuerit (aut celeritate perstrinxerit me), non eum agnoscam*. Ilud scio tamen num quæ parenthesi inclusimus, tanquam ipsius textus verba recitet. Ut ut sit, noster satis bene cum Græco quadrat.

8. Quamquam et Augustinus ita legit, et qui eum hoc proprie loco exponunt, Benedictini editores nihil de Latina ista lectione dubitent, sed Græcam modo satagant emendare, mihi eo magis Latina ipsa de mendo suspecta est, quo certius liquet, ex corrupto, ut volunt, Græco exemplari, esse derivatam. Pro *cætera* penes LXX est κήτη, id est, κήτη τὰ ὑπὸ ὀφρανόν, *cete quæ sub cælo sunt*: atque ut

enim poterit quis justus esse ante Dominum? Si enim velit iudicio contendere cum eo, non⁶ respondebit ei unum de mille. Sapiens est enim sensu, et fortis et magnus. Quis durus fuit coram eo, et mansit? Qui in⁶ vetustatem perducit montes, et nesciunt: qui vertit eos in ira, qui commovet orbem a fundamentis, et columnæ ejus movebuntur. Qui præcepit soli et non oritur, et cætera sidera signat. Qui extendit cælum solus, et ambulat tanquam super terram, super mare. Qui facit arcturum, et vespertinum, et pleiadas, et interiora austri. Qui facit magna atque investigabilia: glorifica et ingentia quorum non est numerus. Si transgressus me fuerit, non videbo: et si⁷ transierit me, nec sic sciam. Si enim morti tradiderit, quis avertet, aut quis dicet illi, quid fecisti? Ipsius enim inavertibilis ira. Ab ipso subdita sunt⁶ cætera sub cælo. Quod si audiat me, et discernat sermones meos ✕ secum. Quod si etiam justus fuero, non exaudiet me. ✕ Judicium ejus

demus ultro, quod putant, labem allatam Græcæ versioni, quæ olim legere fortassis debuisset, κήτοι τῆς ὑπερφανίας, id est, *adjutores superbiciæ*, quod Hebræo textui consonaret: fatendum est tamen, quam dicunt labem longe esse antiquissimam, et multo ante Hieronymum, quem κήτη legisse, non κήτοι, tum reliqua hujusce commatis interpretatio verborum, *quæ sub cælo sunt*, manifesto evincit, cum ipsa vox *cætera* quæ neque Hebrææ quidquam lectioni, nec Græcæ restitutæ κήτοι convenit, sed suoapte se indicio prodit, seribarum vitio depravatam ob eam quam cum *cete* habet similitudinem. Aio itaque non *cætera* scriptum fuisse abs Hieronymo hic loci, sed *cete*: siquidem ex nullo unquam exemplari illam potuit interpretationem excudere; hanc vero propositum hexaplare, sive etiam commune τῶν LXX sponte totidemque litteris sufficiebat, κήτη, *cete*. Optime autem habet et sensus, nam et Virgilius v. Æneid. *immania cete* dixit, ubi videndus est Servius Græcam declinationem proferens, et *scopulosa cete* Statius i. Achill. ut alios nunc taceam. E contrario qui *cætera* posuit, omnino non potuit interpres esse, sed vetus amanuensis, qui duas temere litterulas pro suo captu atque arbitrato supplevit, et cum bene quoad sensum esset ex ea etiam fraude, vel, ut sibi fortasse videbatur, critica emendatione, facile lectoribus suis omnibus ad hunc usque diem imposuit. Imposuit vero jam inde ab ipsius ævo interpretis, nam ipse Augustinus, quem scimus hac usum Hieronymiana interpretatione in annotationum libro, jam tum depravato hujusmodi codice est usus, quod cum ex ejus lectione, tum præsertim ex subjuncta ibi annotatione constat:

rogabo. Si vero invocavero, et ¹ exaudierit, non credam, quod [Al. quoniam] exaudivit vocem meam. Ne forte in turbine me conterat. Multas enim tribulationes meas fecit sine causa. Non enim sinit me respirare; sed implevit me amaritudine. Etenim quia potest obtinet. Nam iudicio ejus quis adversabitur? Quod et si fuero justus, os meum impia loquetur. Quod et si fuero sine crimine, pravus inveniar. Si enim et impio egi in animam ² meam, nescio. Verumtamen aufertur vita mea. Unum est propter quod et dixi: Magnum et potentem disperdit [Al. disperdidit] ira, quia ³ nequam homines in magna morte erunt; sed justus hi deridentur. ✽ Terra tradita est in manus impii. ✽ Facies ⁴ iudicium ejus operit. ✽ Quod si non est, quis ergo est? ✽ Vita autem mea levior est cursore. ✽ Fugerunt, et non viderunt bonitatem. Abierunt quasi vestigium navis, aut quasi aquilæ ⁵ volantis, et quærentis escam. Quod si et locutus fuero, obliviscor dum loquor. Declinans in facio [Al. faciem], et ingemiscam. Commoveor omnibus membris. Scio enim quia impunitum me non dimittis. Et quia sum impius, quare non sum mortuus, sed laboro? Quod si purificatus fuero in nive, et mundatus fuero mundis manibus, satis in sordo me ⁷ tinxisti, et oxsecratum

Ab ipso subdita sunt cætera sub cælo: Excepto, inquit, ipso cælo, id est, rationali creatura, quia si ipsa sibi cætera subdidisset, nunquam per ea quæ subdiderat, puniretur. Vide quam cito, et quam late fraus invaluerit. Nosmet venerandæ antiquitati tantum tribuimus, ut quam falsam ostendimus, mutare lectionem non audeamus.

1. Contrario sensu legit atque interpretatur S. Augustinus et non exaudierit: Græco tamen ipso textu contradicente, qui eam negandi particulam non agnoscit.

2. Illud meam, asterisco prænotandum est, ut in Græco. Pro quod sequitur adverbio verumtamen, vitiose lectum a Martianæo verum autem. Denique iterum præfigendus asteriscus sequentibus unum est, etc. Porro Augustinus ἀπὸς legit, quod dixi: non, propter quod dixi, tametsi istud Græco magis consonat.

3. Satis vitiose, nullo autem ferme sensu, Martianæus legerat neque homines, pro nequam homines, quod nos emendamus.

4. Mendoso, ut alibi ostendimus, hic quoque usus est codice S. Augustinus, qui legit, atque interpretatur, faciens iudicium, pro facies iudicium.

me est vestimentum meum. Non est enim homo sicut ego, cui contradicam: ut veniamus pariter ad iudicium. Utinam esset nobis arbiter, et qui argueret, et qui audiret inter utrumque [Al. utrosque]! Avertat a me virgam ✽ suam, et timor ejus non me terreat. Loquar, et non timeam eum. Non enim ⁶ nunc sum mecum.

Cap. X. — Defecit anima mea in vita mea. Proferam contra me sermones meos, loquar in amaritudine animæ ⁷ + coarctatus, et dicam ad Dominum: Noli me docere impium esse. Quare me taliter iudicasti? Aut bonum est tibi, si inique egero? quia despicias opus quod manus tuæ fecerunt, et ad consilium impiorum animadvertisti? Aut sicut homo perspicit, perspicis, ✽ aut sicut videt homo videbis: aut humana est vita tua, aut anni tui sunt ⁸ ✽ tanquam dies: hominis? Quia perquisisti iniquitatem meam, et peccata mea investigasti. Scis enim me nihil impii [Al. impie] fecisse. Sed quis est qui de manibus tuis eripiat [Al. eripiantur]? Manus tuæ fecerunt me, et finxerunt me, postea vero mutatus percussisti me. Memor esto quod de luto finxisti me, et in terram ⁹ iterum me convertes. Nonne tanquam lac mulsisti me, et coagulasti me ut caseum? Et pelle et carne me in-

5. Asteriscum, quem postremæ tantum voci bonitatem, prætermisissis etiam finalibus punctis, Martianæus præposuerat, nos ad Græci codicis normam huc sensim revocandum initio versiculi. Quod sequitur verbum abierunt, in Hebræo quidem, non autem in Græco resonat.

6. Martianæus minus bene in recto legerat aquilæ volantes et quærentes, quod veteris pronuntiationis est vitium.

7. Iterum vitiose idem legerat tinxisti pro tinxisti, et paulo post non est enim homo, pro non es enim, etc. quæ adeo post S. Augustini suffragium, ex Græco βάλλας et οὐ γὰρ εἶ ἄνθρωπος, nos restituimus. Leviora inferius emendamus.

8. Voculam nunc, Hebræus, Græcus, ipsique Augustiniani libri tacent.

9. Deerat obelus, quem voce coarctatus in Hebræo tacente, necessarium ad Græci quoque codicis normam suffecimus.

10. Præposuimus voci tanquam, asteriscum, quem male Martianæus postposuerat: addidimus et finalia puncta.

11. Pro iterum, mendose legit Martianæus tantum. In Græco est πάλιν. Leviora infra emendamus.

duisti: ossibus et nervis me inseruisti. Vitam, et misericordiam mihi dedisti, et inspectio tua custodivit spiritum meum. Hæc ergo cum in te sint, scio quia omnia potes, nec est tibi impossibile quidquam. Quod si et peccavero, custodies me: ab iniquitate autem non impunitum fecisti me. Quod si et impie fecero, vae mihi: et si justus fuero, non possum respirare. Plenus enim sum opprobrio: et capior sicut leo ad occisionem. Iterum autem commutatus sevissime crucias me. Restauras [Al. Instauras] in me tormenta mea. Ira magna usus es in me, et importasti mihi tentationes. Quare ergo de ventre eduxisti me et non sum mortuus, ut nullius oculi me viderent? Et essem tanquam non fuisset. Quare autem a ventre non sum sepultus protinus? Aut nunquid non est parum tempus vitæ meæ? Patere me, ut requiescam pusillum: antequam eam undò non revertar: in terram tenebrosam, et caliginosam, in terram noctis æternæ: ubi non est lux, nec est videre vitam hominum.

RESPONDENS SOFAR MINÆUS, DIXIT:

Cap. XI. — Qui multa dicit et audire debet. Aut nunquid eloquens, videbitur justus esse? Beatus homo natus², homo brevis vitæ. Noli multus esse in verbis, cum nemo sit qui contradicat tibi. Neque dicas: Justus sum operibus, et sine crimine ✕ fui ante eum. Sed quomodo Dominus loquatur ad te, ✕ et aperiat labia sua tecum, et doceat te virtutem sapientiæ, quia duplex erit super te: et tunc scies, quia digne reddita³ sunt tibi a Deo pro his quæ peccasti. At vestigium Domini invenies, vel ad ultima venisti eorum quæ fecit omnipotens? Sublimior est cælo, et quid facies? Profundior vero inferis quid scis? Aut longior a spatio vel altitudine maris. Quod si everterit omnia ✕ aut congrega-

verit, quis dicet illi: Quid fecisti? Ipse enim novit opera⁴ iniquorum, et videns injusta, non negliget. Homo aliter nutat sermonibus, et vir natus mulieris tanquam onager erit in deserto. Si enim tu mundum posuisti cor tuum, et extendes [Al. extendens] ad eum manus tuas. Si iniquum quid est in manu tua, longe facito illud a te, et iniquitas in domo tua non maneat. Sic enim fulgebit facies tua, tanquam aqua pura, et exspoliabis [Forte exspoliaberis] sordē, et non timebis: et laboris obliviceris, tanquam fluctus qui præterit, et non terreberis: et oratio tua tanquam Lucifer erit: et a meridiano oriatur tibi vita, et confides quia est tibi spes. Et pro sollicitudinibus et curis apparebit tibi pax. Requiesces enim et non erit qui te expugnet, et rogabunt faciem tuam multi. ✕ Oculi autem impiorum tabescent: salus autem relinquet eos: spes enim eorum perditio est animæ.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT:

Cap. XII. — Ergo vos estis soli homines? Vobiscum morietur sapientia? Et mihi quoque est cor, sicut et vobis; sed justus vir et sine crimine venit⁵ in derisum. In tempus enim certum præparatus erat, ut succumberet alius, et domus ejus ut devastaretur ab iniquis. Imo vero nullus confidat, cum sit nequam, se impunitum futurum, quod in iracundiam provocat Deum, tanquam inquisitio in eos non sit futura. Sed tamen interroga quadrupedia, si tibi responderint [Al. respondeant], aut volatilia cæli, si renuntiaverint tibi, et narra terræ, si loquatur ad te. ✕ Et referent tibi pisces maris: ✕ Quis nescit in his omnibus quia manus Domini fecit hæc? Si non in⁶ manu ejus est anima omnium viventium, et spiritus omnis ✕ carnis: hominis.

1. Supino errore, contrario autem sensu, lectum a Martianæo *atere*, pro *patere*. Græcus *κατόν με*. Sed et Augustinus sic legit, exponitque, *patere ergo me, ut requiescam in te*. Hic vero præterea habet *donec* pro *ut*, moxque exaggerare suo ipso sensu videtur, non ipsa textus verba laudare, ubi, addit *antequam eam in pœnas, unde reverti non licet*.

2. Abundat altera hæc vox *homo*, quam neque S. Augustinus, neque Græcus repetit.

3. S. Augustinus, *reddita sint tibi a Domino quæ peccasti*.

4. Propius ad Græcum *ἑψηλός*, positivè idem legit *sublime*.

5. Idem plus habet, *opera hominum iniquorum*: et mox rectius: *homo vero aliter nutat*.

6. Hic autem e mendoso, ut videtur, codice legit cum negandi particula, *fluctum qui non præterit*: tum *terraris* pro *terreberis*.

7. Minus recte Martian. *venit ad risum*.

8. Idem iterum male *in manus* pro *manu*. Græc. *ἐν χειρὶ*.

Auris enim sermones dijudicat, fauces autem gustans escas ✠ sibi. : In multo tempore sapientia est : et in longa vita est scientia. Apud eum est sapientia et virtus, ipsius est consilium et intellectus. Si destruxerit, quis ¹ aedificabit? Si cluserit ✠ circum hominem ², quis aperit? Si prohibuerit aquam, siccabit terram. Quod si emiserit ³, perdet evertens terram. Apud ipsum imperium et fortitudo, et disciplina, et intelligentia. Qui ducit consiliarios [Al. consultatores] captivos, iudices autem terrae in pavorem misit [Al. mittit]. Qui collocat reges super sedes ✠ et circumdedit balteo renes [Al. lumbos] eorum. : Qui emittit sacerdotes captivos, et potentes terrae evertit. Qui permutat labia fidelium, et intelligentiam senum cognovit : effundens ignobilitatem super principes, et humiles sanans. Qui revelat profunda de tenebris : et ⁴ produxit in lucem umbram mortis, ✠ decipiens gentes, et perdens eas, : sternens gentes et in via deducens [Al. in viam ducens] eas. Reconcilians corda principum ✠ populi : terrae : seduxit autem illos in via [Al. viam] quam non noverant. Tractabit tenebras et non lucem, et errabunt sicut ebrius.

Cap. XIII. — Ecce haec omnia vidit oculus meus, et audivit auris mea, et novi quae et vos nostis. Et ✠ quidem : ego non sub vobis insipientior : imo vero et ego ad Dominum loquar, et arguam in conspectu ejus, si voluerit. Vos autem estis medici iniqui, et curatores malorum omnes vos. Utinam contingat vobis obmutescere! Et reputabitur vobis in sapientiam. Audite ergo objurgationem oris mei. : Iudicio autem labio-

rum meorum intendite. Nonne ante conspectum Domini loquimini, et ante conspectum ejus profertis dolum? An subtrahitis vos ipsos iudices fieri? Optimum erit, si discusserit vos. Si enim omnia facientes adjiciemini ei, hic nihilominus ⁵ arguet vos. Quod si et occulte personas mirati fueritis, nonne censura ejus terrobit vos, et timor ejus decidet in vos? Et erit gaudium vestrum in cinere : corpus autem luteum. Obmutescite, ut loquar ✠ ego : et requiescam ab ira; apprehendens carnes meas dentibus meis, et animam meam ponam in manu ⁶. Licet occidat me ille, qui potens est, quia [Al. qui] et capit, tamen loquar, et coram eo arguam ⁷, et hoc mihi eveniet in salutem. Non enim ante conspectum ejus dolus introibit. Audite, audite sermones meos, quos referam vobis audientibus. Ecce ego appropinquo iudicio meo. Scio ego quia justus inveniar. Quis est qui dijudicetur mecum ✠ ut nunc obmutescam et desinam. : Duo concede mihi, ✠ tunc a facie tua non abscondar. : manum aufer a me, et timor tuus non me terreat. Deinde vocabis, et ego audiam : loqueris, et ego respondebo tibi. Quot sunt iniquitates meae, et peccata mea quae sunt, doce me. Quare a me abscondis? Aut putas me esse contrarium tibi, et quasi folium quod a vento movetur, vereris? An tanquam feno quod rapitur, contrarius es? Quia conscripsisti adversum me mala, et imposuisti mihi peccata juventutis, et imposuisti in compede [Al. compedes] pedem meum, et observasti omnia opera mea. Radices pedum meorum contemplatus es, qui veterasco sicut uter, aut velut vestimentum, quod a tineis comestum est.

1. Hoc quoque juxta Græc. et S. Augustinum egimus *aedificabit*: Martian. *aedificat*. Obelum præterea, quem verbis *quis aperiet*, ex corrupto suo codice ipsemet invitus præposuerat, sustulimus.

2. Frustra anteposito veru jugulatur *quis aperit*? Quia hæc duo verba reperiuntur in Hebræo, et manca uno membro remaneret oratio absque illis. MART.

3. Interserit S. Augustinus *et* particulam : *Si et emiserit*. Tum nos *perdet*, ex ejus testimonio et Græco ἀπολείω emendavimus, pro quo vitiose lectum a Martian. *prodiet*.

4. Martian. *perduxit*, minus bene : qui et paulo post, quemadmodum sæpius alibi, finalia puncta, quæ asterisci continentiam terminant, prætermisit.

5. Superfluous hoc loco ponitur asteriscus cum sequenti dictione. Sensus enim, remoto *quia*, perfectus est; nec illud scriptum legitur in volumine Hebraico. MART.

— Præfixo asterisco addit Martian. *quia*, quam ipsemet notam, ac vocem adscititias, ac temere intrusas in suo ms. fatetur. Forte *via*, legendum erat pro *quia*, eaque varians lectio erat margini apposita *via ejus* pro *et*, ut Alexandrinum exemplar Gr. ὁδὸν αὐτοῦ pro αὐτῶ.

6. Supplendum videtur pronomen *mea*, quod in Hebr. et Gr. ipso textu resonat.

7. S. Augustinus addit nos, Gr. ὑμᾶς, vos, Heb. neutrum habet. Leviora quædam infra emendavimus.

Cap. XIV. — Homo enim natus de muliere brevis vitæ, et plenus iracundiæ: et sicut flos cum floruerit, decidet, fugitque ut umbra, et non permanet. Nonne etiam hujus curam habuisti, et hunc venire fecisti in iudicium coram te? Quis enim erit mundus absque sorde? Nec unus quidem, etiamsi unius diei fuerit vita¹ ejus ✱ super terram. : Dinumerati enim sunt menses ejus² apud te. Tempus definisti, et non transit. ³ Discede ab eo: sine requiescat, et placeat ei tanquam mercenario dies sua. Est enim arbori [*Al. arboris*] spes. Quia si excidatur, itorum floret, et germen ejus non deficiet. Nam si sonuerit radix ejus in terra⁴, atque in petra fuerit mortuus truncus ejus, ab odore aquæ florebit, et faciet fructum sicut novella. Vir vero cum mortuus fuerit, abiit; et cum ceciderit homo, jam non erit: tempore enim minuatur mare, et flumen deseritur, et siccatur. Homo autem cum dormierit, non exsurget. Usquequo cælum est, non consuetur, ✱ et non suscitabitur de somno suo. : Atque utinam apud inferos me custodisses, et abscondisses me, donec requiesceret ira tua, et statuisses mihi tempus in quo memoriam mei faceres! Si enim mortuus fuerit homo vivet consummatis diebus vitæ suæ? Sustinebo usquequo denuo faciam: deinde vocabis, et ego respondebo tibi. Opera autem manuum tuarum ne improbes. Cogitationes meas dinumerasti, et

nihil te latuit peccatorum moorum. Signasti in sacculo iniquitates meas: annotasti si quid inivitus erravi. ✱ Et quidem [*Al. Equidem*] mons cadens defluit ✱ et petra veterascit in loco suo⁵. Lapidēs consumuntur aquis, ✱ et alluvione frequentium gurgitum minuitur arena terræ, : spem vero hominis perdidisti. Impulisti enim in finem, et abiit: mutasti faciem ejus, dimisisti eum. Et cum multi fuerint [*Al. fuerunt*], filii ejus, nescit: si autem et pauci, ignorat ✱ de eis, : sed carnes⁶ ejus ✱ super eum⁷ doluerunt: et anima ejus super eum luxit.

RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, DIXIT:

Cap. XV. — Nunquid sapiens respondebit in spiritu scientiæ, et implebit [*Al. implevit*] dolore ventrum, arguens in verbis quibus non oportet, in sermonibus quibus nihil proderit ✱ in eis? Nonne tu repulisti timorem, et locutus es tales sermones ante conspectum Domini? Quia reus es sermonibus oris tui, et elegisti linguam malorum, arguat te os tuum et non ego, et labia tua contradicant tibi. Quid enim? Nunquid primus homo natus es, aut⁸ ante colles concretus es: aut arcana Domini audisti, aut in te solo est sapientia? Quid enim nosti quod non novimus, aut quid intelligis quod non nobiscum est? ✱ Sed et senex et decrepitus in nobis est: ✱ anti-

1. Asteriscum hic loci, pro + obelo, imperitia scriptoris invenimus appositum. Quis enim nesciat obelis, non asteriscis fuisse notata ab Hieronymo quæ in LXX legebantur, et in Hebræorum voluminibus non erant? Itaque similes emendationes ac mutationes facile nobis permittimus; ubi exploratum habemus, quid ab Hieronymo, quid a librariis dormitantibus derivatum fuerit in mss. codicibus Latinis. MART.

2. Septuaginta, *apud eum*, sive *ab eo*, *καρ' αὐτοῦ*. at melius in ms. *apud te*, juxta Hebræum *יְהִי אִתְּךָ*, id est, *tecum*, vel *apud te*. MART.

3. Notat Olympiodorus in quibusdam exemplaribus sic legi: *Recede a me, ut requiescam, et victu seu mercede contentus sim, sicut mercenarius*. MART.

4. *Sciendum est*, inquit Polychronius, *quod Hebræus pro illo in petra, habet in cinere, prioris versus consequentia, et rei ipsius natura ita postulante. Aquila autem in pulvere, et Theodotio in humo, cum Hebræico fonte consentientes, reddiderunt; qui etiam pro voce, ῥῶδαυρος, interpretati sunt, κορυβῆ, id est, truncum pro surculo. Rursus*

Græcus, faciet messem, a fine, dixit: Hebræus autem rem ipsam respiciens, fructum faciet. Utrobique vero idem sensus servatur. Ms. codex concordat cum Hebræico in ultima voce fructum faciet. MART.

5. Asteriscorum et punctorum finalium notas, ut sæpe alibi, hic quoque non semel restituimus.

6. Hic pro asterisco ✱ posnerat exscriptor + obelum, sed manifesto errore, quem emendavimus ad fidem Hebræi codicis. Notandum vero in sequenti *super eum*, nullum esse appositum signum in ms. Alexandrino ad finem hujus capituli: etsi minime reperiantur hæc in LXX Romanæ editionis. MART.

7. Aliter Martian. hæc junxerat interjecto puncto, *super eum. Diluerunt, etc.* haud bene.

8. Olymp. et Polych. in catena Græcorum patrum: *Neque ante colles concretus es, vel (ut Hebræus habet) conceptus es... Neque constitutionem Domini audisti, pro quo Aquila arcana, Theodotio mysterium, Symmachus vero colloquium, reddidit: Hieronymus cum Aquila consentit, dum Latine interpretatur, aut arcana Domini audisti, etc.* MART.

quior patris tui diebus. Nunquid parum peccasti, et vulneratus es graviter? ; Nimis elatus es. Quid ausum fuit cor tuum, et quid sustinuerunt oculi tui: quia in furore erupisti contra Dominum: et protulisti ex ore tuo sermones tales? Quid enim est homo, ut sit sine crimine? Aut sit natus justus ex muliere? Si in sanctis ✠ ejus: non est fides, et cælum non est mundum ante eum, quanto magis abominabilis vir, bibens iniquitates ut potum! Narrabo tibi, audi me, et quæ vidi, annuntiabo tibi, quæ sapientes dixerunt, et non celaverunt parentes suos. Ipsi solis data est terra, nec supervenit illis quisquam extraneus. Omnis vita impii in solitudine est: et numerati anni dati sunt potenti, et timor in auribus ejus. Cum putaverit se esse jam in pace tunc eversio venit ei. Non credit [Al. credet] converti a tenebris. Jam enim traditus est in manibus ferri, et decretus est in escam [Al. esca] vulturum, et novit in semetipso quod servatur ad ruinam. Dies enim tenebrarum terreat eum. Necessitas et tribulatio tenebit eum. Sicut dux in prima acie decidet¹, qui elevavit manus contra Dominum [Al. Deum], et contra Dominum omnipotentem contumax fuit, et cucurrit contra eum contumeliose ✠ in crassa cervice scuti sui, ✠ quia² operuit faciem ejus in adipo suo ✠ et fecit capistrum super femora. Habitat civitates desertas, intret in domos quæ non habitantur. Quæ enim ille³ paravit, alii auferunt, et non ditabitur, nec permanebit substantia ejus.

1. Augustinus *qua*: neutrum Græcus probat, sed *quia* βα.

2. Hebræus habet *cor*; ac si diceret, *facultas animæ visibili luxu et deliciis obæcata est*; pro illo vero *peristomium* (ms. *capistrum*), habet *pinguedinem et diploidem*, etc. Hæc Olympiodorus in catena Gr. PP. MART.

3. Idem plurium numero, *quæ enim illi paraverunt, alii auferunt*.

4. Omissa sunt isthæc in ms. codice, ubi exscriptor spatium sufficiens vacuum reliquit ad ea describenda miniaceo colore, ac litteris majusculis. Quod in aliis mss. factum conspicimus: nam in multis desunt sæpius tituli et litteræ initiales. MART.

5. Restituimus ad Græcum exemplar, et Augustini lectionem, *consolatores malorum omnes*, pro quibus erat, *consolatores mali vos omnes*.

— Pro quo Aquila, inquit Olympiodorus *consolatores laborum*, Theodotio *consolatores molestiarum*;

Non mittet [Al. immittet] super terram umbram, nec effugiet tenebras; sed stirpem ejus arefaciet ventus, et decidet ejus flos. Non speret se permanere: vana enim evenient ei. Præcisio ejus ante horam corrumpetur, et germen ejus non videbitur. Vindemietur tanquam uva acerba ante tempus. Decidat tanquam flos olivæ. Testimonium enim impii mors, et ignis comburet domos eorum qui munera accipiunt. Concipiet in ventre gemitus, et evenient ei vana, et venter ejus portabit dolum.

*RESPONDENS AUTEM JOB, AIT:

Cap. XVI.— Audivi talia multa. Consolatores⁴ malorum omnes. Quid enim? Nunquid ordo es in sermonibus spiritus? ✠ Aut in quo molestum tibi erit, quia respondebis. ✠ Et ego secundum vos loquar [Al. loquor]. Si subjecta esset anima vestra pro mea, loquerer vobis sermonibus, et moverem super vos caput meum. Esset virtus in ore meo, et labia moverem, et non parcerem. Si enim loquar, non⁵ dolebo vulnere, quod si taceam, nihilominus terebrabor. Nunc autem lassavit me⁶ dolor; et fecit stultum, et putrem ✠ apprehendisti me, et in testimonium factus sum, ✠ et surrexit super me mendacium meum, ✠ contra faciem meam⁷ respondebit. ✠ Iracundia enim usus dejecit me, fremuit super me dentibus. Sagittæ piratarum ejus super me deciderunt, acie oculorum irruit. Acriter percussit me⁸ in genibus, et simul concurrerunt in me. Tra-

Symmachus autem dilucidius reddidit *consolatores omnes odiosi estis*. MART.

6. Falso legerat Martianæus, *non dolebo vulnera*, pro *non dolebo vulnere* juxta Græcum, οὐκ ἀλγήσω τὸ τραῦμά μου, quemadmodum S. quoque Augustinus legit.

7. Nomen *dolor*, quod proprie in Græco non est, ne ipse quidem Augustinus novit.

8. Apud S. Augustinum *respondi*, qui mox *enim* adverbium rectius prætermittit: tum vero omnium optime *dejecit me*, legit juxta Græcum μετέβαλλέ με, quemadmodum et nos restituimus. Satis autem vitiose ac nullo ferme sensu Martianæus ex corrupto suo ms. excuderat, *defecit me*.

9. Malim equidem *in genas* legi, quod et Hebræus præfert ייך, ac facile existimariū Origenianum quoque exemplar εἰς σιαγόνα olim prætulisse. Verum cum etiam Augustinus in Latino suo codice inveniret *in genibus*, et Græcus habeat εἰς τὰ γόνατα, propius ad finem est opinari, jam inde ab Hieronymo

didit enim me Dominus in manus iniqui, et inter impios projecit me. In pace cum essem, discerpit me, et tenens comam meam divulsit [Al. devellit]. Statuit me sicut signum¹. Circumdederunt me lanceis emittentes in rones moos, et [Al. tacet et] non pepercerunt. Effuderunt in terra fel meum, dejecerunt me prostratione magna. Cucurrerunt ad me potentes, cilicium assuerunt corio meo, ² virtus enim mea in terra extincta est, venter meus combustus est a fletu, et super palpebras meas umbra³ mortis. Iniquitas nulla erat in manibus meis, sed oratio mea munda. Terra ne operiat super sanguinem carnis meæ, nec sit locus clamori meo. Et nunc ecce in cœlis est testis meus, et conscius meus in excelsis. Ascendat deprecatio mea ad Dominum, et ante conspectum ejus distillet oculus meus. Dijudicetur vir cum Domino ✽ sicut filius hominis ad proximum suum, : anni enim dinumerati venerunt mihi, et viam qua [Al. per quam] non revertar, ingrediar.

Cap. XVII. — Defeci, agitalus spiritu. Oro ut sepeliar, et non contingit mihi. Preces adhibeo cum labore. Et quid feci? Furati sunt externi bona mea. ✽ Quis est iste? Ad manum meam ligetur. ✽ Quia cor eorum abscondisti a prudentia, ✽ propter hoc non exaltabis eos. ✽ Partim annuntiantur mala, et oculi super filios eorum tabuerunt. : Posuisti autem me in loquelam nationibus, et in risum illis deveni. Obscurati sunt ab ira [Al. ob iram] oculi mei, et expugnatus

sum valde ab omnibus, et mirati sunt super hæc [Al. hoc] veraces. Justus autem super inimicum consurgat, et obtineat fidelis viam suam et purus manibus sumat audaciam. Quapropter omnes convertimini, et venite. Non enim⁴ invenio in vobis veritatem. Dies mei transierunt in calamitatibus : et concussæ sunt compages cordis mei. Noctem in diem posuerunt. Lux prope faciem tenebrarum, Si sustinero, inferi erunt domus mea. In tenebris stratus est lectus meus. Interitum appellavi patrem meum, matrem meam, et sororem tabem. Quæ est enim mihi jam spes? Aut bona mea videbo : aut mecum ad inferos descendent? Aut pariter in cinerem descendemus.

RESPONDENS AUTEM BALDAD SAUCHITES, DIXIT :

Cap. XVIII. — Quousque non es taciturus? Cohibe te, ut et nos loquamur. Cur ut quadripedia tacuimus coram te? Abulitur te iracundia. Quid enim? Si tu mortuus fueris, sub cœlo non habitabitur : aut subvertentur montes a fundamentis, et lumen impiorum exstinguetur, nec splendet flamma eorum? Lux ejus erit [Al. fuerunt] tenebræ in domo, et lucerna super eum exstinguetur. Capiant⁵ infimi substantiam ejus, et erret concilium ejus. Immissus est enim pes ejus in laqueum [Al. laqueo], et in rete implicabitur. Veniant super eum laquei, ✽ confortabit [Al. confortavit] super eum sitientes, : absconditus est super terram funiculus ejus, ✽ et captio

ævo fuisse Græcas voces, εἰς σαγήνια, ob litterarum similitudinem a librariis depravatas in has εἰς τὰ γόνατα : atque ejusmodi exemplari s. quoque usum esse interpretem, cum nullum ferme esset boni sensus dispendium. Hinc certe, cum pridem in *genas* rescribere statuissemus, probavimus demum Augustinianam lectionem hanc magis : quam enim e suo ms. excuderat Martianæus uno verbo *ingens*, sive pro *in genas*, sive pro *in gentibus*, depravatam velis scribarum oscitantia, manifesto mendosam ac falsam pati haud potuimus.

1. Iterum manifesto errore laborabat Martianæi lectio *circumdederunt lanceas*, quam ex S. Augustini testimonio, Græco jugiter textu, ἐκδύλωσάν με λόγχαις, suffragante, emendavimus.

2. Falso Martianæus versiculum istum *virtus enim mea in terra extincta est*, præfixo obelo jugulaverat, perinde ac si esset Græcum assummentum quod in Hebræo archetypo non haberetur. Verum

est illa omnium fere luculentissima in Hebræo sententia, ועללתי בעפר כרני, quod, est ad verbum, *et infirmavit in pulvere cornu meum*, quod commodius Græci interpretantur, τὸ δὲ στένος μου εἰς γῆν ἐσβέσθη. *Robur autem meum in terra extinctum est*. Ad finem itaque Hebræi textus obelum sustulimus.

3. Videtur vox *mortis*, ad Alexandrini codicis normam asterisco insignienda.

4. Martianæus *annuntiantur*, minus bene, ut et illud, quod postremum asteriscum omiserat, quem nos suffecimus.

5. Minus hic bene Augustini codex, *invenit in vos veritatem*. Paulo autem post, *convulsæ* pro *concussæ*.

6. S. Augustinus, *accipiant*, quod idem est. Verum quod *infirmi* legimus, pro quo villose Martianæus *infirmi*, illius testimonio debemus, et Græco textui, ἐλαχιστοι, ad ejus fidem leviora quædam infra castigantur.

ejus in semita [*Al.* semitis]. Per circuitum : perdant eum dolores, et multi circa pedes ejus veniant in angustia famis. Ruina enim ei præparata est magna. Comedantur rami pedum ejus, et devoret decora ejus ✽ matura : mors. Rumpatur de habitaculo ejus sanitas, et teneat eum necessitas causæ regalis. ✽ Habitat in tabernaculo ejus¹, in nocte ejus. ✽ Aspergentur speciosa ejus sulphure. ✽ Subter radices ejus siccabuntur, ✽ et de sursum irruet messio ejus. : Memoria ejus pereat de terra², ✽ et non sit nomen ejus in facie platearum : et pellatur de lumine in tenebras : et non sit cognoscibilis in populo suo, nec resalvetur sub cælo domus ejus; sed in populo ejus vivat alteri. Super eum genuerunt infimi, et proceres tenuit miraculum. Hæc sunt domus impiorum, et hic est locus ignorantium Deum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

Cap. XIX. — Quousque fatigatis animam meam, et destruitis me verbis? Scitote tantum, quia Dominus [*Al.* Deus] fecit mihi sic. * Detrahitis me, et non erubescitis incumbere mihi. Sed esto, vere ego erravi, et apud me habitat error + ut loquerer verbum, quod non oportebat, + et sermones mei erant, et non sunt in tempore. : Cur autem vos in me exaltamini, et exprobratis mihi opprobrium? Scitote ergo quia Dominus est qui me turbavit : et vallum

suum circa me circumdedit. Ecco * rideo opprobria, et non loquar : clamabo, et nusquam est judicium. * ✽ Circumseptus sum, nec vado. In vultu meo tenebras posuit, et gloria me exiit, et abstulit coronam de capite meo, et dirupit me undique, et * abii. Excidit tanquam arborem spem meam. Sævissime abusus es me in iracundia : et arbitratus est me tanquam inimicum. Simul venerunt tentationes ejus, ✽ et fecerunt per me viam suam, ✽ et circumdederunt tabernaculum meum. : Fratres mei recesserunt. Cognoverunt alienos magis quam me, et amici mei immisericordes facti sunt. Non curaverunt me proximi mei, et scientes nomen meum obliti sunt me. Vicini domus, atque ancillæ meæ ✽ quasi alienum reputaverunt me : extraneus eram coram eis. Servum meum vocavi, et non respondit. Os meum deprecabatur : et rogabam uxorem meam. Invocabam [*Al.* invocavit] + blandiens : filios ✽ uteri mei, : et illi in perpetuum despexerunt me. Cum surrexero loquentur ad me. Abominati sunt me, qui noverant me, et quos dilexeram consurrexerunt in me. In cute computruerunt carnes meæ, et ossa mea in dentibus meis sunt. Miseremini mihi, miseremini mei, o amici ! Manus enim Domini est, quæ tetigit me. Quare me persequimini sicut et Dominus? De carnibus meis non satiamini. Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei, et ponantur in libro in perpetuum ✽ in stylo ferreo : et plumbo : aut

1. Idem Olympiodorus non otiose in hunc locum ista annotavit : *Alia autem exemplaria pro eo, in nocte ejus, habent, in corpore ejus. . . . Theodotio : habitabit in tabernaculo ejus rerum omnium egestas. Hebræus autem amplius quiddam dicens, habet, Habitabit in tabernaculis non suis, id est, vagabundus in aliorum ædibus commorabitur.* Cæterum qui interpretantur, *in nocte ejus*, abjecto *in mem* ex hodierno Hebræo מַבְּלִי לוֹ *mibbeli-lo*, legebant בְּלִילוֹ *ballajelo* ; hoc enim significat, *in nocte ejus.* MART.

2. Superiores proxime tres asteriscos, addita in fine crassiorum punctorum nota, ad codicis Alexandrini regulam restitimus, ubi iste asteriscus soli præfigitur negandi particulæ *non*, idque, ut videtur, verius, quod tantum monere volumus. Post vocem *platearum* August. addit *ubi erat*, quæ tamen verba in nullo originali textu inveniuntur.

3. Pro *detrahitis*, invenit in suo ms. Martianæus *decies trahitis*, quod ipsemet improbavit.

4. Primum hæc verba *rideo opprobria, et non loquar*, obelo liberavimus, quo plane immerito a Martianæo confodiebantur, cum manifesto sint in Hebræo, quem consulere debuisset, אָצַק עָסָם וְלֹא אָעֲנֶה : ad verbum, *vociferabor opprobria, et non audiar* : quæ Græci paulo liberiori sensu converterunt, γελῶ (vel λαλῶ) ὀνειδῶ, καὶ οὐ λαλήσω *Ridebo (vel dicam) opprobria, et non loquar.* Deinde ipsam Martianæi lectionem emendavimus, nam *rideor* legerat pro *rideo*, quod ferme contrarium sensum reddit : tum *opprobrio* pro *opprobria*, tametsi in idem utrumque recidit, et Græca quædam exemplaria ipsa ὀνειδῶ, pro ὀνειδέω legant. Sed hæc magis probatur August. qui etiam *loquor* in instanti habet pro *loquar*.

5. Hoc loco positus erat obelus +, pro asterisco ✽. Hunc pro falso codicis obelo asteriscum de suo Martianæus substituit. Nobis ad Alexandrini ms. fidem utramque notam exsulare satius videtur.

6. Falso legerat Martian. *abii*. Libri omnes in prima persona, ut nos restitimus, præferunt.

✱ in testimonium [Al. testimonii] : in petris sculpanitur ? Scio enim quia æternus est qui me resoluturus est. Super terram resurget cutis mea quæ hæc patitur. A Domino enim mihi hæc contigerunt, quorum ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit et non alius, et omnia mihi consummata sunt in sinu. Quod et si dixeritis, quid dicemus contra eum, et radicem sermonis inveniemus in eo ? Timete et vos ✱ a gladio. : Ira enim super iniquos veniet, et tunc cognoscetis ✱ quia est iudicium.

RESPONDENS ¹ AUTEM SOPHAR MINÆUS, AIT :

Cap. XX. — Non sic sperabam contradicendum te hæc. Nec [Al. non] enim ² intelligitis magis quam ego. ✱ Eruditionem confusionis meæ audiam, ✱ et spiritus sapientiæ respondit mihi. ✱ Nunquid hæc nosti a sæculis ex quo positus est homo super terram ? Jucunditas impiorum ruina magna est ; et gaudium iniquorum perditio est. Si ascenderent in cælum munera ejus, et victima ejus nubes tetigerit ³ + cum putaverit se jam stabilem esse : in fine peribit ; et qui noverunt eum, dicent : Ubi est ? Tanquam sonus avolans, nusquam comparet : et volavit velut phantasma nocturnum. ✱ Oculus videbit, et non adjiciet ✱ et ultra non cernet eum locus ejus, ✱ filios ejus disperdat impius, ✱ et manus ejus succendantur [Al. succendantur] doloribus. ✱ Ossa ejus repleta sunt ⁴ juventute ejus, ✱ et cum illo in cinere dormient. ✱ Si dul-

cis fuerit in ore ejus malitia, ✱ abscondet eam sub lingua sua. Parcet ei, et non relinquet eam, et tenebit eam in medio gutture suo, et non poterit subvenire sibi. Fel aspidis in ventre ejus. Divitiæ inique congregatæ evomentur. De ⁵ domo ejus protrahet eum Angelus, et ⁶ furorem draconum mulgebit. Interficiat illum lingua colubri, et non videat mulctram pecorum, neque pabula mellis et butyri. In vanum et frustra laboravit divitias, de quibus non est gustaturus : quæ egerentur, ut durum quid quod mandi non potest, nec glutiri. Multorum enim validorum domos confregit : et habitacula diruit, nec instauravit. ⁷ Non est salus substantiæ ejus. ✱ In desiderio suo non salvabitur. ✱ Non erunt reliquiæ de cibis ejus : ideo non florebut bona ejus. : Cum putaverit se repletum esse, coarctabitur, et omnis necessitas super eum veniet. Si quomodo impleat ventrem suum, emittet super eum furor iracundiæ. Pluet super eum dolorem, et non liberabitur de manu gladii. Vulneret eum sagitta ærea, pertranscat corpus ejus ⁸ + jaculum. : Fulgura in habitaculis [Al. tabernaculis] ejus, ✱ discurrant super eum terribiliter : et omnes tenebræ in eo maneant. Comedat eum ignis inextinguibilis, lædat advena domum ejus, et detegat cælum. iniquitates ejus, terra adversetur ei : trahat domum ejus perditio in finem. Dies iræ superveniat illi. Hæc pars hominis impii a Domino, et possessio honorum ejus ab episcopo.

1. Hæc omissa in ms. incuria librarii, supplevimus ex interpretatione LXX, qui pro *Naamathite*, *Sophar Minæum* dicunt. **MARR.**

2. Minori numero penes Martianæum *intelligis* : Græcus et Augustinus, quos sequimur, in plurali legunt.

3. Non quod nihil his verbis in Hebræo respondeat, Obelo prænotantur ; sed quod alia ibi, unoque comprehensa sit verbo sententia, כנלל, id est, *quasi sterces ejus*, Hieronymus vertit, *quasi sterquilinum*, Græci autem aliter eam videntur legisse, neque adeo in Alexandrino codice locum hunc jugulant.

4. Expunximus juxta Augustini lectionem et Græcam in præpositionem, quam Martianæus inseruerat ; asteriscos autem duos aut tres, qui deerant, commatum initis præfiximus. At qui duo subsequuntur post verbum *dormient*, in nupera Alexandrini cod. editione non sunt.

5. Isthæc Græcorum propemodum omnium, ipsorumque hexaplarium codicum, e quibus Hieronymus transtulit, lectio ἐξ οἰκίας, *de domo*, librariorum corrupta est, sive incuria, sive perversa cura pro ἐκ κοιλίας, *de ventre*, juxta Hebræam יננכס, quam ipsemet Hieronymus in sua ex Hebraico versione novit. Olympiodorus quoque in hunc locum auctor est, reliquos interpretes vertisse ἐκ γαστρῆς.

6. Minus bene in eo, quo usus est Augustinus, exemplari, *furore draconum fulgebit* : sed neque satis bene hic erat *mulcebit*, quod nos, recto cogente sensu, in *mulgebit* convertimus : Græce est θλάσει. Mox pro *mulcturam* ex Augustino rescripsimus *mulctram*.

7. Nupera codicis Alexandrini editio ex hoc loco asteriscos exorditur, quos per quinque incisa, usque ad finalia, quæ nos suffecimus, puncta continuat.

8. Mutatum est hic loci asteriscus in obelum : quia imperitia exscriptoris, vel incuria signum isthoc ✱ in ms. positum erat pro +, quod substituiimus. **MARR.**

RESPONDENS ¹ AUTEM JOB, AIT :

Cap. XXI. — Audite, audite sermones meos, et non sit mihi a vobis hæc consolatio. Sufferte me, ego autem loquar, et ita demum ridebitis me. Quid enim? Nunquid humana est castigatio mea? Aut quare non irascar? Respicite ad me, et admiramini, et ponite manum sub mento. Si enim recorder, perturbor; et tenentur carnes meae doloribus. Quare impii vivunt, et senescunt in divitiis? Semen eorum secundum desiderium ² animæ; et nepotes eorum ante oculos. Domus eorum abundantes, et timor nusquam, nec flagellum Domini est super eos. Vaccæ eorum concipientes non abortant, et foeta eorum salvavit, et peperit. * Et mittunt sicut ³ * infantes suos; et permanent sicut vetustæ oves eorum. Et parvuli eorum ludo se provocant. Tenent psalterium et citharam, et lætantur ad vocem * organi. Et finierunt in bonis vitam suam, atque in requie inferi dormierunt. Dicunt autem Domino: Discede a nobis. Nosse vias tuas nolumus. * Quid est Dominus quia servivimus ei? * Aut quæ utilitas, quia ⁴ obediemus ei? Erant autem in manibus eorum bona. Sed facta impiorum non respicit. Imo vero lucerna impiorum exstinguetur, et superveniet eis ever- sio. Dolores autem tenebunt eos ab ira, et erunt sicut palea in vento, et sicut pulvis quem abstulit turbo. ⁵ Deus, deficiant filii * ejus: bona

ejus. * Redde ei, et sciet. Videant oculi ejus necem suam, et a Domino non salvetur. * Quia nulla voluntas ejus in domo sua post eum, * licet numerus mensium ejus dimidiatus sit. Nunquid non Dominus qui docet sensum et scientiam, ipse ⁶ etiam homicidas judicat? * Hic: morietur in robore simplicitatis suæ, totus in abundantia et felicitate. Intestina ejus plena sunt adipo, et medulla eorum diffunditur. Alius vero moritur ab amaritudine animæ suæ, non comedens quidquam boni. Et simul in terra dormient, et putredo operiet eos. Itaque scio, vos audacter [*Al.* audaciter] mihi insistere * quia dicitis: Ubi est domus principis, * et ubi est velamen in tabernaculis impiorum? * Interrogato eos qui transeunt per viam, * et signa eorum non ignorabitis. * Quia in die perditionis salvatur malus, * in diem iræ deducen- tur. * Quis annuntiabit coram eo viam ejus, * et quæ ipse fecit, qui reddet ei? * Et ipse in sepulera [*Al.* sepulcrum] deductus est, * et super acervum vigilavit. * Dulces ei fuerunt lapilli [*Al.* lapides] torrentis, * et post eum omnis homo sequitur, * et ante eum innume- rables. Quomodo ergo consolamini me inani- ter? Requies enim mihi a vobis nulla est.

RESPONDIT AUTEM ELIPHAZ THEMANITES, ET DIXIT :

Cap. XXII. — Nonne Dominus est qui docet sensum ⁷ et scientiam, * et habitare facit super

1. Prætermissa initia capitulorum supplere cogi- mur sæpius cum ea quæ titulorum loco ponuntur, notariorum diligentiam effugerint. **MARR.**

2. Placeret magis unam obelo confodi vocem *desiderium*, non et quæ subsequitur *anima*. Conjicio autem LXX, aliter Hebræum legisse, et pro **לְפָנַי**, quod est *coram eis*, scriptura perquam simili legisse **לְפָנַי לְאֵלֵינוּ**. Quod interpretati sunt *κατὰ ψυχὴν*, *juxta animam*; neque enim videntur potuisse aliter animæ vocabulum hic comminisci.

3. Excidit, ni fallor, exscriptori verbum *pecus*, aut *greges*, quod in Hebraico scriptum legitur: sensus quoque nullus, vel imperfectus est absque hac voce. Deinde secundus asteriscus in hoc versiculo superfluum videri potest; quoniam tota isthæc sententia ex Hebr. voluminibus addita interpreta- tionem LXX sufficienter notetur sub uno asterisco. **MARR.**

— Non superat in Græco apographo, quæ hic duobus asteriscis designatur, pericope. Satis autem erudite notatum Martiano, videri excidisse verbum *pecus*, aut *greges*, quod in Hebraico resonat **בְּעֵצֵי**, et sine quo nullus aut imperfectus est sensus: quin

etiam potuisse unico asterisco sententiam hanc ex Hebræo, sive Theodotione Septuagintavirali editioni additam illustrari. Tum pro eo quod est, *vetustæ oves*, Augustinus ex inemendato, ut videtur, codice legit, *vetustate oves*.

4. Conjicio ex Græco verbo ἀπανησώμεν, istud *obediemus*, Latinorum esse amanuensium errorem pro *obviemus*, cujus est fere similis scriptura. Augustinus hunc locum præfert.

5. Videtur asterisco illustrandum nomen *Deus*, quod etiamnum in Græco desideratur. *Levia* quæ- dam alia infra emendamus.

6. Minus bene penes August. *ipse enim homicidia judicat*. Qui subsequitur asteriscus, non, ut Marti- anus posuerat, totum versiculum, sed unicum pro- nomen *hic* illulescere facit, quod adeo finalibus punctis conclusimus.

7. Longius hic locus ab Hebræo abludit: Græcus autem, quæ sequuntur sub asterisco, verba non retinet. Confer utrumque textum: nos finalia puncta statim suffecimus.

nos intelligentiam? : Quid enim pertinet ad Dominum, si tu sis in operibus ✽ absque crimine? : Aut quid ei prodest, quia simplex es via tua? Aut timens te arguet te, et veniet tecum in iudicium? Nonne malitia tua ✽ est : multa : et innumerabilia peccata tua? ✽ Quia : pignus tulisti fratrum tuorum sine causa; et vestimentum pauperum abstulisti : aquam sitientibus non dedisti, et esurientes privasti pane. ² Habitare fecisti quemquam super terram, aut miratus es personam aliquorum? Viduas dimisisti vacuas, et pupillos allixisti. Igitur circumvenerunt te laquei, et contrivit te bellum magnum. Lumen tuum in ³ tenebras conversum est; et dormientem te aqua operuit. Nonne qui in excelso manet respicit, et injuriam facientes humiliat? Et dixisti : Quid novit Deus? An per nebulam iudicat [Al. dijudicat]? ✽ Nubes labibulum ejus, et non videbitur. ✽ Et ambitum cœli percurrit. ✽ Ergone semitam sæculi custodis ✽ quam calcaverunt viri iniqui ✽ qui capiti sunt immaturi? Fluminis decurrentis fundamenta eorum. : Qui dicunt : Dominus quid faciet nobis, vel quid nobis importabit omnipotens? Et ipse implevit domos eorum bonis. Et cogitatio impii longe est ab eo. Videntes justi ⁴ riserunt; et inculpabilis subsannabit eos. ✽ Nunquid non demolita est substantia eorum, ✽ et reliquias eorum comedit ipsis? : Esto

durus ⁵ : si sustineris ⁶, deinde fructus tuus erit in bonis. Accipe magis ex ore ejus edictum, et suscipe verba ejus in corde tuo. Quod si reversus fueris, et humiliaveris te coram Domino, procul facies iniquitatem a tabernaculo tuo. ✽ Et pones illud super aggorem in petram, ✽ ⁷ et in saxa torrentis Ophir. Erit omnipotens adjutor tuus contra inimicos, et quasi argentum mundum igni probatum, faciet te. Tunc coram Domino habebis fiduciam, suscipiens cœlum cum hilaritate. Et cum oraveris ad eum, exaudiet te, vota que tua reddes. Et restituet tibi conversationem justitiæ, ✽ et in viis tuis erit lumen : ⁸ Quia humiliavit semetipsum, et dices : elatus est in superblam. Et inclinatum oculis Salvabit. Erue innocentem, et salvaberis in munditia manuum tuarum.

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

Cap. XXIII. — Et quidem scio quia de manu mea est increpatio, et manus ⁹ ejus gravis facta est super gemitum meum. Quis dabit scire me et invenire eum, et venire usque ad solium ejus, ut dicam coram eo causam meam, et os meum impleam increpationibus, et cognoscam causationes quas loquetur mihi, et sentiam quæ annuntiat mihi? An in multa virtute dijudicabitur mecum? Nequaquam. Tantum [Al. Tamen]

1. Quæ sub asterisco notantur leguntur in Hebraico : male igitur positus fuit in ms. codice + obelus pro asterisco ✽. MART.

— Obelum quem hic restituumus, retinobat et Martianeus ms. ac jure, unum verbum est, jugulat. Quod ille minime animadvertens, obelo expuncto, contra s. interpretis mentem de suo asteriscum substituit. Paulo post asterisco, qui unico adverbium quia respicit, finalia puncta subjunximus.

2. Horum versuum ordo inversus est apud Septuaginta. MART.

3. Vitiose penes Martianeum, in tenebris. Infra leviora alia ex Augustino emendantur.

4. Satis mendose apud August. videntes justiores erunt, contra Græci textus fidem ἰδόντες δίκαιοι ἰγλάσαν.

5. Durus hoc in loco, id est, firmus et patiens, non mollis et effeminatus.

6. Addit S. Augustinus patiens, quod nec habetur in Græco, sed unde fluxerit intelligere est ex veteri hic ad libri oram apposito scholio.

7. Nullos hic asteriscos luxata Alexandrini codicis editio præfigit. Minus porro bene ponens, pro pones legit Augustinus : denique pro et in saxa, Græcus habet et ut saxa, sive petra, καὶ ὡς πέτρα.

8. Quæ obelis hic notata sunt, reperiuntur in Hebraico : frustra igitur apposuit exscriptor hujusmodi signa obelorum, quorum usus nullus est cum sententiæ exstant in fonte Hebræo. Asterisci ✽ forte erant apud Hieronymum, non obelli +. MART.

— Præfixos isti et subsequenti isocolo obelos manifesto falsos, atque ipsi improbatos Martianeus, ad aliorum librorum fidem sustulimus. Tum ex Augustini testimonio rescripsimus, elatus est in superbiam, pro quo Martianeus elevatus es superbia. Nupera codicis Alexandrini editio emendata θαρρανεύσατο; quæ subsequens comma et inclinatum oculis salvabit, asterisco illustrat.

9. Haud recte penes Augustinum, manus mea, pro ejus.

in terrore non abutatur me. Veritas enim, et increpatio ab eo est. Educit ¹ in finem iudicium meum. Nam et si primus ambulavero, ultra non ero. Et in novissimis quomodo sciam ✽ eum? ✽ ² A læva quid aget? Non apprehendam. ✽ Convertetur ad dexteram, et non videbo, : sed scit ipse viam meam, et ³ probavit me sicut aurum. Egrediar in præceptis ejus. ✽ Tenuit pes meus ⁴ vias ejus. Custodivi, non declinabo. A præceptis ejus non discedam. In sinu autem meo abscondi verba ejus. Si autem ipse iudicavit sic, quis est qui contradicat ei? Quod enim ipse voluit, et fecit ⁵. Propterea ad eum festinavi, et commonitus sollicitus fui de eo ⁶. ✽ Idcirco a facie ejus turbabor. Considerabo, et timebo ab eo : Et Dominus mollivit cor meum, et omnipotens conturbavit me. Nec enim sciebam quod supervenirent mihi tenebræ, et ante faciem meam tegetet caligo.

Cap. XXIV. — Quare Dominum non latuerunt horæ, impii autem ✽ nescierunt dies ejus? Finem transgressi sunt. Gregem cum pastore rapientes ✽ paraverunt. Jumentum pupillorum abegerunt, et bovem viduæ pignoraverunt. Et inclinaverunt pauperes a via -+ justa, : simul absconditi sunt mites terræ. Et irruerunt ⁷ sicut

asini ✽ feri : in agro super me, exeuntes ad opus suum. ✽ Suavis factus est eis panis in adolescentibus. : ⁸ Agrum ante tempus non suum demessuerunt. Infirmi vinea impiorum absque mercede, et cibo coluerunt. Nudos multos fecerunt dormire sine vestimentis, et tegumen in frigore abstulerunt. ✽ De stillicidiis montium madescent : qui cum tegumen non haberent, petra aperti sunt. Rapuerunt ab ubere pupillum, et eum qui ceciderat, humiliaverunt. Nudos fecerunt dormire inique, et esurientium abstulerunt panem. In angustiis inique insidiati sunt, viam autem justitiæ ignoraverunt. De civitate et de domibus ⁹ vi eiciebantur. Anima vero parvulorum in gemitu valde. Ipse autem Deus eorum curam non habuit? Cum essent super terram, et ignorarent viam justitiæ, non ambulaverunt in semitis ejus : et sciens eorum opera tradidit eos in tenebras. ✽ Et nocte erit sicut fur. ✽ Oculus adulteri observat tenebras ✽ dicens : Non videbit me oculus, ✽ et latibulum faciei posuit. ✽ Suffodit in tenebris domos. Per diem obsignaverunt semetipsos. ✽ Non cognoverunt lucem, ✽ quia simul eis ¹⁰ mane umbra mortis ¹¹ ✽ levis est super faciem aquæ. Maledicatur pars eorum super terram. Appareant plantationes eorum super terram aridæ. De sinu

1. Martianæus, *elucet in fine*. Tum Augustinus, *nam si*, intermedia et particula prætermissa : denique *postea non ero, pro ultra, etc.*

2. Ita ex Augustini testimonio reposuimus, *a læva quid aget*, concinniori sensu, maxime vero Græco suffragante textu, ἀριστερὰ ποιήσαντος αὐτοῦ. Martianæus in prima persona sub interrogandi etiam nota, legerat, *ad lævam quid agam?*

3. Corrupte Martianæus in futuro, *probabit*, quod, Augustino consentiente, in *probavit* emendavimus ex Græco διέπεινε. Leviora supra atque infra tactii castigamus.

4. Videtur ad Græcum referendus locus, sub- junctis hic finalibus punctis, ac novo exinde στοιχείω incepto : *vias ejus custodivi : non declinabo, etc.* ὁδοὺς γὰρ αὐτοῦ ἐφύλαξα, καὶ οὐ μὴ ἐκκλινῶ.

5. Solidus decimus quartus versus, quem ita ex Hebræo interpretatus est s. pater, *cum expleverit in me voluntatem suam, et alia multa similia præsto sunt ei*, hic cum in Græco exemplari, tum in Latina ista versione desideratur.

6. Hæc vero quæ asteriscis illustratur, pericope, alia est ejusdem proxime superioris versus decimi quinti, eaque gemina interpretatio, ut ex Hebræi

archetypi collatione perspicies. Potiori adeo jure obelis confidentia esset, nisi et in Græco asteriscis gauderet.

7. Augustinus, ad cujus lectionem lævia quædam modo emendavimus, hic *sicut* adverbium tacet.

8. Istud comma, *agrum ante tempus, etc.* in Græco Alexandrino codice non habetur, atque adeo videtur asterisco designandum. Quod subsequitur, *infirmi vineas, etc.* ab Hebræo longius abludit ; sed hæc persequi haud vacat.

9. Voculam *vi*, quam proprie nec Græcus habet, Augustinus quoque tacet.

10. Mendose penes Augustinum *manet*, pro *mane* legitur.

11. Supplendum alterum hemistichium videtur, quod facile ob earumdem vocum, *umbra mortis*, recursum a Latino codice exciderit. Est autem luculentissime nedom in Græco, ἡ οὐρανὸς κατακατασκαῆς θανάτου. Sed et in Hebræo, צלמותי יכיר כל הורה. Ex Græco autem sic fere transferat ad verbum, et suppleas, asterisco præposito, *quia cognoscat sollicitudines umbræ mortis*. Pro *levis* vocabulo, quod statim subsequitur, minus recte Martianæus legerat alio significato *lævis*.

enim pupillorum rapuerunt. Deinde rememoratam est peccatum ejus. Sicut nebula roris nusquam comparuit. Retribuatur illi sicut egit. Conteratur sicut lignum insanabile omnis iniquus. Sterili enim non fecit bene, et mulieris non est misertus. In ira evertit infirmos. Consurgens ergo non credit contra vitam suam. Cum infirmari cœperit, non speret sanitatem, sed cadet [*Al. cadit*] in languore. Multos enim afflixit altitudo ejus. Emarcuit sicut malva in astu, aut sicut de stipula spica * sponte : decidens * alioquin quis est qui loquatur mendacium me dicero, * et ponet in nihilum verba mea ?

RESPONDENS AUTEM BALDAD SAUCHITES, DIXIT :

Cap. XXV. — Quid enim exordium quam timor ab eo qui facit universa in excelso ? Nemo enim putet esse moram piratis. In quem enim non venient insidiæ ab eo ? Aut quomodo erit homo justus coram Domino, vel quomodo se mundabit natus ex muliere, si lunæ præcipit, et non lucet, nec stellæ sunt mundæ ante [*Al. apud*] eum ? Quanto magis homo putredo, aut filius hominis vermis !

RESPONDENS AUTEM JOB, DIXIT :

Cap. XXVI. — Cui ades, vel quem adjuturus es ? Nonne eum cui multa virtus est et brachium forte ? Cui tu das consilium ? Nonne cui omnis est sapientia ? Vel quem sequeris ? Nonne eum cui magna est fortitudo ? Cui annuntiasti sermones, aut spiramen cujus est quod exit a te ? * Nunquid gigantes redigentur in nihilum * subter aquam, et proximi eorum ? * Nudus infernus coram eo, * et non est velamen perditioni. * Extendens aquilonem super nihilum, * suspendens terram super nihilum (in aerem)

1. Fortasse verius legit Augustinus *sponte ejus*, Græc. ἀνόματος. Postremum asteriscum ex codicis Alexandrini nupera editione suffecimus.

2. Martianæus *ab eo* : tum male ponens Augustinum *faciem solis*, pro *solis*, Græce ὀρόνον.

3. Expunximus hic vocem *lucis*, quam nec Augustinus, nec libri alii originales agnoscunt, ac temere intrusum glossema ex margine in textum se prodit. Cæterum et singulis hemistichiis asteriscos suffecimus, additis demum in fine crassioribus punctis, quæ deerant.

* ligans quam in nubibus suis, * et non est scissa nubes * sub eo. * Qui tenet faciem solii * et extendens [*Al. extendit*] super eum nubem suam, * præceptum circumdodit super faciem aquæ * usque ad consummationem lucis. * Columnæ * cæli intromuerunt [*Al. contremuerunt*] * et obstupuerunt ab increpatione ejus. : Virtute sua sedavit mare. Prudentia ejus vulneratus est cetus, et claustra cæli motuunt eum. Præcepto autem peremit draconem desertorem. Ecce hæ partes * viæ ejus. Et adhuc stillam sermonis audivimus de eo. Virtutem autem tonitruum ejus quis sciet quando faciet ?

ET ADJECIT JOB AD PROCEMIUM SUUM, ET DIXIT :

Cap. XXVII. — Vivit Dominus, qui sic me judicavit, et omnipotens qui amaricavit animam meam ; quia donec spiratio mea est in me, et spiritus divinus in naribus meis, non loquentur labia mea injusta, nec anima mea meditabitur iniqua. Absit a me justos vos dicere, donec moriar. Nec enim separabo innocentiam * meam a me. Justitiam meam tenobo, et non dimittam. Nec enim conscius sum mihi iniquum quid commisisse. Itaque sunt inimici mei sicut ever-sio impiorum, et qui in me insurgunt sicut perditio iniquorum. Quæ enim spes est impio, quia exspectat, et confidit in Domino si forte solvatur, aut preces ejus exaudiat Dominus ? Aut si venerit [*Al. evenerit*] ei necessitas, nunquid habet aliquam fiduciam in conspectu ejus aut cum invocaverit eum, * exaudiet illum ? Quapropter annuntiabo vobis quid sit in manu Domini. Quæ sunt ab Omnipotente, non mentiar. Ecce omnes nostis quia vane * vana loquimini. Hæc est pars hominis impii a Domino. Possessio vero potentium veniet ab Omnipotente super eos. Quod si multi fuerint filii ejus, in occisionem erunt. Si autem et juvenes facti fue-

4. Hic rursus pronomen *ejus*, falso repetitum, et quod in cæteris libris omnibus vacat, expunximus.

5. Augustinus, *separabo innocentem a me*. Et in Græco quidem ipso, tamenetsi *innocentiam*, sive ἀκακίαν præfertur, non additur tamen *meam*.

6. Idem, *habuit fiduciam*, absque *aliquam* : et mox, *si invocaverit, exaudiet*, absque *eum*.

7. Addidimus ex Augustino *vana*, juxta Græcum, qui, licet paulo diverso sensu, eam vocem repetit, κενὰ κενός; ἐπιβάλλεθε. Semel antea erat *vane loquimini*. Leviora infra emendantur.

rint, indigebunt. Et qui circa eum sunt, morte morientur, et viduis eorum nemo [Al. non] miserabitur. Quod si et collegerit ut terram argentum, et velut lutum paraverit aurum, hæc omnia iusti consequentur, et substantiam ejus¹ ✽ veraces possidebunt. Erunt enim eorum domus sicut tinea [Al. tincæ], et aranea [Al. araneæ] quæ sorvavit. Dives dormit, et non adjiciet. ✽ Oculos suos aperuit, et non est. ✽ Occurrent et quasi aqua dolores, ✽ nocte auferet eum caligo. ✽ Tolle eum æstus, et abibit; ✽ et ventilabit eum de loco suo; et projiciet super eum, et non parcat. De manu enim ejus fuga fugiot. Plaudet super eum manibus suis, et trahet eum de loco suo.

Cap. XXVIII.— Est enim argento [Al. argenti] locus unde sit; locus autem auro ubi purgatur: ferrum enim de terra fit, æs autem similiter ut² lapis exciditur. Ordinem posuit tenebris, ✽ et omnem finem ipse invenit ✽ lapis tenebræ et umbræ³ mortis, ✽ discissio torrentis a cinere. Qui vero obliviscuntur viam justitiæ⁴, infirmati sunt ab hominibus, ✽ et commoti sunt⁵. ✽ Terra de qua egressus est panis⁶ ✽ subter eam versus est quasi ignis. ✽ Locus sapphiri lapides ejus, ✽ et aurum⁷ ejus agger est ✽ semitam

quam non cognovit avis ✽ nec vidit eam oculus vulturis, ✽ nec [Al. non] calcaverunt eam filii arrogantium, ✽ nec transit super eam leo. ✽ In durissimo lapide extendit manum suam; ✽ vertit enim ab stirpibus montes, et ripas fluminum disruptit. Omne vero pretiosum vidit oculus⁸ ejus, altitudines fluminum revolavit; ostenditque virtutem suam in lumine. Sapientia vero unde inventa est, vel quis sit locus scientiæ? Ignorat mortalis viam ejus, nec invenietur in hominibus. ✽ Abyssus dixit: Non est in me. ✽ Et mare dixit: Non est mecum, ✽ non dabitur aurum⁹ + conclusum; pro ea, ✽ et non appendetur argentum in commutatione ejus. ✽ Non erit deterior auro Ophir, ✽ onycho pretioso, et sapphiro. ✽ Non æquabitur ei aurum et vitrum,¹⁰ ✽ et commutatio ejus vasa aurea. ✽ Et Excelsa¹¹ et Gabis non erunt in memoria. ✽ Et trahes sapientiam de occultis. ✽ Non componetur ei topazium Æthiopiæ. ✽ Auro mundo non comparabitur. ✽ Sapientia unde inventa est? ✽ Quis autem locus est intellectus? Latet ab oculis omnis hominis, ✽ et a volucrum cæli abscondita est. ✽ Perditio et mors dixerunt: Audivimus ejus gloriam. Dominus commendavit viam ejus, et ipse novit locum ejus. Ipse enim omne quod est sub cælo¹², perspicit, et novit quæ sunt in

1. Obelus, ut alibi sæpissime, notatus erat pro asterisco, quem restituimus ad fidem Hebr. voluminum, ubi legitur nomen *veracis*, sive *innocentis*. MART.

2. Apud Augustinum, ut lapides, exciditur: in Græco ἴσα λίθω λατομαίται.

3. Verius in recto *umbra*, quemadmodum et cum Græco σκιά Augustinus legit: non item quod subjungit et *facta est discissio*, etc.

4. Perperam et contrario sensu antea erat *firmitati sunt* pro *infirmati sunt*, quod ex Græco ἠσθένησαν reponere non dubitavimus. Quod sequitur *ab hominibus*, Augustinus ad subsequens comma, *commoti sunt*, propius ad Græcum refert.

5. Octo versus sequentes asteriscis omnes notati leguntur apud S. August. libro annotationum in Job: unde certum exstat hac Hieronymi versione usum fuisse Augustinum, non veteri alia et Vulgata in qua deerant septingenti vel octingenti versus priusquam Hieronymiana manus eidem succurreret. MART.

6. Emendavimus *subter* ex Græco ὑποκάτω, pro mendose lecto a Martianæo *super*. Aliter S. Augustinus, et *eam incensurus est*.

7. Nobis Augustini lectio, et *aggeres aurum ei*, probatur eo magis, quo magis Græco adhæret exemplari, καὶ χῶμα χρύσειον αὐτοῦ. Piget vero repetere, quod cum hic, tum alibi fere semper asteriscos, et terminalia puncta suis quæque locis restituimus.

8. S. Augustinus *oculus meus* legit, Gr. tamen renuente textu, pro *ejus*, αὐτοῦ.

9. In Hebræo legimus סגור Segor, quod Hieron. vertit *aurum obryzum*, id est, *purissimum*. LXX συνακλάσθον, *conclusuram* interpretati sunt. Quare *conclusum*, quod non est in Hebr. obelo notatum est in ms. MART.

10. Erat contrario sensu, *nec commutatio*, etc. quod restituimus in *et commutatio*, etc. juxta Gr. et Augustinum. Asteriscos quoque plures et finalia, quæ deerant, puncta suffocimus.

11. Ms. codex, *gravis*, corrupte pro *Gabis*, voce Hebraica, nam Hebraice scriptum est, ראמוה ונכיש *ramoth, vegabis*, id est, *corallia et unio*, uti quibusdam placet. MART.

12. Male retinuit Martian. ex vitioso codice *perfecit*, contra Gr. textum, ἐποίησεν, et Augustini lectionem, *perspicit*, quam restituimus.

terra, qui omnia fecit: ventorum libramenta, aquæ mensuras¹. Quando hæc fecit, sicut vidit, enumeravit * et viam tempestatis [Al. tempestatum] vocibus, * tunc vidit eam et exposuit eam, paravit, [et investigavit.]: Dixit autem homini: Ecce pietas est sapientia, abstinere vero a malis, scientia.

ET ADJECIT JOB AD PRÆFATIONEM, DICENS:

Cap. XXIX. — Quisnam me restituet in menses priorum dierum in quibus Dominus custodiebat me? Cum lucebat lucerna ejus² super meum caput; cum in lumine ejus ambulabam in tenebris; cum eram florens in viis; cum³ Dominus inspiceret domum meam, et essem in abundantia magna, et circum me pueri mei. Cum flueret per vias meas butyrum; cum montes mei abundarent lacte. Cum exirem⁴ matutinus in civitate, et in plateis ponebatur mihi sella. Videntes me adolescentes abscondebantur, senes autem omnes [Al. tacet omnes] assurgebant, et potentes cessaverunt loqui, digitum ponentes ad os suum. Et audientes me felicem dixerunt, et lingua eorum gutturi eorum adhæsit: quia auris audivit, et beatificavit me: et oculus videns me declinavit. Liberavi enim pauperem⁵

1. Legerat idem Martian. *quoniam hoc fecit, sicut vidit, et fecit*, quæ cum a Gr. textu longius abluerent, et glossatoris olerent ingenium, placuit Augustinianam hanc lectionem, *quando fecit, sicut vidit enumeravit*, substituero, quæ et satis recte habet, et ad verbum respondet satis bene his Gr. textus, *ὅτε ἐποίησεν, οὕτως ἰδὼν ἠπίσθησε*.

2. Duobus verbis, manifesto autem mendo, antea erat, *sic per*, pro *super*, quod nos ex Gr. *ὑπέρ*, aliisque libris castigamus.

3. Apud August. *cum verbum Domini inspiceret, etc.* Sequendus tamen Floriacensis ms. qui legit juxta præsentem editionem, *cum Dominus inspiceret, etc.*

— Sic multis aliis scriptionum S. Augustini locis emendandis aut restituendis inservire potest bibliotheca divina S. Hieronymi. MART.

4. Corrupte erat, *matutinis in civitatem*.

5. Martian. solida verba, *de manu potentis*, obelo transfixerat, cum tamen sola vox *manu* in Heb. abundet, cæteris respondeat *עוֹשׂוֹ*. Ac licet aliud quam quod Septuaginta interpretati sunt, vocabulum hoc sonet: illud tamen est ipsum, quod vortorunt, *δουλοῦ*, atque, ut opinor, pro *עוֹשׂוֹ* acceperunt, decepti vocum similitudine, quæ postrema una litte-

de *—* manu: potentis, et pupillo, cui non erat adjutorium, auxilium detuli. * Benedictio perituri super me veniebat, et os viduæ benedixit me. Justitiaque indutus eram, et vestiebar iudicio sicut chlamyde. Oculus eram cæcorum, et pes claudorum. Ego eram pater invalidorum. Iudicium, quod non noveram, exquisivi. Congregi molas iniquorum, et de medio dentium eorum rapinas extorsi. Dixi enim: *Ælas mea senescet, sicut arbor palmæ multo vivam tempore.* * Radix mea patet ad aquas, * et ros morabitur in messe mea. * Gloria mea nova mecum, * et arcus meus in manu mea gradietur. : Me audientes intuiti sunt, et tacuerunt in meo consilio, et in sermone meo non adjecerunt; sed gavisii sunt cum loquerer eis. Sicut terra sitiens exspectat pluviam, sic isti meum sermonem. Quod si et redirem ad eos, non credebant, * et lux vultus mei non concidebat. * Elegi viam eorum, et sedi princeps, * et habitabam sicut rex cinctus fortibus * quasi tristes consolans. :

Cap. XXX. — Nunc autem derident me infimi: nunc monent me minores tempore, quorum spernebam⁶ parentes: et⁷ virtus manuum eorum quasi nihilum mihi erat. * In eis⁸ peri-

rula *ἢ hain*, pro *ἢ res*, inter se differunt. Nos adeo eam dumtaxat vocem *manu* confodimus. Inferius quoque passim finalia puncta suis, quod sæpe monemus, ad suffectæ lectionis fines internoscendos, locis addidimus.

6. Martian. *spernens parentes*, qui tamen non inerudite annotat, subsequi hic alterum hemistichium debere, ad hunc fere modum: *Quos non putavi dignos esse cum canibus meorum gregum*, ut in Gr. est, *Ὅς οὐχ ἡγησάμην ἀξιῶς εἶναι κυνῶν τῶν ἐμῶν νομάδων*: illudque videri e Latino ms. excidisse.

7. Desunt in ms. nonnulla, videlicet, *non putavi dignos canibus meorum gregum*, vel, *non dignabar ponere eos cum canibus gregis mei*: quæ tamen non leguntur in libro annotationum S. Augustini: nec eum ea legisse in suo exemplari conjicere possumus ex ejus expositione ad hunc locum. MART.

8. August. *in eo*: tum recte *peribat*, pro quo corrupte Mart. *periebat*, Qui subsequitur asteriscus, ut et paulo post alter in codicis Alexandrini nupera recensione, non sunt, nec sane alias nobis videntur, nisi eas, quas proxime præcedunt, *in* et *qui* voculas illustrare. Inferius leviora quædam alia castigantur, et cum primis crassiora puncta suis quæque locis adscribuntur.

bat omnis vita. ✠ In egestate et fame instabiles, qui fugiebant¹ in desertum heri [Al. eremi] propter angustias, et miserias. ✠ Qui rodebant cortices arborum; quorum erat cibus radix herbarum. Inhonorati et subjecti [Al. abjecti], et egentes omni bono. Qui radices lignorum manducabant propter famem magnam. Insurrexerunt in [Al. super] me fures, quorum domus erant cavernæ petrarum, ✠ et inter arbores clamabant. : Qui sub stirpibus terræ manebant. Filii stultorum, ✠ et ignobilium; nomen et honor extinctus a terra. Nunc autem cithara eorum ego sum, et me habent fabulam [Al. ad fabulam]. Abominati sunt me discedentes procul; nec in faciem meam pepercerunt spuere. Aperiens enim pharotram suam, affixisti me : et frenum in faciem meam miserunt. Pedes meos vinxerunt compodibus, et aperuerunt super me semitas perditionis suæ. Contritæ sunt semitæ meæ. Exiit enim mo stola, et jaculis suis vulneravit me. Abusus est me sicut voluit. Doloribus involutus sum, et iterantur dolores mei. Discedit sicut spiritus spes mea, et sicut nubes ✠ transiit : salus mea. ✠ Et nunc super me effundetur anima mea : Possederunt mo dies dolorum : Nocto vero ossa mea fracta sunt et nervi mei dissoluti sunt. In multa virtute apprehendit stolam meam, ✠ et quasi ora vestimenti mei circumdedit me : Estimavi me sicut lutum. In terra et cinere pars mea. Clamavi vero ad te, et non audisti me. ✠ Steterunt, et consideraverunt me. : Aggressus es me sine misericordia. Manu potenti verberasti me, et constituisti me in doloribus, ✠ et projecisti me a salute; : scio enim quod mors conteret mo. Domus enim est omni

mortali terra. Atque utinam possem mo ipsum interficere, aut rogare² alium ut faceret mihi hoc! Ego autem flevi super omni invalido, et suspiravi cum viderem virum in necessitatibus. Ego bona præstolabar. Ecce occurrerunt mihi magis dies malorum. ✠³ Venter meus efferbuit, et non tacebit. ✠ Occupaverunt me dies inopiæ. : Gemens incessi sine⁴ silentio, et steti in cœtu clamans. Frater factus sum sirenarum, et amicus filiarum struthionum. Cutis mea innigrata est valde, et ossa mea ✠ frixa sunt; ab æstu. Versa est in luctum cithara mea, et psalmus meus in fletum. ✠

Cap. XXXI. — Testamentum feci oculis meis, ✠ et non cogitabo de virgine. ✠ Et quæ est pars alia Dei desuper, ✠ et hæreditas Omnipotentis de excelsis. ✠ Nonne perditio erit iniquo, et abalienatio facientibus iniquitatem? : Nonne ipse videbit viam meam, et omnes gressus meos dinumeravit? Si incessi cum irrisoribus, vel si festinavit ad dolum pes meus, appendat me in statera æquissima. Scit autem Dominus innocentiam meam. Si defluxit pes meus de via, et si secutum est oculum eorum meum. Si manibus meis tetigi munera, seram, et alii fructus meos edant; sine stirpe sim super terram. Si secutum est cor meum mulierem, aut si obsedi januas ejus, placeat quoque uxor mea alteri, et filii mei humilientur. Furor enim⁵ animi est indomitus commaculare viri uxorem. Ignis ardens est in omnibus membris. Quocumque intraverit, radicitus perdet. Quod si et despexi iudicium famuli mei, aut ancillæ⁷, cum judicarentur apud me: (quid enim faciam, si iudicium meum faciat Dominus?) quod

1. Hunc locum restituimus, moniti a S. Augustino, qui post LXX legit *heri*, non *eremi*, ut exscriptor codicis nostri ms. MART.

2. Apud Augustinum, *rogarem alium, et faceret*.

3. Hunc, et qui subsequitur, asteriscum ad codicis Alexandrini normam supplevimus.

4. Gr. habet ἄνευ θυμῶν, vel ἔμφοῦ, id est, *sine animositate, vel freno*; quare haud scio, unde *sine silentio* excuderit noster: nisi cubat in mendo locus, ac fortasse legendum est, *sine confidentia*, aut quid simile. Tum nec recte Augustinus *et stetit*, pro *steti*, etc.

5. Aliter et plus uno inciso Augustinus, *ut non cogitem de virgine, et non cogitabo de virgine*: haud tamen ex originalibus libris, tamen etsi illud

cogitabo, probavimus magis ex Gr. συνήσω, cum legisset Mart. *cogitavi*.

6. Neque hic bene Augustini codex *animæ meæ*, pro *animi* dumtaxat.

7. Suffecimus hic reliqua presentis versiculi verba, *cum judicarentur apud me*; tum solidum subsequentem, qui decimus quartus est in iis libris, ubi versus ad numerorum seriem notantur: *Quid enim faciam, si iudicium meum faciat Dominus? Quod si et visitationem, quod responsum dabo?* Deerat ante nos tanta tamque insignis pericla in Latina ista editione, ex decurtato et manco exemplari expressa: quam nihil est dubium, sola veteris amanuensis oscitantia excidisse. Nimirum est si quæ alia pars sacri contextus certissima, quæ nedum Heb. archetypo, ex quo postea ab ipso Hieron. in

si et visitationem, quod responsum dabo? Nonno sicut ego conceptus sum in utero, et illi, et fuimus similiter in ventre? Infirmis autem, si quid opus fuit, non denegavi. Viduæ oculum non excruciauit. Aut si panem meum comedi solus, et non dedi pupillo ✽ ex eo (quia ab adolescentia mea enutriebam quasi pater¹ ✽ et de ventre matris meæ dux eis fui; aut si despexi nudum peruentem, et non operui ✽, non habentem velamen. ✽ Infirmorum vero si non benedixerunt mihi humeri, et de tonsura ovium mearum calefacti sunt. Si levavi super pupillum manum ✽ meam; fidens quia multum est mihi adiutorium: discedat ✽ humerus meus a jugulo meo, et brachium meum a cubito meo conteratur. Timor enim Domini [*Al. tacet Domini*] continuit me, ✽ et a pondere ejus non sustinebo. ✽ Si posui ✽ aurum robur meum; quod et si in lapido pretioso fidebam: si et laetatus sum cum esset mihi census multus, si et in ✽ innumerabilibus posui manum meam. An non videmus solem lucentem deficere, et lunam minui? Non enim in ipsis est, ✽ et deceptum est clam cor meum: Quod si et osculatus sum manum meam ponens ad os meum, et hoc mihi ad magnam injustitiam reputetur: quia mentitus sum in conspectu Domini excelsi. Quod si et gravisus sum super ruina inimici mei, et dixit cor meum, benefactum est: audiat auris mea maledictionem meam, opprobrio sim in meo populo diffamatus. Quod si saepe dixerunt ancillæ meæ: Quis det

Latinum conversa est; sed et in Gr. superat, ex quo versionem hanc priorem suam adornavit. Verba sunt, *κρινόμενων αὐτῶν πρὸς ἐμὲ, τί γὰρ ποιήσω, εἰὰν ἔτασίν μου ποιήσῃ ὁ Κύριος, εἰὰν δὲ καὶ ἐπισκοπήν, τίνα ἀποκρισὶν ποιήσομαι;* His autem quæ Latine supplementimus, verbo ad verbum respondent: et quæ eorum maxima germanitatis est nota, exceptis his, quæ parenthesi inclusimus, ab August. ipsa laudantur, sicque ab eo sunt totidem verbis descripta, ut nihil jam dubitemus, quin eadem illa sint, quæ S. interpres Hieron. in sua ista ex Græco versione posuit. Sola, inquam, ea, quæ uncinis includuntur: *Quid enim faciam, si iudicium meum faciat Dominus*, supposita a nobis sunt ad Græci contextus fidem, *σὺμματα*, ut videre est, religione: ut hæc quoque vero simillimum sit, a genuinis, si exstarent, fore ut nec verbo tenus abluderent. Inserta autem sunt textui, quod aliter nullus ferme constaret sensus, nec restitutæ a nobis sententiæ ratio satis commode lectori perspecta esse posset.

1. Et particulam, et finalia puncta quæ deerant,

nobis ut carnibus ejus satiemur? Cum satis bonus essem. Foris non manebat hospes. Janua mea omni adveniēti patebat. Quod si et sponte peccans abscondi peccatum meum; nec enim erubui multitudinem populi, ne confiterer coram eis: aut si dimisi infirmum sinu vacuo exire januam meam. ✽ Quis mihi tribuat auditorem? ✽ Manum Domini si non timui, ✽ conscriptionem si quam habeo, super humeros meos levans, et coronatus publice legam: et si non disrupti eam, et reddidi nihil accipiens a debitore. Si super me unquam terra gemuit, aut sulci ejus ploraverunt simul; aut si et virtutem ejus comedi solus sine pretio; aut si anima Domini terræ decipiens contristavi: pro tritico germinet mihi ✽ urtica, et pro hordeo spina.

ET QUIEVERUNT VERBA JOB.

Cap. XXXII. — Cessaverunt autem et tres amici ejus ultra contradicere Job; erat enim Job in conspectu suo justus. Et iratus est furore Elius filius Barachiel Buzites de cognatione Ram-¹ Ausitidis regionis: Job. Iratus autem valde, quia se dixerit justum ante Deum. Et tribus amicis iratus est valde quod non potuerunt respondere contraria Job; et æstimaverunt eum esso impium. Elius autem sustinuit ut daret responsum Job, quia seniores se erant in diebus. Et vidit Elius, quia non est responsio in ore trium virorum, ✽ et iratus est furor ejus.

nos reposuimus. Hujusmodi aliæ asteriscorum, punctorumque notæ infra ad codicis Alexandrini exemplum restituuntur.

2. In editione Romana LXX interpretum *humerus meus a junctura*, Augustinus autem, ut et ms. noster, *a jugulo meo*. **MANR.**

3. Ita etiam S. Augustinus. Alii, *si posui aurum in congium meum*. Conferat igitur lector studiosus hanc editionem libri Job cum textu annotationum S. Augustini, statim pervidebit ipsissimam esse versionem, qua ille utitur in eodem opere. **MANR.**

4. Falso antea legebatur *innumerabilibus*. Græco autem est, *ἐπ' ἀναριθμήτοις*, juxta quod emendamus.

5. Ait S. Augustinus ad hunc locum: *Conscriptionem si quam habeo. Et si non disrupti eam super humeros meos, et coronatus legam super humeros meos levans, etc.*

6. Martianæus *germinet mihi urticam*, et mox, *spinam*.

ET RESPONDENS ELIUS FILIUS BARACHIEL BUZITES,
DIXIT :

Juvenis quidem sum ætate, vos autem estis seniores; propterea tacui, timens referre vobis eruditionem meam. Dixit autem quia non est ætas quæ loquatur, neque in multis annis noverrunt sapientiam: sed spiritus est in hominibus, et inspiratio Omnipotentis, qui docet eos. Nec enim longævi sunt sapientes, neque senes noverrunt iudicium. Propter quod dico: Audite me, ut referam vobis quæ novi. ✠ Ecce patiens fui in verba vestra, ✠ et audiavi vestram prudentiam, usquequo discutierotis sermones, ✠ et donec intelligerem vos; ✠ et ecce non est qui arguat Job, ✠ et respondeat sermonibus ejus ex vobis. ✠ Ne dicatis: Invenimus sapientiam¹. ✠ Dominus abjecit eum, et non vir. ✠ Necdum ad me locutus est, ✠ et [Al. tac. in] in sermonibus vestris non respondebo ei. ✠ Obstupuerunt, non responderunt ultra. ✠ Defecerunt ab eis sermones. ✠ Quia² ergo expectavi, et non sunt locuti, ✠ et steterunt et non responderunt ultra: ✠ respondebo et ego partem meam, ✠ et annuntiabo scientiam meam. ✠ Homini vero permisistis loqui talia verba.

ET ADICIENS ELIUS AIT: ITERUM LOQUAR :

Plenus enim sum verborum, et angit me spiritus ventris mei. Venter enim [Al. tac. enim] meus sicut uter musto plenus, fervens et ligatus, et veluti follis ærarii disruptus. Loquar et requiescam, aperiens labia respondebo. Noquo enim erubescam faciem viri, nec mortale confundar. Non enim scio mirari faciem: alioquin et me tineæ edunt [Al. edent],

Cap. XXXIII. — Nunc ergo, Job, audi verba mea, et loquelam meam auribus percipe. Ecce

1. Expunximus quam hic Martianæus addebat *Domini*, vocem, quod neque in originali ullo sit libro, nec genuinam contextus aut sententiæ vim servet: præterea ob subsequentis immediate recursus, quæ eadem est, errore veteris amanuensis facile videatur repetita. Porro sunt quidem in Hebræo, quæ hinc subsequuntur ad finem usque sectionis, postrema excepta sententiâ; in Græco autem nonnulla ex his omnino desiderantur, alia brevioribus ac ferme diversis sensibus continentur.

2. Pro *ego*, quod Martian. legerat, restituimus juxta Augustini lectionem *ergo*.

3. Imo vero jugulanda obelo est, non asterisco

aperui os meum, et locuta est lingua mea ✠ in gutture meo. : Mundum est cor meum in verbis, et sensus labiorum meorum pura intelligit. Spiritus divinus qui fecit me, et inspiratio Omnipotentis quæ docet me. Si potes, da mihi responsum ad hæc. Sustine ista contra me, et ego contra te. De luto factus es tu, sicut et ego. Ex eodem facti sumus. Nec timor meus terrebit me, nec manus mea erit gravis super te. ✠ Verumtamen dixisti: In auribus meis: vocem verborum tuorum audiavi, qua dicis: Mundus sum a peccato, et sine crimine. Non enim deliqui, Ecce querelam contra me reperit, et putat me quasi contrarium ✠ sibi. : Posuit enim in ligno pedem meum, et custodivit omnes vias meas. Quomodo ergo⁴ dicis: Justus sum, et non exaudivit me? Æternus enim est qui est super homines. Dices autem: Quare iudicium non audiavit, et omnem sermonem? Semel enim loquitur Dominus, et in secundo ✠ non considerabit illud. : Per somnium, aut in visitatione nocturna; aut sicut incidit sævus timor in homines, cum dormiunt in cubili [Al. cubiculis]: tunc adaperit aurem hominum, in figuris talibus horrorem illos perterrens: ut avertat hominem ab iniquitate, et corpus ejus a ruina eruat, et pepercit animæ ejus a morte⁵. Et iterum arguet eum in infirmitate in cubili; et multitudo ossium ejus emarcuit; omnemque oscam non poterit sumere. ✠ Et anima ejus desiderabit cibum: donec carnes ejus tabescant, et ostendantur ossa ejus inania. Accessitque ad mortem anima ejus, et vita ejus ad inferos. Quod si fuerint ✠ Angeli mortiferi ✠ non respondebit ei. Unus ox ei non vulnerabit eum, si intellexerit corde converti ad Dominum, et nuntiaverit homini viam suam → stultitiam suam ostenderit, -i⁶ subveniet sibi ut non cadat in morte, -i et renovabit corpus suum sicut litura in pariete

illustranda postrema Isthæc sententiâ, quam Hebræus textus nescit. Luxata præterea est, et non suo loco posita, si ad Græcum componatur, ubi ante tres versus habetur, utcunque rectius, ἀνθρώπου δὲ ἐπετρέψατε λαλῆσαι τοιαῦτα ῥήματα.

4. Quod hic deerat verbum, *dicis*, ad Græci textus fidem et Augustini lectionem suffecimus.

5. Supplendum ex Græco textu, τοῦ μὴ πέσειν αὐτὸν ἐν πολέμῳ, ut non cadat ille in bello. Aliter S. Augustinus legit, quia venturum est bellum.

6. Obelus iste amovendus hinc atque expungendus videtur; est enim illa, tamenetsi paulo diversis verbis, in Hebræo sententiâ, aut certe supra Hebræi

+ et ossa sua implebit medulla, et molliet carnes suas sicut parvuli, et restituet se fortem in hominibus. Orabit ad Dominum, et in acceptum refertur ei; et intrabit [Al. intravit] facie hilari cum professione, et reddet hominibus justitiam, et tunc increpabit homo semetipsum, dicens: Qualia faciebam! Et non me digne castigavi, et peccavi. ✽ Salva anima meam, ne veniam in corruptionem, ✽ et vita mea lucem videbit. ✽ Ecce hæc omnia faciet Deus ✽ vices tres cum viro. : Sed¹ eruit animam meam de morte, ut anima me in lumine collaudet eum. Auribus percipe, Job, et audi me. Tace, et ego loquar. ✽ Si est tibi sermo, responde mihi, ✽ loquere: volo enim justificari te. ✽ Alioquin audi me, tace, et docebo te sapientiam.

RESPONDENS AUTEM ELIUS, DIXIT:

Cap. XXXIV. — Audite, sapientes, verba mea; et qui habetis sapientiam [Al. scientiam], auribus percipite. ✽ Quia auris verba [Al. sermones] probat, ✽ et guttur gustabit cibum. ✽ Judicium eligamus nobis, ✽² sententiam inter nosmetipsos, quid est bonum. : Quia dixit Job: Justus sum, et Dominus abstulit iudicium meum, et in iudicio meo mentitus est. ✽ Violentum jaculum meum absque iniquitate. ✽ Quis est vir ut Job, ✽ bibens subsannationem quasi aquam? : Non peccans, neque impie agens, neque omnino parcens³ eorum qui faciebant iniquitatem, ut iret cum ✽ viris; implis. Dixit enim: Non visitabitur⁴ vir, qui ambulaverit cum Deo. Idcirco prudentes corde, audite me. Absit a Domino impietas, et ab Omnipotente turbare quod justum est. Quia reddit homini ✽

continentiam hæc non abundat. Qui subsequitur, verbo *renovabit*, postponebatur, nos cum Græca editione præposuimus.

1. Penes Martianæum: *Sed et eruet*: minus bene.

2. Malim utique rescribi *sentiamus*, pro *sententiam*: nam et Græcus ἔνδοξον habet, et ex Hebræo *videamus*, ipsemet Hieronymus interpretatus est: denique et rectus contextus ordo sic postulat. Cæterum asteriscos et puncta terminalia piget, quam sæpe restituamus, repetere.

3. In Græco est οὐδὲ κοινωνήσας μετὰ, x. τ. λ. ex quo ista, *quæ omnino parcens*, etc. de mendo suspecta mihi sunt. Immo vero legito sodes, me auctore,

opus suum, ✽ et juxta viam suam unusquisque reperiet. : Putas Dominum iniqua facturum, et Omnipotentem turbaturum iudicium, qui fecit terram? Quis est qui reficit orbem sub cælo, et quæ sunt in eo omnia? Si enim voluerit imbibere, et spiritum ejus apud se tenere, morietur omnis caro simul, et omnis homo ibit in terram + unde formatus est. : Quod si non es commotus, audi hæc, percipe vocem verborum meorum. Videto odientem iniqua, et interficientem malos, qui est æternus et justus. ✽ Impius est qui dicit regi: Inique [Al. injuste] agis ✽ impiissime principibus: qui non erubuit faciem inhonorati; nesciunt honorem deferre principibus, et admirari facies eorum. Vana eis evenient, ut clament, et rogent virum. Abusi sunt enim inique, cum excluderent infirmi. Ipse enim perspicit opera hominum, nec latet eum quidquam eorum quæ faciunt. Neque erit locus; ✽ et non est umbra mortis: ut latitent qui faciunt iniqua, ✽ quia non in homine positum est ultra, : Dominus enim omnes respicit, qui comprehendit investigabilia, glorifica, et admiranda, quorum non est numerus. ✽ Qui cognoscit opera eorum, ✽ et⁵ evertet noctem, et humiliabuntur. ✽ Et exstinxit impios, ✽ et gloriosos coram inimicis suis, ✽ quia declinaverunt a lege Dei, ✽ et justitias ejus non cognoverunt, ✽ ut perferatur ad eum clamor pauperis, et ✽ clamorem pauperum exaudiet. ✽ Ipse quietem dabit, et quis poterit condemnare? ✽ Abscondet faciem, et quis videbit eum? ✽ Et contra gentem, et contra hominem simul. ✽ Qui regnare facit hominem hypocritam propter perversitatem populi. ✽ Quia ad Dominum loqui cœpi, non cessabo. ✽ At⁷ quod minus video, tu

particeps, pro *parcens*: ut enim in textum lectionem illam inferam, librorum originalium defectus vetat.

4. Voculam *vir* S. Augustinus tacet.

5. Pro hoc inciso Augustinus, *lucere sibi videbantur*. Græci quoque inter se libri dissentiunt.

6. *Et exstinxit impios, lucere sibi videbantur*. Ita S. August. libro sæpius memorato annotationum in Job. Vulgata juxta Hebr. *Quasi impios percussit eos loco videntium*. Ms. autem noster Latinus exemplar Græcum Alexandrinum LXX secutus videtur; nam in eo scriptum est καὶ ὄρατοὶ ἐγένοντο ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν, et *conspicui coram inimicis*. MART.

7. Rectius ad Græcum saltem exemplar, ἀνεῖμαι τοῦ ὄψεσθαι, Augustinus legit *absque me videbo*.

ostendo mihi. Si iniquitatem operatus sum, non adjiciam. ✠ Nunquid a te exigit [*Al. exigit*] eam, quia [*Al. quam*] repulisti? Tu enim elegisti, et non ego. Et si quid scis, loquere. ✠ Propterea prudentes corde dicent hæc: Et vir sapiens audiet ✠ verbum meum: Job autem non in sapientia locutus est, et verba ejus non sunt scientiæ. Imo vero disce, Job, et noli jam respondere sicut stulti, ne augeamus super peccata nostra, et injustitia super nos reputetur, multa loquentibus verba coram Domino.

RESPONDENS AUTEM ELIUS, AIT:

Cap. XXXV. — Quare ✠ hoc existimasti in judicio? ✠ Tu qui es quia [*Al. qui*] dixisti: Justus sum ante conspectum Dei? ✠ Aut dicis: Quid prodest tibi: aut quid faciam, si peccavi? ✠ Itaque ego dabo tibi responsum, et tribus amicis tuis. Aspice in cælum, et vide. Respice in nubes, quam altæ sunt a tæ. Si peccasti, quid ages [*Al. agis*]; aut si multa ✠ injusta fecisti, quid dabis ei? ✠ Aut quid de manu tua accipiet? Viro ✠ simili tui, impietas tua, ✠ et filio hominis justitia tua. ✠ A multitudine calumniantium clamabunt, ✠ vociferabuntur a brachio

1. Hanc quoque pericopem Martianæus sub asteriscis continuabat, quos superiori hemistichio post verbum *loquere*, nos crassioribus appositis punctis finivimus. Hic porro contraria nota, sive obelus videtur præponendus τϕ *verbum*, quod in Hebræo tacet, ubi יְיָוִי, *audiat me*, tantum legitur.

2. Totum istud capitulum abfuisse videtur in LXX interpretatione, quæ κενή, id est, Vulgata dicebatur et vetus. Nec obstat quod versus singuli non sunt ✠ asterisco prænotati: quia exscriptores multa omittunt signa in medio paginarum, contenti ea anntasse ab initio et in fine. Hoc modo quatuor vel quinque obelis inveniuntur prænotata in reglo blliorum ms. codice n. 3564, quæ quadraginta et amplius hujusmodi signa exigunt in singulis paginis prophetæ Danielis, ubi hymnus trium puerorum descriptus est. Consulat codicem jam dictum, conferatque qui voluerit cum nostra editone Danielis, ut rerum experientia persuasus, nihil præter verum a nobis dictum fateatur. *MARR.*

— Autumat Martianæus, totum istud capitulum a Græca editione Vulgata abfuisse, atque adeo debere hic unumquemque versum, sive hemistichium prænotari asterisco. Nullam tamen addit probandæ conjecturæ suæ causam, ac ne temere fidem verbo tenus id asserenti adhibeamus, veri omnis species vetat;

multorum, ✠ et non dixit: Ubi est Deus qui fecit me? Qui distribuit custodias nocturnas, qui separat me a quadrupedibus terræ, et a volatilibus cæli. ✠ Sapienterem me fecit. ✠ Ibi clamabunt, et non audiet [*Al. audies*]: ab injuriis malorum. Vana enim non vult Dominus videre. Ipse enim Omnipotens perspicit eos qui faciunt justitiam, et salvum me faciet. Judicare itaque contra [*Al. tac. contra*] eum, si potes. Collaudare eum, sicuti est, ✠ et nunc quia non est visitans iram suam, nec ✠ cognovit delicta vehementer, ✠ et Job vane ✠ aperit os suum, ✠ in ignorantia verba multiplicat.

ADDENS ERGO ELIUS AIT:

Cap. XXXVI. — Sustine ✠ me pusillum, ut te doceam. Adhuc enim ✠ sunt in me sermones. Suscipiens scientiam meam de longo, operibus autem meis quæ juxta sunt, loquar. In veritate, et non ✠ injusta verba injuste intelliges. Et scito quia Deus [*Al. Dominus*] non abjiciet innocentem. ✠ Fortis robore cordis non vivificabit, [*Al. vivificat*] impium, ✠ et judicium pauperum [*Al. pauperibus*] dabit. ✠ Non auferet a justo oculos suos [*Al. ejus*], ✠ et cum regibus in solio.

quin imo cum ex his aliquot modo, itque numero notati versus in Hexaplaribus libris dicantur ex Theodotione suppleri, ut est in uno Colbertino apud Montfauconium: optime ex ea annotatione arguas, illos dumtaxat, non omnes æque abfuisse.

3. Vitiose Martianæus *injusto*, pro *injusta*, sive *injuste*, et mox *potes*, pro *poteris*, quæ duo nos ex Augustino ad Græci textus fidem restituimus.

4. Illic iterum vitiose erat *similis*. Quæ infra est vox *clamantium* ab Augustino ignorantur, qui et paulo post, *vociferabantur*, pro *vociferabantur* legit.

5. Erat pro finali punctorum nota penes Martianæum asteriscus, quem ad nuporam codicis Alexandrini editionem expungere satius fuit. Ejusmodi alia infra emendantur.

6. Penes Augustin. *aperuit*, et mox in *ignorantia sua*.

7. Voculam *me* ex August. et Græco textu *sufficimus*.

8. Perperam scriptum antea erat *juxta sunt*.

9. Iterum mendose erat, *non in justitia*, pro *non injusta*, quemadmodum ex Græco, οὐκ ἰδία, atque ita prælegente Augustino castigamus. Sed et superior locus iisdem suffragiis nititur.

✠ Et sedere eos ¹ facit in perpetuum, et exaltabuntur. ✠ Et qui compediti sunt compedibus ✠ capientur in funibus paupertatis : ✠ et annuntiabit [*Al.* annuntiantur] eis opera eorum, ✠ et delicta, cum fuerint roborati : ✠ sed justum exaudiet. ✠ Et dixit : Quia convertentur ab iniquitate ✠ si audierent ² te, et servierint ✠ complebunt dies suos in bonis, ✠ et annos suos in gloria. : Impios vero non facit salvos, eo quod noluerint [*Al.* noluerunt] scire Dominum, et cum monerentur, inobedientes erant. ³ ✠ Et hypocritæ cordo ponent furorem. Non clamabunt quia ⁴ ligavit eos. Moriatur ergo in juventute anima eorum, et vita eorum vulneretur ab Angelis : quod tribulaverint infirmum et invalidum. Judicium vero mansuetorum statuet [*Al.* statuit]. ✠ Et quia decepit te ab ore inimici abyssus, ✠ effusi subter eam, ✠ et descendit [*Al.* descendet] mensa tua plena pinguedine : . Non deficiet justos [*Al.* justo] judicium; et ira super impios erit, propter impietatem munerum, quæ accipiebant in [*Al.* tac. in] iniquitatibus. Non te avertat voluntas animi a precibus infirmorum, cum in necessitate fuerint. Et omnes qui habent fortitudinem, noli ⁵ extrahere per noctem, ✠ ut ascendant populi pro eis ; ✠ sed cura ne quid facias indecens ; ✠ hoc enim elegisti super inopiam. : ⁶ Ecce Deus roborabit in fortitudine sua. Quis enim est sicut ille potens, vel quis est qui discutiat ejus

opera, aut quis est qui dicat : Egit iniquo? Memento quia magna sunt opera ejus ✠ quæ laudaverunt viri. ✠ Omnis homo respicit ad eum. Quicumque compunguntur homines. ✠ Ecce Deus multus, et nescimus. ✠ Numerus annorum ejus infinitus. ✠ ⁷ Ei autem numerabiles stillæ pluvie. ✠ Effundetur imber per semitas suas. ✠ Fluent nubes et tenebrascent super homines plurimos. + Horam constituit jumentis, et sciunt cubilis ordinem ⁸ + In his omnibus non torpescit animus tuus, + nec mutatur cor tuum a corpore. : ✠ Si cogitaverit extendere nebulam ✠ æque ⁹ ad tabernaculum expandit eam. ✠ Ecce effundit super eum lucem suam, ✠ et radices maris contextit. ✠ In eis judicabit populos, ✠ dabit escam plurimis. ✠ In manibus contextit lumen, et mandavit de eo in contrarium, ✠ ut nuntiaret super illo amico suo, ✠ possessionem contra eum, qui ascendere nititur.

Cap. XXXVII. — ✠ Sed in hoc [*Al.* his] obstupuit cor meum, ✠ et evulsum est de loco suo. ✠ Audite sonitum terroris, ✠ et ¹⁰ strepitum oris ipsius exeuntem. ✠ Subter universum cælum circuit, ✠ et lumen ejus in finibus terræ. ✠ Post eum fremet vox. ✠ Tonabit in sonitu superbiæ suæ, ✠ et non poterit investigari cum audita fuerit vox ejus. ✠ Tonabit fortis in voce sua mirabiliter. : Fecit enim magna quæ nescie-

1. Augustinus *sedere eos fecit*, quæ verba et præcedenti immediate isocolo supplet subjungenda, sentit.

2. Pronomen *te* Græcus et Augustinus tacent. In fine versiculi finalia, quæ deerrant, puncta sufficimus.

3. Verbum istud *corde*, prætermisum in ms. nostro supplevimus ex Augustino, qui legit, et *hypocritæ corde ponent furorem*. MART.

4. Antea erat *ligabit*, refragantibus aliis libris, et Græco ἔδησεν deerrat et finalis punctorum nota, quam denuo inferius suo loco substituiimus : aliaque leviora emendamus.

5. Perperam legebatur *extrahere*, pro *extrahere*. Monuit nos August. maxime vero Græcus textus, καὶ ἐξαχύσῃς.

6. S. Augustinus duplicem hoc loco recitat variantem lectionem sequentem : *Ecce Deus consolabitur, vel roborabitur in fortitudine sua*. Vide librum annotationum in Job. MART.

7. Pro vera, quam ex August. substituiimus, lec-

tionem *ei autem numerabiles*; contrario sermo, atque incongruo sensu, tantum erat in Martianæi editione *innumerabiles*. Refragabatur vero Græcus ipse textus ἀριθμητὰ δὲ αὐτῶ δεικτὸν σταγῶν. *ipsi vero numerabiles sunt pluvie stillæ*.

8. In Græco οὐκ ἐξίστατο. (vel ἐξίσταται), *non obstupuit*, vel *obstupescit*, quam lectionem August. quoque præfert, ac sequi nos ipsi malimus, pro *torpescit*. Minus vero recte *animus ejus* idem, pro *tuus* legit. Vetus porro nota Colbertini codicis penes Montfauconium est de quatuor hisce hemistichiis obelo transverberatis : Οὗτοι οὐδὲ οὐ κέντρα ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, εἰδὲ καὶ ὠβελισθησάν. *hi quatuor* (versiculi) *non exstant in Hebraico, adeoque obelis notati sunt*.

9. Integrius penes Augustin. *æque ut per tabernaculum*.

10. Plus habet hic Augustinus, *et vocis ejus*, tum *strepitu* legit, pro *strepitum*. Græco autem abludente textu ab utraque lectione cum hic loci, tum etiam inferius, nihil audemus.

bamus, præcipiens ¹ nivi. Esto super terram. ✠ Et tempestas pluviae, et tempestas imbrium, potestatis ejus. ✠ In manu omnis hominis ² signat, ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Introierunt autem bestiae sub protectione, et quieverunt in cubili. De promptuariis supervenit tempestas, et de promptuariis frigus, ✠ et a Spiritu Dei dabitur glacies, gubernat autem qualiter illi placuerit, aquam et frumentum ³ irrigabit nubibus. Disseminabit nubes lucem suam, et ipsa per circuitum vertitur in gubernaculis, ad operanda [*Al.* operandum] omnia quæ mandaverit eis. Hæc constituta sunt ab eo super terram; ✠ sive in tribu, sive in terra sua, ✠ sive in misericordia inveniri voluerit eam. Auribus percipio hæc, Job. Sta, ⁴ et commonere virtute Domini. Scimus quia Deus posuit opera sua, cum faceret lucem de tenebris. Scis differentiam nubium, et ingentes lapsus malorum? Tua vero stola est ⁵ valida, quiescente terra ✠ ab austro. ✠ Firmabis cum eo cælos, qui æqualiter ad vivendum fusi sunt? Quare doce ⁶ nos quid dicamus ei; et requiescamus multa dicentes:

1. Mendose, ut videtur, præferbat Augustinianum exemplar *nubi*, pro *nivi*: Græce χιών. Bene autem est, quod ex eo accepimus paulo post *potestatis*, juxta Græcum δύνασταιας, pro quo legerat Martianæus *potestas*: et rursus *signat*, pro *signatur*, itidem cum Græco κατασφραγίσει. Subjunximus et huic verbo finalia puncta, quæ deerant.

2. Active legunt Augustinus, et Vulgata, id est, *signat* pro *signatur*. MART.

3. August. *irrigavit nubes. Disseminavit nubem*, haud satis recte, si prius nomen *nubes*, excipias, quod hodiernæ descriptioni Græco, νεφέλη, consonat magis. Sequentes asteriscos suo nos loco suisque finibus constituimus.

4. Emendandus est textus in libro annotationum S. Augustini, in quo depravata hujusmodi exstat lectio, et commovere virtutem Domini. MART.

5. Manuscriptus et Augustinus legunt sic *valida*, pro *calida*, ut habet canon Hebr. veritatis, ac Vulgata Latina. Nec error hic est recentiorum exscriptorum, sed veterum, et antiquorum: nam eodem modo legebat in suo exemplari S. Augustinus, qui *stolam validam* interpretatur *dignitatem superbam*. MART.

— Rescribendum *calida*, Græca vox θερμή clamat: tamenetsi ipse etiam *valida* Augustinus prætulorit. Idem paulo post *firmabis* habet pro *firmabit*. Stant et Græci pro alterutra lectione codices.

6. Arridet magis, quod habet Augustinus *me*, juxta Græcum, pro *nos*.

Nunquid liber, aut scriba ⁷ assistit mihi; ut hic stans faciam hominem tacere? Omnibus autem non est visibile lumen, quod refulget in nubibus. Et ⁸ spiritus transiens emundabit eas. Ab aquilone nubes coloris auroi. In his est magna gloria, et honor Omnipotentis; et non invenimus alium similem virtuti ejus. Qui juste judicat, non putas exaudire eum? Propterea timebunt eum homines, timebunt quoque eum et sapientes corde.

Cap. XXXVIII. — Et postquam quievit Elius loqui, dixit Dominus ad Job per turbinem nubis: Quis est qui celat me consilium, continens sermones in corde, — et putat me ⁹ latere, accinge tanquam vir lumbum tuum, interrogabo te, tu autem responde mihi. Ubi eras cum fundarem terram? Indica mihi si nosti scientiam. Quis posuit ¹⁰ mensuras ejus ✠ si nosti, aut quis est qui induxit super eam funiculum, aut super quo [*Al.* quod] circuli ejus ¹¹ fusi sunt? Quis est autem qui misit lapidem angularem — ¹² super eam: quando facta sunt simul sidera?

7. Idem *assistis*: Græcus *astilit*, κατέστηκεν. Correximus vero utriusque ope ut *voculam*, quæ sequitur, pro qua erat mendosæ *aut*.

8. Quæ his, et spiritus transiens emundabit eas, in Græco respondeant haud invenimus. Sunt tamen in Hebræo archetypo, ex quo ipsemet Hieronymus vertit, et *ventus transiens fugavit eas*. Legit etiam Augustinus, tametsi paulo aliter, *spiritus transit et mundabit, etc.*

9. Apud Augustinum *dare*, pro *latere*, quod quidem mendum apertissimum haud scio, num in suo ipse olim exemplari legerit, an sequiorum culpa librorum in describendo annotationum s. patris libro sit perpetratum: nam latendi verbum, non dandi in proposito textu a se lectum, sive laudatum fuisse, non obscure, ut mihi quidem videtur, ipse indicat in subnexa ibi annotatione his proprie verbis, *quoniam Deum non latent*. Cæterum et pro *accinge* legitur apud eum *accingere*.

10. Obelus hic positus fuit pro asterisco: quod emendare nequaquam pertimescimus, cum ille qui nobis transcripsit hanc editionem e ms. codice, plures asteriscos ✠ posuerit pro obelis —. Proclivi enim lapsu mutantur signa isthæc ab scriptoribus, qui eorum nec usus, nec significantias intelligunt. MART.

11. Idem *fixi sunt*, pro *fusi, etc.* Græco περίγισαι.

12. Voces *super eam*, quæ in Martianæi editione desiderabantur, nos suffecimus, ex Augustiniano exemplari, et præfixo etiam obelo jugulavimus.

Laudaverunt me voce magna omnes Angeli mei. Conclusi portis mare, cum frereret ex [Al. in] utero matris suæ, volens progredi. Circumposui illi nubem operimentum, et nebula obvolvi illud; et posui illi terminos, imponens claustra et portas. Et dixi: Hucusque venies, et non transibis: sed in temetipso comminuentur luctus tui. Aut nunquid tecum constitui lucem matutinam, aut cognovit Lucifer ordinem suum? ¹ Apprehende pinnas terræ, excute impios ex ea. Et tu sumens terræ lutum figurasti ² animal, et famosum eum posuisti super terram, et abstulisti ab impiis lucem, aut brachium superbiorum comminuisti, aut venisti ad fontem maris, aut in vestigiis abyssi deambulasti [Al. ambulasti], aut tibi aperiuntur metu portæ mortis, aut janitores inferni videntes te timuerunt, aut cognovisti latitudinem sub cælo? Narra ergo mihi quanta ³ quæque sit, aut in qua terra habitet [Al. habitat] lux, aut quis tenebrarum locus. Si ⁴ duces me in fines eorum? Quod si et nosti semitas eorum, nunquid scis quia tunc natus eras [Al. es], et numerus annorum tuo-

rum multus? Aut venisti in thesauris nivis, aut thesauros grandinis vidisti, quæ reposita sunt ⁵ in tempus inimicorum, et in diem [Al. die] pugnæ et belli? Unde autem procedit pruina, et dispergitur auster sub cælo? Quis preparavit pluviae validæ flumen, et viam vocibus tempestatis, ⁶ ut [Al. ut et] pluatur super terram, ubi non est vir, ⁷ in deserto, ubi non est homo, ⁸ ut satiet invium, et inhabitabile [Al. inviam et inhabitabilem], ⁹ et ut germinet herbæ viror? ¹⁰ Quis est pluviae pater, vel ¹¹ quis est qui genuit stillas roris? De cujus utero procedit glacies: aut pruinam in cælo quis genuit, quæ descendit sicut aquæ [Al. æque] flumen? Aut faciem impii quis tabefecit? Aut intellexisti nexus Pleiadis, et septimum Orionis aperuisti? ¹² An aperies Mazuroth in tempore suo, ¹³ et vesperum super ædificationem ejus induces? ¹⁴ Scis ¹⁵ commutationes cæli, aut omnia quæ sub cælo pariter fiunt? Vocabis nubem voce, et in tremore aquæ validæ obedient [Al. obediunt] tibi? ¹⁶ Mittes vi fulmina et ibunt; aut dicent tibi: Quid est? Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, et

cum sint illæ quidem in Græco textu, ἐπ' αὐτῆς, non item et in Hebraico addatur עלליה. Sed et in illo, ex quo hæc Martianæus descripsit codice ms. obelus hic loci erat verbis tamen, ut diximus, quæ confodienda erant, prætermisissis. Hoc autem illi fraudi fuerit, ut plane immerito verba, *quando facta sunt*, jugularet, quibus manifesto respondit in Hebræo כלה, et ab ipso Hieronymo ex eo fonte redduntur: *Cum me laudarent*: Græci ex alia vocabuli etymologia, ὅτε ἐγενήθη, *cum facta sunt*, etc.

1. Apud Augustinum *apprehendere*, et *excute*: nam quod *pænas*, pro *pinnas*, sive *pennas* legitur, typographorum puto esse vitium. Pro eo autem quod deinde sequitur *animal*, eodem Augustino et Gr. ζῷον suffragante, vitiose Martian. legerat *anima*, ut et paulo post *fecisti*, pro *posuisti*, juxta Gr. ἔθου.

2. Augustinus post LXX, *figurasti animal*. MART.

3. Illud *quæque* nos ex Augustino supplemus, ita cum primis Gr. jubente textu, πᾶσα ἡ γῆ ἐστίν. Novit vero et Martian. hanc Hipponensis episcopi lectionem, sed mirum plane, qua eam de causa repudiet. Melius, inquit, legitur in ms. juxta Hebr. הלה *hullah*, id est, *tota ipsa*, nempe, *terra*. Scilicet oblitus est, ex Gr. versionem istam, non ex Hebr. derivari; nec præterea intellexit, nihil in rem suam, aut lectoris, observationem eam esse.

4. Error hic est, ni fallor, exscriptoris, qui substantivum verbum *sit*, posuit pro conditionalis parti-

cula *si*. Ita igitur legendum, *aut quis tenebrarum locus*. *Si duces me*, etc. Huic lectioni consentiunt LXX et Augustinus. MART.

— Antea corrupto legebatur, *locus sit*: tum τελεία στίγμα apposita, *duces me*, etc. Emendavimus vero nedum ad librorum omnium, et cum primis Græci fidem; sed et ipsius Martian. mentem, ut in notis monuerat.

5. Addit Augustinus *tibi*; quam vocem cum in Græcis codicibus invenias, et malis in Latinum adoptare, obelo tamen prænotabis, quod in Hebraico non sit. Leviora quædam infra emendantur.

6. Aliter August. *Et quis est qui peperit glebas roris*. In Gr. quoque varians est lectio, *glebus*, pro *stillas*, βάλους pro *συνοχάς* quarum utramque retinet codex Alexandrinus; nec tamen dicere ausim, quam ipse s. interpres prætulit: aut si alteram ad libri oram ipsemet annotavit.

7. Vitiose legerat Martian. *commotiones*, contra Græcum τροπᾶς, *commutationes*, quemadmodum et Augustinus legit: tum *omnium* erat pro *omnia*, iisdem contradicentibus libris.

8. Legebat hoc loco S. Augustinus, *mittes vi flumina, et ibunt*: quæ profecto sensum Scripturæ legentibus tollunt. Quare nostræ editioni ac Vulgatæ Latine proorsus adhaerendum, ne errores librorum æque nobis imponant, ac sanctissimo doctore. MART.

varietatum scientiam? Aut quis ¹ est qui numeret nubes sapientia, ☞ et organa cœli in terram declinavit? Diffusus est autem sicut terra cinis, et agglutinavit eum ² sicut lapidibus cubum [Al. cibum]. Aut capies leonibus [Al. leoni] escas, aut animas draconum [vel catulorum] replebis? Pavidum enim sunt in cubilibus suis, et sedent in silvis insidiantes. Quis autem præparavit corvo escam: pulli enim ejus ad Dominum clamant, errantes et [Al. clamantes et] escam quærentes.

Cap. XXXIX. — ☞ Si cognovisti tempus pariendi tragelaphorum in petris [Al. petras], ☞ aut partus cervarum custodisti, et numerasti menses partus earum, et dolores earum solvisti, et nutristi hinnulos earum sine metu? ☞ Partus earum emittes? Abrumpent filii earum, ☞ multiplicabuntur in tritico, ³ ☞ exibunt, et non revertentur eis. ☞ Quis autem est qui dimisit onagram liberum, et vincula ejus quis resolvit? Posui enim ⁴ tabernaculum ejus desertum, ☞ et habitacula ejus salsuginem. ☞ Irridens multitudinem civitatis, et querelam exactoris non audiens. ☞ Consideravit montes pascuæ suæ, et post omne viride quærit. ☞ Volet autem monoceros serviro tibi, aut dormire super præsepetuum; aut [Al. et] alligabis in loris jugum suum, aut ducet tibi sulcos in campo? Confidis autem in eo, quia mutata est virtus ejus, aut dimittes [Al. dimittis] ei opera tua? Aut [Al. et] credes ei ☞ quia reddet tibi sementem, ⁵ et in arcam

tuam inferet? ☞ Penna struthionum mixta est alis herodionis et accipitris, ☞ et relinquit [Al. reliquit] in terra ova sua, ☞ et in pulvere calefiunt. ☞ Ut oblita est, quia pes dispergit [Al. disperdet] ea; ☞ et bestiae ⁶ agri conculcabunt ea. ☞ Obduruit contra filios suos, ne sint ejus. ☞ Frustra laboravit absque ullo timore, ☞ quia despexit eam Dominus [Al. Deus] in sapientia, ☞ et non distribuit ei intellectum. ☞ Cum tempus fuerit in altum se levabit [Al. evolabit], ☞ et deridebit [Al. iridebit] equitem, et ascensorem. ☞ An tu circumdedisti equo virtutem, et insestuisti collo ejus hinnitum, et circumposuisti ei arma? Et ⁷ gloriæ pectoris ejus, audacia. Prodiens in campo luxuriat, et procedit in prelium [Al. prælio] cum virtute: occurrensquo jaculo contemnit, nec se avertit a ferro. Super ipsum autem gaudet arcus et gladius, ☞ lanceæ, hastæque tremore. ☞ Et iracundia evertit [Al. vertit] terram, nec credet, donec clanguerit [Al. clamaverit] tuba. Dum autem tuba cecinerit, dicit: Euge. Et procul odoratur pugnam; tonitruum ducum et clamorem. Nunquid in sapientia tua plumescit accipiter, ⁸ expansis pennis immobilis, ☞ respiciens ad austrum? ☞ Aut [Al. ac] tuo præcepto exallatur aquila; et vultus super nidum suum in petra sedens morabitur ☞ in summitate petræ, et in caverna? ☞ Et cum ibi fuerit, quærit escas, ☞ longe oculi ejus prospiciunt [Al. respiciunt], ☞ et pulli ejus volutantur in sanguine. Ubicumque fuerint cadavera, statim [Al. confestim] reperiantur.

1. Voculas est qui, nos ex Augustino suffecimus concinente Gr. textu, τῆς δὲ ἰ ἀριθμῶν, etc. Qui subsequitur asteriscus unum puto vocabulum organa illustrat, quod puto ex Symmacho suffectum esse, non enim in aliis Græcis libris habetur nisi οὐρανόν, cælum. Denique pro declinavit, quod ex ejusdem Augustini et Græci textus auctoritate rescripsimus, Martian. legerat declinet.

2. Mendosus est locus iste tam in ms. nostro, quam apud S. Augustinum. In ms. legitur, sicut lapidibus civium: in annotationibus autem S. Augustini, sicut lapidibus cibum. Sic unusquisque veterum scriptorum posuit quod intelligebat, non quod inveniebat. Cubum itaque restitimus juxta id quod in LXX legimus ὄσπερ λίθῳ κύβου.: hoc est, sicut lapide cubum. Mart.

3. Minus bene erat penes Martian. duobus verbis et ibunt. Nos cum Augustino fecimus, et Gr. ἐξελύσονται. quibuscum etiam eis deinde rescripsimus, pro ad eas.

4. Penes Augustinum habitaculum desertum, et habitacula, etc.

5. Vitiose Martian. in arcam, contra Græcum textum εἰς θύονα, atque ipsum Augustinum.

6. Partim ex Augustino, partim ex Græco textu locum hunc restitimus. Nomen agri, quod uterque, imo et libri omnes retinent, deerat. Cæterum Augustinus minori numero præfert, bestia agri conculcabil. Præcedentes quoque asteriscos aliquot supplivimus, atque infra unum qui abundaverat expunximus.

7. Erat in recto gloria, pro gloriæ, quem casum una præferunt Augustinus et Græcus ἑδῆξ.

8. Perperam, ac nullo ferme sensu legit Martianæus ex passis pennis, pro expansis, etc. juxta Augustinum et Græcum sensum, ad quos textus, et quoque copulam post asteriscum expunximus.

¹ Et adjecit Dominus, et locutus est ad Job : Nunquid qui disputat cum Omnipotente, quiescet ; arguens Dominum respondebit ita ?

RESPONDENS AUTEM JOB DOMINO DIXIT :

✧ Quid ² ergo judicor + commonitus et increpatus a Domino + audiens talia ; cum nihil sim ? Quod responsum dabo ? Manum ponam ad os meum. Semel locutus sum, iterum non adjiciam.

RESPONDENS AUTEM DOMINUS JOB DE TURBINE, AIT :

Cap. XL. — Nequaquam. Sed accinge tanquam vir lumbos tuos. Interrogabo te, tu vero responde mihi. An abnuis iudicium meum ? Aut putas me aliter tibi locutum fuisse, quam ut appareres justus ? An brachium contra Dominum tibi es, aut vocibus contra illum tonas ? Assume igitur allitudinem et virtutem, gloriam et honorem vestire. Emitte in iracundia Angelos, et omnem injuriosum humilia. Videns omnem superbum extinguilo. Contere impios stalim, et abscondo sub terra simul, faciesque eorum imple ignominia : ita demum confitebor, quia salvare te potest dextera tua. Sed ecco bestia quam feci apud te, fenum sicut hoves edit. Ecco virtus ejus in lumbis ³ ✧ ejus, : et potentia ✧ ejus : super umbilicum ventris. Et crexit caudam sicut cyprossus, et nervi ejus implicati sunt, et costæ ejus costæ æreæ, et spina ejus ferrum est fusile. Hoc est initium signi Domini, quod fecit. Illudatur ab Angelis ejus. Ascendens autem in montem præruptum, fecit gaudium quadrupedibus in tartaro. Sub omnimodis arbori-

1. Aliter apud Augustinum : *Respondit Dominus, et dixit : Nunquid, etc. tum quiescit, pro quiescet, et Deum, pro Dominum.*

2. Malim pro *ergo* rescribi *ego*, justa Græcum ἐγώ. Pro *judicor* legit August. *judicer*. Obelus autem pro asterisco his verbis in Alexandrini codicis edit. præfigitur. Nos finalia puncta, quæ male verbis, *cum nihil sim*, postponebantur, iisdem præposuimus juxta Hebraicam veritatem.

3. Finalia puncta, quæ deerant et quibus unum, *ejus*, pronomem asterisco illustrari ostenditur, nos utroque in loco adscripsimus.

4. Deerant hi duo posteriores asterisci, et finalia puncta, quæ juxta Alexand. cod. nuperam editionem suffecimus.

bus dormit, secus juncum et calamum, et caricem ; et obumbrantur in eo arbores magnæ, cum stirpibus, et virgullis torrentis. ✧ Si fuerit inundatio, non timebit, ✧ securus est, cum illis fuerit Jordanis in os ejus. ✧ ⁴ In oculo suo suscipiet eum. Torto vertice, pertundit nares. : Adduces autem draconem in hamo ? Pones capistrum circa nares ejus, ✧ ⁵ sigillabis circulum in ore ejus, et forcipo pertundes labium ejus ? Loquetur autem tibi preces et obsecrationes blando ; et ponet testamentum tecum, et accipies eum servum sempiternum ; et ludas de eo sicut de ave, aut alligabis eum sicut passerem infantulo ? Saginantur in eo nationes, et partiantur eum Phœnicum gentes. Et omnes naves si convenient, non portabunt corium caudæ ejus, ✧ et in navibus piscatorum caput ejus. : Impones autem ei manum recordatus pugnæ, quæ fit in ejus corpore, et amplius non fiat.

Cap. XLI. — Non vidisti eum, neque in his quæ dicuntur, miratus es ; nec timuisti quod præparatum est mihi. Quis enim est qui mihi resistat, aut quis mihi resistet, et sustinobit ? Si omne quod sub cælo est, meum est ? ✧ Non tacebo propter eum, ✧ et sermo virtutum miseretur æqualis sui. : Quis denudabit faciem vestitus ejus, aut in duplicatione thoracis ejus, quis intrabit ? Portas vullus ejus quis aperiet ? Circa dentes ejus est timor, et in præcordiis ejus scuta ærea. Colligatio ejus sicut ⁶ zirimilis lapis. ✧ Unus uni adhæret, ✧ et spiritus non pertransibit ad eum, ✧ vir fratri suo agglutinabitur, ✧ continebuntur, et non divellentur. : In sternutamentis ejus illucescit lux, et oculi ejus species luciferi. De ore ejus lampades ardentes exhibunt⁷,

5. Pro *sigillabis* uno verbo, malim equidem duobus seorsim legi, *si ligabis*, aut quid simile : unamque adeo particulam *si* asterisco prænotari. Et vero in Græco est εἰ εὐλίσει. Leviora infra castigantur.

6. LXX, ὡσπερ σμυρίτης, sicut *smyriles*. Allii legunt σιδηρίτης, *sideritis*. Crediderim exscriptorem pro *smyrilis*, legisse *xirimilis*. MART.

— Videtur rescribendum *smyriles* juxta Græcum σμυρίτης, quemadmodum et Martianæus conjecerat. Qui subsequuntur asterisci suis locis sunt a nobis constituti.

7. In instanti rectius habet Gr. ἐκπορεύονται, et διαρπίσσονται, *exceunt*, et *disperguntur*, quæ obiter notamus, neque enim hæc persequi vacat.

et craticulæ ignis disperguntur. De naribus ejus exit fumus fornacis ardentis igne carbonum. Anima ejus carbones ' accendit, et flamma de ore ejus procedet. In collo ejus habitat fortitudo, et ante eum currit perditio. Carnes corpori ejus adherent ✠ circumfusæ ei, et immobiles. ✠ Cor ejus obduruit sicut lapis, et stat sicut incudo infatigabilis. Et cum se converterit, timor est bestiis quadrupedibus sævientibus super terram. Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei ✠ hastæ elevatio, et thoracis. ✠ Reputat enim paleas ferrum, et sicut lignum putre æs, non vulnerabit eum sagitta ærea. Ducit balistam tanquam fenum, sicut stipulam æstimabit malleum. [✠ Aquas æstimat lapides, fundæ jactus ut fenum] et deridet tremontem hastam. Cubile ejus sudibus ferreis præacutis, et omne aurum maris sub eo est, sicut lutum immensum. Fervescero facit abyssum sicut vas æneum : æstimat mare sicut ✠ deletum ; et tartarum abyssi sicut captivum. ✠ Computavit abyssum quasi in deambulacrum, ✠ non est quidquam super terram simile ei, factum ad illudendum ab Angelis meis. Omne altum videt, et ipse rex omnium quæ in aquis sunt.

1. Neque hoc additur in Gr. verbum *accendit*, pro quo etiam legi malim *accendit*, ut et procedit pro *procedet*. Qui infra est asteriscus, ex Græca editione codicis Alexandrini suppletur.

2. Hæc, quam uncinis inclusimus, pericope: *Aquas æstimat lapides, fundæ jactus ut fenum*, si quid video, gemina est interpretatio ejus quæ præcedit, sententiæ, *non vulnerabit eum sagitta ærea : ducit balistam tanquam fenum*, ex varia codicum lectione hujus loci, et verborum aliquot interpolatione derivata. Certe non nisi semel habetur sive in Hebr. sive in ipso Gr. textu, ac versionibus exinde expressis : nec quæ alteri huic lacinæ respondeant in originalibus libris invenias. Facile vetus hæc est Latina ante Hieronymum interpretatio, quæ ad libri oram privatæ eruditionis gratia primum ab studioso aliquo apposita, postea ab imperito antiquario contextui temere subjuncta est atque assuta. Nos id modo licere duximus, ut ipsa assumenti ejus verba uncinis concluderemus.

3. In Gr. est ὡς περ ἐδάκτρον, quod Latine reddas, *sicut alabastrum*, seu *vas unguentarium* : sic enim interpretantur lexicographi veteres, et cum primis Pollux haud semel. Τὸ δὲ ἀγγεῖον, ὃ τὸ μύρον ἐνήν, φιάλη προσεταιχός, ἐδάκτρον ἐκαλεῖτο. *vas autem, cui unguentum inerat, phialæ non absimile, cæleiptron dicebatur*. Concinunt et Græci Script.

Cap. XLII. — Respondens autem Job Domino, dixit : Scio quia omnia potes, et impossibile tibi est nihil. Quis est enim qui abscondat a te consilium, parcens verbis te putet celare ? Quis vero nuntiavit mihi quæ nesciebam, ✠ : magna et mirifica quæ non noram ? Audi me, Domine, ut et ego loquar ; interrogabo te, tu vero doce me. Auditum quidem auris audiebam te prius : nunc autem oculus meus videt te. Ideo desepxi memotipsum et distabui, et æstimavi ✠ terram et cinerem ✠. Factum est autem postquam Dominus locutus est omnia verba hæc ad Job.

DIXIT DOMINUS AD ELIPHAZ THEMANITEN :

Peccasti tu et duo amici tui. Non enim locuti estis coram me verum quidquam sicut servus meus Job. Et nunc sumite ✠ vobis ✠ : septem vitulos et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et faciet hostias pro vobis. Job famulus meus orabit pro vobis, quia nisi facies ejus mihi esset accepta, et nisi propter eum, perdidissem vos. Non enim locuti estis : ad ✠ me -+ ✠ verum adversus famulum meum Job.

interp. antiqui, et præsertim Aquila, qui μωροψυγῆριον, transtulit, quod est *vas unguentarium*, et ipsemet Hieron. in sua ex Hebraico versione, ubi *quasi ollam* vertit. Quod igitur hic redditur *deletum*, non alia de causa est, quam quod ab ἐκαλεῖτο verbo, quod sonat *delere*, ἐδάκτρον lectum est perquam simili voce et scriptura, pro ἐδάκτρον, sive illud Græci amanuensis vitium fuerit in proposito exemplari, sive propterantis oculo interpretis in legendo lapsus.

4. Voces *magna et*, obelo confodimus, cum tantum in Hebr. sit מוֹרָאִים, id est, *mirabilia*. Facem nobis prætulit laudata sæpius nupera cod. Alexandrini editio.

5. Interserit hic, sive repetit Gr. textus ἐμαυτόν, id est, *me*, rectius. Quod subsequitur integrum comma, *factum est autem postquam, etc.* cum in suo ms. exemplari desideraretur, sufficit Martian. ex Græco.

6. Verba sequentia ad nomen *Job* usque ommissa sunt incuria librarii in ms. Latino nostro. MART.

7. Crassiora hæc puncta, quæ solum *vobis* pronomen asterisco illustrari docent, ac deerant penes Martian. nos adscripsimus.

8. In Græco proprie est *quidquam boni* οὐδὲν ἀγαθόν.

Et abiit Eliphaz Themanites, et Baldad Sauchites, et Sophar Minæus; et fecerunt sicut præcepit illis Dominus. Et solvit peccatum eorum propter Job. Dominus vero auxit conversationem Job. Et cum orasset etiam pro amicis, remisit illis peccatum. Et dedit Dominus duplicia omnia quæ habuerat prius Job. Audierunt autem omnes fratres ejus et sorores omnia quæ acciderant ei, et venerunt ad eum, et omnes qui eum noverant a principio. Et cum bibissent, et comedissent apud eum panem in domo ejus, consolati sunt eum, et mirati sunt in omnibus malis, quæ induxerat Dominus super eum. Et dedit ei unusquisque agnam unam; et vir in auream auream unam. Dominus autem benedixit novissima Job, magis quam priora. Et erant pecora ejus oves quatuordecim millia,

cameli sex millia, juga boum mille, asinæ pascuales mille. Et nati sunt illi filii septem, et filia tres. Et vocavit primam quidem Diem, secundam vero Cassiam, tertiam autem Cornu Amaltheæ. Et non sunt inventæ mulieres a filiabus Job sub cælo. Et dedit eis pater hæreditatem inter fratres. Vixit autem Job post plagam centum quadraginta annis. Et omnes anni vitæ ejus fuerunt ducenti quadraginta octo. Et vidit Job filios suos, et filios filiorum suorum quarta generatione. Et defunctus est Job senex plenus dierum. Scriptum est autem resurrecturum eum cum his, quos Dominus suscitabit.

† Hic interpretatur de Syriaco libro, in terra quidem habitasse Ausitide, in finibus Idumææ et Arabiæ, et erat ei antea nomen Jobab. Et ac-

1. Redolent ista versionem ex Hebr. non ex Græco, ubi aliter est, *manducantes et bibentes apud eum, consolati sunt, etc.* φαγόντες δὲ καὶ πίοντες παρ' αὐτῶν, παρεκάλεσαν αὐτόν.

2. Longius iterum abludit hic locus a Græco textu, in quo est, αὐ τετραδραχμῶν χρυσῶν ἔστημεν. et *tetradrachmum auri non signatum*: ex Hebr. autem sic vertit s. pater, et unusquisque in auream auream unam.

3. Septuaginta, centum septuaginta annis. Omnes autem annos vixit ducentos quadraginta. Ms. tamen Alexandrinus concordat cum editione nostra in ultimo commate, omnes autem annos, etc. quia habet, *ducentos quadraginta octo*. Cæterum notari debuit obelus ad istam annorum Job summam; non enim legitur ille versiculus in voluminibus Hebræorum. MART.

4. Hæc annorum Jobi summa neque in Hebraico, neque apud reliquos interpr. exstat, ut Colbertini codicis atque alterius regii hexaplaris apud Montfauconium nota testatur: οὐ κεῖται ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, οὐδὲ παρὰ τοῖς λοιποῖς. Nos itaque illam obelo confodimus.

5. Hic desinit Hebr. archetypum, et qui ex illo transtulerunt interpretes Græci. Quæ subsequuntur, obelo singulis quibusque versibus prænotata apud LXX et Theodotionem, ex Syriaco desumpta habentur. Placet vero, quandoquidem et per inane paginæ spatium licet, veteris Vulgatæ edit. ex Græco hic interpretationem hujus assumpti apponere: *Scriptum est autem quoniam hic resurget cum iis, qui a Domino suscitandi sunt. Quæ sequuntur, ex Syriaca educta sunt: Job vero habitabat in terra Us, inter terminos Edom et Arabiæ, et antea vocabatur Jobab. Hic duxit uxorem alienigenam (Arabem), ipsique natus est filius, dictus Ennon. Job vero erat filius Zaræ, filii filiorum Esau, et*

Bozra: et ipse erat quintus ab Abrahamo (Arabs, scelus). Et hi reges, qui regnarunt in Edom, ubi Job regnavit. Primus Balac filius Beor. Et nomen urbis istius viri Dennaba. Et post hunc, Jobab iste qui vocatur Job: et post Job, Asomi, qui erat princeps in terra Theman. Et post eum, Adad, filius Barac: hic est qui occidit, et fugavit Madian in planitie Moab: et nomen urbis ejus Gethem. Et ex amicis Job, qui eum convenerunt, erat Eliphaz de filiis Esau, et rex Theman, Baldad rex Sauchæorum, et Sophar rex Minæorum.

6. Meminerit lector verborum Origenis, quibus in fronte hujus libri docebamur integram istam partem obelis notatam abesse in Hebræorum voluminibus, quamvis eam retineant Septuaginta interpretes cum Theodotione. Porro additamentum hoc antiquissimum esse consentiunt cruditi omnes: quia mentionem ejus faciunt, Aristæas, Philo, et Polyhistor, teste Spanhemio in hist. Job. c. 4. Quantæ vero fuerit auctoritatis apud Græcos, scire poteris ex proemio catenæ Græc. p. p. in Job. De eodem additamento hæc habet S. Hieronymus libro questionum Hebraicarum: *Male, inquit, quidam aestimant Job de genere esse Esau: siquidem illum quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de sermone Syro translatus est: et quartus sit ab Esau, et reliqua, quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur.* Hieronymus adjungendus Polychronius qui additamenti fidem quoque elevavit his verbis: *Genealogiam, quæ in fine est, quidam rejiciunt, quia in Hebræo non reperitur... Nominis similitudinem in genealogia Esau, quæ in libro Geneseos exstat, ubi Jobabi mentio fit, ansam erroris et hujusmodi scholii quibusdam præbuisse: tractuque temporis postea, quæ margini adscripta erant, in libri contextum ab aliis assumpta esse, asserunt.* MART.

cepit uxorem Arabissam. Genuitque filium, cui nomen erat Ennon. Erat autem ipse filius quidem Zaræ, et Esau filiis filius, de matre vero Bosram, ita ut sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnaverunt in Edom, in qua et ipse regnavit regione. Prius Balaac filius Boor, et nomen civitatis ejus Dennaba. Post Balaac autem

Jobab, qui vocatur Job. Post hunc Casum, qui erat dux ex Themanorum regione. Post hæc Adad filius Barad, qui excidit Madian in campo Moab: et nomen civitatis ejus Gethom. Qui autem venerunt ad eum amici ¹ Eliphaz ex filiis Esau Themanorum rex, Baldad Sauchiorum tyrannus, Sophar Minæorum rex. :

1. Additur præterea in Alexandrino codice isthæc non spernenda lacinia, quam Latine saltem præstat describere: *Themam filius Eliphaz, præfectus Idumææ. Hic interpretatur ex Syriaco libro. In terra quidem Ausitide (Job) habitabat ad fines Euphratis.*

Olim fuit nomen ejus Jobab. Erat autem pater ejus Zareth, ex ortu solis. Cæterum cum de isto, tum de superiore additamento Græcorum codicum veterisque Vulgatæ Latinæ, conferendus ipse est s. Interpres in quæst. Hæbraicis in Genesis.

EXPLICIT LIBER JOB SECUNDUM SEPTUAGINTA.

ADMONITIO IN OPUS SUBSEQUENS.

Psalmorum volumen juxta Septuaginta Interpretes, semel atque iterum emendatum ab Hieronymo, ante annos circiter decem, J. Cari presbyteri studio ac labore, Romæ primum editum est: additis obelis et asteriscis in eo psalterio, quod Gallicanum vocant veteres ac recentiores scriptores. Hujus eruditi Cari diligentiam in edendo duplici Hieronymi psalterio, ut imitaremur; nonnihilque castigatius et auctius apud nos prodiret, quam plures antiquissimos codices mss. perquisivimus ad supplenda ea, quæ tum in textu, tum in signis obelorum et asteriscorum deesse videbantur. Subsidium ergo ministrante haud mediocri copia veterum codicum, Cari votis fecimus satis; qui eodem mss. librorum destitutus auxilio fatetur inchoatum a se opus, aliis perficiendum tradidisse. Horum, inquit, psalmorum tituli ex mss. codicibus et Cassiodoro, quantum quidem licuit, sed non quantum oportebat ac optabamus (cum id rei plures oculatiorisque viros, ac ipsos manuscriptos codices ad manus haberi exigeret), sunt excerpti. Quam ampliorem diligentiam desiderari in obelorum, asteriscorum ac diapsalmatum additione, versuumque distinctione in utraque editione, ingenue fatemur. Specimen certo dedimus, ut quod in votis erat, aperta simul via cura laboreque absolutiore alii accuratius præstarent. Sincero itaque pectori quidquid peccavit in hac editione psalterii facile condonantes, in id unum intenti erimus, ut psalterium Hieronymianum, quod partim editum, partim ineditum supra dicebamus, emendatissimum omnibusque numeris suis absolutum prodeat nunc ad publicam Ecclesiæ ac studiosorum utilitatem. Porro duplicis psalmorum juxta LXX emendationis a se susceptæ meminit s. doctor præfatione jamjam subsequutura: libro etiam secunda apologiæ adversus Rufinum, psalterium curis suis castigatum, Romæ olim susceptum testatur his verbis: Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursus juxta Hebraicum vertens, etc. Cujus vero emendationis hic recordetur; an ejus quam Romæ positus priorem subministravit; an posterioris in Bethlehemitico secessu editæ cum obelis et asteriscis, vix nobis compertum esse potest. Certe de prima illa emendatione quam cursim Romæ elaboratam dicit infra, hæc intelligenda minime veniunt; quamquam id asserant scriptores non pauci: nam qui fieri potuit ut Ecclesia Romana emendatissimum susceperet ab Hieronymo psalterium, quod ille cursim et magna tantum ex parte correxerat? Verisimillimum igitur apparet utramque Hieronymianam editionem, tam priorem quam posteriorem, in urbe Romana fuisse susceptam; ac Hieronymum indistinctim ambas emendationes comprehendere, cum psalterium suum juxta LXX emendatissimum Rufino objiciebat. Opinioni nostræ impense favent Vulafridi paulo post citati dicta, quibus certi sumus Gallos a Romanis mutuatos esse posteriorem etiam emendationem psalterii. Cæterum prior editio Romani psalterii nomen obtinuit, quod ea uteretur antiquitas Ecclesia Romana; hodieque usus perseveret in Ecclesia Vaticana. Gallicanum autem psalterium appellata est editio posterior et accuratissima, eo quod primi inter omnes ad usus ecclesiasticos eandem adhibuerint Galli nostrates. Meminerit proinde lector in nostra hac editione psalterii duplicis, Romani et Gallicani, prius a nobis notatum esse in capite columnarum littera R, posteriori autem littera G, his enim litteris præmissis, nulla deinceps versionum confusio subreperere poterit¹.

1. Distinctio versionum apud nos obtinebitur distinctione characterum. Romani designabunt codicem Romanum: Italici vero codicem Gallicanum.

TESTIMONIA DE DUPLICI HIERONYMIANO PSALTERIO

JUXTA LXX INTERPRETES.

Hieronymus epist. 71, ad Lucinium Basticum,
num. 5.

Septuaginta interpretum editionem et te habere non dubito, et ante annos plurimos diligentissimo emendatam studiosis tradidi.

Idem lib. II, contra Rufinum, num. 30.

Psalterium quoque, quod certe emendatissimum juxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursum juxta Hebraicum vertens.

Item epist. 106, ad Sunniam et Fretelam.

Cujus rei vobis sensum breviter aperiā. Ubi qui minus habetur in Græco, ab Hebraica veritate, Origenes de transtatione Theodotionis addidit, et signum posuit asterisci, id est, stellam, quæ, quod prius absconditum videbatur, illuminet, et in medium proferat: ubi autem quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus invenitur, obelon, id est, jacentem præposuit virgulam, quam nos Latine veru possumus dicere; quo ostenditur jugulandum esse et confodiendum, quod in authenticis libris non invenitur. Quæ signa et in Græcorum, Latinorumque poematibus invenientur.

Idem eademque epistola.

Et hinc apud vos, et apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia, virgulis et asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur. *Et iterum:* Et dicitis quod in Græco, sibi, non habeat. Nec in Hebræo habet, et apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error exoritur.

Ibidem.

Aliam editionem LXX interpretum, quæ et in *εκαπλοῖς* codicibus reperitur, et a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est.

Ibidem paulo post.

Et autem quæ habentur in *εκαπλοῖς*, et quam nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta et immaculata Septuaginta interpretum translatio servatur.

Idem epist. 112, ad Augustinum, num. 19.

Quæris cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat virgulas prænotatas.

Tum ejusdem ad eundem epist. 134, in fine.

Præceptis tuis parere non potuimus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis verubusque distincta est. Pluraque enim prioris laboris ob fraudem cujusdam amisimus.

Idem in præfatione psalterii ex Hebraico ad Sophronium.

Nec hoc dico, quo præcessores meos mordeam aut quidquam de his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam olim meæ linguæ hominibus dederim.

Ex Valafrido Strabone de rebus ecclesiasticis,
cap. 25.

Psalmos autem cum secundum LXX interpretes Romani adhuc habeant; Galli et Germanorum aliqui secundum emendationem, quam Hieronymus pater de LXX editione composuit psalterium cantat: quam Gregorius Turonensis episcopus a partibus Romanis mutuatum, in Galliarum dicitur Ecclesias transtulisse.

Ex triplici psalterio ms. Sorbonico, num. 2783.

Psalterium quod secundum LXX interpretes in omnibus Ecclesiis cantabatur, Hieronymus correxit : quo iterum vitiato, psalterium novum composuit, quod et a LXX interpretum editione non multum discordaret, et cum Hebraico multum concordaret. Quod ut omnibus clarum fieret, psalterium distinxit per asteriscos, id est, stellam ✱, et per obelos, id est, virgam jacentem +, docens ea quæ continentur sub asterisco usque ad duo puncta :, in Hebræo non haberi, et a LXX addita esse', juxta Theodotionis dumtaxat emendationem. Hoc

psalterium Damasus papa, rogatu Hieronymi, in Gallicanis Ecclesiis cantari instituit, et propter hoc Gallicanum vocatur : Romanis psalterium secundum LXX retinentibus sibi, propter quod Romanum vocatur.

Hæc duo psalteria cum non sufficerent ad proponenda testimonia de Christo contra Judæos, qui non recipiunt nisi ea quæ habentur in Hebræo, addidit et tertium quod vocatur Hebraicum, pro eo quod, rogatu Sophronii, viri sapientis, transtulit illud de Hebraica veritate in Latinum, verbo ad verbum. Quod psalterium et alia Hieronymi opuscula idem Sophronius de Latino in Græcum transtulit.

1. Hic nonnulla ~~desse~~ videntur. Confer. Hier. præfat. seq.

¹PRÆFATIO HIERONYMI

IN

LIBRUM ²PSALMORUM.

Psalterium Romæ dudum positus emendaram, et juxta Septuaginta interpretes, licet cursim,

magna illud ex parte correxeram. Quod quia rursum videtis, o Paula et Eustochium, scripto-

1. Videtur Martianæus hanc præfationem ex vulgato quopiam bibllorum volumine, non ex mss. codicibus, quos non memorat, exscripsisse. Habetur vero in eo, quod cum glossa ordinaria et interlineari, ac Nicolai Lyrani commentariis editum est, nec non in postilla Hugonis de S. Caro : denique et in vetere, quam sæpe laudamus, editione Hieronymianorum aliquot operum anni 1496 : alios autem editores, et cum primis Erasmm et Victorium latuit. Nos ex mss. libris, quos imus laudatum in subsequenti annotatione, expressimus, cumque ipsis Vulgatis contulimus.

2. Exegimus itaque hunc librum cum ipsa, ut diximus, præfatione ad duos summæ vetustatis atque optimæ cum primis notæ codices mss. Vaticanæ bibliothecæ, quorum alter olim reginæ Suecorum fuit, et n. 24 prænotatur, alter Palatinus est sub n. 39, uncialibus ferme litteris totus exaratus, tantæque emendationis, ut parem ei nullum facile velim invenias. Habet hic liber præter hanc præfationem, illam quoque ad Sophronium ; quæ versioni alteri Hieronymianæ ex Hebræo præfigitur : tum alia quadam affuit *de laudibus psalmorum* : denique hanc ex minio notam : *Perscriptor. Veracissime secundum Hieronymum scias hoc esse psalterium, quod correctum secundum LXX a Hierosolyms Romam (ms. Romæ) transmisit.* Subsequuntur multi, qui formam quadripartiti psalterii edisserunt, ligata oratione versus, e quibus operæ pretium esse duximus hos saltem describere, quos etiam alicubi emendamus :

Pagina bis binis loquitur nam quæque columnis Quæ stylus Hebraico verissima fonte refundat, Hieronymo hæc reserante quidem sermone Latino. Græcus et hic proprie sensus ac sermo patescit Litterulis nostris nostroque caractere scriptus, Quem tamen ex Græco versus sermone Latino, Quem dixi supra retinet quoque pagina scripta, Ecclesia hæc etiam jugiter Romana frequentat, Editio communis et hæc Vulgataque fertur. Ex quibus Hebræicæ interpres linguæ venerandus, Ut reprobanda notat, necnon retinenda figurat. Sed tamen hac quarta translatio scripta columna Est, quam præfatus bene Septuaginta secutus Ex Græco in linguam transferre fideliter istam Hieronymus studuit, totaque fide reseravit. Hanc etiam populi psallunt orientis, et isti Gallia quos genuit, quos et septentrio gignit. Quadruplicem ergo, precor, caute nunc inspicere, lector, Psalterii formam vario sermone coactam, Amplius et noli quovis paradigmate falli, Veridica ante oculos auctorum dogmata cernens. Prima quidem supra folio descripta columna Quæ recitant Galli, retinet sermone fideli : Horum Hieronymo, ut dixi, interprete fido. Hac quidquid certe discordat ab editione, Hoc et ab Hebraico pariter distare memento. Sed Vulgata tenet : minus et correctæ secundæ Hæc, quam Romani psallunt, Italique frequentant. Tertia sed vere Hebraico translata magistro Continent, et nobis in melius hæc omnia pandet. Ultima nam Græco proprie sermone notata. Quæ minus, ut dixi, cum sint vulgata, probamus.

EXEMPLAR QUADRIPARTITI PSALTERII :

Beatus vir qui non abiit
in consilio impiorum :
et in cathedra pestilentiæ
non sedit.

Beatus vir qui non abiit
in consilio impiorum :
Et in cathedra pestilentiæ
non sedit.

Beatus vir qui non abiit
in consilio impiorum :
In cathedra derisorum non
sedit.

Macarios anir os uc epo-
reuthi en bull asebon :
Ce epi cathedra limon us
ecathisen.

rum vitio depravatum, plusque antiquum errorem, quam novam emendationem ¹ valere : cogitis, ut veluti quodam novali, scissum jam arvum exerceam, et obliquis sulcis renascentes spinas eradicem : æquum esse, dicentes, ut quod crebro male pullulat, crebrius succidatur². Unde consueta præfatione commoneo tam vos, quibus forte labor iste desudat, quam eos qui exemplaria istiusmodi habere voluerint, ut quæ diligenter emendavi, cum cura et diligentia³ transcribantur. Notet sibi unusquisque vel jacentem lineam, vel signa radiantia, id est⁴, vel obelos + vel asteriscos ✱. Et ubicunque viderit

virgulam præcedentem +, ab ea usque ad duo puncta : quæ impressimus, sciat in Septuaginta translatoribus [*Al.* interpretibus] plus haberi. Ubi autem stellæ ✱ similitudinem perspexerit, de Hebræis voluminibus additum noverit, æque⁵ usque ad duo puncta, juxta Theodotionis dumtaxat editionem, qui simplicitate sermonis a Septuaginta interpretibus non discordat. Hæc ergo et vobis et studioso cuique fecisse me sciens, non ambigo multos fore, qui vel invidia, vel supercilio malint contemnere⁶ videri præclara, quam discere, et de turbulento magis rivulo [*Al.* rivo], quam de purissimo fonte potare.

Est et apud nos in Veron. bibliotheca diglotton remotissimæ antiquitatis psalterius, Latinum scilicet et Græcum : sed Græcum Latinis litteris exaratum, Latinum vero ex vetere, sed non Hieronymiana versione : quam ego quidem Italiam haud dixerim ; alii etiam, quæ Itala ab Augustino appellatur, velint novi Testamenti, non veteris versionem esse. Hujus autem codicis quæ variant a Romano exemplari nostro, lectiones haud sane multas in hac ipsa nostra editione exhibere haud pigebit, tum in studiosi lectoris gratiam, cum ad ingentis operis compendium ; nam qui nuper universum illum codicem, Italicæ versionis obtentu, descripsit, ediditque apte in prolegomenis ad Anastasii vitas, serie integra, atque iterum cum Græco Latinis litteris expressæ recudit, næ ille otio abundat, ac librariam præpostero studio rem curat. Cæterum præfixam huic tomo præfationem consulito.

1. Tacet in Palatino ms. verbum *valere*, tum legitur *veluti quoddam novalis*.

2. Hæc quoque voces, *unde consueta*, in Palatino ms. desiderantur.

3. Vetus editio anni 1496, active habet *transcribant* ferme rectius.

4. Addidimus *vel* voculam, quæ deoraf, ex Palatini, reginæ, aliorumque librorum auctoritate.

5. Palatin. ms. *to* usque prætermittit.

6. Idem ms. *videre*. Diximus vero ad geminam isti sententiam in præfatione psalterii ex Hebraico ad Sophronium, videri nobis legendum *et invidere* : eaque esso Plinii verba, quæ in sua transtulerit s. pater. Et vero in alia præfatione inferius recudenda in libros paralipomenon juxta LXX, sub finem de hac ipsa lectione fidejussor s. ipsemet doctor accedit, ubi de nomine Plinium laudat : *Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere, et invidere plerique, quam discere.*

INCIPIT
LIBER PSALMORUM

JUXTA SEPTUAGINTA INTERPRETES

AB HIERONYMO SEMEL ET ITERUM EMENDATUS,

atque in hac editione obelis et asteriscis ab eodem illustratus.

¹GALLICANUM PSALTERIUM.

³ROMANUM PSALTERIUM.

PSALMUS I.

Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit : ² et in cathedra pestilentiae non sedit.

Sed in lege Domini voluntas ejus : et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Et erit, tanquam lignum, + quod : plantatum + est secus decursus aquarum : quod fructum suum dabit in tempore suo.

Et folium ejus non defluet : et omnia quaecunque faciet, prosperabuntur.

Non sic impii + non sic, : sed tanquam pulvis, quem projicit ventus + a facie terrae :

Beatus, vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit : et in cathedra pestilentiae non sedit.

Sed in lege Domini fuit voluntas ejus : et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Et erit, tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.

Quod fructum suum dabit in tempore suo : et folium ejus non decidet, et omnia quaecunque fecerit prosperabuntur.

Non sic impii, non sic : sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terrae.

1. In ms. regio 3561 ac in Colbertino 2200 hanc legimus epigraphen in fronte hujus editionis : *Incipit psalterium de translatione Septuaginta interpretum, emendatum a S. Hieronymo presbytero, in novo.* Posteriores editionem vocabant psalterium emendatum a novo, id est, de novo. MART.

2. Ms. Colbertinus n. 2200 male notat obelum pro conjunctione *et*, quæ legitur in Hebræo. Similem ms. habuit Carus, qui prænotavit et ipse obelum ad eamdem particulam. Alii mss. pure legunt absque obelo. MART.

3. Romanum hoc dicitur, quod sive Damasi, sive aliorum etiam de Urbe amicorum rogatu in ejus certe Ecclesie gratiam atque usum fuerit ab Hieronymo elaboratum, ut ex primis statim prologi verbis didicimus : *Psalterium Romæ dudum positus emen-*

daram et juxta LXX interpretes, licet cursim, magna illud ex parte correxeram. Alterum obelis atque asteriscis distinctum, et posteriori accuratio-rique studio a s. doctore ad Græcum hexapla-rem emendatum, Gallicanum ea de causa dicitur, quod eo jam pridem Gallicana Ecclesia in divinis officis usa est. Cum igitur de hac ipsa recognitione psalterii ait s. pater lib. XI contra Rufinum : *Psalterium emendatissimum juxta LXX interpretes nostro labore dudum Roma suscepit* : non ita accipiendus est, quasi in ejus Ecclesie usum hoc quoque acceptum fuisse dicat : quæ priore correctione contenta, eam tenet etiamnum in Vaticana basilica ; sed illud modo significat, quod ad Romam laborem hunc suum transmiserit : quemadmodum et superius laudati Palatini codicis nota indicat. Hoc porro Gallicanum psalterium cum obelis atque asteriscis commentario

Ideo non ¹ resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum :

Quoniam novit Dominus viam justorum : et iter impiorum peribit.

Ideo non resurgunt impii in iudicio : neque peccatores^o in concilio justorum.

Quoniam novit Dominus viam justorum : et iter impiorum peribit.

PSALMUS II.

PSALMUS DAVID.

Quare fremuerunt gentes : et populi meditati sunt inania ?

Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum : adversus Dominum et adversus Christum ejus + DIAPNALMA :

Dirumpamus vincula eorum : et projiciamus^o a nobis jugum ipsorum.

+ Qui : habitat in cælis, + ir : ridebit + eos : et : Dominus subsannabit eos.

Tunc loquetur ad eos, in ira sua : et in furore suo conturbabit eos.

Ego autem constitutus sum rex + ab eo : super Sion montem sanctum ejus : prædicans præceptum ejus.

Dominus dixit ad me : Filius meus es tu : ego hodie genui te².

Postula a me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam : et possessionem tuam, terminos terræ.

Reges eos in virga ferrea :⁴ + et : tanquam vas figuli confringes eos.

Et nunc, reges, intelligite : erudimini + qui : judicialis terram.

Servite Domino in timore : et^o exsultate + ei : cum tremore.

PSALMUS DAVID.

Quare⁷ fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ?

Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum : adversus Dominum, et^o adversus Christum ejus. DIAPNALMA.

Dirumpamus vincula eorum : et projiciamus a nobis jugum ipsorum.

Qui habitat in cælis, irridebit eos : et Dominus subsannabit eos.

Tunc loquetur ad eos, in ira sua : et in^o furore suo conturbabit eos.

Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus : prædicans præceptum Domini.

Dominus dixit ad me : Filius meus es tu : ego hodie genui te.

Postula a me, et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam : et^o possessionem tuam, terminos terræ.

Reges eos in virga ferrea : et tanquam vas figuli, confringes eos.

Et nunc, reges, intelligite : erudimini, omnes, qui judicatis terram.

Servite Domino in timore : et exsultate ei cum tremore.

Brunonis episcopi Hierbipolensis illustratum primo typis vulgatum est anno 1694, ac deinde anno 1618, in bibliotheca patrum Coloniensi, tomo XI, recusum ex Joannis Cochlæi recognitione. Aliam hujus editionem anni 1539 laudat Usserius de LXX versione, capite 9. Donique allam ven. cardin. Thomasius, sub nomine Josephi Mariæ Cari presbyteri e Vaticanis mss. summo studio ac diligentia concinnavit, quam et Martianæus usurpavit, et nos de verbo ad verbum continenter expendimus.

1. Et vero ἀναστήσονται Græcus quoque habet textus, quem plerique alii codices Latini referunt, Palatinus tamen ms. in instanti mavult *resurgunt*.

2. Tota pars isthæc versiculi corrupte prænotatur obelo in edito ac mss. jam dictis. Duo vero signa obelorum immediate sequentia suppleta sunt ex mss. codicibus nostris. MART.

— Verba dumtaxat *a nobis* Palatinus ms. obelo jugulat : editio autem Cari etiam quæ subsequuntur duo, *jugum ipsorum*. Neuter bene. Sed et subse-

quenti versu in obelis prænotandis fallitur, qui Palatinum codicem ita descripti : + *Qui habitat in cælis + in : ridebit eos, + et Dominus : subsannabit eos*.

3. Addit. Palatin. ms. *diapsalma*, quod libri alii omnes reticent.

4. Idem ms. utrumque prætermittit obelum, atque et copulam. Carus obelum dumtaxat.

5. Neque hic satis bene Palatin. ms. *exsultate ei + in : tremore*.

6. Alii libri *in concilio* : quod idem est tamen hic loci.

7. Veronens. codex *ut quid*.

8. Perperam idem liber, quod erat notatu dignum, hic apponit *diapsalma*, quod fuerat in fine versiculi subjungendum.

9. Idem ms. *in indignatione sua*.

10. Manifesto antiquarii mendo erat in eodem ms. *tuas*, pro *tuam*, quod non ausus castigare ejus

*Apprehendite disciplinam, nequando irascatur
 + Dominus, et pereatis de via + justa. :*
*Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes,
 qui confidunt in eo.*

*Apprehendite disciplinam, nequando irasca-
 tur Dominus : ne pereatis de via justa.*
*Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes
 qui confidunt in eo.*

PSALMUS III.

PSALMUS DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABSALOM
 FILII SUI.

*Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant
 me? Multi insurgunt adversum me.*

*Multi dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi
 in Deo + ejus. :¹ DIAPSALMA.*

Tu autem, Domine, susceptor meus + es, :
gloria mea, et exaltans caput meum.

*Voce mea ad Dominum clamavi : et exaudivit
 me de monte sancto suo. DIAPSALMA.*

Ego dormivi, et soporatus sum : et² + ex :
surrexi, quia Dominus suscepit me.

*Non timebo millia populi circumdantis me.
 + Ex : surge, Domine, salvum me fac, Deus
 meus.*

*Quoniam + tu : percussisti omnes adversantes
 mihi sine causa : dentes peccatorum contrivisti.*

*Domini est salus, + et : super populum tuum
 benedictio tua. ✠ DIAPSALMA.*

PSALMUS DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABESSALOM
 FILII SUI.

*Domine,³ quid multiplicati sunt, qui tribu-
 lant me? Multi insurgunt adversum me, multi
 dicunt animæ meæ : Non est salus illi in Deo
 ejus. DIAPSALMA.*

*Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria
 mea, et exaltans caput meum.*

*Voce mea ad Dominum clamavi : et exaudivit
 me de monte sancto suo. DIAPSALMA.*

*Ego dormivi, et somnum⁴ cepi, et resurrexi :
 quoniam Dominus suscipiet me.*

*Non timebo millia populi circumdantis me.
 Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus.*

*Quoniam tu percussisti omnes adversantes
 mihi sine causa : dentes peccatorum⁵ contri-
 visti.*

*Domini est salus : et super populum tuum
 benedictio tua.*

PSALMUS IV.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, PSALMUS DAVID.

*Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ
 meæ : in tribulatione dilatasti mihi.*

Miserere mihi : et⁶ exaudi orationem meam.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, CANTICUM.

*Cum invocarem te, exaudisti me, Deus justi-
 tiæ meæ : in tribulatione dilatasti⁶ me.*

*Miserere mihi, Domine, et exaudi orationem
 meam.*

editor, præcedens nomen quod minori numero recte habebat, depravare maluit in *possessiones*, deditque pro se vadem Syriacum interpretem.

1. Non addit Palatinus ms. *diapsalma*, quod neque in vetustiori versione exstitisse, Veronensis, alique mss. codices indicio sunt. Atque hic sane asterisco prænotandum erat, quemadmodum in Græca codicis Alexandrini editione fit, ut scires suffectum fuisse ab Origene in hexaplis ex Symmacho aut Theodotione, cum in Vulgatis exemplaribus, cujusmodi erat Aldinum, desideraretur. Vide, si libet, epist. in nostra recensione 28, ad Marcellam.

2. Ad hunc modum præpositiones, quibus verba componuntur, obelo jugulant mss. quod et plerumque Palatinus facit, non tamen hic loci; sed hæc momenti perquam exigui visa res est.

3. Nimirum hoc loco præpositionem obelo transverberat Palatinus, et + *ex* : *audi, etc.*

4. Veronensis, alique passim psalterii codices et pro *ne*, quod erat animadvertendum.

5. Idem ms. *qui* pro *quid* legit, tum *super me* pro *adversum me*, denique *diapsalma*, in fine versiculi prætermittit, quod præstabat monuisse.

6. In eodem ms. *somnium cepi, exsurrexi, etc.* tum subsequenti versu *a millibus* pro *millia*.

7. Denuo idem ms. *conteruisti*, quod æque Latinum est, non librarii mendum, ut editor ejus putat.

8. Idem ms. *dilatasti mihi. Miserere mei* : tum *infra graves corde* pro *gravi, etc.*

Filii hominum, usquequo gravi corde? ¹ + et quid : diligitis vanitatem, ² + et : quæritis mendacium. DIAPSALMA.

✠ ³ Et : scitote, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet + me : cum clamavero ad eum.

Irascimini, et nolite peccare, ⁴ quæ dicitis in cordibus vestris : in cubilibus vestris compungimini. DIAPSALMA.

Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino : Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona ?

Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine : dedisti lætitiā in corde meo.

A fructu frumenti, ⁵ et vini + et olei : sui : multiplicati sunt.

In pace, in idipsum, dormiam et requiescam.

Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

Filii hominum, usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? DIAPSALMA.

Scitote quoniam ⁷ magnificavit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet me, dum clamavero ad eum.

Irascimini, et nolite peccare : quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. DIAPSALMA.

Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.

Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona? Signatum est, super nos, lumen vultus tui, Domini.

Dedisti lætitiā in corde meo : A tempore frumenti, vini et olei ⁸ sui, multiplicati sunt.

In pace, in idipsum, obdormiam et requiescam : quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

PSALMUS V.

IN FINEM PRO EA, QUÆ HEREDITATEM CONSEQUITUR,
PSALMUS DAVID.

Verba mea ⁹ auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.

Intende voci orationis meæ : rex meus, et Deus meus.

Quoniam ad te orabo, Domine : mane + ex : audies vocem meam.

IN FINEM ¹⁰, PRO HEREDITATE, PSALMUS DAVID

Verba mea auribus percipe, Domine : intellige clamorem meum.

Intende voci orationis meæ, rex meus, et Deus meus.

Quoniam ad te orabo Domine : mane exaudies vocem meam.

1. Nec tamen juro videntur obelo prænotandæ voculae *ut quid*, neque enim proprie abundant, sed verbo למה respondēt, *ut* LXX quidem acceperunt qui duobus verbis למה לב legerunt pro unico לכלמה.

2. Deerat, quem ad codicis Palatini fidem præposuimus, obelum *et* copulæ : nempe *et* in Hebræo tantum est תבקשו, nec ו, sive *et*, præponitur.

3. Idem ms. Sorbonicus prænotavit veru sive obelo hanc particulam *et*, sed ms. codex monasterii nostri Sagiensis notat asteriscum ✠, idque merito, cum particula conjunctiva *et* legatur in Hebraico fonte. MART.

— Rectius, puto, prætermittit Palatin. ms. hanc asteriscum, neque enim si quæ exstiterint aliquando Gr. exemplaria, quæ *et* copulam omitterent, compertum est. In subsequenti isocolo ad verbum *exaudiet*, præpositionem de more idem Palatin, confodit.

4. Videtur veru transfigenda, *quæ*, vocula, quod *et* codicis Alexandrini editori probatur. Scilicet in

Hebr. tantum est אמרו Porro quod est in fine versiculi *diapsalma*, Palatin. ms. ignorat, neque olim Aldinum Græcum exemplar habuit.

5. *Et* copulam Palatin. ms. hic supplet. Melius autem *a tempore* in Romano legitur, quam *a fructu*, videturque ipse textus Gr. juxta Hebr. על refigendus, ac rescribendum $\alpha\alpha\rho\sigma\theta$ pro $\alpha\alpha\rho\kappa\sigma\theta$.

6. Ms. Sorbonicus, anteposito veru +, jugulat verbum *auribus*, quod tamen ad sensum Scripturæ exprimendum necessario usurpari videtur. Idem exemplar, etsi optimum ac præcipuum nobis sit, frustra tamen in consequentibus apposuit multa signa obelorum, quæ in aliis mss. non visuntur. MART.

7. Veronensis ms. *admirabilem fecit cum Augustino* : et subsequenti versu *cubiculis* pro *cubitibus*.

8. Tacet idem ms. *sui* : in fine *habitare fecisti me* legit, pro *constituisti*, etc.

9. In eodem ms. *quæ hereditate accepit*.

Mane adstabo tibi, et videbo : quoniam non, Deus, volens iniquitatem tu -+ es. :

Neque habitabit juxta te malignus, neque permanentibunt injusti ante oculos tuos.

Odisti omnes, ¹ -+ qui : operantur iniquitatem : perdes -+ omnes qui : loquentur mendacium.

Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus : ego autem in multitudine misericordiae tuae.

Introibo in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo.

Domine, deduc me in justitia tua, propter inimicos meos, dirige in conspectu meo ² viam tuam.

Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est.

Sepulcrum patens -+ est : guttur eorum, ³ linguis suis dolose agebant : judica illos, Deus.

Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos : quoniam irritaverunt te, -+ Domine. :

Et lætentur omnes, qui sperant in te : in æternum exsultabunt, et habitabis in eis.

Et gloriabuntur in te -+ omnes : qui diligunt nomen tuum : quoniam tu benedices justo.

Domine, ut scuto ⁴ bonæ voluntatis : coronasti nos.

Mane abstabo tibi, ⁵ et videbo : quoniam non volens, Deus, iniquitatem tu es.

Non habitabit juxta te malignus ; neque permanentibunt injusti ante oculos tuos.

Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem : perdes eos qui loquentur mendacium.

Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus : ego autem in multitudine misericordiae tuæ.

Introibo, ⁶ Domine, in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Deduc me, Domine, in tua justitia : propter inimicos ⁷ meos dirige in conspectu tuo viam meam.

Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est.

Sepulcrum patens est guttur eorum : linguis suis dolose agebant, judica illos, Deus.

Decidant a cogitationibus suis : secundum multitudinem impietatum eorum, expelle eos : quoniam ⁸ exacerbaverunt te, Domine.

Et lætentur omnes qui sperant in te : in æternum exsultabunt, et inhabitabis in eis, et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Quoniam tu, Domine [Ms. tacet Domine], benedices justum : Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

PSALMUS VI.

IN ⁹ FINEM IN CARMINIBUS, PRO OCTAVA PSALMUS DAVID.

Domine, ne in furore tuo arguas me : neque in ira tua corripas me.

IN FINEM, ¹⁰ IN HYMNIS, PRO OCTAVA, PSALMUS DAVID.

Domino, ne in ira tua arguas me : neque in furore tuo corripas me.

1. Hunc obelum haud satis recto Palatin. cod. prætermittit.

2. Aliquot mss. legunt : *In conspectu tuo viam meam.* Hocque monet scholion marginale ms. codicis Sorbonici, qui in textu retinet puram Hieronymi lectionem, quam edidimus. Puram dixi dilectionem, quia S. Hieronymus docet nos epist. ad Sunniam et Fretelam : *Dirige in conspectu tuo viam meam*, non haberi, nec apud Septuaginta, nec apud alios interpretes ; sed in sola editione Vulgata, quæ *κοινή* dicebatur. MART.

3. Ms. Palatin. *in linguis.*

4. Haud bene penes Martian. obelus verbo *bonæ*, præfigebatur, quem nos ad cod. Palat. fidem ipsiusque Cari edit. inde amovimus ; nam quod Hebr. textus tantum habet *לִּשְׁוֹן* neque addit, sive præponit *טוֹב* ea nimirum causa est, quod nomen illud non *ἀγαθὸς voluntatem*, sed *bonam voluntatem*, *beneplacitum*, *benevolentiam*, Gr. *εὐδοκίαν* sonat : neque adeo illud *bonæ* in Latino abundat, aut in Hebr. *טוֹב* addi poterat. Tum aliud ejusdem ms. ope atque auctoritate mendum sustulimus, addebatur enim in

Martian. edit. verbo *voluntatis* pronomen *tuæ*, quod nedum Hebr. textus, ne ipsi quidem Septuaginta agnoscunt, eaque propter a nobis inductum est.

5. Palatinus : *In finem pro octava in carminibus David.*

6. Idem ms. *et contemplanor te, quoniam non Deus volens iniquitates tu es. Non erit incola tibi malignus.* Confer. epist. 106, ad Sunniam et Fretelam, n. 3.

7. Non est in Veronensi ms. *τὸ Domine*, rectius.

8. In eodem ms. *propter inimicos tuos, dirige in conspectu tuo iter meum.*

9. Veronensis ms. *Quoniam inamaricaverunt te : mox et jucundentur pro lætentur*, ex Augustino, ut cætera quæ sequuntur, ne eadem continuo repetam.

10. In Veronensi ms. *In finem ipsi David. Domine, ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua emendaveris me, miscrere mei, etc.*

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam¹ conturbata sunt ossa mea.

Et anima mea turbata est valde : sed tu, Domine, usquequo?

Convertere, Domine,² + et : eripe animam meam : saluum me fac, propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte, + qui : memor sit tui : in inferno + autem : quis confitebitur tibi?

Laboravi in gemitu meo : lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo³.

Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem : quoniam + ex : audivit Dominus vocem fletus mei.

+ Ex : audivit Dominus deprecationem meam : Dominus orationem meam suscepit.

Erubescant et conturbentur⁴ vehementer : omnes inimici mei, convertantur et erubescant + valde : velociter.

Miserere mihi, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam conturbata⁴ sunt omnia ossa mea, et anima mea turbata est valde.

Et tu, Domine, usquequo? Convertere⁵, et eripe animam meam : saluum me fac, propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte, qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi?

Laboravi in gemitu meo : lavabo per singulas noctes lectum meum :⁶ lacrymis stratum meum rigabo.

Turbatus est præ ira oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem : quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.

Exaudivit Dominus deprecationem meam : Dominus orationem meam assumpsit.

Erubescant et conturbentur omnes inimici mei : avertantur⁷ retrorsum, et erubescant valde velociter.

PSALMUS VII.

PSALMUS DAVID, QUEM CANTAVIT DOMINO, PRO VERBIS CHUSI, FILII JEMINI.

Domine, Deus meus, in te speravi : saluum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.

Nequando rapiat, ut leo, animam meam : dum non est, qui redimat, neque qui saluum faciat.

Domine Deus meus, si feci istud : si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

1. De more idem ms. præpositionem ita jugulat, quoniam + con : turbata, etc. Mox et tu, Domine, pro sed tu, etc. legit ferme rectius Gr. xai év.

2. Juxta Palatinum Cari quoque editio obelum hunc et qui proxime sequitur, prætermittit : haud tamen bene.

3. E regione hujus versiculi, ut et ab hoc tertio ac rursus postremi apponit Palat. ms. dp. hoc est *diapsalma* : neque hoc tamen vere.

4. Idem ms. quoniam turbata sunt ossa mea : sed neque Gr. addit omnia.

5. Alterum, Domine, rectius hic addit Veronensis ms. rectiusque subsequentem et copulam tacet.

PSALMUS⁸ DAVID, QUEM CANTAVIT DOMINO, PRO VERBIS CHUSI, FILII JEMINI.

Domino Deus meus, in te speravi : libera me ab omnibus persequentibus me, et eripe me.

Nequando rapiat, ut leo, animam meam : dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

Domine Deus meus, si feci istud : si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam⁹ merito ab inimicis meis inanis.

6. Idem ms. in lacrymis : tum turbatus est ab indignatione oculus meus ; inveteravi in omnibus inimicis meis. Abscedite, etc.

7. Veronensis ms. convertantur et confundantur valde, etc. quæ Augustini emendatio est.

8. Interserit idem ms. ipsi, quod et fere continenter in sequentium psalorum titulis nomini David præponit, satisque adeo erit semel atque iterum annotasse. Ita porro exorditur : Dominus Deus, etc. saluum me fac ex omnibus persequentibus me, et erue me, de more juxta Augustin.

9. Idem ex Augustino ms. decidam ergo, et mox persequatur ergo inimicus, etc. Græcè utroque in loco est ἀπα.

Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam : et gloriam meam in pulverem deducat. ¹ ❄️ DIAPSALMA.

→ Ex : surge, Domine in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum meorum. ❄️ : Exsurge, → Domine, ² : Deus meus in præcepto quod mandasti : et synagoga populorum circumdabit te.

Et propter hanc, in altum regredere : Dominus judicat populos.

Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam, super me.

Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum, ³ ❄️ et : scrutans corda et renes, Deus.

Justum adiutorium meum a Domino ; qui salvos facit rectos corde.

Deus, iudex justus, fortis → et patiens, : nunquid irascitur per singulos dies ?

Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit : arcum suum telendit, et paravit illum.

Et in eo paravit vasa mortis : sagittas suas ardentibus effecit.

Ecce parturiit injustitiam ❄️ ⁴ et : concepit dolorem, et peperit iniquitatem.

Lacum aperuit, et effodit eum ; et incidit in foveam, quam fecit.

Convertetur dolor ejus in caput ejus ; et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.

Confitebor Domino secundum justitiam ejus : et psallam nomini Domini altissimi.

1. Male cod. Palatinus asteriscum æque atque *diapsalma* hic omittit.

2. Hic vero omnium optime duo finalia puncta apponit idem ms. quæ Martianæus subsequentibus, *Deus meus*, subdiderat. Nempe una vox *Domine*, supra Hebraicum textum abundat.

3. Curiose ms. Sorbonicus observat ad marginem hujus loci, et particulam *haberi in quibusdam locis cum obelo*, id est, → et *scrutans corda* : sed curiosius observandum eandem particulam inveniri in ms. regio supra memorato, cum asterisco in hunc modum ❄️, et : *scrutans corda*. Sic pro voluntate scriptorum ponuntur sæpius asterisci vel obeli. MART.

— Asteriscum atque ipsam et copulam ex eodem Palatino ms. suffecimus, quæ cum in uno regio Martianæus invenisset, repudiavit tamen, nequo sane animadvertit, aperte in Hebræo esse וּבְחַן, et *scrutans*.

4. Iterum et copulam, præfixo etiam asterisco, ex regio, quem Martianæus respuit, ms. suffecimus,

Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam : et gloriam meam in pulverem deducat. DIAPSALMA.

⁵ Exsurge, Domine, in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum tuorum.

Exsurge, Domine, Deus meus, in præcepto quod mandasti ; et synagoga populorum circumdabit te.

Et propter hanc, in altum regredere : Domine, judica populos.

Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum, super me.

Consummetur nequitia peccatorum, et dirige justum, scrutans corda et renes, Deus.

Justum ⁶ adiutorium meum a Domino : qui salvos facit rectos corde.

Deus, iudex justus, fortis et longanimis : nunquid irascitur per singulos dies ?

Nisi convertamini, gladium suum vibravit, arcum suum telendit, et paravit illum.

Et in ipso paravit vasa mortis : sagittas suas ardentibus ⁷ effecit.

Ecce parturiit injustitiam : concepit dolorem, et peperit iniquitatem.

Lacum aperuit, et effodit eum : et incidet in foveam, quam fecit.

Convertetur ⁸ dolor ejus in caput ejus ; et in verticem ejus iniquitas ejus descendet.

Confitebor Domino secundum justitiam ejus : et psallam nomini Domini Altissimi.

cogente nos insuper Hebræo textu הִרְרָה. Sed et Palatinus apud nos et voculam præponit, tamenetsi asteriscum omittit.

5. Idem, et *exsurge*, tum *congregatio* pro *synagoga* : denique inferius, *Dominus judicat*, propius Græco, pro *Domine, judica* : quæ pridem omnia Augustin. reposuerat.

6. In eodem ms. *auxilium* : tum subsequenti versu, *non in iram adducens*, pro *nunquid irascitur*, pressius iterum Græco, ad exemplar autem Augustini, qui ad hunc locum : *significantius*, inquit, *fortasse dicitur iram adducens, quam irascens ; et ita in exemplaribus Græcis invenimus, etc.*

7. Idem ms. *operatus est*, quo item verbo utitur inferius pro *fecit*, cum Augustino, etc.

8. Ex Augustino, et pressius Græco *λόγος, labor* est in Veronensi ms. pro *dolor*, et mox *descendat* pro *descendet*.

PSALMUS VIII.

IN ¹ FINEM, PRO TORCULARIBUS, PSALMUS DAVID.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.

Ex ore infantium et ² lactentium, perfecisti laudem, propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et ultorem.

Quoniam videbo cælos ³ tuos: opera digitorum tuorum; lunam et stellas que ⁴ tu: fundasti.

Quid est homo, quod memor es ejus? Aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria et honore coronasti eum: ⁵ et: constituisti eum super opera manuum tuarum.

Omnia subjecisti sub pedibus ejus: oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Volucres cæli, et pisces maris: qui perambulant semitas maris.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

IN FINEM, ⁷ PRO LASSIS PSALMUS DAVID.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Quoniam elevata est magnificentia tua, super cælos.

Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et defensorem.

Quoniam videbo cælos, opera digitorum tuorum: lunam et stellas, quas tu fundasti.

Quid est homo, quod [Ms. quoniam] memor es ejus? Aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria et honore coronasti eum: et constituisti eum super opera manuum tuarum.

Omnia subjecisti sub pedibus ejus: oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Volucres cæli, et pisces maris: qui perambulant semitas maris.

Domine, Dominus [Ms. Deus] noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

PSALMUS IX.

IN FINEM, PRO OCCULTIS ⁵ FILII, PSALMUS DAVID.

Confitebor ¹ tibi: Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor et exsultabo in te: psallam nomini tuo, Altissime.

In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur et peribunt a facie tua.

Quoniam fecisti iudicium meum et causam meam: sedisti super thronum, ² qui: iudicas justitiam.

Increpasti gentes, ³ et: periit impius: nomen eorum delesti, in æternum, et ⁴ in: sæculum ⁵ et sæculi:

IN FINEM, ⁶ PROPTER OCCULTA FILII, PSALMUS DAVID.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor et exsultabo in te: psallam nomini tuo, Altissime.

In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur et perient a facie tua.

Quoniam fecisti iudicium meum et causam meam: sedes [Ms. sedisti] super thronum, qui iudicas aequitatem.

Increpasti gentes, et periit impius: nomen eorum delesti, in æternum et in sæculum sæculi.

1. Tacet Palatin. ms. in finem.

2. Idem ms. lactentium, tum præpositionem subsequentis verbi de more jugulat ¹ per: fecisti.

3. Annotanda quæ et Martianæus laudat, Hieronymi ad hunc locum verba in epist. ad Sunniam et Fretelam, num. 7: *Quoniam videbo cælos tuos: et dicitis quod tuos in Græco non habeat. Verum est; sed in Hebræo legitur SAMACHA, quod interpretatur cælos tuos: et de editione Theodotionis in Septuaginta interpretibus additum est sub asterisco, etc.*

4. Pro obelo asteriscum nupera codicis Alexandrini editio hic apponit. Palatinus e regione versiculi

diapsalma adscribit, utrumque contra hodiernum Hebræum textum.

5. Deest in Palatino ms. vox *fili*.

6. Obelum in vocalæ, quem præcedenti et Palatinus præponebat, ab ipso ejus errore edocti nos præfiximus. Carus, subsequenti versu, *civitates ¹ eorum*: prænotato, ut vides, obelo præfert; sed et paulo superius in hisce apponendis notis fallitur cum Palatino ms. quæ singulis quibusque locis annotare nihil interest.

7. Idem, pro *torcularibus psalmus ipsi David*.

8. Totum Veronens. ms. hic titulum prætermittit.

Inimici defecerunt frameæ in finem : et civitates destruxisti.

Periit memoria eorum cum sonitu : et Dominus in æternum permanet.

Paravit in iudicio thronum suum : et ipse iudicabit orbem ⁊¹ terræ : in æquitate : iudicabit populos in justitia.

Et factus est Dominus refugium pauperi : adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum : quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.

Psallite Domino, ⁊² qui : habitat ⁊ in : Sion : annuntiate, inter gentes, studia ejus.

Quoniam, requirens sanguinem eorum, recordatus est : non est oblitus clamorem pauperum.

Miserere mei, Domine : vide humilitatem meam, de inimicis meis.

³ Qui exaltas me de portis mortis : ut annuntiem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion.

Exsultabo in salutari tuo : infixæ sunt gentes in interitu, ⁴ quem fecerunt.

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

Cognoscetur Dominius, judicia faciens : in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

CANTICUM DIAPSALMATIS.

Convertantur peccatores in infernum : omnes gentes, quæ obliviscuntur Deum.

Quoniam non in finem oblivio erit pauperis : patientia pauperum non peribit in finem.

⁊ Ex : surge, Domine, non confortetur homo : iudicentur gentes, in conspectu tuo.

1. In Hebræo est **חבל**, quod non simpliciter orbem, sed orbem terræ, sive ut Græcus habet; **τῆν οἰκουμένην** significat : ut fere expungendus obelus iste videatur.

2. Palat. ms. et Cari editio obelos hos nesciunt.

3. Illic vero obelum idem ms. præfigit ⁊ *Qui : exaltas, etc.*

4. Præstabat quem veru prænotari, a quo nos subsequenti statim versu exemimus vocem isto, juxta Palatinum ms. et Cari editionem, facem præferente Hebræo textu, **ברשותך**.

5. In Veronensi codice, *framea*, qui et rectius

Inimici defecerunt ⁵ frameæ in finem : et civitates eorum destruxisti.

Periit memoria eorum eum sonitu [Ms. strepitu] : et Dominus in æternum permanet.

Paravit in iudicio sedem suam : et ipse iudicabit [Ms. iudicavit] orbem terræ in æquitate : iudicabit populos cum justitia.

Et factus est Dominus refugium pauperum : adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

Et sperent in te ⁶ omnes, qui noverunt nomen tuum : quoniam non derelinquis [Ms. derelinques] quærentes te, Domine.

Psallite Domino, qui habitat in Sion : annuntiate inter gentes [Ms. in gentibus] mirabilia ejus.

Quoniam requirens sanguinem eorum, memoratus est, et non est oblitus orationis [Ms. clamorem] pauperum.

Miserere mihi [Ms. mei], Domine, et vide humilitatem meam, de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis : ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion.

Exsultabo ⁷ in salutari tuo : infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt : in laqueo isto, quem occultaverunt mihi, comprehensus est pes eorum.

Cognoscetur [Ms. cognoscitur] Dominus, judicia faciens : in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

CANTICUM DIAPSALMATIS.

Convertantur peccatores in infernum : omnes gentes, quæ obliviscuntur Dominum.

Quoniam non in finem oblivio erit pauperis : patientia pauperum non peribit in finem.

⁊ Exsurge, Domine, non prævaleat homo : iudicentur gentes, in conspectu tuo.

pronomen *eorum* mox tacet cum Gallicano et plerisque aliis.

6. Rursum tacet idem ms. vocem *omnes*, quæ et a Græcis olim codicibus aberat : tum ferme rectius agnoscunt pro *noverunt*, cum solo Augustino legit.

7. Idem ms. *super salutare tuum, tum in corruptione*, pro *in interitu* : quas ex solo Augustino mutuavit lectiones ut et in *muscipula ista quam, etc.* pro *in laqueo, etc.* etiam prætermisso, quod hic additur, *mihi*, et in Græco ipso textu desideratur.

8. Idem *in oblivione erit pauper* : tum, non *periet in æternum* : continentur ex Augustino.

Constitue, Domine, legislatorem super eos :¹
sciant gentes + quoniam : homines sunt. * DIAP-
SALMA :

Ut quid, Domine, recessisti longe? Despicias in
opportunitatibus, in tribulatione?

Dum superbit impius, incenditur pauper : com-
prehenduntur in consiliis, quibus cogitant.

Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ
suæ : et iniquus benedicitur.

Exacerbavit Dominum peccator : secundum mul-
titudinem iræ suæ, non quæret.

Non est Deus in conspectu ejus : inquinatæ sunt
viæ illius, in omni tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium
inimicorum suorum dominabitur.

Dixit +² enim : in corde suo : Non movebor,
a generatione in generationem, sine malo.

Cujus, maledictione, os plenum est, et amaritu-
dine et dolo : sub lingua ejus, labor et dolor.

Sedet in insidiis, cum divitibus, in occultis, ut
interficiat innocentem.

Oculi ejus in pauperem respiciunt : insidiatur
in abscondito, quasi leo in spelunca + sua. :

Insidiatur, ut rapiat pauperem, rapere paupe-
rem, dum attrahit eum.

In laqueo suo humiliabit eum : inclinabit se, et
cadet cum dominatus fuerit pauperem.

Dixit + enim : in corde suo : Oblitus est Deus :
avertit faciem suam, ne videat in finem.

+ Ex : surge, Domine, et exaltetur manus
tua : ne obliviscaris pauperem

Propter quid irritavit i Dixit enim
in corde suo : Non requiret.

Constitue, Domine, legislatorem super eos :
ut sciant gentes, quoniam homines sunt. DIAP-
SALMA.

Ut quid, Domine, recessisti [Ms. discessisti]
longe? Despicias in opportunitatibus, in tribu-
latione?

Dum [Ms. cum] superbit impius, incenditur
pauper : * comprehenduntur in cogitationibus
suis, quas cogitant.

Quoniam laudatur peccator in desideriis ani-
mæ suæ : et qui iniqua gerit, benedicetur [Ms.
benedicitur].

Irritavit Dominum peccator : secundum mul-
titudinem iræ suæ non inquiet [Ms. exquiret].

Non est Deus in conspectu ejus : * polluuntur
viæ ejus, in tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium
inimicorum suorum dominabitur.

Dixit enim in corde suo : Non movebor, de
[Ms. in] generatione in generationem [Ms. et
generatione], sine malo.

Cujus os, maledictione et amaritudine plenum
est et dolo : sub lingua ejus, labor et dolor.

Sedet in insidiis, cum divitibus, in occultis,
ut interficiat innocentem?

Oculi ejus in pauperem respiciunt : insidiatur
in occulto, sicut leo in cubili suo.

Insidiatur, ut rapiat pauperem [Ms. inopem],
rapere pauperem, dum attrahit eum.

In * laqueo suo humiliabit eum : inclinabit se,
et cadet, dum dominabitur pauperis.

Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus
avertit faciem suam, ne videat usque in finem.

Exsurge, Domine Deus meus, et exaltetur
manus tua : ne obliviscaris * pauperem in
finem.

Propter quid [Ms. quod] irritavit impius
Dominum [Ms. Deum]? Dixit enim in corde suo :
Non requiret * Deus.

5. Idem ms. *contaminantur viæ ejus in omni
tempore.*

6. Idem ms. *in muscipula sua, tum inclinabitur,
et cadet, dum dominabitur pauperem.*

7. Rursus idem, *pauperem*, ubi et sequiori manu
additur *tuorum*.

8. Non addit Veronensis nomen *Deus*, tum se-
quenti versu *iram*, pro *dolorem*, legit. Infra etiam
cum Gallicano *in manus tuas : tibi derelictus est
pauper : et contere brachium*, pro *conteres, etc.*

1. Ad ms. Palatini, tum Hebræi textus et Græci
fidem ut voculam expunximus. Carus subsequentes
duas obeli atque asterisci notas cum eodem Palatino
cod. omittit.

2. Hunc quoque obelum Palatinus ms. et Carus
nesciunt.

3. Ut voculam cum Augustino et plerisque aliis
Latinis codicibus et Græco, Veronensis quoque tacet.

4. Idem ms. *comprehendantur in cogitationi-
bus suis, quibus cogitant*. Ubi uno verbo *compre-
hendantur*, pro *comprehenduntur* ab edito Augus-
tino variat : cætera quæ subnotamus, ejus sunt
adamussim omnia.

Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.

Tibi derelictus est pauper : orphano tu eris adjutor.

Contere brachium peccatoris et maligni : quaeretur peccatum illius, et non invenietur.

Dominus regnabit in aeternum, et in saeculum + saeculi : peribitis gentes de terra * illius.

Desiderium pauperum + ex : audivit Dominus : preparationem cordis eorum audivit auris tua.

Judicare pupillo et humili : ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras : ut tradas eos in manibus tuis : tibi enim derelictus est pauper : pupillo tu eris adjutor.

Contores brachium peccatoris et maligni : requiretur delictum ejus, nec invenietur*.

Regnabit [Ms. Regnavit] Dominus in aeternum, et in saeculum saeculi, peribitis gentes de terra ejus.

Desiderium pauperum exaudivit Dominus : desideria [Ms. preparationem] cordis eorum exaudivit auris tua.

Judicare pupillo et humili : ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

PSALMUS X.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

In Domino confido, quomodo dicitis animae meae : Transmigra in montem, sicut passer ?

Quoniam, ecce peccatores intenderunt arcum : paraverunt sagittas * suas in pharetra : ut sagittent in obscuro rectos corde.

Quoniam, quae perfecisti, destruxerunt : justus + autem : quid fecit ?

Dominus in templo sancto suo : Dominus in caelo sedes ejus.

Oculi ejus + in pauperem : respiciunt : palpebrae ejus interrogant filios hominum.

Dominus interrogat justum et impium : -+ * qui : autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Pluit super peccatores laqueos, ignis ✠ et : sulphur ✠ et : spiritus procellarum, pars calicis eorum.

Quoniam justus Dominus, * -+ et : justitias dilexit : aequitatem vidit vultus ejus.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

In Domino confido, quomodo dicitis animae meae : Transmigra in montem [Ms. montes], sicut passer ?

Quoniam, ecce peccatores tetenderunt [Ms. intenderunt] arcum : paraverunt sagittas * suas in pharetra : ut sagittent in obscuro rectos corde.

Quoniam, quem perfecisti, destruxerunt, justus autem quid fecit ?

Dominus in templo sancto suo : Dominus in caelo sedes ejus.

Oculi ejus in pauperem respiciunt : palpebrae ejus interrogant filios hominum.

Dominus interrogat justum et impium : qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

Pluit [Ms. Pluet] super peccatores laqueos : ignis, sulphur [Ms. et sulphur] et spiritus procellarum [Ms. procellae], pars calicis eorum.

Quoniam justus Dominus justitiam dilexit : aequitatem vidit vultus ejus.

1. In Graeci codicis Alexandrini nupera editione vox isthæc illius, asterisco prænотatur.

2. Videtur asterisco illustrandum pronomen hoc suas, quod in hodierno quidem Hebræo resonat, non autem et in Græco τῶν LXX, et facile ex Aquila aut Symmacho suppletur.

3. Obelum prætermittunt Palatinus ms. et Carus.

4. Hic præter obelum etiam et copulam idem ms. omittit.

5. Veronensis ms. et non invenitur, subjungitque propter illud, quæ duo verba cum ejus editor psalterii dicat deleta a recentiori manu mendose, quid sibi velit, haud equidem intelligo, nisi mendose, pro

temere, aut perperam dixit, nostra autem hoc scire intererat. Ac sunt revera quædam etiam Græca exemplaria, quæ addunt δὲ αὐτῶν, id est, ἀμαρτιῶν propter illud (scil. peccatum), sicque etiam in Veronensis ms. Græca Latinis litteris columna scriptum esse velim, di autem, non di auton, ut vere mendose legitur. Pigot repetere Augustini hæc esse.

6. Tacet Veronensis, pronomen suas : de quo in opposita versione diximus. Habet præterea in obscura luna, pro in obscuro tantum : idque ex Græco σκοτεινῆ contentiose factum videtur ab Augustino. Videsis tomi hujus præfationem.

PSALMUS XI.

IN FINEM, PRO OCTAVA, PSALMUS DAVID.

Salvum + me : fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Vana locuti sunt, unusquisque ad proximum suum : labia dolosa, in corde et corde locuti sunt. :

Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.

Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, labia nostra, a nobis sunt : quis noster Dominus est ?

Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.

Ponam in salutari : fiducialiter agam in eo.

Eloquia Domini, eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum² terræ, purgatum septuplum.

Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.

In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

IN FINEM PRO OCTAVA³ DIE, PSALMUS DAVID.

Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Vana locuti sunt [Ms. locutus est] unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde et corde sunt mala.

Disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam.

Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus [Ms. magnificavimus], labia nostra, a nobis sunt : quis noster est Dominus ?

Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.

Ponam super⁷ salutare meum : fiducialiter agam in eo.

Eloquia Domini, eloquia casta : argentum, igne examinatum terræ, purgatum septuplum.

Tu, Domine, servabis nos et custodies nos, a generatione hac in [Ms. et in] æternum.

In circuitu impii⁶ ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

PSALMUS XII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem ? Usquequo avertis faciem tuam a me ?

Quandiu ponam consilia in anima mea : dolorem in corde meo per diem ?

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me ? Respice, + et : exaudi me, Domine Deus meus⁴.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem : quousque [Ms. usquequo] avertis faciem tuam a me ?

Quandiu ponam consilium in anima mea [Ms. animam meam] : dolorem in corde meo per diem ?

Usquequo exaltabitur inimicus meus super me ? Respice, et exaudi me, Domine Deus meus.

1. Neque hic bene Palatinus ms. et Carus sine asterisco legunt.

2. Qui Palatinum codicem descripsit, temere, suoque pro captu verba hæc nectens, sic depravat : probatum per, repurgatum septuplum, quæ lectio Hebræum textum sive etiam Græcum non attendenti, facile fraudi esse potuisset.

3. Denuo fallitur oodicis Palatini descriptor, qui vocem hanc Domine, veru prænnotat.

4. E regione ponitur in Palatin. ms. diapsalma.

5. Idem ms. Pro octavo psalmus ipsi David.

6. Veronensis ms. apud nos : iterum uno e Latinis Augustino concinente.

7. Idem in salutari duntaxat, absque meo.

8. In futuro idem ms. ambulabunt, quæ hexaplarium est lectio interpretum. Tum secundum multitudinem, pro altitudinem, quæ hujus unice est codicis, sive lectio, sive, ut putare malim, error. Tacet vero hic editor, qui minutissimas quasque variantes lectiones, imo et scripturas ad fastidium usque continuo ingerit.

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte : nequando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum.

Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero : ego autem in misericordia tua speravi.

Exsultabit cor meum in salutaris tuo ; cantabo Domino, qui +¹ bona ; tribuit mihi + et psallam nomini Domini altissimi. :

Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte [Ms. mortem] : nequando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum.

Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero : ego autem in tua misericordia sperabo [Ms. speravi].

Exsultabit [Ms. exsultavit] cor meum in salutaris tuo ; cantabo Domino, qui bona tribuit mihi : et psallam nomini Domini altissimi.

PSALMUS XIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.

Corrupti sunt + et ; abominabiles facti sunt in studiis² suis, : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. :

Dominus de cælo prospexit super filios hominum : ut videat, si est intelligens + aut ; requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum³.

+ Sepulcrum patens est guttur eorum, : + linguis suis dolose agebant, : + venenum aspidum sub labiis eorum. :

+ Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, : + veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. :

IN FINEM, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Dixit⁴ insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus tuis.

Non est qui faciat bonum : non est usque ad unum.

Dominus de cælo prospexit super filios hominum : ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant : venenum aspidum sub labiis eorum.

Quorum os maledictione, et amaritudine plenum est : veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

1. Quod est in Hebræo verbum, cum alibi, tum hic certis loci, significat *benefacere, remunerari*. Fortasse adeo veru, quo vox *bona*, prænotatur, satius esset expungi.

2. Sed neque in Græco additur *suis* : Hebraice autem est עליליה : sed qui *suis* primum addidit videtur subsequentem Hebraici contextus vocem הן *hen* negandi particulam pro *hem* suffixo accepisse, atque una serie continuasse. Palatinus supra atque infra in versibus adscribendis non semel peccat.

3. In Palatino hæc apponitur ex minio, et grandioribus paulo litteris nota : *Hi octo versus in Hebræis codicibus non habentur* : et consequenter singuli singulis obelis confodiuntur. Notum et Hieronymi ipsius testimonium præfatione libri XVI commentarior. in Isaiam : *Omnes Græcæ tractatores, qui nobis eruditionis suæ in psalmos commentarios reliquerunt, hos versiculos veru annotant, atque prætereunt : liquido confitentes in Hebraico non haberi, nec esse in Septuaginta interpretibus, sed in editione Vulgata, quæ Græcæ τοῦ δὲ dicitur, et in*

toto orbe diversa est. Docuerat vero paulo superius, ex quo quisque loco versus esset adscitus : *Nam, inquit, duo primi versus : Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, quinti psalmi sunt. Illud autem quod sequitur : Venenum aspidum sub labiis eorum, centesimi trigesimi noni psalmi est. Rursumque quod dicitur : Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, de nono psalmo sumptum est. Tres autem versiculi qui sequuntur : Veloces pedes eorum, usque viam pacis non cognoverunt, in Isaiâ propheta reperi, etc. Supposititius Hieronymus in breviario in psalmos etiam de Deuteronomio adsciscit, quod a veri omni specie distat.*

4. De octo versibus obelo hic prænotatis fuse disputat Hieronymus respondens ad objecta Eustochii virginis, præmio comment. lib. XVI in Isaiam. Consulat locum citatum qui voluerit. MARR.

5. Veronens. ms. *imprudens*, et mox *affectionibus*, pro *voluntatibus* : continenter ex Augustino.

→ *Contritio et infelicitas in viis eorum, : → et viam pacis non cognoverunt, : → non est timor Dei ante oculos eorum. :*

Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem : qui devorant plebem meam, sicut escam panis ?

1 Dominum non invocaverunt : illic trepidaverunt timore → ubi non erat timor. :

Quoniam Dominus in generatione justa est : consilium inopis confudistis : quoniam Dominus spes ejus est.

Quis dabit ex Sion salutare Israel ? Cum avertit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, → et : lætabitur Israel.

Contritio et infelicitas in viis eorum : et viam pacis non cognoverunt : non est timor Dei ante oculos eorum.

Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem : qui devorant ^o plebem meam, sicut escam panis ?

Deum [*Ms. Dominum*] non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Quoniam Deus in generatione justa est : consilium inopis ⁷ confudistis, quoniam Deus [*Ms. Dominus*] spes ejus est.

Quis dabit ex Sion salutare Israel ? Dum ^o avertet Dominus captivitatem plebis suæ.

Lætetur Jacob, et exsultet Israel.

PSALMUS XIV.

PSALMUS DAVID.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ? → aut : quis requiescet in monte sancto tuo ?

Qui ingreditur sine macula : et operatur justitiam ² :

→ Qui : loquitur veritatem in corde suo : qui non egit dolum in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum : et opprobrium non accepit adversus proximos suos.

Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : timentes autem Dominum, glorificat.

→ Qui : jurat ³ proximo suo, et non decipit : → qui : pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super ⁴ innocentem, non accepit.

Qui facit hæc, non movebitur in æternum.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ? Aut quis requiescet in monte sancto tuo ?

Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam.

Qui loquitur veritatem in corde suo : et [*Ms. qui*] non egit dolum in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum : et opprobrium non accepit adversus proximum suum.

Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : timentes autem Dominum, magnificat [*Ms. glorificat*].

Qui jurat proximo suo, et non decipit ¹⁰ eum : qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.

Qui facit hæc, non commovebitur [*Ms. movebitur*] in æternum.

IN FINEM, ^o PSALMUS DAVID.

PSALMUS XV.

⁵ TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID.

Conserva me, Domine, quoniam speravi in te : dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

1. Alterum hic et post subsequentem versiculum *diapsalma*, ad libri oram Palatin. ms. apponit.

2. Hic o regione *diapsalma* Palat. codex adscribit. Obelus autem priori ac tertio *qui*, relativo præfigendus videtur pari de causa, qua secundo annotatur.

3. Perperam in Martian. editione obelus præponebatur verbis *proximo suo*, quæ satis resonant in Hebr. לחרע. Nos illum ad codicis Palatini fidem sustulimus.

4. Idem ms. *innocentes* : variat et in Gr. ἐπ' ἀδολοῖς, et ἐπ' ἀδολοῖς.

5. Palatin. ms. *In tituli inscriptione*.

¹¹ IN TITULI INSCRIPTIONE, IPSI DAVID.

Conserva me, Domine, quoniam in te speravi : dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges [*Ms. eges*].

6. Idem ms. *devorant populum meum, ut cibum panis*.

7. Vitioso lectum minori numero e Veronensi ms. *confudisti*.

8. In eodem ms. *avertit* : et in fine *exsultabit Jacob, et lætabitur Israel*.

9. Verbis *in finem*, prætermisissis, in Veron. ms. tantum est : *Psalmus ipsi David, tum peregrinabitur pro habitabit*, quod pridem Augustinus rescripserat.

10. Voculas *eum qui*, Veronensis ms. omittit : tum plurium numero *innocentes* pro *innocentem* legit.

11. Idem ms. *Tituli inscriptio*, juxta Gallicanum, quocum alius infra concinit, ubi a Romano abludit.

Sanctis, qui sunt in terra ¹ ejus, mirificavit
 ✠ omnes ✠ voluntates meas in eis.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea
 acceleraverunt.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum eorum, per labia mea.

Dominus, pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es, qui restituēs hæreditatem meam mihi.

Funes ceciderunt mihi in præclaris : et ✠ enim ✠ hæreditas mea præclara est mihi.

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum : insuper, et usque ad noctem, increpaverunt me renes mei.

Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

Propter hoc lætatum est cor meum, et exsultavit lingua mea ✠ insuper, ✠ et caro mea requiescet in spe.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo : delectationes in dextera tua ✠ usque ✠ in finem.

Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos [*Ms. in illis*].

Multiplicatæ sunt enim [*Ms. tac. enim*] infirmitates eorum : postea acceleraverunt.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum [*Ms. omnium*] illorum, per labia mea.

Dominus, pars hæreditatis meæ et calicis mei : tu es qui restituisti [*Ms. restituēs*] mihi hæreditatem meam.

Funes ceciderunt mihi in præclaris : etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Benedicam Dominum, qui mihi tribuit intellectum : insuper, ¹ et usque ad noctem, increpaverunt me renes mei.

Providebam Dominum in conspectu meo, semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

Propter hoc ¹ delectatum est cor meum, et exsultavit lingua mea : insuper et caro mea requiescet in spe.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno [*Ms. infernum*] : nec [*Ms. neque*] dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo : ¹ delectationes in dextera tua, usque in finem.

PSALMUS XVI.

ORATIO DAVID.

✠ Ex ✠ audi, Domine, justitiam ✠ meam ✠ : intende deprecationem meam.

Auribus percipe orationem meam : non in labiis dolosis.

De vultu tuo iudicium meum prodeat : oculi tui videant æquitates.

Probasti cor meum ✠ et ✠ visitasti nocte : igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.

Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.

Perfice gressus meos in semitis tuis : ut non moveantur vestigia mea.

1. Obelum hunc, et qui infra proxime occurrit sexto versu idem ms. et Cari editio prætermittunt : e ejus etiam regione versiculi *diapsalma* Palat. apponit.

2. Idem ms. *insuper autem, et usque ad noctem emendaverunt me, etc.* quo novo indicio mere Augustinianus apographum esse se prodit.

3. Iterum ex Augustini psalterio, quocum unico

ORATIO DAVID [*Ms. IPSI DAVID*].

Exaudi, Domine [*Ms. Deus*], justitiam meam : intende deprecationi meæ.

¹ Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis ; de [*Ms. a*] vultu tuo iudicium meum prodeat : oculi mei videant æquitatem.

Probasti cor meum, et visitasti nocte : igne me examinasti : et non est inventa in me iniquitas.

Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.

Perfice ¹ gressus meos in semitis tuis : ut non moveantur vestigia mea.

facit Veronensis codice *jucundatum* pro *delectatum*.

4. Denuo ad verbum cum uno Augustino Veronens. habet ms. minori numero, *delectatio*.

5. Idem, qui etiam cum a ceteris omnibus, nunquam ab Augustino abludit, *ad perficiendos* legit pro *perfice*.

*Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus, inclina aurem tuam mihi — et ex : audi verba mea*¹.

Mirifica misericordias tuas, — qui : salvos facies sperantes — in te. :

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.

Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me affligerunt.

Inimici mei animam meam circumdederunt : adipem suum concluderunt : os eorum locutum est superbiam.

Projicientes me, nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.

Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam : et sicut catulus leonis habitans in abditis.

— Ex : surge, Domine, præveni eum, et supplantam eum, eripe animam meam ab impio : frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum : de absconditis tuis adimpletus [Al. repletus] est venter eorum.

Saturati sunt filii : et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

Ego — autem : in justitia apparebo conspectui tuo : satiabor, cum apparuerit gloria tua.

Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.

Mirifica misericordias tuas : qui salvos facies sperantes in te, a resistentibus dexteræ tuæ.

Custodi me, Domine [Ms. tac. Domine], ut pupillam oculi : sub^a umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me affligerunt.

Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluderunt : os eorum locutum est superbiam.

Projicientes me, nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.

Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam ; et sicut catulus leonis habitans in^a abditis.

Exsurge, Domine, præveni eos, et subverte eos ; eripe animam meam ab impio, frameam inimicorum de manu tua.

Domine, a paucis^o, a terra dispartire eos : et supplantam eos, in vita ipsorum.

De absconditis tuis adimpletus est venter eorum : saturati sunt porcina, et reliquerunt^t quæ superfuerunt, parvulis suis.

Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo : satiabor, dum manifestabitur gloria tua.

PSALMUS XVII.

IN FINEM, PUERO DOMINI DAVID, QUÆ LOCUTUS EST DOMINO VERBA CANTICI HUIUS, IN DIE QUA ERIPUIT EUM DOMINUS² DE MANU OMNIUM INIMICORUM EJUS, ET DE MANU SAUL, ET DIXIT :

Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus.

Deus meus, adjutor meus, et sperabo in eum.

Protector meus, et cornu salutis meæ, — et : susceptor meus.

*Laudans invocabo Dominum : et ab inimicis meis salvus ero*³.

IN FINEM, PUERO DOMINI, DAVID, QUI [Ms. IPSI DAVID QUÆ] LOCUTUS EST AD DOMINUM VERBA CANTICI HUIUS, IN DIE QUA ERIPUIT [Ms. ERUIT] EUM DOMINUS DE MANU SAUL, [Ms. cum. Gallic.] ET DE MANU OMNIUM INIMICORUM EJUS ET DIXIT.

Diligam te, Domine, virtus mea : Dominus [Ms. Domine], firmamentum meum et refugium meum.

Et liberator meus, Deus meus : adjutor meus sperabo in eum.

Protector meus, et cornu salutis meæ^o, adjutor meus : laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.

1. Iterum hic et ad decimum tertium versum in libri albo Palatin. plus habet *diapsalma* ; carent vero cum ipse, tum Carus, eo, qui subsequitur, obelo.

2. Palatin. *de manu Saul, et de manu inimicorum ejus, et dixit, etc.*

3. In eodem *diapsalmo* hic annotatur.

4. Et hoc se Augustinianum probat Veronens. eod. quod in *tegmine* pro *sub umbra*, cum solo legit Augustino.

5. Idem unice juxta Augustinum, in *occultis* ; ut

et mox *erue*, et *ab impiis*, pro *eripe*, et *ab impio*. Cætera, *frameam tuam ab inimicis manus tuæ*, concinunt et Gallicano.

6. Tædet eadem continenter repetere, et est tamen hic eadem Veronens. cod. et Augustini, quæ a reliquis omnibus variat, lectio : *Domine, perdens de terra, dispartire eos in vita eorum : et de, etc.*

7. Ms. Veronens. cum uno Augustino, *reliquias parvulis ejus. Ego autem in tua justitia appareo (pro apparebo) in conspectu tuo : saturabor, etc.*

8. Idem ex Augustino, et *redemptor meus*.

Circumdederunt me dolores mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

Dolores inferni circumdederunt me : præoccupaverunt me laquei mortis.

→ *Et : * in tribulatione mea invocavi Dominum : et ad Deum meum clamavi.*

→ *Et ex : * audivit de templo → sancto : suo vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus.*

Commota est, et contremuit terra : et fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est → eis.

Ascendit fumus in ira ejus : et ignis a facie ejus exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

Inclinavit cælos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super Cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.

→ *Et : * posuit tenebras, latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.*

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.

*Et intonuit de cælo Dominus : et Altissimus dedit vocem suam : * grando et carbones ignis. :*

Et misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.

Et apparuerunt fontes aquarum : et revelata sunt fundamenta orbis → terrarum :

Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de aquis multis.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab iis, qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me.

Circumdederunt me gemitus [Ms. dolores] mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

Dolores inferni circumdederunt me : et [Ms. tac. et] prævenerunt me laquei mortis.

Et in tribulatione [Ms. pressura] mea invocavi Dominum : et ad Deum meum clamavi.

Et exaudivit de templo sancto suo, vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.

Et commota est, et contremuit terra : fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt : quoniam iratus est eis Deus.

Ascendit fumus in ira ejus : et ignis a facie ejus exardescit [Ms. exardescet], carbones succensi sunt ab eo.

Et inclinavit cælos [Ms. cælum], et descendit : et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super Cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.

Et posuit tenebras, latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.

Et intonuit de cælo Dominus : et Altissimus dedit vocem suam.

*Misit * sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.*

Et apparuerunt fontes aquarum : et revelata sunt fundamenta orbis terræ.

Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de multitudine aquarum.

Eripuit [Ms. eruit] me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me.

1. Aberat obelus, ipsaque et copula, quæ originales alii libri sufficiunt : infra leviora alia eorumdem ope emendatur, ut est paulo post *introibit pro introivit : tum et fundamenta, etc.* cum deesset et copula etc.

2. Sagiensis ms. codex prænotat præpositionem in asterisco : * *In : tribulatione mea, etc.* Alii nullum signum adhibent ; sicut nec editio Romana Cari. MART.

3. Non bene fulget hic in editione Cari imago stellæ ✨. Neque vero abfuit apud LXX præsens versiculus ; sed repetitio ejusdem, juxta quod docuit Hieronymus epist. sæpius laudata in nostris annota-

tionibus : *Et queritis, inquit, cur Græcus istum versiculum secundo non habeat, interpositis duobus versibus ? Sed sciendum quia de Hebraico et de Theodotionis editione in Septuaginta interpretibus sub asterisco additum sit.* MART.

4. Diximus et paulo superius, quod est in Hebræo ככל, non orbem ἀπὸς, sed terrarum orbem significare ; atque adeo hunc posse obelum induci. Palatinus paulo post et voculam veru prænotat, *misit de summo, → et : accepit me.*

5. Veronensis ms. juxta Augustinum, *et emisit sagittas, et dispersit eos, et coruscationes multiplicavit.*

Prævenērunt me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus protector meus :

Et eduxit me in latitudinem : saluum me fecit, quoniam voluit me.

+ Et ; retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : + et ; secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

Quia custodivi vias Domini : nec impie gessi a Deo meo.

Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo : et justitias ejus non repuli a me.

Et ero immaculatus cum eo : et observabo me ab iniquitate mea.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : + et ; secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris.

+ Et ; cum electo electus eris : et cum perverso, perverteris.

Quoniam tu populum humilem saluum facies ; et oculos superborum humiliabis.

Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine : Deus meus, illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar a tentatione : + et in Deo meo transgrediar murum.

Deus + meus, impolluta via ejus ; eloquia Domini, igne examinata : protector est omnium sperantium in se.

Quoniam quis Deus, præter Dominum ? + Aut quis Deus, præter Deum nostrum ?

Deus, qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam.

Qui perfecit pedes meos, tanquam cervorum : et super excelsa statuens me.

Qui docet manus meas ad prælium : et + posuisti ut arcum æreum, brachia mea.

Prævenērunt me in die afflictionis meæ, et factus est Dominus protector meus : et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit, quoniam voluit me.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum innocentiam [Ms. puritatem] manuum mearum retribuet mihi.

Quia custodivi vias Domini : nec impie gessi a Deo meo.

Quoniam omnia judicia ejus, in conspectu meo sunt + semper : et justitiam ejus non repuli a me.

Et ero immaculatus coram eo : et observabo me ab iniquitate mea.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : et secundum innocentiam [Ms. puritatem] manuum mearum +, in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris : et cum electo electus eris, et cum perverso, subvertoris [Ms. perversus eris].

Quoniam tu populum humilem saluum facies : et oculos superborum + humiliabis.

Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine : Deus meus, illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar a tentatione : et in Deo meo transgrediar murum.

Deus meus, impolluta [Ms. immaculata] via ejus ; eloquia Domini, igne examinata : protector est omnium sperantium in se.

Quoniam quis Deus præter Dominum [Ms. Deum] ? Aut quis Deus præter Deum nostrum ?

Deus, qui præcinxit [Ms. præcingit] me virtutem : posuit immaculatam viam meam.

Qui perfecit pedes meos, tanquam cervi : et super excelsa statuit [Ms. statuens] me.

Qui docet manus meas ad prælium [Ms. in prælio] et posuit ut [Ms. et posuisti ut] arcum æreum, brachia mea.

1. Desideratur in Palatino ms. *et vocula.*

2. Rescripsit sequior manus in eodem codice *et quis, pro aut, etc.* Græce etiam est *καί*. E regione versiculi *diapsalma* insuper annotatur.

3. Palatin. ms. *posuit*, sequiori tamen manu.

4. Duo iidem libri Veronens. et Augustin. *firmamentum meum*, et *mox eruet*, sive *eruit me*, pro *saluum me fecit*.

5. Tacet in Veronensi ms. *semper*, ut et in Augustinianis melioris notæ libris : tum *justitias* pro

justitiam legitur et quod subsequenti versu ad verbum *observabo* additur *me*, rursus tacet.

6. Addebatur in eodem ms. iterum *retribuit mihi*, quod sequior manus cum hic, tum in adversa Græca columna delevit ad Augustinianum exemplar : ac sane etiam in codicis Alexandrini nupera editione aliquo prænotari signo debuisset, cum manifesto abundet.

7. Exciderat antiquarii errore postremum hoc verbum in Veronens. ms. in quo *illuminabis* utro-

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ : et dextera tua suscepit me.

Et disciplina tua correxit me → in finem : et disciplina tua ipsa docebit. :

Dilatasti gressus meos subtilus me, et non sunt infirmata vestigia mea.

Persequar inimicos meos, et comprehendam illos : et non convertar, donec deficiant.

Confringam illos, nec potuerunt stare : cadent subtilus pedes meos.

*Et præcinxisti me virtute ab bellum : * supplantasti insurgentes in me, subtilus me.*

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum : et odientes me disperdisti.

Clamaverunt (nec erat qui salvos faceret) ad Dominum, nec exaudivit eos.

Et comminuum eos, ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.

Eripiet me de contradictionibus populi : constitues me in caput gentium.

Populus, quem non cognovi, servivit mihi : in auditu auris obedivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi : filii alieni inventerati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.

*Vivit Dominus, et benedictus Deus meus : et exaltetur Deus salutis meæ *.*

que in loco mox legitur pro *illumina* : tum in *te eruar a tentatione*, quæ omnia ex Augustino descripta sunt. Quod autem verbis *Deo meo*, additur *sperans*, nostri est amanuensis interpolatio.

1. Maluisset Martianæus *meæ*, rescribi pro *tuæ*, juxta Græcum τῆς σωτηρίας μου. Sed præterquam quod Græci exemplaris mendum illud est manifestum, ac facile obvium, ubi σου et μου sæpius a librariis male permutata sunt : id ipsum luculentissime notatum Hieronymo in epist. ad Sunniam et Fretelem : *In Græco vos legisse dixistis, salutis meæ : sed in Hebræo JESACH, salutis tuæ, significat, non inææ : quod et omnes interpretes transtulerunt.*

2. Perperam Palatin. ms. pronomen *illos* veru prænotat ; sed et superius in hisce adscribendis notis non semel peccat, quæ manifesta menda scire nihil interest.

3. *Et* copulam ad Palatini ms. tum Hebræi textus et Græci fidem hinc amovimus. Male autem subsequenti statim versu idem ms. et Carus obelum prænotant : → *Et * inimicos meos, etc.*

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ : et dextera tua suscepit me, et disciplina tua ipsa me docebit.

Dilatasti gressus meos subtilus [Ms. subter hic atque infra] me : et non sunt infirmata vestigia mea.

Persequar inimicos meos, et comprehendam illos : et non convertar, donec deficiant.

Affligam [Ms. conflagam] illos, nec poterunt [Ms. potuerunt] stare : cadent subtilus pedes meos.

Et præcinxisti me virtutem, ad [Ms. in] bellum : supplantasti omnes insurgentes in me, subtilus me.

*Et inimicorum meorum [Ms. inimicos meos] dedisti mihi dorsum : et * odientes me disperdidisti.*

Clamaverunt (nec erat qui salvos faceret) ad Dominum, nec exaudivit eos.

Et comminuum illos, ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.

Eripiet [Ms. eruet] me de contradictionibus populi : constitues me in caput [Ms. capite] gentium.

Populus, quem non cognovi, servivit mihi : obauditur auris obedivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi : filii alieni inventeraverunt, et claudicaverunt a semitis suis.

Vivit Dominus, et benedictus Deus meus : et exaltetur Deus salutis meæ.

4. Hic annotat Palatin. cod. *diapsalma* : tum et *subdes* pro *subdis* legit.

5. Mavult cum Augustino Veronensis ms. *meæ*, tamenetsi minus recte ; nam quod et Græca quædam exemplaria sic præferant, sæpe obvius amanuensium error est, qui, ut paulo superius animadvertimus, vocolas μου et σου perquam similes inter se confundunt. Mox quod repetit, *et disciplina tua direxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit*, commune habet, ut et cætera omnia, cum Augustino, iterum minus bene ; nam alterutrum ex his hemistichiis abundat : imo et vetus scholion monet, τὸ « Καὶ ἡ παιδεία σου αὐτὴ με διδάξει », Θεοδοριονὸς ἴσταν, ἀντὶ τοῦ « Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέν με εἰς τέλος, » εἰρημένον τοῖς Ο'. Confer quæ in opposita Gallicani columna obelis verba confodiuntur.

6. Rescripsit Augustinus magis Latine, *odio habentes*, quod et Veronensis ms. refert. Ita et quod infra est, *juxta faciem venti*, pro *ante, etc.*

7. Idem ms. in *obauditur auris obauditur mihi*.

Deus, qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me : liberator meus de inimicis meis -†¹ iracundis. :

✠ Et : ab insurgentibus in me, exaltabis me : a viro iniquo eripies me.

Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam.

Magnificans salutes regis ejus : et faciens misericordiam Christo suo, David et semini ejus, usque in sæculum.

Deus, qui das vindictam mihi : et subdidisti populos sub me.

Liberator meus, ² Dominus, de gentibus iracundis et ab insurgentibus in me, exaltabis me : a viro iniquo eripies me.

Propterea confitebor tibi in populis [Ms. gentibus], Domino, et nomini tuo ² psalmum dicam.

Magnificans salutare regis ipsius : et faciens misericordiam Christo suo, David et semini ejus, usque in sæculum.

PSALMUS XVIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Cæli enarrant gloriam Dei : et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Dies diei eructat verbum ; et nox nocti indicat scientiam.

Non sunt loquelæ neque sermones : quorum non audiantur voces eorum.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Cæli enarrant gloriam Dei : et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Dies diei ⁴ eructat verbum : et nox nocti indicat scientiam.

Non sunt loquelæ neque sermones : quorum non audiantur voces eorum.

1. S. interpres ad hunc locum in epist. ad Sunniam et Fretelam, cujus verba, utpote sinceri pectoris ac modestiæ insigne testimonium, Martianæus, quoque laudat : *Quia, inquit, semel veritati studemus, si quid vel transferentis festinatione, vel scribentium vitio depravatam est, simpliciter confiteri et emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habes, nisi hoc : Liberator meus ab inimicis meis. Septuaginta autem iracundis addiderunt. Ilæc scilicet causa est, cur obelo vox ista confoditur. Nihilosecius, si rem licet attentius expendere, quod in laudatæ epistolæ recognitione non animadvertimus, facile se queant Septuaginta a s. patris criminatione tueri, falsumque illud ostendere, quod de suo quidpiam addiderint. Nempe quæ in Hebræo textu post vocem מְאִיבֵי אֹיְבֵי inimicis meis, vox הָאֵל immediate subsequitur, si alterum ex ea homistichium exordiaris, significat etiam, et verumtamen : si præcedenti subjungas nomen est, quod iram denotat, ac si alteri substantivo jungitur, vices adjectivi gerit, ac sonat iracundum. Sic Prov. xxii, 24 : הָאִישׁ אֵל, homini iracundo, et xxix, 22 : הָאִישׁ אֵל vir iracundus, ab ipsomet Hieronymo interpretatur quæ ante nos loca nuperus codicis Alexandrini editor annotavit. Igitur non de suo illud ὀργῶν, id est, iracundis, assuerunt Septuaginta ; sed satis ita recte ex Hebræo textu vocem illam pro nomine acceperunt, non adverbio. Re autem ipsa subsequens hemistichium non a καὶ, et, sive alla particula, aut adverbio inchoant : sed simpliciter ἀπὸ τῶν ἐπανσταμένων : ab insurgentibus, etc. Placuit Hieronymo magis habere pro et, sive etiam adverbio : eratque hoc illi integrum ; tantum interpolationis redarguenda Septuaginta viralis versio non erat. At erat revera ipsa s. patris editio mendosa hic loci pænes Martianæum, qui non solam*

vocem iracundis, sed etiam subsequentem et novo obelo confoderat. Satis autem recte e contrario Carus et Palatinus ms. asteriscum ei voculæ præfixerunt, quem et nos restituimus juxta sancti interpretis mentem, qui aliter nec sibi constaret. Quamquam non ita arbitror scriptum in Origeniano exemplari, sed aut repositum in Latino postea ab Hieronymo, aut fortasse etiam ab aliis, qui laudatum modo epistolæ ejus ad Sunniam locum animadverterunt. Ad hæc puto rectius olim non voci iracundis, sed præcedenti meis obelum fuisse præpositum. Sic certe exhibet Palatinus ms. ab inimicis -† meis : iracundis, etc. Augustinus quoque in sua emendatione, quam religiose Veronens. ms. repræsentat, pronomen meis respuit : quod a Græcis melioris notæ exemplaribus abesset : respuit et Latini alii codices Hieronymiani, quos inter præstantissimus reginæ Suecorum, quem in notis ad eam epistolam laudamus. Denique Hebræus ipse textus, allis substratis punctis, concinnius legit in statu regiminis cum sequenti voce הָאֵל, id est, הָאִישׁ אֵל, ab inimicis iracundis, pro מְאִיבֵי, absoluto quod ejus linguæ magistri non diffitebuntur.

2. Tacet in eodem ms. Dominus : tum de inimicis iracundis, ab insurgentibus, etc. ubi quam recte præsertim et copula reticetur, ex annotatione in oppositam columnam disces. Denique erues de more pro eripies legitur : atque hæc omnia ex Augustino.

3. Veronensis ms. psallam, magnificans salutem regis, etc.

4. Idem ms. eructat, et annuntiat, pro indicat, ex Augustini emendatione, ut et quæ sequuntur.

In omnem terram exiit sonus eorum : et in fines orbis →¹ terræ : verba eorum.

→ In : sole posuit tabernaculum suum : et ipse, tanquam sponsus, procedens de thalamo suo.

Exsultavit, ut gigas, ad currendam viam² : a summo cælo egressio ejus.

Et occursus ejus, usque ad summum ejus : nec est qui se abscondat a calore ejus.

Lex Domini immaculata, convertens animas : testimonium Domini fidele : sapientiam præstans parvulis.

Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda : præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus, permanens in sæculum → sæculi : judicia Domini vera, justificata in semetipsa.

Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum.

Et³ enim : servus tuus custodit ea : in custodiendis illis retributio multa.

Delicta quis intelligit? Ab occultis → meis : munda me : et ab alienis parce servo tuo.

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero : et emundabor a delicto maximo.

→⁴ Et⁵ erunt, ut complacent eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo → semper. :

Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

In omnem terram exiit [Ms. exiit] sonus eorum : et in fines orbis terræ verba eorum.

In sole posuit tabernaculum suum : et ipse, tanquam sponsus, procedens de thalamo suo.

Exsultavit⁶, ut gigas, ad currendam viam, a summo cælo egressio ejus : et occursus ejus, usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus.

Lex Domini irreprehensibilis [Ms. immaculata], convertens animas : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.

Justitiæ Domini rectæ, lætificantes⁷ corda : Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi : judicia Dei [Ms. Domini] vera, justificata in semetipsis.

Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum.

Nam et servus tuus custodit ea : in custodiendo illa retributio multa.

Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, Domine : et ab alienis parce servo tuo.

Si mei non fuerint⁸ dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.

Et erunt, ut complacent eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

PSALMUS XIX.

⁹ IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Exaudiat te Dominus, in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.

1. Videsis quæ superius, nec semel diximus, quod est in Hebræo ככל, non orbem, sed terræ orbem significare. Qui subsequitur obelus in Palatino ms. et apud Carum desideratur.

2. Additum repererat hic sub veru pronomen suam, Hieron. ms. Carnutensis habet adhuc idem veru seu obelum cum spatio vacuo in hunc modum : *ad currendam viam → : a summo, etc.* Hoc verbum expunxit forte s. doctor psalterium emendans, quia Hebræi ac Græci codices legunt sine pronomine suam. MART.

— Hieronymi ipsius ævo exemplaria subjungebant pronomen suam : qua de re ad Sunniam et Frotelam : *Et dicitis, inquit, quod in Græco suam non habeat ; sed hoc nos sub veru additum reperimus, et in Hebræo non esse manifestum est.* Servat et Palatinus ms. litturam hoc loco inducti obeli ac pronominis : quidam autem Carnutensis penes Martianæum obelum illum, et spatium reponendo pronomini vacuum. Demum e regione subsequenti versiculi idem Palatinus *diapsalma* annotat.

PSALMUS DAVID [Ms. IN FINEM PSALMUS IPSI DAVID].

Exaudiat te Dominus, in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.

3. Palatinus ms. obelum hunc omittit : Carus vocem quoque enim transverberat. Ad oram libri in eodem ms. *diapsalma* rursum adscribitur.

4. Minus iterum bene Palatinus ms. et Carus hunc obelum prætermittunt.

5. Verba *in finem*, idem ms. tacet.

6. Idem, *sicut gigas ad currendam viam, a summo cæli, etc. usque ad summum cæli, e non est, etc.* ox Augustino.

7. Minori numero Augustinus, et qui eum exscribit codex Veronensis, *cor* legunt, et mox *castus permanens*, pro *sanctus permanet*, et *justificata in idipsum*, pro *in semetipsis*. Quod vero deinde legitur in eodem codice, *lapide pretiosum mundum*, pro *multum*, editoris potius quam ms. error in legendo est. Denique *et enim et servus tuus custodiet ea, etc.*

8. Rectissime emendatum Augustino *dominata*, id est, *delicta*, quemadmodum et Veronensis ms. recitat : tum *mundabor a delicto magno*, ex eodem.

Mittat tibi auxilium de sancto : et de Sion tueatur te.

Memor sit omnis sacrificii tui : et holocaustum tuum pingue fiat. DIAPSALMA.

Tribuat tibi secundum cor tuum : et omne consilium tuum confirmet.

Lætabimur in salutari tuo : et in nomine Dei nostri magnificabimur.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas : nunc cognovi, quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.

Exaudiet illum de cælo sancto suo : in potentatibus salus dexteræ ejus.

Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

Ipsi obligati sunt et ceciderunt : nos autem surreximus et erecti sumus.

Domine, salvum fac regem + et ex : audi nos in die qua invocaverimus + te. :

Mittat tibi auxilium de sancto : et de Sion tueatur te.

*Memor sit * Dominus omnis sacrificii tui : et holocaustum tuum pingue fiat [Ms. faciat]. DIAPSALMA.*

Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum : et omne consilium tuum⁴ confirmet.

Lætabimur in salutari tuo : et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas, nunc cognovi, quoniam salvum faciet [Ms. facit] Dominus Christum suum : et exaudiet illum de cælo sancto suo, in potentatibus salus dexteræ ejus.

Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.

Ipsi obligati sunt, et ceciderunt : nos autem surreximus, et erecti sumus.

Domine, salvum fac regem : et exaudi nos in die qua [Ms. in qua] invocaverimus te.

PSALMUS XX.

¹ IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Domine, in virtute tua lætabitur rex : et super salutare tuum exsultabit vehementer.

Desiderium cordis ejus tribuisti ei : et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. DIAPSALMA.

Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

Vitam petiit a te², + et : tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum et in sæculum + sæculi. :

Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et + magnum : decorem impones super eum.

Quoniam dabis eum in benedictionem, in sæculum + sæculi : lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Domine, in virtute tua lætabitur rex : et super salutare tuum exsultabit vehementer.

Desiderium animæ ejus³ tribuisti ei : et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. DIAPSALMA.

Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

Vitam⁴ petiit a te : tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum sæculi.

Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et magnum decorem impones super eum.

Quoniam dabis⁵ eum in benedictionem, in sæculum sæculi : lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

1. Verba in finem in Palatin. ms. non sunt. Mox exaltavit, pro exsultabit, sequior manus reposuit. Denique diapsalma præmittitur.

2. Hic deerat quem ad Palatin. cod. fidem obelum præfiximus et vocolæ, quæ in Hebr. quoque textu tacet. Paulo etiam post ad verbum impones, præpositionem in de more idem ms. veru jugulat.

3. Rectius iterum Veronensis ms. et Augustinus nomen Dominus hic omittunt.

4. Denuo ex Augustino Veronens. ms. consilium tuum compleat. Exsultabimus in salutari, etc.

5. Veronensis ms. dedisti ei, et voluntatem labiorum ejus non privasti ei, ex Augustini psalterio, ut sunt cætera quæ sequuntur omnia.

6. Iidem libri petiit et dedisti ei longitudinem dierum in æternum, et in sæculum sæculi : tum in salute tua pro salutari, etc.

7. Rursum ex Augustino idem ms. dabis ei benedictionem, et cum gaudio pro in, etc. denique sperat in Dominum.

Quoniam rex sperat in Domino : et in misericordia Altissimi non commovebitur.

Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis : dextera tua inveniatur + omnes¹, qui ; te oderunt.

Pones eos, ut clibanum ignis, in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.

Fructum eorum de terra perdes : et semen eorum a filiis hominum.

Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt + stabilire.;

Quoniam pones eos dorsum : in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas.

Quoniam rex speravit in Domino: et in misericordia Altissimi non commovebitur.

Inveniatur [Ms. inveniatur] manus tua omnibus inimicis tuis : et dextera tua inveniatur omnes qui te oderunt.

Pones eos, ut [Ms. in] clibanum ignis in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit [Ms. conturbavit] eos, et devorabit [Ms. devoravit] eos ignis.

Fructum eorum de terra perdes : et semen eorum a filiis hominum.

Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilium, quod non potuerunt stabilire.

Quoniam pones² eos dorsum : in reliquiis tuis præparare vultum illorum.

Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas.

PSALMUS XXI.

IN FINEM, PRO ASSUMPTIONE MATUTINA, PSALMUS
DAVID.

Deus, Deus meus, + respice in me,; quare me dereliquisti? Longe a salute mea verba delictorum meorum.

Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies : et nocte, et non ad insipientiam mihi.

Tu autem in sancto habitas, laus Israel, in te speraverunt patres nostri : speraverunt, et liberasti eos.

Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et sunt confusi.

Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.

Omnes videntes me, deriserunt me : locuti sunt labiis, + et ; moverunt caput.

Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre : spes mea ab uberibus matris meæ, in te projectus sum ex utero.

De ventre matris meæ, Deus meus es tu : ne² discesseris + a me.;

IN FINEM PRO ASSUMPTIONE [Ms. SUSCEPTIONE]
MATUTINA, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Deus, Deus meus, respice in [Ms. tacet in] me, quare me dereliquisti? Longe a salute mea, verba delictorum meorum.

Deus meus, clamabo⁴ per diem, nec exaudies ; in nocte, et non ad insipientiam mihi.

Tu autem in sancto habitas, laus Israel, in te speraverunt patres nostri : speraverunt, et liberasti [Ms. eruisti] eos.

Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.

Ego autem sum vermis, et non homo ; opprobrium hominum, et abjectio plebis.

Omnes qui³ videbant me, aspernabantur me : locuti sunt labiis, et moverunt caput.

Speravit in Domino, eripiat [Ms. eruat] eum : salvum faciat eum, quoniam vult [Ms. voluit] eum.

Quoniam tu es, qui abstraxisti [Ms. extraxisti] me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ, in te jactatus sum ex utero : de ventre matris meæ, Deus meus es tu.

1. Carus est Palatin. ms. finalia puncta qui relativo præponunt.

2. Pro hoc asterisco ✱, scriptorum errore positus est obelus -| in ms. Sorbonico, qui hæc signatio representat cum duobus punctis consequentibus. MART.

3. Tacet idem ms. pronomen eos, tum præparabis legit pro præparare.

4. Addit ex Augustino Veronensis ms. voculas ad te : mox et nocte pro in nocte legit.

5. Idem cum August. ms. qui conspiciabant me, subsannabant me, et locuti sunt in labiis.

Quoniam tribulatio proxima est : quoniam non est, qui adjuvet¹.

Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.

Sicut aqua, effusus sum : et dispersa sunt omnia ossa mea.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei.

Aruit tanquam testa, virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

Quoniam circumdederunt me canes + multi, : concilium malignantium obsedit me.

Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.

Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me : diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me : ad defensionem meam conspice.

Erue a framea +² Deus : animam meam : + et : de manu canis, unicam meam.

Salva me ex ore leonis : et a cornibus unicornium humilitatem meam.

Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te.

Qui timetis Dominum laudate eum : universum semen Jacob, glorificate eum³.

1. B regione annotat Palatinus ms. *diapsalma*.

2. Rectius ferme utrumque abest a Palatino ms. nomen *Deus*, et veru, quo confoditur, quemadmodum et in Græco ipso est textu.

3. Hic e regione Palatinus ms., *diapsalma* apponit.

4. In eodem ms. *circumdedit*, unicæ cum August.

5. Addit idem ms. *me* : tum *vestimenta sua* pro *mea* legit, quod aperte mendosum est : et nescio tamen qua περιεργία editor, ut ne illud suspiceris esse aut antiquarii aut typographi mendum, ita monet retinendum, *lege sua non mea*.

6. Penes August. et Veronens. ms. *feceris*. Pro *auxilium tuum*, quod sequitur, notat Hieronymus epist. ad Sunniam et Fretelam, invenisse eos : *Auxilium meum quod, inquit, et verum est, et ita*

Ne discesseris [*Ms. discedas*] a me, quoniam tribulatio proxima est : [*Ms. quoniam*] non est, qui adjuvet.

Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt in me os suum, sicut leo rapiens et rugions : sicut aqua, effusa sunt [*Ms. effusus sum*], et dispersa sunt omnia ossa mea.

Et [*Ms. tacet et*] factum est cor meum tanquam cera liquescens [*Ms. liquescens*], in medio ventris mei.

Exaruit, velut testa, virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

Quoniam circumdederunt me canes multi : concilium malignantium + obsedit me.

Foderunt manus meas et [*Ms. tacet et*] pedes meos : et dinumeraverunt omnia ossa mea.

Ipsi vero, consideraverunt⁴, et conspexerunt me : diviserunt sibi vestimenta mea : et super vestem meam [*Ms. vestimentum meum miserunt sortem*].

Tu autem, Domine, ne longe⁵ facias auxilium tuum a me : ad [*Ms. in*] defensionem meam aspico.

Erue a framea animam meam : et de manu canis unicam meam.

Libera me [*Ms. salvum me fac*] de ore leonis : et a cornibus unicornuorum humilitatem meam.

Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo [*Ms. cantabo*] te.

Qui timetis Dominum, laudate eum : universum semen Jacob⁶, magnificate eum.

corrigen- dum. Revera sic ferunt originales libri omnes. Audi nunc quid Veronensis hujus psalterii editor doceat, perquam enim rare aliquid ultra variantes lectiones audeat : *Pro a me*, inquit, *S. Hieronymus, in epist. 135, vult legi mecum*. Falsa equidem ac perverse. Hieronymus neque *oculas a me* respexit, sed pronomen *tuum* ; neque pro eo *mecum* corrigendum dixit, sed *meum*.

7. In Græco legebant Sunnia ac Fretela *glorificate*. Super quare isthæc monuit S. Hieronymus :

Sciendum, inquit, quod ubicunque in Græco scriptum est glorificate, Latinus interpret magnificate transtulerit, secundum illud quod in Exodo dicitur : Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est ; pro quo in Græco scribitur glorificatus est : sed in Latino sermone si transferatur, fit indecora translatio. Et nos emendantes olim psalterium, ubicunque sensus idem est, veterum

Timeat eum omne semen Israel : quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.

Nec avertit faciem suam a me; et cum¹ clamarem ad eum, exaudivit + me. :

Apud te laus mea in ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Edent pauperes, et saturabuntur, + et : laudabunt Dominum, qui requirunt eum : vivent corda eorum in sæculum + sæculi. :

Reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.

Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.

Quoniam Domini est regnum, et + ipse dominabitur gentium.

Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram.

Et anima mea illi vivet : + et semen : mecum serviet ipsi.

Annuntiabitur Domino generatio ventura : et annuntiabunt justitiam ejus, populo qui nascetur, quem fecit + Dominus. :

Timeat eum omne semen Israel, quoniam non spreuit, neque despexit preces pauperum [Ms. precem pauperis]: neque avertit faciem suam a me, et dum [Ms. cum] clamarem ad eum, exaudivit me.

Apud te³ laus mihi in Ecclesia magna : vota mea Domino reddam coram timentibus eum.

Edent pauperes, et saturabuntur : et laudabunt Dominum, qui requirunt eum.

⁴ Vivet cor eorum in sæculum sæculi : reminiscuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.

Et adorabunt in conspectu ejus omnes [Ms. universæ] patriæ gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.

Manducaverunt, et adoraverunt omnes divites terræ : in conspectu ejus procident universi [Ms. omnes], qui descendunt in terram.

Et anima mea ipsi vivet [Ms. vivit]: et semen meum serviet illi.

Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt⁵ cœli justitiam ejus populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

PSALMUS XXII.

PSALMUS DAVID.

Dominus regit² me, + et : nihil mihi deerit : in loco pascuæ, + ibi : me collocavit.

Super aquam refectionis educavit me : animam meam convertit.

Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum.

Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala : quoniam tu mecum es.

interpretum consuetudinem mutare nolimus, ne nimia novitate lectoris animum terreremus. De psalterio Romano, id est, Romæ emendato, haud dubium intelligendus est iste locus : In eo enim superest verbum magnificatè Latini interpretis, quod Hieronymus mutare noluerat. In posteriori tamen emendatione psalterii Bethlehem edita, glorificatè interpretatus est : nec propterea translatio dicenda est indecora, cum non præcedat ibi adverbium gloriose, sicut in versiculo Exodi supra recitato, ubi nimis indecore legeretur : Gloriose enim glorificatus est. MART.

1. Idem ms. cum clamavero.

2. Palatinus ms. obelum hunc prætermittit, et

PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Dominus⁶ regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ, ibi me collocavit.

Super aquam refectionis educavit me : animam meam convertit.

Deduxit me super semitam justitiæ, propter nomen suum.

Nam etsi ambularem in medio umbræ mortis : non timebo mala, quoniam tu mecum es.

qui subsequitur, non ibi, sed me voculæ præponit : Carus utrumque respuit ; neuter vero satis bene.

3. Præfert Veronensis ms. *laus mea in ecclesia magna, confitebor tibi : vota mea, etc.* quemadmodum ex Augustino descripsit, ac solum e Græcis habet Aldinum exemplar.

4. Idem ms, *Vivent corda eorum; tum commemorabuntur et convertentur*, continenter ex Augustino.

5. Tacet cum plerisque aliis, præsertim vero Augustiniano psalterio, Veronensis eod. vocem cœli.

6. In Veronensi ms. *Dominus pascit me : tum, in locum pascuæ ibi me constituit : et paulo post, per semitas justitiæ, etc.* quarum lectionum meliorem partem accepit ab Augustino.

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in oleo caput meum : + et : calix meus inebrians, + quam : præclarus¹ + est. :

Et misericordia + tua subsequetur me, omnibus diebus vitæ meæ.

Et + ut : inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in [Ms. tacet in] oleo caput meum, et⁴ poculum meum inebrians, quam præclarum est!

Et misericordia tua subsequatur me, omnibus diebus vitæ meæ.

Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

PSALMUS XXIII.

PSALMUS DAVID, IN PRIMA SABBATI.

Domini est terra et plenitudo ejus, orbis² + terrarum : et + universi : qui habitant in eo.

+ Quia : ipse super maria fundavit eum : et super flumina præparavit eum.

Quis ascendet in montem Domini? Aut quis stabit in loco sancto ejus?

Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam : nec juravit in dolo + proximo suo. :

+ Hic : accipiet benedictionem a Domino : et misericordiam a Deo salutari suo.

Hæc est generatio quærentium eum : quærentium faciem Dei Jacob. DIAPSALMA.

Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens³ + in prælio.

PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID], PRIMA SABBATI.

Domini est terra et plenitudo ejus, orbem terrarum et universi qui habitant in ea.

Ipse super maria fundavit eam : et super flumina præparavit illam.

Quis ascendet in montem Domini? Aut quis stabit in loco sancto ejus?

Innocens manibus, et mundo⁵ corde : qui non accepit in vano animam suam : nec juravit in dolo proximo suo.

Hic [Ms. iste] accipiet benedictionem a Domino : et misericordiam a Deo salutari [Ms. salvatori] suo.

Hæc est generatio quærentium Dominum : requirentium [Ms. quærentium] faciem Dei Jacob. DIAPSALMA.

Tollite portas, principes, vestras [Ms. vestri], et elevamini, portæ æternales; et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens : Dominus potens in prælio [Ms. bello].

1. Carus hunc obelum et postremum quoque hujus psalmi Palatinus ms. prætermittit.

2. Vide quæ superius, nec uno in loco, diximus de Hebræo כָּכָב, quod orbem terrarum proprie sonat, Palatinus ms. altero ab hoc versu diapsalma annotat.

3. Suffocimus hunc obelum, qui deerat, codicis Palatini ope; nam et in Hebræo absque in præpositione est, כָּכָב נָכֹרַח fortis prælio.

4. Veronense et, quod idem est, Augustinianum psalterium, calix tuus pro poculum meum præferunt. Ac notum sane est illud ipsiusmet Hieronymi epist. ad Sunniam et Fretelam, quod ait tuum pro meum in κοινή errore obtinuisse. Hoc sancti patris testimonium longe notissimum Veronensis psalterii editor non ex ea epist. sed ex præfatione in libros

Paralipomenon ad Chromatium repetit, in qua nec fuit unquam, nec ejus psalmi mentio est ulla, perinde ac si nunquam exstisset. Novo autem errore Hieronymianam ille sententiam cumulat, cum ait esse κοινή, sive Vulgatam editionem, eandem ac Lucianæam, quod plane falsum esse nisi sexcentis aliis argumentis vulgo constaret, ab ea ipsa perperam laudata s. patris præfatione doceri poterat. Sed piget hæc persequi, quæ scias tunc demum notari a nobis ut caveas, cum Hieronymiano nomini decori sunt: cætera libentius dissimulari. Paulo post idem ms. consequetur me per omnes dies vitæ meæ. Et ut inhabitem, etc.

5. Idem ms. ex Augustino, mundus; tum, et non juravit in dolore, quod postremum verbum manifestum est Veronensis librarii mendam pro dolo.

Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales : et introibit rex gloriæ.

Quis es iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ¹. ❧ DIAPSALMA.

Tollite portas, principes, vestras [Ms. vestri], et elevamini, portæ æternales : et introibit rex gloriæ.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

PSALMUS XXIV.

PSALMUS DAVID.

²*Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus, in te confido, non erubescam.*

Neque irrideant me inimici mei : et + enim : universi, qui sustinent te, non confundentur.

Confundantur + omnes : iniqua agentes, super-vacue.

Vias tuas, Domine, demonstra mihi : + et : semitas tuas edoce me. -

Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Deus salvator meus, + et : te sustinui tota die³.

Remiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.

Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.

Secundum misericordiam tuam memento mei⁴ ❧ tu : propter bonitatem tuam, Domine.

Dulcis et rectus Dominus : propter hoc legem dabit delinquentibus in via.

Diriget mansuetos in iudicio : docebit mites vias suas.

Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo : multum est enim.

IN FINEM, PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID].

Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus, in te confido : non erubescam, neque irrideant me inimici mei.

Etenim universi, qui te expectant, non confundentur : confundantur iniqua⁵ facientes vano.

Vias tuas, Domine, notas fac mihi : et semitas tuas edoce me.

Dirige me in veritate tua, et doce me : quia [Ms. quoniam] tu es Deus salutaris [Ms. salvator] meus, et te sustinui tota die.

Remiscere miserationum tuarum, Domine : et⁶ misericordiæ tuæ, quæ a seculo sunt.

Delicta juventutis et ignorantie meæ ne memineris : secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei, propter bonitatem tuam, Domine.

Dulcis et rectus Dominus : propter hoc legem statuit [Ms. statuet] delinquentibus in via.

Diriget mites in iudicio : docebit mansuetos vias suas.

Universæ viæ Domini misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

Propter nomen tuum Domine, propitiaberis peccato meo, copiosum [Ms. multum] est enim.

1. *Diapsalma* istud sub asterisco, quod et a Græcis plerisque omnibus codicibus abest, Palatinus quoque ms. omittit.

2. In ms. Sorbonico codice, qui solam posteriorem emendationem psalterii complectitur, appositum legimus scholion sequens e latere versiculi sexti : *Huic psalmo adscribuntur Hebrææ litteræ a plerisque, sed non recte.* Docet quoque S. Hieronymus epist. ad Paulam Urbicam falsa opinione nonnullos æstimare alios psalmos Hebraico alphabeto supputari ; præter eos quos ipse numerat, scilicet 110, 111, 118 et 144 ; alibi addit etiam psalmum xxxvi. MART.

— Ad Hebraici alphabeti litteras, suam cuique versiculo ex ordine tribuens, Carus hunc psalmum digessit, Martian. *non recte* id fieri, annotatum ve-

tere scholio invenit in Sorbonico ms. Nos in Palatino appositum e regione priorum verborum asteriscum, neque finalibus unquam punctis conclusum, ad eisdem alphabeti elementa singulis quibusque versibus præponenda, signum accipimus. Videsis tamen quæ ad huncmet psalmum in translatione ex Hebraico diximus. Jam vero obelum, qui primo occurrit, idem ms. et Carus respuunt.

3. Subjungit idem ms. *diapsalma*.

4. Atque hic perperam obelum pro asterisco Palatinus et Carus prænotant.

5. Veronensis ms. unice cum Augustino, *iniquæ facientes vana*.

6. Atque hoc ex Augustino idem ms. *et quia misericordiæ tuæ a sæculo sunt*.

Quis est homo qui timet Dominum? Legem statuit ei in via, quam elegit.

Anima ejus in bonis demorabitur : et semen ejus hæreditabil terram.

Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.

Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

Respice in me, et miserere mei : quia unicus et pauper sum ego.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt : de necessitatibus meis erue me.

Vide humilitatem meam et laborem meum : et dimitte universa delicta mea.

Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt : et odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam, et erue me : non erubescam, quoniam speravi in te.

Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

Libera, Deus Israel, ex omnibus tribulationibus suis.

Quis est homo, qui timeat Dominum? Legem statuit [Ms. statuet] ei in via, quam elegit.

Anima ejus in bonis demorabitur : et semen ejus hæreditatem [Ms. hæreditate] possidebit terram.

Firmamentum est Dominus timentibus eum¹ : et testamentum ipsius [Ms. ejus] ut manifestetur illis.

Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

Respice in me, et miserere² mei, quoniam unicus et pauper sum ego.

Tribulationes cordis mei dilatatæ [Ms. multiplicatæ] sunt : de necessitatibus meis eripe [Ms. libera] me.

Vide humilitatem meam et laborem meum : et dimitto omnia peccata mea.

Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt : et odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam et oripe³ me : Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

Innocentes et recti adhæserunt mihi : quoniam sustinui te, ⁴ Domine.

Redimo me, Deus Israel, ex omnibus angustiis meis.

PSALMUS XXV.

PSALMUS DAVID.

Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.

Et in Domino sperans non infirmabor.

Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua.

Non sedi cum concilio vanitatis : et cum iniqua gerentibus non introibo.

PSALMUS [Ms. irsi] DAVID.

Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea⁵ ingressus sum.

Et in Domino sperans non infirmabor.

Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua.

Non sedi in concilio [Ms. concilio] vanitatis : et cum iniqua gerentibus non introibo.

1. Quod est Græci codicis Alexandrini glossema, et nomen Domini timentibus eum, Augustinus hic sufficit, ex eoque codex Veronensis.

2. Editor Veronensis psalterii pronomen mei truncat, nec facti lectorem monet, aut ejus expungendi causa addit, cum illud tamen originales textu ac libri alii omnes habeant.

3. Idem ms. erue me, non confundar, quoniam speravi in te, jugiter ex Augustino.

4. Verbum istud Domine superflue in Græco positum dicit Hieronymus. Unde illud expunxit in secunda emendatione. Omissum est idem nomen in

ms. Romano psalterio Sorbonico, quamvis in adversa columna, ubi Græcus contextus LXX interpretum Latinis litteris descriptus est, legatur hoc modo, *επεινά σε Κύριε, ἐπέμεινά σε Κύριε*, id est, *sustinui te, Domine*. MART.

— S. ipse pater, epist. ad Sunniam, ad hæc verba, *quia sustinui te : Et dicitis, inquit, in Græco reperisse Domine, quod superfluum est*. Mox Veronensis ms. tribulationibus habet pro angustiis.

5. Unice cum Augustino Veronens. ms. *ambulavi et in Deo meo sperans, etc.*

Odivi ecclesiam malignantium : et cum impiis non sedebo.

Lavabo inter innocentes manus meas : et circumdabo altare tuum, Domine.

Ut audiam vocem laudis : et enarrem universa mirabilia tua¹.

Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.

Ne perdas cum impiis animam meam : et cum viris sanguinum vitam meam.

In quorum manibus iniquitates sunt : dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, et miserere mei.

Pes meus stetit in directo : in ecclesiis benedicam + te : Domine.

² Odivi congregationem malignorum : et cum impiis non sedebo.

Lavabo inter innocentes manus meas : et circumdabo altare tuum, Domine.

Ut audiam vocem laudis tuæ : et enarrem universa mirabilia tua.

Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum tabernaculi [*Ms. habitationis*] gloriæ tuæ.

No ³ perdas cum impiis animam meam : et cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt.

Dextera eorum repleta est muneribus : ego autem in innocentia mea ingressus sum ; redime me, et miserere mei.

Pes enim meus stetit in via recta : in ecclesiis benedicam Dominum.

PSALMUS XXVI.

² DAVID, + PRIUSQUAM LINIRETUR.

Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo ?

Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo ?

Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

Qui tribulant me ³ inimici mei : ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.

Si consistant adversum me castra : non timebit cor meum.

Si⁴ exsurgat adversum me prælium : in hoc ego sperabo.

Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

Ut videam voluptatem Domini : et visitem templum ejus.

PSALMUS [*Ms. IPSI*] DAVID, PRIUSQUAM UNGERETUR [*Ms. EGREDERETUR*].

Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo ?

Dominus defensor [*Ms. protector*] vitæ meæ : a quo trepidabo ?

Dum appropiant [*Ms. appropinquaverint*] super me nocentes, ut edant carnes meas, qui tribulant me ⁷ inimici mei : ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.

Si consistant adversus me castra, non timebit cor meum : si insurgat in me prælium, in hoc ego sperabo.

Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus [*Ms. omnes dies*] vitæ meæ.

Ut ⁸ videam voluntatem Domini : et protegar a templo sancto ejus.

1. Subjungit Palatinus ms. *diapsalma*.

2. In Palat. ms. hic sine obelo est titulus : *Psalmus David, priusquam ungeretur*.

3. Videtur hic sub asterisco supplenda et copula, quæ in ipso Hebræo דָּבָר resonat, et in Græco καὶ ἢ ἔσπολ.

4. De more Palatin. ms. præpositionem ὄψεσθε. Si + ex ; surgat, etc. Paulo post voluntatem, pro voluptatem legit.

5. Idem ms. et August. odio habui : tum lavabo cum innocentibus manus meas, et circumdabo, etc. Denique et tuæ pronomen post laudis tacet.

6. Pari iidem consensu, ne comperdas cum impiis ; alterum, cum, Veronensis tacet, ut et postremam versiculi vocem, sunt. Prosequitur vero juxta Augustinum, et dextera eorum ; tum, ambulavi, pro ingressus sum, ut superius : denique : Pes meus stetit in rectitudine, in ecclesiis benedicam te, Domine.

7. Rectius præponit juxta originales textus Veronensis. ms. et copulam. Et inimici mei, etc.

8. In Veronensi ms. Ut contempler delectationem Domini, et protegi a templo ejus, a quo vix uno verbo, templum, pro a templo, dicitur Augus-

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

In petra exaltavit me : et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.

Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis : cantabo et psalmum dicam Domino¹.

Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi → ad te : miserere mei, et exaudi me.

Tibi dixit cor meum : Exquisivit² te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram.

Ne avertas faciem tuam a me, ne declines in ira a servo tuo.

Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.

Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

Ne tradideris me in animas tribulantium me : quoniam insurrexerunt in me testes iniqui : et mentita est iniquitas³ → sibi. :

Credo videre bona Domini in terra viventium.

Exspecta Dominum, viriliter age : et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui : in petra exaltavit me.

Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos; circuibo, et immolabo in tabernaculo ejus hostiam jubilationis, cantabo et psalmum dicam Domino.

Exaudi, Domine, vocem meam, ⁵ qua clamavi ad te : miserere mei, et exaudi me.

Tibi dixit cor meum : Quæsi vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram.

Ne avertas faciem tuam [Ms. vultum tuum] a me : et ne declines in ira a servo tuo.

Adjutor meus esto, ne derelinquas me : neque despicias me, Deus salutaris meus.

. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Legem mihi constitue, Domine, in via, et dirige me in semitam rectam [Ms. semita recta] propter inimicos meos.

Ne tradideris me in animas persecutorum [Ms. tribulantium] me, quoniam insurrexerunt in me [Ms. mihi] testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.

Credo videre bona Domini in terra viventium.

Exspecta [Ms. sustine] Dominum, et viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

PSALMUS XXVII.

¹ → PSALMUS IPSI : DAVID.

⁶ HUIC DAVID PSALMUS.

Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, ne sileas a me, nequando taceas a me : et assimilabor descendentibus in lacum.

Ad te, Domine, clamavi, Deus meus, ne sileas a me : et ero similis descendentibus in lacum.

tinus abluero. Cætera adamussim, ut est infra, quod addit meorum, voci malorum; tum legit et nunc ecce exaltavit : et circuivi et immolavi : denique psallam, pro psalmum dicam.

1. Hic Palatinus ms. *diapsalma* apponit, tum præpositionem *ex* jugulat → *Ex* : *audi* : denique obelum, qui subsequitur, vocesque ipsas *ad te*, prætermittit, quas Carus sine obelo adscripserat.

2. Præstat *te* voculam induci, quemadmodum et in Palatino ms. secundis curis expungitur. Certo neque in Hebræo est, neque in Græcis melioris notæ exemplaribus; atque ipsi Hieronymo laudata ad Sunniam et Fretelam epist. improbatur.

3. Est in Hebræo textu, quod *τῷ* sibi respondeat, tamenetsi alia interpunctione Massorethæ eam vo-

cem cum subsequenti versu conjungant, deque ejus recta scriptura dissentiant. Satis hoc tamen est, ut scias, minus hic recte obelum præponi quem et Palatinus ms. ignorat, et satius fuerit ad ejus fidem expungi.

4. Palatinusjms. absque obelo, *huic David psalmus*. Asteriscum quoque verbis *nequando taceas a me*, præfixum, idem ms. uni voci *quando* attribuit.

5. Idem ms. *quam clamavi*, vocalis quæ sequuntur, *ad te* prætermittit.

6. Pro titulo in Veronensi et Augustiniano psalterio tantum est : *Ipsi David*, in quibus et primo statim versu, post verba *ne sileas a me*, eadem ferme repetuntur *nequando sileas a me*, quæ in opposita columna asterisco illustrantur.

→ *Ex* : *audi*¹ *vocem deprecationis meae, dum oro ad te : dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.*

Ne → *simul* : *trahas me cum peccatoribus : et cum operantibus iniquitatem → ne perdas me. :*

Qui loquuntur pacem cum proximo suo : mala autem in cordibus eorum.

Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum.

Secundum opera manuum eorum tribue illis : redde retributionem eorum ipsis.

Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus destrues illos, et non aedificabis² eos.

Benedictus Dominus : quoniam → exaudivit vocem deprecationis meae.

*Dominus adjutor meus et protector meus : * in ipso speravit cor meum et adjutus sum.*

Et refloruit caro mea : et ex voluntate mea confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suae : et protector salvationum Christi sui est.

Salvum fac populum tuum⁴ → Domine, : et benedic hereditati tuae : et rege eos, et extolle illos usque in aeternum.

Exaudi vocem deprecationis meae, dum or ad te : et [Ms. tacet et] dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

*Ne simul tradas * me cum peccatoribus : et cum operantibus iniquitatem ne perdas me.*

Cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo : mala autem sunt [Ms. tacet sunt] in cordibus eorum [Ms. suis].

Da illis, Domine [Ms. tac. Domine], secundum opera eorum : et secundum nequitias studiorum retribue illis.

Redde retributionem eorum [Ms. ipsorum] ipsis : quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus non considerabunt.

Destruere illos, nec [Ms. et non] aedificabis eos : benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meae.

Dominus adjutor meus et protector meus : et in ipso [Ms. in ipsum] speravit cor meum, et adjutus sum.

Et refloruit caro mea : et ex voluntate mea confitebor illi.

Dominus fortitudo plebis suae : et protector salutarium Christi sui est.

Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditatem tuam : et rege eos, et extolle illos usque in saeculum.

PSALMUS XXVIII.

PSALMUS DAVID⁵, → IN CONSUMMATIONE TABERNACULI. :

Afferte Domino, → filii Dei : afferte Domino : filios arietum.

Afferte Domino gloriam et honorem : afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancto → ejus. :

1. Corrupte omnino positus visitur hic in editione Cari asteriscus cum nomine Domini; *Exaudi* ✱ *Domine : vocem, etc.* Monet enim ipsemet Hieronymus id addititium esse. Quod utique verum reperiet, qui fontem Hebraicum, vel Graecorum codices adierit. MART.

— Idem ms. atque ex eo Carus addunt sub asterisco *Domine*, quod et Martian. notat ipsimet Hieronymo saepius laudata epist. ad Sunniam improbari.

2. Perperam in Martianæi editione pronomen eos, obelo confodiabatur, quod tamen in Hebraeo resonat יְיָ. Nos ejus notæ amovendæ monuit Palatinus ms. qui et paulo ante *destrue* legit pro *destrues*.

3. Addit Palatin. ms. et copulam, obelo tamen præfixo, → et : in ipso, etc.

PSALMUS⁶ DAVID, IN EXITU TABERNACULI.

Afferte Domino, filii Dei : afferte Domino filios arietum.

Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in aula sancta ejus.

4. Minus hic bene idem ms. obelum prætermittit.
5. Idem ms. *tradas cum peccatoribus animam meam, et ne comperdas me.*

6. Habet unice cum Augustino Veronensis ms. *secundum malignitatem affectionum ipsorum, et secundum opera manuum illorum da eis : tum subsequenti versu non intellexerunt in opera Domini, etc.* postremis verbis non consideraverunt, plane emissis.

7. Obelum in titulo Palatinus ms. omittit : e reglone autem secundum versus plus habet *diapsalma*.

8. In Veronensi et Augustiniano psalterio inscribitur : *Psalmus ipsi David consummationis tabernaculi.*

Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas.

Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.

Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani.

Et comminuet eas, tanquam vitulum Libani ; et dilectus, quemadmodum filius unicornium.

Vox Domini intercidentis flammam ignis : vox Domini concutientis desertum, et commovebit Dominus desertum Cades.

Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus¹ omnes dicent gloriam.

Dominus diluvium inhabitare facit, et sedebit Dominus rex in æternum.

Dominus virtutem populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.

Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas.

Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.

Vox Domini² confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas, tanquam vitulum Libani : et dilectus, sicut filius unicornuorum.

Vox Domini intercidentis [Ms. præcidentis] flammam ignis : vox Domini concutientis [Ms. commoventis] solitudinem : et commovebit Dominus desertum Cades.

Vox Domini præparantis³ cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus omnes dicent gloriam.

Dominus diluvium inhabitat : et sedebit Dominus rex in æternum.

Dominus virtutem populo suo dabit : et [Ms. Dominus] benedicet populum suum in pace.

PSALMUS XXIX.

PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE DOMUS DAVID.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me : nec delectasti inimicos meos super me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.

Domine, eduxisti ab inferno animam meam : salvasti me a descendantibus in lacum.

Psallite Domino, sancti ejus : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Quoniam ira in indignatione ejus : et vita in voluntate ejus.

Ad vesperum demorabitur fletus : et ad matutinum lætitia.

Ego autem dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum.

Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.

Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

1. Minori numero idem ms. *omnis dicit*, Græca πᾶς λέγει. Rursum vero *diapsalma* ad subsequenter versum apponit.

2. In iisdem, *conterentis cedros, et conteret Dominus.*

3. Mendose, *cedros*, pro *cervos* scripsit Veronensis antiquarius : cætera, ut est, *perficentis*, pro *præparantis*, et *silvas*, pro *condensa*, denique et

⁴ PSALMUS CANTICI IN DEDICATIONE DOMUS DAVID.

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me : nec delectasti inimicos meos super me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me : Domine, abstraxisti [Ms. eduxisti] ab inferis animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum.

Psallite Domino, sancti ejus : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Quoniam ira in indignatione ejus : et vita in voluntate ipsius [Ms. ejus].

Ad vesperum [Ms. vespera] demorabitur fletus : et ad matutinum lætitia [Ms. exsultatio].

Ego autem dixi in mea abundantia : Non movebor in æternum.

Domine, in⁵ bona voluntate tua præstitisti decori meo virtutem : avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

omnis quique, sive, unusquisque dicit gloriam, ex Augustino descripsit.

4. Inscríbuitur in Augustiniano ut et Veronensi psalterio : *In finem, psalmus cantici dedicationis, etc.* In textu, et non *jucundasti*, pro *nec delectasti*.

5. Tacet in Veronensi ms. *vox bona* : tum *avertisti autem faciem tuam* legitur, prætermisissis quæ sequuntur, *voculis a me* : nisi si putandus ille est antiquarii lapsus, qui autem pro iis posuerit

Ad te, Domine, clamabo : et ad Deum + meum : deprecabor.

Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

Nunquid confitebitur tibi pulvis? Aut annuntiabit veritatem tuam?

Audivit Dominus, et misertus est mei : Dominus + factus : est adjutor meus.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi : conscidisti saccum meum, et circumdodisti me lætitia.

Ut cantet tibi gloria + mea, : et non compungar : Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi¹.

Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor; quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo [Ms. descendero] in corruptionem?

Nunquid confitebitur tibi pulvis? Aut annuntiabit veritatem tuam?

Audivit Dominus, et misertus est mihi [Ms. mei] : Dominus factus est adjutor meus.

Convertisti planctum meum in gaudium mihi : conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia : ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.

Domino Deus meus, in æternum confitebor tibi.

PSALMUS XXX.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum : in justitia tua libera me.

Inclina ad me aurem tuam : accelera, ut eruas me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias.

Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu : et propter nomen tuum deduces me, et enutries me.

Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi : quoniam tu es protector meus.

In manus tuas² commendo spiritum meum : redemisti me, Domine Deus veritatis.

Odisti observantes vanitates, supervacue.

IN FINEM, ³ PSALMUS DAVID.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum : in tua justitia⁴ libera me, et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam : accelera ut eripias me.

Esto mihi in Deum protectorem, et in locum refugii : ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu : et propter nomen tuum dux mihi eris, et enutries me.

Et [Ms. tacet et] educes me de laqueo⁵ isto, quem occultaverunt mihi, quoniam tu es⁶ protector meus, Domine : in manus tuas commendo spiritum meum.

Redemisti me, Domine Deus veritatis : odisti observantes vanitatem, supervacue.

1. Addit hic in sine Palat. ms. *diapsalma*.

2. Reposuit in Palat. cod. sequior manus *commendo*, juxta Gr. παραθήσομαι. Præterea additur in sine hemistichii *diapsalma*.

3. San-Germanense psalterium ms. num. 8 sequentem habet observationem super titulo hujus psalmi : *In Augustino titulus sic : In finem psalmus David, exstasis ; quod est mentis excessus*. Editus Cari legit cum obelo + pro *exstasi*, : mss. autem nihil retinent præter ea quæ edidimus. MART.

— Testatur et Sangermanensis apud Martian. ms. sub n. 8, hunc fuisse in Augustiniano psalterio titulum : *In finem psalmus ipsi David exstasis*, quem nimirum et Veronensis ms. præfert.

4. Veronense æque atque Augustinianum psalterium, *erue me, et exime me ; tum, ut eximus me*, pro *cripias et in domum refugii*, pro *locum* ; denique, *quia fortitudo, et refugium meum, etc.*

5. Pro *laqueo* August. *muscipulam* fere conti-

nenter rescripsit, sicque ipsum Veronensem librum prætulisse olim, par est credere, antequam eum sequior manus alicubi depravaret : nam licet *de laqueo isto* nunc legat, retinet tamen *quam*, monet atque ipse ejus editor restituendam pristinam lectionem *de muscipula ista*. Pari pacto, quod subsequitur nomen *Domine*, in eodem ms. secundis curis temere additum est, et contra Augustiniani exemplaris, quod cætera perquam religiose describit, fidem. Quæ nos ideo monuimus, ut scias, cum ab Augustiniano tantillum Veronense apographum discrepat, illud aut amanuensis errori tribuendum esse, aut ausibus sequioris manus.

6. Hieronymus ad Sunn. et Fretel. *Rursum in hoc loco nomen Domini additum est : et ne eadem semper inculecem, observare debetis nomen Domini et Dei sapissime additum ; et id vos debere sequi quod de Hebraico et de Septuaginta interpretibus emendavimus*. MART.

Ego autem in Domino speravi : exultabo, et lætabor in misericordia tua.

Quoniam respexisti humilitatem meam : salvasti de necessitatibus animam meam.

Nec conclusisti me in manibus inimici : statuisti in loco spatioso pedes meos.

Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

Quoniam defecit in dolore vita mea : et anni mei in gemitibus.

Infirmata est in paupertate virtus mea : et ossa mea conturbata sunt.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, ¹ et vicinis meis valde, et timor notis meis.

Qui videbant me, foras fugerunt a me : oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde.

Factus sum tanquam vas perditum : quoniam audiivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

² In eo dum convenirent simul adversum me : accipere animam meam consiliati sunt.

Ego autem in te speravi, Domine, dixi : Deus meus es tu, in manibus tuis sortis meæ.

Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me.

Illustra faciem tuam super servum tuum : salvum me fac in misericordia tua : Domine, ³ non confundar, quoniam invocavi te.

Erubescant impii, et deducantur in infernum : muta fiant labia dolosa,

Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et abusione.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, ⁴ Domine : quam abscondisti timentibus te.

Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

Ego autem in Domino sperabo [Ms. speravi] : exultabo, et lætabor [Ms. jucundabor] in tua misericordia.

Quia respexisti humilitatem meam : salvam fecisti de necessitatibus animam meam : nec conclusisti me in manus inimici.

Statuisti in loco [Ms. tacet loco] spatioso pedes meos : miserere mihi [Ms. tacet mei], Domine, quoniam tribulor.

Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

Quoniam defecit in dolore vita mea : et anni mei in gemitibus.

⁵ Infirmata est in paupertate virtus mea : et ossa mea conturbata sunt.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium [Ms. add. et] vicinis meis nimium [ms. nimis], et timor notis meis.

Qui videbant me, foras fugiebant a me : ⁶ excidi tanquam mortuus a corde, et factus sum sicut vas perditum.

Quoniam audiivi vituperationem multorum circumhabitantium.

In eo dum congregarentur omnes simul adversum me : ut acciperent animam meam, consiliati sunt.

Ego vero in te speravi, Domine, dixi : Tu es Deus meus, in manibus tuis tempora mea.

Libera me ⁷, et eripe me de manibus inimicorum meorum, et a persequentibus me.

Illustra [Ms. inlustra] faciem tuam super servum tuum, et [Ms. tacet et] salvum me fac in tua misericordia : Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

Erubescant impii, et deducantur in infernum : muta efficiantur labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et contemptu.

Quam magna [Ms. multa] multitudo dulcedinis tuæ, Domine : quam abscondisti timentibus te ⁸, et perfecisti eam sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum!

1. Et copulam idem ms. tacet.
2. Obelum vocalis in eo, Carus et Palat. ms. præfigunt, haud tamen recte.
3. Idem ms. ne confundar.
4. Rursum in eodem ms. diapsalma hic apponitur.
5. In eodem ms. ut et penes Augustinum, *infirmatus est in egestate vigor meus.*
6. Rursum iidem libri, *oblitus sum, pro excidi,*

tum et copula prætermissa, factus sum tanquam vas, etc. deinde, audiivi vituperationes multorum habitantium in circuitu. Dum congregarentur ipsi simul, etc.

7. In iisdem libris, semel tantum est, *erue me de manibus, etc.*

8. Pari consensu, et copula prætermissa, iidem libri habent, *perfecisti sperantibus in te : mox, in abscondito, pro abdito.*

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita.

Ego autem dixi in excessu mentis meæ : Projectus sum a facie oculorum tuorum.

Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Diligite Dominum, omnes sancti ejus, -+ quoniam :² veritates requiret Dominus : et retribuet abundanter facientibus superbiam.

Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

Abscondes eos in abdito vultus tui, a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo [Ms. tac. tuo], a contradictione linguarum. :

Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ.

Ego autem dixi in pavore meo : Projectus sum a vultu oculorum tuorum.

Ideo exaudisti vocem deprecationis meæ, dum clamarem ad te.

Diligite Dominum, omnes sancti ejus : quoniam veritatem requiret [Ms. requirit] Dominus, et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam.

Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes, qui speratis in Domino [Ms. Dominum].

PSALMUS XXXI.

³ ✠ HUIC : DAVID, INTELLECTUS.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum : nec est in spiritu ejus dolus.

Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.

Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua : conversus sum in ærumna -+ mea : dum configitur spina. -+ DIAPSALMA :

Delictum meum cognitum -+ tibi : feci, et injustitiam meam non abscondi.

Dixi : Confitebor⁴ -+ adversum me : injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei. DIAPSALMA.

IPSI DAVID, INTELLECTUS [Ms. INTELLIGENTIA].

Beati quorum remissæ sunt iniquitates : et quorum tecta sunt peccata.

Beatus vir, cui non imputavit [Ms. imputabit] Dominus peccatum : nec [Ms. non]⁷ est in ore ejus dolus.

Quoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea⁵ : dum clamarem tota die.

Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua, conversus sum in ærumna, dum configitur spina. DIAPSALMA.

Delictum meum cognitum tibi feci : et injustitias meas non operui.

Dixi : Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino : et tu remisisti [Ms. dimisisti] impietatem cordis mei. DIAPSALMA.

1. Testatur idem s. doctor, hoc juxta Græcum transtulisse, quia Latinus sermo aliter ἔκστασις exprimere non potest. Ante ipsum legebatur in Latinis codicibus, *in pavore meo*. Quod quidem mutare noluit in sua priori emendatione psalmodum. MART.

2. Minori numero Palatin. ms. et Cari editio veritatem.

3. Iteum Palatin. ms. et Carus absque obelo, ipsi David, etc. præferunt.

4. Iidem obelis jugulant voces quoniam, et mox tua, haud recte: tum plurium numero, sequiori autem manu, ms. *injustitias meas non abscondi, etc.*

5. Perperam in Martiane editione hic erat pro asterisco obelus, cum satis tamen aperte in Hebræo עלי adversum me, resonet. Poterat vero et ipse

asteriscus abesse; sed nos de eo substituendo Palatinus ms. monuit.

6. Continenter juxta Augustinum Veronens. ms. *Ego dixi in excessu mentis meæ: Projectus a facie oculorum meorum, ideo exaudisti, Domine, vocem orationis meæ, cum, etc.* Videsis et Hieronymum in epist. ad Sunniam et Fretelam.

7. Solus Symmachus posuit ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, *in ore ejus dolus*. Cæteri omnes interpretes *in spiritu*, habent, pro *in ore*. MART.

8. Rursum Augustinus et Veronensis ms. *a clamando me*: mox *configeretur*, pro *configitur*, librarii enim mendum est, quod habet Veronens. *confringeretur*. Tum *peccatum meum cognovi, et injustitiam meam* (minori numero, ut et paulo post) *non operui*.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me : exsultatio mea, erue me a circumdantibus me. DIAPSALMA.

Intellectum tibi dabo, et instruem te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

Nolite fieri sicut equus et mulus : quibus non est intellectus.

In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Multa flagella peccatoris : sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et gloriamini, omnes recti corde.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno : verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non ² approximabunt.

Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me : exsultatio mea, redime me a circumdantibus me. DIAPSALMA.

Intellectum dabo tibi, et ³ instruem te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

In freno et camo maxillas eorum constringes [Ms. confringe], qui non approximant [Ms. appropinquant], ad te.

Multa flagella peccatorum [Ms. peccatoris] : sperantes autem in Domino misericordia circumdabit.

Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et gloriamini, omnes recti corde.

PSALMUS XXXII.

⌘ PSALMUS DAVID. :

Exsultate, justi, in Domino : rectos docet collaudatio.

Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum psallite illi.

Cantate ei canticum novum : bene psallite ei : in vociferatione.

Quia rectum est verbum Domini : et omnia opera ejus in fide.

Diligit misericordiam et iudicium : misericordia Domini plena est terra.

Verbo Domini cæli firmati sunt : et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Congregans, sicut in utre, aquas maris : ponens in thesauris abyssos.

Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

Quoniam ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.

PSALMUS [Ms. IPSI] DAVID.

Laudate [Ms. Exsultate], justi, in Domino : rectos docet collaudatio.

Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum [Ms. decachordo] psallite ei [Ms. tac. ei].

Cantate [Ms. canite] ei canticum novum : bene psallite ei in jubilatione.

Quoniam rectus est sermo Domini : et omnia opera ejus in fide.

Diligit misericordiam et iudicium : misericordia Domini plena est terra.

Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Congregans, sicut in utrem, aquas maris : ponens in thesauris abyssos.

Timeat Dominum omnis terra : ab ipso autem commoveantur ⁴ universi, et omnes qui habitant orbem.

Quoniam ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit et creata sunt.

1. Plurium numero idem habet ms. *sperantes*.

2. Idem *appropinquabunt*, cui verbo cum addit Veronensis ms. *diapsalma*, dignum notatu erat : quod a cæteris libris abludat.

3. In eodem ms. ut et Augustino, *statuam te in via qua ingredieris : affirmabo, etc.*

4. August. et Veronensis liber voces *universi*, et, prætermittunt : addunt vero *terræ*, post *orbem*.

Dominus dissipat consilia gentium, reprobat + autem ; cogitationes populorum : + et reprobat consilia principum. ;

Consilium ✠ autem ; Domini in æternum manet, cogitationes cordis ejus in generatione et generationem.

Beata gens cujus¹ ✠ est ; Dominus Deus ejus : populus, quem elegit in hereditatem sibi.

De cælo respexit Dominus : vidit omnes filios hominum.

De præparato habitaculo suo : respexit² super omnes qui habitant terram.

Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Non salvatur rex per multam virtutem : et gigas non salvabitur in multitudine virtutis ✠ suæ. ;

Fallax equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.

Ecce oculi Domini super metuentes eum, ³ + et ; in eis qui sperant super misericordia ejus.

Ut eruat a morte animas eorum : et alat eos in fame.

Anima nostra sustinet Dominum : ⁴ ✠ quoniam ; adjutor et protector noster est.

Quia in eo letabitur cor nostrum : et in nomine sancto ejus speravimus.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos : quemadmodum speravimus in te.

Dominus dissipat [Ms. dissipavit] consilia gentium, reprobat autem cogitationes [Ms. cogitationem] populorum : et reprobat consilia principum.

Consilium vero Domini manet in æternum : cogitationes cordis ejus in sæculum sæculi [Ms. sæcula sæculorum].

Beata gens cujus est Dominus Deus eorum : populus, quem elegit Dominus in hereditatem sibi.

De cælo prospexit [Ms. respexit] Dominus, et vidit omnes filios hominum, de præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui habitant orbem [Ms. terram].

Qui finxit singillatim corda eorum : qui intelligit in [Ms. tacet in] omnia opera eorum.

Non^o salvabitur rex per multam virtutem suam : nec gigas salvus erit in multitudine fortitudinis suæ.

Falsus equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non erit salvus.

Ecco oculi Domini super timentes eum, sperantes autem in misericordia ejus : ut eripiat a morte animas eorum, et alat eos in fame.

Anima autem nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est : et [Ms. quia] in ipso letabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus.

Fiat, Domine, misericordia tua super nos sicut speravimus in te.

PSALMUS XXXIII.

⁵ DAVID, CUM IMMUTAVIT VULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT.

PSALMUS DAVID, CUM [Ms. IPSI DAVID QUANDO] COMMUTAVIT VULTUM SUUM CORAM ABIMELECH, ET DIMISIT EUM, ET ABIIT.

Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti, et latentur.

In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti, et latentur.

1. Utrumque tacet Palat. liber, obelum scilicet, atque est verbum, sed et superius in hisce apponendis notis non semel peccat.

2. Illic vero adverbium *super*, obelo idem ms. confodit : et est tamen in Hebr. נָס.

3. Aliter Palat. ms. habet, et + in eis ; qui sperant, etc. haud tamen recte.

4. Neque hoc bene est, quod hunc obelum Palat. ms. dissimulat.

5. In palat. ms. *Psalmus David, cum, etc.* inscribitur. Carus ab Hebraici alphabeti elementis singulos ejus versus juxta ordinem auspicatus est.

6. Ex August. Veronens. ms. *Non salvus fiet rex in multitudine virtutis, et in multitudine virtutis suæ. Mendax equus, etc.* Paulo post, et sperantes super misericordia ejus ut eruat a morte, etc. denique, *anima nostra paricus erit Domino quoniam, etc.*

Magnificate Dominum mecum : et exaltemus nomen ejus in idipsum.

→ *Ex* : *quisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me*¹.

Accedite ad eum, et illuminamini : et facies vestrae non confundentur.

Iste pauper clamavit, et Dominus² exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.

Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum : et eripiet eos.

Gustate, et videte, quoniam suavis³ → est : Dominus : Beatus vir qui sperat in eo.

Timeat Dominum → omnes : sancti ejus : quoniam non est inopia timentibus eum.

Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. → DIAPSALMA. :

Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos.

Quis est homo, qui vult vitam : diligit dies videre bonos ?

Prohibe linguam tuam a malo : et labia tua ne loquantur dolum.

Diverte a malo et fac bonum : → in : quire pacem, et⁴ persequere eam.

Oculi Domini super justos : et aures ejus in preces eorum.

Vultus → autem : Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Clamaverunt → justi, et Dominus⁵ exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

Juxta est Dominus his, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

Multae tribulationes justorum : et de omnibus his liberavit eos Dominus.

Custodit → Dominus : omnia ossa eorum : unum ex iis non conteretur.

Magnificato Dominum mecum : et exaltemus nomen ejus in invicem [Ms. unum].

Inquisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit [Ms. eruit] me.

Accedite ad eum, et illuminamini : et vultus vestri non erubescunt.

Iste pauper [Ms. inops] clamavit, et Dominus exaudivit eum : et ex omnibus tribulationibus ejus liberavit [Ms. salvum fecit] eum.

Immittet Angelus Domini [Ms. Angelum Domini] in circuitu timentium eum : et eripiet [Ms. eruet] eos.

Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus : Beatus vir qui sperat in eo [Ms. eum].

Timeat Dominum omnes [Ms. tac. omnes] sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.

Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes autem Dominum non deficient [Ms. minuentur] omni bono. DIAPSALMA.

Venite, filii, audite me [Ms. tac. me] : timorem Domini docebo vos.

Quis est homo qui vult vitam : et cupit [Ms. diligit] videre dies bonos ?

Cohibe linguam tuam a malo : et labia tua ne [Ms. ut non] loquantur dolum.

¹ *Diverte a malo, et fac bonum : inquire pacem : et sequere eam.*

Oculi Domini super justos : et aures ejus ad [Ms. in] preces eorum.

Vultus autem Domini super facientes mala ut perdat de terra memoriam eorum.

Clamaverunt justis, et Dominus exaudivit eos : et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit [Ms. eruit] eos.

Juxta est Dominus his qui⁶ tribulati sunt corde ; et humiles spiritu salvavit.

Multae tribulationes justorum : et de his omnibus liberavit [Ms. eruit] eos Dominus.

Dominus custodit omnia ossa eorum : unum ex ois [Ms. illis] non conteretur.

1. Diapsalma hic loci idem ms. apponit.

2. De more praepositionem *ex* verbi *exaudivit*, idem ms. obelo jugulat.

3. Hunc vero obelum idem ms. praetermittit.

4. Vocem autem, quae et in Hebr. textu resonat ut et *diapsalma*, quod obelo confoditur, Palatin. ms. ignorat.

5. In Palat. ms. et *sequere eam*, recentior manus scripsit.

6. Idem ms. praepositionem verbi *exaudivit* veru transverberat.

7. Continentor ex August. ut et caetera quae in libri albo annotavimus. Veronens. ms. *declina a malo, et fac quod bonum est : quare pacem, etc.*

8. Atque hoc unico cum Augustino Veronens. ms. *his qui obtulerunt cor : tum salvos faciet pro salvavit, sive salvabit.*

Mors peccatorum pessima : et qui oderunt justum delinquent.

Redimet Dominus animas servorum suorum et non delinquet omnes qui sperant in eo.

Mors peccatorum pessima est [Ms. tac. est] : et qui oderunt justum delinquent [Ms. delinquent].

Redimet Dominus animas servorum suorum : et non delinquent omnes qui sperant in eo (Ms. eum).

PSALMUS XXXIV.

-† IPSI : DAVID.

HUIUS DAVID.

Judica, Domine, nocentes me : ²expugna impugnantem me.

Apprehende arma et scutum : et exsurge in adjutorium mihi.

Effunde frameam, et concludere adversus eos qui persequuntur me : dic animæ meæ : Salus tua ego sum.

Confundantur et revereantur³, quærentes animam meam.

Avortantur retrorsum, et confundantur, cogitantes mihi mala.

Fiant tanquam pulvis ante faciem venti : et Angelus Domini coarctans † cos. :

Fiat via illorum tenebræ et lubricum : et Angelus Domini persequens eos.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : supervacue exprobraverunt animam meam.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, et captio, quam abscondit, apprehendat eum : † et : in laqueum cadat⁴ in ipsum.

Anima autem mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo.

Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis⁵ tibi ?

Eripiens inopem de manu fortiorum ejus : egenum et pauperem a diripientibus eum. Surgentes⁶ testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me.

Retribuebant mihi mala pro bonis : sterilitatem animæ meæ.

Judica, Domine, nocentes me : expugna impugnantem [Ms. expugnantem] me.

Apprehende arma et scutum : et exsurge in adjutorium mihi.

Effundo frameam, et concludere adversos eos qui me persequuntur : dic animæ meæ : Salus tua ego sum.

Confundantur et revereantur⁷ inimici mei, qui quærent animam meam.

Avortantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant [Ms. cogitantes] mihi mala.

Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, et Angelus Domini⁸ affligens eos.

Fiant viæ eorum tenebræ et lubricum : et Angelus Domini persequens eos.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : vane exprobraverunt animam meam.

Veniat illis laqueus quem ignorant, et captio, quam occultaverunt, apprehendat [Ms. comprehendat] eos : et in laqueum incidant in idipsum.

Anima autem mea exsultabit in Domino : et delectabitur super salutari⁹ ejus.

Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi ? Eripiens [Ms. eripiens] inopem de manu fortiorum ejus : egenum et pauperem a rapientibus eum [Ms. diripientibus].

Exsurgentes [Ms. Insurgentes] testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me : et [Ms. tac. et] retribuebant mihi mala pro nobis, et sterilitatem animæ meæ.

1. Temore in Palatino cod. sequior manus rescripsit *dere*linquet.

2. Præpositionem *ex* de more Palatin. ms. *ὄσελλεα*.

3. Iterum secundis curis repositum in Palatin. ms. *qui quærant*.

4. Carus obelum verbis *in ipsum* præposuerat. In Palatin. autem cod. rescripsit sequior manus *in ipso*.

5. Ms. Palatinus *quis similis tui ?*

6. Denuo temere prior S littera in Palatin. ms. deletur, ut legatur alio sensu *urgentes*.

7. Tacent in Veronensi ms. ut et apud Augustinum voces *inimici mei*.

8. Iidem libri *tribulans eos* : tum minori numero *fiat via eorum* et : paulo post *absconderunt mihi corruptionem muscipulæ suæ*, quod nomen pro *laqueo* subsequentibus locis iterum iterumque servant : *muscipula quam ignorant : et in muscipula incident ipsa*.

9. Librarii mendo *tuum* legit Veronens. ms. pro *suum*, ut est apud Augustinum.

Ego autem cum mihi molesti essent, induabar cilicio.

Humiliabam in jejuniis animam meam: et oratio mea in sinu meo convertetur.

Quasi proximum¹, et quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens et contristatus, sic humiliabar.

Et adversus me lætati sunt, et convenerunt: congregata sunt super me flagella, et ignoravi.

Dissipati sunt, nec compuncti, tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione: frenduerunt super me dentibus suis.

Domine, quando respicies? Restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

Confitebor tibi in ecclesia magna: in populo gravi laudabo te.

Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique: qui oderunt me gratis, et annuunt oculis.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur: et in iracundiâ ✕ terræ: ² loquentes dolos cogitabant.

Et dilataverunt super me os suum, dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri.

Vidisti, Domine, ne silvas: Domine, ne discedas a me.

Exsurge, et intende iudicio meo: Deus meus, et Dominus ³ meus in causam meam.

Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, et non supergaudeant mihi.

Non dicant in cordibus suis: Euge, ⁴ euge, animæ nostræ: nec dicant: Devoravimus eum.

Erubescant, et revereantur simul, qui gratulantur malis meis.

Induantur confusione et reverentia, qui ⁵ magna loquuntur super me.

Ego autem dum [Ms. cum] mihi molesti essent, induebam me cilicio [Ms. cilicium], et humiliabam in jejuniis animam meam, et oratio mea in sinu meo (Ms. sinum meum) convertebatur.

Sicut proximum, et [Ms. tac. et] sicut fratrem nostrum, ita complacebam: tanquam lugens et contristatus, ita humiliabar.

¹ *Adversus me lætati sunt, et convenerunt, et congregaverunt in me flagella, et ignoraverunt.*

Dissoluti sunt, nec compuncti sunt, tentaverunt me, et deriserunt derisu: striderunt in me dentibus suis.

Domine, quando respicies? Restitue animam meam a malefactis [Ms. ab astutiis] eorum, et a leonibus unicam meam.

Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna [Ms. multa]: in populo gravi laudabo te.

Ut [Ms. tac. ut] non insultent in me [Ms. mihi], qui adversantur mihi inique: qui oderunt me gratis, et annuebant [Ms. annuentes] oculis.

Quoniam mihi quidem pacifice [Ms. pacifica] loquebantur: et super iram [Ms. in ira] dolose cogitabant.

² *Dilataverunt in me os suum, dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri: vidisti, Domine, ne silvas: Domine, ne discedas a me.*

Exsurge, Domine, et intende iudicium meum [Ms. iudicio meo] Deus meus, et Dominus meus in causam meam.

Judica me ³ secundum magnam misericordiam tuam, Domine Deus meus, ut non insultent in me inimici mei: nec dicant in cordibus suis: Euge, euge, animæ nostræ, nec dicant: Obsorbuimus eum.

Erubescant, et revereantur simul, qui gratulantur malis meis: induantur pudore et reverentia, qui magna loquuntur adversus me.

congregata sunt in me flagella, et ignoraverunt, Discissi sunt: tum et subsannaverunt me subsannationem, etc.

⁴ *In Augustino et Veronensi ms. et dilataverunt: tum idem plus habet dixerunt mihi, quod pronomem neque Græcus ipse textus, nec libri, quos scio, alii habent.*

⁵ *In Veronensi æque atque Augustiniano psalterio: Judica me, Domine, secundum justitiam meam, Domine Deus meus, non insultent, etc. non dicant in corde suo, et absorbuimus pro obsorbuimus: denique paulo post, gratulantur malis meis, induantur confusionem et reverentiam.*

1. In eodem ms. et copula desideratur.

2. Videtur ipsum quoque verbum loquentes, asterisco illustrandum, sive ipsi postponenda finalia puncta: in Græcis enim exemplaribus communis editionis utrumque desideratur, γῆς λαλοῦντες.

3. In Palat. ms. pronomem meus, obelo confoditur.

4. Alterum euge in Palatin. ms. veru præfixum habet: tum devorabimus pro devoravimus legitur.

5. Haud bene in eodem ms. maligna loquuntur, pro magna, etc.

6. Continenter juxta August. Veronens. ms. et adversus me lætati sunt, et convenerunt in unum,

Exsultent, et lætentur qui volunt justitiam meam : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.

Et lingua mea meditabitur justitiam tuam : tota die laudem tuam.

Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Sed [Ms. tac. Sed] et lingua mea meditabitur justitiam tuam : tota die laudem tuam.

PSALMUS XXXV.

¹ IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID.

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso : Non est timor Dei ante oculos ejus.

Quoniam dolose egit in conspectu ejus : ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.

Verba oris ejus iniquitas et dolus : noluit intelligere, ut bene ageret.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo : adstitit² + omni ; viæ non bonæ, malitiam + aukem ; non odivit.

Domine in cælo misericordia tua : + et ; veritas tua usque ad nubes.

Justitia tua sicut montes Dei : judicia tua abyssus multa.

Homines et jumenta salvabis, Domine : quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus !

Filii autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente³ voluptatis tuæ potabis eos.

Quoniam apud te est fons vitæ : + et ; in lumine tuo videbimus lumen.

Præterde misericordiam tuam scientibus te et justitiam tuam his qui recto sunt corde.

Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatoris non moveat me.

Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID [Ms. IPSI DAVID] PSALMUS.

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso : Non est timor Dei ante oculos ejus.

Quoniam dolose egit in conspectu ejus : ut inveniret iniquitatem suam et⁴ odium.

Verba oris ejus iniquitas et dolus, noluit intelligere, ut bene ageret : iniquitatem meditatus est in cubili suo.

Adstitit omni viæ non bonæ : malitiam autem non odivit.

Domine, in cælo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes.

Justitia tua sicut montes Dei⁵ : et judicia tua abyssus multa.

Homines et jumenta salvos facies, Domine : quemadmodum multiplicasti misericordias tuas Deus :

Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt : inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Quoniam apud te est fons vitæ : et [Ms. tac. et] in lumine tuo videbimus lumen.

Præterde misericordiam tuam scientibus te : et justitiam tuam his qui recto sunt corde.

Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatorum non moveat [Ms. moveant] me.

Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

1. Carus ipsi, Palatinus ms. præponit psalmus.

2. Palatinus ms. hunc et qui proxime subsequitur, obelos prætermittit : tum ad versus finem diapsalma apponit utrumque minus bene.

3. In Palatino ms. voluntatis.

4. Idem unice inter se consentientes libri et odisset : sic infra, odio habui pro odivi.

5. Prætermissa et copula, unanimes continuo legunt Augustinus et Veronens. ms. *judicia tua sicut abyssus multa. Homines et jumenta salvabis Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus :* et in sequentis versiculi fine, *torrentem deliciarum tuarum potabis eos.*

PSALMUS XXXVI.

-†- IPSI : DAVID.

HUIC [Ms. IPSI] DAVID.

¹ Aleph. *Noli æmulari in malignantibus : neque zelaveris facientes iniquitatem.*

Quoniam tanquam fenum velociter arescent : et quemadmodum olera herbarum² cito decident.

Beth. *Spera in Domino, et fac bonitatem : † et : inhabita terram, et pascaris in divitiis ejus.*

Delectare in Domino ; et dabit tibi petitiones cordis tui.

Ghimel. *Revela Domino viam tuam, et spera in eo : et ipse faciet.*

Et educet quasi lumen justitiam tuam, et iudicium tanquam meridiem.

Daleth. *Subditus esto Domino, et ora cum :*

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua ; in homine faciente injustitias :

He. *Desine ab ira, et derelinque furorem : noli æmulari, ut maligneris.*

Quoniam qui malignantur, exterminabuntur : sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.

Vau. *Et adhuc pusillum, et non erit peccator : et quæres locum ejus, et non invenies.*

Mansueti autem hæreditabunt terram : et delectabuntur in multitudine pacis.

Zain. *Observabit peccator justum : et stridebit super eum dentibus suis³.*

Dominus † autem : irridebit eum : quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

Aleph. Noli⁴ æmulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem.

Quoniam tanquam fenum velociter arescent : et sicut olera herbarum cito cadent.

Beth. Spera in Domino, et fac bonitatem : et inhabita terram, et pascaris in divitiis [Ms. divitiis] ejus.

Delectare in Domino : et dabit tibi petitionem cordis tui.

Ghimel. Revela Domino [Ms. ad Dominum] viam tuam, et spora in eo [Ms. cum] : et ipse⁵ faciet.

Et educet tanquam [Ms. sicut] lumen justitiam tuam : et iudicium tuum, sicut meridiem.

Daleth. Subditus esto Domino, et obsecra eum, ne æmulatus fueris [Ms. subæmuleris] eum, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem.

He. Desine ab ira, et derelinque [Ms. relinque] furorem, ne æmuleris [Ms. subæmuleris], ut⁶ nequiter facias.

Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur : qui vero expectant Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram.

Vau. Pusillum adhuc, et non erit peccator : et quæres locum ejus, nec invenies.

⁷ Mansueti autem possidebunt terram : et delectabuntur in multitudine pacis.

Zain. Observabit peccator justum, et fremet [Ms. stridet] super eum dentibus suis : Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

1. Hunc psalmum recenset Hieronymus in prologo Scripturarum inter eos, qui viginti quarum litterarum texuntur alphabeto : quare litteras, sive earum nomina retinimus in hoc psalmo. MART.

— Hebraici alphabeti litteras cuique juxta ordinem versul præpositas Palatinus ms. ignorat.

2. Hic obelum Palatin. ms. voci cito præfigit, a quo sequenti vero et copulam eximit.

3. Addit. hic Palat. ms. *diapsalma*.

4. Ms. *subæmulari in malignantibus neque æmuleris etc.* tum unice cum Augustino *cito arescent, et sicut olera prati cito cadent.*

5. Quod præfert Veronensis ms. *fac bonitatem pro ipse faciet*, facile de superiori proxime versu librarius aliud agens supposuit.

6. *Pro nequiter* hic atque infra *maligne* iidem libri præferunt : tum *sustinentes autem Dominum*, cum Gallicano, quocum rursus, et *adhuc pusillum, etc. et non invenies.*

7. Plus habet Veronens. ms. *mansueti autem ipsi hæreditate possidebunt, etc.* ferme autem cum Augustino.

Heth. Gladium evaginaverunt peccatores : intenderunt arcum suum.

Ut ¹ deiciant pauperem et inopem : ut trucident rectos corde.

Teth. Gladius eorum intret in corda ipsorum : et arcus eorum confringatur.

Melius ² est modicum justo, super divitias peccatorum multas.

Quoniam brachia peccatorum conteretur : confirmat autem justos Dominus.

Jod. Novit Dominus dies immaculatum : et hereditas eorum ³ in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo : et in diebus famis saturabuntur.

Caph. Quia peccatores peribunt.

Inimici vero Domini mox ⁴ ut honorificati fuerint et exaltati : deficientes quemadmodum fumus deficient.

Lamed. Mutuabitur peccator, et non solvet : justus autem miseretur, et ⁵ tribuet.

Quia benedicentes ei hereditabunt terram : maledicentes autem ei disperibunt.

Mem. Apud Dominum gressus hominis dirigitur : et viam ejus volet.

Cum ceciderit, non collidetur : quia Dominus supponit manum suam ⁶.

Nun. Junior fui, etenim senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.

Tota die miseretur, et commodat, et semen illius in benedictione ⁷ erit. :

Heth. Gladium evaginaverunt [Ms. eduxerunt] peccatores : telenderunt [Ms. extenderunt] arcum suum, ut deiciant inopem et pauperem, ut trucident rectos corde.

Teth. Gladius [Ms. framea] eorum intret in cor ipsorum : et arcus eorum contoratur.

Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.

Quoniam brachia peccatorum conterentur : confirmat autem justos Dominus.

Jod. Novit Dominus vias immaculatum : et hereditas eorum in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo : et in diebus famis saturabuntur ⁷ [Ms. manet].

Caph. Quoniam peccatores peribunt.

Inimici autem Domini mox ut honorati et exaltati fuerint : deficientes ut fumus, deficient.

Lamed. Mutuatur peccator, et non solvit : justus autem miseretur, et commodat.

Quoniam benedicentes eum possidebunt terram : maledicentes autem illum disperient.

Mem. A Domino gressus hominis : dirigitur [Ms. dirigitur] : et ⁵ viam ejus volet.

Cum ceciderit ⁶ justus, non conturbabitur : quia Dominus firmat manum ejus.

Nun. Juvenior fui, et senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane.

Tota die miseretur, et commodat : et semen ejus in benedictione erit.

1. Palat. ms. *decipiant*, quem errorem discimus etiam Veronensis psalterii scribam errasse.

2. Tacet idem ms. verbum *est*, quod neque in Græco resonat.

3. Præpositionem in Palatin. ms. et Carus obelo jugulant.

4. Idem ms. *ut* vocula prætermissa, verba *et exaltati*, minio infecta repræsentat.

5. Sequior manus in eodem cod. rescripsit *retribuet*.

6. Iterum hic *diapsalma* addit Palatin. ms. tum adverbium *etenim* ex parte, *δέηται* ⁷ et enim senui, etc.

7. Idem ms. *statim ut glorificabuntur, et exaltabuntur*; a quo uno verbo, *gloriabuntur*, Augustinus abludit. Cætera *feneratur peccator, et non solvet*, tum *benedicentes eum, hereditate* (vel *hereditatem*) *possidebunt terram*, unice ex ejusdem emendatione sunt.

8. In edito Carl, *cupit nimis*. Mss. vero Carnutensis et Sorbonicus, qui Romanum psalterium habent descriptum, legunt *volet*, sine *nimis*: quod quidem expunxisse videtur Hieronymus, quia additum illud agnoscebat, nec haberi apud quemquam interpretum. MART.

9. Tacet idem ms. *justus*, quod et superfluum est. Plus vero mox habet *confirmat manum ejus. Juvenis fui, et ecce senui*; deinde *quærens panem, pro egens pane*, et pro *commodat, fenerat*, celebri illa sententia Augustinus tuetur in enarrationibus ad hunc locum. *Feneratur quidem Latine dicitur et qui dat mutuum, et qui accipit; planius hoc autem dicitur, si dicamus: Fenerat. Quid ad nos quid grammatici velint? Melius in barbarismo nostro vos intelligitis, quam in nostra dissertitudine vos disertis eritis. Ergo justus iste*, tota die miseretur et fenerat. Non latuit Veronens. psalterii editorem hic locus: nec tamen doceri tam luculento testimonio potuit, eam quæ ita præferret, Augustinianam recensionem esse, non veterem, et quam ipse pro Itala obrudat, editionem.

Samech. Declina a malo, et fac bonum : et inhabitata in sæculum ¹ *+ sæculi. :*

Quia Dominus amat iudicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

+ Injusti punientur, : *et semen impiorum peribit.*

Iusti + autem : *hæreditabunt terram : et inhabitabunt in sæculum + sæculi :* *super eam.*

Phe. Os iusti meditabitur sapientiam : et lingua ejus loquetur iudicium.

Lex Dei ejus in corde ipsius, + et : *non supplantabuntur gressus ejus.*

Sade. Considerat peccator justum : et quærit mortificare eum.

Domínus + autem : *non derelinquet eum in manibus ejus, nec dammabit eum cum iudicabitur + illi. :*

Coph. Exspecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te, ut hæreditate capias terram : cum perierint peccatores, videbis.

Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani.

Res. Et transivi, et ecce non erat : et quæsi eum, et non inventus + locus ejus. :

Sin. Custodi innocentiam, et vide æquitatem : quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

Injusti autem disperibunt simul, reliquiæ impiorum interibunt.

Vau² Thau. Salus autem justorum a Domino, + et : *protector eorum in tempore tribulationis.*

Et adjudicabit eos Dominus, et liberabit eos : et eruet eos a peccatoribus et salvabit eos, quia speraverunt in eo.

1. Atque hic minus bene Palatinus ms. obelum omittit, nec ipse ejus libri editor cavet decipiant pro deficiant. Cætera Augustini omnia sunt.

2. Locum ultimæ litteræ alphabeti occupat *vav* istud ; nam in Hebræo cum *וּתְשׁוּחַת* *uthschuhath* legatur, id est, *vav* ante *thav*, initio versiculi ; prima ejusdem versus non potuit edi littera, quin *vav* scriberetur. Mss. tamen *thav* solummodo legunt, quod et nos in canone imitati sumus. MART.

— Videsis de postrema hac littera, quæ ad versionem ex Hebr. diximus. Cæterum Palat. ms. obelum pr æfligit voci autem.

Samech. Declina a malo et fac bonum : et inhabitata in sæculum sæculi [*Ms. sæcula seculorum*] :

Quoniam Dominus amat iudicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

Injusti autem punientur : et semen impiorum peribit.

Iusti vero [*Ms. tacet vero*] *hæreditate possidebunt terram : et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.*

Phe. Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur iudicium.

Lex Dei ejus in corde ipsius : et non supplantabuntur gressus ejus.

Sade. Considerat peccator justum, et quærit perdere [*Ms. mortificare*] *eum : Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.*

Coph. Exspecta Dominum, et custodi vias ejus, et exaltabit te, ut ² *inhabites terram : cum perierint peccatores, videbis.*

Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani.

Res. Transivi, et ecce non erat : quæsi eum, et non est inventus locus ejus.

Sin. Custodi veritatem [*Ms. innocentiam*], *et vide æquitatem : quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.*

Injusti autem disperient, ⁴ *simul reliquiæ impiorum peribunt.*

Vau Thau. Salus autem justorum a Domino est [*Ms. tacet est*] : *et protector eorum est in tempore tribulationis.*

Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos : et eripiet eos a peccatoribus, et salvos faciet eos, quoniam speraverunt in eo [*Ms. eum*].

3. Veronensis ms. et Augustinus, *ut hæreditate possideas terram, cum pereunt peccatores : tum superexaltari et elevari super, etc. Et transivi, et ecce non erat : et quæsi, etc.*

4. Unice cum Augustino idem ms. *disperient in idipsum, et reliquiæ impiorum interibunt.* Sic postremo versu, *eruet eos, et excimet eos ex peccatoribus.*

PSALMUS XXXVII.

PSALMUS DAVID, IN COMMEMORATIONEM¹ →
DE SABBATO. :

Domine, ne in furore tuo arguas me : neque in ira tua corripas me.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi : et confirmasti super me manum tuam.

Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ : non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : ² sicut onus grave gravatæ sunt super me.

Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.

Miser factus sum et curvatus sum usque in finem : tota die contristatus ingrediebar.

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus : et non est sanitas in carne mea.

Afflictus sum, et humiliatus sum nimis : rugiebam a gemitu cordis mei.

Domine, ante te omne desiderium meum : et gemitus meus a te non est absconditus.

Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

Amici mei, et proximi mei, adversum me appropinquaverunt, et steterunt.

Et qui juxta me erant, de longe steterunt : et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates : et dolos tota die meditabantur.

Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens : et non habens in ore suo redargutiones³.

1. Hieronymus ad Algasium scribens meminit hujus tituli. MART. — Idem ms. *die sabbati*, obelo prætermisso, legit : haud bene, ut est quoque illud quod primo statim versiculo *diapsalma* subjungit.

2. Antea præponebatur et copula, quam, cum neque in Hebr. neque Græco ipso textu resonet, ad Palatini ms. fidem expunximus.

3. Hic iterum *diapsalma* de suo Palatinus ms. addit.

4. Augustinus, quem Veronens. ms. describit, *ne in indignatione tua arguas me, neque in ira tua mendaveris* (al. emendes) me.

PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID], IN REMEMORATIONE
[Ms. RECORDATIONEM] SABBATI.

Domine, ne in ⁴ ira tua arguas me : neque in furore tuo corripas me.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.

Nec [Ms. non] est sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ, et [Ms. tacet et] non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum.

Quoniam iniquitates meæ ⁵ superposuerunt caput meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me.

Computruerunt, et deterioraverunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.

Miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem : tota die contristatus⁶ ingrediebar.

Quoniam anima mea completa est illusionibus : et non est sanitas in carne mea.

Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque, rugiebam a gemitu cordis mei : et ante te est omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea : et lumen oculorum meorum, non est mecum.

Amici mei, et proximi mei, adversum me appropiaverunt [Ms. appropinquaverunt], et steterunt, et proximi mei a longe steterunt.

Et vim faciebant qui quærebant animam meam : et qui ⁷ inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabantur.

Ego autem velut surdus non audiebam : et sicut mutus, qui non aperit [Ms. aperiens] os suum.

Et factus sum ut homo non audiens : et non habens in ore suo increpationes [Ms. argutiones].

5. Iidem unice inter se concinentes libri, *iniquitates meæ sustulerunt caput meum, sicut fascis gravis gravatæ sunt super me. Computruerunt, et putruerunt livores mei* : tantum rectius apud August. scribitur *computruerunt, et putruerunt*.

6. Pari consensu August. et Veron. ms. habent *ambulabam* pro *ingrediebar* : et paulo post, *infirmatus sum* pro *incurvatus, et usque nimis pro usquequaque*.

7. Augustinianum et Veronense, quod idem est, psalterium, *qui quærebant mala mea, locuti sunt vanitatem, et dolum tota die meditabantur, vilios enim ejus editor præfert meditabantur*.

Quoniam in te, Domine, speravi, tu exaudies, Domine Deus meus.

Quia dixi : Nequando supergaudeant mihi inimici mei, et dum commoverentur pedes mei, super me magna locuti sunt.

Quoniam ego in flagella paratus sum : et dolor meus in conspectu meo semper.

Quoniam iniquitatem meam annuntiabo : et cogitabo pro peccato meo.

Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me : et multiplicati sunt, qui oderunt me inique.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi quoniam sequer bar bonitatem.

Ne derelinquas me, Domine Deus meus : ne discesseris a me.

Intende in adjutorium meum, Domine, Deus : salus mea.

Quoniam in te, Domine, speravi, dixi : Tu exaudies me, Domine Deus meus.

Quia dixi : Ne aliquando insultent in me inimici mei, et dum commoverentur pedes mei, in me magna locuti sunt.

Quoniam ego ad flagella paratus sum : et dolor meus ante me est semper.

Quoniam iniquitatem meam ego pronuntio : et cogitabo pro peccato meo.

Inimici mei autem vivunt, et confortati sunt super me : et multiplicati sunt qui oderunt me inique.

Qui retribuiebant mihi mala pro bonis, detrahebant mihi quoniam subsecutus sum justitiam.

Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me : intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meae.

PSALMUS XXXVIII.

IN FINEM IPSI IDITHUN, CANTICUM DAVID.

Dixi : Custodiam vias meas : ut non delinquam in lingua mea.

Posui ori meo custodiam : cum consisteret peccator adversus me.

Obmutui et humiliatus sum : et dolor meus renovatus est.

IN FINEM, PRO IDITHUN, CANTICUM DAVID [Aug. IPSI DAVID].

Dixi : Custodiam vias meas : ut non delinquam in lingua mea.

Posui ori meo custodiam : dum consistit peccator adversus me.

Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis : et dolor meus renovatus est.

1. Rectius idem ms. verbum sum tacet : plus vero habet subsequenti versu, ego annuntiabo, etc.

2. Rursum diapsalma hic idem ms. subjungit : tum legit : Non derelinquas, etc.

3. Hunc obelum sequi manus in Palatino ms. delevit : praestabat vero ipsum, Deus, nomen, quod neque in Graeco est, induci.

4. Palatinus ms. pro Idithun.

5. Perperam in Martianæi editione tota isthæc pericope, et humiliatus sum, et, obelo confodiebatur : quem nec satis bene alteri tantum et copulæ Carus cum Palatino ms. præponebat. Nos Hebræus ipse textus cum Graeco comparatus de iis notis suo loco restituendis monuit.

6. Hic verbum dixi, tum me pronomen iidem cum Gallicano prætereunt : mox vero quod pro insultent in me, præfert Veronens. exsurgent mihi, proplus quidem Graeco ἐπιχαίρωσιν μοι haeret : ab Augustino autem, ut ne quid dissimulemus, in Vulgatis saltem exemplaribus, abludit, ubi vetus lectio insultant in me, retinetur. Falso itaque Veronensis ejus ms. editor ait, ne aliquando exsullent ab Augustino quoque legi in enarratione hujus psalmi, num. 22. Vix ego hanc lectionem Augustino notam fuisse

conjicio ex παραλλήλῳ testimonio, quod laudat, qui me promunt, exsullabunt, si motus fuero.

7. Ex Augustino Veronensis ms. curam geram : quod sequitur qui oderunt me inique, Augustinus quoque retinet, ms. tamen Veronens. mavult injuste, quod dignum notatu erat ejus editori, qui minima quæque studiose persequitur. Deinde pari consensu, qui retribuunt mala pro bonis, et quoniam persecutus sum, etc.

8. Quod Veronens. ms. subjungit vetus glossema, et projecerunt me dilectum tanquam mortuum abominatum, ex Augustino quidem descripsit, qui illud bis recitat in enarratione : tamenetsi videri possit, non pro hujus versiculi parte, sed pro aliunde in ejus sententiæ sive allegoriæ gratiam adscito testimonio accepisse. Nec tamen ignoramus e Graecis illud exemplaribus fluxisse, e quibus totidem verbis laudat Theodoretus, καὶ ἀπερρίψαν με τὸν ἀγαπητὸν, ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον. Unde et versiones aliquot orientales ex Graeco derivatas, et nonnullos quoque Latinos codices pervasit.

9. Cum solo Augustino Veronens. ms. obsurdus : quod et infra vers. 10, scripsisse autumo, pro obmutui ; tum caluit cor meum, et exardescet ignis.

Concaluit cor meum intra me, + et : in meditatione mea exardescet ignis.

Locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum.

Et numerum dierum meorum, quis est ? Ut sciam quid desit mihi.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos : et substantia mea tanquam nihilum ante te.

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. DIAPSALMA.

Verumtamen in imagine pertransit homo ; sed et frustra conturbatur.

Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.

Et nunc quæ est expectatio mea ? Nonne Dominus ? + Et : substantia mea apud te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me : opprobrium insipienti dedisti me.

Obmutui + et : non aperui os meum, quoniam tu fecisti : amove a me plagas tuas.

A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumtamen vane + conturbatur : omnis homo.

DIAPSALMA.

+ Ex : audi orationem meam, Domine, et deprecationem + meam, : auribus percipe lacrymas meas :

Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, + et : peregrinus : sicut omnes patres mei.

Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam : et amplius non ero.

Concaluit cor meum intra me : et in meditatione mea exardescit ignis.

Locutus sum in lingua mea : Notum mihi fac, Domine, finem meum : et numerum dierum meorum, quis [Ms. qui] est ? Ut sciam quid desit mihi.

Ecce veteres posuisti dies meos : et substantia mea tanquam nihil ante te est [Ms. tacet est].

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. DIAPSALMA. Quanquam in imagine ² Dei ambulat homo : vane conturbabitur.

Thesaurizat, et ignorat cui congreget ea : et nunc quæ est expectatio mea ? Nonne Dominus ? Et substantia mea tanquam nihil ante te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe [Ms. erue] me : opprobrium insipienti dedisti me.

Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu ³ fecisti me, amove a me plagas tuas : a fortitudine enim manus tuæ ego defeci in increpationibus.

Propter iniquitatem corripuisti hominem : et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus.

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. DIAPSALMA. Exaudi, Deus, orationem meam et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas.

Quoniam ⁴ incola ego sum apud te in terra : et peregrinus sicut omnes patres mei.

Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam : et amplius non ero.

PSALMUS XXXIX.

IN FINEM, DAVID PSALMUS.

Expectans expectavi Dominum : et intendit mihi.

Et + ex : audivit preces meas : et eduxit me de lacu miseriæ, + et : de luto fœcis.

1. Hanc quoque et copulam, quod neque in Hebræo textu sit, ad Palatini ms. fidem veru prænotamus.

2. Vix hic uno alteroque verbo iidem inter se dissident libri. Augustinus, *quanquam in imagine ambulat (Veron. perambulatur) homo, tamen vane conturbatur. Thesaurizat et non agnoscit (Veronens. nescit) cui congregabit ea, et nonne Dominus (Veronens. præponit tu) et substantia mea ante te est semper.*

3. Iisdem in libris, *tu es qui fecisti me, amove a me*

IN FINEM PSALMUS DAVID [Ms. IPSI DAVID PSALMUS].

⁵ *Expectans expectavi Dominum, et respexit me : et exaudivit deprecationem meam, et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fœcis.*

flagella tua, a fortitudine manus. Tum, pro iniquitate emendasti (August. erudisti) hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam meam. Verumtamen vane conturbatur omnis homo, etc. Denique, exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem, etc.

4. Pro *incola*, est pariter in iisdem libris *inquilius*, et voces *in terra*, pariter ignorantur.

5. Continuo juxta August. Veronens. ms. *sustinens sustinui*, et paulo post, *de luto limi pro fœcis.*

Et statuit super petram pedes meos : → 'et ; direxit gressus meos.

Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro :

Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Domino.

Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitates et insanias falsas.

Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua : et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Annuntiavi et locutus sum : multiplicati sunt super numerum.

Sacrificium et oblationem noluisti : aures → autem perfecisti mihi.

Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio.

In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.

Annuntiavi justitiam → tuam ; in ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu scisti.

Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.

Non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam, a concilio multo.

Tu → autem ; Domine, ne³ longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meae, et non potui, ut viderem.

³*Multiplicate sunt super capillos capitis mei : et cor meum dereliquit me.*

⁴*Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice.*

Confundantur, et reveantur, simul qui quærunt animam meam, ut auferant eam.

Et statuit supra [Ms. super] petram pedes meos, et direxit gressus meos : et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro.

Videbunt multi, ⁵ et timebunt, et sperabunt in Domino.

Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitatem et insanias falsas.

Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua : et cogitationibus tuis non est quis similis tibi.

Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum : sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi.

Holocausta etiam pro delicto non postulasti [Ms. petisti] : tunc dixi : Ecce venio.

In capite libri scriptum est de me, ut faciam [Ms. facerem] voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.

Bene nuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo.

Domine tu cognovisti : justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.

Non celavi misericordiam tuam, et veritatem tuam a synagoga [Ms. congregatione] multa.

Tu autem, Domine, ne longe facias [Ms. elonquaveris] misericordias tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meae, et non potui, ut viderem.

Multiplicatae [Ms. multiplicati] sunt super capillos capitis mei : et cor meum dereliquit me [Ms. derelinquit].

Complaceat tibi, Domine, ⁶ ut eripias me : Domine, in auxilium meum respice.

Confundantur, et reveantur inimici mei : qui quærunt animam meam, ut auferant eam.

1. Peccat vero hic idem ms. obelum prætermit- tens.

2. Palatinus ms. *ne e longe facias.*

3. Idem ms. *multiplicati*, quemadmodum et Veronensis.

4. Præpositionem verbi *complaceat*, Palatinus ms. veru prænotat.

5. Atque hoc unice, tamenetsi minus recte, cum

Augustino idem ms. *justi* pro *multi*, cum hoc tamen et originales textus, et libri alii omnes præferant. Ita et paulo post *vanitates et insanias mendaces.*

6. Veronensis ms. cum Augustino, *placet tibi, Domine, liberare (Augustin. erueret) me, Domine, ad (vel in) adjuvandum mihi respice. Confundantur et reveantur simul qui quærunt, etc.* et paulo post, *convertantur pro avertantur, et volunt, pro cogitant.*

Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et lætentur super te¹ omnes quærentes te, † et : dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego autem mendicus sum, et pauper : Dominus sollicitus est mei.

Adjutor meus et protector meus tu es, Deus meus, ne tardaveris.

Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et ² lætentur qui quærent te, Domine; et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Ego vero egenus et pauper sum : Dominus curam habet mei.

Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne tardaveris.

PSALMUS XL.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Beatus qui intelligit super egenum † et pauperem, : in die mala liberabit eum Dominus.

Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum in terra : et non tradat eum in animam inimicorum ejus.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris † ejus, : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.

Ego dixi : Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.

Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur, et peribit nomen ejus ?

Et si ingrediebatur, ut videret, vana loquebatur : cor ejus congregavit iniquitatem sibi.

Egrediebatur foras : et loquebatur in idipsum.

Adversum me susurrabant omnes inimici mei : adversum me cogitabant mala mihi.

Verbum iniquum constituerunt adversum me : † Nunquid : qui dormit non adjiciet, ut resurgat ?

Etenim homo pacis meæ in quo speravi : qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

1. Huic quoque voci *omnes*, obelum Palatin. ms. præligit, subsequentem vero *et copulam* ab eo eximit : *neutrum bene.*

2. Pro unico verbo *lætentur*, iidem libri duo præferunt, *jocundentur omnes* : tum altero ab hoc versu, *curam habebit mihi : mei* tamen Augustinus maluit : denique *protector* pro *liberator* pariter legunt.

3. Verba *et emundet*, tum, *animam ejus* in Ve-

IN FINEM, PSALMUS DAVID [*Ms. IPSI DAVID*].

*Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit [*Ms. malo eruet*] eum Dominus.*

*Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum, et ³ emundet in terra animam ejus : et [*Ms. ut*] non tradat eum in manus inimici ejus.*

Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus. Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.

*Ego dixi : Domine, miserere mei : sana animam meam, quia [*Ms. quoniam*] peccavi tibi.*

*Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur, et periet [*Ms. peribit*] nomen ejus ?*

Et ingrediebantur, ut viderent, vana locutum est cor eorum : congregaverunt iniquitatem sibi.

Et egrediebantur foras, et loquebantur : ⁴ simul in unum susurrabant.

Omnes inimici mei adversum me cogitabant, mala mihi verbum iniquum mandaverunt adversum me.

*Nunquid qui dormit non adjiciet, ut resurgat [*Ms. surgat*] ? Etenim homo pacis meæ in quo ⁵ sperabam, qui edebat panes meos, ampliavit adversus me supplantationem.*

ronensi atque adeo Augustiniano psalterio tacent ; paulo quoque post *vertisti* legitur pro *versasti*.

4. In *idipsum adversum me*, pro *simul in unum* : tum *disposuerunt* pro *mandaverunt*, unice cum Augustino Veronensis ms. legit.

5. Iidem dumtaxat libri, *in quem speravi* ; et *ampliavit super me calcaneum*, pari consensu præferunt.

Tu autem, Domine, miserere mei : et resuscita me, et retribue eis.

In hoc cognovi quoniam voluisti me : quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

Me autem propter innocentiam suscepisti : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum¹.

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum : fiat, fiat.

Tu autem, Domine, miserere mei : et resuscita me, et reddam [Ms. retribuam] illis.

In hoc cognovi quoniam voluisti me : quia non gaudebit inimicus meus super me.

Propter innocentiam autem meam [Ms. tac. meam] suscepisti me : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum : fiat, fiat.

PSALMUS XLI.

IN FINEM, INTELLECTUS FILII CORE.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te, Deus.

Sitivit anima mea ad Deum ✠ fortem : vivum : quando veniam, et ✠ apparebo ante faciem Dei ?

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte : dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?

Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam : quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.

In voce exsultationis, et confessionis, sonus epulantis².

Quare tristis es, anima mea ? Et ✠ quare : conturbas me ?

Spera in Deo, quoniam ✠ adhuc : confitebor illi : salutare vultus mei ✠ et : Deus meus.

Ad me ipsum anima mea conturbata est : propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermonim a monte modico.

Abyssus ✠ ad : abyssum invocat : in voce cataractarum tuarum.

Omnia excelsa tua et fluctus tui, super me transierunt.

In die mandavit Dominus misericordiam suam : et nocte canticum ejus.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, INTELLECTUS FILII CORE [Ms. INTELLECTUS FILII CORE PSALMUS].

Sicut [Ms. Quemadmodum] cervus desiderat ad fontes aquarum : ita desiderat anima mea ad te, Deus.

Sitivit anima mea ad Deum vivum : quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ?

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes [Ms. panis] die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?

Hæc recordatus [Ms. memoratus] sum, et effudi in [Ms. super] me animam meam : quoniam ingrediari in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.

In voce exsultationis, et confessionis³ sonus epulantis.

Quare tristis est, anima mea ? Et quare conturbas me ?

Spera in Deo [Ms. Dominum], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.

A me ipso anima mea turbata est : propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis, et Hermonis [Ms. Hermoni] a monte modico.

Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum⁴ : omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt.

In die mandavit Dominus misericordiam suam : et nocte declaravit.

1. Hic minus bene Palatinus ms. voces *et usque* prætermittit.

2. Ms. idem, secundis tamen curis, *parebo*.

3. Hic idem ms. subjungit *diapsalma*.

4. Sine obelo, qui neque in Alexandrini codicis nupera editione additur, habet et Palatinus ms. qui et infra legit *Ermonim de monte, etc.*

5. Prætermissa *ad* præpositione, vocem *abyssum*, quæ subsequitur, asterisco illustrant Palatinus ms.

et Carus. Est autem in Hebræo לִּפְנֵי, quam præpositionem ἐπι reddiderunt Græci interpretes, atque ipsi καλῶν verbo jungentes, verterunt ἐπικαλεῖται.

6. Legit ex Augustino Veronens. ms. *soni festivitatem celebrantis* : atque infra, *ad me ipsum pro a me ipso*.

7. Veronens. ms. *omnes suspensiones tuæ* : paulo concinnius apud Augustinum *suspensiones*.

Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo : Susceptor meus¹ → es. :

Quare oblitus es mei? Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Dum confringuntur ossa mea : exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei.

Dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam ✠ adhuc : confitebor illi : salutare vultus mei ✠ et : Deus meus.

Apud me oratio Deo vitæ meæ ; dicam Deo [Ms. add. meo] : Susceptor meus es.

Quare^a me oblitus es? Et quare me repulisti? Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Dum confringuntur omnia ossa mea, exprobraverunt me qui tribulant me : dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus?

Quare tristis es, anima? Et quare conturbas me?

Spera in Deo [Ms. Dominum], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei et Deus meus.

PSALMUS XLII.

→ PSALMUS DAVID.

Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso erue me.

Quia tu → es² : Deus fortitudo mea, quare me repulisti? Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

**Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.*

Et introibo ad altare Dei : ad Deum qui lætificat juventutem meam.

Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus : quare tristis es, anima mea et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam ✠ adhuc : confitebor illi : salutare vultus mei, ✠ et : Deus meus.

PSALMUS DAVID.

Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso eripe [Ms. libera] me.

Quia tu es Deus meus et fortitudo mea, quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

Introibo ad altare Dei ; ad Deum qui lætificat juventutem meam.

*Confitebor tibi in cithara, Deus * Deus meus : quare tristis es, anima mea? Et quare conturbas me?*

Spera in Deo [Ms. Domino], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus.

PSALMUS XLIII.

IN FINEM, FILIIS CORE, → AD : INTELLECTUM.

Deus, auribus nostris audivimus : patres nostri annuntiaverunt nobis

1. Hunc quoque obelum, et subsequenti versu et copulam Palatinus ms. prætermittit : male utrumque;

2. Sine obelo Palatinus ms. legit.

3. Hic vero idem ms. præpositionem verbi *emitte*, tum sequentis versus priorem voculam *et*, obelis confodit : → E : mitte lucem, etc. → Et introibo, etc.

4. Rectius *mei* præferunt iidem libri : et *ut quid me repulisti*, et *ut quid tristis*. Tum Veronens. voci *inimicus* addit *meus*, quod e Latinis unum sclo

IN FINEM, FILIIS CORE, AD INTELLECTUM.

Deus, auribus nostris audivimus : [Ms. tac. et] patres nostri annuntiaverunt nobis.

Cassiodorum addidisse. Cætera de more cum Augustino, *dum confringit* (al. *confringet*) *ossa mea, exprobraverunt mihi* : et *dum dicunt mihi, etc.*

5. Constanter pro *quare* hic atque infra Veronensis liber atque Augustinus habent *ut quid*. Porro in fine versiculi voce *inimicus*, addit Veronens. *meus*, ut ad geminum huic locum proxime notatum est : tum et verbo *adduxerunt*, pro quo *perdixerunt* legit cum Augustino, addit quoque *me* : denique *et introibo, etc.*

Opus quod operatus es in diebus eorum, +¹ et : in diebus antiquis.

Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos : afflixisti populos, et expulisti eos.

Nec enim in gladio suo possederunt terram : brachium eorum non salvavit eos.

Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam complacuisti + in : eis.

Tu es ipse rex meus + et : Deus meus, : qui mandas salutes Jacob.

In te inimicos nostros ventilabimus² cornu : + et : in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvabit me.

Salvastis enim nos de affligentibus nos : et odientes nos confudisti.

In Deo laudabimur tota die : et + in : nomine tuo confitebimur in sæculum. DIAPSALMA.

Nunc autem repulisti et confudisti nos : et non egredieris +³ Deus : in virtutibus nostris!

Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros : et qui oderunt nos diripiebant sibi.

Dedisti nos tanquam oves escarum : et in gentibus dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris : subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro.

Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in populis.

Tota die verecundia mea contra me + est, : et confusio faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te : et inique non egimus in testamento tuo.

+ Et : non recessit retro cor nostrum : et declinasti semitas nostras a via tua.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis : et cooperuit nos umbra mortis.

Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.

Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos⁴, afflixisti populos, et expulisti eos.

Non enim in gladio suo possederunt terram : et brachium eorum non salvavit eos.

Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam complacuit tibi in illis.

Tu es ipsi rex meus et Deus meus : qui mandas salutem Jacob.

In te inimicos nostros ventilabimus : et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.

Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvavit me.

⁵ Libegasti enim nos ex affligentibus nos : et eos qui nos oderunt confudisti.

In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula. DIAPSALMA.

Nunc autem repulisti et confudisti nos : et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris!

Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris, et eos [Ms. tac. eos] qui nos oderunt, diripiebant sibi.

Dedisti nos tanquam oves escarum : et in gentibus [Ms. nationibus] dispersisti nos.

Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in⁶ commutationibus eorum

Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt.

Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in plebibus.

Tota die verecundia mea contra me est : et confusio vultus mei operuit me.

A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non sumus te : et inique non egimus in testamento tuo, et non recessit retro cor nostrum.

Et declinasti semitas nostras a [Ms. de] via tua quoniam humiliasti nos in loco afflictionis [Ms. infirmitatis], et operuit nos umbra mortis.

1. Tum obelum, cum ipsam et copulam Palatin. ms. prætermittit.

2. Cum Palatin. ms. Carus, haud tamen bene, *ventilabimus + cornu et in nomine, etc.*

3. Nec veru, nec nomen *Deus*, in Palat. ms. hic habetur.

4. Unice cum Augustino Veronens. ms. *infirmasti pro afflixisti* : tum, *hæreditate possederunt terram,*

et salvos fecit, pro salvavit : denique *complacuisti in eis pro complacuit tibi, etc.*

5. Cum solo Augustino continenter Veronens. liber, *salvos enim fecisti.*

6. Iidem libri, *in jubilationibus* : tum *subsannationem et derisum his qui, etc.* atque iterum, *in nationibus pro gentibus*, ut et paulo superius : denique *in populis, pro in plebibus.*

Si obliti sumus nomen Dei nostri : et → si : expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nonne Deus requiret ista ? Ipse enim novit abscondita cordis.

Quoniam propter te mortificamur tota die : aestimati sumus sicut oves occisionis.

Exsurge, quare obdormis, Domine? ¹ Exsurge → et : ne repellas in finem.

Quare faciem tuam avertis? Oblivisceris inopiam² nostram, et tribulationis nostram.

Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra : conglutinatus est → ³ in : terra venter noster.

Exsurge → Domine : adjuva nos : et redime nos propter nomen tuum.

Si obliti sumus nomen Dei [Ms. Domini] nostri; et si expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nonne Deus requiret ista? Ipse enim novit occulta cordis.

Quoniam propter te morte⁷ afficimur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis.

Exsurge, quare obdormis, Domine? Exsurge, et ne repellas in finem.

Quare faciem tuam avertis? Oblivisceris inopiam nostram et tribulationem nostram?

Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra : adhæsit [Ms. hæsit] in terra venter noster.

Exsurge, Domine, adjuva nos : et libera [Ms. redime] nos propter nomen tuum.

PSALMUS XLIV.

IN FINEM, PRO IIS QUI ⁴ COMMUTABUNTUR, FILIIS CORE, AD INTELLECTUM, CANTICUM PRO DILECTO.

Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi.

Lingua mea calamus scribæ, velociter⁵ → scribentis. :

Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit te Deus in æternum.

Accingere gladio tuo super femur → tuum : potentissime.

Specie tua et pulchritudine tua, ⁶ intende, prospere procede → et : regna.

Propter veritatem, et mansuetudinem, → et : justitiam : et : deducet te mirabiliter dextera tua.

IN FINEM, PRO HIS QUI [Ms. QUÆ] COMMUTABUNTUR FILIIS CORE, AD [Ms. IN] INTELLECTUM, CANTICUM [Ms. tac. CANTICUM] PRO DILECTO.

Eructavit cor meum verbum bonum : dico ego opera mea regi.

Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.

Speciosus forma præ filiis hominum ; diffusa est gratia in labiis tuis.

Propterea benedixit te Deus in æternum : accingere gladio tuo [Ms. gladium tuum] circa femur, potentissime.

Specie⁶ tua et pulchritudine tua, intende, et prospere procede, et regna.

Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam : et deducet [Ms. deducat] te mirabiliter dextera tua.

1. Præpositionem verbi *exsurge*, de more idem ms. jugulat : subjungit præterea huic versiculo *diapsalma*.

2. Prius istud pronomen *nostram*, Carus et Palatin. ms. obelotant.

3. Voci $\Psi\text{-}\text{N}^{\text{b}}$, quæ in Hebr. est, ipsa includitur præpositio *in*, quam adeo malim ab obelo eximi. Martianeus sequentis verbi *exsurge*, præpositionem, quam nunquam antea hoc psalmo, jugulaverat. Peccat vero magis Palatin. ms. qui subsequentem proxime obelum prætermittit.

4. In epistola ad Principiam virginem, *filiorum Chore, intelligentiæ canticum pro dilecto*. MARR.

5. Neque hic obelum Palat. ms. prænotat.

6. Palatinus ms. *et intende* : ubi *et prospera* sequior manus rescripsit.

7. Uno verbo *mortificamur* pro *morte afficimur*, iidem libri habent : tum *deputavi sumus velut oves, etc.* subsequenti autem versu unus Veronensis *dormis* pro *obdormis* : *et ne repellas nos in finem*, ubi nos pronomen solus dicitur Cassiodorus e Latinis addidisse.

8. Quarto pro sexto casu *speciem, etc.* fert Veronens. ms. qui passim obvius error est in antiquis, libris, ut alibi diximus : tum habet *et intende, et prospere, etc.* quas copulas ipse etiam Augustinus geminat.

Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent: in corda inimicorum regis.

Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis: +¹ ex: quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.

Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato: + circumdata² varietate.:

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam: et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

Sagittæ tuæ acutæ³, potentissime, populi sub te cadent in⁴ corde inimicorum regis.

Sedes tua Deus in sæculum sæculi [Ms. sæcula sæculorum]: virga⁵ recta est, virga regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a gradibus eburneis: ex quibus te delectaverunt filiæ regum in honore tuo.

Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato: circumamicta⁷ varietatibus.

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

1. Præstaret hoc eximi obelo *ex* præpositionem, quæ et in Hebræo יָצָא resonat. Deletur vero *te* pronomen, quod sequitur, in Palatino ms.

2. Minus bene in eodem ms. hic finalia puncta apponuntur, tum *diapsalma* in fine additur.

3. Additum est hoc nomen, *potentissime*, de superiori versiculo, in quo legitur: *Accingere gladio tuo, etc.* Consule epist. Hieron. toties recantatam. MART.

— In Veronensi ms. *potentissimæ*, quemadmodum ab ipso lectum Augustino, ex ejus interpretatione perspicuum est. Et est tamen hæc diversa multum a Græco δουράε lectio, sed Augustinum, etiam cum minus recte habet, codex Veronensis describit.

4. Habet Veronens. ms. *in conspectu*, pro *in corde*, et quod mireris magis, in adversa quoque Græca Latinis litteris columna *enopion* coherenter legit, pro ἐν καρδίᾳ *in corde*, quemadmodum libri quot scio omnes, atque omnium linguarum præferunt. Neque adeo hinc licet pro veteri Latina versione argumentum sumere, cum neque aliquod sit Græcum exemplar, quod ἐνώπιον legat. Malim ego hunc glossatoris putare ausum. Ad hæc scias, prima quidem manu *enopion* in nostro codice scriptum fuisse, sed statim alia, æque ut videtur antiqua, litteris *epion* transversa lineola inductis, et obelo ad libri oram annotato jugulatis, suprascriptum *cardia*, quæ, ut diximus, Græcorum omnium exemplarium lectio est.

5. Pro *recta est*, in Veronens. ms. *æquitatis* dicitur, penes Augustinum *directionis*: tum pari consensu uterque, *oleo exultationis præ participibus tuis*, tamenetsi Augustini editio *suis* præferat.

6. Antiquior lectio vulgo putatur fuisse *a gradibus*, quod ipsum erat vitium Latinorum quorundam codicum ante Hieronymum. Ac factum volunt librarium errore ob tantam vocum *gravibus* et *gradibus* similitudinem inter se, ut hæc, quæ melius aptari videbatur contextui, pro illa substitueretur in aliis Latinis libris. Hanc translaticiam opinionem Veronensis quoque psalterii edior arripuit. Ego multo aliter sentio, ac non ex Latina perquam simili scriptura variantem lectionem exortiam velim, sed a varia, quam statim docebo, Græci codicis lectione variam quoque in Latino interpretationem fluxisse, atque adeo neutram librario mendo laborare. Una quidem est Græcorum exemplarium, eaque germana lectio ἀπὸ βάρων, *a domibus*, ex vernaculo Palæstinis vocabulo, βάραι, quod *magnam domum* significat: atque ita ipsi etiam legerunt, qui *a gravibus* interpretati sunt, tantum a βάραις, quod est *grave*, deduxerunt. At qui *a gradibus* vertunt, eos dico, una litterula mutata, βάρων, pro βάρων legisse, atque ea ratione satis bene ex Græco interpretatos, non Latinorum vocum deceptos similitudine. Si nulla nunc Græca exemplaria lectionem eam proferunt, hoc nimirum in causa est, quod a Latino interprete lecta ad eum modum, non et perscripta a Græcis amanuensibus fuerit. Re autem ipsa cum idem nomen infra sub aliis casibus occurrit, puta psalmo XLVII, versu penultimo, τὰς βάραις, qui *gradus* interpretantur ut plerique faciunt, perspicuum est, eam vocem pro hac alia *graves*, non accepisse: tum quia major inter utramque vocem dissimilitudo intercedit, quam quæ fraudi esse possit: tum maxime quia nemo est interpretum, qui eo loci *graves* transtulerit. Manifestum ergo est, quam quod maxime, legisse eos ibi τὰς βάραις, pro τὰς βάραις, atque adeo etiam hic loci atque inferius, ubi *a gradibus*, pro *a gravibus* scribunt, non a Latinorum codicum errore, sed a Græca sui exemplaris sive lectione, sive emendatione accepisse. Errare autem oppido illos, qui eos libros errare putant. Videsis modo quæ ad epistol. 65, ad Principiam, docuimus not. a Veronensis liber atque Augustinus *a domibus* legunt.

7. Hic atque infra. ubi locus iste recurrit, in Veronensi ms. *variegata* legitur, pro *varietate*, Græco περιουσιμένη pressius.

Et concupiscet rex decorem tuum : quoniam ipse → est ; Dominus → Deus ; tuus, ✠ et adorabunt eum.

Et : filiæ Tyri in muneribus : vultum tuum deprecabuntur →¹ omnes ; divites plebis.

Omnis gloria → ejus ; filiæ regis ab intus : in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.

Adducentur regi virgines post eam : proximæ ejus afferentur tibi.

Afferentur in lætitia et exultatione : adducentur in templum regis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

Memores² erunt nominis tui, in omni generatione et generationem.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum : et in sæculum → sæculi. :

Quoniam concupivit rex speciem tuam : quia ipse est Dominus [*Ms. tac. Dominus*] Deus tuus, et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus.

Vultum tuum deprecabuntur⁴ omnes divites plebis ; omnis gloria ejus filiæ regum ab intus.

In fimbriis aureis circumamicta varietate.

Adducentur regi virgines post eam ; proximæ ejus afferentur tibi in lætitia et exultatione, adducentur in templum regis.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

Memores erunt nominis tui⁵, Domine, in omni generatione et progenie.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi.

PSALMUS XLV.

IN FINEM, FILIIS CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS.

Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra : et transferentur montes in cor maris.

Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum : conturbati sunt montes in fortitudine ejus. ³ DIAPSALMA.

Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.

Deus in medio ejus non commovebitur : adjuvabit eam Deus mane diluculo.

Conturbatæ sunt gentes, → et ; inclinata sunt regna, dedit vocem suam, mota est terra.

Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. DIAPSALMA.

⁶ IN FINEM, FILIIS CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS.

Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

Propterea non timebimus⁷ dum turbabitur terra : et transferentur montes in cor [*Ms. corde*] maris.

Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ ejus : conturbati sunt montes in fortitudine ejus. DIAPSALMA.

Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, sanctificavit tabernaculum suum Altissimus ; Deus in medio ejus non commovebitur.

Adjuvabit eam Deus vultu suo : conturbatæ sunt gentes, et [*Ms. tac. et*] inclinata sunt regna, dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.

Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. DIAPSALMA.

1. Vocem *omnes*, ipsumque adeo obelum rectius idem ms. prætermittit. Ille etiam, quo mox prænotatur pronomen *ejus*, omitti poterat, satis enim illud in voce וְרַהֲ כֹ resonat. Rursum vero in Palatino ms. pro *varietatibus* repositum secunda manu est *varietate*.

2. Atque hoc sane verius Palatinus ms. præfert : *Memor ero, pro memores erunt*. Hebraice אֲזַכִּירָה.

3. Quod hic tacet in Palatino ms. *diapsalma*, post subsequentem versum apponitur. Atque ita quod inferius est, post alium versum apponatur. Ultimatum prorsus tacet.

4. Tacet hic cum plerisque aliis Veronens. ms.

vocem *omnes* : mox autem unice cum Augustino, *filiæ regis intrinsecus*, pro *filiæ regum ab intus* legit. Paulo etiam post, *afferentur regi*, pro *adducentur*, etc. eoque geminato verbo, *afferentur tibi, in lætitia, etc.*

5. Iterum hic nomen *Domine* tacent iidem libri, leguntque præterea *et generatione*, pro *progenie*.

6. Titulus idem est penes Augustinum et in Veronensi codice, *in finem pro filiis Core, pro occultis, psalmus, etc.*

7. Librarii mendo *timebitis* in eodem ms. legitur. Cætera cum Augustino, *cum conturbabitur terra, etc.*

Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terræ.

Arcum conteret, et confringet arma: + et scuta comburet igni.

Vacate et videte, quoniam ego + sum: Deus, exaltabor in gentibus, + et: exaltabor in terra.

Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Jacob. ❖ DIAPSALMA.

Venite, et videte opera Domini: quæ posuit prodigia super terram.

Auferens bella usque ad fines terræ: arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni.

Vacate et videte, quoniam ego sum Deus [Ms. Dominus], exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.

Dominus [Ms. Deus] virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Jacob.

PSALMUS XLVI.

IN FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS.

Omnes gentes, plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis.

Quoniam Dominus excelsus terribilis: rex magnus super omnem terram.

Subjecit populos nobis: et gentes sub pedibus nostris.

Elegit nobis hæreditatem suam: speciem Jacob, quam dilexit. DIAPSALMA.

Ascendit Deus in jubilo: Dominus in voce tubæ.

Psallite Deo + nostro: psallite: psallite regi nostro, psallite.

Quoniam rex omnis terræ Deus: psallite sapienter.

Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.

IN FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS.

Omnes gontes, plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis.

Quoniam Deus summus terribilis; et rex magnus super omnes deos.

Subjecit populos nobis: et gentes sub pedibus nostris.

Elegit nos in hæreditatem sibi: speciem Jacob, quam dilexit. DIAPSALMA.

Ascendit Deus in jubilatione: et [Ms. tac. et] Dominus in voce tubæ.

Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite.

Quoniam rex omnis terræ, Deus: psallite sapienter.

Regnavit Dominus super omnes gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

Principes populi convenerunt cum Deo Abraham quoniam dii fortes terræ nimium elevati sunt.

PSALMUS XLVII.

² CANTICUM PSALMI FILIIS CORE, + SECUNDA SABBATI. :

Magnus Dominus, et laudabilis nimis: in civitate Dei nostri, + in: monte sancto ejus.

PSALMUS CANTICI, FILIIS CORE, SECUNDA SABBATI

Magnus Dominus, et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.

1. Obelum hunc idem ms. prætermittit: male.
2. Carus cum Palatino ms. præfert, *psalmus cantici filii, etc.*
3. Præpositionem *in*, quam neque Hebræus textus addit, nos ope codicis Palatini obelo prænotavimus.
4. Inscribitur in Veronensi codice, *filiis Core, psalmus ipsi David*: quæ postrema verba Augustini quoque addit.
5. Idem cum plerisque aliis libris, *quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram*. Scripserat deinde Veronensis antiquarius,

at nunc est *subjecit populos*, cum vero ad hanc vocem in exemplaris sui albo annotatum esset *plebes* (scilicet ex Augustino) hanc quoque temere subjungit in textu.

6. Iterum fidem libri, *elegit nobis hæreditatem suam*. Infra Veronensis unice cum Augustino, *psallite intelligenter, pro sapienter: tum principes populorum: et in fine, valde elevati sunt, pro nimium, etc.*

7. *Valde* rursus pro *nimis*, de more cum Augustino Veronensis ms. præfert.

Fundatur exsultatione universæ terræ mons Sion : latera aquilonis, civitas regis magni.

Deus in domibus ejus cognoscetur ; cum suscipiet eam.

Quoniam ecce¹ reges congregati sunt : conveniunt in unum.

Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt : tremor apprehendit eos.

Ibi dolores ut parturientis : in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum. DIAPSALMA.

Suscipimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui.

Secundum nomen tuum, Deus, sic ⁊² et : laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua.

Læletur mons Sion, ⁊ et : exsultent filie Judæ, propter judicia tua ⁊ Domine. :

Circumdate Sion, et complectimini eam : narrate in turribus ejus.

Ponite corda vestra in virtute ejus ⁊ et : distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.

Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum ⁊ sæculi : ipse reget nos in sæcula.

Dilatans exsultationes universæ terræ mons Sion : latera aquilonis, civitas regis magni.

Deus in³ gradibus ejus dignoscetur : dum suscipiet eam.

Quoniam ecco reges congregati sunt, et convenerunt in unum.

Ipsi videntes tunc admirati sunt, conturbati sunt, et commoti sunt : tremor apprehendit eos.

Ibi dolores sicut parturientis⁴ : in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

Sicut audivimus, ita⁵ et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum. DIAPSALMA.

Suscipimus Deus misericordiam tuam⁶, in medio templi tui.

Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua.

Læletur mons Sion, et exsultent filie Judæ, propter judicia tua, Domine.

Circumdate Sion et complectimini eam, narrate in turribus ejus : ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite gratias⁷ ejus, ut enarretis in progenie altera.

Quoniam hic est Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi, et [Ms. tac. et] ipse reget nos in sæcula.

PSALMUS XLVIII.

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS.

Audite hæc, omnes gentes : auribus percipite omnes qui habitatis orbem.

1. In utroque psalterio, Romano ac Gallicano, legebatur, *regis terræ congregati sunt*. Quod certe non permittitur iis qui opera Hieronymi restituenda susceperunt : nam quis patiat in ejus libris adhuc legi, quæ de medio tulisse se profitetur. *Quadragesimo septimo psalmo*, inquit, *quoniam ecce reges congregati sunt : pro quo in Græco legisse vos dicitis : Quoniam ecce reges ejus congregati sunt. Quod superfluum esse, ipse lectionis textus ostendit, et in veteribus codicibus Latinorum scriptum erat, reges terræ, quod non tulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur*. Hæc ille in sua epist. sexcenties laudata. MART.

2. Hoc prætermissio obelo, alterum, qui subsequitur, asterisco mutat. ms. Palatinus : neutrum bene.

3. Videsis quæ supra ad geminum huic locum psal. XLIV, annotavimus. Hic tamen iidem cum plerisque libris habent, *in domibus ejus cognoscetur* (al. *cognoscetur*) *cum suscipiet, etc.* tum unice cum Augustino, *reges terræ collecti sunt* (tametsi illud terræ, testatur Hieronymus epist. ad Sunniam, in veteribus codicibus Latinorum scriptum fuisse,

IN FINEM, FILIIS CORE, PSALMUS.

Audite hæc, omnes gentes : auribus percipite [Ms. add. omnes] qui habitatis orbem.

quod, inquit, nos tulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur), denique *videntes ita admirati pro tunc, etc.*

4. Augustinus, *in spiritu violento conterens, etc.* quemadmodum et Veronensis ms. præfert, excepto, quod librarii errore, in præpositio reticetur, et *violenti* legitur. Inferius quoque pari consensu, *in medio populi sui, pro templi* iidem legunt, qua de re edito Hieronymum laudata modo ad Sunniam epistola.

5. Superfluum est legere illud, et juxta Hieronymum in epist. ad eruditos Getas. Quod etiam non legitur in Romano psalterio ms. Sorbonico. Habetur tamen in ms. Carnutensi, ac in edito Cari, quos secuti sumus. MART.

6. Carnutense ms. psalterium juxta Græcum, id est, Romanum, *in templo sancto tuo*. MART.

7. Hoc sane mendosum verbum est pro *gradus*, quemadmodum cum plerisque aliis liber Veronensis præfert. Abludit vero Augustinus, qui *domos* legit in Græco est τὰς βάρεις, de quo supra diximus ad psalmum XLIV, quæ videsis, atque huc refer.

Quique terrigenæ, et filii hominum : ¹ simul in unum dives et pauper.

Os meum loquetur sapientiam : et meditatio cordis mei prudentiam.

Inclinabo in parabolam aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

Cur timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Qui confidunt in virtute sua : et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.

Frater ² non redimit, redimet homo? Non dabit Deo placationem suam.

Et pretium redemptionis animæ suæ : et laborabit in æternum, et vivet * adhuc : in finem.

Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes : simul insipiens et stultus peribunt.

Et relinquent alienis divitias suas, ³ + et : sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Tabernacula eorum in progenie et progenie ; vocaverunt nomina sua ⁴ in terris + suis. :

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis + insipientibus : et similis factus est + illis. :

Hæc via illorum scandalum ⁵ ipsis : et postea in ore suo complacibunt. DIAPSALMA.

Sicut oves in inferno positi sunt : mors depascet eos.

Et dominabuntur eorum justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

Quique terrigenæ, et filii hominum : simul in unum dives et pauper.

Os meum loquetur sapientiam : et meditatio cordis mei ⁶ prudentiam.

Inclinabo ad [Ms. in] similitudinem aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

Ut quid ⁷ timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdedit me.

Qui confidunt in virtute sua : quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur.

Frater non redimit [Ms. redimet], redimet homo : non dabit Deo placationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ ; laboravit in æternum, et vivet in finem.

Quoniam non videbit interitum : cum viderit sapientes morientes : simul ⁸ insipiens et stultus peribunt.

Et relinquent alienis divitias suas : et sepulcra eorum domus eorum in æternum.

Tabernacula eorum in omni generatione et progenie : invocabunt nomina eorum in terris ipsorum.

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

Hæc via eorum scandalum ipsis : et postea in ore suo benedicent. DIAPSALMA.

Sicut oves in inferno ⁹ positi sunt : et mors depascet eos.

Et obtinebunt eos justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

1. Rectius in Palatino ms. *simul*, quod neque in Græco est, tacet.

2. In futuro idem ms. *non redimet*.

3. Perperam hic asteriscum pro obelo idem ms. substituit.

4. Atque hic male idem ms. in præpositionem obelo prænotat, non vocem *suis*.

5. Delevit sequior manus in eodem codice pronomen *ipsis*, tum reposuit absolute *placebunt*. Mox præpositionem verbi *depascet*, de more idem ms. veru jugulat.

6. Veronensis ms. *intellectum*, et quod idem est, Augustinus, *intelligentiam*. Ipsum quod in Græco est, nomen *ὀνείων* utrumque adamussim significat. Fucum igitur lectori fecerit, qui harum differentiam lectionum velit expendere ad orientales linguas, Chaldæum paraphrasten, versiones Syram, atque Æthiopicam, etc. multo autem magis, si ab horum

textuum versione Latina, non ab ipsis quas laudat, primigeniis linguis id repetat. Usuvenit vero hoc ferme unum in ea Veronensis psalterii editione.

7. Idem ms. *metuam in die malo, tum circumdabit me* : præterea, *et in abundantia*, pro, *quique in etc.* ex Augustino, ex quo item uno, *non dabit Deo depropitiationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ, et laboravit, etc.*

8. Rursum unice cum Augustino *simul imprudens et insipiens*, et mox, *tabernacula eorum in generatione et generatione*, denique infra, *jumentis insensatis pro insipientibus, etc.*

9. Duo iidem libri, Augustinus et Veronensis ms. *positi sunt, et mors pastor est eis. Dominabuntur eis recti mane* : tum, *a gloria eorum*, absque præcedenti et copula, et quæ subsequuntur, verbis *expulsi sunt*, quæ tamen sequior manus in Veronensi cod. addere voluit.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum¹ acceperit me. DIAPSALMA.

Ne timueris, cum dives fuerit homo : -+ et ; cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

Quoniam cum interierit, non sumet omnia : neque descendet cum eo gloria ejus.

Quia neque in vita ipsius benedicetur : confitebitur tibi cum benefeceris ei.

Introibit usque in progenies patrum suorum² : usque in æternum non videbit lumen.

Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis -+ insipientibus, ; et similis factus est -+ illis. :

Verumtamen Deus liberabit [Ms. redimet] animam meam de manu inferi dum [Ms. inferi cum] acceperit me. DIAPSALMA.

Ne timueris cum dives factus fuerit homo : et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

Quoniam non cum morietur accipiet hæc [Ms. tac. hæc] omnia : neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.

Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur : et [Ms. tac. et] confitebitur tibi dum [Ms. cum] benefeceris ei.

Et introibit usque in progenies patrum⁴ suorum : et usque in æternum non videbit lumen.

Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientis, et similis factus est illis.

PSALMUS XLIX.

PSALMUS ASAPH.

Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram.

A solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris -+ ejus. :

Deus manifeste veniet ; Deus noster, et non silebit.

Ignis in conspectu ejus exardescet : et in circuitu ejus tempestas valida.

Advocabit³ cælum desursum, et terram discernere populum suum.

Congregate illi sanctos ejus : qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.

Et annuntiabunt cæli justitiam ejus : quoniam Deus judex est. DIAPSALMA.

Audi, populus meus : et loquar, Israel, et testificabor tibi : Deus Deus tuus ego sum.

Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

PSALMUS ASAPH [Ms. IPSI DAVID].

Deus deorum Dominus locutus est : et vocavit terram.

A solis ortu usque ad occasum : ex Sion species decoris ejus.

Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit.

Ignis in conspectu ejus ardebit : et in circuitu ejus tempestas valida.

Advocabit cælum sursum et terram ; ut discerneret [Ms. discernere] populum suum.

Congregate illi⁵ sanctos ejus : qui ordinaverunt testamentum ejus, super sacrificia.

Annuntiaverunt cæli justitiam ejus : quoniam Deus judex est. DIAPSALMA.

Audi, populus meus, et loquar, Israel, et testificabor tibi, quoniam Deus Deus tuus ego sum.

Non super sacrificia tua arguam te : holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

1. Huc refer, quem et Martian. laudat Hieronymi locum ex epist. ad Sunniam et Fretelam : *In eodem, de manu inferi cum liberaverit me, pro quo in Græco legisse vos dicitis, cum acceperit me, quod quidem et nos ita de LXX vertimus ; et miror a quo in vestro codice depravatam sit.* Subsequenti versu ad Palatini ms. fidem et copulam obelo prænotavimus ; neque enim in Hebræo ipso textu resonat.

2. Hic quoque ex Palatini ms. auctoritate, et copulam, quæ neque in Hebræo est, neque in Græco, expunximus.

3. De more præpositionem *ad* obelo prænotat Palatinus ms. legitque *advocavit*, pro *advocabit*, quod veteris pronuntiationis est vitium.

4. In Veronensi ms. *patrum ejus*, quæ subsequitur, et copula prætermittitur : tum juxta Augustinum, *comparatus jumentis insensatis, etc.*

5. Duo quæ maxime inter se consentiunt psalteria, Augustinianum et Veronense, *congregate illi justos ejus, qui disponunt, etc. tum annuntiabunt cæli.* Vitiose autem ex librarii oscitantia Veronens. paulo post, *audi populum ejus, pro populus meus* habet.

Non accipiam de domo tua vitulos : neque de gregibus tuis hircos.

Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus + et : boves.

Cognovi omnia volatilia cæli : et pulchritudo agri mecum est.

Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis +¹ terræ : et plenitudo ejus.

Nunquid manducabo carnes taurorum? Aut sanguinem hircorum potabo?

Immola Deo + sacrificium : laudis : et redde Altissimo vota tua.

² *Et : invoca me in die tribulationis : + et eruam te, et honorificabis me. DIAPSALEMA.*

Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? Et assumis testamentum meum per os tuum?

Tu vero odisti disciplinam : et projecisti sermones meos retrorsum.

Si videbas furem, currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam + ponebas. :

Os tuum abundavit malitia : et lingua tua concinnabat dolos.

Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum : hæc fecisti, et tacui.

Existimasti inique quod ero tui similis : arguam te, et statuam contra faciem tuam.

Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum : ne quando rapiat, et non sit qui eripiat.

Non accipiam de domo tua vitulos : neque de gregibus tuis hircos.

Quoniam meæ sunt omnes³ feræ silvarum, jumenta in montibus et boves.

Cognovi omnia volatilia cæli ; et species agri mecum est.

Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.

Nunquid manducabo carnes taurorum? Aut sanguinem hircorum potabo?

Immola Deo sacrificium laudis : et redde Altissimo⁴ vota tua.

Invoca me in die tribulationis tuæ : et eripiam te, et magnificabis me. DIAPSALEMA.

Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? Et assumis testamentum meum per os tuum?

Tu vero odisti⁵ disciplinam : et projecisti sermones meos post te.

Si videbas furem, simul currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam ponebas.

Os tuum abundavit nequitia : et lingua tua concinnavit dolum.

Sedens⁶ adversum fratrem tuum detrahebas : et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.

Hæc fecisti, et tacui : existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis.

Arguam te, et statuam⁷ illam contra faciem tuam : intelligite hæc omnes qui obliviscimini Dominum, nequando rapiat, et non sit qui eripiat.

1. Superius, nec uno in loco observamus, quod in Hebraico est nomen לִבָּי , non absolute orbem, sed terræ orbem significare, ac posse adeo obelum jure prætermitti.

2. Asteriscum Palatinus ms. omittit, haud tamen bene.

3. Eadem psalteria, omnes bestię silvarum, pecora in montibus, etc.

4. Preces tuas August. et Veron. mss. pro vota tua habent. Tum : *Et invoca me in die tribulationis, et eximam te, et glorificabis me : et ut quid pro quare.*

5. In iisdem unice libris, odisti eruditionem : et mox : *Si videbas furem, concurrebas ei : et : Os tuum abundavit malitia, et lingua tua amplexa est dolositatem.* Paulo infra, suspicatus es, pro existimasti.

6. Vitium translationis hujusmodi Latinæ redarguit Hieronymus his verbis : *Putatis, inquit, non*

bene versum, quia diximus, adversus fratrem tuum loquebaris, et debuisse nos dicere, adversus fratrem tuum detrahebas. Quod vitiosum esse, et in nostra lingua non stare, etiam stultis patet.... non possumus dicere, adversus fratrem tuum detrahebas ; sed, de fratre tuo detrahebas, etc. MART.

7. Malim utique legi illa, quemadmodum Germanense et Carnutense psalteria præferunt. Auctor quoque brevii in psalmos sub Hieronymi nomine : *Et statuam illa contra faciem tuam. Ut sic confusus damneris in morte perpetua, hoc est, per illa mandata, quæ non custodisti, vel tua peccata, vel aliorum, quæ post te reliquisti.* Hinc et Græci aliquot codices verbis κατὰ πρόσωπόν σου addunt, τῆς ἀμαρτίας σου , peccata tua : quam lectionem veteres quoque tractatores e Græcis secuti sunt. Veronense autem cum Augustiniano psalterio aliter legunt, *statuam te ante faciem, etc.* tum voce omnes prætermissa, plus habent sicut leo post verbum *rapiat.* Denique *glorificabit, pro honorificabit, et ibi via est, in qua ostendam, etc.*

*Sacrificium laudis honorificabit me : et illic iter¹
quo ostendam illi salutare Dei.*

*Sacrificium laudis honorificabit me : et illic
iter est, in quo ostendam illi salutare Dei.*

PSALMUS L.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, CUM VENIT AD EUM
NATHAN PROPHETA, QUANDO INTRAVIT AD BETH-
SABEE.

IN FINEM, PSALMUS DADID [*Ms. IPSI DAVID*], CUM
VENIT AD EUM NATHAN PROPHETA, CUM [*Ms. QUIA*]
INTRAVIT AD BERSABEE.

*Miserere mei, Deus, secundum + magnam :
misericordiam tuam.*

*Miserere mei, Dens [*Ms. tac. Deus*], secundum
magnam misericordiam tuam.*

*+ Et : secundum multitudinem miserationum
tuarum, dele iniquitatem meam.*

*Et secundum multitudinem miserationum
tuarum, dele iniquitatem meam [*Ms. iniquitates
meas*].*

*Amplius lava me ab iniquitate mea : et a peccato
meo munda me.*

*Amplius² lava me ab injustitia mea : et a de-
licto meo munda me.*

*Quoniam iniquitatem meam ego cognosco : et
peccatum meum contra me est semper.*

*Quoniam iniquitatem meam ego agnosco : et
delictum meum coram me est semper.*

*Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut
justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judi-
caris.*

*Tibi soli peccavi, et malum coram te feci ; ut
justificeris in sermonibus tuis, et vincas dum
judicaris.*

*Ecce + enim : in iniquitatibus conceptus sum :
et in peccatis concepit me mater mea.*

*Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum : et
in delictis peperit me mater mea.*

*Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta
sapientiæ + tuæ : manifestati mihi.*

*Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et oc-
culta sapientiæ tuæ manifestati mihi.*

*Asperges me hyssopo et mundabor : lavabis me,
et super nivem dealbabor.*

*Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor :
lavabis me, et super nivem dealbabor.*

*Auditui meo dabis gaudium et lætitiā : et
exsultabunt ossa humiliata.*

*Auditui meo dabis⁴ gaudium et lætitiā : et
exsultabunt ossa humiliata.*

*Averte faciem tuam a peccatis meis : et omnes
iniquitates meas dele.*

*Averte faciem tuam a peccatis meis : et omnes
iniquitates meas dele.*

*Cor mundum crea in me Deus : et spiritum rec-
tum innova in visceribus meis.*

*Cor mundum crea in me, Deus : et spiritum
rectum innova in visceribus⁵ meis.*

*Ne projicias me a facie tua : et Spiritum sanc-
tum tuum ne auferas a me.*

*Ne projicias me a facie tua : et Spiritum sanc-
tum tuum ne auferas a me.*

*Redde mihi lætitiā salutaris tui : et spiritu
principali confirma me.*

*Redde mihi lætitiā salutaris tui : et spiritu
principali confirma me.*

*Docebo iniquos vias tuas : et impii ad te con-
vertentur.*

*Docebo [*Ms. doceam*] iniquos vias tuas : et
impii ad te convertentur.*

*Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis
meæ : + et : exsultabit lingua mea justitiā
tuam.*

*Libera⁶ me de sanguinibus, Deus, Deus salutis
meæ, et [*Ms. tacet et*] exsultabit lingua mea jus-
titiā tuam.*

1. Minus iterum bene idem ms. quod ostendam. Sed et subsequenti psalmo non semel obelorum omissione manifesto peccat ; quæ loca studiose annotare, nihil interest.

2. Legit sine obelo Palatin. ms. et exsultabit.

3. Ex Augustino Veronens. ms. magis magisque lava me, etc. tum vero illud tertio ab hoc versu, et in delictis mater mea me in utero aluit ; fortasse autem legendum est habuit. Denique asperges, vel asperge, me hyssopo, absque Domine.

4. Veronens. ms. cum Augustino, dabis exsultationem, quod nomen et quarto ab hoc versu pro lætitiā scribunt.

5. Legit Veronensis psalterii editor nostris, nec tamen de hac lectione, quæ et mendosa videtur, et cæteris libris omnibus contraria, verbo tenus lectorem monuit.

6. Augustinus, erue me de sanguinibus, etc. in quem locum insignis illa est ejusdem sententia: Expressit Latinus interpres verbo minus Latino

Domine, labia mea aperies : et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despiciet.

Benigne fac + Domine : in + ¹ bona : voluntate tua Sion : + ut : ædificentur muri Jerusalem.

Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

Domine, labia mea aperies : et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus ⁴ contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit.

Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion : ut [Ms. et] ædificentur muri Jerusalem.

Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

PSALMUS LI.

IN FINEM, INTELLECTUS ² DAVID, CUM VENIT DOEG IDUMÆUS, ET NUNTIAVIT SAUL, ET DIXIT EI : VENIT DAVID IN DOMUM ACHIMELECH.

Quid gloriaris in malitia, ² + qui : potens + es : in iniquitate?

Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.

Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem. ⁴ DIAPSALMA.

Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

Propterea Deus destruet te in finem ; evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium. DIAPSALMA.

Videbunt justi, et timebunt, et super cum ridebunt, ² + et dicent : : Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum : sed speravit in multitudine divitiarum suarum, + et : prævaluit in vanitate sua.

IN FINEM, ⁷ INTELLECTUS DAVID, CUM VENIT DOEG IDUMÆUS, ET ANNUNTIAVIT SAUL, ET DIXIT ILLIS : ECCE VENIT DAVID IN DOMUM ABIMELECH.

Quid ⁴ gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.

Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem. DIAPSALMA.

Dilexisti omnia verba ⁴ præcipitationis, in lingua dolosa.

Propterea destruet te Deus in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo, et radicem tuam de terra viventium. DIAPSALMA.

[Ms. add. Et] *Videbunt justi, et timebunt : et super eum ridebunt, et dicent :*

Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem sibi [Ms. suum] : sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua.

proprietas tamen ex Græco. Nam omnes novimus Latine non dici sanguines, nec sanguina : tamen quia ita Græcus posuit plurali numero, non sine causa, nisi quia hoc invenit in prima lingua Hebræa, maluit pius interpres minus Latine aliquid dicere, quam minus proprie.

1. Diximus et supra, quod in Heb. est nomen וַיִּנְחַם non ἀπέλας voluntatem, sed cum additamento bonam voluntatem significare, atque adeo satius videri istud bona, ab obelo eximi. Quod sequitur pronomem tua, librorum culpa in Palatin. ms. desideratur, tum proprius Græco, et pro ut legitur.

2. Addit Palatin. ms. ipsi, tum Doeck, pro Doeg, et Abimelech, pro Achimelech legit.

3. Uterque in Palat. ms. obelus desideratur, et subsequens in præpositio expungitur,

4. Istud ad subsequentis versiculi finem diapsalma in eo ms. transfertur.

5. Voculæ et obelum postponit idem ms. paulo post a verbis sed speravit novum versiculum cum ipse, tum Carus inchoant. Porro qui subsequitur, præfixum obelum et copulæ nescit; addit vero in fine

versiculi Diapsalma : quæ omnia videntur ejus antiquarii ἀλάματα.

6. Veronensis ms. spiritus contribulatus, quod neque ipsum, licet ab aliis libris abludat, ab editore notatum est : mox, non despiciet, ubi Augustinus qui cum impressa hic lectione facit, falso dicitur prætulisse non spernet.

7. Librarii errore pro intellectus David, scriptum est in Veronensi codice psalmus ipsi David. Rectius porro habet, Donec Idumæus, et nuntiavit Saul, et dixit : Venit, etc. verbis, illis ecce, prætermisissis. Augustinus tacet etiam illa, et dixit.

8. Cum Augustino idem ms. Quid gloriatur in malitia qui potens est : quod additur in iniquitate (minus bene Veronens. iniquitatem) ad subsequentem versiculum apud eosdem spectat.

9. Atque hæc ex Augustino Veronensis liber, verba submersionis, linguam dolosam : tum evellet te, et emigret (Augustin. emigrabit) te de tabernaculo tuo : tuo, nam quod suo legit Veronensis psalterii editor, manifestum ejus est mendum : præstabat vero neutrum pronomem addi.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei : speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum + sæculi. :

Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti : et expectabo nomen tuum, quoniam bonum¹ est, in conspectu sanctorum tuorum.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini [Ms. Dei] : speravi in misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi.

Confitebor tibi, Domine, in sæculo, quia fecisti : et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est, ante conspectum sanctorum tuorum.

PSALMUS LII.

IN FINEM, PRO MELETH,² INTELLIGENTIE DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus : non est qui faciat bonum.

Deus de cælo prospexit super filios hominum : ut videat si est intelligens, + aut³ : requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Nonne scient + omnes : qui operantur iniquitatem : qui devorant plebem meam, ut cibum panis? Deum non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprexit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, + et : lætabitur Israel.

IN FINEM, PRO MELETH⁴, INTELLECTUS DAVID.

Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus : corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis.

Non est qui faciat bonum : non est usque ad unum.

Dominus [Ms. Deus] de cælo prospexit super filios hominum : ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

*Nonne cognoscent [Ms. scient] omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant * plebem meam sicut escam panis? Deum [Ms. Dominum] non invocaverunt : illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*

Quoniam Deus dissipavit ossa hominum sibi placentium : confusi sunt quoniam Deus sprexit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? Dum avertet Dominus captivitatem plebis suæ.

Exultabit Jacob, et lætabitur Israel.

1. Rectius hic tacet in Palat. ms. verbum est.

2. Ipse etiam Palat. ms. corrupte *Amalech*, pro *Meleth* legit. Videsis tamen quæ de hoc nos nominæ in breviario in psalmos animadvertimus.

3. Perperam in Palatino ms. dilatis crassioribus punctis etiam verba *requirens Deum*, obelo eodem confodiuntur. Ad subsequentis quoque versiculi finem *diapsalma* annotatur.

4. Tacet in Veronensi et Augustiniano psalterio pronomen hoc *mei*, ut et quod sequitur. *Domine*, Mox quod habet Veronens. *quoniam secundum est*, puto refigendum ex Augustino, *quoniam jucundum est*.

5. Errore scriptorum in mss. quamplurimis¹ legimus *Amalech*, pro *Meleth*. Nomen *Amalech* sciebant omnes. Ideo Hebræum *Meleth*, sibi prorsus ignotum,

mutarunt in verbum *Amalech*. De hac permutatione nominum conqueritur sæpius s. doctor, dum commentariis suis illustrat sacra volumina. Cæterum psalmus iste idem est cum præcedenti decimo tertio, sed absque ulla permixtione octo versuum superaditorum. Vide supra. MART.

— Solemni librariorum lapsu *Amalech*, pro *Meleth* in Veron. quoque libro scriptum est. Cætera cum August. *Intellectus ipsi David*. In textu : *Dixit imprudens, et, in iniquitatibus suis*, quod tamen secunda manus reposuit, cum pridem esset *in affectionibus*.

6. Augustinus et Veronens. mss. *populum meum in cibum (vel cibo) panis* ; et mox, *ibi timuerunt timore, etc.* atque infra, *in avertendo Deus, pro dum avertet, etc.*

PSALMUS LIII.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID, CUM VENISSENT ZIPHLEI, ET DIXISSENT AD SAUL : NONNE¹ DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS?

Deus, in nomine tuo salvum me fac : et in virtute tua judica me.

Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.

*Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*² DIAPSALMA.

Ecce + enim : Deus adjuvat me, + et : Dominus susceptor est animæ meæ.

Averte mala inimicis meis : + et : in veritate tua disperde illos.

Voluntarie sacrificabo tibi + et : confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me : et³ super inimicos meos desepxit oculus meus.

IN FINEM, IN⁴ CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID, CUM VENISSENT ZIPHLEI, ET DIXISSENT AD SAUL : NONNE ECCE DAVID ABSCONDITUS EST APUD NOS?

Deus, in nomine tuo salvum me fac : et in virtute tua libera me.

Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.

Quoniam alieni insurrexerunt⁵ in me, et fortes quæsierunt animam meam : et non proposuerunt Deum ante conspectum suum. DIAPSALMA.

Ecce enim Deus adjuvat [Ms. adjuvit] me : et Dominus susceptor est animæ meæ.

Averte mala [Ms. add. in] inimicis meis : in veritate tua disperde illos.

Voluntarie sacrificabo tibi : et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti [Ms. eruisti] me : et super inimicos meos respexit oculus meus.

PSALMUS LIV.

IN FINEM, IN CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID.

Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam : intende mihi, et exaudi me.

Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a voce inimici, + et : a tribulatione peccatoris.

Quoniam declinaverunt in me iniquitates : et in ira molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est in me : et formido mortis cecidit super me.

IN FINEM, IN⁶ CARMINIBUS, INTELLECTUS DAVID.

Exaudi, Deus,⁷ orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam : intende in me, et exaudi me.

Contristatus sum in exercitatione mea : et conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris.

Quoniam declinaverunt in me iniquitates : et in ira⁸ molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est in me : et formido mortis cecidit super me.

1. Interserit idem ms. hic ecce, quæ vox proprie quidem non resonat in Hebræo נִשְׁמָע; sed ex Græco est, οὐκ ἴδοι. In textu præpositio verbi *exaudi*, obelo de more prænotat : ut et inferius, *non + pro : posuerunt, etc.*

2. Tacet hic Palatin. *diapsalma* : tum subsequentium versiculorum obelos et copulæ præfixos omittit.

3. Carus cum eodem Palatino ms. adverbium *super* obelo jugulat.

4. Librorum par idem, *in hymnis intellectus ipsi David, cum venerunt Ziphæi, et dixerunt, etc.*

5. Veronens. ms. *super me* : Augustinus, *adversum* : tum *potentes* pro *fortes* pari habent consensu.

6. Non sibi constat psalterii Veronensis editor legens hic *in hymnis intellectus ipsi David*, quemadmodum et penes Augustinum est : in sua autem annotatiuncula tradens haberi *in carminibus*. Ne tamen dubites, quin illa *in hymnis*, vera sit lectio, quam nos in ipso ms. invenimus.

7. Cum Augustino Veronens. liber *deprecationem meam, et ne despexeris preceam meam, intende mihi, etc.*

8. Unice iterum cum Augustino Veronens. ms. *adumbrabant me, pro molesti erant mihi* : mox etiam *metus* pro *formido* : atque infra *in deserto* pro *in solitudine*.

Timor et tremor¹ venerunt super me : et contexerunt me tenebræ.

Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Et volabo, et requiescam.

Ecce elongavi fugiens : et mansi in solitudine.
²DIAPSALMA.

Expectabam eum qui salvum me fecit, a pusillanimitate spiritus et tempestate.

Præcipita, Domine, divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.

Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus, et injustitia :

Et non defecit de plateis ejus, usura et dolus.

Quoniam si inimicus³ + meus : maledixisset mihi, sustinuissem + utique. :

Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissen me forsitan ab eo.

Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus.

Qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Dei ambulavimus cum consensu.

Veniat mors super illos : + et : descendant in infernum viventes.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum.

Ego + autem : ad Deum clamavi : et Dominus salvabit me.

Vespere et mane et meridie narrabo, et annuntiabo ; et exaudiet vocem meam.

Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi : quoniam inter multos erant mecum.

*Exaudiet Deus, et humiliabit illos, qui est ante secula.*⁴DIAPSALMA.

Non est illis commutatio, et non timuerunt Deum : extendit manum suam in retribuendo.

1. Minori numero, atque adeo Græco pressius, in Palatino ms. *venit super me, et contexit me tenebra.*

2. Non habetur in Palatino ms. *diapsalma*, quod reipsa præstabat hic quoque asterisco illustrari.

3. Rectius nedum obelus sed et ipsum pronomen *meus*, abest a Palatino ms. Et vero neque in Hebræo neque in ipsis Græcis exemplaribus additur.

4. Tacet in Palatino ms. *diapsalma*.

5. Augustinus a *pusillanimitate*, quemadmodum et in Veronensi ms. legendum est, tametsi ferat duobus verbis *pusilla animitate* : tum pari uterque consensu, *submerge, Domine, pro præcipita, etc.*

6. Vitiose antea *eum* erat, pro *eam*, quod pronomen in Veronensi ms. penitus desideratur.

Timor et tremor venerunt super me : et contexerunt me tenebræ.

Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam.

Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine.
 DIAPSALMA.

Expectabam eum qui me salvum faceret, a pusillo animo et tempestate.

Præcipita, Domine, et divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate die ac nocte.

Circumdabit⁵ eam super muros ejus iniquitas : et labor in medio ejus, et injustitia.

Et non defecit de plateis ejus, usura et dolus : quoniam si inimicus⁷ meus maledixisset mihi, supportassem utique.

Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo.

Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus : qui simul mecum dulces capiebas cibos : in domo Domini [Ms. add. Dei] ambulavimus cum consensu.

Veniat mors super illos : et descendant in infernum viventes.

Quoniam nequitia in hospitibus eorum, in medio ipsorum [Ms. eorum].

Ego autem ad Dominum [Ms. Deum]⁸ clamavi : et Dominus exaudivit me.

Vespere et mane et meridie narrabo, et annuntiabo : et exaudiet⁹ vocem meam.

Liberavit in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi : quoniam inter multos erant mecum.

Exaudiet Deus, et humiliabit eos, qui est ante sæcula, et manet in æternum. DIAPSALMA.

Non est enim illis commutatio, et non timuerunt Deum : extendit manum suam in retribuendo illis.

7. Idem cum Augustino ms. pronomen *meus*, jure hic tacet, tum pro *supportassem* legit *sustinuissem* : subsequens versus manifesto librarii errore in eo ms. depravatus est ferme totus.

8. Placuit magis Augustino atque adeo Veronensi etiam antiquario *exclamavi*, ut et paulo post *enarrabo*.

9. Interserit Veronens. ms. hic *Dominus* : tum habet cum Augustino aliisque, *redimet in pace*, et *appropinquant mihi, quoniam in multis erant mecum. Exaudiet me Dominus* : denique verba, et *manet in æternum*, plane ignorat.

Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus : et appropinquavit cor illius.

Molliti sunt sermones ejus super oleum : et ipsi sunt jacula.

Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet ; non dabit in æternum fluctuationem justo.

Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos ; ego autem sperabo in te → Domine. :

Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus : et appropinquavit cor ejus.

Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula.

Jacta in Deum cogitatum tuum : et ipse te enutriet.

Non dabit in æternum fluctuationem justo : tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego vero in te sperabo [Ms. speravi], Domine.

PSALMUS LV.

IN FINEM, PRO POPULO QUI A SANCTIS LONGE FACTUS¹ EST, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM TENUEBUNT EUM ALLOPHYLI IN GETH.

Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die → im : pugnans tribulavit me.

Conculcaverunt me inimici mei tota die : quoniam multi bellantes adversum me.

Ab altitudine diei timebo : ego vero in te sperabo.

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi caro.

Tota die verba mea exsecrabantur : adversum me omnes cogitationes eorum in malo².

Inhabitabunt, et abscondent : ³ ipsi calcaneum meum observabunt.

Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo salvos facies illos : in ira populos confringes.

IN FINEM, PRO POPULO QUI A SANCTIS LONGE FACTUS EST DAVID [Ms. FACTI SUNT IPSI DAVID], IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM TENUERUNT EUM ALLOPHYLI IN GETH.

Miserere mihi, Domine, quoniam conculcavit me homo : tota die bellans [Ms. debellans] tribulavit me.

Conculcaverunt me inimici mei tota die, ab altitudine diei.

Quoniam multi qui debellant me, timebunt : ego vero in te sperabo [Ms. speravi], Domine.

In Deo laudabo sermones meos tota die, in Deo sperabo : non timebo quid faciat mihi homo.

Tota die verba mea ⁴ exsecrabantur : adversum me omnia consilia eorum in malum.

Inhabitabunt, et abscondent, ipsi calcaneum meum observabunt : sicut exspectavit anima mea, pro nihilo salvos facies eos, in ira populos confringes.

1. Addit idem ms. et copulam, *factus est, et David, etc.*

2. Subdit hic idem ms. *diapsalma*. Mox pronomen *ipsi*, cum aliis penes Martian. mss. et Cari editione veru prænotat : minus tamen bene.

3. Sagiensis ms. cum edito Cari, obelum prænotavit ante pronomen *ipsi* ; sed corrupte, ut alias sæpius, etsi lectorem raro monuerimus hujusmodi depravationum, vel nostrarum castigationum. MART.

4. Cum Augustino idem ms. *polluerunt testamentum ejus, divisi sunt præ ira vultus ejus, et appropinquavit cor ejus. Molliti sunt sermones ejus, etc.* Tum, *facta in Dominum curam tuam :*

atque infra, *corruptionis pro interitus, et dolositatis* (August. *dolositatem*) pro *dolosi*.

5. Atque hæc ferme ex solo Augustino Veronensis liber descripsit, *verba mea abominabantur, etc.* Tum, *incolent et abscondent, et sicut sustinuit anima mea* (tametsi malim, *sustinui animam meam*) ; deinde *in ira populos deduces, pro confringes*, de qua lectione videsis quæ nos ad hunc locum in epist. ad Sunniam et Fretelam pluribus disseruimus. Denique et *posuit lacrymas meas, etc.* rectius pro *posui, etc.* et paulo inferius, *ecce scivi pro agnovi, etc.*

Deus, vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.

Sicut et in promissione tua : tunc convertentur inimici mei retrorsum.

In quacunq[ue] die invocavero + te : ecce cognovi quoniam Deus meus es.

In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem, in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi homo¹.

In me sunt, Deus, vota tua : + quæ : reddam laudationes tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu : ut placeam coram Deo in lumine viventium.

Deus vitam meam annuntiavi tibi, posui lacrymas meas in conspectu tuo : sicut in reprobatione tua.

Convertantur [*Ms. convertentur*] inimici mei retrorsum : in quacunq[ue] die invocavero te, ecce agnovi quoniam Deus meus es tu.

In Deo laudabo verbum [*Ms. sermonem*], et in Domino laudabo sermonem [*Ms. verbum*], in Deo sperabo : non timebo quid faciat mihi homo.

In me sunt, Deus, vota, quæ reddam² laudationis tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis : pedes meos a lapsu, ut placeam coram Domino in lumine viventium

PSALMUS LVI.

IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM.

Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea.

³ *Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.*

Clamabo ad Deum altissimum : Deum, qui benefecit mihi.

Misit de cælo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me. DIAPSALMA.

Misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam : + et³ eripuit : animam meam de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus.

Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ : et lingua eorum gladius acutus.

Exaltare super cælos, Deus, + et :⁴ in omni terra gloria tua.

Laqueum paraverunt pedibus meis : + et : incurvaverunt animam meam.

IN FINEM, NE⁵ DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, CUM FUGERET A FACIE SAUL IN SPELUNCAM.

Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea.

Et in umbra alarum tuarum sperabo : donec transeat iniquitas.

Clamabo ad Deum altissimum :⁷ et ad Dominum qui benefecit mihi.

Misit de cælo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me. DIAPSALMA.

Misit Deus [*Ms. Domjnus*] misericordiam suam et veritatem suam : animam meam eripuit de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus.

Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ : et lingua eorum machæra acuta.

Exaltare super cælos, Deus : et super omnem terram gloria tua.

Laqueos [*Ms. muscipulam*] paraverunt pedibus meis : et incurvaverunt animam meam.

1. Alterum hic *diapsalma*, addit Palatinus ms. obelum vero subsequenti versu, quæ pronomini præfixum tacet : utrumque minus bene.

2. Immerito *et* copula, quæ et in Hebræo resonat, obelo confodiebatur, quem nos ad Palatini ms. fidem sustulimus.

3. Hic autem vitiose magis una *et* copula obelo prænotabatur, cum ipsum quoque verbum *arripuit* in Hebræo textu desideretur, eodemque debeat obelo transigi.

4. Paulo rectius Palatin. ms. *in omnem terram*. Leviora infra ex eodem emendantur.

5. Ex Augustino Veronensis ms. *quæ reddam laudis* : tum *quoniam eruisti*, etc. et, *pedes meos de lapsu*.

6. Juxta Augustinum, *ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem*, etc. Veronensis quoque ms. habet, tantum non satis emendate.

7. Iidem libri *Deum*, pro *et ad Dominum*. Subjungit vero huic versiculo Veronensis *diapsalma*, quod in subsequenti fine tacet. Cætera de more cum Augustino, *salvum me fecit*, pro *liberavit me*, atque infra, *eruit*, pro *eripuit*.

*Foderunt ante faciem meam foveam : + et :
inciderunt in eam. DIAPSAUMA.*

*Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum :
cantabo, et psalmum dicam.*

*Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et ci-
thara : exurgam diluculo.*

*Confitebor tibi in populis, Domine : + ¹ et :
psalmum dicam tibi in gentibus.*

*Quoniam magnificata est usque ad cœlos mise-
ricordia tua : et usque ad nubes veritas tua.*

*Exaltare super cœlos, Deus : + et : super omnem
terram gloria tua.*

*Foderunt ante faciem meam foveam : et ² ipsi
inciderunt in eam. DIAPSAUMA.*

*Paratum cor meum, Deus, paratum cor
meum : cantabo, et psalmum dicam Domino.*

*Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et
cithara : exurgam diluculo.*

*Confitebor tibi in populis, Domine : et psal-
mum dicam tibi inter gentes.*

*Quoniam magnificata est usque ad cœlos
misericordia tua : et usque ad nubes veritas
tua.*

*Exaltare super cœlos, Deus : et super omnem
terram gloria tua.*

PSALMUS LVII.

IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI
INSCRIPTIONE.

*Si vere utique justitiam loquimini : recta judi-
cate, filii hominum.*

*Etenim in corde iniquitates operamini in terra :
injustitias manus vestræ concinnant.*

*Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab
utero : locuti sunt falsa.*

*Furor illis secundum similitudinem serpentis :
sicut aspidis surdæ, ³ et obturanti aures suas.*

*Quæ non exaudiet vocem incantantium, et vene-
fici incantantis sapienter.*

*Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum :
molas leonum confringet Dominus.*

*Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens :
intendit arcum suum donec infirmentur.*

*Sicut cera quæ fluit, auferentur : + super :
cecidit ignis, et non viderunt solem.*

*Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnus ;
sicut viventes, sic in ira absorbet eos.*

IN FINEM, NE ⁴ DISPERDAS DAVID IN TITULI
INSCRIPTIONE.

*Si vere utique justitiam loquimini : justa ju-
dicate, filii hominum.*

*Etenim in corde iniquitates operamini in
terra : iniquitates manus vestræ concinnant.*

*Alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt
a ventre : locuti sunt falsa.*

*Ira ⁵ illis secundum similitudinem serpentis,
sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas :
quæ non exaudiet vocem incantantium : et ve-
nificia quæ incantantur a sapiente.*

*Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum :
molas leonum confringet Dominus.*

*Ad nihilum devenient velut aqua decurrens :
intendit arcum suum donec infirmentur.*

*Sicut cera liquefacta auferentur : super eos
cecidit ignis, et non viderunt solem.*

*Priusquam producat spinas vestras rhamnus :
sicut viventes, sic in ira absorbet eos.*

1. Rectius iterum Palatinus ms. obelum ipsamque
et voculam prætermittit.

2. Secundis curis in eodem ms. *obdurantis* res-
criptum est, minus vere. Ipse autem Hieronymus in
Isaia cap. iii legit mox paulo aliter, *quæ non exau-
dit vocem incantantium, et venefici medicantis
sapienter*. Porro in fine subsequentis versiculi addit
idem ms. *diapsalma*.

3. Pronomen *ipsi*, quod neque in Græco est,
Veronens. ms. tacet. Ex Augustino autem *psallam*
continuo habet, pro *psalmum dicam* (neque addit
Domino priori loco) ; tum *in gentibus*, pro *inter
gentes*. Verum librariis atque orthographicis mendis
scatet, quas scire lectorem nihil interest.

4. Cohærenter Veronensis liber cum Augustino,
ne corrumpas ipsi David, etc. In textus priori versu
recte, Augustin. *recta*, pro *justa* legunt : paulo post
connectunt, pro *concinnant*, et *a vulva*, pro *ab
utero*.

5. In iisdem, *indignatio eis secundum, etc.* cor-
rupte. Veronens. *sicut* : tum uno consensu, *et medi-
camenti medicati a sapiente. Deus contrivit dentes,
etc. et confregit Dominus. Spernentur tanquam
aqua, etc.* Atque iterum, *supercecidit ignis*, non
interjecto eos pronomine, et mox, *tanquam viventes,
tanquam in ira combibet eos*. Demum *in sanguine
peccatoris*, pro *peccatorum*. Unum in his atque
alterum manifestum codicis Veronensis $\sigma\phi\lambda\mu\alpha$ præ-
tereo.

Lætabitur justus, cum viderit vindictam : manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

Et dicet homo : Si utique est fructus justo : utique est Deus judicans + eos : in terra.

Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum : manus suas lavabit in sanguine peccatorum.

Et dicet homo : Si utique est fructus justo : utique es Deus judicans eos in terra.

PSALMUS LVIII.

IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET.

Eripe me de inimicis meis, Deus ¹ meus et ab insurgentibus in me libera me.

Eripe me de operantibus iniquitatem : et de viris sanguinum salva me.

Quia ecce ceperunt animam meam : irruerunt in me fortes.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri, et direxi.

Exsurge in occursum meum, et vide ; ² et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel.

Intende ad visitandas omnes gentes ; non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. DIAPSALMA.

Convertentur ad vesperam, ³ + et : famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

Ecce loquentur in ore suo, + et : gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit ?

Et tu, Domine, deridebis eos : ad nihilum deduces omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus ⁴ es : Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

1. Veru prænotat Palatin. ms. pronomen *meus*, quod neque in Græco quidem est, ex Hebræo autem utcumque potest excudi.

2. Præpositionem verbi *exsurge*, tum vocolas *et tu*, minus bene idem ms. ὁδεκτα.

3. Copulam *et*, veru prænotavimus ad ms. Palatini fidem, Hebræo cum primis admonente textu.

4. Verbum *es* idem ms. tacet, tum quod subsequitur pronomen *meus*, obelo jugulat, satis bene, si quod in Hebræo est, יהי אלליs punctis instruas.

5. De more Augustinus et Veronens. ms. *ne corumpas ipsi David ; tum unus Veronens. et custodivit David domum, ut, etc.* qui et primo statim versu pronomen *meus* τῷ *Deus* non addit, juxta Græcum. Cæterum in textu *erue*, pro *eripe*, et *sal-*

IN FINEM, NE ⁵ DISPERDAS DAVID IN TITULI INSCRIPTIONE, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET.

Eripe me de inimicis meis, Deus meus : et ab insurgentibus in me libera me.

Eripe me de operantibus iniquitatem : et de viris sanguinum salva me.

Quia ecce aucupaverunt animam meam : irruerunt in me fortes : neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.

Sine iniquitate cucurri, et dirigebar : exsurge in occursum mihi, et vide : et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel.

Intende ad ⁶ visitandas omnes gentes : non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. DIAPSALMA.

Convertentur ad vesperum : et famem patientur ut canes : et [Ms. tacet et] circuibunt civitatem.

Ecce ipsi loquentur in ore suo : et gladius est [Ms. tacet est] in labiis eorum.

Quoniam quis audivit ? Et tu, Domine, deridebis eos et [Ms. tacet et] pro nihilo habebis omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia ⁷ tu, Deus, susceptor meus es : Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

vum me fac, pro *salva me*, et *venati sunt*, pro *aucupaverunt*, et *super me fortes*, pro *in me*, etc. continenter juxta Augustinum.

6. Idem libri, *ad visitandum omnes gentes, non miserearis omnium, etc.* Tum, *convertentur ad vesperam*, ut et infra. Augustinus tamen *convertantur*, et mox *patiantur, etc.*

7. Pronomen *tu* hic reticent iidem libri. Ac sequenti versu pariter habent, *Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis ne, etc.* paulo post *deduces*, Augustin. *deduc*, pro *destrues*, atque infra, *et ex maledicto et mendacio annuntiabuntur consumptiones, in ira, etc.*

Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliviscantur populi mei.

Disperge illos in virtute tua : et depone eos protector meus, Domine.

Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum : et comprehendantur in superbia sua.

Et de execratione et mendacio annuntiabuntur in consummatione : in ira consummationis, et non erunt.

Et scient, quia Deus dominabitur Jacob + et : finium terræ. DIAPSALMA.

Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

Ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam : et exultabo mane misericordiam tuam.

Quia factus es susceptor meus, et refugium + meum : in die tribulationis meæ.

Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus ² es, Deus + meus : misericordia mea.

Deus meus ostende mihi bona inter inimicos meos, ne occideris eos : ne quando obliviscantur legis tuæ.

Disperge illos in virtute tua : et destrue eos protector meus, Domine.

Delicta oris eorum sermonem [*Ms.* verba] labiorum ipsorum : et comprehendantur [*Ms.* comprehendentur] in superbia sua, et de execratione et mendacio compellantur in ira consummationis, et non erunt.

Et scient, quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ. DIAPSALMA.

Convertentur ad vesperum, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

² Ecce ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, murmurabunt.

Ego autem cantabo virtutem tuam : et exultabo mane misericordiam tuam.

Quia factus es susceptor meus et refugium meum, in die tribulationis meæ : adjutor meus, tibi psallam.

Quia tu [*Ms.* tacet tu], Deus, susceptor meus es Deus meus misericordia mea.

PSALMUS LIX.

IN FINEM PRO HIS QUI IMMUTABUNTUR, IN TITULI INSCRIPTIONE, DAVID IN DOCTRINAM, CUM ² SUC-CENDIT MESOPOTAMIAM, ET SOBAL, ET CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT IDUMEAM IN VALLE SALINARUM DUODECIM MILLIA.

Deus, repulisti nos, + et : destruxisti + nos, : iratus ⁴ es, + et : misertus es nobis.

Commovisti terram, et conturbasti eam : sana contritiones ejus, quia commota est.

Ostendisti populo tuo dura : potasti nos vino compunctionis.

1. S. ipse pater, epist. ad Sunniam et Fretelam, in Græco, inquit, scriptum est : Et finium terræ ; sed et conjunctio addita est, et ordo est : Scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ. Recte etiam subsequenti versu, et famem patientur, etc. obelo et copula in Palatino ms. prænotatur, quæ neque in Hebræo archetypo exprimitur.

2. Tacet Palatin. ms. verbum es, quod saltem veru prænotandum videtur.

3. Idem ms. succendit Syriam Mesopotamiæ, et Syriam Sobal, tum, et percussit Edom in valle, etc.

4. Ipsum quoque es verbum Palatin. ms. obelum præcedere facit : rectissime autem subsequenti versu, ubi dicitur, et conturbasti eam, copulam et, quæ neque in Hebraico est textu, jugulat.

IN FINEM PRO ⁶ HIS QUI COMMUTABUNTUR IN TITULI INSCRIPTIONE, DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUC-CENDIT SYRIAM MESOPOTAMIÆ, ET SYRIAM SOBAL, ET CONVERTIT JOAB, ET PERCUSSIT VALLEM SALINARUM DUODECIM MILLIA.

Deus, repulisti nos, et destruxisti nos : iratus es, et misertus est nobis.

Commovisti terram, et conturbasti eam : sana contritiones ejus, quia [*Ms.* quoniam] mota est.

Ostendisti populo tuo dura : potasti nos vino compunctionis.

5. Prætermisissis verbis ecce ipsi, penes Augustinum, et Veronens. ms. reliqua sic habent, dispergentur ut edant, ipsi autem (verius Augustinus, si autem) non satiabuntur, et murmurabuntur. Ego autem cantabo potentiam tuam, etc.

6. Titulus idem est penes Augustinum et Veronens. ms. excepta pro vocula, quam hic tacet, aut levi alio librarii errore : In finem pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobal, et convertit Joab (ms. Moab mendose) et percussit Edom in valle Salinarum, etc. In textu, misertus es nostri, pro nobis : et ostendisti plebi tuæ dura, potasti nos vinum (al. vino) stimulationis.

Dedisti metuentibus te significationem : ut fugiant a facie arcus. ¹ DIAPSALMA.

Ut liberentur dilecti tui ; salvum fac dextera tua, et exaudi me.

Deus locutus est in sancto suo : lætabor → et ; partibor Sichimam : et convallem tabernaculorum metibor.

Meus est Galaad, et meus ² est Manasses et Ephraim fortitudo capitis mei.

Juda rex meus : Moab olla spei meæ.

In Idumæam extendam calcamentum meum : mihi alienigenæ subditi sunt³.

Quis deducet me in civitatem munitam? Quis deducet me usque in Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?

Da nobis auxilium de tribulatione : ⁴ quia vana salus hominis.

In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

Dedisti metuentibus te significationem : ut fugiant a facie arcus. DIAPSALMA Ut ⁵ liberentur electi tui.

*Salvum me fac dextera tua, et exaudi me : Deus locutus est in sancto suo, lætabor, et [*Ms. tacet et*] dividam Sichimam et convallem tabernaculorum metibor [*Ms. dimetibor*].*

Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephrem fortitudo capitis mei.

*Juda rex meus, Moab olla spei meæ : in Idumæam extendam calcamentum meum, mihi allophyli subditi [*Ms. subjecti*] sunt.*

*Quis deducet me in civitatem munitam? Aut [*Ms. tacet aut*] quis deducet me usque in Idumæam?*

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?

Da nobis auxilium de tribulatione : Et vana salus homini.

In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

PSALMUS LX.

IN FINEM, IN HYMNIS DAVID.

⁶ Exaudi, Deus, deprecationem meam : intende orationi meæ.

A finibus terræ ad te clamavi : dum anxietur cor meum, in petra exaltasti me.

Deduxisti me, quia factus es spes mea : turris fortitudinis a facie inimici.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula : protegar in velamento alarum tuarum. DIAPSALMA.

Quoniam tu Deus → meus ; exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

IN FINEM, ⁷ IN HYMNIS DAVID [*Ms. IPSI DAVID*].

Exaudi, Deus, deprecationem meam, intende orationi meæ : a finibus terræ ad te clamavi.

Dum ⁸ anxietur cor meum, in petra exaltasti me.

*Deduxisti me, quia [*Ms. quoniam*] factus es spes mea : turris fortitudinis a facie inimici.*

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula : protegar in velamento alarum tuarum. DIAPSALMA.

Quoniam tu, Deus, exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

1. Tacet in Palat. ms. *diapsalma*.

2. Alterum hoc, est, verbum in eodem ms. et apud Carum, quemadmodum et in Alexandrini codicis nupera editione obelo prænotatur. Ad Hebræi autem archetypi fidem debuerat et præcedens proxime confodi.

3. Hic minus bene addit idem ms. *diapsalma*.

4. Rectius ad Græcum, ipsumque Hebræum exemplar, et *vana* legit Palatinus ms. pro *quia vana*.

5. De more hic atque infra præpositionem verbi *exaudi*, idem ms. obelo prænotat.

6. Cum August. Veronens. ms. *ut eruantur dilecti*.

7. Librarii errore subsequentis psalmi LXI titulus hic substitutus est in Veronensi ms. ac vicissim iste illi præfigitur, contradicentibus aliis omnibus, et in eodem libro Græca adversa columna.

8. Cum Augustino idem ms. *augerentur*, tum altero ab hoc versu, *inquilinus sum* (Aug. *ero*) *in tabernaculo tuo usque in sæculum. Diapsalma. Cooperiar in velamento alarum tuarum, quoniam etc.*

Dies super dies regis adjicies annos ejus usque in diem generationis et generationis.

Permanet in æternum in conspectu Dei : misericordiam et veritatem¹ † ejus : quis requiret?

Sic psallum dicam nomini tuo in sæculum † sæculi : ut reddant vota mea de die in diem.

Dies super dies;² regis adjicies, annos usque in diem sæculi et sæcula : permanebit in æternum in conspectu Dei.

Misericordiam et veritatem quis requiret eorum? Sic psallam nomini tuo, Deus [Ms. tacet Deus] in sæculum sæculi : ut reddam vota mea de die in diem.

PSALMUS LXI.

IN FINEM, PRO IDITHIUN, PSALMUS DAVID.

IM FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS DAVID.

Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.

Non et ipse Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non movebor amplius.

Quousque irruitis in hominem? Interficitis universi vos : tanquam parieti inclinato et maceriæ depulsæ?

Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti : ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. DIAPSALMA.

Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea : quoniam ab ipso patientia mea.

³*Quia ipse Deus meus, et salvator meus, adjutor meus, non emigrabo.*

In Deo salutare meum et gloria mea : Deus auxilii mei⁴ † et : spes mea in Deo † est. :

Sperate in Deo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster † in æternum. : DIAPSALMA.

Nonne Deo subdita [Ms. subjecta] erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.

Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus, adjutor meus, non movebor amplius.

Quousque irruitis in homines? Interficitis universos : tanquam parieti inclinato, et maceriæ impulsæ?

Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti : ore suo benedicebant, et in [Ms. tacet in] corde suo maledicebant. DIAPSALMA.

Verumtamen Deo subdita erit [Ms. subjicietur] anima mea : quoniam ab ipso est patientia mea.

Etenim [Ms. quoniam] ipse est Deus meus, et [Ms. tacet et] salutaris meus : adjutor [Ms. susceptor] meus, non emigrabo.

In Deo salutare meum et [Ms. tacet et] gloria mea : Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.

Sperate in eo, omnis conventus plebis, et effundite coram illo corda vestra : quia Deus adjutor noster est [Ms. tacet est]. DIAPSALMA.

1. Monuit Palatinus idem ms. pronomen ejus, quod neque in Hebræo hic resonat, jugulandum obelo esse.

2. Ad hunc modum in Palatino ms. et apud Carum affertur, † quia : ipse † Deus meus : et salvator, etc. haud recte, tametsi aliter habet Hebræus ad verbum *tantummodo ipse rupes mea* : sed illud צורִי passim metaphorice pro Deo accipitur, ac vertunt LXX Θεός μου.

3. Huic quoque et copulæ, quæ neque in Hebræo resonat, ad Palatini ms. fidem veru præponimus. De subsequentis versiculi obelo ipsemet s. pater in epist. ad Sunniam et Fretelam fide jubet.

4. Obelum istius loci probat idem Hieronymus dicens : Ergo, in æternum, obelus est. MART.

5. Tantum unius nominis metathesi, regis post adjicies, abludit ab Augustino Veronens. liber, cætera ad unguem, si manifesta scripturæ menda excipias, annos ejus usque in diem generationis et generationis. Paulo post et veritatem ejus quis requiret? Sic psallam, etc.

6. Prior codicis Veronensis lectio erat, quoniam ab ipso est patientia mea : sicque in adversa Græca Latinis litteris pagina, oti par astu estin typomone mu : quæ non hujus, sed sexti versiculi propria in reliquis omnibus libris sententia est. Et e Græcis quidem, aut libris, aut tractatoribus si quis ita unquam hic loci egerit, haud scio : e Latinis unam scio ita præferre codicem Carnutensem, qui secundum Græcum inscribitur. Facile autem errori amanuensium, non archetypi alicujus auctoritati hoc tribuo : quod adeo recte in ipso Veronensi codice emendatum est antiqua, ac fortasse eadem, quæ reliquum textum perscripserat manu in utraque pagina, ab ipso enim salutare meum, et, par astu gar te sotirion mu.

7. Veronens. cum Augustino susceptor, pro adjutor : et subsequenti versu, quousque apponentes super hominem? Interficientes (Aug. Interficite), omnes tanquam, etc.

8. Cum Augustino Veronens. ms. sperate in cum omne concilium plebis : effundite coram illo corda

Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere : divitiæ si affluent, nolite cor apponere.

Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.

Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate sua in idipsum.

Nolite sperare in iniquitate : et in rapinis nolite concupiscere.

Divitiæ si affluent, nolite cor apponere : semel locutus est Deus, duo hæc audivi.

Quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes singulis secundum opera eorum.

PSALMUS LXII.

PSALMUS DAVID, CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆÆ.

PSALMUS DAVID [*Ms.* IPSI DAVID], CUM ESSET IN DESERTO IDUMÆÆ.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Sitivit ¹ + in : te anima mea : quam multipliciter tibi caro mea :

*In * terra : deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi : ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.*

Quoniam melior est misericordia tua super vitas : labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea : + et : in nomine tuo levabo manus meas.

Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea : et labiis exsultationis laudabit os meum ².

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te : quia fuisti adjutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exsultabo, adhæsit anima mea post te : me suscepit dextera tua.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

vestra : Deus adjutor noster, absque eo, quod subsequitur, est verbo. Tum in sequentis versiculi fine, decipiant ipsi de vanitate in unum. Et, nolite sperare super iniquitatem, et in rapinam (Al. rapina) ne concupiscatis. Divitiæ si affluent, ne apponatis cor : denique, reddes unicuique secundum opera ejus, vel sua.

1. Hieronymus legit in epistola sua, *silivit tibi anima mea*, pro quo (inquit) in Græco sit, *silivit in te anima mea*. Subjungit etiam in Hebræo haberi LACH (לח) quod significat, *tibi*, quod et omnes interpretes transtulerunt. Ergo secundum linguæ proprietatem versum est in Latinum. MART.

— Obelum Palatin. ms. prætermittit. In ipso quoque Græco textu sine præpositione est ἐδίψησέ σοι.

Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.

Sitivit in te anima mea : quam multipliciter tibi et caro mea !

*In * deserto, et in invio et inaquoso, sic in sancto apparui tibi : ut viderem virtutem [*Ms.* potentiam] tuam et gloriam tuam.*

Quia melior est misericordia tua ⁴ super vitas : labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea : et in nomine tuo levabo manus meas.

Sicut ⁵ adipe et pinguedine repleatur anima mea : et labia exsultationis laudabunt nomen tuum.

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te : quia fuisti adjutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exsultabo, adhæsit anima mea post te : me suscepit dextera tua.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

Videsis epist. ad Sunniam et Fretelam. Peccat vero mox in asterisco apponendo idem Palatin. ms.

2. Subjungit hic Palatinus ms. *diapsalma*.

3. Veronens, ms. *in terra deserta et invia* (Aug. *et sine via*) *et sine aqua, sic, etc.*

4. Prætermisit Veron. psalterii editor verba, *super vitas*, quæ ait in eo codice deesse. Imo effugerunt ejus diligentiam, prostant enim, tametsi paulo exesis vetustate aliquot litteris, in eo ipso exemplari, ac lecta nobis sunt.

5. Juxta Augustinum idem ms. *Tamquam adipe, etc. repleta est* (Aug. *repleatur*) *anima mea*. Et, *si memoratus sum tui, etc.* Postremo versu : *laudabitur omnis qui jurat in ipso, quoniam oppilatum est os, etc.*

Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui jurant in eo : quia obstructum est os loquentium iniqua.

Rex vero lætabitur in Domino, laudabuntur omnes, qui jurant in eo : quia obstructum est os loquentium iniqua.

PSALMUS LXIII.

IN FINEM, PSALMUS DAVID.

Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor : a timore inimici eripe animam meam.

Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.

Quia exaceruerunt ut gladium linguas suas : intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt : firmaverunt sibi sermonem nequam.

Narraverunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit eos ?

Scrutati sunt iniquitates : defecerunt scrutantes scrutinio.

¹ Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus.

Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum : et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos : et timuit omnis homo.

Et annuntiaverunt opera Dei : et facta ejus intellexerunt.

Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde.

Exaudi, Deus, orationem meam, cum ^a deprecor ; a timore inimici eripe animam meam.

Protexisti me a conventu malignantium, et a multitudine operantium iniquitatem.

Quia [Ms. qui] exaceruerunt ut [Ms. tanquam] gladium linguas suas : intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent ^a in occultis immaculatum.

Subito sagittabunt eum, et non timebunt, firmaverunt sibi verbum malum : disputaverunt ut absconderent laqueos, dixerunt : Quis videbit eos ?

Scrutati sunt iniquitatem : defecerunt scrutantes scrutinium.

Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus.

Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum : et pro nihilo habuerunt contra eos linguæ ipsorum.

Conturbati sunt omnes, qui videbant eos : et timuit omnis homo.

Annuntiaverunt opera Dei : et facta ejus intellexerunt.

Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde.

PSALMUS LXIV.

IN FINEM, PSALMUS DAVID, ² ✠ CANTICUM. :IN FINEM, PSALMUS DAVID, CANTICUM JEREMIE ET ² AGGÆI DE VERBO PEREGRINATIONIS, QUANDO INCIPEBANT PROFICISCI.

Te decet hymnus Deus, in Sion : et tibi reddetur votum → in Jerusalem. :

Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.

1. Rescripsit sequior manus in eodem codice, *accedit*, ubi et *diapsalma* in fine versus adscribitur.

2. Hic addita sunt plurima verba in mss. codicibus. Carnutensis hoc modo legit : *In finem psalmus David, ✠ canticum Hieremiæ et Aggæi → de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci* : alii pro Aggæo habent nomen Ezechielis, sed absque ullo signo asterisci et obeli in cæteris. Nos quæ leguntur in Hebræo et apud LXX retinuimus, addita vero a librariis abjecimus. MARR.

— Prætermisso asterisco, addit Palatinus ms. reliquum ad Romani psalterii instar titulum : *Canticum Jeremiæ et Ezechielis de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci*. Martianæus Aggæi, pro Ezechielis nomine in Carnutensi ms. invenit, in quo et reliqua verba obelo pronotabantur. Carus

ea ferme cum Veronensi ms. legit, *populo transmigrationis, cum inciperent exire*.

3. Juxta Augustinum Veronensis ms. *tribulor*. Mox pro *eripe* August. *erue*, Veronens. *libera*.

4. Pari consensu iidem, *ut sagittent in abscondito immaculatum. Repente sagittabunt, etc. firmaverunt (vel obfirmaverunt) sibi sermonem malignum : narraverunt ut absconderent muscipulas, etc.* Tum, *perscrutati sunt : et, defecerunt scrutantes. Accedet homo et cor altum, etc. et, sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt super eos linguæ eorum*. Denique, *et annuntiaverunt... omnes, qui recto (al. recti) sunt corde*.

5. Veronensis ms. *et Ezechiel ex populo transmigrationis cum inciperent exire*, juxta Augustinum. Vide quæ ad oppositam columnam annotamus

¹ *Exaudi orationem + meam; ad te omnis caro veniet.*

Verba iniquorum praevaluerunt super nos : + et : impietatibus nostris tu propitiaberis.

*Beatus quem elegisti, et assumpsisti : * inhabitabit + in : atriis tuis.*

Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.

Exaudi nos, Deus, salutaris noster : spes omnium finium terræ, et in mari longe.

Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia : qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus.

Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis : exitus matutini et ³ vespere delectabis.

Visitasti terram, et inebriasti eam : multiplicasti locupletare eam.

Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum : quoniam ita est præparatio ejus [id est, terræ].

Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus : in stillicidiis ejus lætabitur germinans.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ : et campi tui replebuntur ubertate.

Pinguescent speciosa deserti : et exultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento : clamabunt, etenim hymnum dicent.

1. Præpositionem verbi *exaudi*, idem Palatin. ms. de more jugulat. Ad cujus fidem subsequenti versu et copulam, quæ neque in Hebræo resonat, obelo confodimus.

2. Priorem hanc, ex qua verbum componitur, in præpositionem, non quæ subsequitur, idem ms. obelo prænotat. Carus neutrum habet. Subsequenti autem versu pari consensu eandem in præpositam bonis voculam immerito obelo transverberant : ut et paulo post et copulam, + et : in mari, etc.

3. Rescribendum videtur in gignendi casu *vesperæ*, cujus casus est quoque *vesperi*, in opposita Romana, atque aliis Latinis interpretationibus. Arnobius, in *exitu matutini et vespere delectabitur. Deus.* Sed et LXX ἐσπίρας.

4. Hic sermones, pro *verba*, et sequenti versu *atriis*, pro *tabernaculis* : tum in *justitia*, pro in

Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet.

⁴ *Verba iniquorum praevaluerunt super nos : et impietatibus nostris tu propitiaberis.*

Beatus quem elegisti et assumpsisti : inhabitabit in tabernaculis tuis.

Replebimur [Ms. replebitur] in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile [Ms. admirabile] in æquitate.

Exaudi nos, Deus, salutaris noster : spes omnium finium terræ, et in mari longe.

Præparans montes⁵ in virtute tua, accinctus potentia : qui conturbas fundum maris, sonum autem⁶ fluctuum ejus quis sustinebit?

Turbabuntur gentes, et timebunt omnes qui habitant fines terræ a signis tuis.

Exitus⁷ matutini et vesperi delectaberis : visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.

Flumen Dei repletum est aqua, parasti cibum illorum : quia [Ms. quoniam] ita est præparatio tua.

Rivos ejus inebrians, multiplicans generationes ejus : in stillicidiis suis lætabitur, dum exorietur.

Benedices coronam anni benignitatis tuæ : et campi tui replebuntur ubertate.

Pinguescent fines deserti : et exultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ovium, et convalles abundabunt frumento, etenim clamabunt, et hymnum dicent.

æquitate, et *Salvator*, pro *salutaris*, idem cum Augustino ms. legit.

5. Iidem consensu perpetuo libri, in *fortitudine sua, circumcinctus in potentatu* : et in *sonum fluctuum ejus quis sufferet*, mendose Veronens. *suffert*. Ante Hieronymum legebatur, *quis sustinebit*, quod ipsum superfluum esse in epist. ad Sunniam et Fretelam docuit.

6. In Græco additum scribitis, inquit Hieronymus ad Sunn. et Fretel. *quis sustinebit ?* Quod superfluum est : subauditur enim, qui conturbas profundum maris, et conturbas sonum fluctuum ejus. MART.

7. Continenter cum Augustino Veronens. liber : *Exitus mane, et vespere delectabis* : et, *multiplicasti ditare eam. Fluvius Dei repletus est, etc. Sulcos ejus inebria, et multiplicata generationes, etc. et, cum exorietur. In fine, abundabunt frumento. clamabunt, etenim hymnum dicent.*

PSALMUS LXV.

IN FINEM ¹ CANTICUM PSALMI + RESURRECTIONIS. :

Jubilare Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus.

Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua + Domine, : in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et psallat tibi : psalmum dicat nomini tuo. DIAPNALMA.

Venite, et videte opera Dei : terribilis + in : consiliis super filios hominum.

+ Qui : convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede : ibi lætabimur in ipso.

Qui dominatur in virtute sua ² + in : æternum, oculi ejus super gentes respiciunt : qui exasperant non exaltentur in semetipsis. DIAPNALMA.

Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus.

Qui posuit animam meam ad vitam : et non dedit in commotionem pedes meos.

Quoniam probasti nos, Deus : igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro : imposuisti homines super capita nostra.

1. Palatinus ms. ut est in Romana editione : *In finem psalmus David canticum resurrectionis.*

2. Mss. Sagiensis ac regius, cum edito Cari, imaginem stellæ hic pro veru reponunt, *qui dominatur in virtute sua ✠ in æternum* : Sorbonicum secuti sumus, qui obelo jugulat solam præpositionem + in : quia non legitur in Hebræo. San-Germanensis noster num. 8 notat obelo + in æternum. MART.

— Legit sine obelo Palatinus ms. qui et subsequens in fine versus *diapsalma* tacet : peccatque statim superfluo obelo, ubi prima manu præfert : *Benedicite, gentes, Deo + nostrum* : secundis quoque curis *Deum + nostrum*.

3. Titulus penes Augustinum et Veronens. ms. idem atque in opposito Gallicano psalterio est. In textu, *psallite autem* pro *psalmum dicite*, ut et versus tertio *psallat* : tum *timenda* pro *terribilia*, ac *potentiæ* pro *virtutis*, pari consensu præferunt.

4. Tacent *quam* voculam iidem libri : tum legunt, *in flumine pertransibunt pede, ibi jocundabimur in ipso* : et mox *inamaricant*, vel *amaricant*, pro *iram provocant*. Barbara ea vox, Latinisque auribus inaudita, ad vim verbi exprimendam, Augustino haud displicuit, qui eam supra ad psal. iv, 11, ubi occurrit, suo calculo comprobavit. *Ipsi ergo*, inquit,

IN FINEM ² PSALMUS DAVID, CANTICUM RESURRECTIONIS.

Jubilare Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus : date gloriam laudi ejus.

Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua : in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et psallat tibi : psalmum dicat nomini tuo, Altissime. DIAPNALMA.

Venite, et videte opera Domini : ⁴ quam terribilis in consiliis super filios hominum.

Qui convertit mare in aridam, et flumina pertransibunt pede : ibi lætabimur in idipsum.

Qui dominatur in virtute sua in æternum oculi ejus super gentes respiciunt : qui in iram provocant, non exaltentur in semetipsis. DIAPNALMA.

Benedicite gentes, Deum nostrum : et ⁵ obaudite vocem laudis ejus.

Qui posuit animam meam ad vitam : et non dedit commoveri pedes meos.

Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti : sicut igne examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum [Ms. muscipulam], posuit tribulationes in dorso nostro [Ms. dorsa nostra] : imposuisti ⁶ hominem super capita nostra.

inamaricaverunt Deum, qui peccando in eam ægritudinem devenerunt. Ac suo proprie sensu infra in psalm. cxxxiv : *Amorrhæi interpretantur amaricantes. Jam hic videte si intelligere possumus, quomodo amaricantes regem habeant tentationem oculorum.* Et mox : *Jam quid mirum est, si amaricantes talem habeant regem, mendacem regem ? Nisi enim mendacium et simulatio præcedat, non sunt amaricantes in Ecclesia : inde enim amaricant, quia fingunt. Præcedit tentatio oculorum : amaricatio sequitur, etc.*

5. Augustinus et Veron. ms. *audite* : et, *posuit animam meam in vitam, et non dedit in motum pedes meos. Quoniam probasti nos, Deus, ignisti nos sicut ignitur argentum.* Hoc usus est verbo et Prudentius, hymno de S. Romano martyre sub finem :

*Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt urere, ut igniverint.*

6. Vitiosa verborum trajectio, librarum tamen unius culpa, in Veronensi est codice, quæ ab ejus editore nec verbo tenus notata est, *imposuisti super homines capita nostra, pro homines super, etc.* Pervertit tamen hæc una omnem sensum, nec liber est ullus, qui cum ea consentiat.

Transivimus per ignem, et aquam : et eduxisti nos in refrigerium.

Introibo in domum tuam in holocaustis : reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

Et locutum est os meum, in tribulatione mea.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum : offeram + tibi : boves cum hircis.
DIAPSALMA.

Venite, audite, et narrabo omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

¹ *Ad ipsum ore meo clamavi : et exaltavi sub lingua mea.*

Iniquitatem si aspexi in corde meo : non exaudiet Dominus.

Propterea exaudivit Deus : et attendit voci deprecationis meæ.

Benedictus Deus : qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me.

Transivimus per ignem et aquam : et induxisti nos in refrigerium.

Introibo in domum tuam in holocaustis : reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.

Et locutum est os meum, in tribulatione mea :

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus, offeram tibi boves cum hircis.
DIAPSALMA.

Venite, et audite me [Ms. tacet me], et narrabo vobis omnes qui timetis Deum [Ms. Dominum], quanta fecit animæ meæ.

Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi [Ms. exsultavi] sub lingua mea.

Iniquitatem si conspexi in corde meo : non exaudiet Deus [Ms. Dominus].

Propterea exaudivit me Deus : et intendit voci deprecationis meæ.

Benedictus Dominus : qui non amovit deprecationem meam, et misericordiam suam a me.

PSALMUS LXVI.

IN FINEM, IN HYMNIS, PSALMUS CANTICI + DAVID. :

Deus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, + et ² misereatur nostri. : DIAPSALMA.

Ut cognoscamus in terra viam tuam : in omnibus gentibus salutare tuum.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

IN FINEM, IN ⁴ HYMNIS, PSALMUS CANTICI DAVID.

Deus misereatur nobis, et benedicat nos; illuminet vultum suum super nos, et misereatur nobis.

Ut cognoscamus in terra viam tuam : in omnibus gentibus salutare tuum.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

1. Expunximus, quem præfigebat Martianæus, ac Palatinus ipse ms. ad præpositioni obelum : satis enim in Hebræo לִינְא ea resonat. Tum idem ms. de more præpositionem verbi exaudio, subsequenti atque altero versu jugulat.

2. Errat Palatin, ms. qui unam et voculam ὀβελίς, et *diapsalma* subsequenti versui subjungit.

3. Quæ hinc subsequuntur, ad psalmi usque LXVII postremos versus, recentiori manu in Veronensi ms. suppleantur, satisque manifestis indicii constat, calligraphum, qui id sibi negotii dedit, non ab exoletis prioribus foliis, sed ab alio, ut fors tulit, exemplari descripsisse. Dissentit adeo passim ab Augustino iis ipsis in locis quibus ipse a cæteris differt. Nec præterea licet de ejus ætate hariolari ex scriptura, antiquam enim litterarum formam et ductus, ne ab reliquo codice abhorreret, studiose conatus est imitari, non quam suo sævo obtinebat, characterum speciem exhibuit.

4. Hunc locum reprehendit Hieronymus dicens :

Invenisse vos dicitis : cum incenso et arietibus : sed male : in Hebræo enim scriptum est : IM CATOROTH ELIM (עַם קִשְׁרָה אֵלִים) quod interpretatur, μετὰ θυμιάματος κριῶν, id est, cum incenso arietum.
MART.

— Ms. Veronensis, *incensis* plurium numero, quem haud scio si quis alius liber præferat. Videsis Hieronymum in epist. sæpius laudata ad Sunniam et Fretelam. Tacet porro idem ms. *diapsalma*, tum quod huic versiculo subditur, cum reliqua subsequentium psalmorum, quorum et inscriptiones prætermittit. Nempe hæc erant postmodum dipingenda ex minio.

5. Respuit hoc pronomen *me* s. pater in epist. ad Sunniam et Veronens. ms. tum hoc, cum subsequenti versu *orationem pro deprecationem* habet : et priori quidem loco cum Augustino.

6. Veronens. ms. sequiori adhuc manu *in laudibus canticum ipsi David* : ac statim in textu *benedicat nobis.*

Lætentur et exsultent gentes : quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. DIAPSALMA.

Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes : terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus : et metuant eum omnes fines terræ.

Lætentur et exsultent gentes : quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis. DIAPSALMA.

Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes : terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus : et metuant eum omnes fines terræ.

PSALMUS LXVII.

IN FINEM, ¹ IPSI DAVID PSALMUS CANTICI.

⁵ IN FINEM, PSALMUS CANTICI DAVID.

Exsurgat Deus, + et : dissipentur inimici ejus : et fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus.

Sicut deficit fumus, deficiant : sicut fluit cera a facie ignis, + sic : pereant peccatores a facie Dei.

Et justi epulentur, ² + et : exsultent in conspectu Dei : et delectentur in lætitia.

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

Et exsultate in conspectu ³ ejus, + turbabuntur a facie ejus : patris orphanorum et judicis viduarum.

Deus in loco sancto suo : Deus, qui habitare facit ⁴ unanimes in domo.

+ Qui : educit vinctos in fortitudine : similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.

Deus, cum egredieris in conspectu populi tui : cum pertransires in deserto [AL. desertum]. DIAPSALMA.

Terra mota est, et + enim : cæli distillaverunt a facie Dei Sinai, ✕ a facie Dei Israel. :

Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant a facie ejus, qui oderunt eum.

Sicut deficit fumus, deficiant : sicut fluit cera a facie ignis : sic pereant peccatores a facie Dei, et [Ms. tacet et] justi epulentur.

Exsultent [Ms. et exsultent] in conspectu Dei : et delectentur in lætitia.

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen est ei [Ms. illi].

Gaudete [Ms. exsultate] in conspectu ejus, turbabuntur a facie ejus : patris orphanorum et judicis viduarum.

Deus in loco sancto suo : Deus qui [Ms. tacet qui] habitare facit unanimes in domo.

Qui educit vinctos in fortitudine : similiter et [Ms. tacet et] eos qui in iram provocant, qui habitant in sepulcris.

Deus, dum egredieris ⁶ coram populo tuo : dum transgredieris per desertum. DIAPSALMA. Terra mota est.

Etenim cæli distillaverunt a facie Dei : mons Sina a facie Dei Israel.

1. Tacet Palatin. ms. pronomen ipsi. In textu autem præpositionem verbi *exsurgat* solito obelo prænotat. Subsequentem *et* copulam nos ad Hebræi textus fidem veru confodimus, ac vicissim ad idem archetypum cum Palatino ms. et Cari quoque editione alteram, ubi dicitur, *et fugiant*, ab eo exemimus, quo immerito a Martiano et Gratio prænotabatur.

2. Rectius Palatinus ms. cum obelo ipsam *et* copulam prætermittit. Nos *diapsalma*, quod huic versiculo in Martiano editione subjunctum erat, ad ejusdem ms. tum maxime Hebræi textus, atque ipsius Græci fidem expunximus.

3. Depravata docet Hieronymus exemplaria, ubi conjunctio *et* non legitur : sic enim scribebat ad Sunn. et Fretel. *Exsultate in conspectu ejus* : pro quo in Græco invenisse vos dicitis, *et exsultate in conspectu ejus*. Quod ita versum est et a nobis, sed

a quo in codice vestro corruptum sit, scire non possum. Ms. Sorbonicus legit sine *et*, sed in margine habet istam notulam : *Et habetur in quibusdam*. In psalterio Carnutensi scriptum erat prima manu, *et exsultate*, etc. postea vero corruptum est ab imperito emendatore. MART.

4. Pro *unanimes*, Palatinus ms. et Carus *unius moris* legunt, propius Græco *μονοτρόπους*. S. Augustinus, cui et nota lectio utraque fuit, prætulit, *unius modi* : *Qui enim*, inquit, *τρόποι* Græce dicuntur, *et modi et mores Latine interpretari possunt*.

5. Vacat, ut diximus, in Veronensi ms. supplendo titulo spatium.

6. Corrupte Veronens. ms. *egredieris*, et mox, *transgredieris in deserto*, neque addit *diapsalma*. Subsequenti versu, *a facie Dei Sinai*, pro *mons*

Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ : et infirmata est, tu → vero : perfecisti eam.

Animalia tua habitabunt in ea : parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.

Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.

Rex virtutum ✠ dilecti, : et speciei domus dividere spolia.

Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ : et posteriora ✠ dorsi : ejus in pallore auri. DIAPSALMA.

Dum discernit cælestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon, mons Dei mons pinguis.

Mons coagulatus, mons pinguis : ut quid suspicamini montes coagulatos ?

*Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit * in finem.*

*Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium : Dominus in eis * ✠ in : Sina in sancto.*

Ascendisti in altum, cepisti captivitatem : accepisti dona in hominibus.

*Etenim non credentes * inhabitare Dominum Deum.*

Benedictus Dominus die quotidie : prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. DIAPSALMA.

Deus noster, Deus salvos → faciendi, : et Domini ✠ Domini : exitus mortis.

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli → per : ambulantium in delictis suis.

Sina, quod ab exemplari suo abhorre ipse notat Augustinus, ubi ait : Quidam codices et Latini et Græci non habent : mons Sina : sed, a facie Dei Sina, a facie Dei Israel. Verum, ut diximus, hæc, quæ posterior manus supplevit, folia ab alius recensionis libro descripta sunt, quæ adeo comparare cum Augustino, nihil interest.

1. Perperam in cod. Palatino verba *in finem*, obelo prænotantur.

2. In Palatino ms. perquam recte ad Hebræi quoque textus fidem prior isthæc *in* præpositio confoditur, quod et præbatum est nobis.

3. Idem ms. præfixo de more præpositioni obelo, → *in* : habitare. Quod sequitur *diapsalma*, alterum

Pluviam voluntariam segregans [Ms. segrega], Deus, hæreditati tuæ : etenim [Ms. et] infirmata est, tu vero perfecisti eam.

Animalia tua inhabitabunt in ea : parasti in dulcedine tua pauperes [Ms. pauperi], Deus.

Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa : rex virtutum dilecti, et speciei [Ms. species] domus dividere spolia.

Si dormiatis inter [Ms. in] medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri. DIAPSALMA [Ms. tacet diapsalma].

Dum discernit cælestis reges super eam : nive dealbabuntur in Selmon.

Montem Dei, montem uberem : mons coagulatus, mons pinguis.*

Ut quid suscipitis montem uberem ? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo : etenim Dominus habitabit usque in finem.

Currus Dei decem millium multiplex, millia lætantium.

Dominus in illis in Sina in sancto, ascendens in altum : captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.

Etenim non credunt inhabitare : Dominus Deus benedictus.

Benedictus Dominus de die in diem : prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster. DIAPSALMA.

Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis.

Verumtamen Deus conquassabit [Ms. conquassavit] capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.

adhuc post versum idem ms. differt. Recolenda autem hic est tota s. patris pericope in hos versus ex epist. ad Sunniam et Fretelam, quam brevitatis gratia prætermittimus.

4. Veronens. ms. *mons incaseatus, mons uber. Ut quid suscepistis (pro suscipitis) montes caseatos, montem, in quo placuit Deo, etc. et mox decem millia multiplex lætantium : et paulo post, in Sinai in sancto, ascendisti in altum, etc.* Tum altero ab hoc versu, *benedictus Dominus die quotidie, prosperum iter nobis, absque faciet : neque addit diapsalma : addit vero alterum Domini cum Vulgatis, ubi dicitur, Domini, Domini exitus mortis.*

Dixit Dominus : Ex Basan, convertam, convertam in profundum maris.

Ut intingatur pes tuus in sanguine : lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei → qui est ; in sancto.

Prævenērunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvenularum, tympanistriarum. DIAPSALMA.

In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

Ibi Benjamin adolescentulus, in mentis excessu.

Principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, principes Nephthali.

Manda Deus, virtuti tuæ : confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.

A templo tuo in Jerusalem : tibi ¹ offerent reges munera.

Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum ; → ut ; excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes quæ bella volunt, venient legati ex Ægypto : Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino.

² DIAPSALMA.

→ Psallite Deo ; qui ascendit super cælum cæli, ad orientem.

Eccē dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo : super Israel magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi → suæ, ; benedictus Deus.

1. Rescripsit in eodem cod. sequior manus *afferent*, juxta Græcum *εἰσφέρει*.

2. Tacet in Palatino ms. *diapsalma*.

3. Veronens. ms. *ut intingatur* (August. *tinguatur*) paulo post *ingressus tui Deus, etc.* in quem locum videsis Hieronymum epist. ad Sunniam, etc. In fine versiculi pronomen *ipsius* tacet : tum habet *juvenularum*, pro *juvenum*, neque addit *diapsalma* ; et, *Deo Domino*, habet pro *Dominum Deum, etc.*

4. De hoc versiculo Hieronymus multa disseruit, monens scriptoris vitium relinquendum, qui nominativum posuit pro accusativo : licet et in Septuaginta et in ἑξαπλοῖς ita reperiretur, ἐξώρησαν τὰς πορείας σου ᾧ Θεῷ. et pro eo quod est ἐθεωρήθησαν, quod et obtinuit consuetudo. Cætera vide in epistola Hieronymiana. MART.

Dixit Dominus : Ex Basan convertar, convertar in profundum maris : ³ donec intingatur pes tuus in sanguine.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso : ⁴ visi sunt gressus tui, Deus, ingressus Dei mei regis, qui est in sancto ipsius.

Prævenērunt principes conjuncti psallentibus in medio juvenum tympanistriarum. DIAPSALMA.

In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel.

Ibi Benjamin adolescentior in pavore, principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, et [Ms. tacet et] principes Nephthali.

Manda, Deus, ⁵ virtutem tuam : confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

Increpa feras silvarum, concilium taurorum inter vaccas populorum : ut excludantur hi qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt, venient legati ex Ægypto : Æthiopia præveniet manus ejus [Ms. suas] Deo.

Regna terræ, cantate Deo, ⁶ psallite Domino. DIAPSALMA [Ms. tacet DIAPSALMA]. Psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ad orientem.

Eccē dabit vocem suam, vocem virtutis suæ [Ms. tacet suæ] : date honorem [Ms. gloriam] Deo.

Super Israel magnificentia ejus : et virtus ejus in nubibus.

Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipsi dabit virtutem [Ms. virtutes] et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus.

5. Veronens. ms. *virtuti tuæ, confirma, Deus, quod operaris in nobis, a templo tuo in Jerusalem, tibi offerunt reges munera. Increpas feras silvæ : concilia taurorum inter vaccas populorum, ut non excludantur, etc.*

6. Propter statim sequentia isthæc, *diapsalma. Psallite Deo, qui, etc.* dicebant Sunnia et Fretela in isto versiculo non esse scriptum, *psallite Domino*. At prudenter et scite monet eos Hieronymus ne vera pro falsis abjiciant : *Ergo, inquit, et vos legite magis quæ vera sunt ; ne dum additum suscipitis, quod a propheta scriptum est relinquatis*. Sic fieri amat apud sciolos quosdam hujus temporis, qui quod a prophetis scriptum est, relinquunt sæpius, ut ad data ac depravata suscipiant. MART.

PSALMUS LXVIII.

IN FINEM, PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR DAVID.

Salvum me fac, Deus : quoniam intraverunt aquæ¹ → usque ; ad animam meam.

Infixus sum in limo profundi : et non est substantia.

Veni in altitudinem maris : et tempestas demersit me.

Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ : defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei : qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me, inimici mei injuste quæ non rapui, tunc exsolvebam².

Deus, tu scis insipientiam meam : et delicta mea a te non sunt abscondita.

Non erubescant in me, qui expectant te, Domine, Domine virtutum.

Non confundantur super me, qui quærunt te, Deus Israel.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.

Extraneus factus sum fratribus meis : et peregrinus filiis matris meæ,

Quoniam zelus domus tuæ comedit me : et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Et operui in jejuniis animam meam : et factum est in opprobrium mihi.

Et posui vestimentum meum cilicium : et factus sum illis in parabolam.

Adversum me loquebantur qui sedebant in porta : et³ → in me ; psallebunt, qui bibebant vinum.

1. Rectius in Palatino ms. et apud Carum sine obelo legitur ; in Hebræa enim voce 79, totum illud usque ad continetur.

2. Subjungit idem ms. *diapsalma*.

3. Minus hic recte Palatin. ms. *voculas et in*, pro *in me*, obelo prænotat, additque in fine *diapsalma*.

4. Nunc autem ex priori manu in Veroneas. ms. *immutabuntur, psalmus ipsi David*. Ac primo statim versu *introierunt*, pro *intraverunt*, ex Augustino.

5. Denuo idem cum Augustino ms. *ab sperando*, tum altero ab hoc versu, *confortati sunt inimici mei, qui me persequabantur* (penes August. *perse-*

IN FINEM, PRO HIS QUI⁴ COMMUTABUNTUR, PSALMUS DAVID.

Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ, usque ad animam meam : infixus sum in limo [Ms. limum] profundi, et non est substantia.

Veni in altitudinem maris : et tempestas demersit me.

Laboravi clamans, rauce factæ sunt fauces meæ : defecerunt oculi mei⁵ dum spero in Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.

Confortati sunt super me qui persequuntur me, inimici mei : injuste quæ non rapui, tunc exsolvebam.

Deus, tu scis insipientiam meam ; et delicta mea a te non sunt abscondita.

Non erubescant in me qui te expectant, Dominus Deus virtutum ; non reveantur super me qui requirunt te, Deus Israel.

Quoniam propter te supportavi improprium, operuit reverentia faciem meam : exter factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meæ.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me : et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Et operui [Ms. cooperui] in jejuniis animam meam : et factum est mihi in opprobrium.

Et posui vestimentum meum⁶ cilicium : et factus sum illis in parabolam.

Adversum me exercebantur qui sedebant in porta : et in me psallebant, qui bibebant vinum.

quantur), *injustæ : aquæ non rapui, tunc reddebam* (in Vulgat. August. *exsolvebam*). *Deus tu scis* (August. *scisti*) *imprudentiam meam, etc.* Et, *Domine, Domine virtutum non confundantur super me*. Et subsequenti versu, *propter te sustinuit exprobrationem*, et mox *alienus*, pro *exter* ; August. *alienatus*.

6. Idem libri *saccum*, pro *cilicium*, habent : deinde *insultabant*, pro *exercebantur*. Tum altero ab hoc versu, *salvum me fac de luto, ut non inhæream* : *erunt ex his qui me oderunt, etc.* et, *neque coarctet*, pro *urgeat* ; et, *quoniam suavis est, pro benigna est, etc.*

Ego vero orationem meam ad te, Domine : tempus beneplaciti Deus.

In multitudine misericordiae tuæ exaudi me : in veritate salutis tuæ.

Eripe me de luto, ut non infigar : libera me ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum.

Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum : neque urgeat super me puteus os suum.

Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua : secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Et ne avertas faciem tuam a puero tuo : quoniam tribulor, velociter exaudi me.

Intende animæ meæ, ⁊ et ⁊ libera eam. Propter inimicos meos eripe me.

Tu scis improprium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam.

In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me : improprium expectabit cor meum et miseriam.

Et sustinui qui ⁊ simul ⁊ contristaretur, et non fuit : et qui consolaretur, et non inveni.

Et dederunt in escam meam fel : et in siti mea potaverunt me aceto.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum.

Obscurentur oculi eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva.

Effunde super eos iram tuam : et furor iræ tuæ comprehendat eos.

Fiat habitatio eorum deserta : ⁊ et ⁊ in tabernaculis eorum non sit ⁊ qui ⁊ inhabilet.

Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt : et super dolorem vulnere meorum addiderunt.

1. Atque hic sine obelo Palatinus ms. legit. Subsequenti versu repositum est secunda manu *esca mea* : et in fine *diapsalma* additur.

2. Neque hic bene Palatin. ms. et Cari editio obelum prætermittunt. Altero ab hoc versu *justitia tua*, pro *justitiam tuam*, sequiori manu rescriptum est, ac sequenti additum in eo ms. *diapsalma*.

3. Unus Veronens. ms. cito pro *velociter*, quod tamen, ut alia pleraque, a Vulgata lectione diversum esse, ejus psalterii editor non animadvertit. Cætera cum Augustino, *redime me*, pro *libera*, tum et *confusionem meam*, et *verecundiam*, etc. Non autem quæ sequuntur, *qui tribulant*, pro *tribulantes*, et *mox anima mea*, pro *cor meum*, et quod expuncto simul adverbio, *mecum* retinet ; quibus in locis cum

Ego vero orationem meam ad te, Domine : tempus beneplaciti Deus : in multitudine misericordiae tuæ, exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Eripe me de luto, ut non inhæream ; libera me ex odientibus me, et de profundo aquarum : non me demergat tempestas aquæ.

Neque absorbeat me profundum : neque urgeat super me puteus os suum.

Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua ; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Ne avertas faciem tuam a puero tuo : quoniam tribulor, ⁊ velociter exaudi me.

Intendo animæ meæ, et libera eam : propter inimicos meos eripe me.

Tu enim scis improprium meum, confusionem et verecundiam meam : in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me.

Improprium expectavit cor meum et miseriam : et sustinui qui simul mecum contristaretur, et non fuit, consolantem me quæsi, et non inveni.

Et dederunt in escam meam fel : et in siti mea potaverunt me aceto.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum.

Obscurentur oculi eorum, ne videant : et dorsum illorum semper incurva.

Effunde super eos iram tuam : et indignatio iræ tuæ apprehendat [Ms. comprehendat] eos.

Fiat habitatio eorum deserta : et in tabernaculis eorum non sit qui inhabilet.

Quoniam ⁊ quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt me [Ms. tac. me] : et super dolorem vulnere meorum addiderunt.

Vulgata adamussim Augustini editiones præferunt. Sed iterum pari consensu, quod subsequitur, *et consolantes, et non inveni*.

4. Quæ iterum excisa a Veronensi codice folia recentior manus per septem ferme versus a superiori proxime supplevit, satis hic oscitanter verba, *quem tu percussisti, ipsi, etc.* prætermisit : tum *ei* alio sensu, et contra librorum omnium fidem pro *meorum* legit : quæ tamen lectio perinde ab ejus editore psalterii habetur, ac si cum Vulgata editione, cæterisque libris omnibus consonaret. Sequitur in codice : *Appone iniquitates super iniquitatem eorum, et non intrent in justitia* : tum, *salus tua*, pro *et salus vultus tui*.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum : et non intrent in justitiam tuam.

Deleantur de libro viventium : et cum justis non scribantur.

Ego sum pauper et dolens : salus tua, Deus, suscepit me.

Laudabo nomen Dei cum cantico ; ¹ et magnificabo eum in laude.

Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.

Videant pauperes, et lætentur : quærite Deum, et vivet anima vestra.

Quoniam exaudivit pauperes Dominus : et victos suos non despexit.

Laudent illum cæli et terra, mare et omnia reptilia in eis.

Quoniam Deus salvam faciet Sion : et ædificabuntur civitates Judæ.

Et inhabitabunt tibi : et hæreditate acquirant eam.

Et semen servorum ejus possidebit eam : et qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

Appone iniquitatem super iniquitates ipsorum : et non intrent in tuam justitiam.

Deleantur de libro viventium : et cum justis non scribantur.

Pauper et dolens ego sum : et salus vultus tui Deus, suscepit me.

Laudabo nomen Dei mei ⁴ cum cantico, et magnificabo eum in laude.

Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.

Videant pauperes, et lætentur : quærite Dominum [Ms. Deum], et vivet anima vestra.

Quoniam exaudivit pauperes Dominus : et victos suos non sprexit.

Laudent eum cæli et terra, mare et omnia, quæ ⁵ in eis sunt.

Quoniam Deus salvam faciet Sion : et ædificabuntur civitates Judæ, et inhabitabunt ibi.

Et hæreditate acquirant eam, et semen servorum ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen ejus, inhabitabunt in ea.

PSALMUS LXIX.

IN FINEM DAVID, IN REMEMORATIONEM ² EO QUOD SALVUM ME FECIT DOMINUS. :

Deus, in adjutorium meum -- intende : Domine, ad adjuvandum me festina.

Confundantur, et revereantur, qui quærent animam meam.

Avertantur retrorsum et erubescant, qui volunt mihi mala.

Avertantur statim erubescentes, qui dicunt ³ -- mihi : : Euge, euge.

Exsultent, et lætentur in te omnes, qui quærent te, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

IN FINEM, DAVID, IN REMEMORATIONEM ⁶ EO QUOD SALVUM ME FECIT DOMINUS.

Domine Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina.

Confundantur et revereantur inimici mei, qui quærent animam meam.

Avertantur retrorsum, et erubescant, qui cogitant mihi mala.

Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Exsultent, et lætentur qui quærent te, Domine : et dicant semper : Magnificetur Dominus qui diligunt salutare tuum.

1. Tacet in eodem ms. ut et Græcis plerisque omnibus libris et copula.

2. Voculam eo Palat. ms. et Carus omittunt : atque in textu nomen dumtaxat Domine, asterisco illustrant.

3. Rursum male idem ms. obelum hunc, duosque alios infra, quibus verbum substantivum prænotatur, obelos prætermittit : subsequenti autem versiculo addit *diapsalma*.

4. Nedum mei pronomen, quod ipsemet Hieronymus abundare docuit in epistola ad Sunniam et Fretelam, sed et subsequenti verba, *cum cantico*

et, sequioris librarii oscitantia in Veronensi ms. desiderantur.

5. Veronens. ms. *quæ repetunt (pro repunt) in eis : August. repentia. Tum, et hæreditabunt terram, et semen servorum ejus possidebunt (August. obtinebunt) eam, etc. et, inhabitabunt eam.*

6. In titulo idem ms. *In recordatione in quo, etc. In textu Domine, quod primum est verbum, tacet : subsequenti versu simul habet pro inimici mei. Tum, avertantur retro, et confundantur, qui, etc. Et, exsultent, et lætentur (August. jucundentur) in te omnes qui quærent te.*

Ego vero egenus et pauper — sum : Deus, adjuva me.

Adjutor meus, et liberator meus — es : tu, Domine, ne moreris.

Ego vero egenus et pauper sum : Deus, adjuva me.

Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne tardaveris.

PSALMUS LXX.

—† PSALMUS DAVID, FILIORUM JONADAB, ET PRIORUM CAPTIVORUM.

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum : in justitia tua libera me, et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam, et salva me. Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum : ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu.

Deus meus, eripe me de manu peccatoris, ¹ et de manu contra legem agentis et iniqui.

Quoniam tu es patientia mea, Domine : Domine, spes mea a juventute mea.

In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus.

In te cantatio mea semper : tanquam prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis.

Repleatur os meum laude, ² —† ut cantem gloriam : tuam : tota die magnitudinem tuam.

Ne projicias me in tempore senectutis : cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mihi : et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.

Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat.

Deus, ne elongeris a me : Deus meus, in auxilium meum respice.

PSALMUS DAVID, FILIORUM JONADAB, ET PRIORUM CAPTIVORUM ³.

Deus, in te speravi, Domine, non confundar in æternum : in tua justitia libera me et eripe me.

Inclina ad me aurem tuam, et libera me. Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu : Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui.

Quoniam tu es patientia mea, Domine [Ms. add. Domine] : spes mea juventute mea.

In te confirmatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es meus protector : in te decantatio mea semper.

Tanquam prodigium factus sum multis, et ⁴ tu adjutor fortis.

Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare gloriam tuam : tota die magnificentiam tuam.

Ne projicias me in tempore senectutis : dum [Ms. cum] defecerit virtus mea, Deus, ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mala mihi ; et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.

Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum.

Deus, ne elonges a me : Deus meus, in auxilium meum respice.

1. Hic ferme rectius cum obelo ipsam et copulam Palatinus ms. tacet.

2. Deest in Palatin. ms. obelus, quo vicissim Carus pronomen quoque tuam immerito jugulat. Additur et in sine versiculi diapsalma.

3. Subjungit Veronens. codex : Non supradscriptus apud Hebræos. Tum primum textus verbum Deus tacet, cum Augustino, ut videtur : quocum et erue me, et exime me legit, et mox salva, August. salvum fac me, pro libera, etc.

4. Veronens. ms. et tu, Domine, adjutor fortis. Repleatur os meum laude, ut hymnum decantem (August. hymno dicam) gloriam, etc. subsequenti versu nomen Deus tacet. Tum vitiose ex librarii errore : Quoniam dixerunt inimici ejus, et qui custodierunt, etc. Paulo post, Deus meus, ne elongaveris a me, Deus meus, in adjutorium meum, etc. Ac rursus ex librarii ausu verbo operiantur, additur detrahentes. Tum, ego autem sperabo in te, et adjiciam, etc.

Confundantur ¹ *† et* ² *deficiant detrahentes animæ meæ : operiantur confusione et pudore, qui quærunt mala mihi.*

Ego autem semper sperabo : et adjiciam super omnem laudem tuam.

Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutare tuum.

Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini : Domine, memorabor justitiæ tuæ solius.

Deus, docuisti me a juventute mea : et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.

Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me.

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est ².

Potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, quæ fecisti magnalia : Deus, quis similis tibi?

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, † et ² conversus vivificasti me : et de abyssis terræ iterum reduxisti me!

Multiplicasti magnificentiam tuam : et conversus consolatus es me.

Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veri-

1. Hunc quoque obelum idem ms. et Carus prætereunt : male.

2. Atque hic alterum *diapsalma* ms. Palatinus apponit, erratque altero ab hoc versu obelum præmittens.

3. In Veronensi ms. *docuisti me, Deus, ex juventute : et usque in senectam et summam senectutis* : quæ duo postrema verba, pro *et senium*, haud sane intelligo, cur ejus psalterii editor, propria Italiæ versionis esse, pronuntiet : eoque minus, qua ratione Græcorum verborum tenacitatem fuisse illam, hinc comprobet : denique ex Augustino totum id colligat. Duo, inquit Augustinus, *ista nomina* (senectæ et senium) *senectutis sunt, et discernuntur a Græcis* : *gravitas enim post juventutem aliud nomen habet apud Græcos, et post ipsam gravitatem veniens ultima ætas aliud nomen habet : nam πρεσβύτης dicitur gravis, et γέρων senex. Quia vero in Latina lingua duorum istorum nominum distinctio deficit, de senectute ambo sunt posita, senectæ et senium : scitis autem esse duas ætates.* Nimirum videtur ex hoc loco nobis plane contrarium laudati editoris argumentis unice excudi. Ac primum, non esse vetustioris Latinæ, sive, ut vocat, Italiæ versionis ea verba, *summam senectutis*, cum doceat s. pater, in Latina lingua duorum nominum, γέρων καὶ πρεσβείου distinctionem deficere, atque adeo hanc *summæ senectutis*,

Confundantur, et deficient detrahentes animæ meæ : operiantur confusione et pudore [*Ms. verrecundia*] *qui quærunt mala mihi.*

Ego autem semper in te sperabo, Domine : et adjiciam super omnem laudem tuam.

Os meum pronuntiabit [*Ms. annuntiabit*] *justitiam tuam, tota die salutare tuum.*

Quia non cognovi negotiationes : introibo in potentias Domini.

Domine, memorabor justitiæ tuæ solius : Deus docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua, et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me.

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni ⁴, *quæ ventura est.*

Potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima quæ fecisti magnalia : Deus, quis similis tibi?

Quantas [*Ms. quia*] *ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti* [*Ms. deduxisti*] *me!*

Multiplicasti justitiam [*Ms. magnificentiam*] *tuam, et conversus exhortatus* [*Ms. consolatus*] *es me* ⁵ : *et ego confitebor tibi in vasis psalmo-*

quæ satis bona distinctio est a simplici senectute, in Latinis ante se libris non exstitisse, persuadet, eoque minus in ea versione, quam ut voluit, ipsemet laudat, utpote verborum tenacitatem cum perspicuitate sententiæ, et cujus certe vulgatissimam lectionem ignorare non potuisset. Alterum æque contrarium est, scilicet ex ipsius Augustini sensu colligitur, non Græce phraseos tenacitatem esse, imo ab ea longius evagari lectionem Veronensis codicis, seu versionem, quæ ferat *summam senectutis* ; nam August. πρεσβύτης dicitur gravis, et γέρων senex : contra in hac interpretatione γέρων æquivalet gravi, et πρεσβύτης seni : est si quidem in Græco textu ἕως γήρους καὶ πρεσβείου quibus respondet *usque ad senectam et summam senectutis*. Sed piget hæc persequi, quæ si per propositum nostrorum liceret, libentius plane dissimularemus. Ego, si quod sentio de ea lectione scire quis velit, suspicor ex Augustiniana illa ipsa enarratione postmodum fuisse ab studioso ejus psalterii collectore efformatam.

4. Cum Augustino Veronens. ms. *superventuræ*. Quod autem subsequenti versu legerat Martianæus, *quæ fecisti malignantia*, error visus est manifestus, pro *magnalia*, et quem adeo ad aliorum librorum fidem sustulimus.

5. Repetit hic Veronens. ms. proximo superius hemistichium, *et de abyssis terræ iterum reduxisti*

tatem tuam : Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel,

Exsultabunt labia mea cum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.

Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam : cum confusi et reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

rum veritatem tuam, psallam tibi in cithara, Deus sanctus Israel.

Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.

Sed et lingua mea meditabitur justitiam tuam : dum confusi et reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

PSALMUS LXXI.

IN SALOMONEM.

Deus, judicium¹ tuum regi da : et justitiam tuam filio regis.

Judicare populum tuum in justitia : et pauperes tuos in judicio.

Suscipiant montes pacem populo : et colles justitiam.

Judicabit pauperes populi, ⁊ et : salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem.

Et permanebit cum sole ; et ante lunam in generationem² et generationem.

Descendet sicut pluvia in vellus : ⁊ et : sicut stillicidia stillantia super terram.

Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis : donec auferatur luna.

Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos ⁊ orbis : terrarum.

Coram illo procident Æthiopes : et inimici ejus terram lingent.

Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum, et Saba dona adducent³.

me, quod nihil dubium est, eum qui Veronense psalterium compegit, ab Augustino accepisse. Consentiant et cætera in eodem ms. *Etenim ego confitebor tibi*; et, *Deus, psallam tibi in citharis, sanctus Israel. Exsultabunt labia mea cum psalmum dixero tibi. Et, adhuc et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam, cum infusi, etc.*

1. Immerito Palatin. ms. et Carus tuum pronomen obelo prænotant : et altero ab hoc versu ms. *diapsalma* subjungit : tum præfixum et copulæ obelum omittit.

2. Palatin. in *generationem generationum* : qua de lectione videsis quæ ad oppositam columnam observamus. Porro iterum obelum et copulæ præfixum præterit, eique versui subjungit *diapsalma*.

3. Additur in Palatino ms. *diapsalma*, tum altero ab hoc versu *liberavit* secundis curis repositum est pro *liberabit*.

4. Veronens. ms. *populum cum justitia*; Aug. unica pronomen *tua* tacet.

IN SALOMONEM, PSALMUS.

Deus, judicium tuum regi da : et justitiam tuam filio regis,

Judicare populum tuum in tua justitia : et pauperes tuos in judicio.

Suscipiant montes pacem populo tuo : et colles justitiam.

⁴ In sua justitia judicabit pauperes hujus populi : et salvos faciet filios pauperum.

Et humiliabit calumniatorem ; et permanebit cum sole et ante lunam⁵ in sæculum sæculi.

Et descendet sicut pluvia in vellus : et sicut stillicidia stillantia super terram.

Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis : donec extollatur luna.

Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis [*Ms. tac. orbis*] terræ.

Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent [*Ms. linguent*].

Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabum, et Saba dona adducent.

5. Aliter Veronens. ms. legit, *nectitque et colles. Justitia judica pauperes populi, etc.* quæ quidem lectio minus probatur Augustinus : *Quod vero, inquit, alii codices habent. Suscipiant montes pacem populo et colles, utrosque prædicatores evangelicæ pacis intelligendos puto, sive præcedentes, sive subsequentes. In his autem codicibus illud sequitur : In justitia judicabit pauperes populi. Sed illi magis codices approbantur, qui habent quod supra exposuimus, suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam* ». Puto autem qui Veronense psalterium descripsit, eam prætulit lectionem, quod Græco pressius adhærere : Ἀναλάβετω τὰ ὄρη εἰρήνην τῷ λαῷ καὶ οἱ βουνοί. Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ, κ. τ. λ. Habet quoque cohærenter idem ms. *facies* pro *faciet*.

6. In eodem ms. *generationis et generationis* : penes Augustinum, *generationes generationum* : in quem locum s. ipse pater : « *Sane, inquit, quod est in Græco γενεὰς γενεῶν, nonnulli interpretati sunt, non generationes, sed generationis generatio-*

Et adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.

Qui liberabit pauperem a potente, et pauperem, cui non erat adjutor.

Parcet pauperi et inopi : et animas pauperum salvas faciet.

Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum : et honorabile nomen eorum coram illo¹.

Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et adorabunt de ipso semper : tota die benedicent ei.

²*Et erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus : et florebunt de civitate sicut fenum terræ.*

Sit nomen ejus + benedictum : in sæcula : ante solem permanet nomen ejus.

Et benedicentur in ipso + omnes tribus terræ, : omnes gentes magnificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus Israel : qui facit mirabilia solus.

Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum : et replebitur majestate ejus omnis terra, fiat, fiat.

num, quia γενεῆς ambiguus est casus in Græco ; et utrum genitivus singularis sit τῆς γενεῆς, id est, hujus generationis, an accusativus τὰς γενεῆς, id est, has generationes, non evidentem apparet, nisi quia merito sensus ille prælatum est, ut tanquam exponendo quid dixerit lunam, secutus adjungeret, generationes generationum ». Subsequenti versu in eodem ms. et descendet Dominus, quod tamen nomen sequitur manus superne descripsit : tum ferme cum Augustino, sicut guttæ destillant super terram. Et mox tollatur pro extollatur : in quem locum iterum Augustinus : Id quod dictum est tollatur, alii interpretati sunt auferatur, alii vero extollatur : unum verbum Græcum, sicut unicuique visum est, transferentes, quod ibi positum est, ἀνταρπῆθη. Sed qui dixerunt tollatur, et qui dixerunt auferatur, non usque adeo dissonant : Tollatur enim magis habet consuetudo ita dici, ut auferatur, et non sit, quam ita ut altius elevetur : auferatur vero prorsus aliter intelligi non potest, nisi ut perdat, hoc est, ut non sit : extollatur autem nihil, nisi ut altius elevetur.

1. Diapsalma hic addit Palatin. ms.

2. Rectius et copulam ad Græcum exemplar idem ms. tacet : addit porro in fine versus diapsalma, quod iterum in alterius ab hoc fine replicat.

Et adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.

Quia liberavit pauperem³ a potente, et inopem, cui non erat adjutor.

Parcet pauperi et inopi : et animas pauperum salvas faciet.

Ex usuris et iniquitate liberabit animas eorum : et præclarum nomen eorum coram ipso.

Et [Ms. tac. et] vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et adorabunt de ipso semper, tota die benedicent eum.

Et [Ms. tac. et] erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus : et florebunt de civitate sicut fenum terræ.

Et erit nomen ejus benedictum in sæcula : ante solem permanebit nomen ejus,⁴ et ante lunam sedes ejus.

Et benedicentur in eo omnes tribus terræ : omnes gentes magnificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus : et benedictum nomen majestatis ejus⁵ in æternum, et in sæculum sæculi.

Et replebitur majestate ejus omnis terra : fiat, fiat.

3. Veronens. ms. primis curis, pauperem de manu potentis, quemadmodum et in adversa Græca columna ec chiros dynastu, tametsi jamdiu olim utroque in loco nomen manu transversa lineola deletum est. Paulo post redimet, pro liberabit, et cum Augustino, honorabile nomen eorum coram ipsis : tum et orabunt pro eo semper, etc. denique inferius florent, pro florebit, de quo verbo, ubi psalm. cxxxii, v. 18, habetur, S. Augustinus libro II de doctrina christiana : Super ipsum autem floriet sanctificatio mea : Nihil, inquit, profecto sententia detrahit : auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, ut non floriet, sed florebit diceretur, nec quidquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium.

4. Verba et ante lunam sedes ejus, in Veronensi ms. Augustino aliisque libris non sunt. Altero ab hoc versu, qui fecit mirabilia solus, et benedictum nomen gloriæ ejus, denique, replebitur gloria ejus, pari cum Augustino consensu legitur. Recole autem epistolam ad Sunniam et Fretelam, ipsumque Augustinum in hunc locum.

5. Hoc superfluum esse, et a Græcis appositum, monet Hieronymus, quod nec Hebr. habet, nec LXX interpretes. MART.

PSALMUS LXXII.

DEFECERUNT LAUDES DAVID, FILII JESSE.
PSALMUS ASAPH.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!

Mei autem pene moti sunt pedes : pene effusi sunt gressus mei.

Quia zelavi super iniquos : pacem peccatorum videns.

Quia non est respectus morti eorum : et firmamentum in plaga eorum.

In labore hominum non sunt : et cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo tenuit eos superbia : operi sunt iniquitate et impietate sua.

Prodiit quasi : ex adipe iniquitas eorum : transierunt in affectum cordis.

Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam : iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt in cælum os suum : et lingua eorum transiit in terra¹.

Ideo convertetur populus meus hic : et dies pleni inveniuntur in eis.

Et dixerunt : Quomodo scit Deus ! Et si est scientia in excelso ?

Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.

→ Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum : et lavi inter innocentes manus meas.

Et fui flagellatus tota die : et castigatio mea in matutinis.

1. Atque hic plus habet Palatinus ms. *diapsalma*, ad cujus fidem cum Cari editione et originalibus libris, et copulam subsequenti versu suffecimus, ubi dicitur, *et dies pleni, etc.*

2. Habet unice cum Augustino Veronens. ms. *in flagello eorum* : quod autem sequitur, *non inveniuntur, pro non sunt*, habet ipse unice, nec ulli, quem sciam, libro consonat, quamquam ab ejus editoris notatum haud sit. Porro iterum cum Augustino ms. *ideo obtinuit eos superbia*, nec additur *eorum*, pro quo sequior manus adjunxit *in finem*. Et, *prodiit quasi ex adipe, etc.*

3. In Veronensi ms. ut et penes Augustinum hæc pro psalmi hujus titulo verba accipiuntur, quæ in aliis libris superiori contextus partem explent. Vide s. patris epistolam 23 ad Marcellam. Legitur porro in eo ms. *hymni laudis David, et psalmus Asaph, pro David*. In textu *rectis*, pro *his qui recti sunt*, et mox *commoti*, pro *moti*, juxta Augustinum.

4. Idem ms. *in nequitia, iniquitatem in excel-*

² DEFECERUNT HYMNI DAVID, FILII JESSE, PSALMUS DAVID.

Quam bonus Deus Israel his qui recto sunt corde ! Mei autem pene moti sunt pedes ; pene effusi sunt gressus mei.

Quia zelavi in peccatoribus [Ms. super iniquos] : pacem peccatorum videns.

Quia non est declinatio morti eorum : nec [Ms. et] firmamentum in³ plaga eorum.

In laboribus hominum non sunt : et cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo tenuit eos superbia eorum : operi sunt iniquitate et impietate sua.

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum : transierunt in dispositionem cordis.

Cogitaverunt et locuti sunt⁴ nequitias : iniquitatem in excelso locuti sunt.

Posuerunt in cælum os suum : et lingua eorum transiit [Ms. transiit] super terram.

Ideo revertetur huc populus meus : et dies pleni inveniuntur in eis.

Et dixerunt : Quomodo scivit Deus ? Et si est scientia in Excelso :

Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias [Ms. divites].

Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas : et fui flagellatus tota die, et⁵ judex meus in matutino ?

sum locuti sunt. Et, convertetur populus meus huc.

5. Legendum videtur nobis, quemadmodum et Cassiodorus, et auctor breviarii in psalmos, Hieronymo adscripti, præferunt, *index*, pro *judex*. Scilicet in Græco est *ἄνεγχος μου*, non *κρίτης*, et Hebræum quoque verbum *יְהוֹדֵךְ* reprehensionem quidem sonat, non judicem. Facilis porro est Latini librarii lapsus in his vocibus permiscendis. Veronensis autem ms. habet *argutia* (pro *argutio*) *mea in matutinis* : tum, *ecce nationes filiorum tuorum cui conticui* (lege *concinui*, id est, congrui, quod est varia Græci textus lectione, ἢ *συνέθεα*, pro uno verbo *ἁσυνθέτηα* derivatum est) *et reprobo*, quæ et secundis curis in eo ms. subjungitur, et ab alia ejusdem Græci verbi lectione gemina interpretatio est in Latino, pro *reprobavi*, quod rectius olim obtinebat. Sequitur cum Augustino, *et suscepi cognoscere : hoc labor, etc.* tum *diapsalmate prætermisso, verumtamen propter dolositatem posuisti in eis mala, dejecisti eos, cum extollerentur.*

Si dicebam : Narrabo sic : ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.

' Et existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me.

Donec intrem in sanctuarium Dei, + et : intelligam in novissimis eorum.

Verumtamen propter dolos posuisti eis : deiecisti eos, dum allevarentur.

Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt : perierunt propter iniquitatem suam.

Velut somnium surgentium, Domine, in civitate + tua : imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Quia inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt : et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.

Ut jumentum factus sum apud te : et ego semper tecum.

Tenuisti manum dexteram meam, + et : in voluntate tua deduxisti me : et cum gloria suscepisti me.

Quid + enim : mihi est in caelo? Et a te quid volui super terram?

Defecit caro mea et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum.

Quia ecce, qui elongant se a te peribunt : perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adherere Deo bonum est : ponere in Domino Deo spem meam.

Ut annuntiem omnes praedicationes tuas, + in portis filiae Sion. :

1. Hic quoque et copulam ex Palatini ms. Cari editionis et librorum originalium consensu praefiximus. Rectius porro videtur Caruscum Palatino ms. haec ita distinguere, ut cognoscerem : hoc labor est, etc.

2. Conjunctionem et, superfluum dicit Hieronymus : quare obelo jugulatur tam in edito quam in ms. codicibus. Absque ulla conjunctione legit ipse in epist. ad Sunn. et Fretel. intelligam in novissimis eorum. MARR.

3. Pronomen tua obelo praenotavimus ad Palatini codicis fidem, Hebraico ipso textu, ubi tantum est כעיר, adstipulante.

4. Minori numero idem ms. omnem qui fornicantur : pressius Gr. πάντα τὸν πορνείοντα.

5. Haud bene Palatin. ms. in praepositionem dumtaxat obelo praenotat.

Si dicebam : Narrabo sic : ecce natio filiorum tuorum, quibus disposui.

Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum. DIAPSALMA.

Verumtamen propter dolos disposuisti eis mala : deiecisti eos, dum allevarentur.

Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt : et perierunt propter iniquitates suas velut somnium exurgentis.

Domine, in civitate tua imagines eorum ad nihilum rediges.

Quia delectatum [Ms. inflammatum] est cor meum, et renes mei resoluti [Ms. immutati] sunt : et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.

Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.

Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me : et cum gloria assumpsisti me.

Quid enim mihi restat in caelo? Et a te quid volui super terram?

Defecit cor meum et caro mea : Deus cordis mei, et pars mea Deus in saecula.

Quia ecce, qui elongant se a te peribunt : perdes omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adherere Deo bonum est : ponere in Domino Deo spem meam.

Ut annuntiem omnes laudes tuas, in portis filiae Sion.

6. Et copula praetermissa, Veronensis juxta August. ms. minori numero iniquitatem suam praefert, et mox imaginem eorum, et subsequenti versu, et non cognovi, pro et nescivi.

7. Idem libri manum dexteram meam. Et, quid enim mihi est in caelo. De subsequenti versu, ubi dicitur inverso ordine, cor meum et caro mea, videtur epist. ad Sunnam et Fretelam. Sequitur : Quoniam ecce qui elongant se a te (August. longe se faciunt) peribunt : perdidisti omnes qui, etc. Mihi autem adjungi (Aug. adherere) Deo bonum est : ponere in Deo spem meam.

8. Perversum hunc ordinem quosdam tenuisse suo tempore testatur idem Hieronymus : cum legendum sit ut in adversa columna, defecit caro mea et cor meum. Similiter versu primo subsequentis psalmi male apud Graecos legitur ordine commutato, ut quid repulisti, Deus. MARR.

PSALMUS LXXIII.

INTELLECTUS ASAPH.

Ut quid, Deus, repulisti in finem? Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ?

Memor esto congregationis tuæ: quam possedisti ab initio.

Redemisti virgam hæreditatis tuæ: mons Sion in quo habitasti in eo.

Leva manus tuas in superbias eorum in finem; quanta malignatus est inimicus in sancto!

† Et: gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ.

Posuerunt signa sua signa, † et non: cognoverunt, sicut in exitu super summum.

† Quasi: in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum: securi et ascia dejecerunt † eam.:

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.

1. Insignior est iste locus, quam ut a nobis quidquam prætermittatur ex iis, quæ Hier. scripsit ad Sunn. et Fretel. In eodem, inquit, *incendamus omnes dies festos Dei a terra; pro quo in Græco scriptum est κατακάσωμεν, et nos ita transtulimus: Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra. Et miro quomodo e latere annotationem nostram nescio quis temerarius scribendam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scripsimus hoc modo: Non habet κατακάσωμεν, ut quidam putant, sed κατακαύσωμεν, id est, incendamus. Et quia retulit mihi s. presbyter Firmus, qui hujus operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam quæstionem, planius de hoc disputandum videtur. In Hebr. scriptum est SAPHUCHOL MOE DAU EL BAARES (שׂרפּוּכֹל מוֹעֲדֵי אֵל בְּאָרֶץ): quod Aquila, et Symmachus verterunt, ἐνεπύρισαν πάσας τὰς συναγωγὰς τοῦ Θεοῦ, id est, incenderunt omnes solemnitates Dei in terra. Quinta, κατέκαυσαν, id est, combusserunt. Sexta, κατακάσωμεν, id est, comburamus: quod et Septuaginta juxta hexaplorum veritatem transtulisse, perspicuum est. Theodotion quoque ἐμπύρισωμεν vertit, id est, succendamus. Ex quo perspicuum est sic psallendum, ut nos interpretati sumus: et tamen sciendum quid Hebraica veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesia decantandum est, et illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum. Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet poni in cor-*

INTELLECTUS ASAPH [Ms. IPSI ASAPH].

Ut quid repulisti nos, Deus, in finem? Iratus est furor tuus super oves gregis tui?

Memento congregationis tuæ: quam creasti ab initio.

Liberasti virgam hæreditatis tuæ: mons Sion in quo habitas in idipsum.

Eleva manum tuam in superbiam eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis! Et gloriati sunt qui te oderunt, in medio atrio tuo!

Posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt, sicut in via supra summum quasi in silva lignorum.

Securibus exciderunt januas ejus in idipsum: bipenni et ascia dejecerunt eas.

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se: Venite, comprimamus omnes dies festos Domini a terra.

porc, ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet. Vides, lector, quam longe abeant a mente s. doctoris, qui magno stomacho, ac toto animum impetu probare nituntur Ecclesiam Christi abjecisse Hebr. chronologiæ libri Geneleos veritatem; quia semel in anno in Ecclesiis decantatur propter antiquitatem chronologia LXX interpretum, quæ ex chronico Eusebiano in martyrologium Romanum derivata est. MART. — Verbum quiescere obelo prænotant Palatinus ms. et Carus.

2. Veronensis ms. *iratus est animus tuus super oves pascuæ tuæ. Et, quam possedisti ab initio. Liberasti virgam virtutis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo. Elevas manus tuas, etc. in medio solemnitatis tuæ. Et subsequenti versu, sicut ingressus desuper, tanquam silva, etc. ascia et bipenni dejecerunt eam. Quæ subsequitur pericope, incenderunt igni sanctuarium tuum, in eo ms. desideratur; in Græca autem ejus pagina paulo sequiore manu suppletur, ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τοῦ ἀγιάστριον σου.*

3. Veronensis ms. *cognitiones eorum in unum: venit (pro venite), comprimamus omnes solemnitates Dei a terra. Signa nostra non cognovimus, et non est etiam propheta, etc. Aitero ab hoc versu, ut quid avertisti manum tuam et dexteram tuam de medio sinus tui, etc. tum contrivisti, pro contribulasti.*

Signa nostra non vidimus, jam non est propheta : et nos non cognoscat amplius.

Usquequo, Deus, improperebit inimicus? Irritat adversarius nomen tuum in finem?

Ut quid avertis manum tuam? Et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.

Tu confirmasti in virtute tua mare : contribulasti capita draconum in aquis.

Tu confregisti capita draconis : dedisti eum escam populis Æthiopum.

Tu dirupisti fontes et torrentes : tu siccasti fluvios Ethan.

Tuus est dies, et tua est nox : tu fabricatus es auroram et solem.

Tu fecisti omnes terminos terræ : æstatem et ver, tu plasmasti ea.

Memor esto hujus, inimicus improperebit Domino : et populus insipiens incitavit nomen tuum.

Ne tradas bestiis animas confitentes tibi : et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.

Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt, qui obscurati sunt, terræ domibus iniquitatum.

Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.

Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt : tota die.

Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum : superbia eorum, qui te oderunt ascendit semper.

Signa nostra non vidimus, jam non est propheta : et nos non cognoscat amplius.

Usquequo, Deus, improperebit inimicus? Irritat adversarius nomen tuum in finem?

Ut quid avertis faciem tuam? Et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante sæcula : operatus est salutem in medio terræ.

Tu confirmasti in virtute tua mare : tu contribulasti capita draconum super aquas.

Tu confregisti caput draconis magni : dedisti eum in escam populo Æthiopum.

Tu dirupisti fontes et torrentes : tu exsiccasti fluvios Ethan.

Tuus est dies, et tua est nox ; tu fecisti solem et lunam : tu fecisti omnes terminos terræ ; æstatem et ver, tu fecisti ea.

Memor esto hujus creaturæ tuæ, inimicus improperebit Domino : et populus insipiens exacerbavit nomen tuum.

Ne tradas bestiis animas confitentes tibi . et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.

Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt, qui obscurati sunt, terræ domorum iniquitatum.

Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.

Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Ne obliviscaris voces quærentium te : superbia eorum, qui te oderunt ascendit semper ad te.

1. Sine obelo in Palatino ms. est legitur.

2. Neque hic bene tu voculam Palat. ms. unico asterisco illustrat.

3. Iterum minus bene idem ms. ea pronomen obelo prænotat. Subsequenti autem versiculo addit diapsalma.

4. Carus hunc obelum prætermittit : Palatinus ms. etiam quod subsequitur, pronomen te jugulat. Neuter satis bene.

5. Illud magni, in Veronensi ms. transversa lineola ac punctis subnotatis, jamdiu olim expunctum est : tum plane desiderantur voces in escam. Mox legitur, tu siccasti fontes Ethan : et in fine

subsequentis versus æstatem et vernum fecisti fontes. Memento hujus, etc. Denique irritavit, pro exacerbavit.

6. Veronens. ms. ne tradideris bestiis animas confitentium tibi, animas, etc. ne obliviscaris me in finem. Subsequenti versu terra domus iniquorum ; tum memento improperiorum tuorum, quæ, etc. Denique, ne obliviscaris vocem deprecantium te : superbia eorum qui te oderunt ascendat semper. Quibus omnibus locis ab Augustino vix semel atque iterum per librarii mendas ablutit.

7. In Gr. τῶν ἰκετῶν σου, id est, deprecantium te. MART.

IN FINEM, NE DISPERDAS, PSALMUS ASAPH, CANTICI.

Confitebimur tibi, Deus : confitebimur et invocabimus nomen tuum.

Narrabimus mirabilia tua : cum accepero tempus, ego justitias judicabo.

Liquefacta est terra, et omnes qui habitant in ea : ego confirmavi columnas ejus. DIAPSALMA².

Dixi iniquis : Nolite inique agere : et delinquentibus : Nolite exaltare cornu.

Nolite extollere in altum cornu vestrum : + nolite : loqui adversus Deum iniquitatem.

Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus : quoniam Deus judex est.

Hunc humiliat, et hunc exaltat : quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto.

Et inclinavit ex hoc + in hoc, : verumtamen fœx ejus non est exinanita : bibent omnes peccatores terræ³.

Ego autem annuntiabo in sæculum : cantabo Deo Jacob.

Et omnia cornua peccatorum confringam : + et : exaltabuntur cornua justi.

IN FINEM, NE CORRUMPAS, PSALMUS ASAPH, CANTICI.

Confitebimur tibi, Deus : confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum.

Narrabo omnia⁴ mirabilia tua : dum accepero [Ms. cum cepero] tempus, ego justitiam [Ms. justitias] judicabo.

Liquefacta est terra, et omnes inhabitantes in ea : ego confirmavi columnas ejus. DIAPSALMA [Ms. tac. DIAPSALMA].

Dixi iniquis : Nolite inique agere : et delinquentibus, nolite exaltare cornu.

Nolite extollere in altum cornu vestrum : et [Ms. tac. et] nolite loqui adversus Deum iniquitatem.

Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus : quoniam Deus judex est.

Hunc humiliat, et hunc exaltat : quia calix in manu Domini, vini meri plenus est mixto.

Et inclinavit ex hoc : verumtamen fœx ejus est exinanita.

Bibent ex⁵ eo omnes peccatores terræ : ego autem in sæcula gaudebo, cantabo Deo Jacob.

Et omnia cornua peccatorum confringam : et exaltabuntur cornua justi.

PSALMUS LXXV.

IN FINEM, IN LAUDIBUS, PSALMUS⁴ ASAPH, CANTICUM AD ASSYRIUM.

Notus in Judæa Deus : in Israel magnum nomen ejus.

IN FINEM, IN LAUDIBUS [Ms. HYMNIS], PSALMUS ASAPH, CANTICUM AD ASSYRIOS [Ms. PRO ASSYRIIS].

Notus in Judæa Deus : in [Ms. tac. in] Israel magnum nomen ejus.

1. Titulus istius psalmi corrupte legitur in editis et mss. libris, *In finem ne corrumpas, etc.* excepto tamen Carnutensi triplici psalterio, ubi vera ac germana Hieronymi lectio adhuc retinetur, scilicet, *in finem ne disperdas, etc.* Et miror scriptorum incuriam, qui in opera Hieronymi, non aliena solum inducunt et supposititia ; sed, quod magis stupendum, depravationum ipsarum exempla ab ipso notata atque castigata, in ejus translationibus edere non verentur. Incuriosos illos in flagranti delicto hic deprehendimus : cujus rei testem adhibemus ipsummet Hieronymum ita disserentem ad γ. 38 psal. LXXVII : *Si quis autem putat διαφθερα non perditionem sonare, sed corruptionem, recordetur illius tituli in quo scribitur, εις το τελος μη διαφθειρας, hoc est, in finem ne disperdas : et non ut plerique κακοζηλωσ interpretantur, ne corrumpas.* Hunc locum adversus editores operum S. Hieronymi non

urgemus, ne κακοζηλωσ imperitiæ invidentiæ in nos concitetur : quam experti sumus pervulgato prodromo nostræ editionis. MART.

— Inscritur in Palatin, ms. *in finem psalmus Asaph cantici, ne corrumpas.*

2. Alterum hic *diapsalma* Palatin. ms. subnectit.

3. Nomen *asaph* in eodem ms. tacet.

4. Hic porro tacet in Palatino ms. *diapsalma*, quod tertio ab hoc versu additur, ubi et verbum *nolite* obelo caret : minus tamen vere.

5. Sic male legi apud Græcos observat Hieronymus. MART.

6. Voculas *ex eo* ms. Veronens. prætermittit : e contrario Martianæus omnes bis legerat. Sequitur in eo ms. *ego autem exsultabo in sæculum, psalmam Deo Jacob.*

Et factus est in pace locus ejus : et habitatio ejus in Sion.

Ibi confregit potentias arcuum, scutum, ¹ gladium et bellum. DIAPSALMA.

† Il : lūminas tu mirabiliter a montibus æternis : turbati sunt † omnes : insipientes corde.

Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri ² divitiarum in manibus suis.

Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.

Tu terribilis es, et quis resistet tibi? Ex tunc ira tua.

De cælo auditum fecisti judicium : terra ³ tremuit, et quievit.

Cum exurgeret in judicium Deus : ut salvos faceret omnes mansuetos terræ. DIAPSALMA.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi ⁴, † et : reliquæ cogitationis diem festum agent tibi.

Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus ⁵ offertis munera.

Terribili, et ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

PSALMUS LXXVI.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS ASAPH.

Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Deum, et intendit mihi.

In die tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus.

Renuit consolari anima mea : memor fui Dei, ⁶ et delectatus sum, † et : exercitatus sum, et defecit spiritus meus. DIAPSALMA.

Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.

1. Rectius hic Palatin. ms. interserit *et copulam, scutum et gladium, etc.* tacet vero *diapsalma*, totumque verbum *illuminans* legit absque obelo.

2. Obelum notant hic loci aliquot mss. cum præpositione *in*, ad hunc modum *† in : manibus suis*. Quod depravatum esse docuit Hieronymus, ac sine illa particula legendum, *omnes viri divitiarum manibus suis*. MART.

3. Rescripsit sequior manus in Palatin. ms. *timuit*, ubi et quod subsequitur, *diapsalma* tacet.

4. Ms. Sorbonicus, *† et : reliquæ † cogitationis diem festum : agent tibi*. Cæteri ut nos edidimus. MART.

5. Iterum secundis curis repositum in Palatin. ms. *afferent*, pro *affertis* : antea erat *offerent*.

6. Haud recte Carus cum Palatino ms. hanc et

Et factus est in pace locus ejus : et habitatio ejus in Sion.

Ibi confregit cornua arcuum, scutum, ⁷ gladium et bellum. DIAPSALMA.

Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis : turbati sunt omnes insipientes corde.

Dormierunt somnum suum : et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.

Ab increpatione ⁸ tua, Deus Jacob dormitaverunt qui ascenderunt equos.

Tu terribilis es, et quis resistet tibi ex [Ms. tac. ex] tunc ab ira tua?

De cælo judicium jaculatum est, terra tremuit et quievit : dum resurgeret in judicio Deus, ut salvos faceret omnes quietos terræ. DIAPSALMA.

Quia cogitatio hominis confitebitur tibi : et reliquæ cogitationum [Ms. cogitationis] diem festum agent tibi.

Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus offertis munera.

Terribili, et ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

IN FINEM, PRO IDITHUN, PSALMUS ASAPH.

Voce mea ad Dominum clamavi, vox [Ms. et vox] mea ad Deum [Ms. add. meum], et intendit mihi.

In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo [Ms. ipso] : et non sum deceptus.

Negavi consolari animam meam : memor fui ⁹ Dei, et delectatus sum.

Exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus. DIAPSALMA. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.

copulam obelo prænotat, a quo subsequentem Palatin. iterum minus recte eximit.

7. In Veronensi ms. *ibi confregit fortitudinem arcus, scutum, et gladium, et, illuminas tu admirabiliter, etc.*

8. Tacet Veronensis ms. pronomen *tua*, plus vero habet *omnes* post *dormitaverunt*. Altero ab hoc versu, *de cælo jacularis judicium, terra tremuit, et quievit, cum insurget in judicio Deus, ut salvos faciat omnes quietos corde, etc.* Infra, *Deo nostro, pro vestro, et offerent, pro offertis, ut et auferet, pro aufert*.

9. Antiquarii oscitantia nomen *Dei* in Veronensi ms. prætermisum est, abest et subsequenti versu adverbium *paulisper* : in fine *non sum oblitus* legitur pro *non sum locutus*, quod iterum librarii oscitantia tribuo.

*Cogitavi dies antiquos, + et : annos æternos +
1 in : mente habui.*

*+ Et : meditatus sum nocte cum corde meo 2 +
et : exercitabar et scopebam spiritum meum.*

*Nunquid in æternum projiciet Deus? 3 Aut non
apponet ut complacitior sit adhuc?*

*Aut in finem misericordiam suam abscidet, a
generatione in generationem?*

*Aut obliviscetur misereri Deus? Aut continebit
in ira + sua : misericordias suas? DIAPSALMA.*

*Et dixi : + Nunc : cæpi : hæc mutatio dexteræ
Excelsi.*

*Memor fui operum Domini : quia memor ero ab
initio mirabilium tuorum.*

*Et meditabor in omnibus operibus tuis : et in
adinventionibus tuis exercebor.*

*Deus, in sancto via tua, quis Deus magnus sicut
Deus + noster? : Tu es Deus, qui facis mirabilia.*

*Notam fecisti in populis virtutem tuam : rede-
misti in brachio + tuo : populum tuum filios Jacob
et Joseph. DIAPSALMA.*

*Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ : et
timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.*

*Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt
nubes.*

*Etenim sagittæ tuæ transeunt : vox tonitruui tui
in rota.*

*Illuxerunt coruscationes tuæ orbi + terræ, :
commota est et contremuit terra.*

*In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis:
et vestigia tua non cognoscentur.*

*Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu
Moysi et Aaron.*

1. Ad Palatini ms. fidem unice in vocalium veru confodimus, cum antea ipsa etiam verba *mente habui* jugularentur. Et est tamen in Hebræo אִיכָרָה, et in Græco Εμνήσθη.

2. Hoc Symmachus apud Hieronymum vertit ἀνιρρεῖων, id est, *perscrutabar*, sive *quærebam*. MART.

3. Palatin. ms. et pro *aut*, verius : minus autem recte quod verbum *apponet* obelo prænotat, quod et Carus fecit.

4. Diximus, voce תָּבַל quæ in Hebræo est, non orbem ἀπλόε, sed orbem terræ denotari, atque adeo posse obelum huic voci præfixum commode omitti.

5. In Veronens. ms. *exercebar et ventilabam spiritum meum. Et dixi : Nunquid in æternum*

*Cogitavi dies antiquos : et annos æternos in
mente habui.*

*Et meditatus sum nocte cum corde meo : * exer-
citabar, et ventilabam in me spiritum meum.*

*Et dixi : Nunquid in æternum projiciet Deus?
Aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc?
Aut in finem misericordiam suam abscidet a
sæculo et generatione?*

*Nunquid obliviscetur misereri Deus? Aut con-
tinebit in ira misericordiam suam? DIAPSALMA.*

*Et dixi : Nunc cæpi, hæc est mutatio dexteræ
Excelsi; memor fui operum Domini, quia memor
ero ab initio mirabilium tuorum.*

*Et meditatus sum in omnibus operibus tuis :
et in observationibus tuis me exercebo.*

*Deus in sancto via tua, quis Deus magnus si-
cut Deus noster? Tu es Deus, qui facis mirabilia
solus.*

*Notam fecisti in populis virtutem tuam : libe-
rasti in brachio tuo populum tuum filios Israel
et Joseph. DIAPSALMA [Ms. tac. DIAPSALMA].*

*Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ : et
timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo *
sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.*

*Etenim sagittæ tuæ pertransierunt : vox toni-
trui tui in rota.*

*Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : vidit
et commota est terra.*

*In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis mul-
tis : et vestigia tua non cognoscentur.*

*Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu
Moysi et Aaron.*

*repellet Deus? Aut non apponet, ut delectetur
adhuc? Aut in finem misericordiam suam abscidet
a progenie in progeniem? Aut obliviscetur misereri
Deus? Aut continebit in ira sua miserationem
suam? Tum : hæc immutatio dexteræ Excelsi, me-
moratus sum operum Dei, etc. Et meditabor in om-
nibus operibus tuis garriam.* Omnia ferme ex Au-
gustino.

6. Idem ms. et *conturbatæ sunt abyssi, multi-
tudo sonus aquarum.* Tum *sagittæ tuæ pertransi-
bunt.* Et *apparuerunt coruscationes tuæ orbi terræ,
commota et contremebunda facta est terra. In mari
est via tua, etc.* atque hæc pleraque omnia cum
Augustino.

PSALMUS LXXVII.

INTELLECTUS ASAPH.

Attendite, popule [Ms. *populus*] meus, legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio.

Quanta audivimus et cognovimus¹ ea, et patres nostri narraverunt nobis.

Non sunt occultata filiis eorum, in generatione altera.

Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

Et suscitavit testimonium in Jacob: et legem posuit in Israel.

Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis: ut cognoscat generatio altera.

Filii qui nascentur,² + et: exsurgent, et narrabunt filiis suis.

Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei: et mandata ejus exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum generatio prava et excasperans.

Generatio quæ non direxit cor suum: et non + est: creditus cum Deo spiritus ejus.

Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum: conversi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei: et in lege ejus noluerunt ambulare.

Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos⁴.

INTELLECTUS ASAPH.

Attendite,⁵ popule meus, legem meum: inclinate aurem vestram in verba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio sæculi.

Quanta audivimus et cognovimus ea: et patres nostri narraverunt nobis.

Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera [Ms. *generationem alteram*].

Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

Et suscitavit testimonium in Jacob: et legem posuit in Israel.

Quam mandavit patribus nostris,⁶ ut notam facerent eam filiis suis, ut cognoscat generatio altera.

Filii qui nascentur, exsurgent: et narrabunt eam filiis suis.

Ut ponant [Al. *ponam*] in Deo spem suam: et non obliviscantur operum Dei sui: et mandata ejus exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum, genus pravum et peramarum, genus quod non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus.

Filii Ephrem intendentes arcum, et mittentes sagittas⁷ suas: conversi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei sui: et in lege ejus noluerunt ambulare.

Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis coram patribus eorum.

Fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

1. Pronomen *ea* Palatin. ms. et Carus obelo immerito jugulant.

2. Minus recte Palatinus ms. et Carus sine obelo hic legunt.

3. Perperam Martiānus ipsas et non vuculas confoderat, quæ sunt tamen in Hebræo №71. Nos ex Palatini ms. fide ad subsequens verbum substantivum veru transtulimus, Carus neutro loco habuit.

4. Addit de suo Palatin. ms. *diapsalma*.

5. Denuo cum Augustino idem ms. *populus*, tum eloquar pro loquar, in cujus versiculi fine nomen sæculi reticetur. Et paulo post: *Non sunt abscondita a filiis, etc.* Et annuntiantes laudes Domini et potentias ejus, etc.

6. Librarii mendum, ut passim alibi in Veronensi est ms. *notam facere a pro eam*, non *ea*, ut ejus

editor libri putat: aut certe noluit ille scripsisse *notam*, sed *nota*, quod versus puto: sequitur enim et *exsurgent, et narrabunt ea, etc.* Porro, ut ponant in Deo, et mox Domini pro Dei sui. Tum, *ne fiant tanquam patres eorum, generatio prava, exacerbans* (August. *amaricans*); *generatio quæ non correxit cor suum, et non creditus cum Deo spiritus eorum.*

7. Tacet idem ms. *suas*, tum legit in diebus belli. Atque iterum tui tacet post nomen Dei, legitque altero versu, *beneficiorum ejus et mirabilium quæ ostendit eis coram patribus eorum. Quæ fecit mirabilia, etc.* Et mox, *traduxit eos, statuit aquas quasi in utre.* Denique: *Dirupit petram in deserto, et potavit eos sicut abyssus multa.* Ubi etiam pro *dirupit*, ejus editor libri ait se emendasse *dirupit.*

Pulchre me hercle factam, et sapienter.

Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utre.

Et deduxit eos in nube diei : et tota nocte in illuminatione ignis.

Interrupit petram in eremo : et adaquavit eos velut in abyssu multa.

Et ¹ deduxit aquam de petra : et eduxit tanquam flumina aquas.

Et apposuerunt adhuc peccare ei : in iram [Ms. sicut] excitaverunt Excelsum in inaquoso.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis : ut peterent escas animabus suis.

Et ² + male : locuti sunt de Deo : dixerunt : Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto ?

Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ : ³ et torrentes inundaverunt.

Nunquid et panem poterit dare ? Aut parare mensam populo suo ?

Ideo audivit Dominus, et distulit : et ignis accensus est Jacob, et ira ascendit in Israel.

Quia non crediderunt ⁴ in Deo : nec speraverunt in salutari ejus.

Et mandavit nubibus desuper : et januas cæli aperuit.

Et pluit illis manna ad manducandum : et panem cæli dedit eis.

Panem Angelorum manducavit homo : cibaria misit eis in abundantia.

Transtulit austrum de cælo : et induxit in virtute sua Africum.

Et pluit super eos sicut pulverem carnes : et sicut ⁵ arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

1. Rectius ferme in eodem ms. ut et Romana editione opposita : *Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam, etc.* Græce Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας καὶ καθήγαγεν, κ. τ. λ.

2. Verius iterum absque obelo Carus, et Palatinus ms. legunt, quemadmodum et in Græco κατελάλησαν ; constat nempe ex orationis serie ipsa ac sensu Hebræum. verbum כָּרַח ibi perinde esse, atque obloqui, seu male de aliquo loqui.

3. Haud bene hic Palatinus ms. et copulam obelo jugulat : et subsequenti versui addit *diapsalma*.

4. In Hebræo cum præpositione est בְּאֵלֵהוּ, in Deo : atque adeo perperam Martianæus eam præpositionem veru prænotaverat, quod nos ad ms. quoque Palatini fidem sustulimus.

5. Rescripsit sequior codicis Palatini emendator *arena* in recto.

Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utrem.

Et eduxit eos in nube diei : et tota nocte in illuminatione ignis.

Interrupit in eremo petram : et adaquavit eos velut abyssus multa.

Et eduxit aquam de petra : et eduxit tanquam [Ms. sicut] flumina aquas.

Et apposuerunt adhuc⁶ peccare ei : in iram concitaverunt Excelsum in siccitate.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis : et male locuti sunt de Deo, et dixerunt : Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto ?

Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ : et torrentes inundaverunt.

Nunquid et panem poterit dare ? Aut parare mensam populo suo ?

Ideo audivit Dominus, et distulit : et superposuit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deum suum : nec speraverunt in salutare ejus.

Et mandavit nubibus desuper, et ⁷ januas cæli aperuit : pluit illis manna manducare.

Panem cæli dedit eis, panem Angelorum manducavit homo : frumentationem misit eis in abundantia :

Et excitavit austrum de cælo : et induxit in virtute sua africanum.

Et pluit super eos sicut pulverem carnes : et sicut arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

6. Idem ms. ex antiquarii tamen errore, *peccatores, et in iram ?* pro *peccare ei, etc.* Inferius, *destraxerunt Deo*, pro *male locuti sunt de Deo*, ac deinde, *induxerunt* pro *inundaverunt*. Tum altero ab hoc versu tacet et *superposuit* : denique legit, *crediderunt in Domino, nec speraverunt in salutari suo.*

7. In Veron. ms. *portas cæli aperuit, et manna ad manducandum pluit. Et panem cæli, etc.* tum *frumentationem misit eis abundantiam. Excitavit austrum, etc.* Atque infra, *in medio castrorum ipsorum, in circuitu tabernaculorum suorum* : et subsequenti versu, *non est denegatum eis desiderium ipsorum. Adhuc cum esca esset in ore eorum, et ira Dei ascendit in eos.*

Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis : non sunt fraudati a desiderio suo.

Adhuc escæ¹ eorum erant in ore ipsorum : et ira Dei ascendit super eos.

Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.

In omnibus his peccaverunt adhuc : et non crediderunt +² in : mirabilibus ejus.

Et defecerunt in vanitate dies eorum : et anni eorum cum festinatione.

Cum occideret eos, quærebant eum : et revertebantur, et diluculo veniebant ad³ Deum.

Et memorati sunt, quia Deus adjutor + est : eorum : et Deus excelsus redemptor eorum + est. :

Et dilexerunt eum in ore suo : et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo : nec fideles habiti sunt in testamento ejus.

Ipse autem + est : misericors, + et : propitius fiet peccatis + eorum, : et non disperdet + eos. :

Et abundavit ut averteret iram suam : et non accendit omnem iram suam.

*Et recordatus est, quia caro sunt : spiritus vadens, * et non rediens.*

Quoties exacerbaverunt eum in deserto ! In iram [Ms. ira] concitaverunt eum in inaquoso !

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum ? Et sanctum Israel exacerbaverunt ?

Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de + manu : tribulantis.

1. Injuria pronomen *eorum*, quod est et in Hebræo אֲנֵיהֶם, Palatinus ms. et Carus obelo prænotant.

2. Imo vero asterisco prænotanda, non obelo, est in præpositio, quæ et in Hebraico vocabulo resonat אֲנֵיהֶם אֲנֵיהֶם ; abest autem a Græco textu.

3. Rescripsimus *Deum*, pro *eum* ad codicis Palatini fidem, Græco ipso textu cogente, πρὸς τὸν Θεόν. Qui subsequenti versu duo obeli verbo substantivo præfixi sunt, in eodem ms. et Cari editione desiderantur : subjungit autem ms. ille *diapsalma*.

4. Atque hic sine obelo Palatinus ms. legit, minus recte. Alterum quod subsequitur *eos* pronomen, tamen neque in Græco sit, additum a se latetur Hieronymus, *ne sententia pendeat*, et ut Latinum sermonem sua proprietate completeret.

5. Iterum male cod. Palatin. *et* voculam ἐβελίζει. additque in fine versus *diapsalma*.

Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis : et non sunt fraudati a desiderio suo.

Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum : et ira Dei ascendit super eos.

Et occidit plurimos eorum : et electos Israel impedivit.

In omnibus his peccaverunt adhuc : et non crediderunt in [Ms. tac. in] mirabilibus ejus.

Et defecerunt in vanitate dies eorum : et anni eorum cum festinantia [Ms. festinatione].

Cum^o occideret eos, tunc inquirebant eum et convertebantur, et ante lucem veniebant ad Deum.

Et memorati sunt, quia Deus adjutor eorum est : et Deus excelsus liberator eorum est.

Et dilexerunt eum in ore suo : et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat rectum cum eo : nec fides habita est illis in testamento ejus.

Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum, et non disperdet eos.

Et multiplicavit ut averteret iram suam ab eis : et non accendit omnem iram suam.

Et memoratus est, quia [Ms. quoniam] caro sunt : spiritus vadens, et non rediens [Ms. revertens].

Quoties exacerbaverunt eum in deserto ! In iram concitaverunt eum in terra sine aqua !

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum ? Et sanctum Israel exacerbaverunt ?

Non⁷ sunt recordati manus ejus, qua die liberavit eos de manu tribulantis.

6. Codex Veronensis, *cum occiderent eos, requirebant eum, et convertebantur, et vigilabant diluculo ad Deum (ms. diluculo ad eum). Et rememorati sunt, quoniam Deus, etc.* Tum subsequenti versiculi postrema ei vocula prætermissa, pergit : *Cor autem eorum non est rectum cum eo, nec creditum est eis testamentum ejus. Ipse est enim misericors, et propitius erit peccatis eorum, et non disperdet eos. Et apponet avertere indignationem suam, et non accendit omnem iram suam.* E quibus quædam unica cum Augustino consonant.

7. Veronensis ms. *et non sunt memores facti manus ejus die quo redemit.* Altero ab hoc versu, *et convertit in sanguinem* : ad quem locum recole Augustini enarrationem. Tum, *immisit eos cynomya*, pro *cynomyam*, aut verius *cænomyam* : quod vocabulum fortasse non veteris Latinæ interpretationis, sed recentioris emendationis proprium fuit. Id ex

Sicut posuit in Ægypto signa sua : et prodigia sua in campo Taneos.

Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres¹ eorum, ne biberent.

Misit in eos cænomyiam, et comedit eos : et ranam, et disperdit eos.

Et dedit ærugini fructus eorum : et labores eorum locustæ.

Et occidit in grandine vineas eorum : et moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini jumenta eorum : et possessionem eorum igni.

Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones [Ms. immissionem] per angelos malos.

Viam fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit a morte² animabus eorum : et jumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogenitum in + terra : Ægypti : primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et³ abstulit sicut oves populum suum : et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Et eduxit eos in spe, et non timuerunt : et inimicos eorum operuit mare.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisivit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes : et sorte divisit eis terram, in funiculo distributionis.

Sicut posuit in Ægypto signa sua : et prodigia sua in campo Taneos.

Convertit in sanguinem flumina eorum, et pluviales aquas eorum, ne biberent.

Immisit in eos muscam caninam, et comedit eos : ranam, et exterminavit eos.

Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.

Occidit in grandine vineas eorum : et moros eorum in pruina.

Tradidit grandini jumenta eorum : et possessiones eorum igni.

Immisit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos.

Viam fecit semitæ iræ suæ, et [Ms. tac. et] non pepercit a morte animabus eorum : et jumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti [Ms. Ægypto] ; primitias⁴ omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et abstulit sicut oves populum suum : et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Et eduxit eos in spe, et non timuerunt : et inimicos eorum operuit mare.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem hunc quem acquisivit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes : et sorte divisit eis terram, in funiculo distributionis.

Hieronymo colligi posse autumo tum hoc ipso ex loco, ubi *muscam caninam* in *cænomyiam* in accuratiore altera recognitione sua commutavit : tum vero luculentius ex epist. 106 ad Sunniam et Fretelam in fine, ubi Latinos ante se interpretes notat, quod *muscam caninam* ex prava Græci vocabuli lectione transtulerunt. *Καινόμυια*, inquit, non ut Latini interpretati sunt, *musca canina* dicitur per v Græcam litteram ; sed juxta Hebraicam intelligentiam per ἀφρογγον debet scribi α, ut sit *Καίνόμυια*, id est, omne muscarum genus. Vetus itaque lectio erat *musca canina* : substitutum deinde est ab Hieronymo, *cænomyia*, quam rursus vocem in *cynomyiam*, ut prior sensus recurreret, librarii depravarunt. Quoque autem se res modo habuerit, hinc liquet, in Romano psalterio potius, quam in Veronensi codice veterem interpretationem esse requirendam. Sequitur porro in codice ; *et comedit eos, et ranam, et corruptit eos. Et dedit caniculæ fructus, etc.* tum manifesto scioli antiquarii ausu, *muros eorum in ruina*, pro *moros in pruina*. Et, *tradidit in grandine pecora eorum* : denique, *misit in eos iram indignationis suæ, furorem, et iram, et tribulationes, etc.* Quibuscum sæpius Augustinus convenit.

1. Immerito cod. Palatinus veru prænotat pronomen *eorum* ; subsequenti autem versu ex veteri scribarum errore *cynomyiam*, pro *cænomyiam* legit.

2. Idem ms. *animarum*, Græco τῶν ψυχῶν presius. Subsequenti versu pro *in + terra : Ægypti*, rescriptum est secundis curis absolute, ac sine obelo ad Hebraicum exemplar, *in Ægypto*. Tum legitur, *primitias laborum eorum*, ut in Veronensi quoque haberi diximus : denique additur in fine versus *diapsalma*.

3. Perperam in Martianæi editione verbum *abstulit*, obelo confodiebatur, quo in Palatino ms. unice prænotata est de more *abs* præpositio. Est autem luculentissime in Hebræo *לדן*, ut et in Græci codicis Alexandrini editione *Καὶ ἀπῆρεν*, absque obelo, quem neque Carus ipse præfixerat.

4. Idem Veron. ms. *primitias laborum ipsorum* : tum infra *deduxit*, pro *eduxit*, ut et postea *perduxit*, pro *induxit*. Et subsequenti versu, *sortem distribuit ei in funiculo distributionis. Et conlocavit in tabernaculis, etc. Et averterunt, et contempserunt sicut patres eorum, et conversi sunt in arcum pravum.*

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

Et averterunt se, et non servaverunt pactum : quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum.

In¹ iram concitaverunt eum in collibus suis : et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

Audivit Deus, et sprevit, et ad nihilum redegit valde Israel.

Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum + suum :² ubi habitavit in hominibus.

Et tradidit in captivitatem virtutem eorum : et pulchritudinem eorum in manus inimici.

Et conclusit in gladio populum suum : et hæreditatem suam sprevit.

Juvenes eorum comedit ignis : et virgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt : et viduæ eorum non plorabantur.

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus ; tanquam potens crapulatus a vino.

Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis.

Et repulit tabernaculum Joseph : et tribum Ephraim [Ms. Effrem] non elegit.

Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula.

Et elegit David servum suum, et + sus : tulit eum de gregibus ovium : de post fætantes accepit eum.

Et habitavit in tabernaculis eorum, tribus Israel : et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

Et averterunt se, et non observaverunt pactum : quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum perversum.

In [Ms. Et in] iram concitaverunt eum in collibus suis : et in sculptilibus suis² æmulati sunt eum.

Audivit Dominus, et sprevit, et ad nihilum redegit nimis Israel.

Et repulit tabernaculum Silo [Ms. Selem], tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines.

Et tradidit in captivitatem virtutes eorum : et pulchritudines eorum in manus inimici.

Et conclusit in gladio populum suum : et hæreditatem suam sprevit.

Juvenes eorum comedit ignis : et virgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum gladio ceciderunt : viduæ eorum non ploraverunt [Ms. plorabantur].

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus : quasi [Ms. tanquam] potens crapulatus a vino.

Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit eis.

Et repulit tabernaculum Joseph, tribum [Ms. et tribum] Ephrem non elegit : sed [Ms. et] elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

Et ædificavit sicut unicornuorum⁴ sanctificationem suam : in terra fundavit eam in sæcula.

Et elegit⁵ David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : et [Ms. tac. et] de post fætantes accepit eum.

1. Palatinus ms. in ira, qui et addit in fine versus diapsalma.

2. Ipsum ubi adverbium eodem videtur obelo jugulandum : siquidem in Hebræo tantum est אהל שכן tabernaculum habitavit. Minus autem bene Palatinus ms. et Carus primam subsequentis versiculi et copulam veru prænotant.

3. Ms. Veronensis, in zelum provocaverunt eum, tum valde pro nimis, atque inferius, in quo inhabitavit in hominibus. Et tradidit in captivitatem fortitudinem ipsorum et pulchritudinem eorum.

4. Idem ms. sicut unicornum sanctuarium suum, in terra fundavit eum in æternum. In quem locum s. ipse pater epist. ad Sunniam ex recensione nostra,

in terra, quam fundavit in sæcula, pro quo scriptum invenisse vos dicitis : In terra fundavit eam in sæcula. In Hebræo ita scriptum est, ut vertit Symmachus, ὡς τῆς γῆς ἣν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα. Si autem non de terra dicitur, quod fundata sit, sed de alia re, quæ fundata videatur in terra, probent ex prioribus et sequentibus, quis sensus sit, ut nescio quid quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Sin autem sanctificium in terra fundatum putant, debuit scribi : In terra fundavit illud in sæcula.

5. Interserit idem ms. hic sibi. Tum habet, regere Jacob servum suum, etc. Et erexit eos in simplicitate cordis sui, et in intellectu manuum, etc.

Pascere Jacob servum suum, et Israel, hæreditatem suam.

Et pavit eos in innocentia cordis sui : et in [Ms. tac. in] intellectibus manuum suarum deduxit.

Pascere Jacob populum suum, et Israel hæreditatem suam.

Et pavit eos sine malitia cordis sui : et in sensu manuum suarum deduxit eos.

PSALMUS LXXVIII.

1 PSALMUS ASAPH.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam : polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.

Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cæli : carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem earum tanquam aquam in circuitu Jerusalem : et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt. 2

Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt : et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob : et locum ejus desolaverunt.

Ne memineris iniquitatum nostrarum 2 antiquarum, cito anticipent nos misericordiæ tuæ : quia pauperes facti sumus nimis.

Adjuva nos, Deus, salutaris noster, et propter gloriam nominis tui → Domine : libera nos : et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum? Et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est : introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

1. In Palatin. ms. in finem psalmus Asaph.

2. Subjungit idem ms. diapsalma.

3. Atque hic immerito Palatin. ms. vocem antiquarum obelo prænotat : additque in fine alterius ab hoc versus iterum diapsalma.

4. Veronensis librarii mendis obsitus ms. derisio et substantia (pro subsannatio) his qui, etc. sub-

PSALMUS ASAPH.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam : coinquinaverunt templum sanctum tuum.

Posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium [Ms. custodiam] : posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus [Ms. escam] cæli : carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum sicut [Ms. velut] aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus in opprobrium vicinis nostris : derisum et contemptum his qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ non invocaverunt nomen tuum.

Quia [Ms. quoniam] comederunt Jacob : et locum ejus desolaverunt.

Ne memineris [Ms. memoreris] iniquitates nostras antiquas, cito nos anticipet misericordia tua : quia [Ms. quoniam] pauperes facti sumus nimis [Ms. valde].

Adjuva nos, Deus 2 salutaris noster, et propter honorem nominis tui, Domine, libera nos : et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum et innotescat [Ms. innotescat] in nationibus coram oculis nostris.

Vindica sanguinem servorum tuorum qui effusus est : intret in conspectu tuo [Ms. conspectum tuum] gemitus compeditorum.

sequenti autem versu, *exardescet sicut ignis, etc.* cum Augustino.

5. In Veronens. ms. *Deus salvator noster propter gloriam nominis tui, etc.* ac tertio ab hoc versu rursum cum Augustino, *recipe in adoptionem filios mortificatorum, et in fine, Deus in æternum in generatione et generatione denuntiabimus laudem tuam.*

Secundum magnitudinem brachii tui : posside filios mortificatorum.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios morte punitorum.

Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobraverunt [Ms. improbaverunt] tibi, Domine.

Nos autem populus tuus, et oves gregis tui, confitebimur tibi, Deus, in sæcula : et in sæculum sæculi narrabimus laudem tuam.

PSALMUS LXXIX.

IN FINEM, PRO HIS QUI COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH, PSALMUS [Ms. PSALMUS ASAPH].

Qui regis Israel, intende, qui¹ deducis velut ovem Joseph.

Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Domine Deus virtutum, quousque irascaris super orationem servi tui?

Cibabis nos pane lacrymarum : et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Posuisti nos in contradictionem² vicinis nostris : et inimici nostri subsannaverunt nos.

Deus virtutum converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Vineam de Ægypto → trans : tulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.

Dux itineris fuisti in conspectu ejus :³ et plantasti radices ejus, et implevit terram.

Operuit montes umbra ejus : et arbusta ejus sedros Dei.

Extendit palmites suos usque ad mare : et usque ad flumen propagines ejus.

IN FINEM, PRO HIS QUI⁴ COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH, PSALMUS ASSYRIORUM.

Qui regis Israel, intende : qui deducis velut ovem Joseph.

Qui sedes super Cherubim,⁵ apparare coram Ephrem, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni : ut salvos facias nos.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Domine Deus virtutum, quousque [Ms. usquequo] irascaris in orationem servi tui?

Cibabis nos pane [Ms. panem] lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura.

Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris : et inimici nostri deriserunt nos.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus. DIAPSALMA.

Vineam ex Ægypto transtulisti : ejecisti gentes et plantasti eam.

Viam fecisti in conspectu ejus : et plantasti radices ejus, et repleta [Ms. impleta] est terra.

Operuit montes umbra ejus : et arbusta ejus cedros Dei.

Extendisti palmites ejus usque ad mare : et usque ad flumen propagines ejus.

1. Præpositionem verbi *deducis*, Palatin. ms. de more prænotat veru.

2. Palatin. ms. *inimicis nostris*, pro *vicinis*, etc. Græco ipso, ὑπὸ τῶν, contradicente.

3. Ex Palatin. ms. aliisque originalibus libris suffecimus quæ deerat, et copulam.

4. Cum Augustino Veronensis ms. *immutabuntur, testimonium ipsi Asaph, psalmus* pro *Assyriis* : nam quod *Assyrios* in eo ms. legitur, ex illis est librarii mendis, quibus scilicet, et quæ lectori tertio quoque verbo ingerere, nihil interest. In textu, qui *pascis Israel*, et *velut oves*, plurium numero.

5. *Ergo*, inquit Hieron. in *Isaiam* lib. III, c. vi, *errant qui solent in precibus dicere* : Qui sedes super Cherubim et Seraphim, quod *Scriptura non docuit*. Cæterum et pro *apparare*, rectius multo cum aliis ferme omnibus libris legit Veronensis. *appare*. Altero ab hoc versu idem ms. *Deus, converte nos, et illumina faciem tuam* : quo in loco fallit, et fallitur sæpe laudato editor Veronensis psalterii, quid illud *illumina*, cum solo Augustino, unice habeat *ostende*. Inferius idem ms. *potabis nos*, pro *potum dabis nobis* : denique *subsannaverunt nos*, pro *deriserunt*, etc.

Ut quid destruxisti maceriam ejus : et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam?

Exterminavit eam aper de silva : et singularis ferus depastus est eam.

Deus virtutum convertere : respice de cælo, et vide et visita vineam istam.

Et perfice eam quam plantavit dextera tua : et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ : et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non discedimus a te : vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

^a *Ut quid deposuisti maceriam ejus : et vindemiant eam omnes, qui transeunt viam?*

Exterminavit eam aper de silva : et singularis ferus depastus est eam.

Domine Deus virtutum, converte nunc : respice de cælo, et vide et visita vineam istam, et dirige eam quam plantavit dextera tua : et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Incensa igni et effossa manu, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat [Ms. faciat] manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi, et non discedimus a [Ms. abs] te.

Vivificasti nos, et nomen tuum invocabimus.

Domine Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

PSALMUS LXXX.

IN FINEM PRO TORCULARIBUS, ASAPH. ^a

Exsultate Deo adjutori nostro ; jubilate Deo Jacob.

Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit ^a illud cum exiret de terra Ægypti : linguam quam non noverat, audivit.

Divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

In tribulatione invocasti ^a → me, et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te apud aquam contradictionis. DIAPSALMA.

IN FINEM, PRO TORCULARIBUS PSALMUS ASAPH, QUINTA SABBATI.

Exsultate Deo adjutori nostro : jubilate Deo Jacob.

^a *Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.*

Canite in initio mensis, tuba, in die insigni solemnitatis vestræ.

Quia præceptum in Israel est : et judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit eum [Ms. tac. eum] : dum exiret [Ms. exirent] de terra Ægypti.

Linguam quam non noverat [Ms. noverant], audivit : divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

In tribulatione invocasti me, et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis. DIAPSALMA.

1. Tacet in Palatin. ms. *hominis*, quod nomen neque Hebræus ipse textus hic habet, et cum sit tamen in Græco ὁδὸν ἀνθρώπου, par est credere, fuisse abs Hieronymo obelo prænotatum. Subsequentis versus priora duo verba *incensa igni*, in eodem ms. et apud Carum asterisco non illustrantur, quo et satius fuisset alterum dumtaxat, id est, *igni*, prænotari.

2. Additur in Palatin. ms. *quinta sabbati*.

3. Injuria Martianæus pronomen *illud* obelo confederat, quod in Hebræi tamen verbi ידוּע ut vocant, affixo perspicuum est. Nos de illo amovendo Palatin. ms. monuit.

4. Hunc vero male idem ms. obelum prætermittit.

5. Denuo juxta Augustin. idem ms. *ut quid destruxisti maceriam*, et, *omnes transeunt viam*,

evastavit eam aper, etc. Tacet præterea subsequenti versu *Domine*, et vero legit pro *nunc*, et mox *perfice eam*, pro *dirige, etc.* Sic paulo post *succensa*, pro *incensa*, et penultimo versu *vivificabis*, pro *vivificasti*.

6. Ex Augustino Veronens. ms. *accipite psalmum*, et subsequenti versu, *tuba canite initio mensis tuba in insigni die, etc.* vitiose autem ms. *insignis*, quod novo errore cumulandum putat ejus editor, *insignes dies* rescribens, fallitque cum *dies pro die* haberi in nostro codice affirmat. Sequitur idem cum Augustino ms. *quia præceptum ipsi Israel est* : atque altero ab hoc versu, *avertit ab oneribus*, pro *divertit, etc.* denique *erui te*, pro *liberavi*, et *probavi te in aqua, etc.* pro *ad aquas*.

Audi, populus meus, et contestabor te : Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.

Ego +¹ enim sum : Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti ; dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam : et Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum : ibunt in adinventionibus suis.

Si populus meus audisset me : Israel + si : in viis meis ambulasset.

Pro nihilo + forsitan : inimicos eorum humiliasset ; et super tribulantes eos misissem manum meam.

Inimici Domini mentiti sunt ei : et erit tempus eorum in sæcula.

Et cibavit eos ex adipe frumenti : et de petra melle saturavit eos.

Audi, populus meus, et loquar² Israel : et testificabor tibi.

Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens : neque adorabis Deum alienum.

Ego enim [Ms. autem] sum Dominus Deus tuus : qui eduxi te de terra Ægypti.

Dilata os tuum, et ego adimplebo illud, et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum : et ibunt in voluntatibus suis.

Si plebs mea audisset me, Israel si vias meas ambulasset : ad nihilum inimicos eorum humiliasset, et super tribulantes eos misissem manum meam.

Inimici Domini mentiti sunt ei : et erit tempus eorum in æternum.

Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

PSALMUS LXXXI.

PSALMUS ASAPH.

Deus stetit in synagoga deorum : in medio + autem : deos³ dijudicat.

Usquequo judicatis iniquitatem ? Et facies peccatorum sumitis ? DIAPSALMA.

Judicate egeno et pupillo : humilem et pauperem justificare.

Eripite pauperem et egenum de manu peccatoris liberate.

Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulat : movebuntur omnia fundamenta terræ.

1. Antea penes Martianæum atque alios unice adverbium enim obelo prænotabantur, cum tamen verbum quoque substantivum ab Hebræo textu absit.

2. Præpositio verbi dijudicat, in Palatin. ms. de more confoditur.

3. Veronens. iterum ex Augustino ms. prius hoc nomen Israel tacet, et tertio ab hoc versu pronomen ego : inde legit implebo illud, et non obaudivit populus, etc. Tum, dimisi eos secundum affectiones

PSALMUS ASAPH.

Deus stetit in synagoga deorum : in medio autem deos⁴ discernit.

Quousque judicatis iniquitatem ? Et facies peccantium [Ms. faciem peccatorum] sumitis ? DIAPSALMA.

Judicate pupillo et egeno : humilem et pauperem justificare.

Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.

Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulat : movebuntur omnia fundamenta terræ.

cordis eorum, et ibunt in affectionibus suis. Et, Israel, si in viis meis ambulasset. Denique postremo versu, et cibavit illos ex adipe, etc.

4. Juxta Augustinum Veronensis ms. discernere. Usquequo judicatis, etc. tum altero ab hoc versu, auferite inopem et egenum (Aug. pauperem) de manu peccatoris eruite.

Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes¹.

Vos autem sicut homines moriemini : et sicut unus de principibus cadetis.

Surge, Deus, judica terram : quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes.

Vos autem sicut homines² moriemini : et sicut unus de principibus cadetis.

Exsurge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

1. Subjungit idem ms. Palatin. *diapsalma*.

2. In instanti Veronens. habet ms. *morimini*, et mox *caditis*, propius Græco. In fine *hæreditaberis*, pro *hæreditabis*; Augustinus, *disperdes* : in quem locum : *Non prætereundum*, inquit, *quod nonnulli codices habent*, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, *quia et hoc non inconvenienter accipitur, neque ut simul utrumque fit, quidquam repugnat. Fit ergo hæreditas ejus per charitatem*. Ex his porro verbis editor Veronensis psalterii arguit non *hæreditabis*, quemadmodum Augustiniani libri om-

nes ferunt, sed ut in Veronensi est codice, legendum in Hipponensis quoque episcopi testimonio *hæreditaberis*. Quod ego, quidem haud facile credam, nullo suffragante libro, maxime autem reliquo activi sensus contextu contradicente : *per charitatem quam suis præceptis et gratia, misericorditer excolendo, terrenam disperdit substantiam*. Imo vero neque satis quid ille sibi velit, intelligo, aut alius puto intelliget, quod pronuntiat, lectum ab Augustino, *hæreditaberis PASSIVO*, non modo aut sensu, sed TEMPORE.

FINIS TOMI DECIMI SEXTI.

